ശ്രീമത് ഭഗവദ്ഗീതാ

ഭാഷാവ്യാഖ്യാനസഹിതം

വ്യാഖ്യാതാവ് :—

സാഹിത്യകുശലൻ

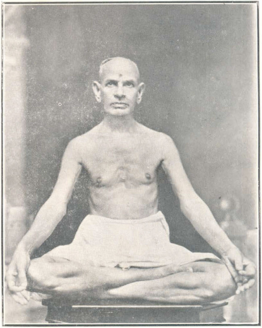
പണ്ഡിററ് പി. ഗോപാലൻ നായർ

പകർപ്പാവകാശം വ്യാഖ്യാതാവിന്നു്.

വില 10ക.

കോഴിക്കോട് നോൎമ്മൻ പ്രിൻടിങ്ങ് ബ്യൂറോവിൽ അച്ചടിച്ചതു്.

ശ്രീഗോവിന്ദ മുഖാരവിന്ദഗളിതേ !
ഗീതാംബികെ ! പാഹി നഃ

സാഹിത്യകുശലൻ

പണ്ഡിററ് പി. ഗോപാലൻ നായർ

ഭഗവദ്ഗീതാ വ്യാഖ്യാതാവ്

വിഷയാനുക്രമണിക.

1. അവതാരിക	1 മുതൽ 4 വരെ
2. ഗീതാവ്യാഖ്യാതാക്കന്മാരുടെ അഭിപ്രായം	i ,, v ,,
3. ഗീതാനുസാരി ഭഗവൽ സ്തോത്രാവലി	vi ,, xii ,,
4. പ്രസ്താവന	xiii ,, xviii ,,
5. 18 അദ്ധ്യായങ്ങളുടെ സാരസംഗ്രഹം	xix ,, xxxvii ,,
6. ശ്ലോകാനുക്രമണിക	1 ,, 21 ,,
7. ഗീതാമാഹാത്മ്യം	1 ,, 6 ,,
8. ഗീത	
1-ാം അദ്ധ്യായം	7
2-ാം ,,	20
3-ാം ,,	48
4-ാം ,,	63
5-ാം ,,	78
6-ാം ,,	90
7-ാം ,,	107
8-ാം ,,	120
9-ാം ,,	130
10-ാം ,,	144
11-ാം ,,	156
12-ാം ,,	174
13-ാം ,,	183
14-ാം ,,	203
15-ാം ,,	216
16-ാം ,,	228
17-ാം ,,	237
18-ാം ,,	246
9. അകാരാദി	1 മുതൽ 16 വരെ

അവതാരിക.

ഗീതയും ഗംഗയും ഹിന്ദുക്കൾക്ക് പരമാരാധ്യങ്ങളാണ്. ഇവ രണ്ടും ഹിന്ദുക്കളുടെ ഹിന്ദുത്വം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു. എവിടെപോയാലും ഹിന്ദുക്കളുടെകൂടെ നിത്യസഹചാരിണികളായി ഗീതയും ഗംഗയും ഉണ്ട്. മാളവ്യജി ലണ്ടനിൽ വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിനു പോയപ്പോഴുംകൂടെ ഗംഗാജലമുണ്ടായിരുന്നെന്നു പ്രസിദ്ധമാണല്ലൊ. ഭഗവത്ഗീത അല്പം പാരായണം ചെയ്യുകയോ ഗംഗാജലലവകണിക പാനം ചെയ്യുകയോ ചെയ്താൽ യമഭയത്തിനവകാശമില്ലെന്നു ജ്ഞാനവിഗ്രഹമായ ശ്രീശങ്കരഭഗവൽപാദർ പറയുന്നു. വിഷ്ണുപാദാബ്ജത്തിൽനിന്നും നിർഗ്ഗമിച്ച സ്വർഗ്ഗംഗ ഭഗീരഥപ്രാർത്ഥനയാൽ അവതരിച്ച് മർത്ത്യലോകത്തിൽ വന്നു ലോകഹിതം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. അതുപോലെ പരമരഹസ്യമായ ഗീതാശാസ്ത്രം വിഷ്ണുവിന്റെ പൂർണ്ണാവതാരമായ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവിന്റെ മുഖാരവിന്ദത്തിൽനിന്നു അർജ്ജുനന്റെ പ്രാർത്ഥനയുടെ ഫലമായി നിർഗ്ഗമിച്ച് സർവ്വലോകർക്കും പരമമംഗളം അരുളിക്കൊണ്ടുതന്നെ വിജയിക്കുന്നു. ഗീതയിൽതന്നെ ഈ ശാസ്ത്രത്തെ 'ഉത്തമം രഹസ്യ'മെന്നും 'ഗുഹ്യതമം ശാസ്ത്ര'മെന്നും 'സർവ്വഗുഹ്യതമം' എന്നും 'രാജഗുഹ്യ'മെന്നും 'പരംഗുഹ്യ'മെന്നും വർണ്ണിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഇതിന്റെ മാഹാത്മ്യം സുതരാം വെളിപ്പെടുന്നതാണ്.

ഗീതയുടെ അത്ഭുതപൂർവ്വമായ മഹിമ എന്താണ്? ഹിന്ദുക്കൾക്ക് അനവധി മതഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഉണ്ട്. അവയിൽ പ്രധാനമെന്നു മാത്രമല്ല, പ്രമാണമായി അടിസ്ഥാനമായി നില്ക്കുന്നതു സർവ്വസമ്മതമായ പ്രസ്ഥാനത്രയം—അതായതു ശ്രുതി അഥവാ വേദം, ബ്രഹ്മസൂത്രം, ഭഗവദ്ഗീത ഇവ ആകുന്നു. ഈ മൂന്നു പ്രമാണഗ്രന്ഥങ്ങളിൽവച്ച് ഗീതയ്ക്ക് അത്യുത്തമമായ സ്ഥാനം ഉണ്ട്. ശ്രുതി എന്നു വിവക്ഷിച്ചിരിക്കുന്ന ഉപനിഷത്തുകൾ അനേകമാണ്. അവയിൽ ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്ന ഭാഷ പ്രാചീനവും ഗഹനവും ദുർഗ്രാഹ്യവുമായിരിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മസൂത്രം സൂത്രരീതിയിൽ രചിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതിനാൽ അതീവ സംക്ഷിപ്തവും ദുർവ്വിജ്ഞേയവുമാണ്. ഭാഷ്യാദികളുടെ സഹായം കൂടാതെ ബ്രഹ്മസൂത്രാർത്ഥം ഗ്രഹിക്കാൻ സാധ്യമല്ല. എന്നാൽ ഗീത വിപുലമല്ല. എഴുനൂറു ശ്ലോകങ്ങൾമാത്രമേ ഗീതയിൽ ഉള്ളു. അതിലും അവതാരികാരൂപത്തിൽ ഇരിക്കുന്ന പ്രഥമാദ്ധ്യായവും ഉപസംഹാരരൂപമായ പതിനെട്ടാം അദ്ധ്യായത്തിലെ അന്ത്യഭാഗവും ഇടയ്ക്കുവരുന്ന അർജ്ജുനസഞ്ജയവാക്യങ്ങളും കണക്കുകൂട്ടാതെ നോക്കിയാൽ ഭഗവദുപദേശം അഞ്ഞൂററിഎഴുപത്തഞ്ചു ശ്ലോകങ്ങളിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. മുപ്പത്തിരണ്ടു അക്ഷരങ്ങൾ മാത്രമുള്ള ചെറിയ അനുഷ്ടുപ് വൃത്തത്തിൽ ആണ് അവ പ്രായേണ രചിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഇതിനുള്ളിൽ ശ്രീശങ്കരൻ പറയുന്നതുപോലെ സമസ്തവേദാർത്ഥവും സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭാഷയോ സുലളിതവും പ്രസന്നഗംഭീരവുമാണ്. മനസ്സിലാക്കാൻ യാതൊരു ക്ലിഷ്ടതയുമില്ല. ഉപനിഷദർത്ഥം മുഴുവനും ഇതിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു എന്നതു വിശദമാക്കാൻ ഗീതാധ്യാനത്തിലെ ഒരു ശ്ലോകം ഉദ്ധരിക്കാം. "സർവ്വോപനിഷദോഗാവോ ദോഗ്ധാഗോപാലനന്ദനഃ പാർത്ഥോവത്സഃസുധീർഭോക്താ ദുഗ്ധം ഗീതാമൃതം മഹത്" എല്ലാ ഉപനിഷത്തുകളും സുപുഷ്ടങ്ങളായ പശുക്കളെപ്പോലെ ദുഗ്ധപൂർണ്ണങ്ങളായിരിക്കുന്നു. അവയുടെ സാരമായ ക്ഷീരം സമ്പൂർണ്ണമായി എടുക്കാൻ ഗോപാലനന്ദനനായ ശ്രീഗോപാലകൃഷ്ണൻ—ഉപനിഷത്തുക്കളുടെ നാഥൻ "തേനേബ്രഹ്മഹൃദായ ആദികവയേ" എന്നു ഭാഗവതത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുപോലെ വേദത്തെ ബ്രഹ്മാവിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ പ്രചോദിപ്പിച്ച ശ്വേതാശ്വതരോപനിഷത്തിലെ വാക്യമനുസരിച്ച് "യോ ബ്രഹ്മാണം വിദധാതിപൂർവ്വം യോവൈ വേദാംശ്ച പ്രഹിണോതിതസ്മൈ" ബ്രഹ്മാവിനെ സൃഷ്ടിച്ച് അദ്ദേഹത്തിനു വേദം ഉപദേശിച്ച ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവിനുമാത്രമേ, സാധിക്കയുള്ളു. അർജ്ജുനനാകുന്ന വത്സൻ പ്രാർത്ഥിച്ചതുകൊണ്ടാണ് ആ ദുർല്ലഭമായ ദുഗ്ധം നിർഗ്ഗമിച്ചതു്. സുധീ അതായതു നല്ല ബുദ്ധി, ഈശ്വരാഭിമുഖമായ ബുദ്ധിയുള്ളവർ എക്കാലത്തും ആ ഗീതാമൃതദുഗ്ധത്തെ പാനംചെയ്തു കൃതാർത്ഥരാകുന്നു. അർജ്ജുനനെ നിമിത്തമാക്കി ലോകോപകാരത്തിനുവേണ്ടി ഗീത ആവിർഭവിച്ചു. അതിനാൽ ദേവകീപുത്രഗീതമായ ഈ ഏക ശാസ്ത്രത്തിന്റെ അദ്ധ്യയനത്താൽ പരമപുരുഷാർത്ഥം ലഭിക്കും. ആപ്തവചനപ്രകാരം "ഗീതാസുഗീതാ കർത്തവ്യാ കിമന്യൈഃ ശാസ്ത്രവിസ്തരൈഃ യാ സ്വയം പദ്മനാഭസ്യ മുഖപദ്മാ ദ്വിനിഃസൃതാ"

ഗീത ഒന്നുമാത്രം ശ്രദ്ധാപുരസ്സരം പാരായണംചെയ്താൽ മതിയാകും. അതിവിപുലങ്ങളായ അന്യശാസ്ത്രങ്ങൾ അദ്ധ്യയനംചെയ്യേണ്ട ആവശ്യമില്ല. ഗീത ശ്രീപദ്മനാഭന്റെ മുഖപദ്മത്തിൽനിന്നും നിർഗ്ഗമിച്ച സാരാമൃതമാണ്. അന്ത്യപ്രമാണമായ വേദംപോലും ബ്രഹ്മാവിന്റെ മുഖത്തിൽനിന്നും വന്നതാണല്ലൊ. നാന്മുഖനോ ശ്രീപദ്മനാഭന്റെ നാഭീകമലത്തിൽനിന്നും ഉത്ഭവിച്ചതാണ്. അതിനാൽ വേദത്തേക്കാളും ഗീതയ്ക്കുള്ള മാഹാത്മ്യം സുസ്പഷ്ടമാകുന്നു. വേദശിരസ്സായ ഉപനിഷത്തായി ഗീത ആദ്യംമുതൽക്കുതന്നെ കണക്കാക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് ഗീത എന്ന പേര് അതിനു സൃഷ്ടിച്ചതും. ഭഗവാൻ പറഞ്ഞതു് എന്നു സൂചിപ്പിക്കാൻ ഗോപികാഗീതം എന്നപോലെ 'ഭഗവൽഗീതം' എന്നു വിളിച്ചാൽ മതിയായിരുന്നു. സ്ത്രീലിംഗപ്രത്യയത്തോടുകൂടി ഗീത എന്ന പേര് ഉപനിഷത്ത് എന്ന സ്ത്രീലിംഗശബ്ദം പിന്നീടുള്ളതുകൊണ്ടാണ് സിദ്ധിച്ചതു്. അദ്ധ്യായാവസാനത്തിൽ 'ശ്രീമദ്ഭഗവദ്ഗീതാ സൂപനിഷത്സു എന്നതുകൊണ്ടു് 'ശ്രീമദ്ഭഗവദ്ഗീതോപനിഷത്ത്" എന്നാണ് ഗീതയുടെ പൂർണ്ണമായ നാമം, എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു.

ഉപനിഷത്തുകൾ തത്വോപദേശപ്രതിപാദനരീതിയെയാണ് പ്രായേണ അവലംബിച്ചിരിക്കുന്നതു്. സാമാന്യജനങ്ങൾക്ക് ആ രീതി സുഗമവും സരസവുമായിരിക്കയില്ല. ഗീത രണ്ടു പരമസുഹൃത്തുക്കൾ ഹൃദയംതുറന്ന് സംഭാഷണംചെയ്യുന്നതായി പ്രതിപാദിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ഗീതാപാഠകന്മാൎക്കു രസവുംകൌതുകവും ഉണ്ടാകുന്നു. ഈ സംവാദസമ്പ്രദായം തത്വജ്ഞാനത്തെ അക്ലിഷ്ടമായി സുഗ്രാഹ്യമാക്കാൻ പററിയതാണ്. ഗീതയുടെ ഈ വൈശിഷ്ട്യത്തെകുറിക്കാൻ അദ്ധ്യായസമാപ്തിയിലും ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദേ" എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

ഉപനിഷദാൎത്ഥത്തിന്റെ സംഗ്രഹമല്ലാതെ മറെറാന്നും ഗീതയിൽ ഇല്ലയോ? എന്ന ചോദ്യത്തിന് അവകാശമുണ്ടു്. സൂക്ഷ്മമായി പരിശോധിച്ചാൽ മററുചില വൈശിഷ്ട്യങ്ങളും മനസ്സിലാക്കാം. സാധാരണയായി ജ്ഞാനസമ്പാദനത്തിനായിട്ടാണല്ലൊ ഗുരുവിനെ ശിഷ്യൻ സമീപിക്കുന്നതു്. ജിജ്ഞാസുവായ ശിഷ്യൻ ഏകാന്തമായ സ്ഥലത്തിരുന്ന് ശാന്തമായി ഗുരുവിനോടു ചോദിച്ച് സംശയനിവൃത്തിവരുത്തുന്നു. ഗീതയുടെ സന്ദർഭം ഇതിൽനിന്നും വളരെ വ്യത്യസ്തമാണ്. കൎമ്മകോലാഹലബഹുലമായ ഒരു രംഗം; യുദ്ധോത്സുകരായി കൌരവപാണ്ഡവന്മാർ അണിനിരന്നു നില്ക്കുന്നു. ഭീഷ്മാദികൌരവനേതാക്കന്മാരും ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനാദിപാണ്ഡവപക്ഷത്തിലുള്ള വീരന്മാരും യുദ്ധത്തിനു വെല്ലുവിളിച്ചു കഴിഞ്ഞു. "പ്രവൃത്തേ ശസ്ത്രസമ്പാതേ" യുദ്ധം ആരംഭിച്ച് ശസ്ത്രപാതം തുടങ്ങിയ ആ ഘട്ടത്തിൽ എതിർപക്ഷത്തിലുള്ള വീരന്മാരെ കാണുന്നതിന് താൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നതിനാൽ രഥത്തെ രണ്ടു സൈന്യങ്ങളുടേയും മദ്ധ്യത്തിൽ സ്ഥാപിക്കാൻ അർജ്ജുനൻ സാരഥിയായ ശ്രീകൃഷ്ണനോടു് അപേക്ഷിക്കുന്നു. അതുപോലെ ഭഗവാൻ പ്രവൃത്തിക്കുന്നു. അപ്പോൾ രണ്ടു പക്ഷത്തിലും തന്റെ സ്വജനങ്ങളെകണ്ടു് അവരുടെ നാശത്തിനു താൻ കാരണമായി ഭവിക്കുമല്ലൊ എന്നു വിചാരിച്ച് പരമകൃപാവിഷ്ടനായി അർജ്ജുനൻ അമ്പരന്നു. ആ മഹാവീരന്റെ ദേഹം ക്ഷീണിച്ചു. മുഖം വരണ്ടു. ശരീരം വിറച്ചു രോമഹർഷം ഉണ്ടായി. ഗാണ്ഡീവം കയ്യിൽനിന്ന് വഴുതി. ദേഹം ദഹിക്കുന്നതുപോലെ അനുഭവപ്പെട്ടു. മനസ്സു ഭ്രമിച്ചു കുഴങ്ങി. അതിനാൽ അത്യന്തം വിഷണ്ണനായി എന്തുവന്നാലും യുദ്ധം ചെയ്യുകയില്ല എന്നു പറഞ്ഞു് വില്ലും അമ്പും ത്യജിച്ച് രഥത്തിൽ ഇരുന്നു. കൎത്തവ്യകൎമ്മത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായ ഈ മോഹത്തെ ദൂരീകരിക്കാനാണ്, അർജ്ജുനന് ഭഗവാൻ ഗീതോപദേശം ചെയ്യുന്നതു്. ഇനിയും ഒരിക്കലും ഇപ്രകാരമുള്ള മോഹം വരാതിരിക്കാൻ ആത്മജ്ഞാനം കൎമ്മയോഗം മുതലായവ ഭഗവാൻ ഉപദേശിച്ചു. അർജ്ജുനന്റെ ചോദ്യങ്ങൾക്കെല്ലാം ഭഗവാൻ സമാധാനം പറഞ്ഞു. തൽഫലമായി "മോഹോയം വിഗതോമമ" എന്നു പതിനൊന്നാം അദ്ധ്യായത്തിന്റെ ആരംഭത്തിലും "നഷ്ടോമോഹഃ സ്മൃതിർലബ്ധാ ത്വൽ പ്രസാദാന്മയാച്യുതാ സ്ഥിതോസ്മി ഗത സന്ദേഹഃ കരിഷ്യേ വചനം തവ" എന്നു പതിനെട്ടാം അദ്ധ്യായത്തിന്റെ ഒടുവിലും അർജ്ജുനൻ ഏററുപറഞ്ഞപ്രകാരം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മോഹം നിശ്ശേഷം നീങ്ങി തത്വജ്ഞാനം ലഭിച്ച് ഭഗവദാജ്ഞ അനുസരിച്ച് "യോഗഃകൎമ്മസുകൌശലം" എന്ന നിൎവ്വചനപ്രകാരം യോഗയുക്തനായി "സമത്വംയോഗഉച്യതേ" സമചിത്തനായി "സുഖദുഃഖേ സമേകൃത്വാ ലാഭാലാഭൌ ജയാജയൌ തതോയുദ്ധായയുജ്യസ്വനൈവംപാപമവാപ്സ്യസി" യുദ്ധംചെയ്തു. ലൌകികന്മാൎക്ക് ലോകത്തിലിരുന്നുതന്നെ ലോകവ്യവഹാരങ്ങളിൽ "ഘോരേകൎമ്മണി" ഘോരമായ

യുദ്ധകർമ്മവും സ്വധർമ്മമായിത്തീർന്നാൽ അതും ചെയ്തുകൊണ്ട് മോക്ഷപ്രാപ്തി ലഭിക്കാനുള്ള യോഗരഹസ്യത്തെയാണ് ഗീത ഉപദേശിക്കുന്നത്. ഇതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് ഇതിനെ യോഗശാസ്ത്രമായി പറയുന്നത്. "ബുദ്ധിര്യോഗേത്വിമാംശൃണു" എന്നും 'ഇമംവിവസ്വതേ യോഗം പ്രോക്തവാനഹമവ്യയം സകാലേനേഹമഹതാ യോഗോനഷ്ടഃപരന്തപ' "സ ഏവായം മയാതേഽദ്യയോഗഃ പ്രോക്തഃ പുരാതനഃ" എന്നു ഭഗവാനും 'യോയം യോഗസ്ത്വയാ പ്രോക്തസ്സാമ്യേനമധുസൂദന' എന്നിപ്രകാരം അർജ്ജുനനും പറയുന്നുണ്ടല്ലോ. ഇതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് ഇതിനെ 'ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ' എന്ന് യോഗശാസ്ത്രമായി ഗണിക്കുന്നത്. സഞ്ജയനും യോഗം യോഗേശ്വരനായ കൃഷ്ണൻ മഹാത്മാവായ അർജ്ജുനന് ഉപദേശിക്കുന്നതു കേട്ടു എന്നും പറയുന്നുണ്ട്. ഉപനിഷത്ത് ജ്ഞാനത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ചു. ആ ജ്ഞാനത്തെ ലോകജീവിതത്തിൽ പ്രായോഗികമാക്കാനുള്ള മാർഗ്ഗത്തെ ഭഗവാൻ അർജ്ജുനനെ നിമിത്തമാക്കി ലോകത്തിന് ഉപദേശിച്ചു. ഇതാണ് ഗീതയുടെ പ്രത്യേകവൈശിഷ്ട്യം.

ഭക്തിയെപ്പററി പരിസ്ഫുടമായി ഉപനിഷത്തിൽ പറഞ്ഞുകാണുന്നില്ല. ഭഗവൽപ്രാപ്തിക്ക് ഭക്തി സുലഭമായ മാർഗ്ഗമാണെന്ന് ഗീത പല സ്ഥലങ്ങളിലും പറയുന്നു. "ക്ലേശോഽധികതരസ്തേഷാമവ്യക്താസക്തചേതസാം അവ്യക്താഹി ഗതിർദ്ദുഃഖം ദേഹവദ്ഭിരവാപ്യതേ" "സുസുഖം കർത്തുമവ്യയം" "നമേഭക്തഃ പ്രണശ്യതി" "തേഷാമഹം സമുദ്ധർത്താമൃത്യുസംസാരസാഗരാൽ" "തേഷാം സതതയുക്താനാം ഭജതാംപ്രീതിപൂർവ്വകം ദദാമി ബുദ്ധിയോഗം തം യേനമാമുപയാന്തിതേ" "തേഷാമേവാനുകമ്പാർത്ഥ മഹമജ്ഞാനജംതമഃ നാശയാമ്യാത്മഭാവസ്ഥോ ജ്ഞാനദീപേനഭാസ്വതാ" ഭക്ത്യാമാമഭിജാനാതിയാവാൻ യശ്ചാസ്മിതത്വതഃ തതോമാം തത്വതോ ജ്ഞാത്വാവിശതേ തദനന്തരം" അവസാനത്തിലും "മൻമനോഭവ മത്ഭക്തോ മദ്യാജീമാംനമസ്കുരു" ഈ ശ്ലോകം ഒൻപതാമദ്ധ്യായത്തിൻെറ അവസാനത്തിലും കാണുന്നു. ഇതിനെ സർവ്വഗുഹ്യതമമായ പരമവചനമായും ഭഗവാൻ പറയുന്നു. ഗീതയുടെ സാരം ഗീത പത്തുപ്രാവശ്യം ഉച്ചരിച്ചാൽ കിട്ടുന്ന ത്യാഗമാണെന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഗീതയിലും "സർവ്വധർമ്മാൻപരിത്യജ്യമാമേകം ശരണംവ്രജ" എന്നു ഭഗവാനും അരുളിച്ചെയ്യുന്നു. സർവ്വവും ത്യജിച്ച് ഭഗവാനെ ശരണം പ്രാപിക്കുക. ഭഗവാൻെറ യന്ത്രമായി അഹംകാരമമതകളെ ഉപേക്ഷിച്ച് "ലോകസംഗ്രഹമേവാപിസംപശ്യൻ കർത്തുമർഹസി' ഭഗവാനെപ്പോലെയും ആത്മജ്ഞാനികളായ ജനകാദിസിദ്ധന്മാരെപ്പോലെയും "കുരുകർമ്മൈവതസ്മാൽ ത്വം പൂർവ്വൈഃ പൂർവ്വതരംകൃതം" ലോകഹിതത്തിനായി കർമ്മകുശലനായി വർത്തിക്കുക. ഇങ്ങനെ ചെയ്യുന്നവർ"യേതമ്മേമതമിദംനിത്യം അനുതിഷ്ഠന്തിമാനവാഃ ശ്രദ്ധാവന്തോഽനസൂയന്തോ മുച്യന്തേതേഽപികർമ്മഭിഃ" കർമ്മബന്ധമില്ലാതെ നിർല്ലേപന്മാരായി മുക്തന്മാരായിതന്നെ ഭവിക്കും.

ലോകത്തിൽ പ്രായേണ എല്ലാ ഭാഷകളിലും ഗീത ഭാഷാന്തരപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്. വിദേശീയപണ്ഡിതന്മാരും തത്വജ്ഞാനികളും അതിനെ വളരെ കൊണ്ടാടുന്നു. ഇംഗ്ലീഷിൽ ഇതു് ആദ്യമായി തർജ്ജമചെയ്തത് വാറൻഹേസ്റ്റിംഗസിൻെറ കാലത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രോത്സാഹത്താൽ (Charles Wilkins) എന്ന പണ്ഡിതനായിരുന്നു. അതു പല ചിന്തകന്മാരുടേയും ശ്രദ്ധാബഹുമാനാദികളെ ആകർഷിച്ചു. ഇംഗ്ലണ്ടിലെ പ്രസിദ്ധഗ്രന്ഥകാരനും തത്വജ്ഞാനിയുമായ കാർലൈൽ അതു വായിച്ച് ആശ്ചര്യപരതന്ത്രനായി അമേരിക്കയിലെ ശ്രേഷ്ഠതത്വജ്ഞാനിയായ എമേഴ്സനു പാരിതോഷികമായി. ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം പഠിക്കണമെന്ന ഉപദേശത്തോടെ നല്കി. എമേഴ്സനും അതിനെ പ്രശംസിച്ചു പറഞ്ഞു. എന്നല്ല ഗീതയിലെ ചില ശ്ലോകങ്ങളെ തർജ്ജമചെയ്തു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. തോറോ എന്ന എമേഴ്സൻെറ സ്നേഹിതനായ അമേരിക്കൻ തത്വചിന്തകൻ ഇങ്ങനെ പറയുന്നു ."ഗീതയാകുന്ന നിർമ്മലസരസ്സിൽ പ്രതിദിനം സ്നാനംചെയ്ത് ഞാൻ എൻെറ മനസ്സിനെ ശുദ്ധമാക്കി നിലനിർത്തുന്നു." ഇന്നും ഗീതാപാരായണംചെയ്യുന്ന പാശ്ചാത്യചിന്തകന്മാർ ഈ രീതിയിലുള്ള അഭിപ്രായംതന്നെയാണ് പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നത്. നാസ്തികനായി ആരംഭിച്ചു എങ്കിലും യഥാർത്ഥതത്വജിജ്ഞാസയും സത്യാന്വേഷണബുദ്ധിയും ഉണ്ടായിരുന്നതിനാൽ ആസ്തികശിരോമണിയായിത്തീർന്നിരിക്കുന്ന (Aldons Huxly) എന്ന ഇംഗ്ലീഷ് തത്വചിന്തകൻ പറയുന്നത്, 'ശാശ്വതമായ തത്വജ്ഞാനം പ്രതിപാദിക്കേണ്ട സകല വിഷയങ്ങളും സമ്പൂർണ്ണമായും നി

സ്സന്ദിഗ്ദ്ധമായും ഗീതയെപ്പോലെ മററ ഒരു ഗ്രന്ഥവും വെളിപ്പെടുത്തുന്നില്ല' എന്നാണ്. ശ്രീ. ഗാന്ധിജിക്ക് ജീവിതത്തിൽ നേരിടുന്ന സകല പ്രശ്നങ്ങൾക്കും ശരിയായ സമാധാനം നൽകി സമാശ്വസിപ്പിച്ചിരുന്ന അംബ ഗീത ഒന്നുമാത്രമാണ്.

ഗീത കാമധേനുവിനെപ്പോലെയാകുന്നു. പാരായണംചെയ്യുന്നവന്റെ മനഃസ്ഥിതിയും ആദ്ധ്യാത്മികാവസ്ഥയും അനുസരിച്ച് അർത്ഥം മാറിക്കൊണ്ടിരിക്കും. അതുകൊണ്ടത്രേ ഗീതയുടെ ആവിർഭാവം മുതൽ ഇതുപര്യന്തം ഗീതയ്ക്കു പല ടീകകളും വ്യാഖ്യാനങ്ങളും ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതും ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതും. ആധുനികകാലത്തിൽ പണ്ഡിതവരിഷ്ഠനായ ലോകമാന്യബാലഗംഗാധരതിലകനും ചിന്തകന്മാരിൽ അഗ്രേസരനായ അരവിന്ദനും രചിച്ചിട്ടുള്ള വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ അവരുടെ അനുഭവത്തെ അടിസ്ഥാനപ്പെടുത്തീട്ടുള്ളവയാണ്. അദ്വൈതവും ഭക്തിയും ഒരുമിച്ച് സരസമായി യോജിപ്പിച്ച് ഇംഗ്ലീഷുകാരനായി ജനിച്ചു എങ്കിലും സംസ്കാരവും തപസ്സുംകൊണ്ട് ഭാരതീയയോഗിയായി ജീവിക്കുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണപ്രേമൻ എന്ന മഹാന്റെ വ്യാഖ്യാനവും ശ്രദ്ധേയമാണ്. മഹാരാഷ്ട്രഭാഷയിൽ ജ്ഞാനേശ്വരൻ എന്ന സിദ്ധയോഗിയാണ് ഈ അദ്വൈതഭക്തിസമുച്ചയസമ്പ്രദായത്തിന്റെ പ്രവർത്തകൻ.

ഇപ്രകാരം സർവ്വഥാ മാഹാത്മ്യമേറിയതും സർവ്വജനഹിതൈഷിണിയും അദ്വൈതാമൃതവർഷിണിയും ഭവദ്വേഷിണിയുമായ ഗീതാംബികയെ പരിചയപ്പെടുത്താൻ പല ഗ്രന്ഥങ്ങളും ലോകത്തിൽ വിശിഷ്യ ഭാരതത്തിൽ ആവിർഭവിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവയിൽ ഇപ്പോൾ നിലനില്ക്കുന്ന സർവ്വപ്രാചീനമായ ഭാഷ്യം ശ്രീശങ്കരവിരചിതമാണ്. അതിനുമുമ്പും വ്യാഖ്യാതാക്കൾ ഉണ്ടായിരുന്നു എന്നത് ശാങ്കരഭാഷ്യത്തിലുള്ള അവയുടെ ഖണ്ഡനങ്ങളിൽനിന്നും അനുമാനിക്കാം. എന്നാൽ ശ്രീശങ്കരന്റെ ദിവ്യപ്രതിഭയുടെ സമക്ഷത്തിൽ അവ നിഷ്പ്രഭങ്ങളായി എന്നെന്നേക്കും അസ്തമിച്ചു. ശങ്കരഭാഷ്യത്തിന്റെ ഖണ്ഡനമണ്ഡനങ്ങളാണ് പിന്നീടുണ്ടായിട്ടുള്ള ഭാഷ്യടീകാദികൾ എങ്കിലും ശാങ്കരഭാഷ്യം ഇന്നും സമുജ്ജ്വലമായിതന്നെ ശോഭിക്കുന്നു. ജ്ഞാനികളിൽ അഗ്രഗണ്യനായ ശ്രീവിവേകാനന്ദസ്വാമി ഒരു സംസ്കൃതലേഖത്തിൽ "ശങ്കരയേവാലംബനീയഃ" ശങ്കരഭാഷ്യംതന്നെയാണ് പ്രമാണമായി അവലംബിക്കേണ്ടത് എന്ന് അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. മലയാളഭാഷയിൽ ശാങ്കരഭാഷ്യത്തിന്റെ തർജ്ജമയും അതവലംബിച്ച് ചില വ്യാഖ്യാനങ്ങളും ഉണ്ടെങ്കിലും അവ ഒന്നും സുഗ്രഹങ്ങളായിരിക്കുന്നില്ല. അക്കാലത്തു ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്ന പല തർക്കചർച്ചകൾ ശാങ്കരഭാഷ്യത്തിൽ കാണുന്നുണ്ട്. ഇക്കാലത്ത് ഗീതാർത്ഥം മനസ്സിലാക്കാൻ അവ പ്രയോജനപ്പെടുന്നില്ല.

അദ്ധ്യാത്മനിഷ്ഠയിൽ ജീവിതം നയിച്ച് അദ്ധ്യാത്മരാമായണം പഞ്ചദശി മുതലായ മഹാഗ്രന്ഥങ്ങളും വിശേഷിച്ച് ശ്രീമഹാഭാഗവതവും വിശിഷ്ടങ്ങളായ വ്യാഖ്യാനങ്ങളോടുകൂടി എത്രയും ലളിതവും സരളവും സരസവും ഹൃദയഗ്രാഹകവുമായ രീതിയിൽ കേരളസന്താനങ്ങൾക്ക് പ്രദാനംചെയ്തിട്ടുള്ള മഹാഭക്തനും തത്വചിന്തകനും പണ്ഡിതവരേണ്യനുമായ പണ്ഡിതൻ ഗീതയെക്കൂടി ദാനംചെയ്യാൻ ഒരുമ്പെട്ടത് നമ്മുടെ ഭാഗ്യംതന്നെ. ഗീതയുടെ വിസ്തൃതമായ വ്യാഖ്യാനമത്രേ ഭാഗവതം; പ്രത്യേകിച്ച് ആ മഹാഗ്രന്ഥത്തിലെ ഏകാദശസ്കന്ധം. അതിനാൽ ഭാഗവതം കരതലാമലകംപോലെ ഗ്രഹിച്ച് അന്യർക്കും സുഗമവും സുലഭവുമാക്കിത്തീർത്തിരിക്കുന്ന ഈ മഹാത്മാവിനേക്കാൾ ഗീതയെ വ്യാഖ്യാനിക്കാൻ യോഗ്യരായി വേറെ ആരുമില്ലെന്ന് നിസ്സംശയം പറയാം. വ്യാഖ്യാനരീതി മനോജ്ഞവും ഹൃദ്യവും മധുരവും പല സ്ഥലങ്ങളിലും അപൂർവ്വവുമായിരിക്കുന്നു. ഇങ്ങനെ ഗീതയെ കൈരളിക്കു നൽകിയ ഈ ഭക്തോത്തമൻ ഇനിയും പല അമൂല്യരത്നങ്ങൾ നമുക്കു ദാനംചെയ്യാൻ വേണ്ട ആയുരാരോഗ്യസൌഖ്യങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിനു ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവ് അരുളട്ടെ.

P SESHADRI,
Retired Superintendent, Oriental
Manuscripts Library, University of
Travancore, Trivandrum.

കൃതജ്ഞത.

1935 ജൂലായിമുതൽക്കിതുവരെയുണ്ടായ ആയുഷ്ക്കാലത്തിൽ അദ്ധ്യാത്മരാമായണത്തിൻേറയും വേദാന്തകേസരിയുടേയും ഭാഷാവ്യാഖ്യാനങ്ങൾ ആദ്യമായും ശ്രീമൽഭാഗവതവ്യാഖ്യാനം രണ്ടാമത്തേതും മൂന്നാമത്തേതും ആവൎത്തികളായും ശ്രീബദരീശസ്തോത്രം, ശ്രീപഞ്ചദശി, ഇപ്പോൾ ശ്രീമൽഭഗവൽഗീത എന്ന വേദാന്തഗ്രന്ഥങ്ങൾക്കു ആദ്യമായും യഥാമതി ഭാഷയിൽ വിവരണങ്ങൾചേൎത്തി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുവാനും ആ വിധത്തിൽ ഭഗവാനേയും മഹാത്മാക്കളായ ഭക്തജനങ്ങളേയും ആരാധിപ്പാനും സാധിച്ചത് ഭഗവൽകാരുണ്യത്താലും മാന്യസുഹൃത്തും ഉത്തമഭക്തനുമായ നോൎമ്മൻ പ്രസ്സുടമസ്ഥൻ ശ്രീ. കെ.വി. അച്യുതൻനായരുടേയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ കുടുംബത്തിൻേറയും അകൃത്രിമപ്രേമത്താലുമാകുന്നു. കാവ്യം പഠിക്കുന്നകാലത്തിൽ നെന്മാറ രായിരങ്കണ്ടത്ത് ശ്രീമാൻ ഗോവിന്ദമേനോൻ എന്നവരുടെ ശിഷ്യസ്ഥാനം ലഭിപ്പാൻ എനിക്കു ഭാഗ്യമുണ്ടായതിൻെറ ഫലമാണ് സൎവ്വേശ്വരാനുഗ്രഹരൂപേണ ഇപ്പോൾ അനുഭവപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്. എൻെറ വന്ദ്യഗുരുവരൻെറ പുത്രിയും ജാമാതാവുമായ ഈ ദമ്പതിമാരോടും അവരുടെ സന്താനങ്ങളോടും "ജ്ഞാനദാതാ ഗുരുഃ പിതാ" എന്ന ശാസ്ത്രാനുസരണം എനിക്കൊരു ധാൎമ്മികബന്ധം സിദ്ധമായിരിക്കയാൽ അവരുടെ സൎവ്വമംഗളത്തിനും ആയുരാരോഗ്യത്തിനും ശ്രീപാൎത്ഥസാരഥിയെ കൂപ്പുകൈകളോടുകൂടെ പ്രാൎത്ഥിക്കുകമാത്രമല്ലാതെ മറെറാന്നും ചെയ്യാൻ സാധ്യമല്ല. ഉപൎയ്യുപരി ശ്രേയസ്സവൎക്കുണ്ടാവാൻ ഞാൻ സ്വന്തനിലയിൽ ആശംസിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാ പ്രസിദ്ധീകരണത്തിൽ അദ്ദേഹം അതിശ്രദ്ധ പതിപ്പിച്ചതുകൊണ്ടു മാത്രമാണ് ഇത്രവേഗത്തിൽ ഇതിനെ പ്രകാശിപ്പിക്കാൻ സാധിച്ചത്.

തിരുവിതാംകൂർ സൎവ്വകലാശാല ഓറിയൻറൽ മാനുസ്ക്രിപ്ട് ലൈബ്രറി (Travancore University Manuscript Library) പെൻഷൻ സൂപ്രഡെണ്ടും തിരുവനന്തപുരം ശ്രീചിത്തിരാ സെൻററൽ ഹിന്ദുമതഗ്രന്ഥശാലയിലെ ഇപ്പോഴത്തെ ക്യൂറെയിട്ടരും ഉപനിഷത്തുകൾ, ബ്രഹ്മസൂത്രം, ഭഗവൽഗീത എന്ന പ്രസ്ഥാനത്രയത്തിൻെറ മൎമ്മജ്ഞനുമായ ബ്രഹ്മശ്രീ പി. ശേഷാദ്രിഅയ്യരവൎകൾ, ബി. എ. എം. എൽ. ഞാനെഴുതീട്ടുള്ള ഈ ഭഗവൽഗീതാവ്യാഖ്യാനത്തെ ബഹുജനസമക്ഷം സദയം സസന്തോഷം അവതരിപ്പിക്കുന്നതും, ഗീതയുടെ മാഹാത്മ്യത്തെ സവിശേഷം പ്രതിപാദിക്കുന്നതുമായ ഒരവതാരിക അയച്ചുതന്നതിന്നു് എനിക്കുള്ള നന്ദിയെ ഇവിടെ സാദരം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു. പൌരസ്ത്യപാശ്ചാത്യ തത്വജ്ഞന്മാർ ഒരുപോലെആരാധിക്കുന്ന പരമതത്വം ഗീതയിൽ പ്രകാശിക്കുന്നുവെന്നുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന ആ അവതാരിക ഗീതാഭക്തന്മാരെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്ന ഒന്നായിട്ടു കരുതാവുന്നതിനാൽ ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാപരമാചാൎയ്യശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവുതന്നെ ആ പുണ്യപുരുഷനെ ആയുരാരോഗ്യപ്രദാനത്താൽ ലോകോപകാരത്തിന്നായനുഗ്രഹിക്കട്ടെ എന്നു ഞാൻ പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു.

എൻെറ ഈ വ്യാഖ്യാനത്തിൽ സ്ഖലിതങ്ങൾ പലതും വന്നിരിക്കും. ഗീതാതല്പരന്മാരായ മഹാഭക്തന്മാരും പണ്ഡിതമഹാശയന്മാരും സകരുണം പൊറുത്തനുഗ്രഹിക്കേണം എന്നു പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു. ഭഗവാൻ ശ്രീപാൎത്ഥസാരഥി—അന്തൎയ്യാമിരൂപേണ സൎവ്വരുടേയും ശരീരേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളാകുന്ന രഥത്തെ നടത്തുന്ന മഹാസാരഥിയാകയാൽ ആ സാരഥിയിൽ പൂൎണ്ണമായാത്മസമൎപ്പണം ചെയ്തുകൊണ്ടു രഥികൻ തിരുനാമസങ്കീൎത്തനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നാൽ മതി. മാൎഗ്ഗം തെററാതെ ലക്ഷ്യത്തിൽ രഥികനെ എത്തിച്ചുകൊള്ളും. എന്നു് അചഞ്ചലവിശ്വാസത്തോടുകൂടെ ഗീതാപരിശീലനത്തിൽ എല്ലാ ഭക്തന്മാൎക്കും ശ്രദ്ധവൎദ്ധിച്ചുവരുവാൻ എല്ലാവരുടെ പേരിലും ഞാൻ ഭഗവാനോടു പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു.

ഓം നമോ ഭഗവതേ വാസുദേവായ.

ശ്രീമൽഭഗവത്ഗീതയെ ഭക്തന്മാരും പണ്ഡിതാഗ്രേസരന്മാരും യോഗീശ്വരന്മാരുമായ പല മഹാത്മാക്കളും സംസ്കൃതത്തിലും ദേശഭാഷകളിലും വ്യാഖ്യാനിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവരിൽ ചിലരുടെ ചിലചില പദ്യങ്ങളെ താഴേ കാണിക്കുകയും സാരം മാത്രം എഴുതുകയും ചെയ്യുന്നത് ഗീതാതല്പരന്മാൎക്കു ഗീതാവൈഭവം നന്നായിട്ടറിവാനും സന്തോഷിപ്പാനും മഹാജനങ്ങളുടെ അനുഗ്രഹത്തിൽ അതിവിശ്വാസം ജനിപ്പാനുമുപകരിക്കുമെന്നു കരുതുന്നു.

ഏകം ശാസ്ത്രം ദേവകീപുത്രഗീതമേകോദേവോ ദേവകീപുത്രഏവ
ഏകോമന്ത്രസ്തസ്യ നാമാനിയാനി കൎമ്മാപ്യേകം തസ്യദേവസ്യസേവാ.

ശ്രീദേവകീദേവിയുടെ പുത്രനായ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ ഗാനംചെയ്ത ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയെന്നു ഒന്നുമാത്രം ശാസ്ത്രം. ശ്രീദേവകീപുത്രനായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഏകൻമാത്രം ആരാധ്യനായ ദേവൻ. ആ ഭഗവാൻെറ നാമങ്ങൾതന്നെ ഒരേ ഒരു മന്ത്രം. ആ ദേവൻെറ സേവതന്നെ ഏകമായ കൎമ്മം.

ഓം നാരായണഃപരോഽവ്യക്താദണ്ഡമവ്യക്തസംഭവം
അണ്ഡസ്യാന്തസ്ത്വിമേലോകാഃ സപ്തദ്വീപാചമേദിനീ.

ഓങ്കാരപദത്താൽ വാച്യനായ ശ്രീനാരായണൻ അവ്യക്താവസ്ഥയെ വെടിഞ്ഞുദിച്ചു വിളങ്ങുന്നു. അവ്യക്തത്തിൽനിന്നുത്ഭവിച്ചു ബ്രഹ്മാണ്ഡം. ബ്രഹ്മാണ്ഡത്തിൻെറ അന്തൎഭാഗത്തിൽ സകല ലോകങ്ങളും ഏഴു ദ്വീപുകളും ഭൂമിയും വസിക്കുന്നു.

സ്വധൎമ്മജ്ഞാനവൈരാഗ്യസാധ്യഭക്ത്യേകഗോചരഃ
നാരായണഃപരംബ്രഹ്മഗീതാശാസ്ത്രേസമീരിതഃ.

സ്വധൎമ്മാനുഷ്ഠാനം, ജ്ഞാനം, വിഷയവൈരാഗ്യം എന്നിവയാൽ സാധിക്കാവുന്ന ഭക്തിയെന്ന ഒന്നിനാൽ മാത്രം അറിവാൻ കഴിയുന്ന പരബ്രഹ്മമായ ശ്രീനാരായണനെക്കുറിച്ചു ഗീതാശാസ്ത്രം പ്രതിപാദിക്കുന്നു. പ്രതിപാദ്യവിഷയം പരബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ ശ്രീനാരായണൻ എന്നു സാരം.

യൽപാദാംഭോരുഹധ്യാനവിധ്വസ്താശേഷകല്മഷഃ
വസ്തുതാമുപയാതോഹംയാമുനേയം നമാമിതം.

യാതൊരു ദേവൻെറ പാദപങ്കജധ്യാനമഹിമയാൽ സമസ്തപാപനിൎമ്മുക്തനായ ഞാൻ സത്യസ്വരൂപനായിഭവിച്ചുവോ ആ യാമുനേയനേ—യമുനാനദീതീരസഞ്ചാരിയായ ശ്രീകൃഷ്ണചന്ദ്രനെ അഥവാ യാമുനേയനെന്നു സുപ്രസിദ്ധനായ ആചാൎയ്യനെ ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു. ശ്രീരാമാനുജാചാൎയ്യർചെയ്ത പ്രാരംഭം ഇങ്ങിനെയാകുന്നു.

ഭഗവന്നാമസമ്പ്രാപ്തി മാത്രാൽസൎവ്വമവാപ്യതേ
ഫലിതം ശാലയഃ സമ്യക് വൃഷ്ടിമാത്രാവലോകിതേ.

ശ്രീഭഗവാൻെറ നാമജപം മാത്രമുണ്ടായാൽ എല്ലാം സിദ്ധിക്കും. ആ ഭഗവാനെത്തന്നെ സമ്പ്രാപിച്ചാൽ പിന്നെ സൎവ്വവും സിദ്ധമായെന്നു പറയേണമോ. മഴ പെയ്യാൻ ഭാവിക്കുന്നതിനെ കാണുമ്പോൾതന്നെ സസ്യങ്ങൾ ഫലിക്കുന്നു. വൃഷ്ടിയനുഭവപ്പെട്ടാൽ പിന്നെ ഫലപുഷ്ടിയെക്കുറിച്ചു പറയേണമോ. (ശ്രീ അഭിനവഗുപ്തപാദാചാൎയ്യൻ)

ദേവം നാരായണം നത്വാ സൎവ്വദോഷവിവൎജ്ജിതം
പരിപൂൎണ്ണം ഗുരൂൻസ്വാൻ ഗീതാൎത്ഥം വക്ഷ്യാമിലേശതഃ.

സകലദോഷങ്ങളേയും അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന സ്വപ്രകാശസ്വരൂപനും പരിപൂൎണ്ണനുമായ ശ്രീനാരായണനേയും എൻെറ ഗുരുഭൂതന്മാരേയും നമസ്കരിച്ചുകൊണ്ടു, ഗീതാൎത്ഥത്തിൻെറ ലേശാംശത്തെ പറയുന്നേൻ. പൂൎണ്ണമായിട്ടു പറവാൻ ആൎക്കു സാധിക്കും?

(ശ്രീ ആനന്ദതീൎത്ഥമധ്വാചാൎയ്യൻ)

യദംഘ്രിപോതശരണസ്തീർത്വാ മോഹാംബുധിംനരഃ
സ്വാത്മധർമ്മമുപൈത്യാശുതംവന്ദേപുരുഷോത്തമം.

യാതൊരുവന്റെ പാദമാകുന്ന കപ്പലിനെ ആശ്രയിക്കുന്ന മനുഷ്യൻ ദേഹാദ്യാത്മഭാവമാകുന്ന അജ്ഞാനസമുദ്രത്തെക്കടന്നിട്ട സ്വാത്മധർമ്മമായ സച്ചിദാനന്ദത്തെ പ്രാപിക്കുന്നുവോ, ആ പുരുഷോത്തമനെ ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു.

യദീക്ഷണസുധാധാരാപ്യായിതഃ സുകൃതീനരഃ
കൃശോപിലഭതേപുഷ്ടിം തംശ്രീവല്ലഭമാശ്രയേ.

യാതൊരുവന്റെ കടാക്ഷമാകുന്ന അമൃതവർഷത്താൽ സന്തൃപ്തനായ പുണ്യവാനായ മനുഷ്യൻ കൃശനായിരുന്നാലും വൃദ്ധിയെ പ്രാപിക്കുന്നുവോ—ജീവന്മുക്തനായിട്ട ബ്രഹ്മഭാവത്തെ അടയുന്നുവോ—ആ ശ്രീപതിയെ—അഥവാ ശ്രീവല്ലഭാചാര്യനെ ഞാനാശ്രയിക്കുന്നു.

(ശ്രീവല്ലഭാചാര്യൻ)

അകൃത്യമപികുർവ്വാണോ ഭുംജാനോപിയഥാതഥാ
കദാചിന്നാരകംദുഃഖം ഗീതാധ്യായീനപശ്യതി.

അകൃത്യം ചെയ്യുന്നവനും അഭക്ഷ്യഭക്ഷണം സ്വീകരിക്കുന്നവനുമായിരുന്നാലും ഗീതാർത്ഥത്തെ ധ്യാനിക്കുന്നവൻ—അഥവാ ഗീതയെ അധ്യയനംചെയ്യുന്നവൻ ഒരു കാലത്തിലും നരകദുഃഖം എന്താണെന്നറിവാനിടവരികയില്ല.

വേദോദധിപ്രമഥിതം വാസുദേവസമുദ്ധൃതം
സന്തഃപിബന്തി സതതം ഗീതാമൃതരസായനം.

വേദമാകുന്ന സമുദ്രത്തെ കടഞ്ഞിട്ട വാസുദേവൻ എടുത്തിരിക്കുന്ന ഗീതയാകുന്ന അമൃതരസായനത്തെ സജ്ജനങ്ങൾ നിരന്തരം പാനം ചെയ്യുന്നു. മർത്ത്യനെ അമർത്ത്യനാക്കുന്ന അമൃതമാകുന്നു ഗീതയെന്നു സാരം. (ശ്രീഹനുമാൻ)

യതിപരിവൃഢോയൽഗീതാനാമദശ്യദഞ്ജസാ
നിഗമപരിഷന്നേദീയാംസം നിരാമയമാശയം
ജനനപദവീയാതായാതശ്രമാപഹരാംധിയം
ജനയതുസമേദേവഃ ശ്രീമാൻ ധനംജയസാരഥിഃ.

യാതൊരു യതിശ്രേഷ്ഠൻ യാതൊരു ഭഗവാൻ കീർത്തിച്ചതായ ഗീതാശ്ലോകങ്ങളുടെ വേദസമ്മതവും നിർദ്ദോഷവുമായ ആശയത്തെ കാട്ടിത്തന്നുവോ ജനനമരണപ്രവാഹത്തിലകപ്പെട്ട കഷ്ടപ്പെടുന്നതിനെ തീർക്കുവാനുപകരിക്കുന്ന സൽബുദ്ധിയെ ശ്രീപാർത്ഥസാരഥി തന്നെയാകുന്ന ആ ദേവൻ—ശ്രീരാമാനുജാചാര്യൻ—എനിക്കു നൽകട്ടെ.

(ശ്രീവേദാന്തദേശികാചാര്യ ശ്രീവെങ്കടനാഥൻ.)

അസംസ്പൃശ്യൈവപ്രകൃതിം വികൃതിംചഗുണൈഃസഹ
യഃ സദാഭാതിമേഽന്തഃസ്ഥ സ്തംസേവേ കൃഷ്ണമീശ്വരം.

പ്രകൃതിയേയും തൽഗുണങ്ങളാൽ നിമിത്തമുണ്ടായ വികൃതിയേയും സ്പർശിക്കാതെ യാതൊരുവൻ എന്റെ അന്തർഭാഗത്തിൽ എപ്പോഴും പ്രകാശിക്കുന്നുവോ സർവേശ്വരനായ ആ ശ്രീകൃഷ്ണനെ ഞാൻ സേവിക്കുന്നു.

തേനൈവദത്തയാമത്യാ തൽഗീതാവ്യവൃതിഃകൃതാ
സ്വഏവപരമാനന്ദസ്തയാ പ്രീണാതുമാധവഃ.

ആ ഭഗവാൻ നൽകിയിരിക്കുന്ന ബുദ്ധിവൃത്തിയനുസരിച്ചിട്ട ആ ഭഗവാൻതന്നെ ഗാനം ചെയ്ത ഗീതക്കു ഞാൻ വ്യാഖ്യാനം ചെയ്തു. പരമാനന്ദസ്വരൂപനായ ആ ലക്ഷ്മീകാന്തൻ ഭഗവാൻ ഈ വ്യാഖ്യാനത്താൽ സന്തോഷിക്കട്ടെ.

സ്വപ്രാഗല്ഭ്യബലാദ്വിലോക്യ ഭഗവൽഗീതാംതദന്തർഗതം
തത്വംപ്രേപ്സുരുപൈതികിം ഗുരുകൃപാപീയൂഷദൃഷ്ടിംവിനാ—

അംബുസ്വാഞ്ജലിനാനിരസ്യ ജലധേരാദിത്സുരന്തർമ്മണീ
നാവർത്തേഷുനകിംനിമജ്ജതി ജനഃസൽകർണ്ണധാരംവിനാ.

ശ്രീഗുരുകാരുണ്യാമൃതകടാക്ഷമില്ലാതെ സ്വപാണ്ഡിത്യപ്രഭാവത്താൽ ശ്രീഭഗവൽഗീതയെ നോക്കീട്ട അതിലന്തർഭവിച്ചിരിക്കുന്ന തത്വത്തെ സ്വീകരിപ്പാൻ സാധിക്കുമെന്നു ആരും വിചാരിക്കേണ്ട. അതു സാദ്ധ്യമല്ല. സമുദ്രത്തിലെ ജലം സ്വന്തം കൈകാംകൊണ്ടു തേകി അറ്റത്തശേഷം അതിനുള്ളിലെ രത്നം എടുപ്പാൻ ഇച്ഛിക്കുന്ന ജനം സമുദ്രത്തിലെ ഓരോ ചുഴികളിൽ വീണു മുങ്ങി അപായപ്പെടുകയല്ലാതെ രത്നം കിട്ടുമോ. നല്ലൊരു കപ്പിത്താൻെറ സഹായംതന്നെ അതിന്നു വേണം നിശ്ചയം.

സ്വധർമ്മേണ സമാരാധ്യ ഭക്ത്യാ മുക്തിമിതാ നരാഃ
തം കൃഷ്ണം പരമാത്മാനം തോഷയേൽ സർവ്വകർമ്മഭിഃ.

മനുഷ്യരെല്ലാവരും സ്വധർമ്മത്തെ ഭക്തിപൂർവ്വം ഏതൊരു ഭഗവൽപാദാരാധനം എന്ന ഭാവയുക്തന്മാരായിട്ട ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടു മുക്തിയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നുവോ ആ പരമാത്മാവിനെ സകല കർമ്മങ്ങാംകൊണ്ടും സന്തോഷിപ്പിക്കേണം.

ശോകപങ്കനിമഗ്നംയഃ സാംഖ്യയോഗോപദേശതഃ
ഉജ്ജഹാരാർജ്ജുനംഭക്തം സകൃഷ്ണഃ ശരണം മമ.

ദുഃഖമാകുന്ന ചളിയിൽ അകപ്പെട്ട സ്വഭക്തനായ അർജ്ജുനന്നു ജ്ഞാനയോഗത്തേയും നിഷ്കാമകർമ്മയോഗത്തേയും ഉപദേശിച്ചിട്ട യാതൊരു ഭഗവാൻ സമുദ്ധരിച്ചുവോ ആ ശ്രീകൃഷ്ണൻ എന്നെ സംസാരപങ്കത്തിൽനിന്നുയർത്തി സംരക്ഷിക്കട്ടെ. (ശ്രീധരസ്വാമികാം)

ഭാരതേസർവ്വവേദാർത്ഥോ ഭാരതാർത്ഥശ്ചകൃത്സ്നശഃ
ഗീതായാമസ്തിതേനേയം സർവ്വശാസ്ത്രമയീമതാ.

ഭാരതത്തിൽ സർവ്വവേദങ്ങളുടെ അർത്ഥം അടങ്ങീട്ടുണ്ട്. ഭാരതാർത്ഥം മുഴുവനും ഗീതയിലുമുണ്ട്. അതുകൊണ്ടു ഗീത സർവ്വശാസ്ത്രസ്വരൂപമാകുന്നു. (ശ്രീനീലകണ്ഠദീക്ഷിതർ)

യദ്വക്ത്രപങ്കേരുഹസമ്പ്രസൂതം നിഷ്ഠാമൃതം വിശ്വവിഭാഗനിഷ്ഠം
സാധ്യേതരാഭ്യാംപരിനിഷ്ഠിതാന്തം തം വാസുദേവംസതതം നതോസ്മി.

സാധ്യമിന്നത് സാധനമിന്നത് എന്ന വിഭാഗങ്ങളെക്കൊണ്ടു പരമാർത്ഥത്തെ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന ഗീതാമൃതം യാതൊരു ഭഗവാൻെറ മുഖാരവിന്ദത്തിൽനിന്നുത്ഭവിച്ചുവോ ,ആ വാസുദേവനെ ഞാൻ സർവ്വദാ നമസ്കരിക്കുന്നു. (ആനന്ദഗിരി)

സർവ്വേശ്വരംഹരിം കൃഷ്ണം ഭക്തിഗമ്യം പരാൽപരം
വന്ദേ ഭക്തിപ്രദംനിത്യം മായാധ്വാന്തനിവാരകം.

സർവ്വേശ്വരനും പരത്തിൽവെച്ചു പരനും ഭക്തിയാൽ മാത്രം പ്രാപ്യനും ഭക്തിയെ നൽകുന്നവനും മായാന്ധകാരത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നവനുമായ ശ്രീഹരിയായ ശ്രീകൃഷ്ണനെ ഞാൻ നിത്യവും വന്ദിക്കുന്നു.

ഭക്ത്യാന്വിതംനിജംജ്ഞാനം ഭക്തിവൈഭവമേവച
ഗുഹ്യമത്രാഹകൃപയാ ഭഗവാംസ്തം സമാശ്രയേ.

ഭക്തിസഹിതമായ സ്വസ്വരൂപജ്ഞാനവും ഭക്തിവൈഭവവും അതിരഹസ്യമായിരിക്കെ യാതൊരു ഭഗവാൻതന്നെ കരുണയോടുകൂടെ ഗീതയിൽ പ്രകാശിപ്പിച്ചുവോ ആ പരമഗുരുവായ ഭഗവാനെ ഞാൻ സമാശ്രയിക്കുന്നു.

ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞയോര്യോവൈ വിവേകം കൃപയാദിശത്
സർവ്വജ്ഞന്തം ഹരിംനിത്യം വ്രജാമി ശരണംഗുരും.

യാതൊരു ഭഗവാൻ പരമകരുണയോടുകൂടെ ക്ഷേത്രമെന്നു പറയപ്പെടുന്ന ശരീരേന്ദ്രിയാദികളെയും അവയെ അറിയുന്ന ആത്മാവിനെയും വേർതിരിച്ചു കാട്ടിത്തന്നുവോ സർവ്വജ്ഞനും സർവ്വസന്താപഹരനുമായ ആ പരമഗുരുവിനെ ഞാൻ നിത്യവും ശരണംപ്രാപിക്കുന്നു.

സത്വാദിഗുണവൃത്തിസ്ഥോ ജീവഃ സംസൃതിമൃച്ഛതി
ഹരേരനന്യയാഭക്ത്യാ മുച്യതേ ഗുണസംസൃതേഃ.

സത്വാദിഗുണങ്ങളുടെ വ്യാപാരങ്ങൾ സ്വവ്യാപാരങ്ങളാണെന്നഭിമാനിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ജീവനു ജനനമരണക്ലേശങ്ങളനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്നു. ഹരിയിൽനിന്നന്യനല്ല ഞാനെന്ന ഭാവരൂപപരമപ്രേമം ശ്രീഹരിയിൽ സ്ഥിരമായുണ്ടായാൽ സംസാരത്തിൽനിന്നു മുക്തിയും സിദ്ധിക്കുന്നു.

യസ്സൎവ്വവേദവേദ്യശ്ച ശാസ്ത്രതത്വോപദേശകഃ
ക്ഷരാക്ഷരപദാൎത്ഥാഭ്യാം ചിദചിൽഭ്യാം വിലക്ഷണഃ
സൎവ്വഗഃ പരമാത്മാച ഭാസ്കരാദി വിഭൂതിമാൻ
പുരുഷോത്തമസംജ്ഞോഹിതം ശ്രീകൃഷ്ണം സമാശ്രയേ.

യാതൊരുവൻ വേദത്താൽ അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യനും ശാസ്ത്രതത്വോപദേഷ്ടാവും നശിക്കുന്ന ശരീരത്തിൽനിന്നും അതിനെ അറിയുന്ന ജീവനിൽനിന്നും വിലക്ഷണനും സൎവ്വത്ര പരിപൂൎണ്ണനും സൂൎയ്യാദിവിഭൂതിസഹിതനും പുരുഷോത്തമനെന്നു പേരുള്ള പരമാത്മാവുമാകുന്നുവോ ആ ശ്രീകൃഷ്ണനെ ഞാൻ സമാശ്രയിക്കുന്നു.

യസ്യശ്രീകരുണാൎണ്ണവസ്യകരുണാലേശേന ബാലോധ്രുവഃ
സ്വേഷ്ടംപ്രാപ്യസമാൎയ്യധാമസമഗാദ്രങ്കോപ്യവിന്ദച്ഛ്രിയം
യാതാമുക്തിമജാമിളാദിപതിതാഃ ശൈലോപിപൂജ്യോഭവൽ
തംശ്രീമാധവമാശ്രിതേഷ്ടദമഹംനിത്യം ശരണ്യം ഭജേ.

കരുണാനിധിയായ യാതൊരുവന്റെ കാരുണ്യലേശത്താൽ ബാലനായ ധ്രുവൻ ആഗ്രഹിച്ചതായ പരമോന്നതസ്ഥാനത്തെ പ്രാപിച്ചുവോ; അതീവ ദരിദ്രനായ സുദാമാവു് ഇന്ദ്രപദവിയിലുള്ള ഐശ്വൎയ്യത്തെ പ്രാപിച്ചുവോ, അജാമിളാദികളായ പതിതന്മാർ മുക്തിയെ പ്രാപിച്ചുവോ, ആശ്രിതന്മാരുടെ സൎവ്വാഭീഷ്ടങ്ങളെയും നൽകി രക്ഷിക്കുന്ന ശരണ്യനായ ആ ലക്ഷ്മീകാന്തനെ ഞാൻ നിത്യവും ഭജിക്കുന്നു. ശ്രീകേശവകാശ്മീരിഭട്ടാചാൎയ്യഃ

കാണ്ഡത്രയാത്മകംശാസ്ത്രം ഗീതാഖ്യം യേനനിൎമ്മിതം
ആദിമധ്യാന്തഷട്കെഷുതസ്മൈ ഭഗവതേനമഃ.

ആദിമധ്യാന്തഷട്കങ്ങളിൽ വേദത്തിലെ മൂന്നു കാണ്ഡങ്ങളെയും ഉൾക്കൊള്ളിച്ചിരിക്കുന്ന ഗീതയെന്നു പേരായ ശാസ്ത്രത്തെ ആർ നിൎമ്മിച്ചുവോ ഭഗവാനായ ആ ശ്രീകൃഷ്ണനായ്ക്കൊണ്ടു നമസ്കാരം.

സൎവ്വധൎമ്മാൻപരിത്യജ്യ മാമേകം ശരണംവ്രജ
അഹംത്വാ സൎവ്വപാപേഭ്യോ മോക്ഷയിഷ്യാമിമാശുചഃ.
ഓം പൂൎണ്ണമദഃ പൂൎണ്ണമിദംപൂൎണ്ണാൽപൂൎണ്ണ
മുദച്യതേ പൂൎണ്ണസ്യ പൂൎണ്ണമാദായ പൂൎണ്ണമേവാവശിഷ്യതെ.

വംശീവിഭൂഷിതകരാന്നവനീരദാഭാൽ
പീതാംബരാദരുണബിംബഫലാധരോഷ്ഠാൽ
പൂൎണ്ണേന്ദുസുന്ദരമുഖാദരവിന്ദനേത്രാൽ
കൃഷ്ണാൽപരം കിമപി തത്വമഹം ന ജാനെ.

മുരളിയാൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ട കൈകളോടും കാർമേഘംപോലെ സൎവ്വസന്താപഹരമായ ശരീരശോഭയോടും പൂൎണ്ണചന്ദ്രനെപ്പോലെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്ന മുഖത്തോടും ചുകന്ന കോവപ്പഴംപോലെ ഇരിക്കുന്ന അധരോഷ്ഠങ്ങളോടും താമരദളസദൃശങ്ങളായ നേത്രങ്ങളോടുംകൂടിയ

കൃഷ്ണനിൽനിന്നന്യമായിരിക്കുന്ന ഒരു തത്വത്തെ ഞാനറിയുന്നില്ല. പരിപൂർണ്ണബ്രഹ്മസ്വരൂപം തന്നെ ശ്രീകൃഷ്ണൻ എന്നു സാരം.

1. ശ്രീഗോവിന്ദമുഖാരവിന്ദ മധുനാമിഷ്ടം മഹാഭാരതേ
ഗീതാഖ്യം പരമം രഹസ്യമൃഷിണാ വ്യാസേന വിഖ്യാപിതം
വ്യാഖ്യാതം ഭഗവൽപാദൈഃ പ്രതിപദം ശ്രീശങ്കരാഖ്യൈഃ പുന
ർവിസ്പഷ്ടം മധുസൂദനേന മുനിനാ സ്വജ്ഞാനശുദ്ധ്യൈകൃതം.

ശ്രീഗോവിന്ദഭഗവാന്റെ മുഖാരവിന്ദരസത്താൽ മധുരവും മഹാഭാരതത്തിൽ ശ്രീവ്യാസഭഗവാൻ എല്ലാവൎക്കും ആസ്വദിപ്പാൻ തക്കവിധം സ്പഷ്ടമാക്കിയതും ഭഗവൽപൂജ്യപാദ ശ്രീശങ്കരാചാൎയ്യസ്വാമികളാൽ പ്രതിപദം വ്യാഖ്യാനിക്കപ്പെട്ടതുമായ ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതക്കു അതിസ്പഷ്ടമായ ഒരു വിവരണം സ്വജ്ഞാനത്തെ പരിശുദ്ധമാക്കുവാൻ വേണ്ടീട്ടു മാത്രം മധുസൂദനൻ എന്ന മുനിയാലും ഉണ്ടാക്കപ്പെട്ടു.

2. ധ്യാനാഭ്യാസവശീകൃതേന മനസാ തന്നിർഗ്ഗുണം നിഷ്ക്രിയം
ജ്യോതിഃ കിഞ്ചനയോഗിനോയദിപരം പശ്യന്തി പശ്യന്തുതേ.
അസ്മാകംതു തദേവലോചന ചമൽകാരായ ഭൂയാച്ചിരം
കാളിന്ദീപുളിനേഷു യൽകിമപിതന്നീലം മഹോധാവതി.

യോഗാഭ്യാസത്താൽ സ്വാധീനമാക്കിയ മനസ്സുകൊണ്ടു ഗുണക്രിയാരഹിതമായും അനിർവാച്യമായുമിരിക്കുന്ന തേജസ്സിനെ യോഗികൾ കാണുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അവരതു കണ്ടുകൊള്ളട്ടെ. ഭക്തന്മാരായ ഞങ്ങൾക്കതു കാണേണ്ട. പിന്നെയെന്തിനെയാണ് കാണേണ്ടത് എന്നാണോ ചോദ്യം. അതിനുത്തരം:—കാളിന്ദീനദിയുടെ തീരത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്നതും എന്തൊന്നാണതെന്നു നിശ്ചയിപ്പാനാൎക്കും കഴിയാത്തതും വൃക്ഷലതാദികൾക്കുകൂടെ പരമാനന്ദത്തെ വൎഷിച്ചുകൊടുക്കുന്നതുമായ യാതൊരു നീലമേഘശ്യാമളതേജസ്സുതന്നെ മൂൎത്തിമത്തായിട്ടു സഞ്ചരിക്കുന്നുവോ ആ മഹാതേജഃപുഞ്ജം ഞങ്ങളുടെ—ഭക്തന്മാരായ ഞങ്ങളുടെ—കണ്ണുകളുടെ പരമാഹ്ലാദസ്ഥാനമായി ഭവിക്കട്ടെ. ഞങ്ങൾക്കതു മാത്രം കണ്ടാൽമതി.

3. യൽഭക്തിം ന വിനാമുക്തിഃ യഃ സേവ്യഃ സർവയോഗിനാം
തംവന്ദേ പരമാനന്ദഘനം ശ്രീനന്ദനന്ദനം.

യാതൊരുവനിലുള്ള ഭക്തി സിദ്ധിക്കാതെ മുക്തി സിദ്ധിക്കയില്ലയോ എല്ലാ യോഗികളും യാതൊരുവനെത്തന്നെ സേവിക്കുന്നുവോ പരമാനന്ദമൂൎത്തിയായ ആ നന്ദനന്ദനനെ ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു. (ശ്രീമധുസൂദനസരസ്വതി)

1. ഇദംഗീതാശാസ്ത്രം പരമപുരുഷാൎത്ഥൈകനിലയം
ത്രികാണ്ഡം വേദാൎത്ഥം സകലമിഹസംഗൃഹ്യകഥിതം
സ്വയംശ്രീകൃഷ്ണേന ശ്രുതിവിശദതത്വേന വിളനാ
ജപാൽ ധ്യാനാൽ ജ്ഞാനാൽ ശ്രുതമപി ഫലത്യേവസുധിയാം.

സകല പുരുഷാൎത്ഥപ്രാപ്തിസാധനവും ഈ ഗീതയിൽ അടങ്ങീട്ടുള്ളതിനാൽ ത്രികാണ്ഡസഹിതമായ വേദത്തിന്റെ സാരാംശമാണിത്. വേദവേദ്യനായ ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവു തന്നെ അരുളിച്ചെയ്തതുമാകയാൽ ഇതിനെ ജപിക്കുകയോ ധ്യാനിക്കുകയോ അൎത്ഥമറിയുകയോ അന്യരിൽനിന്നു കേൾക്കുകയോ ചെയ്യുന്ന ബുദ്ധിശാലികൾക്കു സർവപുരുഷാൎത്ഥവും ഇതിൽനിന്നു തന്നെ ലഭിക്കും. (ബലദേവവിദ്യാഭൂഷണൻ.)

സംവിദാനന്ദസന്ദോഹ സാന്ദ്രമിന്ദീവരേക്ഷണം
ഇന്ദിരാമന്ദിരംദേവം വന്ദേതം നന്ദനന്ദനം.

ജ്ഞാനാനന്ദ സമൂഹമൂൎത്തിയും ഇന്ദീവരനേത്രനും ശ്രീലക്ഷ്മീവല്ലഭനുമായ ശ്രീനന്ദനന്ദനനെ ഞാൻ നന്ദിക്കുന്നു. (ദേവപണ്ഡിതഃ)

ഗീതാനുസാരഭഗവൽസ്തോത്രാവലി.

1. സൎവ്വധൎമ്മാൻപരിത്യജ്യ ത്വാമേകം ശരണം ഗതഃ
   ത്വാമേവ സർവ്വപാപേഭ്യോ മോക്ഷയസ്വഹിമാംപ്രഭോ.

ഹേ പ്രഭോ! ഞാൻ സൎവ്വധൎമ്മങ്ങളേയും പരിത്യജിച്ചിട്ടു നിന്തിരുവടിയെ ശരണംപ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നുതന്നെ എന്നെ സൎവ്വപാപങ്ങളിൽനിന്നും രക്ഷിക്കേണമേ.

2. ഈശ്വരഃ സൎവ്വഭൂതാനാം ത്വമേവ ഹൃദയേസ്ഥിതഃ
   ഭ്രാമയൻ സർവ്വഭൂതാനി യന്ത്രാരൂഢാനിമായയാ.

സൎവ്വഭൂതങ്ങളുടേയും അന്തരാത്മാവായിരുന്നുകൊണ്ടു അവരെയെല്ലാം യന്ത്രങ്ങളെ തൽപ്രവൎത്തകനെന്നപോലെ മായകൊണ്ടു മോഹിപ്പിച്ചു പരിഭ്രമിപ്പിക്കുന്ന ഈശ്വരൻ നിന്തിരുവടി തന്നെ ആകുന്നു.

3. ത്വാമേവ ശരണംയാമി സൎവ്വഭാവേന കേശവ
   ത്വൽപ്രസാദാദവാപ്സ്യേഹം ശാശ്വതം പദമവ്യയം.

ഹേ കേശവ! ഞാനങ്ങയെതന്നെ ശരണം പ്രാപിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നെന്നിൽ പ്രസാദിക്കുന്നതുകൊണ്ടു എനിക്കു ശാശ്വതമായ സ്ഥാനം സിദ്ധിക്കുമെന്നു ഞാൻ ദൃഢമായി വിശ്വസിക്കുന്നു.

4. പിതാത്വമസ്യജഗതോമാതാധാതാപിതാമഹഃ
   വേദ്യംപവിത്രമോംകാര ഋക് സാമയജുരേവച.

ഈലോകത്തിന്റെ പിതാവും മാതാവും അധിഷ്ഠാനമൂലപിതാവും അങ്ങുന്നുതന്നെ ആകുന്നു. അറിയേണ്ടതായ വസ്തുവും പരിശുദ്ധിവരുത്തുന്നവനും ഓങ്കാരമെന്ന മഹാമന്ത്രവും ഋക് സാമം യജുസ്സ് എന്ന വേദങ്ങളും നിന്തിരുവടിതന്നെ.

5. ഗതിൎഭൎത്താപ്രഭുഃ സാക്ഷിനിവാസഃ ശരണംസുഹൃത്
   പ്രഭവഃ പ്രലയഃ സ്ഥാനം നിധാനം ബീജമവ്യയം.

പ്രാപിക്കേണ്ടതായ സ്ഥാനവും ഭരിക്കുന്നവനും അനേകമായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നവനും സകലവ്യാപാരങ്ങളുടെ സാക്ഷിയും വസിപ്പാനുള്ള സ്ഥാനവും രക്ഷാസ്ഥാനവും പ്രത്യുപകാരകാംക്ഷകൂടാതെ എല്ലാവരേയും സഹായിക്കുന്ന സുഹൃത്തും ഉൽപത്തിസ്ഥാനവും ലയസ്ഥാനവും നിലനില്ക്കാനുള്ള സ്ഥാനവും എല്ലാററിന്റേയും ഉൽപത്തിക്കു കാരണമായനാശമില്ലാത്ത ബീജവും നിന്തിരുവടിതന്നെ.

6. അനന്യാശ്ചിന്തയന്തസ്ത്വാം യേജനാഃപൎയ്യുപാസതേ
   തേഷാംനിത്യാഭിയുക്താനാം യോഗക്ഷേമവഹാമ്യഹം.

അന്യഭാവനകൂടാതെ ആരങ്ങയെ ചിന്തിക്കുന്നുവോ നിത്യവും അങ്ങയെ വിട്ടുപിരിയാതിരിക്കുന്ന അവരുടെ യോഗക്ഷേമത്തെ നിന്തിരുവടിതന്നെ വഹിക്കുന്നു.

7. പത്രം പുഷ്പം ഫലം തോയം യസ്തേ ഭക്ത്യാപ്രയച്ഛതി
   തദ്യത്വം ഭക്ത്യുപഹൃതമശ്നാസിപ്രയതാത്മനഃ.

അങ്ങേക്കായിക്കൊണ്ടു തുളസിദളമോ, താമരപ്പുഷ്പമോ, കദള്യാദി പക്വങ്ങളോ, ജലമോ ഭക്തിപൂൎവ്വം ആർ സമൎപ്പിക്കുന്നുവോ അതിനെ നിന്തിരുവടി സ്വീകരിക്കുന്നു. അങ്ങയെ സേവിപ്പാനെത്രയും എളുപ്പം.

8. യൽകരോമി യദശ്നാമി യജ്ജുഹോമി വദാമിയത്
   യത്തപസ്യാമി ഹേദേവ തൽകരോമി ത്വദൎപ്പണം.

ഹേ ദേവ! ഞാനെന്തൊന്നു ചെയ്യുന്നുവോ, എന്തൊന്നനുഭവിക്കുന്നുവോ, എന്തൊരു വൈദികമായ ഹോമാദികളെ നടത്തുന്നുവോ, എന്തൊന്നു സംസാരിക്കുന്നുവോ എന്തൊരു തപസ്സു ചെയ്യുന്നുവോ അതിനെയെല്ലാം അങ്ങേക്കായിക്കൊണ്ടു സമൎപ്പിക്കുന്നു.

9. സമസ്ത്വം സർവ്വഭൂതേഷു ന തേ ദ്വേഷ്യോസ്തി ന പ്രിയഃ
യേ ഭജന്തി തു ത്വാം ഭക്ത്യാ ത്വയിതേ ത്വം ച തേഷ്വസി.

അങ്ങുന്ന് സകല ഭൂതങ്ങളിലും ഏകരസനായി വസിക്കുന്നു. ദ്വേഷ്യനോ പ്രിയനോ ആയിട്ടാരുമില്ല. ആരങ്ങയെ ഭക്തിപൂർവ്വം ഭജിക്കുന്നുവോ അവരങ്ങയിലും അങ്ങുന്നവരിലും വസിക്കുന്നു. എനിക്കങ്ങയെ ഭജിപ്പാനുള്ള സൽബുദ്ധി നൽകേണമേ.

10. അപിചേൽസുദുരാചാരോഭജതേത്വാമനന്യഭാക്
ക്ഷിപ്രംഭവതിധർമ്മാത്മാ ശശ്വച്ഛാന്തിംനിഗച്ഛതി.

അത്യന്തം ദുരാചാരനായിരുന്നാലും ജന്മാന്തരപുണ്യോദയത്താൽ മററാരെയും ഭജിക്കാതെ അങ്ങയെത്തന്നെ ഭജിപ്പാനിടവരുന്നപക്ഷം തൽക്ഷണം അവൻ ധർമ്മസ്വരൂപനായിട്ട ശാശ്വതശാന്തിയെ പ്രാപിക്കുന്നു. ഭഗവൻ അങ്ങയെ ഭജിപ്പാൻ എനിക്കു സൽബുദ്ധി നൽകേണമേ.

11. ത്വാംഹിദേവവ്യപാശ്രിത്യ യേപിസ്യുഃ പാപയോനയഃ
സ്ത്രീയോവൈശ്യാ സ്തഥാശ്ശൂദ്രാസ്തേപിയാന്തി പരാംഗതിം.

പാപയോനികളിൽ ജനിച്ചവരായിരുന്നാലും സ്ത്രീകളോ വൈശ്യന്മാരോ ശൂദ്രന്മാരോ ആരായിരുന്നാലും ഹേ ദേവ അങ്ങയെമാത്രം ആശ്രയിക്കുന്നവർ പരിശുദ്ധാത്മാക്കളായിട്ട പരമഗതിയെ പ്രാപിക്കും. പതിതപാവനനായ നിന്തിരുവടിയെ നിരന്തരം ഇതരനിരപേക്ഷനായിട്ട തന്നെ ഭജിപ്പാൻ എനിക്കു സൽബുദ്ധി നൽകേണമേ.

12. ത്വന്മനാഅസ്മിതേഭക്തോ ത്വാംയജേഹം നമാമിച
യൽപ്രാപ്യനനിവർത്തന്തേ തദ്ധാമ പരമംമിശ.

ഹേ ഭഗവൻ ഞാൻ നിന്തിരുവടിയിൽത്തന്നെ മനസ്സിനെ സമർപ്പിക്കുന്നു. അങ്ങയെത്തന്നെ ഭജിക്കുന്നു. അങ്ങയെത്തന്നെ നമസ്കരിക്കുന്നു: അങ്ങയുടെ ഏതൊരു സ്ഥാനത്തെ പ്രാപിച്ചവർ പിന്നെ ജനനമരണരൂപമായ സംസൃതിയെ പ്രാപിക്കയില്ലയോ ആ പരമസ്ഥാനത്തെ എനിക്കു നൽകേണമേ.

13. ത്വയാതതമിദംസർവം ജഗദവ്യക്തമൂർത്തിനാ
തൽസ്ഥാനിസർവഭൂതാനി നചത്വംതേഷ്വവസ്ഥിതഃ.

അസ്പഷ്ടസ്വരൂപനായ നിന്തിരുവടിയാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു ഇക്കാണപ്പെടുന്ന സകല ജഗത്തും. അതുകൊണ്ടു ജഗത്തിലുള്ള സകല ചരാചരങ്ങളും അങ്ങയിലിരിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നാകട്ടെ അവയിലിരിക്കുന്നില്ല. അങ്ങുന്ന് ഒന്നിലും ചേർന്നിരിക്കുന്നവനല്ല.

14. നചതൽസ്ഥാനിഭൂതാനി ഹന്തതേയോഗമൈശ്വരം
ഭൂതഭൃന്നചഭൂതസ്ഥ സ്ത്വദാത്മാഭൂതഭാവനഃ.

എന്നാൽ ഭൂതങ്ങളും അങ്ങയിലിരിക്കുന്നില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഭൂതങ്ങൾ മിഥ്യാഭൂതങ്ങളാണെല്ലോ. ഇല്ലാത്ത ആ ഭൂതങ്ങളെ ഉള്ളവയെന്നപോലെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ യോഗശക്തിയത്യാശ്ചര്യം. ഭൂതങ്ങളെ ഭരിക്കുന്നവനെങ്കിലും ഭൂതങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നവനല്ല. യോഗമായാപ്രഭാവത്താൽ ഭൂതങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതു അങ്ങയുടെ സ്വഭാവംതന്നെ.

15. യഥാകാശസ്ഥിതോനിത്യം വായുഃസർവത്രഗോ മഹാൻ
തഥാസർവാണിഭൂതാനി തൽസ്ഥാനീത്യുപധാരയേ.

മഹത്തായും സർവത്ര സഞ്ചരിക്കുന്നതായുമിരിക്കുന്ന വായു ആകാശത്തിലിരിക്കുന്നതുപോലെ സർവ ഭൂതങ്ങളും അങ്ങയിലിരിക്കുന്നുവെന്നു ഞാൻ ധരിക്കുന്നു. ആകാശത്തിൻെറ സ്പന്ദനംതന്നെ വായുവായിരിക്കുന്നതുപോലെ അങ്ങയുടെ വ്യക്തമായ സ്ഫുരണംതന്നെ സർവഭൂതസമൂഹം. അങ്ങുന്നു മാത്രമല്ലാതെ ഭിന്നമായ ഭൂതജാലമില്ലെന്നുതന്നെ ഞാൻ ധരിക്കുന്നു.

16. പ്രകൃതിംസ്വാമവഷ്ടഭ്യ സൃജസിത്വം പുനഃ പുനഃ
ഭൂതഗ്രാമമിമംകൃത്സ്ന മവശംപ്രകൃതേർവ്വശാത്.

നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രകൃതിക്കധീനമായിരിക്കുന്ന ഈ സകലഭൂതജാലങ്ങളെ പ്രകൃതിയുടെ നാഥനായ നിന്തിരുവടി വീണ്ടും വീണ്ടും സൃഷ്ടിക്കുന്നു.

17. നചത്വാംതാനികർമ്മാണി നിബധ്നന്തി ജനാർദ്ദന
ഉദാസീനവദാസീന മസക്തംതേഷുകർമ്മസു.

അപ്രകാരം സൃഷ്ട്യാദികളെ നടത്തുന്നതായ ആ കർമ്മങ്ങൾ ഹേ മായാധിനാഥ! അങ്ങയെ ബന്ധിക്കുന്നതുമില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അങ്ങുന്നൊന്നും പ്രവൃത്തിക്കുന്നില്ല. ആ കർമ്മങ്ങളിൽ പ്രസക്തിയങ്ങേക്കില്ല. അങ്ങുന്ന് ഉദാസീനനെന്നപോലെ ഇരിക്കുന്നവനാകുന്നു. പ്രകൃതി നിന്തിരുവടിയുടെ സാന്നിധ്യവൈഭവത്താൽ എല്ലാം നടത്തുന്നു. അങ്ങുന്നു സാക്ഷി മാത്രമാകുന്നു.

18. ത്വയാദ്ധ്യക്ഷേണപ്രകൃതിഃ സൂയതേ സചരാചരം
ഹേതുനാനേന ദേവേശ ജഗദ്വിപരിവർത്തതേ.

പ്രകൃതിയെ അങ്ങുന്നു കടാക്ഷിച്ചതിനാൽ ചരങ്ങളും അചരങ്ങളുമടങ്ങീട്ടുള്ള ഈ ജഗത്ത് ഹേ ദേവേശ! പിന്നെയും പിന്നെയും ഉണ്ടായി നശിച്ചുകൊണ്ടു ചക്രംപോലെ ചുററിത്തിരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു.

19. അവജാനന്തിത്വാംമൂഢാമാനുഷീം തനുമാശ്രിതം
പരംഭാവമജാനന്തസ്തവഭൂതമഹേശ്വരം.

സകല ഭൂതങ്ങളുടെ നാഥനും മഹേശ്വരനുമായ നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രകൃത്യതീതമായ ഭാവത്തെ അറിയാത്ത മൂഢന്മാർ മനുഷ്യശരീരം ധരിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരുവൻ എന്നു കരുതീട്ട അങ്ങയെ തിരസ്കരിക്കുന്നു. ഹേ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ സർവ്വാതീതബ്രഹ്മഭാവത്തെ മഹാന്മാർ മാത്രമല്ലാതെ സ്ഥൂലമതികളായ പാമരന്മാർ എങ്ങിനെ അറിയും. അഹോ അങ്ങയെ ശരിയായിട്ടറിയാത്തവരുടെ മനുഷ്യജന്മം നിരർത്ഥകംതന്നെ. ഭക്തകൃപാലോ എന്റെ ജന്മം വ്യർത്ഥമാകാതിരിപ്പാൻതക്കവിധം അങ്ങയുടെ മാഹാത്മ്യം അറിവാൻതക്കവിധം എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കേണമേ.

20. മഹാത്മാനോഹിത്വാംനാഥ ദൈവീംപ്രകൃതിമാശ്രിതാഃ
ഭജന്ത്യനന്യമനസോജ്ഞാത്വാഭൂതാദിമവ്യയം.

എന്നാൽ ദൈവീപ്രകൃതിയെ ആശ്രയിച്ചവരായ മഹാത്മാക്കൾ മാത്രം ഹേ നാഥ! അങ്ങയിൽ മാത്രമല്ലാതെ മററൊന്നിലും മനസ്സുറപ്പിക്കാതെ സർവ്വചരാചരങ്ങളുടെ ആദിഭൂതനും ഉൽപത്തിബീജവും നാശമില്ലാത്തവനുമായ നിന്തിരുവടിയുടെ മാഹാത്മ്യം അറിഞ്ഞു ഭജിക്കുന്നു.

21. സതതം കീർത്തയന്തസ്ത്വാം യതന്തശ്ചദൃഢവ്രതാഃ
നമസ്യന്തശ്ച ത്വാം ഭക്ത്യാനിത്യയുക്താ ഉപാസതേ.

ആ മഹാന്മാർ അങ്ങയെക്കുറിച്ചെപ്പൊഴും കീർത്തിച്ചും ധ്യാനത്താൽ കാണ്മാൻ പ്രയത്നിച്ചും ഭക്തിപൂർവ്വം നമസ്കരിച്ചും ഏതെങ്കിലും ഒരുവിധത്തിൽ അങ്ങയോടു യോജിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ മനസ്സിനെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തി ഉപാസിക്കുന്നു.

22. ജ്ഞാനയജ്ഞേനചാപ്യന്യേ യജന്തസ്ത്വാമുപാസതേ
ഏകത്വേന പൃഥക്ത്വേന ബഹുധാ വിശ്വതോമുഖം.

ചിലർ ജ്ഞാനമാകുന്ന യജ്ഞംകൊണ്ടും:—ഏകനായ വാസുദേവൻ മാത്രമല്ലാതെ അന്യമായിട്ടു യാതൊന്നുമില്ല എന്ന ദൃഢമായ ഭാവത്തോടുകൂടെയും, മററചിലർ സേവ്യനായ ഈശ്വരൻ നിന്തിരുവടി സേവിക്കുന്ന ജീവരൂപൻ ഞാനെന്ന ഭാവത്തോടുകൂടെയും ബഹുവിധത്തിൽ ബഹുരൂപനായ നിന്തിരുവടിയെ ഭേദഭാവനയോടുകൂടെയും ഉപാസിക്കുന്നു.

23\. ജന്മകർമ്മചതേദിവ്യം ജനോയോവേത്തിതത്ത്വതഃ
ത്യക്ത്വാദേഹംപുനർജന്മനൈതിത്വാമേത്യസംശയം.

ഏതൊരുജനം നിന്തിരുവടിയുടെ ദിവ്യമായ അവതാരത്തെയും അതിൽചെയ്ത കർമ്മത്തെയും സത്യമായറിയുന്നുവോ ആ മനുഷ്യൻ ദേഹനാശാനന്തരം പിന്നെ ജനിക്കയില്ല. നിന്തിരുവടിയെ പ്രാപിക്കും.

24\. വീതരാഗഭയക്രോധാസ്ത്വന്മയാസ്ത്വാമുപാശ്രിതാഃ
ബഹവോജ്ഞാനതപസാപൂതാസ്ത്വത്ഭാവമാശ്രിതാഃ.

പദാർത്ഥങ്ങളിൽ താല്പര്യം, ഭയം, ക്രോധം എന്ന ദോഷങ്ങളൊന്നുമില്ലാത്തവർ അങ്ങയെ ആശ്രയിച്ചു പരിശുദ്ധന്മാരായിട്ടു ജ്ഞാനരൂപമായ തപസ്സുകൊണ്ടു നിന്തിരുവടിയെ പ്രാപിച്ചവർ അനേകം പേരുണ്ട്.

25\. അജോപിസന്നവ്യയാത്മാഭൂതാനാമീശ്വരോപിസൻ
പ്രകൃതിം സ്വാമധിഷ്ഠായ സംഭവസ്യാത്മമായയാ.

നിന്തിരുവടി പരമാർത്ഥത്തിൽ ജനനാദിവികാരങ്ങളും യാതൊന്നുമില്ലാത്തവനും ജനിച്ചിരിക്കുന്ന സകലരുടെയും നിയന്താവുമാകുന്നുവെങ്കിലും ലോകത്തെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻ സ്വമായാശക്തിയെ അധിവസിച്ചിട്ടവതരിക്കുന്നു.

26\. ഉപദ്രഷ്ടാനുമന്താച ഭർത്താഭോക്താമഹേശ്വരഃ
പരമാത്മേതിചാപ്യുക്തോ ദേഹേത്വം പുരുഷഃപരഃ.

നിന്തിരുവടി ഈ ശരീരത്തിൽ—സകലരുടെയും ശരീരത്തിൽ സാക്ഷിയായിട്ടും ഭരിക്കുന്നവനും സുഖദുഃഖങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്ന ജീവനും, മഹാനായ പരമേശ്വരനും പരമാത്മാവുമാണെന്നു ശ്രുതികളും മഹാന്മാരുടെ അനുഭവും സ്പഷ്ടമായിട്ടു പറയുന്നു.

27\. അനാദിത്വാന്നിർഗ്ഗുണത്വാൽ പരമാത്മാത്വമവ്യയഃ
ശരീരസ്ഥോപിദേവേശ നകരോതിനലിപ്യതേ.

ആദിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടും ഗുണാതീതനായതുകൊണ്ടും പരമാത്മാവും നാശരഹിതനുമായ നിന്തിരുവടി ശരീരത്തിലിരിക്കുന്നുവെങ്കിലും യാതൊരുകർമ്മവും ചെയ്യുന്നവനല്ല. കർമ്മബന്ധം അങ്ങെക്കില്ലതാനും.

28\. യഥാ സർവ്വഗതം സൌക്ഷ്മ്യാ ദാകാശം നോപലിപ്യതേ
സർവ്വത്രാവസ്ഥിതോദേഹേ തഥാത്വം നോപലിപ്യസേ.

എങ്ങും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ആകാശം അതിസൂക്ഷ്മമായതുകൊണ്ടു ഒന്നിനോടും ബന്ധപ്പെടാതിരിക്കുന്നതുപോലെ ശരീരത്തിൽ എങ്ങും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ആത്മാവായ നിന്തിരുവടി യാതൊന്നിനോടും ചേർന്നിരിക്കുന്നില്ല.

29\. യസ്മാൽ ക്ഷരമതീതസ്ത്വ മക്ഷരാദപിചോത്തമഃ
അതോസിലോകേവേദേച പ്രഥിതഃ പുരുഷോത്തമഃ

നശിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ള ഭൂതങ്ങളെയും നശിക്കാത്ത സ്വഭാവമുള്ള കൂടസ്ഥചൈതന്യത്തെയും അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ലോകത്തിലും വേദത്തിലും പുരുഷോത്തമൻ എന്ന നാമത്താൽ നിന്തിരുവടി കീർത്തിക്കപ്പെടുന്നു—വസിക്കുന്നു.

30\. ത്വമക്ഷരം പരമം വേദിതവ്യം ത്വമസ്യവിശ്വസ്യ പരംനിധാനം
ത്വമവ്യയഃ ശാശ്വതധർമ്മഗോപ്താ സനാതനസ്ത്വം പുരുഷോമതോമേ

നിന്തിരുവടിതന്നെ അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമായ പരമസത്യവസ്തു, നിന്തിരുവടിതന്നെ ഈ ലോകത്തിന്റെയും ഇരിപ്പിടം. നാശരഹിതനായ അങ്ങുതന്നെ ശാശ്വതധർമ്മത്തെ രക്ഷിക്കുന്ന

വൻ. എന്നെന്നും നശിക്കാതിരിക്കുന്ന പരമപുരുഷൻ നിന്തിരുവടിതന്നെ എന്നു ഞാനറിയുന്നു.

31. ത്വമാദിദേവഃ പുരുഷഃ പുരാണഃ ത്വമക്ഷരം സദസൽതൽപരംയത്
വേത്താസിവേദ്യംചപരംചധാമ ത്വയാതതംവിശ്വമനന്തരൂപ!.

പണ്ടുതന്നെയുള്ള പരിപൂർണ്ണപുരുഷനായ ആദിദേവനും കാര്യ്യകാരണങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന അക്ഷരപരബ്രഹ്മവും അറിയുന്നവനും അറിയേണ്ടവനും നിന്തിരുവടിയാകുന്നു. ഹേ അനന്തരൂപ! ചരാചരാത്മകമായ സകല ലോകവും അങ്ങെയാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു.

32. യതഃപ്രവൃത്തിർഭൂതാനാം യേനസർവ്വമിദം തതം
തത്ത്വമേവാസിദേവേശ പരംബ്രഹ്മസനാതനം.

ഏതൊന്നിൽനിന്നു സകല ഭൂതങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നുവോ. യാതൊരുവനാൽ ഇക്കാണപ്പെടുന്ന ലോകം സകലവും വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ ശാശ്വതമായ ആ ബ്രഹ്മം നിന്തിരുവടിതന്നെയാകുന്നു.

33. സർവ്വസ്യചത്വം ഹൃദി സന്നിവിഷ്ടഃ ത്വത്തസ്മൃതിർജ്ഞാനമപോഹനംച
വേദൈശ്ചസർവ്വൈരസിവേദനീയോ വേദാന്തകൃദ്വേദവിദേവചത്വം.

നിന്തിരുവടി സർവരുടെ ഹൃദയത്തിലും സമ്പൂർണ്ണനായി വസിക്കുന്നു. അങ്ങയിൽനിന്നുതന്നെ ജ്ഞാനവും വിസ്മൃതി മുതലായ വിരോധഭാവങ്ങളും പ്രാണികൾക്കുണ്ടാകുന്നു. ഭജിക്കുന്നവൎക്കു സൽഭാവങ്ങളും അല്ലാത്തവൎക്കു വിപരീതഭാവനകളും ഉണ്ടാകുന്നു. എല്ലാ വേദങ്ങളെക്കൊണ്ടും അറിയേണ്ടതായ പരമതത്വം നിന്തിരുവടിതന്നെ. വേദാന്തത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ചതും അറിയുന്നതും നിന്തിരുവടിതന്നെ.

34. യദക്ഷരം വേദവിദോവദന്തി വിശന്തിയദ്യതയോ വീതരാഗാഃ
യദിച്ഛന്തോ ബ്രഹ്മചര്യ്യംചരന്തി തദോമിതിബ്രഹ്മപരം ത്വമേവ.

വേദമറിയുന്നവർ യാതൊരു തത്വത്തെ നാശരഹിതമെന്നു പറയുന്നുവോ; രാഗാദിദോഷങ്ങളൊന്നുമില്ലാത്ത യോഗികൾ യാതൊന്നിനെ പ്രാപിക്കുന്നുവോ. ഏതൊന്നിനെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവരായിട്ടു ബ്രഹ്മചര്യ്യത്തെ ദീക്ഷിക്കുന്നുവോ ഓം എന്നു പേരുള്ള ആ പരബ്രഹ്മം നിന്തിരുവടി തന്നെയാകുന്നു.

35. പരംബ്രഹ്മ പരംധാമ പവിത്രം പരമം ഭവാൻ
പുരുഷഃ ശാശ്വതോ ദിവ്യ ആദിദേവോഹ്യജോ വിഭുഃ.

പരമമായ ബ്രഹ്മവും പരമമായ സ്ഥാനവും പരമശുദ്ധിയെ വരുത്തുന്ന വസ്തുവും പരിപൂർണ്ണനും ശാശ്വതനുമായ ദിവ്യപുരുഷനും ജന്മാദിരഹിതനും സർവവ്യാപിയും സർവ്വമായി ഭവിച്ചവനും നിന്തിരുവടിതന്നെ.

36. നഹിതേ ഭഗവൻ വ്യക്തിം വിദുർദ്ദേവാനദാനവാഃ
സ്വയമേവാത്മനാത്മാനം വേത്ഥത്വം പുരുഷോത്തമ.

ഹേ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ വ്യക്തിരൂപത്തെ ദേവന്മാരോ അസുരന്മാരോ അറിയുന്നില്ല. ഹേ പുരുഷോത്തമ അങ്ങയുടെ വ്യക്തിയെ അങ്ങുന്നുതന്നെ അറിയുന്നുള്ളു. വ്യക്തിയെത്തന്നെ മററാരുമറിയാത്ത സ്ഥിതിക്കു അവ്യക്തരൂപത്തെ അറിയുന്നില്ലെന്നു പറയേണമോ എന്നു അൎത്ഥാൽസിദ്ധം.

37. ത്വമേവാത്മാ ഹൃഷീകേശ സർവ്വഭൂതാശയസ്ഥിതഃ
ത്വമേവാദിശ്ചമദ്ധ്യംച ഭൂതാനാമന്ത ഏവച.

ഹേ സർവേന്ദ്രിയപ്രേരക! സർവഭൂതങ്ങളുടെയും ഉള്ളിലിരിക്കുന്ന ആത്മാവും സർവഭൂതങ്ങളുടെ ആദിയും മദ്ധ്യവും അന്തവും നിന്തിരുവടിതന്നെ ആകുന്നു. അങ്ങയെ കൂടാതെ അന്യമായിട്ടൊന്നുംതന്നെയില്ല.

38. യച്ചാപിസർവ്വഭൂതാനാം ബീജം തത്ത്വമസിപ്രഭോ
നതദസ്തി വിനായൽസ്യാൽ ത്വയാഭൂതം ചരാചരം.

സകലഭൂതങ്ങളുടേയും ഉൽപത്തിക്കുള്ള ആദികാരണം യാതൊന്നോ അതു നിന്തിരുവടിതന്നെ. അങ്ങയെക്കൂടാതെയുള്ളതു യാതൊന്നും സത്യമായിട്ടില്ല.

39. യദ്വിദ്വിഭൂതി മൽസത്വം ശ്രീമദൂർജിതമേവവാ
തത്തദേവാവഗച്ഛാമി തവതേജോംശസംഭവം.

ശ്രീയും ഐശ്വര്യവും ഉള്ളതായിട്ടു യാതൊരു വസ്തു കാണപ്പെടുന്നുവോ അതെല്ലാം നിന്തിരുവടിയുടെ തേജസ്സിന്റെ അംശത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാണെന്നു ഞാൻ ധരിക്കുന്നു.

40. അഥവാ ബഹുനൈതേന കിം ജ്ഞാതേനമയാ പ്രഭോ
വിഷ്ടഭ്യത്വമിദംകൃത്സ്നം ഏകാംശേനസ്ഥിതോ ജഗത്.

എന്തിനായിട്ടധികം പറയുന്നു. ഇങ്ങിനെ ഓരോന്നും നിന്തിരുവടിയെന്നുള്ള പരിച്ഛിന്ന ജ്ഞാനംകൊണ്ടെനിക്കെന്തുഫലം. അപരിച്ഛിന്നസ്വരൂപനായ നിന്തിരുവടി അങ്ങയുടെ ഏകദേശാംശത്താൽ ഈ സമസ്തമായ ലോകത്തെ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നുതന്നെ ഞാനറിയുന്നു.

41. ഭൂതഭാവന! ഭൂതേശ ദേവദേവ! ജഗൽപതേ!
യോഗേശ്വരനതോസ്മിത്വാം ത്വച്ചിത്തം സതതം കുരു.

ഹേ ഭൂതങ്ങളെ അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുത്തുന്ന ഭൂതനാഥ! ഹേ ദേവദേവ! ഹേ ജഗൽപാലക! ഹേ യോഗേശ്വര! ഞാൻ നിന്തിരുവടിയെ നമസ്കരിക്കുന്നു. എന്റെ മനസ്സ് എപ്പോഴും അങ്ങയിൽ ഇരിക്കുവാൻ എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കേണമേ.

42. അനന്യചേതാഃ സതതം യസ്ത്വാം സ്മരതി നിത്യശഃ
തസ്യത്വം സുലഭോ ദേവ നിത്യയുക്തസ്യയോഗിനഃ.

അല്ലയോ ദേവ! യാതൊരുവൻ നിന്തിരുവടിയെ അന്യഭാവനകൂടാതെ നിത്യവും സ്മരിക്കുന്നുവോ നിത്യയുക്തനായ ആ യോഗിക്കുമാത്രമേ അങ്ങയെ പ്രാപിപ്പാൻ കഴികയുള്ളു.

43. ത്വാമുപേത്യ പുനജ്ജന്മ ദുഃഖാലയ മശാശ്വതം
നാപ്നുവന്തി മഹാത്മാനഃ സംസിദ്ധിം പരമാംഗതാഃ

അങ്ങയെ പ്രാപിക്കുന്ന മഹാത്മാക്കൾ മാത്രം ദുഃഖസ്ഥാനവും അസ്ഥിരവുമായ പുനർജ്ജന്മത്തെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല. അവർ ശാശ്വതമായ പരമസിദ്ധിയെത്തന്നെ പ്രാപിക്കുന്നു.

44. മമഹൃദ്യവാനുകമ്പാർത്ഥം ബുദ്ധേരജ്ഞാനജംതമഃ
നാശയസ്വാത്മഭാവസ്ഥോ ജ്ഞാനദീപേനഭാസ്വതാ.

എന്നിൽ കരുണയോടുകൂടെ നിന്തിരുവടി എന്റെ അന്തർഭാഗത്തിൽ പ്രകാശിച്ചിട്ടു അങ്ങയുടെ സ്വരൂപമായ ജ്ഞാനദീപത്താൽ എന്റെ ബുദ്ധിയിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന അജ്ഞാനമാകുന്ന അന്ധകാരത്തെ നശിപ്പിക്കേണമേ.

45. മഹ്യം സതത യുക്തായ ഭജതേ പ്രീതിപൂർവ്വകം
പ്രയച്ഛ ബുദ്ധിയോഗംതം യേനത്വാ മുപയാമ്യഹം.

എപ്പോഴും അങ്ങയെ ധ്യാനിച്ചും പ്രേമപൂർവ്വം ഭജിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ദാസനായ എനിക്കു അങ്ങയെ സാക്ഷാൽകരിപ്പാൻ മതിയായ ജ്ഞാനയോഗത്തെ നൽകേണമേ.

ശ്രീ.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ദേവാനാമപിദുർല്ലഭംശ്രുതിശിരഃ
ക്ഷീരാംബുധേരാന്തരം

സരാംശാമൃതമാഹൃതംഭഗവതാ
യേനാജ്ജുനായാപ്പിതം

തം ഗീതാമൃതവഷിണംത്രിഭുവന–
ക്ഷേമായനീലാംബുദം

വന്ദേനിത്യനിരാവൃതംനിരുപമ–
ബ്രഹ്മാമൃതംശ്രീഹരിം.

അംബഗീതേഭഗവതി
പ്രസീദജ്ഞാനസുന്ദരി
താപത്രയാഗ്നിസന്തപ്തം
ത്രാഹിമാംദീനവത്സലേ.

കുപുത്രമപിമാംമാതഃ
മാ മാ ത്യജകൃപാനിധേ
മാത്രാത്യക്തസ്യപുത്രസ്യ
കദാപിനസ്യാൽസുഖാസികാ.

ഗീതേമാംത്രാഹിസംസാര–
ഭയങ്കരമഹാണ്ണവാത്
തൽപാദപത്മഭക്താനാം
നിത്യശാന്തിപ്രദാഭവ.

പ്രസ്താവന.

ഓം നമോ ഭഗവതേ വാസുദേവായ

വേദപ്രകാശോദയം.

ശ്രീഭഗവാൻ ആദിനാരായണമൂൎത്തി കല്പാരംഭത്തിൽ സൃഷ്ടിപ്പാനിച്ഛിച്ചു. ഈ ഇച്ഛക്ക് ഭഗവാന്റെ ഈക്ഷണം—നോട്ടം—വിചാരം എന്നാണ് ഉപനിഷത്തുകളിൽ പറഞ്ഞുകാണുന്നത്. അതിന്റെ സാരം:—സത്യസങ്കല്പനായ ഭഗവാന്റെ സങ്കല്പം എന്നുതന്നെ. അതുനിമിത്തം സൃഷ്ടികൎത്താവായ ബ്രഹ്മദേവൻ ഭഗവന്നാഭികമലത്തിൽനിന്നുത്ഭവിച്ചു. ബ്രഹ്മാവിന്നു സൃഷ്ടികൎമ്മംനിമിത്തം ബന്ധമില്ലെന്നും ഏതുവിധം സൃഷ്ടിക്കേണമെന്നും ബോധമുണ്ടാകുവാൻ ഭഗവൽസ്വരൂപമായ്ത്തന്നെയിരിക്കുന്ന വേദത്തെ ബ്രഹ്മഹൃദയത്തിൽ ശ്രീമന്നാരായണൻ പ്രകാശിപ്പിച്ചു. ഇത്രത്തോളം ചുരുക്കിപ്പറഞ്ഞ സംഗതിയെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ഉപനിഷന്മന്ത്രം:

"യോബ്രഹ്മാണം വിദധാതിപൂൎവ്വം യോവൈവേദാംശ്ചപ്രഹിണോതിതസ്മൈ
തം ഹദേവം ആത്മബുദ്ധിപ്രകാശം മുമുക്ഷുൎവ്വൈ ശരണമഹംപ്രപദ്യേ"

ഇതാകുന്നു. ഈ മന്ത്രാൎത്ഥത്തെയാണ് മുകളിൽ കാണിച്ചത്. വേദമാകുന്ന—ജ്ഞാനസ്വരൂപനായ—നിത്യസൂൎയ്യൻ—ഉദയാസ്തമനമില്ലാത്ത ജ്ഞാനഘനം. ജ്ഞാനസ്വരൂപനായ ഭഗവാൻ സൃഷ്ട്യാരംഭത്തിൽ ബ്രഹ്മഹൃദയത്തിൽ വേദത്തെ പ്രകാശിച്ചു. അനാദിയായ അവിദ്യനിമിത്തം സ്വരൂപവിസ്മൃതിരൂപമായ അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തിൽ അകപ്പെട്ടു ജനനമരണപ്രവാഹപരമ്പരാരൂപമായ സംസാരസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിപ്പൊങ്ങിത്തളൎന്നുകൊണ്ടു ദുഃഖിക്കുന്ന ജീവജാലങ്ങൾക്ക് സ്വരൂപസ്മൃതിരൂപമായ ജ്ഞാനം സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ മാത്രമേ ജന്മമൃതിസ്വരൂപമായ സംസാരസമുദ്രത്തിന്റെ മറുകര ചേരുവാൻ സാധിക്കുകയുള്ളു. ബ്രഹ്മാവാകുന്ന സ്വപ്രഥമപുത്രനിൽക്കൂടെ ജ്ഞാനം ജീവജാലങ്ങൾക്ക് വിശിഷ്യ മോക്ഷേച്ഛയുള്ള വിവേകികൾക്കു സിദ്ധിക്കുവാൻ ജീവരക്ഷകനായ ഭഗവാൻ ശ്രീമന്നാരായണമൂൎത്തിലോകത്തെ അനുഗ്രഹിച്ചു.

വേദവ്യാപ്തി.

ബ്രഹ്മാവിന്റെ മാനസപുത്രന്മാരായ സനകൻ, സനന്ദൻ, സനൽകുമാരൻ, സനാതനൻ, സ്വായംഭുവനെന്ന മനു മുതലായ മഹാമുനിമാൎക്കു പിതാവായ ബ്രഹ്മദേവൻതന്നെ ജ്ഞാനം നൽകി. അവർ മുഖാന്തരം ജ്ഞാനഭാസ്കരപ്രകാശം ലോകത്തിൽ വ്യാപിച്ചു. വേദാൎത്ഥം സാമാന്യബുദ്ധിമാന്മാൎക്കറിവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല. കാലശക്തിയാൽ ബുദ്ധിക്കു മാലിന്യം സംഭവിച്ചവർ വേദസാരം അറിയാതെ ആയതിനാൽ വൈദികധൎമ്മത്തിന്നു മുടക്കം നേരിടുന്നുവെന്നു കണ്ടപ്പോൾ ധൎമ്മസ്ഥാപകനായ ഭഗവാൻതന്നെ ശ്രീവ്യാസമുനിയായിട്ടവതരിച്ചു. ഏകാകാരമായിരുന്ന വേദത്തെ ഋക്, യജുസ്സ്, സാമം, അഥൎവ്വം എന്ന നാലു വിഭാഗങ്ങളാക്കിയതുകൊണ്ടു വ്യാസർ—വേദവിഭാഗകൎത്താവ്—എന്ന സുപ്രസിദ്ധനാമം ആ മുനിക്കുണ്ടായി. പൈലൻ,സുമന്തു മുതലായ ശിഷ്യന്മാൎക്കു വ്യാസഭഗവാൻ ഓരോ വിഭാഗങ്ങളെ നൽകി. അവർ ഓരോവിഭാഗത്തെയും പിന്നെയും വേർതിരിച്ച് അവരുടെ ശിഷ്യന്മാരെ അഭ്യസിപ്പിച്ചു. ഇപ്രകാരം ശാഖോപശാഖകളായിട്ടു വേദമാകുന്ന വൃക്ഷം ലോകസന്താപങ്ങളെ തീൎത്തുകൊണ്ടു പരിലസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുവെങ്കിലും "സ്ത്രീ ശൂദ്രദ്വിജബന്ധൂനാം ത്രയീ നശ്രുതിഗോചരാ" എന്ന നില ലോകത്തിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു ഭഗവാൻ വ്യാസർ കണ്ടു. അപ്പോൾ വേദാൎത്ഥങ്ങളെ വളരെ വിസ്തരിച്ച് എല്ലാവൎക്കും ധരിപ്പിക്കേണമെന്ന കരുണയോടുകൂടെ ഭഗവദവതാരാദിലീലാവൎണ്ണനകളടങ്ങീട്ടുള്ള പുരാണങ്ങളേയും ഇതിഹാസങ്ങളേയും നിൎമ്മിച്ചു. പുരാണേതിഹാസങ്ങളനേകമാകയാൽ എല്ലാവരും എല്ലാം പഠിച്ചുവെന്നുവരികയില്ല. അതിനാൽ ഒരിതിഹാസത്തിൽ നാലു വേദസാരങ്ങളും ഉൾക്കൊള്ളിക്കേണം എന്ന കാരുണ്യം വ്യാസൎക്കുണ്ടായതിന്റെ ഫലമാണ് "മഹാഭാരതം" എന്ന മഹൽഗ്രന്ഥം. ഭാരതത്തിൽ ഉള്ളതിൽ ചിലത് മററു ഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ കാണും. ഭാരതത്തിൽ ഇല്ലാത്തതു ഒരു ഗ്രന്ഥത്തിലും ഇല്ല. അതിനാൽ ഭാരതം, പഞ്ചമം, വേദം എന്ന സുപ്രസിദ്ധമായ പേര് ഭാരതത്തിന്നു യഥാൎത്ഥമായിട്ടുതന്നെ സിദ്ധിച്ചു.

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീത.

ഭാരതത്തിൽ ശാന്തിപർവ്വമാണ് അതിവിപുലവും സർവ്വധർമ്മസംഗ്രഹവുമായ വിശേഷഭാഗം. ജ്ഞാനനിധിയായ ഭീഷ്മർ ജിജ്ഞാസുവായ ധർമ്മപുത്രർക്കുപദേശിക്കുന്ന ആ ഭാഗത്തിൽ പ്രകാശിപ്പിക്കാത്ത ധർമ്മം വേദത്തിൽ കാണുകയില്ല. അതിനാൽ ധർമ്മപ്രധാനമായ ഭാഗം ശാന്തിപർവ്വം. അതേപ്രകാരം ജ്ഞാനവും ജ്ഞാനസാധനവും ജ്ഞേയവും അതിസ്പഷ്ടമായി പ്രതിപാദിക്കുന്ന ഉപനിഷത്തുകളുടെ സാരാംശത്തെ ക്രോഡീകരിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ഭാഗമായിട്ടു ഭീഷ്മപർവ്വത്തിൽ വ്യാസർ ലോകത്തെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻ പ്രകാശിപ്പിച്ചു. അതാണ് ഭഗവൽഗീതയെന്നു പറയപ്പെടുന്ന ദിവ്യാമൃതം. വേദാന്തം മാത്രമല്ല അതിലുള്ളത്. വേദത്തിലുള്ള "കർമ്മകാണ്ഡം" "ഉപാസനകാണ്ഡം" "ജ്ഞാനകാണ്ഡം" എന്ന മൂന്നുകാണ്ഡവും ഗീതയിൽ അടങ്ങീട്ടുണ്ട്. അതിൽ ആദ്യഭാഗമായ കർമ്മകാണ്ഡത്തെ ഗീതയിലെ ആദ്യത്തെ 6 അദ്ധ്യായങ്ങളിലും ഉപാസനാകാണ്ഡത്തെ പിന്നെത്തെ 6 അദ്ധ്യായങ്ങളിലും ജ്ഞാനകാണ്ഡത്തെ ഒടുവിലെ 6 അദ്ധ്യായങ്ങളിലും സംഗ്രഹിച്ചിരിക്കുന്നു. ആകെ 18 അദ്ധ്യായമുള്ള ഗീതയിൽ കാണ്ഡത്രയസഹിതമായ വേദസാരാംശം സമ്പൂർണ്ണമായടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. സാക്ഷാൽ സച്ചിദാനന്ദപരബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ ഭഗവാൻ ശ്രീഹരിതന്നെ പ്രിയഭക്തനായ പാർത്ഥന്റെ മൂലാജ്ഞാനത്തെ സംഹരിച്ച് പരമാനന്ദമായ ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തെ നൽകുവാനുള്ള കരുണയോടുകൂടെ സ്വമുഖാൽതന്നെ ഉപദേശിച്ച ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയെ അതിശയിക്കുന്ന ശാസ്ത്രം മറെറാന്നുമില്ലെന്നു ഗംഭീരമായ ഗീതക്കു ഭാഷ്യരൂപേണ വ്യാഖ്യാനം എഴുതീട്ടുള്ള മഹാത്മാക്കൾ പലരും അഭിപ്രായപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതിൽ ചിലരുടെ അഭിപ്രായങ്ങളെ അന്യത്ര കൊടുത്തിരിക്കുന്നതിൽ വാചകമഹാശയന്മാരുടെ ശ്രദ്ധ പതിയാതിരിക്കയില്ല എന്ന വിചാരത്താൽ ഇവിടെ വിസ്തരിക്കുന്നില്ല.

ഭഗവൽപൂജ്യപാദ ശ്രീമച്ഛങ്കരഭഗവാൻ—കേരളത്തിലെ കാലടിയിൽ ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായവതരിച്ച സാക്ഷാൽ ശ്രീശങ്കരൻ—ലോകഗുരു ശ്രീദക്ഷിണാമൂർത്തി—നിർമ്മിച്ച ഗീതാഭാഷ്യത്തെയാണ് ലോകം അത്യന്തം ആരാധിക്കുന്നത്. ദ്വൈതം, വിശിഷ്ടാദ്വൈതം എന്ന സിദ്ധാന്തങ്ങളെ ഗീതയിൽ കാണുന്നുണ്ടെന്നു സ്ഥാപിച്ചിരിക്കുന്നവരുടെ ഭാഷ്യങ്ങളെ അതാതു ശാഖക്കാർ ആദരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ജീവാഭയപ്രദാനസമർത്ഥമായ അദ്വൈതസിദ്ധാന്തം ശ്രീശങ്കരഭാഷ്യത്തിൽ കോടിസൂർയ്യപ്രഭയെ അതിശയിക്കുന്നവിധത്തിൽ അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തെ രണ്ടാമതുണ്ടാകാത്തവിധം നശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ഉത്തമാധികാരികളുടെ ആനന്ദനിധാനമായി വിളങ്ങുന്നു. അതിലടങ്ങിയിരിക്കുന്ന സിദ്ധാന്തത്തെ വാചകമഹാശയന്മാരുടെ ആശുഗ്രഹണത്തിന്നായിട്ടു താഴെ സംഗ്രഹിച്ചു കാണിക്കാം.

1. ജീവനും ബ്രഹ്മവും രണ്ടല്ല, ഒന്നുതന്നെ.
2. ബ്രഹ്മം സത്യം.
3. നാമരൂപാത്മകമായി കാണപ്പെടുന്ന ലോകം രജ്ജു സർപ്പം മരുമരീചികാ സ്ഥാണു പുരുഷൻ ശുക്തി രജതം എന്നിവപോലെ മിത്ഥ്യാപ്രതിഭാസം.
4. മിത്ഥ്യാത്വം കല്പിതം. സത്യജ്ഞാനാഭാവം കല്പിതകാരണം.
5. സത്യവസ്തുവിന്റെ സ്വരൂപം അറിയാതിരിക്കുവാൻ കാരണം അനാദിയായ അജ്ഞാനംതന്നെ.
6. സൽഗുരു സച്ഛാസ്ത്രസേവാമാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടെ അജ്ഞാനം നശിപ്പിക്കുവാൻ ചെയ്യുന്ന പുരുഷപ്രയത്നത്താൽ വസ്തുസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിക്കും. അപ്പോൾ ആത്മാവേകമല്ലാതെ മറെറാന്നും സത്യമായിട്ടില്ലെന്നു ബോധിക്കുകയും ചെയ്യും.

ഈ പരമാർത്ഥത്തെ ഭഗവാൻതന്നെ ഗീതാശാസ്ത്രത്തിൽ അർജ്ജുനൻ മുഖേന മോക്ഷേച്ഛുക്കൾക്കായി നൽകിയിരിക്കുന്നു, എന്നാണ് ശ്രീശാങ്കരഭാഷ്യസിദ്ധാന്തം.

വേദത്തിൽ വിസ്തരിച്ചിരിക്കുന്ന ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാർ അവരെക്കുറിച്ചുള്ള ക്രത്വാദിവിധിവാക്യങ്ങൾ എന്നിവക്കെല്ലാം എന്തു ഗതിയെന്നതിനു ഗീതാചാർയ്യനായ ഭഗവാൻ എന്തുപദേശമാണ് ലോകത്തിന്നു നൽകിയിരിക്കുന്നത് എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം ഗീതയിലെ ആദ്യത്തെ 6 അധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കിയിട്ടുണ്ട്:—അതിന്റെ ചുരുക്കം കാണിക്കാം. വേദമാകുന്ന ശാശ്വതവൃക്ഷത്തിന്റെ ശാഖോപശാഖകളല്ലാതെ ഇതരമായിട്ടൊന്നുമില്ല. വേദം സത്യജ്ഞാനാനന്ദചിൽസ്വരൂപം മൂർത്തമായി സമസ്തലോകാകൃതിയിൽ സഗുണമായിട്ടും

അതേസമയത്തിൽ ഒന്നോടും സംബന്ധപ്പെടാതെ സൎവ്വത്തിലും അന്തൎയ്യാമിരൂപേണ പരമസൂക്ഷ്മചിദാനന്ദരൂപേണ സൎവ്വസാക്ഷിയായിട്ടും സൃഷ്ടിസ്ഥിതിസംഹാരാദിലീലാനാടകസൂത്രധാരനായ സൎവ്വേശ്വരനായിട്ടും, ഇന്ദ്രാദി സൎവ്വദേവതാസ്വരൂപനായിട്ടും, സൎവ്വത്ര പരിപൂൎണ്ണനും, നിൎവ്വികാരനും, ജന്മാദി ഷൾഭാവങ്ങളിൽനിന്നെത്രയോ അകന്നും ആവക വികാരങ്ങളുടെ സാക്ഷിയായിട്ടും വിളങ്ങുന്നുവെന്ന സത്യസ്ഥിതിയെ ഗീതയിലെ രണ്ടാമദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കിക്കൊണ്ടു ഞാൻ നീയെന്ന ലോകവ്യവഹാരത്തിന്നധീനനായിരിക്കുന്ന "ത്വം"(നീ)യെന്ന പദത്തിന്റെ വാച്യാൎത്ഥമായ ജീവന്റെ ലക്ഷ്യാൎത്ഥം നിൎവ്വികാരകൂടസ്ഥചൈതന്യമാണെന്നുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിന്നുശേഷം ബാക്കി 4 അദ്ധ്യായങ്ങൾകൊണ്ടു ഇന്ദ്രാദി സകലദേവന്മാരെയും ആ ദേവന്മാരെക്കുറിച്ചുള്ള യാഗാദികൎമ്മങ്ങളെയും ആവക കൎമ്മഫലങ്ങളുടെ നശ്വരതയേയുംപററി വിധി നിഷേധരൂപത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന വേദവാക്യങ്ങൾ വേദമാകുന്ന വൃക്ഷത്തിലെ പുഷ്പസ്ഥാനീയങ്ങളാണെന്നുസ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ടു്. അനാദ്യവിദ്യാസംബന്ധം നിമിത്തം ജീവാത്മാക്കൾക്കുള്ള ആത്മസ്വരൂപവിസ്മൃതിരൂപമായ അജ്ഞാനം നശിപ്പിക്കുവാൻ ഓരോരോവിധ കൎമ്മങ്ങളെ വിധിച്ചു. വിഷയസുഖങ്ങളിൽ ആസക്തന്മാരായ ജീവാത്മാക്കൾക്കു സകാമകൎമ്മങ്ങളിൽക്കൂടെ ഇന്ദ്രാദിദേവതാരൂപേണ ശരീരാവയവങ്ങളിൽ വ്യാപിച്ചു് ഇന്ദ്രിയവ്യാപാരങ്ങളെ നടത്തുന്ന സൎവ്വേശ്വരകലകളെ ആരാധിപ്പാനുള്ള വഴികളെ സ്പഷ്ടമാക്കി. ഇപ്രകാരമുള്ള ആരാധനാവിധികളെ അതിക്രമിക്കാതെ നടത്തുന്ന കൎമ്മങ്ങൾ ലോകത്തെ മൎയ്യാദതെററാതെ നിലനിൎത്തുകയും ക്ഷുദ്രഫലങ്ങളെ ജീവാത്മാക്കൾക്കു നൽകുകയും ചെയ്യും. അങ്ങിനെ വിധ്യുക്തകൎമ്മാനുഷ്ഠാനം നിമിത്തം ബഹുജന്മങ്ങൾകൊണ്ടു ചിത്തശുദ്ധി സിദ്ധിക്കുന്തോറും കൎമ്മങ്ങളും തജ്ജന്യഫലങ്ങളും സുഖസ്ഥാനങ്ങളല്ലെന്ന ബോധംഉദിച്ചുതുടങ്ങുമ്പോൾ കൎമ്മങ്ങളിലും ഫലപ്രാപ്തികളിലും ശ്രദ്ധാശൈഥില്യവും ഫലദാതാവായ സൎവ്വേശ്വരനിൽ സൂക്ഷ്മനിരീക്ഷണവും കൂടുതലായിട്ടുണ്ടാകും. ഈ നിലകിട്ടുവാനുപകരിക്കുന്ന വേദവാക്യങ്ങൾ വേദമാകുന്ന ശാശ്വതജ്ഞാനവൃക്ഷത്തിന്റെ പുഷ്പസ്ഥാനീയങ്ങളാണെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. ഇത്രയും സംഗതികളെ അറിയുന്ന ജീവൻ സ്വസ്വരൂപസുഖത്തിന്നാഗ്രഹിച്ചുതുടങ്ങുമ്പോൾ സൎവ്വലോകനിയന്താവായ സൎവ്വേശ്വരനെ ആരാധിപ്പാൻ ആഗ്രഹിക്കുകയും ഫലപ്രാപ്തിയെക്കാൾ സൎവ്വേശ്വരപ്രേമപ്രാപ്തിയെ ലക്ഷ്യമാക്കുകയും ചെയ്യാനാഗ്രഹിക്കും.: അപ്പോൾ കൎമ്മങ്ങളെയും ഫലങ്ങളെയും തീരെഉപേക്ഷിക്കുവാൻ ശക്തിയില്ലായ്മയും ഇതു രണ്ടും അസ്ഥിരങ്ങളെന്ന ബുദ്ധിയും സ്ഥിരമായ സുഖസ്ഥാനം ഏതാണെന്നറിവാനുള്ളആഗ്രഹവും കൂടികലൎന്നിരിക്കുന്നഅവസ്ഥയിൽ എത്തിയിരിക്കുന്ന ജീവാത്മാക്കൾ ഏതുവിധം കൎമ്മങ്ങളെ ആചരിക്കേണംഎന്നുള്ള ഉപദേശമാണ് ഗീതയുടെ പ്രഥമഷൾകാദ്ധ്യായങ്ങളിൽ ഭഗവാൻ നൽകുന്നതു്."ത്വം"(നീ)എന്നമഹാവാക്യത്തിലെ ആദ്യപദത്തിന്റെ അൎത്ഥം വാച്യമായജീവനെയല്ല—സുഖദുഃഖാദികളെ അനുഭവിച്ചു് ജന്മമരണാദികളെ അനുഭവിക്കുന്ന സോപാധികചൈതന്യാഭാസത്തെയല്ല—സത്യബിംബചൈതന്യത്തെയാണ് കാണിക്കുന്നത് എന്ന ലക്ഷ്യാൎത്ഥത്തെസ്പഷ്ടമാക്കുന്നതോടുകൂടെ ആറദ്ധ്യായസാരം അവസാനിക്കുന്നു. അനന്തരം 7മുതൽ 12വരെയുള്ള അദ്ധ്യായങ്ങൾകൊണ്ടു സൎവ്വത്രസമമായി വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന സമഷ്ടിചൈതന്യസ്വരൂപനായ ഈശ്വരന്റെസഗുണസ്വരൂപത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു. ശരീരേന്ദ്രിയാദികളിൽഉറച്ചിരിക്കുന്ന പ്രേമം, അല്പവും നശ്വരവും ക്ലേശഭൂയിഷ്ഠവുമായ ക്ഷുദ്രഫലത്തെ മാത്രമേനൽകുകയുള്ളു എന്നറിയേണം. ലോകാകൃതിയിൽ സൎവ്വത്തിലും തന്റെ ഹൃദയത്തിലും അദൃശ്യനാണെന്നിരിക്കിലും ബുദ്ധിഗ്രാഹ്യനായി വിളങ്ങുന്ന സമഷ്ടിചൈതന്യസ്വരൂപനും സൎവ്വേശ്വരനുമായ എന്നെ—ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവിനെ പരമപ്രേമത്തോടുകൂടെസച്ഛാസ്ത്രങ്ങളും പരമഗുരുവും ഉപദേശിക്കുന്ന വിധിയെ തെററാതെ സൎവ്വകൎമ്മങ്ങളെയും ഈശ്വരനായ എന്നിൽസമൎപ്പിച്ചും നാമസങ്കീൎത്തനപൂജാദിവിധികളെ സമഗ്രമായിവിശ്വസിച്ചും കൊണ്ടുനിൎവ്യാജമായും,ഫലകാംക്ഷകൂടാതെയും ഭജിക്കേണം. ഏവം നിരന്തരാനുഷ്ഠാനമാഹാത്മ്യത്താൽ സ്വാന്തഃകരണം—ഈശ്വരവാസസ്ഥാനം—കാമാദിദോഷങ്ങളുടെ നാശം നിമിത്തം അഗ്നിയിലിട്ടുതിപഴുപ്പിച്ചു് ചളിയററ തങ്കമെന്നപോലെ സ്വപ്രഭകൊണ്ടുജ്ജ്വലിക്കും. ആ അവസ്ഥയിൽ ഈശ്വരദൎശനം—ഈശ്വരസ്വരൂപബോധംജനിക്കും. ഇതുവരെ ആ ബോധഭാസ്കരപ്രകാശം കാണപ്പെടാതിരുന്നതു രാഗാദിവൃത്തികളുടെ വ്യാപ്തി ബുദ്ധിയിൽ ഉണ്ടായിരുന്നതുകൊണ്ടു മാത്രമാണ്. ബുദ്ധിക്കു ശുദ്ധി വേണ്ടുംവിധം സിദ്ധിച്ചുതുടങ്ങുംതോറും നേത്രത്തെ ബാധിച്ചിരുന്ന തിമിരരോഗം അഞ്ജനലേപനത്താൽ നശിച്ചുതുടങ്ങുമ്പോൾ സൂൎയ്യപ്ര

കാശം അല്പാല്പമായും, തിമിരം തീരെ നശിക്കുമ്പോൾ സൂര്യമണ്ഡലത്തെത്തന്നെ സ്പഷ്ടമായും കാണുന്നതുപോലെ രാഗാദിദോഷങ്ങൾ ബുദ്ധിയിൽനിന്നു തീരെ നീങ്ങുമ്പോൾ തന്റെ—ജീവന്റെ—പരിച്ഛിന്നഭാവം നശിക്കുകയും അപരിച്ഛിന്നഭാവം അനുഭവപ്പെടുകയും ചെയ്യും. ജീവത്വം നശിക്കുകയും ഈശ്വരദർശനത്തോടുകൂടെ സ്വസ്വരൂപമായ ഈശ്വരത്വം സിദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യുമെന്നു സാരം. ഈ നില കിട്ടുവാനുപരിക്കുന്ന മാർഗ്ഗത്തെ—ഉപാസനാവിധിയെ—ഭക്തിസ്വരൂപത്തെ—ശ്രീഭഗവാൻ പരമ കരുണാനിധി ഗീതയിലെ 7മുതൽ പന്ത്രണ്ടാമദ്ധ്യായംവരെയുള്ള ദ്വിതീയഷട്കത്തിൽ പ്രകാശിപ്പിച്ചു. അതിവിപുലമായ വേദത്തിലെ മദ്ധ്യമഭാഗമായ ഉപാസനാകാണ്ഡസാരാംശം തികച്ചും മദ്ധ്യമഷട്കത്തിൽ സൂക്ഷ്മാലോചനയുള്ളവർക്കു കാണ്മാൻ സാധിക്കും. അതിനാൽ ഉപാസനാകാണ്ഡം വേദവൃക്ഷത്തിന്റെ ഫലസ്ഥാനീയം എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. പുഷ്പത്തിൽനിന്നു ഫലം അനുഭവപ്പെടുന്നതുപോലെ ഉപാസനാകാണ്ഡവിധ്യനുഷ്ഠാനത്തിൽനിന്നു ഈശ്വരദർശനമാകുന്ന സൽഫലം സിദ്ധിക്കുന്നു. ഫലപ്രാപ്തിയിൽ സന്തോഷിക്കാം സംശയമില്ല. എങ്കിലും ആസ്വാദ്യമായ മാധുര്യം ആ ഫലത്തിൽനിന്നു സിദ്ധിക്കേണമെങ്കിൽ ഫലത്തിന്നു പാകം വരേണ്ടതായിരിക്കുന്നുണ്ട്. പഴമായാൽ മധുരമായി. ഫലമായെന്നുള്ള വിചാരത്താൽ അതിനെ സംരക്ഷിക്കാതിരുന്നുകൂടാ. പലവിധത്തിലും അതു പഴുക്കുംമുമ്പേ സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു വീണുപോയെന്നു വരും. ഇത്രകാലവും വൃക്ഷത്തെ സംരക്ഷിച്ചതിന്റെ ഫലം വ്യർത്ഥമായെല്ലോ എന്നുള്ള ക്ലേശത്തിന്നിടവരുത്താതെ ഫലത്തെ അതിശ്രദ്ധാപൂർവ്വം സംരക്ഷിക്കേണം എന്ന ഉപദേശത്തെയാണ് ഒടുവിലത്തെ ആറദ്ധ്യായങ്ങളിൽ ശ്രീഭഗവാൻ മുമുക്ഷുവായ അർജ്ജുനൻ മുഖാന്തരം സംസാരാപാരസമുദ്രസന്തരണത്തിന്നാഗ്രഹിക്കുന്ന ഉത്തമാധികാരികൾക്ക നൽകുന്നത്. ഇങ്ങിനെ മദ്ധ്യമഷട്കത്തിൽ "തൽ" അത് എന്ന ദ്വിതീയപദത്തിന്റെ—ഈശ്വരൻ—എന്ന വാച്യാർത്ഥത്തെ നീക്കി ലക്ഷ്യാർത്ഥമായ ബ്രഹ്മത്തെയും അവസാനഷട്കത്തിൽ ജീവോപാധിയേയും ഈശ്വരോപാധിയേയും നീക്കി ജീവബ്രഹ്മൈക്യത്തേയും പ്രതിപാദിക്കുന്ന "അസി" പദത്തിന്റെയും ലക്ഷ്യാർത്ഥം ഉപദേശിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ ഗീതയിലെ 18 അദ്ധ്യായങ്ങൾകൊണ്ടു "തത്വമസി" എന്ന മഹാവാക്യത്തെ ഉപപത്തിസഹിതം നിസ്സംശയമാകുംവിധം ഉപദേശിച്ചുകൊണ്ടു ഭഗവാൻ സ്വോപദേശത്തെ ഉപസംഹരിച്ചിരിക്കുന്നു. ആ പരമഗുരുവിന്റെ പരമോപദേശത്താൽ പ്രിയഭക്തനായ അർജ്ജുനൻ മോഹാന്ധകാരത്തിൽനിന്നു മുക്തനായി കൃതാർത്ഥനാകയുംചെയ്തു. അതിനാൽ ത്രികാണ്ഡസഹിതമായ ഗീതാശാസ്ത്രം സർവ്വസിദ്ധാന്തശാസ്ത്രരഹസ്യവും പരമപുരുഷാർത്ഥസാധകവുമാണെന്നുറപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ഗീതാവ്യാഖ്യാതാക്കന്മാരും ഗീതയും.

മുകളിൽ സൂചിപ്പിച്ച മോക്ഷശാസ്ത്രമായ ഗീത, അതിലെ മേൽകാണിച്ച അദ്വൈതതത്വത്തെ വിസ്തരിക്കുന്ന ഉപനിഷത്തുകൾ. ഉപനിഷദ്വാക്യാർത്ഥങ്ങളുടെ അന്യോന്യവിരുദ്ധാർത്ഥസ്ഫുരണങ്ങളെ എടുത്തു കാണിച്ച് ഉപക്രമോപസംഹാരങ്ങളാൽ ഏകതത്വപരതയെ യുക്തിപൂർവ്വം വിചാരംചെയ്തുറപ്പിക്കുന്ന ഉത്തരമീമാംസയെന്നു സുപ്രസിദ്ധമായ സൂത്രഗ്രന്ഥം. വ്യാസമുനിപ്രണീതം. ഈ മൂന്നും അദ്വിതീയബ്രഹ്മൈകതത്വത്തെ സ്ഥാപിക്കുന്ന ഉത്തമപ്രമാണഗ്രന്ഥങ്ങളാണ്. ഈ മൂന്നിന്നുംകൂടി പ്രസ്ഥാനത്രയം എന്ന സംജ്ഞ നൽകപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. ഈ മൂന്നു സ്തംഭങ്ങളിൽ അദ്വൈതസൌധം ചലിക്കാതെ അനാദികാലംമുതൽക്കുറച്ചുനിൽക്കുന്നു, ഭാരതീയസനാതനധർമ്മം. അദ്വിതീയബ്രഹ്മാനന്ദം ഉത്തമാധികാരികളുടെ സർവ്വസന്താപങ്ങളേയും സമൂലം സംഹരിച്ച് പരമാനന്ദികളാക്കിക്കൊണ്ടു അപാരാനന്ദസമുദ്രമായി വിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കെ ഈ പ്രസ്ഥാനത്രയത്തിൽ അന്തർല്ലീനങ്ങളായ തത്വങ്ങളെ തികച്ചും സാമാന്യപണ്ഡിതന്മാർക്കും ധരിപ്പാൻ പ്രയാസമായതുകൊണ്ടു മഹാത്മാക്കളായ പലരും ഈ ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്ക ഭാഷ്യങ്ങൾ എഴുതീട്ടുണ്ട്. ആ കൂട്ടത്തിൽ ഒന്നായ ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതക്കും ഭാഷ്യങ്ങൾ വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ ടിപ്പണികൾ എന്ന നിലയിൽ വിവരണഗ്രന്ഥങ്ങൾ അനേകം സംസ്കൃതഭാഷയിൽ ഉണ്ട്. ചില ഭാഷ്യകാരന്മാരുടെ ബുദ്ധിക്ക് അദ്വിതീയബ്രഹ്മതത്വത്തെ സ്പർശിക്കുവാൻശക്തിയില്ലാതെ വന്നതിനാൽ ജീവബ്രഹ്മൈക്യത്തെസ്ഥാപിക്കാതെ ജീവതത്വവും ബ്രഹ്മതത്വവും ഭിന്നം രണ്ടിന്നും സത്യത്വം എന്നിങ്ങിനെ ദ്വൈതമായിട്ടും വിശിഷ്ടാദ്വൈതമായിട്ടും സ്ഥാപിച്ചിട്ടുണ്ട്. ആവക ആചാര്യന്മാരും അവരുടെ ശിഷ്യപരമ്പരകളും "ഏകമേവാദ്വിതീയം ബ്രഹ്മനേഹനാ നാസ്തികിഞ്ചന" എന്ന സിദ്ധാന്തശ്രുത്യർത്ഥത്തെ സ്വാ

ക്ഷാത്തായറിവാൻ സാധിക്കാതെ അവരെത്തിയ സ്ഥലം ലക്ഷ്യം എന്നു നിശ്ചയിച്ച് അപ്പുറത്തേക്കു—ഏകതത്വത്തിലേക്കു—എത്താൻ സാധിക്കാതെ അവിടെനിന്നുപോയി. ആവക ഭാഷ്യവ്യാഖ്യാനങ്ങളെയെല്ലാം അതിക്രമിച്ചും "സാകാഷ്ഠാ സാപരാഗതിഃ"എന്ന് ഏതൊരുപരമതത്വത്തെശ്രുതിമാതാവുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നുവോ അതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുകയും ചെയ്യുന്ന ശ്രീമൽശങ്കരഭഗവൽപൂജ്യപാദകൃതഗീതാഭാഷ്യത്തെത്തന്നെയാണ് സിദ്ധാന്തപക്ഷപ്രതിപാദകമായിട്ട ഉത്തമാധികാരികൾ സ്വീകരിച്ചുവരുന്നത്. എന്നാൽ ബ്രഹ്മസൂത്രങ്ങൾക്കും ദശോപനിഷത്തുകൾക്കും ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതക്കും ഭഗവൽപൂജ്യപാദ ശ്രീശങ്കരാചാര്യസ്വാമികളുടെ ഭാഷ്യങ്ങളും സാമാന്യന്മാർക്കു ധരിപ്പാൻ പ്രയാസമായികാണപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു പല പണ്ഡിതന്മാരും ഭാഷ്യസാരാംശങ്ങളെ സ്പഷ്ടമാക്കുവാൻ വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ എഴുതീട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു മുമുക്ഷുക്കൾക്കു വളരെ സഹായമായിരിക്കുന്നുണ്ട്. എങ്കിലും സംസ്കൃതഭാഷാപരിചയമില്ലാത്തവരെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻ ദേശഭാഷകളിലും ഇംഗ്ലീഷു ഫ്രഞ്ചു മുതലായ വിദേശഭാഷകളിലും ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതക്കു വ്യാഖ്യാനങ്ങളുള്ളതിനാൽ ഗീത ഭൂലോകത്തിൽ സർവ്വത്രപ്രചരിക്കുന്നുണ്ടെന്നുള്ള സംഗതി ഭാരതീയർക്കത്യന്തസന്തോഷാവഹംതന്നെ.

മലയാളഭാഷാവ്യാഖ്യാനങ്ങളും ഇതിന്നുമുമ്പേതന്നെ അനേകം പണ്ഡിതന്മാർ നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു ഗീതക്കു പ്രചുരപ്രചാരം മലയാളഭാഷാപരിജ്ഞാനമുള്ള മോക്ഷേച്ഛുക്കളുടെ ഇടയിലും സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നിരിക്കേ പുതിയ ഒരു വ്യാഖ്യാനം എഴുതുവാൻ ആന്തരമായ കാരണം യഥാശക്തി സർവ്വശ്രുതിസാരസംഗ്രഹമായ ഗീതയെ പ്രചുരമായി പ്രചരിപ്പിക്കുവാനുള്ള ആഗ്രഹംതന്നെയാണ്. അതിന്നുപുറമെ ശ്രീമൽഭാഗവതവ്യാഖ്യാനം വായിക്കുന്ന പല മാന്യമഹാശയന്മാരും ഗീതക്കും ഒരു വ്യാഖ്യാനം എഴുതുവാൻ അധികകാലമായി ഉത്സാഹിപ്പിക്കുന്നതിനേയും ഞാനോർക്കുന്നുണ്ട്. രണ്ടുകൊല്ലംമുമ്പേ ശ്രീപഞ്ചദശിയുടെ ഭാഷാവ്യാഖ്യാനം അച്ചടിപ്പിക്കുവാൻ ഞാൻ ഇവിടെ പുതിയറയിൽ രാധാമന്ദിരത്തിൽ വസിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ പെൻഷൻ ഡിപ്ടികലക്ടർ ദിവാൻബഹദൂർ ശ്രീ യം. കുഞ്ഞിരാമൻനായർ അവർകളുടെ ആഗ്രഹം അനുസരിച്ച് അദ്ദേഹത്തേയും അതിൽ പങ്കുകൊണ്ട മററുചിലരേയും രണ്ടുമാസംകൊണ്ടു ഗീതയെ വായിച്ചുകേൾപ്പിക്കേണ്ടതായി വന്നപ്പോൾ ആ രീതിയിൽ ഒരു വ്യാഖ്യാനം അധികം വിസ്തരിക്കാതെയും ചുരുക്കാതെയും സംസ്കൃതപരിചയം നന്നെ കുറഞ്ഞവർക്കും മനസ്സിലാകുവാൻ തക്കവിധം എഴുതേണമെന്നു പ്രേമപൂർവ്വം അഭിപ്രായപ്പെട്ടതിനെ "മൽഭക്തപൂജാഭ്യധികാ" എന്റെ ഭക്തന്മാരെ ആരാധിക്കുന്നതാണെനിക്കതിപ്രിയകരം എന്ന ശ്രീഭഗവദുപദേശത്തെ അനുസ്മരിച്ചുകൊണ്ടതിൽ പ്രവൃത്തി ആരംഭിക്കുകയും ഏകദേശം രണ്ടുകൊല്ലത്തെ പരിശ്രമഫലമായിട്ടിവിധം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുവാനിടവരികയും ചെയ്തു. ശ്രീശങ്കരഭാഷ്യംതന്നെയാണ് എന്റെ വ്യാഖ്യാനത്തിന്നടിസ്ഥാനം. എന്നാൽ ഒരു വ്യത്യാസമുള്ളതിനേയും വാചകമഹാശയന്മാരെ അറിയിക്കേണമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. ശ്രീശങ്കരഭാഷ്യം അതികഠിനമാകയാൽ അതിനെ അല്പംകൂടെ വിസ്തരിച്ചു ലഘുവാക്കേണം എന്ന വിചാരത്താൽ ആദിഭാഷ്യാചാര്യൻതന്നെ രണ്ടാമത് ദ്രവിഡദേശത്തിൽ അവതരിച്ചുവെന്നു വിശ്വസിപ്പാൻതക്കതായ മാഹാത്മ്യത്തോടുകൂടിയ "ശ്രീശങ്കരാനന്ദൻ"എന്ന ഗുരുദേവൻ ഒരു ഭാഷ്യമെഴുതീട്ടുണ്ട്. താല്പര്യബോധിനീയെന്നും ശങ്കരാനന്ദിയെന്നും പേരിൽ സുപ്രസിദ്ധമായ ആ ഭാഷ്യത്തിന്റെ കർത്താവു ആത്മപുരാണം, ഉപനിഷദ്ദീപികാ, സൂത്രദീപികാ എന്നു പേരായ ബ്രഹ്മസൂത്രവിവരണം മുതലായ മഹൽഗ്രന്ഥങ്ങളെ നിർമ്മിച്ചിട്ടുള്ള മഹാത്മാവും ശ്രീവിദ്യാരണ്യമുനിവരന്റെ സൽഗുരുവും ആകുന്നു. ആ മഹാത്മാവിന്റെ ഭാഷ്യത്തെ അനുസരിച്ചാണ് ഞാൻ വിവരിച്ചിരിക്കുന്നത്. ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിനു സത്യമായാഗ്രഹിക്കുന്ന മുമുക്ഷുക്കളുടെ അഭ്യാസം ഏതുവിധത്തിലായിരിക്കേണം എന്നു സ്പഷ്ടമായിട്ടേവർക്കും ധരിപ്പാൻതക്കവിധം ശ്രീശങ്കരാനന്ദഗുരുവരൻ ശ്രീ ആദിശങ്കരഭഗവാന്റെ ഭാഷ്യത്തിൽനിന്നല്പവും വ്യതിചലിക്കാതെ സ്പഷ്ടമാക്കിയ രീതി അതീവഹൃദ്യവും സുഗ്രഹവും ആകയാൽ ജിജ്ഞാസുക്കളെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നതുമാണെന്നു എനിക്കു തോന്നിയതിനാൽ അതിനെ മാന്യഭക്തജനങ്ങളെ യഥാശക്തി ധരിപ്പിക്കുവാനുള്ള ഈ പരിശ്രമത്തിൽ ഏതൊരു ഭഗവാൻ അന്തര്യാമിയായിരുന്നുകൊണ്ടു എന്നെ പ്രേരിച്ചുവോ ആ ,പരമദയാലുവായ ഭഗവാന്റെ—ശ്രീപാർത്ഥസാരഥിയുടെ—സർവ്വചരാചരപരമഗുരുവിന്റെ—ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവിന്റെ പാദാരവിന്ദത്തിൽ കോടികോടിനമസ്കാരസഹിതം ഇതിനെ സമർപ്പിക്കുന്നു.

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിലെ എല്ലാ മന്ത്രങ്ങളും അനുഷ്ഠാനത്തിൽ വരുത്തേണ്ടവ തന്നെ. അതിൽ യഥാർത്ഥമായി സംസാരബന്ധത്തിൽനിന്നു നിർമ്മുക്തന്മാരാകേണമെന്നാഗ്ര

റിക്കുന്ന ഭക്തിമാർഗ്ഗതൽപരന്മാർ താഴെ കാണിക്കുന്ന മന്ത്രങ്ങളെ കരുണാനിധിയായ പരമഗുരുവരുളിച്ചെയ്യുന്ന പരമോപദേശമായിക്കരുതി പ്രായോഗികമാർഗ്ഗത്തിൽ കൊണ്ടുവരുവാൻതന്നെ മനസ്സിരുത്തേണം.

11-ാം അധ്യായം 55-ാമത്തെ മന്ത്രത്തിൽ ഭക്തിരഹസ്യം അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

മൽകർമ്മകൃൽ മൽപരമോ മൽഭക്തഃ സംഗവർജ്ജിതഃ
നിർവൈരഃ സർവഭൂതേഷു യഃ സമാമേതി പാണ്ഡവ.

അധ്യായം 12. ശ്ലോകം 13—14.

അദ്വേഷ്ടാ സർവഭൂതാനാം മൈത്രഃ കരുണഏവച
നിർമ്മമോ നിരഹങ്കാരഃ സമദുഃഖ സുഖഃക്ഷമീ.
സന്തുഷ്ടഃ സതതം യോഗീ യതാത്മാ ദൃഢനിശ്ചയഃ
മയ്യ്യർപിതമനോബുദ്ധിർയോമൽഭക്തഃ സമേപ്രിയഃ.

സായൂജ്യപ്രാപ്തിയെ സാധിപ്പിക്കുന്ന പരമോപദേശം 18-ാം അധ്യായം 65—66 എന്ന രണ്ടു മന്ത്രങ്ങളാകുന്നു.

65. മന്മനാ ഭവമൽഭക്തോ മദ്യാജീമാം നമസ്കുരു
മാമേവൈഷ്യസിസത്യംതേ പ്രതിജാനെ പ്രിയോസിമേ.
66. സർവ്വധർമ്മാൻ പരിത്യജ്യ മാമേകം ശരണം വ്രജ
അഹംത്വാ സർവ്വപാപെഭ്യോ മോക്ഷയിഷ്യാമിമാശുചഃ.

ഇങ്ങിനെ പല മന്ത്രങ്ങളും ഗീതയിൽ ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്തിട്ടുണ്ടു. എല്ലാം എടുത്തു കാണിക്കുന്നില്ല. അതിരഹസ്യമന്ത്രങ്ങളെ അതിശ്രദ്ധാസഹിതം ഹൃദയാന്തർഭാഗത്തിൽ സൂക്ഷിച്ചുവെക്കേണം. ജീവിതം പരിശുദ്ധമാക്കുന്നതിൽ മാത്രമായിരിക്കേണം മുഴുവൻ ശ്രദ്ധയും. അങ്ങിനെ ഭക്തിപൂർവ്വം ഗീതയെ ആശ്രയിക്കുന്ന ഏതൊരുവനും ഭയത്തിന്നവകാശമില്ല എന്നു ഭഗവാൻ പ്രതിജ്ഞചെയ്തിരിക്കുന്നു. "കൌന്തേയ പ്രതിജാനീഹി നമേ ഭക്തഃ പ്രണശ്യതി" എന്ന ശപഥം അർജ്ജുനനോടു മാത്രമല്ല ഭക്തന്മാരോടെല്ലാം അരുളിച്ചെയ്തിരിക്കുന്ന അഭയപ്രദാനാമൃതവചനമാണെന്നു സർവ്വഭാവത്തോടുകൂടെ വിശ്വസിക്കേണം എന്ന ദൃഢബുദ്ധിയുണ്ടാവാൻ ഹേ കാരുണ്യസിന്ധോ! ഭഗവൻ! ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മൻ നിന്തിരുവടി എല്ലാവരേയും അനുഗ്രഹിക്കേണമേ.

ഭവേഭവേ യഥാഭക്തിഃ പാദയോസ്തവജായതേ
തഥാ കുരുഷ്വ ദേവേശ നാഥസ്ത്വം നോയതഃ പ്രഭോ.
നാമസങ്കീർത്തനംയസ്യ സർവ്വപാപപ്രണാശനം
പ്രണാമോ ദുഃഖശമന സ്തം നമാമി ഹരിംപരം.
യസ്യസ്മരണമാത്രേണ ജന്മസംസാരബന്ധനാത്
വിമുച്യതെ നമസ്തസ്മൈ വിഷ്ണവേ പ്രഭവിഷ്ണവെ.
ഭഗവൻ ഭൂതഭവ്യേശ! നജാനീമോ വയം ഹിതം
ത്വമേവ സഞ്ചിന്ത്യവിഭോ ഹിതംനോ ദാതുമർഹസി.
മാസ്മാൻ പരിത്യജവിഭോ ത്വന്നാഥാൻ ത്വൽപദാനതാൻ
ത്വമേവ പാഹിനോ ഭൂമൻ സംസാരാപാര സാഗരാത്'.

എന്ന പ്രാർത്ഥനയോടുകൂടെ ഭഗവൽപാദാരവിന്ദത്തിൽ ശ്രീമൽ ഭഗവൽഗീതാരാധനാത്മകമായ ഈ സേവാകുസുമത്തെ അനന്തകോടി നമസ്കാരത്തോടുകൂടെ സമർപ്പിച്ചുകൊണ്ടു സമസ്തജീവരാശികളുടേയും സകലാപരാധങ്ങളേയും പൊറുത്ത് പരമാനന്ദികളാക്കേണമേ എന്നു താണുകേണുവീണു പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

ലോകാഃ സമസ്താഃ സുഖിനോ ഭവന്തു.
സമസ്തലോകാഃ സുഖിനോ ഭവന്തു.
ഓം ശാന്തിഃ ശാന്തിഃ ശാന്തി.

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിലെ 18 അദ്ധ്യായങ്ങളുടെ സാരസംഗ്രഹം.

1-ാം അധ്യായം—അൎജ്ജുനവിഷാദയോഗം.

അൎജ്ജുനൻ സാധാരണമനുഷ്യരിൽ ഒരുവനല്ല. ദേവേന്ദ്രപുത്രൻ. മനുഷ്യശരീരത്തോടുകൂടെത്തന്നെ പിതാവായ ദേവേന്ദ്രന്റെ അനുഗ്രഹമഹിമയാൽ സ്വർല്ലോകത്തിൽ ചെന്നു് നിവാതകവചകാലകേയാദിദേവശത്രുക്കളെ സംഹരിച്ച അസാധാരണപരാക്രമവും മഹിമയുമുള്ള ഒരു ദിവ്യൻ. പാശുപതാസ്ത്രം ലഭിപ്പാൻ പരമശിവനെക്കുറിച്ചു തപസ്സുചെയ്യുമ്പോൾ പാൎത്ഥപരാക്രമത്തെ പരീക്ഷിപ്പാൻ കിരാതവേഷംധരിച്ചുവന്ന ശ്രീപരമേശ്വരനെ യുദ്ധത്തിൽ പരമസന്തുഷ്ടനാക്കി പാശുപതാസ്ത്രം ഭഗവാനിൽനിന്നു വാങ്ങിയ വീരവ്രതനായ തപസ്വീ. ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാന്റെ പ്രിയസഖൻ. ഭഗവൽസഹായത്താൽ ഏൎപ്പെട്ട സകല കാൎയ്യങ്ങളിലും വിജയം നേടിയതിനാൽ വിജയനെന്ന നാമത്താൽ വിഖ്യാതൻ. എന്തിനധികം പറയുന്നു. പാൎത്ഥന്റെ കല്യാണഗുണങ്ങളെ ഭാരതാദിപുരാണഗ്രന്ഥങ്ങളിൽനിന്നു ഗീതാതൽപരന്മാർ മിക്കപേരും ധരിക്കാതിരിക്കയില്ല. ഇപ്രകാരം വിശ്വവിഖ്യാതനായ അൎജ്ജുനൻ യുദ്ധരംഗത്തിൽ ഗുരുഭൂതന്മാരായ ഭീഷ്മാദികളെ കണ്ടപ്പോൾ അവരെക്കുറിച്ചുണ്ടായ ബഹുമാനാദിഭാവത്തിന്നധീനനായിട്ടാണെങ്കിലും സ്വധൎമ്മമായ യുദ്ധത്തെ നടത്തുവാൻ ശക്തനാകാതെ പരമകശ്മലത്തിൽ നിമഗ്നനായിട്ടു യുദ്ധത്തിൽനിന്നു പിന്തിരിയുകയെന്ന ഹീനകൎമ്മം ചെയ്വാനൊരുങ്ങിക്കൊണ്ടു തനിക്കു നേരിട്ട സങ്കടത്തിന്റെ സ്വരൂപത്തെ വിവരിക്കുന്നതിനെയാണ് ഒന്നാം അധ്യായത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നത്. വീരാഗ്രഗണ്യതാദ്യനന്തഗുണാലയനായ അൎജ്ജുനൻ ഇദംപ്രഥമമായിട്ടിങ്ങിനെ ദുഃഖിപ്പാനും സ്വധൎമ്മവിമുഖനാവാനും എന്തുകാരണം എന്നറിവാനാണ് ഗീതാധ്യായികൾ മനസ്സിരുത്തേണ്ടത്. ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളിൽ ഞാനെന്ന അഭിമാനവും അവയാൽ ചെയ്യപ്പെടുന്ന കൎമ്മങ്ങളെ നടത്തുന്ന കൎത്താവു താനെന്ന തെററായ ബോധവുമുണ്ടായതാണാദ്യത്തെ കാരണം. അതുനിമിത്തം ഭീഷ്മദ്രോണാദികളിൽ എന്റെ പിതാമഹൻ വന്ദ്യഗുരുവെന്നിങ്ങിനെ മമതയുണ്ടായതു രണ്ടാമത്തെ കാരണം. ഈ രണ്ടുദോഷങ്ങൾ ബുദ്ധിയിലുണ്ടായതാണ് സ്വധൎമ്മം നടത്തുവാനശക്തനാവാൻ കാരണംഎന്നു് അൎജ്ജുനവാക്യങ്ങളിൽനിന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു് അഹന്താമമതായെന്ന പ്രബലങ്ങളായ രണ്ടു ദോഷങ്ങൾ പാണ്ഡിത്യപരാക്രമാദികളായ സമ്പത്തികൾകൊണ്ടൊന്നും നശിക്കുകയില്ല. അതുരണ്ടും നശിക്കാതെ ജന്മജരാമരണാദിസംസാരപരമ്പരകളിൽനിന്നു മുക്തിയും സിദ്ധിക്കയില്ല. എന്തുകൊണ്ടു? മുക്തിക്കു കാരണം ജ്ഞാനം. ജ്ഞാനത്തിന്നു കാരണം അന്തഃകരണശുദ്ധി. അതിന്നുകാരണം അഹന്താമമതാനാശം. എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവൽപ്രിയനായ അൎജ്ജുനനുംകൂടെ ഈ രണ്ടുദോഷങ്ങൾ തീരാതിരിപ്പാനെന്തുകാരണം. അത്ര മഹാദോഷങ്ങളേതുവിധം നീങ്ങും എന്നാണ് പ്രഥമാധ്യായത്തിലെ അന്ത്യഭാഗവും ദ്വിതിയാദ്ധ്യായത്തിലെ ആദ്യത്തെ 10 മന്ത്രങ്ങളും കാണിക്കുന്നത്. അഹന്താമമതാദോഷങ്ങൾക്കു കാരണം മൂലാജ്ഞാനമാണ്. അതു നീങ്ങാതെ ദോഷങ്ങൾ നീങ്ങുകയില്ല. ഭഗവാനെ വിഷയഭോഗങ്ങൾക്കായി സേവിക്കുകയും ഭഗവാനവക്തിനെ എത്രതന്നെ നൽകിയതായി കാണപ്പെട്ടാലും ദുഃഖമൂലമായ അജ്ഞാനം ഇല്ലാതാകുന്നില്ല. ആമാതിരി ഭഗവൽസേവ ശുദ്ധയല്ല. ആവക ലാഭങ്ങൾ സുഖസ്ഥാനങ്ങളുമല്ല. പിന്നെയെങ്ങിനെ സേവിക്കേണം എന്നതിനെ അൎജ്ജുനവാക്യങ്ങൾതന്നെ സ്പഷ്ടമായി കാണിക്കുന്നതിൽ മനസ്സിരുത്തേണം.

കാൎപ്പണ്യദോഷോപഹതസ്വഭാവഃ പൃച്ഛാമിത്വാം ധൎമ്മസംമൂഢചേതാഃ
യച്ഛ്രേയഃസ്യാന്നിശ്ചിതംബ്രൂഹിതന്മേശിഷ്യസ്തേഹംശാധിമാംത്വാംപ്രപന്നം
നഹിപ്രപശ്യാമിമമാപനുദ്യാദ്യച്ഛോകമുച്ഛോഷണമിന്ദ്രിയാണാം
അവാപ്യഭൂമാവസപത്നമൃദ്ധം രാജ്യം സുരാണാമപിചാധിപത്യം.

മൂലാജ്ഞാനനാശകമായ ജ്ഞാനത്തെമാത്രം പ്രാൎത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു ഭഗവാനെ ശരണം പ്രാപിക്കേണം. സ്വൎഗ്ഗാദിപുണ്യലോകങ്ങളിലുള്ള സുഖാദികളിലൊന്നിലും ആഗ്രഹമുണ്ടാകാതിരിക്കേണം. ആ നിലയിൽ ലോകഭോഗങ്ങളിൽ തീവ്രവിരക്തിയും ജ്ഞാനപ്രാപ്തിക്കു മാത്രമായിട്ടു സൎവ്വേശ്വരനെ ശരണംപ്രാപിക്കുകയും ചെയ്യുന്നവൎക്കു മാത്രമെ സൎവ്വദുഃഖമൂലകാരണമായ അജ്ഞാനത്തിൻെറനാശവും തദ്വാരാ ജ്ഞാനവും ആനന്ദവും സിദ്ധിക്കുകയുള്ളുവെന്നു സാധനചതുഷ്ടയസമ്പത്തിയുള്ളവൻ ഗീതാശാസ്ത്രത്തിന്നധികാരിയെന്നതിനെ ഒന്നാമദ്ധ്യായത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്നു. അൎജ്ജുനൻെറ "ശാധിമാംത്വാംപ്രപന്നം" എന്നുള്ള പ്രാൎത്ഥന ശിഷ്യൻ ചെയ്യേണ്ടതെന്താകുന്നുവെന്നും "യച്ഛ്രേയഃസ്യാന്നിശ്ചിതംബ്രൂഹിതന്മേ" എന്നിക്കുപദേശിക്കേണ്ടത് ശ്രേയസ്സിന്നുപകരിക്കുന്ന മാൎഗ്ഗമേതോ അതിനെ മാത്രമാകുന്നു എന്നായിരിക്കേണം സൎവ്വേശ്വരനാകുന്ന പരമഗുരുവിനോടാവശ്യപ്പെടേണ്ടതും, എന്നുപദേശിച്ചുകൊണ്ട് പ്രഥമാദ്ധ്യായം അവസാനിക്കുന്നു.

ശുഭമസ്തു.

ദ്വിതീയാദ്ധ്യായം — സാംഖ്യയോഗം

പ്രിയനായ അൎജ്ജുനൻ ശോകസന്തപ്തനായിട്ടു ഭഗവാനെ ശരണംപ്രാപിച്ചപ്പോൾ കരുണാനിധിയും ശരണാഗതപ്രിയനുമായ ഭഗവാൻ അൎജ്ജുനൻെറ ദുഃഖം സമൂലം സംഹരിപ്പാനുള്ള ഉപദേശം രണ്ടാംഅദ്ധ്യായം മുതൽക്കാരംഭിക്കുന്നു. ആത്മാവല്ലാത്ത ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ആത്മത്വബുദ്ധിയാകുന്ന അഹംഭാവത്തേയും ദേഹസംബന്ധികളിൽ എൻെറതെന്ന വിധത്തിലുള്ള മമതയേയും നശിപ്പിക്കുവാൻ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽനിന്നു ആത്മാവിനെ വേൎതിരിച്ചു കാട്ടിക്കൊടുക്കാതെ അൎജ്ജുനന്നു ദുഃഖശാന്തിയുണ്ടാകയില്ല. അതിനാൽ ആത്മാവിൻെറ സ്വരൂപലക്ഷണത്തെ 12 മുതൽ 25വരെയുള്ള 14 മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടുപദേശിച്ചിരിക്കുന്നു. ഉത്ഭവം വളൎച്ചക്രമത്തിൽ ബാല്യയൌവ്വനവാൎദ്ധക്യാദ്യവസ്ഥാഭേദങ്ങൾ എന്നിവ ദേഹധൎമ്മങ്ങളാണ്. ആത്മധൎമ്മങ്ങളല്ല. ജഡമായ ദേഹാദിസംഘാതം ആത്മസാന്നിധ്യം നിമിത്തം പ്രവൃത്തിക്കുന്നതല്ലാതെ സ്വതെ ചലിപ്പാൻപോലും സമൎത്ഥമല്ല. ബുദ്ധിയിൽ പ്രതിഫലിച്ചിരിക്കുന്ന ആത്മാഭാസം നിമിത്തം ജന്മജന്മാന്തരകൎമ്മവാസനാമയമായ ബുദ്ധിതത്വത്തിൽ പ്രതിഫലിച്ച ചൈതന്യം അഹങ്കാരമെന്നു പറയപ്പെടുന്ന തത്വം ദേഹാദിസംഘാതങ്ങളുടെ സകലവ്യാപാരങ്ങളെയും ആത്മാവിൽ ആരോപിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ദേഹാദിസംഘാതത്തിൽ ഞാനെന്ന ഭാവം നിമിത്തം ബുദ്ധ്യുപഗതചൈതന്യം—ജീവൻ—തൻെറ യഥാൎത്ഥസ്വരൂപത്തെ മറന്നുപോയിരിക്കുന്നു. ഹേ അൎജ്ജുന! നിൻെറ ദുഃഖകാരണമതാകുന്നു. ആത്മാവിന്നു ജനനമരണാദിദുഃഖങ്ങളൊ കൎമ്മകൎത്തൃത്വമോ ഒന്നുമില്ല. എന്ന് ആത്മാവിനെ ദേഹത്തിൽനിന്നും ദേഹത്തെ ആത്മാവിൽനിന്നും വേൎതിരിച്ചറിയുക എന്ന വിവേകമുണ്ടാവാൻ ആവശ്യമായ ദേഹലക്ഷണത്തെയും ആത്മലക്ഷണത്തെയും 14 മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടുപദേശിച്ചു. ഈ വിധം ആത്മാവിനെ അറിവാൻതക്ക സംസ്കാരമില്ലാത്തവരെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻ 26 മുതൽ 30വരെയുള്ള 5 മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു ഗുണപരിണാമത്താൽ പഞ്ചഭൂതങ്ങളും ഭൌതികങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കയാൽ അവയ്ക്കു ജനനവും മരണവും സ്വഭാവസിദ്ധങ്ങളാണ്. ആത്മാവാകട്ടെ ഒരു വിധത്തിലും ഏതുകാലത്തിലും ഉണ്ടാകാതേയും നശിക്കാതേയും ഇരിക്കുന്നതും സൎവ്വവികാരങ്ങളുടെ 'സാക്ഷിയുമാകുന്നു. ഉണ്ടായി കാണപ്പെടുന്ന ഏതൊന്നിനും നാശം സ്വാഭാവികമാകയാൽ ഭീഷ്മദ്രോണാദികളും ഇപ്പോളല്ലെങ്കിൽ ഇനിയൊരവസരത്തിൽ നീ കാരണമായിട്ടല്ലെങ്കിൽ മറെറാരു കാരണത്താൽ നശിക്കുമെന്നതു നിശ്ചിതമാകയാൽ ആരെക്കുറിച്ചും ദുഃഖിപ്പാനവകാശമില്ല. അങ്ങിനെയാവട്ടെ. അവർ നശിക്കുന്നതിൽ ദുഃഖിക്കുന്നില്ല. ഞാനതിന്നു കാരണമാകേണ്ട എന്ന വിചാരത്താൽ യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങുന്നില്ല എന്ന വാദത്തിന്നു സ്വധൎമ്മമായ യുദ്ധത്തിൽനിന്നു പിന്തിരിയുന്നതു അകീൎത്തിക്കു കാരണവും അകീൎത്തി മരണത്തെക്കാൾ ദുഃഖഹേതുവുമാണെന്നു നീ ധരിക്കേണം. യുദ്ധം ക്ഷത്രിയന്നു സ്വധൎമ്മമാകയാൽ അതു നടത്തുന്നതിൽ പാപമില്ലെന്നു മാത്രമല്ല സ്വധൎമ്മാനുഷ്ഠാനത്താലല്ലാതെ ബുദ്ധിക്കു സംസ്കാരം സിദ്ധിക്കുകയുമില്ല. സംസ്കൃതബുദ്ധികൊണ്ടല്ലാതെ ആത്മസ്വരൂപത്തെ അറിവാനും കഴികയില്ലയെന്നുപദേശിച്ചശേഷം സ്വധൎമ്മാനുഷ്ഠാനരൂപമായ കൎമ്മം ഏതുവിധമായാലാണ് ബുദ്ധിയെ ശുദ്ധമാക്കുവാൻ മതിയായിവരുന്നത് എന്ന് 31 മുതൽ 51വരെയുള്ള മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ട്

ഉപദേശിക്കുന്നു. ജന്മാദി ദുഃഖകാരണമായ കർമ്മംകൊണ്ടുതന്നെവേണം ആ കർമ്മത്തെ ആവിധമല്ലാതാക്കുവാനും. അതിനാൽ കർമ്മമാകുന്ന ബീജത്തിൽനിന്നു ദേഹരൂപമായ അങ്കുരം (മുള) പുറപ്പെടാതിരിക്കുവാനുള്ള മാർഗ്ഗമായ കർമ്മയോഗരഹസ്യത്തെ വിശദമാക്കുന്നു ആ 21 മന്ത്രങ്ങൾ.

ബന്ധഹേതുവായ കർമ്മംതന്നെ ബന്ധമോചനത്തിന്നെങ്ങിനെ കാരണമാകുംഎന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം "കർമ്മണ്യേവാധികാരസ്തേമാഫലേഷുകദാചന മാകർമ്മഫലഹേതുർഭൂർമ്മാതെ സംഗോസ്ത്വകർമ്മണി" എന്ന 47_ാമത്തെ മന്ത്രത്തിൽ ഭഗവാൻ സമർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നവെന്നു കാണേണം. വേറെ ചില മന്ത്രങ്ങളും ഈ രഹസ്യത്തെ ആ ഘട്ടത്തിൽ വെളിപ്പെടുത്തുന്നവയാണ്. കർമ്മം നിമിത്തം ഫലമുണ്ടാകുന്നതു് കർമ്മകർത്താവിന്റെ സങ്കല്പാനുസരണമാണ്. ശരീരേന്ദ്രിയാദികളെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാനുപകരിക്കുന്ന ക്ഷുദ്രഫലങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ചെയ്യുന്ന ഈശ്വരാരാധന രൂപമായ അഗ്നിഹോത്രാദിവൈദികകർമ്മങ്ങളും കൃഷിവാണിജ്യാദിലൌകികകർമ്മങ്ങളും പുനഃപുനർജന്മകാരണങ്ങളാകുന്നു. കാമ്യകർമ്മങ്ങളെന്നിവക്കുപേർ. ആ വക സകല കർമ്മങ്ങളെയും സർവ്വേശ്വരപ്രസാദസിദ്ധിക്കായിട്ടു സങ്കല്പിക്കുകയും തുച്ഛഫലങ്ങളെ കാംക്ഷിക്കാതിരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നപക്ഷം ആ വക കർമ്മങ്ങൾ എല്ലാം നിഷ്കാമകർമ്മങ്ങൾ. അവ ബന്ധഹേതുക്കളാകയില്ല. ആ കർമ്മങ്ങൾ നിമിത്തം സിദ്ധിക്കുന്ന ഫലം ഈശ്വരപ്രസാദരൂപമായ മനഃശ്ശുദ്ധിയാകുന്നു. ഈ ഫലം പ്രാർത്ഥിക്കാതെതന്നെ സ്വതേ സിദ്ധിക്കുന്നതും ജ്ഞാനപ്രതിബന്ധമായിട്ടു ബഹുജന്മസഞ്ചിതമായ പുണ്യപാപകർമ്മഫലമായ സകല വാസനാസമൂഹത്തെ മനസ്സിൽനിന്നു ക്രമത്തിൽ നീക്കുന്നതുമാകുന്നു. ഇങ്ങിനെ കാമരാഗാദിദോഷങ്ങൾ മനോബുദ്ധ്യാദികളിൽനിന്നു നീങ്ങിയാൽ മാത്രമേ യഥാർത്ഥമായ ആത്മസ്വരൂപബോധവും തന്നിമിത്തം വിഷയസംബന്ധമില്ലാത്തതും ശാശ്വതവുമായ ആനന്ദാനുഭവവും ഉണ്ടാകുകയുള്ളു. അതുകൊണ്ടു നിഷ്കാമമായിട്ടു എല്ലാവരും സ്വധർമ്മം നടത്തുക. ആ കർമ്മകുസുമത്താൽ അർച്ചിച്ചിട്ടീശ്വരനെ സന്തോഷിപ്പിക്കുക, അതിന്നുവേണ്ടി മാത്രം എല്ലാകർമ്മങ്ങളും നടത്തുക. എന്നായിരിക്കേണം വിവേകികളുടെ നിശ്ചയം. പുനർജന്മങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുവാനുള്ള ശക്തി ഈ കർമ്മങ്ങൾക്കില്ലാത്തതുകൊണ്ടു, വറുത്ത വിത്തുപോലെയാണ് ഈ കർമ്മങ്ങളുടെസ്ഥിതി എന്നാണ് സിദ്ധാന്തം. സ്വർണ്ണം വെള്ളി ചെമ്പു എന്ന ലോഹങ്ങളിൽ പററിയിരിക്കുന്ന ചളി അഗ്നിയിൽ ഇട്ടു ഊതി പഴുപ്പിച്ചും ഇതരപദാർത്ഥങ്ങൾകൊണ്ടു തേച്ചുകഴുകിയും നീക്കംചെയ്യുന്നതുപോലെ ബുദ്ധിയിൽ പററിയിരിക്കുന്ന കാമാദിമാലിന്യങ്ങളെ സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ നീക്കിക്കളയുവാൻ നിഷ്കാമകർമ്മം അവശ്യം കർത്തവ്യം എന്നാണ് മുമ്പെകാണിച്ച 21മന്ത്രങ്ങളിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്ന സാരാംശം. ഇങ്ങിനെ ബന്ധഹേതുക്കളായ കർമ്മങ്ങൾ മോക്ഷസാധനമാകയാൽ സാധ്യമായ ആത്മജ്ഞാനം ആ സാധനസമ്പത്തില്ലാതെ ലഭിക്കുകയില്ല. അതിനാൽ മോക്ഷം ആഗ്രഹിക്കുന്നവരുടെ ആദ്യസാധനം നിഷ്കാമകർമ്മാനുഷ്ഠാനം എന്നു ഭഗവാൻ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഗീതയിലെ ആദ്യത്തെ 6 അദ്ധ്യായം കർമ്മകാണ്ഡത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടും എന്ന് പ്രസ്താവനയിൽ പറഞ്ഞിരിക്കെ സാംഖ്യം എന്ന ജ്ഞാനത്തെ രണ്ടാമദ്ധ്യായാരംഭത്തിൽ പറവാൻ എന്തു കാരണം എന്ന സംശയം ജനിച്ചുവെന്നുവരാം. അതിന്നു സമാധാനം:—ഏതൊരു കർമ്മവും കർത്താവിന്റെ ലക്ഷ്യപ്രാപ്തിക്കുള്ള സാധനമാകയാൽ ബന്ധരൂപമായ ദേഹാത്മഭാവത്തെ അതിക്രമിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന വിവേകിയുടെ ലക്ഷ്യമായ ആത്മാവിന്റെ സ്വരൂപത്തെ കാട്ടിക്കൊടുപ്പാൻ ആദ്യം ആത്മസ്വരൂപലക്ഷണം വിവരിച്ചു. അതിന്നുശേഷം സാധനമായ നിഷ്കാമകർമ്മത്തെയും വിവരിച്ചു. നിഷ്കാമകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിൽനിന്നു ബുദ്ധിയിലെ ചളി നീങ്ങിയാലുള്ള ആത്മാനുഭൂതി സ്വരൂപത്തെ 54 മുതൽ 72വരെയുള്ള മന്ത്രങ്ങൾ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. ശുദ്ധാന്തഃകരണന്റെ ലക്ഷണങ്ങളും ലക്ഷ്യസന്ദർശനത്താൽ ആ മഹാത്മാവിൽ കാണപ്പെടുന്ന ബാഹ്യാഭ്യന്തരലക്ഷണങ്ങളും പ്രകാശിപ്പിച്ചും ഈ നിലയിലെത്തുന്നവരെ പ്രശംസിച്ചും വിവേകികൾ ഈ സ്ഥാനപ്രാപ്തിക്കായി പ്രയത്നിക്കേണം എന്നു ബോധിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു ദ്വിതീയാദ്ധ്യായം അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശുഭമസ്തു.

൩-ാം അദ്ധ്യായം.—കൎമ്മയോഗം.

ദ്വിതീയാദ്ധ്യായത്തിൽ ജ്ഞാനയോഗം കൎമ്മയോഗത്തെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠമാണെന്നവസാനഭാഗത്തിൽ ഭഗവാൻ സൂചിപ്പിച്ചപ്പോൾ എന്നാൽ ജ്ഞാനയോഗപ്രാപ്തിക്കായി പരിശ്രമിക്കുകയാണല്ലൊ സമുചിതം എന്നു വിചാരിച്ചു അൎജ്ജുനന്റെ ചോദ്യം പുറപ്പെട്ടു: ഹേ പരമഗുരോ! ജ്ഞാനമാണ് ഉൽകൃഷ്ടമെങ്കിൽ ഹിംസാത്മകമായ യുദ്ധത്തിൽ എന്നെ എന്തിനായിട്ടുത്സാഹിപ്പിക്കുന്നു. സർവകൎമ്മസന്ന്യാസയോഗമാർഗത്തെയുപദേശിച്ച് എന്നെ ശാന്തചിത്തനാക്കാൻ കരുണയുണ്ടാകാതിരിപ്പാനെന്തുകാരണം? കൎമ്മയോഗത്തെയും ജ്ഞാനയോഗത്തെയും സമ്മിശ്രമാക്കിയരുളിച്ചെയ്യുന്ന ഉപദേശസാരം ഗ്രഹിപ്പാൻ വിഷമിക്കുന്ന എന്റെ ബുദ്ധി ഭ്രമിക്കുന്നു. എനിക്കുചിതമായ ശ്രേയഃസാധനം കൎമ്മയോഗമോ ജ്ഞാനയോഗമോ എന്നു നിന്തിരുവടി തീൎച്ചപ്പെടുത്തിയുപദേശിക്കേണം എന്നുള്ള പാൎത്ഥപ്രാൎത്ഥനയോടുകൂടെയീയദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നു. ആ പ്രാൎത്ഥനയെ സ്വീകരിച്ചു ഭഗവാൻ രണ്ടുമാർഗവും അധികാരിതാരതമ്യേന ശ്രേയസ്കരം എന്നു മുമ്പേതന്നെ വേദത്തിൽ ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതിന്റെ സാരം പറയാം കേട്ടുകൊൾക എന്നാശ്വസിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു കൎമ്മയോഗത്തിന്നും കൎമ്മസന്ന്യാസത്തിന്നും അധികാരികളെ വേർതിരിച്ചു കാണിക്കുവാൻ ഭഗവാനാരംഭിക്കുന്നു.

കൎമ്മങ്ങളെയെല്ലാം വിട്ടിരിക്കുവാൻ സാധിക്കേണമെങ്കിൽ ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദി തത്വങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചാനന്ദസ്വരൂപമായുപാധിസംബന്ധമില്ലാതിരിക്കുന്ന ആത്മാവുതന്നെ ഞാനെന്ന അനുഭവമുണ്ടായിരിക്കേണം. ആ നിലയെത്തിയവർ കൎമ്മസന്ന്യാസത്തിന്നൎഹന്മാർ. ഇവരെ ആരൂഢന്മാർ എന്നു ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. ലക്ഷ്യത്തിൽ എത്തിയ ഇവൎക്കു ശരീരേന്ദ്രിയാദികളിൽ ഞാനെന്ന ഭാവം തീരെയില്ലാത്തതിനാൽ കൎമ്മം ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടു വിശേഷമായി സാധിക്കേണ്ടതായിട്ടോ ചെയ്യാത്തതുകൊണ്ടു നഷ്ടപ്പെടുന്നതായിട്ടോ ഒന്നുമില്ല. പ്രാരബ്ധകൎമ്മഫലഭൂതമായ ദേഹേന്ദ്രിയ സംഘാതം ആത്മസാന്നിദ്ധ്യം നിമിത്തം ഏതേതു കൎമ്മങ്ങളിൽ ഏൎപ്പെട്ടാലും ഇല്ലെങ്കിലും അതൊന്നും അറിയാതെ ആത്മാനന്ദത്തിൽ അവർ രമിക്കുന്നു. ഇവൎക്കു മാത്രമേ കൎമ്മസന്ന്യാസത്തിന്നധികാരമുള്ളു. ഇതരന്മാർ പരിപാകം വരാതെ കൎമ്മങ്ങളെ വെടിയുന്നുവെങ്കിൽ ആയത് ശ്രേയസ്സിന്നുപകരിക്കയില്ല. അവൎക്കു ശരീരാദികളിൽ ഞാനെന്ന ഭാവവും വിഷയങ്ങളാണ് സുഖസാധനങ്ങളെന്ന വിചാരവും ഉണ്ടാകാതിരിക്കയില്ല. അപ്പോൾ ശരീരപോഷണാദികൾക്കാവശ്യമായ വിഷയസുഖസാധനങ്ങളിൽ ആഗ്രഹവും ഉണ്ടാകും. ബുദ്ധിശുദ്ധിയില്ലായ്മയാണതിന്നു കാരണം. അവൎക്കാത്മാനന്ദം അനുഭവിക്കാനുള്ള ആഗ്രഹം യഥാൎത്ഥമായിട്ടുണ്ടാകുന്നുവെങ്കിൽ സത്വഗുണകാൎയ്യമായ പുണ്യകൎമ്മത്തിന്റെ ഫലമാണതെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. അപ്പോൾ അവർ ശാസ്ത്രവും സൽഗുരുവും ചെയ്യുന്ന ഉപദേശത്തിൽ ശ്രദ്ധാപൂർവം മനസ്സിരുത്തി വിഹിതമായ സ്വധൎമ്മത്തെ ഈശ്വരപ്രീതിക്കായ്ക്കൊണ്ടു നടത്തേണം. ആ കൎമ്മങ്ങളിൽനിന്നു ഐഹികമോ പാരത്രികമോ ആയ യാതൊരു ഭോഗസിദ്ധിക്കും ആഗ്രഹിക്കരുത് ഈ വിധമാചരിക്കുന്നവർ മോക്ഷസൌധത്തിൽ ആരോഹണം ചെയ്വാൻ യഥാൎത്ഥമായാഗ്രഹിക്കുന്നവരാകയാൽ അവരെ "ആരുരുക്ഷുക്കൾ" എന്നും നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന ഞാൻതന്നെ ഇവരുടെ ശ്രേയഃസാധനമായിട്ടു നിഷ്കാമകൎമ്മയോഗത്തേയും മുമ്പേപറഞ്ഞ ജ്ഞാനികൾക്ക് സന്ന്യാസയോഗത്തെയും നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ സമ്പ്രദായത്തെയും എന്റെ നിശ്ചയത്തെയും അനുസരിക്കുന്നവർ പരമശ്രേയസ്സനുഭവിപ്പാൻ അൎഹന്മാരാകുന്നു. എന്റെ ഈ വിധിയെ ആദരിക്കാതെ അപക്വസന്ന്യാസം സ്വീകരിച്ചും ആന്തരത്തിൽ വിഷയാഗ്രഹവും പുറമെ കൎമ്മസന്ന്യാസവും എന്ന വേഷം കെട്ടി നടക്കുന്നവർ അവരെത്തന്നെയും ലോകത്തെയും വഞ്ചിക്കുന്ന മിഥ്യാചാരന്മാരാകുന്നതുകൊണ്ടു അവൎക്കു സൽഗതിക്കവകാശമില്ല. ബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങളെയടക്കുന്നതിലല്ല കാൎയ്യസാരം. അന്തരിന്ദ്രിയമായ മനസ്സിനെ ആത്മരൂപേണ ഹൃദയത്തിൽ വിളങ്ങുന്ന എന്നിൽ സമൎപ്പിച്ചും കരചരണാദ്യവയവങ്ങൾകൊണ്ടു ബുദ്ധിശുദ്ധിക്കായിട്ടു വിഹിതമായ സ്വധൎമ്മത്തെ യഥോചിതം നടത്തുകയും ചെയ്യുന്നതിൽ കാൎയ്യസാരമടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഹേ അൎജ്ജുന! നിണക്കു ദേഹാദിസംഘാതത്തിൽ ആത്മഭാവവും ഇതരന്മാരിൽ മമതയും ഉണ്ടായതല്ലെയോ ദുഃഖകാരണം. ആ രണ്ടു ദോഷങ്ങളും തീരെ നീക്കി അന്തഃകരണം ശുദ്ധമാക്കുവാനാവശ്യമായ സ്വധൎമ്മത്തെ—യുദ്ധത്തെ—യഥോചിതം നട

ത്തുക. അതിൽ ജയിക്കുമോ തോൽക്കുമോ രാജ്യം കിട്ടുമോ നഷ്ടപ്പെടുമോ എന്നൊന്നും ചിന്തിക്കേണ്ട. ധൎമ്മം നടത്തികൊൾക. നിഷ്കാമകൎമ്മയോഗത്താൽ നിന്റെ ബുദ്ധിക്കു നൈൎമ്മല്യം സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ നിജാനന്ദം അനുഭവപ്പെടും. അപ്പോൾ സമസ്തകൎമ്മസന്യാസത്തിനു നീയൎഹനാകുന്നതാണ്. സംശയിക്കേണ്ട. ആ നില കിട്ടിയാലും ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായിട്ട് വിഹിതകൎമ്മം നടത്തേണ്ടതു് മഹാന്മാരുടെ മുറയായിട്ട കരുതേണം. ആത്മാരാമന്മാരായ ജനകാദികളും കൎമ്മം നടത്തിയിരുന്നില്ലെയോ? ഞാനും കൎമ്മം നടത്തുന്നതു നീ കാണുന്നില്ലെയോ. എന്തിനായിട്ട ഞാൻ കൎമ്മത്തിലേൎപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. എനിക്കിപ്പോൾ ഇല്ലാത്തതേതെങ്കിലും ഒന്നുണ്ടാക്കേണമോ. സാധിക്കേണ്ടതായ ആഗ്രഹം വല്ലതുമുണ്ടോ? ഒന്നുമില്ലെന്നു നിണക്കറിയാമല്ലൊ. എന്നാൽ സ്ഥാപിതമായ കൎമ്മത്തെ—വിഹിതധൎമ്മത്തെ എല്ലാവരും നടത്തേണം എന്ന ആദൎശത്തെ കാട്ടിക്കൊടുക്കുവാൻ ഞാൻ പ്രവൃത്തിക്കുന്നു. മഹാത്മാക്കളും പ്രവൃത്തന്മാരായിരിക്കേണം. ആ പ്രവൃത്തി അവരെ ബന്ധിക്കയില്ല. ലോകം ആ മഹാത്മാക്കളെ ഉദാഹരണമാക്കീട്ട സ്വധൎമ്മത്തെ നടത്തുകയും ചെയ്യും. കൎമ്മചക്രത്തിൽ ലോകം നില്ക്കുന്നു. ആ ചക്രം ചുററിക്കൊണ്ടിരുന്നാൽ മാത്രമേ ശ്രേയഃപ്രാപ്തിക്കൎഹന്മാരാകയുള്ളു. അതുകൊണ്ട നീ ജ്ഞാനിയായാൽക്കൂടെ കൎമ്മം ചെയ്യേണം. അജ്ഞാനിയായാരിക്കുന്ന നിന്റെ ഇപ്പോഴത്തെ നിലയിൽ കൎമ്മം വിട്ടിരിപ്പാൻ നീയൎഹനല്ലെന്നു പറയേണമോ. എന്നുപദേശിച്ച് യുദ്ധോന്മുഖനാക്കിയ ഭഗവാനോട:

“ഹേ ഭഗവൻ സകാമകൎമ്മം ബന്ധഹേതുവാണെന്നറിഞ്ഞിരിക്കുന്നവരും അതിൽ തന്നെ പിന്നെയും ഏൎപ്പെടുവാൻ എന്താകുന്നു കാരണം.” എന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ ഭഗവാനരുളിചെയ്യുന്നു:—ഹേ അൎജ്ജുന! ശരിയായ ആത്മജ്ഞാനമില്ലായ്മതന്നെ കാരണം. സ്വരൂപമാത്തന്നെയിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ അറിവാനുള്ള സാധനമായ ബുദ്ധിയിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന കാമം ക്രോധം എന്ന വൃത്തികളാണ് ജ്ഞാനികളെയും വഴിതെററിക്കുന്നത്. ജ്ഞാനത്തെ ഈ വൃത്തികൾ ബുദ്ധിയിൽനിന്നു മറച്ചുവെക്കുന്നു. കാമം എന്നതു് എന്തു കിട്ടിയാലും തൃപ്തിപ്പെടുകയില്ല. ക്രോധം ഏതൊരു മഹാപാപംചെയ്വാനും പുരുഷനെ പ്രേരിക്കും എന്നറിഞ്ഞിട്ട കാമക്രോധങ്ങളെ സ്വവിചാരശക്തികൊണ്ട ജയിക്കേണം. ആ വൃത്തികളുടെ അധിഷ്ഠാനമായ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ മനസ്സ് ബുദ്ധിയെന്നിവയെ ക്രമത്തിൽ ജയിക്കേണം. ആ ജയം സിദ്ധിക്കേണമെങ്കിൽ സൎവ്വാധിഷ്ഠാനമായ എന്നെ വിഹിതസ്വധൎമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ പ്രസാദിപ്പിച്ച് ആത്മസാക്ഷാൽകാരം സമ്പാദിക്കേണം. പ്രബലന്മാരായ ശത്രുക്കളെ ജയിപ്പാൻ അവരുടെ ആശ്രയം ആരോ ആ മഹാനെ ശരണംപ്രാപിക്കുന്നതുപോലെ സൎവ്വസന്താപമൂലകാരണവും ദുൎജ്ജയവുമായ കാമമാകുന്ന ശത്രുവിനെ ജയിപ്പാൻ സൎവ്വത്ര സമസ്വരൂപനും ആനന്ദമൂൎത്തിയുമായി വിളങ്ങുന്ന ആത്മാവായ എന്നെത്തന്നെ സമാശ്രയിച്ചുകൊൾകയെന്നുപദേശിച്ചുകൊണ്ട 3-ാമദ്ധ്യായത്തെ ഭഗവാൻ അവസാനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ആരുരുക്ഷുവിന്നു നിഷ്കാമകൎമ്മം ശ്രേയഃസാധനം. ആരൂഢനുമാത്രം സൎവ്വകൎമ്മസന്യാസാധികാരം. എന്നുറപ്പിക്കുകയാണ് ഈ അദ്ധ്യായത്തിലെ പ്രതിപാദ്യവിഷയം.

ശുഭമസ്തു.

4-ാം അദ്ധ്യായം—കൎമ്മബ്രഹ്മാൎപ്പണയോഗം.

ദ്വിതീയതൃതീയാദ്ധ്യായങ്ങളിൽ ജ്ഞാനയോഗം സാധിപ്പാൻ കൎമ്മയോഗം എന്ന സാധനംകൂടാതെ കഴികയില്ല എന്നുറപ്പിച്ചു. ഇതുതന്നെ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിക്കുപായം; ഇതു ബ്രഹ്മം തന്നെയെന്നുകൂടി പറയുന്ന ശ്രുതിസാരത്തെ ഉപപത്തിസഹിതം ഉപദേശിച്ചശേഷം അതീതന്മാരായ മഹാത്മാക്കളും ഈ മാൎഗ്ഗത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുതന്നെ ബ്രഹ്മസായൂജ്യം പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നുള്ള ശിഷ്ടാചാരത്തെ പ്രമാണമായി കാണിക്കുന്നു. ഹേ അൎജ്ജുന സൃഷ്ട്യാരംഭത്തിൽതന്നെ ഞാനീമാൎഗ്ഗത്തെ വിവസ്വാന്നുപദേശിച്ചു. വിവസ്വാൻ സ്വപുത്രനായ മനുവിന്നും മനു ഇക്ഷ്വാകുവിന്നും ഉപദേശിച്ച് പരമ്പരാക്രമത്തിൽ നിഷ്കാമകൎമ്മയോഗം മോക്ഷോപായമായിട്ടും രാജൎഷികൾ സ്വീകരിച്ചതുതന്നെയാകുന്നു. കാലത്താൽ ആ യോഗം നഷ്ടപ്രായമായതിനാൽ നീമുഖാന്തരം അതിനെ വീണ്ടും പ്രചരിപ്പിക്കുവാൻ നിണക്കുപദേശിച്ചതാകുന്നു. എന്റെ ഭക്തനും സഖാവുമായ നീ രഹസ്യമായ ഇതിനെ അനുഷ്ഠിക്കുകയും അൎഹന്മാർമുഖാന്തരം ലോകത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിക്കുകയും ചെയ്യേണം. ലോകത്തിന്നു ശ്രേയസ്കരമായ മാൎഗ്ഗത്തെ സ്ഥാപിക്കുന്നതു് എന്റെ പ്രിയഭക്തന്മാരുടെ മുഖ്യ ധൎമ്മാചരണമായിരി

ക്കണം. എന്നുപദേശിച്ചപ്പോൾ ഇക്കാലത്തിൽ വസുദേവപുത്രനായവതരിച്ച നിന്തിരുവടി അതീതകാലത്തിലുണ്ടായിരുന്ന വിവസ്വാനുപദേശിച്ചുവെന്നു ഞാനും ഞാൻമുഖാന്തരം ലോകവും എങ്ങിനെ വിശ്വസിക്കും എന്നു ചോദ്യംചെയ്തു. ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവിൻെറ പരമതത്വം ആ ഭഗവന്മുഖത്തിൽനിന്നുതന്നെ അറിയേണം. അല്ലെങ്കിൽ സാധാരണജനം വിശ്വസിച്ചില്ലെന്നുവരാം എന്നായിരുന്നു അർജ്ജുനവിചാരം. അതിന്നു സമാധാനമായിട്ടു പുനർജ്ജന്മത്തെ ഭഗവാൻ വിവരിക്കുന്നു. ജീവന്നും ഈശ്വരനായ എനിക്കും നാശമില്ല. ഉപാധിയെ അഭിമാനിച്ചു ചെയ്യുന്ന സകാമകർമ്മബന്ധംനിമിത്തം ജീവൻ അടിക്കടി ജനനമരണങ്ങൾക്കധീനനാകുന്നു. അതീതാഗാമിജന്മാദികളെക്കുറിച്ചു ജീവന്നൊന്നും അറിവാനും കഴികയില്ല. ഈശ്വരനായ ഞാനാകട്ടെ ധർമ്മനാശവും അധർമ്മവ്യാപ്തിയും ലോകത്തിലുണ്ടാകുമ്പോൾ ധർമ്മത്തെ ഉറപ്പിച്ച് അധർമ്മത്തെ നശിപ്പിക്കുകയുംചെയ്വാൻ സ്വേച്ഛയാഅവതരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു നീയും ഞാനും മററു കാണപ്പെടുന്ന എല്ലാ മനുഷ്യരും മുമ്പുണ്ടായിരുന്നവരും മേലിലും ഉള്ളവരുമായിത്തന്നെയിരിക്കും. എന്നു ഉപദേശിച്ചിട്ടു ജീവന്നും ഈശ്വരന്നും തമ്മിലുള്ള ഭേദത്തെ ധരിപ്പിച്ചശേഷം മായക്കധീനനായ ജീവൻ മായാധിനാഥനായ എന്നെ ആശ്രയിക്കേണം. പണ്ടുണ്ടായിരുന്ന പല മഹാത്മാക്കളും ഈ മാർഗ്ഗസഹായത്താൽ എന്നോടു സായൂജ്യംപ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. നീയും അതുപോലെ എൻെറ ആജ്ഞാപരിപാലനരൂപേണ സ്വധർമ്മത്തെ നിർവ്വഹിച്ചു എൻെറ സായൂജ്യത്തെ പ്രാപിപ്പാനർഹത സമ്പാദിച്ചുകൊൾക. എന്നാൽ എല്ലാവരിലും ആത്മാവായിരിക്കുന്ന ഞാൻ എന്തുകൊണ്ടെല്ലാവർക്കും നിഷ്കാമകർമ്മശ്രദ്ധ ജനിപ്പിച്ച് തദ്വാരാ മോക്ഷത്തെ നൽകുന്നില്ല എന്നു നീ സംശയിക്കേണ്ട. എനിക്കു രണ്ടുരൂപമുണ്ട്. ഒന്നു ഗുണസഹിതം അതു ലോകസ്വരൂപം. മറേറതു് ഗുണാതീതമായ ജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപം. അത് അതിസൂക്ഷ്മം. അശുദ്ധബുദ്ധിയുള്ളവരതിനെയറിയാത്തതിനാൽ ലൌകികപദാർത്ഥരൂപേണ വിളങ്ങുന്ന എന്നിൽനിന്നു വിഷയസുഖം സിദ്ധിപ്പാൻ എന്നെ സേവിക്കുന്നു. ഞാനവർക്കതു കൊടുക്കുന്നു. ശുദ്ധബുദ്ധികൾ ആനന്ദമൂർത്തിയായ എന്നെ ഭജിക്കുന്നു അവർക്കു ഞാനതു നൽകുന്നു. സേവാനുരൂപഫലദാനം ചെയ്യുന്ന കല്പതരുഞാനെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. ആനന്ദസ്വരൂപനായ എന്നെ പ്രാപിപ്പാനാഗ്രഹിച്ചിരുന്ന മഹാത്മാക്കൾ നടത്തിയിരുന്ന സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനരൂപമായ കർമ്മയോഗത്തെ നീയും ആചരിച്ചുകൊൾക. പൂർവ്വന്മാരെ ഉദാഹരിക്കുന്നതു് ഞാൻ പറയുന്നതിനെ നീ സ്വീകരിക്കയില്ലെന്ന വിചാരത്താലല്ല കർമ്മസ്വരൂപം അറിവാൻ എല്ലാവർക്കും സാധിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടു കർമ്മം ബന്ധഹേതുവെന്ന വിചാരത്താൽ അതിലേപ്പെടുവാൻ ചിലർ ഭയപ്പെടും. കർമ്മസ്വരൂപം അറിയാത്തതുകൊണ്ടാണ് ഭയമുണ്ടാകുന്നതു്. കർമ്മത്തിലേപ്പെടുവാൻ നീ ഭയപ്പെടേണ്ട കർമ്മസ്വരൂപത്തെ ഞാൻ വിവരിക്കാം ശ്രദ്ധയാ കേട്ടുകൊൾക എന്നു കരുണയോടുകൂടെ അരുളിച്ചെയ്തു ഭഗവാൻ കർമ്മത്തിൻെറയും അകർമ്മത്തിൻെറയും സ്വരൂപത്തെയുപദേശിച്ചതിൻെറ ചുരുക്കം താഴെ കാണിക്കാം. സങ്കല്പമില്ലാതെ ചെയ്യുന്ന കർമ്മം കർമ്മമല്ല. അതിന്നു ജീവനെ ബന്ധിക്കുവാനുള്ള ശക്തിയില്ല. കരചരണാദികളെ ചലിപ്പിക്കാതെ മനസ്സുകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന എല്ലാ വിചാരങ്ങളും ബന്ധഹേതുക്കളായ കർമ്മങ്ങൾ തന്നെ. കാമസങ്കല്പങ്ങൾ കൂടാതെ ഈശ്വരനെ ആരാധിക്കുന്ന ഏതൊരു കർമ്മത്തിൻേറയും അങ്കുരശക്തി ജ്ഞാനാഗ്നിയിൽ ദഹിച്ചിരിക്കയാൽ അന്തഃകരണത്തെ ശുദ്ധമാക്കുക എന്ന ഒരു ഫലം പ്രാർത്ഥിക്കാതെതന്നെ സിദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യും. മനസ്സിനേയും ഇന്ദ്രിയങ്ങളേയും അടക്കേണം. വിഷയസുഖങ്ങളെ ലേശേനാപി സ്മരിക്കരുത്. സുഖം ദുഃഖം ലാഭം നഷ്ടം എന്ന ഭേദഭാവനയുണ്ടാകരുത്. ശരീരം നിലനിൽക്കുന്നതിന്നു പ്രാരബ്ധാനുസരണം യദൃച്ഛയാ സിദ്ധിക്കുന്നതിൽ തൃപ്തനായിരിക്കേണം. ഇങ്ങിനെ ജ്ഞാനത്തിൽ മനസ്സിനെ ഉറപ്പിച്ച് ഈശ്വരപ്രസാദം ഒന്നിനെമാത്രം ലക്ഷ്യമാക്കി വിഹിതകർമ്മം വിടാതിരിക്കുന്നവൻെറ എല്ലാ കർമ്മങ്ങളും ജ്ഞാനാഗ്നിയിൽ ദഹിക്കുന്നു. കർത്താവായ താനും കർമ്മവും ആജ്യാദിഹോമദ്രവ്യവും അധിഷ്ഠാനമായ അഗ്നിയും ബ്രഹ്മം മാത്രമാകുന്നു. ഒരേവസ്തു പലവിധത്തിലിരിക്കുന്നുവെന്നു മാത്രമേ വിചാരിക്കാവൂ. ഇതാണ് നിഷ്കാമകർമ്മസ്വരൂപം. ബ്രഹ്മം എന്ന ഏകതത്വത്തിൽ ഭിന്നമായി കാണപ്പെടുന്ന സകല വ്യക്തികളും ആ വ്യക്തികളിൽ ആ ഏകതത്വവുമിരിക്കുന്നുവെന്ന ദൃഢബോധം ജ്ഞാനമാകുന്നു. ഈ അറിവോടുകൂടെ ചെയ്യുന്ന കർമ്മം യജ്ഞമാകുന്നു മറേറതൊരുവിധത്തിൽ ചെയ്യുന്ന കർമ്മങ്ങളും ഇതുപോലെ പരിശുദ്ധമല്ല.

അത്രകണ്ടുള്ള ജ്ഞാനമില്ലാത്തവരും ഇന്ദ്രാദിദേവതാരാധനങ്ങളൊ വേദപാഠങ്ങളൊ സ്തോത്രകീൎത്തനാദികളോ ദാനധൎമ്മാദികളോ ആയ ഏതെങ്കിലും വിധത്തിൽ നിയമേന ഈശ്വരപ്രസാദത്തെ ലക്ഷ്യമാക്കി കൎമ്മം ചെയ്താൽ ക്രമത്തിൽ അവൎക്കും സൽഫലം സിദ്ധിക്കും. മുൻപറഞ്ഞ ജ്ഞാനത്തെ ശ്രദ്ധാപൂൎവ്വം ഗുരുവിൽനിന്നു സമ്പാദിപ്പാൻ ശ്രമിക്കേണ്ടത് വിവേകികളുടെ മുഖ്യമുറയായിരിക്കേണം. ശ്രദ്ധാപൂൎവ്വം പരിശ്രമിച്ചാൽ ആ ജ്ഞാനം വിവേകമുള്ള ഒരാൾക്കു സിദ്ധിക്കും. അത്ര ശുദ്ധമായ വസ്തു മറെറാന്നുമില്ല. ജ്ഞാനമില്ല. ശ്രദ്ധയുമില്ല. സംശയം സകലത്തിലും എന്നാണൊരുവന്റെ നിലയെങ്കിൽ മനുഷ്യജന്മംതന്നെ ഇനിയവന്നു സിദ്ധിക്കുകയില്ല. ഇത് വലിയൊരു നഷ്ടമാണെന്നറിയേണം. നിഷ്കാമകൎമ്മയോഗത്താൽ അന്തഃശ്ശുദ്ധി സിദ്ധിച്ചതിന്റെ ഫലമായിട്ടു ആത്മസാക്ഷാൽകാരവും തന്നിമിത്തം ദേഹാദികളിൽ ഏതൊന്നും ആത്മാവല്ലെന്നുള്ള ഉറപ്പും കൎമ്മസന്ന്യാസത്തിന്നൎഹതയും സിദ്ധിച്ച് ആത്മസ്വരൂപനായിരിക്കുന്നവൻ ഏതുവിധമായ കൎമ്മങ്ങൾ ചെയ്താലും ആ കൎമ്മങ്ങളൊന്നും അവനെ ബന്ധിക്കുകയില്ല. അതിനാൽ ഹേ അൎജ്ജുന! ഞാൻ കൎത്താവും ഭോക്താവുമാണെന്നുള്ള നിന്റെ തെററായ ധാരണയെ ഞാൻ ചെയ്ത ഈ ജ്ഞാനോപദേശമാകുന്ന ശസ്ത്രത്താൽ; ഛേദിച്ചിട്ടു നിന്റെ സ്വധൎമ്മം നടത്തുവാൻ ഉത്സാഹപൂൎവ്വം ശ്രമിച്ചുകൊൾക. എന്ന ഉപദേശത്തോടുകൂടെ 4-ാം അദ്ധ്യായം അവസാനിക്കുന്നു.

ശുഭമസ്തു.

കൎമ്മസന്ന്യാസം എന്ന 5-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരം.

4-ാം അദ്ധ്യായത്തിലും നിഷ്കാമകൎമ്മയോഗം അനുഷ്ഠിക്കേണം എന്നുപദേശിച്ച ഭഗവാൻ അദ്ധ്യായാവസാനത്തിൽ ജ്ഞാനത്തെ പരമശ്രേയസ്സാധനമായിട്ടുപദേശിച്ചതിനെ കേട്ട അൎജ്ജുനൻ രണ്ടും ഏകകാലത്തിൽ ഏകപുരുഷനാൽ ചെയ്യപ്പെടുവാൻ സാദ്ധ്യമല്ലാത്തതിനാൽ രണ്ടിൽ ഏതൊന്നാണ് തനിക്കുചിതമെന്നുപദേശിക്കേണം എന്ന ചോദ്യത്തോടുകൂടെ അഞ്ചാം അദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നു. അതിന്നുള്ള സമാധാനത്തെയാണിതിൽ ഭഗവാൻ വിശദമാക്കുന്നത്. അതിന്റെ ചുരുക്കം താഴെ കാണിക്കാം:—

ഹേ അൎജ്ജുന! രണ്ടുമാൎഗ്ഗവും ശ്രേയസ്സാധനംതന്നെ. അതിൽ ജ്ഞാനാധികാരം പൂൎണ്ണമായി സിദ്ധിക്കാത്ത ഒരുവൻ കൎമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനെക്കാൾ ബന്ധം വരാതിരിപ്പാൻ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ചെയ്യുന്നതാണധികം നല്ലത്. പ്രിയാപ്രിയങ്ങളെ നോക്കാതെ സ്വധൎമ്മങ്ങളെ നടത്തുന്നവൻ നിത്യസന്ന്യാസിതന്നെയാകുന്നു. ജ്ഞാനവും നിഷ്കാമകൎമ്മയോഗവും രണ്ടെന്നു കാണുന്നതു ബാലസ്വഭാവമാകുന്നു. ഏതെങ്കിലും ഒന്നിൽ സ്ഥിരമായി മനസ്സിരുത്തുന്നവന്നു രണ്ടിന്റെ ഫലവും സിദ്ധിക്കുന്നു. ഫലമാകട്ടെ ജ്ഞാനദാൎഢ്യംതന്നെ. എന്നാൽ പാകംവരുന്നതിന്നുമുമ്പെ കൎമ്മസന്ന്യാസം ശോഭനമല്ല. ഹേ അൎജ്ജുന! കേവലകൎമ്മസന്ന്യാസം കൎമ്മയോഗത്തിൽകൂടെയല്ലാതെ സിദ്ധിപ്പാൻ നന്നെ പ്രയാസമാണ്. നിഷ്കാമകൎമ്മാനുഷ്ഠാനദ്വാരാ ബുദ്ധി തെളിയുമ്പോൾ ജ്ഞാനദാൎഢ്യവും ബ്രഹ്മസായൂജ്യപ്രാപ്തിയും നിഷ്പ്രയാസം സാധിക്കും. കൎമ്മയോഗത്താൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങളെയും മനസ്സിനെയും സ്വാധീനമാക്കീട്ടു കൎമ്മം ചെയ്യുമ്പോൾ ബുദ്ധിക്കു നൈൎമ്മല്യവും സൎവ്വഭൂതങ്ങളിലും സമരസനായി വസിക്കുന്ന ആത്മാവേകൻതന്നെയെന്നറിവും സിദ്ധമായാൽ പിന്നെ ചെയ്യുന്ന യാതൊരു കൎമ്മവും ബന്ധകമാകയില്ല. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ അവയുടെ വിഷയങ്ങളിൽ ആത്മസാന്നിദ്ധ്യംനിമിത്തം സ്വതേ വ്യാപരിക്കുന്നു. ആത്മാവായ താൻ ഒന്നുംതന്നെ ചെയ്യുന്നില്ല എന്ന ഭാവത്തിൽനിന്നു ചലിക്കാതിരിക്കുകമാത്രം വേണം. സൎവ്വകൎമ്മങ്ങളെയും ബ്രഹ്മത്തിൽ സമൎപ്പിക്കുന്നവനെ കൎമ്മഫലം സ്പൎശിക്കുകയില്ല. ജലത്തിൽതന്നെ കിടക്കുന്ന താമരഇലയെ ജലം സ്പൎശിക്കുന്നില്ലെല്ലൊ. അതുപോലെ ആസക്തിയില്ലാതെ സ്വധൎമ്മം ഈശ്വരാൎപ്പണമായി ചെയ്യുന്നവനെ കൎമ്മഫലവും സ്പൎശിക്കയില്ല. കൎമ്മഫലത്തെ സങ്കല്പിക്കുന്നവൻമാത്രമെ ബദ്ധനാകയുള്ളു. ആത്മാവാകട്ടെ ഒന്നും ചെയ്യാതെയിരിക്കുന്നവൻ. സങ്കല്പാത്മകമായ മനസ്സുതന്നെ സുഖദുഃഖകാരണം. ഈശ്വരൻ ആരെയും ഒന്നിലും ഏൎപ്പെടുത്തുന്നില്ല. ആ ഈശ്വരൻതന്നെ എല്ലാവരിലും ആത്മാവായിരിക്കുന്നവൻ. ഈ അറിവില്ലാത്തതുകൊണ്ടു ദുഃഖിക്കുന്നു. ജ്ഞാനത്താൽ അജ്ഞാനം നശിക്കുമ്പോൾ ആത്മാവായ ഞാൻ കൎത്താവുമല്ല ഭോക്താവുമല്ല എന്ന ബോധം അനുഭവപ്പെടും. അപ്പോൾ എല്ലാവരിലും—ബ്രാഹ്മണാദിവി

ശിഷ്ടന്മാരെന്നഭിമാനിക്കുന്ന ഉപാധികളിലും ചണ്ഡാളൻ, ശ്വാവ്, ഗോവ് എന്നിങ്ങിനെ അഭിമാനിക്കുന്നതാണവരിലും ഏകാത്മാവു വസിക്കുന്നുവെന്നറിയുന്നവൻ ബ്രഹ്മത്തിൽത്തന്നെ വസിക്കുന്നു. ഉപാധി നശിക്കുമ്പോൾ അവൻ ബ്രഹ്മമായിത്തന്നെ ഭവിക്കുന്നു. ജീവിതദശയിലും അവൻ ബ്രഹ്മഭിന്നനല്ല. ബാഹ്യവിഷയങ്ങളിൽനിന്നു മനസ്സിനെ പിൻവലിച്ച് ബ്രഹ്മത്തിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുമ്പോൾ അനുഭവപ്പെടുന്ന ബ്രഹ്മാനന്ദത്തോടു സദൃശമായിട്ടു മറ്റൊരാനന്ദവുമില്ലാത്തതിനാൽ അവൻ ആനന്ദസ്വരൂപൻതന്നെയാകുന്നു. പിന്നെയവൻ ദുഃഖസ്ഥാനമായ വിഷയവിഷത്തെ എങ്ങിനെ ആഗ്രഹിക്കും. ജന്മാന്തരകൃതപുണ്യപാപങ്ങൾ ഈശ്വരാനുഗ്രഹത്താൽ നശിക്കുമ്പോൾ അന്തഃകരണശുദ്ധിയും അതിൽ ആത്മാനന്ദവും അനുഭവപ്പെടും. സർവ്വ സംശയങ്ങളെയും അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ആ മഹാത്മാക്കൾ ജീവനും ബ്രഹ്മവും അഭിന്നം എന്ന അദ്വിതീയജ്ഞാനനിഷ്ഠന്മാരായിട്ടു ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായിട്ടു ചെയ്യുന്ന യാതൊരു കർമ്മവും അവരെ ബന്ധിക്കുന്നില്ല. കർമ്മയോഗാനുഷ്ഠാനത്താൽ ഈ നിലയിൽ എത്താൻ സാധിക്കും. സന്ന്യാസത്തിന്റെയും ഫലം ഇതുതന്നെയാകയാൽ കർമ്മയോഗത്തിനെക്കാൾ കർമ്മസന്ന്യാസത്തിന്നു വിശേഷമൊന്നുമില്ല. എന്നാൽ അപക്വനിലയിൽ കർമ്മസന്ന്യാസം ഗുണകരമാകയില്ല. പക്വാവസ്ഥയിൽ കർമ്മം വിട്ടിരിക്കുകയോ കർമ്മം ചെയ്യുകയോ ചെയ്യുന്നതിൽ ബ്രഹ്മാനന്ദാനുഭവത്തിന്നു യാതൊരു ഹാനിയുമില്ല. അതിനാൽ കർമ്മസന്ന്യാസത്തെക്കാൾ ദോഷരഹിതമായ മാർഗ്ഗം നിഷ്കാമകർമ്മാചരണം എന്നുറപ്പിച്ചുകൊണ്ടു അഞ്ചാം അദ്ധ്യായം അവസാനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശുഭമസ്തു.

6-ാം അദ്ധ്യായം.

5-ാം അദ്ധ്യായാവസാനത്തിൽ 3 മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു ശ്രവണാദികൾകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന ജ്ഞാനംനിമിത്തം ചിത്തവിശ്രാന്തി സിദ്ധിക്കും. അപ്പോൾ ആത്മാനന്ദം അനുഭവിച്ചറിയും എന്നാണുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്. ആ ജ്ഞാനത്തിന്നു പ്രതിബന്ധം ബാധിപ്പാനിടവരുത്താതെ സംരക്ഷിക്കാനുള്ള ഉപായമായ ധ്യാനയോഗത്തെയും അതിന്റെ അംഗങ്ങളെയും അതനുഷ്ഠിപ്പാനുള്ള അധികാരി, ആയാളുടെ ലക്ഷണം അനുഷ്ഠിച്ചാൽ ലഭിക്കുന്ന ഫലം എന്നീ സംഗതികളെയും പ്രതിപാദിക്കുവാനാണ് 6-ാം അദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നത്. കർമ്മഫലം ആഗ്രഹിക്കാതെ വിഹിതകർമ്മം നടത്തുന്ന വിവേകി സന്ന്യാസിതന്നെയാകയാൽ ആയാൾ ധ്യാനയോഗം അഭ്യസിക്കുവാനധികാരിയാണ്. ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നാഗ്രഹിക്കുന്ന ആയാൾക്ക് നിഷ്കാമകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിന്നും ധ്യാനയോഗാഭ്യാസത്തിന്നും അധികാരമുണ്ട്. ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളിൽ മനസ്സു തീരെ പ്രവേശിക്കാതെയിരിക്കേണമെങ്കിൽ ധ്യാനം ശീലിക്കേണം. അപ്പോൾ ക്രമത്തിൽ കാലംകൊണ്ടു സങ്കല്പം നിശ്ശേഷമായി നശിക്കും. അതാണ് ആരൂഢലക്ഷണം. ആ നിലകിട്ടുന്നതുവരെ ആരുരുക്ഷുവാണ്. ആയാളുടെ മനസ്സു ചലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. ആ ചാഞ്ചല്യത്തെ ഇല്ലാതെയാക്കുവാൻ ധ്യാനം ആവശ്യമാകുന്നു. ഇന്ദ്രിയങ്ങളെയും മനസ്സിനെയും ജയിപ്പാനാവശ്യമായ പ്രവൃത്തിചെയ്യുന്നവൻ അവന്നു ബന്ധുവും അങ്ങിനെ ചെയ്യാത്തവൻ അവന്നുതന്നെ ശത്രുവുമാകുന്നു. കാർയ്യകാരണഭാവം നിമിത്തം തോന്നുന്ന ഭേദത്തിന്നും ബന്ധുശത്രുവെന്നിങ്ങിനെയുള്ള ബഹുവിധ ഭേദങ്ങൾക്കും കാരണം ദേഹത്തിൽ ആത്മഭാവനയാണ്. ഈ ഭാവം മനഃകല്പിതമാകയാൽ ആവിധം കല്പിക്കുന്ന മനസ്സിനെ ആത്മാവിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാനുള്ള ഉപായമായ ധ്യാനം ഏതുവിധം ശീലിക്കേണമെന്നുള്ള വിധികളെ ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ട്. ഇപ്രകാരം അഭ്യസിക്കുമ്പോൾ മനസ്സടങ്ങും. അപ്പോൾ അകൃത്രിമമായ ആത്മാനന്ദം അനുഭവപ്പെടും. ആ സുഖം ബ്രഹ്മാനന്ദമാകുന്നു. അതനുഭവിച്ചവന്റെ മനസ്സ് പിന്നെ വിഷയങ്ങളിലേക്കു ചലിക്കുകയില്ല. മനശ്ചാഞ്ചല്യത്തെ ജയിപ്പാനുള്ള ഉപായങ്ങളെ ഇതിൽ സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ട്. പ്രാരബ്ധകർമ്മശക്തികൊണ്ടോ അഭ്യാസദാർഢ്യമില്ലാത്തതുകൊണ്ടോ ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിക്കുന്നതിന്നുമുമ്പേ മരിച്ചുപോയാൽ ആ ജീവന്റെ പിന്നത്തെ സ്ഥിതിയെക്കുറിച്ചു സംശയിച്ച അർജ്ജുനന്റെ ചോദ്യത്തിന്നുള്ള മറുപടിയിൽ രാജസൂയം അശ്വമേധം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ശ്രേഷ്ഠകർമ്മങ്ങളിൽനിന്നു ലഭിക്കാവുന്ന പുണ്യലോകപ്രാപ്തിയും പിന്നെയുണ്ടാകുന്ന അടുത്തജന്മത്തിൽ പൂർവ്വാധികശ്രദ്ധയോടുകൂടേ ധ്യാനയോഗാഭ്യാസത്തിൽ ഏർപ്പെടുകയും വിദേഹകൈവല്യം സിദ്ധിക്കുകയും ചെയ്യുമെന്നു ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്തുകൊണ്ടു 6-ാം അദ്ധ്യായം

അവസാനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ നിഷ്കാമകർമ്മയോഗത്തെ മോക്ഷസാധനമായിട്ട ആദ്യത്തെ 6 അദ്ധ്യായങ്ങളിൽ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കയാൽ മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ വിഷയദോഷദൃഷ്ടിയോടുകൂടെ ഈശ്വരപ്രീത്യർത്ഥം കർമ്മം ചെയ്യുമ്പോൾ ചിത്തശുദ്ധിയും അതുനിമിത്തം ജ്ഞാനവും അതിനാൽ അവിദ്യാബന്ധനിവൃത്തിരൂപമായ ബ്രഹ്മസായൂജ്യവും സിദ്ധിക്കും എന്നു സ്ഥാപിച്ചിരിക്കുന്നു

ശുഭമസ്തു.

ജ്ഞാനയോഗം എന്ന 7-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരാംശം.

ധ്യാനയോഗാഭ്യാസബലത്താൽ അനുഭവിച്ചറിഞ്ഞ ആനന്ദസ്വരൂപമായ ആത്മാവും സർവ്വത്ര പരിപൂർണ്ണമായി സകല ചരാചരങ്ങളിൽ ഭേദമില്ലാതെ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മവും ഒന്നാകയാൽ ആത്മനിഷ്ഠനായ യോഗി ഏതൊന്നിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നുവോ അതിൽനിന്നു ചലിക്കാതെയിരിക്കേണം. ധ്യാനനിഷ്ഠയിൽനിന്നുത്ഥിതനാകുമ്പോൾ കാണുന്ന സകല വസ്തുക്കളും ബ്രഹ്മഭിന്നമല്ല എന്നറിഞ്ഞു അതിൽ സ്ഥിരനായിരിപ്പാൻവേണ്ടി ബ്രഹ്മലക്ഷണത്തെ 7 മുതൽ 12 വരെയുള്ള അദ്ധ്യായങ്ങളിൽ വിവരിക്കുന്നു. 7-ൽ ബ്രഹ്മലക്ഷണം സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—ലക്ഷണം അറിഞ്ഞാൽ മാത്രമേ ലക്ഷ്യത്തെ അറിവാൻ കഴികയുള്ളു എന്ന ന്യായത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കീട്ട ഏതുവിധത്തിൽ സത്യവസ്തുവായ ബ്രഹ്മം സകലഭൂതങ്ങളിലും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു കാണിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന മഹാശക്തിയായ മായയിൽനിന്നാണ് സകലഭൂതങ്ങളും ഉണ്ടാകുന്നത്. ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നത് ബ്രഹ്മം തന്നെയാകുന്നു. ബ്രഹ്മത്തെക്കൂടാതെ ഭിന്നമായ ഒന്നല്ല ശക്തി. അതിനാൽ രണ്ടുണ്ടെന്നുള്ള തെററായ ബോധം ഉണ്ടാകരുത്. സത്വാദി മൂന്നുഗുണങ്ങൾ മായക്കുണ്ട്. അതിൽ ഈശ്വരകടാക്ഷം നിമിത്തം തമോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടായ ഭൂതങ്ങൾകൊണ്ടുണ്ടായ പ്രാണികളുടെ ശരീരേന്ദ്രിയാദികൾ സ്ഥൂലഭാഗങ്ങളും അപ്രധാനങ്ങളുമാകയാലും സത്വഗുണപ്രധാനമായ മായയിൽ പ്രതിഫലിച്ച ജീവന്റെ ഉപാധി പ്രധാനമാകയാലും ഭൂതപ്രകൃതി അപരയും ജീവപ്രധാനപ്രകൃതിപരയും അതിൽ ശബ്ദസ്പർശാദിസൂക്ഷ്മധർമ്മങ്ങളായ അംശം ഈശ്വരനാകയാൽ ഈശ്വരൻ ഏകൻതന്നെ ലോകോല്പത്തിസ്ഥിതിലയങ്ങൾക്കു കാരണം എന്നു കണ്ടുകൊൾകയുംവേണം. ഭൂമ്യാദിസ്ഥൂലഭൂതങ്ങൾ നിലനില്ക്കുന്നതു ഗന്ധാദിസൂക്ഷ്മാംശത്തിലാണ്. ആ സൂക്ഷ്മാംശങ്ങൾ ഈശ്വരസ്വരൂപാംശങ്ങളാണ്. ഏതൊരു പദാർത്ഥത്തിലും ഇപ്രകാരം വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന അതിസൂക്ഷ്മസ്വരൂപനായ ഈശ്വരനെ മാത്രമേ യോഗി നോക്കാവൂ. സ്ഥൂലത്തിൽനിന്നു ദൃഷ്ടിയെ പിൻവലിക്കേണം. അങ്ങിനെ അഭ്യസിക്കുമ്പോൾ യോഗിയുടെ കാഴ്ച മാംസേക്ഷണംകൊണ്ടല്ല. സൂക്ഷ്മബുദ്ധികൊണ്ടാണെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു. ഈ സൂക്ഷ്മബുദ്ധിയെ നിരന്തരം എന്നിൽത്തന്നെ ഉറപ്പിക്കാൻ യോഗി നന്നെ പരിശ്രമിക്കേണം. ഗുണാത്മികയായ എന്റെ മായയുടെ വിലാസം അതിശക്തിയുള്ളതാകയാൽ യോഗികളെയും അതു മോഹിപ്പിക്കും. പദാർത്ഥങ്ങളിൽ രമണീയത്വബുദ്ധി ചിലപ്പോൾ ഉണ്ടായെന്നുവരും. അതു നിമിത്തം വിഷയസമ്പാദനത്തിൽ മനസ്സുചെന്നാൽ അപകടത്തിലാകും. അങ്ങിനെ വരാതിരിപ്പാൻ സർവ്വത്ര വസിക്കുന്ന ഈശ്വരനായ എന്നെത്തന്നെ എല്ലാററിലും കണ്ടുകൊള്ളേണം. പാപികൾക്കിതു സാധിക്കയില്ല. ഇതു സാധിക്കുന്നവർ ജന്മാന്തരത്തിൽ സുകൃതംചെയ്തവരാകുന്നു. ബഹുജന്മങ്ങളിൽചെയ്ത പുണ്യകർമ്മങ്ങളുടെ ഫലമാണ് സർവ്വജഗത്തും വാസുദേവസ്വരൂപംതന്നെ എന്നുള്ള ദൃഢബോധം. ഈ വിധം ഏകാന്തഭക്തിഭാവത്തോടുകൂടെ എന്നെത്തന്നെ ഭജിക്കാതെ ക്ഷുദ്രഫലങ്ങളെ കാംക്ഷിച്ച് അന്യദേവതകളെ ഭജിക്കുന്നവക്കു ശാശ്വതമായ എന്റെ സ്ഥാനം ലഭിക്കുകയില്ല. ഭജനപ്രയാസം അവക്കുണ്ട്. ഫലപ്രാപ്തിയോ അതീവ തുച്ഛം. പുനരാവൃത്തിരഹിതമായപദം ഞാൻതന്നെ എന്നു നിശ്ചയിച്ചുകൊണ്ടു സമാധിയിലും ഉത്ഥിതാവസ്ഥയിലും എന്നെത്തന്ന ആശ്രയിക്കുന്നവർ രണ്ടുണ്ടെന്നുള്ള തെററായബോധത്തിൽനിന്നു മുക്തന്മാരാകും. മരണാവസരത്തിലും അവരുടെ ചിത്തം എന്നിലിരിക്കും. അധിഭൂതം അധിയജ്ഞം എന്നിങ്ങിനെ പലവിധത്തിൽ പറയപ്പെടുന്ന ഭേദങ്ങൾക്കെല്ലാം അധിഷ്ഠാനം ഏകമായ ബ്രഹ്മമെന്ന ദൃഢജ്ഞാനം മോക്ഷകാരണം ഈ നിലയിൽനിന്നു തെററാതെ ഇരിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്ന ഏതൊരു മുമുക്ഷുവും നിരന്തരസമാധി അഭ്യസിക്കേണം. അതിന്റെ മഹാഫലം ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിയാകുന്നുവെന്നുറപ്പിച്ചുകൊണ്ടു 7-ാം അദ്ധ്യായം അവസാനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

മഹാപുരുഷയോഗം എന്ന 8-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരം.

നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മം അദൃശ്യം നിർവ്വിശേഷം എന്ന ഹേതുവാൽ അതിനെ ധ്യാനിപ്പാൻ സാധിക്കാത്തവർ സഗുണബ്രഹ്മമായ ലോകത്തെത്തന്നെ ബ്രഹ്മമയമായുപാസിച്ചു ബുദ്ധിശുദ്ധിയെ സമ്പാദിപ്പാനുള്ള മാർഗ്ഗത്തെ 7-ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ വിവരിച്ചു, അവസാനത്തിൽ അധ്യാത്മം, അധിദൈവം എന്നു തുടങ്ങിയ ആറുവിധഭേദങ്ങളെ പറഞ്ഞുവെച്ചു. അവ ഓരോന്നിനേയും വേർതിരിച്ചു കാണിക്കുക. മരണസമയത്തിൽ മുമുക്ഷുവിൻെറ കർത്തവ്യം ധ്യാനിക്കേണ്ടതായ തത്വം എത്തേണ്ടതായ സ്ഥാനം രണ്ടാമതു ജനിക്കാനും ജനിക്കാതിരിപ്പാനും ഹേതുവായ ഗമനമാർഗ്ഗങ്ങൾ എന്നിവയെ ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നുണ്ട്. അർജ്ജുനൻെറ ചോദ്യത്തിന്നു സമാധാനമായിട്ടു പരബ്രഹ്മം തൽസ്വഭാവം കർമ്മം അധിഭൂതം അധിദൈവം അധിയജ്ഞം എന്നിവയുടെ സ്വരൂപങ്ങളെ വിവരിച്ചു. സൂക്ഷ്മമായാലോചിച്ച് ഓരോന്നിലും മനസ്സുറപ്പിക്കുന്തോറും ഇതൊന്നുംതന്നെ ബ്രഹ്മഭിന്നമല്ല എന്നറിവാനുള്ള യോഗ്യത ബുദ്ധിക്കുണ്ടാകും. ഇങ്ങിനെ നിരന്തരോപാസനാഫലമായിട്ടു മരണകാലത്തിലും ബ്രഹ്മഭാവനയുണ്ടായ്വരേണം. എന്നാൽ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തി നിശ്ചയം. ദേഹാവസാനത്തിൽ മനസ്സ് ഏതിൽ നില്ക്കുന്നുവോ അതിനെ ദേഹി പ്രാപിക്കും എന്നാണ് നിയമം. അതുകൊണ്ടു എപ്പോഴും ബ്രഹ്മഭാവനയുണ്ടായിരിക്കേണം. മരണാവസരത്തിൽ ബ്രഹ്മത്തെത്തന്നെ ധ്യാനിക്കേണം. ഇന്ദ്രിയങ്ങളേയും മനസ്സിനേയും ബ്രഹ്മഭാവനാമാഹാത്മ്യത്താൽ അടക്കാൻ ശക്തി സിദ്ധിക്കും. ഇവിടെ ധ്യാനാവലംബമായിട്ടു പ്രണവത്തെ അംഗീകരിക്കുന്നതു മഹൽസഹായമായിരിക്കും. അതിനേക്കാൾ മീതെ മറ്റൊരു മന്ത്രവുമില്ല. പ്രണവം ശബ്ദാത്മസമുച്ചയമായ ബ്രഹ്മംതന്നെയാകയാൽ മനസ്സിനെ അതിലുറപ്പിക്കുന്ന യോഗിബ്രഹ്മത്തെത്തന്നെ പ്രാപിക്കും. എന്നാൽപിന്നെ സംസാരത്തിലേക്കു മടങ്ങിവരികയില്ല. സായൂജ്യമായി. ഇപ്രകാരമല്ലാതെ സത്യലോകപര്യന്തമുള്ള ഗതി സിദ്ധിച്ചാലും പുനരാവൃത്തിയുണ്ട്. പുനരാവൃത്തിക്കർഹന്മാർ ധൂമം രാത്രി എന്നിവയുടെ ദേവതകളിൽകൂടെ ചന്ദ്രലോകത്തെ പ്രാപിക്കും. പിന്നെ ജനിക്കയും ചെയ്യും. സായൂജ്യത്തിന്നർഹന്മാർ അഗ്ന്യാദിദേവതകളിൽകൂടെ ചെന്നു സൂര്യമണ്ഡലദ്വാരാ ബ്രഹ്മത്തിൽ യോജിക്കും. ഉപാസകന്മാക്കു ക്രമമുക്തി സിദ്ധിക്കും എന്നു എട്ടാമദ്ധ്യായത്തിൽ ഭഗവാൻ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. സൂക്ഷ്മഗ്രഹണസാമർത്ഥ്യം ഇല്ലാത്തവക്കും സഗുണബ്രഹ്മോപാസനയിൽകൂടെ സായൂജ്യം പ്രാപിക്കാവുന്നതാകയാൽ സംസാരസാഗരം കടപ്പാൻ ധ്യാനമാകുന്ന കപ്പലിനെ മുമുക്ഷുക്കൾ അവരവരുടെ ബുദ്ധിശുദ്ധിക്കനുസരിച്ചവിധത്തിൽ സ്വീകരിക്കുകതന്നെവേണം, എന്നാണ് ഭഗവാനുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്.

ശുഭമസ്തു.

9-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരസംഗ്രഹം.

8-ാംഅദ്ധ്യായത്തിൽപറഞ്ഞ ഒരേഒരു മാർഗ്ഗമേ മോക്ഷപ്രാപ്തിക്കുള്ളുവെന്നില്ല. പരബ്രഹ്മവിഷയമായ ജ്ഞാനവും വിജ്ഞാനവും സാക്ഷാന്മോക്ഷകാരണമാണെന്നു ഒമ്പതാമദ്ധ്യായത്തിലെ സാരാംശമാകുന്നു. സഗുണബ്രഹ്മോപാസകന്മാർ അഗ്ന്യാദിദേവതാലോകത്തിൽകൂടെ പോയി ക്രമത്തിൽ ബ്രഹ്മത്തിൽ ലയിക്കും. പരബ്രഹ്മോപാസകന്മാർ നേരിട്ടുതന്നെ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിക്കർഹന്മാരാകയാൽ ഈ ജ്ഞാനവിജ്ഞാനപ്രാപ്തിമാർഗ്ഗം അത്യുൽകൃഷ്ടമാണെന്നും അതിനാൽ ഞാനുപദേശിക്കുന്ന ജ്ഞാനസ്വരൂപത്തെ ശ്രദ്ധയാ ധരിച്ചുകൊൾക എന്നുത്സാഹപ്പെടുത്തിയശേഷം കർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദി ഭാവങ്ങളിൽനിന്നു വിട്ടിരിക്കുന്ന സർവ്വേശ്വരനായ ഞാൻ സൃഷ്ട്യാദികർമ്മങ്ങൾ നടത്തുന്നവനാണെങ്കിലും എൻെറ സാന്നിദ്ധ്യമാത്രത്താൽ മായതന്നെയാണവ നടത്തുന്നത് ഞാനല്ല; അതിനാൽ എനിക്കാവക കർമ്മങ്ങൾ നിമിത്തം ബന്ധമില്ല. സകല ചരാചരങ്ങളിലും നിർവ്വിശേഷമായി വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന എന്നെ ആശ്രയിച്ചുതന്നെ ലോകം നിലനില്ക്കുന്നുവെങ്കിലും എൻെറ സ്വരൂപവിജ്ഞാനം ഉണ്ടാകുന്നതോടുകൂടെ ലോകംതന്നെ ഉണ്ടായിട്ടുമില്ല നിലനിന്നിട്ടുമില്ല എന്നു് സാക്ഷാത്തായനുഭവപ്പെടുന്നതിനാൽ ഞാൻ ലോകകർത്താവോ ഭർത്താവോ ഒന്നുമല്ലാത്തതുകൊണ്ടു ഞാൻതന്നെ നിർഗ്ഗുണപരബ്രഹ്മം എന്ന ബോധത്തോടുകൂടെ എന്നെത്തന്നെ സന്തതഭജനകീർത്തനാദികളാൽ ഭജിക്കുകയും നമസ്കരിക്കുകയും ചെയ്തുപാസിക്കുന്നവരുടെ സകലയോഗക്ഷേമ

ത്തെയും ഞാൻ വഹിക്കും എന്നു ഭഗവാൻ ഉറപ്പുതരുന്നു. എന്റെ സ്വരൂപസാക്ഷാൽ
കാരം സിദ്ധിക്കുന്നതുവരെ ചെയ്യുന്ന സകല പുണ്യാപുണ്യകർമ്മങ്ങളെ എന്റെ പാദാരവിന്ദ
ത്തിൽ സമർപ്പിക്കുന്നവനെ ആ കർമ്മങ്ങൾ ബന്ധിക്കുകയില്ല. ലോകമുണ്ടെന്നും നിലനില്ക്കു
ന്നുണ്ടെന്നും നശിക്കുന്നുവെന്നും തോന്നുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അതെല്ലാം നടത്തുന്നവൻ ഞാൻ ഏകനാ
ല്ലാതെ മററാരുമല്ല. ഉപാസകനും ഉപാസ്യനായ എന്നിൽനിന്നു ഭിന്നനാണെന്നോ ഉപാസ
നക്കുപകരണങ്ങളായ ഏതൊരു പദാർത്ഥവും എന്നിൽനിന്നു ഭിന്നമെന്നോ വിചാരിക്കരുത്.
എന്റെ സ്വരൂപംതന്നെ എന്ന ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടെ എന്നെ നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മസ്വരൂപ
നെ ഉപാസിക്കുന്ന ഉത്തമഭക്തൻ എന്നോടുകൂടെചേരും. അതുകൊണ്ടു ഏകത്വ ഭാവനയോ
ടുകൂടെ ഭജിക്കുന്നത് ഉത്തമഭജനമാകുന്നു. വിഷയസുഖാശനിമിത്തം ഇന്ദ്രാദിദേവതകളെ എ
ന്നിൽനിന്നു ഭിന്നന്മാരായിട്ടു കരുതി ഭജിക്കുന്നവർക്കും ഭജനപ്രയാസം നന്നെയുണ്ടു്. ആ വക
ദേവതകളെ പ്രീതന്മാരാക്കുവാനുള്ള തന്ത്രങ്ങളും മന്ത്രങ്ങളും നിവേദ്യങ്ങളും സമ്പാദിപ്പാനും
വിധി തെററാതെ നടത്താനും അതിന്നാവശ്യമായ വിധായകന്മാരെ വരുത്താനും മററും
ബഹുവിധക്ലേശങ്ങളനുഭവിക്കേണം. ഇത്രയും സാധിച്ചാലും കിട്ടുന്ന ഫലമോ നശ്വരമായ
സ്വർഗ്ഗസുഖം. പുണ്യം തീരുമ്പോൾ പുനരപി ജനനമരണകഷ്ടാവസ്ഥ. എന്നെ ആശ്ര
യിക്കുവാനോ ഒരു കഷ്ടവുമില്ല. അന്യസഹായംവേണ്ട. നിവേദ്യാദികൾ എന്തായാലുംകൊ
ള്ളാം. തുളസീദളമോ താമരപ്പൂവോ വെറും ജലമോ പ്രീതിപൂർവ്വം സമർപ്പിച്ചാൽ ഞാൻ സ
ന്തോഷിക്കും. അനശ്വരപദം നൽകും. അഹോ കഷ്ടം ഇതറിയാതെ ക്ലേശിക്കുന്ന ജീവ
ന്മാരെകുറിച്ച് ഭഗവാൻ ക്ലേശിച്ചുകൊണ്ടു പ്രിയഭക്തനായ പാർത്ഥനോടു "ഹേ! അർജ്ജുന
നീയെന്നിൽതന്നെ മനസ്സുവെക്കുക. എന്നെത്തന്നെ ഭജിക്കുക. നമസ്കരിക്കുക. എന്നാൽ നീ
എന്നോടു യോജിക്കും എന്നുറപ്പുകൊടുത്തുകൊണ്ടദ്ധ്യായത്തെ അവസാനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശുഭമസ്തു.

വിഭൂതിവിസ്തരയോഗം എന്ന 10_ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരാംശം.

നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മോപാസനക്ക് പ്രയാസമാണെന്നു തോന്നുന്നവർ സഗുണബ്രഹ്മ
ത്തെ ഉപാസിക്കേണം. ആ വഴിയായിട്ട് ജ്ഞാനവും, തൽഫലമായിട്ടു കൈവല്യവും പ്രാ
പിക്കാം എന്നാണ് 9_ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ സ്ഥാപിച്ചത്. അതിന്നും സാധിക്കയില്ലെന്നു
വിചാരിക്കുന്ന മന്ദാധികാരികൾ തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയോടുകൂടെ ഈശ്വരനെത്തന്നെ ആശ്ര
യിക്കുകയെന്ന ഒരു മാർഗ്ഗമല്ലാതെ കൈവല്യപ്രാപ്തിക്കുപകരിക്കുന്നതായിട്ടു മറെറാന്നുമില്ല.
ബുദ്ധിശുദ്ധി, ജ്ഞാനം, ക്ഷമാ, സത്യം, ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം. മനഃശാന്തിയെന്നിങ്ങിനെയുള്ള
കല്യാണഗുണങ്ങൾ സർവ്വേശ്വരാനുഗ്രഹംകൊണ്ടല്ലാതെ സിദ്ധിക്കയില്ല. ഭഗവാനെ പ്രേമ
പൂർവ്വം ആരാധിക്കുന്നവർക്ക ഭഗവാൻ ആവക നല്ല ഗുണങ്ങളെ കൊടുക്കും. ലോകത്തിന്റെ
മൂലപിതാവു സർവ്വേശ്വരനാകയാൽ പിതാവു മക്കളെയെന്നപോലെ സകല ലോകത്തെയും
ഭഗവാൻ പ്രേമപൂർവ്വം അനുഗ്രഹിക്കും. ഭഗവദൈശ്വര്യത്തിന്റെ ദൃശ്യമായ സ്വരൂപംതന്നെ
യാണീകാണപ്പെടുന്ന ചരാചരവർഗ്ഗവും. എന്നുറച്ചു ഭജിക്കുന്ന ഏതൊരുവന്നും ഇളക്കമില്ലാ
ത്ത ഭക്തി ഭഗവാനിലുണ്ടാകും. എല്ലാം ഭഗവാനിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നു. ഭഗവൽസാന്നിദ്ധ്യം
നിമിത്തം കരചരണാദ്യവയവങ്ങൾ പ്രവൃത്തിക്കുന്നു എന്നുറപ്പുണ്ടാകേണം. ഭഗവൽകഥാകീ
ർത്തനാദികളിൽ സന്തോഷമുണ്ടാകേണം. സ്നേഹിതന്മാരോടുള്ള സംഭാഷണാദിവിഷയങ്ങളും
ഭഗവൽപരമായിരിക്കേണം. ഇങ്ങിനെ നിരന്തരം ഭജിക്കുന്ന എന്നിൽ പ്രസന്നനായിരിക്കു
ന്നു ഭഗവാൻ എന്ന് ഭക്തനുതന്നെ അനുഭവപ്പെടും. എങ്ങിനെയെന്നാൽ ഇതുവരെ മറ
ഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്ന സ്വരൂപബോധവും ആനന്ദവും ബുദ്ധികൊണ്ടു കണ്ടനുഭവിക്കാനിടവരും.
ഭഗവൽകാരുണ്യത്താൽ അജ്ഞാനം നശിച്ചതിന്റെ ലക്ഷണമതാകുന്നുവെന്നു മഹാത്മാക്ക
ളായ അനേക മഹർഷിമാർ അനുഭവസാക്ഷികളാണെന്ന വിശ്വാസം ഭക്തന്മാർക്കുണ്ടായിരി
ക്കേണം. അഖണ്ഡമായ ഭഗവൽസ്വരൂപത്തെ ധ്യാനിപ്പാൻ പ്രയാസമാകയാൽ മന്ദാധി
കാരികളെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻ ഭഗവാൻതന്നെ അർജ്ജുനൻമുഖാന്തരം സ്വവിഭൂതികളെ അത്യ
ല്പമായിട്ടു വെളിപ്പെടുത്തീട്ടുണ്ടു. വിസ്തരിച്ചു പറവാൻ ആർക്കും കഴികയില്ല. ഭഗവാനും സാ
ദ്ധ്യമല്ല. ഭഗവാന്നെന്തുകൊണ്ടു കഴികയില്ല, ഭഗവാൻ സർവ്വശക്തനും സർവ്വജ്ഞനുമല്ലെയോ
എന്നു ശങ്കിക്കരുത്. അനന്തകോടി ബ്രഹ്മാണ്ഡങ്ങളിലും ഭഗവദ്വിഭൂതിയുടെ ഏകാംശം

വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. ലോകാതീതമായിട്ട മുക്കാലംശം പിന്നെയുമിരിക്കുന്നു, എന്നതാണ് സത്യം. സത്യത്തെ ആ നിലയിൽ അറിയുന്നതുതന്നെയല്ലെയോ സർവ്വജ്ഞതയുടെ ലക്ഷണം. അവധിയില്ലാത്ത സ്വന്തം വിഭൂതിയെ ഭഗവാൻ എങ്ങിനെ അവധിപ്പെടുത്തും. ചതുർവിധസൃഷ്ടികളിൽ ഏതേതു വ്യക്തികളിൽ അധികം ജ്ഞാനം, പരാക്രമം, ബലം, തേജസ്സ് എന്നിവ വിളങ്ങുന്നുവോ അതെല്ലാം ഭഗവദ്വിഭൂതിയുടെ അംശമാണെന്നു നിശ്ചയിച്ച മന്ദാധികാരികൾ ഭജിച്ചുകൊള്ളേണം. ഉത്തമഭജനസ്വരൂപമതല്ലെന്നും കാണേണം. സകല വ്യക്തികളുടേയും നിലനില്പിന്നു കാരണമായ ആത്മാവു ഏകനായ ഭഗവാൻതന്നെ. സർവ്വചരാചരങ്ങളിലും നിർവ്വിശേഷമായി വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന സത്യജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപൻതന്നെ ഭഗവാൻ എന്ന ഉറപ്പോടുകൂടെ ഭജിക്കുന്നതാണുത്തമം. അഭ്യാസക്രമത്താൽ ആ ഉത്തമനിലയിൽ എത്തേണം. അതിന്നു സഹായമായിട്ട പരിച്ഛിന്നമായി കാണപ്പെടുന്ന വ്യക്തികളെ ഉപാസിക്കുന്നതിൽ തെററില്ല. ഏതുവിധത്തിൽ ഏതുയോനിയിൽനിന്നായാലും ഉത്ഭവിക്കുന്ന സകല വിഭിന്നവ്യക്തികളുടേയും ബീജം ഭഗവാനാകുന്നുവെന്ന ജ്ഞാനത്തിന്നിളക്കംവരാതെ ഭഗവാനെ ഭജിക്കേണം എന്നാണ് 10-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ ചുരുക്കമായ സാരാംശം.

ശുഭമസ്തു.

വിശ്വരൂപദർശനം എന്ന പേരായ 11-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരാംശം.

സകല വ്യക്തികളിലും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ഭഗവാനെ ഉററു നോക്കികാണുന്ന ഭക്തനു ആ അഭ്യാസമാഹാത്മ്യത്താൽ ഭഗവാനിൽത്തന്നെ സകല ലോകവും ഇരിക്കുന്നുവെന്നു പ്രത്യക്ഷമായറിവാനുള്ള ദിവ്യനേത്രം ഭക്തപ്രിയനും കരുണാനിധിയുമായ ഭഗവാൻെറ അനുഗ്രഹഫലമായിട്ട സിദ്ധിക്കും എന്നു തെളിയിക്കുന്നതാണ് ഈ അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരം. ഭഗവാൻെറ സ്ഥൂലരൂപമാണ് ലോകം. നാമരൂപങ്ങളഖിലവും ഭഗവൽസങ്കല്പ നിമിത്തം മായാമയങ്ങളും മായികഗുണപരിണാമങ്ങളുമാകുന്നു. ജഡങ്ങളായ ആ എല്ലാ വ്യക്തികളും ചേതനസ്വരൂപനായ ഭഗവാനിൽ ഇരിക്കുന്നുവെന്നുള്ള പ്രത്യക്ഷദർശനം ഭക്തൻെറ സർവ്വസംശയങ്ങളേയും തീർക്കുന്നു. മായാപ്രഭാവത്തെ ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായി പ്രകാശിപ്പിച്ച് വിരാട്സ്വരൂപനായിരിക്കുന്ന സ്ഥൂലരൂപത്തെ മന്ദബുദ്ധികൾകും ഉപാസിപ്പാൻ സാധിക്കും. ആ ഉപാസനാബലത്താൽ ഗുണമയിയായ മായയെ അതിക്രമിച്ച് മായാധിനാഥനായ പരമേശ്വരൻെറ ഗുണാതീതമായ സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപംതന്നെ എല്ലാവരിലും ആത്മാവായിട്ട ഏയാകാശത്തിൽ വിളങ്ങുന്നുവെന്നുള്ള സാക്ഷാൽകാരത്താൽ ജീവന്മുക്തി സുഖവും ശരീരാവസാനത്തിൽ കൈവല്യവും സിദ്ധിക്കും. സർവ്വത്ര ആത്മാവായി വിളങ്ങുന്ന എന്നെ നിരന്തരം ഉപാസിക്കുക എന്ന ഉപദേശം കേട്ട അർജ്ജുനൻ ജഗദാകൃതിയിൽ സ്ഥൂലമായി വിളങ്ങുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ ആ രൂപത്തെ അതേ നിലയിൽ കാട്ടിത്തരുവാൻ കരുണയുണ്ടാകേണം എന്നപേക്ഷിച്ചു. അതിനെ സ്ഥൂലദൃഷ്ടികൊണ്ട കാണ്മാൻ സാധിക്കയില്ലെന്ന കാരണത്താൽ അർജ്ജുനന്നു ദിവ്യദൃഷ്ടിയെ ഭഗവാൻ നൽകി. അർജ്ജുനൻ ഭഗവദനുഗ്രഹത്താൽ ആ ദിവ്യമായ വിശ്വരൂപത്തെ കണ്ടു. കോടികോടി സൂര്യൻ ഏകകാലത്തിൽ ഉദിച്ചാലുണ്ടാകുന്ന തേജസ്സിനെ അതിശയിക്കുന്നവിധത്തിൽ പ്രഭാപുഞ്ജമായും ഭയങ്കരദംഷ്ട്രാദികളുള്ള അനേക മുഖങ്ങളും ദിവ്യായുധങ്ങളാൽ അലങ്കരിക്കപ്പെട്ട അനേകായിരം കൈകാലുതലായ അവയവങ്ങളോടുകൂടിയതുമായ ആ ദിവ്യസ്വരൂപത്തിൽ ദേവന്മാർ, അസുരന്മാർ, മാനുഷന്മാർ, മലകൾ, നദികൾ എന്നുവേണ്ട എന്തെല്ലാം ലോകത്തിൽ ഉണ്ടോ അതൊക്കെയും അർജ്ജുനൻ കണ്ടതിനെ ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ വിസ്തരിച്ചിട്ടുണ്ട്. ആ സംഹാരരുദ്രമൂർത്തിയിൽ ഭീഷ്മദ്രോണാദികൾ മുതലായ വീരപുരുഷന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നതും കാരോരത്തെരും കാലമൂർത്തിയുടെ ഭക്ഷണോച്ഛിഷ്ടമെന്നപോലെ ദംഷ്ട്രകളിൽ പററികിടക്കുന്നതും ഭയജനകങ്ങളായ പല കാഴ്ചകളും കണ്ടു ഭയപ്പെട്ട വിറച്ച അർജ്ജുനൻെറ ചോദ്യത്തിന്നുത്തരമായിട്ട ദുർജ്ജനങ്ങളെ സംഹരിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്ന കാലാത്മാവാകുന്ന ഞാനെന്നരുളിച്ചെയ്യപ്പോൾ അർജ്ജുനൻചെയ്ത മഹാസാരഗർഭമായ സ്തുതിമന്ത്രങ്ങളാൽ പ്രസന്നനായ ഭഗവാൻ അർജ്ജുനന്നു കാട്ടിക്കൊടുപ്പാൻ സ്വീകരിച്ചതായ ആ ഭയങ്കരസ്വരൂപത്തെ ഉപസംഹരിക്കയും പൂർവ്വമുണ്ടായിരുന്ന സൌമ്യരൂപത്തെ—ചതുർബാഹുവായ ശ്രീകൃഷ്ണരൂപത്തെ കാട്ടിക്കൊടുക്കയും

ചെയ്തു. ഇങ്ങിനെ ഭക്തന്നധീനൻ ഭഗവാൻ. സർവ്വേശ്വരൻ സങ്കല്പിച്ച കാർയ്യങ്ങളെ ഓരോരുത്തരെ നിമിത്തമാക്കീട്ടു അവരെക്കൊണ്ടു നടത്തിക്കുന്നതു ഭഗവാൻെറ പരിപാലനലീലാശക്തിയാണെന്നു് ഭക്തന്നു കാട്ടിക്കൊടുക്കുകയും ഭക്തൻ ദിവ്യദൃഷ്ടികൊണ്ടു കാണുകയും ചെയ്തതിനെ ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു. 11_ാമത്തെ അദ്ധ്യായം നിരന്തരം പഠിക്കുന്ന ഭക്തനെ ഭൂതപ്രേതപിശാചാദിഭയങ്കരദേവതകൾക്കുടെ ഭയപ്പെടും. അശുഭങ്ങളൊന്നും അവനെ ബാധിക്കുകയില്ല. അർജ്ജുനൻചെയ്ത സ്തുതി 36 മുതൽ 40 വരെയുള്ള അഞ്ചു മന്ത്രം നിത്യവും യാത്രാസമയത്തിൽ വിശേഷിച്ചും കീർത്തിക്കുക, സ്മരിക്കുക മുതലായ രൂപത്തിലുള്ള ഭഗവദുപാസന അതീവ ശ്രേയസ്കരമാണെന്നുള്ള വൃദ്ധാഭിപ്രായത്തെ പ്രസംഗവശാൽ ഇവിടെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

സർവ്വത്ര ഭദ്രം ഭവതു.

ഭക്തിയോഗം എന്ന 12_ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരസംഗ്രഹം.

സഗുണബ്രഹ്മോപാസകന്മാർ ഏതേതുസാധനസമ്പന്നന്മാരായിരിക്കേണം. നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മോപാസകന്മാർ അവരുടെ ജ്ഞാനദാർഢ്യത്തിന്നായിട്ടു ഏതുവിധത്തിൽ വ്യാപരിക്കേണം എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാനാണീയദ്ധ്യായമാരംഭിക്കുന്നത്. നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മോപാസനം ദുർല്ലഭം ചിലർക്കുമാത്രമേ സാധിക്കുകയുള്ളൂ. ദേഹഭാവന തീരെ നശിക്കാത്തവർക്കതു സാദ്ധ്യമല്ല. സാധിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഉത്തമംതന്നെ അധികംപേർക്കും പ്രയാസമുള്ള മാർഗ്ഗമാകയാൽ ബഹുജനങ്ങൾ—മന്ദമദ്ധ്യമാധികാരികൾ—അതിൽ ഏർപ്പെടുന്നതിനേക്കാൾ നല്ലത് സഗുണബ്രഹ്മത്തെ ഉപാസിക്കുന്നതാണെന്നു ധരിക്കേണം. ഉപാസകന്മാർതന്നെ അവരുടെ അധികാരത്തെ അറിഞ്ഞിട്ടുവേണം ഉപാസനയിൽ ഏർപ്പെടാൻ. രണ്ടിൽക്കൂടെയും കൈവല്യം സിദ്ധിക്കും. സഗുണോപാസകന്മാർ തങ്ങളുടെ മനസ്സിനേയും സകലവ്യാപാരങ്ങളേയും ഉപാസ്യനായ ദേവനിൽ സമർപ്പിക്കേണം. ഞാൻ കർത്താവെന്ന ഭാവം ഉണ്ടാകരുത്. എൻെറ ആവശ്യത്തിന്നായിട്ടു ഞാൻ കർമ്മം ചെയ്യുന്നുവെന്നും വിചാരിക്കരുത്. ഈശ്വരനെ ആരാധിപ്പാൻ മാത്രമായിരിക്കേണം എല്ലാ കർമ്മങ്ങളും. അങ്ങിനെ നിർവ്യാജമായി പ്രവൃത്തിക്കുന്നവരെ സകലസങ്കടങ്ങളിൽനിന്നും കരുണാനിധിയായ ഭഗവാൻ രക്ഷിക്കും. സങ്കല്പിക്കുന്ന മനസ്സിനേയും നിശ്ചയിക്കുന്ന ബുദ്ധിയേയും ഭഗവാനിൽതന്നെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണം. നിരന്തരാഭ്യാസംകൊണ്ടേ ഇതു സാധിക്കയുള്ളൂ. കർമ്മഫലത്തിൽ അല്പവും ആശ വെക്കരുത്. ഭഗവാനിൽ പൂർണ്ണവിശ്വാസം ഉള്ളവന്നുമാത്രമേ ഫലം ആഗ്രഹിക്കാതെ കർമ്മം ചെയ്വാനും സാധിക്കുകയുള്ളൂ. അഭ്യാസത്തിന്നു സ്ഥിരതയും ഫലം ഉപേക്ഷിപ്പാൻ ശക്തിയും ഉണ്ടാവാൻ ഭഗവാനെത്തന്നെ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നവന്നതുരണ്ടും സിദ്ധിക്കും. ഇങ്ങിനെ നിരന്തരപ്രാർത്ഥനയാലും കർമ്മഫലത്യാഗത്താലും ബുദ്ധിക്കു ശുദ്ധി ജനിച്ചാൽ നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മധ്യാനത്തിൽ ഏർപ്പെടേണം. അപ്പോൾ പരഭക്തിസ്വരൂപമായ ജ്ഞാനം അനുഭവത്തിൽ വരും ആ പരിശ്രമത്തിൽ അതിശ്രദ്ധയുണ്ടായിരിക്കേണം. പരപീഡാരൂപമായ ഹിംസാരതിയും ഈശ്വരനിൽ പ്രേമവും ഒരു സമയത്തിൽ ഒരുവനിൽ ഇരിക്കാനവകാശമില്ല. അതിനാൽ അഹിംസാവ്രതം. എല്ലാവരിലും മിത്രഭാവം, ദുഃഖിതന്മാരിൽ കാരുണ്യം മുതലായ സൽഭാവങ്ങൾ മാത്രമേ മനോവാക്കർമ്മങ്ങളിൽ ഉണ്ടാകാവൂ. എന്തൊന്നുവന്നാലും പോയാലും സന്തോഷസന്താപാദിവികാരങ്ങൾ മനസ്സിലുദിക്കരുത്. ആർക്കും വെറുപ്പുണ്ടാക്കരുത്. ആരിൽനിന്നും വെറുപ്പുണ്ടാകയുമരുത്. ഈവിധം ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടെ ബ്രഹ്മജ്ഞാനത്തെ ഉറപ്പിക്കേണം. സർവ്വത്തിലും തന്നിലും വിളങ്ങുന്ന സത്യജ്ഞാനാനന്ദരസം ഒന്നുതന്നെയെന്ന അനുഭവത്തിന്നാഗ്രഹിക്കുകയും അതിൻെറ ലാഭമുണ്ടായാൽ നശിപ്പിക്കാതെ സംരക്ഷിക്കുകയും വേണമെന്നു വിചാരിക്കുന്നവൻ അന്യമായിട്ടൊന്നിനേയും കാണുന്നവനായിരിക്കുകയുമരുത്. ഏകത്തെ ആഗ്രഹിക്കുകയും അനേകത്തെ കാണുകയും ചെയ്യുന്നതു അന്യോന്യവിരുദ്ധമാകയാൽ സർവ്വാത്മനാ അദ്വിതീയബ്രഹ്മദൃഷ്ടിയോടുകൂടെ ജീവിതത്തെ നയിക്കുന്ന ഭക്തോത്തമന്നു് ഭഗവാനും ഭഗവാന്നു ആ ഭക്തനും അതിപ്രിയന്മാരാകുന്നു. ഭക്തൻ ഭഗവാനിലും ഭഗവാൻ ഭക്തനിലും ഒരേ ഒരു സ്വരൂപമായിരിക്കുന്നതിനാൽ ഭക്തിയോഗം കൈവല്യപ്രദം എന്നതിനെ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശുഭമസ്തു.

ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞവിഭാഗയോഗംഎന്ന 13-ാമദ്ധ്യായത്തിലെ സാരസംഗ്രഹം.

ചിത്തശുദ്ധിക്കായിട്ട് മന്ദാതിമന്ദാധികാരികളും പരിശ്രമിക്കേണമെന്ന കാരുണ്യത്താൽ അവർ ശീലിക്കേണ്ടുന്ന മാൎഗ്ഗത്തെ 12-ാംഅദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കിയശേഷം ശുദ്ധചിത്തന്മാർ ബ്രഹ്മാത്മൈക്യജ്ഞാനസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിപ്പാൻ മനനം ശീലിക്കേണം. അതിന്നുള്ള വഴികളെ 13-ാംഅദ്ധ്യായത്തിൽ വിവരിക്കുന്നു. പാലും വെള്ളവുമെന്നപോലെ സത്യചിദ്രൂപാനന്ദാത്മകമായ ആത്മാവും അനൃതജഡദുഃഖാത്മകമായ ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളും കൂടിക്കലൎന്നിരിക്കുന്നു. ഒന്നു ജഡം മറെറാന്നു ചേതനം. ഒന്ന്-ദേഹാദിപരിച്ഛിന്നം. മറെറാന്ന്-ആത്മാവ് അപരിച്ഛിന്നം. ദേഹാദി സത്വസംഘാതം കാണപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമായ ജഡപദാൎത്ഥം. ആത്മാവ് ആ സംഘാതത്തെയും അതിന്റെ ചലനാദിസകല വ്യാപാരങ്ങളേയും കാണുന്നവൻ. കാണുന്ന ആത്മാവ് അതിസൂക്ഷ്മം. അതുകൊണ്ടു നേത്രാദികളായ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്ക് വിഷയമല്ല. കാണുന്നവൻ കാണപ്പെടുന്ന പദാൎത്ഥങ്ങളിൽ സംബന്ധപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവനല്ല എന്നതു പ്രത്യക്ഷപ്രമാണസിദ്ധംതന്നെ. ഏതൊരു ജഡപദാൎത്ഥത്തെ ഏതൊരു ചേതനം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നുവോ ആ ചൈതന്യം സ്വയം പ്രകാശസ്വരൂപം. ആ സത്യപ്രകാശത്തെ കാണ്മാൻ അന്യപ്രകാശം ആവശ്യമില്ല. ജഡവസ്തുക്കളെ പ്രകാശിപ്പിച്ചും സ്വയംപ്രകാശിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന സൂൎയ്യാഗ്നിതേജസ്സുകളെന്നപോലെ ആത്മാവ് ശരീരേന്ദ്രിയാദിസംഘാതത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ചും സ്വയംപ്രകാശിച്ചുംകൊണ്ട് ജാഗ്രത്ത് സ്വപ്നംസുഷുപ്തിയെന്ന മൂന്നവസ്ഥകളേയും അതിക്രമിച്ചുകൊണ്ടു ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ഉൾപ്പെടാതെ ഇരിക്കുന്നു എന്നു ശുദ്ധബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടു കണ്ടറിയേണം. കാമാദിദോഷദുഷ്ടബുദ്ധിക്കു ആത്മാവു വിഷയമല്ല എങ്കിലും ആ വക ദോഷങ്ങളാകുന്ന ചളികൾ ബുദ്ധിയിൽനിന്നു നീങ്ങുമ്പോൾ ശുദ്ധയായ ആ ബുദ്ധിയിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്ന സത്യജ്ഞാനാനന്ദം ബുദ്ധികൊണ്ടുതന്നെ അനുഭവിച്ചറിയും. ആ അറിവ് ബുദ്ധിധൎമ്മമല്ല. ആത്മസ്വരൂപംതന്നെയാകുന്നു. അതുപോലെതന്നെ അപ്പോൾ അനുഭവപ്പെടുന്ന ആനന്ദം. ഇതരവിഷയസംബന്ധത്തിൽനിന്നനുഭവപ്പെടുന്ന ക്ഷുദ്രാനന്ദവുമല്ല. ആത്മസ്വരൂപാനന്ദംതന്നെ. ഇങ്ങിനെ വിചാരശക്തിയാൽ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽനിന്നു ആത്മാവിനെ ശുദ്ധബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടു വേർതിരിച്ചറിവാനാവശ്യമായ സകല സംഗതികളേയും 13-ാംഅദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ട്. ലോകത്തിലുള്ള സകല നശ്വരവസ്തുക്കളും ഈശ്വരശക്തിയായ മായയിൽനിന്നുണ്ടായ ശബ്ദസ്പൎശാദിമഹാഭൂതങ്ങളുടെ അന്യോന്യസമ്മേളനത്തിൽനിന്നുണ്ടായിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഭൗതികങ്ങളെന്ന വകുപ്പിൽ ഉൾപ്പെടും. ഉണ്ടായവയെല്ലാം നശിക്കും. അതിനാൽ ഭൗതികമായ ലോകങ്ങളും അവയിലെ ദേവമനുഷ്യാദിസൎവ്വജാതിവ്യക്തികളും നശിക്കും. ആ നശ്വരവൎഗ്ഗങ്ങളെ ക്ഷരമെന്നു പറയുന്നു. അവയുടെ നിലനില്പിന്നും വ്യാപാരങ്ങൾക്കും താങ്ങലായും സഹായമായും ഇരിക്കുന്ന ചൈതന്യം ഉണ്ടായ ഒന്നല്ല, എന്നും ഉള്ളതാണ്. അതിനാൽ അതിന്നു നാശമില്ല. അതിനെ അക്ഷരം എന്നു പറയുന്നു. ഓരോ വ്യക്തിയുടേയും ആശ്രയമായിരിക്കുന്നതും വ്യക്തിനാശത്തിൽ നശിക്കാത്തതും വ്യക്തിഗതവികാരങ്ങളുടെ സ്പൎശംപോലുമില്ലാത്തതും സകല വികാരങ്ങളുടെ സാക്ഷിയും ഉദാസീനവുമായ ആ ചൈതന്യത്തിന്നു കൂടസ്ഥം എന്നു പേർ. ഇങ്ങിനെ സകലവ്യക്തികളെ പ്രകാശിപ്പിച്ചും സൎവ്വത്രനിറഞ്ഞും നിൎവ്വികാരവും മായാകാൎയ്യങ്ങളിൽ ഉൾപ്പെടാതേയും ഇരിക്കുന്ന മഹാചൈതന്യത്തിന്നു നാമരൂപങ്ങളൊന്നുമില്ല. എങ്കിലും ആ പരമതത്വത്തെ അറിഞ്ഞ ഋഷീശ്വരന്മാർ അതിനെ ബ്രഹ്മം എന്ന ശബ്ദത്താൽ നിർദ്ദേശിക്കുന്നു. അതു പരിപൂൎണ്ണസത്യജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപമാകുന്നു. വ്യക്തിഗതമായ കൂടസ്ഥചൈതന്യവും സത്യജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപംതന്നെ. ആകയാൽ രണ്ടും രണ്ടല്ല ഒന്നുതന്നെ വ്യക്തിയാകുന്ന ഉപാധിക്കാശ്രയം കൂടസ്ഥം. സമഷ്ടിയാകുന്ന ഉപാധിക്കാശ്രയം ബ്രഹ്മം. ഉപാധികൾ എല്ലാം നശ്വരം. ചൈതന്യം നാശാതീതം അക്ഷരം. ഇങ്ങിനെ അക്ഷരബ്രഹ്മത്തെ ക്ഷരങ്ങളായ ശരീരാദികളിൽനിന്നു വേർതിരിച്ചറിഞ്ഞവൻ ക്ഷരാതീതനും അക്ഷരസ്വരൂപനുമായ ബ്രഹ്മമായിതന്നെ ഇരിക്കുന്നു. ശരീരം നശിക്കുന്നതുവരെ ജീവന്മുക്തിസുഖത്തേയും അനന്തരം കൈവല്യത്തേയും അടയുന്നു. ഈ സ്ഥിരപദപ്രാപ്തിക്കാവശ്യമായ എല്ലാ സംഗതികളേയും വിശദമാക്കിയിരിക്കുന്ന ഈ അദ്ധ്യായം ജ്ഞാനയോഗസ്വരൂ

പത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്ന പ്രധാനമായ ഒന്നാകയാൽ ഇതിനെ അനുസരിച്ച് ശ്രവണമനനാദ്യനുഷ്ഠാനത്താൽ സദ്യോമുക്തിയെ പ്രാപിക്കാം എന്നാണിതിലെ സാരാംശം.

ശുഭമസ്തു.

ഗുണത്രയവിഭാഗയോഗം എന്ന 14_ാമദ്ധ്യായത്തിലെ സാരാംശം.

ജഡവും ക്ഷരവും ആയ ശരീരേന്ദ്രിയാദികൾക്കു സുഖദുഃഖത്തിന്നവകാശമില്ല. നിത്യജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവിന്നു ലോകവ്യവഹാരമോ തജ്ജന്യസുഖദുഃഖാദികളൊ ഉണ്ടാകയുമില്ല. അനുഭവത്തിൽ സകല ജനങ്ങളും സുഖദുഃഖാദികളിൽ അകപ്പെട്ടുകൊണ്ടു തലയിൽ കൈവെച്ചു നിരന്തരം നിലവിളിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുവെന്നതിന്നു കാരണം എന്താകുന്നുവെന്ന ആക്ഷേപത്തിന്നു സമാധാനമായിട്ടു "കാരണം ഗുണസംഗഃ" എന്ന് ചുരുക്കമായിട്ടു 13_ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ പറഞ്ഞതിനെ വിസ്തരിക്കുവാനാണ് ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ ഭഗവാൻ ഭാവിക്കുന്നത്. പ്രകൃതിയുടെ ഗുണങ്ങൾ ഓരോന്നിൻെറ പ്രത്യേക സ്വരൂപവും ധൎമ്മവും. അന്യോന്യം കൂടിച്ചേരുമ്പോളുള്ള മിശ്രപ്രകൃതി. ജീവന്നു ഈ ഗുണങ്ങളോടുള്ള സംബന്ധംനിമിത്തം അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്ന സുഖദുഃഖാദ്യവസ്ഥാവിശേഷങ്ങൾ. ഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിക്കാനുള്ള ഉപായം. അങ്ങിനെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനിയുടെ ലക്ഷണം എന്നിവയെല്ലാം ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ടു്. കപ്പലിൽ ഇരുന്നു യാത്ര ചെയ്യുന്നവൻ ഇളകാതിരിക്കുന്നുവെന്നും തീരത്തിലുള്ള വൃക്ഷാദിസ്ഥാവരങ്ങൾ സഞ്ചരിക്കുന്നുവെന്നും തെററായിട്ടു വിചാരിക്കുന്നതുപോലെ ഗുണമയിയായ പ്രകൃതി ആത്മസാന്നിധ്യംനിമിത്തം നടത്തുന്ന സകല വ്യാപാരങ്ങളും താൻ നടത്തുന്നു. അതുനിമിത്തം സുഖദുഃഖാദികളനുഭവിക്കുന്നുവെന്നും ഗുണസംഗംനിമിത്തം അഭിമാനിക്കുന്നതാണ് ജീവിതദുഃഖകാരണം. പ്രകൃതിയെ ജയിക്കാതെ ഈ ബന്ധം നശിക്കുകയില്ല. ജനിക്കുന്ന എല്ലാവൎക്കും പ്രകൃതിബന്ധമുണ്ടു്. പ്രകൃതിയുടെയും നാഥനായ സർവ്വേശ്വരനെ സേവിക്കുന്നവൎക്കു ഈശ്വരാനുഗ്രഹത്താൽ പ്രകൃതിയെ അതിക്രമിക്കാൻ കഴിയും. അപ്പോൾ ജീവന്നു് തൻെറ യഥാൎത്ഥസ്വരൂപബോധമുണ്ടാകും, എന്നാണ് 14_ാംഅദ്ധ്യായത്തിലെ സാരാംശം. സത്വം രജസ്സ്, തമസ്സ് എന്ന മൂന്നു ഗുണങ്ങളുടെ സമ്മേളനംനിമിത്തമാണ് വിഭിന്നസ്വഭാവമുള്ള പല വ്യക്തികളും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നത്. സത്വഗുണം മോക്ഷമാൎഗ്ഗത്തിൽ പ്രവൃത്തിക്കുകാരണമാകയാൽ അതിനെ ആശ്രയിച്ച് ബന്ധമുക്തനാകാം. പക്ഷേ അതും അതിൻെറ സ്വന്തം സ്വഭാവത്താൽ സുഖാസക്തിയെ ജനിപ്പിച്ച് ജീവനെ ബന്ധിക്കും. അതിനെ സ്വജ്ഞാനശക്തിയാൽ ജീവൻ ജയിക്കുകതന്നെ വേണം. രജസ്സ് പുനർജന്മകാരണമായ പുണ്യപാപാദികൎമ്മങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കും. അതിനെ തീരെ വർജിക്കേണം. തമസ്സ് നിദ്രാലസ്യാദിദോഷങ്ങളെ ജനിപ്പിച്ച് അധഃപതിപ്പിക്കും. അതിനാൽ അതിനെ അടുക്കാനനുവദിക്കരുത്. തമസ്സിനെ രജസ്സുകൊണ്ടും രജസ്സിനെ സത്വംകൊണ്ടും സത്വത്തെ ഈശ്വരാനുഗ്രഹപ്രാപ്തികൊണ്ടും ജയിക്കേണം. എന്നാൽ ബന്ധമുക്തനായി നിത്യാനന്ദം അനുഭവിക്കാം. ഗുണവികൃതികളെ അവരവരുടെ സ്വഭാവനിരീക്ഷണസാമൎത്ഥ്യത്താൽ അറിവാൻവേണ്ടീട്ടു ഓരോ ഗുണങ്ങളുടെ പ്രത്യേകസ്വഭാവത്തെയും സമ്മിശ്രാവസ്ഥയിൽ ഉയൎന്ന സ്ഥാനത്തിലിരിക്കുന്ന ഗുണത്തിൻെറ സ്വഭാവത്തെയും വേർതിരിച്ചു കാണിച്ചുതന്നിരിക്കുന്നതിൻെറ ഗുണം ഭക്തന്മാരനുഭവിപ്പാൻ മനസ്സിരുത്തേണം. സകലവിധ സന്മാൎഗ്ഗദുൎമ്മാൎഗ്ഗപ്രവൃത്തികളും ഗുണസംഗംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്നതല്ലാതെ ആത്മാവിന്നു പുണ്യപാപകൎമ്മകൎത്തൃത്വമോ തൽഫലഭോക്തൃത്വമോ ഒന്നുമില്ല. എന്നറിയുന്നവൻ മുക്തൻ. അല്ലാത്തവൻ ഗുണബദ്ധൻ. ആത്മാവു് എന്നും മുക്തൻ. ജീവൻ ആത്മാവായിത്തന്നെയിരിക്കേ അനാദ്യവിദ്യാബന്ധംനിമിത്തം ഗുണകൃതകൎമ്മങ്ങളിൽ അഭിമാനിച്ചതിനാൽ ബദ്ധൻ മുക്തൻ എന്ന നിലയിൽഅകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ബന്ധവും മുക്തിയും അജ്ഞാനത്താൽ കല്പിതം. ഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനി നിത്യമുക്തനാകയാൽ പ്രകൃതികാൎയ്യങ്ങളിൽനിന്നു വേറിട്ടവനായിട്ടുതന്നെ ഇരിക്കുന്നു. അവരവരുടെ ഗുണപ്രകൃതികളെ സൂക്ഷ്മനിരീക്ഷണത്താൽ അറിഞ്ഞ് അവയെ അതിക്രമിപ്പാൻ വേണ്ടുന്ന വഴികളെ കാട്ടിത്തന്നിരിക്കുന്ന പരമഗുരുവായ പാൎത്ഥസാരഥിയിൽ പരമപ്രേമത്തോടുകൂടെ ഗുണപ്രകൃതിമോക്ഷം സാധിപ്പിക്കേണമേ എന്ന പ്രാൎത്ഥനയോടുകൂടെ നിത്യപരിശ്രമം ചെയ്യുന്നവൎക്കു ഭഗവദനുഗ്രഹത്താൽ ബന്ധനിവൃത്തിയും അന്തേമുക്തിയും സിദ്ധിക്കും.

സൎവ്വത്ര മംഗളമസ്തു.

പുരുഷോത്തമയോഗം എന്ന 15-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരം.

സർവ്വാധിഷ്ഠാനമായ ബ്രഹ്മത്തെ നിരന്തരം ധ്യാനിക്കുന്നവർക്കുമാത്രമേ ത്രിഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിക്കുവാൻ കഴികയുള്ളുവെന്നാണ് 14-ാം അദ്ധ്യായത്തിന്റെ അവസാനത്തിൽ ഉപദേശിച്ചിരിക്കുന്നത്. ആ പരബ്രഹ്മത്തിന്റെ ലക്ഷണം സർവ്വാധിഷ്ഠാനത്വം അതറിഞ്ഞവരുടെ ലക്ഷണം എന്നീ സംഗതികളെ 15-ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. കഴിഞ്ഞ 14 അദ്ധ്യായങ്ങളിൽ ബഹുവിധത്തിൽ പറഞ്ഞ തത്വങ്ങളുടെയെല്ലാം സാരാംശം ഇതിലടങ്ങിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു അതിപ്രധാനമായ അദ്ധ്യായമാണിത്. പ്രത്യക്ഷത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന ഭൂലോകം അതിലുള്ള ചരാചരാത്മകമായ സകല വ്യക്തികൾ പുരാണാദികൾ, വേദങ്ങൾ മുതലായ ശാസ്ത്രങ്ങളിൽനിന്നു കേട്ടറിയുന്ന സ്വർഗ്ഗാദിലോകങ്ങൾ എന്നിവ സമസ്തവും അടങ്ങിട്ടുള്ള സത്യലോകപര്യന്തമുള്ള ബ്രഹ്മാണ്ഡം അതിസൂക്ഷ്മവും അദൃശ്യവും ആദ്യന്തരഹിതവുമായ ബ്രഹ്മം മാത്രമാകുന്നു. അതിൽനിന്നന്യമായിട്ടണുമാത്രവും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. നിലനില്ക്കുന്നില്ല, നശിക്കുന്നില്ല. ഉണ്ടായി, നിലനിന്നു, നശിക്കുന്നു ഇതു ദിവസംപ്രതി പ്രത്യക്ഷസിദ്ധമായിരിക്കേ ഇല്ലെന്നുവരുന്നതെങ്ങിനെയെന്നുള്ള സംശയത്തെ മൂലച്ഛേദം ചെയ്യുവാൻ ,സമർത്ഥമായ വിവേകസഹിതമായ വൈരാഗ്യമാകുന്ന ശസ്ത്രം ഉണ്ടായിരിക്കേണം. വൈരാഗ്യമുണ്ടാകേണമെങ്കിൽ രാഗാസ്പദമായ വസ്തു സുസ്ഥിരമല്ല, നശ്വരമാണ് എന്നു ബുദ്ധികൊണ്ടറിയേണം. നശിക്കുന്നവതന്നെ കാണപ്പെടുന്നതെല്ലാം എന്ന് പ്രത്യക്ഷാനുമാനശാബ്ദപ്രമാണങ്ങളാൽ സ്ഥാപിതമായിരിക്കുന്നു. നശിക്കുന്നുവെങ്കിലും പിന്നെ ഉണ്ടാകാതിരിക്കുന്നില്ല. അപ്പോൾ എല്ലാററിനുംകൂടി ഒരേ ഒരു ബീജമുണ്ട്. അത് സൂക്ഷ്മത്തിൽവെച്ച് അതിസൂക്ഷ്മവും മഹത്തിൽവെച്ച് അതിമഹത്തുമാകുന്നു. ബ്രഹ്മമെന്നതിനു പേർ. അതൊന്നുമാത്രം സത്യം. ആ സത്യവസ്തുവിനെ അറിയുന്നതോടുകൂടെ അതുവരെ കണ്ട വസ്തുക്കളൊന്നുംതന്നെയുണ്ടായിരുന്നില്ല എന്നനുഭവപ്പെടും. കയറാണെന്നറിയുന്നതുവരെ അതാകുന്ന അധിഷ്ഠാനത്തിൽ അജ്ഞാനത്താൽ കല്പിക്കപ്പെട്ട സർപ്പം, ആ കയറിനെ സംശയരഹിതമായറിഞ്ഞപ്പോൾ എങ്ങിനെ ഇല്ലാതായെന്നു കരുതുന്നുവോ അതുപോലെയാണ് ലോകം ഉണ്ടായി ഇല്ലാതെയായി എന്നുള്ള വ്യവഹാരം അന്ധപരമ്പരയാ പ്രവഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത്. ദൃഷ്ടാന്തം:—നില്ക്കുന്ന ആൽവൃക്ഷത്തെ നോക്കുക. എത്ര വലുതായിരിക്കുന്നു. അതെന്നെന്നും ഇങ്ങിനെ നില്ക്കുമോ? ഒരു കൊടുങ്കാററ വീശുകയോ കാട്ടുതീ വ്യാപിക്കുകയോ ഇടിത്തീവീഴുകയോ ഇങ്ങിനെ ഏതെങ്കിലും ഒരു സംഗതിയുണ്ടായാൽ പെട്ടെന്നു നശിക്കും. എന്നാൽ പിന്നെയും ഉണ്ടാകും. എന്തുകൊണ്ടു ബീജം നശിച്ചിട്ടില്ല അപ്പോൾ ബീജത്തിന്റെ അന്തർഭാഗത്തുള്ള ശക്തിയുടെ വികാസം മാത്രമാണ് വൃക്ഷരൂപേണ കാണപ്പെട്ടത്. വൃക്ഷം നശ്വരവും ബീജം ശാശ്വതവും എന്നതു സ്പഷ്ടംതന്നെ. അതുപോലെ ബ്രഹ്മാണ്ഡമാകുന്ന മഹാവൃക്ഷം നശ്വരം. അതിന്റെ ബീജമായ ബ്രഹ്മം സ്ഥിരം. അതിൽ അനന്തശക്തി ലയിച്ചിരിക്കുന്നു. ആ ശക്തിയാകട്ടെ അങ്കുരശക്തി ബീജത്തിലെന്നപോലെ ബ്രഹ്മത്തിലിരിക്കുന്നു. ബീജത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ല വൃക്ഷം. വൃക്ഷത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന ഇലകൾ പുഷ്പങ്ങൾ ഫലങ്ങൾ ശാഖോപശാഖകൾ എല്ലാം ബീജാന്തർഗ്ഗതം. ബീജഭിന്നമായിട്ടൊന്നുമില്ല. അതുപോലെ ബ്രഹ്മാണ്ഡരൂപമായി കാണപ്പെടുന്ന മഹാവൃക്ഷം ബ്രഹ്മത്തിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്ന ശക്തിയുടെ വികാസം മാത്രമാകയാൽ ബ്രഹ്മാഭിന്നം എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. പുഷ്പഫലാദികൾ നശ്വരങ്ങളാകയാൽ അവയിൽ പററിയിരിക്കുന്ന രാഗവൃത്തിയെ വിവേകത്താൽ നശിപ്പിക്കേണം. ആ രാഗം നിശ്ശേഷം നീങ്ങിയെങ്കിൽ അതിനെ തീവ്രവൈരാഗ്യമെന്നും മദ്ധ്യമമന്ദരീതിയിൽ രാഗം നശിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നുവെങ്കിൽ മന്ദമദ്ധ്യമവൈരാഗ്യമെന്നും പറയുന്നു. ബ്രഹ്മലോകപര്യന്തമുള്ള സകല ഭോഗങ്ങളേയും നശിക്കുന്നവയെന്നറിഞ്ഞിട്ടു അഖിലബീജമായ സത്യജ്ഞാനാനന്ദഘനമായ ബ്രഹ്മത്തിൽ മനസ്സിനെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ സാധിക്കേണം. അതിന്നായിട്ടു ആത്മമൂലമായ ബ്രഹ്മത്തെ ലക്ഷ്യമാക്കീട്ടു മറെറാന്നിനും തടുത്തുനിർത്തുവാൻ സാധിക്കാത്ത വൈരാഗ്യശക്തിയോടുകൂടെ തടഞ്ഞുവീഴാതെ കുതിച്ചുപായുവാൻ കഴിവുള്ള വിവേകി പരമലക്ഷ്യത്തിൽ ചെന്നുചേരും. നദികൾ സോല്പത്തിസ്ഥാനമായ സമുദ്രത്തിൽ ചേർന്നു നിലയ്ക്കുന്നതുപോലെ ബ്രഹ്മത്തിൽ ഏകീഭൂതമായ ജീവൻ അജ്ഞാനജന്യമായ ജന്മമരണപ്രവാഹത്തിൽനിന്നു നിർമ്മുക്തനായിട്ടു ബ്രഹ്മാനന്ദസ്വരൂപമായിത്തന്നെ ഭവിക്കും. ക്ഷരങ്ങളായ ശരീരാദികളെയും അക്ഷരമായ കൂടസ്ഥനേയും അതിക്രമിച്ചി

രിക്കുന്ന ഈ സത്യവസ്തുവിനെ ശാസ്ത്രത്തിൽ പുരുഷോത്തമൻ എന്നു പറയുന്നു. ജീവത്വവും കൂടസ്ഥത്വവും അതിക്രമിച്ചിട്ടു പുരുഷോത്തമത്വം സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ ജന്മം സഫലമാകുന്നു. അതിന്നു മതിയായ ഉപദേശം ഈ 15-ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ ഭഗവാൻ നൽകിയിരിക്കുന്നു.

ശുഭമസ്തു.

ദൈവാസുരസമ്പദ്വിഭാഗയോഗം എന്ന 16-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരം.

സമസ്തബ്രഹ്മാണ്ഡമൂലമായ ബ്രഹ്മത്തിൽ നിഷ്ഠയുള്ള ജ്ഞാനി കൈവല്യപ്രാപ്തിക്കാൻ എന്ന് 15-ാംഅദ്ധ്യായത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചു. ആ മഹനീയനിഷ്ഠ സിദ്ധിക്കേണമെങ്കിൽ മായാവിലാസമായി വിളങ്ങുന്ന ലോകത്തിൽ സത്യത്വബുദ്ധിരൂപമായ മോഹം-ഭ്രാന്തിജ്ഞാനം ഉണ്ടാകാതിരിക്കേണം. അതിന്നനുകൂലമായ ദൈവീസമ്പത്തിനെ സമാശ്രയിക്കേണം എന്നു ധരിപ്പിക്കുവാൻ ദൈവീ, ആസുരീ എന്ന രണ്ടുവിധ സമ്പത്തുകളുടെ സ്വരൂപങ്ങളെ ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു. അനാദിയായ ജന്മബന്ധത്തിൽ അകപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ജീവൻ അതീതജന്മങ്ങളിൽചെയ്ത, പുണ്യപാപകർമ്മങ്ങളുടെ ഫലമായ വാസനാമയമാണ് സൂക്ഷ്മശരീരം. സ്ഥൂലശരീരം അപ്രധാനം. സൂക്ഷ്മശരീരം-മനസ്സ്, ബുദ്ധി, അഹങ്കാരം എന്നിവ-ജീവന്റെ പ്രധാനോപാധിയാകുന്നു. അതിൽ അനേകവിധവാസനാകൾ കിടപ്പുണ്ട്. ആ വാസനകളാണ് ജീവനുള്ള ജന്മസിദ്ധമായ സ്വത്ത്. ബാഹ്യങ്ങളായ ധനാദ്യുപകരണങ്ങൾ ഒന്നും ജീവന്റെ ജന്മജരാമരണാദിദുഃഖപരമ്പരകളെ തീർത്തു സുഖിപ്പിക്കുവാൻ സമർത്ഥമല്ല. ജനിക്കുമ്പോൾതന്നെയുള്ള ആ വാസനകൾ അനേകതരത്തിലുള്ളവയാണ് എങ്കിലും അവയെ രണ്ടായിട്ടു തരംതിരിച്ചിരിക്കുന്നു. ദുഃഖനിവൃത്തിക്കുപകരിക്കുന്ന വാസനകളെ ദൈവീസമ്പത്തെന്നും ദുഃഖപരമ്പരകൾക്കുതന്നെ ഇടവരുത്തുന്ന വാസനകളെ ആസുരീസമ്പത്തെന്നും അവയ്ക്കുപേർ. ജന്മനാദേവൻ. ജന്മനാ അസുരൻ എന്ന രണ്ടുതരക്കാർ ലോകത്തിലുണ്ട്. ജന്മനാ ദേവനായിരിക്കുന്നവന്ന് സ്വാഭാവികമായിട്ടുതന്നെ തനിക്കും ലോകത്തിന്നും ഹിതവും ശ്രേയസ്കരവുമായ അഹിംസാ, സത്യനിഷ്ഠ, അന്തരംഗശുദ്ധി, മനശ്ശാന്തി മുതലായ സൽഗുണങ്ങളുണ്ടായിരിക്കും. ശാസ്ത്രാഭ്യാസം, സജ്ജനസംസർഗ്ഗം, ഈശ്വരഭക്തി മുതലായ നല്ല കാര്യങ്ങളിൽ ഏർപ്പെടുന്നതു മാത്രമേ ആ ജീവന്നു സുഖകരമായി തോന്നുകയുള്ളൂ. അതിൽനിന്നു ചലിക്കാതെയിരിപ്പാനും ക്രമേണ അഭ്യാസബലത്താൽ സുഖസ്വരൂപമായിരിക്കുന്ന സ്വാത്മാവിൽതന്നെ രമിപ്പാനും മായാമയങ്ങളായ ലൌകികഭോഗപദാർത്ഥങ്ങളിൽ രമണീയത്വബുദ്ധിയുദിക്കാതിരിപ്പാനും നന്നെ പരിശ്രമിക്കേണം. പരിതഃസ്ഥിതികൾ അതിന്നു സഹായിക്കുന്നില്ലെന്നു കണ്ടാൽ അവയെയെല്ലാം തൃണവൽപരിത്യജിപ്പാൻ സമർത്ഥമായ സത്യനിരീക്ഷണം ഉണ്ടായിരിക്കേണം. എന്നാൽ ആ ജീവൻ അന്തെ കൈവല്യപ്രാപ്തിക്കർഹനാകും. അശുഭകർമ്മവാസനകളിൽ-അതോടുചേർന്നിരിക്കുന്ന സൂക്ഷ്മോപാധിയിൽ-അകപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ജീവന്നു സ്വദേഹാഭിമാനം:—ഞാൻ ബ്രാഹ്മണൻ ക്ഷത്രിയൻ എന്നിത്യാദി ദുരഭിമാനം, പണക്കാരൻ, പണ്ഡിതൻ, കുലീനൻ, ശ്രേഷ്ഠൻ എന്നിത്യാദി വിചാരം; മഹാന്മാർ, ഗുരുഭൂതന്മാർ, ഈശ്വരൻ, എന്നിങ്ങിനെയുള്ള പൂജ്യസ്ഥാനങ്ങളിൽ ബഹുമാനമില്ലായ്മ മുതലായ ദോഷങ്ങൾ ജന്മസിദ്ധങ്ങളായിരിക്കും. ഈ ദോഷവൃത്തികളെ അനുസരിച്ചുതന്നെ ജീവിതം നയിക്കുന്നവർ ലോകോപദ്രവകാരികളും അവരെതന്നെ അധഃപതിപ്പിക്കുന്നവരുമായിട്ടു മാനുഷശരീരപ്രാപ്തിക്കുപോലും അർഹന്മാരല്ലാതെ സ്ഥാവരാന്തം അധഃപതിക്കും. സൃഷ്ടിയിൽ ഈ രണ്ടുതരക്കാർ സ്വതേ ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരിക്കും. കർമ്മഫലദാതാവായ സർവ്വേശ്വരൻ ആ രണ്ടുതരക്കാർക്കും സമുചിതമായ സൽപദവിയേയും അധോഗതിയേയും നൽകും. സ്വദോഷങ്ങളെ പരിഹരിപ്പാൻ പ്രയത്നിക്കുന്നവർക്ക് സ്വപ്രയത്നത്താൽ സദ്വാസനകളെ വർദ്ധിപ്പിക്കുവാനും സാധിക്കും. പുരുഷൻ വാസനകൾക്കധീനനായിരിക്കാതെ അവയെ നിയന്ത്രിപ്പാൻ സമർത്ഥനായിവരേണം. ആസുരീസമ്പത്തിന്റെ മൂർത്തികളായ മൂന്നു ദേവതകൾ. കാമം, ക്രോധം ലോഭം എന്നിവയാണ്. ഈ ദോഷങ്ങളെ സജ്ജനസംസർഗ്ഗം സച്ഛാസ്ത്രാഭ്യാസം ഈശ്വരഭക്തി എന്നിവയുടെ സഹായത്തെ ബലമായാശ്രയിച്ചു ജീവിതത്തെ പരിശുദ്ധമാക്കുവാൻ മനുഷ്യത്വം സിദ്ധിച്ച ഏതൊരുവന്നും സാധിക്കാവുന്നതുതന്നെ. ഉൽഗതിക്കാഗ്രഹിക്കുന്നവർ ഭഗവാന്റെ ഈ ഉപദേശത്തെ മുറുകെപ്പിടിക്കേണ്ടതാവശ്യം. വാസനകൾക്ക

ധീനനാകാതെ അവയുടെ ഗുണദോഷങ്ങളെ പരിശോധിക്കേണ്ടതാവശ്യം. അങ്ങിനെയല്ലാതെ പ്രകൃതിക്കനുസരിച്ചുതന്നെ വ്യാപരിക്കുന്ന മനുഷ്യനും വിശേഷവിചാരശക്തിയില്ലാത്ത മൃഗാദികൾക്കും തമ്മിൽ ആകൃതികൊണ്ടു മാത്രമല്ലാതെ പ്രകൃതികൊണ്ടു വ്യത്യാസം ലേശവുമില്ല. പ്രകൃതി ജയം സിദ്ധിച്ചാൽ പരമപുരുഷനോടു ചേർന്നു സുഖരൂപനായിരിപ്പാൻ ജീവനു സാധിക്കും. വിധിനിഷേധരൂപത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന ശാസ്ത്രവാക്യങ്ങളെ അതിക്രമിക്കാതെ ജീവിതം നയിക്കേണം എന്നാണ് 16-ാം അദ്ധ്യായസാരാംശം.

ശുഭം ഭൂയാത്.

ഗുണത്രയവിഭാഗയോഗം എന്ന 17-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരാംശം.

ശാസ്ത്രം അറിഞ്ഞു പ്രവൃത്തിക്കുന്നവർക്കുമാത്രമേ മോക്ഷത്തിന്നധികാരമുള്ളുവെന്നുവന്നാൽ ശാസ്ത്രമറിഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിലും ശ്രദ്ധയോടുകൂടെ പ്രവൃത്തിക്കുന്നവരുടെ ഗതിയെന്തായിരിക്കും എന്നുള്ള ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ പറയുന്നു. ശാസ്ത്രം അറിയേണമെന്നു സിദ്ധാന്തമില്ല. പക്ഷേ ശ്രദ്ധയും, ഓരോ ജീവനും ഏതു ഗുണത്തിന്നധീനനായിരിക്കുന്നുവോ ആ ഗുണകാര്യമാകുന്നു. അതുകൊണ്ട് ശ്രദ്ധതന്നെയാണ് ഉപാധിസഹിതനായ ജീവന്റെ സ്വരൂപം എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. ഒരുവന്റെ ശ്രദ്ധ ശാസ്ത്രം വിധിച്ചിരിക്കുന്ന സൽകർമ്മം, സദ്വിചാരം, സദ്വചനം സദാഹാരം, സദ്ദാനം, സൽസംസർഗ്ഗം, സച്ഛാസ്ത്രപരിശീലനം എന്നിവയെ അനുസരിച്ചിരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അവനു ജ്ഞാനാഭിവൃദ്ധിയും ക്രമത്തിൽ മോക്ഷവും സിദ്ധിക്കും. അവന്റെ ആവക അഭ്യാസശ്രദ്ധ സത്വഗുണകാര്യമാകുന്നു. ആ ജീവൻ ജന്മാന്തരത്തിൽ അധികം സുകൃതം ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നനുമാനിച്ചുകൊള്ളേണം. അതുപോലെതന്നെ വിഷയസുഖസാധനങ്ങളിൽ അതി താല്പര്യം അവയെ സമ്പാദിപ്പാൻ നിരന്തരപരിശ്രമം എന്നിവയാൽ മനശ്ശാന്തിയില്ലായ്മ സ്വപ്രഭാവത്തെ—ഇല്ലാത്ത വലിപ്പത്തെയും—ഉണ്ടെന്നു മററുള്ളവരെ ബോധ്യപ്പെടുത്തുവാനുള്ള കൃത്രിമവേഷഭാഷാപ്രകടനം മുതലായവയിൽ ശ്രദ്ധയുള്ളവൻ മോക്ഷാധികാരിയാകയില്ല. ഇവൻ രജോഗുണാധീനനാകയാൽ പുനഃപുനർജന്മമരണാദികൾക്കവകാശിയാകും. തമോഗുണാധീനൻ അധമനാകയാൽ അവന്നധഃപതനംതന്നെ ഗതി. ചുരുക്കി പറയുന്നതായാൽ ഗുണത്രയാത്മകം ലോകം. പുണ്യാപുണ്യഹിതാഹിതസ്വരൂപങ്ങളായ ഏതൊരു കർമ്മവും വിചാരവും വാക്കും സൽഗതിയും ദുർഗ്ഗതിയും എല്ലാം എല്ലാ ജീവന്മാർക്കും ഗുണബന്ധംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്നു. വിവേകത്താൽ ഗുണത്രയങ്ങളെ അതിക്രമിക്കുകതന്നെവേണം. അല്ലാതെ ഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ശുദ്ധജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപബോധം ആർക്കും സിദ്ധിക്കുകയില്ല. മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ നടത്തുന്ന എല്ലാ കർമ്മങ്ങളെയും വാഗ്വ്യവഹാരങ്ങളെയും വിചാരങ്ങളെയും സർവ്വേശ്വരനിൽ സമർപ്പിക്കേണം. ശാസ്ത്രത്തിൽ വിശ്വാസം, ഈശ്വരനിൽ ഭക്തി എന്നിവയെ സമാശ്രയിച്ചു ജീവിതം സന്മാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടെ കഴിച്ചുകൂട്ടുന്നവർ ക്രമത്തിൽ മോക്ഷത്തിന്നധികാരികളായ്ത്തീരും. കർമ്മത്തിൽ ശ്രദ്ധയില്ല. ശാസ്ത്രത്തിൽ വിശ്വാസമില്ല. ഈശ്വരനുണ്ടെന്ന വിചാരവുമില്ല എന്ന നിലയിൽ വ്യാപരിക്കുന്ന ഏതൊരുവനും സൽഗതിക്കർഹനാകയില്ല, എന്നാണ് ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ ഈശ്വരൻ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്. മൃഗങ്ങളെപോലെ വിചാരശൂന്യന്മാരായിട്ടു മനുഷ്യൻ അധഃപതിക്കാതിരിപ്പാൻ വേണ്ടുന്ന എല്ലാവിധ സദുപദേശങ്ങളും ഭഗവാൻ ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ ക്രോഡീകരിച്ചിരിക്കുന്നു.

സർവ്വത്ര മംഗളമസ്തു.

സന്ന്യാസയോഗം എന്ന 18-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരാംശം.

ഗീതാശാസ്ത്രത്തിൽ ഇതുവരെ പ്രതിപാദിച്ച സകല സംഗതികളും ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ ചുരുക്കിക്കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. കർമ്മം, ഉപാസനം, ജ്ഞാനം എന്ന മൂന്നു വഴികളിൽക്കൂടെ പരമലക്ഷ്യമായ കൈവല്യം പ്രാപിക്കാം എന്നവിടവിടെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. എങ്കിലും ചിലേടത്തിൽ കർമ്മസന്ന്യാസത്തേയും, കർമ്മഫലത്യാഗത്തേയും ഊന്നിപറഞ്ഞിരിക്കയാൽ രണ്ടും ഏകാശ്രമിക്കു സാദ്ധ്യമല്ലെന്നു സംശയം ജനിക്കരുത്. നിത്യനൈമിത്തികങ്ങളും സ്വധർമ്മത്വേന നിശ്ചിതങ്ങളുമായ കർമ്മങ്ങൾ ജ്ഞാനദാർഢ്യത്തിന്നടിസ്ഥാനമായ അന്തഃകരണശുദ്ധി ഹേതുക്കളാകയാൽ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ അവയെ നടത്തുകതന്നെ വേണം. അതു

ലോകത്തിന്നു ഹിതവുമാകയാൽ കൈവെടിയരുത്. ആവക യജ്ഞദാനാദികൎമ്മങ്ങളാംകൊണ്ടു സൎവ്വേശ്വരനെ സമാരാധിക്കുന്നതിനാൽ പുനർജ്ജന്മാദിബന്ധത്തിന്നിടവരുത്താനുള്ള ശക്തിയവക്കില്ലെന്നുറച്ചുകൊള്ളേണം എന്നാണ് നിശ്ചിതമായ ഭഗവന്മതം. ഫലത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതുതന്നെ ത്യാഗം. കൎമ്മാനുഷ്ഠാനം ദുഃഖജനകം എന്ന വിചാരത്താലുള്ള കൎമ്മസന്ന്യാസം രജോഗുണകാൎയ്യമാകയാൽ അതു സൽഫലത്തെ നൽകുകയില്ലെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. ഇങ്ങിനെ കൎമ്മയോഗത്താൽ കൈവല്യം പ്രാപിക്കാം. ഇനി ഉപാസനമാൎഗ്ഗത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ഭഗവന്നിശ്ചയം ചുരുക്കിക്കാണിക്കുന്നു. കൎത്താവും ഭോക്താവുമല്ലാത്ത പരമേശ്വരൻ ചരാചരങ്ങളിലും അന്തൎയ്യാമിയായിരിക്കുന്നു. പൂൎവ്വപൂൎവ്വജന്മകൎമ്മവാസനകളെ അനുസരിച്ചുള്ള ശരീരങ്ങളെ നൽകുന്നതും അന്തരാത്മാവായിരുന്നുകൊണ്ടു യന്ത്രപ്പാവകളെയെന്നപോലെ ചുററിത്തിരിച്ചു കളിപ്പിക്കുന്ന സൂത്രധാരനും ആ ഏകൻതന്നെയാകുന്നു. ആ സൎവ്വജഗന്നിവാസൻ എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കേണം. ആ ഭഗവാനല്ലാതെ മററാൎക്കും എന്നെ ഈ സംസാരവങ്കടലിൽനിന്നു രക്ഷിപ്പാൻ കഴികയില്ല എന്ന ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടെ ഭഗവാനിൽ പരമപ്രേമത്തോടുകൂടെ ഏകനായ പരമാത്മാവിനെ സേവിക്കുന്നതാണുത്തമമായ ഉപാസന. ഇതരവിഷയസുഖപദാൎത്ഥലാഭത്തിന്നായിട്ടുള്ള ഭജനം കപടഭക്തിയാണെന്നറിയേണം: എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അതിപ്രേമം ഭഗവാനിൽ അല്ല. വിഷയസുഖസാധനങ്ങളിലാണ്. അതു കിട്ടുവാനുള്ള ഭജനം ശുദ്ധപ്രേമജന്യമല്ലാത്തതുകൊണ്ടു രജോഗുണപ്രയുക്തമാണതെന്നറിയേണം. സാത്വികഭക്തികൊണ്ടു ഹേതുകൂടാതിരിക്കുന്ന ഭക്തിയോടുകൂടെ സൎവ്വേശ്വരനെ ഉപാസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു കൈവല്യം പ്രാപിക്കാം. ഭക്തി മുക്തിക്കുള്ള ഉത്തമസാധനമാകുന്നു. ഇതാണുപാസനയുടെ ചുരുക്കം എന്നീയദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ട്. ഒടുവിലുള്ള ചില മന്ത്രങ്ങളാംകൊണ്ടു ഭക്തനും ഭജനീയനായ സൎവ്വേശ്വരനും ഭജനം എന്ന കൎമ്മവും വേറെ വേറെയല്ല. ഒന്നുതന്നെയാകുന്നുവെന്നുള്ള അദ്വിതീയബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം എന്ന ജ്ഞാനയോഗത്തെ ഉറപ്പിക്കുകയും ആ ജ്ഞാനസ്വരൂപപ്രാപ്തിതന്നെ കൈവല്യം എന്നുപദേശിക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഈ സ്ഥാനപ്രാപ്തി ജീവന്നു സിദ്ധിപ്പാൻ പരമപ്രേമത്തോടുകൂടെ ഈശ്വരനെ ആശ്രയിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സുപ്രസന്നനാകേണം. അതിന്നു വേണ്ടീട്ടു പരമേശ്വരനിൽ പരമപ്രേമം എന്ന ഒന്നിനെമാത്രമല്ലാതെ ധൎമ്മാധൎമ്മങ്ങളെ വേർതിരിച്ചുകാണുക അനുഷ്ഠാനങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധിക്കുക എന്നുള്ള ലൌകികവൈദികവിധികളെ തിരിഞ്ഞുനോക്കാതിരിക്കുവാൻ തക്കവിധം പരിശുദ്ധപ്രേമാമൃതസമുദ്രത്തിൽ നിമഗ്നനായിരിക്കതന്നെ വേണം. ഈ നിലയിൽ പരമാനന്ദസ്വരൂപത്തിൽ ലയിച്ചവൻ ഏകൻമാത്രം സൎവ്വകൎമ്മസന്ന്യാസിയാകുന്നു. ഈ മഹാത്മാവ് കൎമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുകയല്ല ചെയ്യുന്നത്, കൎമ്മകൎത്താവായ അഹങ്കാരവും കരണങ്ങളായ ബുദ്ധി, മനസ്സ്. ഇന്ദ്രിയങ്ങളാം എന്നിവയും കൎമ്മത്താൽ സാധിക്കേണ്ടതായ ആവശ്യങ്ങളും എല്ലാം ഇല്ലാതെ ആയി. ഈവകയെല്ലാരൂപത്തിലും വിളങ്ങിയിരുന്ന ഏകപരബ്രഹ്മമായി ഭവിക്കുകയാണുണ്ടായത്. ഇവിടെ കാണുന്നവനോ കാണത്തക്കതായ അന്യവസ്തുവോ കാഴ്ചയോ ഒന്നുമില്ല. തിരമാലകളോ ചുഴികളോ ചലനലേശമോ ഒന്നുമില്ലാത്തതായ സ്തിമിതഗംഭീരാനന്ദാമൃതസമുദ്രം മാത്രം അവശേഷിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം പരമശാന്തിയെ പ്രാപിക്കുവാനുള്ള ഉത്തമമാൎഗ്ഗങ്ങളായ കൎമ്മോപാസനജ്ഞാനസ്വരൂപങ്ങളേയും അനുഷ്ഠാനക്രമപദ്ധതികളേയും തൽഫലങ്ങളേയും പരമശാന്താനന്ദസ്വരൂപംതന്നെ മൂൎത്തമായവതരിച്ച പരമദയാനിധി ശ്രീ നീലമേഘശ്യാമസുന്ദരൻ ഉത്തമപ്രിയഭക്തനായ പാൎത്ഥനെ പ്രതിനിധിയായി കല്പിച്ചിട്ടു എല്ലാ മുമുക്ഷുക്കൾക്കുമായുപദേശിച്ചിരിക്കുന്ന ഗീതാശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം ഇതാകുന്നു. ആ ശ്യാമസുന്ദരൻ എല്ലാവരേയും കടാക്ഷിക്കട്ടെ. സൎവ്വലോകശാന്തിദാതാവായ പരമഗുരുവിന്റെ ചരണാരവിന്ദത്തിൽ നമസ്കരിക്കുന്ന ഏതൊരുവനും പരമാനന്ദപ്രാപ്തിതന്നെ പരമഫലം.

ഓം ശാന്തിഃ ശാന്തിഃ ശാന്തിഃ.

ഭഗവൽഗീതയിലെ 18 അദ്ധ്യായങ്ങളുടെ അനുക്രമണിക.

പ്രഥമാദ്ധ്യായം.

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
യുദ്ധസംഗതിയെകുറിച്ച് ധൃതരാഷ്ട്രർ ചെയ്യുന്ന ചോദ്യം	7	1
ധൃതരാഷ്ട്രരോടു സംജയൻ പറയുന്ന മറുപടി		2
പാണ്ഡവസൈന്യത്തെ നോക്കീട്ടു ദുൎയ്യോധനൻ ദ്രോണാചാൎയ്യരോടു അഭിപ്രായഗൎഭമായി പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന പ്രേരണ		3
പാണ്ഡവസേനയിലെ മഹാരഥന്മാരുടെ നാമകഥനം 3 ശ്ലോകം	8	4_5_6
തന്റെ സൈന്യനാഥന്മാരെ ദുൎയ്യോധനൻ ആചാൎയ്യരോടു പറയുന്ന മൂന്നുശ്ലോകം.	9—10	7_8_9
ദുൎയ്യോധനൻ തന്റെ സൈന്യം പൂൎണ്ണമെന്നും പാണ്ഡവസൈന്യം ന്യൂനമെന്നും പറയുന്നു.	10	10
ഭീഷ്മരെ മനസ്സിരുത്തി രക്ഷിക്കേണമെന്നു ദ്രോണാദികളോടു ദുൎയ്യോധനൻ ചെയ്യുന്ന പ്രേരണ.	,,	11
ദുൎയ്യോധനനെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാൻ ഭീഷ്മർചെയ്യുന്ന ശംഖധ്വനി.	,,	12
അനന്തരം സേനയിൽ ശംഖാദിവാദ്യധ്വനിമുഴക്കം.	11	13
അനന്തരം ശ്രീകൃഷ്ണാൎജ്ജുനന്മാർ ചെയ്യുന്ന ശംഖധ്വനി.	,,	14
ശംഖങ്ങളുടെയും ധ്വനിപ്പിക്കുന്നവരുടെയും നാമകഥനം നാലുശ്ലോകം.	,,	15_18
ശംഖനാദത്താൽ ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാൎക്കുണ്ടായ ഹൃദയവിദാരണം.	12	19
കൎമ്മജന്യങ്ങളായ ഫലങ്ങൾ നശിക്കുന്നവയാകയാൽ അവയിൽ വിരക്തി ജനിക്കുന്ന	,,	20
സംഗതികളെ പ്രതിപാദിപ്പാൻ അവസരപ്രാപ്തിക്കായി അൎജ്ജുനൻ വില്ലുയൎത്തീട്ടു ശ്രീകൃഷ്ണനോടുള്ള അർജ്ജുനവാക്യം.	,,	21
യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങിനില്ക്കുന്നവരേയും ആരോടെല്ലാം യുദ്ധം ചെയ്യേണ്ടിവരും എന്നറിവാൻ അൎജ്ജുനന്നുള്ള ആഗ്രഹത്തെയുംകാണിക്കുന്നു. 2ശ്ലോകം.	13	22_23
രണ്ടു സൈന്യത്തിലുള്ളവരേയും കണ്ടപ്പോൾ അൎജ്ജുനന്നുണ്ടായ വിഷാദവൎണ്ണനം. 3ശ്ലോകം.	14	24_26
അൎജ്ജുനവിഷാദത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്ന വാക്യം. 3ശ്ലോകം.	,,	27_29
അധൎമ്മപ്രാപ്തിക്കു കാരണമായ സുഖാനുഭവത്തിൽ ആഗ്രഹമില്ലെന്നുള്ള യുദ്ധവിമുഖത്വവൎണ്ണനം. 3ശ്ലോകം.	15	30_32
ഗുരുമുതലായവരെ വധിച്ചിട്ടു കിട്ടുന്ന സ്വൎഗ്ഗാദിസുഖങ്ങളിലും അൎജ്ജുനന്നാഗ്രഹമില്ലെന്നുള്ള വൎണ്ണനം.	16	33_34
കുടുംബത്തിലുള്ളവരെ വധിക്കുന്ന യുദ്ധം ഗുണകരമാകയില്ല. അഹിംസതന്നെ ഉത്തമം എന്നു കാണിച്ചിട്ടു അൎത്ഥശാസ്ത്രത്തെക്കാൾ ധൎമ്മശാസ്ത്രം ശ്രേഷ്ഠമെന്നുള്ള അർജ്ജുനാഭിപ്രായപ്രകടനം.	,,	35_36
സ്വജനവധംകൊണ്ടു സുഖമുണ്ടാകയില്ലെന്നുള്ള അർജ്ജുനാഭിപ്രായം.	17_18	37
ലോഭംനിമിത്തം അവിവേകികൾ ചെയ്യുന്ന കുലഹത്യാദിദോഷപ്രവൃത്തി വിവേകികൾക്കുചിതമല്ല എന്ന വാക്യം. 2പദ്യം.	,,	38_39
കുലക്ഷയംനിമിത്തം കുലധൎമ്മം നശിക്കും എന്ന്.	18	40
കുലധൎമ്മനാശത്താൽ വൎണ്ണസങ്കരമെന്ന ദോഷപ്രാപ്തി.	,,	41
സങ്കരതാദോഷത്താൽ പിതൃക്കൾക്കു നരകപാതം.	,,	42

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
കുലഘാതകന്മാൎക്കുണ്ടാകുന്ന നരകപ്രാപ്തി.	19	43
ധൎമ്മമില്ലാഞ്ഞാൽ അനവധികാലം നരകവാസം.	,,	44
മുമുക്ഷുക്കൾക്ക പാപഭീതി ആവശ്യം എന്നു കാണിപ്പാൻ അൎജ്ജുനഭീതിപ്രദൎശനം. 2പദ്യം.	,,	45_46
തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ സർവ്വകൎമ്മങ്ങളെ വിട്ടിരിക്കേണം എന്നു കാണിപ്പാൻ അൎജ്ജുനന്റെ ശസ്ത്രത്യാഗം.	20	47

ദ്വിതീയാദ്ധ്യായാനുക്രമണികാ.

ദയ മുതലായ ഭാവത്താൽ ആവിഷ്ടനായ അൎജ്ജുനനോട ഭഗവാനരുളിചെയ്തതിനെ സഞ്ജയൻ ധൃതരാഷ്ട്രരെ അറിയിച്ചുവെന്ന പദ്യം.	20	1
അകീൎത്തികരമായ മനഃകലുഷതയെ തള്ളിനീക്കി യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങുകയെന്ന് അൎജ്ജുനനോട ഭഗവാൻ പറയുന്ന വാക്യം 2 ശ്ലോകം.	21	2_3
ഭീഷ്മദ്രോണാദികൾ പൂജ്യന്മാരാകയാൽ അവരോട യുദ്ധം അനുചിതം എന്ന അൎജ്ജുനവചനം.	,,	4
ഗുരുഭൂതന്മാരെ വധിച്ചശേഷം കിട്ടുന്ന രാജ്യസുഖഭോഗത്തെക്കാൾ ഭിക്ഷാന്നം ശ്രേയസ്കരം എന്ന അൎജ്ജുനവചനം.	22	5
ധൎമ്മ്യമായ യുദ്ധകൎമ്മത്തിൽ അൎജ്ജുനനുണ്ടായ പലവിധ ശങ്കകളുടെ പ്രകാശനം.	,,	6
അറിവില്ലാതെ ഭ്രമിക്കുന്ന എനിക്കുചിതസാധനം എന്താണെന്നുപദേശിക്കേണം എന്ന് അൎജ്ജുനൻ ഭഗവാനോടുചെയ്യുന്ന പ്രാൎത്ഥന.	23	7
ബ്രഹ്മജ്ഞാനം ഒന്നുകൊണ്ടു മാത്രമല്ലാതെ ഐഹികാമുഷ്മികസുഖലാഭങ്ങൾകൊണ്ടു ദുഃഖം തീരുകയില്ലെന്നുള്ള അൎജ്ജുനനിശ്ചയം.	24	8
അൎജ്ജുനൻ തൂഷ്ണീംസ്ഥിതനായെന്ന സംജയവചനം.	,,	9
മോഹത്തിലകപ്പെട്ട അൎജ്ജുനനെ ഭഗവാൻ ആശ്വസിപ്പിച്ചുവെന്ന സംജയവചനം.	,,	10
ഭീഷ്മാദികളെകുറിച്ചു ദുഃഖിപ്പാനവകാശമില്ലെന്നു ബഹുവിധത്തിലുള്ള നിരൂപണം ശോകരഹിതത്വം പണ്ഡിതലക്ഷണമെന്നും.	25	11
സത്തായ വസ്തു നാശമില്ലാത്തതാണെന്നു ശ്രുതിയുക്ത്യനുസരണം നിരൂപിക്കുന്നു. ആത്മാവ് അനേകമാണെന്ന വാദം അനേകപ്രമാണങ്ങൾക്കും യുക്തിക്കും യോജിക്കുന്നതല്ല എന്നും.	,,	12
ദൃഷ്ടാന്തംകൊണ്ടും ശ്രുതിയുക്തികൾകൊണ്ടും ത്വം എന്ന പദത്താൽ പറയപ്പെടുന്ന ആത്മാവ് ത്രികാലത്തിലും നാശമില്ലാത്തതാണെന്നുള്ള ദൃഢീകരണം.	26	13
ശീതോഷ്ണാദിദ്വന്ദ്വധൎമ്മങ്ങളെ മോക്ഷാൎത്ഥി സഹിക്കുകതന്നെ വേണമെന്നുള്ള സിദ്ധാന്തം.	,,	14
സദ്വവസ്തുവിൽ മനസ്സിരുത്തുന്നവന്നേ മോക്ഷാധികാരമുള്ളുവെന്നു സമൎത്ഥനം.	27	15
വ്യഷ്ടിസമഷ്ട്യാത്മകമായ ജഗത്ത് അസത്തും ആത്മാവുമാത്രംസത്തെന്നുമുള്ള നിരൂപണം.	,,	16
ആത്മാവിന്നു നാശമില്ലെന്നു ബഹുവിധത്തിൽ നിരൂപണം.	,,	17
സ്വധൎമ്മം നടത്തേണമെന്നും ആത്മാവ് നശീകരണവസ്തുക്കൾക്കവിഷയമാണെന്നും ഉറപ്പിക്കൽ.	28	18
ആത്മാവു ഹനിക്കുന്ന കൎത്താവോ ഹതനോ ആകുന്നുവെന്ന വിചാരം മൂഢലക്ഷണം.	,,	19

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
ആത്മാവിന്നു ജന്മാദികളായ ആറ വികാരങ്ങളും ഇല്ലെന്നുപദേശം.	29	20
ആത്മാവിനെ അറിഞ്ഞവൻ സകല പ്രവൃത്തികളിൽനിന്നും വിട്ടിരിക്കുന്നവനാകുന്നു.	,,	21
ജീവന്നു നാശമില്ല, ജീൎണ്ണശരീരത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു പുതിയ ശരീരത്തെ ധരിക്കുന്നുവെന്നു ദൃഷ്ടാന്തസഹിതം നിരൂപണം.	30	22
ശസ്ത്രാദ്യായുധങ്ങളാൽ അച്ഛേദ്യൻ ആത്മാവെന്നു 2 ശ്ലോകങ്ങളാൽ ഉപദേശിക്കുന്നു.	30_31	23_24
സൂക്ഷ്മവും കാരണവുമായ ദേഹങ്ങളിൽനിന്നു വിലക്ഷണമായ ആത്മാവിനെ അറിഞ്ഞവന്നു വ്യസനകാരണം യാതൊന്നുമില്ലെന്നുറപ്പിക്കൽ.	31	25
മററവിധത്തിലും ശോകകാരണമില്ലായ്മ.	32	26
ജനിച്ച പദാൎത്ഥങ്ങളെല്ലാം നശിക്കുമെന്ന നിശ്ചയം.	,,	27
മിത്ഥ്യാവസ്തുക്കളായ ശരീരേന്ദ്രിയാദികളിൽ ജ്ഞാനികൾക്കു പരിതാപത്തിന്നു കാരണമില്ല.	,,	28
ആത്മാവിനെ അറിവാനോ കേൾപ്പാനോ പറയുവാനോ ആഗ്രഹിക്കുന്നവർ ഉത്തരോത്തരം ദുർല്ലഭമായിരിക്കുന്നതു ലോകസ്വഭാവം.	,,	29
ആത്മാവിനെക്കുറിച്ചു ദുഃഖിപ്പാൻ അവകാശമില്ലെന്നുള്ള സിദ്ധാന്തപക്ഷത്തിന്റെ ഉപസംഹാരം.	33	30
മോക്ഷേച്ഛുക്കളെല്ലാവരും സ്വധൎമ്മം നടത്തേണം എന്നുറപ്പിക്കുവാൻ ക്ഷത്രിയന്നു യുദ്ധം സ്വധൎമ്മം എന്നുള്ള വേദനിശ്ചയം.	,,	31
ഭാഗ്യവാന്മാൎക്കേ ധൎമ്മയുദ്ധം ലഭിക്കയുള്ളു എന്ന നിരൂപണം.	34	32
ഏൾപ്പെട്ട യുദ്ധം നടത്താതെ പിന്തിരിഞ്ഞാലുണ്ടാകുന്ന ബഹുവിധ ദോഷനിരൂപണം 4 പദ്യം.	34_35	33_36
യുദ്ധത്തിൽ ജയിച്ചാലും തോററാലും ഇഷ്ടഫലസിദ്ധി.	35	37
സമബുദ്ധിയോടുകൂടെ ചെയ്യുന്നതിൽനിന്നു പാപം ഉണ്ടാകയില്ലഎന്ന സംഗതി.	36	38
ജ്ഞാനയോഗം നിരൂപിച്ചതിന്നുശേഷം കൎമ്മയോഗം പറയാം എന്ന ഭഗവൽപ്രതിജ്ഞാ. ജ്ഞാനംകൊണ്ടല്ലാതെ കൎമ്മബന്ധത്തിൽനിന്നു നിവൃത്തികിട്ടുകയില്ലെന്നും കാണിക്കുന്നു.	,,	39
നിഷ്കാമകൎമ്മത്തിന്റെ ശ്രേഷ്ഠത്വം.	,,	40
വിവേകികളുടെ ബുദ്ധി ഒരേവിധത്തിലും അവിവേകികളുടേത് ബഹുവിധത്തിലുമാകുന്നുവെന്നു.	37	41
കാമികളുടെ സ്വഭാവനിരൂപണം 3 പദ്യം.	37_38	42_44
വേദങ്ങൾ ത്രിഗുണവിഷയം. ത്രിഗുണാതീതസ്വഭാവകഥനവും.	38	45
ആത്മജ്ഞാനി മനുഷ്യാനന്ദംമുതൽ ബ്രഹ്മാവിന്റെ ആനന്ദംവരെയുള്ള എല്ലാവിധാനന്ദത്തെയുംഅതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ആനന്ദാനുഭൂതിയുള്ളവൻ.	,,	46
ശോകമോഹാദിദോഷങ്ങളെ അതിക്രമിക്കാതിരിക്കുന്ന മുമുക്ഷുവിന്നു നിഷ്കാമകൎമ്മത്തിൽത്തന്നെ അധികാരം.	39	47
ജ്ഞാനം ലഭിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്നവൻ സുഖദുഃഖസമഭാവത്തോടുകൂടെ സ്വധൎമ്മം നടത്തേണം.	,,	48
ജ്ഞാനയോഗാപേക്ഷയാ കൎമ്മയോഗം നികൃഷ്ടംഎന്നു നിരൂപണം.	,,	49
ജ്ഞാനയോഗംകൊണ്ടു മാത്രമേ ശുഭാശുഭകൎമ്മങ്ങളുടെ നിവൃത്തി സംഭവിക്കയുള്ളു.	40	50
നിഷ്കാമകൎമ്മാനുഷ്ഠാനദ്വാരാ ജ്ഞാനം പ്രാപിച്ചിട്ടു ജന്മബന്ധത്തിൽനിന്നു മോക്ഷം സിദ്ധിക്കും.	,,	51
മോഹം നീങ്ങിയാൽ മാത്രമേ വിരക്തി സിദ്ധിക്കുകയുള്ളു.	,,	52

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
സംശയവിപരീതഭാവനകളിൽനിന്നകന്നിരിക്കുന്ന ശുദ്ധബുദ്ധി ആത്മാവിൽ സ്ഥിരപ്പെട്ടമ്പോൾ യോഗാരൂഢത്വം സിദ്ധിക്കുന്നു.	41	53
സ്ഥിതപ്രജ്ഞന്റെ ലക്ഷണം അറിവാൻ ആഗ്രഹിച്ച അർജ്ജുനൻ ഭഗവാനോട്ട ചെയ്യുന്ന ചോദ്യം.	,,	54
സ്ഥിതപ്രജ്ഞന്റെ ലക്ഷണനിരൂപണം.	,,	55
സ്ഥിതപ്രജ്ഞൻ എങ്ങിനെ ഭാഷണംചെയ്യുമെന്ന ചോദ്യത്തിനുള്ള ഉത്തരം.	42	56
രാഗദ്വേഷാഭാവം സ്ഥിതപ്രജ്ഞന്റെ മറ്റൊരു ലക്ഷണം.	,,	57
ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹത്തിനുള്ള ദൃഷ്ടാന്തം.	,,	58
പരമാത്മജ്ഞാനമുണ്ടാകുമ്പോൾ ഇതരവിഷയങ്ങളിൽ രാഗം ഇല്ലാതാകുന്നു.	43	59
ഇന്ദ്രിയജയം ഇല്ലാഞ്ഞാൽ നേരിടുന്ന അനൎത്ഥപരമ്പരകളുടെ നിരൂപണം.	,,	60
ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ നിയന്ത്രിച്ചവനിൽ മാത്രമേ സ്ഥിതപ്രജ്ഞത്വലക്ഷണം കാണപ്പെടുകയുള്ളുവെന്നുറപ്പിക്കൽ.	44	61
വിഷയങ്ങളെ ധ്യാനിക്കുന്നതുകൊണ്ടവയിൽ ചേച്ച് മുതലായ ദോഷങ്ങൾ വന്നുചേരുമെന്നതിനെക്കുറിച്ചുള്ള നിരൂപണം 2 ശ്ലോകം.	,,	62_63
രാഗദ്വേഷങ്ങളില്ലാത്തവന്റെ ചിത്തം നിൎമ്മലമായിരിക്കും എന്ന ഉപദേശം.	45	64
ചിത്തപ്രസാദം സിദ്ധമായാൽ സ്ഥിതപ്രജ്ഞത്വവും സിദ്ധമാകും എന്ന നിരൂപണം.	,,	65
സമാധിയില്ലാത്തവന്നു അനൎത്ഥങ്ങൾ വന്നുചേരുമെന്ന നിരൂപണം.	,,	66
പുറത്തുള്ള വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിനിമിത്തം ബുദ്ധി_വിചാരശക്തി_നശിക്കും_എന്ന നിരൂപണം ദൃഷ്ടാന്തസഹിതം.	46	67
ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹംകൊണ്ട് മാത്രമേ ബുദ്ധിക്കു സ്ഥിരത സിദ്ധിക്കയുള്ളുവെന്ന നിരൂപണം.	,,	68
ജ്ഞാനി അദ്വൈതതത്വത്തിൽ ഉണൎന്നിരിക്കുന്നു. അജ്ഞാനി അതിൽ ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്നു.	,,	69
സ്ഥിതപ്രജ്ഞൻ എതുവിധത്തിൽ വസിക്കും എന്നർജ്ജുനൻ ചോദിച്ചതിന്നുത്തരം ബ്രഹ്മത്തെ ആലിംഗനംചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കും എന്ന്.	47	70
സ്ഥിതപ്രജ്ഞൻ എങ്ങിനെ സഞ്ചരിക്കും എന്നതിന്നുത്തരം നിഷ്കാമനായിട്ടു സഞ്ചരിക്കും എന്ന്.	,,	71
മരണകാലത്തിലായാലും ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയുണ്ടായാൽ മുക്തനാകും എന്ന നിരൂപണം.	,,	72

2_ാം അധ്യായ ഉപക്രമണികാ സമാപ്താ ശുഭമസ്തു.

മൂന്നാമദ്ധ്യായം.

ജ്ഞാനം ശ്രേഷ്ഠമാണെങ്കിൽ ഭയങ്കരകൎമ്മത്തിൽ എന്നെ എന്തിനായേപ്പെടുത്തുന്നുവെന്ന് അർജ്ജുനൻ ഭഗവാനോട്ട ചെയ്യുന്ന ചോദ്യം.	48	1
സമ്മിശ്രവാക്യാൎത്ഥം നന്നായിധരിക്കാത്ത എനിക്ക് ശ്രേയസ്സാധനമായതിനെ വ്യക്തമായരുളിചെയ്യേണമെന്ന് അർജ്ജുനൻ ചെയ്യുന്ന പ്രാൎത്ഥന.	,,	2
ജ്ഞാനം കൎമ്മം എന്ന രണ്ടും ക്രമത്തിൽ ശ്രേയഃസാധനമായ്വരും എന്നതിനെ നിരൂപിക്കുന്നു.	49	3
നിത്യകൎമ്മത്താൽ മുക്തിയില്ലെന്നോ സന്യാസത്താൽ മാത്രം മുക്തിയെന്നോ നിയമമില്ലെന്ന നിരൂപണം.	,,	4

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം:	ശ്ലോകം.
ആത്മജ്ഞാനിയല്ലാത്ത ഏതൊരുവനും കർമ്മംകൂടാതെ ഇരിപ്പാൻ സാധിക്കയില്ലെന്ന നിരൂപണം.	49	5
ദംഭാചാരത്തെക്കുറിച്ചുള്ള നിരൂപണം.	50	6
കപടസന്യാസത്തെക്കാൾ കർമ്മയോഗം ശ്രേഷ്ഠം എന്ന നിരൂപണം.	,,	7
അത്യന്തമൂഢനായവൻെറ സന്യാസത്തെക്കാൾ കർമ്മം ചെയ്യുന്നവൻ ശ്രേഷ്ഠൻ എന്ന്.	,,	8
സകാമകർമ്മം മാത്രമേ ബന്ധകാരണമാകയുള്ളുവെന്ന്.	51	9
വേദോക്തയജ്ഞങ്ങളെക്കൊണ്ടു ദേവാരാധനം ആവശ്യമാണെന്നതിനെക്കുറിച്ചുള്ള നിരൂപണം. 2ശ്ലോകം.	,,	10_11
യജ്ഞാദിനിത്യകർമ്മം ചെയ്യാതിരുന്നാൽ ദോഷമുണ്ടെന്നതിനെപ്പററി നിരൂപണം.	52	12
പഞ്ചമഹായജ്ഞത്താൽ പഞ്ചസൂനാനിവൃത്തിയും അല്ലാഞ്ഞാൽ പാപം തിന്നുന്നവൻ എന്ന ദോഷവും.	,,	13
വേദം വിധിച്ച കർമ്മം ലോകസ്ഥിതിക്കു കാരണമാണെന്നതിനെക്കുറിച്ചുള്ള നിരൂപണം. 2ശ്ലോകം.	53	14_15
ഈശ്വരൻ നിശ്ചയിച്ചതിനെ നടത്താത്തവൻെറ ജീവിതം വ്യർത്ഥം.	,,	16
ബ്രഹ്മനിഷ്ഠന്നു ചെയ്യേണ്ടതായിട്ടു യാതൊന്നുമില്ലെന്ന നിരൂപണം.	,,	17
ബ്രഹ്മജ്ഞൻ കർമ്മംചെയ്താലും ചെയ്തില്ലെങ്കിലും ഒരുപോലെതന്നെ.	54	18
മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ കർമ്മം ചെയ്യേണം.	,,	19
ജീവന്മുക്തനും ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായിട്ടു കർമ്മം ചെയ്യേണം.	55	20
മൂഢജനം ശ്രേഷ്ഠന്മാരെ അനുസരിക്കുന്ന സ്വഭാവത്തെ നിരൂപിച്ചിരിക്കുന്നു.	,,	21
ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായിട്ടു ഭഗവാനും പ്രവൃത്തിക്കുന്നതിനെ കാണിക്കുന്നു. 2ശ്ലോകം.	,,	22_23
ശ്രേഷ്ഠന്മാർ കർമ്മംചെയ്യാതിരുന്നാൽ ലോകത്തിന്നു നാശവും സാങ്കര്യവും നേരിടും.	56	24
ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായിട്ടു വിദ്വാൻ ആസക്തിയില്ലാതെ കർമ്മം ചെയ്യേണമെന്ന്.	,,	25
സകാമകർമ്മാസക്തന്മാരുടെ ആ നിലയെ വിദ്വാൻ ഭേദിപ്പിക്കരുതെന്ന്.	57	26
അവിദ്വാൻെറ ലക്ഷണനിരൂപണം.	,,	27
വിദ്വാൻെറ ലക്ഷണനിരൂപണം.	58	28
ഹൃദയശുദ്ധിയില്ലാത്തവരെ ബ്രഹ്മജ്ഞാനി ഇളക്കിത്തീർക്കരുതെന്ന നിരൂപണം.	,,	29
ഈശ്വരാർപ്പിതമായിട്ടു സ്വധർമ്മത്തെ നടത്തുക എന്നു ഭഗവാൻ അർജ്ജുനനോടു ചെയ്യുന്ന ഉപദേശം.	,,	30
ഭഗവാൻെറ അഭിപ്രായം അനുസരിക്കുന്നവർ മുക്തന്മാരാകും എന്ന നിരൂപണം.	,,	31
ഭഗവന്മതത്തെ അസൂയപ്പെടുന്നവർക്കു നാശംതന്നെ ഫലം എന്ന നിരൂപണം.	59	32
ജ്ഞാനിക്കും പ്രകൃതിയെ അതിക്രമിപ്പാൻ സാധിക്കയില്ലെന്ന നിരൂപണം.	,,	33
വിഷയങ്ങളിൽ ഉണ്ടാകുന്ന രാഗദ്വേഷങ്ങളാകുന്നു ജീവനെ ബന്ധിക്കുന്നതെന്ന്.	,,	34
ഇതരനു വിധിച്ച ധർമ്മത്തെക്കാൾ സ്വധർമ്മത്തിന്നുതന്നെ ശ്രേഷ്ഠത എന്ന നിരൂപണം.	60	35
ആരുടെ പ്രേരണനിമിത്തം മനുഷ്യൻ പാപം ചെയ്യുന്നുവെന്നു അർജ്ജുനൻെറ ചോദ്യം.	,,	36

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
കാമക്രോധങ്ങൾതന്നെ എല്ലാവിധാനത്ഥങ്ങൾക്കുംകാരണം എന്ന ഉത്തരം	61	37
കാമവൃത്തിയാണ് ജ്ഞാനത്തെ മറയ്ക്കുന്നതെന്നു ദൃഷ്ടാന്തസഹിതം നിരൂപണം. 2ശ്ലോകം.	61	38
കാമാധിഷ്ഠാനനിരൂപണം. 2ശ്ലോകം.	61_62	39_40
മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ കാമത്തെ മൂലത്തോടുകൂടെ നശിപ്പിക്കേണം എന്ന നിരൂപണം.	62	41
ആത്മാവ് ഇന്ദ്രിയാദികളിൽനിന്നു വിട്ടിരിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം.	,,	42
കാമമാകുന്ന ശത്രുവിനെ ആത്മജ്ഞാനത്താൽ നശിപ്പിക്കേണം എന്ന നിരൂപണം.	63	43

നാലാമദ്ധ്യായം.

ശ്രുതിപ്രമാണവും സിദ്ധന്മാരുടെസ്വീകാരവും നിമിത്തം ജ്ഞാനയോഗം ശ്രേഷ്ഠം എന്ന നിരൂപണം:	63	1
സമ്പ്രദായത്തിന്നു നാശം സംഭവിക്കയാൽ അജ്ജ്ജുനനെ നിമിത്തമാക്കീട്ടതിനെത്തന്നെ ലോകത്തിൽ നിലനിൎത്തുവാനാകുന്നു അജ്ജ്ജുനന്നു പദേശിക്കുന്നത്. 2പദ്യം.	64	2_3
ഇപ്പോൾ അവതരിച്ച ഭഗവാൻ കൃഷ്ണൻ പണ്ടുണ്ടായിരുന്ന വിവസ്വാന്നെങ്ങിനെ ഉപദേശിച്ചുവെന്ന അജ്ജ്ജുനചോദ്യം.	,,	4
ജന്മാദിരഹിതനും ഈശ്വരനുമായ എനിക്കു മായ അധീനമാകയാൽ ബഹുജന്മങ്ങളെ ഞാൻ സ്വീകരിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം. 2പദ്യം.	64_65	5_6
ധമ്മത്തിന്നു ഹാനിയും അധമ്മത്തിന്നു വൃദ്ധിയുമുണ്ടാകുമ്പോൾ ഭഗവാനവതരിക്കുമെന്ന വിവരണം.	65	7
അധമ്മത്തെ നശിപ്പിച്ച് ധമ്മത്തെ സ്ഥാപിക്കാനാകുന്നു ഭഗവാൻെറ അവതാരം എന്ന നിരൂപണം.	65	8
ഭഗവാൻെറ ജന്മാദിസകലവും ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്നറിയുന്നവൻ മുക്തനാവുമെന്ന നിരൂപണം.	66	9
ജ്ഞാനയോഗംതന്നെ അതിപ്രാചീനമായത് എന്ന നിരൂപണം.	,,	10
ഭഗവാനെ ഏതുവിധത്തിൽ ഭജിക്കുന്നുവോ അതനുസരിച്ചുള്ള ഫലം ഉപാസകന്മാക്കു സിദ്ധിക്കും എന്ന നിരൂപണം.	,,	11
കമ്മംകൊണ്ടേ അന്തഃകരണം ശുദ്ധമാകയുള്ളുവെന്ന നിരൂപണം.	67	12
ഗുണകമ്മവിഭാഗാനുസരണം ചാതുവ്വണ്ണ്യം സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കയാൽ ഈശ്വരന്നതിൽ കർത്തൃത്വമില്ല എന്നു നിരൂപണം.	,,	13
ആത്മാവു കത്താവല്ലെന്ന അറിവോടുകൂടെ ചെയ്യുന്ന കമ്മം ബന്ധകമാകയില്ല എന്ന നിരൂപണം.	68	14
ലോകഹിതത്തിന്നുവേണ്ടി കമ്മം ചെയ്യേണം എന്ന്	,,	15
കമ്മം അകമ്മം എന്നതിനെ തിരിച്ചറിയുന്നതിൽ വിദ്വാന്മാരും സമത്ഥന്മാരാകാൻ വിഷമം. അതു ദുർഘടമാണാഭാഗം എന്ന നിരൂപണം.	69	16
കമ്മം അകമ്മം വികമ്മം എന്ന മൂന്നു വിഭാഗങ്ങളുടെ സ്വരൂപജ്ഞാനം മുമുക്ഷുവിന്നുണ്ടാകേണ്ടതത്യാവശ്യം എന്ന നിരൂപണം.	,,	17
കമ്മത്തിൽ അകമ്മത്തേയും അകമ്മത്തിൽ കമ്മത്തേയും കാണുന്ന വിദ്വാനാകുന്നു എല്ലാ കമ്മവും ചെയ്യുന്ന കമ്മയോഗി എന്ന നിരൂപണം.	,,	18
ആത്മജ്ഞാനമുള്ളവൻ മാത്രം പണ്ഡിതൻ എന്ന്.	70	19
ജ്ഞാനി കമ്മങ്ങൾ നടത്തുന്നുവെങ്കിലും കത്തൃത്വമില്ല എന്ന്.	,,	20
ശരീരം നിലനില്പാൻമാത്രം ആവശ്യമായ കമ്മം ചെയ്യുന്നതിൽ യാതൊരു ദോഷത്തിന്നും അവകാശമില്ല.	,,	21
യദൃച്ഛാലാഭസന്തുഷ്ടനായ വിദ്വാൻെറ ലക്ഷണം.	71	22

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
ജ്ഞാനിയുടെ എല്ലാ കമ്മവും ജ്ഞാനാഗ്നിയിൽ ദഹിക്കും.	71	23
ജ്ഞാനി കമ്മോപകരണങ്ങളിൽ ബ്രഹ്മദൃഷ്ടിയുള്ളവനായിരിക്കേണം.	,,	24
ദൈവയജ്ഞജ്ഞാനയജ്ഞങ്ങളുടെ നിരൂപണം.	72	25
അനേകവിധയജ്ഞങ്ങളുടെ നിരൂപണം മൂന്നു ശ്ലോകം.	72_73	26_28
പ്രാണായാമം ഒരുവിധം യജ്ഞമാണെന്ന നിരൂപണം ഒന്നരശ്ലോകം.	73	29
സകല യജ്ഞങ്ങളുടെ ഫലനിരൂപണം ഒന്നരശ്ലോകം.	74	30_31
എല്ലാ യജ്ഞങ്ങൾക്കും വേദംതന്നെ പ്രതിഷ്ഠ.	,,	32
ഇതര യജ്ഞങ്ങളെക്കാൾ ജ്ഞാനയജ്ഞം ശ്രേഷ്ഠം.	75	33
തത്വം അറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്നവൻ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയെത്തന്നെ ഗുരുവായിവരിക്കേണം.	,,	34
സൽഗുരുവിൽനിന്നു സിദ്ധിച്ച ഉപദേശജ്ഞാനം സഫലം.	,,	35
ജ്ഞാനക്കപ്പൽകൊണ്ടു പാപകടൽ കടക്കാൻ കഴിയും എന്നു്.	76	36
അഗ്നി വിറകുകളെ എന്നപോലെ ജ്ഞാനം കമ്മങ്ങളെ ഭസ്മമാക്കും.	,,	37
ജ്ഞാനത്തേക്കാൾ പരിശുദ്ധവസ്തു മററൊന്നുമില്ലെന്ന നിരൂപണം.	77	38
ശ്രദ്ധ ഗുരുഭക്തി എന്നീ സാധനങ്ങൾകൊണ്ടേ ജ്ഞാനമുണ്ടാകയുള്ളു.	,,	39
അജ്ഞാനത്താൽ ശ്രദ്ധാഹീനനും സംശയസ്വഭാവമുള്ളവനും സൽഗതിയടയുകയില്ല.	,,	40
ജ്ഞാനമുള്ളവൻ കമ്മബദ്ധനാകയില്ല എന്ന നിരൂപണം.	78	41
ജ്ഞാനമാകുന്ന ആയുധത്താൽ സംശയത്തെ ഛേദിക്കേണം എന്ന ഉപദേശം.	,,	42

4-ാം അദ്ധ്യായം ഉപക്രമണികാ സമാപ്താ. ശുഭമസ്തു.

അഞ്ചാമദ്ധ്യായം.

സന്ന്യാസം, കമ്മം എന്ന രണ്ടു യോഗങ്ങളിൽ ഏതൊന്നാണെനിക്കു ശ്രേയസ്കരം എന്നു അജ്ജുനൻ ഭഗവാനോടുചെയ്ത ചോദ്യം.	78	1
അവിദ്വാൻ സന്ന്യസിക്കുന്നതിനെക്കാൾ നല്ലത് കമ്മയോഗത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതാണെന്നുള്ള ഭഗവന്മതം.	79	2
കമ്മയോഗി എന്തുകൊണ്ടു സന്ന്യാസിയെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠൻ എന്നുള്ള നിരൂപണം.	,,	3
സന്ന്യാസത്താലും കമ്മയോഗത്താലും സിദ്ധിക്കുന്ന ഫലത്തിൽ വ്യത്യാസമില്ലെന്നുള്ള നിരൂപണം.	80	4
സന്ന്യാസകമ്മയോഗഫലം ഒന്നെന്നുകാണുന്നവനെക്കുറിച്ചുള്ള സ്തുതി.	,,	5
പരിപാകംവരാത്തവന്റെ സന്ന്യാസം മുഖ്യസന്ന്യാസഫലത്തിന്നു യോഗ്യമല്ലെന്ന നിരൂപണം.	,,	6
ജ്ഞാനി ശരീരത്തിന്റെ നിലനില്പിന്നത്യാവശ്യമായ കാൎയ്യത്തിൽ ഏൎപ്പെടുന്നുവെങ്കിലും ആ കമ്മം ബന്ധകമല്ല.	81	7
ഇന്ദ്രിയാദികൾ നടത്തുന്ന വ്യാപാരത്തിൽ ആത്മാവിന്നു കൎത്തൃത്വമില്ലെന്ന ദൃഢനിശ്ചയം ജ്ഞാനിക്കുണ്ടായിരിക്കേണം. രണ്ടു ശ്ലോകം.	,,	8_9
സങ്കല്പവും കാമവും ഇല്ലാത്ത കമ്മത്തോടുകൂടെ ജ്ഞാനിക്കു സംബന്ധമില്ലെന്ന നിരൂപണം.	82	10
മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ ചിത്തശുദ്ധിക്കായിട്ടാണ് കമ്മം ചെയ്യുന്നതെന്ന നിരൂപണം.	,,	11
കാമത്തോടും കാമമില്ലാതെയും കമ്മം ചെയ്യുന്ന രണ്ടുപേക്കുമുള്ള ഫലനിരൂപണം.	,,	12
വിദ്വാൻ സവ്വകമ്മങ്ങളെയുംവെടിഞ്ഞിട്ടു് നവദ്വാരമുള്ളശരീരമാകുന്ന പുരത്തിൽ ബ്രഹ്മമായിട്ടുതന്നെ ഇരിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം.	83	13

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
പരമാത്മാവിന്നു ചെയ്യിപ്പിക്കുക, ചെയ്യുക എന്ന വ്യാപാരങ്ങൾ ഒന്നുമില്ലെന്ന നിരൂപണം.	83	14
പരമാത്മാവു ആരുടെ പുണ്യപാപങ്ങളേയും സ്വീകരിക്കുന്നില്ല എന്ന നിരൂപണം.	84	15
ജ്ഞാനത്താൽ അജ്ഞാനം നശിക്കുമ്പോൾ ജ്ഞാനം സ്വാന്തഃകരണത്തിൽ വിളങ്ങുമെന്ന നിരൂപണം.	,,	16
ബ്രഹ്മനിഷ്ഠന്മാൎക്കു പുനൎജ്ജന്മമില്ലെന്നുള്ള നിരൂപണം.	85	17
പണ്ഡിതന്മാർ നിശ്ചയമായിട്ടും സമദൎശികളായിരിക്കുന്നവർ മാത്രമാകുന്നുവെന്ന നിരൂപണം.	,,	18
എല്ലാററിലും സമമായിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മത്തെ കാണുന്നവർ ഈ ലോകത്തിൽത്തന്നെ മുക്തന്മാരാകുന്നു.	86	19
ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ.	,,	20
ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയിൽ ഇരിക്കുന്നവന്നു അക്ഷയസുഖപ്രാപ്തിനിരൂപണം.	,,	21
വിദ്വാൻ വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിക്കുകയില്ലെന്ന നിരൂപണം.	87	22
കാമക്രോധങ്ങളെ ജയിച്ചവന്നുമാത്രം ആത്മാനന്ദാനുഭൂതി നിരൂപണം.	,,	23
വിദേഹമുക്തിയെ പ്രാപിച്ച യോഗിയുടെ ലക്ഷണം.	88	24
സംശയവിപരീതഭാവനകളില്ലാത്തവർ വിദേഹമുക്തിക്കൎഹന്മാർഎന്ന നിരൂപണം.	,,	25
കാമക്രോധാദികളില്ലാത്തവൎക്കു മാത്രമേ ജീവന്മുക്തിസുഖാനുഭവമുണ്ടാകയുള്ളുവെന്ന നിരൂപണം.	,,	26
നിദിധ്യാസംശീലിക്കുന്നവന്നാവശ്യമായ 6 സാധനങ്ങളുടെനിരൂപണം.	89	27_28
ബ്രഹ്മജ്ഞാനംകൊണ്ടുമാത്രം മുക്തിനിരൂപണം.	,,	29

ആറാമദ്ധ്യായാനുക്രമണികാ.

കൎമ്മയോഗത്തെ സ്തുതിപ്പാനായിട്ടു നിഷ്കാമകൎമ്മയോഗിക്കുമാത്രം സന്ന്യാസിത്വനിരൂപണം.	90	1
സന്ന്യാസവും കൎമ്മയോഗവും അഭിന്നം എന്നു നിരൂപണം.	,,	2
ആരുരുക്ഷുകൎമ്മംചെയ്യേണം. ആരൂഢൻ കൎമ്മം വിട്ടിരിക്കണം.	91	3
യോഗാരൂഢന്റെ ലക്ഷണനിരൂപണം.	,,	4
ആത്മാവുതന്നെ ആത്മാവിന്നു ബന്ധുവും ശത്രുവുമെന്ന നിരൂപണം.	92	5
ഏതുവിധത്തിൽ ഒരുവന്നവൻതന്നെ ബന്ധുവായും ശത്രുവായുമിരിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം	92	6
യോഗാരൂഢന്റെ ലക്ഷണങ്ങൾ 2 ശ്ലോകം.	93	7_8
ബന്ധുശത്രുക്കളിൽ സമഭാവമുള്ള ജീവന്മുക്തന്റെ ശ്രേഷ്ഠത്വനിരൂപണം	,,	9
സമാധിയഭ്യസിക്കുന്നതിന്നാവശ്യമായ അംഗങ്ങളുടെ നിരൂപണം	94	10
സമാധി ശീലിക്കുന്നവന്റെ ആസനലക്ഷണം	,,	11
ആസനത്തിലിരുന്നിട്ടു ചെയ്യേണ്ടതെന്തെന്നുള്ള നിരൂപണം	,,	12
ശരീരത്തെയും ശിരസ്സിനെയും എങ്ങിനെ നിൎത്തീട്ടാണ് സമാധിയഭ്യസിക്കേണ്ടത് എന്ന നിരൂപണം.	95	13
സമാധിക്കത്യാവശ്യമായ അസാധാരണസാധനങ്ങൾ	,,	14
സമാധിയഭ്യസിക്കുന്ന ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കു ജീവന്മുക്തിഫലപ്രാപ്തിനിരൂപണം	,,	15
ആഹാരാദികളിൽ നിയമമില്ലാത്തവന്നു യോഗംലഭിക്കുകയില്ലെന്നനിരൂപണം	,,	16
സമുചിതാഹാരാദികളിൽ സ്ഥിരനിഷ്ഠയുള്ളവന്നു മുക്തിപ്രദമായ യോഗലാഭനിരൂപണം	96	17
യോഗാരൂഢലക്ഷണം വീണ്ടും പറയുന്നു	,,	18
ചിത്തം അടങ്ങിയതിന്നുള്ള ഉപമാ	,,	19

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
യോഗിയായവൻ ആത്മാവിനെ അറിഞ്ഞതുകൊണ്ടനുഭവിക്കുന്ന സന്തോഷനിരൂപണം	97	20
സ്വാത്മാനന്ദം അനുഭവിക്കുന്ന യോഗി അതിൽനിന്നു ചലിക്കയില്ലെന്ന നിരൂപണം	,,	21
ബ്രഹ്മവിത്ത് എത്ര മഹത്തായദുഃഖത്തിലും ചലിക്കുന്നവനല്ലെന്നുള്ളനിരൂപണം	,,	22
പണിപ്പെട്ടും യോഗം ശീലിക്കേണ്ടതാണെന്നു	98	23
സമാധി ഏതെല്ലാംവിധത്തിലഭ്യസിക്കേണം എന്ന നിരൂപണം	,,	24
മനസ്സിനെ മെല്ലെമെല്ലെ ശാന്തമാക്കേണം.	,,	25
മനസ്സിനെ വിഷയങ്ങളിൽനിന്നു പിൻവലിച്ചിട്ടു തൻെറ സ്വരൂപമായ ആത്മാവിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണം.	99	26
ശാന്തമായ മനസ്സിൽ ബ്രഹ്മസുഖം ആവിർഭവിക്കും	,,	27
യോഗി അക്ഷയസുഖപ്രാപ്തിക്കർഹൻ	,,	28
യോഗം സിദ്ധിച്ചവൻ ആത്മാവുതന്നെ സർവ്വവും എന്നു കാണുമെന്ന നിരൂപണം	100	29
സർവ്വാത്മദർശനത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ഫലസ്വരൂപം	,,	30
പ്രാരബ്ധാനുസരണം ജീവിതരീതി ഏതുവിധമായിരുന്നാലും ആത്മജ്ഞാനി മുക്തിയെ പ്രാപിക്കും	,,	31
ജ്ഞാനി എല്ലാം ആത്മാവെന്നു കണ്ടവനാകയാൽ ആരേയും ഒരുവിധത്തിലും ഉപദ്രവിക്കുകയില്ല	101	32
അന്തഃകരണത്തെ ബ്രഹ്മത്തിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്താനുള്ള വഴി ഞാനറിയുന്നില്ല, അതുപദേശിക്കേണം എന്ന അർജ്ജുനപ്രാർത്ഥന	,,	33
ചാഞ്ചല്യാദി ഗുണമുള്ള മനസ്സിനെ അടക്കാൻ സാധിക്കയില്ലെന്നുള്ള വിവരണം	,,	34
മനസ്സിനെ അടക്കാൻ ഭഗവാൻ ഉപദേശിക്കുന്ന വഴി	102	35
മനസ്സിനെ അടക്കാതെ യോഗം സാധിക്കുകയില്ലെന്നുള്ള ഭഗവന്മതം	102	36
യോഗപൂർത്തിയിൽ എത്താതെ മരിക്കുന്നവൻെറ പിന്നത്തെ ഫലത്തെക്കുറിച്ച് അർജ്ജുനൻെറ സംശയം	,,	37
യോഗഭ്രഷ്ടനു നാശംതന്നെയോ ഫലം എന്ന സംശയം	103	38
എൻെറ സംശയം നിന്തിരുവടിതന്നെ തീർത്തുതരേണംഎന്ന് അർജ്ജുനൻ ചെയ്യുന്ന പ്രാർത്ഥന	,,	39
യോഗഭ്രഷ്ടനു നാശമില്ല എന്ന ഭഗവദ്വാക്യം	,,	40
യോഗഭ്രഷ്ടൻ സ്വർഗ്ഗാദിലോകസുഖാനുഭവാനന്തരം ശ്രീമാന്മാരുടെകുലത്തിൽ ജനിക്കുമെന്നുള്ള ഭഗവദുപദേശം.	104	41
വിരക്തനായ യോഗഭ്രഷ്ടനു ജ്ഞാനികളുടെ കുലത്തിൽതന്നെ പുനർജന്മം എന്ന നില	,,	42
ജ്ഞാനികുലത്തിൽ ജനിച്ച യോഗി ജ്ഞാനപൂർത്തിക്കായ്ക്കൊണ്ടുതന്നെ പരിശ്രമിക്കുമെന്ന നിരൂപണം	,,	43
പൂർവ്വജന്മാഭ്യാസബലത്താൽ ജ്ഞാനനിഷ്ഠയിൽതന്നെ പ്രവൃത്തിക്കുകയുള്ളുവെന്നുറപ്പിക്കൽ	105	44
ജ്ഞാനത്തിന്നായി പ്രയത്നിക്കുന്നവൻെറ ഫലനിരൂപണം	,,	45
ഇതരമാർഗ്ഗത്തിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്നവരേക്കാൾ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കുള്ള ശ്രേഷ്ഠതാകഥനം	106	46
അത്യന്തം യുക്തനായവൻെറ ലക്ഷണം	,,	47

6_ാം അധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താ ശുഭമസ്തു.

ഏഴാം അദ്ധ്യായം.

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
ഈശ്വരാശ്രയംകൊണ്ടുതന്നെ ജ്ഞാനം സമ്പാദിപ്പാൻ കഴികയുള്ളുവെന്ന നിരൂപണം	107	1
വിജ്ഞാനസഹിതമായ ജ്ഞാനത്തെ ഉപദേശിക്കാം എന്ന ഭഗവൽപ്രതിജ്ഞാസ്വരൂപം	,,	2
മോക്ഷത്തിന്നായി പ്രയത്നിക്കുന്ന അനേകം പേരിൽ ദുർല്ലഭം ചിലൎക്കുമാത്രമേ ഫലപ്രാപ്തി ക്ഷണത്തിലുണ്ടാകയുള്ളുവെന്ന നിരൂപണം	108	3
അപരപ്രകൃതിയുടെ സ്വരൂപനിരൂപണം	,,	4
പരപ്രകൃതിയുടെ സ്വരൂപനിരൂപണം	,,	5
രണ്ടു പ്രകൃതിയിൽനിന്നുണ്ടായ കാൎയ്യനിരൂപണം	109	6
സൂത്രത്തിൽ മണിഗണദൃഷ്ടാന്താനുസരണം ഭഗവാൻ സൎവ്വജഗദധിഷ്ഠാനം എന്ന നിരൂപണം	,,	7
ജലാദിഭൂതങ്ങളിൽ രസാദിരൂപേണ ഭഗവാൻ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നുവെന്ന നിരൂപണം	110	8
സത്വാദി ഗുണങ്ങൾ നിമിത്തം വിഭിന്നമായി കാണപ്പെടുന്ന ജഗത്ത് ബ്രഹ്മംതന്നെ. ബ്രഹ്മത്തിൽ ജഗത്തില്ലെന്നുമുള്ള നിരൂപണം 4ശ്ലോകം	110_112	9_12
ഗുണമയങ്ങളായ പദാൎത്ഥങ്ങൾ നിമിത്തം മോഹത്തിലകപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ലോകം ഗുണകാൎയ്യത്തിൽ അകപ്പെടാതിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മം പ്രത്യക്ഷമായിരിക്കെ അറിയുന്നില്ല എന്ന നിരൂപണം.	112	13
ഗുണമയമായിരിക്കുന്ന മായയെ നിൎഗ്ഗുണമായ ബ്രഹ്മത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടുതന്നെ അതിക്രമിക്കേണം എന്ന നിരൂപണം	113	14
അസുരസ്വഭാവമുള്ള താൎക്കികന്മാർ മുതലായവർ പരമേശ്വരനെ ആശ്രയിക്കുന്നില്ലെന്നുള്ള നിരൂപണം	,,	15
നാലുവിധത്തിലിരിക്കുന്ന പുരുഷന്മാർ പരമേശ്വരനെ ആശ്രയിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം	114	16
ആ നാലുതരക്കാരിൽ ജ്ഞാനി ശ്രേഷ്ഠനും ഭഗവൽപ്രിയനുമാണെന്ന നിരൂപണം	,,	17
ജ്ഞാനി ഭഗവൽസ്വരൂപൻതന്നെയെന്ന നിരൂപണം	,,	18
സൎവ്വത്ര വാസുദേവനെ കാണുന്നവൻ ദുർല്ലഭൻ	115	19
അവിവേകികൾ അന്യദേവനെ ആശ്രയിക്കുന്നു.	,,	20
ഇതരദേവാരാധനങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധയേയും അന്തൎയ്യാമിതന്നെ ഉണ്ടാക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം	116	21
ഇതരദേവാരാധനത്താൽ അഭീഷ്ടപ്രാപ്തിയും സൎവ്വേശ്വരനിൽനിന്നുതന്നെയാണു കിട്ടുന്നതെന്ന നിരൂപണം	,,	22
ഇതരദേവോപാസകന്മാൎക്കു നശ്വരഫലപ്രാപ്തിയും സൎവ്വേശ്വരോപാസകന്മാൎക്കു മുക്തിയും എന്ന നിരൂപണം	,,	23
സത്തേത്, അസത്തേത് എന്നു നിൎണ്ണയിപ്പാൻ കഴിയാത്ത പണ്ഡിതന്മാരും ദേഹവിലക്ഷണനായ പ്രത്യഗാത്മാവായിരിക്കുന്ന ഭഗവാനെ ദേഹമുള്ളവനായിട്ടു മോഹത്താൽ വിചാരിക്കുന്നു	117	24
മൂഢൻ പരമാത്മാവിനെ അറിയുന്നില്ല	,,	25
പരമാത്മാവ് എല്ലാംഅറിയുന്നു പരമാത്മാവിനെ ആരും അറിയുന്നില്ല	,,	26
സുഖദുഃഖാദിദ്വന്ദ്വങ്ങൾ നിമിത്തം മോഹിച്ചവൎക്കു ജ്ഞാനം ഹൃദയത്തിലുണ്ടാകുന്നില്ല	118	27
പുണ്യത്താൽ പാപത്തെ കഴുകിക്കളഞ്ഞവർ പരമേശ്വരനെ ഭജിക്കുന്നു എന്ന നിരൂപണം	,,	28

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
മന്ദബുദ്ധികൾക്ക സൎവ്വത്ര ബ്രഹ്മദൎശനമുണ്ടാവാൻ സഗുണോപാസനം പറയപ്പെട്ടവെന്ന നിരൂപണം 2 ശ്ലോകം	119	29_30

7_ാം അധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താ.

എട്ടാം അദ്ധ്യായം.

ബ്രഹ്മം എന്ത്? അധ്യാത്മം എന്ത്? എന്നിങ്ങിനെ ഏഴ സംഗതികളെക്കുറിച്ച അൎജ്ജുനൻചെയ്ത ചോദ്യത്തിന്ന ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്യുന്ന മറുപടി 2 ശ്ലോകം	120	1_2
ബ്രഹ്മം അധ്യാത്മം കൎമ്മം എന്ന മൂന്നിൻെറ വിവരണം	,,	3
അധിഭൂതം, അധിദൈവം, അധിയജ്ഞം എന്ന മൂന്നിൻെറ വിവരണം	121	4
ഏഴാമത്തെ ചോദ്യത്തിന്നുത്തരമായിട്ട മരണസമയത്തിലും ബ്രഹ്മജ്ഞാനി ആത്മാവുതന്നെ ബ്രഹ്മം എന്ന ഭാവമുള്ളവനായിരിക്കേണമെന്ന്	,,	5
എല്ലാവൎക്കും മരണസമയത്തിലുള്ള വിചാരാനുസരണംതന്നെ ഗതിയുണ്ടാകുന്നുവെന്നു	,,	6
എപ്പോഴും ബ്രഹ്മാനുസന്ധാനം ചെയ്യുന്നവന്നുതന്നെ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിയുണ്ടാകയുള്ളുവെന്ന നിരൂപണം	122	7
ബ്രഹ്മധ്യാനംകൊണ്ട ബ്രഹ്മത്തെത്തന്നെ പ്രാപിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം	,,	8
ഉപാസകൻ പ്രാപിക്കുന്നതായ പരതത്വസ്വരൂപനിരൂപണം.	123	9
ഉപാസകന്നു പരതത്വപ്രാപ്തിക്കാവശ്യമായ സാധനങ്ങളുടെ നിരൂപണം.	,,	10
ബ്രഹ്മത്തെ അറിഞ്ഞവൻ ബ്രഹ്മഭാവം പ്രാപിപ്പാൻ ബ്രഹ്മചൎയ്യം അനുഷ്ഠിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം.	124	11
ഉപാസകനായ യോഗിക്ക് ക്രമമുക്തി സിദ്ധിക്കും പക്ഷേ ക്ലേശപ്പെടേണം എന്ന നിരൂപണം 2 പദ്യം.	,,	12_13
ബ്രഹ്മവിത്തിന്നു ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിക്ലേശംകൂടാതെ ലഭിക്കും എന്ന നിരൂപണം.	125	14
മുക്തിയെപ്രാപിച്ചവൎക്ക പിന്നെ ജന്മാദിദുഃഖങ്ങൾക്കവകാശമില്ലെന്നു.	,,	15
ബ്രഹ്മലോകാദികളിൽ ചെന്നവൎക്കും പുനരാവൎത്തിയുണ്ട്, ബ്രഹ്മവിത്തുകൾക്കാവക കഷ്ടമുണ്ടാകയില്ലെന്നു.	,,	16
ബ്രഹ്മാവിൻെറ അഹോരാത്രികളുടെ വൎണ്ണനം.	126	17
ബ്രഹ്മാവിൻെറ പകലിൽ പ്രാണികളുടെ ജനനം രാത്രിയിൽ മരണം എന്ന നിരൂപണം.	,,	18
ജീവന്നു നാശമില്ല എന്നറിയാത്തതുകൊണ്ടാണ് ഉച്ചനീചഗതികൾ ഉണ്ടാകുന്നത്.	,,	19
സൎവ്വഭൂതങ്ങളുടെ നാശകാലത്തിലും പരമാത്മാവിന്നു നാശമില്ലെന്നുള്ള നിരൂപണം.	127	20
ഏതിനെ പ്രാപിച്ചാൽ പിന്നെ ജന്മാദികളുണ്ടാകയില്ലയോ അതുതന്നെ പരമാത്മസ്വരൂപം എന്ന നിരൂപണം.	,,	21
പരമാത്മാവിനെ പ്രാപിപ്പാൻ ജ്ഞാനസ്വരൂപമായ ഭക്തി പരമസാധനം എന്ന നിരൂപണം.	,,	22
ഏതുകാലത്തിൽ മരിക്കുന്നവർ പിന്നെ ജനിക്കും ഏതുകാലത്തിൽ മരിക്കുന്നവർ പിന്നെ ജനിക്കയില്ല എന്ന കാലനിയമനിരൂപണം.	128	23
ഉത്തരായണകാലത്തിൽ മരിക്കുന്നവൎക്ക ക്രമമുക്തി സിദ്ധിക്കും എന്ന നിരൂപണം.	,,	24
ദക്ഷിണായണത്തിൽ മരിക്കുന്നവൎക്ക പുനൎജന്മമുണ്ട.	129	25

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
ഉത്തരായണദക്ഷിണായനരൂപങ്ങളായ ശുക്ലകൃഷ്ണഗതികൾ അനാദിസിദ്ധകളാണെന്നു.	129	26
രണ്ടു ഗതികളുടെ ഫലമറിയുന്നവൻ മോക്ഷമാർഗ്ഗത്തിൽ ജാഗരൂകനായിരിക്കേണം എന്നു.	,,	27
സഗുണബ്രഹ്മോപാസകനു പ്രാപ്യമായ സുഖത്തിൻെറ നിരൂപണം.	130	28

8-ാം അദ്ധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താഃ.

ഒമ്പതാം അദ്ധ്യായം.

വിജ്ഞാനസഹിതമായ ജ്ഞാനം അതിരഹസ്യമായ സംഗതിയാണെന്നു നിരൂപണം.	130	1
രാജവിദ്യാ എന്നിത്യാദി വിശേഷണങ്ങളാൽ ജ്ഞാനത്തിൻെറ അത്യുൽകൃഷ്ടതയെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.	131	2
ജ്ഞാനമാർഗ്ഗത്തിൽ ശ്രദ്ധിക്കാത്തവർക്കു ജന്മമരണാദ്യനർത്ഥംതന്നെ ഫലം.	,,	3
സർവ്വബ്രഹ്മത്തിനു ഭൂതങ്ങളിൽ പ്രവേശനാദികൾ ഇല്ലെന്നുള്ള നിരൂപണം 2 ശ്ലോകം.	131-132	4-5
ആകാശത്തിൽ വായുവെന്നപോലെ സർവ്വഭൂതങ്ങൾ ബ്രഹ്മത്തിലിരിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം.	132	6
സർവ്വഭൂതങ്ങളുടെ ഉത്പത്തിലയസ്ഥാനം പരമാത്മാവുതന്നെ.	,,	7
പരമാത്മാവുതന്നെ മായയെക്കൊണ്ടു ഭൂതവർഗ്ഗത്തെ സൃഷ്ടിക്കുന്നുവെന്നു കാണിക്കുന്നു.	,,	8
ഉദാസീനനും സംഗരഹിതനുമായ ഈശ്വരനു സൃഷ്ട്യാദികർമ്മങ്ങളോടു സംബന്ധമില്ല എന്നു.	,,	9
ഭഗവൽസാന്നിദ്ധ്യത്താൽ പ്രകൃതിതന്നെ സൃഷ്ട്യാദികളെ നടത്തുന്നുവെന്ന നിരൂപണം.	134	10
ഏകനായ ദേവൻ സകലഭൂതങ്ങളിൽ ഗൂഢനായിരിക്കുന്നുവെന്നറിയാത്ത മൂഢന്മാർ ഈശ്വരനെ തിരസ്കരിക്കുന്നു.	,,	11
മൂഢന്മാരുടെ സ്വഭാവത്തെയും അവർ ആസുരയോനികളിൽ പ്രവേശിക്കുമെന്നും നിരൂപണം.	,,	12
ജന്മനാ ദൈവീസമ്പത്തുള്ളവർ പരമാത്മാവിനെ ഭജിക്കുമെന്ന നിരൂപണം.	135	13
മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ ഭഗവാനെ ഉപാസിക്കേണ്ടതായ മാർഗ്ഗത്തെ കാണിക്കുന്നു.	136	14
ജ്ഞാനികളുടെയും അജ്ഞാനികളുടെയും പരമേശ്വരോപാസ്തിയിൽ ഉള്ള ഭേദം.	,,	15
സത്തായും അസത്തായും കാണപ്പെടുന്നതെല്ലാം പരമേശ്വരൻതന്നെ എന്ന നിരൂപണം 4 ശ്ലോകം.	137-138	16-19
സകാമകർമ്മികൾക്കു സ്വർഗ്ഗസുഖപ്രാപ്തി ഫലം എന്നു.	138	20
സ്വർഗ്ഗത്തിൽചെന്നവർക്കു പുനർജന്മമുണ്ടെന്നു്.	139	21
ബ്രഹ്മനിഷ്ഠന്മാരുടെ യോഗക്ഷേമത്തെ പരമാത്മാവുതന്നെ വഹിക്കും എന്ന നിരൂപണം.	,,	22
പരമാത്മാവിനെയല്ലാതെ അന്യദേവനെ ഭജിക്കുന്നതു ശ്രേയസ്സിന്നു കാരണമാകയില്ല.	139	23
തത്വമറിയാത്തവർക്കു മോക്ഷംസിദ്ധിക്കയില്ല.	140	24
ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരെ ഉപാസിക്കുന്നവർക്കു അതിന്നനുസരിച്ചഫലം സിദ്ധിക്കും എന്നു.	,,	25
ഭക്തിപൂർവ്വംസമർപ്പിക്കുന്ന പത്രപുഷ്പാദികളേയും ഈശ്വരൻ സ്വീകരിക്കുന്നുവെന്നു.	,,	26

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
ഈശ്വരാപ്പണബുദ്ധിപൂൎവ്വം കൎമ്മങ്ങളെല്ലാം നടത്തേണമെന്നുപദേശം.	141	27
നിഷ്കാമകൎമ്മകൎത്താവിന്നു ജ്ഞാനവും തന്നിമിത്തംമോക്ഷവും സിദ്ധിക്കും എന്നു്.	,,	28
പരമാത്മാവു് സകലഭൂതങ്ങളിലും സമസ്വരൂപനായിരിക്കുന്നുവെന്നു്.	,,	29
ദുൎവ്യാപാരമുള്ളവനായിരുന്നാലും ബ്രഹ്മഭാവനയെ അനുസന്ധാനംചെയ്യുന്നവൻ ദോഷമുക്തനായിട്ടു സാധുവായി ഭവിക്കുന്നുവെന്നു്.	142	30
ബ്രഹ്മാനുസന്ധാനത്താൽ ഉടൻതന്നെ ധൎമ്മസ്വരൂപനായിട്ടു മുക്തിയെ പ്രാപിക്കും	143	31
സ്ത്രീശൂദ്രന്മാൎക്കുടെ ജ്ഞാനത്താൽ ശുദ്ധന്മാരാകുന്നസ്ഥിതിക്ക് ബ്രാഹ്മണൻ പരിശുദ്ധനാകുമെന്നു പറയേണമോ എന്ന വാക്യത്താൽ.	,,	32
ജ്ഞാനത്തിൻെറ മഹിമയെ വൎണ്ണിച്ചു.	,,	33
ഈശ്വരനെഭജിക്കേണ്ടതായ മാൎഗ്ഗത്തെ പറയുന്നു.	144	34

ഒമ്പതാമദ്ധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താ.

പത്താമദ്ധ്യായം.

ശ്രദ്ധയുള്ളവനോടുമാത്രമേ ജ്ഞാനം ഉപദേശിക്കാവൂവെന്നുറപ്പിക്കുന്നു.	144	1
അനന്തരജാതന്മാരായ ദേവാദികൾ ഈശ്വരപ്രഭാവം അറിയില്ലെന്ന നിരൂപണം.	145	2
പരമേശ്വരജ്ഞാനംകൊണ്ടു ബുദ്ധിദോഷങ്ങളും തൽകാൎയ്യങ്ങളും ഇല്ലാതാകും എന്ന നിരൂപണം.	,,	3
ഈശ്വരാനുഗ്രഹം ഉണ്ടാകുന്നതുകൊണ്ടും ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടുമാണ് ചിലൎക്കു ജ്ഞാനാദിസൽഗുണങ്ങളും മററുചിലൎക്കു അജ്ഞാനാദി ദുൎഗ്ഗുണങ്ങളുമുണ്ടാകുന്നത് 2 ശ്ലോകം.	,,	4_5
സാമാന്യമായിട്ടു ഭഗവദ്വിഭൂതിവൎണ്ണനം.	146	6
ഭഗവദ്വിഭൂതികളുടെ യഥാൎത്ഥജ്ഞാനത്തിൻെറ ഫലം എന്താണെന്നു കാണിക്കുന്നു.	,,	7
അറിവുള്ളവർ പരമേശ്വരനെ ഭജിക്കുന്നു.	147	8
പരമേശ്വരനെ ഭജിക്കേണ്ടതായ ക്രമം.	,,	9
വേദാന്തശ്രവണരൂപമായ പരമേശ്വരഭജനത്താൽ ജ്ഞാനം ഉണ്ടാകും എന്ന നിരൂപണം.	,,	10
ഏതാംവിഭൂതിം എന്നതു മുതൽ യേനമാമുപയാന്തിതേ എന്നതുവരെയുള്ള ശ്ലോകങ്ങളുടെ പ്രകാരാന്തരത്തിൽ വ്യാഖ്യാനവും.		
പരമാത്മാവുതന്നെ ജ്ഞാനപ്രകാശത്താൽ അജ്ഞാനത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം.	148	11
പരംബ്രഹ്മ പരംധാമ എന്നതു മുതൽ 4 ശ്ലോകംകൊണ്ടു അൎജ്ജുനൻ ഭഗവന്മാഹാത്മ്യത്തെ വൎണ്ണിക്കുന്നു.	148	12-15
ഭഗവദ്വിഭൂതിയറിവാൻവേണ്ടി ഭഗവാനോടുഅൎജ്ജുനൻചെയ്യുന്നപ്രാൎത്ഥന.	149	16
അങ്ങയെ എങ്ങിനെയാണറിയേണ്ടതു് എന്നൎജ്ജുനൻെറ ചോദ്യം.	,50	17
അങ്ങയുടെ ഐശ്വൎയ്യത്തേയും വിഭൂതിയേയും വിസ്തരിച്ചരുളിചെയ്യേണം എന്ന അൎജ്ജുനപ്രശ്നം.	,,	18
വിഭൂതിയെ വിസ്തരിക്കാം എന്ന ഭഗവൽപ്രതിജ്ഞാ.	,,	19
ഉത്തമമദ്ധ്യമാധികാരികൾ ഉപാസിക്കേണ്ടതായ രൂപത്തെക്കുറിച്ചു നിരൂപണം.	151	20
ആദിത്യാനാമഹംവിഷ്ണുവെന്നതു മുതൽ ജ്ഞാനം ജ്ഞാനവതാമഹം എന്നതുവരെയുള്ള 18 ശ്ലോകംകൊണ്ടു മൂഢന്മാൎക്കുപാസിപ്പാനുള്ള വിഭൂതികളെ ഭഗവാൻ വിസ്തരിക്കുന്നു.	151_153	21_38

വിഷയങ്ങാം.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
സമസ്തലോകരൂപത്തിൽ കാണപ്പെടുന്നതു പരമാത്മാവുതന്നെ എന്ന നിരൂപണം.	154	39
ഈശ്വരവിഭൂതികാംക്കവധിയില്ലെന്ന്.	,,	40
സാമാന്യമായിട്ട വിഭൂതിയെ പറഞ്ഞുവെന്ന്.	,,	41
വിഭൂതികളെ ഉപാസിക്കകയെന്നതു സാധ്യമല്ലാത്തതിനാൽ വിശ്വഭഗവാൻ എന്നുപാസിക്കേണ്ടതാണെന്നു നിരൂപണം.	155	42

പത്താം അദ്ധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താ.

ശുഭമസ്തു

11-ാം അദ്ധ്യായം.

ഭഗവൻ കാരുണ്യത്താൽ മോഹം നശിച്ചുവെന്ന അർജ്ജുനവചനം	156	1
ഭഗവാന്റെ മാഹാത്മ്യത്തെ അർജ്ജുനൻ പറഞ്ഞതിനെ കാണിക്കുന്നു.	,,	2
ഭഗവാന്റെ ഐശ്വര്യത്തെ കാണ്മാനുള്ള അർജ്ജുനന്റെ ഇച്ഛാ.	157	3
വിശ്വരൂപത്തെ കാട്ടിത്തരേണമെന്നുള്ള അർജ്ജുനപ്രാർത്ഥനാ.	,,	4
എന്റെ ബഹുവിധരൂപങ്ങളെ കണ്ടുകൊാംക എന്ന ഭഗവദ്വാക്യം. രണ്ടുശ്ലോകം.	,,	5-6
വിശ്വരൂപനായ എന്നിൽ സകലലോകങ്ങളേയും കണ്ടുകൊാംക എന്ന ഭഗവദ്വാക്യം.	158	7
ഭഗവാൻ അർജ്ജുനനു ദിവ്യനേത്രം നൽകിയെന്ന്.	,,	8
ഭഗവാൻ വിശ്വരൂപത്തെ കാട്ടിക്കൊടുത്തുവെന്ന സംജയവാക്യം.	159	9
2 ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഭഗവാന്റെ ആ സ്വരൂപത്തെ സംജയൻ വൎണ്ണിച്ചത്.	,,	10-11
വിശ്വരൂപപ്രകാശത്തിനുപമ ലോകത്തിൽ ഇല്ലെന്നുള്ള നിരൂപണം.	,,	12
ഭഗവാന്റെ ദേഹത്തിൽ സൎവ്വലോകത്തേയും അർജ്ജുനൻ കണ്ടുവെന്ന്.	160	13
വിശ്വരൂപം കണ്ടപ്പോാം അർജ്ജുനനുണ്ടായ ആശ്ചര്യാദിഭാവങ്ങളുടെ നിരൂപണം	,,	14
വിശ്വരൂപത്തിൽ ദേവന്മാർ മുതലായവരെ അർജ്ജുനൻ കണ്ടുവെന്നത്.	,,	15
വിശ്വരൂപത്തിൽ അനേകകൈകാം ഉദരങ്ങാം മുതലായ അനേകാവയവങ്ങാം കണ്ടുവെന്നു.	,,	16
വിശ്വരൂപത്തിൽ കണ്ട തേജഃപുഞ്ജം.	161	17
വിശ്വരൂപം അക്ഷരസ്വരൂപം എന്ന നിരൂപണം.	,,	18
വിശ്വരൂപത്തിൽ അനന്തവീൎയ്യാദിദർശനം.	,,	19
വിശ്വരൂപത്തിന്റെ ഭയങ്കരത്വാദിനിരൂപണം.	162	20
വിശ്വരൂപത്തിൽ ദേവാദികളുടെ പ്രവേശനിരൂപണം.	,,	21
വിശ്വരൂപദർശനത്താൽ ദേവാദികാം ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നതിനെ അർജ്ജുനൻ കണ്ടുവെന്ന്.	163	22
ഭയങ്കരരൂപദർശനത്താൽ അർജ്ജുനനുണ്ടായ ഭയകമ്പാദിഭാവനിരൂപണം മൂന്നുശ്ലോകം.	,,	23-25
ദ്രോണാദികാം നശിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു ഭഗവാന്റെ മുഖാന്തർഭാഗത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതിന്റെ നിരൂപണം. നാലുശ്ലോകം.	164	26-29
വിഷ്ണുവിന്റെ ഭയങ്കരസ്വരൂപവൎണ്ണനം.	,,	30
ഉഗ്രസ്വരൂപനായ അങ്ങുന്നാരാകുന്നുവെന്ന അർജ്ജുനപ്രാർത്ഥനാ.	165	31
കാലസ്വരൂപൻ ഞാനെന്ന ഭഗവദ്വാക്യം.	,,	32
ശത്രുജയത്തിൽ അർജ്ജുനൻനിമിത്തം,	166	33
മാത്രം എന്ന ഭഗവദ്വചനം. 2 ശ്ലോകം	,,	34
ധൃതരാഷ്ട്രരോടുള്ള സംജയവചനം.	,,	35
ഭഗവാന്റെ മഹത്വനിരൂപണം.	167	36

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
സർവ്വദേവന്മാരാൽ നമസ്കരിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യൻ ഭഗവാൻതന്നെയെന്ന നിരൂപണം.	167	37
സഗുണനും നിർഗ്ഗുണനുമായിരിക്കുന്നവൻ ഭഗവാനെന്ന നിരൂപണം.	168	38
വായു അഗ്നി എന്നിത്യാദി ദേവന്മാർ ഏകനായ ഭഗവാൻതന്നെയെന്നു സർവ്വത്ര നമസ്കാര്യൻ ഭഗവാനെന്നു്.	,,	40
സർവ്വാപരാധങ്ങളെ ക്ഷമിക്കേണമെന്നു അർജ്ജുനൻ ചെയ്യുന്ന പ്രാർത്ഥനാ. 2 ശ്ലോകം.	169	41_42
സർവദേവാദികളെക്കാൾ അതിമഹത്വം ഉള്ളവൻ ഭഗവാനെന്ന നിരൂപണം.	,,	43
അപരാധങ്ങളെ ക്ഷമിക്കേണമെന്ന പ്രാർത്ഥനയിൽ അർജ്ജുനൻ കാണിക്കുന്ന ഉദാഹരണങ്ങൾ.	170	44
ഭയങ്കരമായ ഈ രൂപത്തെ ഉപസംഹരിക്കേണമെന്നുള്ള പ്രാർത്ഥന.	,,	45
സൌമ്യമായ പൂർവ്വരൂപത്തെ കാട്ടിത്തരേണമെന്നു് വീണ്ടും പ്രാർത്ഥനാ.	,,	46
ഭഗവദനുഗ്രഹംകൊണ്ടേ വിശ്വരൂപദർശനമുണ്ടാകയുള്ളുവെന്ന നിരൂപണം.	171	47
വിശ്വരൂപദർശനം അതീവദുർല്ലഭം എന്നു്.	,,	48
ഭയപ്പെടാതെ എന്റെ സൌമ്യരൂപത്തെ കണ്ടുകൊൾകയെന്ന ഭഗവദുക്തി:	,,	49
സൌമ്യരൂപത്തെക്കാട്ടിക്കൊടുത്തിട്ടു് ഭഗവാൻ അർജ്ജുനനെ നിർഭയനാക്കിയെന്ന സംജയവചനം.	172	50
സൌമ്യരൂപദർശനത്താൽ അർജ്ജുനന്നു സ്വസ്ഥത കിട്ടിയെന്ന നിരൂപണം.	,,	51
വിശ്വരൂപദർശനത്തിന്റെ ശ്രേഷ്ഠതയെ നിരൂപിച്ചിരിക്കുന്നു.	,,	52
ഭഗവാനെ സാക്ഷാത്തായറിവാൻ കർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു സാധിക്കയില്ലെന്നു.	173	53
ഭഗവൽ സാക്ഷാൽകാരം സാധിപ്പിക്കുന്ന ഭക്തിയുടെ സ്വരൂപനിരൂപണം.	,,	54
ഭഗവാനെ പ്രാപിപ്പാൻ ആവശ്യമായ അഞ്ചു സാധനങ്ങളുടെ നിരൂപണം.	,,	55

11_ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ അനുക്രമണികാ സമാപ്താ.

12_ാം അദ്ധ്യായം.

സഗുണനിർഗ്ഗുണോപാസകന്മാരുടെ താരതമ്യം അറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്ന അർജ്ജുനൻ ചെയ്യുന്ന ചോദ്യം	174	1
എല്ലാം ബ്രഹ്മം എന്ന ഭാവത്തിൽ സഗുണത്തെ ഉപാസിക്കുന്നവർ ശ്രേഷ്ഠന്മാരെന്ന നിരൂപണം.	175	2
നിർഗ്ഗുണോപാസകന്മാർ അത്യന്തം ശ്രേഷ്ഠന്മാരെന്ന നിരൂപണം രണ്ടു ശ്ലോകം.	,,	3_4
ചിത്തത്തിനു പരിപാകം സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലാത്തവൎക്കു നിർഗ്ഗുണോപാസനത്തിൽ ക്ലേശം അധികം എന്ന നിരൂപണം.	176	5
സഗുണോപാസനകൊണ്ടു ചിത്തശുദ്ധിവന്നവൎക്കു ബ്രഹ്മജ്ഞാനദ്വാരാ ബന്ധനിവൃത്തിയുണ്ടാകുമെന്ന നിരൂപണം 2 ശ്ലോകം.	177	6_7
ബ്രഹ്മജ്ഞാനം സിദ്ധിച്ചു് മുക്തി പ്രാപിപ്പാൻ ഭഗവാനെ ഉപാസിക്കേണം എന്നു്.	,,	8
വിശ്വരൂപത്തെ ധ്യാനിപ്പാൻ സാധിക്കാത്തവന്നു് ഇതരസാധനനിരൂപണം.	,,	9
അഭ്യാസത്തിൽ അശക്തൻ കർമ്മം നടത്തേണം എന്ന നിരൂപണം.	178	10
തീരെ മന്ദബുദ്ധിയാണെങ്കിൽ കർമ്മഫലത്തെ കാംക്ഷിക്കാതെ കർമ്മം ചെയ്യേണം.	,,	11
കർമ്മഫലത്യാഗത്താൽ മോക്ഷം സിദ്ധിക്കും.	179	12
ദ്വേഷാദിദോഷം ലേശവുമില്ലാത്തവൻ ഭഗവൽപ്രിയനെന്ന നിരൂപണം 2 ശ്ലോകം.	179_180	13_14
ഭഗവൽപ്രിയന്റെ ലക്ഷണം.	,,	15

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
ഭഗവൽഭക്തന്റെ മററ ലക്ഷണങ്ങൾ.	,,	16
രാഗദ്വേഷാദികൾ ഇല്ലാതിരിക്കുന്നതാണ് വിദ്വല്ലക്ഷണം.	181	17
ശത്രുമിത്രാദികളിൽ സമബുദ്ധിയുക്തൻ ഭഗവൽപ്രിയൻ എന്ന നിരൂപണം 2 ശ്ലോകം.	181	18
ദ്വേഷമില്ലായ്മ മുതലായ ലക്ഷണമുള്ളവരെല്ലാം ഭഗവൽപ്രിയന്മാർ	,,	19
തന്നെയെന്ന നിരൂപണം.	182	20

12_ാം അധ്യായത്തിലെ അനുക്രമണികാ സമാപ്താ ശുഭമസ്തു.

13_ാം അധ്യായം.

ക്ഷേത്രത്തിന്റെയും ക്ഷേത്രജ്ഞന്റെയും സ്വരൂപനിരൂപണം.	183	1
അനേക യുക്തികൾകൊണ്ടും പ്രമാണങ്ങൾകൊണ്ടും ദേഹാദികളിൽനിന്ന വേറിട്ടിരിക്കുന്ന ക്ഷേത്രജ്ഞനെകുറിച്ചുള്ള നിരൂപണം.	,,	2
ക്ഷേത്രജ്ഞനും പരമാത്മാവും ഒന്നുതന്നെയെന്ന നിരൂപണം.	,,	2
ക്ഷേത്രം ബ്രഹ്മത്തിൽ കല്പിതം എന്ന നിരൂപണം.	,,	2
ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞന്മാരെകുറിച്ചു വീണ്ടും പറയാം എന്ന ഭഗവൽപ്രതിജ്ഞ.	184	3
ക്ഷേത്രത്തിന്റെയും ക്ഷേത്രജ്ഞന്റെയും യഥാർത്ഥനിരൂപണം ശ്രുത്യാദിപ്രമാണങ്ങളാൽ ചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്ന്.	185	4
ക്ഷേത്രസ്വരൂപനിരൂപണം 2 ശ്ലോകം.	185_186	5_6
ആത്മജ്ഞാനമുണ്ടാവാനുപകരിക്കുന്ന സാധനങ്ങളുടെ നിരൂപണം.	,,	7
ജന്മമരണാദിദുഃഖദോഷനിരൂപണം.	187	8
പുത്രദാരാദികളിൽ ആസക്തികൂടാതിരിക്കേണം എന്ന നിരൂപണം 3 ശ്ലോകം.	187_188	9_11
അറിയേണ്ടതായ ക്ഷേത്രജ്ഞനെയും അറിഞ്ഞാലുള്ള ഫലത്തെയും നിരൂപിക്കുന്നു	188	12
ക്ഷേത്രജ്ഞസ്വരൂപനായ പരമാത്മാവിന്റെ പാണിപാദാദിനിരൂപണം	189	13
ക്ഷേത്രജ്ഞലക്ഷണം പരമാത്മാവിലുണ്ടെന്ന നിരൂപണം	,,	14
സർവ്വജഗത്തും ബ്രഹ്മം മാത്രമാണെന്ന നിരൂപണം	190	15
വിഭിന്നങ്ങളായ വ്യക്തികളിൽ ബ്രഹ്മം അഭിന്നമാണെന്ന നിരൂപണം	,,	16
ബ്രഹ്മസ്വരൂപം, പ്രാപ്തിസാധനം, ഉപലബ്ധിസ്ഥാനം എന്നിവയുടെ നിരൂപണം	191	17
ക്ഷേത്രവും ക്ഷേത്രജ്ഞനും യഥാർത്ഥമായറിയപ്പെട്ടാൽ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിയെന്ന ഫലം സിദ്ധിക്കും എന്ന നിരൂപണം	192	18
പ്രകൃതിയും പുരുഷനും രണ്ടും അനാദികൾ എന്ന നിരൂപണം	,,	19
പ്രകൃതിപുരുഷന്മാരുടെ സംസാരകാരണം	,,	20
ഉച്ചനീചയോനികളിൽ ജനിപ്പാൻ കാരണം ഗുണങ്ങളോടു ചേർച്ച എന്നു	193	21
ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നുതന്നെ എന്നറിവാനുപകരിക്കുന്ന 6 വിധ വിശേഷണങ്ങളുടെ നിരൂപണം	194	22
മേൽകാണിച്ച 6 വിധ ലക്ഷണങ്ങളെ അറിയുന്നതുകൊണ്ടു കൈവല്യം സിദ്ധിക്കും എന്ന നിരൂപണം	,,	23
ഉത്തമ മധ്യമ കനിഷ്ഠന്മാരെന്ന മൂന്നുതരത്തിലുള്ള അധികാരികൾക്കും ബ്രഹ്മപ്രാപ്തി സാധിപ്പാൻ വെവ്വേറെ സാധനങ്ങളുടെ നിരൂപണം	195	24
കർമ്മങ്ങളിൽ അധികാരമില്ലാത്തവൎക്കു മുക്തി സാധിപ്പാനുള്ള സാധനങ്ങൾ	196	25
ക്ഷേത്രത്തോടു ക്ഷേത്രജ്ഞനുസംയോഗമുണ്ടെന്ന കല്പനമാണ് ജന്മകാരണം	,,	26
ദേഹാദികളുടെ നാശത്തിൽ നശിക്കാതിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ അറിയുന്നവൻ മുക്തനായ്വരും	197	27

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
സൎവ്വത്ര പരിപൂൎണ്ണൻ ആത്മാവെന്ന ജ്ഞാനത്താൽ ആത്മാവിനെ ദ്രോഹിക്കാത്തവൻ മുക്തനാകും	198	28
ആത്മാവു കൎത്താവല്ലെന്നറിഞ്ഞവൻ പരമാത്മാവിനെ അറിഞ്ഞവനാകുന്നു	198	29
ആത്മാവേകനെന്നറിവുണ്ടായ തൽക്ഷണം ആ ജ്ഞാനി ബ്രഹ്മമായി ഭവിച്ചു നിശ്ചയം	,,	30
അനാദിത്വാദി വിശേഷണയുക്തനായ ആത്മാവിന്നു കൎത്തൃത്വമോ കൎമ്മഫലസംയോഗമോ ഇല്ലെന്നുള്ള നിരൂപണം	199	31
എല്ലാ ദേഹങ്ങളിൽ വസിക്കുന്ന ആത്മാവെങ്കിലും എങ്ങും വസിക്കുന്ന ആകാശം എന്നപോലെ ഒന്നിനോടും സംബന്ധപ്പെട്ടിരിക്കുന്നില്ല	,,	32
സൂൎയ്യദൃഷ്ടാന്തംകൊണ്ടു ക്ഷേത്രത്തെ അറിയുന്നവൻ ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നു വിലക്ഷണൻ എന്നുറപ്പിക്കുന്നു	200	33
ക്ഷേത്രത്തെയും ക്ഷേത്രജ്ഞനെയും വേൎതിരിച്ചറിയുന്നതുകൊണ്ടു അജ്ഞാനവും തന്നിമിത്തം സംഭവിച്ച ബന്ധവും നശിക്കുന്നതുകൊണ്ടു	201	34
പരമപദപ്രാപ്തിരൂപമായ മഹൽപദം സിദ്ധിക്കുമെന്ന നിരൂപണം	202	35

13_ാം അദ്ധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താ.

പതിനാലാം അദ്ധ്യായം.

ഗുണങ്ങളെയും അവയുടെ കാൎയ്യങ്ങളെയും അറിഞ്ഞതുകൊണ്ടുണ്ടായ ശ്രേയഃസ്വരൂപനിരൂപണം.	203	1
ഭഗവൽഭാവത്തെ പ്രാപിച്ചവൎക്കു ജന്മാദിദുഃഖങ്ങളുണ്ടാകയില്ല.	,,	2
ചൈതന്യശക്തിനിമിത്തം പ്രകൃതി ജഗത്തിനെ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു.	204	3
പ്രകൃതിജഗദംബാ. പരമാത്മാപിതാ.	,,	4
ഗുണങ്ങൾ ജീവനെ ബന്ധിക്കുന്നു.	205	5
സത്വഗുണസ്വരൂപവും തൽകാൎയ്യവും.	,,	6
രജസ്സിന്റെ സ്വരൂപവും തൽകാൎയ്യവും.	206	7
തമസ്സിന്റെ സ്വരൂപവും കാൎയ്യവും.	,,	8
മൂന്നുഗുണങ്ങളുടേയും കാൎയ്യനിരൂപണം.	207	9
ഗുണങ്ങൾ ഒന്നിനെ മറെറാന്നതിക്രമിക്കുന്ന സ്വഭാവനിരൂപണം.	,,	10
വൎദ്ധിച്ച സത്വഗുണത്തിന്റെ ലക്ഷണം.	208	11
വൎദ്ധിച്ച രജോഗുണത്തിന്റെ ലക്ഷണം.	,,	12
വൎദ്ധിച്ച തമോഗുണത്തിന്റെ ലക്ഷണം.	,,	13
സത്വഗുണം വൎദ്ധിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ മരിക്കുന്ന ഒരുവന്നു കിട്ടുന്ന ഗതി.	209	14
രജസ്സും തമസ്സും വൎദ്ധിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ മരിക്കുന്നവന്നു സിദ്ധിക്കുന്ന ഗതി സ്വരൂപം.	,,	15
സാത്വികാദികൎമ്മങ്ങളുടെ ഫലനിരൂപണം.	,,	16
സത്വാദിഗുണങ്ങളുടെ മററു കാൎയ്യനിരൂപണം.	210	17
സത്വാദിഗുണങ്ങളിലിരിക്കുന്നവരുടെ ഗതിസ്വരൂപനിരൂപണം.	,,	18
ഗുണങ്ങളെ വേറിട്ടിരിക്കുന്ന ആത്മജ്ഞാനി മുക്തിയെപ്രാപിക്കും എന്ന നിരൂപണം.	,,	19
ഗുണങ്ങളെഅതിക്രമിക്കുന്നതുകൊണ്ടു മുക്തനായിഭവിക്കുമെന്നനിരൂപണം,	211	20
ഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചവന്റെ ലക്ഷണമെന്താണെന്നു അൎജ്ജുനൻ ചെയ്യുന്ന മൂന്നു ചോദ്യം.	212	21
ഗുണാതീതന്നുമാത്രം അറിവാൻകഴിയുന്ന ലക്ഷണനിരൂപണം.	,,	22

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
ഗുണാതീതന്റെ ആചാരം എങ്ങിനെയിരിക്കും എന്ന ചോദ്യത്തിന്നുത്തരം.	213	23
ഗുണാതീതന്റെ അന്യക്കറിവാൻ കഴിയുന്ന ലക്ഷണകഥനം 2ശ്ലോകം.	214	24_25
ഗുണങ്ങളെ എങ്ങിനെ അതിക്രമിപ്പാൻകഴിയും എന്ന മൂന്നാം ചോദ്യത്തിന്നുത്തരം.	215	26
ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നെന്ന നിരൂപണം.	,,	27

14_ാംഅദ്ധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താ.

ശുഭമസ്തു.

പതിനഞ്ചാം അദ്ധ്യായം.

സംസാരവൃക്ഷത്തിന്റെ മൂലശാഖാദികളുടെ സ്വരൂപവൎണ്ണനം.	216_217	1
സംസാരവൃക്ഷത്തിന്റെ ശാഖകളുടെ വ്യാപ്തിയേയും തളിരു മുതലായവയേയും കാണിക്കുന്നു.	218	2
സംസാരവൃക്ഷത്തെ വൈരാഗ്യഖഡ്ഗത്താൽ ഛേദിച്ചിട്ടു ബ്രഹ്മപദത്തെ അന്വേഷിപ്പാൻ പരിശ്രമിക്കേണം എന്നു 2 ശ്ലോകം.	219	3_4
നിൎമ്മാനമോഹത്വാദിലക്ഷണലക്ഷിതന്മാർ മുക്തിയെ പ്രാപിക്കും എന്നു്.	220	5
സൂൎയ്യാദികൾക്കു് പ്രകാശിപ്പിക്കുവാൻ കഴിയാത്തതും സ്വയം പ്രകാശിക്കുന്നതുമായ ബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിച്ചവൎക്കു പുനരാവൃത്തിയില്ലെന്നു നിരൂപണം.	221	6
ബ്രഹ്മംതന്നെ അവിദ്യോപാധിനിമിത്തം ജീവനായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു.	,,	7
ഇന്ദ്രിയാദികളെഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു ജീവൻഅന്യശരീരത്തെ പ്രാപിക്കുന്നുവെന്നു	,,	8
ആത്മാവിന്നു വിഷയങ്ങളെ കാണ്മാൻ ഇന്ദ്രിയങ്ങളാകുന്നു കരണങ്ങൾ എന്ന സംഗതിയിൽ ആത്മാവു് ഇന്ദ്രിയാദികളിൽനിന്നു ഭിന്നൻ എന്നു്.	222	9
ജ്ഞാനമാകുന്ന കണ്ണുകൊണ്ടു അറിയപ്പെടുവാൻ കഴിയുന്ന ആത്മാവിനെ മൂഢന്മാർ അറിയുന്നില്ല എന്നു്.	222	10
പുറമെയുള്ള വിഷയങ്ങളിൽ മനസ്സിരുത്തുന്നവർ ആത്മാവിനെ അറിയുകയില്ല എന്ന നിരൂപണം.	223	11
സൂൎയ്യാദികളായ എല്ലാ തേജോഗോളങ്ങളിലും പരമേശ്വരദൃഷ്ടിയുണ്ടാകേണം എന്ന നിരൂപണം.	,,	12
ഭൂമി ചന്ദ്രൻ എന്നിവയിലും പരമേശ്വരദൃഷ്ടിയുണ്ടായിരിക്കേണം.	224	13
ദേഹത്തിൽ പരമേശ്വരൻതന്നെ ജഠരാഗ്നിയായിരുന്നിട്ടു അന്നപാനാദികളെ ദഹിപ്പിക്കുന്നുവെന്നു്.	,,	14
ഈശ്വരാനുഗ്രഹമുള്ളവൎക്കു ജ്ഞാനാദിശുഭഗുണങ്ങളും അതില്ലാത്തവൎക്കു അജ്ഞാനാദിദുൎഗ്ഗുണങ്ങളുമുണ്ടാകുന്നുവെന്നു നിരൂപണം.	225	15
കാൎയ്യമായ ക്ഷരപുരുഷന്റേയും കാരണമായ അക്ഷരപുരുഷന്റേയും സ്വരൂപനിരൂപണം.	226	16
ഉത്തമപുരുഷനായ പ്രത്യഗാത്മാവിന്റെ സ്വരൂപനിരൂപണം.	,,	17
പുരുഷോത്തമൻ എന്ന ശബ്ദത്തിന്റെ വ്യാഖ്യാനം.	227	18
പരമാത്മജ്ഞാനഫലനിരൂപണം.	,,	19
15_ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ച സംഗതിയെ അറിയുന്നവൻ കൃതകൃത്യനായി ഭവിക്കും എന്നു്.	,,	20

15_ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ അനുക്രമണികാ സമാപ്തം. ശുഭമസ്തു.

16_ാം അദ്ധ്യായം.

ദൈവീസമ്പത്ത് എന്ന ഗുണങ്ങളുടെ വിവരണം 3ശ്ലോകം.	228	1_3
ആസുരീസമ്പത്ത് എന്ന ഗുണങ്ങളുടെ നിരൂപണം.	229	4

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
ദൈവാസുരസമ്പത്തുകളുടെ കാൎയ്യനിരൂപണം.	230	5
ആസുരീസമ്പത്തിനെ വിസ്തരിച്ചു പറയാം എന്ന ഭഗവൽപ്രതിജ്ഞാ.	,,	6
ആസുരഗുണമുള്ളവരുടെ സ്വഭാവനിരൂപണം.	231	7
ആസുരന്മാരുടെ നിശ്ചയനിരൂപണം.	,,	8
ആസുരന്മാർ ജഗന്നാശകാരികൾ എന്നു്	,,	9
ഏതുവിധത്തിൽ അവർ ജഗത്തിനെ നശിപ്പിക്കുന്നുവെന്ന നിരൂപണം.	232	10
അവരുടെ വിചാരരീതിനിരൂപണം. 2പദ്യം.	,,	11_12
അവരുടെ അനന്തമനോരഥനിരൂപണം 3പദ്യം.	233	13_15
അവരുടെ മനോരഥങ്ങളുടെ ഫലം.	234	16
അവർ ചെയ്യുന്ന ദംഭയജ്ഞസമ്പ്രദായം.	,,	17
അവർ ആത്മജ്ഞാനത്തെ ദ്വേഷിക്കുന്നവരാണെന്നു്.	,,	18
അവർ സൂകരാദിയോനികളിൽ ജനിക്കേണ്ടിവരും എന്നു്.	,,	19
അവൎക്കു തുടൎച്ചയായിട്ടും അധോഗതിതന്നെ ഫലം എന്ന ഭഗവന്നിശ്ചയം.	235	20
നരകത്തിന്നു പ്രധാനദ്വാരങ്ങൾ കാമം ക്രോധം ലോഭം എന്ന വൃത്തികളാണെന്ന നിരൂപണം.	,,	21
ആ മൂന്നു ദോഷമില്ലാത്തവൻ ആത്മജ്ഞാനത്താൽ മുക്തിയെ പ്രാപിക്കും എന്നു്.	236	22
ശാസ്ത്രസമ്മതമല്ലാത്ത പ്രവൃത്തി ചെയ്യുന്നവൎക്കു സൽഗതി സിദ്ധിക്കയില്ല.	,,	23
കാൎയ്യാകാൎയ്യനിശ്ചയത്തിൽ ശാസ്ത്രംതന്നെ പ്രമാണം എന്നുള്ള ഭഗവന്മതം.	,,	24

16_ാം അദ്ധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താ. ശുഭംഭൂയാൽ.

17 ാം അദ്ധ്യായം.

ശാസ്ത്രവിധി അറിയാതെ ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം യജിക്കുന്നവരുടെ സമ്പത്തെന്താണെന്നുള്ള അർജ്ജുനപ്രശ്നനിരൂപണം.	237	1
ചോദ്യത്തിന്നുത്തരം പറവാൻ ശ്രദ്ധയുടെ ത്രൈവിധ്യത്തെ നിരൂപിക്കുന്നു.	,,.	2
എല്ലാവൎക്കും അവരിൽ സ്വാഭാവികമായിട്ടുള്ള സത്വാദിഗുണപ്രാധാന്യത്തെ അനുസരിച്ചു് മൂന്നുവിധത്തിലുള്ള ശ്രദ്ധയുണ്ടായിരിക്കും.	238	3
ആ ഗുണാനുസരണം ദേവാദിപൂജയുമുണ്ടാകും.	,,	4
ശാസ്ത്രവിഹിതമല്ലാത്ത ശരീരപീഡക്കിടവരുത്തുന്ന തപസ്സു മുതലായവ ആസുരസ്വഭാവികൾ ചെയ്യും.	,,	5_6
ആഹാരം യജ്ഞം മുതലായവ സത്വാദിഗുണഭേദംനിമിത്തം മൂന്നുവിധത്തിലായിരിക്കും.	239	7
സാത്വികാഹാരനിരൂപണം.	,,	8
രാജസാഹാരനിരൂപണം.	240	9
താമസാഹാരനിരൂപണം.	,,	10
സാത്വികയജ്ഞനിരൂപണം.	,,	11
രാജസയജ്ഞനിരൂപണം.	,,	12
താമസയജ്ഞലക്ഷണം.	241	13
ശരീരംകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന തപസ്സിന്റെ സ്വരൂപം.	,,	14
വാങ്മയതപസ്സിന്റെ നിരൂപണം.	,,	15
മാനസതപസ്സിന്റെ നിരൂപണം.	242	16
സാത്വികതപസ്സിന്റെ നിരൂപണം.	,,	17
രാജസതപസ്സിന്റെ നിരൂപണം.	,,	18
താമസതപസ്സിന്റെ നിരൂപണം.	243	19
സാത്വികദാനനിരൂപണം.	,,	20
രാജസദാനനിരൂപണം.	,,	21
താമസദാനനിരൂപണം.	,,	22
ഓം തത് സത് എന്ന ബ്രഹ്മനാമത്തിന്റെയും തന്മഹത്വത്തിന്റെയും നിരൂപണം.	244	23

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
ഓംകാരവിനിയോഗനിരൂപണം.	244	24
തൽപദവിനിയോഗനിരൂപണം.	,,	25
സച്ഛബ്ദവിനിയോഗനിരൂപണം 2 ശ്ലോകം.	245	26_27
ശ്രദ്ധാരഹിതമായ ഒരു കർമ്മത്തിന്നും ഫലമില്ലെന്നുള്ള നിരൂപണം.	,,	28

17_ാം അദ്ധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താ ശുഭമസ്തു.

18_ാം അദ്ധ്യായം.

സന്ന്യാസം ത്യാഗം എന്ന ശബ്ദങ്ങളുടെ അർത്ഥം എന്താണെന്നുള്ള അർജ്ജുനപ്രശ്നനിരൂപണം.	246	1
സന്ന്യാസത്യാഗശബ്ദങ്ങൾക്കു മതഭേദംനിമിത്തമുള്ള അർത്ഥഭേദനിരൂപണം.	,,	2
നിഷിദ്ധകർമ്മങ്ങൾ ത്യാജ്യങ്ങളെന്നു കാണിച്ചുകൊണ്ടു യജ്ഞദാനാദികർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യേണ്ടതാണെന്ന സംഗതിയെ നിരൂപിക്കുന്നു.	247	3
സ്വാഭിപ്രായം പറയാം എന്ന ഭഗവൽപ്രതിജ്ഞാ.	248	4
യജ്ഞദാനാദികൾ ബുദ്ധിയെ ശുദ്ധമാക്കുന്നവയാകയാൽ കർത്തവ്യങ്ങളാണെന്ന നിരൂപണം.	,,	5
യജ്ഞാദികളെ ഏതുവിധം നടത്തേണമെന്നു്.	,,	6
താമസത്യാഗത്തിൻെറ ലക്ഷണം.	,,	7
രാജസത്യാഗലക്ഷണം.	249	8
സാത്വികത്യാഗലക്ഷണം	,,	9
സാത്വികത്യാഗത്താൽ അന്തഃകരണശുദ്ധി സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനിയുടെ ലക്ഷണങ്ങൾ.	250	10
ദേഹാഭിമാനമുള്ളവക്കു സർവ്വകർമ്മത്യാഗം സാധ്യമല്ലാത്തതിനാൽ ഫലത്യാഗം ആവശ്യം.	,,	11
കർമ്മികൾക്കു സംസാരം തുടന്നുകൊണ്ടിരിക്കും വിദ്വാന്മാക്കു് മുക്തി സിദ്ധിക്കും എന്നു്.	251	12
ഏതൊരു കർമ്മവും നിർവ്വഹിപ്പാൻ അഞ്ചു കാരണങ്ങളുണ്ടെന്ന നിരൂപണം.	,,	13
അധിഷ്ഠാനം മുതലായ അഞ്ചുകാരണങ്ങൾ.	252	14
ശരീരാദിത്രിവിധകരണങ്ങൾകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന സകല കർമ്മങ്ങൾക്കും കാരണം അഞ്ചുതന്നെ	,,	15
അധിഷ്ഠാനാദിപഞ്ചാവയവങ്ങൾ നടത്തുന്ന കർമ്മങ്ങളുടെ കർത്താവു ആത്മാവാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നതു മൂഢലക്ഷണം എന്നു്.	253	16
ദേഹാഭിമാനമില്ലാത്തവന്നു ബന്ധമില്ലെന്നുവരുത്തുന്ന ജ്ഞാനത്തിൻെറ മാഹാത്മ്യം.	254	17
ജ്ഞാതാവു് മുതലായവരുടെ നിരൂപണം	,,	18
ജ്ഞാനകർമ്മാദികൾക്കു് സാത്വികാദിഭേദനിരൂപണപ്രതിജ്ഞാ.	255	19
സാത്വികജ്ഞാനലക്ഷണം.	,,	20
രാജസജ്ഞാനലക്ഷണം.	256	21
താമസജ്ഞാനലക്ഷണം	256	22
സാത്വികകർമ്മനിരൂപണം	257	23
രാജസകർമ്മനിരൂപണം	,,	24
താമസകർമ്മനിരൂപണം	258	25
സാത്വികകർത്താവിൻെറ ലക്ഷണം	,,	26
രാജസകർത്താവിൻെറ ലക്ഷണം	,,	27
താമസകർത്താവിൻെറ ലക്ഷണം	,,	28
ബുദ്ധ്യാദികളുടെ ത്രൈവിധ്യത്തെ വിവരിക്കാമെന്ന ഭഗവൽപ്രതിജ്ഞാ	259	29
സാത്വികബുദ്ധിയുടെ ലക്ഷണനിരൂപണം	,,	30
രാജസബുദ്ധിയുടെ ലക്ഷണനിരൂപണം	,,	31
താമസബുദ്ധിയുടെ ലക്ഷണനിരൂപണം	260	32
സാത്വികധൃതിയുടെ നിരൂപണം	,,	33

വിഷയങ്ങൾ.	ഭാഗം.	ശ്ലോകം.
രാജസധൃതിനിരൂപണം	261	. 34
താമസധൃതിനിരൂപണം	,,	35
മൂന്നുവിധ സുഖസ്വരൂപത്തെയും പറയാം എന്ന ഭഗവൽപ്രതിജ്ഞാ	,,	36
സാത്വികസുഖലക്ഷണം	,,	37
രാജസസുഖലക്ഷണം	262	38
താമസസുഖലക്ഷണം	263	39
വിശ്വം സകലവും ത്രിഗുണാത്മകം എന്ന്	,,	40
ബ്രാഹ്മണാദി നാലു വർണ്ണങ്ങൾക്കും വേദവിഹിതകർമ്മങ്ങൾ ഭിന്നങ്ങൾഎന്നു	,,	41
ബ്രാഹ്മണകർമ്മനിരൂപണം	264	42
ക്ഷത്രിയകർമ്മനിരൂപണം	,,	43
വൈശ്യശൂദ്രകർമ്മനിരൂപണം	265	44
സ്വകർമ്മത്താൽ അന്തഃകരണം ശുദ്ധമാകുമെന്നു 2 ശ്ലോകം	266	45_46
പരധർമ്മത്തേക്കാൾ സ്വധർമ്മം ശ്രേഷ്ഠമെന്ന്	,,	47
സ്വധർമ്മം അവശ്യം നടത്തേണം എന്ന്	,,	48
ജ്ഞാനംനിമിത്തം അനുഷ്ഠിക്കുന്ന സന്ന്യാസത്താൽ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിഫലമെന്നു	267	49
ജ്ഞാനനിഷ്ഠയുടേയും ജ്ഞാനഫലത്തിന്റെയും നിരൂപണം	,,	50
വിശുദ്ധബുദ്ധി മുതലായ സാധനങ്ങൾ തികഞ്ഞവന്റെ ബ്രഹ്മനിഷ്ഠ കൊണ്ടു ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിഫലം സിദ്ധിക്കും എന്നു 3 ശ്ലോകം	,,	51_53
കൃതാർത്ഥനായ ജ്ഞാനിയുടെ ലക്ഷണം	268	54
ബ്രഹ്മത്തെ അറിഞ്ഞവന്റെ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തി	269	55
ഈശ്വരാനുഗ്രഹത്താൽ മുക്തി എന്ന നിരൂപണം	,,	56
ഈശ്വരനെ ആശ്രയിക്കേണം എന്ന്	,,	57
ഈശ്വരനെ ആശ്രയിച്ചവന്നു സിദ്ധിക്കുന്ന ഫലം	270	58
പ്രകൃതി കർമ്മം ചെയ്യിക്കും എന്നു രണ്ടു ശ്ലോകം	271	59_60
അന്തര്യാമിയെക്കുറിച്ചുള്ള നിരൂപണം	,,	61
ഈശ്വരാനുഗ്രഹത്താൽ ശാശ്വതപദം ലഭിക്കും	,,	62
മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ തന്റെ അധികാരാനുസരണം ജ്ഞാനത്തിലോ കർമ്മത്തിലോ പ്രയത്നിക്കേണം എന്ന നിരൂപണം	272	63
ആരുരുക്ഷു കർമ്മംതന്നെ ചെയ്യേണം 2 ശ്ലോകം	,,	64
ആരൂഢൻ ജ്ഞാനനിഷ്ഠനായിതന്നെയിരിക്കേണം	273	65
ഗീതാശാസ്ത്രം കേൾപ്പാൻ അധികാരമില്ലാത്തവനോടുപദേശിക്കരുത്	274	66_67
മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവന്നു ജ്ഞാനശാസ്ത്രം ഉപദേശിക്കുന്നവന്നുള്ള ഫലനിരൂപണം	278	68
ജ്ഞാനശാസ്ത്രം ഉപദേശിക്കുന്നവൻ ഭഗവൽപ്രിയനാണെന്ന നിരൂപണം	279	69
ഗീതാധ്യയനഫലനിരൂപണം	,,	70
ഗീത കേൾക്കുന്നവന്നുള്ള ഫലനിരൂപണം	,,	71
അർജ്ജുനന്റെ മോഹനിവൃത്തി വന്നുവോ ഇല്ലയോ എന്നറിവാൻ ഭഗവാൻചെയ്യുന്ന ചോദ്യം	280	72
എന്റെ മോഹം നശിച്ചുവെന്ന അർജ്ജുനവാക്യം	,,	73
കൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദത്തിന്റെ ശ്രേഷ്ഠത്വം	281	74
വ്യാസാനുഗ്രഹത്താൽ സംജയന്നു ഗീതാശ്രവണഭാഗ്യമുണ്ടായെന്നത്	,,	75
ഗീതാശ്രവണത്താൽ സംജയന്നുണ്ടായ സന്തോഷനിരൂപണം	282	76
വിശ്വരൂപദർശനത്താൽ സംജയന്നുണ്ടായ സന്തോഷനിരൂപണം	,,	77
എവിടെ ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനന്മാരുണ്ടോ അവിടെ വിജയമുണ്ടെന്നനിരൂപണം	283	78

18_ാം അധ്യായാനുക്രമണികാ സമാപ്താ.

സർവ്വത്ര ഗോവിന്ദനാമസങ്കീർത്തനമസ്തു.

ശ്രീ

ഗണേശായ നമഃ : ശ്രീഗോപാലകൃഷ്ണായ നമഃ.

അഥ ഗീതാമാഹാത്മ്യപ്രാരംഭഃ

മംഗളകരമായ ഗീതയുടെ മാഹാത്മ്യം ആരംഭിക്കുന്നു.

ശ്രീഗണേശായ നമഃ : ശ്രീരാധാരമണായ നമഃ

ശ്രീഗണപതിക്കായ്ക്കൊണ്ടു നമസ്കാരം. ശ്രീരാധാവല്ലഭനു നമസ്കാരം.

ധരോവാച=ഭൂമിദേവി പറഞ്ഞു.

1. ഭഗവൻ പരമേശാന ഭക്തിരവ്യഭിചാരിണീ
പ്രാരബ്ധം ഭുജ്യമാനസ്യ കഥം ഭവതിഹേപ്രഭോ.

അല്ലയോ സർവേശ്വരനും സർവസമർത്ഥനുമായ ഭഗവാനെ! പ്രാരബ്ധകർമ്മാനുസരണമായ ബഹുവിധ സുഖദുഃഖങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്ന ഒരുവനു നിന്തിരുവടിയുടെ പാദപത്മത്തിൽ അചഞ്ചലഭക്തി എങ്ങിനെയുണ്ടാകും, എന്നു ഒരിക്കൽ ശ്രീഭൂമിദേവി ശ്രീഭഗവാനോടു ചോദിച്ചു.

വിഷ്ണുരുവാച=ഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്തു.

2. പ്രാരബ്ധം ഭുജ്യമാനോഹി ഗീതാഭ്യാസരതഃ സദാ
സമുക്തഃ സസുഖീലോകേ കർമ്മണാ നോപലിപ്യതേ.

പ്രാരബ്ധത്തെ അനുഭവിക്കുന്നവനായിരുന്നാലും നിരന്തരം ഗീതയെ അഭ്യസിക്കുന്നവൻ ആരായിരുന്നാലും അവൻ മുക്തനും സുഖമുള്ളവനുമായിരിക്കും. ഈ ലോകത്തിൽ ഈ ജന്മത്തിൽ അവൻ ചെയ്യുന്ന പുണ്യപാപരൂപകർമ്മങ്ങളൊന്നും ഇനി മറെറാരു ജന്മത്തിനു കാരണമായി വരികയില്ല. പൂർവജന്മകൃതകർമ്മഫലമായ പ്രാരബ്ധം അനുഭവിച്ചുകഴിയും. ഇനിയൊരു ജന്മത്തിനു കാരണമായ കർമ്മഫലം ഇല്ലാതെയും വരും. അതിനാലവൻ മുക്തനാകും.

3. മഹാപാപാദിപാപാനി ഗീതാധ്യാനം കരോതിചേത്
ക്വചിൽസ്പർശം നകുർവന്തി നളിനീദലമംബുവത്

നളിനീദളം=താമരദളത്തെ, അംബുവത്=ജലം എന്നപോലെ.

ഏതൊരുവനായാലും ഗീതയിൽ ഞാനുപദേശിച്ചതിനെ ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടു പ്രവൃത്തിക്കുന്നുവെങ്കിൽ മഹാപാപാദികളായ യാതൊരു പാപങ്ങളും താമരദളത്തിൽ ജലം എന്നപോലെ ഒരുകാലത്തിലും അവനെ സ്പർശിക്കയില്ല. പുണ്യകർമ്മങ്ങളും സ്പർശിക്കയില്ലെന്നു ധരിക്കേണം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ പുണ്യവും ജന്മകാരണമാകയാൽ മുക്തനാവാൻ സാധിക്കയില്ല. മുക്തനാകുമെന്നു ആദ്യത്തെ ശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ട്. അതുകൊണ്ടു ഗീതാധ്യാനം ചെയ്യുന്നവനെ ഒരുവിധ കർമ്മവും ബാധിക്കയില്ല എന്നു ധരിക്കേണം. പുണ്യഫലം കിട്ടേണമെന്നാഗ്രഹിക്കുന്നവക്കു വീണ്ടും ജന്മം സിദ്ധിക്കും. ജന്മമുണ്ടായാൽ മരണവും നിശ്ചയം.

4. ഗീതായാഃ പുസ്തകംയത്ര യത്രപാഠഃ പ്രവർതതേ
തത്രസർവാണി തീർത്ഥാനി പ്രയാഗാദീനി തത്രവൈ

ഗീതാപുസ്തകം എവിടെയുണ്ടോ ഗീതാപാഠം എവിടെ നടക്കുന്നുണ്ടോ അവിടെ പ്രയാഗം മുതലായ സർവ തീർത്ഥങ്ങളും സന്നിധാനം ചെയ്യുന്നുണ്ട്. തീർത്ഥസ്നാനഫലം നൽകുന്ന തീർത്ഥദേവതകൾ അവരുടെ ദിവ്യരൂപങ്ങളോടുകൂടെ ആ സ്ഥലത്തിൽ എത്തുന്നുവെന്നു സാരം.

5. സർവേ ദേവാശ്ചഋഷയോ യോഗിനഃ പന്നഗാശ്ചയേ
ഗോപാലാ ഗോപികാവാപി നാരദോദ്ധവപാർഷദൈഃ
സഹായോജായതേ ശീഘ്രം യത്രഗീതാപ്രവർതതേ.

ഗീതാപാഠം നടക്കുന്ന ദിക്കിൽ എല്ലാ ദേവന്മാരും ഋഷികളും യോഗികളും സർവദേവതകളും ഗോപാലന്മാരും ഗോപികളും നാരദർ, ഉദ്ധവർ മുതലായ ഭഗവൽഭക്തന്മാരോടുകൂടെ പാഠകർത്താവിനെയും കേൾക്കുന്നവരെയും അനുഗ്രഹിപ്പാൻ സന്നിധാനംചെയ്യും.

6. യത്രഗീതാവിചാരശ്ച പഠനം പാഠനം ശ്രുതം
തത്രാഹംനിശ്ചിതം പൃത്ഥ്വി നിവസാമിസദൈവഹി

ഹേ! ഭൂമിദേവി! ഗീതാപാഠം, അർത്ഥവിചാരം, പാഠം നടത്തിക്കൽ, ശ്രവണം എന്നിവ ഏതേതുദിക്കിൽ ഉണ്ടാകുന്നുവോ അവിടെയെല്ലാം ഞാൻ സ്ഥിരമായി വസിക്കും, നിശ്ചയം.

7. ഗീതാശ്രയേഹം തിഷ്ഠാമി ഗീതാമേചോത്തമം ഗൃഹം
ഗീതാജ്ഞാനമുപാശ്രിത്യ ത്രീംല്ലോകാൻ പാലയാമ്യഹം.

ഗീതയെ ആശ്രയിക്കുന്നവനിൽ ഞാൻ വസിക്കുന്നുണ്ട്. ഗീതയെന്റെ ഉൽകൃഷ്ടഭവനമാകുന്നു. ഗീതയിൽ പ്രകാശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടാണ് മൂന്നു ലോകങ്ങളെയും ഞാൻ രക്ഷിക്കുന്നത്.

8. ഗീതാമേപരമാ വിദ്യാ ബ്രഹ്മരൂപാ നസംശയഃ
അർദ്ധമാത്രാക്ഷരാനിത്യാ സ്വാനിർവാച്യപദാത്മികാ.

ഗീത എന്റെ പരമജ്ഞാനസ്വരൂപമാകുന്നു. അതിനാൽത്തന്നെ ബ്രഹ്മസ്വരൂപമാകുന്നു. ഗീതയിലെ അർദ്ധമാത്രമായ അക്ഷരവുംകൂടെ നിർവചിപ്പാൻ കഴിയാത്ത പദവും നാശരഹിതവുമാകുന്നു.

9. ചിദാനന്ദേന കൃഷ്ണേന പ്രോക്താ സ്വമുഖതോർജ്ജുനം
വേദത്രയീപരാനന്ദാ തത്വാർത്ഥജ്ഞാനസംയുതാ.

ജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപനായ ശ്രീകൃഷ്ണനാകുന്ന ഞാൻ സ്വമുഖംകൊണ്ടുതന്നെ—മററാരാംമുഖാന്തരമല്ല—അർജ്ജുനനുപദേശിച്ചതായ ഗീത മൂന്നു വേദങ്ങളുടെ സാരഭൂതയും പരമാർത്ഥമായ തത്വത്തെ ബോധിപ്പിച്ച് പരമാനന്ദത്തെ നൽകുന്നതുമാകുന്നു. ഗീതയുടെ സ്വരൂപംതന്നെ ജ്ഞാനവും ആനന്ദവുമാകയാൽ ഗീതയും ഞാനും ഒന്നാകുന്നുവെന്നു സാരം.

10. യോഷ്ടാദശജപേന്നിത്യം നരോനിശ്ചലമാനസഃ
ജ്ഞാനസിദ്ധിം സലഭതേ തതോയാതി പരം പദം.

ഏതൊരു മനുഷ്യൻ എല്ലാദിവസവും മനഃസ്ഥിരതയോടുകൂടെ പതിനെട്ടദ്ധ്യായവും ജപിക്കുമോ അവൻ ജ്ഞാനസിദ്ധിയേയും തദ്വാരാ പരമപ്രാപ്യസ്ഥാനമായ എന്നെയും പ്രാപിക്കും.

11. പാഠേ/സമർത്ഥഃ സമ്പൂർണേതതോ/ർദ്ധം പാഠമാചരേത്
തദാഗോദാനജം പുണ്യം ലഭതേ നാത്രസംശയഃ

പതിനെട്ടദ്ധ്യായവും സമ്പൂർണ്ണമായി പാഠം ചെയ്യാൻ അസമർത്ഥനാണെങ്കിൽ പകുതി (9 അദ്ധ്യായം) നിത്യവും പാഠംചെയ്താൽ നിത്യവും ഗോദാനംചെയ്താലുണ്ടാകുന്ന പുണ്യം അവനു ലഭിക്കും. ഇതിൽ സംശയംവേണ്ട.

12. ത്രിഭാഗം പഠമാനസ്തു ഗംഗാസ്നാനഫലം ലഭേത്
ഷഡംശം ജപമാനസ്തു സോമയാഗഫലം ലഭേത്

ആറദ്ധ്യായം ദിവസേന പഠിക്കുന്നവനു പ്രതിദിനം ഗംഗാസ്നാനഫലം ലഭിക്കും. മൂന്നദ്ധ്യായം ജപിക്കുന്നവനു സോമയാഗം ചെയ്ത ഫലം സിദ്ധിക്കും.

13. ഏകാധ്യായം തു യോനിത്യം പഠതേ ഭക്തിസംയുതഃ
രുദ്രലോകമവാപ്നോതി ഗണോഭൂത്വാവസേച്ചിരം.

നിത്യവും ഒരദ്ധ്യായം ഭക്തിയുക്തനായി പഠിക്കുന്നവൻ ദേഹാവസാനത്തിൽ രുദ്രലോകത്തിൽ പ്രവേശിക്കും. അവിടെ രുദ്രന്റെ ഗണത്തിൽ ഒരുവനായിട്ടു വളരെകാലം വസിക്കും.

14. അദ്ധ്യായം ശ്ലോകപാദം വാനിത്യംയഃ പഠതെനരഃ.
സയാതി നരതാം യാവന്മന്വന്തരം വസുന്ധരേ

ഏകാദ്ധ്യായമോ ഒരു ശ്ലോകമോ ഒരു പാദമോ ഏതൊരുവൻ നിത്യവും പഠിക്കുന്നുവോ അവൻ ഒരു മന്വന്തരം അവസാനിക്കുന്നതുവരെ—17 ചതുർയുഗം കാലം—മനുഷ്യനായിത്തന്നെ ജനിക്കും. അതിൽനിന്നു താഴ്ന്ന ജന്മം സിദ്ധിക്കയില്ല.

15. ഗീതായാഃ ശ്ലോകദശകം സപ്തപഞ്ചചതുഷ്ടയം
ദ്വൌത്രീനേകം തദർദ്ധംവാശ്ലോകാനാംയഃ പഠേന്നരഃ
ചന്ദ്രലോകമവാപ്നോതി വർഷാണാമയുതം ധ്രുവം
ഗീതാപാഠസമായുക്തോ മൃതോ മാനുഷതാം വ്രജേത്.

ഗീതയിൽനിന്ന് പത്തോ ഏഴോ അഞ്ചോ നാലോ രണ്ടോ മൂന്നോ ഒന്നോ അതിൻെറ പകുതിയോ ശ്ലോകം ഏതൊരു മനുഷ്യൻ പഠിക്കുന്നുവോ ആ മനുഷ്യൻ മരിച്ചതിന്നു ശേഷം ജീവൻ ചന്ദ്രലോകത്തെ പ്രാപിക്കും. അയുതവർഷകാലം അവിടെ വസിക്കും. അനന്തരം വീണ്ടും മനുഷ്യനായി ജനിക്കും.

16. ഗീതാഭ്യാസം പുനഃ കൃത്വാലഭതേമുക്തിമുത്തമാം
ഗീതേത്യുച്ചാരസംയുക്തോമ്രിയമാണോഗതിംലഭേത്.

പിന്നെയും ജന്മാന്തരവാസനാനുസരണം ഗീതാഭ്യാസം ചെയ്തിട്ടു പുനരാവർത്തിയില്ലാത്തതായ മുക്തിയെ പ്രാപിക്കും. മരണസമയത്തിൽ ഗീതെ!യെന്നുച്ചരിച്ചുംകൊണ്ടു മരിക്കുന്നവന്നു പരമഗതി സിദ്ധിക്കും.

17. ഗീതാർത്ഥശ്രവണാസക്തോ മഹാപാപയുതോപിവാ
വൈകുണ്ഠം സമവാപ്നോതി വിഷ്ണുനാ സഹമോദതേ.

ഗീതാർത്ഥം കേൾക്കുന്നതിൽ ആസക്തിയുള്ളവൻ മഹാപാപം ഉള്ളവനായിരുന്നാൽക്കൂടിയും മരണാനന്തരം വൈകുണ്ഠത്തിൽചെന്നു വിഷ്ണുവിനോടുകൂടെയിരുന്നു ആനന്ദം അനുഭവിക്കും.

18. ഗീതാർത്ഥം ധ്യായതേ നിത്യം കൃത്വാകർമ്മാണി ഭൂരിശഃ
ജീവന്മുക്തഃ സവിജ്ഞേയോദേഹാന്തേ പരമം പദം.

അനേകകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുവെങ്കിലും യാതൊരുവൻ ഗീതാർത്ഥത്തെ നിത്യവും ധ്യാനിക്കുന്നുവോ അവൻ ജീവന്മുക്തനാണെന്നു ധരിച്ചുകൊള്ളേണം. അവസാനത്തിൽ പരമപദം അവന്നു ലഭിക്കും.

19. ഗീതാമാശ്രിത്യബഹവോ ഭൂഭുജോ ജനകാദയഃ
നിർദ്ധൂതകല്മഷാ ലോകേഗീതായാതാഃ പരം പദം.

ഗീതയെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു ജനകൻ മുതലായ അനേക രാജാക്കന്മാർ ലോകത്തിൽ കീർത്തിസമ്പന്നന്മാരും പാപമില്ലാത്തവരുമായിട്ടു പരമപദം പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു.

20. ഗീതായാഃ പഠനംകൃത്വാമാഹാത്മ്യം നൈവയഃ പഠേത്
വൃഥാപാഠോഭവേത്തസ്യശ്രമഏവഹ്യുദാഹൃതഃ

ഗീത പഠിച്ചതിന്നുശേഷം മാഹാത്മ്യം പഠിക്കാതിരിക്കുന്നവൻെറ ആ പരിശ്രമം നിഷ്ഫലമാണെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. മാഹാത്മ്യജ്ഞാനത്തോടുകൂടെത്തന്നെ ഗീതാപാഠം കർത്തവ്യം എന്നു സാരം.

21. ഏതന്മാഹാത്മ്യസംയുക്തം ഗീതാഭ്യാസം കരോതിയഃ
സതൽഫലമവാപ്നോതി ദുർല്ലഭാം ഗതിമാപ്നുയാത്.

ഈ മാഹാത്മ്യത്തോടുകൂടെ ഏതൊരുവൻ ഗീതാഭ്യാസം ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ മററു വിധത്തിൽ സിദ്ധിപ്പാൻ പ്രയാസമുള്ള പരമഗതിയെന്ന ഫലത്തെ പ്രാപിക്കും.

സൂതഉവാച=സൂതൻ പറഞ്ഞു.

22. മാഹാത്മ്യമേതൽ ഗീതായാ മയാപ്രോക്തം സനാതനം
ഗീതാന്തേചപഠേദ്യസ്തുയദുക്തം തൽഫലം ലഭേത്.

സനാതനമായ ഗീതയുടെ ഈ മാഹാത്മ്യം ഞാൻ നിങ്ങളോടു (ശൌനകാദികളോടു) പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. ഗീതാപാഠാവസാനത്തിലും യാതൊരുവൻ ഈ മാഹാത്മ്യം പഠിക്കുന്നുവോ, അവന്നു ഇതിൽപറഞ്ഞ ഫലം സംപൂർണമായി ലഭിക്കും. ഗീതാപാഠം തുടങ്ങുമ്പോഴും അവസാനിക്കുമ്പോഴും മാഹാത്മ്യപഠനം വേണമെന്നു സിദ്ധാന്തം.

ഇതി ശ്രീ വാരാഹപുരാണേ ഗീതാമാഹാത്മ്യം സമ്പൂർണം
ശുഭമസ്തു.

അഥ ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാ പാഠക്രമഃ പ്രാരഭ്യതെ.

(അനന്തരം മോക്ഷപ്രദമായ ഭഗവൽഗീതയുടെ പ്രാരംഭക്രമം.)

ശ്രീ ഗണേശായനമഃ=ശ്രീഗണപതിക്കായ്ക്കൊണ്ടുനമസ്കാരം.

ശ്രീ ഗോപാലകൃഷ്ണായനമഃ=ശ്രീഗോപാലകൃഷ്ണന്നു നമസ്കാരം.

ഓം അസ്യ ശ്രീ ഭഗവൽഗീതാമാലാമന്ത്രസ്യ ഭഗവാൻ വേദവ്യാസഋഷിഃ.

അനുഷ്ടുപ് ഛന്ദഃ. ശ്രീകൃഷ്ണഃപരമാത്മാദേവതാ.

അശോച്യാനന്വശോചസ്ത്വം പ്രജ്ഞാവാദാംശ്ചഭാഷസേ ഇതിബീജം.

സർവ്വധർമ്മാൻ പരിത്യജ്യമാമേകം ശരണം വ്രജ ഇതിശക്തിഃ.

അഹംത്വാ സർവപാപേഭ്യോ മോക്ഷയിഷ്യാമിമാശുചഃ ഇതി കീലകം.

ഇതി കരന്യാസം.

നൈനംഛിന്ദന്തിശസ്ത്രാണി നൈനം ദഹതിപാവകഃ.
ഇത്യംഗുഷ്ഠാഭ്യാംനമഃ.

നചൈനം ക്ലേദയന്ത്യാപോ ന ശോഷയതിമാരുതഃ
ഇതി തർജനീഭ്യാം നമഃ.

അച്ഛേദ്യോയമദാഹ്യോയം അക്ലേദ്യോഽശോഷ്യഏവച
ഇതി മധ്യമാഭ്യാം നമഃ.

നിത്യഃസർവഗതഃസ്ഥാണുരചലോയം സനാതനഃ.
ഇത്യനാമികാഭ്യാം നമഃ.

പശ്യമേ പാർത്ഥ രൂപാണി ശതശോഥ സഹസ്രശഃ
ഇതി കനിഷ്ഠികാഭ്യാം നമഃ.

നാനാവിധാനി ദിവ്യാനി നാനാവർണാകൃതീനിച
ഇതി കരതലകരപൃഷ്ഠാഭ്യാം നമഃ.
ഇതി കരന്യാസഃ.

അഥ ഹൃദയാദിന്യാസഃ.

നൈനം ഛിന്ദന്തിശസ്ത്രാണി നൈനം ദഹതിപാവകഃ.
ഇതി ഹൃദയായ നമഃ.

ന ചൈനം ക്ലേദയന്ത്യാപോ ന ശോഷയതി മാരുതഃ
ഇതി ശിരസേ സ്വാഹാ
അച്ഛേദ്യോയമദാഹ്യോയ മക്ലേദ്യോഽശോഷ്യഏവച
ഇതി ശിഖായൈ വഷട്.
നിത്യഃ സൎവ്വഗതഃസ്ഥാണു രചലോയം സനാതനഃ
ഇതി കവചായഹും.
പശ്യ മേ പാൎത്ഥ രൂപാണി ശതശോഥ സഹസ്രശഃ
ഇതി നേത്രത്രയായവൌഷട്.
നാനാവിധാനിദിവ്യാനി നാനാവൎണാകൃതീനിച
ഇതി അസ്ത്രായഫട്.
ശ്രീകൃഷ്ണപ്രീത്യൎത്ഥേ പാഠേ വിനിയോഗഃ.

അഥ ധ്യാനം.

1. പാൎത്ഥായ പ്രതിബോധിതാം ഭഗവതാ നാരായണേന സ്വയം
വ്യാസേനഗ്രഥിതാം പുരാണമുനിനാ മദ്ധ്യേമഹാഭാരതം
അദ്വൈതാമൃതവൎഷിണീം ഭഗവതീം അഷ്ടാദശാധ്യായിനീം
അംബ! ത്വാമനുസന്ദധാമി ഭഗവൽഗീതേ! ഭവദ്വേഷിണീം.

സാക്ഷാൽ ശ്രീനാരായണഭഗവാൻ അൎജ്ജുനനുപദേശിച്ചതും, പുരാണമുനിയായ വ്യാസഭഗവാൻ മഹാഭാരതം എന്ന ഗ്രന്ഥത്തിൻെറ മദ്ധ്യത്തിൽ—ഭീഷ്മപൎവത്തിൽ—ശ്ലോകരൂപേണ നിബന്ധിച്ചതും അദ്വൈതമാകുന്ന അമൃതത്തെവൎഷിക്കുന്നതും ജ്ഞാനാദികളായ ആറുഗുണങ്ങളടങ്ങീട്ടുള്ളതും പതിനെട്ടദ്ധ്യായങ്ങളുള്ളതുമായ അമ്മേ! ഭഗവൽഗീതേ! സംസാരദോഷങ്ങളെ ദൂരീകരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയെ ഞാൻ നിത്യവും മനസ്സിൽ ധരിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

2. നമോസ്തുതേ വ്യാസ! വിശാലബുദ്ധേ! ഫുല്ലാരവിന്ദായതപത്രനേത്ര!
യേനത്വയാഭാരതതൈലപൂൎണ്ണഃ പ്രജ്ജ്വാലിതോജ്ഞാനമയഃ പ്രദീപഃ

അല്ലയോ വിശാലബുദ്ധിയും വികസിച്ച ചെന്താമരപ്പൂവിൻെറ ദളംപോലെ നീണ്ടും പ്രസന്നമായുമിരിക്കുന്ന നേത്രങ്ങളോടും കൂടിയ ശ്രീ വ്യാസഭഗവാനേ! എൻെറ ഈ നമസ്കാരത്തെ അങ്ങേക്കായി സമൎപ്പിക്കുന്നു. അങ്ങുന്നാണല്ലൊ ഭാരതമാകുന്ന എണ്ണനിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന വിളക്കിൽ ജ്ഞാനമാകുന്ന ദീപം പ്രകാശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്.

3. പ്രപന്നപാരിജാതായതോത്രവേത്രൈക പാണയേ
ജ്ഞാനമുദ്രായ കൃഷ്ണായ ഗീതാമൃതദുഹേ നമഃ.

ശരണംപ്രാപിച്ചവൎക്ക് ചതുൎവിധപുരുഷാൎത്ഥങ്ങളെ നൽകുന്ന പാരിജാതമായും ഒരു കയ്യിൽ ചമ്മട്ടിയും (കുതിരയെ നടത്താനുള്ള ചാട്ടവാറ്) മറെറാരു കയ്യിൽ ജ്ഞാനമുദ്രയും ധരിച്ചും ഗീതയാകുന്ന അമൃതത്തെ വൎഷിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനു നമസ്കാരം.

4. സൎവോപനിഷദോ ഗാവോ ദോഗ്ദ്ധാഗോപാലനന്ദനഃ
പാൎത്ഥോവത്സഃ സുധീൎഭോക്താദുഗ്ദ്ധം ഗീതാമൃതം മഹത്

എല്ലാഉപനിഷത്തുകളാകുന്ന പശുക്കാം; കറക്കുന്നതു ഗോപനായ നന്ദരുടെപുത്രൻ. കുടിക്കുന്ന കുട്ടി ബുദ്ധിമാനായ അൎജ്ജുനൻ. കറന്നെടുത്തതോ മഹത്തായ ഗീതയാകുന്ന അമൃതം.

5. വസുദേവസുതം ദേവം കംസചാണൂരമൎദനം
ദേവകീപരമാനന്ദം കൃഷ്ണം വന്ദേ ജഗൽഗുരും.

വസുദേവരുടെ പുത്രനും എല്ലാവരിലും ആത്മാവായി വിളങ്ങിക്കൊണ്ടു സകലേന്ദ്രിയങ്ങളേയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ദേവനും കംസൻ, ചാണൂരൻ മുതലായ ദുഷ്ടന്മാരെ സംഹരിച്ച്

ധമ്മത്തെ സ്ഥാപിച്ച സവ്വേശ്വരനും ശ്രീദേവകീദേവിയെ അത്യന്തം ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നവനും ജഗത്തിന്റെ—സകലജനങ്ങളുടെയും—അജ്ഞാനമാകുന്ന ഇരുട്ടിനെ നശിപ്പിക്കുന്ന ജ്ഞാനസ്വരൂപനുമായ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനെ ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

6. ഭീഷ്മദ്രോണതടാ ജയദ്രഥ ജലാഗാന്ധാരനീലോപലാ
ശല്യഗ്രാഹവതീ കൃപേണ വഹിനീകണ്ണേന വേലാകുലാ
അശ്വത്ഥാമവികർണഘോരമകരാ ദുര്യ്യോധനാവത്തിനീ
സോത്തീർണാ ഖലുപാണ്ഡവൈരണനദീകൈവർത്തകഃ കേശവഃ.

ഭീഷ്മര്, ദ്രോണര് എന്നിവരാകുന്ന തീരങ്ങളും, ജയദ്രഥനാകുന്ന ജലം, ഗാന്ധാരനാകുന്ന നീലപ്പാറ, ശല്യരാകുന്ന മുതല, കൃപരാകുന്ന പ്രവാഹശക്തി, കണ്ണനാകുന്ന വേലിയേററത്താൽ കലക്കം, അശ്വത്ഥാമാവ് വികണ്ണൻ എന്നിവരാകുന്ന ഭയങ്കര മകരമത്സ്യങ്ങളും, ദുര്യ്യോധനനാകുന്ന ചുഴികളത്ത് ഇവയോടുകൂടിയ യുദ്ധമാകുന്ന ഭയങ്കര നദിയെ പാണ്ഡവന്മാർ കടന്നത്, കടത്തിവിടാൻ ബ്രഹ്മാവ് ശിവൻ ഇവരുടെയും രക്ഷിതാവായ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ ഉണ്ടായതുകൊണ്ടാകുന്നുവെല്ലൊ. ആ ഭഗവാനെ ആശ്രയിക്കുന്നവർ സംസാരസമുദ്രത്തെയും കടക്കും.

7. പാരാശര്യ്യവചഃ സരോജമമലം ഗീതാത്ഥഗന്ധോൽ കടം
നാനാഖ്യാനക കേസരം ഹരികഥാസംബോധനാ ബോധിതം
ലോകേസജ്ജനഷൾപദൈ രഹരഹഃ പേപീയമാനം മുദാ
ഭൂയാൽഭാരതപങ്കജം കലിമലപ്രദ്ധ്വംസി നഃ ശ്രേയസേ.

വ്യാസരുടെ വാക്കാകുന്ന നിമ്മലതാമരപ്പൂവും, ഭഗവൽഗീതയുടെ അത്ഥമാകുന്ന വാസന ആപ്പൂവിലുള്ളതുകൊണ്ട് അതീവശ്രേഷ്ഠവും, നാനാകഥകളാകുന്ന കേസരവും, ഹരികഥകളെ വേണ്ടുംവിധം ബോധിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ വികസിതവും സജ്ജനങ്ങളാകുന്ന വണ്ടുകൾ എപ്പോഴും സന്തോഷത്തോടുകൂടെ ആസ്വദിക്കുന്നതുമായ ഭാരതമാകുന്ന താമരസപുഷ്പം ഞങ്ങൾക്കുണ്ടാകാവുന്ന കലികാലദോഷങ്ങളെ നശിപ്പിച്ച് ശ്രേയസ്സ നൽകുന്നതായി ഭവിക്കേണമേ.

8. മൂകംകരോതിവാചാലം പംഗുംലംഘയതേ ഗിരിം
യൽകൃപാ തമഹം വന്ദേ പരമാനന്ദമാധവം

യാതൊരുവന്റെ കാരുണ്യം മൂകനെ (സംസാരിപ്പാൻ കഴിയാത്തവനെ) വാഗ്മിയും, പംഗുവിനെ (മുടന്തനെ) മലകയറുന്നവനും ആക്കിത്തീക്കുന്നുവോ പരമാനന്ദമൂത്തിയും മായാധിനാഥനുമായ ആ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനെ ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു. അസാധ്യത്തെ സാധിപ്പിക്കുവാനും അലഭ്യത്തെ ലഭിപ്പിക്കുവാനും സമത്ഥനും കരുണാനിധിയുമായ ഭഗവാനെ ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നുവെന്നു സാരം.

9. യം ബ്രഹ്മാവരുണേന്ദ്രരുദ്രമരുതഃ സ്തുന്വന്തി ദിവ്യൈഃ സ്തവൈഃ
വേദൈഃ സാംഗപദക്രമോപനിഷദൈർഗായന്തിയം സാമഗാഃ
ധ്യാനാവസ്ഥിത തൽഗതേനമനസാപശ്യന്തിയം യോഗിനോ
യസ്യാന്തം ന വിദുഃ സുരാസുരഗണാ ദേവായ തസ്മൈ നമഃ.

ബ്രഹ്മാവ്, വരുണൻ, ഇന്ദ്രൻ, മരുദ്ദേവന്മാർ മുതലായവർ ദിവ്യങ്ങളായ സ്തോത്രങ്ങൾകൊണ്ടു യാതൊരുവനെ സ്തുതിക്കുന്നുവോ, ആറംഗങ്ങൾ, പദങ്ങൾ, ക്രമങ്ങൾ, ഉപനിഷത്തുകൾ ഇവയോടുകൂടിയ വേദങ്ങളാൽ സാമവേദികൾ യാതൊരുവനെ കീത്തിക്കുന്നുവോ, ധ്യാനനിഷ്ഠന്മാരായിട്ടു ആ ലക്ഷ്യത്തിൽത്തന്നെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തിയ മനസ്സുകൊണ്ടു യോഗികൾ യാതൊരുവനെക്കാണുന്നുവോ, ദേവാസുരസമൂഹത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടവരാരും യാതൊരുവന്റെ പരമാവധിയെഅറിയുന്നില്ലയോ അപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ജ്യോതിമ്മയന്നായ്ക്കൊണ്ടുനമസ്കാരം.

ഇ തി ധ്യാ ന ം.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ.

ശ്രീമൽ ഭഗവൽഗീതയിൽ 1-ാം അദ്ധ്യായം.

ധൃതരാഷ്ട്രഉവാച=ധൃതരാഷ്ട്രൻ പറഞ്ഞു.

1. ധർമ്മക്ഷേത്രേ കുരുക്ഷേത്രേ സമവേതാഃ യുയുത്സവഃ
മാമകാഃ പാണ്ഡവാശ്ചൈവ കിമകുർവ്വത സംജയ!

യുയുത്സവഃ=യുദ്ധംചെയ്യാനിച്ഛിച്ചവരായിട്ടു, ധർമ്മക്ഷേത്രേ=ധർമ്മാഭിവൃദ്ധികരമായ, കുരുക്ഷേത്രേ=കുരുക്ഷേത്രത്തിൽ, സമവേതാഃ=സംഘംചേർന്നവരായ, മാമകാഃ=എന്റെ സംബന്ധികളും, പാണ്ഡവാഃച=പാണ്ഡവന്മാരും, സംജയ!=ഹേ സംജയ, കിം അകുർവത=എന്തു ചെയ്തു.?

അല്ലയോ സംജയ! ധർമ്മത്തെ അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുത്തുന്നതിന്നു ശക്തിയുള്ള പുണ്യക്ഷേത്രമായ കുരുക്ഷേത്രത്തിൽ യുദ്ധംചെയ്യാനിച്ഛിച്ചുകൊണ്ടു സംഘംചേർന്ന എന്റെ മക്കളായ ദുര്യോധനാദികളും പാണ്ഡുപുത്രന്മാരായ യുധിഷ്ഠിരാദികളും എന്തുചെയ്തു.?

വിവരണം:—ശംകാസമാധാനം. യുദ്ധംചെയ്യാനൊരുങ്ങിയവർ യുദ്ധംതന്നെയല്ലെ ചെയ്യുക. എന്തുചെയ്തുവെന്ന ചോദ്യം അയുക്തം. യുദ്ധം ഏതുവിധത്തിൽ നടക്കുന്നുവെന്നല്ലേ ചോദിക്കേണ്ടത് എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:

എതൃകക്ഷിയിലുള്ള ഭീഷ്മദ്രോണാദികളെ കാണുന്ന യുധിഷ്ഠിരാദികൾക്കു ഭയത്തിന്നു കാരണം പ്രത്യക്ഷമായിട്ടുണ്ടു. അതുനിമിത്തം യുദ്ധത്തിൽനിന്നവർ മടങ്ങിയോ? അദൃഷ്ട ഭയത്തിന്നും കാരണമുണ്ട്. അതെന്തെന്നാൽ കുരുക്ഷേത്രം ധർമ്മത്തെ അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുത്തുന്ന പുണ്യസ്ഥലമാണ്. "യദനുകുരുക്ഷേത്രം ദേവാനാം ദേവയജനം. സർവേഷാം ഭൂതാനാം ബ്രഹ്മസദനം" എന്ന ബൃഹസ്പതിവചനവും. "കുരുക്ഷേത്രം വൈ ദേവയജനം" എന്ന ശതപഥശ്രുതിവചനവും പ്രമാണമാകയാൽ അതിൽ പ്രവേശിച്ച പാണ്ഡവന്മാർ മുമ്പെതന്നെ അവൎക്കുള്ള ധർമ്മശ്രദ്ധയുടെ അഭിവൃദ്ധിനിമിത്തം രണ്ടു കക്ഷികളുടെയും ഹിംസക്കു കാരണമായ യുദ്ധത്തിൽനിന്നു മടങ്ങിപ്പോയോ? എന്നാൽ എന്റെ മക്കൾക്കു യുദ്ധം കൂടാതെതന്നെ രാജ്യം ലഭിക്കും എന്നു് ആന്തരമായി സന്തോഷിച്ചും; അഥവാ ധർമ്മക്ഷേത്രമാഹാത്മ്യത്താൽ പാപന്മാരാണെങ്കിലും എന്റെ മക്കൾക്ക് പാണ്ഡവന്മാൎക്കവകാശപ്പെട്ട അൎദ്ധരാജ്യം കൊടുപ്പാനുള്ള വിചാരത്താൽ കൊടുത്തുവെങ്കിൽ ഹാ! അവർ അബദ്ധത്തിലായി എന്ന വിചാരത്താലും തന്റെ മക്കൾക്കു രാജ്യലാഭവും പാണ്ഡവന്മാൎക്കു രാജ്യം കിട്ടാതിരിപ്പാനുമുള്ള മാർഗവും തെററിപ്പോകുംഎന്ന വിചാരത്താലും ഉണ്ടായ സംഭ്രാന്തിയാണ് പ്രശ്നത്തിന്നുകാരണം. രാഗദ്വേഷാദിരോഗങ്ങളെ നന്നായി ജയിച്ചിരിക്കുന്ന നീ സത്യംപറയുക എന്നു് സംജയ! എന്ന സംബോധനയാൽ സൂചിപ്പിച്ചു. യുധിഷ്ഠിരാദികളിൽ ധൃതരാഷ്ട്രൎക്കു മമതയില്ലെന്നു കാണിപ്പാൻ "പാണ്ഡവാഃ" എന്ന പദവും ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നു. ഹസ്തിനാപുരത്തിലിരിക്കുന്ന ധൃതരാഷ്ട്രമഹാരാജാവിന്നു യുദ്ധവൃത്താന്തമറിവാനാഗ്രഹമുണ്ടായപ്പോൾ മഹാരാജാവിന്റെ സന്നിധിയിലിരിക്കുന്ന സംജയന്നു കുരുക്ഷേത്രത്തിൽ നടക്കുന്ന യുദ്ധം പ്രത്യക്ഷമായി കാണ്മാനുപകരിക്കുന്ന ദിവ്യദൃഷ്ടിയെ ഭഗവാൻ വ്യാസർ കൊടുത്തു. തന്നിമിത്തം സംജയൻ ധൃതരാഷ്ട്രരോടു പറയുന്നുവെന്നു വൈശംപായനൻ ജനമേജയനോടു പറയുന്നതായിട്ടാണ് കഥയാരംഭിച്ചിരിക്കുന്നത്. അതിനാൽ വൈശംപായനൻ ജനമേജയനോടു "ധൃതരാഷ്ട്ര ഉവാച" എന്നാരംഭിച്ചതായിട്ടു ധരിക്കേണ്ടതാകുന്നു.

സംജയ ഉവാച=സംജയൻ പറഞ്ഞു.

2. ദൃഷ്ട്വാതു പാണ്ഡവാനീകം വ്യൂഢം ദുര്യ്യോധനസ്തദാ
ആചാര്യ്യമുപസംഗമ്യ രാജാ വചന മബ്രവീത്.

രാജാ ദുര്യ്യോധനഃ=രാജാവായ ദുര്യ്യോധനൻ, തദാ വ്യൂഢം=അപ്പോഠം വ്യൂഹമാക്കിനിൎത്തിയിരിക്കുന്ന, പാണ്ഡവാനീകം=പാണ്ഡവസൈന്യത്തെ, ദൃഷ്ട്വാ ആചാര്യ്യം=കണ്ടിട്ടു ആചാര്യ്യനെ, ഉപസംഗമ്യ=സമീപിച്ചിട്ടു, വചനം അബ്രവീത്=വചനത്തെ പറഞ്ഞു.

പാണ്ഡവസൈന്യത്തിന്റെ ബലാധിക്യത്തെ ആദ്യം പറഞ്ഞിട്ടു തന്റെ സൈന്യത്തിനു ശക്തിയും പരമാക്രമവും ഉത്സാഹവും വർദ്ധിപ്പിക്കേണം എന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ രാജാവായ ദുര്യ്യോധനൻ ധനുർവിദ്യാചാര്യ്യനായ ദ്രോണരുടെ സമീപത്തുചെന്നു് യുദ്ധസമ്പ്രദായമനുസരിച്ചു് അണിനിരന്നു നിൽക്കുന്ന പാണ്ഡവസൈന്യത്തെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ടു ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞു. ധൃതരാഷ്ട്രമഹാരാജാവിൽ ഭക്തിസ്നേഹപരനാണ് സംജയൻ എങ്കിലും പുത്രസ്നേഹപാരവശ്യംനിമിത്തം പാണ്ഡവന്മാരിലുള്ള ധൃതരാഷ്ട്രപക്ഷപാതത്തെ സംജയൻ സഹിക്കുന്നില്ലെന്നു കാണിപ്പാനാണ് "തു" എന്നുപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നത്. ഭീഷ്മ ദ്രോണാദികളെക്കണ്ടതുകൊണ്ടു പാണ്ഡവന്മാർ ഭയപ്പെട്ടോടിയെന്നോൎത്തു് സന്തോഷിക്കുകയോ അങ്ങയുടെ പുത്രന്മാൎക്കു ധൎമ്മബുദ്ധിയുണ്ടായിട്ടു അൎദ്ധരാജ്യം പാണ്ഡവന്മാൎക്കു കൊടുത്തുവോയെന്നോൎത്തു ഖേദിക്കുകയോ വേണ്ട. എന്നൊക്കെയാണ് ആ "തു" വിൽ അടക്കിയിരിക്കുന്ന സാരമായ ഭാവം.

3. പശ്യൈതാം പാണ്ഡുപുത്രാണാ മാചാര്യ്യമഹതീം ചമൂം
വ്യൂഢാം ദ്രുപദപുത്രേണ തവശിഷ്യേണ ധീമതാ.

ആചാര്യ്യ! ധീമതാ=ഹേ ഗുരോ! ബുദ്ധിമാനും, തവശിഷ്യേണ=അങ്ങയുടെ ശിഷ്യനുമായ, ദ്രുപദപുത്രേണ=ദ്രുപദപുത്രനാൽ, വ്യൂഢാം=വ്യൂഹമാക്കിനിൎത്തപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതും, മഹതീം=അനേകാക്ഷൌഹിണീസഹിതയായതിനാൽ തടുക്കാൻ കഴിയാത്തതുമായ, ഏതാംപാണ്ഡുപുത്രാണാംചമൂം=ഈ പാണ്ഡവസൈന്യത്തെ, പശ്യ=നോക്കിയാലും.

ഹേ ഗുരോ! കാൎയ്യം സാധിപ്പാൻ ബുദ്ധിചാതുൎയ്യമുള്ളവനും അവിടുത്തെ ശിഷ്യനുമായ ദ്രുപദരാജപുത്രൻ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ ശകടം പത്മം എന്നിവയുടെ ആകൃതിയിൽ നിൎത്തിയിരിക്കുന്നതും കാണുന്ന വീരപുരുഷന്മാരാൽ സ്തുത്യവും അപാരവും ആക്രമിപ്പാൻ പ്രയാസമുള്ളതുമായ പാണ്ഡവസൈന്യത്തെ നോക്കിയാലും എന്നു പ്രാൎത്ഥിച്ചു.

ദുര്യ്യോധനവാക്യാഭിപ്രായം:—ധൃഷ്ടദ്യുമ്നേന എന്നു പറയാതെ ദ്രുപദപുത്രേണ എന്ന പദപ്രയോഗം ദ്രുപദൻ അങ്ങയുടെ ശത്രുവാണെന്നോൎക്കാതെയല്ലേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുത്രനെ ശിഷ്യനാക്കിയത് എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു് ദ്രോണൎക്കു കോപത്തെ ജനിപ്പിക്കുവാനാകുന്നു. "ആചാര്യ്യ!" എന്ന സംബോധനം ശിഷ്യനേക്കാഠം ഗുരുവിന്റെ ജ്ഞാനം മഹത്താകയാൽ അങ്ങുന്നു നന്നെ മനസ്സിരുത്തേണം. ശിഷ്യനോ ബുദ്ധിമാനാണെന്നും മറക്കാതിരിക്കേണം എന്നു കാണിപ്പാൻ "ധീമതാ" എന്ന ദ്രുപദപുത്രവിശേഷണത്തേയും ഉപയോഗിച്ചു.

4. അത്രശൂരാ മഹേഷ്വാസാ ഭീമാർജ്ജുന സമായുധി
യുയുധാനോ വിരാടശ്ച ദ്രുപദശ്ച മഹാരഥഃ.

5. ധൃഷ്ടകേതുശ്ചേകിതാനഃ കാശിരാജശ്ച വീൎയ്യവാൻ
പുരുജിത് കുന്തിഭോജശ്ച ശൈബ്യശ്ച നരപുംഗവഃ.

6. യുധാമന്യുശ്ച വിക്രാന്തഃ ഉത്തമൌജാശ്ച വീൎയ്യവാൻ
സൌഭദ്രോ ദ്രൌപദേയാശ്ച സർവഏവ മഹാരഥാഃ.

അത്രശൂരാഃ മഹേഷ്വാസാഃ=ഇതിൽ പരാക്രമശാലികളും മഹത്തുക്കളായ ധനുസ്സുകഠം ഉള്ളവരും, യുധിഭീമാർജ്ജുനസമാഃ=യുദ്ധത്തിൽ ഭീമനോടും അർജ്ജുനനോടും സമന്മാരുംആയ, യുയുധാനഃ വിരാടഃ=യുയുധാനൻ വിരാടൻ, വീൎയ്യവാൻ=പരാക്രമം അധികമുള്ളവൻ, പുരുജിത്=

അധികംപേരെ ജയിക്കുന്നവൻ, ശൈബ്യഃ=ശിബിയുടെ ഗോത്രത്തിൽ ജനിച്ചവൻ, നരപുംഗവഃ=നരന്മാരിൽ ശ്രേഷ്ഠൻ, ഉത്തമൌജാഃ=ഉൽകൃഷ്ടമായ ഓജസ്സുള്ളവൻ, മഹാരഥാഃ=മഹാരഥന്മാരെന്നു പേരെട്ടത്തവർ.

ഏകനായ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ പരിപാലിക്കുന്ന പാണ്ഡവസേനയെ നമ്മളുടെ സൈന്യത്തിലെ ഏതെങ്കിലും ഒരുവന്നു ജയിപ്പാൻ കഴിയും, എന്തിനായി പരിതപിക്കുന്നുവെന്നു വിചാരിക്കരുതെ. പാണ്ഡവസൈന്യത്തിൽ വേറെയും ശൂരന്മാരും മഹാരഥന്മാരുമായ പലരുമുണ്ടെന്നു ധരിച്ചു നന്നെ മനസ്സിരുത്തേണം എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻ ദുര്യോധനൻ പാണ്ഡവസൈന്യത്തിലെ അതിപ്രധാനന്മാരെ പറയുന്നു:—പാണ്ഡവസൈന്യത്തിലെ യോദ്ധാക്കളെല്ലാവരും ശൂരന്മാരാകുന്നു. മഹാപരാക്രമികളെയും കീഴടക്കുവാൻ കഴിയുന്നവരാണെന്നു ശൂരപദത്തിൻെറ അർത്ഥം. മഹത്തുക്കളായ വില്ലുള്ളവരാണെല്ലാവരും. പരാക്രമംകൊണ്ടാണെങ്കിൽ എല്ലാവരും ഭീമാർജ്ജുനതുല്യന്മാർ. അവരിൽ ചിലരെ പറയുന്നു:—അതിശയമായി യുദ്ധംചെയ്യുന്നവൻ എന്നർത്ഥവത്തായ പേരുള്ള യുയുധാനൻ എന്നു പ്രസിദ്ധനായ സാത്യകി, ശത്രുക്കളെ വല്ലാതെ കലുക്കി മട്ടിക്കുന്നവൻ എന്നു പേരുകേട്ട വിരാടൻ, വൃക്ഷമാകുന്ന (ദ്രു)(പദം) കൊടിയടയാളമുള്ളവൻ എന്ന പേരിൽ പ്രസിദ്ധനും മഹാരഥനുമായ ദ്രുപദൻ, ശത്രുക്കാംക്ക് ഭയം ജനിപ്പിക്കുന്ന കൊടിയടയാളമുള്ള ധൃഷ്ടകേതു, ചികിതാനപുത്രനും പരാക്രമശാലിയുമായ ചേകിതാനൻ യുദ്ധത്തിൽ അനേകം ഭടന്മാരെ ഏകനായിട്ടു ജയിക്കുന്നവനായ പുരുജിത്ത്. കുന്തിഭോജൻ ശിബിഗോത്രത്തിൽ ജനിച്ച ഉത്തമ മനുഷ്യനായ ശൈബ്യൻ. യുദ്ധത്തിൽ മഹാക്രോധിയായ യുധാമന്യുവായ പാഞ്ചാലരാജൻ ഉത്തമബലശാലിയാകയാൽ ഉത്തമൌജസ്സ് എന്ന സുപ്രസിദ്ധിനേടിയവൻ. തേജോബലപരാക്രമശാലികളെയും പറപ്പിക്കുന്ന വീര്യമുള്ള സുഭദ്രാപുത്രനായ അഭിമന്യു. ദ്രൌപദിയുടെ എല്ലാ പുത്രന്മാരും മഹാരഥന്മാർതന്നെ. "തന്നെയും സാരഥിയേയും, കുതിരകളെയും കേടുകൂടാതെ രക്ഷിച്ചുംകൊണ്ടു പതിനായിരം ഭടന്മാരോടു യുദ്ധംചെയ്വാൻ സമർത്ഥനായ വീരനെയാണ് മഹാരഥൻ എന്നു പറയാറുള്ളത്. ഇങ്ങിനെ അനേക മഹാരഥന്മാരുള്ള പാണ്ഡവസൈന്യത്തെ ജയിപ്പാൻ നന്നെ മനസ്സിരുത്തേണം എന്നു ആചാര്യനെ പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചു.

7. അസ്മാകംതു വിശിഷ്ടായേ താൻ നിബോധ ദ്വിജോത്തമ
നായകാ മമ സൈന്യസ്യ സംജ്ഞാർത്ഥം താൻ ബ്രവീമിതേ.

അസ്മാകംതു വിശിഷ്ടാഃയേ=നമ്മളുടെയാകട്ടെ വിശിഷ്ടന്മാർ യാതൊരുത്തരോ, ദ്വിജോത്തമ!=ഹേ ബ്രാഹ്മണശ്രേഷ്ഠ, മമ സൈന്യസ്യ=എൻെറ സൈന്യത്തിൻെറ, നായകാഃ=നായകന്മാർ, തേ സംജ്ഞാർത്ഥം=അങ്ങയുടെ ഓർമ്മക്കായിക്കൊണ്ടു, താൻ തേ=അവരെ അങ്ങയോടു, ബ്രവീമി=ഞാൻ പറയുന്നു.

ഹേ ബ്രാഹ്മണോത്തമ! നമ്മളുടെ സൈന്യത്തിൽ വിശിഷ്ടന്മാരായ നായകന്മാർ ആരെല്ലാമാണെന്നു അങ്ങെക്കറിയുമെങ്കിലും ഓർമ്മപ്പെടുത്തുവാൻവേണ്ടീട്ടുമാത്രം ഞാൻ പറയുന്നു. ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കേണമേ.

8. ഭവാൻ ഭീഷ്മശ്ച കർണശ്ച കൃപശ്ച സമിതിം ജയഃ
അശ്വത്ഥാമാ വികർണശ്ചസൌമദത്തി സ്തഥൈവച

ർജയദ്രഥഃ എന്നും പാഠമുണ്ടു.

സമിതിംജയഃ=യുദ്ധത്തിൽ ജയം നേടുന്നവൻ, സൌമദത്തിഃ=സോമദത്തപുത്രൻ. തൻെറ സൈന്യപ്രധാനികളെ പറയുന്നു:—ഒന്നാമൻ അങ്ങുന്ന്. പിന്നെ ഭീഷ്മര്. കർണ്ണൻ. യുദ്ധത്തിൽ ജയംനേടുന്ന കൃപർ. അശ്വത്ഥാമാവ്. വികർണ്ണൻ. സോമദത്തപുത്രനായ ഭൂരിശ്രവസ്സ്.

ദുര്യോധനന്ന് സമയോചിതംപോലെ മുഖസ്തുതിചെയ്ത് ജനങ്ങളെ സന്തോഷിപ്പിച്ച് സ്വകാര്യം നേടാൻ സാമർത്ഥ്യമുണ്ടെന്നിവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. എങ്ങിനെയെന്നാൽ വാസ്തവത്തിൽ പ്രഥമഗണനാക്കർഹൻ ഭീഷ്മരായിരിക്കേ ആ സ്ഥാനം ആചാര്യന്നു കല്പിച്ചു.

പിന്നെ വികർണ്ണന്നു നൽകേണ്ടതായ സ്ഥാനം അശ്വത്ഥാമിന്നു നൽകീട്ടും ആചാര്യനെ സന്തോഷിപ്പിച്ചു.

9. അന്യേ ച ബഹവഃ ശൂരാഃ മദർത്ഥേ ത്യക്തജീവിതാഃ
നാനാശസ്ത്രപ്രഹരണാഃ സർവ്വേ യുദ്ധവിശാരദാഃ.

നാനാശസ്ത്രപ്രഹരണാഃ=നാനാവിധങ്ങളായ ശസ്ത്രങ്ങളാം പ്രഹരണസാധനങ്ങളായിട്ടുള്ളവർ, യുദ്ധവിശാരദാഃ=സകലവിധ യുദ്ധത്തിലും നിപുണന്മാർ, മദർത്ഥേ=എനിക്കുവേണ്ടീട്ടു, ത്യക്തജീവിതാഃ=ജീവത്യാഗം ചെയ്വാനൊരുക്കമുള്ളവർ.

ബാഹ്ലീകൻ, ഭഗദത്തൻ മുതലായ പല ശൂരന്മാരും ശൂലം ചക്രം ഗദാ ഖഡ്ഗം പരിഘം എന്ന പലവിധായുധങ്ങളെക്കൊണ്ടു യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതിൽ നിപുണന്മാരും എന്റെ ഭാഗത്തിൽ ജയം സമ്പാദിപ്പാൻവേണ്ടി പ്രാണനെക്കൂടെ ഉപേക്ഷിപ്പാൻ ഒരുങ്ങിയവരുമായിട്ടുണ്ട്.

10. അപര്യാപ്തം തദസ്മാകം ബലം ഭീഷ്മാഭിരക്ഷിതം
പര്യാപ്തം ത്വിദമേതേഷാം ബലം ഭീമാഭിരക്ഷിതം

അപര്യാപ്തം=അസമർത്ഥമായ (കണക്കില്ലാത്തതായ) എന്നും ആവാം, അസ്മാകം ബലം യത്=നമ്മളുടെ സൈന്യം യാതൊന്നോ, തത് ഭീഷ്മാഭിരക്ഷിതം=അതു് ഭീഷ്മരാൽ അഭിരക്ഷിക്കപ്പെടുന്നതായിട്ടു, പര്യാപ്തം (ഭവതി)=സമർത്ഥമായി ഭവിക്കും, ഏതേഷാം ബലം തു=ഇവരുടെ സൈന്യമാകട്ടെ, ഭീമാഭിരക്ഷിതം=ഭീമനാൽ അഭിരക്ഷിക്കപ്പെട്ടതും, പര്യാപ്തം=അല്പവും ആകയാൽ, അപര്യാപ്തം (ഭവതി)=അസമർത്ഥമായ് ഭവിക്കും.

നമ്മളുടെ സൈന്യം അപരിമിതവും അവരുടെ സൈന്യം പരിമിതവുമാണ്. സൈന്യാധിക്യം നമുക്കുണ്ടു്; അതുകൊണ്ടും ജയാവകാശം നമുക്കുതന്നെ. അഥവാ അവരുടെ സൈന്യത്തിലുള്ളവരെല്ലാം സമർത്ഥന്മാരാണ്. നമ്മളുടെ സൈന്യത്തിൽ അസമർത്ഥന്മാരുമുണ്ടു് എന്നഭിപ്രായം അങ്ങെക്കുണ്ടെങ്കിൽ നമ്മളുടെ സൈന്യനാഥൻ ഭീഷ്മരായതുകൊണ്ടു അസമർത്ഥന്മാരും സമർത്ഥന്മാരാകും. അവരുടെ സേനാധിപൻ ഭീഷ്മാപേക്ഷയാ ബുദ്ധി കുറഞ്ഞ ഭീമനാകയാൽ അവനാൽ രക്ഷിക്കപ്പെടുന്നവർ സമർത്ഥന്മാരാണെങ്കിലും അസമർത്ഥന്മാരാവാനവകാശമുണ്ടു. സൈന്യസംഖ്യ അധികവും അധിപതി ഭീഷ്മരുമാകയാൽ ജയം നമുക്കുണ്ടാവാനേ തരമുള്ളു. അങ്ങയുടെ ശ്രദ്ധ വേണ്ടവിധമുണ്ടായാൽ നമുക്കു ജയം നിശ്ചയംതന്നെ എന്നു നിശ്ചയിച്ച ദുര്യോധനൻ ആചാര്യരെ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുകയും സ്വയമേവ സന്തോഷിക്കുകയും ചെയ്തശേഷം യുദ്ധവിവരം തനിക്കു ദ്രോണരെക്കാൾ ഉണ്ടെന്ന ഭാവത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു പറയുന്നു.

11. അയനേഷു ച സർവ്വേഷു യഥാഭാഗമവസ്ഥിതാഃ
ഭീഷ്മമേവാഭിരക്ഷന്തു ഭവന്തഃ സർവ്വ ഏവ ഹി.

ഹി=എന്നാൽ, ഭവന്തഃ സർവ്വേ=നിങ്ങളെല്ലാവരും, യഥാഭാഗം അവസ്ഥിതാഃ=സ്ഥാനം തെററാതെ നിന്നിട്ടു, സർവ്വേഷു അയനേഷു=സർവ്വസ്ഥാനങ്ങളിലും, ഭീഷ്മം ഏവ അഭിരക്ഷന്തു=ഭീഷ്മരെത്തന്നെ എങ്ങും രക്ഷിക്കേണം.

എന്നാൽ ഒരു കാര്യത്തിൽ നന്നെ മനസ്സിരുത്തേണം. അതെന്തെന്നാൽ മുൻഭാഗം നോക്കിനിന്നു യുദ്ധം നടത്തുന്ന ഭീഷ്മർക്കു പിൻഭാഗത്തും പാർശ്വഭാഗങ്ങളിലും നോട്ടമുണ്ടാവാൻ തരമില്ല. ശത്രുസൈന്യങ്ങളെ തടുത്തുനിർത്താൻ ഓരോരുത്തർക്കും നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ട സ്ഥാനങ്ങളിൽ നിങ്ങളെല്ലാവരും ജാഗരൂകന്മാരായി നിന്നിട്ടു സൈന്യനാഥനായ ഭീഷ്മരെത്തന്നെ രക്ഷിക്കേണം. നാഥനില്ലാത്ത പട ജയിക്കയില്ലെന്നു നന്നായോർമ്മവെക്കേണം, എന്നു പറഞ്ഞു് ഭീഷ്മരെ പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചു.

12. തസ്യ സംജനയൻ ഹർഷം കുരുവൃദ്ധഃ പിതാമഹഃ
സിംഹനാദം വിനദ്യോച്ചൈഃ ശംഖം ദധ്മൗ പ്രതാപവാൻ.

പ്രതാപവാൻ=പ്രതാപശാലിയും, കുരുവൃദ്ധഃ പിതാമഹഃ=കുരുക്കളിൽ വൃദ്ധനമായ ഭീഷ്മർ,

തസ്യ=അവന്ന്_ദുൎയ്യോധനന്ന്, ഹൎഷം സംജനയൻ=സന്തോഷത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നവനായിട്ട്, സിംഹനാദം വിനദ്യ=സിംഹശബ്ദം പുറപ്പെടുവിച്ചിട്ട്, ഉച്ചൈഃ ശംഖം ദധ്മൌ=ഉച്ചത്തിൽ ശംഖം ഊതി.

രാജാവീവിധം പറഞ്ഞപ്പോൾ ഉണ്ടായ സംഗതിയെന്താണെന്നുള്ള ധൃതരാഷ്ട്രപ്രശ്നത്തിന്നു സംജയൻ മറുപടി പറയുന്നു:—മഹാപ്രതാപശാലിയും കുരുവൃദ്ധനുമായ ഭീഷ്മർ "അങ്ങിനെതന്നെ. ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു ജയമുണ്ടാക്കും" എന്നു പറയുന്ന മട്ടിൽ ദുൎയ്യോധനനെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാൻ തക്കവിധം അലറിയശേഷം ഉദാത്തമായ തന്റെ ശംഖത്തിൽനിന്നു ഉച്ചമായ ശബ്ദം പുറപ്പെടുവിച്ച്, സ്വസൈന്യത്തെ ഉത്സാഹിപ്പിച്ചു.

13. തതഃ ശംഖാശ്ച ഭേൎയ്യശ്ച പണവാനകഗോമുഖാഃ
സഹസൈവാഭ്യഹന്യന്ത സശബ്ദസ്തുമുലോഽഭവത്.

തതഃ ശംഖാഃ ഭേൎയ്യഃ ച=അനന്തരം ശംഖങ്ങളും ഭേരികളും, സഹസാ ഏവ അഭ്യഹന്യന്ത=ഉടൻതന്നെ അഭിഹനിക്കപ്പെട്ടു.

സൈന്യാധിപനായ ഭീഷ്മർ ശംഖനാദം പുറപ്പെടുവിച്ച ഉടൻതന്നെ യുദ്ധോത്സാഹം വൎദ്ധിച്ച ദ്രോണാദികൾ ശംഖം, ഭേരി, പണവം, ആനകം, ഗോമുഖം എന്ന പലവിധ വാദ്യങ്ങളെ മുഴക്കി എല്ലാ നാദങ്ങളും ഒന്നായി ചേൎന്നു മഹത്തായി സൎവ്വത്ര നിറഞ്ഞു. ശബ്ദം വൎദ്ധിച്ചുവെന്നല്ലാതെ ആ ശബ്ദശ്രവണത്താൽ പാണ്ഡവന്മാൎക്കു കുലുക്കമുണ്ടായില്ല എന്നു കാണിപ്പാനാണ് "സശബ്ദസ്തുമുലഃ" എന്നു മാത്രം പറഞ്ഞവസാനിപ്പിച്ചത്.

ദുൎയ്യോധനസൈന്യപ്രവൃത്തിയെ പറഞ്ഞശേഷം പാണ്ഡവസൈന്യപ്രവൃത്തിയെ പറയുന്നു.

14. തതഃ ശ്വേതൈൎഹയൈൎയ്യുക്തേ മഹതി സ്യന്ദനേ സ്ഥിതൌ
മാധവഃ പാണ്ഡവശ്ചൈവ ദിവ്യൌ ശംഖൌ പ്രദധ്മതുഃ.

തതഃ ശ്വേതൈഃ=അനന്തരം വെളുത്തനിറമുള്ള, ഹയൈഃ യുക്തേ=കുതിരകളോടുകൂടിയ, മഹതിസ്യന്ദനേ=മഹത്തായ തേരിൽ, സ്ഥിതൌ മാധവഃ പാണ്ഡവഃ ച=സ്ഥിതന്മാരായ ശ്രീകൃഷ്ണനും അൎജ്ജുനനും, ദിവ്യൌ ശംഖൌ=ദിവ്യങ്ങളായ ശംഖങ്ങളെ, പ്രദധ്മതുഃ=പൂരിപ്പിച്ചു.

ഭീഷ്മാദികൾ യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങിയെന്ന് ശംഖനാദത്താൽ ഘോഷിച്ചപ്പോൾ ശൈബ്യം, സുഗ്രീവം, മേഘപുഷ്പം, വലാഹകം എന്നു സുപ്രസിദ്ധങ്ങളും ശ്വേതവൎണ്ണമുള്ള വയുമായ നാലു കുതിരകൾ വഹിക്കുന്നതും, ലക്ഷ്മീവല്ലഭനായ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാനും പാണ്ഡുപുത്രനായ അൎജ്ജുനനും അതിൽ സാരഥിയും രഥികനുമെന്ന നിലയിൽ വസിക്കുന്നതുകൊണ്ടും അഗ്നിഭഗവാനാൽ നൽകപ്പെട്ടതായതുകൊണ്ടും മഹത്തായ ആ തേരിൽനിന്നു അവർ രണ്ടു പേരും ദിവ്യങ്ങളായ അവരുടെ ശംഖങ്ങളെ ധ്വനിപ്പിച്ചു.

15. പാഞ്ചജന്യം ഹൃഷീകേശോ ദേവദത്തം ധനംജയഃ
പൌണ്ഡ്രം ദധ്മൌ മഹാശംഖം ഭീമകൎമ്മാ വൃകോദരഃ.

16 അനന്തവിജയം രാജാ കുന്തീപുത്രോ യുധിഷ്ഠിരഃ
നകുലഃ സഹദേവശ്ച സുഘോഷമണിപുഷ്പകൌ.

ഹൃഷീകേശഃ=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ പ്രേരിക്കുന്നവൻ, ഭീമകൎമ്മാ=ഭയങ്കരകൎമ്മങ്ങളെ ചെയ്തിട്ടുള്ളവൻ, വൃകോദരഃ=ചെന്നായിന്റെ ജാരാഗ്നിപോലെ ശക്തിമത്തായ അഗ്നിയുള്ള വയറോടുകൂടിയവൻ, ധനംജയഃ=സകല രാജാക്കന്മാരെ ജയിച്ചു ധനം കൊണ്ടുവന്നവൻ, യുധിഷ്ഠിരഃ=യുദ്ധത്തിൽനിന്നു പിൻമാറാത്തവൻ.

സകല പ്രാണികളുടേയും ഹൃദയത്തിലിരുന്നു സൎവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളേയും പ്രേരിക്കുന്ന സൎവ്വേശ്വരനായ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ പാഞ്ചജന്യമെന്ന പരമ പാവനമായ ശംഖത്തെയും രാജസൂയ യാഗാവസരത്തിൽ സൎവ്വരാജാക്കന്മാരെയും ജയിച്ച് യാഗത്തിന്നാവശ്യമായ അപരിമിതധനം കൊണ്ടുവന്ന വില്ലാളിവീരനായ അൎജ്ജുനൻ ദേവദത്തം എന്ന ശംഖത്തെയും ഹിഡിംബാദിരാക്ഷസന്മാരെ വധിച്ചവനും ബഹ്വന്നപാനാദികളെ പചിപ്പിക്കുവാൻ തക്ക

ബലമുള്ള ജാരാഗ്നി നിമിത്തം അത്യന്തം ബലിഷ്ഠന്മമായ ഭീമസേനൻ പൌണ്ഡ്റം എന്നു പേരുള്ള മഹത്തായ ശംഖത്തെയും കുന്തിദേവിയുടെ തപഃപ്രഭാവത്താൽ ധമ്മരാജാംശസംഭൂതനും ധമ്മയുദ്ധത്തിൽ ഏപ്പെട്ടാൽ പിന്നെ പിൻമാറാതെ ജയം സമ്പാദിക്കുന്നതിൽ സ്ഥിരനും രാജസൂയമഹായാഗം സാധിച്ചതിനാൽ യഥാൎത്ഥ രാജാവുമായ യുധിഷ്ഠിരൻ അനന്തവിജയമെന്ന ശംഖത്തെയും, നകുലൻ സുഘോഷമെന്ന ശംഖത്തെയും, സഹദേവൻ മണിപുഷ്പകം എന്ന ശംഖത്തെയും ധ്വനിപ്പിച്ചു. ദിവ്യശംഖങ്ങളുടെ പുണ്യനാമകീൎത്തനത്താൽ അങ്ങയുടെ മക്കാരംക്ക് ഈമാതിരി ഒരു ശംഖമെങ്കിലുമുണ്ടോ? ജയകാംക്ഷ നിഷ്ഫലം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

17. കാശ്യശ്ച പരമേഷ്വാസഃ ശിഖണ്ഡീച മഹാരഥഃ
ധൃഷ്ടദ്യുമ്നോ വിരാടശ്ച സാത്യകിശ്ചാ പരാജിതഃ.

18. ദ്രുപദോ ദ്രൌപദേയാശ്ച സൎവ്വശഃ പൃഥിവീപതേ
സൌഭദ്രശ്ച മഹാബാഹുഃ ശംഖാൻ ദധ്മുഃ പൃഥക്പൃഥക്.

പരമേഷ്വാസഃ=ഉൽകൃഷ്ടവില്ലുള്ളവൻ, കാശ്യഃ ശിഖണ്ഡീച=കാശിരാജാവും പാഞ്ചാലനും ധൃഷ്ടദ്യുമ്നഃ=പരന്മാരെ പരാജയപ്പെടുത്തുന്ന ബലം(ദ്യുമ്നം)ഉള്ളവൻ, അപരാജിതഃ=ശത്രുക്കളാൽ ജയിക്കപ്പെടാത്തവൻ, ദ്രൌപദേയാഃ=ദ്രൌപതിയുടെ അഞ്ചുപുത്രന്മാർ, സൌഭദ്രഃച=സുഭദ്രയുടെ പുത്രൻ, മഹാബാഹുഃ=നീണ്ട കൈകളുള്ളവൻ, പൃഥക് പൃഥക്=വെവ്വേറെ, ശംഖാൻ ദധ്മുഃ=ശംഖങ്ങളെ ഊതി.

മഹത്തായ വില്ലു ധരിച്ചിരിക്കുന്ന കാശിരാജാവ്, മഹാരഥനായ പാഞ്ചാലൻ, പരസൈന്യത്തെ പരാജയപ്പെടുത്തുവാൻ മതിയായ പരാക്രമമുള്ള ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ, പരന്മാരാൽ ജയിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്ത സാത്യകി—സത്യകപുത്രൻ, ദ്രുപദൻ, ദ്രൌപദിയുടെ അഞ്ചു പുത്രന്മാർ, ആജാനുബാഹുവായ സുഭദ്രാപുത്രൻ:—അഭിമന്യു ഇവരെല്ലാവരും അവരവരുടെ ശംഖങ്ങളെ ഊതി. (ശിഖണ്ഡം=മുഖരോമമില്ലായ്മ)

19. സഘോഷോ ധാൎത്തരാഷ്ട്രാണാം ഹൃദയാനി വ്യദാരയത്
നഭശ്ച പൃഥിവീം ചൈവ തുമുലോവ്യനുനാദയൻ.

സഃഘോഷഃ തുമുലഃ=ആ ശബ്ദം അതിതീവ്രമായും, നഭഃച പൃഥിവീംച=ആകാശത്തെയും ഭൂമിയേയും, വ്യനുനാദയൻ=പ്രതിധ്വനിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു, ധാൎത്തരാഷ്ട്രാണാം=ധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാരുടെ, ഹൃദയാനി വ്യദാരയത്=ഹൃദയങ്ങളെ പിളൎന്നു.

ആ ശംഖധ്വനി അതികഠോരമായി വ്യാപിച്ചു. ഭൂമിയിലും ആകാശത്തിലും പ്രതിധ്വനി വ്യാപിച്ചു. അങ്ങയുടെ പുത്രന്മാരുടെ ഹൃദയങ്ങളെ പിളൎക്കുന്ന മട്ടിൽ ദുഃഖിപ്പിച്ചു. സിംഹഗൎജ്ജനത്താൽ ഇതരമൃഗങ്ങളെന്നപോലെ ഭീഷ്മദ്രോണാദികരാക്കുടെ ഭയപ്പെട്ടുവെന്നു കാണിപ്പാൻ ധാൎത്തരാഷ്ട്രാണാം എന്ന ബഹുവചനപ്രയോഗം. അങ്ങയുടെ കക്ഷിസൈന്യത്തിൽനിന്നുണ്ടായ ശംഖനാദം പാണ്ഡവന്മാരിൽ വികാരജനകമായിരുന്നില്ല എന്നു മുമ്പേ സൂചിപ്പിച്ചുമിരിക്കയാൽ ജയം പാണ്ഡവന്മാൎക്കാവാനേ തരമുള്ളുവെന്നാണ് ആരംഭത്തിൽത്തന്നെ കാണുന്നത് എന്നു സാരം.

20. അഥവ്യവസ്ഥിതാൻ ദൃഷ്ട്വാ ധാൎത്തരാഷ്ട്രാൻ കപിധ്വജഃ
പ്രവൃത്തേ ശാസ്ത്രസംപാതേ ധനുരുദ്യമ്യ പാണ്ഡവഃ.

21. ഹൃഷീകേശം തദാവാക്യ മിദമാഹ മഹീപതേ!

അൎജ്ജുന ഉവാച.

സേനയോരുഭയോൎമ്മദ്ധ്യേ രഥം സ്ഥാപയമേഽച്യുത!

അഥ കപിധ്വജഃ പാണ്ഡവഃ=അനന്തരം ഹനുമാനാകുന്ന കൊടിയടയാളമുള്ള അൎജ്ജുനൻ, ശസ്ത്രസമ്പാതേ പ്രവൃത്തേ=ശസ്ത്രപ്രയോഗം ആരംഭിച്ചപ്പോരം, ധനുഃ ഉദ്യമ്യ=വില്ലിനെ ഉയൎത്തീട്ടു, മഹീപതേ=ഹേ രാജാവേ, ഹൃഷീകേശം=ഇന്ദ്രിയപ്രവൎത്തകനായ കൃഷ്ണനോടു, അച്യുത!=ച്യുതിരഹിതനായ ഭഗവൻ, ഉഭയോഃ സേനയോഃ മദ്ധ്യേ=രണ്ടു സൈന്യങ്ങളുടെ

മദ്ധ്യത്തിൽ, മേ രഥം=എന്റെ തേരിനെ, സ്ഥാപയ=നിർത്തിയാലും എന്ന്, തദാ ഇദം വാക്യം ആഹ=അപ്പോൾ ഈ വാക്യത്തെ പറഞ്ഞു.

ശംഖധ്വനി കേട്ടു ഭയപ്പെട്ടുവെങ്കിലും ഓടിപ്പോകാതെ യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങി നില്ക്കുന്ന ദുര്യോധനാദികളെ അർജ്ജുനൻ നോക്കി. ശ്രീരാമചന്ദ്രഭക്തോത്തമനായ ഹനുമാൻ കൊടിയടയാളമായിരുന്നനുഗ്രഹിക്കുകയും സർവ്വേന്ദ്രിയപ്രവർത്തകനായ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ സാരഥ്യം വഹിക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അർജ്ജുനന്നു ഭയത്തിന്നൊരുവിധത്തിലും അവകാശമില്ല. എങ്കിലും ആലോചനകൂടാതെ ഗുരുഭൃതന്മാരെ ഹനിച്ചവൻ എന്ന അപവാദം കൂടാതെ കഴിപ്പാൻ ഭഗവദുപദേശത്തെ ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു ശസ്ത്രപ്രയോഗത്തിന്നാരംഭിച്ച സമയത്തിൽ ഗാണ്ഡീവമെന്ന ധനുസ്സിനെ ഉയർത്തീട്ടു ഹേ ദേശകാലാവധികളെ അതിക്രമിച്ചും സർവ്വരുടേയും ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ വ്യാപരിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഭഗവാനെ! എന്റെ തേരിനെ രണ്ടു സൈന്യങ്ങളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ അല്പനേരം നിർത്തേണമേ എന്നു പ്രാർത്ഥിച്ചു. ഹേ അർജ്ജുന! ഇവിടെ നിർത്തുകയോ? അബദ്ധം. ശസ്ത്രപ്രയോഗത്താൽ എന്നെ അവർ തേർത്തട്ടിൽനിന്നു വീഴ്ത്തുകയില്ലയോ? എന്നു് ലീലാമാനുഷൻ അഭിനയിച്ചു. അപ്പോഴാണ് "അച്യുത!" എന്ന സംബോധനം അർജ്ജുനൻ ചെയ്തതു്. ഏതുകാലത്തിലും ദേശത്തിലും അവസ്ഥയിലും സ്ഥാനഭ്രംശം ഇല്ലാത്ത നിന്തിരുവടിയെ ചലിപ്പിക്കുവാനാർക്കു കഴിയും എന്നു ബുദ്ധിപൂർവ്വം പറഞ്ഞ അർജ്ജുനന്നു് ഭയസംഭ്രാന്തികൾ ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ആലോചനയോടും ഈശ്വരാനുവാദത്തോടുംകൂടി വേണം ലോകത്തിൽ സാധാരണമല്ലാത്ത ഈവക വിഷമഘട്ടത്തിൽ പ്രവൃത്തിപ്പാൻ എന്ന വിചാരപൂർവ്വമാണ് അർജ്ജുനൻ ഭഗവാനോടു പ്രാർത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ഭക്താഗ്രഹത്തെ സ്വീകരിപ്പാൻ ഭഗവാനൊരുങ്ങിയിരിക്കെ പാണ്ഡവപരാജയത്തെ അങ്ങുന്നാശിച്ചിട്ടു ഫലമില്ലെന്നു സംജയൻ വീണ്ടും സൂചിപ്പിച്ചു.

22. യാവദേതാൻ നിരീക്ഷേഹം യോദ്ധുകാമാനവസ്ഥിതാൻ
കൈർമ്മയാ സഹയോദ്ധവ്യ മസ്മിൻ രണസമുദ്യമേ.

യോദ്ധുകാമാൻ=യുദ്ധത്തിന്നാഗ്രഹിച്ചു്, അവസ്ഥിതാൻ=ഒരുങ്ങിനില്ക്കുന്ന, ഏതാൻ=ഇവരെ, യാവത്=എവിടെനിന്നാൽ, അഹം അവേക്ഷേ=ഞാൻ കാണുമോ, താവത് രഥം സ്ഥാപയ=ആ സ്ഥാനത്തിൽ തേർ നിർത്തിയാലും, അസ്മിൻ രണസമുദ്യമേ=ഈ യുദ്ധോദ്യമത്തിൽ, കൈഃ സഹ=ആരോടെല്ലാം, മയാ യോദ്ധവ്യം=എന്നാൽ യുദ്ധം ചെയ്യപ്പെടേണം.

23. യോത്സ്യമാനാ നവേക്ഷേഹം യഏതേ/ത്ര സമാഗതാഃ
ധാർത്തരാഷ്ട്രസ്യ ദുർബ്ബുദ്ധേ ര്യുദ്ധേപ്രിയചികീർഷവഃ.

ദുർബുദ്ധേഃ ധാർത്തരാഷ്ട്രസ്യ=ദുഷിച്ച ബുദ്ധിയോടുകൂടിയ ദുര്യോധനന്നു, യുദ്ധേ പ്രിയചികീർഷവഃ=യുദ്ധത്തിൽ പ്രിയം ചെയ്വാനിച്ഛിക്കുന്നവരായിട്ടു്, അത്ര സമാഗതാഃ=ഇവിടെ വന്നിരിക്കുന്നവർ, യേ ഏതേ=യാതൊരുത്തരോ, യോത്സ്യമാനാൻ(താൻ)=യുദ്ധം ചെയ്യുന്ന അവരെ, അഹം അവേക്ഷേ=ഞാൻ കാണുവാനാഗ്രഹിക്കുന്നു.

22—23 ശ്ലോകസാരം:—തേർ നിർത്തേണ്ടതായ ആവശ്യവും സ്ഥാനവും അർജ്ജുനൻ വിശദമാക്കുന്നു. ഏതു സ്ഥാനത്തിൽ നിർത്തിയാൽ യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങിനില്ക്കുന്ന ഇവരെ എനിക്കു കാണ്മാൻ സാധിക്കുമോ ആ സ്ഥാനത്തിൽ നിർത്തേണം. രക്ഷക്കുള്ള മാർഗ്ഗം എന്താണെന്നറിയാത്ത ദുര്യോധനനെ യുദ്ധത്തിൽ സഹായിച്ചു് പ്രിയപ്പെടുത്താനൊരുങ്ങിനില്ക്കുന്ന ഇവർ എന്റെ ശത്രുക്കളാകയാൽ അവരെ നന്നായറിയേണം എന്നാണെന്റെ വിചാരം.

സംജയ ഉവാച=സംജയൻ പറഞ്ഞു.

24 ഏവമുക്തോ ഹൃഷീകേശോ ഗുഡാകേശേന ഭാരത!
സേനയോരുഭയോർമ്മദ്ധ്യേ സ്ഥാപയിത്വാ രഥോത്തമം.

25. ഭീഷ്മദ്രോണപ്രമുഖതഃ സർവ്വേഷാംചമഹീക്ഷിതാം
ഉവാച പാർത്ഥ! പശ്യൈതാൻ സമവേതാൻ കുരൂനിതി.

ഗുഡാകേശേന=ഗുഡാകയെ (നിദ്രയെ) കീഴടക്കിയിരിക്കുന്നവനാൽ, ഏവം ഉക്തഃ=ഇപ്രകാരം പറയപ്പെട്ട, ഹൃഷീകേശഃ=ഇന്ദ്രിയപ്രവർത്തകൻ, ഉഭയോഃ സേനയോഃ=രണ്ടു സൈന്യങ്ങളുടേയും, ഭീഷ്മദ്രോണപ്രമുഖതഃ=ഭീഷ്മർ ദ്രോണർ എന്ന പ്രധാനികളുടേയും, സർവ്വേഷാം മഹീക്ഷിതാംച=എല്ലാ രാജാക്കന്മാരുടെയും, മദ്ധ്യേ=മദ്ധ്യത്തിൽ, രഥോത്തമം സ്ഥാപയിത്വാ=ഉത്തമരഥത്തെ നിർത്തീട്ടു, പാർത്ഥ!=ഹേ പൃഥാപുത്ര!, സമവേതാൻ ഏതാൻ കുരൂൻ=ചേർന്നിരിക്കുന്ന ഈ കുരുക്കളെ, പശ്യ ഇതി ഉവാച=കണ്ടുകൊൾക എന്നു പറഞ്ഞു.

ആലസ്യാദിദോഷങ്ങളെ ജയിച്ചിരിക്കുന്ന അർജ്ജുനൻ സർവ്വേന്ദ്രിയപ്രവർത്തകനായ ഭഗവാനോടു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞപ്പോൾ "ഭൃത്യനായ ഇവൻ എന്നോടു കല്പിക്കുന്നു"വെന്നോർത്തു കോപിച്ചില്ല. അർജ്ജുനൻെറ ഇഷ്ടം അനുസരിച്ചു. ഹേ ഭരതകുലനാഥനായ അങ്ങുന്നേ! ഇനിയെങ്കിലും മര്യാദ നടത്തിക്കൂടയോ എന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ സംജയൻ "ഭാരത" എന്നു് ധൃതരാഷ്ട്രരെ സംബോധനചെയ്തു. ഭഗവാനാകട്ടെ രണ്ടു സൈന്യങ്ങളുടേയും പ്രധാനികളായ ഭീഷ്മദ്രോണാദികളുടെയും മററു സകല രാജാക്കന്മാരുടെയും മദ്ധ്യത്തിൽ ഉത്തമമായ അർജ്ജുനരഥത്തെ നിർത്തി. പിതൃസഹോദരീപുത്രൻ എന്ന വാത്സല്യത്തോടുകൂടെ ഹേ കുന്തീനന്ദന ഇവിടെ യുദ്ധത്തിന്നായി വന്നുചേർന്നിരിക്കുന്ന കുരുക്കളെ നോക്കി നന്നായി കണ്ടുകൊൾകയെന്നു പറഞ്ഞു.

26. തത്രാപശ്യൽ സ്ഥിതാൻ പാർത്ഥഃ പിതൄനഥ പിതാമഹാൻ
ആചാര്യ്യാൻ മാതുലാൻ ഭ്രാതൄൻ പുത്രാൻപൌത്രാൻ സഖീംസ്തഥാ
27. ശ്വശുരാൻ സുഹൃദശ്ചൈവ സേനയോരുഭയോരപി.

അഥ പാർത്ഥഃ=അനന്തരം അർജ്ജുനൻ, തത്ര ഉഭയോഃ സേനയോഃ=അവിടെ രണ്ടു സേനകളിൽ, സ്ഥിതാൻ പിതൄൻ=സ്ഥിതന്മാരായ പിതൃക്കളെയും, പിതാമഹാൻ=പിതാമഹന്മാരേയും, ആചാര്യ്യാൻ=ആചാര്യ്യന്മാരെയും, മാതുലാൻ=അമ്മാമൻമാരെയും, ഭ്രാതൄൻപുത്രാൻ=സഹോദരന്മാരെയും മക്കളെയും, പൌത്രാൻ സഖീൻ=പുത്രപുത്രന്മാരെയും ഇഷ്ടന്മാരെയും, ശ്വശുരാൻ=ഭാര്യ്യമാരുടെ പിതാക്കന്മാരെയും, സുഹൃദഃച ഏവ=സുഹൃത്തുക്കളെയും, സർവ്വാൻ ബന്ധൂൻ=സകല ബന്ധുക്കളെയും, അപശ്യത്=നോക്കി.

യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങുന്നതിന്നായി സൈന്യനാഥന്മാരെ കാണുവാൻ ഭഗവാൻെറ അനുവാദം സിദ്ധിച്ചശേഷം അർജ്ജുനൻ ആ തേരിന്നുള്ളിൽ എഴുനേററുനിന്നുരണ്ടു സേനകളിലുള്ളവരെയും നോക്കി മനസ്സിലാക്കി. യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങിയുറച്ചുനിൽക്കുന്ന അവരിൽ പിതൃസ്ഥാനത്തിലുള്ളവർ, പിതാമഹന്മാരായ ഭീഷ്മര്, സോമദത്തൻ മുതലായവർ, പിതൃസംബന്ധികളായ ഭൂരിശ്രവസ്സു മുതലായവർ, ദ്രോണര് കൃപര് മുതലായ ഗുരുഭൂതന്മാർ, ശല്യര് ശകുനി മുതലായ അമ്മാമന്മാർ, ദുര്യ്യോധനാദി സഹോദരന്മാർ, ലക്ഷ്മണാദി പുത്രന്മാർ, അവരുടെയും പുത്രന്മാർ, അശ്വത്ഥാമാവു് ജയദ്രഥൻ മുതലായ സഖാക്കൾ, ഭാര്യ്യാജനകന്മാർ, കൃതവർമ്മാവു് ഭഗദത്തൻ മുതലായ ബന്ധുക്കൾ ഇങ്ങിനെ പലവിധത്തിൽ ബന്ധപ്പെട്ടവരാണ് രണ്ടു സൈന്യങ്ങളിലും ഉള്ളവർ എന്നറിഞ്ഞു.

താൻ സമീക്ഷ്യസകൌന്തേയഃ സർവ്വാൻ ബന്ധൂനവസ്ഥിതാൻ
28. കൃപയാ പരയാവിഷ്ടോ വിഷീദന്നിദമബ്രവീൽ.

സഃകൌന്തേയഃ=ആ കുന്തീപുത്രൻ, അവസ്ഥിതാൻ=ഉറച്ചുനില്ക്കുന്ന, താൻ സർവ്വാൻ ബന്ധൂൻ=ആ സകല ബന്ധുക്കളെയും, സമീക്ഷ്യ=മനസ്സിരുത്തിനോക്കീട്ടു്, പരയാ കൃപയാ ആവിഷ്ടഃ=സ്വതസ്സിദ്ധയായ ഉൽകൃഷ്ടകൃപയാൽ ആവേശിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടു, വിഷീദൻ=വിഷാദിച്ചുകൊണ്ടു്, ഇദം അബ്രവീത്=ഇതിനെ പറഞ്ഞു.

യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങിനില്ക്കുന്നവരെല്ലാപേരും ബന്ധുക്കളാണെന്നു കണ്ടപ്പോൾ മനസ്സിരുത്തി ആലോചിച്ചു. സ്വഭാവത്താൽതന്നെ പ്രകാശിച്ചതായ വിശുദ്ധകാരുണ്യം അർജ്ജുനഹൃദയത്തിൽ സർവ്വത്ര നിറഞ്ഞു. തന്നിമിത്തമുണ്ടായ താപത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്ന കണ്ണുനീർ ഗൽഗദം എന്ന ബാഹ്യലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടെ താഴേ കാണുംവിധം ഭഗവാനോടു പറഞ്ഞു.

29. ദൃഷ്ട്വേമം സ്വജനം കൃഷ്ണയുയുത്സും സമുപസ്ഥിതം
സീദന്തി മമ ഗാത്രാണി മുഖംച പരിശുഷ്യതി

കൃഷ്ണ ഇമം സ്വജനം=ഹേ കൃഷ്ണ ഈ ബന്ധുവർഗ്ഗം, യുയുത്സും സമുപസ്ഥിതം=യുദ്ധേച്ഛാസഹിതം നില്ക്കുന്നതിനെ, ദൃഷ്ട്വാ=കണ്ടിട്ട്, മമഗാത്രാണി=എന്റെ അവയവങ്ങൾ, സീദന്തി=തളരുന്നു. മുഖംപരിശുഷ്യതിച=മുഖം വരളുകയും ചെയ്യുന്നു.

ഹേ ആനന്ദമൂർത്തേ! ഈ ബന്ധുജനങ്ങൾ യുദ്ധത്തിന്നാഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നതിനെ കാണുന്ന എന്റെ കൈകാൽ മുതലായ ശരീരാവയവങ്ങൾ അവശങ്ങളാകുന്നു. മുഖം വരളുന്നു.

30. വേപഥുശ്ച ശരീരേ മേ രോമഹർഷശ്ചജായതേ
ഗാണ്ഡീവം സ്രംസതേ ഹസ്താത് ത്വക്ചൈവ പരിദഹ്യതേ.

മേ ശരീരേ വേപഥുഃ=എന്റെ ദേഹത്തിൽ വിറയലും, രോമഹർഷഃച=രോമാഞ്ചവും, ജായതേ=ഉണ്ടാകുന്നു, ത്വക് പരിദഹ്യതേ ചഏവ=തോല് എല്ലാഭാഗത്തും ചുട്ടുനീറുന്നു, ഹസ്താത്=കൈയിൽനിന്നു്, ഗാണ്ഡീവം സ്രംസതെ=വില്ല് വീഴുന്നു.

എന്റെ ദേഹത്തിൽ വിറയലും രോമാഞ്ചവും ഉണ്ടാകുന്നു. ഗാണ്ഡീവമെന്ന ഈ വില്ല് കയ്യിൽനിന്നു വീണുപോകുന്നു. സ്പർശേന്ദ്രിയമായ തോലിൽ സർവഭാഗത്തും അഗ്നി വ്യാപിച്ചതുപോലെ ചുട്ടുപൊള്ളുന്നു.

31. നചശക്നോമ്യവസ്ഥാതും ഭ്രമതീവചമേമനഃ
നിമിത്താ നിചപശ്യാമി വിപരീതാനി കേശവ!
നചശ്രേയോനുപശ്യാമി ഹത്വാസ്വജനമാഹവേ.

അവസ്ഥാതും=നിലച്ചുനില്പാനായ്ക്കൊണ്ടു, നശക്നോമിച=ശക്തനാകുന്നതുമില്ല, മേമനഃ ഭ്രമതി ഇവ=എന്റെ മനസ്സ് ഭ്രമിക്കുന്നുവോ എന്നു തോന്നുന്നു, കേശവ!=ഹേ സർവേശ്വര വിപരീതാനി=വിപരീതങ്ങളായ, നിമിത്താനിചപശ്യാമി=ലക്ഷണങ്ങളെയും കാണുന്നു. ആഹവേ=യുദ്ധത്തിൽ, സ്വജനം ഹത്വാ=ബന്ധുവർഗത്തെ ഹനിച്ചിട്ടു, ശ്രേയഃ ന അനുപശ്യാമി=ശ്രേയസ്സുണ്ടാകുമെന്നും തോന്നുന്നില്ല.

ഹേ സർവേശ്വര! എന്റെ ശരീരത്തെ നിലക്കു നിർത്താൻ സാധിക്കാതെയായിരുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ മൂർച്ഛാവസ്ഥയുടെ പൂർവലക്ഷണമായ മനോഭ്രാന്തി ബാധിക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നു. മാത്രമല്ല ആപൽ സൂചകങ്ങളായ വാമനേത്രസ്പുരണാദി വിപരീതലക്ഷണങ്ങളും അനുഭവിച്ചറിയുന്നു. ആകപ്പാടെ നോക്കുമ്പോൾ യുദ്ധത്തിൽ ബന്ധുവർഗ്ഗത്തെ സംഹരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഭാവിയിൽ ശ്രേയസ്സുണ്ടാകുമെന്നും തോന്നുന്നില്ല. ആത്മസ്വരൂപത്തെയൊ ഭാവിയിൽ നിശ്ചിതഫലത്തെയൊ അറിവാൻ കഴിയാത്ത ഞാൻ ദുഃഖിക്കുന്നു. സർവ്വജ്ഞനും സർവേശ്വരനും ആനന്ദസ്വരൂപനുമായ നിന്തിരുവടി എന്റെ ദുഃഖം തീർക്കേണമേ എന്നാണ് "കേശവ" എന്ന സംബോധനത്താൽ അർജ്ജുനൻ സൂചിപ്പിച്ചത്.

32. നകാംക്ഷേ വിജയം കൃഷ്ണ നചരാജ്യം സുഖാനിച
കിം നോരാജ്യേന ഗോവിന്ദ! കിം ഭോഗൈ ർജീവിതേന വാ

കൃഷ്ണ! വിജയം=ഹേ കൃഷ്ണവിജയത്തേയും, രാജ്യം സുഖാനിച=രാജ്യത്തെയും സുഖങ്ങളെയും, ന കാംക്ഷേ=ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നില്ല, ഗോവിന്ദ!=സർവേന്ദ്രിയ വ്യാപാരങ്ങളെ അറിയുന്ന ഭഗവാനേ, നഃ=ഞങ്ങൾക്ക്, രാജ്യേന=രാജ്യംകൊണ്ടോ, ഭോഗൈഃ=സുഖാനുഭവങ്ങൾകൊണ്ടോ, ജീവിതേനവാ=ജീവിതംകൊണ്ടോ, കിം=എന്തുഫലം.

അല്ലയോ പാപഹരനായ ഭഗവാനേ! സ്വജനവധം നിമിത്തം സിദ്ധിക്കുന്ന വിജയത്തെയൊ അതുകൊണ്ടധീനത്തിൽ വരുന്ന രാജ്യത്തെയൊ അതിൽനിന്നനുഭവപ്പെടുന്ന സുഖങ്ങളെയൊ ജീവിതത്തെത്തന്നെയോ ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നില്ല. കാട്ടിൽ കായ്കനികളും ഭക്ഷിച്ചു കാലക്ഷേപം കഴിക്കുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ തൃപ്തിപ്പെടുന്ന ഞങ്ങൾക്ക് ഈ സുഖഭോഗങ്ങൾ

കൊണ്ടു വിശേഷഫലം എന്താകുന്നു. സർവേന്ദ്രിയവ്യാപാരങ്ങളും അറിഞ്ഞുകൊണ്ടു സർവാന്തൎയ്യാമിയായിരിക്കുന്ന ഹേ ഗോവിന്ദ! ഞങ്ങൾക്ക ഭോഗാശയില്ലെന്ന് നിന്തിരുവടിക്കറിയാമെല്ലൊ. സുഖസാധനങ്ങൾക്കാഗ്രഹമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു അവയെ സമ്പാദിപ്പാനുള്ള യുദ്ധവും ആവശ്യമില്ലെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

33. യേഷാമൎത്ഥേ കാംക്ഷിതംനോ രാജ്യം ഭോഗാഃ സുഖാനിച
ത ഇമേ/വസ്ഥിതാ യുദ്ധേ പ്രാണാം സ്ത്യക്ത്വാ ധനാനിച

യേഷാം അൎത്ഥേ=ആരുടെ പ്രയോജനത്തിന്നായിട്ടു, രാജ്യംഭോഗാഃ സുഖാനിച=രാജ്യവും ഭോഗങ്ങളും സുഖങ്ങളും, നഃ കാംക്ഷിതം=നമ്മളാൽ കാംക്ഷിക്കപ്പെടുന്നുവോ, തേ ഇമേ=ആ ഇവർ, പ്രാണാൻ ധനാനിച=പ്രാണങ്ങളെയും ധനങ്ങളെയും, ത്യക്ത്വാ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു, യുദ്ധേ അവസ്ഥിതാഃ=യുദ്ധത്തിൽ ഉറച്ചുനില്ക്കുന്നു.

രാജ്യവും ഭോഗസാധനങ്ങളും ആവശ്യമില്ലെന്നു പറഞ്ഞതിന്നൎജ്ജുനൻ കാരണം കാണിക്കുന്നു:—ഒരുവന്റെ ജീവിതയാത്ര കഴിപ്പാൻ ധനരാജ്യാദികൾ ആവശ്യമില്ല. തനിക്കാവശ്യമില്ലെങ്കിലും തന്റെ സംബന്ധികൾക്കായിട്ടെങ്കിലും സമ്പാദിക്കരുതോ എന്നാണെങ്കിൽ ഏതൊരു ബന്ധുക്കൾക്കായിട്ടു രാജ്യം സുഖസാധനങ്ങൾ എന്നിവ സമ്പാദിപ്പാൻ ശ്രമിക്കുന്നുവോ നമ്മളുടെ ആ ബന്ധുക്കൾ ധനാശ, ഭോഗാശ, ജീവിതാശ, എന്നിവയെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടാണെല്ലൊ യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങി നില്ക്കുന്നത്. തനിക്കും ബന്ധുക്കൾക്കും ആവശ്യമില്ലാത്ത രാജ്യാദികൾക്ക വേണ്ടിയുള്ള യുദ്ധപരിശ്രമം നിഷ്ഫലം. അതിനാൽ യുദ്ധം ആവശ്യമില്ലെന്നഭിപ്രായം.

34. ആചാൎയ്യാഃ പിതരഃ പുത്രാ സ്തഥൈവച പിതാമഹാഃ
മാതുലാഃ ശ്വശുരാഃ പൌത്രാഃ സ്യാലാഃ സംബന്ധിനസ്തഥാ.

പ്രാണധനാദികളിൽ ആശവെടിഞ്ഞു യുദ്ധത്തിന്നു നില്ക്കുന്നവർ അകന്ന ബന്ധുക്കളല്ല. നന്നെ അടുത്തവരാണെന്നു പ്രത്യേകം കാണിക്കുന്നു. ചിലർ ഗുരുഭൂതന്മാർ, മററ ചിലർ പിതൃസ്ഥാനീയന്മാർ, വേറെ ചിലർ പിതാമഹന്മാർ, അമ്മാമന്മാർ, ഭാൎയ്യാസംബന്ധികൾ, പൌത്രന്മാർ, ഭാൎയ്യാസഹോദരന്മാർ ഇങ്ങിനെ വളരെ അടുത്ത ബന്ധുക്കളാണെല്ലാപേരും. ഇങ്ങിനെ പൂജിക്കേണ്ടവരും സ്നേഹിക്കേണ്ടവരുമായവരെ സംഹരിച്ചിട്ടുണ്ടാകുന്ന വിജയം ശ്രേയസ്കരമാകയില്ലെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ ബലപ്പെടുത്തി.

35. ഏതാന്ന ഹന്തുമിച്ഛാമി ഘ്നതോ/പി മധുസൂദന!
അപിത്രൈലോക്യ രാജ്യസ്യ ഹേതോഃ കിന്നു മഹീകൃതേ.

ഘ്നതഃ അപി=ഹനിക്കുന്നവരാണെങ്കിലും, മധുസൂദന!=ഹേ! മധുസംഹൎത്താവേ!, ഏതാൻ ഹന്തും=ഇവരെ ഹനിപ്പാനായ്ക്കൊണ്ടു, ന ഇച്ഛാമി=ഇച്ഛിക്കുന്നില്ല, ത്രൈലോക്യരാജ്യസ്യഹേതോഃ അപി=മൂന്നുലോകത്തിന്റെ ലാഭത്തിന്നായിട്ടുംകൂടെ, മഹീകൃതേകിന്നു=ഭൂമിക്കായിട്ടു പിന്നെ പറയേണമോ.

നീ അവരെ വധിക്കയില്ലെങ്കിൽ നിന്നെ അവർ സംഹരിക്കും. അതുകൊണ്ടു നീയവരെ സംഹരിച്ചു രാജ്യം അനുഭവിക്കുന്നത് ശ്രേയസ്കരമല്ലെയോ എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം പറയുന്നു:—എന്നെ അവർ സംഹരിക്കുന്നവരായാലും ഞാനവരെ ഹനിപ്പാൻ ഇച്ഛിക്കുക പോലും ചെയ്യുന്നില്ല. വധിക്കയില്ലെന്നു പിന്നെ പറയേണ്ടതില്ലെല്ലൊ. അവരുടെ വധത്താൽ ത്രിലോകാധിപത്യം കിട്ടുമെങ്കിൽകൂടെ ഹനിക്കയില്ല. പിന്നെ ഭൂമിക്കുവേണ്ടീട്ടു വധിക്കയില്ലെന്നു പറയേണമോ? എന്നിങ്ങിനെ സ്വനിശ്ചയത്തെ അൎജ്ജുനൻ സ്പഷ്ടമാക്കി. ഇതിൽനിന്നു ഐഹികവും പാരത്രികവുമായ ഇച്ഛയില്ലായ്മയാകുന്ന വൈരാഗ്യം അൎജ്ജുനന്നുണ്ടെന്നു തെളിയുന്നു.

36. നിഹത്യ ധാൎത്തരാഷ്ട്രാന്നഃ കാ പ്രീതിഃ സ്യാജ്ജനാൎദ്ദന!
പാപമേവാശ്രയേ ദസ്മാൻ ഹത്വൈതാ നാതതായിനഃ.

ധാൎത്തരാഷ്ട്രാൻനിഹത്യ=ധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാരെ വധിച്ചിട്ട്, ജനാൎദ്ദന!=പ്രളയകാലത്തിൽ സ

ർവജനസംഹർത്താവേ, നഃ കാപ്രീതിഃ സ്യാത്=എന്തൊരു സന്തോഷം നമ്മൾക്കുണ്ടാകും, ആതതായിനഃ ഏതാൻ=ആതതായികളായ ഇവരെ, ഹത്വാ അസ്മാൻ=ഹനിച്ചിട്ട നമ്മളെ, പാപം ഏവ ആശ്രയേത്=പാപംതന്നെ ആശ്രയിക്കും.

എന്നാൽ ആചാര്യാദി ഗുരുഭൂതന്മാരെ വധിക്കേണ്ട. പലവിധത്തിൽ പല സമയത്തിൽ മഹോപദ്രവം ചെയ്തിട്ടുള്ള ധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാരെ ഹനിക്കുക. അവർ വധാർഹന്മാർ തന്നെ എന്നാണെങ്കിൽ സഹോദരസ്ഥാനമുള്ള ദുര്യോധനാദികളെ വധിച്ചതിന്നുശേഷം ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന നമ്മൾക്കെന്തൊരാനന്ദമാണുണ്ടാകാനുള്ളത്. മൂഢന്മാർ മാത്രം ആഗ്രഹിക്കുന്നതും ക്ഷണികവുമായ രാജ്യത്തിലുള്ള ലോഭത്താൽ സഹോദരവധം പ്രീതികരമാണെന്ന വിചാരമില്ല. ആതതായികളാണവർ എങ്കിലും വധിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഞങ്ങൾക്കു പാപംതന്നെ ഫലമാകയുള്ളു. അഥവാ അവർ വധാർഹന്മാരാണെങ്കിൽ പ്രളയകാലത്തിൽ സർവരെയും ഹനിച്ചാലും പാപബാധയില്ലാത്ത നിന്തിരുവടിതന്നെ വധിച്ചുകൊൾക എന്നു "ജനാർദ്ദന" എന്ന സംബോധനയുടെ അഭിപ്രായം. പുരക്കു തീ വെക്കുന്നവൻ, വിഷംകൊടുക്കുന്നവൻ, ശസ്ത്രം ധരിച്ചു വധിപ്പാൻ നേരിട്ടു വരുന്നവൻ, ധനം അപഹരിക്കുന്നവൻ, കൃഷി, ഭാര്യ, എന്നിവരെ അപഹരിക്കുന്നവൻ ഈ ആറുപേരും ആതതായികളാകുന്നു. ഇതിൽ ഓരോന്നു മാത്രം ചെയ്തവരും വധാർഹന്മാരാകയാൽ അവരെ വധിക്കുന്നതുകൊണ്ടു പാപമില്ല. എന്നാണ് പ്രമാണം. "അഗ്നിദോഗരദശ്ചൈവ ശസ്ത്രപാണിർധനാപഹഃ ക്ഷേത്രദാരാപഹാരീച ഷഡേതേ ആതതായിനഃ" എന്നാണ് സ്മൃതിവചനം. ദുര്യോധനാദികൾ സർവവിധ ദുഷ്പ്രവൃത്തികളും ചെയ്തവരാണ്. "ആതതായിനമായാന്തം ഹന്യാദേവാവിചാരയൻ. നാതതായിവധേദോഷോഹന്തുർഭവതി കശ്ചന" ആതതായികൾ വരുന്നതു കണ്ടാൽതന്നെ അവരെ വധിക്കേണം. അതിൽ ആലോചന ആവശ്യമില്ല. വധിക്കുന്നവന്നു ;യാതൊരു പാപവുമില്ല. എന്നും സ്മൃതിയുള്ളതിനാൽ പാപമുണ്ടാകുമെന്നു പറഞ്ഞതു് പ്രമാണവിരുദ്ധമാണെന്നു ശങ്കനിക്കാം. എന്നാൽ ആതതായിവധത്തിൽ പാപമില്ലെന്നുള്ള വചനം അർത്ഥശാസ്ത്രത്തിലുള്ളതാണ് "നഹിംസ്യാത്" ആരെയും ഹിംസിക്കരുത് എന്നാണ് ധർമ്മശാസ്ത്രം. അർത്ഥശാസ്ത്രത്തെക്കാൾ ധർമ്മശാസ്ത്രം പ്രബലമാകയാൽ ഹിംസകൊണ്ടു പാപമല്ലാതെ ശ്രേയസ്സുണ്ടാകയില്ലെന്നു സ്വപക്ഷത്തെ അർജ്ജുനൻ ബലപ്പെടുത്തി. അഥവാ അവർ വധ്യന്മാരാണെങ്കിൽ പുണ്യപാപകർമ്മങ്ങൾ സർവേശ്വരനായ നിന്തിരുവടിയെ ബാധിക്കാത്തതുകൊണ്ടു അങ്ങുന്നതു ചെയ്യുകയാണുചിതം എന്നു ജനാർദ്ദനപദത്താൽ സൂചിപ്പിക്കയും ചെയ്തു.

37. തസ്മാന്നാർഹാവയം ഹന്തും ധാർത്തരാഷ്ട്രാൻ സ്വബാന്ധവാൻ
സ്വജനം ഹി കഥം ഹത്വാ സുഖിനഃ സ്യാമ മാധവ!

തസ്മാത് സ്വബാന്ധവാൻ=അതുകൊണ്ടു സ്വബന്ധുക്കളായ, ധാർത്തരാഷ്ട്രാൻ=ധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാരെ, ഹന്തും വയം ന അർഹാഃ=ഹനിപ്പാൻ നമ്മളർഹന്മാരല്ല, ഹി സ്വജനം ഹത്വാ=എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ സ്വജനത്തെ ഹനിച്ചിട്ടു, മാധവ!=ഹേ ലക്ഷ്മീവല്ലഭ, കഥം സുഖിനഃ സ്യാമ=നമ്മളെങ്ങിനെ സുഖികളായ്വരും.

അതുകൊണ്ടു:—അദൃഷ്ടസുഖാഭാവവും അനർത്ഥവും ഫലമായതുകൊണ്ടു സ്വബന്ധുക്കളായ ദുര്യോധനാദികളെ വധിക്കുന്നതു യോഗ്യമല്ല. എന്നാൽ ദൃഷ്ടസുഖമുണ്ടോ എന്നാണെങ്കിൽ ഹേ ലക്ഷ്മീവല്ലഭ! അലക്ഷ്മീകരമായ സ്വജനവധത്തിൽനിന്നു നമ്മൾക്കു സുഖമെങ്ങിനെയുണ്ടാകും. അതിനാൽ എന്നെ അതിന്നായി പ്രേരിക്കാതിരിക്കേണം എന്നഭിപ്രായം.

38. യദ്യപ്യേതേ ന പശ്യന്തി ലോഭോപഹതചേതസഃ
കുലക്ഷയകൃതം ദോഷം മിത്രദ്രോഹേചപാതകം.

ഏതേ=ഇവർ, ലോഭോപഹതചേതസഃ=ലോഭത്താൽ വിചാരശൂന്യന്മാരായിട്ടു, കുലക്ഷയകൃതം ദോഷം=കുലക്ഷയത്താൽ ഉണ്ടാകുന്ന ദോഷത്തെയും, മിത്രദ്രോഹേപാതകംച=മിത്രദ്രോഹത്തിൽ പാപത്തെയും, യദ്യപിനപശ്യന്തി=കാണുന്നില്ലെങ്കിലും.

എതൃകക്ഷിക്കാർ എന്തുകൊണ്ടു ദോഷപ്രവൃത്തിയിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്ന ആക്ഷേപത്തിന്നു സമാധാനം പറയുന്നു:—രാജ്യധനാദിലോഭം നിമിത്തം വിചാരശൂന്യന്മാരായ എതൃകക്ഷിയിലുള്ളവർ കുലനാശം വരുത്തുന്നതുകൊണ്ടു സംഭവിക്കാവുന്ന ദോഷത്തെയും

മിത്രദ്രോഹംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന പാപത്തെയും കാണുന്നില്ലെങ്കിലും നമ്മളും അതേവിധം പ്രവൃത്തിക്കുന്നതു ന്യായമല്ല എന്നു താഴെ പറയുന്നു. ഭീഷ്മദ്രോണാദികൾ ശിഷ്ടന്മാരല്ലേയൊ? അവരുടെ പ്രവൃത്തിയെ ശിഷ്ടാചാരം എന്ന നിലയിൽ പ്രമാണമാക്കരുതോ എന്ന ആകാംക്ഷക്ക് ലോഭമെന്ന ദോഷത്താൽ ദുഷ്ടമായതിനെ സദാചാരമായി സ്വീകരിച്ചുകൂടാ എന്ന സമാധാനവും പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു.

39. കഥം ന ജ്ഞേയമസ്മാഭിഃ പാപാദസ്മാന്നിവർത്തിതും
കുലക്ഷയകൃതം ദോഷം പ്രപശ്യദ്ഭിർജ്ജനാർദ്ദന!.

പ്രപശ്യദ്ഭിഃ അസ്മാഭിഃ=നന്നായിട്ടു കാണുന്ന നമ്മളാൽ, അസ്മാൽ പാപാൽ=ഈ പാപത്തിൽനിന്ന്, നിവർത്തിതും=പിന്തിരിയേണ്ടതാണെന്നു, കഥം ന ജ്ഞേയം=എന്തുകൊണ്ടറിയേണ്ടതല്ല.

അവർ ലോഭം നിമിത്തം പ്രവൃത്തിക്കുന്നതു ദോഷമാണെങ്കിൽ യുദ്ധത്തിൽനിന്നു പിന്മാറുന്നതു നിങ്ങൾക്കും ദോഷമാണ്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ "ആഹൂതോ ന നിവർത്തേത ദ്യൂതാദപി രണാദപി" എന്നാണ് പ്രമാണം. അവർ നിങ്ങളെ യുദ്ധത്തിന്നു വിളിക്കുന്നു. യുദ്ധജയത്താൽ സമ്പാദിക്കുന്ന ധനം ക്ഷത്രിയന്നു സ്വീകാര്യവുമാണ്. അതിനാൽ യുദ്ധം ചെയ്കതന്നെ വേണം എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—കുലക്ഷയം നിമിത്തമുണ്ടാകാവുന്ന ദോഷത്തെ സ്പഷ്ടമായിക്കാണുന്ന നമ്മൾ ഈ പാപകർമ്മത്തിൽനിന്നു പിന്തിരിയേണ്ടതാണെന്നറിയാതെയിരിക്കുന്നതെങ്ങിനെ? പരിപാകാവസ്ഥയിൽ അധർമ്മം നേരിടുകയില്ലെന്നു കണ്ടാൽ മാത്രമേ കർമ്മം ശ്രേയസ്കരമാകയുള്ളൂ. അതിനെ മാത്രമേ ധർമ്മമെന്നു ശാസ്ത്രം നിശ്ചയിക്കുന്നുള്ളൂ. ഈ യുദ്ധഫലമാകട്ടെ അനർത്ഥാവഹമാകയാൽ ശ്രേയഃസാധനമെന്നു കരുതുന്നതബദ്ധം, എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

40. കുലക്ഷയേ പ്രണശ്യന്തി കുലധർമ്മാഃ സനാതനാഃ
ധർമ്മേ നഷ്ടേ കുലം കൃത്സ്നമധർമ്മോഽഭിഭവത്യുത.

സനാതനാഃ=പരമ്പരയാ നിലനില്ക്കുന്ന, കുലധർമ്മാഃ=കുലധർമ്മങ്ങൾ, കുലക്ഷയേ=കുലം നശിക്കുമ്പോൾ, പ്രണശ്യന്തി=നിശ്ശേഷം നശിക്കും, ധർമ്മേ നഷ്ടേ=ധർമ്മം നശിക്കുമ്പോൾ കൃത്സ്നം കുലം=സമസ്തമായ കുലത്തെ, അധർമ്മഃ അഭിഭവതി ഉത=അധർമ്മം ദുഷിപ്പിക്കും നിശ്ചയം.

യുദ്ധത്തിന്റെ അവസാനഫലം അശ്രേയസ്കരമാകയാൽ അതിലേർപ്പെട്ടുകൂടാ എന്നുറപ്പിക്കുവാൻ അനർത്ഥങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു. കുലത്തിൽ പരമ്പരയാ നിലനിന്നുവരുന്ന ശാശ്വതധർമ്മങ്ങളെ നിലനിർത്തുവാനുള്ള പുരുഷന്മാർ യുദ്ധം നിമിത്തം നശിക്കുമ്പോൾ കുലധർമ്മങ്ങളും നിശ്ശേഷം നശിക്കും. അപ്പോൾ കുലം മുഴുവനും അധർമ്മം നിമിത്തം ദുഷിക്കും, നിശ്ചയം.

41. അധർമ്മാഭിഭവാൽ കൃഷ്ണ! പ്രദുഷ്യന്തി കുലസ്ത്രിയഃ
സ്ത്രീഷു ദുഷ്ടാസു വാർഷ്ണേയ ജായതേ വർണ്ണസങ്കരഃ.

കൃഷ്ണ! അധർമ്മാഭിഭവാൽ=ഹേ കൃഷ്ണ അധർമ്മവ്യാപ്തിനിമിത്തം, കുലസ്ത്രിയഃ പ്രദുഷ്യന്തി=കുലസ്ത്രീകൾ നന്നെ ദുഷിക്കും, വാർഷ്ണേയ!=വൃഷ്ണികുലോൽപന്ന!, സ്ത്രീഷു ദുഷ്ടാസു=സ്ത്രീകൾ ദുഷ്ടകളാകുമ്പോൾ, വർണ്ണസങ്കരഃ ജായതെ=ജാതിക്കലൎപ്പുണ്ടാകും.

അല്ലയോ വൃഷ്ണികുലമര്യാദാപാലകനായ ആനന്ദമൂർത്തേ! അധർമ്മവ്യാപ്തിനിമിത്തം ഗത്യന്തരമില്ലാത്ത കുലസ്ത്രീകളും നന്നെ ദുഷിക്കും. സ്ത്രീകൾ ദുഷിക്കുമ്പോൾ ജാതിക്കലൎപ്പുള്ള സന്താനങ്ങളുണ്ടാകും.

42. സങ്കരോ നരകായൈവ കുലഘ്നാനാം കുലസ്യ ച
പതന്തി പിതരോ ഹ്യേഷാം ലുപ്തപിണ്ഡോദകക്രിയാഃ.

കുലഘ്നാനാം=വംശഹാനി വരുത്തിയവരുടെയും, കുലസ്യ ച=കുലത്തിന്റെയും, ഏഷാം പിതരഃ=ഇവരുടെ പിതൃക്കളും, ലുപ്തപിണ്ഡോദകക്രിയാഃ=പിണ്ഡോദകക്രിയകളുടെ അഭാ

വത്തോടുകൂടിയവരായിട്ട, നരകേ=നരകത്തിൽ, പതന്തി=വീഴും അതുകൊണ്ടു, സങ്കരഃ നരകായ ഏവ=സങ്കരം നരകത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ടുതന്നെ ഭവിക്കും.

അതുകൊണ്ടു വിജാതീയ സ്ത്രീപുരുഷസംയോഗം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന സങ്കരസന്താനങ്ങൾ മാതാപിതാക്കന്മാൎക്ക പിണ്ഡോദകം സമൎപ്പിക്കുവാനൎഹന്മാരല്ലാത്തതിനാൽ കുലഹാനി വരുത്തിയവൎക്കും കുലത്തിന്നും നരകപാതംതന്നെ ഫലം. അതു മാത്രമല്ല ഇവരുടെ സ്വൎഗ്ഗസ്ഥന്മാരായ പൂൎവ്വപിതാക്കളും പുത്രപൌത്രപരമ്പരാക്രമത്തിൽ പിണ്ഡോദകങ്ങൾ ലഭിക്കായ്ക നിമിത്തം നരകത്തിൽ വീഴും. പിണ്ഡോദകദാനാൎഹന്മാരായ സന്താനങ്ങൾ കുലത്തിലില്ലാതാകുന്നതുതന്നെ അതിന്നും കാരണം "സങ്കീൎണ്ണകാനാം പിതരശ്ച്യവന്തേനാത്ര സംശയഃ" എന്നാണ് പ്രമാണം.

43\. ദോഷൈരേതൈഃ കുലഘ്നാനാം വൎണ്ണസങ്കര കാരകൈഃ
ഉത്സാദ്യന്തേ ജാതിധൎമ്മാഃ കുലധൎമ്മാശ്ച ശാശ്വതാഃ.

കുലഘ്നാനാം=കുലവിച്ഛിത്തിവരുത്തുന്നവരുടെ, വർണ്ണസംകരകാരകൈഃ=ജാതിക്കലൎപ്പുണ്ടാക്കുന്ന, ഏതൈഃ ദോഷൈഃ=ഈ ദോഷങ്ങളാൽ, ശാശ്വതാഃ ജാതിധൎമ്മാഃ=സനാതനജാതിധൎമ്മങ്ങളും, കുലധൎമ്മാഃച=വംശധൎമ്മങ്ങളും, ഉത്സാദ്യന്തെ=നശിപ്പിക്കപ്പെടുന്നു.

ധൎമ്മാധൎമ്മവിചാരങ്ങളില്ലാതെ ദുഷിച്ച കാമക്രോധാദിവൃത്തികൾ നിമിത്തം കുലഹാനിവരുത്തുന്ന അവിവേകികളുടെ സംകരഹേതുകങ്ങളായ ഈവക ദോഷപ്രവൃത്തികൾ അനാദികാലമായി നിലനിന്നുവരുന്ന ശാശ്വതജാതിധൎമ്മങ്ങളെയും ക്ഷത്രിയത്വാദി കുലധൎമ്മങ്ങളെയും മൂലത്തോടുകൂടി നശിപ്പിക്കുന്നു.

44\. ഉത്സന്നകുലധൎമ്മാണാം മനുഷ്യാണാം ജനാൎദ്ദന!
നരകേ/നിയതം വാസോ ഭവതീത്യനുശുശ്രുമ.

ഉത്സന്നകുലധൎമ്മാണാം=കുലധൎമ്മങ്ങളെ നശിപ്പിക്കുന്ന, മനുഷ്യാണാം=മനുഷ്യന്മാൎക്ക്, ജനാൎദ്ദന!=ഹേ ദുഃഖംതീൎക്കുന്ന ഈശ്വര!, നരകേ അനിയതംവാസഃ=നരകത്തിൽ അനന്തകാലംവാസം, ഭവതി ഇതി=ഉണ്ടാകുമെന്നു, അനുശുശ്രുമ=ഗുരുമുഖത്തിൽനിന്നു ഞങ്ങൾകേട്ടിരിക്കുന്നു.

ഹേ ജനാൎദ്ദന! മായികദുഃഖം തീൎക്കുന്ന സർവേശ്വര! കുലധൎമ്മങ്ങളെ സമൂലം നശിപ്പിക്കുന്ന മനുഷ്യന്മാൎക്ക് ബഹുകാലം നരകത്തിൽത്തന്നെ വാസം എന്നു ആചാൎയ്യന്മാരിൽനിന്നു ഞങ്ങളറിയുന്നുണ്ട്. സ്വന്തം അഭിപ്രായം പറയുന്നതല്ല.

45\. അഹോബത മഹൽപാപം കൎത്തും വ്യവസിതാ വയം
യദ്രാജ്യസുഖലോഭേന ഹന്തുംസ്വജനമുദ്യതാഃ.

അഹോബത!=അതീവകഷ്ടം, മഹൽപാപം കൎത്തും=മഹത്തായ പാപം ചെയ്യാൻ, വയം വ്യവസിതാഃ=നമ്മൾ ഉത്സാഹിച്ചു, യത് രാജ്യസുഖലോഭേന=എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ രാജ്യസുഖലോഭത്താൽ, സ്വജനംഹന്തും ഉദ്യതാഃ=സ്വജനത്തെ ഹനിപ്പാൻ പുറപ്പെട്ടുവെല്ലൊ.

പ്രവൃത്തിമാൎഗ്ഗതൽപരന്മാൎക്ക ജനനമരണാദി ദുഃഖങ്ങളും സ്വർഗനരകാദിലോകപ്രാപ്തിയും തന്നെ ഫലം, പരമഫലമില്ല എന്നു മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ ആലോചിച്ച് പ്രവൃത്തിമാർഗത്തെ വെടിഞ്ഞ് നിവൃത്തിമാർഗത്തിൽത്തന്നെ പരിശ്രമിക്കേണം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു പ്രവൃത്തിമാർഗതൽപരന്മാരെ കുറിച്ച് അൎജ്ജുനൻ സന്തപിക്കുന്ന സമ്പ്രദായത്തെ കാണിക്കുന്നു:—അത്യാശ്ചൎയ്യം! മഹാകഷ്ടം! മുകളിൽ വിവരിച്ച ധൎമ്മങ്ങളെ അറിവുള്ള ഞങ്ങൾ രാജ്യസുഖാത്യാഗ്രഹം നിമിത്തം സ്വജനവധത്തിന്നായൊരുങ്ങി പരിശ്രമിച്ചതുതന്നെ അത്യാശ്ചൎയ്യവും അതികഷ്ടവുമായി. ഉത്സാഹിച്ചതുതന്നെ കഷ്ടമായെന്നു വന്നിരിക്കേ വധകാൎയ്യം നടത്തുകയെന്ന സംഗതിയെക്കുറിച്ചു ചിന്തിപ്പാൻ പോലും വയ്യ എന്നഭിപ്രായം.

46\. യദിമാ മപ്രതീകാര മശസ്ത്രം ശസ്ത്രപാണയഃ
ധാൎത്തരാഷ്ട്രാരണേ ഹന്യു സ്തന്മേ ക്ഷേമതരം ഭവേത്.

അപ്രതീകാരം=പ്രതികാരംചെയ്യാത്തവനും, അശസ്ത്രംമാം=ശസ്ത്രത്തോടുകൂടാത്തവനുമായ എന്നെ, ധാൎത്തരാഷ്ട്രാഃ=ധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാർ, ശസ്ത്രപാണയഃ=ശസ്ത്രം ധരിച്ചവരായിട്ടു, രണേ

ഹന്യുഃ യദി=യുദ്ധത്തിൽ ഹനിക്കുമെങ്കിൽ, തത് മേ ക്ഷേമതരം ഭവേത്=അതെനിക്ക് അധികം ക്ഷേമമായ് ഭവിക്കും.

പാപഭയം നിമിത്തം യുദ്ധത്തിലേപ്പെടാതിരിക്കുന്ന നിന്നെ അവർ ഹനിക്കയില്ലയോ എന്ന ശങ്കക്കുസമാധാനംപറയുന്നു:—പ്രതിക്രിയക്കൊരുക്കമില്ലാത്തതിനാൽ ശസ്ത്രം വെടിഞ്ഞിരിക്കുന്ന എന്നെ ധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാർ യുദ്ധത്തിൽ വധിക്കുന്നതായാൽ അതെനിക്ക് അതിക്ഷേമകരമായ് ഭവിക്കും. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ സ്വജനവധജന്യമായ പാപമെനിക്കുണ്ടാകയില്ല. ഇതുവരെ സമ്പാദിച്ച പുണ്യത്തിന്നു ക്ഷയവുമില്ല. അവൎക്കാകട്ടെ അശസ്ത്രനും പ്രതികാരേച്ഛയില്ലാത്തവനുമായ എന്നെ വധിക്കുന്നത് അധൎമ്മമാകയാൽ ഇതുവരെ ചെയ്ത പാപത്തിൽ ഈ പാപവും ചേൎന്നുകൊള്ളട്ടെ, എന്നും സൂചനമുണ്ട്.

സംജയ ഉവാച=സംജയൻ പറഞ്ഞു.

47. ഏവമുക്ത്വാൎജ്ജുനഃ സംഖ്യേ രഥോപസ്ഥ ഉപാവിശൽ
വിസൃജ്യ സശരം ചാപം ശോക സംവിഗ്ന മാനസഃ.

അൎജ്ജുനഃ സംഖ്യേ=അൎജ്ജുനൻ യുദ്ധത്തിൽ, ഏവം ഉക്ത്വാ=ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടു, ശോകസംവിഗ്നമാനസഃ=ദുഃഖിതമനസ്സോടുകൂടിയവനായിട്ടു, സശരം ചാപം വിസൃജ്യ=ബാണത്തെയും വില്ലിനെയും ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു, രഥോപസ്ഥേ ഉപാവിശത്=തേരിന്നുള്ളിൽ ഇരുന്നു.

മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ഏതൊരുവന്നും കൎമ്മങ്ങളുടെ ഫലം നശ്വരവും ജന്മാദ്യനൎത്ഥപ്രദവുമാണെന്നു കണ്ടിട്ടു സകല സാധനങ്ങളോടുകൂടെ കൎമ്മങ്ങളെ പരിത്യജിക്കേണമെന്നു സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു അൎജ്ജുനന്റെ നിശ്ചയത്തെ പറഞ്ഞ് അദ്ധ്യായം അവസാനിപ്പിക്കുന്നു.

യുദ്ധരംഗത്തിൽവെച്ച് ഇപ്രകാരം ഭഗവാനോടു പറഞ്ഞ അൎജ്ജുനൻ മനസ്സിൽ ദുഃഖത്തോടുകൂടെ യുദ്ധസാധനങ്ങളായ അമ്പും വില്ലും താഴത്തിട്ടിട്ടു തേരിന്നുള്ളിൽ ഇരുന്നു.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാസൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാൎജ്ജുന സംവാദേ അൎജ്ജുനവിഷാദോനാമ പ്രഥമോദ്ധ്യായഃ
ശുഭമസ്തു.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 2-ാം അദ്ധ്യായം.

നശിക്കുന്ന ദേഹാദി പ്രപഞ്ചത്തേയും, നശിക്കാത്തതായ പരമാത്മാവിനെയും വേൎതിരിച്ചറിയേണം. അതിൽനിന്നു ലോകഭോഗാശയെയുപേക്ഷിച്ച്, മോക്ഷത്തിന്നാഗ്രഹം ജനിക്കേണം. അതുനിമിത്തം കൎമ്മങ്ങളെയെല്ലാം ഉപേക്ഷിച്ചു മോക്ഷത്തെമാത്രം കാംക്ഷിക്കുന്ന ഉത്തമ പുരുഷൻ ആത്മസ്വരൂപം അറിയിപ്പിക്കുവാൻ യോഗ്യനും മഹാനുമായ ഗുരുവിനെ ശരണം പ്രാപിക്കേണം. ഗുരൂപദേശാനുസരണം ബ്രഹ്മത്തെ കുറിച്ചു വിചാരം ചെയ്യേണം. എന്നാൽ ആത്മസ്വരൂപബോധത്താൽ സംസാരദുഃഖത്തിൽനിന്നു ആത്യന്തികമായ മോചനവും ആനന്ദാനുഭവരൂപമായ ജീവന്മുക്തിയും ശരീരപാതാനന്തരം വിദേഹകൈവല്യപ്രാപ്തിയും ഉണ്ടാകും എന്നുള്ള സമഗ്രമായ ഗീതാശാസ്ത്രത്തെ ക്രമത്തിൽ പറവാൻ വേണ്ടി രണ്ടാമദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നു.

സംജയ ഉവാച.

1. തം തഥാ കൃപയാവിഷ്ട മശ്രുപൂൎണ്ണാ കുലേക്ഷണം
വിഷീദന്ത മിദം വാക്യ മുവാച മധുസൂദനഃ.

തഥാകൃപയാ ആവിഷ്ടം=അപ്രകാരം കരുണയാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടവനും, വിഷീദന്തം=വിഷാദത്തെ പ്രാപിച്ചും, അശ്രുപൂൎണ്ണാകുലേക്ഷണം=കണ്ണീർനിറഞ്ഞ കണ്ണുകളോടുകൂടിയവനുമായ, തംമധുസൂദനഃ=അവനോടു മധുവൈരി, ഇദം വാക്യം ഉവാച=ഈ വാക്യത്തെ പറഞ്ഞു.

പ്രഥമാദ്ധ്യായാവസാനത്തിൽ വിവരിച്ച വിധത്തിൽ ഇവരെൻെറ സ്വന്തം ജനങ്ങാം. യുദ്ധത്തിൽ ഇവരെ വധിച്ചുകൂടായെന്ന സ്വതസ്സിദ്ധമായ സ്നേഹം അജ്ജുനൻെറ ഹൃദയത്തിൽ വ്യാപിച്ചു. അതുനിമിത്തം വ്യാകുലതയെ പ്രാപിച്ചു. മനഃക്ഷോഭംനിമിത്തം കണ്ണീർ നിറഞ്ഞ കണ്ണുകാംക്ക് പദാത്ഥങ്ങളെ ശരിക്ക കാണ്മാൻകൂടെ കഴിയാതായി. ഇപ്രകാരം തേർത്തട്ടിലിരിക്കുന്ന ആ അജ്ജുനനോട്ട മധുവിനെ സംഹരിച്ച ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണൻ താഴെ കാണുംവിധം പറഞ്ഞു.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു

2. കുതസ്ത്വാ കശ്മലമിദം വിഷമേ സമുപസ്ഥിതം
അനായ്യജുഷ്ടമസ്വർഗ്ഗ്യ മകീത്തികരമജ്ജുന.

3. ക്ലൈബ്യം മാസ്മഗമഃ പാത്ഥ! നൈതത്ത്വയ്യുപപദ്യതേ
ക്ഷുദ്രം ഹൃദയദൌർബല്യം ത്യക്ത്വോത്തിഷ്ഠ പരന്തപ!

അജ്ജുന! വിഷമേ=ഹേ അജ്ജുന! വിഷമസമയത്തിൽ, ഇദം കശ്മലം കുതഃ=ഈ മാലിന്യം എന്തു കാരണത്താൽ, ത്വാ സമുപസ്ഥിതം=നിന്നെ പ്രാപിച്ചു, അനായ്യ ജുഷ്ടം=ആയ്യന്മാരാൽസേവിക്കപ്പെടാത്തതും, അസ്വർഗ്ഗ്യം=സ്വഗ്ഗത്തെ സാധിപ്പിക്കുന്നതല്ലാത്തതും, അകീത്തികരം=അപകീത്തിയെയുണ്ടാക്കുന്നതുമാകുന്നു, പരന്തപ! പാത്ഥ!=ശത്രുക്കളെ തപിപ്പിക്കുവാൻ സമത്ഥനായ പൃഥാപുത്ര!, ക്ലൈബ്യം=ക്ലീബതയെ_അധൈയ്യത്തെ, മാസ്മഗമഃ ഏതത്=നീ പ്രാപിക്കരുതേ, ഇത് ത്വയിന ഉപപദ്യതേ=നിന്നിൽ ഉചിതമല്ല, ക്ഷുദ്രം ഹൃദയദൌർബല്യം=നിസ്സാരമായ അധൈയ്യത്തെ, ത്യക്ത്വാ ഉത്തിഷ്ഠ=കളഞ്ഞിട്ട എഴുനില്ക്കുക.

പരിപൂണ്ണമായ ഐശ്വയ്യം, ധമ്മം, യശസ്സ്, ശ്രീ, വൈരാഗ്യം, മോക്ഷം, ഈ ആറും തടസ്ഥമില്ലാതെ നിത്യവും ആരിൽ ഇരിക്കുന്നുവോ അവനെ ശ്രീഭഗവാനെന്നു പറയുന്നു. "ഐശ്വയ്യസ്യ സമഗ്രസ്യ ധമ്മസ്യയശസഃ ശ്രിയഃ. വൈരാഗ്യസ്യാഥമോക്ഷസ്യ ഷണ്ണാം ഭഗ ഇതിംഗനാ" എന്നാണ് ഭഗവാൻെറ ലക്ഷണപ്രമാണം. ഈ ലക്ഷണപരിപൂത്തിയുള്ള ശ്രീവാസുദേവൻ ഉപദേശിപ്പാൻ ഭാവിച്ചുകൊണ്ട അജ്ജുനനോട്ട പറഞ്ഞു:— ഹേ അജ്ജുന! ശത്രുക്കളെ സംഹരിക്കേണ്ടതായ ഈ ഘട്ടത്തിൽ അതിനുചിതമല്ലാത്തതും ശിഷ്ടന്മാർ നിന്ദിക്കുന്നതുമായ ഈ മൌഢ്യം നിന്നെ എങ്ങിനെ എന്തു കാരണത്താൽ വ്യാപിച്ചു. മോക്ഷേച്ഛയോഃ സ്വഗ്ഗേച്ഛയോഃ കീത്തീച്ഛയോഃ ഇതിനു കാരണം. ഇതു മൂന്നും ആവാൻ തരമില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ആയ്യന്മാരായ മോക്ഷാത്ഥികാം അന്തഃകരണപരിശുദ്ധിക്കു കാരണമായ സ്വധമ്മത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുകയില്ല. യുദ്ധത്തിൽനിന്നു ഭയപ്പെട്ടോടുന്നവനു സ്വഗ്ഗവും സിദ്ധിക്കുകയില്ല. ശ്രീകിരാതമൂത്തിയെക്കൂടെ യുദ്ധത്തിൽ സന്തോഷിപ്പിച്ച പരാക്രമശാലിയായ അജ്ജുനൻ കുരുക്കളോടുള്ള യുദ്ധത്തിൽ പിന്തിരിഞ്ഞോടി എന്നുള്ള അപകീത്തിക്കല്ലാതെ നിൻെറ ഈനില കീത്തികരവുമല്ല. കീത്ത്യാദി മൂന്നുമാണ് നീ ആഗ്രഹിക്കുന്നത്. അതിന്നനുകൂലമല്ലാത്ത ഭ്രാന്തി നിണക്കുണ്ടാവാനെന്തു കാരണം. ബന്ധുവധത്തെ ആലോചിച്ചുണ്ടായ അധമ്മഭയത്താൽ ഗാണ്ഡീവം ധരിപ്പാൻപോലും ശക്തനല്ലാതായിരിക്കുന്ന ഞാനിപ്പോാം എന്തു ചെയ്യുമെന്നാണെങ്കിൽ നിണക്കിപ്പോളുണ്ടായിരിക്കുന്ന അധൈയ്യം നിസ്സാരമാകുന്നു. അതു നിന്നെ നിസ്സാരനാക്കുകയും ചെയ്യും. അതിന്നിടവരുത്തരുത്. വിവേകജലത്താൽ ഈ മാലിന്യത്തെ കഴുകിക്കളയേണം. ശത്രുക്കളെ തപിപ്പിക്കുവാൻ സമത്ഥനായ ഹേ കുന്തീനന്ദന! നിണക്കീ വിചാരം സമുചിതമല്ല. അധൈയ്യത്തെ ദൂരെത്തള്ളി നീക്കി യുദ്ധത്തിന്നായൊരുങ്ങുക.

അജ്ജുന ഉവാച=അജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

4. കഥം ഭീഷ്മമഹം സംഖ്യേ ദ്രോണംച മധുസൂദന!
ഇഷുഭിഃ പ്രതിയോത്സ്യാമി പൂജാഹൌ വരിസൂദന.

മധുസൂദന! അരിസൂദന!=ഹേ മധുഹന്താവേ! ശത്രുഹന്താവേ!, സംഖ്യേ അഹം=യുദ്ധത്തിൽ ഞാൻ, പൂജാഹൌഭീഷ്മം ദ്രോണംച=പൂജിപ്പാൻ യോഗ്യന്മാരായ ഭീഷ്മരെയും ദ്രോണരെയും, കഥം=എങ്ങിനെ, ഇഷുഭിഃ പ്രതിയോത്സ്യാമി=ബാണങ്ങാംകൊണ്ട എതിരിട്ട യുദ്ധംചെയ്യും.

ഹേ ശത്രുസംഹാരം ചെയ്യുന്ന ഭഗവാനേ! പിതാമഹനായ ഭീഷ്മരേയും ആചാര്യനായ ദ്രോണരേയും ബാണങ്ങൾകൊണ്ടു ഞാൻ പ്രഹരിക്കുന്നതെങ്ങിനെ. പൂജ്യന്മാരായ അവരോടെതൃക്കുന്നതു ധർമ്മമോ. ക്ഷത്രിയനു യുദ്ധം ധർമ്മ്യംതന്നെയെങ്കിലും പിതാമഹനോടും ആചാര്യരോടും യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതു നിഷിദ്ധമല്ലെയോ "ഗുരും ഹും കൃത്യ ത്വം കൃത്യ" ഗുരുവിനോടു "ഹും" എന്നോ "നീ" എന്നോ പറയുന്നതുതന്നെ പാപം എന്നിരിക്കേ ബാണങ്ങൾകൊണ്ടു പ്രഹരിക്കുകയെന്നതു മഹാപാപമല്ലെയോ? അറിഞ്ഞുകൊണ്ടു ഞാനിതെങ്ങിനെ ചെയ്യും. അതു യുക്തമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഭക്തന്മാരുടെ കാമാദിശത്രുക്കളെ സംഹരിച്ച് അവൎക്കു നല്ലമാർഗ്ഗത്തെ കാട്ടിക്കൊടുക്കുന്ന നിന്തിരുവടി യുദ്ധം ചെയ്തു ജയിച്ചു കിട്ടുന്ന രാജ്യത്തിൽനിന്നുള്ള സുഖം അനുഭവിപ്പാനുള്ള എന്റെ ഇച്ഛയെ സംഹരിച്ച് ഈ അധർമ്മത്തിൽനിന്നെന്നെ പിന്തിരിപ്പിച്ച് സംരക്ഷിപ്പാൻ കരുണയുണ്ടാകേണം, എന്നാണ് അരിസൂദന! എന്ന സംബോധനംകൊണ്ടർജ്ജുനൻ സൂചിപ്പിക്കുന്നത്.

5. ഗുരൂനഹത്വാഹിമഹാനുഭാവാൻശ്രേയോഭോക്തും ഭൈക്ഷ്യമപീഹലോകേ
ഹത്വാർത്ഥകാമാംസ്തു ഗുരൂനിഹൈവ ഭുഞ്ജീയഭോഗാൻ രുധിരപ്രദിഗ്ദ്ധാൻ.

മഹാനുഭാവാൻ=മഹത്തായ അനുഭവങ്ങളോടുകൂടിയ, ഗുരൂൻ അഹത്വാ=ഗുരുക്കളെ ഹനിക്കാതെ, ഇഹലോകേ=ഈ ലോകത്തിൽ, ഭൈക്ഷ്യം അപി=ഭിക്ഷാന്നത്തെയും, ഭോക്തും ശ്രേയഃ=ഭുജിക്കുന്നതു ശ്രേയസ്കരം, തു അർത്ഥകാമാൻ ഗുരൂൻ=എന്നാൽ അർത്ഥകാമസ്വരൂപന്മാരായ ഗുരുക്കളെ, ഹത്വാ രുധിരപ്രദിഗ്ദ്ധാൻ=ഹനിച്ചിട്ടു രക്തംപററിയ, ഭോഗാൻ=വിഷയഭോഗങ്ങളെ, ഇഹ ഏവ ഭുഞ്ജീയ=ഇവിടെത്തന്നെ ഞാൻ ഭുജിക്കേണ്ടിവരും.

ധർമ്മ്യമായ യുദ്ധനിർവ്വഹണത്തെ കേവലം വൃത്തിപ്രയോജനമെന്നു അബദ്ധമായി കരുതിയ അർജ്ജുനൻ അതിൽ അധർമ്മത്തെ ആരോപിച്ചു പറയുന്നു:— ഗുരുക്കന്മാരെ ഹനിക്കാതെയിരുന്നാൽ പരലോകസിദ്ധിക്കു തടസ്ഥമില്ല. ഈ ലോകത്തിൽ രാജ്യം അവരപഹരിക്കുമെല്ലൊ, എങ്ങിനെ കഴിഞ്ഞുകൂടുമെന്നാണെങ്കിൽ ഭിക്ഷാന്നംകൊണ്ടു വൃത്തി സാധിക്കാം. അർത്ഥകാമസ്വരൂപഭൂതന്മാരായ ഗുരുഭൂതന്മാരെ സംഹരിച്ചിട്ടു കിട്ടുന്ന വിഷയസുഖങ്ങൾ ആ മഹാനുഭാവന്മാരുടെ രക്തം പററിയതാകയാൽ ഈ ലോകത്തിൽത്തന്നെ മഹാപാപത്തെയാണനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്നത്. മരിച്ചതിന്നു ശേഷമല്ല. അധ്യയനം, തപസ്സ്, ആചാരം മുതലായവ നിമിത്തം മഹാനുഭാവന്മാരാണ് ഭീഷ്മദ്രോണാദികൾ. അവരെ ഹിംസിക്കാതെ ഭിക്ഷാന്നംകൊണ്ടു ജീവിതത്തെ കഴിക്കുന്നതുതന്നെ ശ്രേയസ്കരം. അർത്ഥാശകൊണ്ടു യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങിയ അവരെ വധിക്കുന്നതിൽ ദോഷമില്ലെന്നുള്ള ശങ്കയെ പരിഹരിപ്പാനാണ് മഹാനുഭാവാൻ എന്ന വിശേഷണം. "ധർമ്മവ്യതിക്രമോദൃഷ്ട ഈശ്വരാണാംച സാഹസം. തേജീയസാം ന ദോഷായവഹ്നേഃ സർവ്വഭുജോയഥാ" മഹത്തായ അനുഭാവമുള്ളവർ ഈശ്വരതുല്യന്മാരാകയാൽ അവർ ചെയ്യുന്ന യാതൊരു കർമ്മവും അവൎക്കു ബാധകമല്ല. അഗ്നിക്കെന്തും ദഹിപ്പിക്കാൻ കഴിയുന്നതുപോലെ. ഭീഷ്മദ്രോണാദി മഹാനുഭാവന്മാർ പ്രവൃത്തിക്കുന്ന മട്ടിൽ ഞാൻ പ്രവൃത്തിക്കുന്നതു ശരിയായിരിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടു യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതുതക്കതല്ല.

6. നചൈതദ്വിദ്മഃ കതരന്നോ ഗരീയോ യദ്വാജയേമയദിവാനോജയേയുഃ
യാനേവ ഹത്വാ നജിജീവിഷാമ സ്തേഽവസ്ഥിതാഃപ്രമുഖേധാർത്തരാഷ്ട്രാഃ.

കതരത് ഗരീയഃ ഏതത്=ഏതാണ് ശ്രേഷ്ഠമെന്നതിനെ, വയം ന വിദ്മഃ=ഞങ്ങളറിയുന്നില്ല, യദ്വാ വയം ജയേമ=ഞങ്ങൾ ജയിക്കുമോ, യദിവാ നഃജയേയുഃ=അതോ ഞങ്ങളെ ജയിക്കുമോ, ഏതത് അപി ന വിദ്മഃ=ഇതും അറിയുന്നില്ല, യാൻ ഹത്വാ=യാതൊരുത്തരെ ഹനിച്ചിട്ടു, ന ഏവ ജിജീവിഷാമഃ=ജീവിച്ചിരിപ്പാൻതന്നെ ഞങ്ങളിച്ഛിക്കുന്നില്ലെയോ, തേ ധാർത്തരാഷ്ട്രാഃ=ആ ധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാർ, പ്രമുഖേ അവസ്ഥിതാഃ=മുമ്പിൽ ഉറച്ചുനില്ക്കുന്നു.

യുദ്ധത്തിൽ മരിക്കുന്ന ശൂരന്മാർ സ്വർഗ്ഗം പ്രാപിക്കും. ജയിക്കുന്നവർ രാജ്യസുഖം അനുഭവിക്കും എന്ന രണ്ടുപക്ഷത്തെക്കുറിച്ചും അർജ്ജുനൻ സംശയിച്ചുകൊണ്ടു പറയുന്നു:— ഹേ കൃഷ്ണ! ഹിംസയില്ലാത്തതുകൊണ്ട് ഭിക്ഷാന്നമോ ശ്രേഷ്ഠം; ക്ഷത്രിയനായതുകൊണ്ട് യു

ദ്ധത്തിൽ ജയമോ മരണമോ ശ്രേഷ്ഠം എന്നു വേർതിരിച്ചറിവു ഞങ്ങൾക്കില്ല. യുദ്ധത്തിൽ ഞങ്ങളവരെയോ അവർ ഞങ്ങളെയോ ജയിക്കുക എന്നും നിശ്ചയമില്ല. അഥവാ ഞങ്ങൾ തന്നെ ജയിക്കുമെങ്കിലും തോററ ഫലമേ ഞങ്ങൾ കാണുന്നുള്ളു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഏതൊരുത്തരെ വധിച്ചുശേഷം ജീവിച്ചിരിക്കേണമെന്നു ഇച്ഛപോലും ഞങ്ങൾക്കില്ലയോ ആ ധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാരാണ് യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങി മുമ്പിൽ വന്നുനില്ക്കുന്നത്. അവരെ സംഹരിച്ചശേഷം വിഷയഭോഗം അനുഭവിച്ചു ഭൂലോകത്തിൽ വസിക്കുന്നതെങ്ങിനെ? അതിനാൽ ജയമുണ്ടായാലും ഫലമില്ല. യുദ്ധവിജയത്തിൽനിന്നു സിദ്ധിക്കുന്നത് പ്രേയസ്സാണ്. ശ്രേയസ്സല്ല:—മോക്ഷഫലമല്ല. "അന്യച്ഛ്രേയോ അന്യദുതൈവപ്രേയഃ" എന്ന ശ്രുതി ശ്രേയസ്സിനെ വരിക്കേണമെന്നുപദേശിക്കുന്നതിനാൽ ലൌകികഭോഗാഭിവൃദ്ധരൂപമായ പ്രേയസ്സിനെ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല എന്നിവിടെ സൂചിപ്പിച്ചു. "നകാംക്ഷേ വിജയം" എന്ന വാക്യത്താൽ ഐഹികഭോഗവിരക്തിയെ അവിടെയും സ്പഷ്ടമാക്കി. "അപി ത്രൈലോക്യരാജ്യസ്യഹേതോഃ" എന്ന വാക്യത്തിൽ പാരലൌകികസുഖനിരാശയെ സൂചിപ്പിച്ചു. "നരകേ നിയതം വാസഃ" എന്ന വാക്യത്താൽ സ്ഥൂലദേഹത്തിൽനിന്നു വേറിട്ടതായ ഒരാത്മാവുണ്ടെന്നും "രാജ്യംകൊണ്ടെന്തുഫലം" എന്ന വാക്യത്താൽ ശമവും. സുഖഭോഗങ്ങൾ എന്തിനായിട്ടെന്ന വാക്യത്താൽ ദമവും "അവർ ദോഷം കാണുന്നില്ലെങ്കിലും അതു കാണുന്ന ഞങ്ങൾ" എന്ന വാക്യത്താൽ ലോഭമില്ലായ്മയും. "അതാണെനിക്കതിക്ഷേമകരം" എന്ന വാക്യത്താൽ ക്ഷമയും ഉണ്ടെന്ന സംഗതി പ്രഥമാദ്ധ്യായത്തിൽ സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ ഭിക്ഷാന്നഭോജനംകൊണ്ടുള്ള ജീവിതം ശ്രേഷ്ഠമെന്നു പറഞ്ഞതിൽനിന്നു സന്ന്യാസശ്രദ്ധയേയും സൂചിപ്പിച്ചശേഷം അതിന്നാവശ്യമായ ശ്രീഗുരുവിനെ ആശ്രയിക്കേണ്ടതാവശ്യം എന്നു കാണിപ്പാൻ താഴെ പറയുന്നു.

7. കാർപണ്യദോഷോപഹതസ്വഭാവഃ പൃച്ഛാമിത്വാംധർമ്മസമ്മൂഢചേതാഃ
യച്ഛ്രേയഃ സ്യാന്നിശ്ചിതം ബ്രൂഹിതന്മേ ശിഷ്യസ്തേഹം ശാധിമാം
ത്വാം പ്രപന്നം.

കാർപണ്യദോഷോപഹത സ്വഭാവഃ=കാർപണ്യം എന്ന ദോഷത്താൽ നശിപ്പിക്കപ്പെട്ട സ്വസ്വരൂപസത്താഭാവത്തോടുകൂടിയും, ധർമ്മസംമൂഢചേതാഃ=ധർമ്മവിചാരത്തിലും സമ്മോഹിച്ചിരിക്കുന്ന മനസ്സോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്ന ഞാൻ, ത്വാം പൃച്ഛാമി=നിന്തിരുവടിയോടു ചോദിക്കുന്നു, മേയത് ശ്രേയഃ സ്യാത്=എനിക്ക് യാതൊന്നോ ശ്രേയസ്സാധനമായ് ഭവിക്കുക. തത് മേ ബ്രൂഹി=അതെനിക്കുപദേശിക്കേണമേ, അഹം തേ ശിഷ്യഃ=ഞാൻ അങ്ങയുടെ ശിഷ്യനാകുന്നു, ത്വാംപ്രപന്നം മാംശാധി=അങ്ങയെ ശരണംപ്രാപിച്ച എന്നെ ശാസിച്ചാലും.

പണ്ഡിതനായ അർജ്ജുന! നീ മൂഢനെന്നപോലെ ധർമ്മത്തെ അധർമ്മമായിട്ടും അധർമ്മത്തെ ധർമ്മമായിട്ടും വിചാരിപ്പാൻ കാരണമെന്താകുന്നുവെന്നു ഭഗവാനാദ്യം ചോദിച്ചതിന്നുത്തരം അർജ്ജുനൻ പറയുന്നു:—ഹേ പരമഗുരോ, ഭഗവൻ! ആത്മസ്വരൂപത്തെ മറയ്ക്കുന്നതായ അജ്ഞാനം—കാർപണ്യം—ആത്മാവല്ലാത്തതിൽ ആത്മാവെന്ന മോഹമാകുന്ന ദോഷത്താൽ—ദേഹേന്ദ്രിയാദികളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ആത്മാവിൽ എന്റെ ചിത്തം പ്രവേശിക്കുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു ധർമ്മാധർമ്മങ്ങളെ നിർണ്ണയിക്കുന്നതിലും സംഭ്രമം നേരിടുന്നു. എനിക്കു സർവ്വദുഃഖോപശാന്തിക്കും ശ്രേയഃപ്രാപ്തിക്കും ഉത്തമമാർഗ്ഗവും അതു സിദ്ധിപ്പാൻ ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടതായ ധർമ്മവും എന്താണെന്നു നിശ്ചയിച്ചുപദേശിക്കേണം എന്ന പ്രാർത്ഥനയോടുകൂടെ പരമഗുരുവായിരിക്കുന്നനിന്തിരുവടിയെ ഞാൻ ശരണംപ്രാപിക്കുന്നു. ശിഷ്യനായ എന്നെ വേണ്ടവിധം ശാസിക്കേണമേ. "തദ്വിജ്ഞാനാർത്ഥംസഗുരുമേവാഭിഗച്ഛേത് സമിൽപാണിഃ ശ്രോത്രിയം ബ്രഹ്മനിഷ്ഠം" "ഭൃഗുർവൈവാരുണിർവരുണം പിതരമുപസസാര അധീഹി ഭഗവോബ്രഹ്മ" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ശ്രുതിവാക്യങ്ങൾ ആത്മസ്വരൂപമറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്ന മുമുക്ഷു ശാസ്ത്രജ്ഞനും ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരസമ്പന്നനുമായ ഗുരുവിനെ പ്രാപിക്കേണം. വരുണപുത്രനായ ഭൃഗു പിതാവായ വരുണനെ ശരണംപ്രാപിച്ചിട്ടു ബ്രഹ്മസ്വരൂപത്തെ ബോധിപ്പിക്കേണമെന്നപേക്ഷിച്ചുവെന്ന സമ്പ്രദായത്തെ ബോധിപ്പിക്കുന്നു. അതിന്നനുസരണമായിട്ടു അർജ്ജുനൻ ഭഗവാനെ ശരണം പ്രാപിച്ചതുകൊണ്ടു രണ്ടാമതുണ്ടാകാത്തവിധം സംസാരദുഃഖം നശിപ്പിക്കുവാനും ശാശ്വതമായ സുഖം അനുഭവിക്കുവാനും ആഗ്രഹി

ക്കുന്ന വിവേകിയുടെ ആദ്യത്തെ പ്രവൃത്തി ശ്രീഗുരൂപസദനം ആയിരിക്കേണം എന്ന ശിഷ്ട സമ്പ്രദായത്തെ അർജ്ജുനൻ പ്രകാശിപ്പിച്ചു.

8 നഹിപ്രപശ്യാമി മമാപനുദ്യാ ദ്യച്ഛോക മുച്ഛോഷണ മിന്ദ്രിയാണാം
അവാപ്യഭൂമാ വസപത്നമൃദ്ധം രാജ്യം സുരാണാമപിചാധിപത്യം.

ഇന്ദ്രിയാണാം ഉച്ഛോഷണം=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ശോഷിപ്പിക്കുന്ന, മമയത് ശോകം=യാതൊരു ദുഃഖമോ എനിക്കുള്ളത്, തത്‌യത് അപനുദ്യാത്=അതിനെ യാതൊന്നു നശിപ്പിക്കുമോ, തത്‌നഹിപ്രപശ്യാമി=അതിനെ സ്പഷ്ടമായറിയുന്നില്ല, ഭൂമൌ അസപത്നം=ഭൂമിയിൽ ശത്രുക്കളില്ലാത്തതും, സമൃദ്ധം രാജ്യം=സർവസാധനങ്ങളുള്ളതുമായ രാജ്യത്തെയൊ, സുരാണാം ആധിപത്യം അപിച=ദേവന്മാരുടെ ആധിപത്യത്തെയോ, അവാപ്യ അപി=പ്രാപിച്ചാൽ കൂടിയും.

ഏതൊരു ശ്രേയസ്സ് എന്റെ സർവേന്ദ്രിയങ്ങളെയും ശോഷിപ്പിക്കുന്ന ശോകത്തെ നശിപ്പിക്കുമോ ആ ശ്രേയസ്സ് ഏതൊന്നാണെന്നു ഞാനറിയുന്നില്ല. അതിനെ നിന്തിരുവടി ഉപദേശിക്കേണമേ. ഈ ലോകത്തിൽ സർവസമ്പൽസമൃദ്ധിയുള്ളതും ശത്രുക്കളൊരുമില്ലാത്തതുമായ രാജ്യമോ സ്വൎഗ്ഗത്തിൽ സർവദേവന്മാരുടെയും ആധിപത്യമോ കിട്ടിയാൽ പോലും എന്റെ ദുഃഖം തീരുകയില്ല. എന്ന വാക്യത്താൽ സകല ലോകങ്ങളും സമൃദ്ധികളും നശ്വരങ്ങളാകയാൽ അത്യന്ത ദുഃഖനിവൃത്തിവരുത്തുവാൻ സമൎത്ഥങ്ങളല്ലായ്കയാൽ ഐഹികവും പാരത്രികവുമായ സുഖാനുഭവത്തിൽ അർജ്ജുനനു താൽപൎയ്യമില്ലെന്നുള്ള വിരക്തിയെ പ്രകാശിപ്പിച്ചു. ബ്രഹ്മവിഷ്ണ്വാദി സ്ഥാനലാഭവും നിശ്ശേഷം ദുഃഖനിവൎത്തകമല്ല. എല്ലാററിനെയും അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ശാശ്വതവസ്തു യാതൊന്നോ—യാതൊരു ബ്രഹ്മമോ. അതുകൊണ്ടു മാത്രമേ ദുഃഖനിവൃത്തിയും ആനന്ദപ്രാപ്തിയും ഉണ്ടാകയുള്ളൂ. അത് ഗുരുവിൽനിന്നു മാത്രമേ സിദ്ധിക്കുകയുള്ളൂ "ശിഷ്യസ്തേഹം ശാധിമാം ത്വാം പ്രപന്നം" അങ്ങയുടെ ശിഷ്യൻ ഞാൻ. അവിടുത്തെ ശരണം പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. എനിക്കുപദേശിക്കേണമേ എന്നു സർവോപദ്രവശാന്തിപ്രദമായ ബ്രഹ്മോപദേശത്തെയാണ് അർജ്ജുനൻ ഭഗവാനോടു പ്രാൎത്ഥിച്ചിരിക്കുന്നതു എന്ന് സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

സംജയ ഉവാച=സംജയൻ പറഞ്ഞു.

9. ഏവ മുക്ത്വാ ഹൃഷീകേശം ഗുഡാകേശഃ പരന്തപഃ
നയോത്സ്യ ഇതി ഗോവിന്ദ മുക്ത്വാ തൂഷ്ണീം ബഭൂവ ഹ.

ഗുഡാകേശഃ=ആലസ്യത്തെ ജയിച്ചവൻ, പരന്തപഃ=ശത്രുക്കളെ തപിപ്പിക്കുന്നവൻ, ഹൃഷീകേശം=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ പ്രേരിക്കുന്നവനും, ഗോവിന്ദം=വേദമാർഗത്തെ സംരക്ഷിക്കുന്നവനുമായ ഭഗവാനോടു, ഏവം നയോത്സ്യേ ഇതി ഉക്ത്വാ=ഇപ്രകാരം യുദ്ധം ചെയ്കയില്ല എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു, തൂഷ്ണീം ബഭൂവഹ=നിർവ്യാപരനായിരുന്നു.

ആലസ്യാദി ദോഷങ്ങളൊന്നും സ്വതേ അർജ്ജുനന്നില്ല. ശത്രുജയത്തിന്നു മതിയായ ഓജസ്സും തേജസ്സും ഉണ്ട്. ഇപ്പോൾ കാണപ്പെട്ട അധൈൎയ്യം ആഗന്തുകമാണ് എന്നറിയുന്ന ഭഗവാനോടു ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞശേഷം യുദ്ധ വ്യാപാരത്തിൽ ഏർപ്പെടാതെ തേർത്തട്ടിലിരുന്നു. വേദമാൎഗ്ഗത്തെ നിലനിൎത്തുവാനവതരിച്ചിരിക്കുന്ന ശ്രീഗോവിന്ദഭഗവാന്നു് സ്വഭക്തന്റെ ഈ മോഹം നീക്കി സ്വധൎമ്മനിഷ്ഠനാക്കുവാൻ ഒട്ടും പ്രയാസമില്ലെന്നും സംജയൻ "ഹ" എന്ന നിപാതത്താൽ സൂചിപ്പിച്ചു.

10. തമുവാച ഹൃഷീകേശഃ പ്രഹസന്നിവ ഭാരത
സേനയോരു ഭയോൎമ്മദ്ധ്യേ വിഷീദന്ത മിദം വചഃ.

ഭാരത! ഉഭയോഃ സേനയോഃ=ഹേ രാജാവേ രണ്ടു സൈന്യങ്ങളുടെ, മദ്ധ്യേവിഷീദന്തംതം=മധ്യത്തിൽ വിഷാദിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നഅവനോടു, പ്രഹസൻ ഇവ=ചിരിക്കുന്നവനെന്ന മട്ടിൽ, ഹൃഷീകേശഃ=ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെ നാഥൻ, ഇദം വചഃ ഉവാച=ഈ വചനം പറഞ്ഞു.

ഹേ മഹാരാജാവേ! രണ്ടു സൈന്യങ്ങളുടെ മധ്യത്തിൽനിന്നീവിധം വിഷാദിക്കുന്ന അർജ്ജുനനെ നോക്കിച്ചിരിച്ച് ലജ്ജിപ്പിക്കുന്ന സർവാന്തൎയ്യാമി ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ താഴെ കാണുംവിധം പറഞ്ഞു.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാനരുളിച്ചെയ്തു.

11. അശോച്യാനന്വശോചസ്ത്വം പ്രജ്ഞാവാദാംശ്ച ഭാഷസേ
ഗതാസൂനഗതാസൂംശ്ചനാനുശോചന്തി പണ്ഡിതാഃ.

അശോച്യാൻ=ദുഃഖിപ്പാനര്ഹന്മാരല്ലാത്തവരെകുറിച്ച്, ത്വം=നീ, അന്വശോചഃ=ദുഃഖിച്ച്, പ്രജ്ഞാവാദാൻ=പണ്ഡിതന്മാരുടെ വാദങ്ങളെ, ഭാഷസെ ച=പറയുകയും ചെയ്യുന്നു, പണ്ഡിതാഃ=വിദ്വാന്മാർ, ഗതാസൂൻ=മരിച്ചവരെയും, അഗതാസൂൻ ച=മരിക്കാത്തവരെയും കുറിച്ച്, ന അനുശോചന്തി=ദുഃഖിക്കുന്നില്ല.

ആത്മസ്വരൂപത്തെ നന്നായറിയാത്തതാണ് അൎജ്ജുനദുഃഖകാരണം. ഭീഷ്മദ്രോണാദികളെന്നു ധരിച്ചിരിക്കുന്നത് അവരുടെ ദേഹത്തെയാണ്. ഞാൻ കൊല്ലുന്നവൻ എന്നു വിചാരിച്ചതും ദേഹത്തെയാണ്. ഇതുരണ്ടും അറിവില്ലായ്മയുടെ ലക്ഷണമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു അൎജ്ജുനൻെറ ഈ അറിവില്ലായ്മയെ തീൎത്തുകൊടുത്താൽ മാത്രമേ ദുഃഖം തീരുകയുള്ളു എന്നറിഞ്ഞ കരുണാനിധി ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവ് ഇതുമുതൽ ആത്മസ്വരൂപത്തെയുപദേശിപ്പാൻ ആരംഭിക്കുന്നു. ആദ്യമായിട്ടു "ഞാൻ ഞാൻ" എന്നു എല്ലാവരുടെയും അന്തൎഭാഗത്തിൽ പ്രകാശിക്കുന്ന ജീവൻ പരമാൎത്ഥത്തിൽ ദേഹാദികളെ അഭിമാനിക്കുന്ന അഹങ്കാരതത്വമല്ല. ദേഹാദികളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ശുദ്ധചൈതന്യമാണ്. പരമാൎത്ഥത്തിൽ അതിന്നു ദേഹാദിസംബന്ധം ഇല്ല. ദേഹത്തിൽനിന്നു വേറിട്ടിരിക്കുന്ന ശുദ്ധചൈതന്യത്തെ കാട്ടിക്കൊടുപ്പാൻ. ത്വം=നീ എന്ന പദത്തിൻെറ ശുദ്ധഭാവത്തെ വേർതിരിച്ചു കാട്ടിക്കൊടുപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ അൎജ്ജുനന്നുണ്ടായ തെററായ ബോധത്തെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നു. ജീവസ്വരൂപനിരൂപണമാണ് ഇനി ചെയ്വാൻ ഭാവിക്കുന്നത്.

ഹേ അൎജ്ജുന! ദുഃഖിപ്പാനവകാശമില്ലാത്ത ഭീഷ്മദ്രോണികളെക്കുറിച്ചാണ് നീ ദുഃഖിച്ചത്. അതു നിൻെറ അറിവില്ലായ്മയുടെ ലക്ഷണമാണ്. എന്നാൽ നിൻെറ വാക്കുകൾ അങ്ങിനെയല്ല. അറിവുള്ളവരുടെ മട്ടിലാണ് നീ പറയുന്നത്. സത്യനില നീയറിഞ്ഞിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു നീ പണ്ഡിതനല്ല. നീ പണ്ഡിതനാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചതുതന്നെ അബദ്ധമായിയെന്നു സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടൊന്നു ചിരിച്ചു. എന്താണിങ്ങിനെ ഞാൻ പറയുന്നതെന്നു നീ ശങ്കിക്കേണ്ട. കേവലമൂഢന്മാർ പുത്രാദികൾ മരിച്ചുപോയാൽ എൻെറ ഈ പുത്രന്മാർ മരിച്ചുപോയെല്ലോ എന്ന് മരിച്ചവരെക്കുറിച്ചു ദുഃഖിക്കും. ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാരോ പുത്രാദികൾ മൂഢന്മാരും ദുൎഗ്ഗന്മാരുമായെല്ലോ എന്നു ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന പുത്രന്മാർ ദുർവൃത്തന്മാരായാൽ അവരെക്കുറിച്ചും ദുഃഖിക്കും. ആത്മജ്ഞാനികളാകട്ടെ മരിച്ചവരെയും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവരെയും കുറിച്ചു ദുഃഖിക്കയില്ല. അതു രണ്ടും മായികം. ജീവിതം മരണം എന്ന രണ്ടും, ആത്മസ്വരൂപം അറിയുന്നതോടുകൂടെ അസത്യമാണെന്നും എന്നെന്നും ഒരേ നിലയിൽ നില്ക്കുന്ന ബ്രഹ്മം മാത്രം സത്യമെന്നും അറിയുന്നവരാണ് പണ്ഡിതന്മാർ. സൎവ്വത്തിന്നും അധിഷ്ഠാനമായ ബ്രഹ്മത്തെ അറിയുന്നതുതന്നെ പാണ്ഡിത്യലക്ഷണം. അസത്തായ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളെ ആത്മത്വേന കാണുകയും അതിൻെറ ഭാവാഭാവത്തിൽ സന്തോഷസന്താപാദികളെ പ്രകാശിപ്പിക്കയുംചെയ്യുന്ന നീ ശാസ്ത്രജ്ഞനോ പണ്ഡിതനോ അല്ലെന്നു വ്യക്തമാകുന്നു.

12. നത്വേവാഹം ജാതുനാസംന ത്വം നേമേ ജനാധിപാഃ
നചൈവ നഭവിഷ്യാമഃ സൎവേ വയമതഃ പരം.

അഹം=ഞാൻ, ജാതു=ഒരുകാലത്തിൽ, നആസം ഇതിന=ഇല്ലാതിരുന്നു എന്നില്ല, ത്വം=നീയും, ഇമേ ജനാധിപാഃ=ഈ രാജാക്കന്മാരും ഇല്ലാതിരുന്നില്ല, സർവേ വയം=സൎവ്വന്മാരായ നമ്മൾ, ഇതഃപരം=ഇനിമേലിലും, ന ഭവിഷ്യാമഃ ഇതിചന=ഉണ്ടാകയില്ല എന്നുമില്ല.

ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽനിന്നു ഭിന്നന്മാരാണ് ഭീഷ്മാദികൾ എന്നു വന്നതുകൊണ്ടാണ് അവരെകുറിച്ച് അശോച്യന്മാരെന്നു മുൻശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞത്, എന്നറിയാതിരിക്കുന്ന അൎജ്ജുനനോടു ആത്മലക്ഷണത്തെ പറഞ്ഞു ധരിപ്പിക്കുന്നു.

ദേഹാദികളിൽനിന്നു ഭിന്നനാണ് ആത്മാവെന്നു കാണിപ്പാൻ ദേഹാദികളുടെ അസത്യതയേയും ആത്മാവിൻെറ സത്യതയെയും സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു: ഹേ അൎജ്ജുന! തത്പദാൎത്ഥ

ത്തിന്റെ ലക്ഷ്യാർത്ഥവും പരമാത്മാവും സർവ്വജ്ഞനും സർവ്വശക്തനും സ്വതന്ത്രനും അതിനാൽതന്നെ പരമേശ്വരനുമായ ഞാൻ ഒരുകാലത്തുള്ളവനും മറെറാരുകാലത്തില്ലാത്തവനുമല്ല. എല്ലാകാലത്തിലും ഉള്ളവനാകുന്നു. അതുപോലെതന്നെ നീയും ഈ രാജാക്കന്മാരും എല്ലാ കാലത്തിലും ഉള്ളവർതന്നെ. ഒരുകാലത്തിലും ഇല്ലാത്തവരായിരുന്നിട്ടില്ല. ഇനി മേലിലും നമ്മളെല്ലാവരും ഉള്ളവരായ്ത്തന്നെയിരിക്കും. സർവ്വജ്ഞത്വാദി നിത്യഗുണസമ്പന്നനായ ഞാനില്ലെങ്കിൽ ഈ കാണപ്പെടുന്ന ലോകത്തിന്റെ സൃഷ്ട്യാദികൾക്കു കർത്താവില്ലെന്നുവരും. എന്നെപ്പോലെതന്നെ നീയും ഈ ജനാധിപന്മാരും എല്ലാകാലത്തുമുള്ള ഏകചൈതന്യമാകയാൽ ഒരു കാലത്തുള്ളവരും മറെറാരുകാലത്തിൽ ഇല്ലാതാകുന്നവരുമല്ല. ഏകമായ ചൈതന്യം മാത്രമാണ് ബഹുരൂപത്തിൽ അജ്ഞാനം നിമിത്തം കാണപ്പെടുന്നതെന്നു സാരം.

13. ദേഹിനോസ്മിന്യഥാദേഹേ കൌമാരം യൌവനം ജരാ
തഥാദേഹാന്തരപ്രാപ്തി ർധീരസ്തത്ര നമുഹ്യതി.

അസ്മിൻ ദേഹേ=ഈ ദേഹത്തിൽ, ദേഹിനഃ=ദേഹാഭിമാനിയായ ആത്മാവിന്നു്. കൌമാരം=കുമാരശരീരവും, യൌവനം=യുവശരീരവും, ജരാ=ജരയോടുചേർന്ന ജീർണ്ണശരീരവും, യഥാ=എപ്രകാരമോ, തഥാ=അപ്രകാരം, ദേഹാന്തരപ്രാപ്തിഃ=അന്യശരീരപ്രാപ്തിയും, ധീരഃ=വിദ്വാൻ, തത്ര=അതിൽ, നമുഹ്യതി=മോഹിക്കുന്നില്ല.

ആത്മാവു നിത്യനാണെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞതിൽ മരണാനന്തരം ആത്മസത്ത കാണപ്പെടുന്നില്ലല്ലോ ആകയാൽ ആത്മാവു നിത്യനാണെന്നു എങ്ങിനെ വിശ്വസിക്കും എന്നു ശങ്കിക്കുന്ന അർജ്ജുനനോടു പ്രത്യക്ഷം അനുമാനം എന്ന രണ്ടു പ്രമാണങ്ങളാലും ആത്മാവിന്റെ നിത്യത്വത്തെ അറിയേണ്ടതാണെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ഈ ദേഹത്തെ അഭിമാനിക്കുന്ന ജീവൻ ബാല്യശരീരത്തിലും; അനന്തരമുണ്ടാകുന്ന യുവശരീരത്തിലും, പിന്നെയുണ്ടാകുന്ന ജീർണ്ണശരീരത്തിലും ഒരേ വിധത്തിൽ "ഞാൻ ഞാൻ" എന്നു വിചാരിക്കുന്നില്ലെയോ? ബാല്യശരീരം ഇല്ലാതെ ആയിട്ടാണെല്ലോ യുവശരീരം ഉണ്ടായതു്. അപ്പോഴും ബാലനായിരുന്ന ഞാനിപ്പോൾ യുവാവായി എന്നല്ലാതെ ബാല്യശരീരം നശിപ്പിച്ചപ്പോൾ ഞാൻ നശിച്ചുവെന്നാരും വിചാരിക്കാറില്ല. അതുപോലെ യുവശരീരത്തിന്റെയും അഭാവത്തിൽ ജീർണ്ണശരീരവും ഉണ്ടാകുന്നു. അപ്പോഴും ഞാൻ നശിച്ചിട്ടില്ല എന്നറിയുന്നതുപോലെ വൃദ്ധശരീരനാശത്തിലും ഞാൻ നശിക്കുകയില്ല എന്നു കാണ്മാൻ തക്ക വിചാരശക്തിയുള്ള വിദ്വാൻ ആത്മാവിന്റെ നിത്യതയിൽ സംശയമോ ദേഹമാണാത്മാവെന്ന വിപരീതഭാവന ഉള്ളവനോ ആയിരിക്കയില്ല. ആത്മാവിന്നു നാശമില്ലെന്നു് ബാല്യാദി ശരീരത്രയനാശത്തിൽ നശിക്കാതിരുന്ന പ്രത്യക്ഷാനുഭവത്തിൽനിന്നനുമാനിച്ചറിയേണ്ടതാണെന്നു സാരം.

14. മാത്രാസ്പർശാസ്തു കൌന്തേയ ശീതോഷ്ണ സുഖദുഃഖദാഃ
ആഗമാപായിനോ$\mathcal{f}$നിത്യാസ്താംസ്തിതിക്ഷസ്വ ഭാരത!

മാത്രാസ്പർശാഃതു=മാത്രകളും സ്പർശങ്ങളുമാകട്ടെ, ശീതോഷ്ണ സുഖദുഃഖദാഃ=ശീതവും ഉഷ്ണവുമെന്നപോലെ സുഖദുഃഖങ്ങളെ ഉണ്ടാക്കുന്നവയാകുന്നു, ആഗമാപായിനഃ=വരുന്നവയും പോകുന്നവയുമാണ്, അനിത്യാഃ=നിത്യങ്ങളല്ല, ഭാരത!=പ്രഭാസമാനമായ ബ്രഹ്മവിദ്യയിൽ രമിക്കുന്ന, കൌന്തേയ=കുന്തീപുത്ര! താൻ=അവയെ, തിതിക്ഷസ്വ=സഹിച്ചാലും.

പ്രത്യക്ഷാനുമാനപ്രമാണങ്ങൾകൊണ്ടും ശ്രുതിസ്മൃതികൾകൊണ്ടും ത്വംപദലക്ഷ്യാർത്ഥമായ ആത്മാവുതന്നെ നിത്യനെന്നു ഞാനറിയുന്നുണ്ടെങ്കിലും വാച്യാർത്ഥഭൂതന്മാരായ ഭീഷ്മദ്രോണാദികളുടെ മരണംനിമിത്തം എനിക്കുണ്ടാകുന്ന ദുഃഖത്തെ എങ്ങിനെ സഹിക്കും എന്നുള്ള അർജ്ജുനാഭിപ്രായം അറിഞ്ഞ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാവു് സഹിക്കാനുള്ള ഉപായത്തെ ഉപദേശിക്കുന്നു:—

ചക്ഷുരാദികളായ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും രൂപാദികളായ വിഷയങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ സംബന്ധം സംഭവിക്കുമ്പോൾ സുഖദുഃഖങ്ങൾ ഉണ്ടാകും. തണുപ്പും ചൂടുംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന സുഖദുഃഖങ്ങളെന്നപോലെ അവ വന്നും പോയ്ക്കൊണ്ടുമിരിക്കുന്നവയാകയാൽ നിത്യങ്ങളല്ല. അസ്ഥിരങ്ങളാണ്. അവയുടെ വരവിനെയും പോക്കിനെയും അറിയുന്ന ആത്മാവാകട്ടെ

നിത്യനാണെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു. ആത്മാവിന്റെ നിത്യത്വത്തെ ബോധിപ്പിക്കുന്ന ബ്രഹ്മവിദ്യയിലായിരിക്കേണം ഹേ അർജ്ജുന! നിന്റെ നിത്യസന്തോഷം. പ്രാരബ്ധാനുസരണം മാറിക്കൊണ്ടനുഭവപ്പെടുന്ന അനിത്യസുഖദുഃഖാദികളെ വിവേകംകൊണ്ടു സഹിച്ചുകൊൾക.

15. യം ഹിന വ്യഥയന്ത്യേതേ പുരുഷം പുരുഷർഷഭ!
സമദുഃഖസുഖം ധീരം സോഽമൃതത്വായ കല്പതേ.

പുരുഷർഷഭ=പുരുഷശ്രേഷ്ഠ! ധീരം=ധീരനും, സമദുഃഖസുഖം=ദുഃഖത്തിലും സുഖത്തിലും സമസ്വഭാവത്തോടുകൂടിയവനുമായ, യം പുരുഷം=യാതൊരു പുരുഷനെ, ഏതേ=ഇവ, ന വ്യഥയന്തി=ദുഃഖിപ്പിക്കുന്നില്ലയോ, സഃ=അവൻ, അമൃതത്വായ=മോക്ഷത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ടു. കല്പതേ=അർഹനാകുന്നു.

എപ്പോഴും ബ്രഹ്മമാകുന്ന ലക്ഷ്യത്തിൽനിന്നു ചലിക്കാതെയും അതിനാൽ പുരുഷന്മാരിൽവെച്ചു് ശ്രേഷ്ഠനുമായിരിപ്പാൻ അർഹനായ അർജ്ജുന! ബുദ്ധിയെ വിഷയഗ്രഹണങ്ങളിൽനിന്നു പിന്തിരിപ്പാൻ കഴിയുന്നവനു മാത്രമേ സുഖത്തിലും ദുഃഖത്തിലും വികാരപ്പെടാതെ സമനിലയിൽ ഇരിപ്പാൻ കഴികയുള്ളൂ. അവൻതന്നെയാണു് ധീരൻ. അനുകൂലപ്രതികൂലങ്ങളായിവന്നു ചേരുന്ന ശബ്ദാദി വിഷയങ്ങൾക്കു ഏതൊരുവനെ ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയിൽനിന്നു ചലിപ്പിക്കുവാൻ സാധിക്കാതെ വരുന്നുവോ അവൻ—ആ ധീരപുരുഷൻ—ജനനമരണങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചും നിത്യമായും ഇരിക്കുന്ന—ബ്രഹ്മമായി ഭവിപ്പാൻ യോഗ്യനാകുന്നു. വിവേകവൈരാഗ്യശമദമാദികളും തദ്വാരാ മഹാവാക്യശ്രവണമനനാദികളും സമ്പാദിച്ചു് ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരമുണ്ടാവാൻ പരിശ്രമിക്കേണം, എന്നാൽ മുക്തനാകും എന്നു സാരം.

16. നാസതോ വിദ്യതേ ഭാവോ നാഭാവോ വിദ്യതേ സതഃ
ഉഭയോരപി ദൃഷ്ടോന്തസ്ത്വനയോസ്തത്വദർശിഭിഃ.

അസതഃ=അസത്തിനു്, ഭാവഃ=സത്യത്വം ഉണ്മ, നവിദ്യതേ=ഇല്ല, സതഃ=സത്തിന്നു, അഭാവഃ=അസത്യത്വം—ഇല്ലായ്മ, നവിദ്യതെ=സംഭവിക്കുന്നില്ല, അനയോഃ ഉഭയോഃ=ഇതു രണ്ടിന്റെയും, അന്തഃ=നിശ്ചയം, തത്വദർശിഭിഃ=ബ്രഹ്മജ്ഞാനികളാൽ, ദൃഷ്ടഃ=സാക്ഷാത്തായറിയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

എങ്ങും എപ്പോഴും ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളെ ഒട്ടുപോലും അറിയാതെ ബ്രഹ്മാനുസന്ധാനം സാധ്യമല്ല എന്നുള്ള അർജ്ജുനാഭിപ്രായത്തെ ഖണ്ഡിപ്പാൻ സത്തായ ബ്രഹ്മത്തിന്റെ നിത്യത്വത്തേയും അസത്തായ ശബ്ദാദിപ്രപഞ്ചത്തിന്റെ അനിത്യതയെയും വേർതിരിച്ചു കാട്ടിക്കൊടുക്കുന്നു. അല്ലയോ അർജ്ജുന! നേത്രാദി ബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു വിഷയമായിരിക്കുന്ന ശബ്ദാദിപ്രപഞ്ചം ജാഗ്രദവസ്ഥയിൽ ഉള്ളതുപോലെ സ്ഥൂലഭാവത്തിൽ സ്വപ്നാവസ്ഥയിൽ കാണപ്പെടുന്നില്ല. സൂക്ഷ്മഭാവത്തിൽ കാണപ്പെടുന്നുണ്ടു്. സുഷുപ്തികാലത്തിൽ ലേശവുമില്ല. അതിനാൽ ശബ്ദാദിസഹിതമായി കാണപ്പെടുന്ന ജഗത്തു്സത്യമല്ല. ഉള്ളതാണെന്നു പറവാൻ പാടുള്ള ഒന്നല്ല. ത്രികാലത്തിലും ഏതൊന്നു വിളങ്ങുന്നില്ലയോ അതിനെ ഉള്ള വസ്തുവെന്നു പറവാൻ പാടില്ല. ജാഗ്രത്തു് സ്വപ്നം, സുഷുപ്തി എന്ന മൂന്നവസ്ഥകളിലും ഉള്ളതും ഇവയുടെ ആവിർഭാവത്തെയും തിരോഭാവത്തെയും അറിയുന്ന വസ്തുവുമായ ആത്മാവാകട്ടെ എപ്പോഴുമുണ്ടു്. ഒരു കാലത്തിലും ഇല്ലാതെയാകുന്നില്ല. ഇതാണു് സത്തിന്റെയും അസത്തിന്റെയും ശരിയായ ലക്ഷണം എന്നു സദ്രൂപമായ ബ്രഹ്മതത്വത്തെ അറിഞ്ഞവർ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ നിശ്ചയത്തെ അനുസരിച്ചു് ശബ്ദാദി സഹിതപ്രപഞ്ചം സത്യമല്ലെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. ബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടുള്ള ഈ കാഴ്ചയാണു് ശരിയായ ജ്ഞാനം. ഈ സത്യജ്ഞാനത്താൽ അസത്യമായ പ്രപഞ്ചപ്രതീതിയുടെ ബാധയിൽ ഉൾപ്പെടാതെയിരിക്കേണ്ടതാവശ്യം. അപ്പോൾ പ്രപഞ്ചവിസ്മൃതിയും ബ്രഹ്മാനുസന്ധാനവും സാധിക്കും.

17. അവിനാശിതുതദ്വിദ്ധിയേന സർവമിദം തതം
വിനാശമവ്യയസ്യാസ്യ നകശ്ചിൽ കർത്തുമർഹതി.

ഇദം=ഇതു്—ജഗത്തു്, യേന=യാതൊന്നിനാൽ, തതം=വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ, തത്=

അത്_ആ വസ്തു, അവിനാശി=വിനാശസ്വഭാവമുള്ളതല്ല, അവ്യയസ്യ=നാശമില്ലാത്തതായ, അസ്യ=ഇതിന്റെ_ഈ വസ്തുവിന്റെ, വിനാശം കർത്തും=വിനാശത്തെയുണ്ടാക്കുവാൻ, കശ്ചിൽ=ഒരുവനും, ന അർഹതി=സമർത്ഥനല്ല.

മുമ്പെപറഞ്ഞ സത്യവസ്തു ബ്രഹ്മം. സാമാന്യം വിശേഷം എന്ന് വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന വസ്തുക്കളിൽ ഉൾപ്പെടാത്തതായിരിക്കയാൽ സർവ്വധാ നാശരഹിതമാണെന്നു കാണിക്കുന്നു.

അജ്ഞാനം നിമിത്തം ബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങളാൽ പ്രത്യക്ഷമായി കാണപ്പെടുന്നതും അസത്യവുമായിരിക്കുന്ന ഈ ജഗത്ത് ഏതൊരതിസൂക്ഷ്മമായ സത്യവസ്തുവിനാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ? ഏതൊരു സത്യവസ്തുവിനെ അറിയാത്തതിനാൽ ജഗത്താണെന്നു സാമാന്യജനം വിചാരിക്കുന്നുവോ? മരുഭൂമിയിലെ സൂര്യരശ്മിവ്യാപ്തിനിമിത്തം ഉത്ഭവിച്ചതായ ജലാലയെ ജലമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്ന മൃഗങ്ങളെപ്പോലെ സൂക്ഷ്മവസ്തുദർശനശക്തിയില്ലാത്തവർ ഏതൊരു സദ്വസ്തുവിനെ അസദ്വസ്തുവായിട്ടു കാണുന്നുവോ? ആ നാശരഹിതമായ ബ്രഹ്മത്തെ ഇല്ലാതാക്കുവാനോ ഇല്ലെന്നു വാദിക്കുവാനോ അർഹത—സാമർത്ഥ്യം—അഥവാ ബുദ്ധിവികാസം—ഒരുവനുമില്ല. സാമാന്യമെന്നും വിശേഷമെന്നും വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന സർവ്വത്തിന്റെയും അധിഷ്ഠാനമായി നിത്യമായി വിളങ്ങുന്ന ആ ബ്രഹ്മം ഒന്നുമാത്രമല്ലാതെ ഇതരമായ സത്യവസ്തുവില്ല.

18. അന്തവന്ത ഇമേദേഹാ നിത്യസ്യോക്താഃ ശരീരിണഃ
അനാശിനോഽപ്രമേയസ്യ തസ്മാദ്യുദ്ധ്യസ്വഭാരത!

അപ്രമേയസ്യ=പ്രമാണങ്ങളാൽ നിശ്ചയിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്തതും, അനാശിനഃ=നാശമില്ലാത്തതും, നിത്യസ്യ=നിത്യനുമായ, ശരീരിണഃ=ശരീരമാകുന്ന ഉപാധിയോടുകൂടിയ ആത്മാവിന്റെ, ഇമേ ദേഹാഃ=ഈ ദേഹങ്ങൾ, അന്തവന്തഃ=നാശമുള്ളവയാകുന്നു, തസ്മാത്=അതുകൊണ്ടു, ഭാരത!=ബുദ്ധിശാലിയായ അർജ്ജുന, യുദ്ധ്യസ്വ=യുദ്ധംചെയ്തുകൊൾക.

വാച്യാർത്ഥമായ ദേഹാദി ജനിച്ച വസ്തുവാകയാൽ അതിന്നു നാശം നിശ്ചയം. അതിനാൽ ദേഹാദിപ്രപഞ്ചത്തെക്കുറിച്ചു ദുഃഖിപ്പാനവകാശമില്ല. ലക്ഷ്യാർത്ഥമായ ആത്മാവ് നിത്യനാകയാൽ അതിന്നു നാശമില്ലാത്തതിനാൽ അതിനെക്കുറിച്ചും ദുഃഖത്തിന്നവകാശമില്ല. എന്ന ഭഗവദുപദേശം കേട്ടിട്ടു സാമാന്യേന സ്വസ്ഥചിത്തനായ അർജ്ജുനനെ പ്രകൃതമായ യുദ്ധത്തിൽ ഏർപ്പെടുവാൻ ഭഗവാൻ അനുവദിക്കുന്നു:—

ആത്മാവിനെയും ആത്മാവല്ലാത്ത ദേഹാദികളെയും വേർതിരിച്ചറിവാൻ തക്ക ബുദ്ധിശാലിയായ അർജ്ജുന! പ്രത്യക്ഷാദിപ്രമാണങ്ങൾകൊണ്ടൊന്നും ആത്മാവിനെ നിശ്ചയിപ്പാൻ സാധ്യമല്ല. സ്വാനുഭവംകൊണ്ടുതന്നെ അറിയേണം. ആത്മാവു് നിത്യനും നാശരഹിതനുമാകുന്നു. ആ ഏകനായ ആത്മാവു് ഇവിടെ കാണപ്പെടുന്ന ഭീഷ്മദ്രോണാദി സകല ശരീരങ്ങളിലും വ്യാപിച്ചിരിക്കയാൽ ശരീരങ്ങൾ ആത്മാവിന്റെ ഉപാധികളാകുന്നു. അവക്കെല്ലാം നാശവും ഉണ്ടു്. വിളക്ക് അതിൽ എണ്ണ, അതിൽ തിരി, എന്നിവ ദീപമല്ല. ആ സാധനങ്ങൾ സ്വതെ പ്രകാശിക്കുന്നവയല്ല. ആ സാധനങ്ങളിൽ അഗ്നി വ്യാപിക്കുമ്പോൾ അവയും ചുററുമുള്ള ഇതരപദാർത്ഥങ്ങളും പ്രകാശിക്കുന്നതുപോലെ ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികൾ സർവ്വവും ആത്മോപാധികളാണ്. അവക്കു നാശമുണ്ടു്. അവയിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ദീപസ്ഥാനീയനായ ഏകാത്മാവിന്നു നാശമില്ലെന്നു കണ്ടുകൊൾക. ഈ നിശ്ചയത്തോടുകൂടെ പ്രകൃതത്തിൽ നേരിട്ടിരിക്കുന്ന യുദ്ധകാര്യത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടുകൊൾക. ക്ഷത്രിയനായ നിന്റെ ഉപജീവനദ്രവ്യമായ രാജ്യത്തെ അപഹരിക്കുന്നവരിൽനിന്നു അതിനെ സ്വായത്തമാക്കുവാൻ യുവാവായ നീ പരിശ്രമിക്കുന്നതിൽ യാതൊരു ദോഷവുമില്ല. യുദ്ധം ചെയ്തുകൊൾക എന്ന അനുവാദം മാത്രമാണ് ഭഗവാൻ ചെയ്തിരിക്കുന്നത്. യുദ്ധം കർത്തവ്യമാണെന്നർത്ഥത്തിലല്ല ഭഗവദ്വചനം എന്നുകൂടെ ധരിക്കേണ്ടതാണ്.

19. യ ഏനം വേത്തിഹന്താരം യശ്ചൈനം മന്യതേ ഹതം
ഉഭൌ തൌ നവിജാനീതോ നായം ഹന്തിനഹന്യതേ.

യഃ=യാതൊരുവൻ, ഏനം=ഇവനെ_ആത്മാവിനെ, ഹന്താരം=ഹനിക്കുന്നവനായിട്ടും,

യഃ ചഃ=യാതൊരുവനാകട്ടെ, ഏനം=ഇവനെ, ഹതം=ഹനിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടും, മന്യതേ=വിചാരിക്കുന്നുവോ?, ഉഭൌ തൌ=ആ രണ്ടുപേരും, ഏനം=ഇവനെ, നവിജാനീത=അറിയുന്നില്ല, അയം=ഇവൻ, നഹന്തി=ഹനിക്കുന്നില്ല, നഹന്യതെ=ഹനിക്കപ്പെടുന്നതുമില്ല.

"പാപം നമ്മെ ബാധിക്കും" "സംകരത്തിന്നിടവരുത്തുന്നതിനാൽ നരകപാതം കുലഘാതകന്മാൎക്കു സംഭവിക്കും" "ഭീഷ്മരെ ഞാനെങ്ങിനെ വധിക്കും" എന്നിങ്ങിനെ ആത്മാവ് പാപക്രിയ ചെയ്യുന്നു. അതിൻെറ ഫലം അനുഭവിക്കുന്നുവെന്ന വിചാരം ആത്മസ്വരൂപത്തെ അറിയാഞ്ഞതുകൊണ്ടുണ്ടായതാണെന്നു അൎജ്ജുനനോടു ശ്രീഭഗവാൻ ഉപദേശിക്കുന്നു:—ഹേ അൎജ്ജുന! ഏതൊരുവൻ ആത്മാവിനെ ഹനനക്രിയയുടെ കൎത്താവാണെന്നും, ഹനനക്രിയയെ അനുഭവിക്കുന്ന കൎമ്മമാണെന്നും വിചാരിക്കുന്നുവോ അവർ രണ്ടുപേരും ആത്മസ്വരൂപം അറിയാത്തവരാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അഹംപ്രത്യയാലംബഭൂതനായി സൎവ്വശരീരത്തിലും വിളങ്ങുന്ന ആത്മാവ് വധിക്കുക എന്ന ക്രിയ നടത്തുന്ന കൎത്താവോ ആ ക്രിയയെ അനുഭവിക്കുന്ന ഭോക്താവോ അല്ല.

20. നജായതെമ്രിയതേ വാകദാചിത് നായം ഭൂത്വാഭവിതാവാനഭൂയഃ
അജോനിത്യഃ ശാശ്വതോയം പുരാണോനഹന്യതേ ഹന്യമാനേ ശരീരേ.

നജായതെ=ജനിക്കുന്നില്ല, നമ്രിയതേ വാ=മരിക്കുന്നതുമില്ല, അയം=ഈ ആത്മാവ്, ന ഭൂത്വാ=ഇല്ലാതായിട്ടു, ഭൂയഃ ന ഭവിതാ=പിന്നെ ഉണ്ടാകുന്ന ഒന്നല്ല, അജഃ=ജനിക്കാത്തതും, നിത്യഃ=നശിക്കാത്തതും, ശാശ്വതഃ=എന്നെന്നും ഉള്ളതും, പുരാണഃ=നിത്യനൂതനനും ആകുന്നു, ശരീരെ=ശരീരം, ഹന്യമാനേ=ഹനിക്കപ്പെടുമ്പോഴും, അയം ന ഹന്യതേ=ഈ ആത്മാവ് ഹനിക്കപ്പെടുന്നില്ല.

ആത്മാവ് കൎത്താവും ഭോക്താവുമല്ലെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞു. എന്നാൽ ആത്മസ്വരൂപമേതുവിധമാകുന്നുവെന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം ഈ മന്ത്രംകൊണ്ടു പറയുന്നു. ആത്മാവ് ഒരുകാലത്തിൽ ഇല്ലാത്തതായിരുന്നിട്ടു പിന്നെ ഉണ്ടാകുന്ന ഒന്നല്ല. അങ്ങിനെയുള്ള വസ്തുക്കളെക്കുറിച്ചാണ് ജനിച്ചുവെന്നുള്ള വ്യവഹാരം. ആത്മാവങ്ങിനെയുള്ള വസ്തുവല്ലാത്തതിനാൽ ജനനം എന്ന ആദ്യത്തെ വികാരം ആത്മാവിന്നില്ല. ഒരുകാലത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടു പിന്നെ ഇല്ലാതെയാകുന്ന വസ്തുക്കളെക്കുറിച്ചാണ് മരിച്ചു—നശിച്ചു—വെന്നുള്ള വ്യവഹാരം. ആത്മാവങ്ങിനെ ഒരിക്കൽ ഉണ്ടായിട്ടു പിന്നെ ഇല്ലാതാകുന്ന വസ്തുവല്ലാത്തതിനാൽ മരണവും ആത്മാവിന്നില്ല. അതിനാൽ ആദ്യന്തങ്ങളായ ജനനം മരണം എന്ന രണ്ടു വികാരങ്ങളും ആത്മാവിന്നില്ല എന്നതു് പ്രതിജ്ഞയാകുന്നു. ഒരിക്കൽ ഇല്ലാതിരുന്നിട്ടു പിന്നെ ഉണ്ടാകുന്ന ഒന്നല്ല ആത്മാവ് എന്നത് ജനനസ്വഭാവത്തെയും, ഒരിക്കൽ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടു പിന്നെ ഇല്ലാതെയാകുന്നില്ല എന്നത് മരണസ്വഭാവത്തെയും വിവരിച്ച വാക്യങ്ങളാകുന്നു. ഈ രണ്ടു വികാരങ്ങളും ആത്മാവിന്നില്ലാത്തതുകൊണ്ടു അജനും നിത്യനുമാകുന്നുവെന്ന വാക്യം ഉപസംഹാരമാകുന്നു. ആദ്യന്തങ്ങളായ രണ്ടു വികാരങ്ങളില്ലെന്നു കാണിച്ചതിനാൽ മദ്ധ്യത്തിലുള്ള വികാരങ്ങളും ഇല്ലെന്നു സിദ്ധമായി. എങ്കിലും ഗമനാഗമനാദി മററ വികാരങ്ങളുമില്ലെന്നു കാണിപ്പാൻ വൃദ്ധിക്ഷയങ്ങളുമില്ലെന്നു ഭഗവാൻ സ്വമുഖത്താൽത്തന്നെ പറയുന്നു:—ശാശ്വതനാകുന്നു ആത്മാവ്. കൂടസ്ഥനും നിത്യനുമാകയാൽ സ്വരൂപം നിമിത്തമോ ഗുണസംബന്ധം നിമിത്തമോ ആത്മാവിന്നു ക്ഷയമുണ്ടാവാനവകാശമില്ല. ക്ഷയമില്ലെങ്കിൽ വേണ്ട. വൃദ്ധിയുണ്ടോ എന്നാണെങ്കിൽ അതുമില്ല എന്നു കാണിപ്പാൻ "പുരാണഃ" എന്ന വിശേഷണം. എന്നെന്നും നൂതനനാകുന്നു. ഏകസ്വരൂപമുള്ളവനാകുന്നു. ഏതൊന്നിന്നു പുതിയ ഒരവസ്ഥയുണ്ടാകുന്നുവോ അതിന്നു വൃദ്ധിയുണ്ടെന്നു പറയാം. ആത്മാവു എന്നെന്നും ഏകസ്വരൂപനാകയാൽ വൃദ്ധിയുമില്ല. അതിനാൽ സൎവ്വ വികാരങ്ങളെയും അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ ഈ ശരീരത്തെ ഹനിക്കുന്ന സമയത്തിലും ആൎക്കും ഹനിപ്പാൻ കഴികയില്ല. എന്നിങ്ങിനെ ആത്മാവു സൎവ്വ വികാരാതീതൻ എന്നുപസംഹരിച്ചിരിക്കുന്നു.

21. വേദാവിനാശിനം നിത്യം യഏനമജമവ്യയം
കഥം സപുരുഷഃ പാൎത്ഥ! കം ഘാതയതി ഹന്തി കം.

ഏനം=ഇവനെ_ആത്മാവിനെ, അജം=ജനിക്കാത്തവനും, അവ്യയം=വ്യയഹീനനും, അവി

നാശിനം=വിനാശമില്ലാത്തവനും, നിത്യം=നിത്യനുമാണെന്ന്, യഃ=യാതൊരുവൻ, വേദ=അറിയുന്നുവോ? സഃ പുരുഷഃ=ആ പുരുഷൻ, കഥം=എങ്ങിനെ, കം=ആരെ, ഹന്തി=കൊല്ലുന്നു, കം=ആരെ, ഘാതയതി=കൊല്ലിക്കുന്നു.

ആറു വിധത്തിലുമുള്ള മേൽ കാണിച്ച വികാരങ്ങളില്ലാത്ത ആത്മാവു ജനിക്കാത്തവനും മാററം വരാത്തവനും നശിക്കാത്തവനും ആകുന്നുവെന്നു എതൊരുവൻ അറിയുന്നുവോ ആ പുരുഷൻ ആരെ വധിക്കും ആരെ വധിപ്പിക്കും. എതു വിധത്തിൽ എന്തൊരായുധംകൊണ്ടു വധിക്കുകയോ വധിപ്പിക്കുകയോ ചെയ്യും. ഹനിക്കാൻ വിഷയമോ ആയുധമോ ഹനിപ്പിക്കുവാൻ ഇതരനോ ഇല്ലാത്തതിനാൽ ഹനിക്കുന്നവൻ നീ; നിന്നെക്കൊണ്ടു ഹനിപ്പിക്കുന്നവൻ ഞാൻ; ഗാണ്ഡീവം ഹനിപ്പാനുള്ള ആയുധം, എന്നിങ്ങിനെയുള്ള നിൻെറ വിചാരം ഭ്രമം മാത്രമാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾകയെന്നു സാരം.

22. വാസാംസിജീർണാനിയഥാ വിഹായനവാനിഗൃഹ്ണാതിനരോഽപരാണി
തഥാശരീരാണി വിഹായജീർണാന്യന്യാനിസംയാതി നവാനി ദേഹീ.

നരഃ=മനുഷ്യൻ, ജീർണാനി=കീറിപ്പൊളിഞ്ഞ, വാസാംസി=വസ്ത്രങ്ങളെ, വിഹായ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട്, നവാനി=പുതിയ വസ്ത്രങ്ങളെ, യഥാ=എപ്രകാരം, ഗൃഹ്ണാതി=സ്വീകരിക്കുന്നുവോ, തഥാ=അപ്രകാരം, ദേഹീ=ദേഹത്തിൽ അഭിമാനിക്കുന്ന ജീവൻ, ജീർണാനി ശരീരാണി=ജീർണിച്ച ദേഹങ്ങളെ, വിഹായ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു, നവാനി=നൂതനങ്ങളായ, അന്യാനി ശരീരാണി=അന്യശരീരങ്ങളെ, സംയാതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

ആത്മാവിന്നു സ്വതേ വികാരങ്ങളൊന്നുമില്ലെങ്കിലും ആദ്യം സ്വീകരിച്ച ശരീരത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുകയും മറെറാരു ശരീരത്തെ പരിഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്യുമ്പോൾ വികാരമുണ്ടാകാനവകാശമുള്ളതുകൊണ്ടു എപ്പോഴും നിർവ്വികാരൻ എന്നു വരുന്നതെങ്ങിനെ എന്നുള്ള സംശയം തീർക്കാൻ പ്രത്യക്ഷമായ ഉദാഹരണം കാണിക്കുന്നു:—ദേഹം ആത്മാവിൻെറ ഉപാധിമാത്രമാണ്. ഒരു മനുഷ്യനും ആയാളുടെ വസ്ത്രവും എന്നപോലെയുള്ള സംബന്ധമേ രണ്ടിനും തമ്മിലുള്ളൂ. ഉടുക്കാൻ കൊള്ളരുതാതെ ആയാൽ ആ മനുഷ്യൻ ആ പഴയ വസ്ത്രങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ച് പുതിയ വസ്ത്രങ്ങളെ ധരിക്കുമ്പോൾ ആയാൾക്കു എതുവിധം യാതൊരു മാററവും ഇല്ലയോ അതുപോലെതന്നെ ജീവൻ ജീർണ്ണശരീരങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ച് പുതിയ ശരീരങ്ങളെ ധരിക്കുമ്പോൾ നിർവ്വികാരനായിത്തന്നെയിരിക്കുന്നു. പഴമയും പുതുമയും വസ്ത്രങ്ങൾക്കു മാത്രം എന്നപോലെ ശരീരങ്ങൾക്കുമാത്രമേ വികാരങ്ങളുണ്ടാകുന്നുള്ളൂ. ഒരുവിധത്തിൽ നോക്കുമ്പോൾ അതു സന്തോഷിക്കത്തക്കതല്ലെയോ. പ്രവൃത്തിക്കു കൊള്ളരുതാത്ത ദേഹംകൊണ്ടെന്തുപയോഗം. അപൂർണ്ണതയിൽനിന്നു പൂർണ്ണതയിൽ എത്തുവാൻ സഹായിക്കുന്നതായ ഒരു പുതിയ ശരീരം സിദ്ധിക്കുന്നതു ലാഭവും സന്തോഷാവഹവും അല്ലെയോ. പഴയ വസ്ത്രം ഉപേക്ഷിച്ച് കോടിവസ്ത്രം ധരിക്കുന്ന ആൾ സന്തോഷിക്കുന്നതു നിത്യാനുഭവമാകുന്നുവല്ലൊ. അതിനാൽ അർജ്ജുന! ശരീരമാററത്തിൽ ആത്മാവു മാറിപ്പോകുന്നുവെന്നു വിചാരിച്ചു ഖേദിക്കേണ്ട.

23. നൈനംഛിന്ദന്തി ശസ്ത്രാണി നൈനംദഹതി പാവകഃ
നചൈനം ക്ലേദയന്ത്യാപോനശോഷയതിമാരുതഃ.

ശസ്ത്രാണി=ആയുധങ്ങൾ, ഏനം=ഇവനെ, ന ഛിന്ദന്തി=ഛേദിക്കുന്നില്ല. പാവകഃ=അഗ്നി, ന ദഹതി=ദഹിപ്പിക്കുന്നില്ല. ആപഃ=ജലം, ന ക്ലേദയന്തി=ശിഥിലമാക്കുന്നില്ല. മാരുതഃ=വായു, ന ശോഷയതി=ശോഷിപ്പിക്കുന്നില്ല.

ഘടത്തിന്നു നാശം സംഭവിക്കുമ്പോൾ അതിലെ ജലത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന പ്രതിബിംബത്തിന്നെന്നപോലെ അന്തഃകരണപ്രതിബിംബത്തിന്നു നാശം ഭവിക്കുന്നതിനാൽ ആത്മാവിന്നും നാശം ഭവിക്കയില്ലെയോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ആ ഘടത്തിൽ കാണുന്ന ആകാശപ്രതിബിംബം കാണപ്പെടുന്നില്ലെന്നു മാത്രമല്ലാതെ ഘടാന്തർഗ്ഗതമായ യഥാർത്ഥാകാശം നശിക്കുന്നില്ലല്ലൊ. അതുപോലെ സത്യജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപനായ ആത്മാവിന്നും നാശമില്ലെന്നു സൂക്ഷ്മദൃഷ്ട്യാ കണ്ടുകൊൾക, എന്നുപദേശിക്കുന്നു. പൃഥിവീവികാരങ്ങളായ യാതൊരായുധങ്ങൾക്കും ആത്മാവിനെ മുറിച്ചുകളയുവാനോ, അഗ്നിക്കു ദഹിപ്പിക്കുവാനോ, ജലത്തിന്നു ശിഥിലമാക്കുവാനോ, കാററിന്നു ശോഷിപ്പിക്കുവാനോ കഴികയില്ല. ദേഹത്തെ മാത്ര

മല്ലാതെ ആത്മാവിനെ നശിപ്പിക്കുവാൻ ഭൂതവികാരങ്ങളായ ശസ്ത്രാദികൾക്കു കഴികയില്ല. ജരാരോഗാദികളായ ഭൗതികങ്ങളോ ദൈവീകങ്ങളോ ആയ ഉപദ്രവങ്ങൾ ദേഹത്തെ മാത്രമല്ലാതെ ഞാനെന്ന ജ്ഞാനത്തിന്നാലംബമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ ബാധിക്കുന്നില്ല. ആത്മാവു് ദേഹത്തിൽനിന്നു ഭിന്നനാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. ജരാരോഗനാശാദികൾ നേരിടുമ്പോൾ ബ്രഹ്മജ്ഞാനി നിൎവ്വികാരനും ബാധയററവനുമായിത്തന്നെയിരിക്കേണം. എന്നു സാരം.

24. അച്ഛേദ്യോയ മദാഹ്യോയ മക്ലേദ്യോശോഷ്യ ഏവച
നിത്യഃ സൎവ്വഗതഃ സ്ഥാണുരചലോയം സനാതനഃ.

സനാതനഃ=അനാദിയും, നിത്യഃ=നാശരഹിതനും, സൎവ്വഗതഃ=എങ്ങും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നവനും, സ്ഥാണുഃ=സ്ഥിരനും, അചലഃ=ഇളക്കമില്ലാത്തവനുമായ, അയം=ഇവൻ, അച്ഛേദ്യഃ=ഛേദിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്തവനും, അദാഹ്യഃ=ദഹിപ്പിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്തവനും, അക്ലേദ്യഃ=ശിഥിലമാക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്തവനും, അശോഷ്യഃ=ശോഷിപ്പിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്തവനുമാകുന്നു.

ആത്മാവ് ദേഹത്തിൽനിന്നു ഭിന്നനാണെന്നു "വാസാംസി ജീൎണ്ണാനി" എന്ന മന്ത്രത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കിയതിന്റെ ഫലം എന്താണെന്നുറപ്പിക്കുന്നു:—അനാദിയായതുകൊണ്ടു തന്നെ യാതൊരു കാരണത്തിൽനിന്നും ഉത്ഭവിച്ച വസ്തുവല്ല. അതിനാൽ എന്നെന്നും ഉള്ളവൻ. എങ്ങും നിറഞ്ഞ പരിപൂൎണ്ണൻ. സ്ഥിരസ്വഭാവൻ ആകുന്നു ആത്മാവെന്നു വിദ്വാന്മാർ അനുഭവിച്ചറിയുന്നതുകൊണ്ടു ഛേദിക്കുവാൻ ശസ്ത്രങ്ങൾക്കൊ, ദഹിപ്പിക്കുവാൻ അഗ്നിക്കോ, ക്ലേദിപ്പിക്കുവാൻ ജലത്തിന്നോ, ശോഷിപ്പിക്കുവാൻ കാററിന്നോ കഴികയില്ലെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

25. അവ്യക്തോയ മചിന്ത്യോയ മവികാൎയ്യോയ മുച്യതേ
തസ്മാദേവം വിദിത്വൈനം നാനുശോചിതു മൎഹസി.

അയം അവ്യക്തഃ=ഇവൻ വ്യക്തത്തിൽനിന്നു ഭിന്നനും, അചിന്ത്യഃ=ചിന്തിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്തവനും, അവികാൎയ്യഃ=വികാരപ്പെടുത്താൻ കഴിയാത്തവനുമാകുന്നുവെന്നു്, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു, തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ടു, ഏനം=ഇവനെ, ഏവം=ഇപ്രകാരം, വിദിത്വാ=അറിഞ്ഞിട്ടു, അനുശോചിതും=ദുഃഖിപ്പാനായ്ക്കൊണ്ടു, നഅൎഹസി=നീ അൎഹനല്ല.

ഇതിന്നുമുമ്പേ ശസ്ത്രാദികൾക്കു ആത്മാവിനെ നശിപ്പിക്കുവാൻ കഴികയില്ലെന്നുറപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ സൂക്ഷ്മശരീരത്തെയും കാരണശരീരത്തെയും ശസ്ത്രാദികൾ ഖണ്ഡിക്കാത്തതുകൊണ്ടു ആ ശരീരദ്വയം ആത്മാവായിരിക്കാം എന്നുള്ള ശങ്ക വന്നേക്കാം എന്നു കാണുന്ന പരമഗുരു ശ്രീകൃഷ്ണമൂൎത്തി ആ ശങ്കയെ തീൎക്കുവാനുപദേശിക്കുന്നു:—ഞാനെന്നും എന്റെതെന്നുമുള്ള ഭാവങ്ങളാൽ വ്യക്തമാകുന്ന ലിംഗശരീരത്തെയും കാണുന്ന ആത്മാവ് ആ ശരീരമല്ലാത്തതിനാൽ അതിൽനിന്നു ഭിന്നനാകുന്നു. കാണുന്നവൻ കാണപ്പെടുന്ന വസ്തുവല്ല എന്നതു് സ്പഷ്ടമാണല്ലൊ. ഘടത്തെ കാണുന്ന പുരുഷൻ ഘടംതന്നെയെന്നാരെങ്കിലും വിചാരിക്കുമോ, ഒരിക്കലുമില്ല. കഷ്ടം നേരിടുമ്പോൾ അതിന്നു കാരണമായ അദൃഷ്ടം—പൂൎവ്വജന്മകൃതദുരിതം—ഉണ്ടെന്നൂഹിക്കാൻ കഴിയും. അതുപോലെ ശോകം മോഹം മുതലായതിന്നു കാരണം അറിവില്ലായ്മതന്നെയെന്നൂഹിച്ചറിയാം. അതുകൊണ്ടു അജ്ഞാനം ചിന്തക്കു വിഷയമാകുന്നു. അജ്ഞാനംതന്നെയാണു് കാരണശരീരം. എന്റെ സ്വരൂപത്തെ ഞാനറിയുന്നില്ല. അതിനാൽ ഞാൻ അജ്ഞനാണു് എന്നിങ്ങിനെ അജ്ഞാനത്തെയും ആർ അറിയുന്നുവോ ആ ആത്മാവ് ചിന്തക്കു വിഷയമല്ല. അതിനാൽ അചിന്ത്യനുമാകുന്നു. അവയവഹീനനാകയാൽ ആത്മാവിന്നു ഒരു വിധത്തിലും വികാരവുമില്ല. ഇങ്ങിനെയിരിക്കുന്ന ആത്മാവുതന്നെ നീയെന്നറിയേണം. അങ്ങിനെ ആത്മസ്വരൂപത്തെ അറിഞ്ഞിട്ടു ഞാനിവരെ കൊല്ലുന്നവൻ, ഇവർ എന്നാൽ കൊല്ലപ്പെടുന്നവർ എന്ന വിചാരത്താൽ നേരിട്ടിരിക്കുന്ന ദുഃഖത്തെക്കടക്കുവാൻ നീ യോഗ്യനാകുന്നു. ആത്മസ്വരൂപത്തെ അറിഞ്ഞവന്നു മാത്രമേ സൎവ്വദുഃഖങ്ങളിൽനിന്നും മോചനമുണ്ടാകയുള്ളുവെന്നുറപ്പിച്ചു.

26. അഥചൈനം നിത്യജാതം നിത്യം വാ മന്യസേ മൃതം
തഥാപിത്വം മഹാബാഹോ! നൈനം ശോചിതു മർഹസി.

അഥ=ഒരുപക്ഷേ, ഏനം=ഇവനെ_ആത്മാവിനെ, നിത്യജാതം=നിയതമായ ജന്മമുള്ളവനും, നിത്യംവാമൃതം=നിയതമായ മരണമുള്ളവനുമായിട്ടു, മന്യസേച=വിചാരിക്കയും ചെയ്യുന്നു നീയെങ്കിൽ, തഥാപി=അങ്ങിനെയായാലും, മഹാബാഹോ!=ഹേ ഉത്തമലക്ഷണയുക്ത! ഏനം=ഇവനെക്കുറിച്ചു്, ശോചിതും=ദുഃഖിപ്പാനായ്ക്കൊണ്ടു, ന അർഹസി=നീയർഹനനല്ല.

സംസാരഭ്രമത്തെ നിശ്ശേഷം നശിപ്പിക്കുവാൻ സമർത്ഥമായ ആത്മസ്വരൂപസത്യസ്ഥിതിയെ ഭഗവാൻ മുകളിൽ വിവരിച്ചവിധത്തിൽ അർജ്ജുനനുപദേശിച്ചു. ഈ യഥാർത്ഥജ്ഞാനം ആത്മപ്രസാദംകൊണ്ടല്ലാതെ ഒരുവനുണ്ടാകയില്ല. അർജ്ജുനന്നു ആ ആത്മപ്രസാദം ഉദിച്ചിട്ടില്ല എന്നുകണ്ടു ഭഗവാൻ മററൊരു വിധത്തിൽ അർജ്ജുനന്റെ ദുഃഖത്തെത്തീർക്കുവാൻ ഉദ്ദേശിച്ചുകൊണ്ടു അരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—ഹേ മഹാബാഹോ! ഒരുപക്ഷേ ഈ ആത്മാവു് ദേഹം ഉണ്ടാകുമ്പോളെല്ലാം ജനിക്കുകയും ദേഹം നശിക്കുമ്പോൾ നശിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുവെന്നാണ് നിന്റെ വിചാരമെങ്കിൽ ആ പക്ഷത്തിലും ആത്മാവിനെക്കുറിച്ചു ഇവരെ_ധാർത്തരാഷ്ട്രാദികളെ_വധിക്കുവാൻ നമ്മൾ അർഹന്മാരല്ല എന്നിങ്ങിനെ നീ മുമ്പേ പറഞ്ഞവിധത്തിൽ ദുഃഖിപ്പാൻ അവകാശമില്ല.

27. ജാതസ്യ ഹിധ്രുവോമൃത്യുർദ്ധ്രുവം ജന്മമൃതസ്യച
തസ്മാദപരിഹാര്യ്യേ/ർത്ഥേ നത്വംശോചിതു മർഹസി.

ഹി=യാതൊന്നുഹേതുവായിട്ടു, ജാതസ്യ=ജനിച്ചവന്നു്, മൃത്യുഃ=മരണം,ധ്രുവം=നിശ്ചയം, മൃതസ്യ=മരിച്ചവന്നു്, ജന്മചധ്രുവം=ജനനവും നിശ്ചയം, അയം=ഇതു്, അപരിഹാര്യ്യഃ=പരിഹരിപ്പാൻ കഴികയില്ല, തസ്മാദ്=അതുകൊണ്ടു, അപരിഹാര്യ്യേ അർത്ഥേ=പരിഹരിപ്പാൻ സാധിക്കാത്തതായ കാര്യ്യത്തിൽ, ശോചിതും=ദുഃഖിപ്പാൻ, ന അർഹസി=നീ അർഹനല്ല.

മേൽപറഞ്ഞ പക്ഷത്തിൽ ദുഃഖത്തിന്നു കാരണമില്ലെന്നുറപ്പിക്കുന്നു:—ജനിച്ചവന്നു മരണവും മരിച്ചവന്നു പിന്നെ ജനനവും നിശ്ചയമാണല്ലൊ. രാത്രിയും പകലുമെന്നപോലെ തുടർച്ചയായി വന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഈ നിയമത്തെത്തടുക്കുവാൻ ആർക്കും സാധിക്കയുമില്ലെന്നിരിക്കേ ഈ കാര്യ്യത്തിൽ നീയെന്തിനായിട്ടു ഖേദിക്കുന്നു.

28. അവ്യക്താ ദീനിഭൂതാനി വ്യക്തമദ്ധ്യാനി ഭാരത!
അവ്യക്തനിധനാന്യേവ തത്രകാപരിദേവനാ.

അവ്യക്താദീനി=അവ്യക്തത്തിൽനിന്നു ആദിയോടുകൂടിയവ, ഭൂതാനി=ഭൂതങ്ങൾ:—ശരീരങ്ങൾ, വ്യക്തമദ്ധ്യാനി=മദ്ധ്യത്തിൽ വ്യക്തങ്ങൾ, അവ്യക്തനിധനാനി ഏവ=അവ്യക്തത്തിൽ ലയത്തോടുകൂടിയവതന്നെ, ഭാരത!=ഹേ ബുദ്ധിയിൽ രമിക്കുന്ന അർജ്ജുന, തത്രകാപരിദേവനാ=അതിൽ എന്തിനാണ് ദുഃഖം.

ഭീഷ്മാദിശബ്ദങ്ങൾകൊണ്ടു പറയപ്പെടുന്ന ദേഹങ്ങൾ മായാകാര്യ്യമാകയാൽ അസത്താകയാൽ ഇവർ എന്റെ സംബന്ധികളെന്ന വിചാരത്താൽ ഒരുകാലത്തിലും ദുഃഖിക്കുന്നതു യോഗ്യമല്ലെന്നുപദേശിക്കുന്നു. നാമരൂപഗുണാദികളാൽ വ്യക്തമല്ലാതിരിക്കുന്ന മായയിൽനിന്നു ഭൂതങ്ങളുണ്ടാകുന്നു. മദ്ധ്യത്തിൽ അവക്കു സ്വരൂപമുണ്ടെന്നു തോന്നും. അവസാനത്തിൽ മായയിൽത്തന്നെ ലയിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഇതു സ്വപ്നമെന്നപോലെ മിത്ഥ്യയാണെന്നറിയാവുന്ന പുരുഷന്നു ദുഃഖത്തിന്നെന്താണവകാശം. മായക്കും തജ്ജന്യമായ സർവ്വത്തിന്നും അധിഷ്ഠാനമായ വസ്തുവിനെ അറിയാത്തതുകൊണ്ടു് മാത്രമാണ്. ഈ ഭ്രമം. അധിഷ്ഠാനം അറിയപ്പെടുമ്പോൾ ഭ്രമവും നശിക്കുമെന്നു സാരം.

29. ആശ്ചര്യ്യവൽപശ്യതി കശ്ചിദേനം ആശ്ചര്യ്യവദ്വദതിതഥൈവചാന്യഃ
ആശ്ചര്യ്യവച്ചൈനമന്യഃശൃണോതി ശ്രുത്വാപ്യേനം വേദനചൈവകശ്ചിത്.

കശ്ചിൽ=ഒരുവൻ,ഏനം=ഇവനെ_ആത്മാവിനെ,ആശ്ചര്യ്യവത് ച=ആശ്ചര്യ്യമെന്നപോലെ, പശ്യതി=കാണുന്നു. (കാണ്മാനാഗ്രഹിക്കുന്നു) അന്യഃ=മററൊരുവൻ. ആശ്ചര്യ്യവത് ച=ആശ്ച

ഷ്യം എന്നപോലെ, ശൃണോതി=കേൾക്കുന്നു, തഥാ ഏവച=അപ്രകാരംതന്നെ, അന്യഃ=വേറൊരുവൻ, ആശ്ചൎയ്യവത്=ആശ്ചൎയ്യമെന്നപോലെ, വദതി=പറയുന്നു, ശ്രുത്വാ അപി=കേട്ടിരുന്നാലും, ഏനം=ഇവനെ, കശ്ചിത്=ഒരുവൻ, ന വേദച=അറിയുന്നതുമില്ല.

അനേകം പേർ ആത്മതത്വത്തെ കേൾക്കുന്നു. മനനവുംചെയ്യുന്നു. എന്നാലും ശരിയായ ജ്ഞാനം ഒരാൾക്കും ഉണ്ടായതായിട്ടു കാണാത്തതിനെന്തുകാരണം. എന്നാൽ ഈശ്വരനായ എന്റെയും ശ്രുതികളുടെയും ആചാൎയ്യന്റെയും അനുഗ്രഹമില്ലാതെ ആത്മജ്ഞാനം ഉണ്ടാകയില്ലെന്നു സൂചിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു അറിവാനും കേൾപ്പാനും പറവാനും ആഗ്രഹവും അൎഹതയും തികഞ്ഞവർതന്നെ ദുർല്ലഭമാണെന്നു ഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—അനേകം കോടി മനുഷ്യരിൽ ഏതോ ഒരുവൻ എന്റെ പ്രസാദത്തിനു പാത്രീഭൂതനാകുമ്പോൾ ആത്മാവിനെ സാക്ഷാത്തായറിവാൻ ആഗ്രഹിക്കും. ആവിധം ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ ആശ്ചൎയ്യഭൂതൻ. ദുർല്ലഭം എന്നു സാരം. അതുപോലെ വൈരാഗ്യാദി സാധനപൂൎത്തിയോടുകൂടെ ആത്മസ്വരൂപത്തെ കേൾപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്നവനും അതി ദുർല്ലഭം. അതേവിധംതന്നെ ആത്മാവിനെകുറിച്ചു പറവാൻ യോഗ്യതയുള്ള ആചാൎയ്യനും എത്രയോ ദുർല്ലഭം. ആകയാൽ ഇക്കാണപ്പെടുന്ന ലോകവും ഞാനും സൎവ്വവും ബ്രഹ്മം മാത്രമാകുന്നു. അന്യമായിട്ടൊന്നുമില്ലെന്നുള്ള ദൃഢബോധം സിദ്ധിച്ചവൻ പരമദുർല്ലഭം.

30. ദേഹീനിത്യമവദ്ധ്യോയം ദേഹേസൎവ്വസ്യഭാരത!
തസ്മാൽ സൎവ്വാണിഭൂതാനി നത്വം ശോചിതുമൎഹസി.

ദേഹീ:അയം=ദേഹവാനായ ഇവൻ, ഭാരത!=ആത്മജ്ഞാനമുള്ള അൎജ്ജുന!, ദേഹേ=ദേഹത്തിൽ, അവദ്ധ്യഃ=വധിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയുന്നവനല്ല, തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ടു, സൎവ്വാണി ഭൂതാനി=എല്ലാ ദേഹങ്ങളെകുറിച്ചു്, ശോചിതും=വ്യസനിപ്പാൻ, ത്വം=നീ, ന അൎഹസി=അൎഹനല്ല.

"അവ്യക്താദീനി" എന്ന പദ്യത്താൽ ഭീഷ്മാദി ശബ്ദവാച്യാൎത്ഥമായ ദേഹത്തെകുറിച്ചു ദുഃഖിപ്പാനവകാശമില്ലെന്നുപദേശിച്ച ശേഷം ലക്ഷ്യാൎത്ഥമായ ആത്മാവിനെ കുറിച്ചും ദുഃഖിപ്പാനവകാശമില്ലെന്നിതുവരെ പറഞ്ഞ സംഗതിയെ ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—അല്ലെയോ ബുദ്ധിശാലിയായ അൎജ്ജുന! ദേഹത്തിൽ ബന്ധപ്പെടാതെ ജ്ഞാനസ്വരൂപനായി വിളങ്ങുന്ന ഈ ആത്മാവ് ദേഹം വധിക്കപ്പെട്ടാലും വധ്യനല്ല. അതുകൊണ്ടു ഭീഷ്മാദികളായ യാതൊരുത്തരെ കുറിച്ചും ദുഃഖിപ്പാനവകാശമില്ല.

31. സ്വധൎമ്മമപിചാവേക്ഷ്യ നവികമ്പിതുമൎഹസി
ധൎമ്മ്യാദ്ധിയുദ്ധാച്ഛ്രേയോന്യൽ ക്ഷത്രിയസ്യ നവിദ്യതേ.

സ്വധൎമ്മം=വിഹിതമായ ധൎമ്മമാണ്, ക്ഷത്രിയസ്യ=ക്ഷത്രിയനു എന്ന്, അവേക്ഷ്യ=ആലോചിച്ചിട്ടു, വികമ്പിതും=ചലിപ്പാൻ, ന അൎഹസി=നീ അൎഹനല്ല, ധൎമ്മ്യാത്=ധൎമ്മത്തിൽനിന്നു തെററാതിരിക്കുന്ന, യുദ്ധാത്=യുദ്ധത്തെക്കാൾ, ശ്രേയഃ=ശ്രേയസ്സാധനം, ക്ഷത്രിയസ്യ=ക്ഷത്രിയനു്, ന വിദ്യതെ=ഇല്ല.

ഇവിടെ പ്രകൃതത്തിനു അല്പം മാററമുണ്ടെന്നറിയേണം:—ആത്മാവ് നാശരഹിതനും അസംഗനുമാണെന്നനുഭവിച്ചറിഞ്ഞവന്നു് പിന്നെ ചെയ്യേണ്ടതായ കൎമ്മം ഒന്നുമില്ല. അൎജ്ജുനൻ ആ നിലയിൽ എത്തീട്ടില്ലെന്നറിഞ്ഞ ഭഗവാൻ അന്തഃകരണശുദ്ധിക്കായി സ്വധൎമ്മം അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതാണെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ഹേ അൎജ്ജുന! പ്രജാപരിപാലനം ചെയ്യാൻ അൎഹനായ ക്ഷത്രിയനു യുദ്ധം സ്വധൎമ്മമാണെന്നു നീ ധരിക്കേണം. ധൎമ്മ്യമായ ആ യുദ്ധത്തിൽനിന്നു പിൻമാറുന്നതുചിതമല്ല. യാഗത്തിൽ പശ്വാലംഭനം ഹിംസയല്ല. അതുപോലെ ക്ഷത്രിയന്നു് പ്രജാസംരക്ഷണത്തിന്നായി ചെയ്യുന്ന യുദ്ധത്തിൽ ശോകമോഹാദികൾ ഉണ്ടാകുവാൻ പാടില്ല. യുദ്ധത്തിൽ വേണ്ടിവരുന്ന ഹിംസ, ഹിംസയല്ലെന്നു സാരം. അതുകൊണ്ടു ക്ഷത്രിയനു യുദ്ധത്തെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠമായ ശ്രേയസ്സാധനം മറെറാന്നുമില്ലെന്നു ധരിക്കേണ്ടതാണ്. യുദ്ധം നിമിത്തം സിദ്ധിക്കുന്ന ധനംകൊണ്ടു യാഗം ദാനം വ്രതാനുഷ്ഠാനം എന്നിവ ചെയ്യാം. അതിനാൽ ചിത്തശുദ്ധിയും തന്നിമിത്തം ആത്മജ്ഞാനവും തദ്വാരാ മോക്ഷവും സാധിക്കാം. അതിനാൽ പരമ്പരയായുദ്ധം ക്ഷത്രിയനു ജ്ഞാനസാധനം എന്നു സാരം.

32. യദൃച്ഛയാ ചോപപന്നം സ്വർഗ്ഗദ്വാരമപാവൃതം
സുഖിനഃ ക്ഷത്രിയാഃ പാർത്ഥലഭന്തേയുദ്ധമിദൃശം.

പാർത്ഥ!=ഹേ കുന്തീപുത്ര! യദൃച്ഛയാ ഏവ=പണിപ്പെടാതെതന്നെ, ഉപപന്നം=വന്നുചേൎന്നതും, അപാവൃതം=തുറക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന, സ്വർഗ്ഗദ്വാരം=സ്വർഗ്ഗവാതിലുമായ, ഈദൃശം യുദ്ധം=ഈ മാതിരി യുദ്ധം, സുഖിനഃ=സുഖാർത്ഥികളായ, ക്ഷത്രിയാഃ=ക്ഷത്രിയന്മാർ, ലഭന്തെ=പ്രാപിക്കുന്നു.

യുദ്ധത്തിൽ ജയം ശ്രേയസ്സിന്നു കാരണം. മരിച്ചാലോ എന്തു ഫലം? എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—അല്ലെയോ അർജ്ജുന! സ്വയമേവ വന്നു ചേൎന്നതും സ്വർഗ്ഗത്തിലേക്കു കടക്കാനുള്ള മാർഗ്ഗവുമായ ഈ മാതിരി യുദ്ധം പുണ്യവാന്മാരായ ക്ഷത്രിയന്മാൎക്കു മാത്രമേ കിട്ടുകയുള്ളു. യുദ്ധത്തിൽ മരിച്ചവനു സ്വർഗ്ഗലോകം കിട്ടും എന്ന സ്മൃതിയുള്ളതിനാൽ മരിച്ചാലും ജയിച്ചാലും ലാഭംതന്നെ. അതുകൊണ്ടു പിന്മാറാൻ പാടില്ല., എന്നു സാരം. യാഗാദികർമ്മാനുഷ്ഠാനപ്രയാസംകൂടാതെതന്നെ സ്വർഗ്ഗപ്രാപ്തിഫലം ലഭിക്കുമെന്നു സാരം.

33. അഥചേത്ത്വമിമംധർമ്മ്യം സംഗ്രാമം നകരിഷ്യസി
തതഃസ്വധർമ്മം കീർത്തിംച ഹിത്വാ പാപമവാപ്സ്യസി.

അഥ=അനന്തരം, ത്വം=നീ, ധർമ്മ്യം=ധർമ്മത്തിൽനിന്നു വിടാതിരിക്കുന്ന, ഇമം സംഗ്രാമം=ഈ യുദ്ധത്തെ, ന കരിഷ്യസിചേത്=ചെയ്യുന്നില്ലെങ്കിൽ, തതഃ=അതുനിമിത്തം, കീർത്തിം=യശസ്സിനേയും സ്വധർമ്മം ച=സ്വധർമ്മത്തേയും, ഹിത്വാ=വെടിഞ്ഞിട്ടു, പാപം=പാപത്തെ, അവാപ്സ്യസി=പ്രാപിക്കും.

മോക്ഷത്തെ ആഗ്രഹിക്കുന്ന ഏതൊരുവനും, മോക്ഷസാധനമായ സ്വധർമ്മത്തെ നടത്തുന്നതിൽ മനസ്സിരുത്തേണം. അങ്ങിനെ ചെയ്യാതിരുന്നാൽ അപകീർത്തി പാപം മുതലായ ദോഷങ്ങൾ വന്നുചേരും എന്നു ധരിപ്പിച്ച് അർജ്ജുനനെ സ്വധർമ്മത്തിൽ ഏൎപ്പെടുത്തുവാൻ ഇതുമുതൽ 5 ശ്ലോകംകൊണ്ടു ഭഗവാൻ ഉപദേശിക്കുന്നു:—അല്ലയോ അർജ്ജുന! യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങി രംഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ചതിന്നുശേഷം വിധിയനുസരിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ യുദ്ധം നീ ചെയ്യുന്നില്ലെങ്കിൽ പരമേശ്വരനോടുകൂടെ യുദ്ധം ചെയ്തു സന്തോഷിപ്പിച്ചു പാശുപതാസ്ത്രം വാങ്ങിയ ധർമ്മവീരൻ അർജ്ജുനൻ എന്നിങ്ങിനെ ലോകത്തിൽ പേരെടുത്ത നിന്നെ അകീർത്തിയും സ്വധർമ്മം നടത്താത്തതുകൊണ്ടു വേദത്തെതന്നെ നിന്ദിച്ചതായ പാപവും ബാധിക്കും. സന്യാസഫലമല്ല ഇതിൽനിന്നുണ്ടാകുകയെന്നു നീ ധരിക്കേണം.

34. അകീർത്തിം ചാപിഭൂതാനി കഥയിഷ്യന്തിതേഽവ്യയാം
സംഭാവിതസ്യ ചാകീർത്തിർമ്മരണാദതിരിച്യതേ.

ഭൂതാനി=ജനങ്ങൾ, തേ=നിന്റെ, അവ്യയാം=നശിക്കാത്തതായ, അകീർത്തിം=അപകീർത്തിയെ, കഥയിഷ്യന്തി=പറയും, സംഭാവിതസ്യ=ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ടവന്ന്, അകീർത്തിഃ=ദുഷ്കീർത്തി, മരണാത്=മരണത്തെക്കാൾ, അതിരിച്യതെ=അധികദുഃഖഹേതുവാകുന്നു.

ഇത്രമാത്രമല്ല; ഇതിലും അധികമായ ഒരു കഷ്ടാവസ്ഥയുണ്ടെന്നുകൂടെ നീ മനസ്സിലാക്കേണം. അതെന്തെന്നാൽ:—ജനങ്ങൾ ഇഹത്തിലും പരത്തിലുമുള്ള എല്ലാവരും ചിരകാലം നിലനില്ക്കുന്നതായ നിന്റെ ദുഷ്കീർത്തിയെ പറഞ്ഞുകൊണ്ടേയിരിക്കും. പാപിഷ്ഠൻ അർജ്ജുനൻ. സ്വധർമ്മത്തെ വെടിഞ്ഞവൻ എന്നിങ്ങിനെ പറയും. ഇതുവരെ നീ ലോകത്തിൽ ഉള്ളവരാൽ ബഹുമാനിക്കപ്പെട്ടവൻ. ഇനിമേൽ നിന്ദിക്കപ്പെടുന്നവൻ എന്നുവരുന്നത് മരണത്തെക്കാൾ ഖേദിക്കത്തക്കതായ അവസ്ഥയല്ലെയോ? മരണദുഃഖം തൽകാലം മാത്രമുള്ളത്. ഇതാകട്ടെ ജീവിതകാലം മുഴുവനും കേട്ടു ദുഃഖിക്കേണ്ടതായിവരും. മരണാനന്തരം നരകപാതവും ഫലം. ഈ ലോകവും പരലോകവും ഒരുപോലെ നഷ്ടമായിവരും. ഇതു നീ ഓൎക്കേണ്ടതാണ്.

35. ഭയാദ്രണാദുപരതം മംസ്യന്തേത്വാം മഹാരഥാഃ
യേഷാംചത്വം ബഹുമതോ ഭൂത്വായാസ്യസിലാഘവം

മഹാരഥാഃ=മഹാരഥന്മാർ, ത്വാം=നിന്നെ, ഭയാൽ=ഭയംനിമിത്തം, രണാത്=യുദ്ധത്തിൽ

നിന്നു, ഉപരതം=ഉപരമിച്ചവനെന്ന്, മംസ്യന്തേ=വിചാരിക്കും, യേഷാം=യാതൊരുത്തൎക്ക, ത്വം=നീ, ബഹുമതഃ ഭൂത്വാ=സമ്മതനായി ഭവിച്ചിട്ടു, ലാഘവം=ലഘുതയെ, യാസ്യസി=പ്രാപിക്കും.

അകീൎത്തിമാത്രമല്ല രണശൂരന്മാർ നിന്നെ നിസ്സാരനാണെന്നും പറയും എന്നു കാണിക്കുന്നു:—ഭയകൊണ്ടാണ് നീ യുദ്ധംചെയ്യാതെ മടങ്ങിയതെന്നാരും വിചാരിക്കയില്ല. ബാഹ്ലീകൻ ഭഗദത്തൻ മുതലായ മഹാരഥന്മാർ ഭയംനിമിത്തമാണ് അൎജ്ജുനൻ യുദ്ധംചെയ്യാതെ മടങ്ങിപ്പോയതെന്നു വിചാരിക്കും. ഇതിന്നുമുമ്പേ അവരെല്ലാവരും നിന്നെ ബഹുമാനിച്ചിരുന്നു. ഇനിമേൽ നിന്നെ നിസ്സാരനായിട്ടു കരുതും. അകീൎത്തി എന്നതു നേരിട്ടു പറയുന്ന ഒന്നല്ല. അവമാനിക്കുകയെന്നതു നേരിട്ടു കാട്ടുന്ന തിരസ്കാരമാകുന്നു. ഇതാണ് അകീൎത്തിക്കും അവമാനത്തിന്നും വ്യത്യാസം.

36. അവാച്യവാദാംശ്ചബഹൂൻ വദിഷ്യന്തിതവാഹിതാ:
നിന്ദന്തസ്തവസാമൎത്ഥ്യം തതോദുഃഖതരംനുകിം

അഹിതാഃ=ശത്രുക്കൾ, തവസാമൎത്ഥ്യം=നിന്റെ പരാക്രമത്തെ, നിന്ദന്തഃ=നിന്ദിക്കുന്നവരായിട്ടു, അവാച്യവാദാൻ=പറവാൻ പാടില്ലാത്ത വാക്കുകളെ, ബഹൂൻ=അനേകങ്ങളായിട്ടു, വദിഷ്യന്തി=പറയും, തതഃ=അതിന്മീതെ, ദുഃഖതരംകിംനു=അതിദുഃഖം എന്താകുന്നു.

വിദ്യാ, കുലശുദ്ധി, സൌശീല്യം, ധൎമ്മകൎമ്മം എന്നിവകൊണ്ടു ലോകത്തിൽ പേരുകേട്ട ഒരുവന്നു അകീൎത്തി ദുഃഖാവഹം, അതിനെക്കാൾ ദുഃഖം അവമാനം, അതിനെക്കാൾ ദുഃഖം പ്രത്യക്ഷദൂഷണം എന്നു കാണിക്കുന്നു:—ദുൎയ്യോധനൻ കൎണ്ണൻ വികൎണ്ണൻ മുതലായ നിന്റെ ശത്രുക്കൾ യുദ്ധഭൂമിയിൽ പ്രകടമാകാതിരുന്ന നിന്റെ പരാക്രമത്തെക്കുറിച്ചു നിന്ദിക്കുമെന്നുമാത്രമല്ല ധിക്കാരവാക്കുകളെയും കണക്കില്ലാതെ പറയും. ഇതിന്മീതെ ദുഃഖമെന്താണുള്ളത്.

37. ഹതോ വാ പ്രാപ്സ്യസിസ്വൎഗ്ഗം ജിത്വാവാഭോക്ഷ്യസേമഹീം
തസ്മാദുത്തിഷ്ഠ കൌന്തേയ യുദ്ധായ കൃതനിശ്ചയഃ.

ഹതഃ വാ=ഹനിക്കപ്പെട്ടുവെങ്കിൽ, സ്വൎഗ്ഗം പ്രാപ്സ്യസി=നീ സ്വൎഗ്ഗത്തെ പ്രാപിക്കും. ജിത്വാ വാ=ജയിച്ചുവെങ്കിൽ, മഹീം=ഭൂമിയെ, ഭോക്ഷ്യസേ=അനുഭവിക്കും, തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ടു, യുദ്ധായ=യുദ്ധത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ടു, കൃതനിശ്ചയഃ=ഉറച്ചവനായിട്ടു, കൌന്തേയ!=കുന്തീപുത്ര!, ഉത്തിഷ്ഠ=ഒരുങ്ങിയാലും.

യുദ്ധംചെയ്താൽ ഭീഷ്മദ്രോണാദിഗുരുഭൂതന്മാരെ വധിച്ചവൻ എന്ന് ശിഷ്ടന്മാർ നിന്ദിക്കും. യുദ്ധം ചെയ്യാതിരുന്നാൽ ശത്രുക്കൾ നിന്ദിക്കും. രണ്ടുവിധത്തിലും നിന്ദതന്നെ പൎയ്യവസാനഫലം എന്നാണെങ്കിൽ ആ ശങ്ക ശരിയല്ല:—എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ:—യുദ്ധം സ്വധൎമ്മമാകയാൽ യാഗത്തിൽ പശ്വാലംഭനം എന്നപോലെ ഹിംസാദോഷം പററുകയില്ല. ശത്രുക്കൾക്കു നിന്ദിപ്പാൻ കാരണവുമില്ലാതാകും. തോററാലും ജയിച്ചാലും സൽഫലപ്രാപ്തിയുണ്ടു എന്നു കാണിക്കുന്നു:—ഹേ അൎജ്ജുന! യുദ്ധത്തിൽ കൎണ്ണാദികൾ നിന്നെ വധിച്ചുവെങ്കിൽ നിന്റെ വാസസ്ഥാനം സ്വൎഗ്ഗം. നീ ശത്രുക്കളെ ജയിച്ചുവെങ്കിൽ ഭൂമിലാഭം ഫലം. രണ്ടുവിധത്തിലും ഗുണമാകയാൽ യുദ്ധംചെയ്വാൻ സന്നദ്ധനാകുക. എന്നിങ്ങിനെ സ്വധൎമ്മം നടത്താൻ അൎജ്ജുനനെ ഭഗവാൻ ഉത്സാഹപ്പെടുത്തി.

അനന്തര ശ്ലോകംമുതൽക്കു പ്രകരണം ഒന്നു മാറുന്നു: ജയിച്ചാൽ ഭൂമിലാഭം. ഹനിക്കപ്പെട്ടാൽ സ്വൎഗ്ഗപ്രാപ്തി. ഇതു രണ്ടും ശ്രേയസ്സല്ല. വിഷയസുഖപ്രാപ്തിസാധനം എന്നുമാത്രം. അതു ഇന്ദ്രിയാധീനന്മാൎക്കുചിതം. ജന്മാദിദുഃഖത്തിൽനിന്നു മുക്തനാക്കാൻ മതിയായ സാധനമല്ലായ്കയാൽ യുദ്ധത്തെക്കാൾ ശ്രേയസ്സാധനം ക്ഷത്രിയന്നു വേറെയില്ലെന്നു മുമ്പേ ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്തത് എങ്ങിനെ യുക്തമാകും, എന്ന ശങ്കതീൎക്കാൻ പറയുവാൻ ഭാവിക്കുന്നു: കൎത്താവിന്റെ ഭാവനാഭേദം നിമിത്തം കൎമ്മഫലത്തിന്നും ഭേദം വരും. ജ്യോതിഷ്ടോമാദി കൎമ്മഫലം കാംക്ഷിച്ചുചെയ്താൽ സ്വൎഗ്ഗം ഫലം. ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ചെയ്താൽ ചിത്തശുദ്ധി ഫലം. യുദ്ധവും പ്രജാപാലനവും ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ചെയ്താൽ ചിത്തശുദ്ധിരൂപമായ ഫ

ലവും തദ്വാരാ ജ്ഞാനവും തന്നിമിത്തം മോക്ഷവും സിദ്ധിക്കും. പരമ്പരയാ യുദ്ധം ശ്രേയസ്സാധനം എന്നുപദേശിക്കുന്നു:—

38. സുഖദുഃഖേസമേകൃത്വാ ലാഭാലാഭൌ ജയാജയൌ
തതോയുദ്ധായ യുജ്യസ്വനൈവം പാപമവാപ്സ്യസി.

ലാഭാലാഭൌ=ലാഭത്തെയും അലാഭത്തെയും, ജയാജയൌ=ജയത്തെയും പരാജയത്തെയും, സുഖദുഃഖേ=സുഖത്തെയും ദുഃഖത്തെയും, സമേകൃത്വാ=സമങ്ങളായി കരുതീട്ടു, തതഃ=അനന്തരം, യുദ്ധായ=യുദ്ധത്തിനായ്ക്കൊണ്ടു, യുജ്യസ്വ=ശ്രമിച്ചാലും, ഏവം=ഇപ്രകാരമായാൽ, പാപം=പാപത്തെ, ന അവാപ്സ്യസി=നീ പ്രാപിക്കയില്ല.

ശ്രേയസ്സിനെ കാംക്ഷിക്കുന്നു നീയെങ്കിൽ ഫലത്തിൽ സങ്കല്പംകൂടാതെ യുദ്ധംചെയ്തുകൊൾകയെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ലാഭം, അലാഭം:— രാജ്യപ്രാപ്തി, അപ്രാപ്തി: അതിന്നു കാരണമായ ജയം അപജയം അതിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്ന സുഖം ദുഃഖം എന്നീ ദ്വന്ദ്വങ്ങളിൽ സന്തോഷം സന്താപം എന്ന വികാരങ്ങൾ മനസ്സിൽ ഉണ്ടാകാതെ സമനിലയിൽ മനസ്സിനെ നിർത്തേണം. ഈശ്വരനായ എന്റെ വചനമാണ് വേദം. എന്നിൽ ഭക്തിയുണ്ടെങ്കിൽ വേദം വിധിച്ചിരിക്കുന്ന വാക്യത്തിൽ വിശ്വാസം ഉണ്ടായിരിക്കണം. ക്ഷത്രിയന്നു യുദ്ധം വേദം വിധിച്ചിരിക്കുന്നു. സ്വധർമ്മമായതിനാൽ ഈശ്വരാർപ്പണബുദ്ധിയോടുകൂടെ യുദ്ധത്തിന്നായൊരുങ്ങിക്കൊൾക. അങ്ങിനെ ചെയ്താൽ ഗുരുഭൃതന്മാരെയും മററും വധിക്കുന്നതുകൊണ്ടുള്ള പാപം നിന്നെ ബാധിക്കുകയില്ല.

39. ഏഷാതേഽഭിഹിതാസാംഖ്യേ ബുദ്ധിര്യോഗേത്വിമാംശൃണു
ബുദ്ധ്യായുക്തോയയാപാർത്ഥ! കർമ്മബന്ധം പ്രഹാസ്യസി.

സാംഖ്യേ=പരബ്രഹ്മത്തിൽ, തേ=നിന്നോടു, ഏഷാബുദ്ധിഃ=ഈ ജ്ഞാനം, അഭിഹിതാ=പറയപ്പെട്ടു, യോഗേ തു=കർമ്മയോഗത്തിലാകട്ടെ, ഇമാം ബുദ്ധിം=ഈ ജ്ഞാനത്തെ, ശൃണു=കേട്ടുകൊൾക. പാർത്ഥ!=ഹേ പൃഥാപുത്ര!, യയാ ബുദ്ധ്യായുക്തഃ=യാതൊരു ബുദ്ധിയോടുകൂടിയവനായിട്ടു, കർമ്മബന്ധം=കർമ്മബന്ധത്തെ, പ്രഹാസ്യസി=നീയുപേക്ഷിക്കും.

"നജായതേമ്രിയതേവാ" ഇത്യാദി വാക്യങ്ങളെക്കൊണ്ടു ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കു യാതൊന്നും ചെയ്യേണ്ടതായിട്ടില്ലെന്നും, ഇപ്പോൾ സ്വധർമ്മമായ യുദ്ധം ചെയ്യുകയെന്നും അരുളിച്ചെയ്യുന്നു. അന്യോന്യം ചേർച്ചയില്ലാത്ത വിധത്തിൽ പറയുന്നതെന്താണെന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ബ്രഹ്മത്തെ അറിഞ്ഞവന്നു ചെയ്യേണ്ടതായിട്ടൊന്നുമില്ല എന്നതു സത്യം. അറിവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ അന്തഃകരണശുദ്ധിക്കായ്ക്കൊണ്ടു കർമ്മം ചെയ്കതന്നെ വേണം. അതെങ്ങിനെ ചെയ്യണം എന്ന് പറയാം. നീ ബ്രഹ്മത്തെയറിഞ്ഞവനല്ല. മുമ്പേ പറഞ്ഞത് അറിഞ്ഞവനെ ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടാണ്. അവന്നു കർമ്മസന്യാസം യുക്തംതന്നെ. അറിവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ കർമ്മയോഗിയായിരിക്കേണം. കർമ്മയോഗവിഷയത്തെ കുറിച്ചു ധരിക്കേണ്ടതായ സംഗതിയെ പറയാം. ആ അറിവോടുകൂടെ കർമ്മംചെയ്യുന്നവനെ ആവക കർമ്മങ്ങളുടെ ഫലം ബാധിക്കുകയില്ല. കർമ്മഫലാനുഭവത്തിന്നവകാശമില്ലാത്തവന്നു ജന്മവും ഉണ്ടാകയില്ല.

40. നേഹാഭിക്രമനാശോസ്തി പ്രത്യവായോ നവിദ്യതെ
സ്വല്പമപ്യസ്യധർമ്മസ്യത്രായതേ മഹതോഭയാത്.

ഇഹ=ഇതിൽ, അഭിക്രമനാശഃ=ആരംഭിച്ചതിന്നു നാശം, ന അസ്തി=ഇല്ല, പ്രത്യവായഃ=വിഘ്നവും, ന വിദ്യതേ=ഇല്ല, അസ്യധർമ്മസ്യ=ഈ ധർമ്മത്തിന്റെ, സ്വല്പം അപി=ലഘുവായ അംശവും, മഹതഃ ഭയാൽ=വമ്പിച്ച ഭയത്തിൽനിന്ന്, ത്രായതെ=രക്ഷിക്കും.

മോക്ഷത്തിന്നാഗ്രഹമുള്ള ഏതൊരുവനും അന്തഃകരണ ശുദ്ധിഹേതുവായ നിഷ്കാമകർമ്മംചെയ്യേണമെന്നു കാണിപ്പാൻ കർമ്മയോഗത്തെ ഭഗവാൻ വാഴ്ത്തിപ്പറയുന്നു:—ഈ കർമ്മയോഗത്തിൽ ആരംഭിച്ചതിന്നു നാശമില്ല. കൃഷ്യാദി വ്യാപാരംപോലെ നഷ്ടപ്പെട്ടുവെന്നു വരികയില്ല. അറിഞ്ഞിട്ടോ അറിയാതെയോ ചെയ്താലും അനർത്ഥംവന്നു ചേരുകയുമില്ല. ചിത്തശുദ്ധിക്കു കാരണമാകയാൽ അല്പമായ അംശവും കർത്താവിനെ ജനനമരണരൂപമായ മഹാ സങ്കടത്തിൽനിന്നു രക്ഷിക്കും.

41. വ്യവസായാത്മികാബുദ്ധി രേകേഹ കുരുനന്ദന
ബഹുശാഖാഹ്യനന്താശ്ചബുദ്ധയോऽവ്യവസായിനാം

ഇഹ=ഇതിൽ, വ്യവസായാത്മികാ=നിശ്ചയസ്വരൂപമുള്ളതായ, ബുദ്ധിഃ=ബുദ്ധി, ഏകാ ഏവ=ഒന്നുതന്നെ, അവ്യവസായിനാം=നിശ്ചയമില്ലാത്തവരുടെ, ബുദ്ധയഃ=ബുദ്ധികൾ, ബഹുശാഖാഃ=അനേകശാഖകളുള്ളവയും, അനന്താഃ ച=അവധിയില്ലാത്തവയുമാകുന്നു.

നിഷ്കാമകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിൽ സ്ഥിരതയുള്ളവൻ സംസാരത്തിൽനിന്നു മുക്തനാകും. സകാമകർമ്മികൾക്കതു സാധിക്കുകയില്ല. ഈശ്വരൻതന്നെ ഗതി, അദ്ദേഹത്തെ പ്രസാദിപ്പിച്ചാൽ അനർത്ഥനിവൃത്തിയുണ്ടാകും എന്ന സ്ഥിരനിശ്ചയം ഉണ്ടായിരിക്കേണം. ബുദ്ധിയെ അടിക്കടി ചലിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു പല വിഷയ സുഖങ്ങളെയും അവധിയില്ലാതെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവർ നിഷ്കാമകർമ്മത്തിന്നധികാരികളല്ല. കർമ്മം അവരെ ബന്ധിക്കും.

42. യാമിമാം പുഷ്പിതാംവാചം പ്രവദന്ത്യവിപശ്ചിതഃ
വേദവാദരതാഃപാർത്ഥ നാന്യദസ്തീതിവാദിനഃ

വേദവാദരതാഃ=വേദവാക്യങ്ങളിൽ മാത്രം രമിക്കുന്നവരും, അന്യത്=മറെറാന്നു്, നാസ്തി ഇതി=ഇല്ലെന്നു, വാദിനഃ=പറയുന്നവരുമായ, അവിപശ്ചിതഃ=അവിദ്വാന്മാർ, പുഷ്പിതാം=പുഷ്പമുള്ളതായ, ഇമാം വാചം=ഈ വാക്കിനെ, പ്രവദന്തി=പറയുന്നു.

എല്ലാവരും ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ കർമ്മംചെയ്തു മോക്ഷം പ്രാപിക്കാത്തതിന്നു കാരണം കാണിക്കുന്നു!—ഹേ പാർത്ഥ! വേദവാക്യങ്ങളെ മാത്രം അവർ കേൾക്കുന്നു. ഉപക്രമോപസംഹാരാദികളിൽകൂടെ അർത്ഥാനുസന്ധാനം ചെയ്യുന്നില്ല. കർമ്മകാണ്ഡവാക്യങ്ങളിൽ ഈ യാഗംചെയ്താൽ സ്വർഗ്ഗം കിട്ടും. ഈ യാഗം ചെയ്താൽ ധനവാനാകും. ഇങ്ങിനെ പലവിധത്തിൽ ഫലസിദ്ധികളെ കേൾക്കുന്നവർ ആവക ഫലങ്ങളെ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. കർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ സിദ്ധിക്കുന്ന സ്വർഗ്ഗാദിലോകഗതിതന്നെ മഹാ ഫലം. ഇതിൽ മീതെയൊന്നുമില്ല. പുഷ്പിച്ചു നില്ക്കുന്ന വല്ലികളെ കണ്ടു സന്തോഷിക്കുന്നു. ഫലത്തിന്നാഗ്രഹിക്കുന്നില്ല ആത്യന്തികദുഃഖനിവൃത്തിക്കുപകരിക്കുന്ന നിഷ്കാമകർമ്മത്തിൽ അവർ ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ല. അവരുടെ ആശകൾക്കവധിയില്ല. ഒന്നിനോടു മറെറാന്നിന്നു പൊരുത്തവുമില്ല. ഈ ആശക്കവസാനമില്ലാത്തതിനാൽ വിവേകശക്തികൊണ്ടവസാനിപ്പിക്കാൻ കഴിയാത്തവക്കു ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ഈശ്വരനെ ആരാധിക്കുന്നതായ കർമ്മത്തിൽ പ്രവേശിപ്പാൻ കഴികയില്ല അവർ കർമ്മകാണ്ഡത്തെത്തന്നെ പ്രശസ്തമായി കരുതും. ഉപാസനാകാണ്ഡത്തിലൊ ജ്ഞാനകാണ്ഡത്തിലൊ പ്രവർത്തിക്കുകയില്ല. അതിനാൽ മോക്ഷവുമില്ല.

43. കാമാത്മാനഃ സ്വർഗപരാജന്മ കർമ്മഫലപ്രദാം
ക്രിയാവിശേഷ ബഹുലാം ഭോഗൈശ്വര്യഗതിംപ്രതി.

സ്വർഗ്ഗപരാഃ=സ്വർഗ്ഗത്തെത്തന്നെ ശ്രേഷ്ഠമായി കരുതുന്നവരും, ഭോഗൈശ്വര്യഗതിംപ്രതി=ഭോഗങ്ങൾക്കുചിതമായ ഐശ്വര്യപ്രാപ്തിയെകുറിച്ചു, കാമാത്മാനഃ=കാമം ആത്മാവിൽ–ബുദ്ധിയിൽ–ഉള്ളവരുമായവർ, ക്രിയാവിശേഷബഹുലാം=ക്രിയാവിശേഷങ്ങളെ അനേകങ്ങളായി പ്രതിപാദിക്കുന്നതും, ജന്മകർമ്മഫലപ്രദാം=ജന്മങ്ങളേയും കർമ്മങ്ങളേയും ഫലത്തേയും നൽകുന്നതുമായ വാക്കിനെ, വദന്തി=പറയുന്നു.

യോഗബുദ്ധിക്കുതകാത്തതായ അവരുടെ സ്വഭാവം ദൂഷിച്ചതാണെന്നു കാണിപ്പാൻ അവർ ചെയ്യുന്ന കർമ്മങ്ങളുടെ ഫലം എന്താണെന്നു ഭഗവാൻ പറയുന്നു:—അവർ സ്വർഗ്ഗപ്രാപ്തിയെ പരമപുരുഷാർത്ഥമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. വിഷയഭോഗങ്ങളെ സാധിപ്പിക്കുന്ന ധനാദികളെകുറിച്ചു മാത്രം അവർ ബലമായാഗ്രഹിക്കുന്നു. അതിന്നുചിതമായ ബഹുവിധക്രിയകളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നതും പുനരപിജനനം പുനരപിമരണം എന്ന രീതിയിൽ അനേകവിധയോനികളിൽ ജനിക്കുക കർമ്മം ചെയ്യുക മരിക്കുക എന്നിങ്ങിനെ സംസാരപരമ്പരാരൂപമായ ഫലത്തെ മാത്രം നൽകുന്നവയുമായ വേദവാക്കുകളെ അവർ ശ്ലാഘിക്കുന്നു.

44. ഭോഗൈശ്വൎയ്യ പ്രസക്താനാം തയാപഹൃതചേതസാം.
വ്യവസായാത്മികാബുദ്ധിഃ സമാധൌന വിധീയതേ.

തയാ=ആ വാക്കിനാൽ, അപഹൃതചേതസാം=അപഹരിക്കപ്പെട്ട വിചാരശക്തിയോടുകൂടിയവരും, ഭോഗൈശ്വൎയ്യപ്രസക്താനാം=ഭോഗത്തിന്നായിട്ടു ഐശ്വൎയ്യം സമ്പാദിക്കുന്നതിൽ അത്യാസക്തന്മാരുമായവരുടെ, സമാധൌ=സമാധിയിൽ–അന്തഃകരണത്തിൽ, വ്യവസായാത്മികാ=നിശ്ചയാത്മികയായ, ബുദ്ധിഃ=ബുദ്ധി, നവിധീയതേ=പ്രവേശിക്കുകയില്ല.

ഈ കൂട്ടർ ഈതരത്തിലുള്ളവരാകയാൽ അവൎക്കു കൎമ്മയോഗമോ തൽഫലമോ ലഭിക്കയില്ലെന്നുറപ്പിക്കുന്നു:—അൎത്ഥവാദബഹുലമായ ആ വേദവാക്യങ്ങൾ അവരുടെ കാൎയ്യാകാൎയ്യവിചാരശക്തിയെ അപഹരിക്കുന്നു. അതിനാൽ വിഷയഭോഗത്തിന്നുപകരിക്കുന്ന ധനാദികളെ അതീവ കാംക്ഷിക്കുന്നു. തന്നിമിത്തം അവൎക്കു പരമപുരുഷാൎത്ഥപ്രാപ്തിയിൽ ഉറപ്പോടുകൂടിയ വിചാരശക്തി മനസ്സിൽ കടക്കുന്നില്ല. അതിനാൽ കൎമ്മയോഗമോ തൽഫലമായ അന്തഃകരണശുദ്ധിയോ തൽഫലമായ ആത്മജ്ഞാനമോ കിട്ടുന്നില്ല.

45. ത്രൈഗുണ്യ വിഷയാ വേദാനിസ്ത്രൈഗുണ്യോ ഭവാൎജ്ജുന
നിൎദ്വന്ദ്വോ നിത്യസത്വസ്ഥോനിൎയ്യോഗക്ഷേമ ആത്മവാൻ.

ത്രൈഗുണ്യവിഷയാഃ=ത്രിഗുണങ്ങളെ അധികരിച്ചുള്ളവയാണ്, വേദാഃ=വേദങ്ങൾ, അൎജ്ജുന!=ഹേ അൎജ്ജുന!, നിസ്ത്രൈഗുണ്യഃ=ത്രിഗുണങ്ങളിൽനിന്നു വേറിട്ടവനായിട്ടു, ഭവ=ഭവിച്ചാലും, നിത്യസത്വസ്ഥഃ=നിത്യവും സത്വഗുണത്തിൽ ഇരിക്കുന്നവനും, നിൎയ്യോഗക്ഷേമഃ=യോഗക്ഷേമങ്ങളേ അതിക്രമിച്ചവനും, നിൎദ്വന്ദ്വഃ=ദ്വന്ദ്വങ്ങളെ—ഇഷ്ടാനിഷ്ടങ്ങളെ കടന്നവനും ആയിട്ടു, ഭവ=ഭവിച്ചാലും.

രാജസം താമസം സാത്വികം എന്ന ഗുണങ്ങൾനിമിത്തം രാഗാദിദോഷങ്ങൾ സ്വഭാവസിദ്ധങ്ങളായിട്ടു ഓരോരുത്തരെയും ബാധിച്ചിരിക്കുന്നു. അവരെ ക്രമത്തിൽ പരിശുദ്ധന്മാരാക്കുവാനുള്ള കൎമ്മോപായങ്ങളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നവയാണ് വേദങ്ങൾ. നീ ആ മൂന്നു ഗുണങ്ങളെയും അതിക്രമിക്കണം. രാജസതാമസഗുണങ്ങളെ തീരെ വെടിഞ്ഞിട്ടു ജ്ഞാനസാധനമായ സത്വഗുണത്തിൽ നിത്യവും സ്ഥിരനായിരിക്കുക. അങ്ങിനെ ഇഷ്ടാനിഷ്ടങ്ങൾ യോഗക്ഷേമങ്ങൾ എന്നിങ്ങിനെയുള്ള രജോഗുണകാൎയ്യങ്ങളെ അതിക്രമിക്കുക. വേദത്തിൽ പറയുന്ന കൎമ്മങ്ങൾക്കും തന്നിമിത്തം ലഭിക്കുന്ന ഫലങ്ങൾക്കും രാഗാദി മാലിന്യങ്ങളെ തീൎക്കുവാൻ കഴികയില്ല. അതുകൊണ്ടു ഉച്ചനീചാവസ്ഥകളിൽ ആഗ്രഹമില്ലാതാകേണമെങ്കിൽ ത്രിഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിക്കേണം. ഭഗവൽസേവാരൂപമായ സ്വധൎമ്മാനുഷ്ഠാനം ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ചെയ്യുന്നവരുടെ അന്തഃകരണം ശുദ്ധമാകും. അങ്ങിനെ ജ്ഞാനം സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ സകല ദുഃഖങ്ങളും ശമിക്കും. അതിനാൽ ആത്മാവിൽനിന്നു ചലിക്കാതെ അതുമാത്രം സത്യം എന്നുറപ്പുള്ളവനായിട്ടു ആത്മസാക്ഷാൽകാരസിദ്ധിക്കുപകരിക്കുന്ന സ്വധൎമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിൽ സ്ഥിരചിത്തനായി ഭവിക്കുക.

46. യാവാനൎത്ഥ ഉദപാനെസർവതഃ സംപ്ലുതോദകേ
താവാൻ സർവേഷു വേദേഷു ബ്രാഹ്മണസ്യ വിജാനതഃ.

ഉദപാനേ=ജലാശയത്തിൽ, യാവാൻ=എത്രത്തോളം, അൎത്ഥഃ=പ്രയോജനമോ, സൎവ്വതഃ സംപ്ലുതോദകേ=സമുദ്രത്തിൽ അതു മുഴുവനുമുണ്ടു്, വിജാനതഃ=ബ്രഹ്മജ്ഞാനമുള്ള, ബ്രാഹ്മണസ്യ=ബ്രാഹ്മണന്നു്, സൎവ്വേഷു വേദേഷു=എല്ലാ വേദങ്ങളിലും, താവാൻ=അത്രമാത്രമേ ഉള്ളൂ.

കൎമ്മങ്ങളിൽ ഫലം കാംക്ഷിക്കാതെ ഈശ്വരനെ ആരാധിപ്പാനായി സമൎപ്പിച്ചാൽ ഭോഗസാധനങ്ങളൊന്നുമില്ലാതെ കൎമ്മസന്ന്യാസി എങ്ങിനെ ശരീരയാത്ര നിൎവ്വഹിക്കും? എങ്ങിനെ അവന്നു സുഖമുണ്ടാകും എന്നുള്ള ശങ്കക്കു സമാധാനം പറയുന്നു:—ലോകത്തിൽ അവിടവിടെ ഉള്ള ഗംഗാ യമുനാ ഗോദാവരി ഇത്യാദി സകല നദികളിലും പുഷ്കരം മുതലായ പുണ്യതീൎത്ഥങ്ങളിലും പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം സ്നാനപൂജാദാനാദികൾ ചെയ്താൽ എത്രമാത്രം പുണ്യം ലഭിക്കുമോ അത്രയും പുണ്യം സമുദ്രസ്നാനംകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കും. സമുദ്രത്തിൽ സകല നദികളും തീൎത്ഥങ്ങളും അടങ്ങുന്നുവെല്ലൊ. അതുപോലെ ഋഗാദിവേദോക്തകൎമ്മങ്ങൾകൊണ്ടും സാൎവ്വഭൌമാദിസ്ഥാനപ്രാപ്തികൊണ്ടും എന്തൊരാനന്ദം ലഭിക്കുമോ അത്രയുമാനന്ദം

ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയായ ബ്രാഹ്മണന്നുണ്ട്. ആനന്ദനിധാനം ബ്രഹ്മം. അതിൽ മർത്ത്യാനന്ദംമുതൽ ബ്രഹ്മാവിന്റെ ആനന്ദംവരെയുള്ള ശതവിധാനന്ദവും ഉൾപ്പെടുന്നു. അതുകൊണ്ടു കർമ്മസന്ന്യാസദ്വാരാ അന്തഃകരണശുദ്ധിയും തദ്വാരാ ബ്രഹ്മജ്ഞാനവുമുണ്ടായാൽ വിഷയാനന്ദം ആവശ്യമില്ലാതെയാകുന്നു. ബ്രഹ്മാനന്ദത്തിന്റെ ലേശാംശം മാത്രമേ മനുഷ്യർമുതൽ ബ്രഹ്മാവുവരെയുള്ളവർ അനുഭവിക്കുന്നുള്ളൂ ബ്രഹ്മാനന്ദമോ വാക്കിന്നും മനസ്സിന്നും വിഷയമല്ലാത്തവിധത്തിൽ അവധിയില്ലാത്തതാകുന്നു. അതറിഞ്ഞാനന്ദസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിക്കിടക്കുന്നവന്നു് ക്ഷുദ്രാനന്ദത്തിൽ ആഗ്രഹം എങ്ങിനെയുണ്ടാകും. കർമ്മസന്ന്യാസിക്ക് വിഷയസുഖാഭാവത്തിൽ ദുഃഖമല്ല. നേരേമറിച്ച് നിരതിശയസുഖമാണുള്ളതെന്നുറപ്പിച്ചു.

47. കർമ്മണ്യേവാധികാരസ്തേ മാഫലേഷു കദാചന
മാകർമ്മഫലഹേതുർഭൂർമാതേ സംഗോസ്ത്വകർമ്മണി.

തവ=നിണക്ക്, കർമ്മണി ഏവ=കർമ്മത്തിൽത്തന്നെ, അധികാരഃ=അധികാരം, ഫലേഷു=ഫലങ്ങളിൽ, കദാചന=ഒരുകാലത്തും, മാ അധികാരഃ=അധികാരം ഉണ്ടാകരുത്, കർമ്മഫലഹേതുഃ=കർമ്മഫലത്തിന്നു ഹേതുവായിട്ടു, മാ ഭൂഃ=നീ ഭവിക്കരുത്, അകർമ്മണി=അകർമ്മത്തിൽ, സംഗഃ=ആസക്തി, തേ=നിണക്ക്, മാസ്തു=ഉണ്ടാകരുത്.

ബ്രഹ്മജ്ഞാനി മാത്രമാണ് സർവ്വകർമ്മസന്ന്യാസത്തിന്നർഹൻ. നിണക്കു ശോകമോഹാദിസംസാരധർമ്മങ്ങൾ ഉള്ളതായിട്ടു കാണപ്പെടുന്നതിനാൽ സർവ്വകർമ്മസന്ന്യാസത്തിൽ യോഗ്യത സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു ചിത്തശുദ്ധിക്കു കാരണമായിരിക്കുന്ന സ്വധർമ്മം ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ നടത്തേണം എന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! നിണക്കു ശ്രുതിസ്മൃതികളാൽ നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ട നിത്യനൈമിത്തികകർമ്മങ്ങളിൽത്തന്നെയാകുന്നു അധികാരം. ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ അവയെ നടത്തണം. അതുകൊണ്ട് ചിത്തശുദ്ധിയും തദ്വാരാ ജ്ഞാനവും ലഭിക്കും. തദനന്തരം സർവ്വകർമ്മസന്ന്യാസയോഗ്യതയുണ്ടാകും. അതുവരെ സ്വധർമ്മം നടത്തണം. ഫലം കാംക്ഷിക്കരുതെന്നതിൽ നന്നെ നിഷ്കർഷവേണം. ഫലശൂന്യമായ കർമ്മമേ വേണ്ടെന്നും വെക്കരുത്. ഫലകാംക്ഷയുണ്ടായാൽ സ്വർഗ്ഗാദിപ്രാപ്തിക്കും പുനർജന്മത്തിന്നും കാരണമാകും. വൃക്ഷത്തിൽനിന്നു വിത്ത്. വിത്തിൽനിന്നു വൃക്ഷം. ഇങ്ങിനെ അവധിയില്ലാതെ ജനനമരണങ്ങൾക്കിടവരും. ഈശ്വരാരാധനാരൂപമായ കർമ്മം പുനർജ്ജന്മകാരണമാകയില്ല എന്നു സാരം.

48. യോഗസ്ഥഃ കുരുകർമ്മാണി സംഗം ത്യക്ത്വാ ധനംജയ!
സിദ്ധ്യസിദ്ധ്യോഃ സമോഭൂത്വാ സമത്വം യോഗഉച്യതേ.

യോഗസ്ഥഃ=യോഗത്തിൽ ഇരിക്കുന്നവനായിട്ടു, സംഗം=കർമ്മഫലാകാംക്ഷയെ, ത്യക്ത്വാ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു. സിദ്ധ്യസിദ്ധ്യോഃ=സിദ്ധിയിലും അസിദ്ധിയിലും, സമഃ ഭൂത്വാ=തുല്യഭാവനായിട്ടു, കർമ്മാണി=കർമ്മങ്ങളെ, കുരു=ചെയ്താലും, സമത്വം=സമഭാവം, യോഗഃ ഉച്യതേ=യോഗമെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

അല്ലയോ അർജ്ജുന! എങ്ങും ഒരുപോലെ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മംതന്നെ സമശബ്ദത്തിന്റെ അർത്ഥം. അതിൽ ഉറച്ചിരുന്നുകൊണ്ടു ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ വിഹിതകർമ്മംചെയ്യുക. കർമ്മജന്യമായ ഫലം സിദ്ധിച്ചാലും ഇല്ലെങ്കിലും സന്തോഷസന്താപങ്ങൾ ഉണ്ടാകരുത്. ഇതിന്റെ പരമഫലം ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിയാണെന്നു നിശ്ചയിക്കുക. ഇതുകൊണ്ടു ജന്മാദി സകല ദുഃഖനിവൃത്തിയുണ്ടാകും. അതല്ലയോ നിന്റെ കാംക്ഷ. അതിന്നിതുതന്നെ പ്രഥമസാധനം.

49. ദൂരേണഹ്യവരം കർമ്മബുദ്ധിയോഗാദ്ധനംജയ
ബുദ്ധൌശരണമന്വിച്ഛകൃപണാഃ ഫലഹേതവഃ.

ധനംജയ!=അർജ്ജുന! അവരംകർമ്മ=നികൃഷ്ടമായ കർമ്മം, ബുദ്ധിയോഗാൽ=ജ്ഞാനയോഗത്തിൽനിന്നു, ദൂരെണ=ദൂരത്താകുന്നു, ബുദ്ധൌ=ബുദ്ധിയോഗത്തിൽ, ശരണം=വാസത്തെ, അന്വിച്ഛ=ആഗ്രഹിച്ചാലും, ഫലഹേതവഃ=ഫലകാംക്ഷയുള്ളവർ, കൃപണാഃ=നികൃഷ്ടന്മാരാകുന്നു.

നിഷ്കാമകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ചിത്തശുദ്ധിദ്വാരാ ജ്ഞാനയോഗ്യത സിദ്ധിച്ചുവെങ്കിൽ പിന്നെ കർമ്മങ്ങളെയെല്ലാം വെടിഞ്ഞ് ജ്ഞാനയോഗത്തെത്തന്നെ ആദരിക്കേണമെ

നുപദേശിക്കുന്നു: കർമ്മം പലവിധത്തിലും ദുഃഖഹേതുവാകയാൽ നികൃഷ്ടവും ജ്ഞാനയോഗത്തെക്കാൾ താണതുമാകുന്നു: അതുകൊണ്ടു ജ്ഞാനയോഗത്തിൽത്തന്നെ മനസ്സിനെ ഉറപ്പിക്കുവാൻ ഇച്ഛിച്ചുകൊൾക. ഫലം ആഗ്രഹിച്ചു കർമ്മംചെയ്യുന്നവർ പുനഃപുനർജ്ജന്മമരണാദികളെത്തന്നെ സമ്പാദിക്കുന്നവരാകയാൽ താണനിലയിലുള്ളവരാകുന്നു. എന്നാൽ ജ്ഞാനപ്രാപ്തിക്കുമുമ്പേ കർമ്മം വെടിഞ്ഞുകൂടാ എന്നു ധരിക്കേണം.

50. ബുദ്ധിയുക്തോ ജഹാതീഹ ഉഭേ സുകൃതദുഷ്കൃതേ
തസ്മാദ്യോഗായ യുജ്യസ്വ യോഗഃ കർമ്മസു കൌശലം.

ബുദ്ധിയുക്തഃ=ജ്ഞാനയോഗം സിദ്ധിച്ചവൻ, ഇഹ=ഈ ലോകത്തിൽ ചെയ്തിട്ടുള്ള, സുകൃതദുഷ്കൃതേ=പുണ്യപാപങ്ങളെ, ജഹാതി=ഉപേക്ഷിക്കുന്നു, തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ടു, യോഗായ=ജ്ഞാനയോഗപ്രാപ്തിക്കായിക്കൊണ്ടു, യുജ്യസ്വ=ശ്രമിച്ചുകൊൾക, കർമ്മസു=കർമ്മങ്ങളാകെ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവയാകയാൽ, യോഗഃ=ജ്ഞാനയോഗം, കൌശലം=കുശലം_ശ്രേഷ്ഠമായ സുഖസാധനം.

ജന്മാദിഹേതുക്കളായ പുണ്യപാപകർമ്മങ്ങൾ നിശ്ശേഷം നശിക്കാതെ മോക്ഷം കിട്ടുകയില്ല. ജ്ഞാനത്തിന്നു മാത്രമേ കർമ്മങ്ങളെ നശിപ്പിക്കുവാൻ കഴികയുള്ളു. പ്രായശ്ചിത്താദി കർമ്മാനുഷ്ഠാനങ്ങളോ ഗംഗാസ്നാനാദിജന്യങ്ങളായ പുണ്യങ്ങളോ നിശ്ശേഷകർമ്മനാശത്തെ വരുത്തുകയില്ല. ജ്ഞാനയോഗം സിദ്ധിച്ചവൻ ജ്ഞാനോൽപത്തിക്കുമുമ്പ് പല ജന്മങ്ങളിലും ഈ ജന്മത്തിലും ചെയ്തവയും ജ്ഞാനാനന്തരം ചെയ്യുന്നവയുമായ പുണ്യപാപരൂപങ്ങളായ രണ്ടുവിധ കർമ്മങ്ങളെയും ജ്ഞാനാഗ്നികൊണ്ടു നശിപ്പിക്കുന്നു. കർമ്മങ്ങളെയെല്ലാം അതിക്രമിപ്പാൻ സമർത്ഥമായത് ജ്ഞാനമാകയാൽ അതിനെ സമ്പാദിപ്പാൻ പരിശ്രമിച്ചുകൊൾക. ജ്ഞാനമുണ്ടാവാൻ യോഗ്യതാസിദ്ധിക്കുവേണ്ടി മാത്രം നിഷ്കാമകർമ്മം അനുഷ്ഠിച്ചുകൊൾകയെന്നു സാരം.

51. കർമ്മജം ബുദ്ധിയുക്താഹി ഫലം ത്യക്ത്വാമനീഷിണഃ
ജന്മബന്ധവിനിർമ്മുക്താഃ പദം ഗച്ഛന്ത്യനാമയം.

ബുദ്ധിയുക്താഃ=ജ്ഞാനനിഷ്ഠന്മാരായ, മനീഷിണഃ=വിദ്വാന്മാർ, കർമ്മജം ഫലം=കർമ്മങ്ങളിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്ന ഫലത്തെ, ത്യക്ത്വാ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു, ജന്മബന്ധവിനിർമ്മുക്താഃ=ജന്മബന്ധമുള്ള ദേഹത്തിൽനിന്നു നിശ്ശേഷം വിട്ടവരായിട്ടു, അനാമയം=ഉപദ്രവമില്ലാത്തതായ, പദം=സ്ഥാനത്തെ, ഗച്ഛന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു.

ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ സമബുദ്ധിയോടുകൂടെ നടത്തിയ നിത്യനൈമിത്തികകർമ്മങ്ങൾ നിമിത്തം ചിത്തശുദ്ധിയും അതുനിമിത്തം ഗുരുവിൽനിന്നു മഹാവാക്യശ്രവണാദികളും തദ്വാരാ ജ്ഞാനവും സിദ്ധിച്ചാലുള്ള ഫലത്തെ പറയുന്നു:—ജ്ഞാനനിഷ്ഠന്മാരായ വിദ്വാന്മാൎക്കു പിന്നെ ജന്മത്തിന്നു കാരണമില്ല. നാനാ ജന്മകാരണമായ സഞ്ചിതാദികർമ്മം മുഴുവനും ജ്ഞാനാഗ്നിയിൽ വെന്തു വെണ്ണീറായിപ്പോയി. അതിനാൽ ജന്മംനിമിത്തം സംബന്ധപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ദേഹത്തിൽ ഞാനെന്ന അഭിമാനമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു വർത്തമാനദേഹബന്ധവുമില്ലാതെ ജീവന്മുക്തന്മാരായിട്ടു പ്രാരബ്ധാവസാനംവരെ ജീവിക്കുകയും അവസാനത്തിൽ സർവ്വോപദ്രവരഹിതമായ പരബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. പരബ്രഹ്മമായിഭവിക്കുന്നുവെന്നു സാരം.

52. യദാതേ മോഹകലിലം ബുദ്ധിർവ്യതി തരിഷ്യതി
തദാഗന്താസിനിർവേദം ശ്രോതവ്യസ്യ ശ്രുതസ്യച.

മോഹകലിലം=ശരിയായ വസ്തുജ്ഞാനമില്ലായ്മയാകുന്ന ദോഷത്തെ, തേ ബുദ്ധിഃ=നിന്റെ ബുദ്ധി, യദാ=എപ്പോൾ, വ്യതിതരിഷ്യതി=അതിക്രമിക്കുമോ, തദാ=അപ്പോൾ, ശ്രോതവ്യസ്യ=കേൾക്കപ്പെടുവാനുള്ളതിന്റെയും, ശ്രുതസ്യച=കേൾക്കപ്പെട്ടതിന്റെയും, നിർവേദം=വൈരാഗ്യത്തെ, ഗന്താസി=നീ പ്രാപിക്കും.

ചിത്തശുദ്ധിനിമിത്തം വൈരാഗ്യവും പ്രജ്ഞാസ്ഥൈര്യസ്വരൂപമായ ജ്ഞാനയോഗവും എപ്പോൾ എനിക്കു സിദ്ധിക്കുമെന്നുള്ള അർജ്ജുനാഭിപ്രായം അറിഞ്ഞ ഭഗവാൻ

അരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—വിഷയാശനിമിത്തം നശിക്കുന്നതും നശിക്കാത്തതുമായ വസ്തുക്കളെ വേർതിരിച്ചറിയാത്തതുകൊണ്ടു ചിലതിൽ രാഗം, മററചിലതിൽ ദ്വേഷം എന്നീ വൃത്തികൾനിമിത്തം അന്തഃകരണത്തിൽ പററിയിരിക്കുന്ന മാലിന്യത്തെ അതിക്രമിപ്പാൻ എപ്പോൾ നീ സമർത്ഥനായ്ത്തീരുമോ അപ്പോൾ കേട്ടത് കേൾക്കേണ്ടത്; കിട്ടിയത് കിട്ടാനുള്ളത്; നല്ലത് ചീത്ത; എന്നിങ്ങിനെ ബഹുവിധത്തിൽ ഇരിക്കുന്ന എല്ലാററിലും വൈരാഗ്യം നിണക്കുണ്ടാകം. മിഥ്യാഭൂതങ്ങളാണ് കാണപ്പെടുന്നവയും കേൾക്കപ്പെടുന്നവയുമെല്ലാം. അവയിൽ ഒന്നിലും ആഗ്രഹിക്കത്തക്ക സാരാംശമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു സർവ്വത്ര വിരക്തി നിണക്കുണ്ടാകം.

53. ശ്രുതിവിപ്രതിപന്നാതേ യദാസ്ഥാസ്യതിനിശ്ചലാ–
സമാധാവചലാ ബുദ്ധിസ്തദായോഗമ വാപ്സ്യസി.

ശ്രുതിവിപ്രതിപന്നാ=ശ്രുതികൾനിമിത്തം സംശയം നേരിട്ടിരിക്കുന്ന, തേ ബുദ്ധിഃ=നിന്റെ ബുദ്ധി, സമാധൌ=സമാധിയിൽ, അചലാ=ചലിക്കാത്തതായിട്ടു, യദാസ്ഥാസ്യതി=എപ്പോൾ സ്ഥിതിചെയ്യുമോ, തദാ=അപ്പോൾ, യോഗം=യോഗത്തെ, അവാപ്സ്യസി=നീ പ്രാപിക്കും.

വിവേകമാണ് വൈരാഗ്യകാരണം എന്നു മുമ്പേ കാണിച്ചു. ഇതിൽ പ്രജ്ഞാബലമാണ് ജ്ഞാനപ്രാപ്തിക്കു കാരണമെന്നു കാണിക്കുന്നു:—

വേദവിഭാഗങ്ങളിൽ ചില ദിക്കിൽ കർമ്മങ്ങളെ, മററചില ഭാഗങ്ങളിൽ ഉപാസനകളെ, വേറേ ചില ഭാഗങ്ങളിൽ ജ്ഞാനത്തെ ഇങ്ങിനെ പല സംഗതികളെപ്പുകഴ്ത്തും. ഇവയിൽ ഏതു ശരി, ഏതു തെററ്, വേദം തെററിപ്പറകയില്ല, അതിനാൽ എല്ലാം ശരിതന്നെയോ എന്നിങ്ങിനെ പലവിധത്തിൽ സംശയിക്കുന്ന ബുദ്ധിയെ എല്ലാററിനും–കല്പനകൾക്കെല്ലാം–അധിഷ്ഠാനമായ ബ്രഹ്മം എന്ന ഒന്നിൽമാത്രം ചലിക്കാതെ ഉറപ്പിക്കുവാൻ നീയെപ്പോൾ സമർത്ഥനാകുന്നുവോ അപ്പോൾ പ്രജ്ഞാബലം സിദ്ധിച്ചുവെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. അതുണ്ടായാൽ ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നു സാധനമായ ജ്ഞാനയോഗം സിദ്ധമായി. ഈ നിലയിൽ എത്തുവാൻ അഭ്യസിക്കുന്നവന്നു "ആരുരുക്ഷു":—ഉപരിഭൂമിയിലെക്കു കയറുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ എന്നും, ഉന്നതസ്ഥാനത്തിലെത്തിയവനെ "ആരൂഢൻ" കയറിയവൻ, എന്നും പറയും.

അർജ്ജുനഉവാച=അർജ്ജുനൻചോദിക്കുന്നു.

54. സ്ഥിതപ്രജ്ഞസ്യകാഭാഷാ സമാധിസ്ഥസ്യ കേശവ!
സ്ഥിതധീഃ കിം പ്രഭാഷേതകിമാസീത വ്രജേത കിം.

സമാധിസ്ഥസ്യ=സമാധിയിൽ സ്ഥിരനായ, സ്ഥിതപ്രജ്ഞസ്യ=പ്രജ്ഞാസ്ഥൈര്യം സിദ്ധിച്ചവന്റെ, ഭാഷാ=ലക്ഷണം, കാ=എന്താകുന്നു. സ്ഥിതധീഃ=സ്ഥിതപ്രജ്ഞൻ, കിം പ്രഭാഷേത=എങ്ങിനെ സംസാരിക്കും, കിം=എങ്ങിനെ, ആസീത=വസിക്കും. കിംവ്രജേത=എങ്ങിനെ സഞ്ചരിക്കും.

ഹേ കേശവ! ഞാൻ ബ്രഹ്മമാകുന്നുവെന്ന അനുഭവം സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നവന്റെ ലക്ഷണം എന്താകുന്നു:—ഇദ്ദേഹം ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയും സമാധിസ്ഥിതനുമാകുന്നുവെന്നു മററുള്ളവക്കറിവാനുള്ള അസാധാരണലക്ഷണം എന്താകുന്നുവെന്നു് സമാധിസ്ഥനെക്കുറിച്ചുള്ള ഒരു ചോദ്യം. അദ്ദേഹം സമാധിയിൽനിന്നുത്ഥിതനായിരിക്കുമ്പോൾ അന്യന്മാർ ചെയ്യുന്ന സ്തുതി നിന്ദാദ്യവസരങ്ങളിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സംഭാഷണം–വാഗ്വൃത്തി–എങ്ങിനെ ഇരിക്കും. ഇന്ദ്രിയവ്യാപാരങ്ങളേയും മനസ്സിനേയും അടക്കുവാൻ ഏതുവിധം പ്രവൃത്തിക്കും? ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹത്തിന്നായി പ്രവൃത്തിക്കാതിരിക്കുന്ന സാധാരണനിലയിൽ വിഷയാനുഭവം ഏതുവിധത്തിലായിരിക്കും? സാധാരണജനങ്ങളിൽനിന്നു ഏതേതുവിധത്തിൽ വ്യത്യാസം ഉത്ഥിതനായ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയിൽ കാണപ്പെടും എന്ന മൂന്നു ചോദ്യം. ഭാഷണം ആസനം വ്രജനം എന്ന മൂന്നു സംഗതികളെക്കുറിച്ചു ചെയ്തിരിക്കുന്നു.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ഭഗവാൻ മറുപടിപറഞ്ഞു.

55. പ്രജഹാതിയദാകാമാൻ സർവ്വാൻപാർത്ഥ! മനോഗതാൻ
ആത്മന്യേവാത്മനാതുഷ്ടഃ സ്ഥിതപ്രജ്ഞസ്തദോച്യതേ.

മനോഗതാൻ=മനസ്സിലുള്ള, സർവ്വാൻകാമാൻ=സകല കാമങ്ങളേയും, യദാ=എപ്പോൾ, പ്രജഹാതി=നിശ്ശേഷം ഉപേക്ഷിക്കുന്നുവോ, ആത്മനിഏവ=ആത്മാവിൽതന്നെ, ആത്മനാഏവ=ആത്മാവുകൊണ്ടുതന്നെ, യദാതുഷ്ടഃ=എപ്പോൾ സന്തോഷിക്കുന്നവനാകുന്നുവോ, തദാ=അപ്പോൾ, സ്ഥിതപ്രജ്ഞഃ=പ്രജ്ഞാസ്ഥൈര്യം സിദ്ധിച്ചവൻ എന്നു, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

ഏതൊരുവൻ ഏതൊരുനിലയിൽ എത്തുമ്പോൾ മനോഗതങ്ങളായ സർവ്വഭോഗാശകളേയും ഉപേക്ഷിച്ച് നിരതിശയാനന്ദസ്വരൂപമായ സ്വാത്മാവിൽത്തന്നെ താദൃശാത്മലാഭത്താൽത്തന്നെ സന്തുഷ്ടനായിരിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ പണ്ഡിതന്മാർ ആ മഹാത്മാവിനെ സ്ഥിതപ്രജ്ഞൻ:—പ്രജ്ഞാസ്ഥൈര്യം സിദ്ധിച്ചവൻ എന്നു പറയും.

56. ദുഃഖേഷ്വനുദ്വിഗ്നമനാഃ സുഖേഷു വിഗതസ്പൃഹഃ
വീതരാഗഭയക്രോധഃ സ്ഥിതധീർമ്മുനിരുച്യതേ.

ദുഃഖേഷു=ദുഃഖങ്ങളിൽ, അനുദ്വിഗ്നമനാഃ=പതച്ചയില്ലാത്ത മനസ്സോടുകൂടിയും, സുഖേഷു=സുഖങ്ങളിൽ, വിഗതസ്പൃഹഃ=ആഗ്രഹമില്ലാത്തവനായും, വീതരാഗഭയക്രോധഃ=രാഗം ഭയം ക്രോധം എന്നിവയില്ലാത്തവനായും, മുനിഃ=മനനശീലനായും ഇരിക്കുന്നവൻ, സ്ഥിതധീഃ=സ്ഥിതപ്രജ്ഞനാണെന്നു, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ഏതൊരുവനും സമ്പാദിക്കേണ്ടതായ സാധനങ്ങളാണിവയെന്നു സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു സിദ്ധൻെറ മററു ലക്ഷണങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു:—ദുഃഖഹേതുക്കളായ ശരീരപീഡകൾ, (ആദ്ധ്യാത്മികദുഃഖങ്ങൾ) കള്ളന്മാർ, വ്യാഘ്രാദികൾ മുതലായവ നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ആധിഭൗതികദുഃഖങ്ങൾ, കാററ്, വെയിൽ, വർഷം മുതലായവകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ആധി ദൈവികദുഃഖങ്ങൾ നേരിടുമ്പോൾ മനസ്സിനു പതച്ചയില്ലാതിരിക്കുക:—സമാധിനിഷ്ഠകൊണ്ടു ആവക അവസരങ്ങളിൽ ക്ഷോഭിക്കാതിരിക്കുക:—സുഖം ജനിപ്പിക്കുന്ന മധുരഭക്ഷണാദിസാധനങ്ങൾ പ്രയത്നപ്പെടാതെതന്നെ അരികത്തു വന്നുചേരുന്നുവെങ്കിൽകൂടെ അവയിൽ ആഗ്രഹം ഇല്ലാതിരിക്കുക:—ആവക പദാർത്ഥങ്ങളെക്കൊണ്ടു ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ആനന്ദിപ്പിക്കേണം എന്ന വിചാരംകൂടാതെയിരിക്കുക:—ഉപകാരം ചെയ്യുന്നവരിൽ പ്രീതി; അപകാരികളിൽ അപ്രീതി:—ക്രോധം:—ആസന്നമായ മരണത്തിൽ ഭയം എന്നിവയില്ലാതിരിക്കുക. ഇതിന്നു കാരണമായ സർവ്വത്രബ്രഹ്മദർശനം എന്നീ ലക്ഷണങ്ങളുടെ സംപൂർത്തിയാരിൽ കാണപ്പെടുന്നുവോ ആ മഹാനെ വിദ്വാന്മാർ സ്ഥിതപ്രജ്ഞനാണെന്നു പറഞ്ഞുടങ്ങും. ഈവക ലക്ഷണങ്ങളെക്കൊണ്ടു സ്ഥിതപ്രജ്ഞനാരെന്നറിയേണ്ടതാണെന്നു സാരം. മുമുക്ഷുക്കൾ ഈ ഗുണങ്ങളെ വിവേകവൈരാഗ്യത്താൽ സമ്പാദിക്കേണം.

57. യഃസർവ്വത്രാനഭിസ്നേഹസ്തത്തൽ പ്രാപ്യശുഭാശുഭം.
നാഭിനന്ദതിനദ്വേഷ്ടിതസ്യ പ്രജ്ഞാ പ്രതിഷ്ഠിതാ.

യഃ=യാതൊരുവൻ, സർവത്ര=സകലത്തിലും, അനഭിസ്നേഹഃ=ആസക്തിയില്ലാത്തവനോ? തത്തത് ശുഭാശുഭം=അതാതുശുഭത്തെയും അശുഭത്തെയും, പ്രാപ്യ=പ്രാപിച്ചിട്ടു, ന അഭിനന്ദതി=അഭിനന്ദിക്കുന്നില്ല, നദ്വേഷ്ടി=ദ്വേഷിക്കുന്നതുമില്ലയോ, തസ്യ=അവൻെറ, പ്രജ്ഞാ=ബുദ്ധി, പ്രതിഷ്ഠിതാ (സ്യാത്)=സ്ഥിരയായിഭവിക്കും.

ശ്രവണാദികൾകൊണ്ടു ആത്മതത്വത്തെയറിഞ്ഞ് വിദേഹകൈവല്യത്തെ ആഗ്രഹിച്ച് സമാധിയഭ്യസിക്കുന്ന സാധകന്ന് താഴെ പറയുന്ന സാധനങ്ങൾ ഉണ്ടായിരിക്കേണം. ആ നിലയെത്താതെ ജ്ഞാനനിഷ്ഠ ലഭിക്കയില്ലെന്നു ബോധിപ്പിക്കുന്നു:—ഏതൊരുവൻ ശരീരത്തെ നിലനിർത്തുവാനുള്ള വസ്ത്രാഹാരാദി സാധനങ്ങളിൽപോലും ആസക്തിയില്ലാതിരിക്കുന്നുവോ? പ്രാരബ്ധവശാൽ വന്നു ചേരുന്ന അനുകൂലപ്രതികൂലാവസ്ഥകളെ അഭിനന്ദിക്കാതെയും ദ്വേഷിക്കാതെയും ഇരിക്കുന്നുവോ എപ്പോഴും സർവത്ര സമമായിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മത്തിൽത്തന്നെ ബുദ്ധിയെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുന്നുവോ അങ്ങിനെയുള്ള ഒരുവനുമാത്രമേ ജ്ഞാനനിഷ്ഠ ലഭിക്കയുള്ളൂ.

58 യദാസംഹരതേചായം കൂർമ്മോംഗാനീവസർവ്വശഃ
ഇന്ദ്രിയാണീന്ദ്രിയാർത്ഥേഭ്യസ്തസ്യ പ്രജ്ഞാ പ്രതിഷ്ഠിതാ.

അയം=ഇവൻ, കൂർമ്മഃ=ആമ, അംഗാനിസർവശഃ=അംഗങ്ങളെയെല്ലാം, സംഹരതെ=തന്നിൽ ഉപസംഹരിക്കുന്നു, ഇവ=അതുപോലെ, ഇന്ദ്രിയാണി=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ, സർവശഃ=എല്ലാം, ഇന്ദ്രിയാർത്ഥേഭ്യഃ=ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളിൽനിന്നു, യദാ സംഹരതെ=എപ്പോഴം തന്നിലടക്കുന്നുവോ, തദാ=അപ്പോഴം, തസ്യ=അവൻെറ, പ്രജ്ഞാ=ബുദ്ധി, പ്രതിഷ്ഠിതാ=സ്ഥിരയായി ഭവിക്കുന്നു.

ജ്ഞാനനിഷ്ഠ സിദ്ധിപ്പാൻ ഉറച്ച വൈരാഗ്യവും, തീവ്രമായ മോക്ഷേച്ഛയും, ജ്ഞാനത്തിൽത്തന്നെ നിരന്തരപരിശ്രമവും ഈ മൂന്നാണത്യാവശ്യം എങ്കിലും ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ജയിക്കാഞ്ഞാൽ ഈ മൂന്നും സിദ്ധിക്കുകയില്ലെന്നുറച്ച് ജ്ഞാനാൎത്ഥി അതിപ്രയത്നത്താലും ഇന്ദ്രിയജയം സമ്പാദിക്കേണമെന്നുപദേശിക്കുന്നു. ആമ അന്യരിൽനിന്നുപദ്രവമുണ്ടാകുമെന്ന ഭയത്താൽ അംഗങ്ങളെയെല്ലാം ഉള്ളിൽത്തന്നെ അടക്കുന്നതുപോലെ മോക്ഷേച്ഛയുള്ള യതി ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളിൽനിന്ന് പിൻവലിച്ച് ലക്ഷ്യമായ ജ്ഞാനത്തിൽത്തന്നെ എപ്പോഴം മനസ്സിനെ നിലപ്പിക്കുന്നുവോ അപ്പോഴം അവൻെറ ബുദ്ധിയിൽ ജ്ഞാനം സ്ഥിരമായിഭവിക്കും.

59\. വിഷയാവിനിവൎത്തന്തെ നിരാഹാരസ്യദേഹിനഃ
രസവർജ്ജം രസോപ്യസ്യ പരം ദൃഷ്ട്വാ നിവൎത്തതെ.

നിരാഹാരസ്യ=ഇന്ദ്രിയങ്ങളിൽനിന്നു നിർഗതനായ, ദേഹിനഃ=ദേഹാഭിമാനിയുടെ, വിഷയാഃ=വിഷയങ്ങൾ, വിനിവൎത്തന്തെ=വിശേഷേണ നിവൎത്തങ്ങളാകുന്നു, രസവർജ്ജം=രാഗത്തെ ഒഴികേ, അസ്യ=ഇവൻെറ, രസഃ അപി=രാഗവും, പരം=പരബ്രഹ്മത്തെ, ദൃഷ്ട്വാ=കണ്ടിട്ടു, നിവൎത്തതെ=നിവൎത്തിക്കുന്നു.

ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ജയിച്ചതുകൊണ്ടു മാത്രം പ്രജ്ഞാസ്ഥൈൎയ്യം സിദ്ധിക്കുമെന്നു പറയുന്നതു യുക്തമല്ല. ഏതെങ്കിലും ഒരു കാൎയ്യത്തിന്നുവേണ്ടി ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ അടക്കിയിരിക്കുന്ന പുരുഷനിൽ ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം മാത്രമല്ലാതെ പ്രജ്ഞാസ്ഥൈൎയ്യം കാണപ്പെടുന്നില്ല. എന്ന ശങ്കക്കു അതിന്നു കാരണം അവൻെറ രാഗം നശിക്കാത്തതാണ്. അതിനാൽ രാഗം നശിക്കേണമെങ്കിൽ ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരമുണ്ടാകേണമെന്നുറപ്പിക്കുന്നു:—വിഷയങ്ങളെ ആഹരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു ആഹാരങ്ങൾ എന്ന പേരുണ്ട്. നിയമങ്ങൾക്കു വേണ്ടി ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ അടക്കിയിരിക്കുന്നുവെങ്കിലും ദേഹത്തിലുള്ള അഹംബുദ്ധി നശിക്കുന്നില്ല. അവൻ ദേഹാഭിമാനം വിട്ട താപസനല്ല. ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹത്താൽ ശബ്ദാദി വിഷയങ്ങൾ അവനെ ബാധിക്കുന്നില്ലെങ്കിലും രാഗം നശിക്കുന്നില്ല. ആ രാഗമാകട്ടെ, അദ്വിതീയബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരലാഭത്തിൽ നശിക്കും. വിഷയങ്ങൾ അനുഭവയോഗ്യങ്ങളാണെന്നുള്ള ഭാവനയാണ് രാഗസ്വരൂപം. അതാണ് ബ്രഹ്മജ്ഞാനമുണ്ടായിട്ടില്ലെന്നതിൻെറ ലക്ഷണം. കാണപ്പെടുന്നതും കേൾക്കപ്പെടുന്നതുമായ സൎവ്വവും ഞാനും ബ്രഹ്മം മാത്രമായിരിക്കുന്നു; അന്യമായിട്ടൊന്നുമില്ല, എന്ന ജ്ഞാനമാകുന്ന അഗ്നിയാൽ ഭോക്താവ് ഭോഗ്യം എന്ന കാട് ദഗ്ദ്ധമാകുമ്പോൾ ബ്രഹ്മഭിന്നമായിട്ടു യാതൊന്നുമില്ലെന്നനുഭവപ്പെടും. ആ നില തെററാതിരിക്കുന്നതുതന്നെ പ്രജ്ഞാസ്ഥൈൎയ്യം എന്നു പറയപ്പെടുന്നതു്. ഇന്ദ്രിയജയം ജ്ഞാനനിഷ്ഠാലാഭത്തിന്നു അടുത്ത സാധനമാകയാൽ അതു സമ്പാദിക്കേണം. പിന്നെ ശ്രവണമനനാദികളിൽകൂടെ ജ്ഞാനത്തെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുകയും വേണം എന്നു സിദ്ധാന്തം.

60\. യതതോഹ്യപികൌന്തേയ പുരുഷസ്യ വിപശ്ചിതഃ
ഇന്ദ്രിയാണിപ്രമാഥീനി ഹരന്തി പ്രസഭം മനഃ

കൌന്തേയ!=അൎജ്ജുന! ഹി=യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ട്, യതതഃ അപി=അദ്ധ്വാനിക്കുന്നവനും, വിപശ്ചിതഃ=അറിവുള്ളവനുമാകുന്നു എങ്കിലും, പുരുഷസ്യ=പുരുഷൻെറ, മനഃ=മനസ്സിനെ, പ്രമാഥീനി=വ്യാകുലപ്പെടുത്തുന്ന സ്വഭാവമുള്ള, ഇന്ദ്രിയാണി=ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, പ്രസഭം=ബലാൽകാരേണ, ഹരന്തി=ഹരിക്കുന്നു.

രാഗദ്വേഷാദിദോഷങ്ങൾ നിശ്ശേഷം നശിച്ച് കൎമ്മങ്ങളിൽനിന്നു വിരമിച്ചു വിദേഹമുക്തി ലാഭത്തിന്ന് ബ്രഹ്മജ്ഞാനം സമ്പാദിക്കേണം. എന്നുറപ്പിച്ചശേഷം. ആ ജ്ഞാ

നാം വേണ്ടുംവിധം ലഭിക്കേണമെങ്കിൽ ആദ്യമായിട്ടു ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം സമ്പാദിക്കേണമെന്നതിനെ കാരണംകാണിച്ച് ദൃഢമാക്കുന്നു: സമാധിലാഭത്തിന്നും തദ്വാരാ പ്രതിബന്ധമില്ലാത്തതായ ബ്രഹ്മജ്ഞാനത്തിന്നുമായി നന്നെ പ്രയത്നിക്കുകയും വിഷയങ്ങൾ എല്ലാം മായികവും തുച്ഛവുമാണെന്നറിയുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്ന പുരുഷൻെറയും മനസ്സിനെ ബലാൽകാരേണ ക്ഷോഭിപ്പിക്കുന്ന സ്വഭാവം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കുള്ളതുകൊണ്ടു അവയെ ജയിക്കാതെ സമ്യഗ്ജ്ഞാനം ലഭിക്കുകയില്ല. വിവേകമുള്ള മനസ്സിനേയും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ വിഷയദശ്നമാത്രത്താൽ ലക്ഷ്യത്തിൽനിന്നു ചലിപ്പിച്ചു വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിപ്പിക്കും. ആകയാൽ ഇന്ദ്രിയജയം അത്യാവശ്യം.

61. താനിസർവാണിസംയമ്യയുക്ത ആസീതമൽപരഃ
വശേഹിയസ്യേന്ദ്രിയാണിതസ്യ പ്രജ്ഞാ പ്രതിഷ്ഠിതാ.

താനി സർവ്വാണി=ആ എല്ലാ ഇന്ദ്രിയങ്ങളേയും, സംയമ്യ=നിരോധിച്ചിട്ടു, യുക്തഃ=ചിത്തത്തെ അടക്കിയവനും, മൽപരഃ=എന്നെത്തന്നെ പരമാത്മാവെന്നറിയുന്നവനുമായിട്ടു, ആസീത=വസിക്കേണം, യസ്യ=യാതൊരുവൻെറ, ഇന്ദ്രിയാണി=ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, വശേ=അധീനത്തിൽ ഇരിക്കുന്നുവോ, തസ്യ=അവൻെറ, പ്രജ്ഞാ=ബുദ്ധി, പ്രതിഷ്ഠിതാ=സ്ഥിരതയെ പ്രാപിക്കുന്നു.

അതുകൊണ്ടു, എല്ലാ ഇന്ദ്രിയങ്ങളേയും വിഷയദോഷദശനത്താൽ അതാതു ഗോളങ്ങളിൽത്തന്നെ നിത്തി ഞാൻതന്നെ പരമാത്മാവെന്ന സ്ഥിരനിശ്ചയത്തോടുകൂടെ ഇരിക്കേണം. ഇങ്ങിനെ ആരുടെ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ അവന്നധീനങ്ങളായിരിക്കുന്നുവോ അവൻെറ ബുദ്ധിക്ക് സ്ഥൈര്യം സിദ്ധിക്കും. തദ്വാരാ മോക്ഷവും ലഭിക്കും. അങ്ങിനെയിരിപ്പാൻ സാധിക്കാത്തവന്നു മോക്ഷം സിദ്ധിക്കയില്ല. അഭ്യാസത്താൽ ഈ നിലയിൽ എത്തേണം.

62. ധ്യായതോ വിഷയാൻപുംസഃ സംഗസ്തേഷൂപജായതേ
സംഗാൽ സംജായതേകാമഃ കാമാൽ ക്രോധോഭിജായതേ.

വിഷയാൻ=വിഷയങ്ങളെ, ധ്യായതഃ=ധ്യാനിക്കുന്ന, പുംസഃ=പുരുഷന്നു്, തേഷു=അവയിൽ, സംഗഃ=ആസക്തി, ഉപജായതേ=ഉണ്ടാകുന്നു, സംഗാൽ=സംഗംനിമിത്തം, കാമഃ=ഭോഗേച്ഛയും, കാമാൽ=കാമംനിമിത്തം, ക്രോധഃ=കോപവും ഉണ്ടാകുന്നു.

ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ അന്തഃകരണത്തെ വിഷയങ്ങളിൽ പതിപ്പിക്കുന്നുവെങ്കിൽ വിദ്വാന്നെന്തനത്ഥമാണുണ്ടാകുവാൻ പോകുന്നത്? എന്നു ശങ്കിക്കുന്നവനോടു ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കധീനനായെന്നാൽ വിദ്വാന്നും അനേകാനത്ഥങ്ങളും അതുനിമിത്തം വീണ്ടും ജന്മമരണാദികളുമല്ലാതെ മോക്ഷസിദ്ധിയുണ്ടാകയില്ലെന്നു സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളുടെ ഗുണങ്ങളെ ചിന്തിക്കുന്ന പുരുഷന്നു അവയിൽ പ്രീതിയും അവയെ അനുഭവിപ്പാൻ ബലമായ ആഗ്രഹവും ഉണ്ടാകും. ആ ആഗ്രഹത്തിന്നു ഏതെങ്കിലും വിധത്തിൽ ആരിൽനിന്നെങ്കിലും പ്രതിബന്ധം നേരിടുമ്പോൾ ആ ആഗ്രഹംതന്നെ ക്രോധമായി പരിണമിക്കും.

63. ക്രോധാൽ ഭവതിസമ്മോഹഃ സമ്മോഹാൽ സ്മൃതിവിഭ്രമഃ
സ്മൃതിഭ്രംശാൽ ബുദ്ധിനാശോ ബുദ്ധിനാശാൽ പ്രണശ്യതി.

ക്രോധാൽ=ക്രോധംനിമിത്തം, സംമോഹഃ=കാൎയ്യാകാൎയ്യവിവേകമില്ലായ്മ, ഭവതി=ഉണ്ടാകും, സമ്മോഹാൽ=സംമോഹംനിമിത്തം, സ്മൃതിവിഭ്രമഃ=ഓൎമ്മയില്ലായ്മയും, സ്മൃതിഭ്രംശാൽ=ഓൎമ്മകേടുനിമിത്തം, ബുദ്ധിനാശഃ=ബ്രഹ്മാകാരവൃത്തിയില്ലായ്മയും, ബുദ്ധിനാശാൽ=ബുദ്ധിനാശംനിമിത്തം, പ്രണശ്യതി=വിദ്വാൻ തീരെ നശിക്കുകയും ചെയ്യും.

ക്രോധം ഉദിക്കുമ്പോൾ എന്തുചെയ്യാം, എന്തുചെയ്തുകൂടാ, എന്നുള്ള വിചാരം നശിക്കും. അതുനിമിത്തം ഇതാരാണ് അമ്മയല്ലേ അച്ഛനല്ലെ ഗുരുവല്ലെ എന്നിങ്ങിനെ ഗുരുഭൂതന്മാരായവരിൽകൂടെ ആ ഓൎമ്മയില്ലാതാകും. അങ്ങിനെ വരുമ്പോൾ മഹദതിക്രമംനിമിത്തം ശാസ്ത്രഗുരുവാക്യാനുസരണം ബഹുകാലം അഭ്യസിച്ചുണ്ടായിരുന്ന ബ്രഹ്മാകാരവൃത്തി നശിക്കും. അതിനാൽ നരകപാതം മുതലായ മഹാദോഷങ്ങൾ വിദ്വാനും അനുഭവിക്കേണ്ടതായ്വരും. അതിനാൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ വിഷയങ്ങളിൽനിന്നു പിൻവലിക്കേണ്ടത് അത്യാവശ്യമാകുന്നു.

64. രാഗദ്വേഷവിയുക്തൈസ്തു വിഷയാനിന്ദ്രിയൈശ്ചരൻ
ആത്മവശ്യൈർവിധേയാത്മാ പ്രസാദമധിഗച്ഛതി.

രാഗദ്വേഷവിയുക്തൈഃ = രാഗദ്വേഷങ്ങളോടുചേരാതിരിക്കുന്നവയും, ആത്മവശ്യൈഃ=തന്റെ അധീനത്തിലിരിക്കുന്നവയുമായ, ഇന്ദ്രിയൈഃതു=ഇന്ദ്രിയങ്ങൾകൊണ്ടാവട്ടെ, വിധേയാത്മാ=സ്വാധീന മനസ്സനായിട്ടു, വിഷയാൻ=വിഷയങ്ങളെ_അന്നാദികളെ, ചരൻ=അനുഭവിക്കുന്നവനായിട്ടു, പ്രസാദം=നൈർമ്മല്യത്തെ, അധിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കും.

ഇന്ദ്രിയങ്ങളെക്കൊണ്ടു വിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിക്കാതിരിക്കുന്ന വിദ്വാന്റെ ശരീരയാത്ര എങ്ങിനെ സാധിക്കും. എന്ന ശങ്കയെ തീർത്തുകൊണ്ടു നിത്യം സമാധിയഭ്യസിക്കുന്നവനു സിദ്ധിക്കുന്ന ഫലം കാണിക്കുന്നു:—രാഗദ്വേഷങ്ങൾക്കു കാരണം വിഷയങ്ങളിൽ ഇഷ്ടം അനിഷ്ടം എന്ന ഭാവനകളാണ്. സകലവിഷയങ്ങളും ദോഷദുഷ്ടങ്ങളാകയാൽ അവയിൽ വിരക്തി സമ്പാദിക്കേണം. അപ്പോൾ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ വിദ്വാന്നധീനങ്ങളായ്വരും. തന്നിമിത്തം മനസ്സും അവന്നധീനമാകും. ആ ഇന്ദ്രിയങ്ങളെക്കൊണ്ടു ശരീരത്തിന്റെ നിലനില്പിന്നാവശ്യമായ അന്നാദികളെ യഥാലാഭം ഇഷ്ടാനിഷ്ടഭാവം കൂടാതെ സ്വീകരിച്ചുകൊണ്ടുവന്നാൽ ശുദ്ധമായ ആ മനസ്സ് തന്റെ അധീനത്തിൽ അകപ്പെടും. ചാഞ്ചല്യം എന്ന മനസ്സിന്റെ സ്വഭാവം നശിക്കും. അതുതന്നെയാകുന്നു പ്രസാദം എന്നു പറയപ്പെടുന്ന നൈർമ്മല്യം. മനശ്ചാഞ്ചല്യം കളങ്കം. മനസ്സൈഥര്യം നൈർമ്മല്യം എന്നു സാരം.

65. പ്രസാദേസർവദുഃഖാനാം ഹാനിരസ്യോപജായതേ
പ്രസന്നചേതസോഹ്യാശുബുദ്ധിഃ പര്യ്യവതിഷ്ഠതേ.

പ്രസാദേ=പ്രസാദം സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ, അസ്യ=ഇവന്റെ, സർവദുഃഖാനാം ഹാനിഃ=സർവദുഃഖങ്ങളുടെയും നാശം, ഉപജായതേ=ഉണ്ടാകുന്നു, ആശു=ഉടൻതന്നെ, പ്രസന്നചേതസഃ=നിർമ്മലമനസ്സുള്ളവന്റെ, ബുദ്ധിഃ=പ്രജ്ഞാ, പര്യ്യവതിഷ്ഠതേ=പ്രതിഷ്ഠയെ പ്രാപിക്കുന്നു.

മനസ്സിനെയും ഇന്ദ്രിയങ്ങളെയും സ്വാധീനപ്പെടുത്തിയ വിദ്വാന്നുണ്ടാകുന്ന ഫലം കാണിക്കുന്നു:—സമാധിനിഷ്ഠയിൽകൂടെ ഇന്ദ്രിയ മനസ്സുകളുടെ ശുദ്ധിസിദ്ധമാകുമ്പോൾ സുഖദുഃഖരൂപത്തിൽ മനസ്സിന്നുണ്ടാകുന്ന എല്ലാ ചാഞ്ചല്യങ്ങളും—വിക്ഷേപങ്ങളും—നശിക്കും ചിത്തപ്രസാദം എപ്പോൾ ഉണ്ടാകുന്നുവോ അപ്പോൾ സകലവും ബ്രഹ്മം മാത്രമാണെന്നുള്ള നിശ്ചയാത്മികയായ ബുദ്ധി ബ്രഹ്മത്തിൽതന്നെ സ്ഥിരപ്രതിഷ്ഠയെ പ്രാപിക്കും.

66. നാസ്തിബുദ്ധിരയുക്തസ്യനചായുക്തസ്യഭാവനാ
നചാഭാവയതഃ ശാന്തിരശാന്തസ്യകുതഃ സുഖം.

അയുക്തസ്യ=മനസ്സിനെ അടക്കാത്തവന്ന്, ബുദ്ധിഃ=ആത്മദൃഷ്ടി, നാസ്തി=ഉണ്ടാകയില്ല, ഭാവനാച=ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയും ഉണ്ടാകയില്ല, അഭാവയതഃ=ഭാവനയില്ലാത്തവനു, നശാന്തിഃ=ഉപശമം ഉണ്ടാകയില്ല, അശാന്തസ്യ=ഉപശാന്തനല്ലാത്തവന്ന്, സുഖം=ബ്രഹ്മാനന്ദം, കുതഃ=എങ്ങിനെയുണ്ടാകും.

വിഷയവൈരാഗ്യം കർമ്മസന്യാസം എന്ന സാധനസമ്പത്തിയോടുകൂടെ ഗുരുമുഖത്തിൽനിന്നു മഹാവാക്യാർത്ഥം ശ്രവിച്ചാൽമാത്രം പോരാ. മനനനിദിധ്യാസനകൾ ശീലിച്ച് സമ്യഗ്ജ്ഞാനം സമ്പാദിച്ചാലല്ലാതെ മുക്തി ലഭിക്കയില്ല. സമ്യഗ്ജ്ഞാനമോ സമാധികൊണ്ടേ കിട്ടുകയുള്ളൂ. സമാധിയാകട്ടെ നിശ്ശേഷം രാഗത്യാഗപൂർവ്വകമായ ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം ഉള്ളവന്നുമാത്രം സിദ്ധിക്കും എന്നീ സംഗതികൾ "യതതോഹ്യപികൌന്തേയ" എന്ന ശ്ലോകംമുതൽക്കുള്ള 5 ശ്ലോകങ്ങളാൽ സ്പഷ്ടമാക്കി. അതിൽ "ധ്യായതോവിഷയാൻ പുംസഃ" എന്നാദിയായ രണ്ടുമന്ത്രങ്ങളാൽ വിഷയചിന്തനിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്ന നരകപാതാദി ദോഷങ്ങളെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നുണ്ട്. വേദാന്തശ്രവണാദികൾകൊണ്ടുമാത്രം സംതൃപ്തനായിട്ടു സമാധിദ്വാരാ ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നായി പരിശ്രമിക്കാതിരുന്നാൽ ജീവന്മുക്തിയും അവസാനത്തിൽ കൈവല്യവും സിദ്ധിക്കയില്ലെന്നു കാണിച്ച് സമാധ്യനുഷ്ഠാനം ആലസ്യംകൂടാതെ ചെയ്യേണ്ടതാണെന്നുറപ്പിക്കുന്നു:—വേദാന്തശ്രവണം എത്രതന്നെ ചെയ്തിരുന്നാലും ചിത്തത്തെ ഏകാഗ്രമാക്കി നിർത്താത്തവനു പ്രത്യഗാത്മാവിൽ ബുദ്ധിക്കു സ്ഥിരത സിദ്ധിക്കയില്ല.

അതു കിട്ടാത്തവന്നു ബ്രഹ്മംതന്നെ ആത്മാവെന്ന അനുഭവവും ഉണ്ടാകയില്ല. അതുണ്ടാകാഞ്ഞാൽ തൽകാര്യമായ ശാന്തിയും അതുനിമിത്തമുണ്ടാകേണ്ടതായ ബ്രഹ്മാനന്ദവും ഉണ്ടാകയില്ല.

67. ഇന്ദ്രിയാണാം ഹിചരതാം യന്മനോനു വിധീയതേ
തദസ്യ ഹരതിപ്രജ്ഞാം വായുർന്നാവമിവാംഭസി.

ഇന്ദ്രിയാണാം=ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, ചരതാം=സഞ്ചരിക്കുന്നവയായിട്ടു, യത് മനഃ=യാതൊരുമനസ്സ്, അനുവിധീയതേ=അനുസരിച്ച് പ്രവൃത്തിപ്പിക്കപ്പെടുന്നുവോ, തത്=ആ മനസ്സ്, അംഭസി=ജലത്തിൽ, വായുഃ=കാററ്, നാവം ഇവ=തോണിയെയെന്നപോലെ, അസ്യ=ഇവൻെറ പ്രജ്ഞാം=ബുദ്ധിയെ ഹരതി=അപഹരിക്കും.

സൂക്ഷ്മബുദ്ധിയുള്ളവരുടെ ശ്രവണാദിജന്യജ്ഞാനം നശിക്കയില്ല. ശാസ്ത്രാദ്യഭ്യാസം നശിക്കാത്തതുപോലെ. അതുകൊണ്ടു സമാധിയില്ലെങ്കിലും ആത്മബോധം നശിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടു മുക്തിയും സിദ്ധിക്കും എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ശാസ്ത്രാദ്യഭ്യാസം അഗ്നിഹോത്രാദികർമ്മാനുഷ്ഠാനം എന്നിവ സ്ഥൂലമാണ്. അതുംകൂടെ നിത്യാഭ്യാസമില്ലാതിരുന്നാൽ മറന്നുപോകും. സൂക്ഷ്മത്തിൽവെച്ചും അതിസൂക്ഷ്മമായ ആത്മബോധം സമാധിയുടെ അഭാവത്തിൽ ഉറക്കുകയില്ലെന്നു പിന്നെ പറയേണമോ. അതിനാൽ സമാധ്യഭ്യാസം അത്യാവശ്യം എന്നു കാണിപ്പാൻ അതിൽ ഉറച്ചിരിക്കാതെ ബഹിർമ്മുഖനായിരിക്കുന്ന വിദ്വാനു സംഭവിക്കാവുന്ന ദോഷത്തെ വിശദമാക്കുന്നു:—ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിക്കുമ്പോൾ അതിനെ അനുസരിച്ച് മനസ്സിനെയും പ്രവൃത്തിപ്പാൻ അനുവദിക്കുന്ന വിദ്വാൻെറ ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയെ ആ മനസ്സ്, സമുദ്രജലത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന കപ്പലിനെ കാററ് എത്തേണ്ട ദിക്കിൽനിന്നു തെററിച്ച് മറെറാരു സ്ഥാനത്തിൽ എത്തിക്കുന്നതുപോലെ, ബ്രഹ്മാനന്ദാനുഭവത്തിൽനിന്നു തെററിച്ച് നശ്വരവിഷയാനന്ദത്തിൽ ചാടിക്കും. പഠിച്ചവനും പഠിക്കാത്തവനും ഒരുപോലെ എന്ന നിലയിൽ അധഃപതിപ്പിക്കും.

68. തസ്മാദ്യസ്യ മഹാബാഹോ നിഗൃഹീതാനി സർവശഃ
ഇന്ദ്രിയാണീന്ദ്രിയാർത്ഥേഭ്യസ്തസ്യ പ്രജ്ഞാ പ്രതിഷ്ഠിതാ.

തസ്മാത്=അതുകൊണ്ടു, മഹാബാഹോ!=ഹേ വീരാഗ്രഗണ്യ! യസ്യ=യാതൊരുവൻെറ, സർവ്വശഃ ഇന്ദ്രിയാണി=എല്ലാ ഇന്ദ്രിയങ്ങളും, ഇന്ദ്രിയാർത്ഥേഭ്യഃ=ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളിൽനിന്നു, നിഗൃഹീതാനി=നിഗ്രഹിക്കപ്പെടുന്നുവോ, തസ്യ=അവൻെറ, പ്രജ്ഞാ=ബുദ്ധി, പ്രതിഷ്ഠിതാ=സ്ഥിരയായിരിക്കും.

അതുകൊണ്ടു ഹേ ശൂരനായ അർജ്ജുന! ഇന്ദ്രിയങ്ങളെയെല്ലാം ശബ്ദാദിസകലവിഷയങ്ങളിൽനിന്നും പിൻവലിച്ച് അതാതു ഗോളങ്ങളിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ സാധിക്കുന്നവന്നു മാത്രമേ ബുദ്ധിയെ ബ്രഹ്മത്തിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ കഴികയുള്ളൂ.

69. യാനിശാസർവഭൂതാനാം തസ്യാം ജാഗർത്തിസംയമീ
യസ്യാം ജാഗ്രതിഭൂതാനിസാനിശാപശ്യതോമുനേഃ

ഭൂതാനാം=പ്രാണികൾക്ക്, യാ നിശാ=യാതൊന്നു രാത്രിയോ, തസ്യാം=അതിൽ, സംയമീ=ബ്രഹ്മജ്ഞാനി, ജാഗർത്തി=ഉണർന്നിരിക്കുന്നു, യസ്യാം=യാതൊന്നിൽ, ഭൂതാനി=പ്രാണികൾ, ജാഗ്രതി=ഉണർന്നിരിക്കുന്നുവോ, സാ=അത്, പശ്യതഃ മുനേഃ=ബ്രഹ്മദർശനം സിദ്ധിച്ച മുനിക്ക്, നിശാ=രാത്രിയാകുന്നു.

സർവ്വവും ബ്രഹ്മംമാത്രം എന്ന അനുഭവമുണ്ടായ മഹാത്മാവിന്നു ഇതരന്മാരിൽനിന്നുള്ള വിശേഷത്തെ കാണിക്കുന്നു:—സ്ഥിതപ്രജ്ഞനെ ഒഴിച്ചു മററുള്ളവർക്കെല്ലാം യാതൊരു വിദ്യാരൂപിണിയായ പരദേവതാ—രാത്രിയെന്നപോലെ അജ്ഞാനാവൃതയായിരിക്കുന്നുവോ സത്താസ്ഫൂർത്തിവതിയായ ആ വിദ്യാവസ്ഥയിൽ ബ്രഹ്മജ്ഞാനി ഉണർന്നിരിക്കുന്നു. ഞാൻ എൻേറത്, ഇതെനിക്കനിഷ്ടം ഇതിഷ്ടം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ദ്വൈതദൃഷ്ടിയിൽനിന്ന്—അജ്ഞാനാവസ്ഥിതിയിൽനിന്നു—പ്രബുദ്ധനായിട്ടു സത്താസ്ഫൂർത്തിയിൽ ആരമിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. മററിതരപ്രാണികൾ ഏതൊന്നിൽ—ഏതൊരു ലോകവ്യവഹാരത്തിൽ ജാഗ

ത്തുകങ്ങളായിരിക്കുന്നുവോ. ആ നില ജ്ഞാനിക്കു രാത്രിയെന്നപോലെയുമിരിക്കുന്നു. കാണുന്നവൻ, കാണത്തക്കത്, കാഴ്ച എന്ന മൂന്നുവിധഭേദങ്ങളെയും അതിക്രമിച്ച് അദ്വിതീയൈകബ്രഹ്മമായിട്ടു വസിക്കുന്നു. സർവ്വവാസനാക്ഷയംനിമിത്തം ബ്രഹ്മജ്ഞാനി ലോകവ്യവഹാരം അറിയാത്തവനായിത്തന്നെയിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഇതരപ്രാണികളുടെ പകൽബ്രഹ്മവിത്തിന്നു രാത്രിയായും, അവരുടെ രാത്രി ഇവന്നു പകലായും ഇരിക്കുന്നുവെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

70. ആപൂര്യ്യമാണമചലപ്രതിഷ്ഠം സമുദ്രമാപഃ പ്രവിശന്തിയദ്വത്
തദ്വൽ കാമാ യം പ്രവിശന്തിസർവേ സശാന്തിമാപ്നോതിനകാമകാമീ.

ആപൂര്യ്യമാണം=പൂരിപ്പിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടും, അചലപ്രതിഷ്ഠം=ഇളക്കമില്ലാത്ത സ്ഥിതിയോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്ന, സമുദ്രം=സമുദ്രത്തെ, ആപഃ=ജലം, യദ്വത് പ്രവിശന്തി=ഏതുവിധം പ്രവേശിക്കുന്നുവോ, തദ്വത്=അതുപോലെ, സർവ്വേകാമാഃ=എല്ലാ ഭോഗ്യപദാർത്ഥങ്ങളും, യംപ്രവിശന്തി=യാതൊരുവനെ പ്രാപിക്കുന്നുവോ, സഃ=അവൻ ശാന്തിം=ശാന്തിയെ, ആപ്നോതി=പ്രാപിക്കുന്നു, കാമകാമീ=ഭോഗ്യപദാർത്ഥങ്ങളെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ, ന ആപ്നോതി=പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

വിദേഹമുക്തി ആർക്കു ലഭിക്കും എന്നു കാണിക്കുന്നു. ഗംഗാ യമുനാ കാവേരിയെന്നിങ്ങിനെ നാനാവിധനദീമാർഗ്ഗങ്ങളിൽക്കൂടെ എത്രയോ അധികം ജലപ്രവാഹം വന്നുചേർന്നാലും സമുദ്രം സ്വന്തനിലതെറ്റാതെ ഏതുവിധം സ്ഥിതിചെയ്യുന്നുവോ അതുപോലെ പ്രാരബ്ധവശാൽ എത്രയെത്ര ഭോഗ്യവസ്തുക്കളും വന്നുചേർന്നാലും ഇല്ലെങ്കിലും ചിന്മാത്രമായിരിക്കുകയെന്ന സ്വന്തനില തെറ്റാതെ ഏതൊരുവനിരിക്കുന്നുവോ അവൻ വിദേഹകൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. തുച്ഛഭോഗ്യപദാർത്ഥങ്ങളെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവന്നു ആ മഹാപദവി കിട്ടുകയില്ല.

71. വിഹായ കാമാൻയഃ സർവാൻപുമാംശ്ചരതിനിസ്പൃഹഃ
നിർമ്മമോനിരഹംകാരഃ സശാന്തിമധിഗച്ഛതി

യഃ പുമാൻ=യാതൊരുപുരുഷൻ, നിരഹംകാരഃ=അഹങ്കാരമില്ലാത്തവനും, നിർമ്മമഃ=എന്റേതെന്ന ഭാവമില്ലാത്തവനും, നിസ്പൃഹഃ=ആഗ്രഹമില്ലാത്തവനും ആയിട്ടു, സർവ്വാൻകാമാൻ=സകല കാമങ്ങളേയും, വിഹായ=വിട്ടിട്ടു, ചരതി=സഞ്ചരിക്കുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, ശാന്തിം=ശാന്തിയെ, അധിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ അടക്കാത്തവന്നുള്ള അനർത്ഥങ്ങളെ മുമ്പെ വിവരിച്ചിട്ടുള്ളതിനാൽ മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ സദാ സമാധിനിഷ്ഠനായിരിക്കേണം. എന്നുറപ്പിക്കുന്നു:—ഏതൊരുപുരുഷൻ ശരീരേന്ദ്രിയാദികളിൽ ഞാനെന്നും എന്റേതെന്നുമുള്ള ഭാവംവെക്കാതെ സർവ്വത്തിലും ആഗ്രഹത്തെ വെടിഞ്ഞ് ഒരേടത്തുതന്നെ വസിക്കാതെ ബ്രഹ്മാനന്ദം അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടു സർവ്വത്ര സഞ്ചരിക്കുന്നുവോ അവൻ ദേഹാവസാനത്തിൽ ബ്രഹ്മമായിത്തന്നെ ഭവിക്കുന്നു. വിഷയഭോഗങ്ങളെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവന്നു ഈ മഹാപദവി ലഭിക്കയില്ല.

72. ഏഷാ ബ്രാഹ്മീസ്ഥിതിഃ പാർത്ഥ! നൈനാം പ്രാപ്യ വിമുഹ്യതി
സ്ഥിത്വാസ്യാമന്തകാലേഽപി ബ്രഹ്മനിർവാണമൃച്ഛതി.

പാർത്ഥ!=ഹേ മുമുക്ഷുവായ അർജ്ജുന!, ഏഷാ=ഇതാകുന്നു, ബ്രാഹ്മീസ്ഥിതിഃ=ബ്രഹ്മനിഷ്ഠാ, ഏനാം=ഇതിനെ, പ്രാപ്യ=പ്രാപിച്ചിട്ടു, ന വിമുഹ്യതി=മോഹത്തിന്നവകാശമില്ലാതാകുന്നു. അസ്യാം=ഇതിൽ, സ്ഥിത്വാ=സ്ഥിതിചെയ്തിട്ടു, അന്തകാലേ അപി=അവസാനകാലത്തിലും, സ്ഥിത്വാ=ഇരുന്നിട്ടു, ബ്രഹ്മനിർവ്വാണം=ബ്രഹ്മാനന്ദത്തെ,, ഋച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

ഇതിനെ മുമുക്ഷു അവശ്യം സമ്പാദിക്കേണം. മറ്റൊരുവിധത്തിലും സംസാരത്തിൽനിന്നു മോചനം കിട്ടുകയില്ലെന്നുപദേശിച്ചുകൊണ്ടു ശ്രീഭഗവാൻ ജ്ഞാനമഹിമയെ പ്രതിപാദിച്ചതിനെ അവസാനിപ്പിക്കുന്നു!—മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ അർജ്ജുനൻ എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ സംസാരദുഃഖത്തിൽനിന്നു കരയണയിക്കുന്ന (പം) പരമാത്മാവിനെ അർത്ഥിക്കുന്നവനാകയാൽ പാർത്ഥൻ എന്ന അർത്ഥത്തോടുകൂടെ ഭഗവാൻ പാർത്ഥ! മുമുക്ഷോ ഞാൻ പറയുന്ന

തിനെ ശ്രദ്ധിച്ചുകേൾക്കുക! അതിനെ പ്രായോഗികമാക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുക:—മുമുക്ഷുക്കൾ സമ്പാദിക്കേണ്ടതായ ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയുടെ സ്വരൂപമാകുന്നു ഞാനിപ്പോൾ നിന്നോടു പറഞ്ഞത്. വിദേഹകൈവല്യത്തെ ആഗ്രഹിക്കുന്ന ഒരുവൻ ഈ നിലയിൽ എത്തിയാൽ പിന്നെ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ആത്മഭാവനാരൂപമായ മോഹം അവന്നുണ്ടാകയില്ല. ഈ നിലയിൽ ചാഞ്ചല്യമില്ലാതെ പ്രാരബ്ധാനുസരണം വന്നുചേരുന്ന സുഖദുഃഖാദ്യവസ്ഥകളുടെ സാക്ഷിയായിട്ടുതന്നെ ജീവിച്ചിട്ടു അവസാനത്തിൽ വിദേഹകൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കും. ദേവന്മാരിൽനിന്നു തൻെറ ചരമകാലം നന്നെയടുത്തിരിക്കുന്നുവെന്നറിഞ്ഞ ഖട്വാംഗൻ എന്ന രാജാവു മുഹൂത്ത സമയം ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയിൽ ഇരുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ മുക്തിയെ പ്രാപിച്ചു. അത്രയധികം മാഹാത്മ്യം ഈ ബ്രഹ്മനിഷ്ഠക്കുണ്ട്. അതുകൊണ്ടു വിദേഹമുക്തിയെ ആഗ്രഹിക്കുന്ന ഏതൊരുവനും ബാഹ്യവ്യാപാരങ്ങളെ തീരെയുപേക്ഷിച്ച് ഈ നിഷ്ഠയിൽ നിരന്തരം സ്ഥിതിചെയ്യേണം എന്നു സിദ്ധാന്തം.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാസൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാജ്ജുനസംവാദെ സാംഖ്യയോഗോനാമ ദ്വിതീയോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ.
ഓം ശാന്തിഃ ശാന്തിഃ ശാന്തിഃ

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 3-ാം അദ്ധ്യായം.

അജ്ജുന ഉവാച=അജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

1. ജ്യായസീചേൽ കമ്മണസ്തേമതാബുദ്ധിർജനാർദന!
തൽ കിം കമ്മണിഘോരേമാം നിയോജസി കേശവ!

ജനാദ്ദന=ഹേ അജ്ഞാനനാശന!, കമ്മണഃ=കമ്മത്തെക്കാൾ, ബുദ്ധിഃ=ജ്ഞാനം, ജ്യായസീ=ശ്രേഷ്ഠയാണെന്ന്, തേ=നിന്തിരുവടിക്ക് മതാചേൽ=അഭിമതമാണെങ്കിൽ, കിം=എന്തിനായിട്ടു, ഘോരേ=ഭയങ്കരമായ, കമ്മണി=കമ്മത്തിൽ, കേശവ=സവ്വേശ്വര!, മാം=എന്നെ, നിയോജസി=പ്രേരിക്കുന്നു.

രണ്ടാമദ്ധ്യായത്തിൽ നിഷ്കാമകമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ചിത്തശുദ്ധി വന്നതിനുശേഷം സവ്വകമ്മസന്യാസവും ജ്ഞാനനിഷ്ഠയും പറഞ്ഞപ്പോൾ കമ്മത്തെക്കാൾ ഉൽകഷം ജ്ഞാനത്തിനുതന്നെയെന്നാണ് അദ്ധ്യായാവസാനത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. അതിനാൽ സംശയം അജ്ജുനന്നുണ്ടായി. അതിനെ പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ഭഗവാനോടു ചോദിക്കുന്നു:—ജനനമരണാദി ദുഃഖങ്ങൾക്കു കാരണമായ അജ്ഞാനത്തെ മൂലത്തോടുകൂടെ നശിപ്പിക്കുന്ന സവ്വേശ്വര! കമ്മത്തേക്കാൾ ജ്ഞാനംതന്നെ ശ്രേഷ്ഠമെന്നാണ് നിന്തിരുവടിക്കഭിപ്രായമെങ്കിൽ ഭക്തനും സഖാവുമായ എന്നെ ഹിംസാപ്രധാനമായ യുദ്ധത്തിൽ എന്തിനായിട്ടു പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുന്നു. ഈശ്വരനായ നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രേരണത്തെ അതിക്രമിക്കാൻ ഞാൻ ശക്തനമല്ലല്ലൊ. ഉൽകൃഷ്ടമായ ജ്ഞാനത്തെ വിട്ടിട്ടു നികൃഷ്ടമായ കമ്മത്തിൽ പ്രേരിക്കുന്നതിനു കാരണമെന്താകുന്നു.

2. വ്യാമിശ്രേണേവവാക്യേനബുദ്ധിം മോഹയസീവമേ
തദേകംവദനിശ്ചിത്യയേന ശ്രേയോഹമാപ്നുയാം

വ്യാമിശ്രേണ ഇവ=സമ്മിശ്രമെന്നപോലെയിരിക്കുന്ന, വാക്യേന=വാക്യത്താൽ, മേ=എൻെറ, ബുദ്ധിം=ജ്ഞാനശക്തിയെ, മോഹയസിഇവ=മോഹിപ്പിക്കുന്നുവോഎന്നു തോന്നുന്നു, തദേകം=അവയിൽ ഒന്നിനെ, നിശ്ചിത്യ=തീച്ചപ്പെടുത്തീട്ടു, വദ=അരുളിചെയ്യേണം, യേന=ഏതൊന്നിനാൽ, അഹം=ഞാൻ, ശ്രേയഃ=ശ്രേയസ്സിനെ, ആപ്നുയാം=പ്രാപിക്കുമോ.

കമ്മത്തിൽത്തന്നെ എനിക്കധികാരം എന്ന് ആദ്യം പറയുന്നു ജ്ഞാനത്തെ ശരണം പ്രാപിക്കുകയെന്നു അനന്തരം പറയുന്നു. അതിനാൽ കമ്മജ്ഞാനങ്ങളെ യോജിപ്പിച്ചുകൊ

ണ്ടെന്നപോലെയിരിക്കുന്ന വാക്യത്താൽ ശരണാഗതനായ എന്റെ ഗ്രഹണശക്തിയെ വ്യാകുലപ്പെടുത്തുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നു. അതെന്റെ ബുദ്ധിദോഷംകൊണ്ടുതന്നെയാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നുള്ളു. എന്നാൽ കൎമ്മാനുഷ്ഠാനവും ജ്ഞാനനിഷ്ഠയും ഒരേസമയത്ത് ഒരുവന്നു സാദ്ധ്യമല്ലാത്തതിനാൽ കൎമ്മജ്ഞാനമാൎഗ്ഗങ്ങളിൽ ഏതൊന്നാണ് എനിക്ക് ശ്രേയസ്കരം എന്നു എന്റെ യോഗ്യതക്കനുസരിച്ചുള്ളതിനെ സൎവ്വജ്ഞനായ നിന്തിരുവടി നിശ്ചയിച്ചരുളിച്ചെയ്യേണം. ഇതാണ് അൎജ്ജുനന്റെ ചോദ്യം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാനരുളിച്ചെയ്തു.

3. ലോകേസ്മിൻ ദ്വിവിധാനിഷ്ഠാ പുരാ പ്രോക്താമയാനഘ
ജ്ഞാനയോഗേന സാംഖ്യാനാം കൎമ്മയോഗേന യോഗിനാം

അസ്മിൻ ലോകേ=ഈ ലോകത്തിൽ, ദ്വിവിധാനിഷ്ഠാ=രണ്ടുവിധമായ നില, മയാ=എന്നാൽ, പുരാ=പണ്ടുതന്നെ, പ്രോക്താ=വിവരിച്ചു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, സാംഖ്യാനാം=ബ്രഹ്മവിത്തുകൾക്ക്, ജ്ഞാനയോഗേന=ജ്ഞാനയോഗംകൊണ്ടും, യോഗിനാം=ഗൃഹാശ്രമികൾക്ക്, കൎമ്മയോഗേന=കൎമ്മയോഗംകൊണ്ടും.

ഹേ അൎജ്ജുന! നീ പറഞ്ഞതു ശരിതന്നെ. ഞാൻ ഇതിന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞത് ബുദ്ധിദോഷം നിമിത്തം നീ ശരിക്കു ധരിച്ചില്ല. അതുകൊണ്ടാണ് സംശയം ജനിച്ചത്. ഇപ്പോൾ കുറെക്കൂടി സ്പഷ്ടമാക്കി പറയാം. കേട്ടുകൊൾക. കൎമ്മസംന്യാസത്തിന്നുള്ള യോഗ്യത നിണക്കുണ്ടായിട്ടില്ല. അതിന്നാവശ്യമായ കൎമ്മം ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ നീ ചെയ്യേണം. അങ്ങിനെ ചിത്തശുദ്ധി സമ്പാദിച്ചതിന്നുശേഷം ജ്ഞാനനിഷ്ഠക്കഹ്ത നീ സമ്പാദിക്കേണം എന്നാണ് ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളത്. ഈ ലോകത്തിൽ നിഷ്കാമകൎമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ചിത്തശുദ്ധി സംപാദിച്ചവർ കൎമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ച് ആത്മവിചാരം ചെയ്യേണം. താദൃശചിത്തശുദ്ധി സമ്പാദിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ഗൃഹസ്ഥാശ്രമികൾ ഫലകാംക്ഷ കൂടാതെ വിധ്യുക്തകൎമ്മങ്ങളെ നടത്തുകയും വേണം എന്ന രണ്ടു നില രണ്ടുപേൎക്കും പ്രത്യേകം പററിയതാണെന്നു വേദദ്വാരാ ഞാൻ പണ്ടുതന്നെ സ്ഥാപിച്ചിരിക്കുന്നു.

4. നകൎമ്മണാമനാരംഭാന്നൈഷ്കൎമ്മ്യം പുരുഷോശ്നുതേ
നചസന്ന്യസനാദേവസിദ്ധിം സമധിഗച്ഛതി.

കൎമ്മണാം=കൎമ്മങ്ങളുടെ, അനാരംഭാത്=ആചരണം വിട്ടതുകൊണ്ടു, നൈഷ്കൎമ്മ്യം=മുക്തിയെ, പുരുഷഃ=പുരുഷൻ, ന അശ്നുതേ=അനുഭവിക്കുന്നില്ല, സന്ന്യസനാത് ഏവച=സന്ന്യാസംകൊണ്ടു മാത്രവും, സിദ്ധിം=വിദേഹമുക്തിയെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

നിത്യകൎമ്മങ്ങളിൽ ക്ലേശമുണ്ടെന്ന വിചാരത്താൽ മാത്രമുണ്ടാകുന്ന ശുഷ്കവൈരാഗ്യത്താൽ കൎമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതുകൊണ്ടും ശിഖായജ്ഞോപവീതത്യാഗരൂപമായ ബാഹ്യസന്ന്യാസസ്വീകാരംകൊണ്ടും മാത്രം പുരുഷനു വിദേഹകൈവല്യപ്രാപ്തിരൂപമായ സിദ്ധിയുണ്ടാകയില്ല. അതുകൊണ്ടു ക്ലേശഭൂയിഷ്ഠമായ കൎമ്മത്തെ ഉപേക്ഷിച്ച് ബാഹ്യസന്ന്യാസസ്വീകാരം ചെയ്യാമെന്ന വിചാരം ഗുണകരമല്ല.

5. നഹികശ്ചിൽ ക്ഷണമപിജാതു തിഷ്ഠത്യകൎമ്മകൃത്
കാൎയ്യതേഹ്യവശഃ കൎമ്മസർവഃ പ്രകൃതിജൈൎഗ്ഗുണൈഃ.

കശ്ചിൽ=ഒരുവനും, ജാതു=ഒരുകാലത്തിലും, അകൎമ്മകൃത്=കൎമ്മം ചെയ്യാത്തവനായിട്ടു. നഹി തിഷ്ഠതി=ഇരിക്കുന്നില്ല, സൎവ്വഃ=എല്ലാപ്രാണിയും, പ്രകൃതിജൈഃ=പ്രകൃതിയിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്ന. ഗുണൈഃ=സത്വാദിഗുണങ്ങളാൽ, അവശഃ=അസ്വതന്ത്രനായിട്ടു, കാൎയ്യതെ=ചെയ്യിപ്പിക്കപ്പെടുന്നു.

സൎവ്വകൎമ്മങ്ങളേയും ഉപേക്ഷിച്ചിരുന്നുകൊള്ളാമെന്ന വിചാരം വ്യൎത്ഥമാണ്. ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കുമാത്രമല്ലാതെ അന്യന്നതു സാധ്യമല്ലെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ഈ ലോകത്തിൽ ഒരു പ്രാണിയും ഏതെങ്കിലും വിധത്തിൽ കൎമ്മം ചെയ്യാതെ സുഷുപ്തിയൊഴികെയുള്ള ജാഗ്രത്ത് സ്വപ്നം എന്ന രണ്ടവസ്ഥകളിലും ഒരു സമയത്തിലും ഇരിക്കുന്നില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ എല്ലാ പ്രാണിവൎഗ്ഗവും സത്വം, രജസ്സ്, തമസ്സ്, എന്ന മൂന്നു ഗുണങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന

വാസനകൾ നിമിത്തം സ്വാതന്ത്ര്യം ഇല്ലാത്തതായിട്ടാണിരിക്കുന്നത്. ആ പലവിധ വാസനകൾ കർമ്മത്തിൽ പ്രാണിവർഗ്ഗത്തെ ബലാൽകാരേണ പ്രേരിക്കും. വൃത്തികൾക്കാശ്രയമായിട്ടു ബ്രഹ്മത്തെ അറിഞ്ഞവന്നു മാത്രമേ കർമ്മം വിട്ടിരിപ്പാൻ കഴികയുള്ളു. ഗുണബന്ധനു സാധ്യമല്ലെന്നു സാരം.

6. കർമ്മേന്ദ്രിയാണി സംയമ്യ യ ആസ്തേമനസാസ്മരൻ
ഇന്ദ്രിയാർത്ഥാൻ വിമൂഢാത്മാമിഥ്യാചാരഃസഉച്യതേ.

വിമൂഢാത്മാ=കാര്യാകാര്യം തിരിച്ചറിവാൻ കഴിയാത്ത മനസ്സോടുകൂടിയവനായിട്ടു, കർമ്മേന്ദ്രിയാണി=കർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങളെ, സംയമ്യ=അടക്കീട്ട്, ഇന്ദ്രിയാർത്ഥാൻ=ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളെ, മനസാ=മനസ്സുകൊണ്ടു, സ്മരൻ=ഓൎക്കുന്നവനായിട്ടു, യഃ ആസ്തേ=യാതൊരുവൻ ഇരിക്കുന്നുവോ, സഃ മിഥ്യാചാരഃ=അവൻ കപടം ആചരിക്കുന്നവൻ എന്ന്, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

കർമ്മങ്ങളിൽ ഏർപ്പെടാതെ കൈകാൽ മുതലായ അവയവങ്ങളെ അടക്കിയിരിക്കാമെല്ലൊ എന്നാണ് വിചാരമെങ്കിൽ അതുകൊണ്ടെന്തു ഫലം. ജനവഞ്ചനം മാത്രമാണത്. ഞാൻ സന്ന്യാസിയാണെന്നു വേഷംകാട്ടി ലോകത്തെ വഞ്ചിക്കുക മാത്രം ഫലം എന്നു കാണിക്കുന്നു:—എന്റെ മനഃസ്ഥിതി എന്ത്? അതനുസരിച്ച് ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടതായ സദാചാരം എന്ത്? എന്നു വേർതിരിച്ചറിയാതെ ബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങളെ പ്രവൃത്തിയിൽ ഏർപ്പെടുത്താതെ മനസ്സുകൊണ്ടു ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളെ സ്മരിച്ച് കണ്ണുകൾ മാത്രം അടച്ചിരിക്കുന്ന ഒരുവൻ കപടം കാട്ടുന്നവൻ മാത്രമാണെന്നു ലോകം അപവദിക്കും. അതുതന്നെയാണ് തന്റെ വ്യാപാരം എന്നവനും അറിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ ഇരിക്കും. ജീവസന്ധാരണം ചെയ്വാനുള്ള ഈ വേഷംകൊണ്ടു കൃതാർത്ഥത അവന്നെങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും. ഈ നില വിവേകിക്കു യോഗ്യമായതല്ലെന്നു സാരം.

7. യസ്ത്വിന്ദ്രിയാണിമനസാനിയമ്യാരഭതേഽർജ്ജുന!
കർമ്മേന്ദ്രിയൈഃ കർമ്മയോഗമസക്തഃ സവിശിഷ്യതേ

യഃ തു=യാതൊരുവനാകട്ടെ, ഇന്ദ്രിയാണി=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ, മനസാ=മനസ്സുകൊണ്ട്, നിയമ്യ=നിയന്ത്രിച്ചിട്ട്, അർജ്ജുന!=ഹേ അർജ്ജുന!, അസക്തഃ=ആസക്തിയില്ലാത്തവനായിട്ടു, കർമ്മേന്ദ്രിയൈഃ=കർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങൾകൊണ്ട്, കർമ്മയോഗം=കർമ്മയോഗത്തെ, ആരഭതേ=നടത്തുന്നുവോ, സഃ വിശിഷ്യതെ=അവൻ വിശിഷ്ടനാകുന്നു.

ആത്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിക്കാതിരിക്കുന്ന മുമുക്ഷുവിന്നു കർമ്മസന്ന്യാസത്തെക്കാൾ കർമ്മയോഗംതന്നെ ശ്രേയസ്കരമെന്നും അതെങ്ങിനെ നടത്തേണമെന്നും ഉപദേശിക്കുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! ആത്മാവിനെ അറിയാത്തവനും അറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്നവനുമായ സമർത്ഥനായ ഒരുവന്നു ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ദോഷങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിപ്പാനനുവദിക്കാതെ മനസ്സുകൊണ്ടു നിയന്ത്രണംചെയ്ത് വാഗാദികളായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളെക്കൊണ്ടു വിഹിതങ്ങളായ ശ്രൌതസ്മാർത്ത കർമ്മങ്ങളെ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ഈശ്വരാർപ്പണമായിട്ടു നടത്തുന്നതാണ് ശ്രേയസ്കരം. അങ്ങിനെ നടത്തുന്നവൻ മുമ്പേപറഞ്ഞ അപകപസന്ന്യാസിയെക്കാൾ വിശിഷ്ടനാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അവൻ അന്തഃകരണശുദ്ധിക്കു കാരണമായ സ്വധർമ്മങ്ങളെ വിധ്യനുസരണം നടത്തുന്നു. ആത്മാവിനേയും അന്യരേയും വഞ്ചിക്കുന്നില്ല. ശാസ്ത്രവിധിയെ അനുസരിക്കുന്നു. അതിനാൽ അവൻ ക്രമത്തിൽ ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നു അർഹനായ്വരും.

൮. നിയതം കുരുകർമ്മത്വം കർമ്മജ്യായോഹ്യകർമ്മണഃ
ശരീരയാത്രാപിചതേനപ്രസിദ്ധ്യേദകർമ്മണഃ.

ഹി=യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു, അകർമ്മണഃ=കർമ്മസന്ന്യാസത്തേക്കാൾ, കർമ്മ=കർമ്മയോഗം, ജ്യായഃ=ശ്രേഷ്ഠം, ത്വം=നീ, നിയതംകർമ്മ=വിധിച്ചതായ നിത്യനൈമിത്തികകർമ്മത്തെ, കുരു=ചെയ്താലും, അകർമ്മണഃ=കർമ്മം ചെയ്യാതിരിക്കുന്ന, തേ=നിന്റെ, ശരീരയാത്രാ അപിച=ശരീരനിർവ്വഹണവും, നപ്രസിദ്ധ്യേത്=സാധിക്കയില്ല.

ജ്ഞാനം സിദ്ധിപ്പാനും മിഥ്യാചാരം എന്ന ദോഷം ബാധിക്കാതിരിപ്പാനും കർമ്മം ചെയ്യേണ്ടതാണെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—കർമ്മബന്ധം ഇല്ലാതാകുന്നതുതന്നെ അറിഞ്ഞവനാ

ലും ആത്മാവിനെ അറിവാനുള്ള യോഗ്യത സിദ്ധിച്ചവനാലും ചെയ്യപ്പെടുന്ന കർമ്മസന്ന്യാസം. എന്നാൽ കർമ്മം ദുഃഖപ്രദം എന്ന വിചാരത്താൽ മാത്രം ചെയ്യപ്പെടുന്ന മൂഢമായ സന്ന്യാസത്തെക്കാൾ വിഹിതകർമ്മാനുഷ്ഠാനം അന്തഃകരണശുദ്ധി ഹേതുകമാകയാൽ ശ്രേഷ്ഠമാകുന്നതുകൊണ്ടു നീ കർമ്മം ചെയ്തുകൊൾക അതാണ് നിണക്കു ശ്രേയസ്കരം. അതു മാത്രമല്ല കാട്ടിലോ പർവ്വതഗുഹയിലൊ പോയിരുന്നു കർമ്മമൊന്നും ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതായാൽ നിന്റെ ശരീരസംരക്ഷണംപോലും സാധിക്കയില്ലല്ലൊ. ശരീരത്തെയെന്നപോലെ ആത്മാവിനേയും ജനനമരണപ്രവാഹരൂപമായ സംസാരസമുദ്രത്തിൽനിന്നുദ്ധരിപ്പാനും കർമ്മയോഗം അത്യാവശ്യമാകയാൽ അതു നടത്തുകതന്നെ വേണം എന്നുപദേശസാരം.

9. യജ്ഞാൎത്ഥാൽ കർമ്മണോ/ന്യത്രലോകോയം കർമ്മബന്ധനഃ

തദൎത്ഥം കർമ്മകൌന്തേയ മുക്തസംഗഃ സമാചര.

യജ്ഞാൎത്ഥാൽ=ഈശ്വരന്നായ്ക്കൊണ്ടുള്ള, കർമ്മണഃ അന്യത്ര=കർമ്മത്തിൽനിന്നന്യമായതിൽ, അയംലോകഃ=ഈലോകം, കർമ്മബന്ധനഃ=കർമ്മമാകുന്ന ബന്ധത്തോടുകൂടിയതാകുന്നു, കൌന്തേയ!=അർജ്ജുന!, തദൎത്ഥം=ഈശ്വരന്നായ്ക്കൊണ്ട്, കർമ്മ=കർമ്മത്തെ, മുക്തസംഗഃ=സംഗംവെടിഞ്ഞ്, സമാചര=നന്നായി ചെയ്യുക.

കർമ്മം ബന്ധഹേതു. ജ്ഞാനം മുക്തിഹേതുവെന്നല്ലെ പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്. അതു കൊണ്ട് ബന്ധത്തിന്നു കാരണമായ കർമ്മം ഞാൻ എന്തിനായിട്ടു ചെയ്യേണം എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—ശ്രീവിഷ്ണുപ്രസാദം സിദ്ധിപ്പാനായി മാത്രം ചെയ്യുന്ന കർമ്മം ബന്ധഹേതുവായില്ല. കാമ്യകർമ്മങ്ങളാണ്, ജന്മമരണഹേതുക്കളാകുന്നത്. അതുകൊണ്ട് ഹേ അർജ്ജുന! ഫലത്തിൽ ആഗ്രഹിക്കാതെ ഭഗവൽപ്രസാദം സിദ്ധിപ്പാനായിട്ട് നിത്യനൈമിത്തികങ്ങളായ സ്വധർമ്മങ്ങളെ നീ ചെയ്തുകൊൾക. വിഹിതകർമ്മം ഉപേക്ഷിക്കുന്നതും കാമ്യങ്ങളും നിഷിദ്ധങ്ങളുമായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യുന്നതുമാണ് ബന്ധഹേതുക്കൾ എന്നു സാരം.

10. സഹയജ്ഞാഃ പ്രജാഃ സൃഷ്ട്വാ പുരോവാച പ്രജാപതിഃ

അനേനപ്രസവിഷ്യധ്വ മേഷവോ സ്ത്വിഷ്ടകാമധുക്.

പുരാ=പണ്ട്, പ്രജാപതിഃ=ബ്രഹ്മാവ്, സഹയജ്ഞാഃ=യജ്ഞങ്ങളോടുകൂടിയ, പ്രജാഃ=പ്രജകളെ, സൃഷ്ട്വാ=സൃഷ്ടിച്ചിട്ട്, ഉവാച=പറഞ്ഞു, അനേന=ഇതിനെക്കൊണ്ട്, പ്രസവിഷ്യധ്വം=സന്തോഷിപ്പിക്കുവിൻ, ഏഷഃ=ഇത്, വഃ=നിങ്ങളുടെ, ഇഷ്ടകാമധുക്=ഇഷ്ടത്തെതരുന്ന കാമധേനുവായിട്ട്, അസ്തു=ഭവിക്കട്ടെ.

ജ്ഞാനസിദ്ധിക്കും, കാപട്യനിവൃത്തിക്കും, ശരീരനിലനില്പിന്നും കർമ്മം ആവശ്യമാണെന്നു കാണിച്ചു. ഇതുമുതൽ ധർമ്മം അറിയുന്നവരുടെ നിശ്ചയം പ്രമാണമാകയാൽ ധർമ്മിഷ്ഠോത്തമനായ ബ്രഹ്മാവിന്റെ ആദികല്പനയെ എടുത്തു കാണിക്കുന്നു. സൃഷ്ടിയുടെ ആരംഭത്തിൽ ശ്രുതികളിൽ യജ്ഞവിധികളേയും അതു നടത്തുവാനധികാരമുള്ള ബ്രാഹ്മണാദിവർണ്ണങ്ങളേയും സൃഷ്ടിച്ചശേഷം ആ പ്രജകളോടു ബ്രഹ്മാവു പറഞ്ഞു:—ഈ യജ്ഞംകൊണ്ട് നിങ്ങൾ ദേവന്മാരെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവിൻ ഇതു നിങ്ങൾ ആഗ്രഹിക്കുന്ന വിഷയസുഖസാധനങ്ങളെ നൽകുന്ന കാമധേനുവായിട്ടു ഭവിക്കട്ടെ, എന്നു അനുഗ്രഹിക്കയും ചെയ്തു. സകാമന്മാൎക്ക് വിഷയസുഖസാധനങ്ങൾക്കും സ്വൎഗ്ഗലാഭത്തിന്നും, നിഷ്കാമന്മാൎക്ക് അന്തഃകരണശുദ്ധിക്കും കർമ്മം കാരണം എന്നു സാരം.

11. ദേവാൻ ഭാവയതാനേന തേ ദേവാ ഭാവയന്തുവഃ

പരസ്പരം ഭാവയന്തഃ ശ്രേയഃ പരമവാപ്സ്യഥ.

അനേന=ഇതിനെക്കൊണ്ട്, ദേവാൻ=ദേവന്മാരെ, ഭാവയത=സന്തോഷിപ്പിക്കുവിൻ, തേ ദേവാഃ=ആ ദേവന്മാർ, വഃ=നിങ്ങളെ, ഭാവയന്തു=സന്തോഷിപ്പിക്കട്ടെ, പരസ്പരം=അന്യോന്യം, ഭാവയന്തഃ=സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നവരായിട്ടു, പരംശ്രേയഃ=പരമശ്രേയസ്സിനെ, അവാപ്സ്യഥ=പ്രാപിച്ചുകൊൾവിൻ.

യജ്ഞകർമ്മം ഇഷ്ടഫലത്തെ നൽകുന്നത് ഏതുവിധത്തിലാണെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ശ്രുതിസ്മൃതികളിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തീട്ടുള്ള യജ്ഞകർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു് നിങ്ങൾ ദേവന്മാരെ സ

ന്തോഷിപ്പിക്കുവിൻ. ചരു, പുരോഡാശാദികളെക്കൊണ്ട് സന്തുഷ്ടന്മാരായ ദേവന്മാർ നിങ്ങളേയും സന്തോഷിപ്പിക്കട്ടെ. ഇങ്ങിനെ അന്യോന്യം സന്തോഷിപ്പിക്കുന്നവരായിട്ട പരമശ്രേയസ്സിനെ–വിദേഹകൈവല്യത്തെ–നിങ്ങൾ പ്രാപിച്ചുകൊൾവിൻ. അന്യോന്യം എന്ന വാക്കുകൊണ്ട് ദേവന്മാക്കും വിദേഹകൈവല്യം എന്ന ഫലം സിദ്ധിക്കുമോ എന്ന ശങ്കയുണ്ടായെന്നു വരാം. ആ ശങ്ക വേണ്ടാ. ദേവന്മാരുപദേശവിഷയമല്ല. പ്രജകളോടാണുപദേശം. ധർമ്മോപദേശം പ്രജകൾക്കാണ് കൊടുക്കുന്നത്. യജ്ഞാദ്യനുഷ്ഠാനത്താൽ ജ്ഞാനയോഗ്യതയും അതിൽക്കൂടെ വിദേഹമുക്തിയും നിങ്ങൾക്കുണ്ടാകും എന്നാണർത്ഥം.

12. ഇഷ്ടാൻ ഭോഗാൻ ഹി വോ ദേവാ ദാസ്യന്തേ യജ്ഞഭാവിതാഃ
തൈർദ്ദത്താനപ്രദായൈഭ്യോ യോ ഭുംക്തേ സ്തേന ഏവ സഃ.

യജ്ഞഭാവിതാഃ=യജ്ഞങ്ങളാൽ സന്തോഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട, ദേവാഃ=ദേവന്മാർ, വഃ=നിങ്ങൾക്ക്, ഇഷ്ടാൻ=ഇച്ഛാവിഷയങ്ങളായ, ഭോഗാൻ=ഭോഗങ്ങളെ, ദാസ്യന്തെ=ദാനംചെയ്യും, തൈഃ=അവരാൽ, ദത്താൻ=ദാനംചെയ്യപ്പെട്ടവയെ, ഏഭ്യഃ=ഇവക്കായ്ക്കൊണ്ട്, അപ്രദായ=കൊടുക്കാതെ, യഃ=ഏതൊരുവൻ, ഭുംക്തേ=ഭുജിക്കുന്നുവൊ, സഃ=അവൻ, സ്തേനഃ ഏവ=ചോരൻതന്നെ ആകുന്നു.

യജ്ഞങ്ങളാൽ സന്തോഷിപ്പിക്കപ്പെട്ട ദേവന്മാർ മുമുക്ഷുക്കൾക്ക് പാരലൌകികസുഖം മാത്രമല്ല ഐഹികസുഖത്തേയും നൽകും. അതുകൊണ്ടവരെ പ്രീതിപ്പെടുത്തുവാൻ യജ്ഞാദികൾ അവശ്യം നടത്തേണം. അല്ലാതിരുന്നാൽ ദോഷമുണ്ട് എന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നു:—ശ്രുതികളിലും സ്മൃതികളിലും നിശ്ചയിച്ചിട്ടുള്ള ആരാധനകളാൽ പ്രീതിപ്പെടുത്തുന്ന ദേവന്മാർ നിങ്ങൾക്ക് ഇച്ഛാവിഷയങ്ങളായ പശുപുത്രകളത്രധനധാന്യാദികളെ നൽകും. അവർ തന്നിരിക്കുന്ന ആ പദാർത്ഥങ്ങളെ ചരു, പുരോഡാശാദിരൂപേണ അവക്കു നിവേദിക്കാതെ കേവലം ശരീരപോഷണത്തിനുവേണ്ടി മാത്രം യാതൊരുവൻ അനുഭവിക്കുന്നുവോ അവൻ ചോരൻതന്നെയാകുന്നു. ദേവകടം യജ്ഞംകൊണ്ടും ഋഷികടം ബ്രഹ്മചര്യംകൊണ്ടും പിതൃകടം സന്താനോൽപാദനംകൊണ്ടും തീക്കാത്തവൻ മൂന്നുവിധത്തിൽ കടക്കാരനും ശിഷ്ടന്മാരാൽ നിന്ദ്യനും ദേവബ്രഹ്മസ്വാപഹത്താവിന്റെ ഗതിക്ക് പാത്രീഭൂതനുമായ്തുമെന്ന് സ്മൃതിപ്രമാണമുണ്ട്.

13. യജ്ഞശിഷ്ടാശിനഃ സന്തോ മുച്യന്തേ സർവ്വകില്ബിഷൈഃ
ഭുംജതേ തേ ത്വഘം പാപാ യേ പചന്ത്യാത്മകാരണാൽ.

യജ്ഞശിഷ്ടാശിനഃ സന്തഃ=യജ്ഞശേഷം അനുഭവിക്കുന്ന സത്തുക്കൾ, സർവ്വകിൽബിഷൈഃ=സകല പാപങ്ങളാൽ, മുച്യന്തേ=മോചിക്കപ്പെടുന്നു, യേ=യാതൊരുത്തർ, ആത്മകാരണാൽ=തങ്ങൾക്ക് വേണ്ടീട്ടമാത്രം, പചന്തി=പചിക്കുന്നുവോ, തേതു=അവരാകട്ടെ, പാപാഃ=പാപികളാകുന്നു, അഘം=പാപത്തെ, ഭുംജതേ=ഭുജിക്കുന്നു.

പഞ്ചമഹായജ്ഞങ്ങളെ നടത്തീട്ട് അവശേഷിച്ച അന്നത്തെ ഭുജിക്കുന്നവർ സർവ്വപാപനിർമ്മുക്തന്മാരാകുന്നു. ഏതൊരുത്തർ ദേവതാതിഥികളെ ഉദ്ദേശിക്കാതെ തങ്ങൾക്കുവേണ്ടീട്ടമാത്രം അന്നാദികളെ ഉണ്ടാക്കി അനുഭവിക്കുന്നുവോ അവർ പാപത്തെയാണ അനുഭവിക്കുന്നത് എന്നു കാണിച്ചുംകൊണ്ട് പഞ്ചമഹായജ്ഞാനുഷ്ഠാനം പ്രതിദിനം കർത്തവ്യമാണെന്നുറപ്പിക്കുന്നു:—ദേവയജ്ഞം പിതൃയജ്ഞം എന്നിപ്രകാരം ശ്രുതി നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന യജ്ഞങ്ങളെ നടത്തിയശേഷം അവശിഷ്ടാന്നത്തെ ഏതൊരുത്തർ ഭുജിക്കുന്നുവോ അവർ പാപങ്ങളിൽനിന്നു മുക്തന്മാരാകുന്നു. അങ്ങിനെയല്ലാതെ തങ്ങൾക്കുവേണ്ടീട്ടമാത്രം അന്നാദികളെ ഉണ്ടാക്കി ഭുജിക്കുന്നവർ അന്നത്തെയല്ലാ പാപത്തെയാണ് ഭുജിക്കുന്നത്. അതിനാലവർ പാപികളാകുന്നു. ഗൃഹസ്ഥാശ്രമികൾക്ക് അഞ്ചുവിധമായ പാപം അറിഞ്ഞും അറിയാതേയും വന്നുചേരുന്നുണ്ട്. അറിവോടുകൂടെ സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ കാലടികളിൽ അകപ്പെടുന്ന ചെറുപ്രാണികൾക്ക് ജീവഹാനി നേരിടുന്നതാണ് അറിവോടുകൂടിയ പാപം. "കണ്ഡനീപേഷണീ ചുല്ലീചോദകുംഭീചമാർജ്ജനീ പഞ്ചസൂനാഗൃഹസ്ഥസ്യ പഞ്ചയജ്ഞാൽ പ്രണശ്യതി" നെല്ല് കുത്തിയരിയാക്കുക; മാവുമുതലായത് അരക്കുക; കടുകുവറക്കുക; കുടത്തിൽ വെള്ളം നിറച്ചുവെക്കുക; കോലായ മുററം മുതലായവ അടിച്ചു ശുദ്ധമാക്കുക; എന്ന അഞ്ചുവിധ വ്യാ

പാരങ്ങൾ നിമിത്തം പ്രാണികൾക്കു ജീവഹാനി നേരിടും. ആ പാപം പഞ്ചമഹായജ്ഞങ്ങളെക്കൊണ്ടു ദിവസേന തീക്കണം. ദേവപൂജാ, പിതൃതപ്പണം, ഋഷിപൂജാ, ഭൂതബലി, അതിഥിസൽക്കാരം ഇവയാണ് പഞ്ചമഹായജ്ഞങ്ങൾ. മുമുക്ഷുക്കൾ ഇങ്ങിനെ ചെയ്യുന്ന നിത്യകമ്മങ്ങൾ അന്തഃകരണശുദ്ധിദ്വാരാ മോക്ഷസാധകങ്ങളായും ദേവപ്രസാദദ്വാരാ ലോകക്ഷേമകരങ്ങളായ വൃഷ്ട്യാദിഹേതുക്കളായും ഭവിക്കും. ആകയാൽ നിത്യകമ്മങ്ങളെ നടത്തുകതന്നെ വേണം. ഒരു കമ്മംകൊണ്ട് സ്വചിത്തശുദ്ധിയും ലോകക്ഷേമവും എന്ന രണ്ടു ഫലം സിദ്ധിക്കുമെന്ന് ഓക്കണം.

14. അന്നാൽഭവന്തിഭൂതാനി പജ്ജന്യാദന്നസംഭവഃ
യജ്ഞാൽഭവതിപജ്ജന്യോ യജ്ഞഃ കമ്മസമുത്ഭവഃ.

യജ്ഞാത്=യജ്ഞത്തിൽനിന്ന്, പജ്ജന്യഃ=വൃഷ്ടി, ഭവതി=ഉണ്ടാകുന്നു, പർജ്ജന്യാൽ=വൃഷ്ടിയിൽനിന്ന്, അന്നസംഭവഃ=അന്നം ഉണ്ടാവുന്നു, അന്നാത്=അന്നത്തിൽനിന്ന്, ഭൂതാനി=പ്രാണികൾ, ഭവന്തി=ഉണ്ടാകുന്നു. യജ്ഞഃ=യജ്ഞം, കമ്മസമുത്ഭവഃ=കമ്മത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നു.

കമ്മം മോക്ഷഹേതുവാണെന്നു മുമ്പേ കാണിച്ചു. ജഗൽസ്ഥിതിക്കും കമ്മം കാരണമാണെന്ന് ഇപ്പോൾ കാണിക്കുന്നു:—വേദവിധിപ്രകാരം നടത്തുന്ന യജ്ഞത്തിൽനിന്നു വൃഷ്ടിയും, വൃഷ്ടിയിൽനിന്ന് വ്രീഹിയവാദിധാന്യങ്ങളും, മാതാപിതാക്കന്മാർ ഭക്ഷിക്കുന്ന അന്നരസത്തിൽനിന്ന് സന്താനങ്ങളും ഉണ്ടാകുന്നു. യജ്ഞമാകട്ടെ കമ്മത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നു.

15. കമ്മബ്രഹ്മോത്ഭവം വിദ്ധി ബ്രഹ്മാക്ഷര സമുത്ഭവം
തസ്മാൽ സവ്വഗതംബ്രഹ്മ നിത്യം യജ്ഞേ പ്രതിഷ്ഠിതം.

കമ്മ=കമ്മം, ബ്രഹ്മോത്ഭവം=വേദത്തിൽനിന്നുണ്ടായത് എന്ന്, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക, ബ്രഹ്മ=വേദം, അക്ഷരസമുത്ഭവം=പരമാത്മാവിൽനിന്നുണ്ടായതും, നിത്യം=നാശരഹിതവുമാണെന്നും, വിദ്ധി=അറിയുക, തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ട്, സവ്വഗതംബ്രഹ്മ=സവ്വത്ര സ്ഥിതമായ വേദം, യജ്ഞേ=യജ്ഞകമ്മത്തിൽ, പ്രതിഷ്ഠിതം=പ്രതിഷ്ഠിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

യജ്ഞത്തിന്നു കാരണമായ കമ്മം ഋഗാദിവേദങ്ങളിൽനിന്നും വേദങ്ങൾ പരമാത്മാവിന്റെ നിശ്വാസങ്ങളിൽനിന്നും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നവയാകയാൽ നിത്യങ്ങളാകുന്നു. മനുഷ്യനിൽനിന്നല്ല ഉണ്ടായിരിക്കുന്നത്. ഈശ്വരനിൽനിന്നുണ്ടായതാണെന്നറിയേണം. ജഗത്തിന്റെ ഉല്പത്തിസ്ഥിത്യാദികൾക്കു കാരണമായ വേദം യജ്ഞകമ്മത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന അപൂവ്വധമ്മത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. ആകയാൽ നിശ്ചിതകമ്മം നടത്തേണ്ടതാവശ്യം.

16. ഏവം പ്രവത്തിതം ചക്രം നാനുവത്തയതീഹ യഃ
അഘായുരിന്ദ്രിയാരാമോ മോഘംപാത്ഥ! സജീവതി.

ഏവം=ഇപ്രകാരം, പ്രവത്തിതം ചക്രം=പ്രവത്തിപ്പിക്കപ്പെടുന്ന ചക്രത്തെ, യഃ=യാതൊരുവൻ, ന അനുവത്തയതി=അനുസരിക്കുന്നില്ലയൊ, ഇന്ദ്രിയാരാമഃ=വിഷയഭോഗങ്ങളിൽ രമിക്കുന്നവനും, അഘായുഃ=പാപത്തിന്നായിട്ടു ജീവിക്കുന്നവനും, മോഘം=നിഷ്ഫലമായിട്ടു, ജീവതി=ജീവിക്കുന്നു.

ഇപ്രകാരം വേദമുഖേന യജ്ഞാദികളെ നിയമിച്ചിരിക്കുന്ന ഈശ്വരന്റെ ആജ്ഞയെ ഏതൊരു കമ്മാധികാരി അനുസരിക്കുന്നില്ലയോ അവൻ വിഷയഭോഗങ്ങളിൽ മാത്രം രമിക്കുന്നവനും വിഹിതകമ്മം ചെയ്യാത്തതിനാൽ നിഷ്ഫലമായി ജീവിതം കഴിച്ചശേഷം നരകത്തിൽചെന്നു വീഴുന്നവനുമായ്ത്തീരും. അതിനാൽ ആത്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിക്കുന്നതുവരെ മുമുക്ഷുവായവൻ നിയതകമ്മത്തെ യഥാവിധി നടത്തുകതന്നെ വേണം എന്നു സിദ്ധാന്തം. ആരുരുക്ഷുകമ്മത്തിന്നധികാരി. ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ കമ്മം നടത്തേണം എന്ന സംഗതി സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

17. യസ്ത്വാത്മരതിരേവസ്യാ ദാത്മതൃപ്തശ്ചമാനവഃ
ആത്മന്യേവച സന്തുഷ്ടസ്തസ്യകായ്യം ന വിദ്യതേ

തു=എന്നാൽ, യഃ മാനവഃ=യാതൊരു മനുഷ്യൻ, ആത്മരതിഃ=ആത്മാവിൽ രമിക്കുന്നവനും,

ആത്മതൃപ്തഃ ച=ആത്മാവിൽ തൃപ്തനും, ആത്മനി ഏവ=ആത്മാവിൽതന്നെ, സന്തുഷ്ടഃ=സന്തോഷമുള്ളവനും, സ്യാൽ=ആകുന്നുവൊ, തസ്യ=അവന്നു, കാൎയ്യം=ചെയ്യേണ്ടതായിട്ടു, ന വിദ്യതേ=ഒന്നുമില്ല.

മോക്ഷത്തെ ഇച്ഛിക്കുന്നവൻ (ആരുരുക്ഷു) അന്തഃകരണശുദ്ധിക്കായി വിഹിതകൎമ്മം നടത്തേണമെന്നു കാണിച്ചശേഷം ആത്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ചവൻ ഒരു കൎമ്മവും ചെയ്യേണ്ടതില്ല എന്ന് ഇതുമുതൽ കാണിക്കുന്നു.

ഏതൊരു മാനവൻ—ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ചവൻ—ആത്മാവിൽതന്നെ രമിക്കുന്നവനും ആത്മലാഭത്താൽതന്നെ സന്തൃപ്തനും ആത്മാവിൽതന്നെ സന്തുഷ്ടനുമായിരിക്കുന്നുവൊ ആ മഹാത്മാവിന്ന് ചെയ്യേണ്ടതായ കൎമ്മം യാതൊന്നുമില്ല. അവൻ മാത്രമാണ് സൎവ്വകൎമ്മസന്ന്യാസത്തിന്നൎഹനെന്നു സാരം.

18. നൈവ തസ്യ കൃതേനാൎത്ഥോ നാകൃതേനേഹ കശ്ചന
നചാസ്യ സൎവ്വഭൂതേഷു കശ്ചിദൎത്ഥവ്യപാശ്രയഃ.

തസ്യ=അവന്ന്, കൃതേന=കൎമ്മംകൊണ്ട്, കശ്ചന അൎത്ഥഃ ന ഏവ=പ്രയോജനമൊന്നുമില്ല, അകൃതേന=വിഹിതകൎമ്മം ചെയ്യാത്തതുകൊണ്ടും, ന കശ്ചന അൎത്ഥഃ=ദോഷവും ഒന്നുമില്ല, അസ്യ=ഇവന്ന്, സൎവ്വഭൂതേഷു=സകല ഭൂതങ്ങളിലും, അൎത്ഥവ്യപാശ്രയഃ=ആശ്രയിക്കേണ്ടതായിട്ടുള്ള കാൎയ്യം, ഇഹ=ഈ ലോകത്തിൽ, ന കശ്ചിൽ=ഒന്നുമില്ല.

ബ്രഹ്മജ്ഞനും സുഖാൎത്ഥിയല്ലേ? സുഖം കൎമ്മജന്യമാകയാൽ അവനും കൎമ്മംചെയ്യേണ്ടതല്ലേ? എന്നിത്യാദി ശങ്കകളെ പരിഹരിക്കുന്നു:—ബ്രഹ്മം ആനന്ദസ്വരൂപം, അതായിട്ടു തന്നെ അവൻ ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ കൎമ്മംകൊണ്ട് ലഭിക്കേണ്ടതായ സുഖത്തിൽ അവന്നാഗ്രഹമുണ്ടാകുവാനവകാശമില്ല. വിഹിതകൎമ്മം നടത്തേണ്ടതായ ഭാരം അവനുമില്ലേ? അതു ചെയ്യാതിരുന്നാൽ "അകരണേ പ്രത്യവായഃ" ചെയ്യാത്തവന്ന് ദോഷമുണ്ടല്ലൊ എന്ന ശങ്കയും വേണ്ട. വിധിയും നിഷേധവും അജ്ഞാനിയെ ഉദ്ദേശിച്ച് ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതാകുന്നു. ബ്രഹ്മവിത്തിനെ ആ വിധിനിഷേധങ്ങൾ ബാധിക്കുന്നില്ല. അതിനാൽ വിഹിതകൎമ്മം ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് അവനെ ദോഷം സ്പൎശിക്കയില്ല. ബ്രഹ്മാനന്ദം നിരന്തരമുണ്ടാവാൻ ശിവവിഷ്ണ്വാദിമൂൎത്തികളെ ഉപാസിക്കയെങ്കിലും വേണ്ടതല്ലേ? എന്നും ശങ്കിക്കേണ്ട. ശിവവിഷ്ണ്വാദിദേവതകളെല്ലാം ബ്രഹ്മത്തിൽനിന്നന്യമല്ലാത്തതിനാൽ ആ വക മൂൎത്തികളിൽനിന്നു സിദ്ധിക്കേണ്ടതൊ അപേക്ഷിക്കേണ്ടതൊ ആയ കാൎയ്യം ഒന്നുമവന്നില്ല. അതിനാൽ സൎവ്വകൎമ്മസന്ന്യാസത്തിന്നവൻ അൎഹൻതന്നെ. ഏതെങ്കിലും ദേവനിൽനിന്ന് എന്തെങ്കിലും അപേക്ഷയൊ സാദ്ധ്യമൊ ഉണ്ടെന്നുവന്നാൽ അവൻ ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ചവനല്ലെന്നു ഗൂഢാൎത്ഥം. ആരുരുക്ഷുവിന്നു കൎമ്മവും ആരൂഢന്നു കൎമ്മസന്ന്യാസവും വേർതിരിച്ചു കാട്ടിയശേഷം അൎജ്ജുനന്നുചിതമേതാണെന്നു ഭഗവാൻ ഉപദേശിക്കുന്നു.

19. തസ്മാദസക്തഃ സതതം കാൎയ്യം കൎമ്മ സമാചര
അസക്തോഹ്യാചരൻ കൎമ്മ പരമാപ്നോതി പൂരുഷഃ.

തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ട്, ത്വം=നീ, അസക്തഃ=നിഷ്കാമനായിട്ടു, കാൎയ്യം കൎമ്മ=ചെയ്യേണ്ടതായ കൎമ്മത്തെ, സമാചര=വേണ്ടുംവണ്ണം ചെയ്താലും, ഹി=എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, അസക്തഃ=ഫലകാംക്ഷയില്ലാത്തവനും, കൎമ്മ ആചരൻ=കൎമ്മം ചെയ്യുന്നവനുമായ, പൂരുഷഃ=മനുഷ്യൻ, പരം=പരമപുരുഷാൎത്ഥത്തെ, ആപ്നോതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

യോഗാരൂഢന്നു മാത്രമേ സൎവ്വകൎമ്മസന്ന്യാസത്തിന്നധികാരമുള്ളു. നീയാകട്ടെ ആരൂഢനല്ല. ആരുരുക്ഷു—മോക്ഷത്തിന്നാഗ്രഹിക്കുന്നവൻ—ആകയാൽ കൎമ്മഫലത്തിന്നാഗ്രഹിക്കാതെ അന്തഃകരണശുദ്ധിക്കായിട്ട് വിഹിതകൎമ്മത്തെ വേണ്ടുംവിധം ആചരിച്ചുകൊൾക. ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ വിഹിതകൎമ്മം ചെയ്യുന്ന പുരുഷന്ന് അന്തഃകരണശുദ്ധിയും തദ്വാരാ പരമപുരുഷാൎത്ഥപ്രാപ്തിയും ഉണ്ടാകും. ആരൂഢന്മാരും പൂൎവ്വജന്മത്തിലൊ ഈ ജന്മത്തിലൊ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ കൎമ്മംചെയ്തതിന്റെ ഫലമായിട്ടാണ് ബ്രഹ്മജ്ഞാനികളായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നത്.

20. കർമ്മണൈവഹി സംസിദ്ധി മാസ്ഥിതാ ജനകാദയഃ
ലോകസംഗ്രഹമേവാപി സംപശ്യൻ കർത്തുമർഹസി.

ജനകാദയഃ=ജനകൻ മുതലായവര്, കർമ്മണാഏവഃ=കർമ്മംകൊണ്ടുതന്നെ, സംസിദ്ധിം=മുക്തിയെ, ആസ്ഥിതാഃ=പ്രാപിച്ചവരാകുന്നു, ലോകസംഗ്രഹം ഏവ അപി=ലോകസംരക്ഷയെങ്കിലും, സംപശ്യൻ=നന്നായി കാണുന്നവനായിട്ട്, കർത്തും അർഹസി=ചെയ്യാൻ നീ അർഹനാകുന്നു.

ആത്മജ്ഞാനത്തെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ കർമ്മംചെയ്യേണമെന്നുപദേശിച്ചശേഷം ഈ കാര്യത്തിൽ വൃദ്ധാചാരത്തെ ഭഗവാൻ പ്രമാണമായി കാണിക്കുന്നു:—ജനകൻ, അശ്വപതി, ഭഗീരഥൻ മുതലായ പൂർവ്വകാലത്തിലെ ക്ഷത്രിയന്മാർ കർമ്മംകൊണ്ടുതന്നെ ചിത്തശുദ്ധിയെ പ്രാപിച്ചിട്ട് ജ്ഞാനത്താൽ മുക്തന്മാരായവരാകുന്നു. അഥവാ, ജ്ഞാനനിഷ്ഠന്മാരായിരുന്ന ജനകാദികൾ സ്വയംകൃതാർത്ഥന്മാരായിരുന്നിട്ടും പാമരജനങ്ങളെ സൽകർമ്മനിരതന്മാരാക്കുവാൻവേണ്ടി മാതൃകാപുരുഷന്മാരുടെ നിലയിൽ കർമ്മംചെയ്തിരുന്നു. നിണക്കും ആ നില സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു വിചാരിക്കുന്നപക്ഷം ലോകസംരക്ഷണത്തെയാലോചിച്ചിട്ടെങ്കിലും കർമ്മം ചെയ്യാൻ നീ അർഹനാകുന്നു.

21. യദ്യദാ ചരതിശ്രേഷ്ഠ സ്തത്തദേവേതരോജനഃ
സ യൽ പ്രമാണം കുരുതേ ലോകസ്തദനുവർത്തതേ.

ശ്രേഷ്ഠഃ=ഉൽകൃഷ്ടപുരുഷൻ, യത്‌യത് ആചരതി=ഏതേതിനെ ആചരിക്കുന്നുവൊ, ഇതരഃ ജനഃ=അന്യജനം, തത് തഥാ ഏവ ആചരതി=അതിനെ അതേവിധം ആചരിക്കും, സഃ=ആ ശ്രേഷ്ഠപുരുഷൻ, യത്=ഏതൊന്നിനെ, പ്രമാണം കുരുതേ=പ്രമാണമാക്കുന്നുവൊ, ലോകഃ=സാധാരണജനം, തത് അനുവർത്തതേ=അതിനെ അനുസരിക്കും.

ഞാൻ ചെയ്യുന്ന കർമ്മം ലോകത്തിന്നെങ്ങിനെ ഉപകാരമായ്വരും എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—ലോകത്തിൽ സൽകുലജാതനും പണ്ഡിതനും ജനസമ്മതനുമായ ശ്രേഷ്ഠപുരുഷൻ ഏതേതിനെ ചെയ്യുന്നുവൊ അറിവില്ലാത്ത സാധാരണജനം ആ പ്രവൃത്തിയെചെയ്യും. ആ യോഗ്യപുരുഷൻ ഏതൊരു ശാസ്ത്രത്തെ പ്രമാണമായി സ്വീകരിക്കുന്നുവോ അതിനെ പാമരനും അനുസരിക്കും. സാധാരണന്മാർക്കു സ്വയമേവ അറിഞ്ഞു നടക്കുവാൻ സാധിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടവർ ശ്രേഷ്ഠപുരുഷനെ മാതൃകയാക്കുന്നതു ലോകസ്വഭാവമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു ശ്രേഷ്ഠപുരുഷനു ചെയ്യേണ്ടതൊന്നുമില്ലാത്തവിധം കൃതാർത്ഥത സിദ്ധിച്ചാൽക്കൂടെയും ലോകഹിതത്തിന്നായിട്ടു കർമ്മം ചെയ്യേണ്ടതായ മുറയെ നിർവ്വഹിക്കുകയെന്ന ഭാരമുണ്ട്, എന്നു സാരം.

22. നമേ പാർത്ഥാസ്തികർത്തവ്യം ത്രിഷുലോകേഷുകിഞ്ചന
നാനവാപ്തമവാപ്തവ്യം വർത്തഏവചച കർമ്മണി.

പാർത്ഥ!=ഹേ പൃഥാപുത്ര!, മേ=എനിക്ക്, ത്രിഷുലോകേഷു=മൂന്നുലോകങ്ങളിലും, അനവാപ്തം=പ്രാപ്തമല്ലാത്തതും, അവാപ്തവ്യം=പ്രാപിക്കത്തക്കതുമായിട്ട്, കിംചന ന=ഒന്നുമില്ല, കർമ്മണി=കർമ്മത്തിൽ, വർത്തേ ഏവ=വർത്തിക്കുകതന്നെ ചെയ്യുന്നു.

കൃതാർത്ഥനായ മഹാത്മാവിന്നു സാധിക്കേണ്ടതായിട്ടൊന്നുമില്ലെന്നുവന്നാൽ പിന്നെ കർമ്മത്തിൽ ഏർപ്പെടുന്നതായിട്ടു കാണപ്പെടുകയില്ലെന്നുള്ള വിചാരത്തെ ശിഥിലമാക്കുവാൻ ഭഗവാൻ തന്നെത്തന്നെ ദൃഷ്ടാന്തമാക്കുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! ഷാഡ്ഗുണസമ്പന്നനും ആപ്തകാമനും സർവ്വേശ്വരനുമായ ഞാൻ സമസ്തബ്രഹ്മാണ്ഡത്തിൻെറ സ്വാമിയാകയാൽ എനിക്കു ചെയ്യേണ്ടതായ കാര്യം യാതൊന്നുമില്ല. കിട്ടാതിരിക്കുന്നതും കിട്ടേണ്ടതുമായ ഒന്നുംതന്നെ മൂന്നുലോകത്തിലും ഇല്ലാതിരിക്കെ ലോകഹിതത്തിന്നായിട്ടു ഞാൻ കർമ്മം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതു നീ കാണുന്നുണ്ടല്ലൊ. അതുകൊണ്ട് ശ്രേഷ്ഠപുരുഷജീവിതം ലോകഹിതത്തിന്നാണെന്നു നീ ധരിക്കേണം എന്നു സാരം.

23. യദിഹ്യഹം നവർത്തേയം ജാതുകർമ്മണ്യതന്ദ്രിതഃ
മമവർത്മാനുവർത്തന്തേ മനുഷ്യാഃ പാർത്ഥസർവ്വശഃ.

അഹം=ഞാൻ, ജാതു=ഒരിക്കലെങ്കിലും, അതന്ദ്രിതഃ=മടിയില്ലാത്തവനായിട്ട്, കർമ്മണി=കർമ്മത്തിൽ, നവർത്തേയംയദി=ഏർപ്പെടാതിരിക്കയാണെങ്കിൽ, പാർത്ഥ!=ഹേ അർജ്ജുന!, സർവ്വശഃ മനുഷ്യാഃ=എല്ലാമനുഷ്യരും, മമവർത്മ=എന്റെ മാർഗ്ഗത്തെ, അനുവർത്തന്തേ ഹി=അനുസരിക്കും നിശ്ചയം.

സർവ്വേശ്വരനായ നിന്തിരുവടിക്ക് യാതൊരനർത്ഥത്തിനും അവകാശമില്ലാത്തതിനാൽ ലോകഹിതാചാരണംപോലും ചെയ്യേണ്ടതായിരിക്കുന്നില്ല, എന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. അശ്രേഷ്ഠൻ ശ്രേഷ്ഠനെ അനുസരിക്കുക എന്നതു ലോകസ്വഭാവമാകുന്നു. ഈ ശ്രീകൃഷ്ണൻ സർവ്വജ്ഞൻ, എന്നറിയുന്നവരെല്ലാം എന്നെ അനുസരിക്കും ഞാൻ കർമ്മം ചെയ്യാതിരുന്നാൽ എല്ലാവരും കർമ്മം ഉപേക്ഷിക്കും. അപ്പോൾ ലോകം നശിക്കും. അതുകൊണ്ട് ഞാൻ കർമ്മം ചെയ്തുതന്നെ വേണം എന്ന് അർജ്ജുനനെ ധരിപ്പിക്കുവാൻ ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—ഞാൻ കൃതാർത്ഥൻ. കർമ്മംകൊണ്ടു സാധിക്കേണ്ടതൊന്നുമില്ലെന്ന വിചാരത്താൽ എപ്പോഴെങ്കിലും കർമ്മം ചെയ്യുന്നതിൽ ഉത്സാഹയുക്തനല്ലെന്നുകണ്ടാൽ എല്ലാ മനുഷ്യരും എന്നെ അനുസരിച്ചു കർമ്മം ഉപേക്ഷിക്കും. വിഹിതകർമ്മത്യാഗം നിമിത്തം ലോകം നശിക്കുമെന്നു സാരം.

24. ഉത്സീദേയുരിമേലോകാ നകുര്യാം കർമ്മചേദഹം
സംകരസ്യച കർത്താസ്യാ മുപഹന്യാമിമാഃ പ്രജാഃ

അഹം=ഞാൻ, കർമ്മനകുര്യാംചേത്=കർമ്മം ചെയ്തില്ലെന്നുവന്നാൽ, ഇമേലോകാഃ=ഈ ലോകങ്ങൾ, ഉത്സീദേയുഃ=നശിക്കും, സംകരസ്യ=സംകരത്തിന്റെ, കർത്താചസ്യാം=കർത്താവായും വരാം, ഇമാഃ പ്രജാഃ=ഈ പ്രജകളെ, ഉപഹന്യാം=ഞാൻ അധഃപതിപ്പിച്ചുവെന്നു വരും.

അങ്ങയെ അനുസരിച്ചിട്ടു ലോകത്തിലുള്ളവരും കർമ്മം ഉപേക്ഷിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. എന്നാൽ ദോഷമെന്താകുന്നുവെന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—എല്ലാവരും വിഹിതകർമ്മങ്ങളെയുപേക്ഷിച്ചാൽ യജ്ഞാദികളുടെ അഭാവത്താൽ ദേവന്മാർക്കുടെ ക്ഷീണിക്കും. അപ്പോൾ വൃഷ്ടിയുണ്ടാകയില്ല. തന്നിമിത്തം അന്നാദിപദാർത്ഥങ്ങൾ ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ട് മനുഷ്യാദികളുടെ ഉൽപത്തിയില്ലാതാകും. ഉത്ഭവിച്ചവർ നശിക്കയും ചെയ്യും. ഇങ്ങിനെ കർമ്മമില്ലാതായാൽ ഇക്കാണപ്പെടുന്ന ലോകമെല്ലാം നശിക്കും. മാത്രമല്ല. അതാതുവർണ്ണങ്ങൾക്കുള്ള കർമ്മങ്ങൾ നിലനില്ലാതാകുമ്പോൾ എല്ലാവരും ഒന്നെന്ന ഭാവത്താൽ വർണ്ണസംകരം സംഭവിക്കും. അതിന്നും ഞാൻതന്നെ കാരണം എന്നു വരും. സൽഗതിക്കു കാരണമായ സൽകർമ്മം നശിക്കുമ്പോൾ എല്ലാവർക്കും നരകംതന്നെ ഗതി, എന്ന അവസ്ഥ ഞാൻ നിമിത്തം ലോകത്തിൽ വന്നുചേരും. അതുകൊണ്ട് കൃതകൃത്യനായ ഞാനും ആരുരുക്ഷുവായ നീയും ആ നില കിട്ടീട്ടുള്ള മററുള്ളവരും ലോകഹിതത്തിന്നായിട്ടു കർമ്മം ചെയ്യേണം എന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു.

25. സക്താഃ കർമ്മണ്യവിദ്വാംസോ യഥാകുർവ്വന്തി ഭാരത!
കുര്യാദ്വിദ്വാംസ്തഥാ സക്തശ്ചികീർഷുർല്ലോകസംഗ്രഹം.

അവിദ്വാംസഃ=അറിവില്ലാത്തവർ, കർമ്മണി=കർമ്മത്തിൽ, സക്താഃ=ഫലകാംക്ഷയുള്ളവരായിട്ടു, യഥാ=ഏപ്രകാരം, കുർവ്വന്തി=ചെയ്യുന്നുവോ, തഥാ=അപ്രകാരം, ലോകസംഗ്രഹം=ലോകാനുഗ്രഹത്തെ, ചികീർഷുഃ=ചെയ്വാനിച്ഛിക്കുന്ന, വിദ്വാൻ=അറിവുള്ളവൻ, അസക്തഃ=ഫലകാംക്ഷയില്ലാത്തവനായിട്ട്, കുര്യാത്=ചെയ്യേണം.

എന്നാൽ ലോകഹിതത്തിന്നായിട്ടു കർമ്മം ചെയ്യുന്ന ഒരുവന്റെ മനോഭാവം ഏതുവിധത്തിലായിരിക്കേണം എന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ആത്മസ്വരൂപമറിയാത്തതുകൊണ്ട് ലൌകികധനാദിപദാർത്ഥങ്ങളിൽ കാംക്ഷിക്കുന്ന അജ്ഞന്മാർ അതാതുഫലം സിദ്ധിപ്പാനാഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ട് വിഹിതകർമ്മങ്ങളെ ഏതുവിധം നിയമേന ചെയ്യുന്നുവോ, അതേവിധംതന്നെ ആത്മസ്വരൂപമറിവുള്ളവൻ ഫലത്തിൽ ആഗ്രഹിക്കാതേയും ഞാൻ കർത്താവാണെന്ന ഭാവം കൂടാതേയും ലോകഹിതത്തിന്നുവേണ്ടി കർമ്മം ചെയ്യേണം. അജ്ഞന്ന് ഫലകാംക്ഷയും അഹം കർത്താവെന്ന ഭാവവും ഉണ്ടായിരിക്കും. അതുരണ്ടും ജ്ഞാനിക്കുണ്ടാവാൻ പാടില്ല. വിഹിതകർമ്മാനുഷ്ഠാനം രണ്ടുപേർക്കും സമംതന്നെ ആയിരിക്കേണം. അറിവില്ലാത്തവരും അറിവുള്ളവരും ചെയ്യുന്ന കർമ്മത്തിലുള്ള വ്യത്യാസവും സാമ്യവും ഈ വിധത്തിൽ ആയിരിക്കേണം. സങ്കല്പരഹിതൻ ചെയ്യുന്ന കർമ്മം അവനെ ബന്ധിക്കുകയില്ലെന്നു സാരം.

26. ന ബുദ്ധിഭേദം ജനയേദജ്ഞാനാംകർമ്മസംഗിനാം
ജോഷയേൽസർവ്വകർമ്മാണി വിദ്വാൻയുക്തഃ സമാചരൻ.

വിദ്വാൻ=അറിവുള്ളവൻ, യുക്തഃ=യോഗിയായിട്ട്, സമാചരൻ=സമ്യക്കായി കർമ്മംചെയ്യുന്നവനായിട്ട്, കർമ്മസംഗിനാം=കർമ്മഫലകാംക്ഷയുള്ളവരുടെ, ബുദ്ധിഭേദം=ബുദ്ധിക്കു ചാഞ്ചല്യത്തെ, നജനയേത്=ജനിപ്പിക്കരുത്, സർവ്വകർമ്മാണി=സകല കർമ്മങ്ങളേയും, ജോഷയേത്=പ്രീതിപ്പെടുത്തണം.

ബ്രഹ്മസ്വരൂപം അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നവൻ ആത്മാവിന്ന് ദേഹാദിഭാവങ്ങളിൽ ചേർച്ചയില്ലെന്നുള്ള യോഗദർശനം ഉള്ളവനായിട്ട് കാലോചിതമായ കർമ്മം സംഗഹീനനായിട്ടു ചെയ്യുന്നവനായിരിക്കേണം. അതേ സമയത്തുതന്നെ ഫലകാംക്ഷയോടുകൂടെ നിയമേനകർമ്മം ചെയ്യുന്നവരുടെ ബുദ്ധിയെ "ആ ഫലകാംക്ഷ തെററാണ്, ഫലം നശ്വരമാണ് എന്നിങ്ങിനെ" തന്റെ അറിവിനെ അവരോടു പറഞ്ഞ് അവരുടെ ബുദ്ധിക്ക് ചാഞ്ചല്യം ജനിപ്പിക്കരുത്. അതാതു സൽകർമ്മങ്ങളിൽ അവർക്ക് പ്രീതിയെത്തന്നെ വർദ്ധിപ്പിക്കണം. ചാതുർമ്മാസ്യം കഴിക്കുന്നവർക്ക് സ്വർഗ്ഗം സിദ്ധിക്കും. പുത്രകാമേഷ്ടികൊണ്ട് പുത്രന്മാരേയും പൌത്രന്മാരേയും കണ്ടു സന്തോഷിക്കാം. അതിനാൽ ധർമ്മാനുഷ്ഠാനം ശ്രേഷ്ഠംതന്നെ എന്നു പറഞ്ഞ് അവരിൽ ധർമ്മാനുഷ്ഠാനതാൽപര്യത്തെ ജനിപ്പിക്കുകതന്നെ വേണം. സദ്ധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ കാലക്രമംകൊണ്ട് അവരും ജ്ഞാനികളായിവരുമ്പോൾ കർമ്മഫലകാംക്ഷയില്ലാതായ്വരും. പാകം വരുന്നതിന്നുമുമ്പേ അവരുടെ കർമ്മശ്രദ്ധയെ ഭേദിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ട് അവർക്കു ദോഷമല്ലാതെ ഗുണം കിട്ടുകയില്ല. വിഷയവിരക്തി പെട്ടെന്നുണ്ടാകയില്ല. സൽകർമ്മശ്രദ്ധക്കിളക്കവും നേരിടും. അതു വരുത്താതിരുപ്പാൻ അറിവുള്ളവർ മനസ്സിരുത്തേണം. തങ്ങളുടെ ആത്മജ്ഞാനത്തെ അറിവില്ലാത്തവരോടു പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നത് അവർക്ക് ഗുണകരമായ്വരികയില്ലെന്നോർക്കണം.

27. പ്രകൃതേഃ ക്രിയമാണാനി ഗുണൈഃ കർമ്മാണി സർവ്വശഃ·
അഹംകാരവിമൂഢാത്മാ കർത്താഹമിതിമന്യതേ.

പ്രകൃതേഃ=പ്രകൃതിയുടെ, ഗുണൈഃ=ഗുണങ്ങളാൽ, ക്രിയമാണാനി=ചെയ്യപ്പെടുന്ന, സർവ്വശഃ കർമ്മാണി=എല്ലാ കർമ്മങ്ങളെക്കുറിച്ചും, അഹംകാരവിമൂഢാത്മാ=അഹങ്കാരത്താൽ അറിയപ്പെടാതിരിക്കുന്ന ആത്മാവോടുകൂടിയവൻ, അഹംകർത്താ ഇതി=ഞാൻ കർത്താവാണെന്ന്, മന്യതേ=വിചാരിക്കുന്നു.

അറിവില്ലാത്തവരാണ് കർമ്മഫലത്തിൽ ആഗ്രഹിക്കുന്നവർ എന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ വിശദമാക്കുന്നു:—സത്വാദിഗുണങ്ങളോടുകൂടിയ പ്രകൃതിയിൽനിന്ന് ആകാശാദി പഞ്ചഭൂതങ്ങളും ഭൂതങ്ങളെക്കൊണ്ടു ദേഹേന്ദ്രിയങ്ങളും ഉണ്ടാകുന്നു. അവയാണ് കർമ്മം ചെയ്യുന്നത്. ആത്മാവ് കർമ്മകർത്താവോ ഭോക്താവോ അല്ല. അജ്ഞാനംനിമിത്തം ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ആത്മബുദ്ധിയോടുകൂടിയവർ ആത്മസ്വരൂപത്തെ അറിയാത്തതുകൊണ്ട് എല്ലാ കർമ്മങ്ങളെയും ഞാൻ ചെയ്യുന്നുവെന്നു തെററായിട്ടു വിചാരിക്കുന്നു. അതിനാൽ പുണ്യപാപകർമ്മങ്ങളുള്ളവൻ ഞാൻ എന്ന ഭാവത്താൽ സുഖദുഃഖങ്ങളനുഭവിക്കുന്നു. ഈ ഭാവം അനാദ്യവിദ്യാബന്ധംനിമിത്തം ജീവന്നു വന്നുചേർന്നിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് അറിവില്ലാത്തവർക്കേ കർമ്മബന്ധമുള്ളൂ. അറിവുള്ളവർ കർമ്മബന്ധത്തിൽനിന്നു മുക്തന്മാരാകുന്നുവെന്നു സാരം.

28. തത്വവിത്തുമഹാബാഹോ ഗുണകർമ്മവിഭാഗയോഃ
ഗുണാഗുണേഷു വർത്തന്ത ഇതിമത്വാ ന സജ്ജതേ.

ഗുണകർമ്മവിഭാഗയോഃ=ഗുണങ്ങളുടെയും കർമ്മങ്ങളുടെയും വിഭാഗങ്ങളുടെ, തത്വവിത് തു=തത്വം അറിയുന്നവനാകട്ടെ, ഗുണാഃ=ഗുണങ്ങൾ, ഗുണേഷു=ഗുണങ്ങളിൽ, വർത്തന്തേ=വ്യാപരിക്കുന്നു, ഇതി മത്വാ=എന്നു നിശ്ചയിച്ചിട്ട്, ന സജ്ജതേ=കർമ്മങ്ങളിൽ സംഗമുള്ളവനാകുന്നില്ല.

"വിദ്വാൻ യുക്തൻ" എന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ ഈ ശ്ലോകംകൊണ്ടു സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—ചക്ഷുരാദിജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങളും വാഗാദികർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങളും മനസ്സും ബുദ്ധിയും ശബ്ദാ

ദിവിഷയങ്ങളും സത്വാദിഗുണപരിണാമങ്ങളാകുന്നു. അവയിൽ ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങൾ രൂപാദികളെ അറിയുന്നു. കർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങൾ വചനാദിപ്രവൃത്തികളെ ചെയ്യുന്നു. മനസ്സ സങ്കല്പിക്കുന്നു. ബുദ്ധി ഇവയെയെല്ലാംകൂടെ "ഞാൻ" എന്ന ഭാവത്താൽ അഹംകരിക്കുന്നു. ആത്മാവാകട്ടെ ഇവയോടു ചേരാതെ നിർവ്വികാരനും ജ്ഞാനസ്വരൂപനുമായിരിക്കുന്നു, എന്ന ഗുണകർമ്മവിഭാഗങ്ങളെയും ആത്മസ്വരൂപത്തേയും അറിഞ്ഞവൻ തത്വജ്ഞാനിയാകുന്നു. ഗുണപരിണാമങ്ങളായ ദേഹേന്ദ്രിയാദികൾ ഗുണകാര്യങ്ങളായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്ന ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്നു. ആത്മാവായ ഞാൻ കർമ്മങ്ങളിൽ ഏപ്പെട്ടവനല്ല, എന്നു നിശ്ചയിച്ച് സ്വരൂപത്തിൽനിന്നു ചലിക്കാതെയിരിക്കുന്നു. ഈ നിലയിൽ എത്തിയവൻ യുക്തൻ—യോഗി—എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം.

29. പ്രകൃതേർഗ്ഗുണസമ്മൂഢാഃ സജ്ജന്തേ ഗുണകർമ്മസു
താനകൃത്സ്നവിദോമന്ദാൻ കൃത്സ്നവിന്ന വിചാലയേത്.

പ്രകൃതേഃ=പ്രകൃതിയുടെ, ഗുണസമ്മൂഢാഃ=ഗുണങ്ങൾനിമിത്തം മോഹിച്ചിരിക്കുന്നവർ, ഗുണകർമ്മസു=ഗുണകാര്യങ്ങൾ ചെയ്യുന്ന കർമ്മങ്ങളിൽ സജ്ജന്തേ=അഭിമാനിക്കുന്നു, താൻ അകൃത്സ്നവിദഃ മന്ദാൻ=ആ അറിവില്ലാത്ത മൂഢജനങ്ങളെ, കൃത്സ്നവിത്=സർവ്വജ്ഞൻ, ന വിചാലയേത്=ചലിപ്പിക്കരുത്.

കർമ്മികൾക്കും വിദ്വാനും തമ്മിലുള്ള ഭേദത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—പ്രകൃതികാര്യങ്ങളായ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളെ ആത്മാവെന്നു വിചാരിക്കുന്ന പാമരന്മാർ ഗുണങ്ങളുടെ പരിണാമങ്ങളായ ഇന്ദ്രിയാദികൾ നടത്തുന്ന കർമ്മങ്ങളിൽ ഞാൻ നടത്തുന്നുവെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. അവരെ ആത്മജ്ഞാനി ചലിപ്പിക്കാതിരുപ്പാൻ മനസ്സിരുത്തേണമെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെ ഒന്നുകൂടെ ഉറപ്പിച്ചു.

30. മയിസർവ്വാണി കർമ്മാണി സന്ന്യസ്യാദ്ധ്യാത്മചേതസാ
നിരാശീർന്നിർമ്മമോഭൂത്വാ യുദ്ധ്യസ്വ വിഗതജ്വരഃ.

അദ്ധ്യാത്മചേതസാ=ആത്മജ്ഞാനത്തോടുകൂടെ, സർവ്വാണി കർമ്മാണി=സകല കർമ്മങ്ങളേയും, മയി=എന്നിൽ, സന്ന്യസ്യ=സമർപ്പിച്ചിട്ട്, നിരാശീഃ=ആഗ്രഹമില്ലാത്തവനും, നിർമ്മമഃ=മമതയില്ലാത്തവനും, ഭൂത്വാ=ഭവിച്ചിട്ട്, വിഗതജ്വരഃ=സന്താപരഹിതനായിട്ട്, യുദ്ധ്യസ്വ=യുദ്ധംചെയ്തുകൊൾക.

ജ്ഞാനികളും ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായിട്ട് ഇന്നവിധം കർമ്മം ചെയ്യേണം എന്നുപദേശിച്ചശേഷം നീയും ജ്ഞാനിയാണെങ്കിൽകൂടെ സ്വധർമ്മം ലോകഹിതത്തെ ലക്ഷ്യമാക്കിട്ടു നടത്തുകതന്നെവേണം എന്ന് ഭഗവാൻ അർജ്ജുനനോടുപദേശിക്കുന്നു:—ഇക്കാണപ്പെടുന്നതെല്ലാം ആത്മാവുതന്നെ എന്ന അറിവോടുകൂടെ നിത്യനൈമിത്തികങ്ങളായ സർവ്വകർമ്മങ്ങളെ ബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ എന്നിൽ സമർപ്പിച്ചുകൊൾക. ജയംകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന രാജ്യത്തിൽ ആഗ്രഹംവേണ്ട. വധിക്കപ്പെടുന്ന സഹോദരാദികളിൽ എന്റെ ആളുകൾ എന്ന ഭാവവും വേണ്ട. ഇപ്രകാരം ആഗ്രഹവും സന്താപവും വെടിഞ്ഞുകൊണ്ട് സ്വധർമ്മവും വന്നുചേർന്നതുമായ യുദ്ധം ചെയ്തുകൊൾക. നീ ജ്ഞാനിയാണെങ്കിൽ ബ്രഹ്മം മാത്രം സത്യം. മററെല്ലാം മിത്ഥ്യ എന്ന ജ്ഞാനത്താൽ ലോകഹിതത്തിന്നായിട്ടു കർമ്മംചെയ്യുക. ആത്മജ്ഞാനിയല്ലെങ്കിൽ ഫലത്തിൽ കാംക്ഷകൂടാതെ ചിത്തശുദ്ധിക്കായിട്ടു സർവ്വേശ്വരാർപ്പണബുദ്ധ്യാ നിയതകർമ്മം അനുഷ്ഠിച്ചുകൊൾക. രണ്ടുവിധത്തിലും കർമ്മം ഉപേക്ഷിച്ചുകൂടായെന്നഭിപ്രായം. നീ സ്വയംജ്ഞാനിയാകുന്നത് സ്വപ്രയോജനം. അന്യന്മാക്ക് മാതൃകാപുരുഷനാവുക എന്നതു ലോകസംഗ്രഹം, എന്നു സാരം.

31. യേമേമതമിദം നിത്യമനുതിഷ്ഠന്തി മാനവാഃ
ശ്രദ്ധാവന്തോƒനസൂയന്തോ മുച്യന്തേതേപി കർമ്മഭിഃ.

യേ മാനവാഃ=യാതൊരു മനുഷ്യന്മാർ, ഇദം മേ മതം=എന്റെ ഈ അഭിപ്രായത്തെ. അനസൂയന്തഃ=അസൂയപ്പെടാത്തവരും, ശ്രദ്ധാവന്തഃ=ശ്രദ്ധിക്കുന്നവരുമായിട്ട്, അനുതിഷ്ഠന്തി=നിത്യവും അനുസരിക്കുന്നുവൊ, തേ അപി=അവരും, കർമ്മഭിഃ=കർമ്മങ്ങളാൽ, മുച്യന്തേ=മോചിക്കപ്പെടുന്നു.

മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ കർമ്മം ഉപേക്ഷിച്ചതുകൊണ്ടുമാത്രം മുക്തന്മാരാകയില്ല ചിത്തശുദ്ധിക്കായിട്ട ഈശ്വരാർപ്പണബുദ്ധ്യാ കർമ്മം ചെയ്യേണം എന്നു നിശ്ചയിച്ച ശ്രീഭഗവാൻ ഈ ഉപദേശം അർജ്ജുനന്നുമാത്രമായിട്ടല്ല സർവ്വലോകഹിതത്തിന്നായിട്ടാണെന്നും ഇതനുസരിച്ചു നടക്കുന്നവർക്കു മുക്തിയും നിഷേധിക്കുന്നവർക്ക് അധഃപതനവും ഫലമാണെന്നു കരുണയോടുകൂടെ ബോധിപ്പിക്കുന്നു:—വിവേകികളായ ഏതൊരുത്തർ സർവ്വേശ്വരനായ എന്റെ ഈ നിശ്ചയത്തിൽ ദോഷാരോപം ചെയ്യാതെ ശ്രദ്ധാഭക്തിപുരസ്സരം നിത്യവും ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ കർമ്മം ചെയ്യുന്നുവോ അവർക്ക് അന്തഃകരണശുദ്ധിയും തന്നിമിത്തം നിർവ്വികാരാത്മസ്വരൂപബോധവും അതുകൊണ്ടുതന്നെ നാനാവിധ സുഖദുഃഖങ്ങൾക്കു കാരണമായിരിക്കുന്ന കർമ്മബന്ധത്തിൽനിന്ന് മുക്തിയും ക്രമത്തിൽ സിദ്ധിക്കും.

32 യേത്വേതദഭ്യസൂയന്തോ നാനുതിഷ്ഠന്തിമേമതം
സർവ്വജ്ഞാനവിമൂഢാംസ്താൻ വിദ്ധിനഷ്ടാനചേതസഃ

യേതു=യാതൊരുത്തരാകട്ടെ, മേ ഏതത് മതം=എന്റെ ഈ നിശ്ചയത്തെ, അഭ്യസൂയന്തഃ=ദൂഷിക്കുന്നവരായിട്ട്, ന അനുതിഷ്ഠന്തി=അനുസരിക്കുന്നില്ലയോ, സർവ്വജ്ഞാനവിമൂഢാൻ=സർവ്വാത്മകമായ ബ്രഹ്മത്തെ നന്നായറിയാത്തവരും, അചേതസഃ=അവിവേകികളുമാണെന്നും, നഷ്ടാൻ=പുണ്യലോകമില്ലാത്തവരുമാണെന്ന്, വിദ്ധി=ധരിച്ചുകൊൾക.

ഏതൊരവിവേകികൾ ദുരഹങ്കാരികളായിട്ട് ഈശ്വരനായ എന്റെ ഈ നിശ്ചയത്തെ ദൂഷിക്കുകയും, അനുസരിക്കാതിരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുവോ, അവർ സർവ്വമായി വിളങ്ങുന്ന ബ്രഹ്മത്തെ അറിയാത്തവരും അവിവേകികളുമാകയാൽ പുണ്യലോകം പ്രാപിപ്പാൻ അർഹന്മാരല്ലെന്നും അറിഞ്ഞുകൊൾക. സ്വധർമ്മത്യാഗം പരധർമ്മസ്വീകാരം എന്ന രണ്ടു ദോഷത്താൽ അവർ സ്വയമേവ അധഃപതിക്കുമെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

33. സദൃശം ചേഷ്ടതേസ്വസ്യാഃ പ്രകൃതേർജ്ഞാനവാനപി
പ്രകൃതിം യാന്തി ഭൂതാനി നിഗ്രഹഃകിം കരിഷ്യതി.

ജ്ഞാനവാൻ അപി=ജ്ഞാനമുള്ളവൻകൂടിയും, സ്വസ്യാഃ പ്രകൃതേഃ സദൃശം=തന്റെ പ്രകൃതിക്കനുസരണം, ചേഷ്ടതേ=പ്രവൃത്തിക്കുന്നു, ഭൂതാനി=പ്രാണികൾ, പ്രകൃതിം=പ്രകൃതിയെ, യാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു, നിഗ്രഹഃ=നിരോധം, കിം കരിഷ്യതി=എന്തുചെയ്യും.

എന്റെ നിശ്ചയത്തെ അനുവർത്തിക്കാതെ കർമ്മം വെടിഞ്ഞിരിക്കാമെന്നു വിചാരിക്കുന്ന അവിവേകികൾക്കതു സാദ്ധ്യമല്ലെന്ന് ജ്ഞാനികളെത്തന്നെ ഉദാഹരണമാക്കീട്ടു കാണിക്കുന്നു:—നിരന്തരബ്രഹ്മനിഷ്ഠയാൽ വാസനകളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനിയുംകൂടെ പ്രാണരക്ഷചെയ്വാൻ മാത്രമായിട്ടവശേഷിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രകൃതിയെ അനുസരിച്ചിട്ടല്ലെയൊ ആഹാരാദികാര്യങ്ങൾക്കായി പ്രവൃത്തിക്കുന്നത്. വിശപ്പ്, ദാഹം മുതലായവയെ ജനിപ്പിക്കുന്ന സ്വപ്രകൃതിയെ ജ്ഞാനിക്കും അടക്കുവാൻ കഴിയാതിരിക്കേ മൂഢന്മാരുടെ കഥ പറയേണമോ? സുഖദുഃഖങ്ങളെ അനുഭവിപ്പാനല്ലെയൊ പ്രാണികൾക്കു ദേഹമുണ്ടായിരിക്കുന്നത്. പ്രകൃതിക്കപ്പുറത്തുള്ള ബ്രഹ്മത്തിൽ ലയിച്ചവന്നു ജന്മത്തിന്നവകാശമില്ലല്ലൊ. ജനിച്ചവരെല്ലാം പ്രകൃതിക്കധീനന്മാരാകയാൽ സ്വവാസനാനുരൂപം കർമ്മം ചെയ്യാതിരിപ്പാൻ ആർക്കും സാധിക്കയില്ല. തൽക്കാലം ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ അടക്കുന്നതുകൊണ്ടു എന്തു ഫലമാണുണ്ടാവാൻപോകുന്നത്. പ്രകൃത്യനുസരണം പ്രവൃത്തിക്കാതിരിപ്പാൻ ആർക്കും കഴികയില്ല. ഞാനൊന്നും ചെയ്കയില്ലെന്നുള്ള അവിവേകിയുടെ തൽക്കാലനിശ്ചയം വ്യർത്ഥമെന്നു സാരം.

34. ഇന്ദ്രിയസ്യേന്ദ്രിയസ്യാർത്ഥേ രാഗദ്വേഷൗ വ്യവസ്ഥിതൗ
തയോർന്നവശമാഗച്ഛേത്തൗ ഹ്യസ്യപരിപന്ഥിനൗ.

ഇന്ദ്രിയസ്യ ഇന്ദ്രിയസ്യ=ഓരോരിന്ദ്രിയത്തിന്നും, അർത്ഥേ=അതാതിന്റെ വിഷയത്തിൽ, രാഗദ്വേഷൗ=രാഗവും ദ്വേഷവും, വ്യവസ്ഥിതൗ=വ്യവസ്ഥിതങ്ങളാകുന്നു. തയോഃ=ആ രണ്ടിന്റെ, വശം=അധീനതയെ, ന ആഗച്ഛേത്=പ്രാപിക്കരുത്, തൗ ഹി=അതു രണ്ടുംതന്നെയാകുന്നു, അസ്യ=ഇവന്റെ, പരിപന്ഥിനൗ=ശത്രുക്കൾ

എല്ലാ പ്രാണികളും രാഗദ്വേഷയുക്തയായ പ്രകൃതിയുടെ അധീനതയിൽ അകപ്പെട്ടവരാണെങ്കിൽ നിന്തിരുവടിയരുളിച്ചെയ്ത കർമ്മത്തിൽ ഏർപ്പെടുന്ന മുമുക്ഷു—ആ പ്രകൃതിബന്ധ

ത്തിൽനിന്നു മുക്തനാകുന്നതെങ്ങിനെയെന്ന ശങ്കയെ പരിഹരിപ്പാൻ രാഗദ്വേഷങ്ങളുടെ സ്ഥിതിയും അവയെ അതിക്രമിപ്പാനുള്ള ഉപായവും ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്യുന്നു:— ശ്രോത്രാദികളായ എല്ലാ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും അവയുടെ വിഷയങ്ങളായ ശബ്ദാദികളിൽ ഇഷ്ടമുള്ളതിൽ രാഗം, അനിഷ്ടത്തിൽ ദ്വേഷം എന്നിങ്ങനെ എല്ലാ വിഷയങ്ങളിലും രാഗദ്വേഷങ്ങൾ ഇരിക്കുന്നു. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു രാഗദ്വേഷങ്ങൾ ഉള്ളതുകൊണ്ട് മുമുക്ഷുവിന്ന് എന്തു ദോഷം എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ആ രണ്ടു വൃത്തികൾ മോക്ഷമാർഗ്ഗത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന ഒരുവന്റെ ധർമ്മശ്രദ്ധയാകുന്ന ധനത്തെ അപഹരിക്കുന്ന ശത്രുക്കളാകുന്നു. വഴിയിൽകൂടെ സഞ്ചരിക്കുന്നവന്റെ ധനം അപഹരിക്കുന്ന ചോരന്മാരെന്നപോലെ ഈ വൃത്തികൾ മുമുക്ഷുവിന്റെ ധർമ്മത്തെ അപഹരിച്ചു വിഷയാരണ്യത്തിൽ പതിപ്പിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ഒരുവൻ രാഗദ്വേഷങ്ങളുടെ അധീനത്തിൽ അകപ്പെടാതിരിക്കണം. പദാർത്ഥങ്ങളിലൊ ഗുണകർമ്മങ്ങളിലൊ സമീചീനം അസമീചീനം എന്ന വിചാരം വെക്കരുത്. അതിന്നധീനമായാൽ രാഗദ്വേഷാദിശത്രുക്കൾ ഇവനെ വിട്ടുപിരിയുകയില്ല. മുമുക്ഷു രാഗദ്വേഷങ്ങളെ വിവേകത്താൽ പരിത്യജിച്ച് സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനം ഈശ്വരാരാധനം എന്ന നിഷ്ഠയോടുകൂടെ വിഹിതകർമ്മം ചെയ്തുകൊള്ളണം.

35. ശ്രേയാൻ സ്വധർമ്മോവിഗുണഃ പരധർമ്മാൽ സ്വനുഷ്ഠിതാത്
സ്വധർമ്മേനിധനം ശ്രേയഃ പരധർമ്മോഭയാവഹഃ.

സ്വനുഷ്ഠിതാൽ=നന്നായനുഷ്ഠിക്കപ്പെടുന്ന, പരധർമ്മാൽ=അന്യന്റെ ധർമ്മത്തെക്കാൾ, വിഗുണഃ=ഗുണരഹിതമായ, സ്വധർമ്മഃ=തന്റെ ധർമ്മം, ശ്രേയാൻ=അധികം ശ്രേഷ്ഠമാകുന്നു. സ്വധർമ്മേ=സ്വധർമ്മത്തിൽ, നിധനം=മരണം, ശ്രേയഃ=ശ്രേയസ്കരമാകുന്നു. പരധർമ്മഃ=അന്യധർമ്മം, ഭയാവഹഃ=ഭയജനകമാകുന്നു.

കർമ്മസന്യാസവും ധർമ്മമാണെന്ന വിധിയില്ലെയൊ എന്നാണെങ്കിൽ അതിന്നധികാരം ഉള്ളവന്നല്ലാതെ ദുഃഖമാണെന്ന വിചാരത്താൽ കർമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്ന അപക്വബുദ്ധിക്കതു ധർമ്മമല്ല. "അവരവരുടെ ധർമ്മം അവരവൎക്കു ഗുണം" എന്നാണ് ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം. അവിരക്തൻ കർമ്മം ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു അധർമ്മം. സുവിരക്തൻ കർമ്മത്തിൽ ഏർപ്പെടുന്നതും അധർമ്മം. രണ്ടുപേരും അവരവരുടെ നില തെററാതെയിരുന്നാൽ മാത്രം അതു രണ്ടുപേൎക്കും ധർമ്മം. ശാസ്ത്രം അനുവദിച്ച രീതിയിൽ ഒരുവൻ നന്നായി നടത്തുന്ന ധർമ്മത്തെ അപേക്ഷിച്ച് മറെറാരുവന്റെ നിയതകർമ്മം ഗുണം കുറഞ്ഞതായിരുന്നാൽകൂടെ അതവനെ ക്രമത്തിൽ ഉയൎന്നനിലയിൽ എത്തിക്കും. പരധർമ്മസ്വീകാരത്താൽ ശാസ്ത്രോല്ലംഘനം എന്ന ദോഷത്താൽ നരകപാതാദിഭയം നേരിടും. സ്വധർമ്മശ്രദ്ധനിമിത്തം മരണം സംഭവിച്ചാൽകൂടെ വീര്യസ്വൎഗ്ഗപ്രാപ്തിയാണ് ഫലം. ഒരുവിധത്തിലും അധഃപതനം സംഭവിക്കയില്ല.

അർജ്ജുന ഉവാച=അർജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

36. അഥകേനപ്രയുക്തോയം പാപംചരതി പൂരുഷഃ
അനിച്ഛന്നപിവാർഷ്ണേയ ബലാദിവനിയോജിതഃ.

വാർഷ്ണേയ!=ഹേ പരമാത്മൻ, ബലാത് നിയോജിതഃ ഇവ=ബലവാനാൽ പ്രേരിതനെന്നപോലെ, അയം പുരുഷഃ=ഈ പുരുഷൻ, അനിച്ഛൻ അപി=ഇച്ഛിക്കുന്നവനല്ലെങ്കിലും, കേന=ആരാൽ, പ്രയുക്തഃ=പ്രേരിതനായിട്ട്, പാപം ചരതി=പാപം ചെയ്യുന്നു.

ബ്രഹ്മവിത്തുകൾക്ക് ബ്രഹ്മാനന്ദത്തെ വർഷിക്കുന്ന ജ്ഞാനത്താൽ അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യനായ പരമാത്മാവായ ഹേ ഭഗവൻ! രാജാവിനാലൊ മറെറാ പ്രേരിക്കപ്പെട്ടവനെന്നപോലെ ഈ ജീവൻ പാപഫലത്തെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവനല്ലെന്നിരിക്കിലും ആരാൽ പ്രേരിതനായിട്ടാണ് പാപം ചെയ്യുന്നത് എന്നു അരുളിച്ചെയ്യണം എന്ന് അർജ്ജുനൻ ഭഗവാനോട് പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

ഇന്ദ്രിയജയമില്ലായ്മയാണ് പാപകർമ്മകാരണം എന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെങ്കിലും വേറെയും വല്ല കാരണമുണ്ടൊ. ദോഷത്തിന്റെ അടിസ്ഥാനം അറിഞ്ഞാൽ അതിനെ മുമുക്ഷുക്കൾക്ക് പരിഹരിക്കാമല്ലൊ എന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ മുൻചെയ്ത ഉപദേശത്തെ മറന്നവനെന്നമട്ടിൽ പാപാചരണത്തിന്ന് പ്രബലമായ കാരണം അറിവാൻവേണ്ടീട്ട് അർജ്ജുനൻചെയ്ത ചോദ്യമാണിത്.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാനരുളിച്ചെയ്തു.

37. കാമഏഷക്രോധഏഷ രജോഗുണസമുത്ഭവഃ
മഹാശനോ മഹാപാപ്മാ വിദ്ധ്യേനമിഹവൈരിണം.

ഏഷഃ കാമഃ=ഈ കാമംതന്നെ, ഏഷഃ ക്രോധഃ=ഈ ക്രോധവും, രജോഗുണസമുത്ഭവഃ=രജോഗുണത്തിൽനിന്നുത്ഭവത്തോടുകൂടിയതാകുന്നു, മഹാശനഃ=മഹത്തായ ഭക്ഷണത്തോടുകൂടിയതും, മഹാപാപ്മാ=മഹാപാപത്തോടുകൂടിയതുമാകുന്നു, ഇഹ=ഈ ലോകത്തിൽ, ഏനം=ഇതിനെ, വൈരിണം=ശത്രുവായിട്ടു, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക.

ശ്രീഭഗവാൻ മറുപടിപറഞ്ഞു.

ഏതൊരു പ്രാണി എന്തൊന്നു ചെയ്യുന്നുവൊ അതിന്നെല്ലാം കാരണം കാമമാകുന്നു. കാമമില്ലാത്തവൻ യാതൊന്നും ചെയ്കയില്ല, എന്ന സത്യത്തെ ഭഗവാൻ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. കണ്ടതും കേട്ടതും ഗുണമോ ദോഷമോ എന്നു ചിന്തിക്കാതെ ആഗ്രഹം ജനിപ്പിക്കുന്ന ഒരു ചിത്തവൃത്തിവിശേഷത്തെ കാമമെന്നു പറയുന്നു. അങ്ങിനെ ഒന്നുണ്ടെന്നു എല്ലാവൎക്കും അനുഭവമുള്ളതിനാൽ "ഈ കാമം" എന്നു് കാമത്തെ പ്രത്യക്ഷമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഈ വൃത്തിതന്നെ എന്തെങ്കിലും കാരണത്താൽ തടസ്ഥം നേരിടുമ്പോൾ ക്രോധമായിട്ടു രൂപം മാറുന്നു. അതിനാൽ ക്രോധം എന്നതും കാമത്തിന്റെ രൂപാന്തരമാകുന്നു. ഈ വൃത്തി രജോഗുണത്തിൽനിന്നാണുണ്ടാവുന്നത്. എത്ര കിട്ടിയാലും തൃപ്തിപ്പെടാത്തതാകയാൽ ഇതിന്റെ ഉള്ളിൽ എത്ര കൊള്ളും എന്നു നിശ്ചയിപ്പാൻ കഴികയില്ല. കാമി എന്തെല്ലാം ദുഷ്കൎമ്മങ്ങൾ ചെയ്യുമെന്നും പറവാൻ സാധിക്കയില്ല. അതിനാൽ ഈ കാമം മഹാ ഭക്ഷകനും മഹാപാപിയുമാകുന്നു. സംസാരത്തിൽ ബഹുവിധ കഷ്ടങ്ങൾക്കിടവരുത്തുന്ന മഹാശത്രു ഈ കാമവൃത്തിയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. കാമത്തിന്റെ രൂപാന്തരംതന്നെ ക്രോധമെന്ന കാരണത്താൽ രണ്ടും ഒന്നുതന്നെ എന്നഭിപ്രായം.

38. ധൂമേനാവ്രിയതേ വഹ്നിൎയ്യഥാദൎശോമലേനച
യഥോൽബേനാവൃതോഗൎഭ സ്തഥാതേനേദമാവൃതം.

ധൂമേന=പുകയാൽ, വഹ്നിഃ=അഗ്നിയും, മലേന=ചളിയാൽ, ആദൎശഃ=കണ്ണാടിയും, ഉൽബേന=നേരിയ ചൎമ്മത്താൽ, ഗൎഭഃ=ഗൎഭവും, യഥാ ആവ്രിയതേ=എപ്രകാരം ആവരണംചെയ്യപ്പെടുന്നുവൊ, തഥാ=അപ്രകാരം, തേന=ആ കാമത്താൽ, ഇദം=ഇതു്:—ജ്ഞാനം, ആവൃതം=മറയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കാമം മുക്തിക്കു പ്രതിബന്ധംവരുത്തുന്നതാണെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ അതി സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—അപ്രകാശസ്വരൂപമായ ധൂമം പ്രകാശാത്മകമായ അഗ്നിയേയും പററിച്ചേരുന്ന സ്വഭാവമുള്ള പൊടി പ്രതിബിംബത്തെ ഉൾഗ്രഹിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ള കണ്ണാടിയേയും അചേതനവും മൂട്ടളവുമായ നേരിയ ചൎമ്മം (മറുള്ള എന്നു പറയപ്പെടുന്നതു്) ചേതനാവത്തായ ഗൎഭത്തേയും എങ്ങിനെ മൂടിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നുവൊ അതേവിധത്തിൽ ഈ കാമം പുരുഷന്റെ ജ്ഞാനത്തെ ആച്ഛാദനംചെയ്യുന്നു.

39. ആവൃതം ജ്ഞാനമേതേന ജ്ഞാനിനോനിത്യവൈരിണാ
കാമരൂപേണകൌന്തേയ ദുഷ്പൂരേണാനലേനച.

അനലേന=അലംഭാവമില്ലാത്തതും, ദുഷ്പൂരേണ=ദുഃഖത്തെക്കൊണ്ടു പുരുഷനെ നിറക്കുന്നതും, കാമരൂപേണ=വിഷയത്തെത്തന്നെ സൎവ്വത്ര കാണുന്നതുമായ, ജ്ഞാനിനഃ=ജ്ഞാനിയുടെ, നിത്യവൈരിണാ=നിത്യശത്രുവിനാൽ, ജ്ഞാനം=ബ്രഹ്മവിഷയമായ ബുദ്ധിവൃത്തി, ആവൃതം=മറയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കാമം ബ്രഹ്മജ്ഞാനവിരോധിയാണെന്നതിനെത്തന്നെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. നെയ് മുതലായ പദാൎത്ഥങ്ങളെ എത്രയധികം ഒഴിച്ചാലും ശമിക്കാതെ പോരാ പോരാ എന്ന നിലയിൽ അധികം ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന അഗ്നിക്കു തുല്യമാണ് കാമം. പുരുഷന്നധികമധികം ദുഃഖത്തെയാകുന്നു കാമം ഉണ്ടാക്കുന്നതു്. വിഷയത്തെത്തന്നെ സൎവ്വത്ര കാണുന്നതല്ലാതെ ബ്രഹ്മത്തെ ഒരിക്കലും ഒരിടത്തിലും അതു കാണുകയില്ല. അതിനാൽ അതു് ബ്രഹ്മജ്ഞാനത്തെ

ആഗ്രഹിക്കുന്ന ഏതൊരുവന്റേയും നിത്യശത്രുവാകുന്നു. അങ്ങിനെയിരിക്കുന്ന കാമം ബ്രഹ്മവിഷയകമായ ജ്ഞാനത്തെ:—ബുദ്ധിവൃത്തിയെ, അഗ്നിയെ പുകയെന്നപോലെയും, ജലത്തിന്റെ നൈർമ്മല്യത്തെ ചളിയെന്നപോലെയും, ചന്ദ്രനെ രാഹുവെന്നപോലെയും ആച്ഛാദനം ചെയ്യുന്നു.

40. ഇന്ദ്രിയാണിമനോബുദ്ധി രസ്യാധിഷ്ഠാനമുച്യതേ
ഏതൈർവിമോഹയത്യേഷ ജ്ഞാനമാവൃത്യദേഹിനം.

ഇന്ദ്രിയാണി=ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങളും, മനഃ=മനസ്സും, അസ്യ=ഇതിന്റെ, അധിഷ്ഠാനം=വാസസ്ഥാനമെന്നു, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു, ഏതൈഃ=ഇവയോടുകൂടെ, ഏഷഃ=ഇത്, ജ്ഞാനം=ജ്ഞാനത്തെ, ആവൃത്യ=ആവരണംചെയ്തിട്ടു, ദേഹിനം=പുരുഷനെ, വിമോഹയതി=പലവിധത്തിൽ മോഹിപ്പിക്കുന്നു.

സംസാരകാരണം കാമം, ജ്ഞാനത്തെ ആച്ഛാദനം ചെയ്യുക എന്നതാണതിന്റെ വ്യാപാരം, എന്നു വിശദമാക്കിയതിന്റെശേഷം, മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവന്ന് അതിനെ ജയിപ്പാൻ വഴി കാട്ടിക്കൊടുപ്പാൻവേണ്ടി കാമത്തിന്റെ വാസസ്ഥാനത്തെ കാണിക്കുന്നു:— നേത്രാദികളായ ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങളഞ്ചും മനസ്സും ബുദ്ധിയുമാണ് കാമത്തിന്റെ ആശ്രയം. ഇവയെക്കൊണ്ടു ബ്രഹ്മവിചാരത്തെ ആച്ഛാദനം ചെയ്തിട്ട് ഈ കാമം ജ്ഞാനി അജ്ഞാനിയെന്ന ഭേദംകൂടാതെ സകലരേയും പലവിധത്തിൽ മോഹിപ്പിക്കുന്നു. ഇതു സുഖസാധനം, ഇതിനെ സമ്പാദിക്കുക, അതു ദുഃഖകാരണം അതിനെ അകററുക, എന്നിപ്രകാരം ബുദ്ധിയെ ചലിപ്പിക്കുകയും ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ഞാനെന്നും എന്റേതെന്നുമുള്ള ഭാവത്തെ ജനിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഈ കാമമാണ് പുരുഷന്നു സംസാരകാരണം. ശത്രുവിന്റെ വാസസ്ഥാനത്തെ സ്വാധീനമാക്കിയാൽ ശത്രു കീഴടങ്ങും എന്നതുപോലെ കാമത്തിന്റെ വാസസ്ഥാനം അറിഞ്ഞാൽ മുമുക്ഷുവിന്നു കാമത്തെ കീഴടക്കാമെന്നുള്ള കരുണയോടുകൂടെ ഭഗവാൻ കാമാധിഷ്ഠാനങ്ങളെ അർജ്ജുനന്നുപദേശിച്ചു.

41. തസ്മാത്ത്വമിന്ദ്രിയാണ്യാദൌ നിയമ്യ ഭരതർഷഭ!
പാപ്മാനം പ്രജഹിഹ്യേനം ജ്ഞാനവിജ്ഞാനനാശനം.

തസ്മാത്=അതുകൊണ്ട്, ഭരതർഷഭ=ഭരതകുലശ്രേഷ്ഠ! ത്വം=നീ, ആദൌ=ആദ്യമായിട്ട്, ഇന്ദ്രിയാണി=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ, നിയമ്യ=നിയന്ത്രിച്ചിട്ട്, ജ്ഞാനവിജ്ഞാനനാശനം=ശാസ്ത്രജ്ഞാനത്തേയും അനുഭവജ്ഞാനത്തേയും നശിപ്പിക്കുന്ന, പാപ്മാനം ഏനം=പാപിയായ ഇതിനെ, പ്രജഹി=നിശ്ശേഷം സംഹരിക്കുക.

അതുകൊണ്ട് ഭരതകുലജാതന്മാരിൽ ശ്രേഷ്ഠനായ അർജ്ജുന നീ ആദ്യമായിട്ടിന്ദ്രിയങ്ങളേയും അനന്തരം മനസ്സ്, ബുദ്ധി എന്നിവയേയും കീഴടക്കീട്ടു ശാസ്ത്രത്തിൽനിന്നു സിദ്ധിക്കുന്ന പരോക്ഷജ്ഞാനത്തേയും വിചാരത്തിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്ന അനുഭവജ്ഞാനത്തേയും വിരോധിക്കുന്ന പാപിയായ ഈ കാമത്തെ സമൂലം നശിപ്പിക്കുക. കാമത്തെ നിശ്ശേഷം ജയിക്കാഞ്ഞാൽ ബുദ്ധി നിശ്ചലയാകയില്ല. അശുദ്ധബുദ്ധിയിൽ നിർമ്മലജ്ഞാനമുദിക്കയില്ല. അതു നിമിത്തം മോക്ഷത്തിന്നും അവകാശമില്ല. അതിനാൽ മോക്ഷാർത്ഥി, കാമത്തെ നിശ്ശേഷം നശിപ്പിക്കേണം എന്നഭിപ്രായം. ഇന്ദ്രിയജയദ്വാരാ മനസ്സിനേയും മനോജയദ്വാരാ ബുദ്ധിയേയും സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണം, എന്നക്രമത്തെ കാണിപ്പാനാണ് "ആദൌ ഇന്ദ്രിയാണി" എന്നു പറഞ്ഞത്.

42. ഇന്ദ്രിയാണി പരാണ്യാഹു രിന്ദ്രിയേഭ്യഃ പരംമനഃ
മനസസ്തുപരാബുദ്ധിര്യോബുദ്ധേഃ പരതസ്തുസഃ.

ഇന്ദ്രിയാണി=ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, പരാണി=ശ്രേഷ്ഠങ്ങളും, ഇന്ദ്രിയേഭ്യഃ=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെക്കാൾ, മനഃ=മനസ്സ്, പരം=ശ്രേഷ്ഠവും, മനസഃതു=മനസ്സിനെക്കാൾ ആവട്ടെ. ബുദ്ധിഃ=ബുദ്ധി, പരാ=ശ്രേഷ്ഠയും, ബുദ്ധേഃ=ബുദ്ധിയെക്കാൾ, സഃ=അവൻ:—ആത്മാവു, പരതഃപരഃ=ശ്രേഷ്ഠത്തിൽവെച്ചും ശ്രേഷ്ഠം.

കാമത്തെ ജയിപ്പാൻ പ്രയാസം. ബലവാന്റെ സഹായം ആവശ്യം. മുമുക്ഷു ബലവാനായ ഏതൊരുവനെ ആശ്രയിച്ചിട്ടാണ് കാമജയം സാധിക്കേണ്ടത് എന്നു ബോധിപ്പിക്കു

വാൻ ഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്യുന്നു:— ശരീരം അതിസ്ഥൂലം, ജഡം, ബാഹ്യം. അതിനെ പ്രവൃത്തിയിൽ ഏൎപ്പെടുത്തുന്ന ജ്ഞാനകൎമ്മേന്ദ്രിയങ്ങൾ ശരീരത്തെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠങ്ങളും ശരീരത്തിൽനിന്നും ആന്തരമാകയാൽ സൂക്ഷ്മങ്ങളും അതിനാൽത്തന്നെ ഭിന്നങ്ങളുമാകുന്നു. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്ക് പ്രകാശത്തെ കൊടുക്കുന്ന മനസ്സ് ഇന്ദ്രിയങ്ങളെക്കാൾ ആന്തരവും സൂക്ഷ്മവും ഭിന്നവും ശ്രേഷ്ഠവുമാകുന്നു. ബുദ്ധിക്ക് പ്രകാശം നൽകുന്ന ആത്മാവാകട്ടെ ബുദ്ധിയെക്കാൾ ആന്തരവും സൂക്ഷ്മവും ഭിന്നവും ശ്രേഷ്ഠവുമാകുന്നു. ആത്മാവിനെക്കാൾ ആന്തരമൊ സൂക്ഷ്മമൊ ഭിന്നമൊ ആയിട്ടു മറ്റൊന്നുമില്ല. ഏതൊന്ന് മറ്റേതൊന്നിനെ പ്രവൃത്തിപ്പിക്കുന്നുവോ പ്രവൎത്തകമായ അത് പ്രവൎത്ത്യമായ വസ്തുവിനെക്കാൾ സൂക്ഷ്മം. ആഭ്യന്തരം പ്രകാശകം ശ്രേഷ്ഠം എന്ന ന്യായപ്രകാരം സ്ഥൂലദേഹം മുതൽ സൂക്ഷ്മബുദ്ധിവരെയുള്ള സൎവ്വത്തേയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതും അത്യന്തം സൂക്ഷ്മവും സൎവ്വാന്തരവുമായ ആത്മാവുതന്നെ സൎവ്വോപരി ശ്രേഷ്ഠം എന്നാണുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്.

43. ഏവംബുദ്ധേഃ പരം ബുദ്ധ്വാസംസ്തഭ്യാത്മാനമാത്മനാ
ജഹിശത്രും മഹാബാഹോകാമരൂപം ദുരാസദം.

മഹാബാഹോ!=ഹേ പരാക്രമസ്വഭാവ!, ബുദ്ധേഃ=ബുദ്ധിയിൽനിന്നും, പരം ആത്മാനം=വിലക്ഷണനായ ആത്മാവിനെ, ആത്മനാ=ആത്മാവുകൊണ്ടുതന്നെ, ബുദ്ധ്വാ=അറിഞ്ഞിട്ട്, സംസ്തഭ്യ=നന്നായി യോജിപ്പിച്ചിട്ട്, ദുരാസദം=ദുൎജ്ജയനും, കാമരൂപം=കാമാത്മകനുമായ, ശത്രും=ശത്രുവിനെ, ജഹി=സംഹരിച്ചാലും.

മുകളിൽ വിവരിച്ചവിധം ദൃശ്യങ്ങളായ ദേഹാദിബുദ്ധ്യന്തവസ്തുക്കളുടെ പ്രകാശകനും കാണുന്നവനുമായ പരമാത്മാവിനെ സമ്യക്ദൎശനസമൎത്ഥയായ ബുദ്ധികൊണ്ടറിഞ്ഞിട്ട് ആ പരമാത്മാവുതന്നെ ഞാൻ എന്ന സ്വസ്വരൂപത്തെ അതിൽതന്നെ യോജിപ്പിച്ചിട്ട്–അതിൽനിന്നു ഭിന്നനല്ല ഞാൻ എന്ന ദൃഢബോധത്തോടുകൂടെ ദുൎജ്ജയനും കാമരൂപനുമായ ശത്രുവിനെ ജയിച്ചുകൊൾക. കാമജയം സാധിപ്പാൻ മതിയായ പരാക്രമം ഉണ്ടായാൽ മാത്രമേ പരാക്രമി എന്ന പേരിനു നീ അൎഹനാകയുള്ളൂ. പരാക്രമത്തിന്റെ പരമാവധി കാമജയമാകുന്നു. ആത്മാശ്രയംകൊണ്ടു മാത്രമേ കാമത്തെ ജയിപ്പാൻ സാധിക്കയുള്ളൂ–എന്ന രണ്ടു സംഗതിയെ ഇവിടെ സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാസൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാൎജ്ജുനസംവാദേ കൎമ്മയോഗോനാമ തൃതീയോഽധ്യായഃ സമാപ്തഃ.

ഓം നമോഭഗവതേവാസുദേവായ.

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 4-ാം അദ്ധ്യായം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച.

1. ഇമം വിവസ്വതേയോഗം പ്രോക്തവാനഹമവ്യയം
വിവസ്വാൻമനവേപ്രാഹ മനുരിക്ഷ്വാകവെഽബ്രവീത്.

അവ്യയം=നാശമില്ലാത്തതായ, ഇമം യോഗം=ഈ യോഗത്തെ, അഹം=ഞാൻ, വിവസ്വതേ=വിവസ്വാന്നായ്ക്കൊണ്ട്, പ്രോക്തവാൻ=ഉപദേശിച്ചു, വിവസ്വാൻ=വിവസ്വാൻ, മനവേ=മനുവിന്നായ്ക്കൊണ്ടും, മനുഃ=മനു, ഇക്ഷ്വാകവെ=ഇക്ഷ്വാകുവിന്നായ്ക്കൊണ്ടും, അബ്രവീത്=പറഞ്ഞു.

രണ്ടും മൂന്നും അദ്ധ്യായങ്ങൾകൊണ്ട് ജ്ഞാനകൎമ്മയോഗങ്ങളാകുന്ന ഉപായത്തിൽകൂടെ ആത്മസ്വരൂപജ്ഞാനം സമ്പാദിക്കാം എന്നു കാണിച്ചു. പാരമ്പൎയ്യാനുസരണം ഇതിന്ന് പ്രാധാന്യമുണ്ടെന്നുകാണിപ്പാൻ ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—പരമാത്മാവായ ഞാൻ സൃഷ്ട്യാരംഭത്തിൽ നാശരഹിതവും കൎമ്മദ്വാരാ സാധ്യവുമായ ഈ ജ്ഞാനയോഗത്തെ വിവസ്വാനും വിവസ്വാൻ സ്വപുത്രനായ മനുവിന്നും മനു സ്വപുത്രനായ ഇക്ഷ്വാകുവിന്നും വിശദമായുപദേശിച്ചു.

2. ഏവംപരമ്പരാപ്രാപ്ത മിമംരാജൎഷയോവിദുഃ
സകാലേനേഹമഹതാ യോഗോനഷ്ടഃ പരംതപ!

പരംതപ!=ഹേ ശത്രുതാപന! ഏവം=ഇപ്രകാരം, പരംപരാപ്രാപ്തം=പാരമ്പൎയ്യമായി സിദ്ധിച്ചതായ, ഇമം=ഇതിനെ: രാജൎഷയഃ=രാജാക്കന്മാരും ഋഷികളും, വിദുഃ=അറിഞ്ഞിരുന്നു, സഃ=അത്, മഹതാകാലേന=മഹാകാലഗതിയാൽ, ഇഹ=ഈ ലോകത്തിൽ, നഷ്ടഃ=നശിച്ചിരിക്കുന്നു.

ബ്രഹ്മനിഷ്ഠകൊണ്ട് കാമാദി ശത്രുക്കളെ ജയിപ്പാൻ സമൎത്ഥനായ അൎജ്ജുന! വിവസ്വാൻ മുതലായ മഹാപുരുഷന്മാർമുഖാന്തരം നടപ്പിൽ വന്നിരുന്ന ഈ ജ്ഞാനയോഗം അധികകാലം കഴിഞ്ഞതുകൊണ്ട് ശരിയായ ഉപദേഷ്ടാക്കളും അനുഷ്ഠിക്കുന്നവരും ഇല്ലാതെവന്നതിനാൽ ഈ ലോകത്തിൽ പ്രചാരം ഇല്ലാത്ത നിലയിൽ എത്തിയിരിക്കുന്നു.

3. സഏവായം മയാതേ/ദ്യയോഗഃ പ്രോക്തഃ പുരാതനഃ
ഭക്തോസിമേ സഖാചേതിരഹസ്യം ഹ്യേതദുത്തമം.

പുരാതനഃ=പണ്ടുതന്നെയുള്ളതായ, സഃ ഏവ യോഗഃ=ആ യോഗംതന്നെ, അദ്യ=ഇപ്പോൾ, തേ=നിണക്കായിക്കൊണ്ട്, മയാ=എന്നാൽ, പ്രോക്തഃ=നന്നായുപദേശിക്കപ്പെട്ടു, ത്വം=നീ, മേ=എന്റെ, ഭക്തഃ=ഭക്തനും, സഖാ ച ഇതി=സഖാവും എന്ന ഹേതുവാൽ, ഉത്തമം=ഉൽകൃഷ്ടവും, രഹസ്യം=ഗോപ്യവുമായ, ഏതത്=ഇത്, (പ്രോക്തഃ=ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടു.)

നഷ്ടപ്രായമായ ആ യോഗം ലോകത്തിൽ നടപ്പാകാതെയിരുന്നാൽ അസംഗനും നിൎവ്വികാരനുമായ ആത്മാവിൽ ദേഹാദിഭാവങ്ങളെ അദ്ധ്യസിച്ചതുനിമിത്തം സാധാരണ ജനങ്ങൾ അനുഭവിക്കുന്ന സംസാരദുഃഖങ്ങളിൽനിന്നു മോചനം സിദ്ധിക്കുകയില്ല. അതിനാൽ എന്റെ ഭക്തനും സഖാവുമായ നിന്റെ ഞാനെന്നും എന്റേതെന്നുമുള്ള മോഹത്തെ നശിപ്പിക്കുവാനും നീ മുഖാന്തരം ലോകത്തിൽ പുനരപി നടപ്പിൽ വരുത്താനും വേണ്ടീട്ടാണ് ജീവാനുഗ്രഹതൽപരനായ ഞാൻ നിണക്കിപ്പോൾ ഉപദേശിച്ചത്. ഞാൻ കൎത്താഭോക്താവെന്ന അജ്ഞാനത്തിൽനിന്നു നിവൃത്തിയുണ്ടാകുവാൻ അത്യുത്തമമായതും അതിനാൽത്തന്നെ ഗോപ്യവുമായ ഇതിനെ ആരോടെങ്കിലും പറഞ്ഞുകൂടാത്തതാകയാൽ തക്ക സമയത്തിൽ തക്ക പാത്രമായ നിണക്കുപദേശിച്ചതാകുന്നു.

അൎജ്ജുന ഉവാച.

4. അപരം ഭവതോജന്മ പരംജന്മവിവസ്വതഃ
കഥമേതദ്വിജാനീയാം ത്വമാദൌ പ്രോക്തവാനിതി.

ഭവതഃ=ഭവാന്റെ, ജന്മ=ജനനം, അപരം=ഈയ്യിടെയുണ്ടായത്, വിവസ്വതഃ ജന്മ=വിവസ്വാന്റെ ജന്മം, പരം=മുമ്പേയുണ്ടായത്, ത്വം=നിന്തിരുവടി, ആദൌ=ആദിയിൽ, ഏതത്=ഇതിനെ, പ്രോക്തവാൻ ഇതി=ഉപദേശിച്ചുവെന്ന്, കഥംവിജാനീയാം=ഞാൻ എങ്ങിനെ അറിയും.

ഈ കൃഷ്ണൻ=വസുദേവപുത്രൻ. ഇദ്ദേഹം പറഞ്ഞത് എങ്ങിനെ പ്രമാണമാകും എന്ന വിചാരമുണ്ടായാൽ ഗീതാശാസ്ത്രത്തെ പ്രമാണമാക്കാൻ ചിലരെങ്കിലും മടിച്ചുവെന്നു വരാം. അങ്ങിനെ വന്നുകൂടാ. ശ്രീകൃഷ്ണൻ സാധാരണമനുഷ്യനല്ലെന്ന തത്വം ഭഗവന്മുഖത്തിൽനിന്നുതന്നെ ജനങ്ങൾക്കു ധരിപ്പാനിടവരുത്തേണം എന്നഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ അൎജ്ജുനൻ പറയുന്നു:—ഹേ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി വസുദേവപുത്രനായിട്ടു ഇപ്പോൾ അല്ലയൊ ഭൂമിയിൽ ജനിച്ചിരിക്കുന്നത്. വിവസ്വാൻ (സൂൎയ്യൻ) വിരാട്പുരുഷന്റെ നേത്രത്തിൽനിന്നു ലോകാദിയിൽ ജനിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇന്നുണ്ടായ നിന്തിരുവടി അന്നുണ്ടായ വിവസ്വാനുപദേശിച്ചുവെന്ന് ഞാനോ മററാരാനുമോ എങ്ങിനെ വിശ്വസിക്കും.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

5. ബഹൂനിമേവ്യതീതാനി ജന്മാനി തവചാൎജ്ജുന!
താന്യഹം വേദസൎവ്വാണി നത്വം വേത്ഥപരംതപ!

മേ=എന്റെ, ബഹൂനിജന്മാനി=അനേക ജന്മങ്ങൾ, വ്യതീതാനി=കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു, അൎജ്ജു

ന!=ഹേ അൎജ്ജുന:, തവച=നിന്റേയും, അഹം=ഞാൻ, താനി=അവയെ, വേദ=അറിയുന്നു, ത്വം=നീ, നവേത്ഥ=അറിയുന്നില്ല.

ഹേ പരന്തപനായ അൎജ്ജുന! ഞാൻ എന്റെ മായാവിലാസവൈഭവത്താൽ ഈ രൂപം ഇപ്പോൾ ധരിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ ഇതിന്നുമുമ്പെയും എത്രയോ രൂപങ്ങളെ ധരിച്ചിട്ടുണ്ട്. നീയും അതുപോലെതന്നെ അനേകജന്മങ്ങളെ എടുത്തിട്ടുണ്ട്. ഞാൻ ധരിച്ചവയും ജീവന്മാർ_നിന്നെപ്പോലുള്ളവർ ധരിച്ചവയും ആയ എല്ലാ ജന്മങ്ങളേയും ഞാനറിയുന്നു. സൎവ്വജ്ഞനായ എന്റെ ജ്ഞാനം നിത്യമാകയാൽ_ഞാൻതന്നെ ജ്ഞാനസ്വരൂപനാകയാൽ_എല്ലാം ഞാൻ അറിയുന്നു. പുണ്യപാപകൎമ്മവാസനാബദ്ധനായ നീയും നിന്നെപ്പോലെയുള്ള മറവുള്ളവരും അതറിയുന്നില്ല. ജീവനും, ഈശ്വരനും തമ്മിലുള്ള ഭേദത്തെ ഇവിടെ അല്പം പ്രകാശിപ്പിച്ചു.

6. അജോപിസന്ന വ്യയാത്മാ ഭൂതാനാമീശ്വരോപിസൻ
പ്രകൃതിം സ്വാമധിഷ്ഠായ സംഭവാമ്യാത്മമായയാ.

അജഃ അപി=ജനിക്കാത്തവനും, അവ്യയാത്മാ അപി=നാശരഹിതസ്വഭാവനും, ഭൂതാനാം=ഉണ്ടായവരുടെയെല്ലാം, ഈശ്വരഃ അപി=നിയന്താവും, സൻ=ആയിട്ട്, സ്വാംപ്രകൃതിം=എന്റെ അധീനത്തിലിരിക്കുന്ന മൂലപ്രകൃതിയെ, അധിഷ്ഠായ=ഉപാധിയായി സ്വീകരിച്ചിട്ട്, ആത്മമായയാ=എന്റെ മായകൊണ്ട്, സംഭവാമി=ഞാൻ ദേഹം ധരിച്ചിരിക്കുന്നു.

കൎമ്മംകൊണ്ടു ജനിക്കുന്നു കൎമ്മംകൊണ്ടുതന്നെ മരിക്കയും ചെയ്യുന്നുവെന്നല്ലെ പ്രമാണനിശ്ചയം. അതിനാൽ കൎമ്മാധീനനല്ലാത്ത നിന്തിരുവടി എങ്ങിനെ ജനിച്ചുവെന്ന സംശയത്തിന്നു സമാധാനം:—ലോകത്തിലുള്ളവർ കൎമ്മാധീനന്മാരായിട്ടു ജനിക്കുന്നതുപോലെയല്ല ഞാൻ ജനിക്കുന്നത്. എന്റെ മായയെ ഞാൻ സ്വതന്ത്രനായി സ്വീകരിച്ചിട്ടു ജനിക്കയാണ് എന്നുത്തരം പറയുന്നു:—ഞാൻ ജനിക്കുന്നവനും മരിക്കുന്നവനുമല്ല. ജനിക്കുന്നവരായ ബ്രഹ്മാദിസകലരും എന്റെ സാന്നിദ്ധ്യമാത്രത്താൽ ജനിക്കുന്നവരാകയാൽ നിയന്താവുതന്നെ ഞാനെന്നിരിക്കിലും നിയന്തൃത്വം എന്ന അവസ്ഥയും എന്നിൽ വാസ്തവത്തിൽ ഇരിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ എന്റെ അധീനത്തിലിരിക്കുന്ന മൂലപ്രകൃതിയെ ഉപാധിയായംഗീകരിച്ചിട്ടു മായാബലത്താൽ ഞാനവതരിക്കുന്നു. മായയാകട്ടെ അഗ്നിയിൽ ദാഹശക്തിയെന്നപോലെയും സൂൎയ്യനിൽ പ്രഭയെന്നപോലെയും എന്നിൽനിന്നന്യയല്ലതാനും, എന്നു കാണിപ്പാനാണ് ആത്മമായയാ" എന്ന പദപ്രയോഗം. എന്നിലിരിക്കുന്ന ശക്തിയും ഞാനും ഒന്നുതന്നെയാകയാൽ ആ ശക്തിനിമിത്തം ഞാൻ ദേവാദികളിൽ സ്വരൂപംധരിച്ചവതരിക്കുന്നു. ജീവകോടികൾ മായാബദ്ധന്മാർ. ഞാൻ മായാധിനാഥൻ എന്ന് ജീവനും ഈശ്വരനും തമ്മിൽ ഭേദംകാണിച്ചു.

7. യദായദാഹി! ധൎമ്മസ്യ ഗ്ലാനിൎഭവതി ഭാരത!
അഭ്യുത്ഥാനമധൎമ്മസ്യ തദാത്മാനം സൃജാമ്യഹം.

ധൎമ്മസ്യ=ധൎമ്മത്തിന്ന്, ഗ്ലാനിഃ=വിച്ഛിത്തി, യദായദാഭവതി=എപ്പോൾ ഭവിക്കുന്നുവൊ, അധൎമ്മസ്യ=അധൎമ്മത്തിന്റെ, അഭ്യുത്ഥാനം=ഉയൎച്ചയും, യദാഭവതി=എപ്പോൾ ഭവിക്കുന്നുവോ, തദാ=അപ്പോൾ, ആത്മാനം=ആത്മാവിനെ_എന്നെ, അഹം സൃജാമി=ഞാൻ സൃഷ്ടിക്കുന്നു.

എപ്പോൾ ദേവാദികളിൽ മായകൊണ്ടങ്ങുന്നവതരിക്കും എന്നതിന്നു സമാധാനം. വൎണ്ണാശ്രമികളുടെ അഭ്യുദയത്തിന്നും മോക്ഷത്തിന്നും കാരണമായ വൈദികധൎമ്മത്തിന്നു വിച്ഛിത്തിയും സൎവ്വാനൎത്ഥഹേതുവായ അധൎമ്മത്തിന്ന് അഭിവൃദ്ധിയും എപ്പോൾ സംഭവിക്കുന്നുവൊ അപ്പോൾ ഞാൻ സ്വേച്ഛയാ അവതരിക്കുന്നു. ഞാൻ ലോകരക്ഷകനും ലോകം എന്നാൽ രക്ഷണീയവുമാണെന്നു സാരം.

8. പരിത്രാണായസാധൂനാം വിനാശായചദുഷ്കൃതാം.
ധൎമ്മസംസ്ഥാപനാൎത്ഥായ സംഭവാമിയുഗേയുഗേ.

സാധൂനാം=സാധുക്കളുടെ, പരിത്രാണായ=സംരക്ഷിക്കായ്ക്കൊണ്ടും, ദുഷ്കൃതാം=ദുഷ്കൎമ്മംചെയ്യുന്നവരുടെ, വിനാശായച=മൂലതോനാശത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ടും, ധൎമ്മസംസ്ഥാപനാൎത്ഥാ

യച=ധർമ്മത്തിന്റെ സ്ഥിരപ്രതിഷ്ഠക്കായിക്കൊണ്ടും, യുഗേയുഗേ=യുഗംതോറും, സംഭവാമി=ഞാനവതരിക്കുന്നു.

ദേവാദികളിൽ ഭഗവദവതാരം എപ്പോൾ എന്തിനായിട്ടെന്നു ബോധിപ്പിക്കുന്നു:—പ്രാണഹാനി നേരിട്ടാൽപോലും ധർമ്മംതെററി നടക്കുകയില്ലെന്നുള്ള ദൃഢനിശ്ചയമുള്ള സാധുക്കളെ സംരക്ഷിപ്പാനും എപ്പോഴും ത്രികരണങ്ങളെക്കൊണ്ടും ധർമ്മവിരോധികളായ കർമ്മങ്ങളെമാത്രം ചെയ്യുന്ന ദുർജ്ജനങ്ങളെ സമൂലം നശിപ്പിക്കുവാനും ധർമ്മത്തെ സ്ഥിരമായുറപ്പിക്കുവാനും ഞാൻ കൃതാദിയുഗങ്ങൾതോറും അവതരിക്കുന്നു. സാധുരക്ഷണം, ദുർജ്ജനശിക്ഷണം ധർമ്മസ്ഥാപനം ഈ മൂന്നുകാര്യം സാധിക്കുന്നതാണ് അവതാരപ്രയോജനം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. യജ്ഞാദികർമ്മങ്ങളാൽ ദേവപ്രീതി അതു നിമിത്തം യഥാകാലംവൃഷ്ടി. അതിൽനിന്നു ധാന്യോല്പത്തി. അതിൽനിന്നു പ്രാണിജീവനം. അതിനാൽ ധർമ്മസംരക്ഷണദ്വാരാ വിശ്വസംരക്ഷണം സാധിക്കുന്നതുതന്നെ അവതാരപരമപ്രയോജനം എന്നു സാരം.

9. ജന്മകർമ്മചമേദിവ്യ മേവം‌യോവേത്തിതത്വതഃ.
ത്യക്ത്വാദേഹം പുനർജന്മനൈതിമാമേതിസോ ഽർജ്ജുന!

മേജന്മകർമ്മച=എന്റെ ജന്മവും കർമ്മവും, ദിവ്യം=ബ്രഹ്മമാത്രമാണെന്നു, തത്വതഃ=യഥാർത്ഥമായിട്ടു, യഃ=ഏതൊരുവൻ, വേത്തി=അറിയുന്നുവൊ, സഃ=അവൻ, ദേഹംത്യക്ത്വാ=ദേഹത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചശേഷം, പുനർജന്മ=രണ്ടാമതു ജന്മത്തെ, ന ഏതി=പ്രാപിക്കുന്നില്ല, മാം ഏതി=എന്നെ പ്രാപിക്കുന്നു.

ദുഷ്ടനിഗ്രഹം, ശിഷ്ടപരിപാലനം, ധർമ്മസ്ഥാപനം ഇവ സാധിപ്പാനും വിവസ്വാൻ മുതലായ വിശിഷ്ടന്മാക്കു യോഗം ഉപദേശിപ്പാനുംവേണ്ടീട്ടു മായയാൽ ഭഗവാൻ സ്വീകരിച്ച ദേഹങ്ങളെയും ചെയ്തകർമ്മങ്ങളെയും അറിയുന്നവനുള്ള ഫലത്തെ പറയുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! അന്യാപേക്ഷകൂടാതെ സ്വയമേവ പ്രകാശിക്കുന്ന ചിൽസ്വരൂപനായ എന്നിൽ പ്രകാശിക്കുന്ന പ്രകൃതിയും ആ പ്രകൃതിയെ സ്വേച്ഛയാ സ്വീകരിച്ചുകൊണ്ടുള്ള എന്റെ അവതാരവും അതിൽ ചെയ്യുന്ന വിശ്വസംരക്ഷണം മുതലായ കർമ്മങ്ങളും ബ്രഹ്മസ്വരൂപംതന്നെ അതിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ല എന്നു ഏതൊരുവൻ സർവ്വം ബ്രഹ്മം എന്നു ശരിയായിട്ടറിയുന്നുവോ അവൻ ആ വിദ്വൽശരീരത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചതിനുശേഷം മരണാനന്തരം രണ്ടാമതു ജനിക്കയില്ല. ബ്രഹ്മജ്ഞാനം നിമിത്തം എന്നോടുകൂടെ ഐക്യംപ്രാപിക്കുന്നു. അവൻ വിദേഹമുക്തിയെ പ്രാപിക്കും എന്നു സാരം.

10. വീതരാഗഭയക്രോധാ മന്മയാമാമുപാശ്രിതാഃ
ബഹവോജ്ഞാനതപസാ പൂതാമൽഭാവമാഗതാഃ.

വീതരാഗഭയക്രോധാഃ=രാഗം ഭയം ക്രോധം എന്നിവയില്ലാത്തവരും, ജ്ഞാനതപസാ=ജ്ഞാനമാകുന്ന തപസ്സുകൊണ്ടു, പൂതാഃ=പരിശുദ്ധന്മാരുമായ, ബഹവഃ=അനേകംപേർ, മാം ഉപാശ്രിതാഃ=എന്നെ ആശ്രയിച്ചവരും, മന്മയാഃ=എന്റെ സ്വരൂപമുള്ളവരുമായിട്ട്, മൽഭാവം=എന്റെ ഭാവത്തെ_ബ്രഹ്മത്തെ_ആഗതാഃ=പ്രാപിച്ചവരാകുന്നു.

സർവ്വമായി വിളങ്ങുന്നത് ബ്രഹ്മംതന്നെയെന്ന കാഴ്ചയാകുന്ന യോഗത്താൽ അനേകംപേർ മുക്തന്മാരായിട്ടുണ്ടെന്നു കാണിച്ചുകൊണ്ടു ഈ യോഗം പുരാതനമാണെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ ഉറപ്പിക്കുന്നു:— ഭോഗപദാർത്ഥങ്ങളിൽ രാഗം, ആദ്ധ്യാത്മികാദ്യുപദ്രവങ്ങളിൽനിന്നു ഭയം. അപകാരികളിൽ ക്രോധം എന്നിവയെ തീവ്രമായ മോക്ഷേച്ഛനിമിത്തമുണ്ടായ വൈരാഗ്യത്താൽ നശിപ്പിച്ചവരും ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാനെന്ന സാക്ഷാൽകാരമാകുന്ന ജ്ഞാനംതന്നെയാകുന്ന തപസ്സിനാൽ പരിശുദ്ധന്മാരുമായ വാമദേവൻ മുതലായ പലരും ഉള്ളിലും പുറത്തും ബ്രഹ്മത്തെത്തന്നെ ദർശിക്കുന്നവരും അതിനാൽ തന്നെ പരിപൂർണ്ണഭാവത്തോടുകൂടിയവരുമായിട്ട് ശരീരനാശാനന്തരം ബ്രഹ്മസായൂജ്യംപ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഈ യോഗം പുരാതനമാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

11. യേയഥാമാം പ്രപദ്യന്തേ താം സ്തഥൈവഭജാമ്യഹം
മമവർത്മാനുവർത്തന്തേ മനുഷ്യാഃ പാർത്ഥസർവ്വശഃ.

യേ=ഏതൊരുത്തർ, യഥാ=ഏതുവിധത്തിൽ, മാം=എന്നെ, പ്രപദ്യന്തേ=ആശ്രയിക്കുന്നുവോ, അഹം=ഞാൻ, താൻ=അവരെ, തഥാഏവ=അപ്രകാരംതന്നെ. ഭജാമി=സ്വീകരിക്കുന്നു:—അനുഗ്രഹിക്കുന്നു. പാർത്ഥ!=ഹേ അർജ്ജുന! മനുഷ്യാഃ=ചിന്താശീലന്മാർ, സർവ്വശഃ=എല്ലാവരും, മമവർത്മ=എന്റെ മാർഗ്ഗത്തെ-കർമ്മയോഗത്തെ-അനുവർത്തന്തേ=അനുസരിക്കുന്നു.

ഹേ ഭഗവൻ സർവ്വാധിഷ്ഠാനമായ നിന്തിരുവടിയിൽത്തന്നെയല്ലയൊ സർവ്വപ്രാണികളും വസിക്കുന്നത്? അങ്ങിനെയിരിക്കെ നിന്തിരുവടി ചിലർക്കുമാത്രം മുക്തിയേയും പലർക്കും പുനർജ്ജന്മത്തെയുംനൽകുന്നതു പക്ഷപാതമല്ലെയൊ എന്നു ശങ്കിക്കുന്ന അർജ്ജുനനോടു ഭഗവാൻ പറയുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന എനിക്കു രണ്ടു രൂപമുണ്ട്. ഒന്നു ലോകസ്വരൂപം. വ്യക്തം. മറ്റൊന്ന് ബ്രഹ്മസ്വരൂപം. അവ്യക്തം. ലോകത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന സകല ഭോഗ്യപദാർത്ഥങ്ങളും അവയെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന നിരവയവബ്രഹ്മരസവും ഞാൻതന്നെയാകുന്നു. ഏതൊരുത്തർ എന്നെ ഏതുവിധത്തിൽ ആശ്രയിക്കുന്നുവോ അവരെ ഞാൻ ആവിധത്തിൽ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു. ലൌകികപദാർത്ഥസ്വരൂപനായ-വ്യക്താകാരനായ-എന്നെ ആശ്രയിക്കുന്നവൎക്ക് ആ ഭോഗങ്ങളെ ഞാൻ കൊടുക്കുന്നു. അവ്യക്തബ്രഹ്മാനന്ദമായ എന്നെ ആശ്രയിക്കുന്നവൎക്ക് ആ ആനന്ദത്തെയും ഞാൻ നൽകുന്നു. അതിനാൽ എനിക്ക് പക്ഷപാതമില്ല. ഞാൻ സർവ്വൎക്കും സമൻതന്നെ. ശാസ്ത്രസൽഗുരുസേവകൊണ്ടും സ്വബുദ്ധികൊണ്ടും നിരൂപണംചെയ്ത് ചിത്തശുദ്ധി സമ്പാദിച്ചിരിക്കുന്ന വിദ്വാന്മാർ വിഷയങ്ങളുടെ നശ്വരതയെ അറിഞ്ഞ് അവയെ പരിത്യജിക്കയും ജ്ഞാനയോഗ്യത സിദ്ധിപ്പാനായിട്ടു ഞാനുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന നിഷ്കാമകർമ്മത്തെയഭ്യസിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അവർ മനശ്ശുദ്ധിദ്വാരാ എന്റെ അവ്യക്തസ്വരൂപത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. ആകയാൽ ആരെന്നെ എന്താഗ്രഹിച്ചു സേവിക്കുന്നുവോ അതിനെ കൊടുക്കുന്നുവെന്നല്ലാതെ വിഷമഭാവം എനിക്കില്ലെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. യാദൃശീ ഭാവനായത്ര സിദ്ധിർഭവതിതാദൃശീ=ഭാവനക്കനുസരിച്ച ഫലം സിദ്ധിക്കും എന്നാണ് സിദ്ധാന്തം.

12. കാംക്ഷന്തഃ കർമ്മണാംസിദ്ധിം യജന്ത ഇഹദേവതാഃ
ക്ഷിപ്രംഹിമാനുഷേലോകേ സിദ്ധിർഭവതികർമ്മജാ.

ഇഹലോകേ=ഈ ലോകത്തിൽ, ദേവതാഃ=ദേവന്മാരെ, യജന്തഃ=ആരാധിക്കുന്നവർ, കർമ്മണാം=കർമ്മങ്ങളുടെ, സിദ്ധിം=സിദ്ധിയെ=സത്വശുദ്ധിയെ-, കാംക്ഷന്തഃ=ആഗ്രഹിക്കുന്നവരാകുന്നു, ഹി=യാതൊന്നുഹേതുവായിട്ട് മാനുഷേ ലോകേ=മനുഷ്യലോകത്തിൽ, കർമ്മജാ സിദ്ധിഃ=കർമ്മജന്യയായ സിദ്ധി, ക്ഷിപ്രം ഭവതി=ശീഘ്രം ഭവിക്കുന്നു.

മോക്ഷത്തിന്നു സാക്ഷാൽ കാരണമായ ജ്ഞാനമാർഗ്ഗത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട് പണ്ഡിതന്മാർക്കുടെ കർമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽ ഏർപ്പെടുന്നതെന്തുകാരണത്താൽ എന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:—ജ്ഞാനമുണ്ടാകേണമെങ്കിൽ ചിത്തം രാഗാദിദോഷദുഷ്ടമല്ലാത്തതായും ശുദ്ധമായും ഇരിക്കേണം. ആ നില സിദ്ധിക്കാതെ കർമ്മം ഉപേക്ഷിച്ച് ജ്ഞാനയോഗത്തിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ജ്ഞാനവും തന്നിമിത്തം മോക്ഷവും സിദ്ധിക്കയില്ല. കർമ്മവും ജ്ഞാനവും രണ്ടുമില്ലെന്ന നിലയാണവനു സിദ്ധിക്കുന്നതു. അതുകൊണ്ടു മോക്ഷത്തിന്നാദ്യകാരണമായ കർമ്മത്തിൽതന്നെയാണ് അറിവുള്ളവർ ഏർപ്പെടേണ്ടത്. അതുകൊണ്ടു പണ്ഡിതന്മാർ ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരെ ആജ്യാദിപദാർത്ഥങ്ങൾകൊണ്ട് ആരാധിച്ചിട്ടു ചിത്തശുദ്ധിയാകുന്ന ഫലത്തെ കാംക്ഷിക്കുന്നു (എന്നു മുമ്പേ കഴിഞ്ഞ ശ്ലോകത്തോടുകൂടെ പൂർവ്വപദത്തെ അന്വയിക്കേണം) ഹഠയോഗാദികൾകൊണ്ടും ചിത്തശുദ്ധി സിദ്ധിക്കുമെല്ലോ. എന്തിനായിട്ടു കർമ്മയോഗം എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ഹഠയോഗം ഒന്നാമത് വേദസമ്മതമല്ല. ഫലപ്രാപ്തിക്കും കാലവിളംബമുണ്ട് എന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ പറയുന്നു:—മനുഷ്യലോകത്തിൽ-ഈ കർമ്മഭൂമിയിൽ-വേദോക്തയജ്ഞാദികർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ചിത്തശുദ്ധിലക്ഷണമായ സിദ്ധി അതിവേഗത്തിൽ ലഭിക്കും. യജ്ഞത്താൽ സന്തുഷ്ടന്മാരായ ദേവന്മാരുടെ പ്രസാദമാണ് ശീഘ്രഫലസിദ്ധിക്കു കാരണം, എന്നു ധരിക്കേണം

13. ചാതുർവർണ്ണ്യം മയാസൃഷ്ടം ഗുണകർമ്മവിഭാഗശഃ
തസ്യകർത്താരമപിമാം വിദ്ധ്യകർത്താരമവ്യയം.

ഗുണകർമ്മവിഭാഗശഃ=ഗുണങ്ങളുടേയും കർമ്മങ്ങളുടേയും വിഭാഗംകൊണ്ടു, ചാതുർവ്വർണ്യം=നാലു വർണ്ണങ്ങൾ, മയാസൃഷ്ടം=എന്നാൽ സൃഷ്ടിക്കപ്പെട്ടു, തസ്യ=അതിന്റെ, കർത്താരം അപി=കർത്താവാകുന്നുവെങ്കിലും, മാം=എന്നെ, അകർത്താരം=അകർത്താവും, അവ്യയം=നാശരഹിതനുമായിട്ട്, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക.

ഞാൻ നിശ്ചയിച്ച കർമ്മമാർഗ്ഗത്തെ വിചാരശീലന്മാരനുസരിക്കുന്നുവെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ വിശദമാക്കുന്നു:—സത്വാദിഗുണങ്ങളുടെയും ശമദമാദികർമ്മങ്ങളുടെയും വിഭാഗത്തോടുകൂടിയ നാലു വർണ്ണങ്ങളും നാലാശ്രമങ്ങളും സൃഷ്ട്യാദിയിൽ എന്നാൽ സൃഷ്ടിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. രജസ്സു കുറഞ്ഞും സത്വം പ്രധാനമായും ഇരിക്കുന്ന ബ്രാഹ്മണന്നു ശമാദികർമ്മങ്ങൾ; സത്വം കുറഞ്ഞും രജസ്സു പ്രധാനമായും ഇരിക്കുന്ന ക്ഷത്രിയന്ന് ശൌര്യം തേജസ്സു എന്നിവയോടുകൂടിയുള്ള കർമ്മങ്ങളും തമസ്സു കുറഞ്ഞും രജസ്സധികരിച്ചുമിരിക്കുന്ന വൈശ്യന്നു കൃഷ്യാദികർമ്മങ്ങളും രജസ്സു കുറഞ്ഞും തമസ്സധികരിച്ചുമിരിക്കുന്ന ശൂദ്രന്ന് പരിചര്യാത്മകമായ കർമ്മവും, ഇങ്ങിനെ ഗുണകർമ്മവിഭാഗത്തോടുകൂടിയ നാലു വർണ്ണങ്ങളെ ഞാൻ സൃഷ്ടിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു സാരം. അതുകൊണ്ടു് നാലു വർണ്ണങ്ങളും അതാതുകർമ്മങ്ങളിൽ ജന്മസിദ്ധവാസനാനുസരണം ഏർപ്പെടുന്നതു സ്വാഭാവികമാകുന്നു. എന്നാൽ എനിക്ക് ആ കർമ്മവിഭാഗങ്ങളോടുകൂടിയ സൃഷ്ടിനിമിത്തം കർമ്മബന്ധം ഉണ്ടെന്നോ തന്നിമിത്തം ഈശ്വരത്വം ഇല്ലെന്നോ ശങ്കിക്കരുത്. സൃഷ്ടാവ് സൃഷ്ടി-സൃഷ്ടിക്കത്തക്ക വസ്തുയെന്നിവ മായികമാകയാൽ വാസ്തവത്തിൽ ഞാൻ അകർത്താവും നാശരഹിതനുമാണെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക. നിർഗ്ഗുണനായ ഞാൻ കർത്തൃത്വാദിധർമ്മസംബന്ധമില്ലാത്തവനാണെന്നും ജീവാനുഗ്രഹത്തിന്നായിട്ടു മായയെ സ്വീകരിച്ചു സൃഷ്ട്യാദിലീലകളെ ഞാൻ നടത്തുന്നുവെന്നും ധരിച്ചുകൊൾക.

14. നമാംകർമ്മാണിലിമ്പന്തി നമേകർമ്മഫലേസ്പൃഹാ
ഇതിമാം യോഭിജാനാതി കർമ്മഭിർന്നസബദ്ധ്യതേ.

മേ=എനിക്ക്, കർമ്മഫലേ=കർമ്മഫലത്തിൽ, സ്പൃഹാ ന=ആഗ്രഹമില്ല, കർമ്മാണി=കർമ്മങ്ങൾ, മാം=എന്നെ, നലിമ്പന്തി=സ്പർശിക്കുന്നില്ല, ഇതി=ഇപ്രകാരം, യഃ=യാതൊരുവൻ, മാം=എന്നെ, അഭിജാനാതി=ആഭിമുഖ്യേന അറിയുന്നുവൊ, സഃ=അവൻ, കർമ്മഭിഃ=കർമ്മങ്ങളാൽ, നബദ്ധ്യതേ=ബന്ധിക്കപ്പെടുന്നില്ല.

നിർവ്വികാരനും സംഗരഹിതനുമായ എനിക്ക് കർമ്മഫലത്തിൽ ആഗ്രഹമില്ലാത്തതുകൊണ്ട് കർമ്മങ്ങൾ എന്നെ സ്പർശിക്കുന്നില്ല. ഈ ഞാൻതന്നെയാകുന്നു സർവ്വത്തിലും ആത്മാവായിരിക്കുന്നവൻ എന്ന് ശ്രവണമനനാദികളാൽ ഏതൊരുവൻ എന്നെ അറിയുന്നുവോ അവന്ന് ദേഹേന്ദ്രിയാദികളോടു സംബന്ധമില്ലാത്തതിനാൽ എന്നിൽനിന്നു ഭിന്നനല്ലാത്ത അവനും കർമ്മബന്ധം ഇല്ല.

15. ഏവംജ്ഞാത്വാകൃതം കർമ്മപൂർവ്വൈരപി മുമുക്ഷുഭിഃ
കുരുകർമ്മൈവതസ്മാത്ത്വം പൂർവൈഃ പൂർവതരംകൃതം

ഏവംജ്ഞാത്വാ=ഇപ്രകാരം അറിഞ്ഞിട്ട്, മുമുക്ഷുഭിഃ=മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവരായ, പൂർവ്വൈഃ=പണ്ടുള്ളവരാൽ, കർമ്മകൃതം=കർമ്മം ചെയ്യപ്പെട്ടു, തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ടു്, പൂർവ്വൈഃ=പൂർവ്വന്മാരാൽ, പൂർവ്വതരംകൃതം കർമ്മ ഏവ=എത്രയോമുമ്പേ ചെയ്യപ്പെട്ട കർമ്മംതന്നെ, ത്വംകുരു=നീ ചെയ്താലും.

ഉപാധികളാൽ ചെയ്യപ്പെടുന്ന കർമ്മം ആത്മാവിനെ ബന്ധിക്കുന്നില്ല എന്ന അറിവുതന്നെയാകുന്നു ലോകാനുഗ്രഹരൂപമായ കർമ്മത്തിൽ ഏർപ്പെടുവാൻ വിദ്വാനെ സമർത്ഥനാക്കുന്ന സാധനം എന്ന് ശിഷ്ടാചാരത്തെ പ്രമാണമാക്കി കാണിക്കുന്നു:—അസംഗനായ ആത്മാവിന്ന് ഉപാധികൃതകർമ്മത്തോടു സംബന്ധമില്ലെന്നറിഞ്ഞിട്ടാകുന്നു പണ്ടുള്ളവരായ ജനകാദികൾ മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവരേയും കർമ്മത്തിൽക്കൂടെ മോചിപ്പിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവരായിട്ടു കർമ്മം ചെയ്തതു്. അനാദികാലംമുതൽ പൂർവ്വന്മാർ ചെയ്തുവന്നതായ കർമ്മത്തെത്തന്നെ നീയും ചെയ്യുക.

16. കിംകർമ്മകിമകർമ്മേതി കവയോപ്യത്രമോഹിതാഃ
തത്തേകർമ്മപ്രവക്ഷ്യാമി യൽ ജ്ഞാത്വാമോക്ഷ്യസേഽശുഭാത്.

കർമ്മകിം=കർമ്മം എന്താകുന്നു?, അകർമ്മകിം=അകർമ്മം എന്താകുന്നു, ഇതി അത്ര=എന്ന ഈ വിഷയത്തിൽ കവയഃ അപി=വിദ്വാന്മാരും, മോഹിതാഃ=മോഹമുള്ളവരാകുന്നു:—ഭ്രമിക്കുന്നു, തൽ=അതുകൊണ്ട്, തേ=നിന്നോടു, കർമ്മ=കർമ്മത്തെ, പ്രവക്ഷ്യാമി=സ്പഷ്ടമായിട്ടു പറയാം, യത്=യാതൊന്നിനെ, ജ്ഞാത്വാ=അറിഞ്ഞിട്ടു, അശുഭാത്=അശുഭത്തിൽനിന്ന്, മോക്ഷ്യസേ=നീ മോചിക്കപ്പെടും.

കർമ്മം പ്രാണികളെ ബന്ധിക്കുന്നു. "കർമ്മണാബദ്ധ്യതേ ജന്തുഃ." എന്നല്ലയോ സ്മൃതിവചനം എന്ന ശങ്കയെ തീക്കുന്നു. ആ സ്മൃതിവചനം അറിവില്ലാത്തവർ ചെയ്യുന്ന കർമ്മത്തെ കുറിച്ചുള്ളതാകുന്നു. ആത്മാവിനെ അറിഞ്ഞവർ ചെയ്യുന്ന കർമ്മം അവരെ സ്പൃശിക്കുന്നില്ല. "തം വിദിത്വാ നലിപ്യതേകർമ്മണാപാപകേന" എന്നാണ് ശ്രുതിവചനം. ഈ തത്വപ്രകാരം കർമ്മത്തിൻേറയും അകർമ്മത്തിൻേറയും ശരിയായ സ്വരൂപം അറിയേണ്ടതാകുന്നു. കർമ്മാകർമ്മലക്ഷണം ഞാൻ പറയാം എന്നഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ ഭഗവാൻ പറയുന്നു:—കർമ്മം എന്താകുന്നു? അകർമ്മം എന്താകുന്നു? എന്ന സംഗതിയെ നിശ്ചയിക്കുന്നതിൽ വിദ്വാന്മാരും അസമർത്ഥന്മാരായിട്ടു കാണപ്പെടുന്നു. ഓരോരുത്തർ ഓരോന്നു പറയുന്നു. ശ്രുതിയും സ്മൃതിയും വിഹിതമെന്നു നിശ്ചയിച്ചതു കർമ്മം. അവിഹിതമെന്നു നിശ്ചയിച്ചത് അകർമ്മം എന്നാണ് ചിലരുടെ മതം. ശ്രൌതസ്മാർത്തവിധികൾ കർമ്മം. അവയെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നത്—സന്യസിക്കുന്നത്—അകർമ്മം. എന്നു മറെറാരുപക്ഷം. ചലിക്കുന്നുവൊ എന്നാൽ കർമ്മമായി. ഒന്നും ചെയ്യാതെയിരിക്കുന്നുവോ എന്നാൽ അകർമ്മം എന്നു വേറെ ചിലർ പറയുന്നു. എന്തിനധികം കർമ്മം അകർമ്മം എന്ന രണ്ടിൻെറ സ്വരൂപനിർണ്ണയത്തിൽ ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാരും ഭിന്നാഭിപ്രായക്കാരാകയാൽ നിന്നോടു ഞാൻ അതു രണ്ടിൻേറയും ശരിയായ സ്വരൂപം സ്പഷ്ടമായി പറയാം. അതു നീ ധരിച്ചാൽ സംസാരാത്മകമായ അശുഭത്തിൽനിന്ന് നിണക്കു മോചനം സിദ്ധിക്കും.

17. കർമ്മണോഹ്യപിബോദ്ധവ്യം ബോദ്ധവ്യംച വികർമ്മണഃ
അകർമ്മണശ്ചബോദ്ധവ്യം ഗഹനാകർമ്മണോഗതിഃ.

കർമ്മണഃ=കർമ്മത്തിൻെറ സ്വരൂപം, ബോദ്ധവ്യം=അറിയേണ്ടതായിരിക്കുന്നു, വികർമ്മണഃ ച=വികർമ്മത്തിൻേറയും—നിഷിദ്ധകർമ്മത്തിൻേറയും സ്വരൂപം, ബോധവ്യം=അറിയേണ്ടതായിട്ടുണ്ട്, അകർമ്മണഃ ച=കർമ്മാഭാവത്തിൻേറയും സ്വരൂപം, ബോദ്ധവ്യം=അറിയേണ്ടതാകുന്നു. കർമ്മണഃ ഗതിഃ=കർമ്മത്തിൻെറ സ്വരൂപനിർണ്ണയം. ഗഹനാ=അറിവാൻ പ്രയാസമുള്ളതാകുന്നു.

കർമ്മാകർമ്മസ്വരൂപബോധം ആരുരുക്ഷുവിന്നോ—ആരൂഢന്നോ—മുമുക്ഷുവിന്നോ, മുക്തന്നോ, ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ടത് എന്ന ആകാംക്ഷക്ക് മുമുക്ഷുകർമ്മം അകർമ്മം, വികർമ്മം എന്ന മൂന്നിൻേറയും സ്വരൂപം നന്നായിട്ടറിഞ്ഞവനായിരിക്കണം. അതറിവാൻ വളരെ പ്രയാസമുണ്ടെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ആത്മബോധം സമ്പാദിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്ന മുമുക്ഷു വർണ്ണാശ്രമങ്ങളിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവർ ചെയ്യേണ്ടതായ കർമ്മസ്വരൂപത്തെ അറിഞ്ഞാൽ മാത്രമെ അതു പ്രകാരംചെയ്വാൻ അവന്നു സാധിക്കയുള്ളു. അതിനാൽ തൽസ്വരൂപം അറിയേണ്ടതാകുന്നു. ശാസ്ത്രവും ശാസ്ത്രകർത്താക്കന്മാരും ബഹുവിധ കാലദേശാവസ്ഥാവ്യത്യാസങ്ങൾ നിമിത്തം കർത്തവ്യകർമ്മനിരൂപണം ബഹുവിധത്തിൽചെയ്തിരിക്കയാൽ ശരിക്കറിയുകതന്നെവേണം. അതുപോലെത്തന്നെ നിഷേധിച്ചിരിക്കുന്ന കർമ്മങ്ങളുടേയും അകർമ്മത്തിൻെറയും സ്വരൂപനിരൂപണങ്ങൾ ഏകരീതിയിൽ കാണപ്പെടാത്തതിനാൽ സച്ഛാസ്ത്രസൽഗുരുസഹായത്താൽ നിശ്ചയമായറികതന്നെവേണം. കർമ്മാദികളുടെ സ്വരൂപനിർണ്ണയം അതിപ്രയാസമുള്ള ഒന്നാകുന്നു.

18. കർമ്മണ്യകർമ്മ യഃ പശ്യേദകർമ്മണിചകർമ്മ യഃ
സബുദ്ധിമാൻ മനുഷ്യേഷുസയുക്തഃ കൃൽസ്നകർമ്മകൃത്.

കർമ്മണി=കർമ്മത്തിൽ, അകർമ്മ=അകർമ്മത്തെയും, അകർമ്മണി=അകർമ്മത്തിൽ, കർമ്മച=കർമ്മത്തെയും, യഃ പശ്യേത്=യാതൊരുവൻ കാണുമൊ, സഃ=അവൻ, മനുഷ്യേഷു=മനുഷ്യന്മാരിൽവെച്ച്, ബുദ്ധിമാൻ=അതിബുദ്ധിയുള്ളവനും, യുക്തഃ=അവഹിതചിത്തനും, കൃത്സ്നകർമ്മകൃത്=സകലകർമ്മം ചെയ്യുന്നവനുമാകുന്നു.

യാതൊരുവൻ കർമ്മത്തിൽ കർമ്മാഭാവത്തെയും അകർമ്മത്തിൽ കർമ്മഭാവത്തേയും കാണുന്നുവൊ അവൻ മനുഷ്യരിൽവെച്ച് അതിബുദ്ധിമാനും യോഗിയും സമസ്തകർമ്മംചെയ്യുന്നവനുമാകുന്നു.

കർമ്മത്തിൽ കർമ്മാഭാവം—ദേഹേന്ദ്രിയാദികൾ ചെയ്യുന്ന കർമ്മം അവയിൽ സംഗമില്ലാത്ത ആത്മാവിനെ സ്പർശിക്കാത്തതുകൊണ്ടു അതിനെ കർമ്മമാണെന്നു പറവാൻ അവകാശമില്ല. മേഘചലനം നിമിത്തം ചന്ദ്രൻ ചലിക്കുന്നുവെന്നു മറവുള്ളവർ വിചാരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ആ ചലനം ചന്ദ്രനിൽ സ്പർശിക്കാതിരിക്കുന്നതുപോലെ. അകർമ്മത്തിൽ കർമ്മഭാവം:—ആത്മസ്വരൂപം അറിയാത്ത ഒരുവൻ ശരീരേന്ദ്രിയാദികളെക്കൊണ്ടു വ്യാപരിക്കാതെയിരുന്നാലും അവന്റെ മനോബുദ്ധ്യഹംകാരഭാവങ്ങളും പ്രവൃത്തിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയിരിക്കുന്നതിനാൽ അജ്ഞാനിയുടെ അകർമ്മത്തിൽ കർമ്മഭാവമുണ്ട്.

ഇങ്ങിനെ കർമ്മാകർമ്മസ്വരൂപം അറിയുന്നവൻ ആത്മസ്വരൂപത്തെയറിയുന്നവനാകയാൽ അവൻ ആത്മാവായിത്തന്നെയിരിക്കുന്ന യോഗിയും പുണ്യപാപസംബന്ധമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു ശ്രുതസ്മൃത്യാദിവിഹിതകർമ്മങ്ങളെയെല്ലാം ലോകഹിതത്തിന്നായി ചെയ്യുന്നവനുമാകുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ ആത്മാവു് കർത്താവും ഭോക്താവുമല്ലെന്നറിഞ്ഞവൻ പുണ്യപാപരൂപങ്ങളായ സർവ്വകർമ്മങ്ങളെയും ജ്ഞാനാഗ്നിയിൽ ദഹിപ്പിച്ചവനാകയാൽ ഭേദപാതാനന്തരം മുക്തിയെ പ്രാപിക്കുന്നവനുമാകുന്നു. (കൃത്സ്നകർമ്മങ്ങളെ കൃന്തനം ചെയ്യുന്നവൻ എന്നർത്ഥം) അതുകൊണ്ടു മോക്ഷാർഹൻ എന്നും ആവാം.

19. യസ്യസർവേസമാരംഭാഃ കാമസങ്കല്പവർജിതാഃ
ജ്ഞാനാഗ്നി ദഗ്ദ്ധകർമ്മാണം തമാഹുഃപണ്ഡിതം ബുധാഃ.

യസ്യ=ഏതൊരുവന്റെ, സർവ്വേസമാരംഭാഃ=സകല ക്രിയകളും, കാമസങ്കല്പവർജ്ജിതാഃ=ഇച്ഛയോടും സങ്കല്പത്തോടും കൂടാതിരിക്കുന്നുവോ, ജ്ഞാനാഗ്നി ദഗ്ദ്ധകർമ്മാണം=ജ്ഞാനമാകുന്ന അഗ്നിയാൽ ദഹിപ്പിക്കപ്പെട്ട കർമ്മങ്ങളോടുകൂടിയ, തം=അവനെ, ബുധാഃ=ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാർ, പണ്ഡിതം=ജീവന്മുക്തനെന്നു, വദന്തി=പറയുന്നു.

ഏതൊരുവന്റെ യാതൊരു കർമ്മങ്ങളും കാമസങ്കല്പങ്ങളും ഇല്ലാത്തവയായിരിക്കുന്നുവൊ അവനു് സ്വാർത്ഥമായൊ പരാർത്ഥമായൊ ഒന്നുംതന്നെ പ്രവൃത്തിപ്പാനില്ലെന്നുള്ള കാരണത്താൽ ശരീരത്തിന്റെ നിലനില്പിന്നാവശ്യമായ ആഹാരാദി താല്ക്കാലികവ്യാപാരങ്ങൾ മാത്രമേ ഉണ്ടാകയുള്ളൂ. നിർവ്വികാരനും അസംഗനുമായ ആത്മാവുതന്നെ ഞാൻ എന്നുള്ള ജ്ഞാനമാകുന്ന അഗ്നിയാൽ ആ കർമ്മം ദഹിപ്പിക്കപ്പെട്ടിരിക്കയാൽ ശാസ്ത്രം അറിയുന്നവർ അവനെ ജീവന്മുക്തനെന്നു പറയുന്നു.

20. ത്യക്ത്വാകർമ്മഫലാസംഗം നിത്യതൃപ്തോനിരാശ്രയഃ
കർമ്മണ്യഭിപ്രവൃത്തോപി നൈവകിഞ്ചിൽ കരോതിസഃ.

നിത്യതൃപ്തഃ=എപ്പോഴും തൃപ്തനും, നിരാശ്രയഃ=കാമരഹിതനുമായിട്ടു, കർമ്മഫലാസംഗം=കർമ്മഫലമായിരിക്കുന്ന ദേഹത്തിൽ അഭിമാനത്തെ, ത്യക്ത്വാ=വെടിഞ്ഞിട്ടു്, കർമ്മണി=കർമ്മത്തിൽ, അഭിപ്രവൃത്തഃ അപി=പ്രവൃത്തിക്കുന്നവനായിരുന്നാലും, സഃ=അവൻ, കിഞ്ചിത്=യാതൊന്നും, നകരോതി ഏവ=ചെയ്യുന്നതേയില്ല

നിത്യാനന്ദസ്വരൂപമായ ആത്മാവിൽത്തന്നെ തൃപ്തനും അതിനാൽത്തന്നെ കർമ്മമൂലമായ കാമത്തെ ആശ്രയിക്കാത്തവനുമായിട്ടു് പ്രാരബ്ധകർമ്മഫലമായ ദേഹത്തിൽ അഭിമാനം:—ഞാനെന്നഭാവം—ഇല്ലാത്തവൻ ആഹാരസ്നാന ശയനാദികർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യുന്നവൻ എന്നു അന്യദൃഷ്ടിയിൽ കാണപ്പെടുന്നുണ്ടെങ്കിൽപോലും വാസ്തവത്തിൽ ആത്മാവായ അവൻ യാതൊന്നും സ്വദൃഷ്ട്യാചെയ്യുന്നവനല്ല. ഉപാധികൃതകർമ്മം അവനെ സ്പർശിക്കുന്നില്ലെന്നു യാതൊന്നൊ അതുതന്നെയാകുന്നു കർമ്മത്തിൽ കർമ്മാഭാവം എന്നിവിടെ സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

21. നിരാശിര്യതചിത്താത്മാത്യക്ത സർവ്വപരിഗ്രഹഃ
ശാരീരം കേവലംകർമ്മകുർവ്വൻ നാപ്നോതികിൽ ബിഷം.

നിരാശീഃ=യാതൊരു വിഷയാശയും ഇല്ലാത്തവൻ, ത്യക്തസർവ്വപരിഗ്രഹഃ=തൻെറതെന്ന ഭാവത്തിൽ ഒന്നും കൈവശംവെക്കാത്തവൻ, യതചിത്താത്മാ=മനസ്സിനെയും ദേഹത്തെയും അടക്കിയിരിക്കുന്നവൻ, ശാരീരം=ശരീരരക്ഷക്കുമാത്രം ആവശ്യമായതും, കേവലം=അഭിമാനമില്ലാത്തവിധവുമായ. കർമ്മ=കർമ്മത്തെ, കുർവ്വൻ=ചെയ്യുന്നവൻ, കിൽബിഷം=പാപത്തെ, ന ആപ്നോതി=പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

വിഷയസംബന്ധമായ യാതൊരു പദാർത്ഥത്തിലും ആഗ്രഹമില്ലാതെയും ശരീരത്തെയും മനസ്സിനെയും അടക്കിയും തൻെറതെന്ന ഭാവത്തിൽ ഒന്നും കൈവശംവെക്കാതെയും ശരീരസ്ഥിതിക്കാവശ്യമായ ഭിക്ഷാശനാദിമാത്രം ദേഹാഭിമാനമില്ലാതെ ആചരിക്കുന്ന യതിയുടെ മുക്തിയെ തടസ്ഥപ്പെടുത്തുന്ന യാതൊരു പാപവും അവനെ ബാധിക്കുന്നില്ല.

൨൨. യദൃച്ഛാലാഭസന്തുഷ്ടോ ദ്വന്ദ്വാതീതോ വിമത്സരഃ
സമഃസിദ്ധാവസിദ്ധൌ ച കൃത്വാപിനനിബദ്ധ്യതേ.

ദ്വന്ദ്വാതീതഃ=ദ്വന്ദ്വങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചവൻ, വിമത്സരഃ=മത്സരമില്ലാത്തവൻ, യദൃച്ഛാലാഭസന്തുഷ്ടഃ=യത്നിക്കാതെ വന്നുചേരുന്നതുകൊണ്ടു സന്തോഷിക്കുന്നവൻ, സിദ്ധൌ അസിദ്ധൌച=കിട്ടിയാലും കിട്ടാതിരുന്നാലും, സമഃ=തുല്യഭാവമുള്ളവൻ, കൃത്വാ അപി=ശരീരയാത്രയെ നിർവ്വഹിക്കുന്നുവെങ്കിലും, ന നിബദ്ധ്യതേ=ബന്ധിക്കപ്പെടുന്നില്ല.

ഞാൻ, നീ, ഇത്, അത്, ഇഷ്ടം, അനിഷ്ടം, എന്നിങ്ങിനെ അന്യോന്യ വിരുദ്ധഭാവങ്ങൾ ഇല്ലാത്തവനും പ്രയത്നിക്കാതെതന്നെ പ്രാരബ്ധകർമ്മശക്തിയാൽ വന്നുചേരുന്ന അന്നാദികൾകൊണ്ടു സന്തുഷ്ടനും ഉൽകൃഷ്ടൻ നികൃഷ്ടൻ എന്ന വിചാരത്തിന്നവകാശമില്ലാത്തവിധം സർവ്വം ബ്രഹ്മമാത്രം എന്ന അനുഭവമുള്ളതിനാൽ ആരിലും മത്സരമില്ലാത്തവനും അന്നാദിലാഭത്തിലും അലാഭത്തിലും സന്തോഷസന്താപങ്ങളില്ലാത്തവനുമായ യതീശ്വരൻ നിരന്തരനിദിധ്യാസനയിൽ ഇരിക്കുന്നവനാകയാൽ അവൻെറ മുക്തിക്ക് പ്രതിബന്ധം യാതൊന്നുമില്ല. അജഗരവൃത്ത്യാ ശരീരയാത്ര നടക്കുന്നുവെന്നുമാത്രമാകുന്നു. കർമ്മബന്ധം അവന്നില്ല.

൨൩. ഗതസംഗസ്യമുക്തസ്യ ജ്ഞാനാവസ്ഥിതചേതസഃ
യജ്ഞായാചരതഃ കർമ്മ സമഗ്രം പ്രവിലീയതേ.

മുക്തസ്യ=ബ്രഹ്മാത്മഭാവം സിദ്ധിച്ചവനും, ഗതസംഗസ്യ=കർമ്മഫലകാംക്ഷയില്ലാത്തവനും, ജ്ഞാനാവസ്ഥിതചേതസഃ=ജ്ഞാനത്തിൽ സ്ഥിരമായ മനസ്സോടുകൂടിയവനും, യജ്ഞായ=ലോകഹിതത്തിന്നായിക്കൊണ്ടു, ആചരതഃ=ചെയ്യുന്നവനുമായവൻെറ കർമ്മ=കർമ്മം, സമഗ്രം=സംപൂർണ്ണമായും, പ്രവിലീയതേ=നശിക്കുന്നു.

ബ്രഹ്മംതന്നെ ആത്മാവെന്നറിഞ്ഞതുകൊണ്ട് കർമ്മഫലത്തിൽ കാംക്ഷിക്കാതെയും സർവ്വം ബ്രഹ്മം എന്ന അറിവിന്നിളക്കമില്ലാത്ത മനസ്സോടുകൂടിയും ലോകഹിതത്തിന്നുവേണ്ടിമാത്രം പ്രവൃത്തിക്കുന്നവനുമായ ഏതൊരുവൻെറയും ഏതൊരുവിധമായ കർമ്മവും സമ്പൂർണ്ണമായി നശിക്കുന്നു. ജന്മകാരണമായി വരികയില്ല. നിരന്തരസമാധിയിൽ ഇരിക്കുന്നവന്നു മാത്രമേ മുക്തിയുള്ളൂവെന്നു വിചാരിക്കരുത്. ബ്രഹ്മംതന്നെ ആത്മാവ്. ആത്മാവായ ഞാൻ കർത്താവും ഭോക്താവുമല്ല എന്ന അനുഭവമുള്ളവൻ ലോകഹിതത്തിന്നായി ചെയ്യുന്ന കർമ്മം ബന്ധകാരണമാകയില്ലെന്നുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

24. ബ്രഹ്മാർപ്പണം ബ്രഹ്മഹവിർബ്രഹ്മാഗ്നൌ ബ്രഹ്മണാഹുതം
ബ്രഹ്മൈവതേനഗന്തവ്യം ബ്രഹ്മകർമ്മസമാധിനാ.

അർപ്പണം=സ്രുക് സ്രുവം മുതലായ സാധനം, ഹവിഃ=ചരുപുരോഡാശാദി, ബ്രഹ്മാഗ്നൌ=ബ്രഹ്മമാകുന്ന അഗ്നിയിൽ, ബ്രഹ്മണാ=ബ്രഹ്മമാകുന്ന കർത്താവിനാൽ, ഹുതം=ഹോമിക്കപ്പെട്ടു., ബ്രഹ്മകർമ്മസമാധിനാ=ബ്രഹ്മംതന്നെ സർവ്വം എന്ന കാഴ്ചയിൽ ഉറച്ച മനസ്സോടുകൂടിയ, തേന=അവനാൽ, ഗന്തവ്യം=പ്രാപിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമായ വസ്തു, ബ്രഹ്മഏവ=ബ്രഹ്മം തന്നെ.

ജ്ഞാനിയുടെ സകല കർമ്മവും നശിക്കുന്നുവെന്നു പറഞ്ഞതിൻെറ പ്രകാരത്തെ കാണിക്കുന്നു:—

ശുക്തിയെ കണ്ടിട്ട് അതിൻെറ സ്വരൂപം അറിയാത്ത ഒരുവൻ വെള്ളിയാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. ശുക്തിസ്വരൂപം അറിഞ്ഞവനോ ശുക്തിയാണെന്നല്ലാതെ വെള്ളിയാണെന്നു വിചാരിക്കയില്ല. ഇതുപോലെ ഇക്കാണപ്പെടുന്ന ചരാചരാത്മകലോകം വാസ്തവത്തിൽ ബ്രഹ്മം മാത്രമാകുന്നുവെന്നു ബ്രഹ്മസ്വരൂപമറിഞ്ഞവൻ അഗ്നിഹോത്രാദികർമ്മങ്ങൾ എന്നുവേണ്ട, ഏതൊരുകർമ്മം ചെയ്യുമ്പോഴും സ്രുഗാദിസാധനങ്ങളും, ആജ്യാദിദ്രവ്യങ്ങളും പ്രോക്ഷണത്തിന്നധിഷ്ഠാനമായ അഗ്നിയും കർമ്മം നടത്തുന്ന ആളും എല്ലാം ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്നറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പ്രത്യാഗാത്മാവും ബ്രഹ്മവും ഒന്നുതന്നെ എന്ന് സാക്ഷാൽകാരത്തോടുകൂടെ കർമ്മം ചെയ്യുന്നവൻ സർവ്വസ്വരൂപത്തിന്നും അധിഷ്ഠാനമായ ബ്രഹ്മത്തെത്തന്നെപ്രാപിക്കും.

25. ദൈവമേവാപരേയജ്ഞം യോഗിനഃ പര്യുപാസതേ
ബ്രഹ്മാഗ്നാവപരേയജ്ഞം യജ്ഞേനൈവോപജുഹ്വതി.

ദൈവം=ദേവന്മാരെ ഉദ്ദേശിച്ച, യജ്ഞം=യജ്ഞത്തെ, അപരേയോഗിനഃ=മററചില യോഗികൾ, പര്യുപാസതെ=അനുഷ്ഠിക്കുന്നു, അപരേ=വേറെചിലർ, യജ്ഞം=യജ്ഞത്തെ, ഉപാധിസഹിതമായ ആത്മാവിനെ, യജ്ഞേന ഏവ=നിരുപാധികമായ ആത്മാവിനാൽ, ബ്രഹ്മാഗ്നൌ=ബ്രഹ്മമാകുന്ന അഗ്നിയിൽ, ജുഹ്വതി=ഹോമിക്കുന്നു.

24_ാംമന്ത്രത്താൽ സ്രുഗാദിസകലവും ബ്രഹ്മംതന്നെയെന്ന കാഴ്ചയെയാണ് യജ്ഞമായി വർണ്ണിച്ചത്. അതിനെതന്നെയാണ് ജ്ഞാനയജ്ഞം എന്നിനി പറവാൻപോകുന്നതും. ആ യജ്ഞമാണ് സാക്ഷാൽ മോക്ഷസാധനം. എന്നുറപ്പിക്കുവാൻ വേണ്ടിയും അതുകളുള്ള യോഗ്യത സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലാത്ത മോക്ഷേച്ഛുക്കളായ ഗ്രഹസ്ഥാശ്രമികൾക്ക് ചിത്തശുദ്ധി കാരണമായ യജ്ഞത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു:—സർവ്വത്രബ്രഹ്മദർശനം സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ഇതരയോഗികൾ_ഗ്രഹസ്ഥാശ്രമികൾ ആയ മുമുക്ഷുക്കൾ ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരെ ഉദ്ദേശിച്ച വേദത്തിൽ വിധിച്ചിരിക്കുന്ന യജ്ഞത്തെ നടത്തുന്നു. ആ കർമ്മത്താൽ അവക്ക് ചിത്തശുദ്ധിയും ക്രമത്തിൽ ജ്ഞാനവും സിദ്ധിക്കും. ഗ്രഹസ്ഥന്മാർ ഞാൻ കർത്താവ് ഫലഭോക്താവ് എന്ന ഭാവമുള്ളവരാകയാൽ സ്വർഗ്ഗാദിലോകപ്രാപ്തിയാണവർക്കുണ്ടാകുന്ന ഫലം. ജ്ഞാനി ചെയ്യുന്ന യജ്ഞത്തെ മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെത്തന്നെ പ്രകാരാന്തരേണ ഇവിടേയും കാണിക്കുന്നു:_ സച്ചിദാനന്ദഘനമായ ബ്രഹ്മംതന്നെ ജ്ഞാനിയുടെ അഗ്നി. അവിദ്യനിമിത്തമുണ്ടായ ദേഹാത്മഭാവത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതിന്ന് സാധാരണാഗ്നിക്കു സാധിക്കയില്ല. അതിനുള്ള ശക്തി ബ്രഹ്മത്തിനു മാത്രമാകയാൽ ബ്രഹ്മംതന്നെ ജ്ഞാനിയുടെ അഗ്നി. പാമരന്മാർ ഹോമിക്കുന്നത് വിഷയങ്ങൾക്കു വേണ്ടീട്ട് ആജ്യാദികളെയാണ്. ജ്ഞാനിയോ ഉപാധിസഹിതനായ ആത്മാവിനെ നിരുപാധികമായ ആത്മാവിൽ_ജീവാത്മാവിനെ പരമാത്മാവിൽ_ഹോമിക്കുന്നു. അവിദ്യോപാധിസഹിതനായ ജീവാത്മാവിനെ വിദ്യോപാധിസഹിതനായ ഈശ്വരനിലും ആ ഈശ്വരനെ നിരുപാധികബ്രഹ്മത്തിലും ലയിപ്പിച്ചിട്ടു ബ്രഹ്മം മാത്രം സത്യം എന്നു ദൃഢബോധസ്വരൂപനായിരിക്കുന്നു എന്നു സാരം. തിരമാലകൾ, നുരകൾ, ചുഴികൾ എന്ന വിഭാഗങ്ങൾ സമുദ്രത്തിലെന്നപോലെ ജീവൻ, ഈശ്വരൻ, ജഗത്ത് എന്ന ഭേദങ്ങളെല്ലാം ബ്രഹ്മസ്വരൂപത്തിൽ ലയിക്കുന്നുവെന്നു സിദ്ധാന്തം.

26. ശ്രോത്രാദീനിന്ദ്രിയാണ്യന്യേ സംയമാഗ്നിഷു ജുഹ്വതി
ശബ്ദാദീൻ വിഷയാനന്യ ഇന്ദ്രിയാഗ്നിഷു ജുഹ്വതി

അന്യേ=മററചിലർ, ശ്രോത്രാദീനി=ശ്രോത്രം മുതലായ, ഇന്ദ്രിയാണി=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ, സംയമാഗ്നിഷു=അടക്കുന്നതായ അഗ്നികളിൽ ജുഹ്വതി=ഹോമിക്കുന്നു. അന്യേ=വേറെ ചിലർ, ശബ്ദാദീൻ=ശബ്ദം മുതലായ, വിഷയാൻ=വിഷയങ്ങളെ, ഇന്ദ്രിയാഗ്നിഷു=ഇന്ദ്രിയങ്ങളാകുന്ന അഗ്നികളിൽ, ജുഹ്വതി=ഹോമിക്കുന്നു.

24_25 എന്ന രണ്ടു മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു ബ്രഹ്മജ്ഞാനികൾ ചെയ്യുന്ന യജ്ഞത്തെ വിവരിച്ചശേഷം ബ്രഹ്മജ്ഞാനികളല്ലാത്ത നൈഷ്ഠികബ്രഹ്മചാരികളും ഗ്രഹസ്ഥാശ്രമികളുമായവർ മോക്ഷേച്ഛയോടുകൂടെ ചെയ്യുന്ന യജ്ഞവിശേഷങ്ങളെ പറയുന്നു:—ബ്രഹ്മജ്ഞാ

നം സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലാത്ത നൈഷ്ഠികബ്രഹ്മചാരികളും അതുപോലുള്ള മററചിലരും ശ്രോത്രാദികളും വാഗാദികളുമായ ജ്ഞാനകർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങളെ അതാതു വിഷയങ്ങളിൽനിന്നു പിൻവലിച്ച് ഇന്ദ്രിയഗോളങ്ങളിൽത്തന്നെ നിലക്കു നിൎത്തുക എന്ന പരിശ്രമരൂപമായ അഗ്നികളിൽ ഹോമിക്കുന്നു. ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹരൂപമായ യജ്ഞത്തെ ആചരിക്കുന്നുവെന്നു താല്പൎയ്യം. ഇവരിൽനിന്നും വേറിട്ടിരിക്കുന്ന സ്വധൎമ്മനിഷ്ഠന്മാരായ ചില ഗൃഹസ്ഥാശ്രമികൾ മോക്ഷേച്ഛയോടുകൂടെ അവൎക്കനുഭവിപ്പാൻ ശാസ്ത്രം അനുവദിച്ചിട്ടുള്ള ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളെ ശ്രോത്രാദികളാകുന്ന അഗ്നികളിൽ ഹോമിക്കുന്നു. വിഷയങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നതിൽ ശാസ്ത്രനിയമത്തെ അനുസരിക്കുന്നുവെന്നതാണ് അവർ ചെയ്യുന്ന യജ്ഞം.

27. സർവാണീന്ദ്രിയകൎമ്മാണി പ്രാണകൎമ്മാണി ചാപരേ
ആത്മസംയമയോഗാഗ്നൌ ജൂഹ്വതിജ്ഞാനദീപിതേ.

അപരേ=വേറെ ചിലർ, സൎവ്വാണി ഇന്ദ്രിയകൎമ്മാണിച=എല്ലാ ഇന്ദ്രിയവ്യാപാരങ്ങളെയും, പ്രാണകൎമ്മാണിച=പ്രാണവ്യാപാരങ്ങളെയും, ജ്ഞാനദീപിതേ=ജ്ഞാനത്താൽ പ്രകാശിപ്പിക്കപ്പെട്ട, ആത്മസംയമയോഗാഗ്നൌ=ആത്മാവിൽ നിരോധിക്കുന്നതായ അഗ്നിയിൽ, ജുഹ്വതി=ഹോമിക്കുന്നു.

ഇതിനുമുമ്പേ പറഞ്ഞവരിൽനിന്നും വ്യത്യസ്ഥന്മാരായ ചില യതികൾ, ധ്യാനനിഷ്ഠന്മാർ, ജ്ഞാനകർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങളുടെ സകല പ്രവൃത്തികളേയും, ശ്രവണം ആദാനം മുതലായ എല്ലാ കർമ്മങ്ങളേയും, പ്രാണൻ അപാനൻ മുതലായ പത്തുവിധ വായുക്കളുടെ വ്യാപാരങ്ങളേയും, ഉച്ഛ്വാസം, നിശ്വാസം, നിമേഷം, ഉന്മേഷം മുതലായ സൎവ്വകൎമ്മങ്ങളേയും വിചാരജന്യജ്ഞാനത്താൽ ഉജ്വലിപ്പിക്കപ്പെട്ട ആത്മാവിൽ അടക്കുക, ഇന്ദ്രിയസഹിതമായ മനസ്സിനെ ഉറപ്പിക്കുക എന്ന അഗ്നിയിൽ ഹോമിക്കുന്നു. നിരന്തരസമാധിസുഖത്തെ അനുഭവിക്കുന്നുവെന്നു സാരം

28. ദ്രവ്യയജ്ഞാസ്തപോയജ്ഞാ യോഗയജ്ഞാസ്തഥാപരേ
സ്വാധ്യായജ്ഞാനയജ്ഞാശ്ചയതയഃ സംശിതവ്രതാഃ.

അപരേ=വേറെചിലർ, ദ്രവ്യയജ്ഞാഃ=ദ്രവ്യംകൊണ്ടു യജിക്കുന്നവരും, തപോയജ്ഞാഃ=തപസ്സാകുന്ന യജ്ഞംചെയ്യുന്നവരും, യോഗയജ്ഞാഃ=ചിത്തത്തെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുക എന്ന യജ്ഞം നടത്തുന്നവരും, തഥാ=അപ്രകാരം ചിലർ, സ്വാധ്യായ ജ്ഞാനയജ്ഞാഃ=സ്വാധ്യായമാകുന്ന യജ്ഞവും ജ്ഞാനശാസ്ത്രപരിശീലനമാകുന്ന യജ്ഞവും നടത്തുന്നവരുമായിട്ട്, സംശിതവ്രതാഃ=തീക്ഷ്ണമായ വ്രതത്തോടുകൂടിയ, യതയഃ=യതികൾ ഉണ്ടു.

താഴെ കാണിക്കുന്നവയും മോക്ഷാൎത്ഥികൾക്കനുഷ്ഠിക്കാവുന്നതാണെന്നു സൂചിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു പലവിധ യജ്ഞങ്ങളെ പറയുന്നു. ചിലർ മോക്ഷത്തിന്നാഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ട് യഥാശക്തി അവൎക്കുള്ള ധനത്തെ സൽപാത്രത്തിൽ സമൎപ്പിക്കുന്നു. ഇതുതന്നെ ഞങ്ങൾ ചെയ്യുന്ന ഈശ്വരാരാധന എന്നവർ നിശ്ചയിക്കുന്നു. മററചിലർ ഏകാദശ്യാദിവ്രതാനുഷ്ഠാനങ്ങളെയും, ഇതരന്മാർ ആസനപ്രാണായാമാദ്യംഗങ്ങളോടുകൂടെ ചിത്തൈകാഗ്ര്യത്തേയും അന്യന്മാർ, അവരവൎക്കുള്ള വേദവിഭാഗങ്ങളെ നിശ്ചിതസമയത്തിൽ ഉച്ചരിക്കുകയും മററചിലർ നിയമേന ജ്ഞാനശാസ്ത്രങ്ങളെ പഠിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ഇങ്ങിനെ നിഷ്കൎഷയോടുകൂടെ മോക്ഷത്തിന്നായി പരിശ്രമിക്കുന്ന പലവിഭാഗക്കാരും യജ്ഞം നടത്തുന്നവർതന്നെയാകുന്നു.

29. അപാനെ ജൂഹ്വതിപ്രാണം പ്രാണേƒപാനം തഥാപരേ
പ്രാണാപാനഗതീരുദ്ധ്വാ പ്രാണായാമ പരായണാഃ.

അപാനേ=അപാനനിൽ, പ്രാണം=പ്രാണനെ, ജുഹ്വതി=ഹോമിക്കുന്നു, തഥാ=അപ്രകാരം, അപരേ=മററചിലർ, പ്രാണേ=പ്രാണനിൽ, അപാനം=അപാനനെ, ജുഹ്വതി=ഹോമിക്കുന്നു, പ്രാണാപാനഗതീഃ=പ്രാണൻെറയും അപാനൻെറയും സഞ്ചാരങ്ങളെ, രുദ്ധ്വാ=രോധിച്ചിട്ട്, പ്രാണായാമപരായണാഃ=പ്രാണായാമത്തിൽ തൽപരന്മാരായിരിക്കുന്നു.

പ്രാണായാമവും മുമുക്ഷുവിൻെറ പാപക്ഷയകാരണമാകയാൽ അതും ചെയ്യത്തക്കതാണെന്നു കാണിക്കുന്നു:—മോക്ഷാൎത്ഥികളായ ചിലർ അപാനവൃത്തിയിൽ പ്രാണവൃത്തിയെ

ഹോമിക്കുന്നു. പൂരകം എന്ന പ്രാണായാമം ചെയ്യുന്നുവെന്നത്ഥം. അപ്രകാരംതന്നെ മററചിലർ പ്രാണവൃത്തിയിൽ അപാനനെ ഹോമിക്കുന്നു. രേചകം എന്ന പ്രാണായാമം ചെയ്യുന്നുവെന്നത്ഥം. വേറെചിലർ പ്രാണൻെറയും അപാനൻെറയും സഞ്ചാരത്തെ നിരോധിച്ചുകൊണ്ടുള്ള പ്രാണായാമം ശീലിക്കുന്നു. കുംഭകം എന്ന പ്രാണായാമം അഭ്യസിക്കുന്നുവെന്നു സാരം.

30. അപരേനിയതാഹാരാഃ പ്രാണാൻ പ്രാണേഷുജുഹ്വതി
സർവേപ്യേതേയജ്ഞ വിദോയജ്ഞക്ഷപിതകല്മഷാഃ.

അപരേ=മററചിലർ, നിയതാഹാരാഃ=അല്പാഹാരത്തോടുകൂടിയവരായിട്ട്, പ്രാണാൻ=പ്രാണങ്ങളെ, പ്രാണേഷു=പ്രാണാന്തരങ്ങളിൽ, ജുഹ്വതി=ഹോമിക്കുന്നു, യജ്ഞവിദഃ=യജ്ഞം അനുഷ്ഠിക്കുന്ന, ഏതേ സവ്വേ അപി=ഇവരെല്ലാവരും, യജ്ഞക്ഷപിതകല്മഷാഃ=യജ്ഞത്താൽ പാപം നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടവരും.

31. യജ്ഞശിഷ്ടാമൃതഭുജോ യാന്തിബ്രഹ്മസനാതനം
നായം ലോകോസ്ത്യയജ്ഞസ്യ കുതോന്യഃ കുരുസത്തമ.

യജ്ഞശിഷ്ടാമൃതഭുജഃ=യജ്ഞശിഷ്ടമായ അമൃതത്തെ ഭുജിക്കുന്നവരും, സനാതനം=നിത്യമായ, ബ്രഹ്മ=ബ്രഹ്മത്തെ, യാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു, കുരുസത്തമ!=അല്പയോ കുരുകുലശ്രേഷ്ഠ!, അയജ്ഞസ്യ=യജ്ഞം ചെയ്യാത്തവന്ന്, അയം ലോകഃ=ഈ ലോകം, ന അസ്തി=ഇല്ല, അന്യഃ കുതഃ=ഇതരലോകം എങ്ങിനെയുണ്ടാകും.

(30—31). വേറെ ചിലർ സ്വല്പാഹാരം, ക്ഷീരം മുതലായതു ശീലിച്ചുകൊണ്ട് ഉള്ളിലെ പ്രാണാദിവായുക്കളെ സ്വാധീനപ്പെടുത്തുവാൻ ആന്തരവായുക്കളെ ഉള്ളിൽതന്നെ സഞ്ചരിക്കുന്ന അപാനാദിവായുവിഭാഗങ്ങളിൽ ഹോമിക്കുന്നു. വസ്തി, ധൌതി മുതലായ ക്രിയകളംകൊണ്ട് ശരീരത്തിലുള്ള കഫമലാദികളെ പരിഹരിപ്പാൻ ദശവിധവായുക്കളെയും സ്വാധീനപ്പെടുത്തുവാനായി പരിശ്രമിക്കുന്നതും ഒരുവിധം യജ്ഞംതന്നെയെന്നത്ഥം. ദ്രവ്യയജ്ഞം എന്നു തുടങ്ങീട്ടിതുവരെ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള ഏതെങ്കിലും യജ്ഞം അനുഷ്ഠിക്കുന്നവരെല്ലാം യജ്ഞം നടത്തുന്നവരാകുന്നു. ഈയനുഷ്ഠാനം അവരുടെ പാപത്തെ—ജ്ഞാനവിരോധിയായ പൂവ്വകർമ്മത്തെ—നശിപ്പിക്കുന്നു. യജ്ഞം ചെയ്തതിനുശേഷം അനുഭവിക്കുന്ന അന്നം അമൃതമാകുന്നു. തന്നിമിത്തം മനസ്സിന്നും പുതിയ ശുദ്ധി ജനിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ ഇവർ ക്രമത്തിൽ ജ്ഞാനത്തിന്നധികാരികളായിവരികയും നാശരഹിതമായ ബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കയും ചെയ്യുന്നു. മുൻപറഞ്ഞ യാതൊരുവിധ യജ്ഞവും ചെയ്യാതെ മോക്ഷധർമ്മഗന്ധംപോലുമില്ലാത്തവന്നു ഈ കാണപ്പെടുന്ന ലോകം—മാനവശരീരംതന്നെയില്ല. അവൻ മനുഷ്യൻകൂടിയല്ല. വേഷം മാത്രം മാനുഷം. ഇനി ഈ വേഷവുംകൂടി അവന്നു കിട്ടുകയില്ല. മുക്തിയെ സമ്പാദിപ്പാൻ യോഗ്യമായ മാനവജന്മം സിദ്ധിച്ചതിനെ നിഷ്ഫലമാക്കിയതിനാൽ ഇനി ആ ഉത്തമശരീരം അവന്നു സിദ്ധിക്കുകയില്ല. പിന്നെയുണ്ടോ ദേവാദിശരീരപ്രാപ്തിക്കവകാശം ? അത്യുൽകൃഷ്ടകർമ്മങ്ങളും ഉള്ളവക്കല്ലെ ഉത്തമഗതി സിദ്ധിക്കുകയുള്ളു. അതുകൊണ്ടു ഹേ അജ്ജുന! ഈശ്വരാരാധനാരൂപമായ കർമ്മം നടത്താത്തവൻെറ മാനവശരീരം നിഷ്ഫലം എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

32. ഏവം ബഹുവിധായജ്ഞാ വിതതാ ബ്രഹ്മണോമുഖേ
കമ്മജാൻവിദ്ധിതാൻ സർവാനേവംജ്ഞാത്വാ വിമോക്ഷ്യസേ.

ഏവം=ഇപ്രകാരം, ബഹുവിധാഃ=അനേകവിധത്തിലുള്ള, യജ്ഞാഃ=യജ്ഞങ്ങൾ, ബ്രഹ്മണഃ=വേദത്തിൻെറ, മുഖേ=മുഖത്തിൽ—ആദ്യഭാഗത്തിൽ, വിതതാഃ=വിസ്തരിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്, സവ്വാൻതാൻ=സകലങ്ങളായ അവയെ, കർമ്മജാൻ=കർമ്മങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നവയെന്നു, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക, ഏവം ജ്ഞാത്വാ=ഇപ്രകാരം അറിഞ്ഞിട്ടു, വിമോക്ഷ്യസേ=നീ കർമ്മത്തിൽനിന്നു മുക്തനാകും.

ഇപ്രകാരം "ദൈവമേവാപരേയജ്ഞം" എന്നതു മുതൽ വിവരിക്കപ്പെട്ട നാനാവിധത്തിലുള്ള യജ്ഞങ്ങളും ഞാനിപ്പോൾ പുതുതായി കല്പിച്ചവയല്ല. വേദം സ്വമുഖത്താൽത

ന്നെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ യജ്ഞം നടത്തുന്നവർ സനാതനബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കു മെന്നും പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ജ്ഞാനം സമ്പാദിപ്പാനുള്ള പ്രയാസം ആവശ്യമില്ലല്ലൊ എന്നു ശങ്കിക്കരുത്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഈ ബഹുവിധ യജ്ഞങ്ങളും കർമ്മങ്ങളിൽനിന്നും കാരകങ്ങളിൽനിന്നും ഉണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ നിത്യമായ മോക്ഷത്തെ നൽകുവാൻ സമർത്ഥങ്ങളല്ല എന്നറിഞ്ഞിട്ട് നിത്യഫലപ്രദമായ ജ്ഞാനത്തെ പ്രാപിച്ചാൽ മാത്രമേ നീ സംസാരത്തിൽനിന്നു മുക്തനായി വരികയുള്ളു.

33. ശ്രേയാൻദ്രവ്യമയാദ്യജ്ഞാൽ ജ്ഞാനയജ്ഞഃപരംതപ
സർവം കർമ്മാഖിലം പാർത്ഥജ്ഞാനേപരിസമാപ്യതേ.

ദ്രവ്യമയാത്=ദ്രവ്യങ്ങളാംകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന, യജ്ഞാത്=യജ്ഞത്തെക്കാൾ, ജ്ഞാനയജ്ഞഃ=ജ്ഞാനയജ്ഞം, ശ്രേയാൻ=അതിശ്രേഷ്ഠമാകുന്നു, ജ്ഞാനേ=ജ്ഞാനത്തിൽ, സർവ്വം കർമ്മ=സകല കർമ്മവും, അഖിലം=നിശ്ശേഷം, പരിസമാപ്യതെ=സമാപ്തിയെ പ്രാപിക്കുന്നു.

അതുകൊണ്ട് "ബ്രഹ്മാർപ്പണം ബ്രഹ്മഹവിഃ" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള മന്ത്രങ്ങളാൽ മുമ്പേപറഞ്ഞ ജ്ഞാനയജ്ഞം സാധനങ്ങളാംകൊണ്ടു സാധിക്കുന്ന യജ്ഞത്തേക്കാൾ അതിശ്രേഷ്ഠമാകുന്നു. ജ്ഞാനത്തിൽ ശ്രൌതസ്മാർത്തങ്ങളായ സർവ്വകർമ്മാനുഷ്ഠാനങ്ങളും നിശ്ശേഷം അവസാനിക്കുന്നു അല്ലെങ്കിൽ ജ്ഞാനം സിദ്ധിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ അതിനു മുമ്പുണ്ടായ ജന്മങ്ങളിൽ ചെയ്തിട്ടുള്ള സഞ്ചിതം ആഗാമി എന്ന സകലകർമ്മങ്ങളും ജ്ഞാനാനന്തരം ചെയ്യുന്ന എല്ലാ കർമ്മങ്ങളും സമൂലം നശിക്കുന്നു എന്നും അർത്ഥമാവുന്നതിന്നു വിരോധമില്ല. അതിനാൽ മോക്ഷാർത്ഥിയായ നീ ജ്ഞാനം സിദ്ധിപ്പാൻ അധികാരിയായി വരേണമെന്നു സാരം.

34 തദ്വിദ്ധിപ്രണിപാതേന പരിപ്രശ്നേന സേവയാ
ഉപദേക്ഷ്യന്തിതേ ജ്ഞാനം ജ്ഞാനിനസ്തത്വദർശിനഃ.

തത്=അതിനെ, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞാലും, പ്രണിപാതേന=സാഷ്ടാംഗനമസ്കാരംകൊണ്ടും, പരിപ്രശ്നേന=വിവേകപൂർവ്വകമായ ചോദ്യംകൊണ്ടും, സേവയാ=ശുശ്രൂഷകൊണ്ടും, തത്വദർശിനഃ=തത്വം സാക്ഷാത്തായറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന, ജ്ഞാനിനഃ=ജ്ഞാനികൾ, തേ=നിണക്ക്, ജ്ഞാനം=ജ്ഞാനത്തെ, ഉപദേക്ഷ്യന്തി=ഉപദേശിക്കും.

സാക്ഷാൽ മോക്ഷകാരണമായ ആ ജ്ഞാനം എനിക്കെങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും എന്ന ആകാംക്ഷയുള്ള അർജ്ജുനനോടു ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—ആ ജ്ഞാനം നീ ഗുരുവിൽനിന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. അത്ര രഹസ്യമായ ജ്ഞാനത്തെ അവർ എനിക്കുപദേശിപ്പാൻ ഞാനെങ്ങിനെ പ്രവൃത്തിക്കണം എന്നതിന്നു സമാധാനം. ഗുരുക്കന്മാരെ പ്രസാദിപ്പിക്കുവാൻ സാഷ്ടാംഗം നമസ്കാരം, കാലാനുസരണം അവരെ ശുശ്രൂഷിക്കൽ, സമയംനോക്കി സമീപത്തുചെന്നു് ആത്മസ്വരൂപത്തെക്കുറിച്ചു് വിനയപൂർവ്വം ചോദ്യംചെയ്യുക, ഈവക വ്യാപാരങ്ങളിൽനിന്നു് നീ ജ്ഞാനോപദേശത്തിന്നർഹനാണെന്നവർ നിശ്ചയിച്ചാൽ ശാസ്ത്രം നന്നായറിയുന്നവരും ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ചവരുമായ അവർ പ്രസന്നന്മാരായിട്ട് നിണക്ക് ജ്ഞാനം ഉപദേശിക്കും. ഗുരുവിന്നു ശാസ്ത്രജ്ഞാനവും വസ്തുസാക്ഷാൽകാരവും ഉണ്ടായിരിക്കേണം എന്നാൽ മാത്രമേ ഉപദേശിപ്പാൻ അർഹനാകയുള്ളു. ശിഷ്യനു് വിനയാദിസൽഗുണങ്ങളും ജ്ഞാനതൃഷ്ണയും ഉണ്ടെന്നവർ അറിയാതെ ഉപദേശിക്കയില്ല. ഗുരുക്കന്മാർ എന്ന ബഹുവചനം ബഹുഗുരുക്കന്മാരെ ആശ്രയിക്കേണമെന്നു കാണിപ്പാനല്ല. അപ്രകാരമുള്ളവരിൽവെച്ചു ഒരു മഹാനെ ഗുരുവായി സ്വീകരിക്കേണം എന്നഭിപ്രായം.

35. യൽജ്ഞാത്വാന പുനർമ്മോഹ മേവംയാസ്യസി പാണ്ഡവ
യേനഭൂതാന്യശേഷേണ ദ്രക്ഷ്യസ്യാത്മന്യഥോമയി.

യത്=യാതൊന്നിനെ, ജ്ഞാത്വാ=അറിഞ്ഞിട്ട്, പാണ്ഡവ!=ഹേ പാണ്ഡുപുത്ര!, ഏവം മോഹം=ഇപ്രകാരം മിത്ഥ്യാജ്ഞാനത്തെ, പുനഃ നയാസ്യസി=പിന്നെ നീ പ്രാപിക്കയില്ല, യേന=യാതൊന്നിനാൽ, അശേഷേണഭൂതാനി=സകല ഭൂതങ്ങളെയും, ആത്മനി=ആത്മാവിലും, അഥ=അനന്തരം, മയി=എന്നിലും, ദ്രക്ഷ്യസി=നീ കാണും.

സൽഗുരുവിൻെറ ഉപദേശത്തിൽനിന്നു ലഭിക്കുന്ന ജ്ഞാനത്തിൻെറ ഫലം പറയുന്നു:—സൽഗുരുവിൽനിന്നു സിദ്ധിച്ച യാതൊരു ജ്ഞാനത്തെ യഥാർത്ഥമായി നീ അറി

ഞ്ഞുകഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെ ഇവർ എന്റെ സംബന്ധികളും മക്കളും സഹോദരന്മാരുമാകുന്നു, ഞാനിവരെ വധിക്കുന്നതെങ്ങിനെ എന്നിപ്രകാരം തെററായ ബോധം നിണക്കുണ്ടാകയില്ല. എങ്ങിനെയെന്നാൽ ബ്രഹ്മാവു മുതൽ പുൽക്കൊടിവരെയുള്ള സർവ്വഭൂതങ്ങളും നിന്നിൽതന്നെയിരിക്കുന്നുവെന്ന ബോധം അനുഭവപ്പെടും. നീയ്യൊ എന്നിലുമിരിക്കുന്നു എന്നും ഉടൻതന്നെ അറിയും. ചരാചരാത്മകമായി കാണപ്പെടുന്ന ലോകം ഏകമായ ആത്മാവുതന്നെയാകുന്നു. ആത്മാവിൽനിന്നന്യമായിട്ടു യാതൊന്നുമില്ല. ആ ആത്മാവുതന്നെ നീ. ആ നീ ഞാൻതന്നെ. സർവ്വാധിഷ്ഠാനബ്രഹ്മമായ ഞാനും ജീവരൂപേണവിളങ്ങുന്ന നീയ്യും ഈ ലോകവും ഭിന്നമല്ലെന്ന ബോധം അനുഭവപ്പെടുമ്പോൾ കർത്തൃകർമ്മക്രിയാകാരകഭേദബുദ്ധിക്കവകാശമില്ലാതെയാകയാൽ മിത്ഥ്യാജ്ഞാനം സത്യജ്ഞാനത്താൽ നശിക്കുമെന്നു സാരം.

36. അപിചേദസിപാപേഭ്യഃ സർവേഭ്യഃ പാപകൃത്തമഃ
സർവംജ്ഞാനപ്ലവേനൈവ വൃജിനം സന്തരിഷ്യസി.

സർവ്വേഭ്യഃ പാപേഭ്യഃ=സർവ്വപാപന്മാരിൽവെച്ചും, പാപകൃത്തമഃ=അത്യന്തം പാപംചെയ്തവനായിട്ട്, അസി അപി ചേൽ=നീ ഭവിക്കുന്നുവെങ്കിലും, സർവ്വം വൃജിനം=സർവ്വപാപത്തേയും, ജ്ഞാനപ്ലവേന ഏവ=ജ്ഞാനമാകുന്ന കപ്പലിൽക്കൂടെത്തന്നെ, സന്തരിഷ്യസി=നീ സന്തരിക്കും.

ഇപ്രകാരമുള്ള ജ്ഞാനം സിദ്ധിച്ചാൽപോലും ഭീഷ്മദ്രോണാദി ഗുരുഭൂതന്മാരെയും സ്വജനങ്ങളെയും വധിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സംഭവിക്കാവുന്ന പാപത്തിൽനിന്നു ഞാൻ മുക്തനാകയില്ല എന്നു ശങ്കിക്കുന്ന അർജ്ജുനനോടു ഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! മഹാപാതകം, ഉപപാതകം, തത്തുല്യങ്ങളായ സങ്കരീകരണം, മലിനീകരണം മുതലായ അനേകവിധ പാപങ്ങളുണ്ട്. അവയോരോന്നും ചെയ്യുന്നവർ പാപികളാണ്. അവയെല്ലാം നീ ഒരുവൻതന്നെ ചെയ്യുന്നുവെങ്കിൽ സകല പാപികളിൽവെച്ചും നീ മഹാപിയായിവന്നാൽക്കൂടെ ജ്ഞാനമാകുന്ന കപ്പലിന്റെ സഹായത്താൽ—ആ കപ്പൽ കിട്ടിയെന്നുവന്നാൽ—ആവക എല്ലാ പാപങ്ങളിൽനിന്നും മോചനം നിണക്കു സിദ്ധിക്കും. ദേഹേന്ദ്രിയാദികൾ ചെയ്യുന്ന കർമ്മങ്ങളൊന്നിനോടും ബന്ധപ്പെടാതെ അസംഗനും നിർവ്വികാരനുമാണാത്മാവെന്ന ജ്ഞാനം അനുഭവപ്പെട്ടാൽ അതിന്നു മുമ്പും പിമ്പും ചെയ്തതും ചെയ്യുന്നതുമായ ഒരുവിധ കർമ്മവും ആത്മാവിനെ ബന്ധിക്കുകയില്ലെന്നു സാരം.

37. യഥൈധാംസി സമിദ്ധോഗ്നിർഭസ്മസാൽ കുരുതേജ്ജുന!
ജ്ഞാനാഗ്നിഃ സർവകർമ്മാണി ഭസ്മസാൽകുരുതേതഥാ.

സമിദ്ധഃ=വർദ്ധിച്ചതായ, അഗ്നിഃ=തീയ്യ്, ഏധാംസി=വിറകുകളെ, യഥാ=ഏപ്രകാരം, ഭസ്മസാൽകുരുതേ=ഭസ്മമാക്കുന്നുവോ, തഥാ=അപ്രകാരം, ജ്ഞാനാഗ്നിഃ=ജ്ഞാനമാകുന്ന അഗ്നി, സർവ്വകർമ്മാണി=സകല കർമ്മങ്ങളേയും, ഭസ്മസാൽ കുരുതേ=ഭസ്മമാക്കുന്നു.

സമുദ്രം കടക്കാവുന്ന കപ്പൽകൊണ്ട് ഒരു നദി കടക്കുന്നതിന്നു സാധിക്കുമോ എന്ന ശങ്കപോലെയാണ് മഹാപാതകാദി സകല പാപങ്ങളെയും നശിപ്പിക്കുവാൻ സമർത്ഥമായ ആത്മജ്ഞാനംകൊണ്ടു ഭീഷ്മദ്രോണാദിവധജന്യപാപം നശിക്കുമോ എന്നുള്ള ശങ്കയെന്നും സമുദ്രസന്തരണത്തിന്നു വേണ്ടിവരുന്ന കാലദൈർഘ്യമോ പണിപ്പാടൊ ജ്ഞാനാഗ്നിക്കു പാപശമനത്തിന്നാവശ്യമില്ല എന്നും കാണിക്കുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന അഗ്നി കാഷ്ഠങ്ങളെയെന്നപോലെ ആത്മജ്ഞാനം സർവ്വകർമ്മങ്ങളേയും ഭസ്മമാക്കുന്നു. കഴിഞ്ഞ അനേകജന്മങ്ങളിൽ ചെയ്തിരുന്നവയും ജ്ഞാനാനന്തരം ചെയ്യുന്നവയുമായ സകലവിധ പുണ്യപാപകർമ്മങ്ങളും നശിക്കും. ഈ ദേഹാരംഭത്തിന്നു കാരണമായ കർമ്മം ഫലാനുഭവംകൊണ്ടും നശിക്കും എന്നു ധരിക്കേണം. അഥവാ "കർമ്മാണി" എന്ന ബഹുവചനംകൊണ്ട് ആഗാമി, സഞ്ചിതം, പ്രാരബ്ധം എന്ന മൂന്നുവിധ കർമ്മങ്ങളേയും ജ്ഞാനാഗ്നി ഭസ്മമാക്കും എന്നു വന്നുകൂടെയോ എന്ന ശങ്കയുണ്ടാവാനിടയുണ്ട്. പുണ്യപാപരൂപകർമ്മങ്ങൾ ഫലം കൊടുപ്പാൻ ഒരുങ്ങിക്കഴിഞ്ഞതിനാൽ സിദ്ധിച്ച ദേഹം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, മനസ്സ്, ബുദ്ധി എന്നിവ കർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യും. എന്നാൽ അവ പുനർജന്മകാരണങ്ങളാകയില്ല. ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന സുഖദുഃഖാദ്യവസ്ഥാഭേദങ്ങളോ, വ്യാധ്യാദിപീഡകളോ ആത്മാവിനെ ബാധിക്കുന്നില്ല എന്ന ദൃഢബോധം ഉള്ളതുകൊണ്ടു പ്രാരബ്ധകർമ്മവും ജ്ഞാ

നിക്കു ബാധകമല്ല എന്നു വരുന്നതിൽ വിരോധമില്ല. സുഖദുഃഖാദ്യവസ്ഥാഭേദങ്ങളെ അനുസരിച്ചുള്ള പ്രതീതി ജ്ഞാനിക്കുണ്ടാകയില്ലെന്നു പറഞ്ഞുകൂടാ. താദാത്മ്യഭാവനയില്ലെന്നു വരുന്നതുതന്നെ ജ്ഞാനഫലം.

38. നഹിജ്ഞാനേന സദൃശം പവിത്രമിഹവിദ്യതേ
തൽസ്വയം യോഗസംസിദ്ധഃ കാലേനാത്മനിവിന്ദതി.

ജ്ഞാനേന സദൃശം=ജ്ഞാനത്തിന്നു തുല്യമായ, പവിത്രം=ശുദ്ധീകരണവസ്തു, ഇഹ=ഈ ലോകത്തിൽ, നഹി വിദ്യതേ=ഇല്ല, തൽ=ആ ജ്ഞാനം, കാലേന=കാലംകൊണ്ട്, യോഗസംസിദ്ധഃ=നിരന്തരസമാധിനിഷ്ഠകൊണ്ട്, സ്വയം=താനെതന്നെ, ആത്മനി=ആത്മാവിൽ, വിന്ദതി=സിദ്ധിക്കും.

അനേകജന്മങ്ങളിൽ ചെയ്തിട്ടുള്ള പുണ്യപാപകർമ്മങ്ങളെ ഭസ്മമാക്കുവാൻ ശക്തിയുള്ള ജ്ഞാനത്തിന്നു തുല്യമായ ശുദ്ധീകരണശക്തിയുള്ള വസ്തു ഈ ലോകത്തിൽ മററു യാതൊന്നുമില്ല. ആ ജ്ഞാനമാകട്ടെ വളരെക്കാലം നിരന്തരസമാധ്യനുഷ്ഠാനത്താൽ ബാഹ്യവാസനകളും നിശ്ശേഷം നശിക്കുമ്പോഴും അന്തഃകരണപരിശുദ്ധിനിമിത്തം സകലമായ ഈ ലോകവും ഞാനും ഒരേ ഒരു വസ്തുതന്നെ എന്ന ബ്രഹ്മമയിയായ വൃത്തി ബുദ്ധിയിൽ താനെതന്നെ ഉദിക്കുന്ന ഫലസ്വരൂപമാകയാൽ ബ്രഹ്മംതന്നെയാകുന്നു.

39 ശ്രദ്ധാവാംല്ലഭതേ ജ്ഞാനം തൽപരഃ സംയതേന്ദ്രിയഃ
ജ്ഞാനം ലബ്ധ്വാ പരാംശാന്തിമചിരേണാധിഗച്ഛതി.

ശ്രദ്ധാവാൻ=ശ്രദ്ധയുള്ളവനും, സംയതേന്ദ്രിയഃ=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ അടക്കുന്നവനും, തൽപരഃ=ജ്ഞാനത്തിൽതന്നെ പ്രവൃത്തിക്കുന്നവനുമായ അവൻ, ജ്ഞാനം ലഭതെ=ജ്ഞാനത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു, അചിരേണ=ഉടൻതന്നെ, പരാംശാന്തിം=പരയായ ശാന്തിയെ, അധിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

ജ്ഞാനം സിദ്ധിപ്പാനുള്ള അന്തരംഗസാധനങ്ങളെ പറയുന്നു:—ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നുതന്നെയെന്ന് ശ്രുതിയും ശ്രീഗുരുവും ചെയ്യുന്ന ഉപദേശം സത്യമാണെന്ന ദൃഢവിശ്വാസമാകുന്ന ശ്രദ്ധയുണ്ടായിരിക്കേണം. അതുമാത്രം പോരാ. ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളിൽനിന്നു പിൻവലിച്ച് അതാതു ഗോളങ്ങളിൽതന്നെ നിർത്തുകയെന്ന ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹവും ഉണ്ടായിരിക്കണം. അതു മാത്രവുംപോരാ. ബ്രഹ്മാകാരവൃത്തിയെ ചലിപ്പിക്കാതെ ആ ജ്ഞാനസമ്പാദനത്തിൽതന്നെ യത്നിക്കുന്നവനും ആയിരിക്കണം. ഈ മൂന്നു ഗുണങ്ങളും തികഞ്ഞവന്ന് ജ്ഞാനം സിദ്ധിക്കും. ജ്ഞാനം സിദ്ധിച്ചാൽ ഒട്ടും കാലവിളംബം കൂടാതെ തന്നെ നിരതിശയസുഖസ്വരൂപമായ പരമശാന്തി—ബ്രഹ്മാത്മഭാവത്തോടുകൂടിയ സ്ഥിതി—ജീവന്മുക്താവസ്ഥ സിദ്ധിക്കും. മോക്ഷം ആഗ്രഹിക്കുന്ന ഏതൊരുവനും ശാസ്ത്രസൽഗുരുവാക്യത്തിൽ ഉറച്ച വിശ്വാസവും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹവും നിരന്തരസമാധ്യനുഷ്ഠാനവും ഉള്ളവനായിരിക്കേണം.

40. അജ്ഞശ്ചാ ശ്രദ്ദധാനശ്ച സംശയാത്മാ വിനശ്യതി
നായംലോകോസ്തി നപരോ നസുഖം സംശയാത്മനഃ.

അജ്ഞഃച=അജ്ഞാനിയും, അശ്രദ്ദധാനഃ=ശ്രദ്ധയില്ലാത്തവനും, സംശയാത്മാ=മനസ്സിൽ സംശയമുള്ളവനും, വിനശ്യതി=വിശേഷേണ നശിക്കുന്നു:—നഷ്ടം അനുഭവിക്കുന്നു, സംശയാത്മനഃ=മനസ്സിൽ സംശയമുള്ളവന്ന്, അയംലോകഃ ന=ഈ ലോകം ഇല്ല, നപരഃ=പരലോകവുമില്ല, നസുഖം=സുഖവുമില്ല.

മോക്ഷത്തിന്നു തടസ്ഥം വരുത്തുന്ന ദോഷങ്ങളെ പറയുന്നു. അവയെ നിരാകരിപ്പാൻ വളരെ മനസ്സിരുത്തേണം:—മോക്ഷത്തിന്നുവേണ്ടി സർവ്വകർമ്മസന്ന്യാസം, സൽഗുരുസേവ, മഹാവാക്യശ്രവണം എന്നിവ അത്യാവശ്യമാണെന്നറിയാത്തവനെയാണിവിടെ—മോക്ഷശാസ്ത്രത്തിൽ—അറിവില്ലാത്തവൻ എന്നു പറയുന്നത്. സന്ന്യാസത്തിലും ഗുരുവിലും മോക്ഷശാസ്ത്രത്തിലും വിശ്വാസമില്ലാത്തവനെ ശ്രദ്ധാശൂന്യൻ എന്നു പറയുന്നു. കർമ്മംകൊണ്ടൊ സന്ന്യാസംകൊണ്ടൊ മോക്ഷം എന്നു സംശയിക്കുന്നവനെ സംശയാത്മാവു എന്നുപറയുന്നു. അജ്ഞൻ, അശ്രദ്ദധാനൻ, സംശയാത്മാവു എന്ന മൂന്നുതരക്കാരും, ജ്ഞാനഫലത്തെ

അനുഭവിക്കാതെ മാനുഷജന്മത്തെ വ്യർത്ഥമാക്കുന്നവരാകുന്നു. ഇവരിൽ സംശയാത്മാവാണ് അധികം ദുഷിച്ചവൻ. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഇവന്നു മുക്തിയില്ലെന്നുമാത്രമല്ല മാനുഷലോകവും സ്വർഗ്ഗലോകവും ആഹാരാദിസുഖവുംകൂടെ ഇല്ല. എല്ലാററിലും സംശയമുള്ളവൻ ആഹാരാദിപദാർത്ഥങ്ങളിലും സംശയിക്കും. വിശ്വാസമില്ലാതെ കർമ്മം ചെയ്താലും ഫലം സിദ്ധിക്കയില്ല. അതിനാൽ മേൽകാണിച്ച മൂന്നു ദോഷങ്ങളെയും വിശിഷ്യ തൊട്ടതിലെല്ലാം സംശയംഎന്ന മഹാദോഷത്തേയും നീക്കംചെയ്വാൻ മുമുക്ഷുക്കാം നന്നേ മനസ്സിരുത്തേണം.

41. യോഗസന്ന്യസ്തകർമ്മാണം ജ്ഞാനസംച്ഛിന്നസംശയം
ആത്മവന്തം ന കർമ്മാണി നിബധ്നന്തി ധനംജയ!.

ജ്ഞാനസംച്ഛിന്നസംശയം=ജ്ഞാനത്താൽ സംശയങ്ങളെ നിശ്ശേഷം നശിപ്പിച്ചും, യോഗസന്ന്യസ്തകർമ്മാണം=യോഗത്താൽ കർമ്മങ്ങളെ മുഴുവൻ ഉപേക്ഷിച്ചുംഇരിക്കുന്ന, ആത്മവന്തം=ആത്മാവിനെ അറിഞ്ഞവനെ, കർമ്മാണി=കർമ്മങ്ങാം, ന നിബധ്നന്തി=ബന്ധിക്കുന്നില്ല.

സർവ്വാനർത്ഥഹേതുവായ സംശയത്തെ എങ്ങിനെ നശിപ്പിക്കും എന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം പറഞ്ഞുകൊണ്ട് കർമ്മബന്ധത്തിൽനിന്നുള്ള നിവൃത്തിയെ സാധിക്കുന്നു:—

നിരന്തരസമാധിനിമിത്തം സിദ്ധിക്കുന്ന അഖണ്ഡൈകരസാനുഭവരൂപമായ ജ്ഞാനത്താൽ ജ്ഞാനംകൊണ്ടോ? കർമ്മംകൊണ്ടോ, മോക്ഷം; ജ്ഞാനംതന്നെ പരോക്ഷമോ അപരോക്ഷമോ? എന്നിങ്ങിനെയുള്ള സംശയങ്ങളെയെല്ലാം മൂലത്തോടുകൂടെ മുറിച്ചുകളഞ്ഞും, താനും ജഗത്തും എല്ലാം ഏകമായ ബ്രഹ്മംതന്നെയെന്നുള്ള ബോധത്താൽ എല്ലാ കർമ്മങ്ങളെയും പരിത്യജിച്ചുമിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയെ സ്വപ്നമെന്നപോലെ പ്രതിഭാസിക്കുന്ന ദേഹചേഷ്ടകാം_ശരീരത്തിൻെറ സ്ഥിതിക്കുമാത്രം ഉപകരിക്കുന്ന ആഹാരസ്വീകാരാദി വ്യാപാരങ്ങാം_ജ്ഞാനാഗ്നിയിൽ ദഹിച്ചുപോയിരിക്കയാൽ പുനർജ്ജന്മാദികാംക്കൊ സുഖദുഃഖാദികാംക്കോ ബന്ധിപ്പാൻ കഴികയില്ല.

42. തസ്മാദജ്ഞാനസംഭൂതം ഹൃൽസ്ഥം ജ്ഞാനാസിനാത്മനഃ
ഛിത്വൈനം സംശയം യോഗമാതിഷ്ഠോത്തിഷ്ഠഭാരത!.

തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ട്, ഭാരത!=ഹേ അർജ്ജുന!, അജ്ഞാനസംഭൂതം=അജ്ഞാനത്തിൽനിന്നുണ്ടായതും, ഹൃൽസ്ഥം=ഹൃദയത്തിലുള്ളതുമായ, ആത്മനഃ സംശയം=നിൻെറ സംശയത്തെ, ജ്ഞാനാസിനാ=ബ്രഹ്മജ്ഞാനമാകുന്ന വാളുകൊണ്ട്, ഛിത്വാ=ഛേദിച്ചിട്ടു, ഉത്തിഷ്ഠ=ഉത്ഥാനംചെയ്താലും, യോഗം=യോഗത്തെ കർമ്മയോഗത്തെ, ആതിഷ്ഠ=ആചരിച്ചാലും.

സംശയമുള്ളവൻ കർമ്മജ്ഞാനയോഗങ്ങളിൽ ഒന്നുംതന്നെ ആചരിപ്പാൻ യോഗ്യനല്ലാത്തതുകൊണ്ട്, ആത്മാവിൻെറ യഥാർത്ഥനിലയറിയാഞ്ഞതുകൊണ്ടുണ്ടായതും ചിത്തസ്ഥിതവുമായ നിൻെറ സംശയത്തെ ആത്മസാക്ഷാൽകാരമാകുന്ന വാാംകൊണ്ടു മുറിച്ചുകളഞ്ഞിട്ടു, ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാനെന്ന ഉറപ്പോടുകൂടെ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ഉള്ള ആത്മഭാവനയിൽനിന്നും ഉയൎന്നിട്ടു കർമ്മയോഗത്തെ ആചരിച്ചാലും.

ഇതി ശ്രീമൽ ഭഗവൽഗീതാ സൂപനിഷാംസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദേ കർമ്മബ്രഹ്മാർപ്പണയോഗോനാമ ചതുർത്ഥോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ
ശുഭം ഭൂയാൽ.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 5-ാം അദ്ധ്യായം.

അർജ്ജുന ഉവാച.

1. സന്ന്യാസം കർമ്മണാംകൃഷ്ണ! പുനർയ്യോഗംച ശംസസി
യച്ഛ്രേയ ഏതയോരേകം തന്മേബ്രൂഹി സുനിശ്ചിതം.

കൃഷ്ണ!=ഹേ പരമാനന്ദരൂപ!, കർമ്മണാം=കർമ്മങ്ങളുടെ, സന്ന്യാസം=സന്ന്യാസത്തെ, ശംശ

സി=അങ്ങുന്നരുളിച്ചെയ്യുന്നു, പുനഃ=പിന്നെ, യോഗം ച=യോഗത്തെയും, ശംശസി=പറയുന്നു, ഏതയോഃ=ഈ രണ്ടിൽ, യത് ശ്രേയഃ=യാതൊന്നൊ ശ്രേയസ്സാധനം എന്ന്, സുനിശ്ചിതം=അങ്ങയാൽ നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവൊ, ഏകം തത്=ഏകമായ അതിനെ, മേ= എന്നോട്, ബ്രൂഹി=അരുളിച്ചെയ്യേണമേ

മൂന്നും നാലും അദ്ധ്യായങ്ങളിൽ കർമ്മയോഗവും കർമ്മസന്ന്യാസവും അവിടവിടെ പ്രതിപാദിച്ചുകണ്ടതിൽ സംശയിക്കുന്ന അർജ്ജുനൻ മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ഒരുവന്നു ഒരേ കാലത്തിൽ രണ്ടും നടത്താൻ സാദ്ധ്യമല്ലെന്ന കാരണത്താൽ ഭഗവാനോട് ചോദിക്കുന്നു. ഹേ പരമാനന്ദമൂർത്തേ, നിന്തിരുവടി നിഷ്കാമമായിട്ട് വിധ്യുക്തകർമ്മങ്ങളെ നടത്തേണമെന്ന കർമ്മയോഗത്തെക്കുറിച്ചും ആത്മസ്വരൂപത്തെ അറിഞ്ഞിട്ട് സകല കർമ്മങ്ങളെയും വിട്ടിരിക്കണമെന്നുള്ള സന്ന്യാസത്തെക്കുറിച്ചും അരുളിച്ചെയ്യുന്നു. മോക്ഷത്തിന്നാഗ്രഹിക്കുന്ന ഒരുവന്ന് ഇതുരണ്ടും ഒരേ സമയത്തു ചെയ്വാൻ സാധിക്കുകയില്ലല്ലൊ. അതിനാൽ ഈ രണ്ടിൽ ഏതൊന്നാണ് അധികം ശ്രേയസ്കരം എന്ന് നിന്തിരുവടി നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നുവോ ആ ഏകത്തെ എന്നോടരുളിച്ചെയ്യേണമേ.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

൨. സന്ന്യാസഃ കർമ്മയോഗശ്ച നിഃശ്രേയസകരാവുഭൌ
തയോസ്തു കർമ്മസന്ന്യാസാൽ കർമ്മയോഗോ വിശിഷ്യതേ.

സന്ന്യാസഃ=കർമ്മത്യാഗവും, കർമ്മയോഗഃ ച=കർമ്മകരണവും, ഉഭൌ ച=രണ്ടും, നിഃശ്രേയസകരൌ=മോക്ഷസാധനങ്ങൾ ആകുന്നു, തയോഃ=ആ രണ്ടിൽവെച്ച്, കർമ്മസന്ന്യാസാൽ=കർമ്മത്യാഗത്തെക്കാൾ, കർമ്മയോഗഃ തു=കർമ്മകരണമാകട്ടെ, വിശിഷ്യതേ=വിശിഷ്ടമാകുന്നു.

അല്ലയോ അർജ്ജുന! എല്ലാ കർമ്മങ്ങളെയും ഉപേക്ഷിക്കുന്നതും വിധ്യുക്തകർമ്മങ്ങളെ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ചെയ്യുന്നതും രണ്ടും മോക്ഷസാധനങ്ങൾതന്നെ. ആ രണ്ടിൽവെച്ച് കർമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനെക്കാൾ അധികം നല്ലതു ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ കർമ്മം ചെയ്യുന്നതാകുന്നു.

ഇവിടെ ഭഗവന്മതരഹസ്യം എന്തെന്നാൽ തീവ്രവൈരാഗ്യം സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ഉത്തമാധികാരിക്ക് ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നുള്ള മുഖ്യസാധനം കർമ്മത്യാഗപൂർവ്വം ഗുരുമുഖത്തിൽനിന്നു മഹാവാക്യശ്രവണം, മനനം, നിദിധ്യാസനം, ധാരണാ, ധ്യാനം സമാധി എന്നിവയാകുന്നു. എന്നാൽ അത്രക്കുള്ള അന്തഃകരണശുദ്ധിയില്ലാത്തവർ കർമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനെക്കാൾ ഫലകാംക്ഷയില്ലാതെ കർമ്മങ്ങൾനടത്തുന്നതാണധികം ശ്രേയസ്കരം. അതുകൊണ്ടവർ ക്രമത്തിൽ ജ്ഞാനത്തിന്നും തദ്വാരാ മോക്ഷത്തിന്നും അർഹരാകും. സന്ന്യാസം ശ്രേഷ്ഠം എന്നുമാത്രം വിചാരിച്ചിട്ടു പരിപാകംവരാത്ത നിലയിൽ സന്ന്യസിക്കുന്നത് രണ്ടും കെട്ടനിലയാവ്വരും. അതുകൊണ്ടു അന്തഃകരണശുദ്ധി തികച്ചും സിദ്ധിക്കുന്നതുവരെ കർമ്മങ്ങളെ വിടരുത് എന്നു കർമ്മസ്തുതി പരമാണ് ഭഗവദ്വാക്യം. സന്ന്യാസനിന്ദാപരമല്ല. സന്ന്യാസം മോക്ഷത്തിന്നു സാക്ഷാൽകാരണമെന്നതിൽ സംശയമില്ല. അത്രത്തോളം വിരക്തി സിദ്ധിക്കുന്നതിന്നു മുമ്പേ കർമ്മസന്ന്യാസം സാഹസമാണെന്നേ അർത്ഥമുള്ളൂ.

൩. ജ്ഞേയഃ സനിത്യസന്ന്യാസീയോനദ്വേഷ്ടിനകാംക്ഷതി
നിർദ്വന്ദ്വോഹി മഹാബാഹോ സുഖം ബന്ധാൽപ്രമുച്യതേ

യഃ=യാതൊരുവൻ, നദ്വേഷ്ടി=ദ്വേഷിക്കുന്നില്ലയോ, നകാംക്ഷതി=കാംക്ഷിക്കുന്നില്ലയോ, സഃ=അവൻ, നിത്യസന്ന്യാസീ=എല്ലാപ്പോഴും സന്ന്യാസിയാകുന്നു, ഹി=എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ മഹാബാഹോ!=ഹേ അർജ്ജുന! നിർദ്വന്ദ്വഃ- ദ്വന്ദ്വഭാവമില്ലാത്തവൻ, സുഖം=സുഖമായിട്ടു തന്നെ, ബന്ധാത്=സംസാരദുഃഖത്തിൽനിന്ന്, പ്രമുച്യതേ=പ്രമുക്തനാകുന്നു.

അതുകൊണ്ടു നിഷ്കാമകർമ്മകർത്താവിനെ ഭഗവാൻ സ്തുതിക്കുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! ഏതൊരുവൻ ഹീനകർമ്മത്തിൽ അപ്രീതിയും ഉൽകൃഷ്ടകർമ്മത്തിൽ പ്രീതിയും വെക്കാതെ എല്ലാം കർമ്മംതന്നെ എന്ന നിലയിൽ ഫലത്തിൽ ആഗ്രഹിക്കാതെ സ്വധർമ്മം എന്ന വിചാരത്താൽ തനിക്കു നിശ്ചയിച്ച കർമ്മത്തെ നടത്തുന്നുവോ–അല്ലെങ്കിൽ വന്നുചേരുന്ന അ

നിഷ്ടഫലത്തിൽ ദ്വേഷവും വരാതിരിക്കുന്ന ഇഷ്ടഫലം വരുത്തുന്നതിൽ സന്തോഷവും ഉള്ളവനല്ലാതിരിക്കുന്നുവോ; അല്ലെങ്കിൽ ഒരുവനെ ദ്വേഷിക്കുന്നവനും മററൊരുവനെ സ്നേഹിക്കുന്നവനുമായിരിക്കുന്നില്ലയോ അവന്നു ഇഷ്ടം അനിഷ്ടം ലാഭം നഷ്ടം എന്ന അനുകൂലപ്രതികൂലഭാവങ്ങളില്ലാത്തതുകൊണ്ടു സ്വധർമ്മം നടത്തുന്ന ഗൃഹസ്ഥനായ്ത്തന്നെ ഇരുന്നിട്ടു വിഹിതകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ അന്തഃകരണശുദ്ധിയും ജ്ഞാനവും സമ്പാദിച്ചു സുഖമായിട്ടു സംസാരബന്ധത്തിൽനിന്നു മുക്തനാവാനിടവരും. ഹാൽകാരേണ കുഡുംബാദികളെവെടിഞ്ഞും ശീതവാതാദികളെ സഹിച്ചും ഭിക്ഷയാചിച്ചുംകൊണ്ട് അലഞ്ഞുനടക്കുന്ന അപക്വസന്യാസികറം അനുഭവിക്കുന്ന സങ്കടം പരിപക്വചിത്തനായ ഈ ഗൃഹസ്ഥൻ അനുഭവിക്കാതെ തന്നെ മുക്തനായവരും കർമ്മോപാസനകറംകൊണ്ടു ചിത്തപരിപാകംവന്നവന്നു മാത്രമേ സന്യാസത്തിന്നധികാരമുള്ളു. അതുവരെ കർമ്മംചെയ്യേണം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ദുർല്ലഭം ചിലരുടെയല്ല ബഹുജനങ്ങളുടെ ഹിതത്തെ മുൻനിർത്തീട്ടാണ് ഭഗവാനീവിധം അരുളിച്ചെയ്യുന്നതു്.

4. സാംഖ്യയോഗൌ പൃഥഗ്ബാലാഃ പ്രവദന്തി ന പണ്ഡിതാഃ
ഏകമപ്യാസ്ഥിതഃ സമ്യഗുഭയോർവിന്ദതേ ഫലം.

ബാലാഃ=അറിവില്ലാത്തവർ, സാംഖ്യയോഗൌ=ജ്ഞാനവും നിഷ്കാമകർമ്മയോഗവും, പൃഥക്=ഭിന്നങ്ങളാണെന്നു, പ്രവദന്തി=പറയുന്നു, പണ്ഡിതാഃ=അറിവുള്ളവർ, നപ്രവദന്തി=പറയുന്നില്ല, ഏകം അപി=ഏതെങ്കിലും ഒന്നിനെ, സമ്യക് ആസ്ഥിതഃ=വേണ്ടവിധം അനുഷ്ഠിക്കുന്നവൻ, ഉഭയോഃ ഫലം=രണ്ടിൻെറ ഫലത്തെ, വിന്ദതേ=പ്രാപിക്കുന്നു.

കർമ്മംകൊണ്ടു പിതൃലോകം സിദ്ധിക്കും എന്നാണ് ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം. മോക്ഷം കിട്ടുമെന്ന വാക്യം ശരിയല്ല എന്നു ചിലർ പറയുന്നതിനെ ഖണ്ഡിച്ചുകൊണ്ടു കർമ്മം ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ചെയ്യുന്നവക്കു മോക്ഷസാധനംതന്നെയെന്നു കാണിക്കുന്നു:—സകാമന്മാർ ചെയ്യുന്ന കർമ്മത്തിൻെറ ഫലമാണു പിതൃലോകപ്രാപ്തി. നിഷ്കാമകർമ്മത്തിൻെറ ഫലം അന്തഃകരണശുദ്ധിയും തദ്വാരാ ജ്ഞാനപ്രാപ്തിയുമാണെന്നുള്ള ശാസ്ത്രരഹസ്യം അറിയാത്തവർ ജ്ഞാനവും കർമ്മയോഗവും സമ്പ്രദായംകൊണ്ടും ഫലംകൊണ്ടും ഭിന്നങ്ങളാണെന്നു പറയുന്നു. വേദാന്തതാല്പര്യം അറിയുന്നവർ അങ്ങിനെ പറയുന്നില്ല. ഉത്തമാധികാരികറം ചെയ്യുന്ന നിഷ്കാമകർമ്മവും കർമ്മസന്യാസത്താൽ പ്രാപ്യമായ ജ്ഞാനവും ഫലത്തിൽ ഭേദമുള്ളതല്ല. ജ്ഞാനംകൊണ്ടു ലഭിക്കുന്ന ഫലംതന്നെ കർമ്മയോഗംകൊണ്ടും സിദ്ധിക്കും. രണ്ടും വേണ്ടതുപോലെ നടത്തേണം. എന്നാൽ രണ്ടിൻെറ ഫലവും മോക്ഷംതന്നെ എന്നു സാരം.

5. യൽസാംഖ്യൈഃ പ്രാപ്യതേസ്ഥാനംതദ്യോഗൈരപി ഗമ്യതേ
ഏകംസാംഖ്യം ച യോഗം ച യഃ പശ്യതി സപശ്യതി.

സാംഖ്യൈഃ=ബ്രഹ്മജ്ഞാനികളാൽ, യൽസ്ഥാനം=യാതൊരു പദം, പ്രാപ്യതേ=പ്രാപിക്കപ്പെടുന്നുവോ, തത്=ആ സ്ഥാനം, യോഗൈഃ അപി=നിഷ്കാമകർമ്മികളാലും, ഗമ്യതേ=പ്രാപിക്കപ്പെടുന്നു, സാംഖ്യം ച=ജ്ഞാനയോഗവും, യോഗം ച=നിഷ്കാമകർമ്മയോഗവും, ഏകം=ഒന്നുതന്നെയെന്നു, യഃ പശ്യതി=യാതൊരുവൻ കാണുന്നുവോ, സഃ പശ്യതി=അവൻ ശരിക്കു കാണുന്നു.

സാംഖ്യവും യോഗവും ഒന്നുതന്നെയെന്നു പറഞ്ഞതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നുതന്നെ എന്നറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനികറം ഏതു നിലയിൽ ഇരിക്കുന്നുവോ, ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ കർമ്മംചെയ്യുന്നവരും ആ സ്ഥാനത്തിൽതന്നെ ഇരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ജ്ഞാനയോഗവും കർമ്മയോഗവും ഒന്നുതന്നെയെന്നു കാണുന്നവൻ സമ്യഗ്ദർശനം ഉള്ളവനാകുന്നു. രണ്ടും രണ്ടാണെന്നുള്ള കാഴ്ച ശരിയല്ലെന്നുള്ള അഭിപ്രായം സമ്യഗ്ദർശനത്തെ സ്തുതിക്കുന്നതാണെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം.

6. സന്യാസസ്തു മഹാബാഹോ ദുഃഖമാപ്തുമയോഗതഃ
യോഗയുക്തോമുനിർബ്രഹ്മനചിരേണാധി ഗച്ഛതി.

അയോഗതഃ=യോഗത്തിൽക്കൂടെ അല്ലാതെ, സംന്യാസഃ തു=സന്യാസമാകട്ടെ, ആപ്തും=

സിദ്ധിപ്പാൻ, ദുഃഖം=കഷ്ടം, യോഗയുക്തഃ=യോഗമുള്ള, മുനിഃ=സന്ന്യാസി, അചിരേണ=വേഗത്തിൽ, ബ്രഹ്മ=ബ്രഹ്മത്തെ, അധിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

സന്ന്യാസവും കർമ്മയോഗവും മോക്ഷമാകുന്ന ഒരേഫലം നല്കുമെന്നുപദേശിച്ചശേഷം അന്തഃകരണശുദ്ധിസിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലാത്ത മോക്ഷാർത്ഥി കർമ്മംതന്നെ ശീലിക്കേണം. സന്ന്യാസം സ്വീകരിക്കരുതു എന്നുപദേശിക്കുന്നു.

കർമ്മയോഗാനുഷ്ഠാനത്താൽ ചിത്തശുദ്ധിസമ്പാദിക്കാതെ ജ്ഞാനനിഷ്ഠാലക്ഷണമായ സന്ന്യാസം ലഭിക്കുകയില്ല. ചിത്തശുദ്ധിയാണ് ജ്ഞാനകാരണം. അതുണ്ടാകാഞ്ഞാൽ കാൎയ്യമായ ജ്ഞാനവും ഉണ്ടാകയില്ല. കാരണമില്ലാഞ്ഞാൽ കാൎയ്യവുമില്ലെന്നു സാരം. കർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ശുദ്ധചിത്തനായാൽ സന്ന്യാസം സ്വീകരിക്കാവുന്നതുതന്നെയെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ചിത്തശുദ്ധിനിമിത്തം ബ്രഹ്മവിചാരയോഗ്യത സിദ്ധിച്ച മുനി അധികകാലദൈർഘ്യംകൂടാതെ ഞാൻ ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്ന അനുഭവം ഉള്ളവനായിവരും. ഇതാണ് സന്ന്യാസത്തിന്റെ മുഖ്യലക്ഷണം. പാകംവരാത്ത ഒരുവനു ഇതു സിദ്ധിക്കയില്ല, എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

7. യോഗയുക്തോ വിശുദ്ധാത്മാ വിജിതാത്മാജിതേന്ദ്രിയഃ
സർവ്വഭൂതാത്മ ഭൂതാത്മാകർവ്വന്നപി ന ലിപ്യതേ.

യോഗയുക്തഃ=കർമ്മയോഗത്തോടുകൂടിയവനും, വിശുദ്ധാത്മാ=അന്തഃകരണശുദ്ധിസമ്പന്നനും, ജിതേന്ദ്രിയഃ=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ജയിച്ചവനും വിജിതാത്മാ=സ്വാഭാവികവാസനകളെ ജയിച്ചവനും, സർവ്വഭൂതാത്മഭൂതാത്മാ=സർവ്വഭൂതങ്ങളിലും ആത്മാവായിരിക്കുന്നതു ഞാൻതന്നെയെന്ന നില കിട്ടിയവനും ആയ സന്ന്യാസി, കുർവ്വൻ അപി=പ്രവൃത്തിക്കുന്നുവെങ്കിലും, നലിപ്യതേ=ബന്ധിക്കപ്പെടുന്നില്ല.

യഥാർത്ഥാത്മജ്ഞാനമുള്ളവൻ ശരീരസ്ഥിതിക്ക് കാരണമായ കർമ്മംചെയ്യുന്നുവെങ്കിലും ആ കർമ്മം ജന്മാദികാരണമാകയില്ലെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—നിഷ്കാമകർമ്മയോഗം ചിരകാലം അനുഷ്ഠിച്ചതിന്റെ ഫലമായിട്ടു ചിത്തശുദ്ധി സിദ്ധിക്കും. അപ്പോൾ രാഗാദിദോഷങ്ങൾ നീങ്ങും. അതു നിമിത്തം മനോജയവും തദ്വാരാ ഇന്ദ്രിയജയവും സിദ്ധിക്കും. അപ്പോൾ ശുദ്ധമായ മനസ്സിൽ സച്ചിദാനന്ദം വിളങ്ങും. അതുതന്നെആത്മസ്വരൂപം. ആ ആത്മാവു എല്ലാവരിലും വിളങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നു എന്ന ബോധം ഏതൊരുവനുണ്ടാകുന്നുവോ അവൻ ശരീരസ്ഥിതിക്കാവശ്യമായ ഭിക്ഷാടനാദികർമ്മങ്ങൾചെയ്യുന്നുവെങ്കിലും ആ കർമ്മം അവനെ ബന്ധിക്കുന്നില്ല. അവനു ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ അഭിമാനമില്ലാത്തതിനാൽ അവൻ കർമ്മകർത്താവൊ ഫലഭോക്താവോ അല്ല.

8. നൈവകിഞ്ചിൽ കരോമീതി യുക്തോമന്യേത തത്വവിത്
പശ്യൻ ശൃണ്വൻ സ്പൃശൻ ജിഘ്രൻ അശ്നൻ ഗച്ഛൻസ്വപൻ ശ്വസൻ
9. പ്രലപൻ വിസൃജൻ ഗൃഹ്ണന്നുന്മിഷൻ നിമിഷന്നപി
ഇന്ദ്രിയാണീന്ദ്രിയാർത്ഥേഷു വർത്തന്ത ഇതിധാരയൻ.

തത്വവിത്=ആത്മസ്വരൂപമറിഞ്ഞവൻ, യുക്തഃ=യോഗിയായിട്ട്, പശ്യൻ=കാണുന്നവനും, അശ്നൻ=ഭക്ഷിക്കുന്നവനും, സ്വപൻ=ഉറങ്ങുന്നവനും, ശ്വസൻ=ശ്വാസോച്ഛ്വാസം ചെയ്യുന്നവനും, ഉന്മിഷൻനിമിഷൻ അപി=ഉന്മേഷനിമേഷങ്ങളെ ചെയ്യുന്നവനും, ശൃണ്വൻ=കേൾക്കുന്നവനും, സ്പൃശൻ=സ്പർശിക്കുന്നവനും, ജിഘ്രൻ=ഘ്രാണിക്കുന്നവനും, ഗച്ഛൻ=സഞ്ചരിക്കുന്നവനും, പ്രലപൻ=സംസാരിക്കുന്നവനും, വിസൃജൻ=വിസർജിക്കുന്നവനും, ഗൃഹ്ണൻ=കൊടുക്കയും വാങ്ങുകയും ചെയ്യുന്നവനും ആകുന്നുവെങ്കിലും, ഇന്ദ്രിയാണി=ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, ഇന്ദ്രിയാർത്ഥേഷു=ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളിൽ, വർത്തന്തേ=പ്രവൃത്തിക്കുന്നുവെന്നു്, ധാരയൻ=ധരിക്കുന്നവനായിട്ട്, അഹം=ഞാൻ, കിഞ്ചിത്=ഒന്നും, നകരോമി=ചെയ്യുന്നില്ലഎന്നു മന്യേത=വിചാരിക്കേണം.

യോഗാദികളായ അഞ്ചു ലക്ഷണങ്ങൾ തികഞ്ഞിട്ടുള്ള ബ്രഹ്മജ്ഞാനി ഏതുവിധം ഇരിക്കേണമെന്നു കാണിക്കുന്നു:— 7_ാമത്തെ ശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള 5 ലക്ഷണങ്ങൾ,

പൂർത്തിയായിട്ടുള്ള ആത്മജ്ഞാനി കാണുക, കേൾക്കുക, സ്പർശിക്കുക, വാസനയറിയുക, ഭക്ഷണം കഴിക്കുക, സഞ്ചരിക്കുക, കൊടുക്കുക, വാങ്ങുക, ഉറങ്ങുക, ശ്വാസോച്ഛ്വാസംചെയ്യുക, സംസാരിക്കുക, മലമൂത്രാദികളെ വിസർജ്ജിക്കുക, നിമേഷോന്മേഷങ്ങൾ ചെയ്യുക എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ശരീരചേഷ്ടകൾ ചെയ്യുന്നുവെങ്കിലും ഈ വ്യാപാരങ്ങളെല്ലാം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ഓരോന്നും അവയുടെ വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിക്കുമ്പോൾ നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുവെന്നല്ലാതെ ഞാൻ യാതൊന്നും ചെയ്യുന്നവനല്ലെന്നു വിചാരിച്ചുകൊള്ളേണം. ഇപ്രകാരം ബ്രഹ്മംതന്നെ സ്വസ്വരൂപം എന്നു കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവൻ സ്വീകരിക്കുന്ന അന്നാദികൾക്കുള്ള യാതൊരു ദോഷവും അവനെ ബാധിക്കയില്ല.

10. ബ്രഹ്മണ്യാധായ കർമ്മാണി സംഗംത്യക്ത്വാ കരോതിയഃ
ലിപ്യതേനസപാപേന പത്മപത്രമിവാംഭസാ.

യഃ=യാതൊരുവൻ, സംഗം=ഫലകാംക്ഷയെ, ത്യക്ത്വാ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട്, ബ്രഹ്മണി=ഈശ്വരനിൽ, കർമ്മാണി=കർമ്മങ്ങളെ, ആധായ=സ്ഥാപിച്ചിട്ട്, കരോതി=ചെയ്യുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, പാപേന=പാപത്താൽ, പത്മപത്രം=താമരയില, അംഭസാ ഇവ=ജലത്താൽ എന്നപോലെ, ന ലിപ്യതേ=സ്പർശിക്കപ്പെടുന്നില്ല.

നിർവ്വികാരപരബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാൻ എന്ന സാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ച ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയെ കർമ്മം ബന്ധിക്കയില്ലെന്നു വന്നുകൊള്ളട്ടെ. ആ അറിവില്ലാത്ത മുമുക്ഷു പ്രവൃത്തിമാർഗ്ഗത്തിൽ ഏർപ്പെടുന്നതുകൊണ്ട് പുണ്യപാപകർമ്മബന്ധം അവനെ ബാധിക്കുമല്ലോ. അതിനുള്ള പ്രതിവിധിയെന്താകുന്നുവെന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം ഭഗവാൻ പറയുന്നു:—ആത്മസ്വരൂപം അറിഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിലും മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ഏതൊരുവൻ യാതൊരു ഫലവും കാംക്ഷിക്കാതെ ചെയ്യുന്നതും ചെയ്യിപ്പിക്കുന്നതും അനുഭവിക്കുന്നതും അനുഭവിപ്പിക്കുന്നതും എല്ലാം സർവ്വേശ്വരൻതന്നെയെന്ന് എല്ലാം എന്നിൽ സമർപ്പിച്ചിട്ട് ചെയ്യുന്നുവോ? ജലത്തിൽത്തന്നെ കിടക്കുന്ന താമരയിലയിൽ ജലം പററാതിരിക്കുന്നതുപോലെ എന്റെ ആ ഭക്തനെ പുണ്യപാപരൂപകർമ്മങ്ങളൊന്നും സ്പർശിക്കയില്ല.

11. കായേനമനസാബുദ്ധ്യാ കേവലൈരിന്ദ്രിയൈരപി
യോഗിനഃകർമ്മകുർവ്വന്തി സംഗംത്യക്ത്വാത്മശുദ്ധയേ.

യോഗിനഃ=കർമ്മയോഗികൾ, സംഗംത്യക്ത്വാ=ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ, കായേന=ശരീരംകൊണ്ടും, മനസാ=മനസ്സുകൊണ്ടും, ബുദ്ധ്യാ=ബുദ്ധികൊണ്ടും, കേവലൈഃ=രാഗാദിദോഷങ്ങളില്ലാതിരിക്കുന്ന, ഇന്ദ്രിയൈഃ അപി=ഇന്ദ്രിയങ്ങൾകൊണ്ടും, ആത്മശുദ്ധയേ=ചിത്തശുദ്ധിക്കായ്ക്കൊണ്ടു, കർമ്മകുർവ്വന്തി=കർമ്മംചെയ്യുന്നു.

ഫലകാംക്ഷയില്ലാതെ കർമ്മംചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടുള്ള ഫലമെന്താകുന്നു; കർമ്മമാണെന്നുവരുമ്പോൾ അതിന്നൊരു ഫലവും ഉണ്ടായിരിക്കയില്ലെയോ? ഇല്ലെന്നുവരികിൽപിന്നെ എന്തിനായിട്ടു മുമുക്ഷുക്കൾ കർമ്മംചെയ്യേണം? എന്ന സംശയം തീർക്കുന്നു:—കർമ്മയോഗംകൊണ്ടുള്ള ഫലം സംസാരദുഃഖത്തെ മൂലത്തോടുകൂടെ നശിപ്പിക്കുന്ന ജ്ഞാനസൂര്യൻ പ്രകാശിക്കുവാൻ മതിയായ ശുദ്ധിയെ ചിത്താകാശത്തിൽ ഉണ്ടാക്കിത്തീർക്കുന്നതാകുന്നുവെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക. അതുകൊണ്ട് മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ ചിത്തശുദ്ധി ലഭിപ്പാൻ ശരീരം, മനസ്സ്, ബുദ്ധി രാഗദ്വേഷാദിദോഷങ്ങളോടുകൂടാതിരിക്കുന്ന ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ എന്നിവകൊണ്ട് ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ സർവ്വേശ്വരാരാധനാരൂപമായ കർമ്മത്തെചെയ്യുന്നു. തുച്ഛവും ക്ഷണികവുമായ ഫലത്തെ സങ്കല്പിക്കാതെ സർവ്വേശ്വരനെ ആരാധിക്കുകയെന്ന സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ചിത്തശുദ്ധിയാകുന്ന മഹാഫലം സിദ്ധിക്കും എന്നു സാരം.

12. യുക്തഃ കർമ്മഫലംത്യക്ത്വാ ശാന്തിമാപ്നോതി നൈഷ്ഠികീം
അയുക്തഃ കാമകാരേണ ഫലേസക്തോ നിബദ്ധ്യതേ.

യുക്തഃ=യോഗി, കർമ്മഫലംത്യക്ത്വാ=കർമ്മഫലത്തെഉപേക്ഷിച്ചിട്ട്, നൈഷ്ഠികീം=നിഷ്ഠയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതായ, ശാന്തിം=ശാന്തിയെ, ആപ്നോതി=പ്രാപിക്കുന്നു, കാമകാരേണ=കാമപ്രേരിതനായിട്ട്, ഫലേസക്തഃ=ഫലത്തിൽ ആഗ്രഹമുള്ള, അയുക്തഃ=യോഗഹീനൻ, നിബദ്ധ്യതേ=ബന്ധിക്കപ്പെടുന്നു.

ശ്രദ്ധാഭക്തിസഹിതം സർവ്വേശ്വരപ്രീതിക്കായി ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ കർമ്മം ചെയ്യുന്നവനും അങ്ങിനെയല്ലാത്തവനും സിദ്ധിക്കുന്ന ഫലഭേദത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—നന്മതിന്മകളെ വേർതിരിച്ചറിവാൻ സമർത്ഥനായ ഏതൊരു വിവേകി കർമ്മഫലത്തിൽ ആശവെക്കാതെ ലാഭാലാഭങ്ങളിൽ സമഭാവത്തോടുകൂടെ ഈശ്വരനെ സ്വകർമ്മത്താൽ പൂജിക്കുന്നുവോ, അവൻ ആ നിഷ്ഠയിൽനിന്നുണ്ടായ ചിത്തശുദ്ധിനിമിത്തം ജ്ഞാനിയായിട്ട് പരമശാന്തിരൂപമായ മോക്ഷത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു—അയുക്തൻ—ഈ യോഗനിഷ്ഠയില്ലാത്തവൻ കാമാധീനനായിട്ട് ഫലാശയോടുകൂടെ ചെയ്യുന്ന കർമ്മങ്ങൾനിമിത്തം വീണ്ടും ജന്മമരണാദികൾക്കു പാത്രമായിഭവിക്കുന്നു.

13. സർവ്വകർമ്മാണിമനസാ സന്ന്യസ്യാസ്തേ സുഖംവശീ
നവദ്വാരേ പുരേദേഹേ നൈവകുർവ്വൻ ന കാരയൻ.

വശീ=സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളേയും അടക്കിയ യതി, സർവ്വകർമ്മാണി=സകല കർമ്മങ്ങളെയും, മനസാ=മനസ്സുകൊണ്ട്, സന്ന്യസ്യ=സന്ന്യസിച്ചിട്ട്, നവദ്വാരേ=ഒമ്പതു ദ്വാരങ്ങളുള്ള, പുരേ ദേഹേ=രാജധാനിയാകുന്ന ദേഹത്തിൽ നഏവകുർവ്വൻ=ചെയ്യുന്നവനല്ലാതെയും, നഏവകാരയൻ=ചെയ്യിപ്പിക്കുന്നവനല്ലാതെയും, ആസ്തേ=വസിക്കുന്നു.

കാമത്തോടുകൂടാത്ത കർമ്മംകൊണ്ടുതന്നെ മുക്തിലഭിക്കുമെങ്കിൽ സന്ന്യാസംതന്നെ ആവശ്യമില്ലല്ലൊ എന്നാണെങ്കിൽ നിഷ്കാമകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ചിത്തശുദ്ധിയും തന്നിമിത്തം പരമാത്മസാക്ഷാൽകാരവും സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മവിത്തിന്നു കർമ്മത്തിനു കാരണമില്ലാത്തതിനാൽ സർവ്വകർമ്മസന്ന്യാസത്തിൽത്തന്നെ അധികാരം എന്നു കാണിക്കുന്നു,—

സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളെയും കീഴടക്കിയിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മജ്ഞാനി സർവ്വകർമ്മങ്ങളെയും അധിഷ്ഠാനജ്ഞാനത്താൽ മിത്ഥ്യാത്വേന മനസ്സുകൊണ്ട് കണ്ടുകഴിഞ്ഞിരിക്കയാൽ കർത്താവും കാരയിതാവുമല്ലാതിരിക്കുന്ന ആത്മാവായിട്ടുതന്നെ ഒമ്പതു ദ്വാരങ്ങളോടും മനസ്സ് ബുദ്ധിയെന്നിത്യാദി പരിവാരങ്ങളോടുംകൂടിയ ദേഹമാകുന്ന രാജധാനിയിൽ മഹാചക്രവർത്തിയെന്നപോലെ സുഖമായിരിക്കുന്നു. സ്വസുഖാനുഭൂതിയിൽ നിമഗ്നനും നിശ്ചലനും സമ്പൂർണ്ണനമായിട്ടിരിക്കുമ്പോൾ യാതൊരു കർമ്മവും ചെയ്യുകയൊ ചെയ്യിപ്പിക്കുകയോ ഇല്ല. എന്നാൽ ദേഹസ്ഥിതിഹേതുകങ്ങളായ കർമ്മങ്ങൾകാണപ്പെടുന്നുണ്ടല്ലൊ എന്നാണെങ്കിൽ ആത്മസാന്നിദ്ധ്യം നിമിത്തം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ വ്യാപരിക്കുന്നതല്ലാതെ ആത്മാവിന്നതിൽ ചേർച്ചയില്ല. സൂര്യപ്രകാശത്തിൽ പ്രാണിവർഗ്ഗം പ്രവൃത്തിക്കുമ്പോൾ സൂര്യന്നതിൽ പങ്കില്ലാത്തതുപോലെയും കാന്തത്തിൻെറ സാന്നിദ്ധ്യംനിമിത്തം ചലിക്കുന്ന ഇരിമ്പിൻെറ ചലനത്തിൽ കാന്തത്തിന്നു കർത്തൃത്വമോ കാരയിതൃത്വമോ ഇല്ലാത്തതുപോലെയുമെന്നു ധരിച്ചുകൊള്ളണം. "നവദ്വാരേ പുരേദേഹീ" എന്നും പാഠമുണ്ട്. വശീ ദേഹീ=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ ജയിച്ചിരിക്കുന്ന ആത്മാവ് എന്നർത്ഥമായാലും സാരം ഭേദിക്കുന്നില്ല.

14. ന കർത്തൃത്വം ന കർമ്മാണി ലോകസ്യ സൃജതിപ്രഭുഃ
ന കർമ്മഫലസംയോഗം സ്വഭാവസ്തു പ്രവർത്തതേ.

പ്രഭുഃ=ആത്മാവു, ലോകസ്യ=പ്രാണിവർഗ്ഗത്തിന്നു, കർത്തൃത്വം=കർത്തൃഭാവത്തേയും, കർമ്മാണി=കർമ്മങ്ങളെയും, കർമ്മഫലസംയോഗം=കർമ്മഫലത്തോടു ചേർച്ചയേയും, ന സൃജതി=കല്പിക്കുന്നില്ല, സ്വഭാവഃതു=പ്രകൃതിയാകട്ടെ, പ്രവർത്തതേ=പ്രവർത്തിക്കുന്നു.

അവയവരഹിതനായ ആത്മാവിന്നു കർത്തൃത്വമില്ലെങ്കിലും അയസ്സിനെ ചലിപ്പിക്കുന്ന കാന്തത്തിന്നു ചാലകത്വം ഉള്ളതുപോലെ ആത്മാവിന്നും കാരയിതൃത്വം ഇല്ലാതെവരുന്നതെങ്ങിനെ എന്നാണ് ശങ്കയെങ്കിൽ പ്രാണികൾക്ക് ആത്മസാന്നിദ്ധ്യം എപ്പോഴും ഉള്ളതുകൊണ്ട് എപ്പോഴും കർമ്മമുണ്ടായിരിക്കേണമെല്ലൊ. അങ്ങിനെ കാണപ്പെടാത്തതിനാൽ കാരയിതൃത്വവും ഇല്ലെന്നുറപ്പിക്കുന്നു:—എപ്പോഴും എല്ലാററിലും പ്രകാശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനാൽ പ്രഭുവായ ആത്മാവു, ഒരുവനോടു നീയിതു ചെയ്യുക എന്നോ, നീയിതിനെ—ഈ ഇഷ്ടവസ്തുവിനെ—സമ്പാദിക്കുകയെന്നോ, അതാതു കർമ്മഫലങ്ങളെ അനുഭവിപ്പിക്കുകയെന്നൊ ഒന്നുംതന്നെ ചെയ്യുന്നില്ല. പിന്നെ ഇതെല്ലാം ആർ ചെയ്യുന്നുവെന്നാണെങ്കിൽ വാസനാമയിയായ പ്രകൃതി—സ്വഭാവം—ഇതെല്ലാം പ്രവൃത്തിക്കുന്നു. പ്രാണികൾ സ്വസ്വഭാവത്താൽ

ചെയ്യുന്ന വിവിധചേഷ്ടകളുടെയും സാക്ഷിയായിട്ടാത്മാവു നിർവ്വികാരനായി വിളങ്ങുന്നുവെന്നുമാത്രം.

15. നാദത്തേ കസ്യചിൽപാപം ന ചൈവ സുകൃതംവിഭുഃ
അജ്ഞാനേനാവൃതംജ്ഞാനം തേനമുഹ്യന്തിജന്തവഃ.

വിഭുഃ=വ്യാപകൻ, കസ്യചിത്=ആരുടേയും, പാപം=പാപത്തേയും, സുകൃതംച=സുകൃതത്തെയും, ന ആദത്തെ=സ്വീകരിക്കുന്നില്ല, ജ്ഞാനം=ആത്മസ്വരൂപബോധം, അജ്ഞാനേന=അജ്ഞാനത്താൽ, ആവൃതം=മൂടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, തേന=അതുകൊണ്ട്, ജന്തവഃ=പ്രാണികൾ, മുഹ്യന്തി=മോഹിക്കുന്നു.

ഈശ്വരനായ പരമാത്മാവു എല്ലാം ചെയ്യുന്നവനും ചെയ്യിപ്പിക്കുന്നവനും ഭക്തരക്ഷകനും അഭക്തശിക്ഷകനും പാപഹരനും ആകുന്നുവെന്നിങ്ങിനെ ശ്രുതിസ്മൃതിപുരാണങ്ങളിൽ കാണുന്നവയ്ക്കെല്ലാം എന്തു ഗതി. "ഹരിർഹരതി പാപാനി ദുഷ്ടചിത്തൈരപിസ്മൃതഃ" പാപിയായിരുന്നാലും അവൻ സ്മരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഹരി അവൻെറ പാപത്തെ തീക്കും എന്നിങ്ങിനെയെത്രയൊ പ്രമാണങ്ങളിരിക്കെ പരമാത്മാവൊന്നും ചെയ്കയോ ചെയ്യിപ്പിക്കയോ ഇല്ല എന്നു പറയുന്നതു പ്രമാണവിരുദ്ധമല്ലയോ എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:__ സോപാധികനായ ഈശ്വരൻെറ പ്രവൃത്തികളെ നിരുപാധികമായ അധിഷ്ഠാനചൈതന്യത്തിൽ ആരോപിച്ചിട്ടാണിങ്ങിനെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. എന്തിനായിട്ടിങ്ങിനെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെന്നാൽ അനാദ്യവിദ്യാബന്ധം നിമിത്തം ആത്മസ്വരൂപത്തെ അറിയാതെ ജന്മമരണാദിദുഃഖങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്ന ജീവികൾ ഈശ്വരോപാസനചെയ്തു ശുദ്ധചിത്തന്മാരാകാൻവേണ്ടിട്ടുമാത്രം. ഉപാധികൃതമായ ആ കർമ്മങ്ങളൊന്നും ആത്മാവിൽ ഇല്ലെന്നും ആത്മാവു് നിസ്സംഗനും, നിഷ്ക്രിയനും, നിരവയവനും, സവ്വസമനുമാണെന്നും കാണിക്കുന്നു:_എങ്ങും എല്ലാററിലും വ്യാപിച്ചും സവ്വത്തേയും പ്രകാശിപ്പിച്ചും സവ്വലോകാഭാവത്തിൽ സ്വയമേവ പ്രകാശിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ആത്മാവു് ഏതെങ്കിലും ഒരുവൻെറ പാപത്തെ തീക്കുകയോ മറെറാരു പുണ്യവാൻ ചെയ്യുന്ന പൂജാദികളെ സ്വീകരിക്കുകയൊ ചെയ്യുന്നില്ല. സവ്വത്ര സമം വ്യാപിച്ചുംകൊണ്ടു അസംഗചിൽസ്വരൂപനായി വിളങ്ങുന്നതാണ് ആത്മസ്വരൂപം. ഈ ബോധം ദേഹേന്ദ്രിയാദി മിത്ഥ്യാപദാത്ഥങ്ങളിൽ ഉള്ള അഭിനിവേശമാകുന്ന അജ്ഞാനത്താൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ടതുകൊണ്ടു പ്രാണിവഗ്ഗം മോഹിക്കുന്നു:__ജനിച്ചവൻ, മരിക്കുന്നവൻ, സുഖീ, ദുഃഖീ, പാപീ, പുണ്യവാൻ എന്നിങ്ങിനെ ബഹുവിധത്തിൽ പരിഭ്രമിക്കുന്നു. ഉപാധിയുടെ ഏതൊരു പ്രവൃത്തിയും ഉപഹിതചൈതന്യത്തിൽ ആരോപിക്കുന്നു എന്നതാണ് ഭ്രമസ്വരൂപം. ജീവഗതമായ അജ്ഞാനം ഈശ്വരോപാസനകൊണ്ടു നശിക്കും. അപ്പോൾ സംസാരബന്ധത്തിൽനിന്നു ജീവന്നു മോചനം ലഭിക്കും എന്നു കാണിക്കുന്ന മുൻപറഞ്ഞ എല്ലാ പ്രമാണങ്ങളും ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നുപകരിക്കുന്നുവെന്നു മാത്രമല്ലാതെ ഈശ്വരനിൽ__നിരുപാധികചൈതന്യത്തിൽ__അതൊന്നും സംബന്ധിക്കുന്നില്ല എന്നാണ് സിദ്ധാന്തം.

16. ജ്ഞാനേനതുതദജ്ഞാനം യേഷാം നാശിതമാത്മനഃ
തേഷാം ആദിത്യവൽജ്ഞാനം പ്രകാശയതി തൽപരം.

യേഷാം=യാതൊരുത്തരുടെ, ആത്മനഃ=ആത്മാവിൻെറ, തത് അജ്ഞാനം=ആ അറിവില്ലായ്മ, ജ്ഞാനേനതു=ജ്ഞാനത്താൽതന്നെ, നാശിതം=നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടുന്നുവോ, തേഷാംജ്ഞാനം=അവരുടെ അറിവ്, ആദിത്യവത്=സൂയ്യനെന്നപോലെ, തൽപരം=ആ പരബ്രഹ്മത്തെ, പ്രകാശയതി=പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു.

എന്നാൽ അജ്ഞാനം എല്ലാവരുടെയും ജ്ഞാനത്തെ മറയ്ക്കുന്നുവെങ്കിൽ മോക്ഷം_ആത്മസാക്ഷാൽകാരം_മുമുക്ഷുക്കൾക്ക് എങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും എന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം പറയുന്നു:— ജ്ഞാനത്തിന്നു മാത്രമേ അജ്ഞാനത്തെ നശിപ്പിക്കുവാൻ കഴികയുള്ളു. ജ്ഞാനവും അജ്ഞാനവും ബുദ്ധിധർമ്മങ്ങളാണ്. ആത്മാവിൻേറതല്ല. ആത്മാവു് ജ്ഞാനസ്വരൂപമായ ബ്രഹ്മംതന്നെയാകുന്നു. ആവരണവും ആവരണനിവൃത്തിയും ബുദ്ധിക്കാണുണ്ടാവുന്നത്. ഘടാദിപദാത്ഥങ്ങളെ കാണ്മാൻ കഴിയാതെ വരുന്നത് കണ്ണിന്നുള്ള പ

ടലം-പാശാറ്-നിമിത്തമാണ്. അതു ഔഷധോപയോഗംകൊണ്ടു കണ്ണിൽനിന്നു നീങ്ങിയാൽ പദാർത്ഥദർശനം സാധിക്കും. അജ്ഞാനം ആത്മാവിന്നാണെങ്കിൽ ഞാൻ എന്നുള്ള ബോധത്തിന്നവകാശമില്ല. ആ ബോധം എല്ലാവൎക്കും എല്ലായ്പോഴും ഉള്ളതിനാൽ ആത്മാവിന്നല്ല അജ്ഞാനം ബുദ്ധിക്കാണ്. അതു നിമിത്തമാണ് സംസാരബന്ധം സംഭവിക്കുന്നത്. നിഷ്കാമകർമ്മം ഈശ്വരോപാസന എന്നിവയാൽ ഏതൊരുത്തരുടെ ബുദ്ധിഗതമായ അജ്ഞാനം ജ്ഞാനത്താൽ ശുദ്ധമായ ബുദ്ധിയിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്ന വൃത്തി ജ്ഞാനത്താൽ നശിപ്പിക്കപ്പെടുന്നുവോ ആ ജ്ഞാനം പരബ്രഹ്മമായിതന്നെ ഇരിക്കുന്ന കൂടസ്ഥചൈതന്യത്തെ സൂര്യപ്രകാശം അന്ധകാരത്തെ നശിപ്പിച്ച് പദാർത്ഥങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ പ്രകാശിപ്പിക്കും. ജ്ഞാനപ്രകാശത്താൽ ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാനെന്ന അനുഭവം മുമുക്ഷുവിന്നുണ്ടാകും. അതിനാൽ ബുദ്ധിശുദ്ധിക്കായിട്ടു നിഷ്കാമകർമ്മോപാസനകളാവശ്യം എന്നു സാരം.

17. തൽബുദ്ധയസ്തദാത്മാനസ്തന്നിഷ്ഠാ സ്തൽപരായണാഃ
ഗച്ഛന്ത്യപുനരാവൃത്തിം ജ്ഞാനനിർദ്ധൂതകല്മഷാഃ

തൽബുദ്ധയഃ=അതിൽ ബുദ്ധിയോടുകൂടിയവർ, തദാത്മാനഃ=അതാകുന്ന ആത്മാവോടുകൂടിയവർ, തന്നിഷ്ഠാഃ=അതിൽ സ്ഥിരനിഷ്ഠയുള്ളവർ, തൽപരായണാഃ=അതിൽതന്നെ രമിക്കുന്നവർ, ജ്ഞാനനിർദ്ധൂതകല്മഷാഃ=ജ്ഞാനത്താൽ നിശ്ശേഷം നശിപ്പിക്കപ്പെട്ട ഭേദഭാവനാരൂപമായ പാപത്തോടുകൂടിയവരായിട്ടു, അപുനരാവൃത്തിം=പുനരാവൃത്തിയില്ലായ്മയെ, ഗച്ഛന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു.

വിദേഹകൈവല്യത്തെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവർ മുൻപറഞ്ഞ രീതിയിൽ ബുദ്ധിയിൽ പ്രകാശിച്ച ആ ജ്ഞാനത്തെ സംരക്ഷിക്കേണ്ടതാവശ്യം. ബഹിർഭാഗത്തിലേക്കു ബുദ്ധിവൃത്തിയെ പ്രസരിപ്പിക്കാതെയിരിപ്പാൻ സഹായിക്കുന്ന അന്തരംഗസാധനങ്ങളെ പറയുന്നു:— കൂടസ്ഥനും ബ്രഹ്മവും ഒന്നാണെന്നുണ്ടായ അനുഭവത്തിൽനിന്നു ബുദ്ധിയെ ചലിപ്പിക്കാതെ അതിൽതന്നെ നിർത്തണം. അതിൽനിന്നന്യമാണാത്മാവെന്നു വിചാരിക്കരുത്. അങ്ങിനെ വിചാരിച്ചുപോയാൽ ആത്മാവും ബ്രഹ്മവും ഭിന്നം എന്നുവരും. അപ്പോൾ രണ്ടായി. രണ്ട് എന്നു വന്നാൽ ഭയം നിശ്ചയം. അതിനാൽ ദേഹാദിഭാവങ്ങളിലേക്കു തിരിഞ്ഞുനോക്കാതെ ആത്മാവായിത്തന്നെ ഇരിക്കണം. ആഹാരാദിസമയത്തിൽകൂടി ബുദ്ധിക്കു ചലനം ഉണ്ടാക്കാതെ യഥാർത്ഥാത്മാവിൽതന്നെ സ്ഥിരപ്രതിഷ്ഠയുണ്ടാക്കണം. ആ ആനന്ദത്തിൽ തന്നെ രമിക്കയും വേണം. ഇങ്ങിനെ നാലുവിധത്തിൽ അതിശ്രദ്ധാപൂർവ്വം ബുദ്ധിയെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുമ്പോൾ ബ്രഹ്മാകാരയായ ആ വൃത്തി ബ്രഹ്മത്തിൽതന്നെ അടങ്ങും. . അങ്ങിനെ ഈ ഭൌതികം പതിച്ചാൽപിന്നെ പുനർജന്മത്തിന്നവകാശമില്ല. അവർ വിദേഹകൈവല്യം പ്രാപിക്കും. ജ്ഞാനത്താൽ മിത്ഥ്യാഭൂതങ്ങളായ നാമരൂപങ്ങളുടെ ദർശനമാകുന്ന പാപം നശിപ്പിക്കപ്പെട്ടതുകൊണ്ട് പുനർജന്മകാരണം ഇല്ലാതായതിനാൽ വിദേഹകൈവല്യം സിദ്ധിക്കും.

18. വിദ്യാവിനയസമ്പന്നേ ബ്രാഹ്മണേ ഗവിഹസ്തിനി
ശുനിചൈവശ്വപാകേച പണ്ഡിതാഃ സമദർശിനഃ.

വിദ്യാവിനയസമ്പന്നേ=വിദ്യാ വിനയം എന്ന ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയ, ബ്രാഹ്മണേ=ബ്രാഹ്മണനിലും, ശ്വപാകേ=ചണ്ഡാളനിലും, ഗവി=പശുവിലും, ശുനി=ശ്വാവിലും, ഹസ്തിനി=ഗജത്തിലും, സമദർശിനഃ=സമമായിരിക്കുന്നതിനെ കാണുന്നവർ, പണ്ഡിതാഃ=പണ്ഡിതന്മാരാകുന്നു.

"തൽബുദ്ധയസ്തദാത്മാനഃ" എന്ന മന്ത്രത്താൽ യതികളുടെ യാതൊരു കർത്തവ്യത്തെ സൂചിപ്പിച്ചുവോ അതിനെ സ്പഷ്ടമായി കാണിക്കുന്നു:— സർവ്വവേദശാസ്ത്രാദ്ധ്യയനം അതിന്റെ അർത്ഥജ്ഞാനം ഉപശാന്തി പ്രതിഗ്രഹവൈമുഖ്യം സത്യം ശൌചം എന്ന ഉൽകൃഷ്ടഗുണങ്ങളുള്ള ബ്രാഹ്മണനിലും ആ വക ഗുണങ്ങളില്ലാത്ത അതിനികൃഷ്ടനായ ചണ്ഡാളനിലും ക്ഷീരാദികളെ നൽകുന്ന പൂജ്യയായ പശുവിലും രാജപൂജ്യമായ ഭദ്രഗജത്തിലും ഒരുപോലെ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ കാണുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവർ പണ്ഡിതന്മാരാകുന്നു.

മിത്ഥ്യാഭൂതങ്ങളായ ദേഹാദിഭാവങ്ങളെ നോക്കാതെ മായാമയങ്ങളെന്നു കണ്ടു് അന്തൎയ്യാമിയായ ആത്മാവിനെത്തന്നെ കാണുന്നവരാണ് ആത്മജ്ഞാനികൾ. പണ്ഡിതന്മാരുടെ ധൎമ്മം ഇതാണെന്നു സാരം. ഉപാധി നിമിത്തം ലോകത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന ഉച്ചനീചഭാവങ്ങളെ കാണുന്നവർ ആത്മസ്വരൂപം അറിഞ്ഞവരല്ലെന്നു സിദ്ധാന്തം—പാണ്ഡിത്യാദികൾ ബുദ്ധിധൎമ്മങ്ങളാണ് ആത്മധൎമ്മങ്ങളല്ല. ഉപാധിധൎമ്മങ്ങളെ ഉപഹിതധൎമ്മങ്ങളെന്നു ധരിക്കുന്നതാണ് മോഹസ്വരൂപം എന്നു സാരം.

19. ഇഹൈവ തൈർജിതഃ സൎഗ്ഗോയേഷാം സാമ്യേസ്ഥിതംമനഃ
നിൎദ്ദോഷം ഹിസമംബ്രഹ്മ തസ്മാൽ ബ്രഹ്മണിതേ സ്ഥിതാഃ.

യേഷാംമനഃ=ഏതൊരുത്തരുടെ മനസ്സ്, സാമ്യേസ്ഥിതം=സമത്തിൽ ഇരിക്കുന്നുവോ, തൈഃ=അവരാൽ, ഇഹഏവ=ഇപ്പോൾതന്നെ, സൎഗ്ഗഃ=ജന്മം ജിതഃ=ജയിക്കപ്പെട്ടു, ഹി=യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു, ബ്രഹ്മനിൎദ്ദോഷം=ബ്രഹ്മം ദോഷമില്ലാത്തതും, സമം=സമരസവുമാകുന്നുവോ, തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ടു്, തേ=അവർ ബ്രഹ്മണി=ബ്രഹ്മത്തിൽ, സ്ഥിതാഃ=ഇരിക്കുന്നവരാകുന്നു.

സൎവ്വത്രസമദൎശനം സിദ്ധിച്ച യതികൾക്കുമാത്രമേ വിദേഹമുക്തിയുള്ളൂവെന്നു കാണിപ്പാൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ അവരുടെ സ്ഥിതി എങ്ങിനെ ഇരിക്കുന്നുവെന്നു വിശദമാക്കുന്നു:— ഉൽകൃഷ്ടം നികൃഷ്ടം എന്ന ഭേദബുദ്ധിയില്ലാതെ എപ്പോഴും സൎവ്വത്ര സമമായി വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മത്തിൽ ഏതൊരുത്തരുടെ മനസ്സ് സ്ഥിതിചെയ്യുന്നുവോ അവർ ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ അവസ്ഥയിൽ ഭാവിയിൽ ജന്മമുണ്ടാക്കാൻകാരണമായ മിത്ഥ്യാബോധത്തെ ജയിച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. നാനാത്വഭാവനക്കു് കാരണമായ അവിദ്യയാണല്ലൊ പുനൎജന്മകാരണം. നിരന്തരബ്രഹ്മദൎശനം നിമിത്തം നാനാത്വബുദ്ധി നശിച്ചുപോയി. ആനന്ദസ്വരൂപവും സൎവ്വത്ര സമരസവുമായ ബ്രഹ്മത്തിൽതന്നെ നിരന്തരസ്ഥിതി നിമിത്തം ലവണം സമുദ്രജലത്തിലെന്നപോലെ രസാത്മകമായ മനസ്സ് ബ്രഹ്മത്തിൽ ലയിക്കുമ്പോൾ വിദേഹകൈവല്യം സിദ്ധമാകുന്നു. ദേഹം നിലനില്ക്കുന്നേടത്തോളം ജീവന്മുക്തി സുഖവും ദേഹനാശാനന്തരം വിദേഹമുക്തിയും ഇപ്രകാരമുള്ളവൎക്കു മാത്രമേ ലഭിക്കയുള്ളൂവെന്നു ഉറപ്പിച്ചു.

20. നപ്രഹൃഷ്യേത് പ്രിയം പ്രാപ്യനോദ്വിജേത് പ്രാപ്യചാപ്രിയം
സ്ഥിരബുദ്ധിരസംമൂഢൊബ്രഹ്മവിത ബ്രഹ്മണിസ്ഥിതഃ.

ബ്രഹ്മണിസ്ഥിതഃ=ബ്രഹ്മത്തിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന, ബ്രഹ്മവിത്=ബ്രഹ്മജ്ഞാനി, പ്രിയംപ്രാപ്യ=പ്രിയത്തെ പ്രാപിച്ചിട്ടു, നപ്രഹൃഷ്യേത്=സന്തോഷിക്കരുതു്, അപ്രിയംപ്രാപ്യ=അപ്രിയത്തെ പ്രാപിച്ചിട്ടു, ന ഉദ്വിജേത്=വ്യസനിക്കുകയും അരുതു്, അസംമൂഢഃ=സംമൂഢനല്ലാത്തവനും, സ്ഥിരബുദ്ധിഃ=അചഞ്ചലബുദ്ധിയുമായിരിക്കേണം.

എങ്ങും സമമായി വിളങ്ങുന്ന ബ്രഹ്മമായി ഭവിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്ന യതി ഏതുവിധം മനസ്സിരുത്തേണമെന്നുപദേശിക്കുന്നു. സമരസമായ ബ്രഹ്മത്തിൽതന്നെ മനസ്സുറപ്പിക്കുക എന്ന സമാധിയിൽനിന്നു ചലിക്കരുതു്. പ്രാരബ്ധവശാൽ ലഭിക്കുന്ന ഭിക്ഷാന്നം, വസ്ത്രം, വാസസ്ഥാനം എന്നിവയുടെ സ്വരൂപനിരൂപണം ചെയ്കയോ അതിൽ സുഖദുഃഖാദികൾ ഉണ്ടാകയോ അരുതു്—അങ്ങിനെ ഇരിപ്പാൻ സാധിക്കുന്നതെങ്ങിനെയെന്നാൽ:— നാമരൂപോപാധികൾ അവയുടെ ഉച്ചനീചാവസ്ഥകൾ തജ്ജന്യ സുഖദുഃഖങ്ങൾ എന്നിവ മൂഢബുദ്ധിധൎമ്മങ്ങളാണ്. ആ വൃത്തികളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മത്തിൽനിന്നു തെററാത്തതായ ജ്ഞാനമയിയായ വൃത്തിയിൽനിന്നു ചലിക്കരുതു്. ബുദ്ധിവൃത്തിയെ ബ്രഹ്മാനന്ദരസമയിയാക്കേണം. അതാണ് സമ്യഗ്ദൎശനം എന്നതു്.

21. ബാഹ്യസ്പൎശേഷ്വസക്താത്മാവിന്ദത്യാത്മനിയൽസുഖം
സബ്രഹ്മയോഗയുക്താത്മാസുഖമക്ഷയ്യമശ്നുതേ.

ബാഹ്യസ്പൎശേഷു=പുറമെയുള്ളവയെന്നു കല്പിക്കപ്പെട്ട സ്പൎശങ്ങളിൽ—ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളിൽ, അസക്താത്മാ=പ്രവൃത്തിക്കാത്ത മനസ്സോടുകൂടിയവൻ, ആത്മനി=ആത്മാവിൽ, യൽസുഖം=യാതൊരു സുഖത്തെ, വിന്ദതി=പ്രാപിക്കുന്നുവോ, ബ്രഹ്മയോഗയുക്താത്മാ=ബ്രഹ്മ

യോഗത്തിൽ സമപ്പിച്ച മനസ്സോടുകൂടിയ, സഃ=അവൻ, അക്ഷയ്യം സുഖം=ക്ഷയിക്കാത്തതായ സുഖത്തെ, അശ്നുതേ=അനുഭവിക്കുന്നു.

വിഷയസുഖത്തെ പരിത്യജിക്കേണമെന്നല്ലെ മുമ്പേയുപദേശിച്ചത്. അപ്പോൾ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കു പിന്നെ സുഖമെങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും. സുഖമില്ലാത്തതായ ജീവിതം നിഷ്ഫലമല്ലെയോ എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:— ആത്മാവിൽനിന്നന്യമായിട്ടു അജ്ഞാനികൾ പുറമെ കല്പിക്കുന്ന ശബ്ദസ്പശാദിവിഷയങ്ങളിൽനിന്നു പിൻവലിച്ച മനസ്സോടുകൂടിയ ബ്രഹ്മജ്ഞാനി ഗുഹയിലോ സമാധിയിൽത്തന്നെയോ ഇരിക്കുമ്പോൾ ആത്മാവിൽ യാതൊരു സഹജസുഖത്തെ അനുഭവിക്കുന്നുവോ ആത്മാവ് സുഖസ്വരൂപമാകയാൽ ആ ആത്മാവായിട്ടുതന്നെ വിളങ്ങുന്നതിനെയെല്ലാം അതായിട്ടുതന്നെ കാണുന്നതിൽ മനസ്സിനെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മവിത്ത് സമാധിയിൽനിന്നുണന്നിട്ടു ലോകത്തെ ദശിക്കുമ്പോഴും നാശമില്ലാത്തതായ ആ നിരതിശയസുഖത്തെ അനുഭവിക്കുന്നു. സുഖം വിഷയത്തിലല്ല. ആത്മാവിൻെറ സ്വരൂപംതന്നെ സുഖമാകുന്നു. അതിൽ ഉറപ്പിച്ച മനസ്സ സുഖരൂപമായിതന്നെ വിളങ്ങും. വിഷയം പരിത്യജിച്ചാൽ സുഖമില്ലെന്ന വിചാരം അജ്ഞാനമാകുന്നു.

22. യേഹി സംസ്പശജാഭോഗാദുഃഖയോനയ ഏവതേ
ആദ്യന്തവന്തഃ കൌന്തേയനതേഷുരമതേബുധഃ

ഹി=യാതൊന്നുഹേതുവായിട്ടു, സംസ്പശജാഃ=വിഷയേന്ദ്രിയസംയോഗത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന, ഭോഗാഃ=സുഖവിഷയങ്ങൾ, യേ=ഏതെല്ലാമുണ്ടോ, തേ=അവ, ആദ്യന്തവന്തഃ=ആദിയും അന്തവും ഉള്ളവയും, ദുഃഖയോനയഃ ഏവ=ദുഃഖത്തിൻെറ ഉല്പത്തിസ്ഥാനങ്ങൾതന്നെ. കൌന്തേയ=ഹേ കുന്തീപുത്ര, ബുധഃ=വിദ്വാൻ, തേഷു=അവയിൽ, നരമതേ=ആനന്ദിക്കുന്നില്ല.

ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കു യഥാവസരം വിഷയസുഖവും ബ്രഹ്മാനന്ദവും അനുഭവിക്കുന്നതിന്നു വിരോധമെന്താകുന്നു. എന്തിനായിട്ടു വിഷയസുഖങ്ങളെ പരിത്യജിക്കുന്നുവെന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—ബ്രഹ്മാനന്ദമറിഞ്ഞനുഭവിക്കുന്ന ബുധൻ വിഷയസുഖങ്ങളിൽ പ്രീതിവെക്കുകയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ വിഷയങ്ങളോടു ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു ചേച്ചയുള്ളപ്പോൾ മാത്രമേ ആ സുഖമുണ്ടാകയുള്ളു. അതിന്നു മുമ്പിലും അതിൻെറ അവസാനത്തിലും വിഷയസുഖങ്ങൾ ഉണ്ടാകയില്ല. അതിനാൽ അവക്ക് ആദിയും അവസാനവും ഉള്ളതുകൊണ്ടു ക്ഷണികവും തുച്ഛവും അഭാവത്തിൽ ദുഃഖജനകങ്ങളും ആകയാൽ ബ്രഹ്മാനന്ദമനുഭവിക്കുന്നവൻ വിഷയസുഖങ്ങളിൽ ആനന്ദിക്കുന്നവനല്ല. ആഹാരാദ്യവസരങ്ങളിൽകൂടെ ബ്രഹ്മാനന്ദത്തിൽതന്നെ സ്ഥിരനാകയാൽ വിഷയാദി രുചിതന്നെ അവന്നില്ല. എന്ന് ഹേ അജ്ജുന! നീ അറിഞ്ഞുകൊൾക.

23. ശക്നോതീഹൈവയഃ സോഢും പ്രാക്ശരീരവിമോക്ഷണാത്
കാമക്രോധോത്ഭവംവേഗം സയുക്തഃ സസുഖീനരഃ

കാമക്രോധോത്ഭവം=കാമത്തിൽനിന്നും ക്രോധത്തിൽനിന്നും ജനിക്കുന്ന, വേഗം=ബലത്തെ–വികാരത്തെ, ശരീരവിമോക്ഷണാൽപ്രാക്=ശരീരനാശത്തിന്നുമുമ്പേ, സോഢും=സഹിപ്പാൻ–അടക്കുവാൻ, യഃശക്നോതി=യാതൊരുവൻ സമത്ഥനാകുന്നുവോ, സഃ നരഃ=ആ മനുഷ്യൻ, യുക്തഃ=യോഗമുള്ളവനും, സുഖീ=ആനന്ദമുള്ളവനും ആയിവരും.

ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കു വിഷയത്തിൽ പ്രവൃത്തിയുണ്ടാകയില്ലെങ്കിലും അഭ്യാസിക്കതിൽ പ്രവൃത്തിയുണ്ടാകാതിരിക്കയില്ലെല്ലൊ. അപ്പോൾ ബ്രഹ്മാനന്ദാനുഭൂതി എങ്ങിനെയുണ്ടാകും എന്നാണെങ്കിൽ അഭ്യാസിയും വൈരാഗ്യബലത്താൽ അവയെ ജയിക്കുകതന്നെവേണം എന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ഇഷ്ടവസ്തുവിൽ കാമവും അനിഷ്ടത്തിൽ ക്രോധവും നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വേഗത്തെ—അതിന്നനുസരണം പ്രവൃത്തിപ്പാനുള്ള വാസനയേ—ശരീരം നശിക്കുന്നതുവരെ അടക്കുവാൻ യാതൊരുവൻ സമത്ഥനാകുന്നുവോ അവന്നു മാത്രമേ ബ്രഹ്മധ്യാനത്തിൽ മനസ്സിനെ സ്ഥിരമാക്കുകയെന്ന യോഗവും അതിൽനിന്നുണ്ടാകാവുന്ന ആനന്ദവും അനുഭവപ്പെടുകയുള്ളു. അഭ്യാസബലത്താലും വൈരാഗ്യത്താലും കാമക്രോധവേഗത്തെ മുമുക്ഷു ജയിക്കുകതന്നെ വേണം. അതിന്നു സമത്ഥനല്ലാത്തവൻ ആ ജന്മത്തിൽ യോഗിയും ആനന്ദിയുമാകയില്ലെന്നു സാരം.

24. യോന്തഃസുഖോഽന്തരാരാമസ്തഥാന്തർജ്യോതിരേവയഃ
സയോഗീബ്രഹ്മനിർവ്വാണം ബ്രഹ്മഭൂതോഽധി ഗച്ഛതി.

യോഗീയഃ=സമാധിനിഷ്ഠയിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്നവൻ യാതൊരുവനോ, സഃ=അവൻ, അന്തർജ്യോതിഃ ഏവ=ആത്മാവിൽ മനസ്സുവെക്കുന്നവനായിട്ടുതന്നെ, ഭവേത്=ഭവിക്കണം, അന്താരാമഃ=ആത്മാവിൽതന്നെ രമിക്കുന്നവനും, അന്തഃസുഖഃ=ആത്മാവിൽതന്നെ സുഖം അനുഭവിക്കുന്നവനും, ബ്രഹ്മഭൂതഃ=ബ്രഹ്മമായി ഭവിച്ചവനുമായിട്ട്, ബ്രഹ്മനിർവ്വാണം=വിദേഹകൈവല്യസുഖത്തെ, അധിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

വിവേകം വൈരാഗ്യം തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയെന്നിവയാൽ എല്ലാം സന്ന്യസിച്ച് ശമാദികളായ അന്തരംഗസാധനങ്ങളോടുകൂടെ ശ്രവണമനനാദികളെ അഭ്യസിച്ചുണ്ടാകുന്ന ആത്മവിജ്ഞാനം ലഭിച്ചവന്നു മാത്രമേ വിദേഹകൈവല്യം സിദ്ധിക്കുകയുള്ളു. മറെറാരുവന്നും അതു കിട്ടുകയില്ലെന്നു കാണിക്കുന്നു.

ശ്രവണമനനാദികളാൽ ലഭിച്ച ആത്മജ്ഞാനത്തിന്റെ പരിപാകത്തിന്നായിക്കൊണ്ടു സമാധിനിഷ്ഠയിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നവൻ യാതൊരുവനോ, അവൻ ആത്മാവിൽതന്നെ മനസ്സിനെ ഉറപ്പിക്കുന്നവനും ആത്മാവിൽതന്നെ രമിക്കുന്നവനും ആത്മാവിൽതന്നെ ആനന്ദം അനുഭവിക്കുന്നവനുമായി വരുമ്പോൾ ദേഹാദിഭാവങ്ങളിൽനിന്നു നിർമ്മുക്തനാകയാൽ ബ്രഹ്മമായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നവനാകുന്നു. അവൻ ശരീരാവസാനത്തിൽ ബ്രഹ്മാനന്ദത്തിൽ ഏകീഭൂതനായ്വരും. അതുതന്നെ വിദേഹകൈവല്യപ്രാപ്തി. ഈ നിലയിൽ എത്താത്തവന്നു പുനർജന്മം ഉണ്ടാകും എന്നു സാരം.

25. ലഭന്തേബ്രഹ്മനിർവ്വാണമൃഷയഃ ക്ഷീണകല്മഷാഃ
ഛിന്നദ്വൈധായതാത്മാനഃ സർവ്വഭൂതഹിതേരതാഃ.

യതാത്മാനഃ=മനസ്സിനെ അടക്കുന്നവരും, സർവ്വഭൂതഹിതേ=സർവ്വഭൂതങ്ങൾക്കും ഹിതനായ ആത്മാവിൽ, രതാഃ=രമിക്കുന്നവരും, ക്ഷീണകല്മഷാഃ=ക്ഷയിച്ചിരിക്കുന്ന വാസനാദോഷത്തോടുകൂടിയവരും, ഛിന്നദ്വൈധാഃ=സംശയമില്ലാത്തവരുമായ, ഋഷയഃ=ഋഷികൾ, ബ്രഹ്മനിർവ്വാണം=ബ്രഹ്മാനന്ദത്തെ, ലഭന്തേ=പ്രാപിക്കുന്നു.

പാപമററവരും സംശയമില്ലാത്തവരും സദാ മനസ്സിനെ അടക്കുന്നവരുമായവർ മാത്രമേ വിദേഹകൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കുകയുള്ളുവെന്നുറപ്പിക്കുന്നു:— മനസ്സിനെ വിഷയങ്ങളിൽനിന്നു പിൻവലിച്ചും, ആത്മാവ് ഏകൻതന്നെയോ ജീവൻ ഈശ്വരൻ എന്നിങ്ങിനെ ഭിന്നങ്ങളായ വസ്തുക്കൾ വേറെയുണ്ടോ എന്നിങ്ങിനെ പലവിധത്തിലുള്ള സംശയങ്ങളൊന്നുംതന്നെ ഇല്ലാത്തവരും ബ്രഹ്മാദിസ്തംബപര്യന്തമുള്ള സർവ്വരും ഏതൊന്നിൽ നിരതിശയപ്രേമത്തെ വെക്കുന്നുവോ ഏകനായ ആ ആത്മാവിൽതന്നെ സർവ്വദാ രമിക്കുന്നവരുമായ ഋഷികൾ ദേഹാവസാനത്തിൽ കൈവല്യം പ്രാപിക്കുന്നു.

26. കാമക്രോധവിയുക്താനാം യതീനാംയത ചേതസാം
അഭിതോ ബ്രഹ്മനിർവ്വാണം വർത്തതേ വിദിതാത്മനാം.

കാമക്രോധവിയുക്താനാം=കാമക്രോധങ്ങളെ വെടിഞ്ഞും, യത ചേതസാം=മനസ്സിനെ അടക്കിയും, വിദിതാത്മനാം=ആത്മാവിനെ അറിഞ്ഞുമിരിക്കുന്ന, യതീനാം=യതികൾക്ക്, അഭിതഃ=ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോഴും ദേഹപാതാനന്തരവും, ബ്രഹ്മനിർവ്വാണം=ബ്രഹ്മാനന്ദം, വർത്തതേ=ഉണ്ടാകും.

കാമക്രോധാദികളെ വെടിഞ്ഞ് സദാ ആത്മനിഷ്ഠന്മാരായിരിക്കുന്നവർക്കു മാത്രമേ ജീവന്മുക്തിസുഖവും വിദേഹകൈവല്യവും സിദ്ധിക്കുകയുള്ളുവെന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ ഉപദേശിക്കുന്നു. കാമം_ഇച്ഛാവിശേഷം ബാഹ്യവസ്തുവിൽ താല്പര്യംനിമിത്തം മനസ്സിന്റെ ബഹിർവ്യാപാരത്തിന്നു കാരണമായ വൃത്തിവിശേഷം ആ കാമത്തിന്നു തടസ്ഥം നേരിടുമ്പോൾ മനസ്സിന്റെ ബഹിഃപ്രവൃത്തിക്കു കാരണമായ ക്രോധമെന്ന വൃത്തിവിശേഷം. ഈ രണ്ടു വൃത്തികളാണ് ശ്രവണം, മനനം, സമാധി എന്നിവയെ വിരോധിക്കുന്ന പരമശത്രുക്കൾ. ഇതുള്ളവർക്ക് ജ്ഞാനവും സമാധിയും സിദ്ധിക്കയില്ല. അതിനാൽ മോക്ഷവുമില്ല. ഈ

രണ്ടു വൃത്തികളെ വെടിഞ്ഞും ആത്മാവിൽതന്നെ മനസ്സിനെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തിയും തദാകാരമായിത്തന്നെ ഞാൻ ദേഹാദിഭാവങ്ങളല്ല എന്ന അനുഭവം സിദ്ധിച്ചുമിരിക്കുന്ന യതികൾക്ക് ജീവന്മുക്തിസുഖവും ദേഹാവസാനത്തിൽ വിദേഹകൈവല്യവും സിദ്ധിക്കും.

27. സ്പർശാൻകൃത്വാബഹിർബ്ബാഹ്യാംശ്ചക്ഷുശ്ചൈവാന്തരേഭ്രുവോഃ
പ്രാണാപാനൌ സമൌകൃത്വാനാസാഭ്യന്തരചാരിണൌ.

28. യതേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധിർമ്മുനിർമ്മോക്ഷപരായണഃ
വിഗതേച്ഛാഭയക്രോധോയസ്സദാ മുക്തഏവസഃ.

ബാഹ്യാൻ=ബഹിർഭാഗത്തുള്ള, സ്പർശാൻ=വിഷയങ്ങളെ, ബഹിഃകൃത്വാ=പുറത്തുതന്നെ സ്ഥാപിച്ചിട്ടു, ഭ്രുവോഃ അന്തരേ=പുരികങ്ങളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ, ചക്ഷുഃ കൃത്വാ=നേത്രത്തേയും ഉറപ്പിച്ചിട്ടു, നാസാഭ്യന്തരചാരിണൌ=നാസികയുടെഉള്ളിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന, പ്രാണാപാനൌ=പ്രാണാപാനവായുക്കളെ, സമൌകൃത്വാ=സമങ്ങളുമാക്കീട്ട്, യതേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധിഃ=ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, മനസ്സ്, ബുദ്ധി ഇവയെ അടക്കീട്ടു, വിഗതേച്ഛാഭയക്രോധഃ=ഇച്ഛ, ഭയം, ക്രോധം ഇവയെ നിശ്ശേഷം പരിത്യജിച്ചിട്ടു, മോക്ഷപരായണഃ=മോക്ഷത്തിൽമാത്രം ആഗ്രഹിക്കുന്നവനായിട്ട്, യഃ മുനിഃ=യാതൊരുവൻ മനനം ശീലിക്കുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, മുക്തഃ ഏവ=മുക്തൻതന്നെ.

സമ്യഗ്ജ്ഞാനവും തൽഫലമായ മുക്തിയും സിദ്ധിപ്പാൻ സമാധിതന്നെ പരമകാരണം എന്നു മുമ്പേ സൂചിപ്പിച്ചു. ആ സമാധിയോഗത്തെത്തന്നെ സാധനസഹിതം ഉപദേശിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ സൂത്രസ്ഥാനീയങ്ങളായ മൂന്നു മന്ത്രങ്ങളിൽ ആദ്യത്തെ രണ്ടു മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു നിദിദ്ധ്യാസുവിന്നത്യാവശ്യങ്ങളായ ആറന്തരംഗസാധനങ്ങളെകാണിക്കുന്നു:— പുറത്തുള്ളവയാണെന്നു ഭ്രാന്തിനിമിത്തം കല്പിക്കപ്പെടുന്ന ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളെ പുറമേതന്നെ സ്ഥാപിച്ചുകൊള്ളേണം. മനസ്സുകൊണ്ടവയൊന്നിനെയും സ്മരിക്കരുത്; മനസ്സിനെ നാലുഭാഗത്തും ചലിക്കാതെനിൎത്തുവാൻ നേത്രത്തെ പുരികമദ്ധ്യത്തിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണം. നാസികയുടെ ഉള്ളിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന പ്രാണാപാനവായുക്കളെ ഹൃദയത്തിൽ അടക്കേണം. കുംഭകം എന്ന പ്രാണായാമം ശീലിക്കേണം. എന്നാൽ മനഃസ്ഥിരതയും പാപക്ഷയവും സംഭവിക്കും എന്നഭിപ്രായം. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ മനസ്സ് ബുദ്ധി ഇവയെ അവയുടെ വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിക്കാനനുവദിക്കാതെ അടക്കേണം. ഇച്ഛാ ഭയം ക്രോധം ഇവ ലേശംപോലും ബുദ്ധിയിൽ ഉണ്ടാകാതിരിക്കേണം മററു കാൎയ്യങ്ങളെയെല്ലാം വെടിഞ്ഞ് മോക്ഷത്തിൽ മാത്രമായിരിക്കേണം തീവ്രമായ താല്പൎയ്യം. ഇപ്രകാരം യാതൊരുവൻ സൎവ്വദാ നിദിദ്ധ്യാസനം അഭ്യസിക്കുന്നുവോ അവൻ മുക്തനായിഭവിക്കും. ഇപ്രകാരം അഭ്യസിക്കാതെ എത്രതന്നെ ശ്രവണംചെയ്താലും മുക്തി സിദ്ധിക്കയില്ല. നിരന്തരധ്യാനംതന്നെ മോക്ഷൈകസാധനം എന്നു സിദ്ധാന്തം.

29. ഭോക്താരം യജ്ഞതപസാം സൎവ്വലോകമഹേശ്വരം
സുഹൃദം സൎവ്വഭൂതാനാം ജ്ഞാത്വാമാം ശാന്തിമൃച്ഛതി.

യജ്ഞതപസാം=യജ്ഞങ്ങളുടെയും തപസ്സിൻെറയും ഫലത്തെ, ഭോക്താരം=അനുഭവിക്കുന്നവനും, സൎവ്വലോകമഹേശ്വരം=സൎവ്വലോകങ്ങളുടെ മഹാനായ ഈശ്വരനും, സൎവ്വഭൂതാനാം=സൎവ്വപ്രാണികളുടെ, സുഹൃദം=ഹൃദയാന്തഃസ്ഥിതസുഹൃത്തുമായിട്ട്, മാം ജ്ഞാത്വാ=എന്നെ അറിഞ്ഞിട്ട്, ശാന്തിം=ശാന്തിയെ, ഋച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

ധ്യാനിക്കുന്നവന്നാവശ്യമായ അന്തരംഗസാധനങ്ങളെ പറഞ്ഞശേഷം ധ്യേയത്തെ—ധ്യാനിക്കേണ്ടതായ വസ്തുവിനെ—ഈ മന്ത്രത്താൽ കാണിക്കുന്നു:—ശ്രൌതസ്മാൎത്തകൎമ്മങ്ങളുടെയും സത്യശാന്ത്യാദിഗുണങ്ങളുടെയും ഫലത്തെ അനുഭവിക്കുന്ന ജീവാത്മാവും സൎവ്വലോകങ്ങളെ അതാതുനിലയിൽ സൃഷ്ടിച്ചു രക്ഷിക്കുന്ന സൎവ്വേശ്വരനും ഉപാധിയുക്തന്മാരായ ആ രണ്ടുപേരും ഉപാധിയുടെ നാശത്തിൽ ഒന്നായ്ത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നവരും ആ ഏകം ഞാനും ആ ഞാൻതന്നെ സൎവ്വാത്മാവായി വിളങ്ങുന്നവനെന്നും അറിഞ്ഞവൻ വിദേഹകൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു.

ത്വംപദലക്ഷ്യാത്മമായ കൂടസ്ഥനും തൽപദലക്ഷ്യാത്മമായ ബ്രഹ്മവും ഏകംതന്നെയെന്നും ആ ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാനെന്നുമാണ് ധ്യാനിക്കേണ്ടതെന്നു ധ്യാനയോഗത്തിൻെറ സാരാംശം മൂന്നു മന്ത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു കാണിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതിനെ ഇനി 6-ാംഅദ്ധ്യായത്തിൽ വിസ്തരിച്ചു കാണിക്കും.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാസൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാജ്ജുനസംവാദേ സന്ന്യാസയോഗോനാമ പഞ്ചമോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ.

ശുഭമസ്തു.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായഃ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 6-ാംഅദ്ധ്യായം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച.

1. അനാശ്രിതഃ കമ്മഫലം കാൎയ്യംകമ്മ കരോതിയഃ
സസന്ന്യാസീച യോഗീച നനിരഗ്നിന്നചാക്രിയഃ.

യഃ=യാതൊരുവൻ, കമ്മഫലം=കമ്മഫലത്തെ, അനാശ്രിതഃ=ആശ്രയിക്കാത്തവനായിട്ട്, കാൎയ്യംകമ്മ=ചെയ്യേണ്ടതായ കമ്മത്തെ, കരോതി=ചെയ്യുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, സന്ന്യാസീച=സന്ന്യാസിയും, യോഗിച=യോഗിയും ആകുന്നു. (നിരഗ്നിഃ ഏവസന്ന്യാസീ ഇതിന) അഗ്നിരഹിതൻതന്നെ സന്ന്യാസിയെന്നില്ല, അക്രിയഃ ഏവയോഗീ ഇതിചന=കമ്മരഹിതൻതന്നെ യോഗിയെന്നുമില്ല.

അഞ്ചാമദ്ധ്യായത്തിലെ അവസാനത്തിൽ 3 മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു സൂചിപ്പിച്ച ധ്യാനയോഗത്തിൻെറ ബഹിരംഗസാധനം അതിൻെറ ഫലം അതിന്നുള്ള അധികാരി എന്നിവയെ വിസ്തരിപ്പാൻ 6-ാം അദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നു. അതിൽ ആദ്യമായിട്ട് ജ്ഞാനമുണ്ടാവാൻ അടുത്തകാരണം ചിത്തശുദ്ധി. ചിത്തശുദ്ധിക്കുകാരണം കമ്മയോഗം. അതുകൊണ്ട് മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ ശ്രദ്ധാഭക്തിപുരസ്സരം നിയമേന ചെയ്യേണ്ടതായകമ്മം നടത്തേണം. അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നവനേയും കമ്മയോഗത്തേയും സ്തുതിപ്പാൻഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ പറയുന്നു:—വേദവേദാംഗങ്ങളേയും അവയുടെസാരത്തേയും അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന മുമുക്ഷു ശ്രൌതവും സ്മാത്തവുമായ കമ്മങ്ങളുടെ ഫലങ്ങളെ ആഗ്രഹിക്കാതെ ഈശ്വരപ്രീതിക്കായി സമപ്പിച്ചിട്ടു നിയമപൂൎവ്വം ചെയ്യേണ്ടതായ നിത്യനൈമിത്തികകമ്മങ്ങളെ നടത്തേണം. എന്നാൽ അവൻ സന്ന്യാസിയും കമ്മയോഗിയുംആകുന്നു. കമ്മഫലത്തിൽ കാംക്ഷയില്ലാത്തതിനാൽ സന്ന്യാസി ആയി. കമ്മംചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടു കമ്മയോഗിയുമായി. ഗൃഹസ്ഥനായിരുന്നാലും അവൻ സന്ന്യാസിതന്നെ. അഗ്നിപൂൎവ്വകങ്ങളായ കമ്മങ്ങളെയുപേക്ഷിച്ചവൻ മാത്രം സന്ന്യാസിയെന്നോ എല്ലാ കമ്മങ്ങളെയുമുപേക്ഷിച്ചവൻ മാത്രം സന്ന്യാസിയെന്നോ എല്ലാ കമ്മങ്ങളേയും വിട്ടിരിക്കുന്നവൻ മാത്രം യോഗിയെന്നോ നിയമമില്ല. ഇവയെല്ലാം ആത്മവിജ്ഞാനത്തിന്നുപകരിക്കുന്ന ശ്രവണാദികൾ നിർവ്വിഘ്നം സാധിപ്പാൻവേണ്ടി ഉപേക്ഷിച്ചവനും ജ്ഞാനയോഗത്തിൽ സ്ഥിരനാവാൻവേണ്ടി ദേഹചേഷ്ടാരൂപങ്ങളായ സകലകമ്മങ്ങളെയുപേക്ഷിച്ചവനും സന്ന്യാസിയും യോഗിയുമാകുന്നു. മേൽകാണിച്ച ഗൃഹസ്ഥൻ അഗ്നികാൎയ്യങ്ങളേയും നിത്യനൈമിത്തികകമ്മങ്ങളേയും ഉപേക്ഷിക്കാതിരുന്നാലും സന്ന്യാസിയും യോഗിയുമാണെന്നു ധരിക്കേണം, എന്നു സാരം.

2. യം സന്ന്യാസമിതിപ്രാഹുൎയ്യോഗം തം വിദ്ധിപാണ്ഡവ!
നഹ്യസന്ന്യസ്തസങ്കല്പോ യോഗീഭവതികശ്ചന.

യം=യാതൊന്നിനെ, സന്ന്യാസംഇതി=സന്ന്യാസമെന്ന്, പ്രാഹുഃ=പറയുന്നുവോ, തം=അതിനെ, യോഗം=കമ്മയോഗമെന്നും, വിദ്ധി=നീ അറിഞ്ഞുകൊൾക. പാണ്ഡവ!=ഹേ പാണ്ഡു

പുത്ര, അസന്ന്യസ്തസങ്കല്പഃ=കർമ്മഫലത്തെ പരിത്യജിക്കാതിരിക്കുന്ന, കശ്ചന=ഒരുവനും, യോഗീനഭവതി=യോഗിയായി ഭവിക്കുന്നില്ല. ഹി=പ്രസിദ്ധം.

ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിനുവേണ്ടി സർവ്വകർമ്മങ്ങളെ വെടിഞ്ഞ് ശ്രവണമനനാദികളിൽ പ്രവൃത്തിച്ച് ബ്രഹ്മത്തെ അറിഞ്ഞവനെയല്ലേ സന്ന്യാസിയെന്നും യോഗിയെന്നും പറയാവുള്ളത്? അങ്ങിനെയിരിക്കെ പ്രവൃത്തിമാർഗ്ഗത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ആത്മജ്ഞാനരഹിതനെ സന്ന്യാസിയെന്നും യോഗിയെന്നും പറയുന്നതു ശാസ്ത്രവിരുദ്ധമല്ലെയോ എന്ന ശങ്കക്കു "അല്ല" എന്നുത്തരം പറയുന്നു. കർമ്മം ചെയ്യാതെയിരിക്കുന്നതായ യാതൊരുധർമ്മത്തെ പണ്ഡിതന്മാർ സന്ന്യാസം എന്നു പറയുന്നുവോ അതിനെത്തന്നെ നീ കർമ്മയോഗമെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ധർമ്മത്തിൽ മാത്രമേ വ്യത്യാസമുള്ളു. ഫലത്തിൽ വ്യത്യാസമില്ല. കർമ്മഫലത്തിൽ സങ്കല്പമുള്ള ഏതൊരുവനും കർമ്മയോഗിയല്ല. കർമ്മം ചെയ്യുന്നില്ലെങ്കിലും കർമ്മഫലത്തിൽ ആഗ്രഹമുള്ളവൻ സന്ന്യാസിയുമല്ല. കർമ്മഫലസന്ന്യാസം രണ്ടുപേക്കും തുല്യമാകയാൽ ശ്രവണമനനാദിദ്വാരാ ആത്മജ്ഞാനം സന്ന്യാസിക്കുണ്ടാകുന്നതുപോലെ ചിത്തശുദ്ധിദ്വാരാ കർമ്മയോഗിക്കും ആത്മസ്വരൂപജ്ഞാനമുണ്ടാകുന്നു. അതിനാൽ ഫലം രണ്ടുപേക്കും തുല്യമാകയാൽ സന്ന്യാസവും കർമ്മയോഗവും മോക്ഷൈകപ്രയോജനംതന്നെയെന്നു ഹെ അർജ്ജുന! നീ ധരിച്ചുകൊൾക.

3. ആരുരുക്ഷോർമ്മുനേർയോഗം കർമ്മകാരണമുച്യതേ
യോഗാരൂഢസ്യതസ്യൈവശമഃ കാരണമുച്യതേ.

യോഗം=യോഗത്തെ, ആരുരുക്ഷോഃ=പ്രാപിപ്പാനിച്ഛിക്കുന്ന, മുനേഃ=മുനിക്ക്, കാരണംകർമ്മ=കാരണം കർമ്മംതന്നെ, തസ്യൈഏവ=അവന്നുതന്നെ, യോഗാരൂഢസ്യ=ജ്ഞാനയോഗം പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നവനായിട്ടു, ശമഃകാരണം=ശമംകാരണമെന്നു, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

മുമുക്ഷുക്കൾ അവശ്യം കർമ്മംചെയ്യേണമെന്നുറപ്പിക്കുവാൻ കർമ്മയോഗത്തേയും കർമ്മയോഗിയേയും സ്തുതിച്ചതിന്നുശേഷം ഇപ്പോൾ കർമ്മയോഗം ജ്ഞാനസാധനമാണെന്നും അതു ഏതുവരെ അനുഷ്ഠിക്കേണമെന്നും സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ജ്ഞാനയോഗത്തെ പ്രാപിച്ചവന്നു വിദേഹമുക്തികാരണത്തെ കാണിക്കുന്നു:—സമ്യഗ്ദർശനനിഷ്ഠാരൂപമായ യോഗത്തെ പ്രാപിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്ന മുനിക്കു_മുനിയാവാൻ പോകുന്നവനെയാണ് ഇവിടെ മുനിയെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്_ആ സ്ഥാനലാഭത്തിന്നു കാരണം_സാധനം_കർമ്മയോഗംതന്നെ. അതുകൊണ്ടല്ലാതെ ചിത്തം ശുദ്ധമാകയില്ല. ചിത്തശുദ്ധിക്കായിട്ടാണ് കർമ്മം ചെയ്യേണം ഫലത്തെ കാംക്ഷിക്കരുത് എന്നു സിദ്ധാന്തിച്ചത്. ആ വിധം കർമ്മയോഗത്തെ ആചരിച്ചതിൻെറ ഫലമായ ചിത്തശുദ്ധിയും അതിൻെറ ഫലമായ ആത്മസ്വരൂപബോധവും സിദ്ധിച്ച ശേഷം വിദേഹമുക്തിക്ക് ബാഹ്യകർമ്മങ്ങളെ വിട്ടിരിക്കുകയെന്ന ശമം കാരണമാകുന്നു. ധീരനായ അവൻ ആത്മാവിൽതന്നെ ആത്മാവിനെ കാണേണം. ജീവാത്മാവും പരമാത്മാവും ഒന്നുതന്നെയെന്നറിഞ്ഞ് സർവ്വകർമ്മങ്ങളേയും വെടിഞ്ഞു നിരന്തരസമാധിയിൽ രമിക്കുന്നവൻ വിദേഹകൈവല്യത്തിന്നർഹനാണെന്നു സാരം.

4. യദാഹിനേന്ദ്രിയാർത്ഥേഷുന കർമ്മസ്വനുഷജ്ജതേ
സർവ്വസങ്കല്പസന്ന്യാസീയോഗാരൂഢസ്തദോച്യതേ.

സർവ്വസങ്കല്പസന്ന്യാസീ=സർവ്വങ്ങളായ വിഷയസങ്കല്പങ്ങളേയും നിശ്ശേഷം വെടിഞ്ഞ്, ഇന്ദ്രിയാർത്ഥേഷു=ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളിലും, കർമ്മസുച=കർമ്മങ്ങളിലും, യദാനഅനുഷജ്ജതേ=എപ്പോൾ അനുഷംഗം ഇല്ലാതിരിക്കുന്നുവോ, തദാ=അപ്പോൾ, യോഗാരൂഢഃ=യോഗത്തിൽ ആരൂഢൻ എന്ന്, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

ശമത്തെ അവലംബിച്ച് യോഗപ്രാപ്തിക്കാഗ്രഹിച്ച് സമാധി ശീലിക്കുന്ന മുനി എപ്പോഴാണ് യോഗാരൂഢനാകുന്നത് എന്നു കാണിക്കുന്നു:— ദ്രവ്യം ഗുണം കർമ്മം എന്നിവയെ സംബന്ധിച്ചുള്ള നന്മതിന്മ എന്ന ഭാവങ്ങളെയെല്ലാം അതിക്രമിച്ച് ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളായ ശബ്ദാദികളിലും അവയെ സമ്പാദിപ്പാനുള്ള കർമ്മങ്ങളിലും പ്രവൃത്തിയില്ലാതെ എപ്പോൾ ആകുന്നുവോ അപ്പോൾ അവനെ വിദ്വാന്മാർ യോഗാരൂഢൻ എന്നു പറയുന്നു. ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം നിമിത്തം ആരോപിതങ്ങളായ നാമരൂപാദികളുടെ ദർശനം ലേശംപോലുമില്ലാതെയും സ്നാനാഹാരാദികളിൽ ചലിക്കുന്ന ശരീരാദികളിൽപോലും ഞാനെന്ന ഭാവ

മില്ലാതേയും ബ്രഹ്മത്തിൽതന്നെ നിശ്ശേഷം ലയിച്ചിരിക്കുന്ന ബുദ്ധിവൃത്തിയോടും കൂടിയവൻ യോഗാരൂഢൻ എന്നു സാരം.

5. ഉദ്ധരേദാത്മനാത്മാനം നാത്മാനമവസാദയേൽ
ആത്മൈവഹ്യാത്മനോ ബന്ധുരാത്മൈവരിപുരാത്മനഃ.

ആത്മാനം=ആത്മാവിനെ, ആത്മനാ=ആത്മാവിനാൽതന്നെ, ഉദ്ധരേത്=ഉദ്ധരിക്കേണം, ആത്മാനം=ആത്മാവിനെ, ന അവസാദയേത്=നശിപ്പിക്കരുത്, ആത്മനഃബന്ധുഃ=ആത്മാവിന്നു ബന്ധു, ആത്മാഏവ=ആത്മാവുതന്നെയെന്നത്, ഹി=പ്രസിദ്ധം, ആത്മനഃ ശത്രുഃ=ആത്മാവിന്ന് ശത്രു, ആത്മാ ഏവ=ആത്മാവുതന്നെ.

ബഹുജന്മാർജിതപുണ്യകർമ്മവശാൽ സിദ്ധിച്ച മനുഷ്യജന്മത്തെ സഫലമാക്കാൻ ശാസ്ത്രോക്തരീതിയെ ആശ്രയിച്ചു പരിശ്രമിക്കുന്നവന്നു മാത്രമേ യോഗാരൂഢത്വം സിദ്ധിക്കയുള്ളുവെന്നുപദേശിക്കുന്നു:— ജന്മജരാമരണാദി ബഹുവിധദുഃഖസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിപ്പൊങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ജീവനെ വിവേകവൈരാഗ്യസഹിതനായ ആത്മാവിനെക്കൊണ്ടു തന്നെ ഉയർത്തണം. രോഗദുഃഖിതൻ പത്ഥ്യാചരണാദ്യൌഷധസേവയാൽ രോഗത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ അനാദിയായ അജ്ഞാനം നിമിത്തം അനുഭവിക്കുന്ന ജന്മജരാമരണാദി രോഗത്തെ സച്ഛാസ്ത്രസൽഗുരുസേവകൊണ്ടു സ്വാത്മബോധം സമ്പാദിച്ച് സംസാരസമുദ്രത്തിൽനിന്നു സ്വയമേവ രക്ഷപ്പെടേണം. വിഷയസേവ നിരന്തരദുഃഖകാരണമെന്നറിയുന്ന ആത്മാവുതന്നെ ആത്മാവിന്നു ബന്ധു. അപ്രകാരമുള്ള വിവേകം സിദ്ധിപ്പാൻ കാരണമായ ശ്രവണമനനാദികളിൽ പ്രവൃത്തിക്കാതെ ബഹിർമുഖനായിട്ടുതന്നെ ആയുസ്സിനെ നിഷ്ഫലമാക്കുന്ന ആത്മാവുതന്നെ ആത്മാവിന്നു ശത്രു. ജിഹ്വാചാപല്യാദിദോഷങ്ങാക്കധീനനായിട്ടു പത്ഥ്യൌഷധ സേവാദികളിൽ മനസ്സിരുത്താത്ത രോഗി തന്നത്താൻ നശിപ്പിക്കുന്നതുപോലേ അവിവേകി തനിക്കു സിദ്ധിച്ച ഉത്തമമാനുഷജന്മത്തെ നിഷ്ഫലമാക്കുന്നവനാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു സംസാരസമുദ്രത്തിൽനിന്നു കരയണയുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന വിവേകി ശ്രവണമനനാദികളിൽ ശ്രദ്ധാസഹിതം സദാ പരിശ്രമിക്കേണം. വിശപ്പു ദാഹം മുതലായവ തീരാൻ താൻതന്നെ ഭക്ഷണാദികൾ കഴിക്കേണം. അതുപോലെ ജന്മജരാമരണാദി ദുഃഖനിവൃത്തിക്കും സ്വപ്രയത്നംതന്നെ വേണം.

6. ബന്ധുരാത്മാത്മനസ്തസ്യയേനാത്മൈവാത്മനാജിതഃ
അനാത്മനസ്തു ശത്രുത്വേവർത്തേതാത്മൈവ ശത്രുവത്.

യേനആത്മനാ=യാതൊരാത്മാവിനാൽ, ആത്മാജിതഃ=ആത്മാവു ജയിക്കപ്പെട്ടുവോ, തസ്യ ആത്മനഃ=ആ ആത്മാവിന്ന്, ആത്മാബന്ധുഃ=ആത്മാവു ബന്ധു, അനാത്മനഃ തു=ആത്മാവിനെ അറിയാത്തവന്നാകട്ടെ, ആത്മാഏവ=ആത്മാവുതന്നെ, ശത്രുവത്=ശത്രുവെന്നപോലെ, ശത്രുത്വേ=ശത്രുഭാവത്തിൽ, വർത്തതെ=വർത്തിക്കുന്നു.

തനിക്കു ബന്ധുവും ശത്രുവും താൻതന്നെയെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. വിഷയാസക്തിയോടുകൂടെ ബഹിർഭാഗത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന മനസ്സ്, ബുദ്ധി, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, ശരീരം എന്നിവയെ ശ്രദ്ധാഭക്തി വൈരാഗ്യാദ്യഭ്യാസത്താൽ അന്തർമുഖമാക്കി സ്വാത്മവിചാരം ചെയ്യുന്നവൻ അവന്നുതന്നെ ബന്ധു. അപ്രകാരം ചെയ്യാതെ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളുടെ സ്വാഭാവികവ്യാപാരങ്ങളെത്തന്നെ ആവർത്തിച്ചുകൊണ്ട് ശ്രവണമനനാദികളിൽ പ്രവേശിക്കാതെ ഏതൊരുവൻ ഇരിക്കുന്നുവോ അവൻ അവന്നുതന്നെ ശത്രുവായുംഭവിക്കുന്നു. താൻ തന്നെതന്നെയുയർത്തുകയെന്ന് വരുന്നതു ഒരാൾ ആയാളുടെ ചുമലിൽ കയറുകയെന്നതുപോലെ കർത്തൃകർമ്മഭാവം വിരുദ്ധമല്ലെയെന്ന ശങ്ക ജനിക്കാം. എന്നാൽ ഇവിടെ ആ ദോഷം ഇരിക്കയില്ല. തൻെറ ദോഷഭാവത്തെ സ്വബുദ്ധികൊണ്ടുതന്നെ കണ്ടറിയാതെ അതിൽനിന്നു മുക്തനാവാൻ ആൎക്കും സാധിക്കുകയില്ല. അതുപോലെ സ്വവാസനാദോഷത്തെ സാധുജനസച്ഛാസ്ത്രാഭ്യാസസേവാബലത്താൽ അറിഞ്ഞ് താൻതന്നെ ആ ദോഷങ്ങളെ ജയിപ്പാൻ പരിശ്രമിക്കേണം. ആവിധം പ്രവൃത്തിക്കുന്നവൻ അവന്നു ബന്ധുവും വിപരീതനിലയിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്നവൻ അവന്നുതന്നെ ശത്രുവും എന്നു വരുന്നതിൽ യുക്തിക്കോ ശാസ്ത്രത്തിന്നോ അനുഭവത്തിന്നോ വിരോധമില്ല.

7. ജിതാത്മനഃപ്രശാന്തസ്യ പരമാത്മാ സമാഹിതഃ
ശീതോഷ്ണസുഖദുഃഖേഷു തഥാമാനാപമാനയോഃ.

8. ജ്ഞാനവിജ്ഞാനതൃപ്താത്മാ കൂടസ്ഥോ വിജിതേന്ദ്രിയഃ
യുക്തഇത്യുച്യതേയോഗീ സമലോഷ്ടാശ്മകാഞ്ചനഃ.

ജിതാത്മനഃ=മനസ്സിനെ ജയിച്ചവനും, പ്രശാന്തസ്യ=വികല്പരഹിതനുമായവന്റ്, പരമാത്മാ=പരമാത്മാവു, സമാഹിതഃ=സമാധിഗോചരനായി ഭവിക്കുന്നു, വിജിതേന്ദ്രിയഃ=വിശേഷേണ ജയിക്കപ്പെട്ട ഇന്ദ്രിയങ്ങളോടുകൂടിയ, യോഗീ=യതി, ജ്ഞാനവിജ്ഞാനതൃപ്താത്മാ=അറിവിനാലും അനുഭവത്താലും പൂണ്ണമായ മനസ്സോടുകൂടിയവനും, സമലോഷ്ടാശ്മകാഞ്ചനഃ=മൺകട്ട, കല്ല്, സ്വണ്ണം എന്നിവയിൽ സമഭാവമുള്ളവനും, മാനാപമാനയോഃ=മാനത്തിലും അപമാനത്തിലും, ശീതോഷ്ണസുഖദുഃഖേഷു=ശീതം ഉഷ്ണം സുഖം ദുഃഖം എന്നിവയിലും, കൂടസ്ഥഃ=നിർവ്വികാരനായുമിരിക്കുന്നവൻ, യുക്തഃ=യോഗാരൂഢൻ എന്നു, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

യോഗാരൂഢന്റെ ലക്ഷണത്തെ പറയുന്നു:—വിവേകം വൈരാഗ്യം തീവ്രമോക്ഷേച്ഛ ഈശ്വരാനുഗ്രഹം ഗുരുകടാക്ഷം എന്നിവയാൽ ശ്രവണമനനാദികൾ സാധിക്കയും തൽഫലമായിട്ടു സമാധിയഭ്യസിക്കയും ചെയ്യുന്നവനു ഇന്ദ്രിയങ്ങളെയും അവയുടെ നാഥനായ മനസ്സിനെയും ജയിപ്പാൻ സാധിക്കും. അപ്പോൾ വികല്പങ്ങളെല്ലാം ശമിക്കും. ആ നിലയെത്തുമ്പോൾ സമാധിയിൽ പരമാത്മാനുഭൂതി ബുദ്ധിവൃത്തിയിൽ പ്രകാശിക്കും. നാമരൂപാദി ജഗദ്ദശ്നം അതോടുകൂടെ അവസാനിക്കും. ഘടം പടം എന്ന പദാത്ഥങ്ങളെ കണ്ണുകൊണ്ടെന്നപോലെ ബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടു പരമാത്മാവിനെ—സർവ്വേശ്വരനെ—കാണും. ഇതിനെ ഈശ്വരദശ്നം എന്നു പറയുന്നു. ഇപ്രകാരം വിപരീതഭാവനകളിൽനിന്നുള്ള വിമോചനം യാതൊന്നോ അതിനെതന്നെയാണ് ആത്മാവ് ആത്മാവിനെ ഉദ്ധരിക്കുന്നുവെന്ന് മുമ്പേ പറഞ്ഞത്. ഈ അവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചവൻ ഉള്ളിലും പുറത്തുമുള്ള എല്ലാ ഇന്ദ്രിയങ്ങളെയും ജയിച്ചവനാകുന്നു. ശാസ്ത്രത്തിൽ വിവരിച്ചിരിക്കുന്ന സർവ്വാത്മകബ്രഹ്മംതന്നെ താൻ എന്ന അനുഭവം വന്നിരിക്കുന്ന ആ യോഗി തണുപ്പ് ചൂടു; സുഖം ദുഃഖം, സൽക്കാരം, ധിക്കാരം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ഭേദങ്ങളെയൊന്നും അറിയുകയില്ല. മൺകട്ട, കല്ല്, പൊന്ന് എന്ന സർവ്വവും അവനു തുല്യംതന്നെ. ബ്രഹ്മത്തിൽനിന്നന്യമായിട്ടു യാതൊന്നിനേയും എപ്പോൾ കാണുന്നില്ലയൊ അപ്പോൾ ആ മഹാത്മാവിനെ പണ്ഡിതന്മാർ യോഗാരൂഢൻ എന്നുപറയുന്നു.

9. സുഹൃന്മിത്രാര്യുദാസീന മദ്ധ്യസ്ഥ ദ്വേഷ്യബന്ധുഷു
സാധുഷ്വപിചപാപേഷു സമബുദ്ധിർവ്വിശിഷ്യതേ.

പ്രത്യുപകാരം അപേക്ഷിക്കാതെ സഹായിക്കുന്നവർ സുഹൃത്തുക്കൾ. അന്യോന്യം സഹായിക്കുന്നവർ മിത്രങ്ങൾ. പ്രത്യക്ഷമായും അപ്രത്യക്ഷമായും ഉപദ്രവിക്കുന്നവർ അരികൾ—ശത്രുക്കൾ—ഗുണത്തിനും ദോഷത്തിനും കാരണമല്ലാതിരിക്കുന്നവർ ഉദാസീനന്മാർ. വാദിപ്രതിവാദികളുടെ ഗുണത്തിന്നായി കാംക്ഷിച്ച് പ്രവൃത്തിക്കുന്നവർ മദ്ധ്യസ്ഥന്മാർ. അപ്രിയം പറയുകയും പ്രവൃത്തിക്കുകയും ചെയ്യുന്നവർ ദ്വേഷ്യന്മാർ. വിവാഹാദികൾനിമിത്തം ബന്ധപ്പെട്ടവർ ബന്ധുക്കൾ, പ്രാണാപായത്തിൽപോലും സ്വധമ്മത്തെ ഉപേക്ഷിക്കാത്തവർ സാധുക്കൾ. ദുരാചാരത്തിൽ താല്പയ്യമുള്ളവർ പാപികൾ. എന്നിവരിൽ എല്ലാം ബ്രഹ്മദൃഷ്ടിയുള്ളവൻ വിശിഷ്ടനായ യോഗാരൂഢനും ജീവൻമുക്തനുമാകുന്നു.

10. യോഗീയുംജീതസതതമാത്മാനം രഹസിസ്ഥിതഃ
ഏകാകീയതചിത്താത്മാ നിരാശീരപരിഗ്രഹഃ

യോഗീ=യോഗം അഭ്യസിക്കുന്നവൻ, ഏകാകീ=ഒററക്കിരിക്കുന്നവനും, നിരാശീഃ=ആശയററവനും, അപരിഗ്രഹഃ=ധനാദിവസ്തുക്കൾ കൈവശംവെക്കാത്തവനും, യതചിത്താത്മാ=മനസ്സിനേയും ദേഹത്തേയും അടക്കിയവനും, രഹസി=ഏകാന്തത്തിൽ, സ്ഥിതഃ=ഇരിക്കുന്നവനായിട്ടു, സതതം=എപ്പോഴും, ആത്മാനം=മനസ്സിനെ, യുംജീത=ബ്രഹ്മത്തിൽ യോജിപ്പിക്കേണം.

യോഗാരൂഢനായാൽ മാത്രമേ തടസ്ഥമില്ലാത്ത ആത്മസാക്ഷാൽകാരവും എന്നും ബ്രഹ്മദൎശനവും മുക്തിയും സിദ്ധിക്കയുള്ളൂ. അതുകൊണ്ട് ശ്രവണമനനാദികൾകൊണ്ടു മാത്രം തൃപ്തിപ്പെടാതെ ആത്മാനുഭൂതിക്കായിട്ട് സമാധിയഭ്യസിക്കേണം. എന്നഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ സമാധ്യംഗങ്ങളേയും സമാധിസ്വരൂപത്തേയും ഭഗവാൻ അരുളിചെയ്യുന്നു:—യോഗം അഭ്യസിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന മുമുക്ഷു ഒററക്കിരിക്കേണം. മററാരെങ്കിലും ഉണ്ടായിരുന്നാൽ സംഭാഷണാദിനിമിത്തം സമാധി തടസ്ഥപ്പെടും. വിഷയഭോഗങ്ങളെ അല്പംപോലും ആഗ്രഹിക്കരുത്. കൌപീനം വല്ക്കലം എന്നിവയല്ലാതെ മററ സാധനങ്ങളൊന്നും കൈവശം വെക്കരുത്. ഉണ്ടായാൽ അവയെ സംരക്ഷിപ്പാനുള്ള വിചാരം സമാധിയെ വിഘ്നപ്പെടുത്തും. വിഷയങ്ങളിൽ ചലിക്കുന്ന മനസ്സിനേയും പ്രവൃത്തിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്ന ദേഹേന്ദ്രിയങ്ങളേയും അടക്കിക്കൊണ്ടു ഏകാന്തത്തിൽ—വിജനസ്ഥാനത്തിൽ ഇരുന്ന് മനസ്സിനെ ബ്രഹ്മത്തിൽ–ദൃശ്യങ്ങളുടെ നിഷേധാവധിയായ സത്യവസ്തുവിൽ–ദൃഢമാക്കുന്നതിന്നായി നിരന്തരം പരിശ്രമിക്കേണം.

11. ശുചൌദേശേപ്രതിഷ്ഠാപ്യ സ്ഥിരമാസനമാത്മനഃ
നാത്യുച്ഛ്രിതംനാതിനീചം ചൈലാജിനകുശോത്തരം.

ശുചൌദേശേ=ശുദ്ധസ്ഥലത്തിൽ, നഅത്യുച്ഛ്രിതം=അധികം ഉയൎച്ചയില്ലാത്തതും, നഅതിനീചം=അധികം താഴ്ചയില്ലാത്തതും, സ്ഥിരം=ഇളക്കമില്ലാത്തതും, ചൈലാജിനകുശോത്തരം=വസ്ത്രം കൃഷ്ണമൃഗചൎമ്മം, ദൎഭ എന്നിവയെ ഉപൎയ്യുപരി സ്ഥാപിച്ചുംകൊണ്ടുള്ള, ആത്മനഃ ആസനം=തൻെറ ആസനത്തെ, പ്രതിഷ്ഠാപ്യ=ഉറപ്പിച്ചിട്ട്.

യോഗത്തിൻെറ ബഹിരംഗത്തേയും അന്തരംഗത്തേയും ചുരുക്കി പറഞ്ഞശേഷം ഇതുമുതൽ സ്ഥലം, ആസനം, ശരീരധാരണം മുതലായ അംഗങ്ങളെ വിശേഷേണ ബോധിപ്പിക്കുവാൻ ആരംഭിക്കുന്ന ഭഗവാൻ ആദ്യമായിട്ടു സ്ഥലത്തേയും ആസനത്തേയും പറയുന്നു:_ ധ്യാനത്തിന്നിരിക്കുന്ന സ്ഥലം ശുദ്ധമായിരിക്കേണം. നദീതീരം, പൎവ്വതഗുഹ മുതലായവ സ്വതേ ശുദ്ധം. ഗൃഹാന്തൎഭാഗം മുതലായവയെ പ്രോക്ഷണാദികളാൽ ശുദ്ധമാക്കേണം. തനിക്കായിട്ടുതന്നേ ഒരാസനം വേണം. അന്യൻെറതിനെ ഉപയോഗിക്കരുത്. സ്ഥലം അധികം ഉയൎച്ചയും താഴ്ചയും ഉള്ളതായാൽ വീഴ്ചയോ ശീതോഷ്ണാദിബാധയോ ഉണ്ടായെന്നു വരും. സമനിരപ്പാണധികം നല്ലത്. ആദ്യം വ്യാഘ്രചൎമ്മമോ, കൃഷ്ണമൃഗചൎമ്മമോ വിരിക്കുക. അതിന്മീതെ ദൎഭാസനമിടുക. അതിന്മീതെ മൃദുവായ വസ്ത്രംവിരിച്ച് ആസനം ഉറപ്പിക്കേണം. വസ്ത്രം, മരം, കല്ല് എന്നിവയെ ആസനമാക്കരുതെന്ന സ്മൃതിയുണ്ട്. അത് ഗൃഹസ്ഥനെ ഉദ്ദേശിച്ചുള്ള വചനമാണ്. സന്യാസിയെ ആ പ്രമാണം ബാധിക്കയില്ല. ഭയമില്ലാതേയും കാലുകൾക്കും പൃഷ്ഠഭാഗത്തിന്നും വേദനകൂടാതെയും അധികനേരം ഇരുന്ന് ധ്യാനിപ്പാൻ സമുചിതമായ സ്ഥലവും ആസനവും ഉണ്ടായിരിക്കേണം എന്നാണിതിൽനിന്നു ധരിക്കേണ്ടതായ സാരാംശം.

12. തത്രൈകാഗ്രം മനഃകൃത്വാ യതചിത്തേന്ദ്രിയക്രിയഃ
ഉപവിശ്യാസനേയുംജ്യാദ്യോഗമാത്മവിശുദ്ധയേ.

തത്രഉപവിശ്യ=അതിൽ ഇരുന്നിട്ടു, യതചിത്തേന്ദ്രിയക്രിയഃ=മനസ്സിൻെറയും ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടേയും വ്യാപാരങ്ങളെ നിരോധിച്ചിട്ട്, മനഃ=മനസ്സിനെ, ഏകാഗ്രംകൃത്വാ=ലക്ഷ്യത്തിലേക്ക് അഭിമുഖമാക്കീട്ടു. ആത്മവിശുദ്ധയേ=അന്തഃകരണത്തിൻെറ വിശുദ്ധിക്കായിക്കൊണ്ട്, യോഗം=സമാധിയെ, യുംജ്യാത്=ചെയ്യേണം.

ആ ആസനത്തിൽ ഇരിക്കേണം. യോഗസിദ്ധിക്കുള്ള ഉത്തമസാധനം അന്തരംഗശുദ്ധിയാണ് എന്നുറപ്പിക്കുന്നതിന്നായിട്ടു മുമ്പേ പറഞ്ഞിരുന്നാലും ആവൎത്തിച്ചുകാണിക്കുന്നു:_ മനസ്സ് സ്വതേ പലതിലും ചാടിക്കൊണ്ടിരിക്കും. ഇന്ദ്രിയങ്ങളും ശബ്ദാദികളിൽ ചലിക്കും. രണ്ടിൻെറയും ഈ സ്വഭാവത്തെ നിരോധിക്കേണം. മനസ്സിനെ ധ്യേയമായ ലക്ഷ്യത്തിലേക്ക്_നിൎവ്വിശേഷകൂടസ്ഥചൈതന്യത്തിലേക്ക്_ഉന്മുഖമാക്കേണം. ദേഹാദികളിൽ ഞാനെന്നും ധനാദിബാഹ്യവസ്തുക്കളിൽ എൻെറതെന്നും തോന്നുന്ന വിചാരങ്ങളെ അന്തഃകരണത്തിൽനിന്നു തീരെയകററുവാൻ മതിയാകാവുന്ന വിധത്തിൽ മനസ്സിനെ പ്രത്യഗാത്മാവിൽ

ഉറപ്പിക്കുവാൻ സമാധിയഭ്യസിക്കേണം. ആത്മവിചാരപരമ്പര മുറിവുകൂടാതെ പ്രവഹിച്ചു കൊണ്ടിരിക്കേണം. യോഗസിദ്ധിക്കുള്ള അന്തരംഗസാധനം ഇതാകുന്നു

13. സമംകായശിരോഗ്രീവം ധാരയന്നചലംസ്ഥിരഃ
സംപ്രേക്ഷ്യനാസികാഗ്രംസ്വംദിശശ്ചാനവലോകയൻ.

കായശിരോഗ്രീവം=ശരീരം, ശിരസ്സ്, കഴുത്ത് എന്നീ ഭാഗങ്ങളെ, സമം അചലം=സമനിലയിൽ എളുക്കമില്ലാത്തവിധം, ധാരയൻ=ധരിച്ചുകൊണ്ട്, സ്ഥിരഃ=ഇളക്കമില്ലാത്തവനായിട്ടു, സ്വം നാസികാഗ്രം=തന്റെ നാസാഗ്രത്തെ, സംപ്രേക്ഷ്യ=നോക്കിക്കൊണ്ട്, ദിശഃ ച=ദിക്കുകളേയും, അനവലോകയൻ=നോക്കാത്തവനായിട്ട്.

അരക്കെട്ടിന്നുപരിഭാഗമായ ദേഹം ശിരസ്സ് കഴുത്ത് എന്ന ഭാഗങ്ങളെ നേരേ നിവൎത്തി എളുക്കമില്ലാത്തവിധം ധരിച്ചും സ്ഥിരനിഷ്ഠയോടുകൂടിയുമിരിക്കേണം. പുരോഭാഗത്തുള്ള പദാൎത്ഥങ്ങളെ നോക്കാതിരിപ്പാൻതക്കവിധം നേത്രത്തെ നാസാഗ്രത്തിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണം. അതുപോലെത്തന്നെ ശ്രോത്രാദികളേയും ശബ്ദാദിവിഷയഗ്രഹണത്തിൽനിന്നു പിൻവലിക്കേണം. ഇടത്തും വലത്തും നാലുഭാഗത്തും ശരീരത്തിൽത്തന്നെയും ദൃഷ്ട്യാദികളെ ചലിപ്പിക്കാതെ സ്ഥിരനായിരിക്കേണം.

14. പ്രശാന്താത്മാവിഗതഭീർബ്രഹ്മചാരി വ്രതേസ്ഥിതഃ
മനഃ സംയമ്യമച്ചിത്തോയുക്ത ആസീതമൽപരഃ.

പ്രശാന്താത്മാ=ഏററവും ശാന്തമായ മനസ്സോടുകൂടിയവനും, വിഗതഭീഃ=ഭയരഹിതനും, ബ്രഹ്മചാരിവ്രതേ=ബ്രഹ്മചാരിയുടെ വ്രതത്തിൽ_ഭിക്ഷാദാനത്തിൽ, സ്ഥിതഃ=ഇരിക്കുന്നവനുമായിട്ട്, മനഃ സംയമ്യ=മനസ്സിനെ അടക്കീട്ടു, മച്ചിത്തഃ=എന്നിൽ ചിത്തത്തോടുകൂടിയവനും, മൽപരഃ=ഞാൻതന്നെ പരമാത്മാവു എന്ന ഭാവത്തോടുകൂടിയവനും, യുക്തഃ=എന്നിൽ ചേൎന്നവനുമായിട്ട്, ആസീത=ഇരിക്കേണം.

മനസ്സിനെ വിഷയങ്ങളുടെ ഗുണദോഷചിന്തകളിൽനിന്നു പിൻവലിച്ച് നിതരാം ശാന്തമാക്കേണം. സാധാരണജനങ്ങൾ അവശ്യംഅനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതായ പ്രാതഃസ്നാനാദികളിൽകൂടെ മനസ്സിരുത്തരുത്. അങ്ങിനെയിരുന്നാൽ ലൌകികന്മാർ നിന്ദിക്കുമല്ലൊ എന്നിത്യാദി ഭയം ലേശവും ഉണ്ടാകരുത്. ആവക നിത്യകൃത്യങ്ങൾ സമാധിവിഘ്നഹേതുക്കളാകയാൽ അവയെ പരിത്യജിക്കേണം. ആഹാരനിൎവ്വഹണത്തിനു ബ്രഹ്മചാരിയുടെ നിലയിൽ ഭിക്ഷയെടുത്തുകൊള്ളണം. പദാൎത്ഥം സമ്പാദിപ്പാനൊ പാകംചെയ്തു ഭക്ഷിപ്പാനൊ പരിശ്രമിക്കരുത്. മനസ്സിനെ അടക്കി എന്നിൽതന്നെ ഉറപ്പിക്കണം. ധ്യാനിക്കുന്ന താനും ധ്യേയമായ പരമാത്മാവും ഭിന്നമാണെന്ന വിചാരംകൂടാതെ ഞാൻതന്നെ പരമാത്മാവെന്ന ദൃഢബോധത്താൽ പ്രത്യഗഭിന്നഭാവത്തിൽ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കേണം.

15. യുംജന്നേവം സദാത്മാനം യോഗീ നിയതമാനസഃ
ശാന്തിം നിൎവ്വാണപരമാം മൽസംസ്ഥാമധിഗച്ഛതി.

യോഗീ=യോഗപരായണൻ, ഏവം=ഇപ്രകാരം, സദാ യുംജൻ=എപ്പോഴും അനുസന്ധാനം ചെയ്യുന്നവനും, നിയതമാനസഃ=മാനസത്തെ അടക്കിയവനുമായിട്ടു, നിൎവ്വാണപരമാം=മോക്ഷമാകുന്ന പരമാവധിയോടുകൂടിയതും, മൽസംസ്ഥാം=എന്നിൽ ഇരിക്കുന്നതുമായ, ശാന്തിം=സൎവ്വോപരതിയെ, അധിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

മേൽ വിവരിച്ചവിധത്തിൽ സമാധിയഭ്യസിക്കുന്നവനും മനസ്സിനെ സൎവ്വവിഷയങ്ങളിൽനിന്നും പിൻവലിച്ച് എന്നിൽതന്നെയുറപ്പിക്കുന്നവനുമായ യോഗി എന്നിൽ ഇരിക്കുന്നതും നിരതിശയാനന്ദപ്രാപ്തിലക്ഷണവുമായ മോക്ഷത്തെ_സ്വസ്വരൂപത്തിൽനിന്നും ചലിക്കാതിരിക്കുന്നതായ സൎവ്വോപരതിയെ_പരമശാന്തിയെ പ്രാപിക്കുന്നു.

16. നാത്യശ്നതസ്തുയോഗോസ്തിനചൈകാന്തമനശ്നതഃ
നചാതിസ്വപ്നശീലസ്യ ജാഗ്രതോ നൈവചാൎജ്ജുന!.

അത്യശ്നതഃ=അധികം ഭക്ഷിക്കുന്നവനും, ഏകാന്തം അനശ്നതഃ=ഒട്ടും ഭക്ഷിക്കാത്തവനും,

യോഗഃ ന അസ്തി=യോഗം ഉണ്ടാകയില്ല, അതി സ്വപ്നശീലസ്യ=അധികം ഉറങ്ങുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവന്നും, ജാഗ്രതഃ=ഉറങ്ങാത്തവന്നും, അജ്ജുന=ഹേ അജ്ജുന!, യോഗഃ ന=യോഗം ഇല്ല.—യോഗം, യോഗാംഗം, യോഗിയുടെ ഫലം എന്നിവയെ പ്രതിപാദിച്ചശേഷം യോഗിയുടെ ആഹാരാദിക്രമങ്ങളെയുപദേശിക്കുന്നു:—ഹേ അജ്ജുന! അമിതഭക്ഷണവും, തീരെ ഭക്ഷണമില്ലായ്മയും അതിനിദ്രയും തീരെ നിദ്രയില്ലായ്മയും യോഗവിരോധികളാകുന്നു.

17. യുക്താഹാര വിഹാരസ്യ യുക്തചേഷ്ടസ്യ കമ്മസു
യുക്തസ്വപ്നാവബോധസ്യ യോഗോ ഭവതിദുഃഖഹാ.

യുക്താഹാരവിഹാരസ്യ=ഉചിതമായവിധത്തിൽ ആഹാരവും സഞ്ചാരവും ശീലിക്കുന്നവന്നും, കമ്മസു=കമ്മങ്ങളിൽ, യുക്തചേഷ്ടസ്യ=ഉചിതമായി വ്യാപരിക്കുന്നവന്നും, യുക്തസ്വപ്നാവബോധസ്യ=ഉചിതനിലയിൽ ഉറക്കവും ഉണർവും ഉള്ളവന്നമായ, യോഗിനഃ=യോഗിക്ക്, ദുഃഖഹാ=ദുഃഖം നശിപ്പിക്കുന്ന, യോഗഃ ഭവതി=യോഗം സിദ്ധിക്കും.

പിന്നെ ആഹാരാദികൾ എങ്ങിനെയായാൽ യോഗം സിദ്ധിക്കും എന്നു കാണിക്കുന്നു:—പരിമിതാഹാരം, പരിമിതസഞ്ചാരം ഭിക്ഷാദാനാദികൾക്കാവശ്യമായ പ്രവൃത്തി. ആവശ്യത്തിന്നു മതിയായ ഉറക്കം, അത്രത്തോളംതന്നെ ഉണവ്വ് എന്നിവയഭ്യസിക്കുന്ന യോഗിക്ക് ജന്മജരാമരണാദിദുഃഖങ്ങളെ തീക്കുന്നവിധത്തിലുള്ള യോഗം_സമാധി_ലഭിക്കും. ഉദരത്തിൽ പകുതിഭാഗം ഭക്ഷണംകൊണ്ടും, കാൽഭാഗം ജലംകൊണ്ടും നിറക്കാം. കാൽഭാഗം വായുസഞ്ചാരത്തിന്നു വിട്ടേയ്ക്കണം. ഇതാണ് ആഹാരനിയമം. ഒരു നാഴികയിലധികം സഞ്ചരിക്കരുത്. നഗരത്തിൽ വസിക്കരുത്. എന്നാണ് വിഹാരനിയമം. 10നാഴിക ഉറക്കം. പത്തുനാഴിക ഉണർവു. ബാക്കിസമയത്തിൽ സമാധിപരിശീലനം. ഇങ്ങിനെയാണ് ഉറക്കത്തിന്നും ഉണർവിന്നും നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ട വിധി. ഇതനുസരിച്ച് സമാധി ശീലിക്കുന്ന യോഗിക്ക് ക്രമത്തിൽ ആത്മാനുഭവവും തദ്വാരാ സംസാരത്തിൽനിന്നു മുക്തിയും ലഭിക്കും.

18. യദാവിനിയതംചിത്ത മാത്മന്യേവാവതിഷ്ഠതേ
നിഃ സ്പൃഹഃ സവ്വകാമേഭ്യോയുക്തഇത്യുച്യതേതദാ.

യദാ=ഏപ്പോൾ, വിനിയതം ചിത്തം=നിയന്ത്രിക്കപ്പെട്ട മനസ്സ്, ആത്മനി ഏവ=ആത്മാവിൽതന്നെ, അവതിഷ്ഠതേ=അവസ്ഥിതമാകുന്നുവോ, സർവകാമേഭ്യഃ=എല്ലാ കാമങ്ങളിൽനിന്നും, നിഃസ്പൃഹഃ=ആഗ്രഹരഹിതൻ, യുക്തഃ=യോഗാരൂഢൻ എന്ന്, തദാ ഉച്യതേ=അപ്പോൾ പറയപ്പെടുന്നു.

യോഗാരൂഢലക്ഷണം ഇതിനുമുമ്പേ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അത്യന്തം സ്പഷ്ടമായറിഞ്ഞാൽ മാത്രമേ മുമുക്ഷുക്കൾക്ക ആ മഹാനെ ആശ്രയിപ്പാനും മുക്തിയെ സമ്പാദിപ്പാനും സാധിക്കുകയുള്ളുവെന്നഭിപ്രായത്തോടുകൂടി വീണ്ടും പറയുന്നു:—ബാഹ്യാഭ്യന്തരസാധനസമ്പത്തി തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയെന്നിവയോടുകൂടെ സമാധിശീലിക്കുന്ന യോഗിയുടെ മനസ്സ് യാതൊരുവിഷയങ്ങളിലേക്കും ചലിക്കാതെ ആനന്ദാത്മാവിൽതന്നെ എപ്പോൾ സ്ഥിരമായിരിക്കുന്നുവോ സകല കാമങ്ങളിൽനിന്നും വേറിട്ടിരിക്കുന്ന ആ യോഗിയെ അപ്പോൾ ആരൂഢൻ എന്നു വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു.

19 യഥാദീപോനിവാതസ്ഥോ നേംഗതേസോപമാസ്മൃതാ
യോഗിനോയതചിത്തസ്യ യുംജതോയോഗമാത്മനഃ.

ആത്മനഃ യോഗം=ആത്മാവിനെ ലക്ഷ്യമാക്കീട്ടുള്ള സമാധിയെ, യുംജതഃ യോഗിനഃ=അഭ്യസിക്കുന്ന യോഗിയുടെ, യതചിത്തസ്യ=സ്ഥിരമായ മനസ്സിന്നു, സാ ഏവ ഉപമാ=അതുതന്നെ ദൃഷ്ടാന്തം. നിവാതസ്ഥഃ ദീപഃ=കാററില്ലാത്ത സ്ഥലത്തിലെ ദീപം. യഥാനഇംഗതേ=ഏപ്രകാരം ചലിക്കുന്നില്ലയൊ.

യോഗാരൂഢന്റെ മനസ്സ് ഏതുവിധം ഇരിക്കും എന്നു കാണിക്കുന്നു:— ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നായിട്ട് നിരന്തരം സമാധിയഭ്യസിക്കുന്ന യോഗിയുടെ മനസ്സ് കാററില്ലാത്ത സ്ഥലത്തിലെ ദീപം എന്നപോലെ ചലനമൊട്ടുമില്ലാതെ ബ്രഹ്മത്തിൽതന്നെ സ്ഥിരമായിരിക്കും. മനസ്സ് ശബ്ദാദികളായ യാതൊന്നിലും ചലിക്കാതെയിരിക്കുന്നതുതന്നെ അസംപ്രജ്ഞാതസമാധിയെന്നു പറയപ്പെടുന്നത്.

20. യത്രോപരമതേചിത്തം നിരുദ്ധംയോഗസേവയാ
യത്രചൈവാത്മനാത്മാനം പശ്യന്നാത്മനിതുഷ്യതി.

യോഗസേവയാ=യോഗാഭ്യാസംകൊണ്ട്, നിരുദ്ധംചിത്തം=നിരോധിക്കപ്പെട്ട മനസ്സ്, യത്ര ഉപരമതേ=യാതൊന്നിൽ ഉപരതിയെ_ശമത്തെ_പ്രാപിക്കുന്നുവോ, യത്ര=യാതൊരവസ്ഥയിൽ, ആത്മനി=ആത്മാവിൽ_അന്തഃകരണത്തിൽ, ആത്മനാ=ബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ട്, ആത്മാനംപശ്യൻ=ആത്മാവിനെ കാണുന്നവനായിട്ട, തുഷ്യതി=സന്തോഷിക്കുന്നു.

യോഗം എന്നാൽ എന്താണെന്നു വിശദമാക്കുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ അതിൻെറ ലക്ഷണം താഴെ വരുന്ന 4 മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു കാണിക്കുന്നു:—ആദ്യം സവികല്പസമാധി:—ആനന്ദരൂപത്തെ മനസ്സുകൊണ്ടു ധ്യാനിക്കുന്നത് സവികല്പസമാധി. അതിന്നു വിപരീതമായ ഭാവനകൾ ഉദിക്കുമ്പോൾ അതിനെ ഉടൻതന്നെ ഇല്ലാതാക്കുന്നതിൽ പ്രയത്നം വേണ്ടിവരും. ഇങ്ങിനെ വിപരീതഭാവനകളെ ഇല്ലാതാക്കുവാനുള്ള അഭ്യാസം ബലപ്പെട്ടുവരുമ്പോൾ ചിത്തചലനം നില്ക്കും. ഈ അവസ്ഥയിൽ മനസ്സിലുള്ള രജോഗുണം നശിക്കും. സത്വഗുണം അവശേഷിക്കും. ആ സ്ഥിതിയിൽ ശുദ്ധയായ ബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ട് ആനന്ദസ്വരൂപമായ ആത്മാവിനെ_ഇതുതന്നെ ഞാൻ_എന്നു സാക്ഷാത്തായറിഞ്ഞിട്ടു മോദിക്കും. ആരൂഢനായ യോഗിക്ക് ആത്മസന്ദർശനം പ്രത്യക്ഷംതന്നെയെന്നിവിടെ സൂചിപ്പിച്ചു. നിർമ്മലാകാശത്തിൽ പൂർണ്ണചന്ദ്രനെ മാംസദൃഷ്ടികൊണ്ടെന്നപോലെ വിശുദ്ധബുദ്ധിവൃത്തിയിൽ സച്ചിദാനന്ദാത്മാവിനെ ഹൃദയാകാശത്തിൽ കണ്ടു സന്തോഷിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്ന ഈ നില കിട്ടുവാൻ എത്രയെങ്കിലും പരിശ്രമിക്കേണ്ടതാവശ്യം. എന്നാണിതിൽനിന്നു ധരിക്കേണ്ടത്.

21. സുഖമാത്യന്തികംയത്തൽ ബുദ്ധിഗ്രാഹ്യമതീന്ദ്രിയം
വേത്തിയത്രനചൈവായം സ്ഥിതശ്ചലതിതത്വതഃ.

യത്ര=ഏതൊരവസ്ഥയിൽ, അയം=ഇവൻ, ബുദ്ധിഗ്രാഹ്യം=ബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടറിയപ്പെടുവാൻ കഴിയുന്നതും, അതീന്ദ്രിയം=ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു വിഷയമല്ലാത്തതും, ആത്യന്തികം=നാശമില്ലാത്തതും, യത്=യാതൊന്നൊ, തൽസുഖംവേത്തി=ആ സുഖത്തെ അറിയുന്നു, യത്രസ്ഥിതഃ=യാതൊന്നിൽ ഇരിക്കുന്നവനായിട്ട, തത്വതഃ=പരമാർത്ഥസ്വരൂപത്തിൽനിന്ന്, നചലതി=ചലിക്കുന്നില്ല.

ചിത്തത്തിൻെറ ഏതൊരു സ്ഥിതി ലഭിക്കുമ്പോൾ യോഗി ബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടു മാത്രം അറിവാൻ കഴിയുന്നതും വിഷയേന്ദ്രിയസംബന്ധത്തിൽനിന്നുണ്ടായതല്ലാത്തതിനാൽ നാശരഹിതവുമായ സുഖത്തെ അറിയുന്നുവോ, ചിത്തം ഏതൊരു സത്വാവസ്ഥയിലെത്തുമ്പോൾ യോഗി ബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടു മാത്രം അനുഭവിക്കപ്പെടാവുന്നതും ഇന്ദ്രിയസംബന്ധംനിമിത്തം ഉണ്ടായതല്ലാത്തതിനാൽ ഒരു കാലത്തിലും നാശമില്ലാത്തതുമായ സ്വാത്മാനന്ദത്തെ അറിയുന്നുവോ, ഈ നിരതിശയാനന്ദം തൻെറ സ്വരൂപംതന്നെയെന്നനുഭവിച്ചറിയുന്നുവോ, ആ പരമാനന്ദത്തിൽനിന്നു എത്ര വമ്പിച്ച ബാഹ്യവിക്ഷേപഹേതുക്കൾ ഉണ്ടായാലും യോഗി ചലിക്കാതിരിക്കുന്നുവോ.

22. യംലബ്ധ്വാചാപരംലാഭം മന്യതേ നാധികംതതഃ
യസ്മിൻസ്ഥിതോന ദുഃഖേന ഗുരുണാപിവിചാല്യതേ.

യംലബ്ധ്വാ=യാതൊന്നിനെ ലഭിച്ചിട്ട, അപരംലാഭം=അന്യമായ ലാഭത്തെ, തതഃ അധികം=അതിനെക്കാൾ അധികമെന്ന്, നമന്യതേ=വിചാരിക്കുന്നില്ലയോ, യസ്മിൻസ്ഥിതഃ= യാതൊന്നിൽ ഇരിക്കുന്നവൻ, ഗുരുണാദുഃഖേന അപി=വമ്പിച്ച ദുഃഖത്താലും, നവിചാല്യതെ=വിചലിപ്പിക്കപ്പെടുന്നില്ലയോ.

ഏതൊരു ചിത്തപരിപാകാവസ്ഥയും, അതിൽനിന്നനുഭവപ്പെടുന്ന ആത്മാനന്ദവും ലഭിച്ചു കഴിഞ്ഞാൽ അതിനെക്കാൾമീതെ യാതൊന്നും വലുതായിട്ടില്ലെന്നു വിചാരിക്കുന്നുവോ; ഏതൊരു നിലയിൽ സ്ഥിരനായിരിക്കുന്ന ആ യോഗിയെ ലൌകികങ്ങളായ ഏതൊരു ദുഃഖത്തിനും ആ സ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ചലിപ്പിക്കുവാൻ കഴികയില്ലയോ.

23. തംവിദ്യാ ദുഃഖസംയോഗവിയോഗം യോഗ സംജ്ഞിതം.
സനിശ്ചയേന യോക്തവ്യോയോഗോഽനിർവ്വിണ്ണചേതസാ.

തം=അതിനെ, യോഗസംജ്ഞിതം=യോഗമെന്ന സംജ്ഞയുള്ളതായിട്ട, വിദ്യാത്=അറിയേണം, ദുഃഖസംയോഗവിയോഗം=ദുഃഖങ്ങളുടെ ചേൎച്ചയോട കൂടാത്തതാകുന്നു, സഃ യോഗഃ=ആ യോഗം, നിശ്ചയേന=നിശ്ചയത്തോടുകൂടെയും, അനിർവ്വിണ്ണചേതസാ=ആലസ്യമില്ലാത്ത മനസ്സോടുകൂടെയും, യോക്തവ്യഃ=ചെയ്യത്തക്കതാകുന്നു.

യോഗലക്ഷണങ്ങളെയെല്ലാം പറഞ്ഞതിന്നശേഷം യോഗസ്വരൂപം പറയുന്നു:— വിഷയങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടാകാവുന്ന ദുഃഖങ്ങളുടേയും സുഖങ്ങളുടേയും സംയോഗം ഏതൊരവസ്ഥയിൽ തീരെയില്ലാതെയാകുന്നുവോ, അന്തഃകരണത്തിൻെറ മഹനീയമായ ആ പരിണാമത്തെയാണ് യോഗം എന്നറിയേണ്ടത്. സംസാരസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിക്കിടക്കുന്ന ആത്മാവിനെ യോഗംകൊണ്ടല്ലാതെ ഉദ്ധരിപ്പാൻ കഴികയില്ല. അതിനാൽ ശാസ്ത്രപ്രസിദ്ധവും വിദ്വാന്മാരനുഭവിച്ചിട്ടുള്ളതുമാണ് ഈ സിദ്ധാന്തം എന്ന നിശ്ചയത്തോടും അഭ്യാസകാലത്തിൽ കഷ്ടമുണ്ടെന്നുള്ള വിചാരത്താൽ അലസത കൂടാതേയും ഈ യോഗം മുമുക്ഷുക്കൾ അഭ്യസിക്കേണം. എന്നാൽ വിദേഹമുക്തി സിദ്ധിക്കും.

24. സങ്കല്പപ്രഭവാൻ കാമാം സ്ത്യക്ത്വാസർവ്വാനശേഷതഃ
മനസൈവേന്ദ്രിയഗ്രാമം വിനിയമ്യസമന്തതഃ.

സങ്കല്പപ്രഭവാൻ=സങ്കല്പത്തിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്ന, സർവ്വാൻകാമാൻ=സകല ആഗ്രഹങ്ങളേയും, അശേഷതഃ=സമൂലം, ത്യക്ത്വാ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട, മനസാ ഏവ=മനസ്സുകൊണ്ടുതന്നെ, ഇന്ദ്രിയഗ്രാമം=ഇന്ദ്രിയസംഘാതത്തെ, സമന്തതഃ=എല്ലാററിൽനിന്നും, വിനിയമ്യ=നിഗ്രഹിച്ചിട്ട്.

സമാധിലക്ഷണം, സമാധിസ്വരൂപം, സമാധിഫലം എന്നിവയെ പറഞ്ഞശേഷം സമാധി അഭ്യസിക്കേണ്ടും പ്രകാരത്തെ പറയുന്നു:— പദാൎത്ഥങ്ങളിൽ രമണീയത്വകല്പനം സങ്കല്പം. അതിൽനിന്നാണ് ആ പദാൎത്ഥങ്ങളിൽ ആശയുണ്ടാകുന്നത്. ആ വിധത്തിൽ കാമങ്ങളുണ്ടാവാനിടവരുത്തരുത്. എല്ലാ വിഷയങ്ങളിൽനിന്നും മനസ്സിനെ പിൻവലിച്ചാൽ മാത്രമേ കാമങ്ങളില്ലാതെയാകയുള്ളു. ലേശമാത്രം കാമസ്പൎശമുണ്ടായാൽ ആ മനസ്സ് സമാധിയിൽ സ്ഥിരപ്പെടുകയില്ല. എണ്ണ ഒഴിച്ചു കളഞ്ഞാലും പാത്രത്തിൽ മിഴുക്ക നില്ക്കുന്ന വിധത്തിൽ പററിയിരിക്കുന്ന കാമബീജമായ സങ്കല്പനം മനസ്സിൽനിന്നു സമൂലം ഉപേക്ഷിക്കേണം. സമാധിസാധിപ്പാനുള്ള ഉത്തമസാധനം ഇതാകുന്നു. ഇങ്ങിനെ സംകല്പവും കാമവും ലേശംപോലുമില്ലാത്തതായ പരിശുദ്ധമനസ്സുകൊണ്ടുതന്നെ ജ്ഞാനകൎമ്മേന്ദ്രിയങ്ങളുടെ സംഘാതത്തെ എല്ലാ വിഷയങ്ങളിൽനിന്നും പിൻവലിക്കേണം. ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ നിഗ്രഹിക്കുക, പിൻവലിക്കുകഎന്നുവെച്ചാൽ മനസ്സ് ഇന്ദ്രിയങ്ങളോടു സംബന്ധപ്പെടാതിരിക്കുവാൻ തക്ക നിലയിൽ ഇരിക്കേണം, എന്നാണൎത്ഥം. കാമസങ്കല്പജയം അതിന്നുള്ള അന്തരംഗസാധനം. അതു സിദ്ധമായാൽ മനസ്സിന്നു ഇന്ദ്രിയങ്ങളോടും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു വിഷയങ്ങളോടും ചേൎച്ചയില്ലായ്മ ക്രമത്തിൽ സാധിക്കും.

25. ശനൈഃ ശനൈരുപരമേൽബുദ്ധ്യാധൃതിഗൃഹീതയാ
ആത്മസംസ്ഥംമനഃ കൃത്വാനകിഞ്ചിദപിചിന്തയേത്.

ശനൈഃ ശനൈഃ=ക്രമത്തിൽ, ഉപരമേൽ=ഉപരതിയെ പ്രാപിക്കേണം, ധൃതിഗൃഹീതയാ=ദൃഢപ്രത്യയത്താൽ വശീകരിക്കപ്പെട്ട, ബുദ്ധ്യാ=ബുദ്ധികൊണ്ട്, മനഃ=മനസ്സിനെ, ആത്മസംസ്ഥം കൃത്വാ=ആത്മാവിൽ സ്ഥിരമാക്കീട്ട, കിഞ്ചിത് അപി=മറെറാന്നിനേയും, ന ചിന്തയേത്=ചിന്തിക്കാതിരിക്കേണം

ക്രമത്തിൽ ബാഹ്യവിഷയങ്ങളിൽനിന്നും ഇന്ദ്രിയങ്ങളിൽനിന്നും വിപരീതഭാവനകളിൽനിന്നും അന്തഃകരണത്തെ പിൻവലിക്കേണം. മനസ്സിൻെറ ബഹിഃപ്രവൃത്തിയെ ശമിപ്പിക്കേണം. ബ്രഹ്മംതന്നെ സൎവ്വവും എന്ന ശാസ്ത്രാൎത്ഥത്തെ അവലംബിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന ദൃഢപ്രത്യയത്തോടുകൂടിയ ബുദ്ധിവൃത്തിയാൽ മനസ്സിനെ ബ്രഹ്മത്തിൽ സ്ഥിര

പ്പെട്ടത്തിയശേഷം തൽഭിന്നമായ യാതൊന്നിനേയും ചിന്തിക്കാതിരിക്കേണം. ഇതാണ് യോഗപ്രാപ്തിയെന്ന നില.

26. യതോയതോനിശ്ചരതിമനശ്ചഞ്ചലമസ്ഥിരം
തതസ്തതോനിയമ്യൈതദാത്മന്യേവവശംനയേത്.

ചഞ്ചലം=ഇളക്കമുള്ളതും, അസ്ഥിരം=ഒന്നിൽതന്നെ സ്ഥിരമല്ലാത്തതുമായ, മനഃ=മനസ്സ്, യതഃ യതഃ=ഏതേതു വിഷയങ്ങളിലേക്ക്, നിശ്ചരതി=സഞ്ചരിക്കുന്നുവോ, തതഃ തതഃ=അതാതിൽനിന്ന്, നിയമ്യ=ആകർഷിച്ചിട്ട്, ഏതത്=ഇതിനെ_മനസ്സിനെ, ആത്മനി ഏവ=ആത്മാവിൽതന്നെ വശംനയേത്=സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണം.

മനസ്സ് ചഞ്ചലവും ഒന്നിൽത്തന്നെ സ്ഥിരമായിരിക്കുന്ന സ്വഭാവമില്ലാത്തതുമാകുന്നതുകൊണ്ടു പൂർവ്വോക്തലക്ഷണമുള്ള യോഗം സാധ്യമല്ല എന്ന നിരാശയുണ്ടാകരുത്. സ്വഭാവചാപല്യവും അസ്ഥിരതയും ഉള്ള മനസ്സ് ഏതേതു വിഷയങ്ങളിലേക്കു സഞ്ചരിക്കുന്നുവോ ആ എല്ലാ വിഷയങ്ങളും അതിനിസ്സാരങ്ങളും മായികങ്ങളുമാണെന്നുള്ള വിചാരത്തോടുകൂടെ വൈരാഗ്യബലത്താൽ ആ വിഷയങ്ങളിൽനിന്നെല്ലാം മനസ്സിനെ പിൻവലിച്ച് സച്ചിദാനന്ദാത്മകമായ ആത്മാവിൽത്തന്നെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ പ്രയത്നിക്കേണം.

27. പ്രശാന്തമനസംഹ്യേനം യോഗിനം സുഖമുത്തമം
ഉപൈതിശാന്തരജസംബ്രഹ്മ ഭൂതമകല്മഷം

ശാന്തരജസം=രജോഗുണം ശമിച്ചവനും, അകല്മഷം=കല്മഷരഹിതനും, പ്രശാന്തമനസം=അത്യന്തം ശാന്തമായ മനസ്സോടുകൂടിയവനുമായ, ബ്രഹ്മഭൂതം ഏനംയോഗിനം=ബ്രഹ്മമായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ യോഗിയെ, അനുത്തമംസുഖം=അത്യുത്തമമായ സുഖം, ഉപൈതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

നിത്യനിരന്തരസമാധിനിഷ്ഠാബലത്താൽ രജസ്തമോഗുണകാര്യങ്ങളായ ബാഹ്യവാസനകൾ എല്ലാം ശമിക്കും. ഭേദഭാവനാത്മകമായ പാപം ഇല്ലാതാകും. അപ്പോൾ മനസ്സിനു ഉത്തമശാന്തി സിദ്ധിക്കും. അപ്പോൾ ആ ബുദ്ധിവൃത്തിയിൽ ബ്രഹ്മസ്വരൂപാനുഭവമുണ്ടാകും. അപ്രകാരമിരിക്കുന്ന യോഗിയെ അത്യുത്തമവും നാശരഹിതവും വിഷയസമ്പർക്കമില്ലാത്തതുമായ നിരതിശയാനന്ദം പ്രാപിക്കും. ആത്മാനന്ദം യോഗിക്കനുഭവപ്പെടും. സാധനാപേക്ഷകൂടാതെതന്നെ സുഷുപ്തിയിൽ സുഖം എല്ലാവരും അനുഭവിക്കുന്നുണ്ടല്ലോ. അതിൽനിന്നു ആത്മാവിൻെറ സ്വരൂപം സുഖമാണെന്നറിയാമെല്ലോ. അജ്ഞാനം മൂലത്തോടുകൂടെ നശിക്കാത്തതുകൊണ്ടാണ് സുഷുപ്തിയിൽ ആനന്ദം മറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്. സമാധിയിലാവട്ടെ ശുദ്ധബുദ്ധിവൃത്തിപ്രകാശത്താൽ അജ്ഞാനാന്ധകാരം നീങ്ങിയിരിക്കയാൽ ആത്മസ്വരൂപാനന്ദം യോഗി അനുഭവിച്ച് പരമാനന്ദസ്വരൂപനായിത്തന്നെ വിളങ്ങുമെന്നിവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

28. യുംജന്നേവംസദാത്മാനം യോഗീവിഗതകല്മഷഃ
സുഖേനബ്രഹ്മസംസ്പർശ മത്യന്തം സുഖമശ്നുതേ.

ഏവം=ഇപ്രകാരം, സദാ=എപ്പോഴും, ആത്മാനം=ആത്മാവിനെ, യുംജൻ=അനുസന്ധാനം ചെയ്യുന്ന, യോഗീ=സമാധിനിഷ്ഠൻ, വിഗതകല്മഷഃ=കല്മഷലേശംപോലും ഇല്ലാത്തവനായിട്ട്, സുഖേന=പ്രയത്നംകൂടാതെതന്നെ, ബ്രഹ്മസംസ്പർശം=ബ്രഹ്മസ്പർശത്തോടുകൂടിയതും, അത്യന്തം=നാശമില്ലാത്തതുമായ, സുഖം=ആനന്ദത്തെ, അശ്നുതേ=അനുഭവിക്കുന്നു.

യോഗാനുഷ്ഠാനംകൊണ്ടു മാത്രമേ കൃതാർത്ഥനാകയുള്ളു. അതുകൊണ്ടല്ലാതെ ബ്രഹ്മാനന്ദം അനുഭവപ്പെടുകയില്ല. ജീവന്മുക്തി സുഖത്തിന്നായിക്കൊണ്ടു യോഗം അഭ്യസിക്കേണം എന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നു:—കാണപ്പെടുന്നതു സർവ്വവും മിഥ്യയെന്നുറപ്പോടുകൂടെ സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളേയും നിഗ്രഹിച്ച് എപ്പോഴും ആത്മാവിനെ അനുസന്ധാനംചെയ്യുന്ന യോഗി, ഭേദദർശനമാകുന്ന പാപത്തിൽനിന്നു നിർമ്മുക്തനായിട്ടു ബ്രഹ്മസ്പർശത്തിൽനിന്നുണ്ടായതും അതിനാൽത്തന്നെ നാശമില്ലാത്തതുമായ ആനന്ദത്തെ പ്രയത്നംകൂടാതെതന്നെ അനുഭവിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു നിത്യാനന്ദിയായി ജീവിപ്പാനുപകരിക്കുന്ന സമാധിയോഗം അവശ്യം സമ്പാദിക്കത്തക്കതാണെന്നു മുമുക്ഷു ധരിക്കേണം.

29. സർവ്വഭൂതസ്ഥമാത്മാനം സർവ്വഭൂതാനിചാത്മനി
ഈക്ഷതേയോഗയുക്താത്മാസർവ്വത്രസമദർശനഃ.

യോഗയുക്താത്മാ=യോഗത്തോടു ചേൎന്ന മനസ്സോടുകൂടിയവനും, സൎവ്വത്ര=എല്ലാററിലും, സമദൎശനഃ=സമത്തെ കാണുന്നവനുമായവൻ, സൎവ്വഭൂതസ്ഥം=സൎവ്വഭൂതങ്ങളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതായിട്ടു, ആത്മാനം=ആത്മാവിനേയും, ആത്മനി=ആത്മാവിൽ, സൎവ്വഭൂതാനി=സൎവ്വഭൂതങ്ങളേയും, ഈക്ഷതേ=കാണുന്നു.

പുരുഷൻ, അവനെ പരമപുരുഷാൎത്ഥത്തോടു യോജിപ്പിക്കുന്നതായ യോഗത്തിൽ–സമാധിയിൽ–ലയിച്ചിരിക്കുന്ന മനസ്സോടുകൂടിയവനായാൽ അവൻെറ ദൎശനം എങ്ങും അവിശേഷേണ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ആത്മാവിൽതന്നെ ആയിരിക്കും. ഇതിനെയാണ് സമ്യഗ്ദൎശനം–ശരിയായ കാഴ്ച, എന്നുപറയുന്നത് അതു സിദ്ധിച്ചവൻ ബ്രഹ്മാവുമുതൽ പുൽക്കൊടിവരെയുള്ള സകല ഭൂതങ്ങളിൽ ഏകനായ ആത്മാവിരിക്കുന്നുവെന്നും, സൎവ്വഭൂതങ്ങളും ആത്മാവിൽതന്നെയിരിക്കുന്നുവെന്നും കാണുന്നു. നാമരൂപഭേദങ്ങളെ കാണുന്നില്ല. സത്യവസ്തുവിനെ മാത്രം കാണുന്നു. നാനാത്വം നശിക്കുന്നു. ഏകത്വം അനുഭവപ്പെടുന്നുവെന്നു സാരം. പലവിധരൂപനാമങ്ങളുള്ള എല്ലാ പാത്രങ്ങളും മണ്ണുതന്നെ. മണ്ണുതന്നെ പാത്രാകൃതിയിൽ വിളങ്ങുന്നു. പാത്രരൂപാദികൾ മണ്ണിനെ വിട്ടിരിക്കുന്നില്ല. സൎപ്പമാണെന്നു തോന്നിയത് രജ്ജുവിൻെറ സ്വരൂപം അറിയാഞ്ഞതുകൊണ്ടുമാത്രമാണ്. അതറിഞ്ഞപ്പോൾ അതു മാത്രമല്ലാതെ സൎപ്പം ഉണ്ടായിട്ടേയില്ല എന്നനുഭവപ്പെടുന്നതുപോലെ ബ്രഹ്മദൎശനം സിദ്ധമായാൽ ഏകമായ അതു മാത്രമല്ലാതെ ഇതരമായിട്ടു യാതൊന്നുമില്ലെന്ന അനുഭവം സമാധിനിഷ്ഠന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഇതുതന്നെ പരമപുരുഷാൎത്ഥപ്രാപ്തിലക്ഷണമായ മോക്ഷം. പുരുഷൻ ഇതു സമ്പാദിക്കുമ്പോൾ മാത്രം കൃതാൎത്ഥനായ്ത്തീരും. ഇതു സമ്പാദിപ്പാൻ സമാധിയഭ്യസിക്കേണം എന്നു സിദ്ധാന്തം.

30. യോമാംപശ്യതിസൎവ്വത്ര സൎവ്വംചമയിപശ്യതി
തസ്യാഹംനപ്രണശ്യാമിസചമേ ന പ്രണശ്യതി.

യഃ=യാതൊരുവൻ, സൎവ്വത്ര=എല്ലാററിലും, മാംപശ്യതി=എന്നെക്കാണുന്നുവോ, സൎവ്വം ച=എല്ലാററിനേയും, മയിപശ്യതി=എന്നിൽകാണുന്നുവോ, തസ്യ=അവനു, അഹം=ഞാൻ, നപ്രണശ്യാമി=അദൎശനത്തെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല. സഃച=അവനും, മേ=എനിക്കും, നപ്രണശ്യതി=പ്രണാശത്തെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

മുൻവിവരിച്ച ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയും ഈശ്വരനായ ഞാനും ഒന്നുതന്നെ. രൂപം രണ്ടാണെന്നു തോന്നിയാലും വസ്തു ഒന്നുതന്നെ എന്നു കാണിക്കുന്നു:—യാതൊരുവൻ ബ്രഹ്മാദിസ്തംബപൎയ്യന്തമുള്ള സൎവ്വത്തിലും സച്ചിദാനന്ദാത്മാവേകൻ വസിക്കുന്നുവെന്നും, സച്ചിദാനന്ദാത്മാവിൽ സൎവ്വവും വസിക്കുന്നുവെന്നും കാണുന്നുവോ അവൻ ഒരു കാലത്തിലും ഒരു വസ്തുവിലും എന്നെ കാണാതിരിക്കുന്നില്ല. ഞാനും അവനെ വിട്ടിരിക്കുന്നില്ല. അവനും ചിദേകരസനായ എന്നെ മാത്രമല്ലാതെ മറെറാന്നിനേയും കാണുന്നില്ല. ആത്മാവായ തന്നിൽമാത്രമല്ലാതെ ദേഹേന്ദ്രിയാദിഭാവങ്ങളിൽ ആത്മഭാവന–താദാത്മ്യഭാവം–അവന്നൊരുകാലത്തിലും ഉണ്ടാകയില്ല. മരുഭൂമിയിൽ ഉണ്ടെന്നു തോന്നിയ ജലമോ തിരമാലകളോ മരുവിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ല. ഭ്രാന്തബോധം മാത്രമാണെന്നു് മരുവാണെന്നറിഞ്ഞവന്നു് അനുഭവപ്പെടുന്നതുപോലെ ബ്രഹ്മവിത്തിന്നു നാമരൂപാദിസഹിതമായ ലോകവും സ്വദേഹാദിസൎവ്വഭാവവും മിഥ്യയാണെന്നനുഭവപ്പെടുന്നുവെന്നു സാരം.

31. സൎവ്വഭൂതസ്ഥിതംയോമാം ഭജത്യേകത്വമാസ്ഥിതഃ
സൎവ്വഥാവൎത്തമാനോപി സ യോഗീമയി വൎത്തതേ.

ഏകത്വം=ഏകമെന്ന ഭാവത്തെ, ആസ്ഥിതഃ=ദൃഢമായവലംബിച്ച, യോഗീ=ബ്രഹ്മജ്ഞാനി, സൎവ്വഭൂതസ്ഥിതം=സൎവ്വഭൂതങ്ങളിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന, മാം=എന്നെ, ഭജതി=ഭജിക്കുന്നു, സൎവ്വഥാ=സൎവ്വവിധത്തിൽ, വൎത്തമാനഃഅപി=ഇരിക്കുന്നവനായിരുന്നാലും, സഃ=അവൻ, മയി=എന്നിൽ, വൎത്തതേ=ഇരിക്കുന്നു.

സമ്യഗ്ദൎശനത്തിൻെറ ഫലം സൎവ്വത്ര ബ്രഹ്മദൎശനവും ബ്രഹ്മംതന്നെ ആത്മാവെന്ന അനുഭവവും ആകുന്നുവെന്നു മുമ്പെ സൂചിപ്പിച്ചു. ഈ ശ്ലോകത്തിൽ ആ യോഗി ശരീരസഹി

തനായതുകൊണ്ടു പ്രാരബ്ധാനുസരണം എങ്ങിനെ ജീവിക്കുന്നതായാലും സ്വനിഷ്ഠയിൽനിന്നു തെററാത്തവനും ദേഹാവസാനത്തിൽ മുക്തനുമാകുന്നുവെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—

ബ്രഹ്മമല്ലാതെ ഇതരമായിട്ടു യാതൊന്നുമില്ല. ഞാൻ ബ്രഹ്മംതന്നെയെന്ന അനുഭവത്താലും ശാസ്ത്രജ്ഞാനബലത്താലും സർവ്വഭൂതങ്ങളിലും ഏകനിലയിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന എന്നെ അഭേദമായിട്ടുതന്നെ യോഗി ഭജിക്കുന്നു. അവൻ പ്രാരബ്ധാനുസരണം ഏതുവിധത്തിൽ ജീവിക്കുന്നതായാലും എന്നിൽതന്നെയിരിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മദൃഷ്ടി മാത്രമല്ലാതെ ശരീരേന്ദ്രിയാദികളിൽ ആത്മഭാവമില്ലാത്തതിനാൽ അവൻ ബ്രഹ്മംതന്നെയാകുന്നുവെന്നു സാരം.

32. ആത്മൌപമ്യേന സർവ്വത്ര സമം പശ്യതിയോർജ്ജുന!
സുഖംവായദിവാദുഃഖം സ യോഗീ പരമോ മതഃ.

ആത്മൌപമ്യേന=തന്നെത്തന്നെ ദൃഷ്ടാന്തമാക്കീട്ടു, സർവ്വത്ര=സർവ്വപ്രാണികളിലും, സുഖം വാ=സുഖത്തെയോ, യദിവാ ദുഃഖം=ദുഃഖത്തെയോ, സമം=തുല്യമായിട്ടു, യഃ പശ്യതി=യാതൊരുവൻ കാണുന്നുവോ, സഃ യോഗീ=ആ യോഗി, പരമഃ=അത്യുൽകൃഷ്ടൻ എന്നു്, മതഃ=എന്റെ അഭിപ്രായം.

മുമുക്ഷുക്കൾ സർവ്വവിധത്തിലും ലോകഹിതകാരികളായിരിക്കേണം എന്നുപദേശിക്കുന്നു. ഏതൊരുവൻ സർവ്വഭൂതങ്ങളുടെയും സുഹൃത്തും ശാന്തനുമായിട്ടു സർവ്വപ്രാണികൾക്കും തന്നെപ്പോലെതന്നെ സുഖവും ദുഃഖവും എന്നു തുല്യഭാവത്തിൽ കാണുന്നുവോ:—ഏതുവിധം അന്യൻ തന്നോടു പരിമാറിയാൽ സുഖമോ ആവിധം താൻ അന്യനോടും ഇടപഴകേണം. ഏതുവിധം തന്നോടു മറെറാരുവൻ പരിമാറുമ്പോൾ തനിക്കു ദുഃഖംതോന്നുന്നുവോ ആവിധത്തിൽ താൻ അന്യനോടു പരിമാററരുത്; അതവനു ദുഃഖമായ്വരും എന്നു് തന്നെത്തന്നെ ഉപമയാക്കീട്ടു സർവ്വപ്രാണിഹിതത്തിന്നായി മാത്രം യാതൊരുവൻ പ്രവൃത്തിക്കുന്നുവോ ആ യോഗി എല്ലാ ജ്ഞാനികളിൽവെച്ചും ഉൽകൃഷ്ടനാകുന്നുവെന്നാണെന്റെ അഭിപ്രായം. താൻ ജ്ഞാനിയാകയാൽ പുണ്യപാപങ്ങൾതന്നെ സ്പർശിക്കയില്ലെന്ന വിചാരത്താൽ സ്വേച്ഛാചാരം ജ്ഞാനികൾ സ്വീകരിക്കരുതെന്നഭിപ്രായം.

അർജ്ജുന ഉവാച=അർജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

33. യോയം യോഗസ്ത്വയാപ്രോക്തഃ സാമ്യേന മധുസൂദന!
ഏതസ്യാഹം ന പശ്യാമി ചഞ്ചലത്വാൽ സ്ഥിതിം സ്ഥിരാം.

മധുസൂദന!=ഹേ കൃഷ്ണ! യഃ അയം യോഗഃ=യാതൊരീയോഗം, സാമ്യേന=സമഭാവത്തോടുകൂടെ, ത്വയാ=നിന്തിരുവടിയാൽ, പ്രോക്തഃ=പറയപ്പെട്ടുവോ, ഏതസ്യ=ഇതിന്റെ, സ്ഥിരാംസ്ഥിതിം=സ്ഥിരയായ സ്ഥിതിയെ, ചഞ്ചലത്വാൽ=ചാഞ്ചല്യംനിമിത്തം, ന പശ്യാമി=ഞാൻ കാണുന്നില്ല.

"എല്ലാവരിലും സമഭാവനയുണ്ടാകേണം. ആത്മാവിൽ മനസ്സിനെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണം മറെറാന്നിനേയും ചിന്തിക്കരുത്" "കാററില്ലാത്ത സ്ഥലത്തിലെ ദീപംപോലെ മനസ്സിനെ ഏകാഗ്രമാക്കേണം" എന്ന ഭഗവദുപദേശം കേട്ട അർജ്ജുനൻ ചഞ്ചലമായ മനസ്സിനെ സ്ഥിരമാക്കാനുള്ള ഉപായമെന്താണെന്നറിവാനാഗ്രഹത്തോടുകൂടെ പറയുന്നു:—ഹേ കൃഷ്ണ! നിന്തിരുവടി സമനിലയെ ആസ്പദമാക്കീട്ടു യാതൊരു യോഗത്തെ ഉപദേശിച്ചുവോ; മനസ്സ് സ്വഭാവത്താൽതന്നെ ചലിക്കുന്നതാകയാൽ ഈ യോഗത്തിൽ മനസ്സിന്നു സ്ഥിരസ്ഥിതി ലഭിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. രാഗാദിദോഷദുഷ്ടമായ മനസ്സിൽ സമഭാവന ഉണ്ടാവാൻ വിഷമമെന്നാഭിപ്രായം.

34. ചഞ്ചലംഹിമനഃകൃഷ്ണ! പ്രമാഥിബലവദ്ദൃഢം
തസ്യാഹം നിഗ്രഹംമന്യേ വായോരിവസുദുഷ്കരം.

ഹി=എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, കൃഷ്ണ!=ഹേ പരമാത്മസ്വരൂപ!, മനഃ=മനസ്സ്, ചഞ്ചലം=ചലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതും, പ്രമാഥി=പുരുഷനെ ക്ഷോഭിപ്പിക്കുന്നതും,ബലവത്=ശക്തിയേറെയുള്ളതും, ദൃഢം ഉറപ്പേറിയതും ആകുന്നു, തസ്യ=അതിന്റെ, നിഗ്രഹം=അടക്കം, വായോഃ

ഇവ=വായുവിൻെറതെന്നതുപോലെ, സുദുഷ്കരം=ഏററവും പ്രയാസമുള്ളതാണെന്നു, മന്യേ=ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

മുൻപറഞ്ഞതിനെത്തന്നെ വിശദമാക്കുന്നു:—ഹേ നിത്യാനന്ദസ്വരൂപനായ പരമാത്മൻ! മനസ്സ് ചലിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതും പുരുഷനെ പലവിധത്തിൽ ക്ഷോഭിപ്പിക്കുന്നതും അതി ശക്തിയുള്ളതും അത്യന്തം ഉറപ്പുള്ളതുമാകയാൽ അതിനെ അടക്കുകയെന്നത് വായുവിനെ ചലിപ്പിക്കാതെയാക്കുക എന്നതുപോലെ അതി പ്രയാസമുള്ളതാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടതിനെ നിഗ്രഹിക്കേണ്ടതെങ്ങിനെയാണെന്നുപദേശിക്കേണ്ടതാണെന്നാണെന്നഭിപ്രായം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാനരുളിചെയ്തു.

35. അസംശയം മഹാബാഹോ മനോദുർന്നിഗ്രഹം ചലം
അഭ്യാസേനതു കൌന്തേയ വൈരാഗ്യേണച ഗൃഹ്യതേ.

മഹാബാഹോ!=ഹേ പരാക്രമശാലിൻ!, ചലം മനഃ=ചഞ്ചലമായ മനസ്സ്, ദുർന്നിഗ്രഹം=നിഗ്രഹിക്കാൻ പ്രയാസമുള്ളതുതന്നെ, അസംശയം=സംശയമില്ല, തു=എന്നാൽ, കൌന്തേയ=ഹേ കുന്തീപുത്ര!, അഭ്യാസേന=അഭ്യാസംകൊണ്ടും, വൈരാഗ്യേണച=വൈരാഗ്യംകൊണ്ടും, ഗൃഹ്യതേ=നിഗ്രഹിക്കപ്പെടാവുന്നതാകുന്നു.

ഹേ പരാക്രമശാലിയായ കുന്തീപുത്ര! ചഞ്ചലമായ മനസ്സിനെ അടക്കുന്നത് എളുപ്പമായ പ്രവൃത്തിയല്ല എന്ന നിൻെറ അഭിപ്രായം ശാസ്ത്രസമ്മതവും ലോകം അനുഭവിച്ചറിയുന്നതുമാണെന്നതിൽ സംശയമില്ല. എന്നാൽ അതു തീരെ അസാദ്ധ്യമാണെന്നു കരുതേണ്ട. ഉപായം പറയാം. ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കുക. ശ്രുതിസ്മൃതിയുക്തികളാൽ സർവ്വമായ ലോകവും മിഥ്യയാണെന്നറിയുമ്പോൾ വിഷയങ്ങൾ നിസ്സാരങ്ങളും ബന്ധഹേതുക്കളുമാണെന്ന ശരിയായ അറിവുനിമിത്തം അവയിൽ വിരക്തിയുണ്ടാകും. അതുനിമിത്തം വിഷയങ്ങളിൽ ജനിക്കുന്ന വൈരസ്യം രസമില്ലായ്മയാകുന്ന_വൈരാഗ്യംകൊണ്ടും, ഈ വിരക്തിയെ വിരോധിക്കുന്ന ഭാവം മനസ്സിൽ കടന്നുകൂടാതെയിരിപ്പാൻ നിരന്തരം ശീലിക്കുന്നതുകൊണ്ടും, ഈ സംസാരദുഃഖത്തിൽനിന്നു കരയണയേണമെന്നുള്ള തീവ്രമോക്ഷേച്ഛകൊണ്ടും മനസ്സിൻെറ ചാഞ്ചല്യത്തെ ജയിക്കാൻ സാധിക്കും. അതിനാൽ വൈരാഗ്യസഹിതമായ നിരന്തരാഭ്യാസം അത്യാവശ്യമാകുന്നു.

36. അസംയതാത്മനായോഗോ ദുഷ്പ്രാപഇതിമേമതിഃ
വശ്യാത്മനാതുയതതാശക്യോ/വാപ്തുമുപായതഃ.

അസംയതാത്മനാ=മനസ്സിനെ അടക്കാത്തവനാൽ, യോഗഃ=സമാധി, ദുഷ്പ്രാപഃ=പ്രാപിപ്പാൻ പ്രയാസം, ഇതിമേമതിഃ=എന്നാണെൻെറ അഭിപ്രായം, തു=എന്നാൽ, വശ്യാത്മനാ=മനസ്സിനെ വശീകരിച്ചവനും, യതതാ=പരിശ്രമിക്കുന്നവനുമായാൽ, ഉപായതഃ=ഈ ഉപായത്താൽ, അവാപ്തും=പ്രാപിപ്പാൻ, ശക്യഃ=സാധിക്കുന്നതാകുന്നു.

വൈരാഗ്യാഭ്യാസബലത്താൽ മനസ്സിനെ അടക്കാതിരിക്കുന്നവന് സമ്യഗ്ദർശനാത്മകമായ യോഗം സാധ്യമല്ല. നേരേമറിച്ച് മനസ്സിനെ സ്വാധീനപ്പെടുത്തിയവനു ഇവിടെ പറഞ്ഞ ഉപായത്തിൻെറ സഹായത്താൽ സമാധി സാധിക്കാവുന്നതുതന്നെ, എന്നാണെൻെറ അഭിപ്രായം.

അർജ്ജുന ഉവാച_അർജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

37. അയതിഃ ശ്രദ്ധയോപേതോ യോഗാച്ചലിതമാനസഃ
അപ്രാപ്യയോഗസംസിദ്ധിം കാംഗതിം കൃഷ്ണഗച്ഛതി

ശ്രദ്ധയാ ഉപേതഃ=ശ്രദ്ധയോടുകൂടിയ, അയതിഃ=യതിയല്ലാത്തവൻ സമാധിയിൽ പ്രവൃത്തിക്കാത്തവൻ, യോഗാത്=യോഗത്തിൽനിന്നു, ചലിതമാനസഃ=ചലിച്ച മനസ്സോടുകൂടിയവൻ, യോഗസംസിദ്ധിം=യോഗത്തിൻെറ സമ്യക്സിദ്ധിയെ, അപ്രാപ്യ=പ്രാപിക്കാതെകണ്ട്, കൃഷ്ണ!=ഹേ ആനന്ദസ്വരൂപ! കാം ഗതിം=ഏതു ഗതിയെ, ഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കും.

യോഗം സാധിപ്പാനുള്ള ഉപായം അറിഞ്ഞു, കർമ്മങ്ങളെയെല്ലാം വെടിഞ്ഞു, യോഗനിഷ്ഠക്കായി പ്രവൃത്തി തുടങ്ങി, പൂർണ്ണഫലം സിദ്ധിക്കുംമുമ്പേ മരിച്ചു എന്നുവന്നാൽ സിദ്ധിക്കുന്ന ഗതിയെന്താണെന്നറിവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന അർജ്ജുനൻ ചോദിക്കുന്നു:—ഹേ നിത്യാനന്ദസ്വരൂപ! യോഗാനുഷ്ഠാനംകൊണ്ടു മാത്രമേ സമ്യഗ്ജ്ഞാനവും മോക്ഷവും സിദ്ധിക്കയുള്ളുവെന്ന വിശ്വാസപൂർവ്വം പ്രവൃത്തിയാരംഭിച്ചു. പ്രാരബ്ധവശാൽ പ്രതിബന്ധം നേരിട്ടു, സമാധി സിദ്ധിച്ചില്ല. അതുനിമിത്തം ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാൻ എന്ന ദൃഢനിശ്ചയമുണ്ടായില്ല. വിഷയവാസനകൊണ്ടോ ദുരിതംകൊണ്ടോ വിപരീതഭാവനയുണ്ടായി. സമ്യഗ്ദർശനം എന്ന യോഗഫലം അനുഭവപ്പെടും മുമ്പേ ശരീരവും നശിച്ചുവെന്നു വന്നാൽ ആ യോഗികളുള്ള ഗതിയെന്താണെന്നരുളിച്ചെയ്യേണം:—കർമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ചതിനാൽ സ്വർഗ്ഗതിക്കവകാശമില്ല. വിഷ്ണ്വാദി ദേവതകളെ ഉപാസിക്കാഞ്ഞതിനാൽ അവരുടെ ലോകപ്രാപ്തിയില്ല. സമാധിയിൽനിന്നുണ്ടാകേണ്ടതായ സമ്യഗ്ദർശനമില്ലാത്തതിനാൽ മുക്തിയില്ല. പാപം ചെയ്യാഞ്ഞതിനാൽ ദുർഗ്ഗതിയുമില്ല. അതിനാൽ ഈ തരക്കാരനു സിദ്ധിക്കുന്ന ഗതിയെന്താണെന്നറിവാനാഗ്രഹമുണ്ടു്.

38. കച്ചിന്നോഭയവിഭ്രഷ്ടശ്ഛിന്നാഭ്രമിവ നശ്യതി
അപ്രതിഷ്ഠോമഹാബാഹോ വിമൂഢോബ്രഹ്മണഃ പഥി.

ബ്രഹ്മണഃപഥി=ബ്രഹ്മമാർഗ്ഗത്തിൽ, വിമൂഢഃ=വിപരീതഭാവത്തെ പ്രാപിച്ചവനും, അപ്രതിഷ്ഠഃ=പ്രതിഷ്ഠ—അവലംബം—ഇല്ലാത്തവനുമായ യതി, ഉഭയഭ്രഷ്ടഃ=രണ്ടു ഗതിയിൽനിന്നും ഭ്രഷ്ടനായിട്ടു്, ഛിന്നാഭ്രം ഇവ=വിച്ഛിന്നമായ മേഘംപോലെ, നശ്യതി കച്ചിത്=നശിക്കുമോ.

ബ്രഹ്മമാർഗ്ഗത്തിൽ ജ്ഞാനം അനുഭവപ്പെട്ടില്ല:—സമാധിനിഷ്ഠ സാധിച്ചില്ല. കർമ്മമോ ജ്ഞാനമോ ഏതെങ്കിലും ഒന്നിൽ പ്രതിഷ്ഠ സിദ്ധിച്ചില്ല. കർമ്മഫലപ്രാപ്തിയും മോക്ഷവും സിദ്ധിക്കാതെ രണ്ടിൽനിന്നും ഭ്രഷ്ടനായ ഈ യതി വിച്ഛിന്നമേഘംപോലെ നശിക്കുമോ എന്നാണ് സംശയം.

39. ഏതന്മേ സംശയം കൃഷ്ണ! ഛേത്തുമർഹസ്യശേഷതഃ
ത്വദന്യഃസംശയസ്യാസ്യ ഛേത്താനഹ്യുപപദ്യതേ.

കൃഷ്ണ!=സദാനന്ദമൂർത്തേ, ത്വം=നിന്തിരുവടി, മെ=എന്റെ, ഏതംസംശയം=ഈ സംശയത്തെ, അശേഷതഃ=നിശ്ശേഷം, ഛേത്തും=ഛേദിപ്പാനായ്ക്കൊണ്ടു, അർഹസി=സമർത്ഥനാകുന്നു, ത്വദന്യഃ=അങ്ങയിൽനിന്നന്യൻ, അസ്യ സംശയസ്യ=ഈ സംശയത്തിന്റെ, ഛേത്താ=ഛേത്താവ്, ന ഉപപദ്യതെ=ഇല്ല, ഹി=എന്നതു പ്രസിദ്ധം.

അല്ലയോ നിത്യാനന്ദസ്വരൂപ! നിന്തിരുവടിതന്നെ എന്റെ ഈ സംശയം തീർപ്പാൻ സമർത്ഥനായിട്ടുള്ളു. ഋഷികളുടേയും ദേവന്മാരുടേയും ആദികർത്താവായ നിന്തിരുവടിക്കല്ലാതെ ഈ സംശയം തീർക്കാൻ മററാക്കും സാധിക്കയില്ല. ഈ സംശയം തീർന്നാലല്ലാതെ മുമുക്ഷുക്കൾക്കു് നിർഭയത്തോടുകൂടെ യോഗത്തിൽ പ്രവൃത്തിപ്പാനും കഴികയില്ലെന്നു സാരം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

40. പാർത്ഥനൈവേഹനാമുത്രവിനാശസ്തസ്യ വിദ്യതേ
നഹികല്യാണകൃത്കശ്ചിൽ ദുർഗ്ഗതിം താതഗച്ഛതി.

താത! ഹേ പാർത്ഥ!=അല്ലയോ പൃഥാപുത്ര, തസ്യ=അവനു, ഇഹ=ഈ ലോകത്തിലോ, പരത്ര=പരലോകത്തിലോ, വിനാശഃ=ദുർഗതി, ന വിദ്യതെ=ഭവിക്കുന്നില്ല, കല്യാണകൃത്=മംഗളത്തിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്ന, കശ്ചിൽ=ഏതൊരുവനും, ദുർഗതിം=നരകത്തെ, നഹിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

എന്നിൽനിന്നു പഠിക്കുന്ന യോഗവിദ്യയെ ശിഷ്യപരമ്പരാദ്വാരാ വിസ്തൃതമാക്കുവാൻ (തനോതി വിസ്താരയതി എന്ന ധാത്വർത്ഥത്താൽ താതശബ്ദാർത്ഥം) സമർത്ഥനായ അർജ്ജുന! ബ്രഹ്മധ്യാനമാകുന്ന മംഗളകർമ്മത്തിൽ ഏർപ്പെട്ട ഏതെങ്കിലും ഒരുവനു ഏതെങ്കിലും സംഗതിവശാൽ പരമസിദ്ധി ലഭിക്കുന്നതിന്നു മുമ്പേ ശരീരനാശം സംഭവിക്കുന്നതായാൽ കൂടെ ഇഹത്തിൽ സജ്ജനനിന്ദ മുതലായ ദുഷ്കീർത്തിയോ മരണാനന്തരം പരലോകത്തിൽ

നരകപ്രാപ്തിയോ സംഭവിക്കയില്ല. ശമദമാദി സഹിതനായിട്ട് ബ്രഹ്മധ്യാനം പരിശീലിക്കുന്നതിനേക്കാൾ ഉൽകൃഷ്ടമായ തപസ്സ മറെറാന്നുമില്ലെന്ന് ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തമാകയാൽ യോഗഭ്രഷ്ടന്നു ഒരുകാലത്തിലും ഒരു ലോകത്തിലും ഹാനിയില്ലെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

41. പ്രാപ്യപുണ്യകൃതാം ലോകാനുഷിത്വാശാശ്വതീഃ സമാഃ
ശുചീനാം ശ്രീമതാം ഗേഹേ യോഗഭ്രഷ്ടോഭിജായതേ.

പുണ്യകൃതാം=പുണ്യംചെയ്തവരുടെ, ലോകാൻ=ലോകങ്ങളെ, പ്രാപ്യ=പ്രാപിച്ചിട്ട, ശാശ്വതീഃ സമാഃ=അനേകം വത്സരകാലം, ഉഷിത്വാ= വസിച്ചിട്ട, ശുചീനാം= ശുദ്ധിയുള്ളവരും, ശ്രീമതാം=ഭാഗ്യമുള്ളവരുമായവരുടെ, ഗേഹേ=വംശത്തിൽ, യോഗഭ്രഷ്ടഃ=യോഗഭ്രഷ്ടൻ, അഭിജായതേ=ജനിക്കുന്നു.

ദുഷ്കർമ്മബലത്താൽ സമാധിയുടെ പരമഫലം പ്രാപിക്കാതെ മരിച്ച യോഗഭ്രഷ്ടൻ അശ്വമേധാദിപുണ്യകർമ്മങ്ങൾ അനുഷ്ഠിച്ചവക്കു സിദ്ധിക്കുന്ന പുണ്യലോകങ്ങളെ പ്രാപിക്കും. അനേകകാലം അവിടെ സുഖിച്ചിരുന്നശേഷം ഈ ലോകത്തിൽ യോനിബീജകർമ്മാദികളാൽ പരിശുദ്ധന്മാരും ഭാഗ്യവാന്മാരുമായവരുടെ കുലത്തിൽ ജനിക്കും. കർമ്മികൾക്ക് കർമ്മഭ്രംശം വന്നാൽ പുണ്യലോകപ്രാപ്തിയില്ല, എണ്ണകാച്ചുന്നതിൽ പാകം തെററിയാൽ ആ എണ്ണ രോഗത്തെ നശിപ്പിക്കയില്ല. അതുപോലെയാണ് കർമ്മം. സാംഗമായാൽ മാത്രമേ ഫലം സിദ്ധിക്കയുള്ളൂ. യോഗം അങ്ങിനെയല്ല. എത്രയെത്രനേരം ബ്രഹ്മധ്യാനം ചെയ്യുന്നുവോ അത്രയത്ര സമയം ഫലം സിദ്ധിക്കുന്നുണ്ട്. അതുകൊണ്ടാണ് യോഗഭ്രഷ്ടന്നു പുണ്യലോകപ്രാപ്തിയും പുണ്യവാന്മാരുടെ കുലത്തിൽ പുനർജ്ജന്മവും സിദ്ധിക്കുന്നതെന്നു ധരിച്ചുകൊൾകഎന്നു സാരം.

42. അഥവാ യോഗിനാമേവ കുലേഭവതി ധീമതാം
ഏതദ്ധിദുർല്ലഭതരംലോകേ ജന്മയദീദൃശം.

അഥവാ=ഒരുപക്ഷേ, ധീമതാം=ജ്ഞാനികളും, യോഗിനാം=യോഗികളുമായവരുടെ, കുലേ ഏവ=കുലത്തിൽത്തന്നെ, ഭവതി=ജന്മമുണ്ടാകുന്നു, ലോകേ=ലോകത്തിൽ, ഈദൃശം യത് ജന്മ= ഇപ്രകാരമുള്ള യാതൊരു ജന്മമോ, ഏതത്=ഇത്, ദുർല്ലഭതരംഹി=ഏററവും ദുർല്ലഭംതന്നെ.

അഥവാ ശബ്ദത്താൽ പക്ഷാന്തരം കാണിക്കുന്നു:—യോഗഭ്രഷ്ടൻ മരണാവസരത്തിൽ കർമ്മബലത്താൽ വിഷയാസക്തനായിരുന്നുവെങ്കിൽമാത്രമേ പുണ്യലോകപ്രവേശവും ചിരകാലം അവിടെ സുഖാനുഭവവും അനന്തരം ഭാഗ്യവാന്മാരുടെ കുലത്തിൽ ജന്മവുമുണ്ടാകയുള്ളൂ. സുകൃതവശാൽ യോഗസിദ്ധിയിൽതന്നെയായിരുന്നു മരണസമയത്തിൽ മനസ്സിരുന്നത് എന്നുവെച്ചാൽ ജ്ഞാനികളും ജ്ഞാനയോഗത്തിൽത്തന്നെ നിഷ്ഠയുള്ളവരുമായവരുടെ കുലത്തിൽ ഉടൻതന്നെ ജന്മം സിദ്ധിക്കും. ലോകത്തിൽ ഈവിധമുള്ള ജന്മം ഏറ്റവും ദുർല്ലഭമാകുന്നു. ശ്രീമാന്മാരുടെ കുലത്തിൽ ജനിച്ചാൽ വിഷയാശ വീണ്ടും ഉണ്ടായെന്നുവരാം. നിർദ്ധനന്മാരും ജ്ഞാനനിഷ്ഠന്മാരുമായവരുടെ കുലത്തിലാണ് ജനിക്കുന്നതെങ്കിൽ പരിതഃസ്ഥിതി ജ്ഞാനാഭ്യാസത്തിന്നനുകൂലമായ്ത്തന്നെയിരിക്കും. അതുകൊണ്ടാണ് ഈമാതിരി ജന്മലാഭം ഏറ്റവും ദുർല്ലഭം എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്.

43. തത്രതംബുദ്ധിസംയോഗം ലഭതേ പൌർവ്വദൈഹികം
യതതേച തതോഭൂയഃ സംസിദ്ധൌ കുരുനന്ദന!

തത്ര=ആ ജന്മത്തിൽ, പൌർവ്വദൈഹികം=പൂർവ്വദേഹത്താൽ സമ്പാദിച്ചതായ, തം ബുദ്ധിസംയോഗം=ആ ജ്ഞാനയോഗത്തെ, ലഭതേ=ലഭിക്കുന്നു, തതഃ=അനന്തരം, ഭൂയഃ=പിന്നെയും, സംസിദ്ധൌ=സമ്യഗ്ദർശനസിദ്ധിക്കായ്ക്കൊണ്ടു, യതതേച=യത്നിക്കയുംചെയ്യുന്നു.

യോഗികളുടെ കുലത്തിൽ ജനിച്ചശേഷം പൂർവ്വജന്മത്തിൽ അഭ്യസിച്ച ആ ജ്ഞാനയോഗം ബുദ്ധിയിൽ സ്വഭാവത്താൽതന്നെ ഉദിക്കും. ജ്ഞാനിയായ പിതാവിൽനിന്നു യഥാകാലം സിദ്ധിക്കുന്ന ഉപദേശം ആ പൂർവ്വജ്ഞാനത്തെ ഉജ്ജ്വലിപ്പിക്കയും ചെയ്യും. അത്രമാത്രംകൊണ്ടു തൃപ്തനാകാതെ സമ്യഗ്ദർശനസിദ്ധിക്കായ്ക്കൊണ്ടു വീണ്ടും പരിശ്രമിക്കയും ചെയ്യും. അതുകൊണ്ടു ജ്ഞാനനിഷ്ഠയുള്ള പുണ്യവാന്മാരുടെ പുത്രനായി ഭവിക്കുകയെന്ന നില കിട്ടുന്നതാണ് യോഗഭ്രഷ്ടന്നഭികാമ്യം. മരണാവസരത്തിൽ മനസ്സിൽ വിഷയാശ ലേശവും

ഭാകാതിരിക്കത്തക്കവിധം യോഗാഭ്യാസം തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയോടുകൂടെ ചെയ്യേണ്ടതത്യാവശ്യം. ജ്ഞാനനിഷ്ഠൻ ഗൃഹസ്ഥനായാൽ മാത്രമല്ലെ യോഗഭ്രഷ്ടന്നു യോഗികുലത്തിൽ ജന്മം സിദ്ധിക്കുകയുള്ളു, അങ്ങിനെയുള്ള ഗൃഹസ്ഥാശ്രമികൾ അതി ദുർല്ലഭമായതുകൊണ്ടും ' ഈവിധം ജന്മം സുദുർല്ലഭം എന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

44. പൂർവ്വാഭ്യാസേന തേനൈവ ഹ്രിയതേഹ്യവശോപിസഃ
ജിജ്ഞാസുരപിയോഗസ്യ ശബ്ദബ്രഹ്മാതി വർത്തതേ.

പൂർവ്വാഭ്യാസേന തേന ഏവ=പൂർവ്വജന്മകൃതമായ ആ അഭ്യാസത്താൽതന്നെ അവശഃഅപിസഃ=അവശനായിരുന്നാലും അവൻ, ഹ്രിയതെ=ആകർഷിക്കപ്പെടും, യോഗസ്യ ജിജ്ഞാസുഃഅപി=യോഗത്തെ അറിവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവനും, ശബ്ദബ്രഹ്മ=വേദത്തെ, അതിവർത്തതെ=അതിക്രമിക്കും.

യോഗഭ്രഷ്ടൻ യോഗികളുടെ കുലത്തിൽ ജന്മം ലഭിച്ചശേഷം ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നായി അതിപ്രയത്നംചെയ്യുമെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞുവെല്ലോ. അതിന്നു കാരണം കാണിക്കുന്നു:—പൂർവ്വജന്മത്തിൽ ആത്മാനുസന്ധാനം ചെയ്തതിനാൽ സിദ്ധിച്ച സംസ്കാരം അന്തഃകരണത്തിലുള്ളതിനാൽതന്നെ ഈ ജന്മത്തിൽ ജ്ഞാനമാർഗ്ഗത്തിൽ പ്രവൃത്തിപ്പാൻ അവനെ ബലാൽകാരേണ ആ വാസന ആകർഷിക്കും. കർമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽ അവന്നു ശ്രദ്ധയുണ്ടാകയില്ല. ജന്മാന്തരത്തിൽ ഏതൊന്നിൽ ശ്രദ്ധിച്ചിരുന്നുവോ അതിൽതന്നെ ഏർപ്പെടേണമെന്നായിരിക്കും ഏതൊരുവൻെറയും ശ്രദ്ധ. അതുകൊണ്ടു ജ്ഞാനമാർഗ്ഗത്തിൽ ഏർപ്പെടേണമെന്നു ഇച്ഛയില്ലെങ്കിൽക്കൂടെ പൂർവ്വസംസ്കാരം അവനെ അതിൽത്തന്നെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തും. ആത്മസത്യത്തെ അറിയേണമെന്നു ആഗ്രഹമുള്ളവർക്കുടെ കർമ്മമാർഗ്ഗത്തിൽ പ്രവൃത്തിക്കുകയില്ല. വേദോക്തകർമ്മങ്ങളെയും ഇഹലോകസുഖവിഷയങ്ങളെയും തീരെയുപേക്ഷിച്ച് ആത്മാന്വേഷണത്തിൽ ഏർപ്പെടുവാൻ മാത്രമേ ആയാൾ താല്പര്യപ്പെടുകയുള്ളു. അതിനാൽ ജന്മാന്തരസംസ്കാരംനിമിത്തം തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയുള്ള യോഗഭ്രഷ്ടനായ യതി കർമ്മങ്ങളെയുപേക്ഷിച്ച് ആത്മാനുസന്ധാനത്തിൽ സ്ഥിരനായിരിക്കുമെന്നതിൽ സംശയമില്ല.

45. പ്രയത്നാദ്യതമാനസ്തു യോഗീ സംശുദ്ധകില്ബിഷഃ
അനേകജന്മസംസിദ്ധസ്തതോയാതി പരാംഗതിം.

പ്രയത്നാൽ=അധികം അദ്ധ്വാനത്തോടുകൂടെ, യതമാനഃ=പരിശ്രമിക്കുന്ന, യോഗീ തു=യോഗിയാകട്ടെ, സംശുദ്ധകില്ബിഷഃ=ഏററവും ശുദ്ധമായ പാപത്തോടുകൂടിയവനും, അനേകജന്മസംസിദ്ധഃ=ഒന്നോ രണ്ടോ മൂന്നോ ജന്മങ്ങൾക്കുള്ളിൽ സമ്യഗ്ജ്ഞാനത്തെ പ്രാപിച്ചവനുമായിട്ടു, തതഃ=അനന്തരം, പരാംഗതിം=വിദേഹകൈവല്യത്തെ, യാതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

തീവ്രമോക്ഷേച്ഛാവൈരാഗ്യസഹിതം പ്രയത്നിക്കുന്ന യതിക്കുള്ള ഫലം കാണിക്കുന്നു:—സമാധിയിൽ പ്രബലമായി പ്രയത്നിക്കുന്ന യതിയാകട്ടെ അധികജന്മങ്ങൾ കഴിയുന്നതിന്നുമുമ്പേതന്നെ ഒന്നോ രണ്ടോ മൂന്നോ ജന്മങ്ങൾക്കുള്ളിൽ ഭേദബുദ്ധിക്കു കാരണമായ അജ്ഞാനമാകുന്ന പാപം തീരെ നശിച്ചിട്ടു ജീവന്മുക്തിസുഖത്തെയും മരണാനന്തരം വിദേഹമുക്തിയേയും പ്രാപിക്കും. “അനേകജന്മസംസിദ്ധഃ” എന്നതിലെ അനേകശബ്ദത്തിന്നു ഒന്നിൽ കവിഞ്ഞതും മൂന്നിൽ കവിയാത്തതും എന്നാണർത്ഥം. കപിഞ്ജലാധികരണന്യായേന ബഹുവചനസ്യത്രിത്വേ പര്യ്യവസാനം. ഒന്നോ രണ്ടോ മൂന്നോ എന്നർത്ഥം. തീവ്രപ്രയത്നത്തോടുകൂടെ ആത്മാന്വേഷണംചെയ്ത ഭരതന്നു മൂന്നാമത്തെ ജന്മത്തിൽ ജീവന്മുക്തനിലയും അന്തേകൈവല്യവും സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്. “പ്രയത്നാദ്യതമാനസ്തു” എന്ന് ശബ്ദം മന്ദാധികാരിയല്ലെന്നു കാണിക്കുന്നതിനാൽ മോക്ഷേച്ഛക്കും യോഗാഭ്യാസത്തിന്നും അധിക ശക്തിയുണ്ടെന്നു കാണിച്ചിരിക്കയാൽ മൂന്നു ജന്മത്തിന്നുള്ളിൽ മുക്തനാകും എന്നതുതന്നെ യുക്തം. നേരേമറിച്ച് മന്ദാധികാരിയോ മന്ദപ്രയത്നവാനോ ആകുന്നുവെങ്കിൽ അനേകജന്മം എന്നതിന്നു അധികജന്മം—ഇത്രയെന്നു നിശ്ചയിപ്പാൻ തരമില്ല—പ്രയത്നാനുസരണമായ കാലം വേണ്ടിവരും എന്നും ധരിക്കാവുന്നതുതന്നെ. തീവ്രപ്രയത്നമുണ്ടായാൽ ശീഘ്രം പരമഗതി സിദ്ധിക്കും എന്നഭിപ്രായം.

46. തപസ്വിഭ്യോऽധികോയോഗീജ്ഞാനിഭ്യോപിമതോऽധികഃ
കർമ്മിഭ്യശ്ചാധികോയോഗീ തസ്മാദ്യോഗീഭവാർജ്ജുന!

തപസ്വിഭ്യഃ=തപസ്വികളെക്കാട്ടിലും, യോഗീ=ബ്രഹ്മജ്ഞാനി, അധികഃ=ഉൽകൃഷ്ടനാകുന്നു. ജ്ഞാനിഭ്യഃ=ശാസ്ത്രം അറിയുന്നവരെക്കാട്ടിലും, കർമ്മിഭ്യഃച=കർമ്മനിഷ്ഠന്മാരെക്കാട്ടിലും, അധികഃ=ഉത്തമനാകുന്നു. തസ്മാത്=അതുകൊണ്ടു്, അർജ്ജുന!=ഹേ അർജ്ജുന!, ത്വം=നീ, യോഗീ ഭവ=യോഗിയായി ഭവിച്ചാലും.

ശമദമാദിസമ്പന്നനായ യോഗിതന്നെ മോക്ഷത്തിന്നധികാരിയെന്നു വന്നിരിക്കയാൽ ഇതരമാർഗ്ഗത്തിൽ പ്രയത്നിക്കുന്നവരെക്കാൾ ഉത്തമത്വം യോഗിക്കാണെന്നുറപ്പിക്കുന്നു:—തപസ്സുകൊണ്ടും ശാസ്ത്രജ്ഞാനംകൊണ്ടും അഗ്നിഹോത്രാദികർമ്മാനുഷ്ഠാനങ്ങൾകൊണ്ടും മോക്ഷം പ്രാപിപ്പാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവരെക്കാൾ ഉത്തമൻ യോഗിയായതുകൊണ്ടു ഹേ അർജ്ജുന! നീ യോഗനിഷ്ഠനായി ഭവിച്ചാലും. തപസ്വി, ജ്ഞാനി, കർമ്മി എന്നിവർക്കു പരമഫലപ്രാപ്തിക്കു കാലദൈർഘ്യം വേണ്ടിവരും. യോഗിക്കാകട്ടെ അചിരേണ പരമപദം പ്രാപിക്കാം. അതിനാൽ നീ യോഗിയായികൊൾക, എന്നുപദേശം.

47. യോഗിനാമപിസർവ്വേഷാം മൽഗതേനാന്തരാത്മനാ
ശ്രദ്ധാവാൻഭജതേയോമാം സമേയുക്തതമോമതഃ.

ശ്രദ്ധാവാൻ=ശ്രദ്ധായുക്തനായിട്ടു, യഃ=യാതൊരുവൻ, മൽഗതേന=എന്നിൽ സ്ഥിരീകൃതമായ, അന്തരാത്മനാ=മനസ്സുകൊണ്ടു്, മാം ഭജതേ=എന്നെ ഭജിക്കുന്നുവോ, യോഗിനാം സർവ്വേഷാം=ഉപാസകന്മാരായ എല്ലാവരേക്കാൾ, സഃ=അവൻ, യുക്തതമഃ=അത്യുത്തമൻ എന്നു്, മതഃ=എൻെറ അഭിപ്രായം.

വിദേഹമുക്തിക്ക് അസാധാരണകാരണം സമ്യഗ് ജ്ഞാനം. അതുണ്ടാവാൻ സമാധിനിഷ്ഠ ശീലിക്കുന്നവൻ താപസാദികളെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠൻ എന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനുശേഷം ഇപ്പോൾ സമാധ്യഭ്യാസംകൊണ്ടല്ലാതെ സമ്യഗ് ജ്ഞാനവും മുക്തിയുംസിദ്ധിക്കയില്ല അതുകൊണ്ടു മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ അവശ്യം സമാധി ശീലിക്കേണമെന്നും അതിന്നു സുകരമായ സമാധിയിന്നതാണെന്നും സൂചിപ്പിക്കുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ ആ സമാധിയഭ്യസിക്കുന്ന യോഗിയെ സ്തുതിക്കുന്നു:—എല്ലാം ബ്രഹ്മം. ഞാനും നീയും സർവ്വവും ബ്രഹ്മം. ഭൂതങ്ങളും ഭുവനങ്ങളും വിഷ്ണുവെന്നിങ്ങിനെയുള്ള സഹസ്രാധികം ശ്രുതിവാക്യങ്ങളുള്ളതിൽ സമ്പൂർണ്ണമായ വിശ്വാസത്തോടുകൂടെ യാതൊരുവൻ വിപരീതഭാവനകൾ കൂടാതെ സച്ചിദാനന്ദൈകരസസ്വരൂപനായ എന്നിൽത്തന്നെ സമർപ്പിക്കപ്പെട്ട മനസ്സുകൊണ്ടു് സർവ്വത്തെയും ബ്രഹ്മമായിട്ടു കാണുന്നുവോ, അവൻ വിരാട്, ഹിരണ്യഗർഭൻ, ഈശ്വരൻ എന്നിങ്ങിനെയുള്ള മൂർത്തിഭേദങ്ങളെ കല്പിച്ചുപാസിക്കുന്ന സർവ്വയോഗികളെക്കാൾ അത്യുത്തമനാകുന്നുവെന്നാണെൻെറ അഭിപ്രായം. മൂർത്തിഭേദകല്പനം അജ്ഞാനത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നു. ഇവനാകട്ടെ ശ്രുതിസിദ്ധാന്തജ്ഞാനത്തെ അവലംബിച്ചു് സർവ്വത്ര ബ്രഹ്മത്തെത്തന്നെ കാണുന്നു. അതിനാൽ അത്യുൽകൃഷ്ടൻ എന്നു സാരം. ഒരേടത്തിരിക്കുക. മൂലബന്ധാദ്യാസനം ശീലിക്കുക. പ്രാണസംയമനപ്രയത്നം എന്നിവയൊന്നും ഈ സമാധിക്കാവശ്യമില്ല നാമരൂപാദിപ്രപഞ്ചം മിഥ്യാ, അതിന്നധിഷ്ഠാനമായ ബ്രഹ്മം സത്യം എന്ന ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടെ എല്ലാററിലും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മത്തെതന്നെ ഭാവിക്കുന്നതായ ഈ സമാധി ഏററവും സുഗമം എന്നു സാരം.

ഇതി ശ്രീമൽ ഭഗവൽഗീതാ സൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദേ അദ്ധ്യാത്മയോഗോനാമ ഷഷ്ഠോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ
ശുഭം ഭൂയാൽ.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 7-ാം അദ്ധ്യായം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ അരുളിചെയ്തു.

1. മയ്യാസക്തമനാഃ പാൎത്ഥയോഗംയുംജൻ മദാശ്രയഃ
അസംശയംസമഗ്രംമാം യഥാജ്ഞാസ്യസിതച്ഛൃണു.

പാൎത്ഥ!=ഹേ പൃഥാപുത്ര, ത്വം യോഗംയുംജൻ=നീ യോഗത്തെ അഭ്യസിക്കുവാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നവനും, മദാശ്രയഃ=ഞാനാകുന്ന ആശ്രയത്തോടുകൂടിയവനുമായിട്ടു, മയി ആസക്തമനാഃ= എന്നിൽ ആസക്തമായ മനസ്സോടുകൂടിയവനായിട്ടു, മാം=എന്നെ, അസംശയം=സംശയം കൂടാതെയും, സമഗ്രം=സമ്പൂൎണ്ണമായും, യഥാ=എപ്രകാരം, ജ്ഞാസ്യസി=അറിയുമോ, തൽ ശൃണു=അതിനെ കേട്ടുകൊൾക.

ജ്ഞാനയോഗം സാധിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്ന മുമുക്ഷുവിന്നു കൎമ്മയോഗംതന്നെ സാധനം. ജ്ഞാനയോഗം സാധിച്ചവൻ കൎമ്മം സന്ന്യസിക്കുന്നതാണവന്നു യോഗസിദ്ധിക്കു സാധനം. ഇതു രണ്ടും ചിത്തശുദ്ധിക്കും തദ്വാരാ ജ്ഞാനദാൎഢ്യത്തിന്നും കാരണം എന്നുപദേശിച്ചശേഷം യോഗത്തെ അംഗലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടെ നിരൂപിക്കയും യോഗഭ്രഷ്ടന്നു നാശമുണ്ടാകുമോയെന്ന ശങ്കയെ തീൎക്കുകയും ബ്രഹ്മനിഷ്ഠൻ എപ്പോഴും ജ്ഞാനയോഗിയായിരിക്കുകയും വേണം എന്നു 6-ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ പ്രതിപാദിച്ചു. ഈ ഏഴാം അദ്ധ്യായത്തിൽ ബ്രഹ്മലക്ഷണവും തൽസ്വരൂപവും എങ്ങിനെ അതിൽ നിഷ്ഠയുറപ്പിക്കേണം എന്നും ബോധിപ്പിക്കുന്നു. മോക്ഷാൎത്ഥി ഈശ്വരനെത്തന്നെ ശരണം പ്രാപിക്കേണം. മഹാവാക്യാൎത്ഥം ഗുരുമുഖത്തിൽനിന്നു ശ്രദ്ധാപൂൎവ്വം കേൾക്കേണം എന്ന സംഗതിയെ ആദ്യമായുപദേശിക്കുന്നു:— അല്ലയോ അൎജ്ജുന! മുമ്പേയുപദേശിച്ച യോഗത്തെ അഭ്യസിപ്പാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന നീ സൎവ്വാന്തൎയ്യാമിയും ഭക്തരക്ഷകനും സൎവ്വേശ്വരനുമായ എന്നെ മാത്രം ആശ്രയിക്കുക. ജയംകാംക്ഷിക്കുന്നവൻ ശസ്ത്രാസ്ത്രാദി സാധനങ്ങളേയും സ്വൎഗ്ഗം ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ അഗ്നിഹോത്രാദി കൎമ്മങ്ങളേയും ആശ്രയിക്കുന്നതുപോലെ മോക്ഷാൎത്ഥികൾ എന്നെത്തന്നെ ആശ്രയിക്കേണം. താഴെ പറയുന്ന ലക്ഷണസഹിതനായ എന്നിൽത്തന്നെ ആസക്തനായിരിക്കേണം. അങ്ങിനെയഭ്യസിക്കുന്നതായാൽ പരമാത്മാവായ എന്നെ എപ്രകാരം നീ സാക്ഷാത്തായറിയുമോ ആ വിധത്തിൽ ഞാൻ പറയുന്നതിനെ കേൾക്കുക. എന്നാൽ നീയെന്റെ യഥാൎത്ഥമായ പരിപൂൎണ്ണസ്വരൂപത്തെ സംശയവിപരീതഭാവനകൾക്കവകാശമില്ലാത്തവിധത്തിലറിയും.

2: ജ്ഞാനംതേഽഹം സവിജ്ഞാനമിദം വക്ഷ്യാമ്യശേഷതഃ
യൽ ജ്ഞാത്വാനേഹഭൂയോഽന്യൽ ജ്ഞാതവ്യ മവശിഷ്യതേ.

അഹം=ഞാൻ, തേ=നിണക്ക്, സവിജ്ഞാനം=വിജ്ഞാനസഹിതമായ, ജ്ഞാനം= ജ്ഞാനത്തെ, അശേഷതഃ=മുഴുവനും, വക്ഷ്യാമി=ഉപദേശിക്കാം, യത് ജ്ഞാത്വാ= യാതൊന്നിനെ അറിഞ്ഞിട്ടു, ഇഹ=ഈ വിഷയത്തിൽ, ഭൂയഃ ജ്ഞാതവ്യം=പിന്നെ അറിയേണ്ടതായിട്ടു, ന അവശിഷ്യതേ=അവശേഷിക്കുന്നില്ല.

എന്നെ സംബന്ധിച്ചറിയേണ്ടതിനെ ഞാൻ നിന്നോടു പറയാം. അതറിഞ്ഞാൽ ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ നിണക്ക് എന്റെ സ്വരൂപസാക്ഷാൽകാരവും സിദ്ധിക്കും. പിന്നെ ബ്രഹ്മത്തെസംബന്ധിച്ചറിയേണ്ടതായിട്ടു ബാക്കിയൊന്നും ഇല്ലാത്തവിധം സംപൂൎണ്ണമായുപദേശിക്കാം. ഇതുകൊണ്ടുതന്നെ നീ കൃതാൎത്ഥനായിഭവിക്കും. എന്നെ സാക്ഷാത്തായറിഞ്ഞവൻ സൎവ്വജ്ഞനാകയാൽ പിന്നെ അവന്നറിയേണ്ടതായ അന്യവസ്തുവൊന്നുമില്ലാത്തതിനാൽ അവന്റെ കൃത്യം സമസ്തവും അവസാനിച്ചു. അതിനാൽ ആരെന്റെ സത്യസ്വരൂപത്തെ അനുഭവിച്ചറിയുന്നുവോ അവൻ കൃതകൃത്യൻ എന്നു സാരം. വിജ്ഞാനസഹിതം എന്ന വിശേഷണത്താൽ വിജ്ഞാനത്തെ അപ്രധാനമായും ജ്ഞാനത്തെ പ്രധാനമായിട്ടുമാണ് പറവാൻ പോകുന്നതെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു. വിജ്ഞാനകാരണം ജ്ഞാനമാകയാൽ അതിന്റെ സ്വരൂപത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു.

3. മനുഷ്യാണാം സഹസ്രേഷു കശ്ചിദ്യതതി സിദ്ധയേ
യതതാമപി സിദ്ധാനാം കശ്ചിന്മാം വേത്തി തത്വതഃ.

മനുഷ്യാണാംസഹസ്രേഷു=അനേകായിരം മനുഷ്യരിൽ, കശ്ചിൽ= ഒരുവൻ, സിദ്ധയേ= ജ്ഞാനലാഭത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ടു, യതതി=പ്രയത്നിക്കുന്നു, യതതാം=പ്രയത്നംചെയ്യുന്ന, സിദ്ധാനാം സഹസ്രേഷു=അനേകായിരം സിദ്ധന്മാരിൽ, കശ്ചിത്=ഒരുവൻ, മാം=എന്നെ, തത്വതഃ=യഥാൎത്ഥമായിട്ടു, വേത്തി=അറിയുന്നു.

ബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ നിന്തിരുവടിതന്നെ എല്ലാവരിലും അന്തൎയ്യാമിയായിരിക്കെ എന്തുകൊണ്ടെല്ലാവരും ബ്രഹ്മത്തെ അറിയുന്നില്ല എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. അനേകജന്മാൎജ്ജിത പുണ്യത്താൽ ചിത്തശുദ്ധിയും ഈശ്വരാനുഗ്രഹവും സിദ്ധിച്ചവർ വളരെ ദുൎല്ലഭമായതുകൊണ്ടാണറിയാത്തതെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക, എന്നുപദേശിക്കുന്നു: മോക്ഷാധികാരം മനുഷ്യൎക്കു മാത്രമേ ഉള്ളു. എന്നാൽ അനേകായിരം മനുഷ്യരിൽ ഒരുവന്നു മാത്രമേ പൂൎവ്വജന്മകൃതപുണ്യത്താൽ മോക്ഷേച്ഛയുണ്ടാകയുള്ളു. അവൻ ജ്ഞാനം സമ്പാദിപ്പാൻ യത്നിക്കും. അങ്ങിനെ പ്രയത്നിക്കുമ്പോൾ അന്തഃകരണശുദ്ധിയാകുന്ന സിദ്ധിയവന്നുണ്ടാകും. ആവിധം സിദ്ധന്മാരായ അനേകായിരം പേരിൽ ഒരുവന്നു മാത്രമേ എന്റെ—ബ്രഹ്മത്തിന്റെ—യഥാൎത്ഥസ്വരൂപസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിപ്പാൻ തക്കവിധം ഈശ്വരാനുഗ്രഹവും ശ്രീഗുരുകടാക്ഷവും ഉണ്ടാകയുള്ളു. അതുകൊണ്ടാണ് എല്ലാവരിലും അപരോക്ഷമായി സൎവ്വദാ വിളങ്ങുന്ന ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാനെന്ന അനുഭൂതിയുണ്ടാകാതിരിക്കുന്നത്. ജന്മാദിസൎവ്വദുഃഖങ്ങളെയും മൂലതോ നശിപ്പിക്കുന്ന ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം അതീവ ദുൎല്ലഭമെന്നു സാരം. അതിശ്രദ്ധയാ പ്രയത്നിക്കുന്നവൎക്കല്ലാതെ മോക്ഷം സിദ്ധിക്കയില്ലെന്നുറപ്പിച്ചു. വിഷയാശ പാപലക്ഷണം. മോക്ഷാശ പുണ്യലക്ഷണം, പാപികൾ അധികം, പുണ്യവാന്മാർ ചുരുക്കം എന്നു സാരം.

4. ഭൂമിരാപോഽനലോവായുഃ ഖം മനോ ബുദ്ധിരേവച
അഹംകാരഇതീയംമേഭിന്നാ പ്രകൃതിരഷ്ടധാ.

ഭൂമിഃ=ഗന്ധതന്മാത്രയായ സൂക്ഷ്മഭൂതം, ആപഃ=രസതന്മാത്രമായ ഭൂതം, അനലഃ=രൂപതന്മാത്രഭൂതം, വായുഃ=സ്പൎശതന്മാത്രഭൂതം, ഖം=ശബ്ദതന്മാത്രഭൂതം, മനഃ=മനസ്സ് (അഹംകാരം) ബുദ്ധിഃ=ബുദ്ധിതത്വം (മഹത്തത്വം) അഹംകാരഃ=അവ്യക്തം, ഇതി ഇയം മേ പ്രകൃതിഃ=എന്ന ഈ എന്റെ, മായ, അഷ്ടധാഭിന്നാ=എട്ടുവിധത്തിൽ ഭേദപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ബ്രഹ്മസ്വരൂപവും ലക്ഷണവും എന്താണെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ജ്ഞാനമാണ് ബ്രഹ്മസ്വരൂപം എന്നു "ജ്ഞാനം ദേഹം" എന്ന മന്ത്രത്താൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. "കാൎയ്യം കാരണത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ല" എന്ന ന്യായാനുസരണം ബ്രഹ്മത്തിൽനിന്നുണ്ടായ ഇക്കാണപ്പെടുന്ന സൎവ്വജഗത്തും ബ്രഹ്മംതന്നെയെന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻ ബ്രഹ്മത്തിൽ ലീനയായ മായയേയും അതിൽനിന്നുണ്ടായ സൂക്ഷ്മഭൂതാദികളേയും കാണിക്കുന്നു:— ഭൂമി, ജലം, വഹ്നി, വായു, ആകാംശം, അഹങ്കാരം, മഹത്തത്വം, അവ്യക്തം എന്ന എട്ടു വിധത്തിൽ വിളങ്ങുന്നതു എന്റെ പ്രകൃതി—മായയാകുന്നു. സ്വതേ ഗുണാതീതനായ ഞാൻ സൃഷ്ട്യാദികൾക്കായിട്ടു മായയെ ഉപാധിയായി സ്വീകരിച്ചിട്ടു ഗുണസഹിതനെന്നപോലെ പ്രകാശിക്കുന്നു. ഭൂമ്യാദിശബ്ദങ്ങൾ ഗന്ധം, രസം, രൂപം, സ്പൎശം, ശബ്ദം എന്ന തന്മാത്രങ്ങളെ സൂക്ഷ്മഭൂതങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു. മനസ്സ് എന്ന പദം സങ്കല്പവികല്പങ്ങൾക്കു പ്രധാനകാരണമായ അഹങ്കാരത്തെയും ബുദ്ധി എന്ന പദം സൎവ്വബുദ്ധിതത്വമായ മഹത്തത്വത്തെയും അഹങ്കാരമെന്ന പദം അഹങ്കാരവാസനാസഹിതമായ അവിദ്യയേയും കാണിക്കുന്നു. എന്റെ പ്രകൃതിയെ മായയെന്നും അതിൽനിന്നുണ്ടായ ഈ ജഗത്ത് മായാകാൎയ്യമാകയാൽ മരുമരീചികയെന്നപോലെ പ്രതിഭാസം മാത്രമാണെന്നും സത്യവസ്തു ബ്രഹ്മംതന്നെയെന്നും ഉറപ്പിക്കുവാനാണ് ഭൂമ്യാദിസൂക്ഷ്മഭൂതോല്പത്തിയെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു എന്നു ധരിക്കേണം. തന്മാത്രങ്ങൾ എന്നു സൂക്ഷ്മഭൂതങ്ങൾക്കു പേർ പറവാൻ കാരണം:—തച്ഛബ്ദം ബ്രഹ്മവാചകം. ബ്രഹ്മത്തിലിരിക്കുന്ന ശക്തിതന്നെയാണ് ആകാശാദിഭൂതങ്ങൾ. ബ്രഹ്മഭിന്നമായിട്ടൊന്നുമില്ല, എന്നു കാണിക്കുവാനാകുന്നു.

5. അപരേയമിതസ്ത്വന്യാം പ്രകൃതിം വിദ്ധിമേ പരാം
ജീവഭൂതാം മഹാബാഹോ യയേദം ധാൎയ്യതേ ജഗത്.

ഇയം=ഈ പ്രകൃതി, അപരാ=നികൃഷ്ടയാകുന്നു, തു=എന്നാൽ, ഇതഃ അന്യാം=ഇതിൽനിന്നന്യയും, പരാം=ഉൽകൃഷ്ടയുമായ, മേ=എന്റെ, പ്രകൃതിം=പ്രകൃതിയെ, ജീവഭൂതാം=ജീവസ്വരൂപയാണെന്നു, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക, മഹാബാഹോ=അല്ലെയോ ബുദ്ധിശാലിൻ! യയാ=യാതൊന്നിനാൽ, ഇദംജഗത്=ഈ ലോകം, ധാര്യതേ=ധരിക്കപ്പെടുന്നു.

സൃഷ്ടികാര്യത്തിന്നായിട്ടുള്ള പ്രകൃതിയുടെ എട്ടുവിധത്തിലുള്ള സ്വരൂപത്തെ വിവരിച്ചശേഷം ഈ പ്രകൃതിയിൽനിന്നും അന്യയായ പ്രകൃതിയേയും രണ്ടിന്റെയും നാമരൂപഭേദങ്ങളെയും പറയുന്നു:—ഭൂമി മുതലായിട്ട് എട്ടുവിധത്തിൽ പരിണമിച്ചതായ ഈ പ്രകൃതിക്ക് അപരാ—നികൃഷ്ടാ—എന്നു പേർ. ഇത് അനൃതവും ജഡവും ദുഃഖാത്മകവും അശുദ്ധവും പുരുഷന്റെ അധീനതയിലും ജ്ഞാനത്താൽ നശിപ്പിക്കപ്പെടാവുന്നതുമാകയാൽ നികൃഷ്ടയാണെന്നു സാരം. എന്നാൽ ഇതിൽനിന്നും അന്യയായിട്ടൊന്നുണ്ട്: അതിന്നു പരായെന്നു പേർ. ഉൽകൃഷ്ടയെന്നു സാരം. ഈ പരാപ്രകൃതി ജീവസ്വരൂപയാകുന്നു. ഇതാണ് ഈ ലോകത്തെ ധരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത്. അപരാപ്രകൃതിയുടെ കാര്യമായ ദേഹാദിപ്രപഞ്ചത്തെ നിലനിൎത്തുന്നതും പോഷിപ്പിക്കുന്നതും ഞാനെന്നും എന്റെതെന്നുമുള്ള ഭാവത്താൽ പ്രാണിവൎഗ്ഗത്തെ അന്യോന്യം യോജിപ്പിക്കുന്നതും മററും ജീവാത്മികയായ പ്രകൃതിയാകയാൽ മുൻപറഞ്ഞതിനെ അപേക്ഷിച്ച് ഇത് ഉൽകൃഷ്ടയാകുന്നു. നാമരൂപാദിപ്രപഞ്ചം അപരാപ്രകൃതികാൎയ്യം. ജീവൻ പരാപ്രകൃതികാൎയ്യം എന്നു സാരം.

൬. ഏതദ്യോനീനിഭൂതാനി സർവ്വാണീത്യുപധാരയ
അഹംകൃത്സ്നസ്യജഗതഃ പ്രഭവഃ പ്രലയസ്തഥാ.

ഏതദ്യോനീനി=ഇതാകുന്ന ഉല്പത്തിസ്ഥാനത്തോടുകൂടിയവയാണ്, ഭൂതാനി=ഭൂതങ്ങൾ, ഇതി ഉപധാരയ=എന്നു ധരിച്ചുകൊൾക, കൃത്സ്നസ്യജഗതഃ=സൎവ്വജഗത്തിന്റെ, പ്രഭവഃ=ഉല്പത്തിസ്ഥാനവും, തഥാപ്രലയഃ=അപ്രകാരം പ്രലയസ്ഥാനവും, അഹം=ഞാനാകുന്നു.

ബ്രഹ്മാവു മുതല്ക്കുള്ള ചരാചരങ്ങളായ സൎവ്വഭൂതങ്ങളും—ഉണ്ടായതും, ഉണ്ടായികൊണ്ടിരിക്കുന്നതും, മേലിൽ ഉണ്ടാവാൻപോകുന്നതുമായ സകലജഗത്തും മുൻപറഞ്ഞ അപരാ പരാ എന്ന രണ്ടുവിധ പ്രകൃതികളിൽനിന്നു ഉത്ഭവിക്കുന്നുവെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക. ഇവിടെ ഒരു ശങ്കാ:—അങ്ങയുടെ ഈ രണ്ടു പ്രകൃതികൾക്കാണ് ജഗൽകാരണത്വം എന്നാണെങ്കിൽ അങ്ങയിൽനിന്നാണ് ഈ ഭൂതങ്ങൾ ഉണ്ടായത് എന്നു കാണിക്കുന്ന ശ്രുതികൾക്കെന്തുഗതി? ഉത്തരം:—പ്രകൃതികാൎയ്യമായ ജഗജ്ജനനം എന്റെ കാൎയ്യംതന്നെ. ഞാൻ ആ പ്രകൃതിയിൽ വ്യാപിച്ചതുകൊണ്ടു മാത്രമാണ് ജഗത്തുൽഭവിക്കുന്നത്. കേവലപ്രകൃതിയിൽനിന്നല്ല ജീവവ്യാപ്തികൊണ്ടാണെല്ലൊ ദേഹത്തിന്നു പുണ്യപാപകൎമ്മങ്ങൾ ചെയ്വാൻ സാധിക്കുന്നത്. കേവലദേഹത്തിന്നതു സാദ്ധ്യമല്ല. സ്വൎഗ്ഗാദിഭോഗാനുഭവവും ദേഹസഹിതനായ ജീവന്നാണ്. ദേഹത്തിന്നു മാത്രമായിട്ടല്ല. അതുകൊണ്ടു പ്രകൃതിദ്വയത്തേ ഉപാധിയായി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്ന സൎവ്വജ്ഞനായ ഞാൻതന്നെ ജഗത്തിന്റെ ജന്മത്തിന്നും ലയത്തിന്നും സ്ഥാനം. ജഗത്തിന്റെ ഉപാദാനം നിമിത്തം എന്ന രണ്ടു കാരണവും ഞാൻതന്നെ എന്ന ശ്രുതിക്ക് യാതൊരു ഹാനിയുമില്ലെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

7. മത്തഃപരതരംനാന്യൽ കിഞ്ചിദസ്തി ധനംജയ!
മയിസർവ്വമിദംപ്രോതം സൂത്രേമണിഗണാ ഇവ.

മത്തഃ=എന്നിൽനിന്നു, പരതരം അന്യത്=വേറിട്ട് അന്യമായിട്ടു, കിഞ്ചിൽ ന അസ്തി=ഒന്നുമില്ല, സൂത്രേ=ചരടിൽ, മണിഗണാഃ ഇവ=മണിഗണങ്ങൾപോലെ, ഇദം സർവ്വം പ്രോതം=ഈ സകലവും കോൎക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ബ്രഹ്മമല്ല, പ്രധാനമാണ് ജഗൽകാരണം എന്നു സാംഖ്യന്മാരും, പരമാണുവാണ് കാരണമെന്നു നൈയ്യായികന്മാരും പറയുന്നതിനെ ഖണ്ഡിച്ചുകൊണ്ടു സൎവ്വജ്ഞനായ ഈശ്വരൻതന്നെ കാരണം എന്നുറപ്പിക്കുന്നു. പ്രകൃതിയാകുന്ന ഉപാധിയോടുകൂടിയ സർവ്വേശ്വരനായ എന്നിൽനിന്നന്യമായിട്ടു മററു യാതൊന്നുമില്ല. അല്ലെയോ അൎജ്ജുന! സൎവ്വാധിഷ്ഠാനമായഎന്നിൽ സകലമായ ഈ ജഗത്ത് ചരടിൽ രത്നമണിസമൂഹങ്ങളെന്നപോലെ അന്തൎഗ്ഗതമായിരിക്കുന്നു. ദൃഷ്ടാന്തമായി കാണിച്ച ചരടും മണികളും ആധാരാധേയഭാവത്താൽ

രണ്ടായിട്ടു കാണപ്പെടുന്നതുപോലെ അധിഷ്ഠാനമായ സർവ്വേശ്വരനും ജഗത്തും രണ്ടായിരിക്കുന്നപക്ഷം എന്നിൽനിന്നന്യമായിട്ടു മറെറാന്നുമില്ല എന്നു് എങ്ങിനെ പറയും എന്ന ശങ്കക്കവകാശമുണ്ടു്. അതിന്നു പരിഹാരം:—സ്ഥൂലബുദ്ധികൾക്കു ചരടും മണികളും ഭിന്നങ്ങളാണെന്നു തോന്നുമെങ്കിലും സൂക്ഷ്മാലോചനയിൽ ചരടും മണികളും രണ്ടും ആധാരവും ആധേയവും ഭൂതമാത്രമാകയാൽ ഒന്നുതന്നെ. ഭേദപ്രതീതിക്കു മൌഢ്യം മാത്രം കാരണം. സൂത്രവും മണികളും ഭൂതമാത്രത്താൽ ഒന്നായിരിക്കുന്നതുപോലെ വസ്തുദൃഷ്ട്യാ ഈശ്വരനും ജഗത്തും ഭിന്നമല്ലെന്നു സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ സത്യജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപനായ എന്നിൽനിന്നു ഭിന്നമായിട്ടു മറെറാന്നുമില്ലെന്നു പറഞ്ഞതു് യുക്തംതന്നെ. സൂത്രമണികൾ ഭിന്നങ്ങളെന്നപോലെ ഈശ്വരനും ജഗത്തും ഭിന്നങ്ങളാണ് എന്നു ധരിച്ചാൽ "ബ്രഹ്മൈ വേദംസർവ്വം" ഇക്കാണപ്പെടുന്നതു സർവ്വവും ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്നൎത്ഥമായ ശ്രുതിക്കു വിരോധം നേരിടും. മൂഢദൃഷ്ടിയിൽ ഭേദം തോന്നുമെങ്കിലും ജ്ഞാനദൃഷ്ട്യാ അഭേദം സിദ്ധം എന്നു താൽപര്യം.

8. രസോഹമപ്സു കൌന്തേയ പ്രഭാസ്മി ശശിസൂൎയ്യയോഃ
പ്രണവഃ സർവ്വവേദേഷു ശബ്ദഃ ഖേ പൌരുഷം നൃഷു.

കൌന്തേയ!=ഹേ കുന്തീപുത്ര!, അപ്സു=ജലത്തിൽ, രസഃ=രസം, അഹം അസ്മി=ഞാനാകുന്നു, ശശിസൂൎയ്യയോഃ=ചന്ദ്രസൂൎയ്യന്മാരിൽ, പ്രഭാ അസ്മി=പ്രഭ ഞാനാകുന്നു. സർവ്വവേദേഷു=സകല വേദങ്ങളിൽ, പ്രണവഃ=ഓംകാരവും, ഖേ=ആകാശത്തിൽ, ശബ്ദഃ=ശബ്ദവും, നൃഷു=മനുഷ്യരിൽ, പൌരുഷം=പുരുഷത്വവും, അഹം അസ്മി=ഞാനാകുന്നു.

ജഗത്തഖിലവും എന്നിൽ അനുഗതം, എൻെറ സത്തയല്ലാതെ ജഗത്തിന്നു വേറെ സത്തയില്ലെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ വിശദമാക്കുന്നു:—അഗ്നിയിൽ കാണപ്പെടുന്ന രോഹിതം എന്ന രൂപം യാതൊന്നോ അതാണ് തേജസ്സ്വരൂപം. ശുക്ലവൎണ്ണം യാതൊന്നോ അതാണ് ജലസ്വരൂപം. കൃഷ്ണവൎണ്ണം യാതൊന്നോ അതാണ് അന്നത്തിൻെറ സ്വരൂപം. ഈ മൂന്നു രൂപങ്ങളും നാമവും വികാരങ്ങളാകയാൽ അവയുടെ അപായത്തിൽ അവ നശിച്ചു. ഇങ്ങിനെ സകല ഭൂതങ്ങളും അവയിലെ ഗുണങ്ങളും വികാരങ്ങളാകയാൽ നശ്വരങ്ങൾ. അവ നിലനില്ക്കുന്നതിന്നാശ്രയം സത്യം. സത്യം ഈശ്വരസ്വരൂപം ആകയാൽ സത്യസ്വരൂപനായ ഈശ്വരൻ മാത്രമല്ലാതെ മറെറാന്നുംതന്നെയില്ല. എന്നാണിനിക്കാണിപ്പാൻ പോകുന്നതു്:—അതിൽ ജലത്തിലെ രസം ഞാനാകുന്നു. ജലത്തിൽ ഞാൻ രസസ്വരൂപനായിട്ടിരിക്കുന്നു, രസാത്മകനായ എൻെറ സത്തയെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു ജലം എന്നിൽ അനുഗതം. എന്നെക്കൂടാതെ ജലം ഇല്ലെന്നു സാരം. ഇതുപോലെ ഇനി പറവാൻപോകുന്ന എല്ലാററിനേയും കാണേണം. മണ്ണിൻെറ കാൎയ്യമായ ഘടം മണ്ണായിട്ടുതന്നെ വിളങ്ങുന്നതുപോലെ രസാത്മകനായ ഞാനായിട്ടുതന്നെ ജലം വിളങ്ങുന്നുവെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക. ചന്ദ്രസൂൎയ്യന്മാരിൽ ഞാൻ പ്രഭയാകുന്നു. സർവ്വവേദങ്ങളിൽ ഞാൻ ഓങ്കാരമാകുന്നു. ആകാശത്തിൽ ഞാൻ ശബ്ദമാകുന്നു. പുരുഷന്മാരിൽ ഞാൻ പൌരുഷമാകുന്നു. യാതൊന്നിനാൽ ഇവൻ പുരുഷൻ എന്നറിയപ്പെടുന്നുവോ ആതാകുന്ന സ്വരൂപത്തോടുകൂടിയ എന്നിൽ പുരുഷന്മാർ അനുഗതന്മാർ.

9. പുണ്യോഗന്ധഃ പൃഥിവ്യാംച തേജശ്ചാസ്മി വിഭാവസൌ
ജീവനം സർവ്വഭൂതേഷു തപശ്ചാസ്മി തപസ്വിഷു.

പൃഥിവ്യാംച=പൃഥിവിയിലും, അഹം=ഞാൻ, പുണ്യഃ ഗന്ധഃ=മനോഹരമായ ഗന്ധം, വിഭാവസൌ=അഗ്നിയിൽ, തേജഃ അസ്മി=ഞാൻ തേജസ്സാകുന്നു, സർവ്വഭൂതേഷു=സകല ഭൂതങ്ങളിൽ, ജീവനം=ജീവനകാരണമായ അന്നാദിയും, തപസ്വിഷു=തപസ്വികളിൽ, തപഃച=തപസ്സും, അസ്മി=ഞാനാകുന്നു.

ഭൂമിയിൽ മനോഹരവും ശുദ്ധവുമായ ഗന്ധം ഞാനാകുന്നു. ശുദ്ധഗന്ധസ്വരൂപനായിട്ടു ഞാൻ പൃഥിവിയിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. പൃഥിവ്യാദിപഞ്ചഭൂതങ്ങളിലുമുള്ള ഗന്ധാദികൾ മനോഹരങ്ങളും ശുദ്ധങ്ങളുമാണെന്നു യോഗികൾമാത്രം അറിയുന്നു. ദോഷമുള്ളവയായിട്ടു കാണപ്പെടുന്നതു ദ്രവ്യാന്തരസംപൎക്കംനിമിത്തവും ഭോക്താവിൻെറ കൎമ്മാനുസരണവുമാകുന്നു. ദോഷം സ്വാഭാവികമല്ല. അഗ്നിയിൽ തേജസ്സ ഞാനാകുന്നു. തേജസ്സ്വരൂപേണ കാരണമായിരിക്കുന്ന എന്നിൽ അഗ്നിയിരിക്കുന്നു. സൎവ്വപ്രാണികളിലും ഞാൻ അന്നരസസ്വരൂ

പനായിരിക്കുന്നു. ആ രസംകൊണ്ടാണല്ലൊ അവർ ജീവിക്കുന്നത്. കൃച്ഛ്രചാന്ദ്രായണാദിതപസ്സാചരിക്കുന്നവരിൽ ആ തപസ്സ് ഞാനാകുന്നു. തപഃസ്വരൂപനായ എന്നിൽത്തന്നെ അവരിരിക്കുന്നു. ജലത്തിന്നു രസം കാരണമെന്നപോലെ തപസ്വികൾക്ക കാരണമല്ലെല്ലൊ തപസ്സ്, തപസ്വികളുടെ ധർമ്മമല്ലേ തപസ്സ്, അതെങ്ങിനെ അങ്ങുന്നാകും. എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. തപസ്സ് എന്ന ധർമ്മം സ്വർഗ്ഗാദിഫലഹേതുകവും ഫലദാതാവു ഞാനുമാകയാൽ ധർമ്മം എന്റെ സ്വരൂപമാണെന്നും ധരിച്ചുകൊൾക. സ്വർഗ്ഗാദിഫലഹേതുകമായ തപസ്സ് എന്ന ധർമ്മം ഞാൻതന്നെ ആകയാൽ ധർമ്മസ്വരൂപനായ എന്നിൽത്തന്നെ തപസ്വികളിരിക്കുന്നുവെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക, എന്നു സാരം.

10. ബീജംമാംസർവ്വഭൂതാനാം വിദ്ധി പാർത്ഥ സനാതനം
ബുദ്ധിർബ്ബുദ്ധിമതാമസ്മി തേജസ്തേജസ്വിനാമഹം.

മാം=എന്നെ, സർവ്വഭൂതാനാം=സർവ്വഭൂതങ്ങളുടെ, ബീജം=ആദികാരണമെന്ന്, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക, സനാതനം=എന്നും ഉള്ളതാകുന്നു. ബുദ്ധിമതാം=ബുദ്ധിമാന്മാരുടെ, ബുദ്ധിഃ അസ്മി=ബുദ്ധി ഞാനാകുന്നു. തേജസ്വിനാം=തേജസ്സുള്ളവരുടെ, തേജഃ അഹം=തേജസ്സ് ഞാനാകുന്നു.

ആകാശത്തിൽനിന്നു വായുവും വായുവിൽനിന്നു അഗ്നിയും ഇങ്ങിനെ മുമ്പു മുമ്പുണ്ടായതിന്നു കാരണത്വവും ഉത്തരോത്തരം ഉണ്ടായതിന്നു കാര്യത്വവുമല്ലേ ശ്രുതിയിൽ കാണുന്നത്. അങ്ങുന്നാകുന്നകാരണത്തിൽ ആകാശാദികൾ ഇരിക്കുന്നുവെന്നു വരുന്നതെങ്ങിനെയെന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. "ആത്മാവായ എന്നിൽനിന്നു ആകാശം ഉണ്ടായി. ആ ആകാശത്തിൽനിന്നു കാര്യകാരണരൂപേണ ക്രമത്തിൽ മറ്റഭൂതങ്ങളും ഉണ്ടായി എന്നാണല്ലോ ശ്രുതിവചനം. അതുകൊണ്ടു സർവ്വഭൂതങ്ങളുടേയും ആദികാരണം ഞാൻതന്നെ എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. എന്നാൽ ഞാനും ഏതെങ്കിലും കാരണത്തിൽനിന്നുണ്ടായവനാണെന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. എല്ലാററിന്നും കാരണമായ ഞാൻ നിഷ്കാരണനും എല്ലാം ഉണ്ടാകുന്നതിന്നുമുമ്പുതന്നെ ഉള്ളവനുമാകുന്നു. ഉണ്ടായവനല്ല. അതുകൊണ്ടു സർവ്വവും എന്നിൽ അന്തർഗ്ഗതം. എന്നെ കൂടാതെ ഒന്നുമില്ലെന്നു പറഞ്ഞതിൽ സംശയംവേണ്ട. ആത്മാവിനേയും അനാത്മാവിനേയും ധർമ്മത്തേയും അധർമ്മത്തേയും മററും അറിയുന്ന ബുദ്ധിക്കു കാരണമായ ബോധസ്വരൂപനും, അന്യരെ അതിക്രമിക്കുന്ന പ്രാഗല്ഭ്യം എന്ന തേജസ്സുള്ളവരുടെ പ്രഗൽഭതയും ചേതനാത്മകമായാൽ തൽസ്വരൂപനും ഞാനാകുന്നു.

11. ബലംബലവതാംചാഹം കാമരാഗവിവർജ്ജിതം
ധർമ്മാവിരുദ്ധോഭൂതേഷു കാമോസ്മിഭരതർഷഭ!

കാമരാഗവിവർജ്ജിതം=കാമത്തോടും രാഗത്തോടും ചേർച്ചയില്ലാത്തതായ, ബലവതാംബലം ച=ബലവാന്മാരുടെ ബലവും, അഹം=ഞാൻ, ഭൂതേഷു=ഭൂതങ്ങളിൽ, ധർമ്മാവിരുദ്ധഃ=ധർമ്മവിരോധിയല്ലാത്ത, കാമഃ അസ്മി=കാമം ഞാനാകുന്നു.

കാണപ്പെട്ട വിഷയങ്ങളെ സമ്പാദിപ്പാൻ ഹേതു കാമം. കിട്ടാതിരിക്കുന്ന വിഷയങ്ങളെ സമ്പാദിപ്പാനുള്ള മാനസീകവൃത്തി രാഗം. ഇതു രണ്ടിന്റേയും പ്രേരണയിൽ പെടാതെ ദേഹയാത്രക്കുപയോഗമുള്ള പ്രവൃത്തിയിൽ ഏർപ്പെടുന്നവരുടെ ബലം ഞാനാകുന്നു. ബലാത്മകനായ എന്നിൽ ബലവാന്മാർ അന്തർഗ്ഗതന്മാരെന്നു സാരം. എന്നാൽ കാമസ്വരൂപനാണ് പുരുഷൻ എന്ന് ശ്രുതിയിൽ കാണുന്നു. കാമംതന്നെ സർവ്വ പ്രവൃത്തികാരണം എന്നിരിക്കേ കാമരഹിതമായ പ്രവൃത്തിയെങ്ങിനെയുണ്ടാകും. പ്രവൃത്തിയില്ലാഞ്ഞാൽ ദേഹയാത്രയോ സ്വധർമ്മാചരണമോ എങ്ങിനെ സാധിക്കും എന്ന സംശയത്തിന്നു സമാധാനം:—വർണ്ണാശ്രമങ്ങളെ അനുസരിച്ചിരിക്കുന്നവരിൽ സ്വാശ്രമധർമ്മത്തിന്നു വിരോധിയല്ലാതിരിക്കുന്ന കാമം ഹേ ഭരതശ്രേഷ്ഠ! ഞാനാകുന്നു. മാർഗ്ഗം തെററി നടക്കാനുണ്ടാകുന്ന കാമം ഞാനല്ല. ധാർമ്മികമായ കാമസ്വരൂപനായ എന്നിൽ മൃൽസ്വരൂപത്തിൽ ഘടമെന്നപോലെ അവർ വസിക്കുന്നു. പ്രാണികളിൽ ബലവും കാമവും ചേതനനിഷ്ഠമാകയാൽ ആത്മാവിനാൽ പ്രകാശിപ്പിക്കപ്പെടുകയെന്ന ഭാവം അതു രണ്ടിന്നും ഉണ്ടെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം.

12. യെ ചൈവ സാത്ത്വികാ ഭാവാ രാജസാസ്താമസാശ്ചയേ
മത്ത ഏവേതി താൻ വിദ്ധി ന ത്വഹം തേഷു തേ മയി.

സാത്വികാഃ=സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടായവയും, രാജസാഃ=രജോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടായവയും, താമസാഃ=തമോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടായവയും ആയ, യേ ഏവ ഭാവാഃ=ഏതേതു ഭാവങ്ങളൊ, താൻ=അവയെ, മത്തഃ ഏവ=എന്നിൽ നിന്നുതന്നെയുണ്ടായവയെന്ന്, ത്വം വിദ്ധി=നീയറിഞ്ഞുകൊൾക, തേ=അവ മയിന=എന്നിൽ ഇല്ല, തേഷു=അവയിൽ അഹം ന=ഞാനുമില്ല.

എന്നിൽനിന്നന്യമായിട്ടൊന്നുമില്ല. എല്ലാം എന്നിൽ അനുഗതങ്ങൾ എന്നതിനെ ഉറപ്പിച്ചു, പ്രകൃതമായ ഈ സംഗതിയെ അവസാനിപ്പിക്കുന്നു:—സത്വരജസ്തമോഗുണങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടായ സകല പദാൎത്ഥങ്ങളും ദേവമനുഷ്യാദിപ്രാണിവൎഗ്ഗങ്ങളും ഞാൻനിമിത്തം പ്രകാശിക്കുന്നതിനാൽ എന്നിൽനിന്നുണ്ടായി. എന്നെ ആശ്രയിച്ചു നിലനില്ക്കുന്നു. അവസാനത്തിൽ എന്നിൽത്തന്നെ ലയിക്കുന്നു. ആകയാൽ എന്നെക്കൂടാതെ സത്യവസ്തുമറെറാന്നുമില്ല. അദ്വിതീയപരബ്രഹ്മം ഏകംമാത്രം സത്യം എന്നു കണ്ടുകൊൾക. എന്നാൽ രസാദിരൂപേണ ഞാൻ ഭൂതങ്ങളിലും ഭൂതങ്ങൾ എന്നിലും ഇരിക്കുന്നുവെന്നിപ്പോൾ ഞാനും അതിനെയനുസരിച്ച് ശ്രുതികളും പറഞ്ഞതും പറയുന്നതും അദ്വിതീയബ്രഹ്മം ഒന്നു മാത്രമല്ലാതെ ഇതരവസ്തുവില്ലെന്നു സാധാരണജനങ്ങളെ ധരിപ്പിക്കുവാൻ മാത്രമാകുന്നു. പഞ്ചഭൂതങ്ങളും ഭൗതികങ്ങളും മായാമാത്രമാകയാൽ അവയെന്നിലും ഞാനവയിലും ഇരിക്കുന്നില്ല എന്നതാണ് പരമാൎത്ഥം. അധിഷ്ഠാനമായ രജ്ജുവിൻെറ സ്വരൂപം അറിയാഞ്ഞതിനാൽ ഭ്രമകല്പിതമായ സൎപ്പമോ അതിൻെറ വിഷമെന്ന ദോഷമോ ഏതുവിധം ഇല്ലയോ, അതുപോലെ ശുദ്ധബ്രഹ്മത്തെ അറിയാഞ്ഞതിനാൽ ഭ്രാന്തികല്പിതമായ ജഗത്ത് ഇന്ദ്രജാലമെന്നപോലെ പ്രതീതിമാത്രമാകയാൽ ഞാൻ ജഗത്തിലോ ജഗത്തെന്നിലോ ഇരിക്കുന്നില്ല. നിത്യനും നിൎവ്വികാരനും അസംഗനുമായ ഞാൻമാത്രം സദാനന്ദസ്വരൂപനായ്ക്കിളങ്ങുന്നുവെന്നു സമ്യഗ്ജ്ഞാനമുണ്ടാകുമ്പോൾ അനുഭവപ്പെടും, എന്നു കാണിപ്പാനാണ് "നത്വഹം തേഷുതേമയി" എന്നരുളിച്ചെയ്തിരിക്കുന്നത്. "അഹം തു തേഷുന തേതുമയിന" ഞാനവയിലും ഇല്ല അവയെന്നിലുമില്ല. എന്നതിനെ ഇതിലധികം വിസ്തരിക്കുന്നതായാൽ ഗ്രന്ഥം അതിവിസ്തൃതമാകുമെന്ന ഭയത്താൽ സാരം മാത്രം കാണിച്ച് വിരമിക്കുന്നു.

13. ത്രിഭിൎഗ്ഗുണമയൈൎഭാവൈരേഭിഃ സൎവ്വമിദംജഗത്
മോഹിതം നാഭിജാനാതി മാമേഭ്യഃ പരമവ്യയം.

ഗുണമയൈഃ=ഗുണപരിണാമങ്ങളായ, ത്രിഭിഃ ഏഭിഃ ഭാവൈഃ=മൂന്നുവിധത്തിലുള്ള ഈ ഭാവങ്ങളാൽ_വിഷയങ്ങളാൽ, മോഹിതം=മോഹിപ്പിക്കപ്പെട്ട, ഇദംസൎവംജഗത്=ഈ സൎവ്വമായ ലോകം, ഏഭ്യഃപരം=ഇവയിൽനിന്നു ഭിന്നനായും, അവ്യയം=വികാരമില്ലാത്തവനായുമിരിക്കുന്ന, മാം=എന്നെ, ന അഭിജാനാതി=ആഭിമുഖ്യേന അറിയുന്നില്ല.

അദ്വിതീയപരിപൂൎണ്ണനായ നിന്തിരുവടിയെ ഈ ലോകം എന്തുകൊണ്ടറിയുന്നില്ല എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—സത്വാദി മൂന്നുഗുണപരിണാമങ്ങളായ ഈ ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളും രാഗദ്വേഷാദിദോഷങ്ങളും ബ്രഹ്മാവു മുതൽ മശകംവരേയുള്ള പ്രാണിവൎഗ്ഗത്തെ മോഹിപ്പിക്കുന്നു. വിവേകമില്ലാത്തവരാക്കിത്തീൎക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ആവക വിഷയങ്ങളിൽനിന്നും രാഗദ്വേഷാദിദോഷങ്ങളിൽനിന്നും വേറിട്ടും നിൎവികാരനായുമിരിക്കുന്ന എന്നെ സ്വാത്മാവാണെന്നറിയുന്നില്ല. അല്ലെങ്കിൽ ഇങ്ങിനെയും വ്യാഖ്യാനിക്കാം:—സത്വഗുണവികാരങ്ങളാണ് മനോമയൻ, വിജ്ഞാനമയൻ, ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങൾ, അഗ്ന്യാദിദേവതകൾ. പ്രാണമയനും കൎമ്മേന്ദ്രിയങ്ങളും രജോഗുണവികാരങ്ങൾ. ആനന്ദമയനും അന്നമയനും തമോഗുണവികാരങ്ങൾ. ഇങ്ങിനെ ഗുണപരിണാമങ്ങളാണ് ആത്മാവിൻെറ മൂന്നുപാധികളായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നവ. ഈ ഉപാധികളെ ആത്മാവെന്ന് സകല പ്രാണിവൎഗ്ഗവും ധരിക്കുന്നു. അതു തെററായ ബോധമാകുന്നു. ഈ സ്ഥൂലസൂക്ഷ്മകാരണങ്ങളായ മൂന്നുപാധികളോടു സംബന്ധപ്പെടാതെയും അവയെ പ്രകാശിപ്പിച്ചും സ്വയം പ്രകാശിച്ചുംകൊണ്ട് ഹൃദയഗുഹയിൽ സൎവ്വദാ നിൎവ്വികാരനായി വിളങ്ങുന്ന ഞാൻതന്നെ ആത്മാവെന്ന് ലോകത്തിലുള്ള പ്രാണിവൎഗ്ഗം അറിയുന്നില്ല. വിശപ്പ്, ദാഹം, രോഗം, ആരോഗ്യം, ഭോജനാദിസുഖം എന്നിവയെ എല്ലാ

വരും അവരിൽനിന്നു ഭിന്നങ്ങളായിട്ടു കാണുന്നു. എനിക്കു വിശക്കുന്നു, ദാഹിക്കുന്നു, രോഗമുണ്ട്, ആരോഗ്യമുണ്ട്, ഭോജനാദിസുഖമുണ്ട് എന്നല്ലാതെ ഞാനാണ് വിശപ്പു മുതലായവ എന്നറിയുന്നില്ല. അങ്ങിനെയിരിക്കേ അത്യന്തം സ്പഷ്ടമായും സർവ വികാരങ്ങളുടെയും സാക്ഷിയായി സുഷുപ്തിയിൽ ആനന്ദസ്വരൂപനായി അനുഭവപ്പെടുന്ന എന്നെ ദേഹേന്ദ്രിയാദിഭാവങ്ങളിൽനിന്നു ഭിന്നനാണെന്നറിയാതിരിക്കുന്നതിനെക്കാം ആശ്ചര്യമെന്തിരിക്കുന്നുവെന്നു അജ്ഞാനവിലാസത്തെക്കുറിച്ച് ഭഗവാൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നു.

14. ദൈവീഹ്യേഷാ ഗുണമയീ മമ മായാ ദുരത്യയാ
മാമേവയേപ്രപദ്യന്തേ മായാ മേതാം തരന്തിതേ.

ദൈവീ=ദേവനായ എന്നിലിരിക്കുന്നതും, ഗുണമയീ=ഗുണാത്മികയുമായ, ഏഷാമായാ=ഈ മായ, ദുരത്യയാഹി=ദുർജയയാണെന്നു പ്രസിദ്ധം. മാംഏവ=എന്നെത്തന്നെ, യേപ്രപദ്യന്തേ=ആർ ശരണം പ്രാപിക്കുന്നുവോ, തേ=അവർ, ഏതാം മായാം=ഈ മായയെ, തരന്തി=അതിക്രമിക്കുന്നു.

അനാദ്യവിദ്യാരൂപിണിയായ മായ സകല പ്രാണികൾക്കും അനാത്മാവിൽ ആത്മബുദ്ധിയെ ജനിപ്പിക്കുന്നുവെങ്കിൽ സംസാരാഗ്നി സന്തപ്തന്മാരായ ആ പ്രാണികളുടെ ദുഃഖനിവൃത്തിക്കുപായം എന്താകുന്നുവെന്ന ആകാംക്ഷക്കു മറുപടി പറവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ മായയെ അതിക്രമിക്കുകതന്നെ വേണം. എന്നാൽ അതെളുപ്പമല്ല. അതിശ്രദ്ധയും പ്രയത്നവും വേണം എന്നു കാണിച്ചുകൊണ്ടു മായാസന്തരണോപായം പറയുന്നു:—അന്യാപേക്ഷ കൂടാതെ കാലത്രയത്തിലും പ്രകാശിക്കുന്നതിനാൽ ദേവനായ എന്നിൽ_പരമാത്മാവിൽ_ആകാശത്തിൽ നീലനിറം എന്നപോലെ ആഭാസരൂപേണ മായ വസിക്കുന്നു. സത്വാദിഗുണങ്ങൾ മായയുടെ സ്വരൂപമാകുന്നു. പ്രാണികൾക്ക് എളുപ്പത്തിൽ ആ മായയെ അതിക്രമിപ്പാൻ കഴികയില്ല, ദൃഷ്ടാദൃഷ്ടവിഷയസുഖങ്ങളെയും തൽസാധനങ്ങളെയും നിശ്ശേഷം പരിത്യജിച്ച് യമനിയമാദികളെ അഭ്യസിക്കുന്നവൎക്കു മാത്രമേ മായാജയം സാധിക്കയുള്ളൂ. എന്നാൽ സന്തരണോപായമില്ലെന്നില്ല:—ഫലകാംക്ഷ കൂടാതെ ഈശ്വരാർപണബുദ്ധ്യാ ബഹുജന്മങ്ങളിൽ ചെയ്ത പുണ്യകർമ്മഫലത്താൽ ശുദ്ധാന്തഃകരണന്മാരായിട്ടു ഗുരുസന്നിധിയിൽനിന്ന ശ്രവണാദികളെയഭ്യസിച്ച് സ്വാത്മാവായിട്ടുതന്നെ ഹൃദയഗുഹയിൽ വിളങ്ങുന്ന എന്നിൽതന്നെ മനസ്സിനെയുറപ്പിക്കുന്നവൎക്കു എന്നെ മറച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഈ മായയെ അതിക്രമിപ്പാൻ കഴിയും. എന്നെ എന്നുള്ള പദം സഗുണമൂർത്തിയെയല്ല. നിർഗുണബ്രഹ്മസ്വരൂപമായ എന്നെ എന്നൎത്ഥിലുപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നതാണ്. സഗുണമൂർത്ത്യുപാസനകൊണ്ടു ഗുണാത്മികയായ മായയെ ജയിപ്പാൻ കഴികയില്ല. ഗുണാതീതബ്രഹ്മധ്യാനനിഷ്ഠകൊണ്ടു മാത്രമേ ഗുണമയിയായ മായയെ ജയിപ്പാൻ കഴികയുള്ളുവെന്നു തന്നെയാണ് ഭഗവദുപദേശസാരം.

15. നമാം ദുഷ്കൃതിനോമൂഢാഃ പ്രപദ്യന്തേ നരാധമാഃ
മായയാപഹൃതജ്ഞാനാ ആസുരം ഭാവമാശ്രിതാഃ.

ദുഷ്കൃതിനഃ=ദുഷ്കർമ്മികളും, മൂഢാഃ=അറിവില്ലാത്തവരും, മായയാ=മായയാൽ, അപഹൃതജ്ഞാനഃ=അപഹരിക്കപ്പെട്ട ജ്ഞാനത്തോടുകൂടിയവരും, ആസുരം ഭാവം=ആസുരഭാവത്തെ, ആശ്രിതാഃ=ആശ്രയിച്ചവരുമായ, നരാധമാഃ=മനുഷ്യാധമന്മാർ, മാം=എന്നെ, ന പ്രപദ്യന്തേ=ശരണംപ്രാപിക്കുന്നില്ല.

അങ്ങയെ ഉപാസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സർവ്വാനൎത്ഥകാരിണിയായ മായയെ അതിക്രമിക്കാമെങ്കിൽ മീമാംസകന്മാർ, താൎക്കികന്മാർ, മുതലായ മഹാപണ്ഡിതന്മാർ എന്തുകൊണ്ടു അങ്ങയെ ഉപാസിക്കുന്നില്ല എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം പറയുന്നു:—ജനനമരണങ്ങൾക്കു കാരണമായ ദുഷിച്ച കർമ്മംനിമിത്തം സ്വൎഗ്ഗാദിലോകങ്ങളെ അവർ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. ഈ ലോകംപോലെ ആവക ലോകങ്ങളും നശിക്കുന്നവയാണെന്നു മൌഢ്യംനിമിത്തം അവരറിയുന്നില്ല. കാമാദിവൃത്തിരൂപേണ അവരുടെ അന്തഃകരണത്തിൽ വിളങ്ങുന്ന മായ അവരുടെ ശാസ്ത്രജ്ഞാനത്തെ അപഹരിക്കുന്നു. കർമ്മംതന്നെ പ്രധാനം. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് ഇത്രയും ധനധാന്യാദികൾ സിദ്ധിച്ചത്. ഉപരിയായ പദവിയും കർമ്മംകൊണ്ടേ കിട്ടുകയുള്ളൂ എന്നുള്ള

ആസുരഭാവത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന മനുഷ്യാധമന്മാർ എന്നെ ശരണംപ്രാപിക്കുന്നില്ല. എന്നെക്കുറിച്ചു വിചാരംചെയ്യാത്തവരെങ്ങിനെ എന്നെ അറിയും. എന്നെ അറിയാത്തവരെങ്ങിനെ ഉപാസിക്കും. അതുകൊണ്ടു താൎക്കികന്മാർ വൈശേഷികന്മാർ മുതലായവർ ജഗൽകാരണം പരമാണുവാണ് ഈശ്വരനല്ല എന്നിങ്ങനെ അന്ധാളിച്ചുകൊണ്ടു എന്നെ തിരസ്കരിക്കുന്നു. മററചില ചാൎവ്വാകന്മാർ, ജൈനന്മാർ, ബൌദ്ധന്മാർ മുതലായ മനുഷ്യാധമന്മാരും എന്നെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല. മൌഢ്യംതന്നെ എന്നെ ഭജിക്കാതിരിപ്പാൻ കാരണം. മൌഢ്യകാരണമോ ദുഷ്കൎമ്മം. കാമാദിവൃത്തികൾ ദുഷ്കൎമ്മസ്വരൂപം. എന്നു സാരം.

16\. ചതുൎവ്വിധാഭജന്തേ മാം ജനാഃ സുകൃതിനോ/ൎജ്ജുന!
ആൎത്തോ ജിജ്ഞാസുരൎത്ഥാൎത്ഥീ ജ്ഞാനീച ഭരതൎഷഭ!.

ആൎത്തഃ=ദുഃഖിതൻ, ജിജ്ഞാസുഃ=ആത്മതത്വം അറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്നവൻ, അൎത്ഥാൎത്ഥീ=ധനാദികളെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ, ജ്ഞാനീ=ബ്രഹ്മസ്വരൂപമറിഞ്ഞവൻ, സുകൃതിനഃ=സുകൃതമുള്ള, ചതുൎവ്വിധാഃ ജനാഃ=നാലുതരത്തിലുള്ള ജനങ്ങൾ, അൎജ്ജുന!=ഹേ അൎജ്ജുന!, മാം ഭജന്തേ=എന്നെ ഭജിക്കുന്നു.

മീമാംസകാദിപണ്ഡിതന്മാൎക്കുടെ അങ്ങയെ ഉപാസിക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ പിന്നെ ഉപാസിക്കുന്നവർ ആരാകുന്നുവെന്ന ആകാംക്ഷക്ക് ഏതൊരു ശുദ്ധാത്മാക്കൾ ശാസ്ത്രഗുരുസേവകൊണ്ടു എന്റെ തത്വം അറിയുന്നുവോ അവർ ഭജിക്കും. എന്നാൽ എന്നെ ഭജിക്കുന്നവരിൽതന്നെ ഭേദമുണ്ടെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ഈ ജന്മത്തിലോ കഴിഞ്ഞ ജന്മങ്ങളിലോ ശാസ്ത്രാചാൎയ്യാനുഗ്രഹത്താൽ എന്റെ പ്രീതിക്കായി നിഷ്കാമകൎമ്മം ആചരിച്ചവർ സുകൃതികളാകുന്നു. അവരിൽതന്നെ താരതമ്യേന നാലുതരക്കാരുണ്ടു്. സംസാരസ്വഭാവമായ രോഗാദിപീഡകൾനിമിത്തം ക്ലേശിക്കുന്നവർ അതിന്റെ നിവൃത്തിക്കായിട്ടു എന്നെ ഭജിക്കും. എന്റെ സത്യസ്വരൂപം അറിവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവർ ആ അറിവുണ്ടാവാൻഭജിക്കും. ഐഹികാമുഷ്മികസുഖങ്ങളെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവർ തൽസിദ്ധിക്കായിട്ടു ഭജിക്കും. ഈ മൂന്നുപേരും സകാമഭക്തന്മാരാകുന്നു. എന്റെ തത്വം അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനിയാകട്ടെ ആ ജ്ഞാനദാൎഢ്യത്തിന്നായിട്ടു അവന്റെ ഹൃദയഗുഹയിൽ പ്രകാശിക്കുന്ന അറിവാനന്ദമായ സ്വരൂപംതന്നെ ഞാൻ എന്ന അഭേദഭാവത്തോടുകൂടെ നിരന്തരാനുസന്ധാനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കും.

17\. തേഷാം ജ്ഞാനീ നിത്യയുക്ത ഏകഭക്തിൎവ്വിശിഷ്യതേ
പ്രിയോഹിജ്ഞാനിനോ/ത്യൎത്ഥമഹം സ ച മമപ്രിയഃ.

നിത്യയുക്തഃ=നിത്യത്തിൽ യോഗത്തോടുകൂടിയവനും, ഏക ഭക്തിഃ=ഏകയായ അന്തഃകരണവൃത്തിയോടുകൂടിയവനുമായ, ജ്ഞാനീ=ജ്ഞാനവാൻ, തേഷാം=അവർ മൂവ്വരിൽവെച്ചു്, വിശിഷ്യതേ=ശ്രേഷ്ഠനാകുന്നു, ഹി=എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, ജ്ഞാനിനഃ=ജ്ഞാനിക്കു്, അഹം=ഞാൻ, അത്യൎത്ഥംപ്രിയഃ=അത്യന്തം ഇഷ്ടൻ, മമച=എനിക്കും, സഃ=അവൻ, പ്രിയഃ=ഇഷ്ടൻ.

നിൎവ്വിശേഷമായ പരബ്രഹ്മത്തെത്തന്നെയാണുപാസിക്കേണ്ടതെന്നു വന്നിരിക്കയാൽ മഹാത്മാവായ ബ്രഹ്മവിത്ത്, സവിശേഷപരന്മാരായ ആൎത്താദി മൂന്നുപേരെക്കാൾ ഉൽകൃഷ്ടനാണെന്നുറപ്പിക്കുന്നു,—മായയോടും തൽകാൎയ്യമായ ജഗത്തോടും സംബന്ധമില്ലാത്ത അക്ഷരപരമാത്മാവിൽതന്നെ യുക്തനും, ഞാനെന്നും എന്റെതെന്നുമുള്ള വൃത്തിയെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന അഖണ്ഡാകാരബുദ്ധിവൃത്തിയോടുകൂടിയവനുമായ ജ്ഞാനി ആൎത്താദികളായ മററ മൂന്നുപേരെക്കാൾ ഉൽകൃഷ്ടനാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽഅക്ഷരപരബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ എന്നെ മാത്രമേ അവൻ പ്രീതിപാത്രമായിക്കാണുന്നുള്ളൂ. അതുകൊണ്ടുതന്നെ അവൻ എനിക്കും ഞാൻ അവനും അത്യന്തം പ്രിയനാകുന്നു.

18\. ഉദാരാഃ സൎവ്വഏവൈതേ ജ്ഞാനീത്വാത്മൈവ മേമതം
ആസ്ഥിതഃ സഹിയുക്താത്മാ മാമേവാനുത്തമാംഗതിം.

തേ സൎവ്വേ=അവർ മൂന്നുപേരും, ഉദാരാഃ ഏവ=ഉൽകൃഷ്ടന്മാർതന്നെ. ഹി=യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു, യുക്താത്മാ=എന്നിൽ യോജിപ്പിച്ച മനസ്സോടുകൂടിയവനായിട്ടു, അനുത്തമാം=അത്യുത്തമയായ, ഗതിം മാം ഏവ=പ്രാപ്യസ്ഥാനമായ എന്നെത്തന്നെ, സഃ=അവൻ, ആ

സ്ഥിതഃ=പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു, ജ്ഞാനീതു=ജ്ഞാനിയാകട്ടെ, മേ ആത്മാ ഏവ=എൻെറ ആത്മാവുതന്നെയെന്നു, മതം=സമ്മതമാകുന്നു.

ജ്ഞാനിതന്നെ ശ്രേഷ്ഠനെന്നാണെങ്കിൽ ഇതരന്മാർ നികൃഷ്ടന്മാരെന്നുവരുന്നുവെല്ലൊ. അങ്ങയുടെ ഭക്തന്മാർ നികൃഷ്ടന്മാരെന്നുവരുന്നതു യുക്തമോ എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—ആർത്താദികളായ ആ മൂന്നുപേരും എന്നെ ഭജിക്കാതിരിക്കുന്ന മീമാംസകാദികളെക്കാറം ശ്രേഷ്ഠന്മാർതന്നെ. എന്നെത്തന്നെ പരമേശ്വരനായിട്ടവർ കരുതുന്നു. എൻെറ പ്രീതിക്കായി കർമ്മംചെയ്യുന്നു. എന്നെ ഭജിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സർവ്വാഭീഷ്ടം സാധിക്കുമെന്നു കരുതുന്നു. ഇതെല്ലാം സുകൃതികൾക്കേ തോന്നുകയുള്ളൂ. അതിനാൽ അവക്കും ഉൽകൎഷം ഉണ്ടു. ജ്ഞാനിയാകട്ടെ എൻെറ സ്വരൂപഗ്രഹണത്തിൽത്തന്നെ നിരന്തരം മനസ്സിനെ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ശാസ്ത്രപ്രസിദ്ധവും മഹത്തും അതി സൂക്ഷ്മവും നാശരഹിതവുമായ പ്രാപ്യസ്ഥാനമായ എന്നെത്തന്നെ പൂർണ്ണഭാവത്തോടുകൂടെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മാഭിന്നഭാവംനിമിത്തം ജ്ഞാനി എൻെറ സ്വരൂപമായിത്തന്നെ ഭവിച്ചിരിക്കയാൽ മററു മൂന്നുപേരെക്കാറം അതിശ്രേഷ്ഠനാണെന്നു എനിക്കു സമ്മതമാകുന്നു. സഗുണമൂർത്ത്യുപാസകന്മാരെക്കാറം നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മോപാസകന്മാർതന്നെ അത്യുത്തമഭക്തന്മാരെന്നു് ഭഗവാൻ സ്ഥാപിച്ചിരിക്കുന്നു.

19. ബഹൂനാം ജന്മനാമന്തേ ജ്ഞാനവാൻ മാം പ്രപദ്യതേ
വാസുദേവഃ സർവ്വമിതി സ മഹാത്മാ സുദുർല്ലഭഃ.

ബഹൂനാം ജന്മനാം=അനേകജന്മങ്ങളുടെ, അന്തേ=അവസാനത്തിൽ, വാസുദേവഃ സർവ്വം=വാസുദേവൻതന്നെ സർവ്വവും, ഇതി ജ്ഞാനവാൻ=എന്ന ജ്ഞാനമുണ്ടായവൻ, മാം പ്രപദ്യതേ=എന്നെ പ്രാപിക്കുന്നു, മഹാത്മാ സഃ=മഹാമനസ്സനായ അവൻ, സുദുർല്ലഭഃ=ഏററവും ദുർല്ലഭനാകുന്നു.

ജ്ഞാനിയെ സർവ്വോത്തമനായി നിശ്ചയിച്ചതിൻെറശേഷം ആ മഹാത്മാവു മാത്രമാണു് വിദേഹമുക്തിക്കർഹൻ എന്നു കാണിക്കുന്നു:—മേൽ വിവരിച്ചവിധം മൂന്നുനാലു ജന്മങ്ങറം കഴിയുമ്പോറം മുമ്പും ഇപ്പോഴും ചെയ്തതും ചെയ്യുന്നതുമായ സമാധിനിഷ്ഠയുടെ ഫലമായിട്ടു പ്രതിബന്ധം മുഴുവനും നശിക്കുമ്പോറം നാമരൂപസ്വരൂപേണ കാണപ്പെടുന്ന ഈ ജഗത്തു് മിഥ്യയാകയാൽ സർവ്വാധിഷ്ഠാനമായ ശ്രീവാസുദേവൻെറ പരസത്തയെ ആശ്രയിച്ചു വിളങ്ങുന്നുവെന്നല്ലാതെ അതിന്നു പൃഥക്കായ സത്തയില്ലാത്തതിനാൽ എല്ലാം വാസുദേവൻതന്നെ. അന്യമായിട്ടു യാതൊന്നുമില്ല. എന്ന ജ്ഞാനം ഉണ്ടാകും. അഖണ്ഡാകാരവൃത്തി സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ആ മഹാത്മാവു് ലോകത്തിൽ സുദുർല്ലഭനാകുന്നു. നാമരൂപാത്മകമായ ഘടം മണ്ണുമാത്രമായിരിക്കുന്നതുപോലെ ജഗത്തു് വാസുദേവാക്ഷരബ്രഹ്മംതന്നെ. അതിൽ നിന്നു ഭിന്നമായിട്ടില്ല എന്ന ഉറച്ച വിജ്ഞാനം ലഭിക്കുന്നതു ഏററവും ദുർല്ലഭമാണെന്നു സാരം.

20. കാമൈസ്തൈസ്തൈർഹൃതജ്ഞാനാഃ പ്രപദ്യന്തേƒന്യദേവതാഃ
തംതംനിയമമാസ്ഥായ പ്രകൃത്യാ നിയതാഃസ്വയാ.

തൈഃതൈഃകാമൈഃ=അതാതുകാമങ്ങളാൽ, ഹൃതജ്ഞാനാഃ=അപഹരിക്കപ്പെട്ട ജ്ഞാനത്തോടുകൂടിയവർ, സ്വയാപ്രകൃത്യാ=സ്വാഭാവികവാസനയാൽ, നിയതാഃ=പ്രേരിക്കപ്പെട്ടവരായിട്ടു, തംതംനിയമം=അതാതുനിയമത്തെ, ആസ്ഥായ=ആശ്രയിച്ചിട്ടു, അന്യദേവതാഃ=അന്യദേവതകളെ, പ്രപദ്യന്തേ=ആശ്രയിക്കുന്നു.

സ്വസ്വരൂപമായ പ്രത്യഗാത്മാവുതന്നെ ബ്രഹ്മമാണെങ്കിൽ അന്തരംഗസ്ഥിതമായതിനാൽ പരിശ്രമംകൂടാതെതന്നെ ലഭിപ്പാൻ കഴിയുന്ന ആ ബ്രഹ്മത്തെ എന്തുകൊണ്ടാണറിയാത്തതും ഉപാസിക്കാത്തതും മുക്തിയെ പ്രാപിക്കാത്തതും എന്ന ശങ്കക്കു് എൻെറ മായയാൽ മോഹിതന്മാരായതുകൊണ്ടാണെന്നു സമാധാനം പറയുന്നു:—പുത്രധനകീർത്തിദീർഘായുസ്സ് മുതലായവയെ കാംക്ഷിക്കുന്നവർ ഇന്നിന്ന ദേവതകളെ ഇന്നിന്നവിധത്തിൽ ആരാധിച്ചു ഭജിക്കേണമെന്നിങ്ങിനെ പുരാണങ്ങളിലും സ്മൃതികളിലും പ്രതിപാദിക്കുന്നതുകൊണ്ടു് ആവക വിഷയാശകറംനിമിത്തം സിദ്ധാന്തശാസ്ത്രത്തിൽ മുക്തിസാധനമായി നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ട ജ്ഞാനം പ്രായേണ മനുഷ്യൎക്കില്ലാതാകുന്നു. ജന്മാന്തരകർമ്മവാസന അവരെ കാമ്യവിഷയസ

മ്പാദനത്തിൽ പ്രേരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു തുച്ഛങ്ങളായ ആവക ഫലങ്ങളെ നൽകുന്ന ഇന്ദ്രാദിദേവതകളെ ഉപാസിപ്പാനുള്ള അതാതു നിയമങ്ങളിൽ പ്രവൎത്തിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു കാമാദിവൃത്തിരൂപേണ അവരുടെ മനസ്സിൽ വിളങ്ങുന്ന എന്റെ പ്രകൃതിക്കധീനന്മാരായ മീമാംസകന്മാർ, ശൈവന്മാർ, വൈഷ്ണവന്മാർ, ശാക്തന്മാർ, എന്നിങ്ങിനെ പലരും ശാശ്വതഫലത്തിന്നായി നിൎഗ്ഗുണബ്രഹ്മത്തെ ഉപാസിക്കാതെ സഗുണോപാസകന്മാരായി കാണപ്പെടുന്നുവെന്നു സാരം.

21. യോ യോ യാം യാംതനുംഭക്തഃ ശ്രദ്ധയാൎച്ചിതു മിച്ഛതി
തസ്യതസ്യാചലാം ശ്രദ്ധാം താമേവ വിദധാമ്യഹം.

യഃ യഃ ഭക്തഃ=ഏതേതുപാസകൻ, യാം യാം തനും=ഏതേതു ദേവമൂൎത്തിയെ, ശ്രദ്ധയാ=ശ്രദ്ധയോടുകൂടെ, അൎച്ചിതും=പൂജിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു, ഇച്ഛതി=ഇച്ഛിക്കുന്നുവോ, തസ്യ തസ്യ=അവന്നവന്നു, താം ശ്രദ്ധാം ഏവ=ആ ശ്രദ്ധയെതന്നെ, അചലാം=സ്ഥിരയായിട്ട്, അഹം=ഞാൻ, വിദധാമി=ചെയ്യുന്നു.

അതു മാത്രമല്ല; ഏതേതുഭക്തൻ ഏതേതു ദേവതാമൂൎത്തിയെ ശ്രദ്ധയോടുകൂടെ പൂജിപ്പാനിച്ഛിക്കുന്നുവോ അതാതു ഭക്തന്നു ആ ദേവതയിൽതന്നെ സ്ഥിരശ്രദ്ധയെ അന്തരാത്മാവായ ഞാൻ ജനിപ്പിക്കുന്നു. ഇതിലടങ്ങിയ സാരം:—ആത്മാവാരെയും ഒന്നിലും പ്രവൎത്തിപ്പിക്കുന്നില്ല. ആത്മസന്നിധിയിൽ ജന്മാന്തരവാസന പ്രവൃത്തിക്കുന്നു. മാവിന്നും പ്ലാവിന്നും വേപ്പിന്നും നനെക്കുന്ന ജലത്തിൽ ഭേദമില്ല. അതാതു വൃക്ഷം ജലത്തിലും ഭൂമിയിലുമുള്ള മധുരാദി രസത്തെ സ്വഭാവാനുസരണം സ്വീകരിക്കുന്നു. അതുപോലെ അവരവരുടെ വാസനാനുസരണം ഓരോരുത്തരും ആത്മസാന്നിധ്യം നിമിത്തം ഓരോ ദേവതകളെ ഭജിക്കുന്നു. ഫലം സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ ആ ദേവതയിൽ ആ ഭക്തന്നു വിശ്വാസം വൎദ്ധിക്കയുംചെയ്യുന്നുവെന്നല്ലാതെ നിഷ്ക്രിയനും നിൎവ്വികാരിയും സൎവ്വസമനുമായ ഭഗവാൻ ഒന്നും ചെയ്യുന്നില്ലെന്നാണ് ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം. വാസനകളെല്ലാം പ്രകാശിക്കുന്നതിന്നു കാരണം ആത്മസാന്നിദ്ധ്യമാകയാൽ ഞാൻ ആ ശ്രദ്ധയെ പ്രബലപ്പെടുത്തുന്നുവെന്നാണ് ഭഗവദ്വാക്യത്തിലെ സാരം.

22. സതയാശ്രദ്ധയായുക്ത സ്തസ്യാരാധനമീഹതേ
ലഭതേച തതഃ കാമാൻ മയൈവവിഹിതാൻ ഹി താൻ

സഃ=അവൻ, തയാശ്രദ്ധയായുക്തഃ=ആ ശ്രദ്ധയോടു സഹിതനായിട്ടു, തസ്യാഃ=ആ ദേവതയുടെ, രാധനം=പൂജയെ, ഈഹതേ=ചെയ്യുന്നു, തതഃ=അനന്തരം, മയാഏവ=എന്നാൽതന്നെ വിഹിതാൻ=നൽകപ്പെടുന്ന, താൻ കാമാൻ=ഇഷ്ടപ്പെട്ട ആ വിഷയങ്ങളെ, ലഭതേ ച=ലഭിക്കയും ചെയ്യുന്നു, ഹി=നിശ്ചയം.

ആ ഭക്തന്നു സ്ഥിരയായ ശ്രദ്ധ സിദ്ധിക്കുന്നത് എന്നിൽനിന്നുതന്നെയെന്നു കാണിച്ചു. ഫലസിദ്ധിയും അതാതു ദേവതകൾമുഖാന്തരം എന്നിൽനിന്നുതന്നെയാണെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ആ ഭക്തൻ എന്നാൽ ദൃഢീകൃതയായ ആ ശ്രദ്ധയോടു സഹിതനായിട്ടു ആ ദേവതയെ പൂജിക്കുന്നു. അനന്തരം എന്നാൽതന്നെ നൽകപ്പെടുന്ന അഭീഷ്ടഫലങ്ങളെ പ്രാപിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ആ ദേവതകളിലും അന്തൎയ്യാമിയായിരിക്കുന്നവൻ ഞാനാകയാൽ ഫലദാതാവും ഞാനാകുന്നു. എല്ലാവരും ഞാൻ നിമിത്തം ചേതനവാന്മാരാകുന്നതല്ലാതെ സ്വതേ ചേതനസ്വരൂപം മററാൎക്കുമില്ല. സൎവ്വേശ്വരനായ എന്നെ സ്വതന്ത്രനും അന്തഃസ്ഥിതനുമായറിയാത്തതുകൊണ്ടാണ് അസ്വതന്ത്രന്മാരായ ഇന്ദ്രാദി ദേവതാന്തരങ്ങളെ ഭജിക്കുന്നതെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു. ആ കാമങ്ങൾ നശ്വരങ്ങളാകയാൽ ഹിതങ്ങളല്ല എന്നവരറിയുന്നില്ല. ഹിതങ്ങളാണെന്നവർ തെററായിട്ടു വിചാരിക്കുന്നുവെന്നു സാരം.

23 അന്തവത്തുഫലംതേഷാം തൽഭവത്യല്പമേധസാം.
ദേവാൻദേവയജോയാന്തി മൽഭക്തായാന്തിമാമപി.

അല്പമേധസാം തേഷാം=അല്പബുദ്ധികളായ അവരുടെ, തൽഫലം=ആ ഫലം അന്തവത്തു=നാശമുള്ളതാകുന്നു നിശ്ചയം, ദേവയജഃ=ദേവന്മാരെയജിക്കുന്നവർ, ദേവാൻയാന്തി=ദേവന്മാരെ പ്രാപിക്കുന്നു, അപി=എന്നാൽ, മൽഭക്താഃ=എന്റെ ഭക്തന്മാർ, മാം യാന്തി=എന്നെ പ്രാപിക്കുന്നു.

ക്ഷുദ്രഫലത്തെ ആഗ്രഹിക്കുന്ന അല്പബുദ്ധികളായ അവൎക്ക് ആ ദേവതകളിൽനിന്നു ലഭിക്കുന്ന ഫലം—സ്വൎഗ്ഗാദിലോകപ്രാപ്തി—നശിക്കുന്നതാകുന്നു. ശരീരക്ലേശം ധനവ്യയം എന്നീ പ്രയാസങ്ങളെല്ലാം ക്ഷണികഫലപ്രദങ്ങളാകയാൽ വ്യൎത്ഥംതന്നെ. ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരെ ഭജിക്കുന്നവർ ആ ദേവന്മാരെ പ്രാപിക്കുന്നു. ആ ദേവന്മാൎക്കും അവരുടെ ലോകങ്ങൾക്കും നാശമുള്ളതുകൊണ്ടു അവരോടുകൂടെ ഇവരും നശിക്കുമെല്ലൊ. എന്നാൽ ഗുണാതീതനും സ്വാധിഷ്ഠാനഭൂതനുമായ എന്നെ ഭജിക്കുന്നവർ എന്നോടുകൂടെ ചേരുന്നു. അവൎക്കു പുനരാവൃത്തിയില്ല. ഭജനപ്രയാസം ഒരുപോലെയിരിക്കേ നാശരഹിതമായ ഫലത്തെ ആഗ്രഹിക്കാതെ അല്പവും നശ്വരവും അനൎത്ഥബഹുലവുമായ ഫലത്തിന്നായി ദേവതാന്തരഭജനം ചെയ്യുന്നവരെക്കുറിച്ചു ഭഗവാൻകൂടി വ്യസനിക്കുന്നു.

24. അവ്യക്തംവ്യക്തിമാപന്നം മന്യന്തേമാമബുദ്ധയഃ
പരംഭാവമജാനന്തോ മമാവ്യയമനുത്തമം.

അബുദ്ധയഃ=വിചാരശക്തിയില്ലാത്തവർ, മമ=എന്റെ, അവ്യയം=നാശമില്ലാത്തതും, അനുത്തമം=അത്യുത്തമവും, പരം=ബുദ്ധ്യാദികളിൽനിന്നു വേറിട്ടിരിക്കുന്നതുമായ, ഭാവം=തത്വത്തെ, അജാനന്തഃ=അറിയാത്തവരായിട്ടു, അവ്യക്തംമാം=അരൂപനായ എന്നെ, വ്യക്തിം ആപന്നം=ദേഹത്തെ പ്രാപിച്ചവനായിട്ടു, മന്യന്തേ=വിചാരിക്കുന്നു.

പണ്ഡിതന്മാരുംകൂടെ ആത്മാവായ അങ്ങയെ ഉപാസിച്ച് വിദേഹമുക്തിയെ പ്രാപിക്കാത്തതെന്തുകൊണ്ടാണെന്ന ശങ്കക്ക് അവിദ്യനിമിത്തം അവൎക്കും എന്നെക്കുറിച്ച് സമ്യഗ്ജ്ഞാനം സിദ്ധിക്കാത്തതുകൊണ്ടുതന്നെ എന്നുത്തരം പറയുന്നു:—ആത്മാവിനേയും ദേഹാദിജഡപദാൎത്ഥങ്ങളേയും വേൎതിരിച്ചറിവാനുള്ള ബുദ്ധിയില്ലാത്തവർ–അതെന്റെ പ്രസാദംകൊണ്ടേ ഉണ്ടാകയുള്ളു—അതിന്നായിട്ടെന്നെ ഉപാസിക്കാത്തവർ–പണ്ഡിതന്മാരായിരുന്നാലും ദൃശ്യങ്ങളെല്ലാം നശിക്കുമ്പോഴും നാശമില്ലാത്തതും നാമരൂപാദികളിൽ ഉൾപ്പെടാത്തതും അത്യുത്തമവുമായ എന്റെ സത്യസ്ഥിതിയെ അറിയുന്നില്ല. ഒന്നിനോടും ചേൎച്ചയില്ലാത്ത എന്നെ ദേഹത്തോടു ചേൎന്നവനെന്നു അവർ വിചാരിക്കുന്നു. ദേഹത്തെ ആത്മാവിലും ആത്മാവിനെ ദേഹത്തിലും ആരോപിക്കുന്നവൎക്കു ആത്മജ്ഞാനമോ മുക്തിയോ എങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും. ആത്മസ്വരൂപബോധത്തിന്നുപകരിക്കാത്ത ശാസ്ത്രവിജ്ഞാനം നിഷ്ഫലംതന്നെ; അവരെ പണ്ഡിതന്മാരെന്നു വിചാരിച്ചിട്ടു ഫലമില്ലെന്നു സാരം.

25. നാഹംപ്രകാശഃ സൎവ്വസ്യ യോഗമായാസമാവൃതഃ
മൂഢോയം നാഭിജാനാതി ലോകോമാമജമവ്യയം.

അഹം=ഞാൻ, സൎവ്വസ്യ=എല്ലാവൎക്കും, ന പ്രകാശഃ=ജ്ഞാനവിഷയമല്ല. യോഗമായാസമാവൃതഃ=യോഗമായയാൽ ആവരണംചെയ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന, മൂഢഃ അയംലോകഃ=അറിവില്ലാത്ത ഈ ലോകം. അജം=ജന്മരഹിതനും, അവ്യയം=നാശമില്ലാത്തവനുമായ, മാം=എന്നെ, ന അഭിജാനാതി=സ്പഷ്ടമായറിയുന്നില്ല.

ജാഗ്രദാദ്യവസ്ഥകളിലെല്ലാം എല്ലാററിനേയും പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു പരിപൂൎണ്ണനും പ്രത്യക്ഷവുമായി വിളങ്ങുന്ന ആത്മാവിനെ ജനം അറിയാതിരിപ്പാൻ കാരണമെന്താണെന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:—പ്രത്യഗാത്മാവും സൎവ്വപ്രകാശകനുമായി എല്ലാവരിലും ഞാൻ ആത്മഭാവേന വിളങ്ങുന്നുണ്ടെങ്കിലും. ഈശ്വരപ്രസാദവും ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ച പരമഗുരുവിന്റെ കാരുണ്യവും ലഭിക്കാത്ത ഏതൊരുവനും എന്നെ അറികയില്ല. സ്വവ്യാപാരത്താൽ പുരുഷനെ ജനനമരണപ്രവാഹരൂപമായ ദുഃഖത്തോടു യോജിപ്പിക്കുന്നതിന്നു ശക്തിയുള്ളതിനാൽ യോഗമായയെന്നു പേരുള്ള എന്റെ ശക്തിയാൽ അറിവാകുന്ന കണ്ണ് മറയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കയാൽ അവിദ്യാബാധിതമായ ഈ ലോകം ആത്മാവായ എന്നെ ജന്മാദിരഹിതനും മായാതീതനാകയാൽ നാശമില്ലാത്തവനുമായിട്ടറിയുന്നില്ല. കണ്ണിന്നു കോട്ടമുള്ളവൻ സൂൎയ്യനെ കാണാത്തതുപോലെ ജ്ഞാനക്കണ്ണിന്നു മറവു നേരിട്ടതുകൊണ്ടാണ് എല്ലാവരും എന്നെ–ആത്മാവിനെ–അറിയാതിരിക്കുന്നത്.

26. വേദാഹം സമതീതാനി വൎത്തമാനാനിചാൎജ്ജുന!
ഭവിഷ്യാണിചഭൂതാനി മാം തു വേദനകശ്ചന.

ഭൂതാനി=ബുദ്ധ്യാദിഭൂതങ്ങളേയും, സമതീതാനി=കഴിഞ്ഞ സംഗതികളേയും, വർത്തമാനാനി=ഇപ്പോഴുള്ള സംഗതികളേയും, ഭവിഷ്യാണിച=വരാൻപോകുന്നവയേയും, അഹംവേദ=ഞാനറിയുന്നു, മാം തു=എന്നെയാകട്ടെ, കശ്ചന=ഒന്നുംതന്നെ, ന വേദ=അറിയുന്നില്ല.

എല്ലാവരേയും ആവരണംചെയ്യുന്നതുപോലെ എന്നെയും മായമറയ്ക്കുന്നുവോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. എന്നെ മറയ്ക്കുന്നുവെങ്കിൽ ലോകം അന്ധകാരത്തിലകപ്പെട്ട ഒരുവനെന്നപോലെ ഒന്നുംതന്നെ അറികയില്ല. എല്ലാററിനേയും പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു സർവ്വപ്രാണികളിൽ ആത്മാവായി വിളങ്ങുന്ന എന്നെ മായ–എൻെറ ശക്തി–മറയ്ക്കുന്നില്ലെന്നതിനെ അർജ്ജുനനു അനുഭവപ്പെടുത്തിക്കൊടുക്കുന്നു:—ഭോക്താവായ ജീവൻെറ ഭോഗ്യത്തിന്നായിക്കൊണ്ടു എന്നിൽനിന്നുത്ഭവിച്ച മനോബുദ്ധ്യാദികളെയും അവയുടെ വൃത്തികളേയും ജാഗ്രദാദ്യവസ്ഥകളിൽ സർവ്വവിഷയങ്ങളേയും കാലത്രയത്തിലുള്ള സകല സംഗതികളേയും പ്രകാശിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു പ്രത്യഗാത്മാവായിരിക്കുന്ന ഞാനറിയുന്നു. ആത്മാവായ ഞാനതൊന്നും അറിയുന്നില്ലെങ്കിൽ പ്രാണികൾക്കു സുഖദുഃഖാദ്യവസ്ഥാജ്ഞാനമോ വിഷയസുഖവസ്തുക്കളെ സമ്പാദിപ്പാനുള്ള വ്യാപാരമോ ഉണ്ടാകയില്ലല്ലൊ. ലോകവ്യാപാരം നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനാൽ എന്നെ മായ മറച്ചിട്ടില്ലെന്നതു പ്രത്യക്ഷമാകുന്നു. മായയാൽ മറയ്ക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മനോബുദ്ധ്യഹങ്കാരങ്ങളോ അവയുടെ വൃത്തികളൊ ഒന്നുംതന്നെ എന്നെ അറിയുന്നില്ല. അതിനാൽ ആത്മാവായ എന്നെ ഒരുവനും ആത്മത്വേന വിചാരിക്കുകയോ കേൾക്കുകയോ മനനംചെയ്കയോ സാക്ഷാത്തായറിയുകയോ ചെയ്യുന്നില്ല. അതിനാൽ ബുദ്ധ്യാദികളെയാണു് മായ മറയ്ക്കുന്നതു്. ആത്മാവായ എന്നെയല്ലെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക, എന്നു സാരം.

27. ഇച്ഛാദ്വേഷസമുത്ഥേന ദ്വന്ദ്വമോഹേന ഭാരത!
സർവ്വഭൂതാനി സമ്മോഹം സർഗ്ഗേയാന്തി പരന്തപ!

ഇച്ഛാദ്വേഷസമുത്ഥേന=ഇച്ഛയിൽനിന്നും ദ്വേഷത്തിൽനിന്നും ഉത്ഭവിക്കുന്ന, ദ്വന്ദ്വമോഹേന=ദ്വന്ദ്വങ്ങളിൽ ഉള്ള വിപരീതവിചാരത്താൽ, സർവ്വഭൂതാനി=സർവ്വപ്രാണികളും, സർഗ്ഗേ=ഉൽപത്തികാലത്തിൽത്തന്നെ, സമ്മോഹം=മൌഢ്യത്തെ, യാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു.

കാമാദിവൃത്തികളാണു് ആത്മജ്ഞാനത്തെ വിരോധിക്കുന്നതെന്നു മുമ്പെ 20–ാമത്തെ മന്ത്രത്തിൽകാണിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ആ കാമാദിവൃത്തികൾ ഈ ജന്മത്തിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്നതുകൊണ്ടോ, അതോ, അതിന്നു മുമ്പോ ഉണ്ടാകുന്നതു് എന്നാണീമന്ത്രത്താൽ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നതു്,—ഹേ ഭാരത!–ബുദ്ധിശാലിയായ അർജ്ജുന!–ഇച്ഛക്കനുകൂലമായതിൽ പ്രീതിയും പ്രതികൂലമായതിൽ ദ്വേഷവും സ്വതേ ഉണ്ടാകുന്നു. അതുനിമിത്തം സുഖവിഷയം ദുഃഖവിഷയം എന്ന രണ്ടു ഭാവങ്ങളും ഉദിക്കുന്നു. ആ രണ്ടു ഭാവങ്ങളും ശരിയായ സ്ഥാനത്തിലല്ല ഉണ്ടാകുന്നതു്. യഥാർത്ഥമായ സുഖം എന്താകുന്നു? ദുഃഖം എങ്ങിനെ ഉണ്ടാകുന്നു? വെന്നു ശരിക്കു ധരിക്കാത്തതിനാൽ മോഹമെന്നാണിതിന്നു പേർ. ദുഃഖജനകങ്ങളായ ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളെ സുഖജനകങ്ങളെന്നും, സത്യസുഖാസ്പദമായ ആത്മാന്വേഷണമോ അതിന്നാവശ്യമായ വിഷയപരിത്യാഗമോ ദുഃഖമെന്നുമുള്ള വിപരീതഭാവം ജനിക്കുമ്പോൾതന്നെ സർവ പ്രാണികൾക്കും ജന്മാന്തരപാപകർമ്മം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്നതിനാൽ അജ്ഞാനം നശിപ്പിക്കുവാനുപകരിക്കുന്ന ആത്മവിചാരത്തിൽ ഏപ്പെടുന്നില്ല. അതിൽ ഏപ്പെട്ടാൽതന്നെ പാപപ്രതിബന്ധം നിമിത്തം ജ്ഞാനമുണ്ടാകുന്നതുമില്ല. പൂർവജന്മത്തിൽ ചെയ്ത പാപങ്ങളുടെ ഫലമായിട്ടാണ് ഇച്ഛാദ്വേഷാദിഭാവങ്ങൾ പ്രാണികൾക്കുണ്ടാകുന്നതെന്നുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

28. യേഷാം ത്വന്തഗതം പാപം ജനാനാം പുണ്യകർമ്മണാം
തേ ദ്വന്ദ്വമോഹനിർമ്മുക്താ ഭജന്തേമാം ദൃഢവ്രതാഃ.

പുണ്യകർമ്മണാം=പുണ്യങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളോടുകൂടിയ, യേഷാം=യാതൊരു, ജനാനാം=ജനങ്ങളുടെ, പാപം=ജന്മാന്തരകൃതമായ പാപം, അന്തഗതം=നശിച്ചിരിക്കുന്നുവോ, തേ=അവർ, ദ്വന്ദ്വമോഹനിർമ്മുക്താഃ=ദ്വന്ദ്വമോഹങ്ങളിൽനിന്നു മുക്തന്മാരും, ദൃഢവ്രതാഃ=ഉറച്ച നിശ്ചയത്തോടുകൂടിയവരുമായിട്ടു, മാംഭജന്തേ=എന്നെ ഭജിക്കുന്നു.

അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ ദ്വന്ദ്വമോഹം എങ്ങിനെ നശിക്കും? ആർ അങ്ങയെ ശരിയായറിഞ്ഞു ഭജിക്കും എന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:—അതിശ്രദ്ധാപൂർവം ഭക്തിനിയമ

ങ്ങളോടുകൂടെ ഈശ്വരപ്രീതിക്കായ്ക്കൊണ്ടു ബഹുജന്മങ്ങളിൽ ചെയ്ത പുണ്യകർമ്മങ്ങളുടെ ഫലമായിട്ടു ഏതൊരു ജനങ്ങളുടെ ജന്മാന്തരദുരിതം നിശ്ശേഷം നശിച്ചിരിക്കുന്നുവോ അവർ ലൌകികവിഷയങ്ങളിൽ ഇഷ്ടാനിഷ്ടഭാവമാകുന്ന വിപരീതജ്ഞാനത്തിൽനിന്നു മുക്തന്മാരും സർവാധിഷ്ഠാനമായ ശ്രീവാസുദേവതത്വം ഒന്നുമാത്രമല്ലാതെ –മററൊന്നും സത്യമായിട്ടില്ല. എൻെറ ഹൃദയത്തിൽ പ്രകാശിക്കുന്ന ആ വാസുദേവതത്വം തന്നെ ഞാൻ എന്ന ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടെ നിരന്തരം സർവാത്മാവായ എന്നെത്തന്നെ അനുസന്ധാനം ചെയ്യും. അതിന്നു വിഘ്നം വരുത്തുന്ന സകല കർമ്മങ്ങളേയും അവരുപേക്ഷിക്കും. അവർ മാത്രം എന്നെ ഭജിക്കും. വിഷയസുഖഭ്രമത്താൽ കർമ്മങ്ങളിൽ ചുററിത്തിരിയുന്ന ഭ്രാന്തന്മാർ എന്നെ ഭജിക്കയില്ല.

29. ജരാമരണമോക്ഷായ മാമാശ്രിത്യ യതന്തിയേ
തേ ബ്രഹ്മതദ്വിദുഃകൃത്സ്നമദ്ധ്യാത്മം കർമ്മചാഖിലം.

ജരാമരണമോക്ഷായ=ജരാമരണദുഃഖനിവൃത്തിക്കായ്ക്കൊണ്ടു്, മാം ആശ്രിത്യ=എന്നെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു്, യേ=യാതൊരുത്തർ, യതന്തി=യത്നിക്കുന്നുവോ, തേ=അവർ, കൃത്സ്നം=സമസ്തമായ, അദ്ധ്യാത്മം=ആത്മാവായിട്ടും, അഖിലം കർമ്മച=സമസ്തകർമ്മമായിട്ടും, ബ്രഹ്മ=ബ്രഹ്മത്തെ, വിദുഃ=അറിയുന്നു.

ഇതുവരെ കഴിഞ്ഞ മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു സർവാത്മാവായി സർവത്ര വിളങ്ങുന്ന എന്നെ നിരന്തരം പ്രത്യഗാത്മാവായിട്ടനുസന്ധാനം ചെയ്യുന്ന ഉത്തമാധികാരികൾ വിദേഹകൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കും എന്നുറപ്പിച്ചു. അവരിൽ പ്രാധാന്യം ജ്ഞാനിക്കാണെന്നും അരുളിച്ചെയ്തു. അതിസൂക്ഷ്മമായ നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മത്തെ അനുസന്ധാനം ചെയ്വാൻ സാധിക്കാത്ത മന്ദബുദ്ധികൾക്കു് മോക്ഷത്തിന്നായിട്ടു സഗുണബ്രഹ്മോപാസനത്തെ ഉപദേശിക്കുന്ന ശ്ലോകമാണിപ്പോൾ ആരംഭിക്കുന്നത്:—ജന്മജരാമരണാദി സർവദുഃഖനിവൃത്തിക്കായ്ക്കൊണ്ടു് സർവകാരണവും സർവാത്മാവും പരമേശ്വരനുമായ എന്നെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു്, എൻെറ സ്വരൂപത്തെ ധ്യാനിക്കുന്നതിൽ ഏതൊരു മുമുക്ഷുക്കൾ പരിശ്രമിക്കുന്നുവോ, നിരന്തരമായ ആ ധ്യാനത്തിൻെറ മഹിമകൊണ്ടു സർവാത്മാവായും സർവ കർമ്മമായുമിരിക്കുന്നതു ബ്രഹ്മംതന്നെയെന്നവർ അറിയും. സമുദ്രത്തിൽ തിരമാലകൾ, നുരകൾ, ചുഴികൾ, എന്നിവ ഭിന്നാകൃതികളിൽ കാണപ്പെടുന്നുവെങ്കിലും അവയും അവയുടെ ചലനാദിക്രിയകളും ജലസ്വരൂപത്തിൽനിന്നു വേറിട്ടവയല്ലെന്നു പ്രത്യക്ഷമായിരിക്കുന്നതുപോലെ ;എല്ലാവരിലും ആത്മാവായിരിക്കുന്നതും സർവ കർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതും ബ്രഹ്മം തന്നെയെന്നു കാണുന്നതിൽ യുക്തിക്കും അനുഭവത്തിന്നും വിരോധമില്ല.

30. സാധിഭൂതാധിദൈവം മാം സാധിയജ്ഞംച യേ വിദുഃ
പ്രയാണകാലേഽപിചമാംതേ വിദുര്യുക്തചേതസഃ.

സാധിഭൂതാധിദൈവം=അധിഭൂതമായും അധിദൈവമായും, സാധിയജ്ഞം=യജ്ഞാദിദേവതാസ്വരൂപമായും ഇരിക്കുന്ന, മാം=എന്നെ, യേ വിദുഃ=ആർ അറിയുന്നുവോ, യുക്തചേതസഃ=എന്നിൽ യോജിപ്പിച്ച മനസ്സോടുകൂടിയ, തേ=അവർ, പ്രയാണകാലേ അപി=മരണസമയത്തിലും, മാം വിദുഃ=എ,ന്നെ അറിയും.

എല്ലാം ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്നു കാണ്മാൻ പരിശ്രമിക്കുന്നവർ എന്നെ സർവ്വാത്മാവും സർവ്വകർമ്മവുമാണെന്നു മാത്രമല്ല അധിഭൂതാദികളുമാണെന്നറിയും:—കാര്യരൂപേണ കാണപ്പെടുന്നതെല്ലാം അധിഭൂതം. ഹിരണ്യഗർഭൻ അഗ്നിമുതലായ സർവ്വദേവതകളും അധിദൈവം. യജ്ഞാദിദേവതകൾ അധിയജ്ഞം. ഇതെല്ലാമായി വിളങ്ങുന്നതു ബ്രഹ്മം ഏകംതന്നെയെന്നു നിരന്തരം ആർ ധ്യാനിക്കുന്നുവോ അവർ മരണസമയത്തിലും എന്നെക്കാണും. എന്നെയല്ലാതെ ഇതരദേവതയേയോ സ്വദേഹത്തെയോ മരണവേദനയേയോ ഒന്നും അറിയുകയില്ല. അതിനാൽ ഭിന്നമായി കാണപ്പെടുന്ന എല്ലാററിലും ബ്രഹ്മഭാവനയഭ്യസിക്കുന്ന സഗുണോപാസകനും ക്രമമുക്തിക്കർഹനായ്വരും.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാസൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദേ ജ്ഞാനയോഗോനാമ സപ്തമോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ.

ശുഭമസ്തു.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 8-ാംഅദ്ധ്യായം.

അർജ്ജുന ഉവാച=അർജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

1. കിംതൽബ്രഹ്മകിമദ്ധ്യാത്മം കിംകർമ്മ പുരുഷോത്തമ!
അധിഭൂതംചകിംപ്രോക്തമധിദൈവംകിമുച്യതേ.

തൽബ്രഹ്മകിം=ആ ബ്രഹ്മം ഏതാകുന്നു. അദ്ധ്യാത്മംകിം=അദ്ധ്യാത്മം ഏതാകുന്നു. കിം കർമ്മ=കർമ്മം ഏതാകുന്നു. അധിഭൂതം=അധിഭൂതം എന്നു്, കിം പ്രോക്തം=ഏതിനെകുറിച്ചാകുന്നു പറയപ്പെട്ടതു്, അധിദൈവം=അധിദൈവം എന്നു് ഏതാണു് പറയപ്പെട്ടതു്.

നിർവ്വിശേഷബ്രഹ്മത്തെ അറിവാൻ കഴിയാതിരിക്കുന്ന മന്ദബുദ്ധികളുടെ ബുദ്ധിശുദ്ധിക്കായിട്ടു സഗുണബ്രഹ്മത്തെ ഉപാസിക്കേണം എന്നു് 7-ാമദ്ധ്യായാവസാനത്തിൽ സൂചിപ്പിച്ചുവെല്ലൊ. സത്വശുദ്ധി സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ അവർ സമസ്തമായി വിളങ്ങുന്ന ബ്രഹ്മത്തെ അറിയുമെന്നും പറഞ്ഞതിൽ ബ്രഹ്മം കർമ്മം അദ്ധ്യാത്മം എന്ന ശബ്ദങ്ങൾക്കു് ഒന്നിലധികം അർത്ഥമുള്ളതുകൊണ്ടു് ഭഗവാനുദ്ദേശിച്ച അർത്ഥമെന്താണെന്നറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്ന അർജ്ജുനൻ ചോദിക്കുന്നു:—ഹേ പുരുഷോത്തമ! പരബ്രഹ്മം അപരബ്രഹ്മം എന്ന രണ്ടിനെയും ബ്രഹ്മം എന്നുതന്നെ പറയാറുണ്ടല്ലൊ. അതിൽ നിന്തിരുവടി ഉദ്ദേശിച്ചതു് ഏതിനെയാണ്? ദേഹത്തിൽ വസിക്കുന്ന പ്രാണൻ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ആത്മാവു് എന്നിവയെകുറിച്ചും അദ്ധ്യാത്മശബ്ദം ഉപയോഗിക്കാറുണ്ടല്ലൊ. അതിൽ ഏതിനെകുറിച്ചാണു് അങ്ങുന്നരുളിച്ചെയ്തതു്? ശ്രൌതം സ്മാർത്തം ലൌകികം എന്ന മൂന്നിനെകുറിച്ചും കർമ്മം എന്നു പറയാറില്ലെയോ? അതിൽ നിന്തിരുവടിയരുളിച്ചെയ്ത കർമ്മശബ്ദം ഏതിനെ കാണിക്കുന്നതാണു്? കാരണഭൂതങ്ങൾക്കും കാര്യങ്ങളായ പൃഥിവ്യാദിസ്ഥൂലഭൂതങ്ങൾക്കും അധിഭൂതശബ്ദപ്രയോഗമുണ്ടു്. അതിൽ ഏതിനെയാണു് അങ്ങുന്നു നിർദ്ദേശിച്ചതു്? അധിദൈവശബ്ദം അഗ്ന്യാദികളായ എല്ലാ ദേവതകളേയോ, ഏതാനും ചിലരെയോ കാണിക്കുന്നതു്?

2. അധിയജ്ഞഃകഥം കോऽത്രദേഹേസ്മിൻ മധുസൂദന!
പ്രയാണകാലേചകഥം ജ്ഞേയോസി നിയതാത്മഭിഃ.

അത്ര=ഈ ദേഹത്തിൽ, അധിയജ്ഞഃ=യജ്ഞപുരുഷൻ, കഃ=ആരാകുന്നു, ദേഹേ കഥം=ദേഹത്തിൽ എങ്ങിനെ വസിക്കുന്നു, പ്രയാണകാലേ=മരണാവസരത്തിൽ, നിയതാത്മഭിഃ=ഏകാഗ്രചിത്തന്മാരാൽ, കഥം=എങ്ങിനെ, ജ്ഞേയഃ അസി=നിന്തിരുവടി അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യനാകുന്നു.

യജ്ഞത്തിന്നു് അധിഷ്ഠാനമായിട്ടു വിജ്ഞാനത്തെയും വിഷ്ണുവിനെയും പറയുന്നുണ്ടല്ലൊ. അതിൽ ആരെയാണു് അധിയജ്ഞശബ്ദം കാണിക്കുന്നതു്? ആ ദേവൻ ഈ ദേഹത്തിൽ ആകൃതിസഹിതനോ നിരാകാരനോ, ബുദ്ധ്യാദിയിൽ ഉൾപ്പെട്ടവനോ, അതോ മററാരാനുമോ? മരണകാലത്തിൽ ചിത്തത്തെ ഏകാഗ്രമാക്കിയവർ അങ്ങയെ സഗുണനായിട്ടോ ഗുണാതീതനായിട്ടോ അറിയേണ്ടതു് എന്ന സംഗതികളെ സ്പഷ്ടമായരുളിച്ചെയ്യേണം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാനരുളിച്ചെയ്തു.

3. അക്ഷരം ബ്രഹ്മപരമം സ്വഭാവോऽദ്ധ്യാത്മമുച്യതേ
ഭൂതഭാവോൽഭവകരോ വിസർഗ്ഗഃ കർമ്മസംജ്ഞിതഃ

അക്ഷരം=നാശരഹിതവും, പരമം=സർവ്വോൽകൃഷ്ടവുമായതു്, ബ്രഹ്മ=ബ്രഹ്മമാകുന്നു, അദ്ധ്യാത്മം=ആത്മാവിൽ -ദേഹാദികളിൽ- അധിവസിക്കുന്നതായ ആത്മാവു്, സ്വഭാവഃ=ബ്രഹ്മഭാവംതന്നെ എന്നു്, ഉച്യതെ=പറയപ്പെടുന്നു, ഭൂതഭാവോൽഭവകരഃ=ഭൂതങ്ങളാകുന്ന ഭാവങ്ങളുടെ -പദാർത്ഥങ്ങളുടെ- ഉത്ഭവത്തിന്നു കാരണമായ, വിസർഗ്ഗഃ=ദേവതകൾക്കായുള്ള ദ്രവ്യസമർപ്പണം, കർമ്മസംജ്ഞിതം=കർമ്മം എന്നു സംജ്ഞയുള്ളതാകുന്നു.

അർജ്ജുനൻചെയ്ത ഏഴുചോദ്യങ്ങളുടെ അർത്ഥം നിഷ്പ്രയാസമായി ധരിപ്പിക്കുവാൻ സാരം മാത്രമായിട്ടു ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—ഏതൊരു കാരണത്താലും ഏതൊരു കാലത്തിലും നശിക്കാത്തതും സർവ്വോത്തമവുമായ പരബ്രഹ്മം എന്നാണ് ബ്രഹ്മശബ്ദാർത്ഥം. സർവ്വത്ര അന്തരാത്മാവായി വിളങ്ങുന്ന ബ്രഹ്മത്തിന്റെ സ്വഭാവത്തെത്തന്നെയാണ് അദ്ധ്യാത്മം എന്ന ശബ്ദം കാണിക്കുന്നത്. "ഞാൻ" എന്ന ഭാവത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ഘടാന്തർഭാഗത്തിൽ ആകാശമെന്നപോലെ സർവ്വത്ര വസിക്കുന്നതു പരബ്രഹ്മസ്വഭാവമാകുന്നതിനാൽ ആ "സ്വഭാവത്തെ"യാണ് അദ്ധ്യാത്മശബ്ദം കാണിക്കുന്നത് എന്നു സാരം. സ്ഥാവരജംഗമസ്വരൂപത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന ജഗത്തിന്റെ ഉൽപത്തിക്കു കാരണമായ യജ്ഞത്തെയാണ് കർമ്മം എന്നു പറയുന്നത്. വൃഷ്ട്യാദികൾ നിമിത്തം സസ്യാദികളും അവയിൽനിന്ന പ്രാണികളും ജനിക്കുന്നു. യജ്ഞം വൃഷ്ട്യാദികൾക്കു കാരണം. അതിനാൽ കർമ്മശബ്ദം യജ്ഞാർത്ഥത്തിൽ ഉപയോഗിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

4\. അധിഭൂതം ക്ഷരോഭാവഃ പുരുഷശ്ചാധിദൈവതം
അധിയജ്ഞോ*f*ഹമേവാത്ര ദേഹേ ദേഹഭൃതാംവര!

ക്ഷരഃ ഭാവഃ=നശ്വരപദാർത്ഥം, അധിഭൂതം=അധിഭൂതമെന്നും, പുരുഷഃ=സമഷ്ടിവ്യഷ്ടികളെ അഭിമാനിക്കുന്ന ചൈതന്യം, അധിദൈവം ഇതി=അധിദൈവം എന്നും, ഉച്യതെ=പറയപ്പെടുന്നു, അത്രദേഹേ=ഈ ശരീരത്തിൽ, അധിയജ്ഞഃ=യജ്ഞമെന്നു പറയപ്പെടുന്ന സർവ്വകർമ്മങ്ങളെയും നടത്തുന്നവൻ, അഹം ഏവ=ഞാൻതന്നെ, ദേഹഭൃതാം വര!=ശരീരം ധരിച്ചവരിൽവെച്ചു ഹേ ശ്രേഷ്ഠ!

ദേഹം ധരിച്ചവരിൽവെച്ച് ശ്രേഷ്ഠനായ ഹേ അർജ്ജുന! ഉണ്ടായി നശിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ള സകല വസ്തുക്കളും അധിഭൂതമെന്നും, സമഷ്ടിവ്യഷ്ടി ശരീരങ്ങളെ അഭിമാനിക്കുന്ന ഹിരണ്യഗർഭൻ മുതൽക്കുള്ള സമസ്തദേവതകളും അധിദൈവം എന്നും പറയപ്പെടുന്നു. മുൻപെപറഞ്ഞ വിസർഗ്ഗമെന്നു പേരായ സകലകർമ്മങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തി നിവൃത്തികളെ നടത്തിക്കൊണ്ട് ഈ ശരീരത്തിൽ അന്തര്യാമിയായിരിക്കുന്ന ഞാൻതന്നെ അധിയജ്ഞൻ.

5\. അന്തകാലേ ച മാമേവ സ്മരൻ മുക്ത്വാകളേവരം
യഃ പ്രയാതിസമൽഭാവം യാതി നാസ്ത്യത്ര സംശയഃ

യഃ=യാതൊരുവൻ, അന്തകാലെച=അവസാനകാലത്തിലും, മാം ഏവ=എന്നെത്തന്നെ, സ്മരൻ=സ്മരിക്കുന്നവനായിട്ട്, കളേവരം മുക്ത്വാ=ശരീരത്തെയുപേക്ഷിച്ചിട്ട്, യാതി=പോകുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, മൽഭാവം=എന്റെ സ്വരൂപത്തെ, യാതി=പ്രാപിക്കുന്നു, അത്രസംശയഃ നഅസ്തി=ഇതിൽ സംശയമില്ല.

അധ്യാത്മം, അധിഭൂതം, അധിദൈവം എന്നിങ്ങനെയുള്ള ഭേദഭാവന കൂടാതെ നിരന്തരം ഉപാസിക്കുന്നതിന്റെ ഫലമായിട്ടു യാതൊരുവൻ ശരീരനാശാവസാനകാലത്തിലും എന്നെത്തന്നെ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു ദേഹം ഉപേക്ഷിച്ചു പോകുന്നുവോ അവൻ സർവസ്വരൂപനായി വിളങ്ങുന്ന എന്നെത്തന്നെ–ബ്രഹ്മത്തെത്തന്നെ–പ്രാപിക്കും. അപരോക്ഷാനുഭൂതിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടു അവനു ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിയുണ്ടാകുമോയെന്നു സംശയിക്കേണ്ട. എല്ലാമായിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാനെന്നുപാസിക്കുന്ന യതി ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയാകയാൽ ശരീരനാശാനന്തരം അവൻ ബ്രഹ്മമായി ഭവിക്കുമെന്നതിൽ സംശയമില്ല. മരണകാലത്തിൽ ചിത്തം ഏതിൽ ഇരിക്കുന്നുവോ അതായിട്ടു പിന്നെ ജനിക്കും. വിഷയങ്ങളെയെല്ലാം വെടിഞ്ഞ് ബ്രഹ്മത്തിൽ സമർപ്പിക്കപ്പെട്ട ചിത്തം ബ്രഹ്മത്തിൽത്തന്നെ ലയിക്കുന്നതിനാൽ പുനരാവൃത്തിക്കു കാരണമില്ലെന്നു സാരം. അതിനാൽ ഉപാസകൻ നിരന്തരം ബ്രഹ്മത്തെത്തന്നെ ഭാവിക്കേണം. അന്യവിഷയസ്മൃതിയുണ്ടാകരുതെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

6 യം യം വാപി സ്മരൻഭാവം ത്യജത്യന്തേ കളേവരം
തം തമേവൈതി കൌന്തേയ! സദാതൽഭാവ ഭാവിതഃ.

സദാ=എപ്പോഴും, തൽഭാവഭാവിതഃ=അതിന്റെ സ്വരൂപത്തെ ബുദ്ധിക്കു വിഷയമാക്കീട്ട്, യംയം വാ അപി=ഏതേതിനെയായാലും, സ്മരൻ=സ്മരിക്കുന്നവനായിട്ട്, അന്തേ=അവസാ

നത്തിൽ, കളേബരം=ദേഹത്തെ, ത്യജതി=വിടുന്നുവോ, കൌന്തേയ!=ഹേ കുന്തീസുത! തം തം ഏവ=അതാതിനെത്തന്നെ, ഏതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

പുണ്യവാന്നു പുണ്യലോകപ്രാപ്തിയെന്നല്ലെ ന്യായം. അതുകൊണ്ടു നിരന്തരം ബ്രഹ്മത്തെക്കുറിച്ചു ശ്രവണാദികൾ ചെയ്യുന്നവൎക്കു ബ്രഹ്മപ്രാപ്തി എന്നു വന്നുകൂടെയോ; എന്തിനായിട്ടു മരണകാലത്തിൽ ബ്രഹ്മസ്മൃതിയുണ്ടാകേണമെന്നു നിർബ്ബന്ധിക്കുന്നുവെന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—വിഷ്ണ്വാദിഭക്തന്മാൎക്കും നിരന്തരമായും അവസാനകാലത്തിലും തൽസ്വരൂപധ്യാനം ഉണ്ടെങ്കിൽ മാത്രമെ വിഷ്ണ്വാദി സ്വരൂപപ്രാപ്തി സിദ്ധിക്കയുള്ളൂ. നിയമേന ഭജിക്കുന്നവൎക്കോ, ആ ദേവന്മാരുടെ ലോകപ്രാപ്തി സിദ്ധിക്കും എന്നാണ് സാധാരണനിയമം. ബ്രഹ്മവിത്തിന്നും ഈ നിയമം ബാധകംതന്നെ എന്നാണ് സമാധാനം:— ഭക്തനോ അഭക്തനോ ആരായാലും ശരി, വിഷ്ണുവിൻെറയോ ശിവൻെറയൊ ഇഷ്ടൻെറയൊ ശത്രുവിൻെറയൊ ഏതെങ്കിലും സ്വരൂപത്തെ എപ്പോഴും ബുദ്ധിക്കു വിഷയമാക്കിയും അവസാനകാലത്തിൽ അതിനെതന്നെ സ്മരിച്ചുംകൊണ്ടു ദേഹത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നുവോ ആ [illegible]യുടെ ശക്തിയാൽ പിന്നെ ആ രൂപത്തെത്തന്നെ ആ ജീവൻ പ്രാപിക്കും. ആകയാൽ ബ്രഹ്മമായി ഭവിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്നവൻ സൎവ്വദാ ബ്രഹ്മത്തെതന്നെ സ്വസ്വരൂപമായി ഭാവിക്കയും ആ ഭാവനാവൈഭവത്താൽ അവസാനകാലത്തിലും "അഹംബ്രഹ്മാസ്മി"യെന്ന സ്മൃതിയോടു കൂടെ ശരീരത്തെയുപേക്ഷിച്ചാൽ ബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കുകയും ചെയ്യും.

7. തസ്മാൽസർവ്വേഷു കാലേഷു മാമനുസ്മര യുധ്യച
മയ്യർപ്പിതമനോബുദ്ധിർമ്മാമേവൈഷ്യസ്യസംശയഃ

തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ട്, സൎവ്വേഷുകാലേഷു=എല്ലാകാലങ്ങളിലും, മയി=എന്നിൽ, അർപ്പിതമനോബുദ്ധിഃ=അൎപ്പിക്കപ്പെട്ട മനസ്സോടും ബുദ്ധിയോടും കൂടിയവനായിട്ടു, മാം അനുസ്മര=എന്നെ നിരന്തരം സ്മരിച്ചുകൊൾക, യുധ്യച=യുദ്ധവും ചെയ്തുകൊൾക.

ബ്രഹ്മവിത്തുക്കളെല്ലാവരും ധ്യാനം ശീലിക്കേണമെന്നു കാണിപ്പാൻ അൎജ്ജുനനെ നിമിത്തമാക്കീട്ടരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—അതുകൊണ്ടു ഹേ അൎജ്ജുന! ആഹാരവിഹാരാദി സൎവ്വാവസ്ഥകളിലും ബുദ്ധിയുടെ വൃത്തിയായ ഞാനെന്ന ഭാവത്തിന്നും മനസ്സിൻെറ വൃത്തിയായ ഇത് എന്ന ഭാവത്തിന്നും എന്നെത്തന്നെ ഇടവിടാതെ വിഷയമാക്കിക്കൊൾക. ഞാനെന്നും ഇതെന്നും തോന്നലിന്നധിഷ്ഠാനം ബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ ഞാനാകുന്നുവെന്ന വിചാരം നിരന്തരം പ്രവഹിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. വിച്ഛിത്തിവന്നാൽ വിഷയം സ്ഫുരിക്കും. അതിനാൽ വീണ്ടും ജന്മത്തിന്നിടയാകും. ഇങ്ങിനെ നിരന്തരം ധ്യാനത്തിലിരിക്കുന്നപക്ഷം ശരീരയാത്ര എങ്ങിനെ സാധിക്കും. ഒരാൾക്ക് രണ്ടും ഒരു സമയത്തിൽ ചെയ്വാൻ കഴികയില്ലല്ലൊ എന്നും സംശയിക്കേണ്ട. ക്ഷത്രിയനായ നിൻെറ ശരീരസ്ഥിതിക്കാവശ്യമായ യുദ്ധമെന്ന സ്വധൎമ്മത്തെയും നടത്തിക്കൊൾക. കൎമ്മവും ഉപകരണവും കൎത്താവും എല്ലാം ബ്രഹ്മസ്വരൂപംതന്നെയെന്നു "ബ്രഹ്മാൎപ്പണം ബ്രഹ്മഹവിഃ" എന്നു മുമ്പേയുപദേശിച്ചതിനെ സ്മരിച്ചുകൊണ്ടു യുദ്ധവും ചെയ്തുകൊൾക. അത്യാവശ്യമായ പ്രവൃത്തിമാത്രം മതി. അതി പ്രവൃത്തികൊണ്ടു മാത്രമേ വാസന വൎദ്ധിക്കുകയുള്ളൂവെന്നു "യുധ്യസ്വ" സ്വധൎമ്മം നടത്തിക്കൊൾക എന്ന അനുവാദത്താൽ സൂചിപ്പിച്ചു.

8. അഭ്യാസയോഗയുക്തേന ചേതസാ നാന്യഗാമിനാ
പരമം പുരുഷം ദിവ്യം യാതിപാർത്ഥാനുചിന്തയൻ

അഭ്യാസയോഗയുക്തേന=നിരന്തരധ്യാനയോഗത്തോടു കൂടിയതും, നാന്യഗാമിനാ=അന്യത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നസ്വഭാവമില്ലാത്തതുമായ, ചേതസാ=മനസ്സുകൊണ്ട്, അനുചിന്തയൻ=നിത്യവും ചിന്തിക്കുന്നവൻ, ദിവ്യം=പ്രകാശാത്മകനായ, പരമംപുരുഷം=പരമപുരുഷനെ, യാതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

സ്വരൂപജ്ഞാനത്താൽ സകലകൎമ്മവും നശിച്ചിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്ക് ഭാവിയിൽ ശരീരസ്മൃതിയോ തൽപ്രാപ്തിയോ എങ്ങിനെയുണ്ടാകും എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. കൎമ്മഗതി വിചിത്രയാകയാൽ അതിൻെറ തത്വം നിശ്ചയിക്കാൻ പ്രയാസമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു മരണകാലത്തിൽ ബ്രഹ്മധ്യാനം ആവശ്യമാകുന്നു. എന്നാൽ ആ കൎമ്മബലം മരണകാലത്തിൽ

ബ്രഹ്മധ്യാനത്തിന്നും പ്രതിബന്ധമായ്വന്നുകൂടെയോ എന്നാണെങ്കിൽ ആ ശങ്കക്കു സമാധാനം കേട്ടുകൊൾക:—തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയോടും വൈരാഗ്യത്തോടുംകൂടെ ബഹുകാലം നിരന്തരം ചെയ്യുന്ന ബ്രഹ്മധ്യാനയോഗത്തിൻെറ മഹാശക്തി നിമിത്തം ബ്രഹ്മാകാരതയെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നതും മറെറാന്നിൽ പ്രവേശിക്കുന്ന സ്വഭാവമില്ലാത്തതുമായ മനസ്സുകൊണ്ടു സ്വരൂപത്തെ ധ്യാനിക്കുന്ന ബ്രഹ്മജ്ഞാനി പ്രകാശമാകുന്ന സ്വരൂപത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന പരമപുരുഷനെത്തന്നെ അവസാനകാലത്തിലും സ്മരിക്കയും വിദേഹമുക്തിയെ പ്രാപിക്കുകയും ചെയ്യും. ബുദ്ധിവൃത്തി ബ്രഹ്മാകാരതയെ പ്രാപിക്കുമ്പോൾ അന്യവിഷയസ്മൃതിക്കവകാശമില്ലാതെയാകും.

9. കവിംപുരാണമനുശാസിതാരമണോരണീയാംസമനുസ്മരേദ്യഃ
സർവ്വസ്യധാതാര മചിന്ത്യരൂപമാദിത്യവർണ്ണംതമസഃ പരസ്താത്.

കവിം=സർവ്വജ്ഞനും, അനുശാസിതാരം=കർമ്മാനുസരണം ശാസിക്കുന്നവനും, സർവ്വസ്യധാതാരം=എല്ലാവരുടേയുംകർമ്മഫലത്തെ നൽകുന്നവനും,അണോഃ അണീയാംസം=അണുവിനെക്കാൾ അത്യന്തം അണുപ്രായനും, പുരാണം=അനാദിയും, അചിന്ത്യരൂപം=ചിന്തിപ്പാൻ കഴിയാത്ത സ്വരൂപത്തോടുകൂടിയവനും, തമസഃ പരസ്താൽ=അജ്ഞാനതൽകാര്യങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നവനും, ആദിത്യവർണ്ണം=ആദിത്യനെപോലെ വിട്ടുപിരിയാത്ത ചൈതന്യപ്രകാശമുള്ളവനുമായ, മാം=എന്നെ, യഃ അനുസ്മരേത്=യാതൊരുവൻ നിരന്തരംസ്മരിക്കുമോ.

ഉപാസകൻ പ്രാപിക്കുമെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞ പരമപുരുഷൻെറ സ്വരൂപത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—സർവ്വപ്രാണികളുടേയും വിചിത്രകർമ്മങ്ങളെയും അവയുടെ ഫലങ്ങളെയും എന്നുവേണ്ട, സകലത്തേയും ആ പരമപുരുഷൻ അറിയുന്നു. സകലപ്രാണി ഹൃദയത്തിലിരുന്നുകൊണ്ടു കർമ്മാനുസരണം പ്രവൃത്തിപ്പിക്കുന്നവനും അവൻതന്നെ. സർവ്വപ്രാണികളെയും ഇക്കാണപ്പെടുന്ന ഓരോ നിലയിൽ നിർത്തിയിരിക്കുന്നവനും, അതിസൂക്ഷ്മമായ ആകാശാദികൾക്കും കാരണമായതുകൊണ്ടു അത്യന്തസൂക്ഷ്മസ്വരൂപനും ആദിയില്ലാത്തവനും വാക്കിന്നും മനസ്സിന്നും വിഷയമല്ലാത്തവനും ആദിത്യനെപോലെ വിട്ടുപിരിയാത്ത ചൈതന്യപ്രകാശാത്മകനും അതുകൊണ്ടുതന്നെ അജ്ഞാനത്തോടൊ തൽകാര്യമായ ലോകത്തോടൊ സംബന്ധപ്പെടാതെ അതിൽനിന്നെല്ലാം വിട്ടിരിക്കുന്നവനുമാകുന്നു, ആ പരമപുരുഷൻ—ആ പരമപുരുഷോത്തമൻ ഞാൻതന്നെ; പരമാത്മാവായ എന്നെ ആർ സ്വാത്മത്വേന നിരന്തരം ധ്യാനിക്കുന്നുവോ.

10. പ്രയാണകാലേമനസാചലേന ഭക്ത്യായുക്തോയോഗബലേനചൈവ
ഭ്രുവോർമ്മദ്ധ്യേപ്രാണമാവേശ്യ സമ്യക്സതംപരം പുരുഷമുപൈതിദിവ്യം.

പ്രയാണകാലേ=മരണാവസരത്തിൽ, അചലേന=ചലിക്കാതിരിക്കുന്ന, മനസാ=മനസ്സുകൊണ്ടു, ഭക്ത്യാ=ഭക്തിയോടും, യോഗബലേനച=യോഗമാകുന്ന ബലത്തോടും, യുക്തഃ=ചേർന്നവനായിട്ടു, പ്രാണം=പ്രാണനെ, ഭ്രുവോഃ മദ്ധ്യേ=പുരികങ്ങളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ, സമ്യക്ക് ആവേശ്യ=വേണ്ടുവിധം പ്രവേശിപ്പിച്ചിട്ടു, തം ദിവ്യം=ആ തേജോമയനായ, പരംപുരുഷം=പരമപുരുഷനെ, ഉപൈതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

പരമപുരുഷനെ ഉപാസിക്കുന്ന യോഗി ഏതൊരു സാധനസമ്പത്തികൊണ്ടു എപ്പോൾ ആ പരമാത്മാവിനെ പ്രാപിക്കും എന്നു കാണിക്കുന്നു:—മുൻപറഞ്ഞ കവിത്വാദിലക്ഷണയുക്തനായ പരമപുരുഷനെ തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയോടും വിഷയവൈരാഗ്യത്തോടുംകൂടെ നിരന്തരം ഉപാസിക്കുന്ന യോഗിയുടെ മഹാസമാധിക്കുള്ള കാലം അടുത്തുവന്നിരിക്കുമ്പോൾ മനസ്സിന്നു സ്വതേതന്നെ സ്ഥൈര്യം സിദ്ധിക്കും. ചിരകാലം ഇടവിടാതെ ചെയ്തിരുന്ന ധ്യാനമാണതിന്നു കാരണം. ഇതൊരു പ്രധാന മോക്ഷസാധനമാകുന്നു. ആത്മാകാരവൃത്തി ബുദ്ധിക്കുണ്ടാകുന്നതിനെയാണ് ഭക്തിയെന്നു പറയുന്നത്. സമാധിയെന്ന യോഗത്തിൻെറ ബലത്താൽ ചിത്തം പരമാത്മാവാകുന്ന ലക്ഷ്യത്തിൽ സ്ഥിരമായി നില്ക്കും. ഭക്തിയും യോഗബലവും മോക്ഷത്തിന്നു ഉത്തമസാധനങ്ങളാകുന്നു. ഇനി പ്രാണനെ ഹൃദയത്തിൽനിന്നൂർദ്ധ്വഭാഗത്തേക്കു പ്രസരിക്കുന്ന സുഷുമ്നാനാഡിയിൽക്കൂടെ പുരികങ്ങളുടെ മദ്ധ്യത്തിലുള്ള ഉൾനാക്ക് (ലംബികാ) എന്ന സ്ഥാനത്തിൽ മനശ്ശാന്തിയോടുകൂടെ നിർത്തണം. ആ പ്രാണ

നെക്കൊണ്ടു ശിരസ്സിലുള്ള കപാലം എന്ന ദ്വാരത്തെ ഭേദിച്ചിട്ടു ജ്യോതിർമ്മയനായ ആ പരമപുരുഷനെ ആ യോഗി പ്രാപിക്കുന്നു.

ബ്രഹ്മജ്ഞാനികളും സഗുണോപാസകന്മാരും ഈ ഉപദേശത്തെ ഒരുപോലെ ധരിക്കേണ്ടതും അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതുമാകുന്നു. കവിംപുരാണം എന്ന വിശേഷണങ്ങളോടുകൂടിയ സ്വരൂപത്തെ വിവരിച്ചത് ഉപാസകനെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻവേണ്ടീട്ടു മാത്രമാണ്. സഗുണോപാസനകൊണ്ടും മോക്ഷംസിദ്ധിക്കും. മദ്ധ്യമാധികാരികൾക്കുള്ള മോക്ഷമാർഗ്ഗം സഗുണോപാസനം. ഉത്തമാധികാരികൾക്ക് നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മധ്യാനം എന്ന ഭേദമുണ്ടെന്നുകൂടെ ധരിക്കേണം.

11. യദക്ഷരം വേദവിദോവദന്തി വിശന്തിയദ്യതയോ വീതരാഗാഃ
യദിച്ഛന്തോ ബ്രഹ്മചര്യം ചരന്തിതത്തേപദം സംഗ്രഹേണപ്രവക്ഷ്യേ.

വേദവിദഃ=വേദം അറിഞ്ഞവർ, യത് അക്ഷരം വദന്തി=യാതൊന്നിനെ നാശരഹിതം എന്നു പറയുന്നുവോ, വീതരാഗാഃ=രാഗാദിദ്വേഷങ്ങളെ വിട്ടിരിക്കുന്ന, യതയഃ=സന്ന്യാസികൾ, യത് വിശന്തി=യാതൊന്നിനെ പ്രാപിക്കുന്നുവോ, യത് ഇച്ഛന്തഃ=ഏതൊന്നിനെ അറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്നവർ, ബ്രഹ്മചര്യം=വേദാന്തവിചാരത്തെ, ചരന്തി=ചെയ്യുന്നുവോ, തൽപദം=ആ പ്രാപ്യസ്ഥാനത്തെ, സംഗ്രഹേണ=സംക്ഷേപമായിട്ടു, തേ=നിന്നോടു, പ്രവക്ഷ്യേ=ഞാൻ പറയാം.

സന്ന്യാസികളും മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവരും സൽഗുരുവിൽനിന്നറിയേണ്ടതായ നിർവിശേഷബ്രഹ്മസ്വരൂപത്തെ പറവാൻ ഭാവിക്കുന്നു:—എല്ലാ വേദങ്ങളും അവയിലുള്ള ഉപനിഷന്മുഖേന ഏതൊന്നിനെ ത്രികാലത്തിലും നാശമില്ലാത്തതായിട്ടു പറയുന്നുവോ; രാഗാദിദോഷങ്ങളെ നിശ്ശേഷം ജയിച്ചിരിക്കുന്ന സന്ന്യാസികൾ ശരീരനാശാനന്തരം ഏതൊന്നിനെ പ്രാപിക്കുന്നുവോ; ഏതൊന്നിനെ അറിവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നവർ ഗുരുസന്നിധിയിൽ ഇരുന്നു നിരന്തരം വേദാന്തശ്രവണം, മനനം എന്നിവയെ അഭ്യസിക്കുന്നുവോ ആ പരമപ്രാപ്യസ്ഥാനത്തെ ഞാൻ നിന്നോടു ചുരുക്കിപ്പറയാം, കേട്ടുകൊൾക.

12. സർവ്വദ്വാരാണിസംയമ്യ മനോ ഹൃദി നിരുധ്യച
മൂർധ്ന്യാധായാത്മനഃ പ്രാണമാസ്ഥിതോ യോഗധാരണാം.

സർവ്വദ്വാരാണി=എല്ലാ ദ്വാരങ്ങളെയും, സംയമ്യ=അടച്ചിട്ടു, മനഃ=മനസ്സിനെ, ഹൃദി=ഹൃദയത്തിൽ, നിരുധ്യച=നിരോധിച്ചിട്ടു, പ്രാണം=പ്രാണനെ, മൂർധ്നി=മൂർദ്ധാവിൽ, ആധായ=നിലനിർത്തിട്ടു, യോഗധാരണാം=യോഗധാരണയെ, ആസ്ഥിതഃ=സ്വീകരിച്ചവൻ.

യോഗികൾ പ്രാപിക്കുന്ന വസ്തുവിനെ വർണ്ണിക്കുമ്പോൾ പ്രസംഗവശാൽ ജ്ഞാനികൾ പ്രാപിക്കുന്ന നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മസ്വരൂപത്തെയും അല്പം പറഞ്ഞതിന്നുശേഷം പ്രകൃതമായ യോഗികളുടെ ശരീരത്യാഗസമ്പ്രദായത്തെത്തന്നെ പറയുന്നു:—ശരീരത്തെ വിടുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന യോഗി യോഗാഭ്യാസസാമർത്ഥ്യത്താൽ പ്രാണന്നു സഞ്ചരിപ്പാനുള്ള വഴികളെയെല്ലാം:—നാസിക, നേത്രം, ശ്രോത്രം, മുഖം, ഗുദം, ലിംഗം എന്ന ദ്വാരങ്ങളെയെല്ലാം അടയ്ക്കുന്നു. ആ ദ്വാരങ്ങളിൽക്കൂടെ പ്രാണന്നു സഞ്ചരിപ്പാൻ കഴിയാത്തവിധത്തിൽ നിരോധിക്കുന്നു. പുറത്തും ഉള്ളിലും സഞ്ചരിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ള മനസ്സിനെ ഹൃദയത്തിൽത്തന്നെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തി, ആ ഹൃദയത്തിൽനിന്നു മേൽപ്പോട്ടു സഞ്ചരിക്കുന്ന സുഷുമ്നയെന്ന നാഡിയിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ച് വിശുദ്ധി, അനാഹതം, ആജ്ഞ എന്ന മൂന്നു സ്ഥാനങ്ങളേയും കടന്നിട്ടു ബ്രഹ്മരന്ധ്രം, ദ്വാദശാന്തം, ഷോഡശാന്തം എന്നിങ്ങിനെ പല പേരുകളുള്ള മൂർദ്ധാവിൽ നിലനിർത്തീട്ടു യോഗധാരണയെ—ഉൽക്രമിക്കാനുള്ള സ്ഥാനത്തെ—ലക്ഷ്യമാക്കുന്നു. വീരനും നിപുണനുമായ വില്ലാളി തന്റെ വില്ലിൽ ബാണത്തെ തൊടുത്തിട്ടു അതിനെ പ്രയോഗിക്കേണ്ടതായ ലക്ഷ്യത്തിൽ ഉററുനോക്കി മനസ്സിനെ ആ ലക്ഷ്യത്തിൽത്തന്നെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുന്നതുപോലെ യോഗി തന്റെ ബാണമായ മനസ്സിനെ ബ്രഹ്മമാകുന്ന ലക്ഷ്യത്തിൽ കൊള്ളിപ്പാൻ പരിശ്രമിക്കുന്നു.

13. ഓമിത്യേകാക്ഷരംബ്രഹ്മ വ്യാഹരൻ മാമനുസ്മരൻ
യഃ പ്രയാതിത്യജൻ ദേഹം സ യാതി പരമാം ഗതിം.

ഏകാക്ഷരംബ്രഹ്മ=ഏകമായ അക്ഷരബ്രഹ്മത്തെ, വ്യാഹരൻ=ഉച്ചരിച്ചും, മാം=എന്നെ, അനുസ്മരൻ=ധ്യാനിച്ചുംകൊണ്ടു, ദേഹം=ശരീരത്തെ, ത്യജൻ=ഉപേക്ഷിച്ച്, യഃ പ്രയാതി=യാതൊരുവൻപോകുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, പരമാംഗതിം=പരമഗതിയെ, യാതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

ആ സ്ഥാനത്തിൽ മനസ്സിനെ ഉറപ്പിച്ചിട്ടു ബ്രഹ്മവാചകമായ "ഓം" എന്ന ഒററക്ഷരത്തെ–മൂന്നു മാത്രകളോടുകൂടിയ ആ മഹാമന്ത്രത്തെ–മണിയടിച്ചാൽ ഉണ്ടാകുന്ന ശബ്ദം പോലെ അതി സ്പഷ്ടമായുച്ചരിക്കുയും അതിൻെറ അർത്ഥമായ എന്നെത്തന്നെ–സർവ്വേശ്വരനെത്തന്നെ–ധ്യാനിക്കുയും ചെയ്യുന്നു. അനന്തരം ദേഹത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നു. പുഷ്പത്തെ ഉപേക്ഷിച്ച് പറന്നുപോകുന്ന വണ്ടെന്നപോലെ ആശയത്തെയുപേക്ഷിച്ച്പോകുന്ന ആ യോഗി പുനരാവർത്തിരഹിതമായ പരമപദത്തെ–നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മമായ എന്നെത്തന്നെ–പ്രാപിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മമായിത്തന്നെ ഭവിക്കുന്നു. പ്രാപിക്കുന്നവൻ, പ്രാപ്യസ്ഥാനം, പ്രാപ്തി, എന്ന ത്രിതമില്ലാത്തതായ സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപനായിത്തന്നെ ഭവിക്കുന്നു.

14. അനന്യചേതാഃസതതം യോ മാം സ്മരതി നിത്യശഃ
തസ്യാഹം സുലഭഃ പാർത്ഥ നിത്യയുക്തസ്യ യോഗിനഃ.

അനന്യചേതാഃ=അന്യവിചാരമില്ലാത്ത മനസ്സോടുകൂടിയവനായിട്ടു, യഃ=യാതൊരുവൻ, നിത്യശഃ=നിത്യവും, സതതം=ഇടവിടാതെ, മാം=എന്നെ, സ്മരതി=സ്മരിക്കുന്നുവോ, പാർത്ഥ!=ഹേ അർജ്ജുന!, നിത്യയുക്തസ്യ=നിത്യവും എന്നോടു ചേർന്നിരിക്കുന്ന: തസ്യ യോഗിനഃ=ആ യോഗിക്ക്, അഹം=ഞാൻ, സുലഭഃ=സുഖമായിട്ടു ലഭിപ്പാൻ യോഗ്യനാകുന്നു.

പരബ്രഹ്മത്തെ ഉപാസിക്കുന്നവനു പരമഗതി സിദ്ധിക്കുമെന്നുപദേശിച്ചതിൽപിന്നെ, ഇപ്പോൾ, മഹാവാക്യശ്രവണാദികൾകൊണ്ടു ആത്മതത്വത്തെ അറിഞ്ഞ യതി തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയോടും വിഷയവൈരാഗ്യത്തോടുംകൂടെ നിരന്തരം എന്നെ അനുസന്ധാനംചെയ്യുന്നുവെങ്കിൽ അവനു് ഞാൻ സുലഭനാണെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ബ്രഹ്മത്തെക്കൂടാതെ അന്യവസ്തുവില്ലെന്നുള്ള ഉറപ്പോടുകൂടെ അതിൽത്തന്നെ മനസ്സിരുത്തിക്കൊണ്ടു നിത്യവും ഒരുസമയത്തിലും മറവികൂടാതെ എന്നെത്തന്നെ സ്മരിക്കുന്നുവോ, സ്മൃതിക്കു വിഷയമായ എന്നിൽനിന്നു വേറിടാതിരിക്കുന്ന ആ യോഗിക്ക് ബ്രഹ്മോപാസകനായ ആ യോഗിയെപോലെ പ്രാണാപാനാദിവായുക്കളെ ജയിക്കുക മുതലായ കഷ്ടങ്ങളൊന്നുംകൂടാതെതന്നെ എന്നെ സുഖമായി പ്രാപിക്കാൻ കഴിയും. ഭക്തിയോഗത്തെയാണിവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നത്. അതുകൊണ്ടു, ഹേ അർജ്ജുന എന്നെ എപ്പോഴും സ്മരിച്ചുകൊൾക. എന്നുപദേശസാരം.

15. മാമുപേത്യപുനർജ്ജന്മ ദുഃഖാലയ മശാശ്വതം
നാപ്നുവന്തി മഹാത്മാനഃ സംസിദ്ധിം പരമാം ഗതാഃ.

മാം=എന്നെ, ഉപേത്യ=പ്രാപിച്ചിട്ടു, പരമാം=അത്യുൽകൃഷ്ടയായ, സംസിദ്ധിം=വിദേഹമുക്തിയെ, ഗതാഃ=പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന, മഹാത്മാനഃ=മഹാത്മാക്കൾ, അശാശ്വതം=നശ്വരവും, ദുഃഖാലയം=ദുഃഖസ്ഥാനവുമായ, പുനർജന്മ=പുനർജന്മത്തെ, ന ആപ്നുവന്തി=പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

എല്ലാ കർമ്മങ്ങളും ഉപേക്ഷിച്ച്, കാണപ്പെടുന്ന സർവ്വവും കാണുന്ന ഞാനും ബ്രഹ്മം തന്നെയെന്ന നിരന്തരധ്യാനം ചെയ്യുന്നവൻ പ്രയാസംകൂടാതെയെന്നെ പ്രാപിക്കുമെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞുവെല്ലൊ. എന്നെ പ്രാപിച്ചാലുള്ള ഫലമെന്താണെന്നിപ്പോൾ പറയുന്നു:—സച്ചിദാനന്ദൈകരസമായ പരബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിച്ചാൽ–ബ്രഹ്മമായിത്തന്നെ ഭവിച്ചാൽ–അതുതന്നെയാകുന്നു ഉത്തമോത്തമയായ സിദ്ധി. അതിനെക്കാൾ മീതെ സിദ്ധിക്കേണ്ടതായിട്ടു മറെറാന്നുമില്ല. ആ നിലയിൽ എത്തിയ മഹാനുഭാവന്മാരുടെ അവിദ്യാകാമകർമ്മങ്ങൾ ജ്ഞാനാഗ്നിയിൽ നിശ്ശേഷം ദഹിച്ചതുകൊണ്ടു പിന്നെ നശ്വരവും ദുഃഖാശ്രയവുമായ യാതൊരു ശരീരവും അവർക്കുണ്ടാകയില്ല.

16. ആബ്രഹ്മഭുവനാൽ ലോകാഃ പുനരാവർത്തിനോഽർജ്ജുന!
മാമുപേത്യതുകൌന്തേയ പുനർജ്ജന്മ ന വിദ്യതേ.

ആബ്രഹ്മഭുവനാൽ=സത്യലോകം മുതലായ, ലോകാഃ=ലോകങ്ങൾ, പുനരാവർത്തിനഃ=പുനരാ

വത്തിയുള്ളവയാകുന്നു, കൌന്തേയ!=ഹേ കുന്തീപുത്ര!, മാം ഉപേത്യ തു=എന്നെ പ്രാപിച്ചാലാകട്ടെ, പുനർജന്മ=രണ്ടാമതുജന്മം, ന വിദ്യതെ=ഉണ്ടാകയില്ല.

ഹേ അജ്ജുന! സത്യലോകംമുതല്ക്കുള്ള സൎവ്വലോകങ്ങളിൽ പ്രവേശിക്കുന്നവരും പുണ്യകൎമ്മഫലം അനുഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ കൎമ്മശേഷത്തോടുകൂടെ വീണ്ടും മൎത്ത്യലോകത്തിൽ ജനിക്കും. എന്നെ പ്രാപിച്ചവൎക്കു മാത്രം പുനർജന്മമില്ല. അതുകൊണ്ടു പുനൎജ്ജന്മമില്ലാതാവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന തീവ്രമുമുക്ഷുക്കൾ നിരന്തരം ബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ എന്നിൽതന്നെ മനസ്സിനെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണ്ടതാണെന്നുറപ്പിച്ചു.

17 സഹസ്രയുഗപൎയ്യന്ത മഹൎയ്യൽബ്രഹ്മണോ വിദുഃ
രാത്രിംയുഗസഹസ്രാം താം തേഽഹോ രാത്രവിദോജനാഃ.

ബ്രഹ്മണഃ=ബ്രഹ്മാവിന്റെ, അഹോരാത്രവിദഃ=ദിവസത്തെയും രാത്രിയേയും അറിയുന്നവർ, അഹഃ=പകൽ, സഹസ്രയുഗപൎയ്യന്തം=ആയിരം യുഗംവരെയാണെന്നു്, വിദുഃ=അറിയുന്നു, താം രാത്രിം=ആ രാത്രിയേയും, യുഗസഹസ്രാം=ആയിരം യുഗമുള്ളതായിട്ടുതന്നെ, തെ=അവർ, വിദുഃ=അറിയുന്നു.

കൎമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു പ്രാപിക്കാൻ കഴിയുന്ന പരമാവധിലോകം സത്യലോകമാണു്. അതിലധിവസിക്കുന്ന ബ്രഹ്മാവിന്നും നാശമുണ്ടു്. ബ്രഹ്മാവിന്റെ ഒരു പകലിന്നും രാത്രിക്കും ആയിരം ചതുൎയ്യുഗം വീതമാണു് കാലാവധി, എന്നു മന്വാദി മഹാത്മാക്കൾ അറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. സത്യലോകം നിത്യമാണെന്നു ചിലർ ധരിക്കുന്നതബദ്ധമാണു്. ആയിരം ചതുൎയ്യുഗം കഴിയുമ്പോൾ ആ ലോകത്തിന്റെ പ്രതീതി (സ്മരണം) ഇല്ലാതാകുന്നു. അങ്ങിനെ ആയിരം ചതുൎയ്യുഗം രാത്രിയുമാണു്. ഈ നിലയിൽ അസ്ഥിരമാണു് സത്യലോകം എന്നിരിക്കേ അതിൽനിന്നു താണതരത്തിലുള്ള മഹർല്ലോകാദികളും ഭൂരാദികളുമായ ലോകങ്ങൾ അനിത്യങ്ങളാണെന്നു പറയേണമോ. രാത്രിയും പകലും ഉണ്ടെങ്കിൽ മാസം വൎഷം എന്നിവയും ഉണ്ടല്ലൊ കാലവ്യാപ്തി ഉള്ളതിന്നെല്ലാം നാശവുമുണ്ടു്. അതിനാൽ സത്യലോകവും നശ്വരം.

18. അവ്യക്താദ്വ്യക്തയഃ സൎവ്വാഃ പ്രഭവന്ത്യഹരാഗമേ
രാത്ര്യാഗമേ പ്രലീയന്തേ തത്രൈവാ വ്യക്തസംജ്ഞികേ.

അവ്യക്താൽ=അവ്യക്തത്തിൽനിന്നു, അഹരാഗമേ=പകൽസമയം വരുമ്പോൾ, സൎവ്വാഃ വ്യക്തയഃ=എല്ലാ വ്യക്തികളും, പ്രഭവന്തി=ഉണ്ടാകുന്നു, രാത്ര്യാഗമേ=രാത്രികാലമാകുമ്പോൾ, അവ്യക്തസംജ്ഞികേ=അവ്യക്തം എന്നു പേരായ, തത്രഏവ=അതിൽതന്നെ, പ്രലീയന്തേ=പ്രകൎഷേണ ലയിക്കുന്നു.

സത്യലോകം അനിത്യമെന്നു കാണിച്ചതിന്നുശേഷം ആ ലോകത്തിൽ പ്രവേശിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രാണികളുടെ അതി കഷ്ടമായ നിത്യദുഃഖത്തെ കാണിക്കുന്നു:—ബ്രഹ്മാവിന്റെ സുഷുപ്തിക്കു് അവ്യക്തം എന്നു പേർ. മൂലകാരണമായ പ്രധാനത്തിന്നും അവ്യക്തമെന്ന പേരുണ്ടു്. അതിനെയല്ല, ബ്രഹ്മാവിന്റെ സുഷുപ്ത്യവസ്ഥയെയാണു് ഇവിടെ അവ്യക്തം എന്ന പദംകൊണ്ടു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. സത്യലോകത്തിലുള്ളവരെല്ലാം സുഷുപ്തനായ ബ്രഹ്മാവിൽ ലയിക്കുന്നു. സാധാരണ ജീവസുഷുപ്തി അവിദ്യനിമിത്തമുണ്ടാകുന്നു. ബ്രഹ്മാവിന്റെ സുഷുപ്തിയെന്നതങ്ങിനെ അവിദ്യനിമിത്തമുണ്ടാകുന്നതല്ല. എങ്കിലും ദൈനംദിനപ്രളയസ്ഥാനമാകയാൽ അവ്യക്തം എന്നാണതിന്നു പേർ. സൎവ്വ ചരാചരങ്ങളും ആ അവ്യക്തത്തിൽ ലയിച്ചിരിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മാവിന്റെ പകൽകാലം വരുമ്പോൾ ആ അവ്യക്തത്തിൽനിന്നു സകലവ്യക്തികളും ഉത്ഭവിക്കുന്നു. രാത്രിയെത്തുമ്പോൾ ആ അവ്യക്തത്തിൽ സകല വ്യക്തികളും ലയിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ഇങ്ങിനെ ഉത്ഭവം നാശം എന്ന ചക്രത്തിൽ ചുററിത്തിരിയുന്നു സകല പ്രാണിവൎഗ്ഗവും. സത്യലോകത്തിലുള്ള പ്രാണികളുടെ ഗതി ഇതാണെന്നു കാണിച്ചതുകൊണ്ടു ഇതരലോകനിവാസികളുടെ ഗതിയെന്താണെന്നു വേറെ പറയേണമെന്നില്ലല്ലൊ.

19. ഭൂതഗ്രാമഃ സ ഏവായം ഭൂത്വാ ഭൂത്വാ പ്രലീയതേ
രാത്ര്യാഗമേഽവശഃപാൎത്ഥ പ്രഭവത്യഹരാഗമേ.

സഃ അയം ഭൂതഗ്രാമഃ=ആ ഈ ഭൂതസമൂഹം, അവശഃ=അസ്വതന്ത്രമായിട്ടു, അഹരാഗമേ=പ

കൽസമയത്തിൽ, ഭൂതഗ്രാമം=ഭൂതസമൂഹം, രാത്ര്യാഗമേ=രാത്രിയാകുമ്പോൾ, പ്രലീയതേ=നിശ്ശേഷം ലയിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ഒരിക്കൽ ജനിച്ച് സുഖദുഃഖാദികളെ അനുഭവിച്ചശേഷം മരിച്ചവർ പിന്നെ ജനിക്കുന്നില്ല. അതിനാൽ അവൎക്ക ദുഃഖവുമില്ല. പിന്നെ ജനിച്ചു മരിക്കുന്നവരും അതുപോലെതന്നെ. അതിനാൽ ഒരേ ജീവൻ പലപ്പോഴും ദുഃഖം അനുഭവിക്കുന്നില്ല എന്നു വാദം ചെയ്യുന്നവരുണ്ട്. അവരുടെ ആ വാദം ദുഷ്ടമാണ് എന്നു കാണിച്ച് ജീവനുള്ള അവിദ്യാബന്ധം അനാദിയാണെന്നു കാണിക്കുന്നു:— ജീവൻ സത്യാവസ്ഥയിൽ പരമാത്മാവായിരിക്കേ ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളിൽ അഭിമാനിപ്പാൻ കാരണമായ അവിദ്യാദിബന്ധം അനാദിയാകുന്നു. അതു പലവിധത്തിലുമായതുകൊണ്ടാണ് സൃഷ്ടിയിൽ നാനാത്വം കാണപ്പെടുന്നത്. അങ്ങിനെയല്ലെങ്കിൽ നാനാത്വത്തിന്നു കാരണമെന്താണെന്നു ശാസ്ത്രരീതികൾക്കും യുക്തിക്കും അനുഭവത്തിന്നും യോജിക്കുന്നവിധത്തിൽ സ്ഥാപിപ്പാൻ ആൎക്കും സാധിക്കയില്ല. അതിനാൽ ബ്രഹ്മാവിൻെറ സുഷുപ്തിയെന്ന അവ്യക്തത്തിൽ അനാദിസിദ്ധങ്ങളും ലീനങ്ങളുമായ ആ പ്രാണിവൎഗ്ഗംതന്നെ അവിദ്യാബന്ധംനിമിത്തം അസ്വതന്ത്രമായതിനാൽ ബ്രഹ്മാവിൻെറ പകലിൽ ജനിക്കയും രാത്രിയിൽ ലയിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടു സംസാരചക്രത്തിൽത്തന്നെ ചുററിത്തിരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. ഹേ അൎജ്ജുന! ജീവഗതമായ അജ്ഞാനം നശിക്കുന്നതുവരെ ജനനമരണദുഃഖത്തിൽനിന്നു കരയണയുവാൻ സാധിക്കയില്ലെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

20. പരസ്തസ്മാത്തുഭാവോഽന്യോഽ വ്യക്തോഽവ്യക്താൽ സനാതനഃ
യഃ സസൎവ്വേഷുഭൂതേഷു നശ്യൽസു ന വിനശ്യതി.

തസ്മാൽ അവ്യക്താത്=ആ അവ്യക്തത്തിൽനിന്നു്, അന്യഃ=ഭിന്നമായ, അവ്യക്തഃ യഃഭാവഃ=അവ്യക്തമായ യാതൊരു ഭാവം, സനാതനഃ=നിത്യവും, പരഃ=പ്രകൃഷ്ടവുമാകുന്നു, സഃ=അത്, സൎവ്വേഷു ഭൂതേഷു=സകല ഭൂതങ്ങളും, ന ശ്യൽസു=നശിക്കുമ്പോൾ, ന വിനശ്യതി=നശിക്കുന്നില്ല.

വിഷയസുഖത്തിൽ ആഗ്രഹമുള്ളവൎക്ക പരമ്പരയാ ദുഃഖമേ ഉള്ളുവെന്നു നിശ്ചിതമായിരിക്കയാൽ വിവേകികൾ എന്നെ പ്രാപിപ്പാൻ പരിശ്രമിക്കേണം എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻ തനിക്കു അവ്യക്തസംബന്ധമില്ലെന്നും അതിനാൽ ശാശ്വതനാണെന്നും കാണിക്കുന്നു:—സകല ചരാചരവ്യക്തികളുടെ ഉൽപത്തിസ്ഥാനമായിട്ടു മുമ്പെ പറഞ്ഞ അവ്യക്തത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമായ യാതൊരവ്യക്തമുണ്ടോ അത് കൂടസ്ഥപരമാത്മാവാകുന്നു. ഒരു പ്രമാണത്തിന്നും വിഷയമല്ലാത്തതുകൊണ്ടു അവ്യക്തം എന്നു പരമാത്മാവിന്നും പേർ പറയപ്പെടുന്നു. ഭൂതോൽപത്തിസ്ഥാനമായ അവ്യക്തവും അതിൽനിന്നുണ്ടായ സകല കാൎയ്യങ്ങളും നശിക്കുമ്പോൾ കൂടസ്ഥപരമാത്മാവാകുന്ന അവ്യക്തത്തിന്നു നാശമില്ലാത്തതിനാൽ അത് ഉൽകൃഷ്ടവും നിത്യവുമാകുന്നു.

21. അവ്യക്തോഽക്ഷരഇത്യുക്ത സ്തമാഹുഃ പരമാം ഗതിം
യം പ്രാപ്യ ന നിവൎത്തന്തേ തദ്ധാമ പരമം മമ.

അവ്യക്തഃ=ആ അവ്യക്തം, അക്ഷരഃ ഇതി=നാശമില്ലാത്തതെന്നു്, ഉക്തഃ=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, തം=അതിനെ, പരമാംഗതിം=അത്യുത്തമപ്രാപ്യസ്ഥാനമെന്നു്, ആഹുഃ=പറയുന്നു, യം=യാതൊന്നിനെ, പ്രാപ്യ=പ്രാപിച്ചിട്ടു, നനിവൎത്തന്തെ=മടങ്ങിവരുന്നില്ലെയൊ, തത്=അത്, മമ=എൻെറ, പരമം ധാമ=ഉത്തമപ്രകാശാത്മകസ്വരൂപമാകുന്നു.

ആ അവ്യക്തം നാശരഹിതമായ കൂടസ്ഥപരമാത്മാവാകുന്നു. അതിനെ പ്രാപിക്കുന്നുതന്നെ പരമഗതിയെന്നു ശ്രുതികൾ പറയുന്നു. യാതൊരു പരമാത്മാവിനെ പ്രാപിച്ചാൽ പിന്നെ ജന്മത്തിന്നവകാശമില്ലെന്നു വരുന്നുവോ ആ സ്ഥാനം മായേശ്വരനായ എൻെറ പരമോൽകൃഷ്ടമായ സ്വരൂപമാകുന്നു. അത് പ്രകൃതിയെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നതും ഏതുകാലത്തിലും നാശമില്ലാത്തതുമായ എൻെറ തേജഃസ്വരൂപമാകുന്നു.

22. പുരുഷഃ സപരഃ പാൎത്ഥ ഭക്ത്യാ ലഭ്യസ്ത്വനന്യയാ
യസ്യാന്തഃസ്ഥാനിഭൂതാനി യേന സൎവ്വമിദം തതം.

പരഃ പുരുഷഃ സഃ=പരമപുരുഷനായ അവൻ, അനന്യയാ=അന്യഭാവത്തോടുകൂടാതിരിക്കുന്ന, ഭക്ത്യാ തു=ഭക്തിയാൽമാത്രം, ലഭ്യഃ=ലഭിക്കപ്പെടുവാൻ കഴിയും, യസ്യ=യാതൊരുവന്റെ, അന്തസ്ഥാനി=ഉള്ളിൽ ഇരിക്കുന്നവ, ഭൂതാനി=ഈ ഭൂതങ്ങൾ. യേന=യാതൊരുവനാൽ, ഇദംസർവ്വം=ഇതു സകലവും, തതം=വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാന്റെ സത്യസ്വരൂപം നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മമാണെന്നു മുമ്പെത്തെ മന്ത്രത്താൽ ഉപദേശിച്ചു. ആ സ്ഥാനത്തെ പ്രാപിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്നവർക്കാവശ്യമായ സാധനം എന്താണെന്നിപ്പോൾ പറയുന്നു:—ആ പരമപുരുഷനെ അല്ലെയോ പാർത്ഥ! അന്യഭാവമില്ലാത്തതായ ഭക്തികൊണ്ടുമാത്രം പ്രാപിപ്പാൻ കഴിയും. ഭക്തിയെന്ന വാക്കിന്നിവിടെ അറിവെന്നർത്ഥം. പരമാത്മാവേകനല്ലാതെ അന്യമായിട്ടു മറ്റൊന്നുമില്ലെന്നുള്ള ജ്ഞാനംകൊണ്ടു മാത്രമേ ആ പരമപദവിയെ പ്രാപിക്കാൻ കഴികയുള്ളൂ. അതുകൊണ്ടു ആ പരമാത്മാവുതന്നെ ഞാനെന്ന ഭാവത്തെ നിരന്തരാഭ്യാസത്താൽ ഉറപ്പിക്കേണം. അതിസൂക്ഷ്മമായ പരമാത്മാവിൽ ബുദ്ധി എങ്ങിനെ പ്രവേശിക്കും എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. സകല ചരാചരങ്ങളും കാണപ്പെടുന്നുണ്ടല്ലൊ. അവയ്ക്കധിഷ്ഠാനം പരമാത്മാവാകുന്നുവെന്നു കണ്ടാൽമതി. ഉല്പത്തിയും ലയവുമുള്ള വസ്തുക്കൾക്കു് സത്യത്വമില്ല. അതുകൊണ്ടു അസത്യത്തിനു നിലനില്പാൻ സത്യമായ അധിഷ്ഠാനംവേണം. അധിഷ്ഠാനത്തെ ആശ്രയിച്ചു വിളങ്ങുന്ന ഭൂതങ്ങളെ മിഥ്യാത്വേന കാണ്മാൻ അഭ്യസിക്കുമ്പോൾ അധിഷ്ഠാനവസ്തുജ്ഞാനം ഉണ്ടാകും. ഈ മാർഗ്ഗം പ്രയാസമേറിയതാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നവർക്കു മറ്റൊരുപായം പറയുന്നു:—ഈ കാണപ്പെടുന്ന ചരാചരമായ ജഡം ഏതൊന്നിനാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിട്ടു വിളങ്ങുന്നുവോ, ഏതൊരുപ്രകാശത്താൽ സൂര്യാദി സകലഗോളങ്ങളും പ്രകാശിക്കുന്നുവോ ആ പരമതേജോധാമം പരമാത്മാവു്. അതുതന്നെ ഞാൻ. പ്രകാശ്യങ്ങളായ ജഡവസ്തുക്കൾ പ്രകാശത്തെക്കൂടാതെ വേറെയില്ലെന്നതു പ്രസിദ്ധവും അനുഭവവുമാകയാൽ ജഡമായ ദേഹാദിപ്രപഞ്ചത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന നിത്യതേജസ്സ്വരൂപനായ പരമാത്മാവു് എല്ലാമായി വിളങ്ങുന്നുവെന്ന ബോധത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു പരമാത്മസാക്ഷാൽകാരം സമ്പാദിക്കാം.

23. യത്രകാലേത്വനാവൃത്തി മാവൃത്തിം ചൈവയോഗിനഃ
പ്രയാതായാന്തി തം കാലം വക്ഷ്യാമി ഭരതർഷഭ!

യോഗിനഃ=രണ്ടുവിധത്തിലുള്ള യോഗികൾ, യത്രകാലേ=യാതൊരുകാലത്തിൽ, പ്രയാതാഃ=മരിച്ചവരായിട്ടു്, അനാവൃത്തിം=പുനരാവൃത്തിയില്ലായ്മയേയും, ആ വൃത്തിം ച ഏവ=പുനരാവൃത്തിയേയും, യാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നുവോ, ഭരതർഷഭ!=ഹേ അർജ്ജുന! തം കാലം=ആ കാലത്തെ, വക്ഷ്യാമി=ഞാൻ പറയാം.

ഓംകാരോപാസകന്മാരായ സന്ന്യാസികളും തപസ്സാചരിക്കുന്ന കർമ്മയോഗികളും ഏതുകാലത്തിൽ മരിക്കുന്നവരായിട്ടു പുനർജന്മമില്ലാത്തവരും ഉള്ളവരുമായിഭവിക്കുന്നുവോ ആ കാലവിശേഷത്തെ ഞാൻ പറയാം. ശ്രദ്ധിച്ചു കേട്ടുകൊൾക.

24. അഗ്നിർജ്ജ്യോതി രഹഃ ശുക്ലഃ ഷണ്മാസാ ഉത്തരായണം
തത്ര പ്രയാതാ ഗച്ഛന്തി ബ്രഹ്മബ്രഹ്മവിദോ ജനാഃ.

അഗ്നിഃ=അഗ്നിയെന്ന ദേവത, ജ്യോതിഃച=ജ്യോതിർദ്ദേവത, ശുക്ലഃ=ശുക്ലപക്ഷദേവത, ഷണ്മാസാഃ=ആറുമാസങ്ങളുടെ ദേവതകൾ, ഉത്തരായണം=ഉത്തരായണം എന്ന കാലം, തത്ര=ആ കാലത്തിൽ, പ്രയാതാഃ=മരിച്ച, ബ്രഹ്മവിദഃ=ബ്രഹ്മോപാസകന്മാർ, ബ്രഹ്മഗച്ഛന്തി=ബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു.

രണ്ടുതരത്തിലുള്ള യോഗികളും സമകാലത്തിൽ മരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഒരാൾക്കു പുനരാവൃത്തിയും മറ്റൊരാൾക്കു അപുനരാവൃത്തിയും എങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും എന്നു കാണിപ്പാൻ അവർക്കു പോകാനുള്ള അയനം—മാർഗ്ഗം—ഒന്നല്ല. രണ്ടാണെന്നു വിഭജിച്ചു കാണിക്കുന്നു:—ഓംകാരത്തെ ബ്രഹ്മമായിട്ടുപാസിക്കുന്ന യോഗികൾ ഉത്തരായണദേവതയായ അഗ്നി, കാലാഭിമാനിനിദേവതയായ ജ്യോതിസ്സ്,പകലിന്റെ അഭിമാനിനിയായ ദേവത, മകരംമുതൽക്കുള്ള ആറുമാസങ്ങളുടെ അഭിമാനിനികളായ ദേവതകൾ ഇവരിൽക്കൂടെ ക്രമത്തിൽ ബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. നേരിട്ടു ബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല. ഓരോ സ്ഥാനത്തിൽ ചെന്നവിടെ

വിശ്രമിച്ചശേഷം ക്രമത്തിൽ ബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കും. അഹംബ്രഹ്മാസ്മിയെന്ന സാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ച യോഗികളാകട്ടെ ദേഹത്യാഗാനന്തരം ബ്രഹ്മമായി ഭവിക്കും. ഇതാണ് ബ്രഹ്മോപാസകനും ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കും തമ്മിൽ ഭേദം എന്നു ധരിക്കേണം. ഇവിടെ "ബ്രഹ്മവിദഃ" എന്ന പദം ബ്രഹ്മോപാസകനെ കാണിക്കുന്നു. സാക്ഷാൽ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയാകട്ടെ ജീവന്മുക്തി സുഖത്തെയും വിദേഹകൈവല്യത്തെയും മറവുകൂടാതെ അനുഭവിക്കുന്നു.

25. ധൂമോരാത്രിസ്തഥാ കൃഷ്ണഃ ഷൺമാസാ ദക്ഷിണായനം
തത്രചാന്ദ്രമസംജ്യോതിർയോഗീ പ്രാപ്യ നിവർതതേ.

ധൂമഃ=ധൂമാഭിമാനിനിയായ ദേവത, രാത്രിഃ=രാത്രിയെ അഭിമാനിക്കുന്ന ദേവത, തഥാകൃഷ്ണഃ=അപ്രകാരം കൃഷ്ണപക്ഷാഭിമാനിനിയായ ദേവത,ഷൺമാസാഃ=ആറുമാസങ്ങളെഅഭിമാനിക്കുന്ന ദേവതകൾ, ദക്ഷിണായനം=ഈ ദേവതകൾ വസിക്കുന്ന ഭാഗം ദക്ഷിണായനം, തത്രപ്രയാതഃ യോഗീ=അതിൽക്കൂടെ പ്രയാണംചെയ്യുന്ന യോഗി, ചാന്ദ്രമസംജ്യോതിഃ=ചന്ദ്രസംബന്ധിയായ തേജസ്സിനെ, പ്രാപ്യ=പ്രാപിച്ചിട്ട്, നിവർത്തതേ=പുനരുത്ഭവിക്കുന്നു.

ധൂമം, രാത്രി, കൃഷ്ണപക്ഷം, കർക്കടകം മുതൽ ആറുമാസം, ഇവയെ അഭിമാനിക്കുന്ന ദേവതകൾ വസിക്കുന്ന മാർഗ്ഗം ദക്ഷിണായനമാകുന്നു. ആ മാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടെ സഞ്ചരിക്കുന്ന കർമ്മയോഗി താൻചെയ്ത ഇഷ്ടാപൂർത്താദികർമ്മഫലങ്ങളെ ചന്ദ്രലോകത്തിൽ അനുഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ പിന്നെയും മനുഷ്യലോകത്തിൽ ജനിക്കും. ഇങ്ങിനെ കർമ്മശ്രദ്ധയുള്ളവൎക്കു ജനനമരണപരമ്പരയല്ലാതെ അതിൽനിന്നു മുക്തി സിദ്ധിക്കയില്ലെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

26. ശുക്ലകൃഷ്ണേ ഗതീഹ്യേതേ ജഗതഃ ശാശ്വതേ മതേ
ഏകയാ യാത്യനാവൃത്തി മന്യയാഽവർത്തതേ പുനഃ

ശുക്ലകൃഷ്ണേ=ശുക്ലയും കൃഷ്ണയുമായ, ഏതേഗതീ=ഈ രണ്ടുമാർഗ്ഗങ്ങൾ, ജഗതഃ=ലോകത്തിന്നു, ശാശ്വതേമതേ=ശാശ്വതകൾ ആകുന്നു, ഏകയാ=ഒന്നിൽക്കൂടെ, അനാവൃത്തിം=ആവൃത്തിയില്ലായ്മയെ, യാതി=പ്രാപിക്കുന്നു, അന്യയാ=ഇതരത്തിൽക്കൂടെ, പുനഃ ആവർത്തതേ=പിന്നെയും ആവർത്തിക്കുന്നു.

എന്നാൽ ഈ ദുഃഖം ഗ്രഹികൾക്ക് എപ്പോഴെങ്കിലും ഒരിക്കൽ അല്ലേ ഉള്ളുവെന്നു വിചാരിക്കേണ്ട:— ജ്ഞാനപ്രകാശം അധികമുള്ള അഗ്ന്യാദിദേവതകളുള്ള മാർഗ്ഗം ശുക്ലം, ധൂമാദിദേവതകളുള്ളമാർഗ്ഗം കൃഷ്ണം. ഈ രണ്ടു മാർഗ്ഗങ്ങൾ ജ്ഞാനത്തിന്നോ കർമ്മത്തിന്നോ അധികാരം സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന മനുഷ്യൎക്കു മരണാനന്തരം പോവാനുള്ള ശാശ്വതമാർഗ്ഗങ്ങളാകുന്നു. ആദ്യത്തേതിന്നു ദേവയാനമെന്നും രണ്ടാമത്തേതിന്നു പിതൃയാനമെന്നും പേർ. ദേവയാനത്തിൽക്കൂടെ പോകുന്നവർ ക്രമത്തിൽ ബ്രഹ്മത്തിൽ ലയിക്കുന്നു. രണ്ടാമതു ജനിക്കുകയില്ല. പിതൃയാനത്തിൽക്കൂടെ പോകുന്നവർ ചന്ദ്രലോകത്തിൽ പുണ്യഫലം അനുഭവിച്ചശേഷം രണ്ടാമതു ജനിക്കും. ജ്ഞാനാധികാരം സിദ്ധിക്കാത്ത പ്രാകൃതന്മാരാകട്ടെ ആവൃത്തിമാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടെ അനന്ത ജന്മങ്ങൾകൊണ്ടു ജ്ഞാനമാർഗ്ഗപ്രവേശത്തിന്നധികാരികളായ്വരും. അപ്പോൾ അവൎക്കീജ്ഞാനമാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടെ പോകാൻ കഴിയും. ഈ രണ്ടുഗതികൾ എന്നും ഉള്ളവയാകുന്നു. ജീവന്മാർ അനാദികളും നിത്യങ്ങളും അനന്തങ്ങളുമാകയാൽ ഈ രണ്ടുഗതികൾ എന്നുമുള്ളവതന്നെ.

27. നൈതേസൃതീ പാൎത്ഥജാനൻ യോഗീ മുഹ്യതി കശ്ചന
തസ്മാൽ സർവേഷു കാലേഷു യോഗയുക്തോഭവാർജ്ജുന!

ഏതേ സൃതീ=ഈ രണ്ടു ഗതികളെ, ജാനൻ=അറിയുന്ന, കശ്ചനയോഗീ=ഒരു യോഗിയും, ന മുഹ്യതി=മോഹിക്കയില്ല, തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ടു, സർവ്വേഷു കാലേഷു=എല്ലാ കാലങ്ങളിലും, യോഗയുക്തഃ ഭവ=യോഗം അനുഷ്ഠിച്ചുകൊൾക.

ശുക്ലഗതിയുടെ ഫലം മോക്ഷം, കൃഷ്ണഗതി ഫലം ബന്ധം. എന്നറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന യോഗി ഇതിൽ നന്നെ മനസ്സിരുത്തേണം എന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ഈ രണ്ടു മാർഗ്ഗങ്ങളുടെ സ്വരൂപം ഫലം കാരണം എന്നിവ അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന യോഗിക്കു പ്രമാദം വരുവാനവകാശമില്ല.

അതുകൊണ്ടു ഹേ അർജ്ജുന! മോക്ഷമാർഗ്ഗത്തിൽ എത്തുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്ന ഒരുവൻ എല്ലാകാലത്തിലും ഭോജനാദികാലങ്ങളിൽക്കൂടെ ബ്രഹ്മാനുസന്ധാനം ചെയ്യേണ്ടതാകുന്നു. പുനർജ്ജന്മഹേതുകമായ കർമ്മശ്രദ്ധയെ തീരെയുപേക്ഷിച്ച് ബ്രഹ്മധ്യാനത്തിൽ തൽപരനായവൻ മോക്ഷത്തിന്നധികാരിയാകുന്നുവെന്നു സിദ്ധാന്തം.

28. വേദേഷു യജ്ഞേഷു തപസ്സുചൈവ ദാനേഷുയൽപുണ്യഫലംപ്രദിഷ്ടം
അത്യേതിതൽ സർവമിദംവിദിത്വാ യോഗീപരംസ്ഥാനമുപൈതിചാദ്യം.

വേദേഷു=വേദങ്ങളിലും, യജ്ഞേഷു=യജ്ഞങ്ങളിലും, തപസ്സു=തപസ്സുകളിലും, ദാനേഷു=ദാനങ്ങളിലും, യൽപുണ്യഫലം=യാതൊരു പുണ്യഫലം, പ്രദിഷ്ടം=നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ, തൽ സർവ്വം=അതെല്ലാററിനെയും, ഇദം=ഇതിനെ, വിദിത്വാ=അറിഞ്ഞിട്ടു, യോഗീ=സഗുണബ്രഹ്മോപാസകൻ, അത്യേതി=അതിക്രമിക്കുന്നു, സ്ഥാനം=സർവ്വാധിഷ്ഠാനവും, ആദ്യം=സർവ്വകാരണവുമായ, പരം=പരബ്രഹ്മത്തെ, ഉപൈതിച=പ്രാപിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

ഉത്തരായണം ദക്ഷിണായനം എന്ന രണ്ടു മാർഗ്ഗങ്ങൾ യോഗികൾക്കും കർമ്മികൾക്കും ഉണ്ടെന്നും അതിൽക്കൂടെ പോകുന്നവൎക്കുള്ള ഫലം ഇന്നതാണെന്നും ഉറപ്പിച്ചശേഷം സഗുണബ്രഹ്മോപാസകനായ യോഗി അനുഭവിക്കുന്ന പരമഫലത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—ഋഗാദികളായ നാലു വേദങ്ങൾ അംഗങ്ങളോടുകൂടെ വിധിപ്രകാരം പഠിക്കുന്നതുകൊണ്ടും, ഗർഭാധാനം മുതൽ അശ്വമേധംവരേയുള്ള സംസ്കാരകർമ്മങ്ങളും യാഗങ്ങളും വേണ്ടുംവിധം അംഗോപാംഗങ്ങളോടുകൂടെ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതുകൊണ്ടും, കൃച്ഛ്രം ചാന്ദ്രായണം മുതലായ തപസ്സുകൾ കോട്ടംകൂടാതെ ആചരിക്കുന്നതുകൊണ്ടും കന്യാദാനം, ഗോദാനം,അശ്വദാനം,ഹിരണ്യദാനം ഇങ്ങിനെ ഉൽകൃഷ്ടങ്ങളായ ദാനങ്ങൾ സൽപാത്രങ്ങളിൽ പുണ്യകാലങ്ങളിൽ പുണ്യദേശങ്ങളിൽ വെച്ച് സമർപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടും യാതൊരു പുണ്യം അതാതാളുകൾക്കു കിട്ടുമെന്നു ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നുവോ അവയെ അതിക്രമിക്കുന്ന പുണ്യഭോഗം സഗുണബ്രഹ്മോപാസകനു അഗ്ന്യാദിദേവതകളുടെ ലോകങ്ങളിൽ സിദ്ധിക്കുന്നു. മാത്രമല്ല, സർവ്വാധിഷ്ഠാനവും സർവ്വകാരണവുമായ പരബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കയും ചെയ്യുന്നു. അതുകൊണ്ടു മദ്ധ്യമാധികാരികളായ മോക്ഷേച്ഛുക്കൾ ഭേദാതീതമായ ബ്രഹ്മത്തെ പ്രണവദ്വാരാ ഉപാസിക്കേണ്ടതാവശ്യം, എന്നുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാ സൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദേ അക്ഷരപരബ്രഹ്മയോഗോനാമ അഷ്ടമോധ്യായഃ സമാപ്തഃ.
ശുഭമസ്തു.

ഓം നമോഭഗവതേവാസുദേവായ.

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 9-ാം അദ്ധ്യായം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

1. ഇദംതുതേഗുഹ്യതമം പ്രവക്ഷ്യാമ്യനസൂയവേ
ജ്ഞാനം വിജ്ഞാനസഹിതം യൽജ്ഞാത്വാ മോക്ഷ്യസേfശുഭാത്.

ഗുഹ്യതമം=അത്യന്തം രഹസ്യവും, വിജ്ഞാനസഹിതം=അനുഭവത്തോടുകൂടിയതുമായ, ഇദം തു ജ്ഞാനം=ഈ ജ്ഞാനത്തെയാകട്ടെ, അനസൂയവേതേ=അസൂയാദിദോഷങ്ങളില്ലാതിരിക്കുന്ന നിന്നോടു, പ്രവക്ഷ്യാമി=പ്രകർഷേണ പറയാം, യത് ജ്ഞാത്വാ=യാതൊന്നിനെ അറിഞ്ഞിട്ടു, അശുഭാത്=സംസാരദുഃഖത്തിൽനിന്ന്, മോക്ഷ്യസേ= നീ മുക്തനാകും.

മന്ദാധികാരികൾക്ക് നിഷ്കാമകർമ്മയോഗത്താൽ ചിത്തശുദ്ധി സിദ്ധിച്ചശേഷം ബ്രഹ്മോപാസനത്തെ മോക്ഷസാധനമായി നിശ്ചയിച്ചതിൽപിന്നെ, ശുദ്ധബുദ്ധികൾക്ക് ഇഹത്തിൽത്തന്നെ മോക്ഷസുഖം അനുഭവിക്കാനുപകരിക്കുന്ന ഉൽകൃഷ്ടമാർഗ്ഗത്തെ ഭക്തവാത്സല്യംനിമിത്തം സ്വയമേവ ഉപദേശിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്ന കരുണാനിധി ഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്യു

നു:—ഹേ അൎജ്ജുന! ഇതിന്നുമുമ്പെ സൂചിപ്പിച്ചതായ പരമപുരുഷൻെറ നിൎവ്വിശേഷസ്വരൂപത്തെ നിന്നോടു സ്പഷ്ടമായി പറയാം. അണിമാദ്യഷ്ടൈശ്വൎയ്യാദിസിദ്ധികളെ നൽകുന്ന യോഗചൎയ്യാദികളെക്കാൾ അതി രഹസ്യസംഗതിയാകുന്നു. ആ സ്വരൂപത്തെ അറിയുമ്പോൾ അതിൻെറ സാക്ഷാൽകാരവും സിദ്ധിക്കും. ദുൎഗ്ഗുണമുള്ളവരോടിതുപദേശിച്ചുകൂടാ. അസൂയാദിദോഷങ്ങളൊന്നുമില്ലാത്ത ശിഷ്യനായതുകൊണ്ടു നിനക്കുപദേശിക്കാം. ഈ ജ്ഞാനവും തദ്വാരാ സാക്ഷാൽകാരവും ഉണ്ടായാൽ പിന്നെ നിനക്കു സംസാരദുഃഖകാരണമായ അവിദ്യാബന്ധം ഉണ്ടാകയില്ല. നീ മുക്തനായ് ഭവിക്കും.

2. രാജവിദ്യാരാജഗുഹ്യം പവിത്രമിദമുത്തമം
പ്രത്യക്ഷാവഗമംധൎമ്മ്യം സുസുഖംകൎത്തുമവ്യയം

ഇദം=ഇതു, രാജവിദ്യാ=വിദ്യകളുടെ രാജാവും, രാജഗുഹ്യം=ഗുഹ്യങ്ങളുടെ രാജാവും, ഉത്തമം പവിത്രം=അത്യന്തം പരിശുദ്ധികരവും, പ്രത്യക്ഷാവഗമം=പ്രത്യക്ഷമായറിവാൻ കഴിയുന്നതും, ധൎമ്മ്യം=എല്ലാവക്കും ധൎമ്മമായതും, കൎത്തും=സമ്പാദിപ്പാൻ, സുസുഖം=പ്രയാസമില്ലാത്തതും, അവ്യയം=നാശമില്ലാത്തതുമാകുന്നു.

പറവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ജ്ഞാനം സമ്പാദിക്കേണ്ടതുതന്നെയെന്ന താല്പൎയ്യംജനിക്കുവാനാവശ്യമായ അതിൻെറ മഹിമയെ കാണിക്കുന്നു:—ഇതു് ജ്ഞാനങ്ങളിൽവെച്ചും ഗുഹ്യങ്ങളിൽവെച്ചും രാജാവാകുന്നു. ശാസ്ത്രാധ്യയനാദിജന്യങ്ങളായ ജ്ഞാനങ്ങൾ സംസാരത്തെ വൎദ്ധിപ്പിക്കും. ബ്രഹ്മവിദ്യയാകട്ടെ സംസാരാസാരതയെ ധരിപ്പിച്ചു് തീവ്രവൈരാഗ്യവും മോക്ഷേച്ഛയും ജനിപ്പിച്ചു് സകലദുഃഖത്തിൽനിന്നുംമോചിപ്പിക്കും. അതിനാൽ രാജവിദ്യയാണിതു. രഹസ്യമായി സൂക്ഷിക്കേണ്ടതായ മന്ത്രങ്ങൾ,യന്ത്രങ്ങൾ, ദിവ്യൌഷധങ്ങൾ എന്നിവയെക്കാൾപരമഫലപ്രദമാകയാൽ ഇതു് രാജഗുഹ്യമാകുന്നു. സൂൎയ്യൻ, അഗ്നി, വായു, മുതലായവരും ഗംഗാദി പുണ്യനദികളും നരകഹേതുവായ പാപത്തെ നശിപ്പിക്കും. അതും തൽകാലത്തേമാത്രം. മേലാൽ പാപമില്ലാതാക്കാൻ അവയ്ക്കൊന്നും കഴികയില്ല. അതിനാൽ അവയെല്ലാം ശുദ്ധമാക്കുന്നവയെന്നു മാത്രം പറയാം. ഈ ബ്രഹ്മവിദ്യയാകട്ടെ അനന്തജന്മങ്ങളിൽ സമ്പാദിച്ച പുണ്യപാപങ്ങളെയെല്ലാം സംഹരിക്കുന്നതിനാൽ അത്യുൽകൃഷ്ടമായ ശുദ്ധിയെ ജനിപ്പിക്കുന്നതാകുന്നു. അതിന്നുയോഗ്യതയുണ്ടെന്നറിവാൻ മററു പ്രമാണങ്ങളാവശ്യമില്ല. ആ ജ്ഞാനം ആൎക്കുണ്ടോ അവന്നതു് പ്രത്യക്ഷമായനുഭവപ്പെടുന്നതാകുന്നു. എന്നാൽ അതു സമ്പാദിപ്പാൻ പ്രയാസവുമധികമില്ല. എളുപ്പത്തിൽ സമ്പാദിക്കാം. വിശിഷ്ടനായ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയെ ഉപാസിച്ചു സന്തോഷിപ്പിച്ചാൽ കിട്ടാവുന്നതാണ്. എളുപ്പത്തിൽ കിട്ടുന്നതുകൊണ്ടു ഫലം കുറഞ്ഞതായിരിക്കുമോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. നാശരഹിതമായ മുക്തിയാണതിൽനിന്നു സിദ്ധിക്കുന്ന പരമഫലം.

3. അശ്രദ്ദധാനാഃപുരുഷാ ധൎമ്മസ്യാസ്യപരംതപ!
അപ്രാപ്യമാം നിവൎത്തന്തേ മൃത്യുസംസാരവൎത്മനി.

അസ്യധൎമ്മസ്യ=ഈ ധൎമ്മത്തിൻെറ ഫലത്തിൽ, അശ്രദ്ദധാനാഃ=ശ്രദ്ധിക്കാതിരിക്കുന്ന, പുരുഷാഃ=പുരുഷന്മാർ, മാം അപ്രാപ്യ=എന്നെ പ്രാപിക്കാതെ, മൃത്യുസംസാരവൎത്മനി=മരണസഹിതദുഃഖമാൎഗ്ഗത്തിൽ, നിവൎത്തന്തേ=നിതരാംവൎത്തിക്കുന്നു.

സമസ്തദുഃഖാന്ധകാരത്തെ നശിപ്പിക്കുന്ന സൂൎയ്യസ്ഥാനീയമായ ജ്ഞാനത്തെ സമ്പാദിക്കാൻ ശ്രമിക്കാതെ കൎമ്മമാൎഗത്തിൽ പരിഭ്രമിക്കുന്നവരിൽ കരുണയോടുകൂടെ ഭഗവാൻ പരിതപിച്ചു പറയുന്നു:— ഈ പറഞ്ഞ ധൎമ്മത്തിൻെറ—ജ്ഞാനത്തിൻെറ—ഫലത്തിൽ ശ്രദ്ധിക്കാതെ പുനരാവൃത്തിക്കു കാരണമായ കൎമ്മത്തിൽ ഏൎപ്പെടുന്ന പുരുഷന്മാർ എന്നെ പ്രാപിക്കാതെ വീണ്ടും വീണ്ടും ജനിക്കുക മരിക്കുക എന്ന മാൎഗത്തിൽതന്നെ കിടന്നു ദുഃഖം അനുഭവിക്കുന്നുവെല്ലൊ. അതെത്രയും കഷ്ടം! സംസാരദുഃഖനിവൃത്തിജ്ഞാനംകൊണ്ടു മാത്രമല്ലാതെ കൎമ്മംകൊണ്ടു സാധ്യമല്ലെന്നു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

4 മയാതതമിദംസൎവ്വം ജഗദവ്യക്തമൂൎത്തിനാ
മൽസ്ഥാനിസൎവ്വഭൂതാനി നചാഹം തേഷ്വവസ്ഥിതഃ

അവ്യക്തമൂൎത്തിനാ=അറിയപ്പെടുവാൻ കഴിയാത്ത അതിസൂക്ഷ്മസ്വരൂപത്തോടുകൂടിയ, മയാ=

എന്നാൽ, സൎവ്വം ഇദം ജഗത്=സകലമായ ഈ ലോകം, തതം=വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. സൎവ്വഭൂതാനി=സകലഭൂതങ്ങളും, മൽസ്ഥാനി=എന്നിൽ ഇരിക്കുന്നു, (ഇതിഉച്യതേ=എന്നു പറയപ്പെടുന്നു) തേഷു=അവയിൽ, അഹം=ഞാൻ, ന ച അവസ്ഥിതഃ=അവസ്ഥിതനല്ല.

ജഗദുൽപത്തികാരണമായ അവ്യക്തത്തിൽനിന്നന്യമായ അവ്യക്തമാണ് പരബ്രഹ്മം എന്നു എട്ടാമദ്ധ്യായത്തിൽ പറഞ്ഞതിനെ ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ വിശദമാക്കുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ ജ്ഞാനത്തെയും വിജ്ഞാനത്തെയും കുറിച്ചുപദേശിക്കുന്നു:—ഒരു പ്രമാണംകൊണ്ടും അറിവാൻ സാധിക്കാത്തതായ സ്വരൂപമുള്ള ഞാൻ നിമിത്തം ഈ ജഗത്തു പ്രകാശിക്കുന്നു. സൂൎയ്യപ്രകാശത്താൽ ജഡവസ്തുക്കൾ വിളങ്ങുന്നതുപോലെ എന്റെ പ്രകാശത്താൽ ജഗത്തു പ്രകാശിക്കുന്നു. തിരമാല, നുര, മുതലായവ ജലസത്തയെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു പ്രകാശിക്കുന്നതുപോലെയും, ബിംബഭൂതമായ മുഖം ദൎപ്പണത്തിൽ പ്രതിബിംബരൂപേണ പ്രകാശിക്കുന്നതുപോലെയും എന്റെ പരമസത്ത ജഗദാകാരേണ വിളങ്ങുന്നു. അതുകൊണ്ടു അവ്യക്തമഹദാദികളായ സകല ഭൂതങ്ങളും എന്നിൽഇരിക്കുന്നുവെന്നു പറയപ്പെടുന്നു. ഞാൻ ആ ഭൂതങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നില്ല. എനിക്കു ഒന്നിനോടും ചേൎച്ചയും വിടൎച്ചയുമില്ല. എന്നെ കൂടാതെ സത്യമായ വസ്ത്വന്തരം ഇല്ലാത്തതുകൊണ്ടുചേൎച്ചക്കും വിടൎച്ചക്കും അവകാശമില്ലെന്നു സാരം.

5. നചമൽസ്ഥാനിഭൂതാനി പശ്യമേ യോഗമൈശ്വരം
ഭൂതഭൃന്നചഭൂതസ്ഥോ മമാത്മാ ഭൂതഭാവനഃ.

ഭൂതാനി=ഭൂതങ്ങൾ, നചമൽസ്ഥാനി=എന്നിൽ ഇരിക്കുന്നില്ല, മമ ആത്മാ=എന്റെ ആത്മാവ്, ഭൂതഭാവനഃ=ഭൂതങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതും, ഭൂതഭൃത് ച=ഭൂതങ്ങളെ ഭരിക്കുന്നതുമാകുന്നു, ഭൂതസ്ഥഃ നച=ഭൂതങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നവനല്ല, ഐശ്വരം മേ യോഗം=ഈശ്വരസംബന്ധിയായ എന്റെ യോഗത്തെ, പശ്യ=കണ്ടുകൊൾക.

പരിപൂൎണ്ണനിൎവ്വികാരബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ നിന്തിരുവടി ഭൂതങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നില്ലെന്നുവന്നാലും ഭൂതങ്ങൾ അങ്ങയിൽ ഇരിക്കുന്നുവെന്നു വന്നുകൂടെയോ എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—ഭൂതങ്ങൾ എന്നിൽ ഇരിക്കുന്നില്ല. ഞാൻ ഭൂതങ്ങളിൽ ഇരിക്കാത്തതുപോലെ ഭൂതങ്ങൾ എന്നിലും ഇരിക്കുന്നില്ല. നിഷ്കലപരിപൂൎണ്ണബ്രഹ്മമായ എന്നിൽ ഭൂതങ്ങൾ ഇരിക്കേണമെങ്കിൽ എന്നെക്കൂടാതെ ഭൂതങ്ങൾ വേണമെല്ലോ. അതൊട്ടില്ലതാനും. എന്നാൽ ആകാശാദിഭൂതങ്ങളും ഭൌതികങ്ങളും കാണപ്പെടുന്നുണ്ടല്ലോ. അതിനെന്തു കാരണം എന്നറിയേണമെങ്കിൽ സൎവ്വദൃശ്യങ്ങളുടെ നിഷേധാവധിയായും അവയുടെ അഭാവത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതുമായ എന്റെ യോഗപ്രഭാവത്തെ സാക്ഷാത്തായറിഞ്ഞുകൊൾക. അതാണ് വിജ്ഞാനം. ഈശ്വരനായ എന്റെ ആത്മാവ്—യഥാൎത്ഥസ്വരൂപമായ ബ്രഹ്മം—പൃഥിവ്യാദികളായ സകലഭൂതങ്ങളെ സ്വസത്തകൊണ്ടും പ്രകാശംകൊണ്ടും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഭൂതഭൃത്താണെന്നു മാത്രമല്ലാതെ ഭൂതങ്ങളിൽ ഞാൻ ഇരിക്കുന്നില്ല. ഭൂതങ്ങളെ അഭിമാനിക്കുന്ന ആത്മാവായിട്ടും ഞാനിരിക്കുന്നില്ല. എന്നെക്കൂടാതെ പൃഥക്സത്തയില്ലാത്ത ഭൂതങ്ങൾ എന്നിലോ ഞാൻ ഭൂതങ്ങളിലൊ ഇരിക്കുന്നുവെന്നു വിചാരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ മരുഭൂമിയിൽ കാണുന്ന ജലംപോലെയും ആകാശത്തിൽ കാണുന്ന നീലനിറംപോലെയും ഭൂതങ്ങൾ എന്നിലിരിക്കുന്നുവെന്നും ഞാൻ ഭൂതങ്ങളിൽ ഇരിക്കുന്നില്ലെന്നും കണ്ടുകൊൾക. ആകാശത്തിൽ നീലനിറവും മരുഭൂമിയിൽ ജലവും സത്യമല്ലാത്തതുപോലെ ഭൂതങ്ങളും പൃഥക്സത്തയുള്ളവയല്ലെന്നു സാരം. അധിഷ്ഠാനജ്ഞാനം ഉണ്ടാകുമ്പോൾ ആരോപം മിഥ്യയാണെന്നനുഭവപ്പെടും. ആകയാൽ ഭൂതങ്ങൾ എന്നിലോ ഞാൻ ഭൂതങ്ങളിലൊ ത്രികാലത്തിലും ഇരിക്കുന്നില്ലെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

6. യഥാകാശസ്ഥിതോനിത്യം വായുഃ സർവത്രഗോ മഹാൻ
തഥാസർവാണി ഭൂതാനി മൽസ്ഥാനീത്യുപധാരയ.

സൎവ്വത്രഗഃ=എങ്ങും സഞ്ചരിക്കുന്ന, മഹാൻവായുഃ=മഹാനായ വായു, നിത്യം=എപ്പോഴും, യഥാ ആകാശസ്ഥിതഃ=എപ്രകാരം ആകാശത്തിലിരിക്കുന്നുവോ, തഥാസൎവ്വാണിഭൂതാനി=അപ്രകാരം സകല ഭൂതങ്ങളും, മൽസ്ഥാനി=എന്നിൽ ഇരിക്കുന്നു. ഇതിഉപധാരയ=എന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

മഹത്തുക്കളായ ആകാശാദിഭൂതങ്ങളും അവയുടെ കാര്യങ്ങളായ ലോകങ്ങളും സൂക്ഷ്മത്തിൽവെച്ചും അതിസൂക്ഷ്മസ്വരൂപനായ അങ്ങയിൽ–ബ്രഹ്മത്തിൽ–എങ്ങിനെയിരിക്കും എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—ആകാശത്തെ സ്പർശിക്കാതെതന്നെ സർവ്വത്ര നിത്യവും സഞ്ചരിക്കുന്ന മഹൽപരിമാണമുള്ള വായു ആകാശത്തിൽ എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നുവോ അപ്രകാരം മഹദാദികളായ സകല ഭൂതങ്ങളും പരിപൂർണ്ണനും നിരാകാരനും നിരന്തരനുമായ എന്നിൽ–ബ്രഹ്മത്തിൽ–ഇരിക്കുന്നുവെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക. സൂക്ഷ്മത്തിൽവെച്ചത്യന്തസൂക്ഷ്മവും മഹത്തിൽവെച്ചതിമഹത്തും ഞാൻ ഏകൻതന്നെയെന്നു സാരം.

7. സർവഭൂതാനികൌന്തേയ പ്രകൃതിം യാന്തിമാമികാം
കല്പക്ഷയേ പുനസ്താനി കല്പാദൌ വിസൃജാമ്യഹം.

സർവ്വഭൂതാനി=സകലഭൂതങ്ങളും, കല്പക്ഷയേ=കല്പാവസാനത്തിൽ, മാമികാംപ്രകൃതിം=എന്റെ പ്രകൃതിയെ–മായയെ, യാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു. പുനഃകല്പാദൌ=പിന്നെ കല്പാരംഭത്തിൽ, അഹംവിസൃജാമി=ഞാൻ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു.

ആകാശത്തിൽ വായുവെന്നപോലെ സകല ഭൂതങ്ങളും തന്നിലിരിക്കുന്നുവെന്നു കാണിച്ചശേഷം ഭൂതങ്ങളുടെ ഉൽപത്തിയും തന്നിൽനിന്നുതന്നെ ലയവും തന്നിൽതന്നെ എന്നു കാണിക്കുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! യാതൊരുഭൂതങ്ങൾ എന്നിൽ ഇരിക്കുന്നുവോ അവ ബ്രഹ്മകല്പാവസാനത്തിൽ എന്റെ ത്രിഗുണാത്മികയായ അപരാപ്രകൃതിയിൽ ലയിക്കുന്നു. പിന്നെ ബ്രഹ്മകല്പം ആരംഭിക്കുമ്പോൾ ആ ഭൂതങ്ങളെതന്നെ വീണ്ടും ഞാൻ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു.

8. പ്രകൃതിം സ്വാമവഷ്ടഭ്യ വിസൃജാമി പുനഃ പുനഃ
ഭൂതഗ്രാമമിമംകൃൽസ്ന മവശം പ്രകൃതേർവശാത്.

സ്വാം പ്രകൃതിം=സ്വകീയയായ മായയെ, അവഷ്ടഭ്യ=അവലംബിച്ചിട്ട്, അഹം=ഞാൻ, പ്രകൃതേഃ വശാത്=പ്രകൃതിക്കധീനമായതുകൊണ്ടു, അവശം=അസ്വതന്ത്രമായ, കൃൽസ്നം ഇമം ഭൂതഗ്രാമം=സമസ്തമായ ഈ പ്രാണിവർഗ്ഗത്തെ, പുനഃ പുനഃ=വീണ്ടുംവീണ്ടും, വിസൃജാമി=ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു.

കൂടസ്ഥനും അസംഗനുമായ പരമാത്മാവ് നിഷ്ക്രിയനായിരിക്കേ സ്വോപാധിധർമ്മമായ ഭൂതസൃഷ്ട്യാദിയെ താൻതന്നെയാണ് ചെയ്യുന്നതെന്നിവിടെ പറയുന്നു. അതിന്റെ ആവശ്യം മന്ദാധികാരികൾ സഗുണോപാസനദ്വാരാ ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരം സാധിച്ചു മോക്ഷം അടയുവാനും നിരീശ്വരവാദികളായ ചിലരുടെ മതത്തെ ഖണ്ഡിപ്പാനുമായിട്ടാകുന്നു:–ശുദ്ധസത്വപ്രധാനയായ എന്റെ ശക്തിയെ–മായയെ–സ്വീകരിച്ചിട്ട്, അവിദ്യാത്മികയായ എന്റെ ശക്തിനിമിത്തം അസ്വതന്ത്രമായിരിക്കുന്ന ദേവമാനുഷതിര്യഗാദിസമസ്തപ്രാണിവർഗ്ഗത്തെയും ഞാൻ സംഹരിക്കയും പിന്നെ സൃഷ്ടിക്കയും ചെയ്യുന്നു. പ്രാണികളുടെ കർമ്മാനുസരണം നാനാവിധയോനികളിൽ ജനിപ്പിക്കുകയും സംഹരിക്കയും ചെയ്യുന്ന സർവ്വേശ്വരൻ ഞാനാകുന്നുവെന്നു ബോധിപ്പിച്ചു. പ്രാണികളുടെ കർമ്മംനിമിത്തം മാത്രം സൃഷ്ട്യാദികർത്താവു സർവ്വജ്ഞനും സർവ്വശക്തനും കർമ്മഫലദാതാവുമായ ഞാൻതന്നെ എന്നു സ്പഷ്ടമാക്കി.

9. നചമാം താനികർമ്മാണി നിബധ്നന്തി ധനഞ്ജയ!
ഉദാസീനവദാസീന മസക്തം തേഷു കർമ്മസു.

താനികർമ്മാണിച=ആ കർമ്മങ്ങളാകട്ടെ, തേഷുകർമ്മസു=ആ കർമ്മങ്ങളിൽ, അസക്തം=സംബന്ധമില്ലാത്തവനും, ഉദാസീനവത്=ഉദാസീനനെന്നപോലെ, ആസീനം=വസിക്കുന്നവനുമായ മാം=എന്നെ, നനിബധ്നന്തി=ബന്ധിക്കുന്നില്ല.

എന്നാൽ സർവ്വപ്രാണിവർഗ്ഗത്തെ സൃഷ്ടിക്കുക, നാനായോനികളിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കുക, സംഹരിക്കുക, എന്ന കർമ്മങ്ങളുടെ ഫലം തിരുവടിയെ ബാധിക്കയില്ലയോ എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—സൃഷ്ട്യാദിവ്യാപാരങ്ങൾ എന്റെ പ്രകൃതികാര്യങ്ങൾ ആകുന്നു. ആ കർമ്മങ്ങളിൽനിന്നു എത്രയോ ദൂരെ അകന്നിരിക്കുന്ന എന്നെ ആ കർമ്മങ്ങൾ ബന്ധിക്കുന്നില്ല. രണ്ടുപേരുടെ പ്രവൃത്തികളെ കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഒരു സാക്ഷിയെ അവരുടെ കർമ്മം ബാധിക്കാത്തതുപോലെ പ്രകൃതികാര്യങ്ങളായ സൃഷ്ട്യാദികർമ്മങ്ങളിൽ സംബന്ധിക്കാതെയിരിക്കു

ന്ന ഞാൻ ഉദാസീനനായ സാക്ഷി മാത്രമാകുന്നു. സർവ്വരിലും ആത്മാവായി വിളങ്ങുന്നതു സർവ്വേശ്വരൻതന്നെയെന്നറിയുന്ന ഏതൊരുവനേയും ഒരു കർമ്മവും ബന്ധിക്കയില്ലെന്നിവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. എന്റെ സാന്നിദ്ധ്യംനിമിത്തം സൃഷ്ട്യാദികാര്യം പ്രകൃതി നടത്തുന്നു. ഞാനതിൽ ഉദാസീനൻ എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക, എന്നു സാരം.

10. മയാദ്ധ്യക്ഷേണ പ്രകൃതിഃ സൂയതേ സചരാചരം
ഹേതുനാനേനകൌന്തേയ ജഗദ്വിപരിവർത്തതെ.

അദ്ധ്യക്ഷേണ=സാക്ഷിയായ, മയാ=എന്നോടു ചേർന്നിട്ടു, പ്രകൃതിഃ=മായ, സ ചരാചരം=ചരവും അചരവുമടങ്ങീട്ടുള്ള ജഗത് സൂയതേ=ജഗത്തിനെ ജനിപ്പിക്കുന്നു, അനേനഹേതുനാ=ഈ കാരണത്താൽ, ജഗത്=ലോകം, വിപരിവർത്തതെ=എങ്ങും വ്യാപരിക്കുന്നു.

പ്രകൃതികാര്യങ്ങളിൽ ഈശ്വരനു കർത്തൃത്വാദികളൊന്നുമില്ലെന്നും ഉദാസീനനാണെന്നും മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—അല്ലെയോ അർജ്ജുന! രാജസാന്നിദ്ധ്യംനിമിത്തം ഭൃത്യന്മാർ വേലചെയ്യുന്നതുപോലെ സർവ്വേശ്വരനും സർവ്വസാക്ഷിയും നിർവ്വികാരനും നിസ്സംഗനുമായ എന്നോടുകൂടെ ചേർന്നിട്ടു–പ്രകൃതി ചരാചരാത്മകമായ ലോകത്തെ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നു. എന്റെ സാന്നിദ്ധ്യമാകുന്ന ഈ കാരണത്താൽ സകല ലോകവും എങ്ങും സ്വവ്യാപാരങ്ങളെ നടത്തുന്നു. സർവ്വസാക്ഷീയായ സൂര്യന്റെ പ്രകാശബലത്താൽ പ്രാണികൾ അവരവരുടെ പ്രവൃത്തികളിൽ ഏർപ്പെടുന്നതുപോലെ സർവ്വസാക്ഷിയായ എന്റെ സന്നിധാനബലത്താൽ ദേഹം, ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, പ്രാണൻ, മനസ്സ്, ബുദ്ധിയെന്നിവ അവയുടെ വ്യാപാരങ്ങളെ നിർവ്വഹിക്കുന്നു. ഇഷ്ടാനിഷ്ടങ്ങളെ അറിയുന്നു. ഇത്രമാത്രമാണ് എന്റെ കാര്യം. കർത്തൃത്വമോ ഭോക്തൃത്വമോ കൊടുക്കലോ കൊടുപ്പിക്കലോ ഭുജിക്കലോ ഭുജിപ്പിക്കലോ ഒന്നുമില്ല. ഞാൻ വികാരമോ സംഗമോ ഒന്നുമില്ലാത്ത ജ്ഞാനസ്വരൂപനാകുന്നു. സാന്നിദ്ധ്യംനിമിത്തം സൃഷ്ട്യാദികർമ്മങ്ങളെ ഞാൻ നടത്തുന്നുവെന്നു വ്യവഹരിക്കുന്നു. സത്യാവസ്ഥയിൽ ഞാനൊന്നും ചെയ്യുന്നില്ല.

11. അവജാനന്തിമാം മൂഢാ മാനുഷീം തനുമാശ്രിതം
പരം ഭാവമജാനന്തോ മമഭൂതമഹേശ്വരം.

ഭൂതമഹേശ്വരം=സകല ഭൂതങ്ങളുടെ ചേഷ്ടകൾ കാരണമായും, പരം=സകലത്തിൽനിന്നും വേറിട്ടിരിക്കുന്നതുമായ, മമഭാവം=എന്റെ സ്വരൂപത്തെ, അജാനന്തഃ=അറിയാത്ത, മൂഢാഃ=മൂഢന്മാർ, മാനുഷീം തനും=മനുഷ്യശരീരത്തെ, ആശ്രിതം=ആശ്രയിച്ചവനെന്ന വിചാരത്താൽ എന്നെ, അവജാനന്തി=തിരസ്കരിക്കുന്നു.

മുകളിൽ കാണിച്ചവിധത്തിൽ എല്ലാം പ്രകാശിപ്പിച്ചും എല്ലാം കണ്ടുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന എന്നെ പശുപ്രായന്മാരായ മഹാപാപികൾ തിരസ്കരിക്കുന്നു: എങ്ങിനെയെന്നാൽ:—പ്രകൃതിയേയും പ്രകൃതികാര്യങ്ങളെയും എന്നുവേണ്ട സകല ഭൂതങ്ങളേയും ചേഷ്ടിപ്പിക്കുന്ന എന്റെ സർവ്വാതീതമായ അഖണ്ഡസച്ചിദാനന്ദാത്മകഭാവത്തെ അറിയാത്ത അവിവേകികൾ മനുഷ്യശരീരത്തിൽ ഹൃദയഗുഹയിൽ സകല ഭാവാഭാവങ്ങളെയും പ്രകാശിപ്പിച്ചും കണ്ടുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന എന്നെ–പ്രത്യാഗാത്മാവിനെ–തിരസ്കരിക്കുന്നു. എങ്ങിനെയെന്നാൽ:—ശുദ്ധ സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപമായ ആത്മാവിൽ അശുദ്ധമാംസാസ്ഥിപിണ്ഡമായ ദേഹത്തെ ആരോപിക്കുന്നു. ഞാൻ എന്നാൽ ദേഹമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. ദേഹേന്ദ്രിയാദി ധർമ്മങ്ങളായ കർത്തൃത്വാദികൾ ഉള്ളവൻ ഞാൻ എന്നു സകലരും വിചാരിക്കുന്നു. കണ്ണില്ലാത്തവൻ കാലില്ലാത്തവൻ ജനിച്ചവൻ മരിക്കുന്നവൻ എന്നിപ്രകാരം എല്ലാവരും വിചാരിക്കുന്നു. നിത്യശുദ്ധബുദ്ധമുക്താത്മാവായ എന്നെ അനിത്യജഡമലീമസദേഹവാനെന്നു കരുതുന്നതുതന്നെ തിരസ്കാരം.

12 മോഘാശാ മോഘകർമ്മാണോ മോഘജ്ഞാനാ വിചേതസഃ
രാക്ഷസീ മാസുരീം ചൈവ പ്രകൃതിം മോഹിനീംശ്രിതാഃ

മോഘാശാഃ=നിഷ്ഫലമായ ആശയോടുകൂടിയവരും, മോഘകർമ്മാണഃ=നിഷ്ഫലങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളോടുകൂടിയവരും, മോഘജ്ഞാനാഃ=നിഷ്പ്രയോജനമായ ജ്ഞാനത്തോടുകൂടിയവരും,

വിചേതസഃ=വിപരീതവിചാരമുള്ളവരും ആയിട്ടു, രാക്ഷസീം=രാക്ഷസന്മാരെ സംബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നതും, ആസുരീം=അസുരന്മാരെ സംബന്ധിച്ചിരിക്കുന്നതും, മോഹിനീം=മോഹത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതുമായ, പ്രകൃതിം=യോനിയെ, ശ്രിതാഃ =ആശ്രയിച്ചവരായി (ഭവന്തി=ഭവിക്കുന്നു.)

ആത്മജ്ഞാനമില്ലാത്തവൎക്കു ശാസ്ത്രപ്രകാരം സിദ്ധിക്കുന്ന ഫലത്തെ കാണിക്കുന്നു:—ആത്മാവായി സൎവ്വത്ര വിളങ്ങുന്ന എന്റെ തത്വത്തെ ആർ അറിയുന്നില്ലയോ അവരുടെ ആശകൾ എല്ലാം നിഷ്ഫലമാകുന്നു. എങ്ങിനെയെന്നാൽ യാഗാദികൎമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു ഇന്ദ്രാദി ദേവന്മാരെ യജിക്കുന്നവൎക്കു അക്ഷയഫലം സിദ്ധിക്കും എന്ന പ്രരോചനാൎത്ഥത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ശ്രുതിവാക്കിൽ അവരുടെ ആഗ്രഹം ഇരിക്കുന്നു. അക്ഷയം എന്നതിന്നു മനുഷ്യലോകത്തെക്കാൾ കുറെ അധികകാലം നിലനില്ക്കും ആ ലോകങ്ങൾ എന്നല്ലാതെ നശിക്കാത്തവയെന്നൎത്ഥമില്ല. നാശമില്ലാത്ത സ്ഥാനം ലഭിക്കുമെന്നുണ്ടായിരുന്ന ആശ നിഷ്ഫലം, എന്നൎത്ഥം. അതുപോലെതന്നെ ശ്രൌതം സ്മാൎത്തം എന്ന പുണ്യകൎമ്മങ്ങളുടെ ഫലവും തുച്ഛവും നശ്വരവുമാകയാൽ കൎമ്മങ്ങളും വ്യൎത്ഥങ്ങൾ. വേദശാസ്ത്രാദ്ധ്യയനാദിജന്യമായ ജ്ഞാനവും മുക്തിസാധകമല്ലാത്തതിനാൽ വ്യൎത്ഥം. ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ആത്മഭാവനയുള്ളതുകൊണ്ടു അവരുടെ വിചാരങ്ങൾക്കും ഫലമില്ല. ഈവിധക്കാർ മേൽക്കുമേൽ മോഹത്തെ—തെററായ ഭാവത്തെ—വൎദ്ധിപ്പിക്കുന്ന രാക്ഷസി ആസുരിയെന്ന ക്രൂരയോനികളിൽ ജനിക്കയും മരിക്കയും ചെയ്യുക എന്നതുതന്നെ അവൎക്കുള്ള ഫലം. ദയാ, സത്യം, ശൌചം എന്നിവയില്ലാത്തവർ രാക്ഷസന്മാർ. "ഇത്രത്തോളം ഇപ്പോൾ കിട്ടി. ഇനിയും ചിലവിചാരങ്ങളുണ്ടു്. അതും സാധിക്കും. ഈ ശത്രുവിനെ ജയിച്ചു. ഇനിയും ചിലരുണ്ടു് അവരെയും ഞാൻ സംഹരിക്കും" ഇതൊക്കെയാണു് അസുരാംശഗുണം. ഈമാതിരി യോനികളിൽ ജനിക്കുന്നവൎക്കു ദുഃഖസമുദ്രത്തിൽനിന്നു കരയണയുവാൻ സാധിക്കയില്ലെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

13. മഹാത്മാനസ്തു മാം പാൎത്ഥ ദൈവീംപ്രകൃതി മാശ്രിതാഃ
ഭജന്ത്യനന്യമനസോ ജ്ഞാത്വാ ഭൂതാദിമവ്യയം.

മഹാത്മാനഃ തു=മഹത്തായ ചിത്തത്തോടുകൂടിയവരാകട്ടെ, ദൈവീം പ്രകൃതിം=ദേവപ്രാപ്തിക്കുചിതയായ സമ്പത്തിനെ, ആശ്രിതാഃ=ആശ്രയിച്ചവരായിട്ടു, ഭൂതാദിം=ഭൂതങ്ങളുടെ കാരണഭൂതനും, അവ്യയം=നാശരഹിതനുമായ, മാം=എന്നെ, ജ്ഞാത്വാ=അറിഞ്ഞിട്ടു, അനന്യമനസഃ=അന്യവസ്തുവിൽ മനഃപ്രവേശമില്ലാത്തവരായിട്ടു, ഭജന്തി=ഭജിക്കുന്നു.

ആസുരസ്വഭാവമുള്ളവരുടെ ദുൎഗ്ഗതിയെ പ്രതിപാദിച്ചശേഷം ദൈവീസമ്പത്തുള്ളവരുടെ സൽഗതിയെ കാണിക്കുന്നു:—ദൈവീസമ്പത്തുള്ളവരിൽതന്നെ ഉത്തമൻ, മദ്ധ്യമൻ, മന്ദൻ എന്ന മൂന്നുതരക്കാർ ഉള്ളതുകൊണ്ടു അവർചെയ്യുന്ന ഉപാസനത്തിലും ആ ഭേദം കാണും എന്നു ഇതുമുതൽ മൂന്നു മന്ത്രംകൊണ്ടു കാണിക്കുന്നു:—അനേകജന്മങ്ങളിൽ ആരാധിച്ചതുകൊണ്ടു സിദ്ധിച്ച പരമേശ്വരപ്രസാദത്താൽ ആത്മോന്മുഖബുദ്ധിവൃത്തികളോടുകൂടിയ ചില യതികൾ പ്രസന്നാന്തഃകരണന്മാരായിരിക്കും. വിഷയങ്ങളിൽ അവരുടെ മനസ്സു് പ്രവേശിക്കയില്ല. പരമാത്മാവിനെ പ്രാപിപ്പിക്കുന്ന അന്തരംഗസാധനമായ സ്വഭാവശുദ്ധി അവൎക്കുണ്ടായിരിക്കും. ഭയമില്ലായ്മ, രാഗാദിദോഷങ്ങളില്ലായ്മ, ഭൂതദയ, ആത്മാന്വേഷണം എന്നിവ സ്വതേയുണ്ടാകുന്നതിനെയാണു് ദൈവീപ്രകൃതിയെന്നു പറയുന്നതു്. ആ പ്രകൃതിയെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവരാണു് മഹാത്മാക്കൾ എന്നു കണ്ടുകൊൾക. അവർ എന്നെ സൎവ്വലോകത്തിന്റെ കാരണമായിട്ടും ലോകനാശത്തിൽ നശിക്കാത്തവനായിട്ടും അറിയും. കാൎയ്യം കാരണത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ല എന്ന ന്യായാനുസരണം. ലോകമായി പ്രകാശിക്കുന്നവൻ താൻതന്നെ എന്ന ദൃഢനിശ്ചയംനിമിത്തം അവരുടെ മനസ്സിന്നു വിഷയമായിട്ടു അന്യവസ്തുവില്ലാത്തതിനാൽ അഭേദഭാവനയോടുകൂടെ എന്നെത്തന്നെ സൎവ്വദാ ഭജിക്കുന്നു. കാണപ്പെടുന്ന ലോകവും കാണുന്ന ഞാനും പരമാത്മാവേകൻതന്നെ എന്ന നിശ്ചയം ആൎക്കുണ്ടാകുന്നുവോ അവരാണു് മഹാത്മാക്കൾ എന്നു വിശദമാക്കി. ഇവർ ഉത്തമന്മാരാണു് പരമാത്മാവേകനല്ലാതെ അന്യമായിട്ടു മറെറാന്നുമില്ല എന്ന ബോധത്താൽ നിരന്തരം ആത്മാവായിതന്നെയിരിക്കുന്ന ഈ മഹാത്മാക്കൾ അദ്വിതീയാത്മാനന്ദത്തിൽ സ്ഥിരനിഷ്ഠയുള്ളവരാണെന്നു സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

14. സതതം കീൎത്തയന്തോമാം യതന്തശ്ച ദൃഢവ്രതാഃ
നമസ്യന്തശ്ചമാം ഭക്ത്യാ നിത്യയുക്താ ഉപാസതേ.

ദൃഢവ്രതാഃ=ഉറച്ച വ്രതത്തോടുകൂടിയ മററ ചിലർ, സതതം=എപ്പോഴും, മാം=എന്നെ, കീൎത്തയന്തഃ=കീൎത്തിക്കുന്നവരും, യതന്തഃ=പ്രയത്നിക്കുന്നവരും, ഭക്ത്യാ=ഭക്തിയോടുകൂടെ, മാം=എന്നെ, നമസ്യന്തഃ=നമസ്കരിക്കുന്നവരും, നിത്യയുക്താഃ=എടവിടാതെ എന്നോടു ചേൎന്നവരുമായിട്ടു, ഉപാസതേ=ഉപാസിക്കുന്നു.

ഉത്തമോപാസനയെ പറഞ്ഞശേഷം മധ്യമന്മാരുടെ ഉപാസനാക്രമത്തെ കാണിക്കുന്നു:—മോക്ഷേച്ഛയുള്ള മററ ചിലർ ആത്മസ്വരൂപത്തെ അറിവാൻവേണ്ടി വിഷയവിരക്തന്മാരായിട്ടു സൎവ്വകൎമ്മങ്ങളെയും വെടിഞ്ഞ് ശരീരരക്ഷാകാൎയ്യങ്ങളിൽകൂടെ മനസ്സിരുത്താതെ ബ്രഹ്മചൎയ്യം അഹിംസാ എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ഉത്തമവ്രതത്താലും ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹത്താലും ജ്ഞാനം സമ്പാദിക്കേണമെന്നുള്ള ദൃഢവ്രതത്തെ മുറകെപ്പിടിച്ചിട്ടു ഉറക്കം വരുന്നതുവരെയും മരിക്കുന്നതുവരെയും എന്ന നിശ്ചയത്തോടുകൂടെ പ്രത്യഗാത്മാവായി വിളങ്ങുന്ന എന്നെ സാക്ഷാത്തായറിവാൻ സൽഗുരുവിനെ ആശ്രയിക്കുന്നു. തൽസന്നിധിയിൽ വേദാന്തവാക്യങ്ങളെ കീൎത്തിക്കുന്നു:— പഠിക്കുന്നു. പൂൎവ്വാപരവാക്യാൎത്ഥങ്ങളെ സമന്വയിച്ചുംകൊണ്ടു യുക്തിപൂർവ്വം അൎത്ഥം ഗ്രഹിക്കുന്നു. സാക്ഷാൽകാരസിദ്ധിക്കായ്ക്കൊണ്ടു സൎവ്വദാ പരിശ്രമിക്കുന്നു "ഹേ പരമാത്മൻ! മോക്ഷേച്ഛുവായ എന്റെ ബുദ്ധിയിൽ നിന്തിരുവടിയുടെ സാക്ഷാൽകാരമുണ്ടാവാൻ അനുഗ്രഹിക്കേണമേ" എന്നിങ്ങിനെ ഭക്തിപൂൎവ്വം പ്രാൎത്ഥിച്ചു നമസ്കരിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ നിരന്തരനിയമത്തോടുകൂടെ എന്നെ ഉപാസിക്കുന്നു. ഇവർ ജീവൻ ഈശ്വരൻ എന്ന ഭേദത്തെ കാണുന്നതുകൊണ്ട് മധ്യമന്മാരാകുന്നു. "സതതം കീൎത്തയന്തഃ" എന്നതിന്നു നിത്യവുംനാമകീൎത്തനംചെയ്യുന്നവരായിട്ട് എന്ന അൎത്ഥം ധരിച്ചുകൂടെയൊ എന്നു ശങ്കിക്കരുത്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ആത്മസാക്ഷാൽകാരം വേദാന്തവാക്യാൎത്ഥവിചാരംകൊണ്ടല്ലാതെ നാമസങ്കീൎത്തനാദികൾകൊണ്ടുണ്ടാകയില്ല. നാമസങ്കീൎത്തനം നമസ്കാരം എന്നിവ ഭക്തിയുടെഅംഗങ്ങൾതന്നെ. ആത്മസാക്ഷാൽകാരവും തന്നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ജീവന്മുക്തിസുഖവും ആഗ്രഹിക്കുന്നമുമുക്ഷുക്കൾ സൽഗുരുസന്നിധിയിൽ ഇരുന്നു മഹാവാക്യാൎത്ഥശ്രവണമനനാദികൾനടത്തേണം എന്നാണ് ഇവിടെപറയുന്നത്. "പ്രത്യക്ഷാവഗമം" സാക്ഷാൽകാരംസിദ്ധിപ്പാനുള്ള "ജ്ഞാനവിജ്ഞാനസ്വരൂപത്തെ പറയാമെന്നാണ് അധ്യായാരംഭത്തിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു്. അതിന്നും പ്രകരണത്തിന്നും വിരോധംനേരിട്ടുകൂടാ. അതുകൊണ്ടു "സതതംകീൎത്തയന്തഃ"എന്നതിന്നു ഗുരുസന്നിധിയിൽ വേദാന്തപഠനം വാക്യാൎത്ഥശ്രവണം എന്നും "യതന്തഃ" എന്നതിന്നു മനനം എന്നുതന്നെ അൎത്ഥം എന്നു സിദ്ധാന്തം.

15. ജ്ഞാനയജ്ഞേനചാപ്യന്യേ യജന്തോ മാമുപാസതേ
ഏകത്വേന പൃഥക്ത്വേന ബഹുധാ വിശ്വതോമുഖം.

ജ്ഞാനയജ്ഞേന=ജ്ഞാനമാകുന്ന യജ്ഞംകൊണ്ടും, അന്യേ=മററചിലർ, യജന്തഃ=ഭാവിക്കുന്നവരായിട്ടു, മാംഉപാസതേ=എന്നെ ഉപാസിക്കുന്നു, ഏകത്വേന=ഏകഭാവത്തോടുകൂടെയും, പൃഥക്ത്വേന=ഭിന്നഭാവത്തോടുകൂടെയും, ബഹുധാ=ബഹുപ്രകാരത്തിൽ, വിശ്വതോമുഖം=എങ്ങും മുഖത്തോടുകൂടിയഎന്നെ, ഉപാസതേ=ഉപാസിക്കുന്നു.

മുൻപറഞ്ഞരീതിയിൽ ശ്രവണം മനനം എന്നിവയാൽ തത്വംഅറിഞ്ഞയതികൾ നിദിധ്യാസനാദികളോടുകൂടെചെയ്യുന്ന ഉപാസനത്തെ പറയുന്നു:—ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നുതന്നെ എന്നുള്ളബോധമാണ് ബ്രഹ്മോപാസ്തിസാധനം. ആ അറിവുതന്നെ യജ്ഞം. ആ അറിവിനെ അവലംബിച്ചിട്ടു ബ്രഹ്മംതന്നെഞാൻ: ഞാൻതന്നെ ബ്രഹ്മം: എന്നിങ്ങിനെ ഭേദഭാവമില്ലാതെ എന്നെ ഉപാസിക്കുന്നു. "അപിച"എന്നതിനാൽ കൎമ്മികളായ ചിലർ കൎമ്മയജ്ഞംകൊണ്ടും ഉപാസിക്കുന്നു. ജ്ഞാനംകൊണ്ടുള്ളഉപാസനഭേദത്തോടുകൂടെയോ അഭേദത്തോടുകൂടെയോ വേണ്ടതു് എന്ന സംശയത്തിന്നു സമാധാനം:—മഹാവാക്യാൎത്ഥശ്രവണമനനാദികൾകൊണ്ടു ഏകമായ ലക്ഷ്യാൎത്ഥം ധരിപ്പാൻസാധിച്ചവർ ഏകഭാവത്തോടുകൂടെ ഉപാസിക്കുന്നു. അത്രക്കു സൂക്ഷ്മബുദ്ധിയില്ലാത്തവർ ഉപാസകൻ ഉപാസ്യൻ എന്ന ഭേദത്തോടുകൂടെയും ഉപാസിക്കുന്നു "ആദിത്യൻബ്രഹ്മം". "മനസ്സ് ബ്രഹ്മം" "ശിവൻബ്രഹ്മം" വിഷ്ണുബ്രഹ്മം" എന്നിങ്ങിനെ എല്ലാമായി വിളങ്ങുന്ന എന്നെ അവരവരുടെനിലക്കു

സാധിക്കുന്ന വിധത്തിൽ മുമുക്ഷുക്കൾ ഉപാസിക്കുന്നു. അതാതുപാസനാനുസരണം ഫലവും താരതമ്യേന ഈ ജന്മത്തിലോ ജന്മാന്തരത്തിലോ സിദ്ധിക്കയുംചെയ്യും എന്നഭിപ്രായം.

16. അഹംക്രതുരഹം യജ്ഞഃ സ്വധാഹ മഹമൌഷധം
മന്ത്രോഹമഹമേവാജ്യ മഹമഗ്നിരഹം ഹുതം.

ക്രതുഃ=യാഗം, യജ്ഞഃ=ഔപാസനം, സ്വധാ=ശ്രാദ്ധാദി, ഔഷധം=സാധാരണമായഅന്നം, ആജ്യം=ചരുപുരോഡാശാദി, ഹുതം=ഹവനം, അഹം=ഞാനാകുന്നു.

വാക്കിനും മനസ്സിനും വിഷയമാകാതെയിരിക്കുന്ന പരബ്രഹ്മമായ നിന്തിരുവടി ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരായ്ത്തീരുന്നതെങ്ങിനെ എന്ന ശങ്ക തീർക്കുവാൻ "വിശ്വതോമുഖം" എന്ന് മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—ഏകനായ ഞാൻ എന്റെ ശക്തിയായ മായ നിമിത്തം എല്ലാമായി വിളങ്ങുന്നതിനാൽ എന്നെ കൂടാതെ ഒന്നുമില്ലെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ശ്രുതിപ്രകാരമുള്ള എല്ലാ യാഗങ്ങളും ഔപാസനം മുതൽ ഈശാനബലിപര്യന്തം സ്മൃതിപ്രകാരമുള്ള യജ്ഞങ്ങളും അതിന്റെ അംഗങ്ങളായ ദേവതകളും യജമാനനും പിതൃക്കൾക്കു ചെയ്യുന്ന ശ്രാദ്ധവും മനുഷ്യർക്കുള്ള അന്നവും ഹോമാദികൾക്കുള്ള മന്ത്രവും ചരുപുരോഡാശങ്ങളും അഗ്നിയും അഗ്നിയിൽ ചെയ്യുന്ന ഹവനവും ഞാൻ തന്നെയാകുന്നു.

17. പിതാഹമസ്യജഗതോ മാതാ ധാതാ പിതാമഹഃ
വേദ്യം പവിത്ര മോംകാര ഋക്സാമയജുരേവച

അസ്യജഗതഃ=ഈ ലോകത്തിന്റെ, പിതാ=ജനകൻ, മാതാ=അമ്മ, ധാതാ=പോഷിപ്പിക്കുന്നവൻ, വേദ്യം=അറിയപ്പെടുവാനുള്ള വിഷയം, പിതാമഹഃ=ഈശ്വരൻ, പവിത്രം=ശുദ്ധി വരുത്തുന്നത്, ഓങ്കാരഃ=പ്രണവം, അഹം=ഞാനാകുന്നു.

മായയെ സ്വീകരിച്ച ബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ എന്നിൽനിന്നു മഹദാദിതത്വങ്ങളും അവയുടെ സമ്മേളനത്താൽ ലോകവും ഉണ്ടായിരിക്കയാൽ ഈ ലോകത്തിന്റെ പിതാവു ഞാനാകുന്നു. അവ്യക്തമെന്നു പേരായ അപരാപ്രകൃതിയാകുന്ന ലോകജനനിയും ഞാൻതന്നെ. മായോപാധികനും അക്ഷരം എന്നു പേരുള്ളവനുമായ പിതാമഹൻ_ഈശ്വരനും ഞാൻതന്നെ, വൃഷ്ട്യാദിരൂപേണ സസ്യാദികളെ പുഷ്ടിപ്പെടുത്തി ലോകത്തെ വളൎത്തുന്നവനും ഞാൻതന്നെ. അറിവിനു വിഷയമായിരിക്കുന്ന ശബ്ദസ്പർശാദികളും ഞാൻതന്നെ. ലോകത്തെ ശുദ്ധമാക്കുന്ന സൂര്യൻ, അഗ്നി, വായു, ജലം മുതലായ വസ്തുക്കളും ഞാൻതന്നെ, പരമായും അവരമായും ഇരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മത്തിന്റെ വാചകമായ ഓംകാരവും ഞാൻതന്നെ, ഋക്, യജുസ്സ്, സാമം, അഥർവം എന്ന നാലു വേദങ്ങളും ഇതിഹാസപുരാണാദികളും ഞാൻതന്നെയാകുന്നുവെന്നു "ച" കാരംകൊണ്ടും വ്യക്തമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

18. ഗതിർഭർത്താപ്രഭുഃ സാക്ഷീ നിവാസഃ ശരണം സുഹൃത്
പ്രഭവഃ പ്രലയഃ സ്ഥാനം നിധാനം ബീജമവ്യയം.

ഗതിഃ=പ്രാപ്യസ്ഥാനം, ഭർത്താ=ധരിക്കുന്നവൻ, പ്രഭുഃ=നിയന്താവു്, സാക്ഷീ=കാണുന്നവൻ, നിവാസഃ=വാസസ്ഥാനം, ശരണം=ദുഃഖം തീർക്കുന്നവൻ, സുഹൃത്=പ്രത്യുപകാരം ആഗ്രഹിക്കാതെ ഉപകാരം ചെയ്യുന്നവൻ, പ്രഭവഃ=ഉൽപത്തിസ്ഥാനം, പ്രലയഃ=ലയസ്ഥാനം, സ്ഥാനം=നിലനില്പാൻ ആസ്പദം, നിധാനം=അധിഷ്ഠാനം, അവ്യയംബീജം=നാശമില്ലാത്ത വിത്ത്, അഹം=ഞാനാകുന്നു.

ഈ ലോകത്തിലുള്ള ഓരോ വ്യക്തികളും ചെയ്യുന്ന കർമ്മത്തിന്റെ ഫലമായ സ്വർഗാദിലോകം ഞാനാകുന്നു. ഈ ലോകത്തെ ധരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതും ഞാനാകുന്നു. ഓരോന്നിനേയും അതാതിന്റെ സ്ഥാനത്തിൽ നിയമിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രഭു ഞാനാകുന്നു. ഓരോ വ്യക്തിയും ചെയ്യുന്ന സകല കർമ്മങ്ങളെയും കാണുന്ന സാക്ഷികളെന്നു പറയപ്പെടുന്ന ആദിത്യൻ ചന്ദ്രൻ അഗ്നിയെന്നവരെല്ലാം ഞാനാകുന്നു. സകല ഭൂതങ്ങൾക്കും വാസസ്ഥാനമായ ഭൂതധാത്രീ=ഭൂമി_ഞാനാകുന്നു. ദുഃഖിതന്മാരുടെ ദുഃഖം തീർക്കുന്ന രക്ഷാസ്ഥാനം_ശരണം_ഞാനാകുന്നു, ദയയോടുകൂടെ പ്രാണികൾക്കുപകാരം ചെയ്യുന്ന ചന്ദ്രനൊ ഇന്ദ്രനോ വായുവോ ആരായിരുന്നാലും അതു ഞാനാകുന്നു. സർവ ജഗത്തും ആരിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നുവോ ആ സ്വ

ഷ്ടികാരണം ഞാനാകുന്നു. സർവ്വ ജഗത്തിന്റെ നാശത്തിന്നു കാരണവും ഞാനാകുന്നു. നാശിക്കുന്ന വസ്തുക്കൾക്കു സ്ഥിതിക്കു കാരണമായ സ്ഥാനവും ഞാനാകുന്നു. കാര്യകാരണാത്മകമായ പ്രപഞ്ചത്തിന്റെ നിധാനം_അധിഷ്ഠാനം_ഞാനാകുന്നു. ജ്ഞാനംകൊണ്ടു മാത്രമല്ലാതെ മറെറാന്നുകൊണ്ടും നാശിക്കാത്തതായ ജഗൽബീജം_ലോകത്തിന്റെ ഉൽപത്തിക്കു കാരണമായ അവ്യാകൃതം എന്നു പറയപ്പെടുന്ന മൂലപ്രകൃതി ഞാനാകുന്നു.

19\. തപാമ്യഹമഹം വർഷം നിഗൃഹ്ണാമ്യുത്സൃജാമി ച
അമൃതം ചൈവമൃത്യുശ്ച സദസച്ചാഹമർജ്ജുന!

അഹം തപാമി=ഞാൻ തപിപ്പിക്കുന്നു, വർഷം=വൃഷ്ടിയെ, നിഗൃഹ്ണാമി=നിഗ്രഹിക്കുന്നു, ഉത്സൃജാമി=ഉത്സർജ്ജിക്കുന്നു, അമൃതം=മരണമില്ലാതാക്കുന്ന സാധനവും, മൃത്യുഃ=മരണമുണ്ടാക്കുന്നതും, സത്=ഉണ്ടെന്നു പറയത്തക്കതും, അസത്=അതിന്നു വിപരീതമായതും, അഹം ഏവ=ഞാൻതന്നെ.

ആദിത്യരൂപേണ ലോകത്തെ വസന്തഗ്രീഷ്മർത്തുക്കളിൽ തപിപ്പിക്കുന്നവനും, കാർത്തികാദികളായ എട്ടുമാസങ്ങളിൽ വർഷമില്ലാതാക്കുന്നവനും, വർഷകാലങ്ങളിൽ വൃഷ്ടിയുണ്ടാക്കുന്നവനും (ചകാരമുള്ളതിനാൽ) അതിവൃഷ്ടി അനാവൃഷ്ടി മുതലായവയാൽ സുഭിക്ഷം ദുർഭിക്ഷം എന്നിവയുണ്ടാക്കുന്നവനും, ദേവതകൾക്കു മരണമില്ലാതാക്കുന്ന അമൃതവും പ്രാണികൾക്കു മരണമുണ്ടാക്കുന്ന സാധാരണമായ അന്നവും ഉണ്ടെന്നുള്ള വ്യവഹാരത്തിന്നു യോഗ്യമായ നാമരൂപാകൃതിയുള്ള വ്യക്തവും അതിന്നു കാരണമായ അവ്യക്തവും (ചകാരമുള്ളതിനാൽ) അതു രണ്ടിന്റേയും നിഷേധത്തിന്നവധിയായിരിക്കുന്ന പരമസത്യവും ഞാനാകുന്നു. ഇത്രയും പറഞ്ഞതിന്റെ സാരം:—അഹം ക്രതു രഹം യജ്ഞം, എന്നു തുടങ്ങീട്ടു സത്ത് അസത്ത് എന്നതുവരെ പറഞ്ഞതെല്ലാം ബ്രഹ്മസ്വരൂപമാണെന്നുപദേശിച്ചു. മുമുക്ഷുക്കൾ ഏതേതിനെ ബ്രഹ്മബുദ്ധിയോടുകൂടെ ഉപാസിക്കുന്നുവോ അതാതു രൂപമായ ബ്രഹ്മധ്യാനത്താൽ ചിത്തശുദ്ധിയും ക്രമത്തിൽ മോക്ഷവും സിദ്ധിക്കും എന്നു കാണിച്ചു. ബ്രഹ്മമല്ലാത്തതായ നാമരൂപാദികളെ ബ്രഹ്മഭാവത്തോടുകൂടെ ഉപാസിക്കുന്നതുകൊണ്ടു മോക്ഷമെങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും എന്നിങ്ങിനെ ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ നാമരൂപങ്ങൾ അവാസ്തവങ്ങൾതന്നെ. അവ നിലനില്ക്കുന്നുവെന്നു കാണുന്നുണ്ടെങ്കിൽ വാസ്തവമായ ബ്രഹ്മമാണതിന്നധിഷ്ഠാനം, മിഥ്യാപ്രപഞ്ചപ്രതീതിക്കധിഷ്ഠാനമായ ബ്രഹ്മത്തെയാണുപാസിക്കുന്നത്. നാമരൂപങ്ങളെയല്ല. അതുകൊണ്ടു മന്ദബുദ്ധികൾക്കും ഈ വിധമുള്ള ബ്രഹ്മോപാസ്തിമോക്ഷസാധനമാണെന്നതിൽ സംശയത്തിന്നവകാശമില്ല.

20\. ത്രൈവിദ്യാമാം സോമപാഃ പൂതപാപാ
യജ്ഞൈരിഷ്ട്വാ സ്വർഗ്ഗതിം പ്രാർത്ഥയന്തേ
തേ പുണ്യമാസാദ്യ സുരേന്ദ്രലോക
മശ്നന്തി ദിവ്യാൻ ദിവിദേവഭോഗാൻ.

ത്രൈവിദ്യാഃ=മൂന്നു വേദങ്ങളെ അദ്ധ്യയനം ചെയ്യുന്നവർ, സോമപാഃ=സോമപാനം ചെയ്തവരും, പൂതപാപാഃ=പാപം നശിച്ചവരുമായിട്ടു, യജ്ഞൈഃ=യജ്ഞങ്ങൾകൊണ്ടു, മാം ഇഷ്ട്വാ=എന്നെ യജിച്ചിട്ടു, സ്വർഗ്ഗതിം=സ്വർഗ്ഗപ്രാപ്തിയെ, പ്രാർത്ഥയന്തേ=പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു, തേ=അവർ, പുണ്യം=പുണ്യഫലമായ, സുരേന്ദ്രലോകം=ദേവേന്ദ്രലോകത്തെ, ആസാദ്യ=പ്രാപിച്ചിട്ടു, ദിവി=സ്വർഗ്ഗത്തിൽ, ദിവ്യാൻ=ദിവ്യങ്ങളായ, ദേവഭോഗാൻ=ദേവഭോഗങ്ങളെ, അശ്നന്തി=അനുഭവിക്കുന്നു.

മന്ദബുദ്ധികളായ മുമുക്ഷുക്കൾക്കുചിതമായ ബ്രഹ്മോപാസ്തിയെ പറഞ്ഞശേഷം, ബ്രഹ്മവിദ്യയൊഴികെയുള്ള വേദാദ്ധ്യയനാദികളെല്ലാം സംസാരത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നവയാകയാൽ മുമുക്ഷുക്കൾ ആവക ഭാഗങ്ങളെ പുകഴ്ത്തി രുചി ജനിപ്പിക്കുന്ന അർത്ഥവാദവാക്യങ്ങളിൽ ഭ്രമിക്കാതെ ആത്മവിചാരത്തിൽ ശ്രദ്ധിക്കേണം എന്നു ബോധിപ്പിക്കുന്നതിന്നായി കർമ്മങ്ങളുടെ അനിത്യഫലങ്ങളെ വിവരിക്കുന്നു:—ഋക്, യജുസ്സ്, സാമം, എന്ന മൂന്നു വേദങ്ങളെ പഠിച്ച് യാഗാദികർമ്മഫലങ്ങളെ പ്രതിപാദിക്കുന്ന വാക്യങ്ങളുടെ അന്തഃസാരം ധരിക്കാതെ കർമ്മാന്മാർ യാഗാദികർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു ഇന്ദ്രാദിരൂപേണ ബഹുരൂപനായിരിക്കുന്ന എന്നെ

ആരാധിക്കുകയും സോമപാനത്താൽ പാപമില്ലാത്തവരായിട്ടു യാഗാദികർമ്മങ്ങളുടെ പുണ്യഫലമായ സ്വർഗ്ഗലോകത്തെ പ്രാർത്ഥിക്കുകയും ആ പുണ്യത്താൽ ഇന്ദ്രലോകത്തിൽ പ്രവേശിക്കുകയും അവിടെ ദേവഭോഗങ്ങളെ അനുഭവിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

21. തേ തം ഭുക്ത്വാ സ്വർഗലോകം വിശാലം
ക്ഷീണേ പുണ്യേ മർത്യലോകം വിശന്തി
ഏവം ത്രയീധർമ്മ മനുപ്രപന്നാ
ഗതാ ഗതം കാമകാമാ ലഭന്തേ.

തേ=അവർ, വിശാലം=അതിവിസ്തീർണ്ണമായ, തം സ്വർഗ്ഗലോകം=ആ സ്വർഗ്ഗലോകത്തെ, ഭുക്ത്വാ=അനുഭവിച്ചിട്ടു, പുണ്യേക്ഷീണേ=പുണ്യം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ, മർത്ത്യലോകം=മനുഷ്യലോകത്തെ, വിശന്തി=പ്രവേശിക്കുന്നു, ഏവം ത്രയീധർമ്മം=ഇപ്രകാരം വേദോക്തധർമ്മത്തെ, അനുപ്രപന്നാഃ=വീണ്ടുംവീണ്ടും ആശ്രയിക്കുന്ന, കാമകാമാഃ=വിഷയേച്ഛയുള്ളവർ,ഗതാഗതം=പോക്കുവരവിനെ, ലഭന്തേ=പ്രാപിക്കുന്നു.

സ്വർഗ്ഗലോകത്തിൽ ചെന്നിരിക്കുന്ന അവർ മനുഷ്യലോകാപേക്ഷയാ എത്രയോ ക്ലൂപ്തലായ സ്വർഗ്ഗസുഖത്തെ അനുഭവിക്കുന്നു. അനുഭവമാകുന്ന ഫലത്താൽ പുണ്യം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ ആ ദേവശരീരത്തേയും ലോകത്തേയും വെടിഞ്ഞ് മനുഷ്യലോകത്തിൽ മാനുഷശരീരത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ വേദത്തിൽ പ്രതിപാദിക്കുന്ന യാഗാദികർമ്മങ്ങളെ ചെയ്തും തൽഫലങ്ങളായ സ്വർഗ്ഗാദിസുഖങ്ങളെ അനുഭവിക്കയും ചെയ്തുകൊണ്ടു വിഷയഭോഗങ്ങളിൽ താൽപര്യത്തോടുകൂടെ ആയുഷ്കാലത്തെ കഴിക്കുന്നവർ ജനിക്കുക മരിക്കുക എന്ന സംസാരചക്രത്തിൽ അകപ്പെട്ടു ദുഃഖിക്കുന്നവരായി ഭവിക്കും. വേദത്രയത്തിൽ പറയുന്ന യാഗാദികർമ്മം ചെയ്യുന്നവർ ജനനമരണങ്ങളെ കടക്കും എന്നിങ്ങിനെയുള്ള അർത്ഥവാദഫലശ്രുതികളെ പൂർവ്വാപരവാക്യാർത്ഥസാരം ധരിക്കാതെ മോക്ഷസാധനമെന്നു കരുതുന്നത് അബദ്ധമാണെന്നും ഐഹികവും പാരത്രികവുമായ സകല വിഷയങ്ങളിലുമുള്ള അഭിലാഷത്തെ വേരോടെയകറ്റുവാൻ യത്നിക്കേണ്ടതാണെന്നും അങ്ങിനെ വൈരാഗ്യം ശമം, ദമം, എന്നിവ സമ്പാദിച്ച് ആത്മവിചാരം ചെയ്യേണ്ടതാണെന്നും സൂചിപ്പിച്ചു.

22. അനന്യാശ്ചിന്തയന്തോ മാം യേ ജനാഃ പര്യുപാസതേ
തേഷാം നിത്യാഭിയുക്താനാം യോഗക്ഷേമം വഹാമ്യഹം.

അനന്യാഃ=അന്യഭാവനയില്ലാത്തവരായിട്ടു, യേജനാഃ=ഏതൊരുജനങ്ങൾ, മാംചിന്തയന്തഃ=എന്നെ ഭാവിക്കുന്നവരായിട്ടു, പര്യുപാസതേ=ഉപാസിക്കുന്നുവോ, നിത്യാഭിയുക്താനാം=നിരന്തരം എന്നോടു ചേർന്നിരിക്കുന്ന, തേഷാം=അവരുടെ, യോഗക്ഷേമം=യോഗത്തേയും ക്ഷേമത്തേയും, അഹംവഹാമി=ഞാൻ വഹിക്കുന്നു.

കർമ്മാന്മാരുടെ സംസാരപ്രാപ്തിയെ പറഞ്ഞതിൽപിന്നെ നിഷ്കാമന്മാരും ഈശ്വരൈകനിഷ്ഠന്മാരുമായവരുടെ യോഗക്ഷേമത്തെ ഞാൻ വഹിക്കുന്നുവെന്നു സഹജമായ ഭക്തവാത്സല്യത്തെ ഭഗവാൻതന്നെ പറയുന്നു:—എന്നെക്കൂടാതെ അന്യമായിട്ടൊന്നുമില്ലെന്ന ഉറപ്പോടുകൂടെ ഏതൊരുത്തർ എന്നെ എപ്പോഴും ഉപാസിക്കുന്നുവോ—വിച്ഛിത്തിയില്ലാതെ ബുദ്ധിവൃത്തിയെ എന്നിൽതന്നെ പ്രവഹിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് എന്നോടു പിരിയാതെയിരിക്കുന്ന അവരുടെ യോഗക്ഷേമത്തെ ഞാൻ വഹിക്കും. ഇല്ലാത്തതായ സുഖം ഉണ്ടാക്കുകയെന്ന യോഗവും. ഉള്ളത് നശിക്കാതെ രക്ഷപ്പെടുത്തുകയെന്ന ക്ഷേമവും ഞാൻ നടത്തും.

23. യേഽപ്യന്യദേവതാഭക്താ യജന്തേ ശ്രദ്ധയാന്വിതാഃ.
തേഽപിമാമേവകൌന്തേയ യജന്ത്യവിധിപൂർവകം.

യേ അപി=യാതൊരുത്തർ, അന്യദേവതാഭക്താഃ=അന്യദേവതകളിൽ ഭക്തിയുള്ളവരും, ശ്രദ്ധയാ അന്വിതാഃ=ശ്രദ്ധയുള്ളവരുമായിട്ടു, യജന്തേ=യജിക്കുന്നുവോ, തേ അപി=അവരും, മാം ഏവ=എന്നെത്തന്നെ, അവിധിപൂർവ്വകം=വിധിപ്രകാരമല്ലാതെ, യജന്തി=പൂജിക്കുന്നു.

ക്രത്വാദിസകലവും ഞാൻതന്നെ എന്നാണെല്ലൊ നിന്തിരുവടി അരുളിച്ചെയ്തത്. ആകയാൽ ഇന്ദ്രാദിദേവതകളും നിന്തിരുവടിതന്നെയല്ലെയോ? ആ ദേവതകളെ യജിക്കുന്ന

വൎക്കു പരമഫലം സിദ്ധിക്കാതിരിപ്പാനെന്തുകാരണം എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:— ഇന്ദ്രാദികളായ അന്യദേവന്മാരുണ്ട്. അവരിൽ ഭക്തൻ ഞാൻ, അവരെ വേദവിധിയനുസരിച്ചു പൂജിച്ചാൽ എന്റെ അഭീഷ്ടം സാധിക്കും എന്ന വിചാരമാണ് അന്യദേവതാഭക്തന്മാൎക്കുള്ളത്. ദേവതകളും മന്ത്രങ്ങളും കൎമ്മങ്ങളും യജമാനനും എന്നെക്കൂടാതെ വേറെയില്ല എന്ന ബോധം അവൎക്കില്ല. അതുകൊണ്ടു ഇന്ദ്രാദിദേവതകളെ ആരാധിക്കുന്നതു ഭേദഭാവനയോടുകൂടെയാകയാൽ പരമഫലം അവൎക്കു സിദ്ധിക്കുന്നില്ലെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

24. അഹം ഹി സൎവ്വയജ്ഞാനാം ഭോക്താ ച പ്രഭുരേവ ച
നതു മാമഭിജാനന്തി തത്ത്വേനാതശ്ച്യവന്തി തേ.

ഹി=സുപ്രസിദ്ധം, സൎവ്വയജ്ഞാനാം=സകലയജ്ഞങ്ങളുടേയും, ഭോക്താ=ഭോക്താവും, പ്രഭുഃ ച=നേതാവും, അഹം=ഞാൻ ആകുന്നുവെന്നു, തത്ത്വേന=യഥാൎത്ഥരീതിയിൽ, തേ=അവർ, ന അഭിജാനന്തി=അറിയുന്നില്ല, അതഃ=അതുകൊണ്ടു, ച്യവന്തി=അവർ ഭ്രംശിക്കുന്നു.

യജ്ഞസ്വരൂപൻ വിഷ്ണുവായനിന്തിരുവടിതന്നെയെന്നറിഞ്ഞിട്ടാണല്ലൊ വൈഷ്ണവന്മാർ യാഗാദികളെ നടത്താവുള്ളത് എന്നു നിരുക്തിശ്രുതികളിൽ പ്രസിദ്ധമായിരിക്കെ അറിയാതെ അവർയജിക്കുന്നുവെന്നെങ്ങിനെ പറയും എന്ന ശങ്കക്കുസമാധാനം:—ശ്രുതി പ്രസിദ്ധം എന്നതുശരി. ശ്രൌതസ്മാൎത്തങ്ങളായ സകലയജ്ഞങ്ങളുടെ ഭോക്താവും നേതാവും ഞാൻതന്നെ എന്നവർ അറിയുന്നുണ്ടു്. എങ്കിലും "ബ്രഹ്മാൎപ്പണംബ്രഹ്മഹവിഃ" ഇത്യാദിയായ "സൎവ്വംബ്രഹ്മം" യജ്ഞം, യജ്ഞഭോക്താവ്, യജ്ഞനേതാവ്, യജമാനൻ, യാജകൻ, ചരുപുരോഡാശാദി എന്നിവ സൎവ്വവും ഞാൻതന്നെയെന്നും അന്യമായിട്ടു യാതൊന്നും ഇല്ലെന്നും യഥാൎത്ഥമായിട്ടവർ അറിയാത്തതിനാൽ പരമഫലം അവൎക്കുകിട്ടുന്നില്ലയെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

25. യാന്തി ദേവവ്രതാ ദേവാൻ പിതൄൻ യാന്തി പിതൃവ്രതാഃ
ഭൂതാനി യാന്തി ഭൂതേജ്യാ യാന്തി മദ്യാജിനോഽപി മാം

ദേവവ്രതാഃ=ദേവന്മാരിൽ വ്രതത്തോടുകൂടിയവർ, ദേവാൻ=ദേവന്മാരെ, യാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു, പിതൃവ്രതാഃ=പിതൃക്കളിൽ വ്രതമുള്ളവർ, പിതൄൻയാന്തി=പിതൃക്കളെപ്രാപിക്കുന്നു, ഭൂതേജ്യാഃ=ഭൂതങ്ങളെ യജിക്കുന്നവർ, ഭൂതാനിയാന്തി=ഭൂതങ്ങളെപ്രാപിക്കുന്നു, മദ്യാജിനഃ അപി=എന്നെയജിക്കുന്നവരും, മാംയാന്തി=എന്നെ പ്രാപിക്കുന്നു.

യഥാൎത്ഥത്തിൽ നിന്തിരുവടിയെ അറിയാതെയജിക്കുന്നവൎക്കുള്ള ഫലം എന്താണെന്നുള്ളആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:— ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരെ ഉപാസിക്കുവാനുള്ള യാഗാദികൾകൊണ്ടു പൂജിക്കുന്നവർ ആ ദേവന്മാരെയും, ശ്രാദ്ധാദികൎമ്മങ്ങളിൽശ്രദ്ധയോടുകൂടെ നിഷ്ഠയുള്ളവർ അഗ്നിഷ്വാത്താദികളായ പിതൃക്കളേയും വിനായകവേതാളാദിഭൂതങ്ങളെ സേവിക്കുന്നവർ ആ ഭൂതങ്ങളേയും എന്നെസേവിക്കുന്നവർ എന്നെയും പ്രാപിക്കുന്നു. പ്രയത്നം ഒരുപോലെയാണെങ്കിലും ഭൂതാദികളെ ഉപാസിക്കുന്നവൎക്കല്പഫലവും എന്നെ ഭജിക്കുന്നവൎക്കനല്പഫലവും സിദ്ധിക്കുമെന്നറിയുന്ന പണ്ഡിതന്മാർകൂടെ ക്ഷുദ്രഫലകാംക്ഷകൾക്കധീനന്മാരായിക്കാണപ്പെടുന്നതിൽ ആശ്ചൎയ്യപ്പെടുന്ന ഭഗവാൻ മോക്ഷകാംക്ഷികൾ കാമങ്ങളെ നിശ്ശേഷംവെടിഞ്ഞ് തന്നെ ഭജിക്കേണ്ടതാണെന്നു കരുണയോടുകൂടെ ഇവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

26. പത്രം പുഷ്പം ഫലം തോയം യോ മേ ഭക്ത്യാ പ്രയച്ഛതി
തദഹം ഭക്ത്യുപഹൃതമശ്നാമി പ്രയതാത്മനഃ.

തോയം=ജലം, യഃ=യാതൊരുവൻ, മേ=എനിക്കായിക്കൊണ്ടു, പ്രയച്ഛതി=നൽകുന്നുവോ, ഭക്ത്യുപഹൃതം=ഭക്തിപൂൎവ്വംസമൎപ്പിക്കപ്പെട്ട, പ്രയതാത്മനഃ=ശുദ്ധാത്മാവിന്റെ, തത്=അതിനെ, അഹംഅശ്നാമി=ഞാൻ അനുഭവിക്കുന്നു.

ഉത്തമാധികാരികളായ മഹാത്മാക്കൾക്കു് ബ്രഹ്മജ്ഞാനവും തൽഫലമായ മോക്ഷവും സുലഭംതന്നെ. ആ മാതിരി അധികാരം സിദ്ധിക്കാത്ത മന്ദബുദ്ധികൾക്കെന്തു ഗതിയെന്നാണെങ്കിൽ സത്തുക്കളായ മുമുക്ഷുക്കൾക്കു് ഞാൻ സുലഭൻതന്നെയെന്നു കാണിക്കുന്നു. ഏതൊരു മുമുക്ഷു ഭക്തിപൂൎവ്വം എനിയ്ക്കായിക്കൊണ്ടു് അയത്നസാദ്ധ്യമായ തുളസീദളം താമ

രമുതലായ പുഷ്പം ശുദ്ധജലം എന്നിവ സമർപ്പിക്കുന്നുവോ ഹൃദയശുദ്ധിയോടുകൂടി സമർപ്പിക്കുന്ന ആ വസ്തുവിനെ ഞാൻ പ്രീതിപൂർവ്വം സ്വീകരിക്കുന്നു. ഈശ്വരനെ ആരാധിക്കാത്തവന്റെ ജന്മം നിഷ്ഫലം. ആരാധിപ്പാൻ പ്രയാസമൊട്ടുമില്ല എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു. സാളഗ്രാമാദിപ്രതിമകളെയോ അഭ്യാഗതനെയോ ശ്രീഭഗവാനെന്ന ഭാവത്തോടുകൂടെ അവിടെ സമർപ്പിക്കുന്ന പത്രപുഷ്പാദികളെ അന്തര്യാമിയായ ഞാൻ സ്വീകരിച്ചു സന്തോഷിക്കയും അനശ്വരഫലത്തെ ആ ഭക്തന്നു നൽകയും ചെയ്യുമെന്നു സാരം.

27. യൽകരോഷിയദശ്നാസി യജ്ജുഹോഷിദദാസിയത്

യത്തപസ്യസികൌന്തേയ തൽകുരുഷ്വ മദർപ്പണം.

യത്കരോഷി=യാതൊന്നിനെ നീ ചെയ്യുന്നുവോ, അശ്നാസി=അനുഭവിക്കുന്നുവോ, ജുഹോഷി=ഹോമിക്കുന്നുവോ, ദദാസി=ദാനംചെയ്യുന്നുവോ, തപസ്യസി=തപസ്സാചരിക്കുന്നുവോ തൽ=അതിനെ, മദർപ്പണംകുരുഷ്വ=എനിക്കായിക്കൊണ്ടു സമർപ്പിച്ചുകൊൾക.

ഭഗവൽപ്രീതിഹേതുവായ കർമ്മസ്വരൂപത്തെ വിശദമാക്കുന്നു:— ഹേ അർജ്ജുന! ലോകഹിതത്തിനുപകരിക്കുന്നതും വേദംനിശ്ചയിച്ചതുമായ ഏതൊരു ലൌകികകർമ്മം നീ ചെയ്യുന്നുവോ, അപ്രയത്നസിദ്ധവും ശാസ്ത്രം അനുവദിക്കുന്നതുമായ ഏതൊന്നിനെ നീ ഭുജിക്കുന്നുവോ, യാതൊരു ചരുപുരോഡാശാദിയെ അഗ്നിയിൽ നീ ഹോമിക്കുന്നുവോ, സൽപാത്രത്തിൽ യാതൊരു ധനധാന്യാദികളെ നീ ദാനംചെയ്യുന്നുവോ, സന്ധ്യാവന്ദനം, വേദാധ്യയനം, വ്രതാനുഷ്ഠാനം മുതലായ യാതൊരു തപസ്സ നീ അനുഷ്ഠിക്കുന്നുവോ അതെല്ലാം എന്റെ പ്രീതിക്കായിക്കൊണ്ടു സമർപ്പിച്ചുകൊൾക.

28. ശുഭാശുഭഫലൈരേവം മോക്ഷ്യസേ കർമ്മബന്ധനൈഃ.

സന്ന്യാസയോഗയുക്താത്മാ വിമുക്തോമാ മുപൈഷ്യസി.

ഏവം=ഇപ്രകാരം, ശുഭാശുഭഫലൈഃ=ശുഭങ്ങളും അശുഭങ്ങളുമായ ഫലങ്ങളോടുകൂടിയ, കർമ്മബന്ധനൈഃ=കർമ്മങ്ങളാകുന്ന ബന്ധനങ്ങളാൽ, മോക്ഷ്യസേ=നീ മോചിക്കപ്പെടും, സന്ന്യാസയോഗയുക്താത്മാ=സന്ന്യാസമാകുന്ന യോഗത്തിൽ ചേർന്നിരിക്കുന്ന മനസ്സോടുകൂടിയവനും, വിമുക്തഃ=ദേഹമുക്തനുമായിട്ടു, മാം=എന്നെ, ഉപൈഷ്യസി=നീ പ്രാപിക്കും.

ഈശ്വരാർപ്പണബുദ്ധിയോടുകൂടെ കർമ്മംചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടുള്ളഫലത്തെപറയുന്നു: — വിഹിതമായ കർമ്മങ്ങളും അനുഷ്ഠാനവൈകല്യംനിമിത്തം അശുഭഫലത്തെ ജനിപ്പിക്കും. അവിഹിതകർമ്മങ്ങളിൽനിന്നു അശുഭഫലങ്ങൾ മാത്രമേ ഉണ്ടാകയുള്ളൂവെന്നു പറയേണ്ടതായ ആവശ്യംതന്നെയില്ല. ആ കർമ്മങ്ങളാണ് ജന്മമരണാദിദുഃഖങ്ങൾക്കു കാരണം. മുമ്പേപറഞ്ഞ രീതിയിൽ വിഹിതമോ അവിഹിതമോ ആയ ഏതേതു കർമ്മങ്ങൾ ചെയ്വാനിടവന്നാലും അതെല്ലാം സർവ്വേശ്വരപ്രീതിക്കായി ഭവിക്കേണമെന്ന സങ്കല്പത്തോടുകൂടെ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതായാൽ ആ കർമ്മങ്ങൾ നിന്നെ ബന്ധിക്കുന്നവയായ്ത്തീരുകയില്ല. ഇങ്ങിനെ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ചെയ്യുന്ന കർമ്മയോഗത്തിൽ സ്ഥിരമായ മനസ്സോടുകൂടിയ നീ ശരീരനാശാനന്തരം എന്നോടുകൂടെ ചേരുകയും ചെയ്യും.

29. സമോƒഹംസർവഭൂതേഷു നമേ ദ്വേഷ്യോƒസ്തിനപ്രിയഃ

യേ ഭജന്തി തു മാംഭക്ത്യാ മയിതേ തേഷുചാപ്യഹം.

സർവ്വഭൂതേഷു=സകല ഭൂതങ്ങളിലും, അഹം=ഞാൻ, സമഃ=തുല്യൻ, മേ=എനിക്ക്, പ്രിയഃന=പ്രിയനില്ല, ദ്വേഷ്യഃ ന=ദ്വേഷിക്കത്തക്കവനുമില്ല. യേ=യാതൊരുത്തർ, ഭക്ത്യാ=ഭക്തിയോടുകൂടെ, മാം ഭജന്തി=എന്നെ ഭജിക്കുന്നുവോ, തേ=അവർ, മയി=എന്നിൽഇരിക്കുന്നു, അഹം ച=ഞാനും, തേഷു=അവരിൽ വസിക്കുന്നു.

പരമാത്മസ്വരൂപനായ നിന്തിരുവടി ഭക്തന്മാർക്കു മുക്തി നൽകുന്നു. അഭക്തന്മാർക്കു നൽകുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു ബ്രഹ്മം നിർദ്ദോഷവും സർവ്വത്ര സമവും എന്നത് വാക്കുമാത്രം. അനുഭവത്തിൽ വൈഷമ്യം കാണപ്പെടുന്നുണ്ട്, എന്ന ആക്ഷേപത്തിന്നു സമാധാനം:—സർവ്വസമനായ സൂര്യനെ മറവുകൂടാതെയുള്ള സ്ഥാനത്തിലിരുന്നു സേവിക്കാത്തവന്റെ ശീതബാധ തീരുന്നില്ലെങ്കിൽ അതു പുരുഷദോഷംകൊണ്ടല്ലാതെ സൂര്യദോഷം അല്ലെന്നു കാണി

ക്കുന്നു:—ബ്രഹ്മാവുമുതൽ പുൽക്കൊടിവരേയുള്ള സർവ്വപ്രാണികളിലും ഞാൻ പരിപൂർണ്ണനും നിർവ്വിശേഷനുമായിട്ട ഘടത്തിലും മഠത്തിലും ആകാശമെന്നപോലെ തുല്യസ്വഭാവനായി വസിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടെനിക്കു പ്രിയനായിട്ടോ ദ്വേഷ്യനായിട്ടോ ആരുമില്ല. പ്രിയാപ്രിയഭാവമില്ലെങ്കിൽ ചിലക്കു മുക്തി, മററുചിലക്കു സംസാരബന്ധം, എന്നതിന്നു കാരണമെന്താകുന്നു എന്നാണെങ്കിൽ അതു പ്രാണികളുടെ ദോഷം നിമിത്തമാണ്, എൻെറ ദോഷമല്ല എന്നു സമാധാനം പറയുന്നു:—ഏതൊരുത്തർ തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയോടുകൂടെ ബഹുജന്മങ്ങളിൽ ശുഭകർമ്മങ്ങളെത്തന്നെ ചെയ്തിട്ട ആ കർമ്മപരിപാകംനിമിത്തം വിഷയാശകളെ നിശ്ശേഷം പരിത്യജിച്ച് സൽഗ്ഗുരുവിൽനിന്നു മഹാവാക്യാർത്ഥത്തെ ശ്രവണമനനാദികൾകൊണ്ട സ്വാനുഭവപ്പെടുത്തി അഖണ്ഡബുദ്ധിവൃത്തിരൂപയായ ശുദ്ധഭക്തിയോടുകൂടെ ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാൻ എന്ന അഭേദഭാവത്തോടുകൂടെ എന്നെ ഭജിക്കുന്നുവോ ആ യതികൾ ശുദ്ധസ്വഭാവമുള്ളവരായിട്ട ആനന്ദാത്മാവായ എന്നിൽതന്നെ വസിക്കുന്നു. ഞാനും അവരുടെ ബുദ്ധിവൃത്തിക്കു വിഷയീഭൂതനായിട്ട വസിക്കുന്നു. സർവ്വത്ര നിറഞ്ഞും സർവ്വസമവുമായിരിക്കുന്ന ആകാശം കണ്ണാടി മുതലായ സ്വച്ഛവസ്തുക്കളിൽ പ്രതിബിംബിക്കുന്നു. ചുമരിലും മററും പ്രതിബിംബിക്കുന്നില്ല. അതുപോലെ ഞാൻ സൽബുദ്ധിവൃത്തിയിൽ; പ്രകാശിക്കുന്നു അസദ്വൃത്തികളിൽ പ്രകാശിക്കുന്നില്ല. ആത്മാവായ എന്നെ അറിഞ്ഞവർ മുക്തന്മാർ. അറിയാത്തവർ ബദ്ധന്മാർ. മുക്തികാരണമായ മൽസ്വരൂപജ്ഞാനം പുരുഷൻ പണിപ്പെട്ട സമ്പാദിക്കേണം. ആവിധം പരിശ്രമിക്കാത്തവനെസംബന്ധിച്ചേടത്തോളം ശാസ്ത്രത്തിന്നോ ഗുരുവിന്നോ എനിക്കുതന്നെയോ എന്തുചെയ്വാൻ കഴിയും. അതുകൊണ്ട ബന്ധമുക്തി പുരുഷപ്രയത്നംകൊണ്ട സാധിക്കേണ്ടതാകുന്നു. താനെതന്നെ സമീപത്തു വന്നുചേരുകയില്ല. ക്ഷുദ്രങ്ങളും നശ്വരങ്ങളുമായ ലൌകികസുഖങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ആയുഷ്കാലം മുഴുവനും പ്രയത്നിക്കുന്നവർ, നിഷ്പ്രയാസമായിട്ടുതന്നെ നിരതിശയാനന്ദസ്വരൂപമായ മുക്തി സ്വയമേവ തങ്ങളെ വരിക്കേണം എന്നാഗ്രഹിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അതവരുടെ സ്വഭാവദോഷം മാത്രമാണെന്നു സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

30. അപിചേൽ സുദുരാചാരോ ഭജതേ മാമനന്യഭാക്
സാധുരേവസമന്തവ്യഃ സമ്യഗ്വ്യവസിതോഹി സഃ.

സുദുരാചാരഃ അപി=അത്യന്തം ദുർവ്യാപാരമുള്ളവനായിരുന്നാലും, അനന്യഭാക്=അന്യത്തെ ഭജിക്കാത്തവനായിട്ട, മാം ഭജതേചേത്=എന്നെ ഭജിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, സഃസാധുഃ ഏവ=അവൻ സൽപുരുഷൻ തന്നെ, ഹി=എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, സഃ=അവൻ, സമ്യക്‌വ്യവസിതഃ=വസ്തുധർമ്മത്തെ വേണ്ടവിധം നിശ്ചയിച്ചറിഞ്ഞവനായി ഭവിച്ചു.

ബ്രഹ്മവിദ്യക്കുള്ള മാഹാത്മ്യത്തെ ഇതുവരെയുള്ള മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ട വ്യക്തമാക്കി. "പവിത്രമിദമുത്തമം" ഇത് അത്യന്തം പരിശുദ്ധികരം എന്നതിനെ ഈ മന്ത്രത്താൽ വിശദമാക്കുന്നു:—ജന്മംകൊണ്ടോ പ്രവൃത്തികൊണ്ടോ ഏതെങ്കിലും വിധത്തിൽ ഒരുവൻ–ആരായിരുന്നാലും ശരി–അത്യന്തം ദുരാചാരനോ പാപിഷ്ഠനോ ആയിരുന്നാലും ജന്മാന്തരപുണ്യകർമ്മപരിപാകത്താൽ സൽഗ്ഗുരുകടാക്ഷം സിദ്ധിക്കയും അതുനിമിത്തം ആത്മാവല്ലാതിരിക്കുന്ന ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ആത്മാവെന്നു തോന്നിയിരുന്ന അജ്ഞാനം നശിക്കയും ചെയ്തതുകൊണ്ട ഞാൻ ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്ന ഏകാന്തഭാവത്തോടുകൂടെ എന്നെ നിരന്തരം ധ്യാനിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അവൻ സൽപുരുഷൻ തന്നെയാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അവൻ സമ്യഗ്ജ്ഞാനസമ്പന്നനായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ അവൻ പൂജനീയൻതന്നെ. യാതൊരുവിധമായ പ്രായശ്ചിത്തകർമ്മങ്ങൾക്കും ഈ മാതിരി ബുദ്ധിശുദ്ധിയുണ്ടാക്കുവാൻ ശക്തിയില്ല. ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരമാകട്ടെ, അതിനു മുമ്പും അനന്തരവും ചെയ്തതും ചെയ്യുന്നതുമായ ഹത്യാദി സകല പാപങ്ങളെയും നശിപ്പിക്കുന്നതാകയാൽ ബ്രഹ്മവിദ്യക്കു തുല്യമായ പവിത്രത മറെറാന്നിനും ഇല്ലെന്നു സിദ്ധാന്തിച്ചിരിക്കുന്നു. കല്പകോടി ജന്മകൃതപുണ്യപാപരൂപകർമ്മങ്ങളെ നശിപ്പിച്ച് മുക്തിയെ നൽകുന്നതിന്നു സമർത്ഥമായ ബ്രഹ്മധ്യാനം മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ അവശ്യം നിരന്തരം അനുഷ്ഠിക്കേണം. പ്രായശ്ചിത്തകർമ്മാദികൾകൊണ്ട കർമ്മം സമൂലം നശിക്കയില്ലെന്നുപദേശസാരം.

31. ക്ഷിപ്രംഭവതി ധർമ്മാത്മാ ശശ്വച്ഛാന്തിം നിഗച്ഛതി
കൌന്തേയ പ്രതിജാനീഹി നമേഭക്തഃ പ്രണശ്യതി.

ക്ഷിപ്രം=വേഗത്തിൽ, ധർമ്മാത്മാ=പുണ്യാത്മാവായിട്ട്, ഭവതി=ഭവിക്കുന്നു, ശശ്വൽശാന്തിം=ശാശ്വതിയായ ശാന്തിയെ, നിഗച്ഛതി=നിശ്ചയമായും പ്രാപിക്കുന്നു, മേ ഭക്തഃ=എന്റെ ഭക്തൻ, നപ്രണശ്യതി=ദുർഗതിയെ പ്രാപിക്കയില്ല എന്ന്, കൌന്തേയ=കുന്തീപുത്ര, പ്രതിജാനീഹി=നീ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തുകൊൾക.

പാപപരിഹാരത്തിന്നായി പലവിധ പ്രായശ്ചിത്തകർമ്മങ്ങൾ നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിലും അവയെ ദേശകാലദ്രവ്യമന്ത്രാദിദോഷങ്ങൾ കൂടാതെ നടത്തുവാൻ മഹൽപ്രയാസം. അഥവാ നടത്തിയാൽതന്നെ ഫലസിദ്ധി അനിശ്ചിതം. സിദ്ധിച്ചാൽപോലും അനന്തരകാലത്തിൽ പാപം ചെയ്യാതിരിപ്പാൻ തക്കവിധം ജ്ഞാനസിദ്ധിയുണ്ടാകയുമില്ല. ബ്രഹ്മധ്യാനജന്യഫലം ആവിധമല്ലെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ബ്രഹ്മവിത്തായ യതി എന്നെ ധ്യാനിക്കുന്നതുകൊണ്ടു പ്രത്യഗാത്മാവായ താനും ബ്രഹ്മവും ഒന്നാണെന്നുള്ള സാക്ഷാൽകാരം നിമിത്തം എന്റെ സർവാത്മഭാവത്തെ അനുഭവിച്ചറിഞ്ഞ ആ ക്ഷണത്തിൽതന്നെ പരിശുദ്ധപുണ്യാത്മാവായി ഭവിക്കുന്നു. കാലദൈർഘ്യമില്ല, ഫലം അപ്രത്യക്ഷവുമല്ല. എന്നു മാത്രമല്ല ശാശ്വതശാന്തിയെ. പുനരാവൃത്തിരഹിതയായ വിദേഹമുക്തിയെ–നിശ്ചയമായും പ്രാപിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മൈവാഹം എന്ന ഭാവത്തെ ഭജിച്ചിരിക്കുന്ന എന്റെ ഭക്തൻ–ബ്രഹ്മനിഷ്ഠൻ–സകല വിഘ്നങ്ങളുടെയും മൂർദ്ധാവിൽ കാൽവെച്ചമർത്തി പരമപദത്തെ പ്രാപിക്കും. മധ്യത്തിൽ പതനം അവനുണ്ടാകയില്ലയെന്ന് ഹേ അർജ്ജുന! നീ ലോകത്തിൽ ഉച്ചത്തിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തികൊൾക. ഈശ്വരനെ മാത്രം ശരണം പ്രാപിച്ചവരുടെ യോഗക്ഷേമത്തെ ഞാൻ വഹിക്കുമെന്നു സർവേശ്വരനായ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ ചെയ്തിരിക്കുന്ന പ്രതിജ്ഞയെ സർവാത്മനാ വിശ്വസിക്കുന്ന ഭക്തന്മാർക്ക ഒരുകാലത്തിലും നാശമില്ലെന്നു ഹേ അർജ്ജുന! നീ ലോകത്തിൽ കൊട്ടിഘോഷിച്ചുകൊൾകയെന്ന് ഭക്തകല്പതരുവായ ഭഗവാൻ അർജ്ജുനൻ മുഖാന്തരം ഭക്തന്മാരെ ഉൽബോധിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

32 മാം ഹി പാർത്ഥവ്യപാശ്രിത്യ യേഽപിസ്യുഃ പാപയോനയഃ
സ്ത്രിയോ വൈശ്യാ സ്തഥാശൂദ്രാ സ്തേഽപിയാന്തിപരാം ഗതിം.

സ്ത്രിയഃ=സ്ത്രീകൾ, വൈശ്യാഃ=വൈശ്യന്മാർ, തഥാ ശൂദ്രാഃ=അപ്രകാരംതന്നെ ശൂദ്രന്മാർ, യേ പാപയോനയഃസ്യുഃ=ആരെല്ലാം പാപയോനികളായി ഭവിക്കുമോ, തേ അപി=അവരും, മാം=എന്നെ, വ്യപാശ്രിത്യ=നന്നായുപാസിച്ചിട്ട്, പരാംഗതിം=പരമഗതിയെ, യാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു, ഹി=ഇത് പ്രസിദ്ധം.

പ്രകൃതമായ ബ്രഹ്മജ്ഞാനമാഹാത്മ്യത്തെയും ഫലത്തെയും പറഞ്ഞശേഷം ''സുസുഖംകർത്തും'' ചെയ്വാൻ പ്രയാസമില്ലാത്തതുമാണെന്നു പറഞ്ഞതിനെ ഉപപാദിക്കുന്നു:—ശാസ്ത്രാദികളിൽ അധികാരമോ പ്രവൃത്തിയോ ഇല്ലാത്ത സ്ത്രീകൾ, വൈശ്യർ, ശൂദ്രർ, എന്നുവേണ്ട ആരെല്ലാം പാപയോനികളിൽ ജനിച്ചവരോ അവരും സൽഗുരൂപദേശത്താലുണ്ടായ ജ്ഞാനത്താൽ എന്നെ–സഗുണനോ നിർഗ്ഗുണനോ ആയിട്ടു–സമ്യഗുപാസിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ക്രമത്തിലൊ സാക്ഷാത്തായിട്ടുതന്നെയോ പരമഗതിയെ പ്രാപിക്കുന്നു. ശാസ്ത്രപരിജ്ഞാനമില്ലാത്തവർക്കും ജ്ഞാനവും തൽഫലമായ മുക്തിയും ഗുർവനുഗ്രഹത്താൽ സിദ്ധിമെന്നു കാണിച്ചിരിക്കയാൽ ജ്ഞാനത്തിന്റെ സൌലഭ്യത്തെ സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

33. കിംപുനർബ്രാഹ്മണാഃ പുണ്യാ ഭക്താ രാജർഷയസ്തഥാ
അനിത്യമസുഖം ലോക മിമം പ്രാപ്യ ഭജസ്വമാം.

പുണ്യാഃ=ശുദ്ധാത്മാക്കളായ, ബ്രാഹ്മണാഃ=ബ്രാഹ്മണർ, രാജർഷയഃ=രാജർഷികൾമുതലായ ഭക്താഃ=ഭക്തന്മാർ, കിംപുനഃ=പിന്നെ പറയേണമോ, അനിത്യം=നിത്യമല്ലാത്തതും, അസുഖം=ദുഃഖാത്മകവുമായ, ഇമംലോകം=ഈ ലോകത്തെ—ദേഹത്തെ, പ്രാപ്യ=പ്രാപിച്ചിട്ട്, മാം ഭജസ്വ=എന്നെ ഭജിച്ചാലും.

ശ്രവണമനനാദികൾക്ക് യോഗ്യതയില്ലാത്ത സ്ത്രീ ശൂദ്രാദികൾക്കും ജ്ഞാനവും തൽഫലമായ മുക്തിയും സിദ്ധിക്കുമെന്നു വന്നിരിക്കെ 'ഉത്തമജാതിയിൽ ജനിച്ചവരും പുണ്യക

ന്മാക്കളുമായ ബ്രാഹ്മണർ ഉത്തമക്ഷത്രിയർ മുതലായ ഭക്തന്മാർ വിധിപ്രകാരം എന്നെ ഉപാസിച്ചാൽ മുക്തിയെ പ്രാപിക്കുമെന്നു പറയേണമോ അതുകൊണ്ടു ഇന്നോ നാളെയോ എന്നു നിശ്ചയിപ്പാൻ കഴിയാത്തവിധത്തിൽ നശ്വരമായിരിക്കുന്നതാണെങ്കിലും പുരുഷസാധ്യമായ മോക്ഷത്തെ പ്രാപിപ്പാൻ കഴിയുന്നതുമായ ഈ മാനുഷശരീരം സിദ്ധിച്ചിരിക്കയാൽ സഗുണനോ നിർഗ്ഗുണനോ ആയ എന്നെ യഥാരുചി ഭജിച്ചുകൊൾക. അനിത്യമാകയാൽ ശരീരം നശിക്കുന്നതിന്നുമുമ്പേ അതിശ്രദ്ധയാ പരിശ്രമിക്കേണ്ടതാവശ്യം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

34. മന്മനാ ഭവ മൽഭക്തോ മദ്യാജീ മാം നമസ്കുരു
മാമേ വൈഷ്യസി യുക്ത്വൈവ മാത്മാനം മൽപരായണഃ.

മന്മനാഃ=എന്നിൽ മനസ്സോടുകൂടിയവനായിട്ടും, മദ്യാജീ=എന്നെ യജിക്കുന്നവനായിട്ടും, മൽഭക്താഃ=എന്നെഭജിക്കുന്നവനായിട്ടും, ഭവ=ഭവിച്ചാലും, മാം നമസ്കുരു=എന്നെ നമസ്കരിച്ചാലും, മൽപരായണഃ=ഞാനാകുന്ന പരമഗതിയോടുകൂടിയവനായിട്ടും, ഭവ=ഭവിക്കുക. ഏവം=ഇപ്രകാരം, യുക്ത്വാ=യോഗം ശീലിച്ചിട്ടു, ആത്മാനം മാം ഏവ=ആത്മാവായ എന്നെത്തന്നെ, എഷ്യസി=പ്രാപിക്കും.

നിർവ്വിശേഷജ്ഞാനത്തിന്നധികാരം സിദ്ധിക്കാതിരിക്കുന്ന ഞാൻ സഗുണനായ നിന്തിരുവടിയെ ഏതുവിധത്തിൽ ഭജിക്കേണം എന്നറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്ന അർജ്ജുനനോടുപദേശിക്കുന്നു:—കാണപ്പെടുന്ന സകല ഭൂതങ്ങളും ഞാൻതന്നേ എന്ന ഭാവത്തോടുകൂടെ എപ്പോഴും മനസ്സിനെ എന്നിൽ സമർപ്പിക്കുക. എല്ലാം വാസുദേവൻ എന്ന ദൃഢവിചാരത്തോടുകൂടെ സർവ്വലോകവും വാസുദേവമയമെന്നു മനസാ ഭാവിക്കേണം. അല്ലെങ്കിൽ നിത്യാനന്ദസ്വരൂപനായ എന്നിൽ മനസ്സിനെവെച്ചുകൊൾക. ഇതരങ്ങളായ അർത്ഥകളത്രപുത്രാദിവിഷയങ്ങളെ ആഗ്രഹിക്കാതെ മോക്ഷസ്വരൂപനായ എന്നിൽമാത്രം മനസ്സുവെക്കുക എന്നുമാവാം. ശ്രൌതസ്മാർത്തകർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു എന്നെത്തന്നെ യജിക്കുന്നവനായി ഭവിക്കുക. അഗ്ന്യാദിദേവതകളിൽ ഭേദഭാവനകൂടാതെ അവരും സാധനങ്ങളും അർപ്പണാദിക്രിയകളും ഞാൻതന്നെ എന്ന ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടെ എല്ലാകർമ്മങ്ങളും ചെയ്തുകൊൾക. സർവ്വത്ര എന്നെതന്നെ കാണുന്നവനായിട്ടു ഭജിച്ചുകൊൾക. ശ്വാവു് ചണ്ഡാളൻ പശു കഴുത എന്നിങ്ങിനെയുള്ള സർവ്വോപാധികളെയും നോക്കാതെ അവയിൽ എല്ലാം ഒരുപോലെ വസിച്ചും ചൈതന്യരൂപേണ പ്രകാശിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന എന്നെ നമസ്കരിച്ചുകൊൾക എല്ലായ്പോഴും എല്ലാ അവസ്ഥകളിലും എന്നെത്തന്നെ പരമഗതിയായി കരുതികൊൾക. ഈ വിധം ഉപാസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നാൽ ആത്മാവായിരുന്നു് നിന്നിൽതന്നെ വിളങ്ങുന്ന എന്നെ ദേഹാവസാനത്തിൽ നീ പ്രാപിക്കും.

ഇതി ശ്രീമൽ ഭഗവൽഗീതാസൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദേ രാജവിദ്യാ രാജഗുഹ്യയോഗോ നാമ നവമോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ
ശുഭം ഭൂയാൽ.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 10-ാം അദ്ധ്യായം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ അരുളിചെയ്തു.

1. ഭൂയ ഏവമഹാബാഹോ ശൃണുമേ പരമം വചഃ
യത്തേഽഹം പ്രീയമാണായ വക്ഷ്യാമി ഹിതകാമ്യയാ.

മഹാബാഹോ!=ഹേ അർജ്ജുന! ഭൂയഃ=പിന്നെയും, മേ=എന്റെ, പരമം വചഃ=പരമാർത്ഥവസ്തുബോധകമായ വാക്കിനെ, ശൃണു=കേൾക്കുക, പ്രീയമാണായ=പ്രീതിയുക്തനായ, തേ=നിന്നോടു, ഹിതകാമ്യയാ=ഹിതാകാംക്ഷയോടുകൂടെ, അഹം=ഞാൻ, യത് വക്ഷ്യാമി=യാതൊന്നിനെ പറയുന്നുവോ.

കഴിഞ്ഞ അദ്ധ്യായാവസാനത്തിൽ ചിത്തശുദ്ധിക്കായ്ക്കൊണ്ടു സഗുണനായ എന്നെ ഉപാസിക്കുകയെന്നരുളിച്ചെയ്ത ഭഗവാൻ മന്ദബുദ്ധിമാനായ മുമുക്ഷുവിന്നു ഉപാസ്തിയിൽ ശ്രദ്ധയും വിഷയങ്ങളിൽ വൈരാഗ്യവും ജനിപ്പിക്കുവാൻ ഉപാസ്യനായ ഈശ്വരൻെറ സർവ്വജ്ഞത്വം സർവ്വശക്തിമത്വം ഭക്തവാത്സല്യം മുതലായ കല്യാണഗുണങ്ങളെ വിശദമാക്കിക്കൊണ്ടു ഉപാസനാസക്തി ജനിപ്പിക്കുവാൻ ഭഗവദ്വിഭൂതി വൈഭവത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന 10-ാം അദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നു!—ഹേ മഹാബാഹോ! അറിയേണ്ടതായ സ്വാത്മതത്വം പരമസൂക്ഷ്മവും വേഗത്തിൽ അറിവാൻകഴിയാത്തതുമാകയാൽ അതിനെ ബോധിപ്പിക്കുവാൻ നിൻെറ ഹിതത്തിൽ ആഗ്രഹത്തോടുകൂടെ ഞാൻ യാതൊന്നിനെ പറവാൻ ഭാവിക്കുന്നുവോ അതിനെ മനസ്സിരുത്തികേൾക്കുക. ഞാൻ പറയുന്നതിനെ കേൾപ്പാനും ചിന്തിപ്പാനും സന്തോഷം നിണക്കുള്ളതുകൊണ്ടാണ് പറവാൻ ഭാവിക്കുന്നത്. അശ്രദ്ധാലുവിനോടു പറയരുതെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

2. നമേ വിദുഃ സുരഗണാഃ പ്രഭവം നമഹർഷയഃ
അഹമാദിർഹി ദേവാനാം മഹർഷീണാംച സർവശഃ.

സുരഗണാഃ=ദേവസമൂഹങ്ങളും, മഹർഷയഃ=മഹർഷിമാരും, മേ പ്രഭവം=എൻെറ പ്രഭവത്തെ, സർവ്വശഃ=സമസ്തമായിട്ട്, ന വിദുഃ=അറിയുന്നില്ല, ഹി=എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, ദേവാനാം=ദേവന്മാരുടെയും, മഹർഷീണാം=മഹർഷിമാരുടെയും, ആദിഃ=കാരണം, അഹം=ഞാനാകുന്നു.

വ്യാസാദിപൂർവ്വാചാര്യന്മാരുടെ പരമോപദേശവാക്യങ്ങളുണ്ടായിരിക്കേ ഭഗവാൻതന്നെ അജ്ജുനനുപദേശിപ്പാനുള്ള കാരണം കാണിക്കുന്നു:—ഹേ അജ്ജുന! ഇന്ദ്രാദികളായ ദേവന്മാരും ഭൃഗു, വ്യാസൻ മുതലായ മഹർഷിമാരും സൃഷ്ട്യുപകരണങ്ങളായ മഹദാദിതത്വങ്ങളെ ഉത്ഭവിപ്പിച്ച് ലോകത്തെ സൃഷ്ടിച്ചുരക്ഷിച്ചു സംഹരിക്കുന്ന സർവ്വേശ്വരനായ എൻെറ മഹാപ്രഭാവത്തെ തികച്ചും അറികയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അവരുടെയെല്ലാം ഉൽപത്തിക്കും ജ്ഞാനത്തിന്നും തപസ്സിദ്ധികൾക്കും ആദികാരണം ഞാനാണെല്ലൊ. അനന്തരജാതന്മാരായ പുത്രാദികൾ പൂർവ്വന്മാരായ പിതൃപിതാമഹന്മാരുടെ വൈഭവം തികച്ചും അറിയാത്തതുപോലെ എൻെറ മഹിമയേയും ദേവാദികളാരും അറികയില്ല. അതുകൊണ്ടു വിനീതശിഷ്യനായ നിന്നോടു എൻെറ പ്രഭാവത്തെ ഞാൻതന്നെ ഉപദേശിക്കാം.

3. യോ മാ മജമനാദിംച വേത്തി ലോകമഹേശ്വരം
അസംമൂഢഃ സമർത്ത്യേഷു സർവപാപൈഃ പ്രമുച്യതേ.

മർത്ത്യേഷു=മനുഷ്യരിൽ, യഃ=യാതൊരുവൻ, അസംമൂഢഃ=സമ്മോഹമില്ലാത്തവനായിട്ടു, അജം=ജന്മരഹിതനും, അനാദിം=നിമിത്തോപാദാനകാരണമില്ലാത്തവനും; ലോകമഹേശ്വരം=ലോകത്തിൻെറ മഹാനായ ഈശ്വരനുമായ, മാം വേത്തി=എന്നെ അറിയുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, സർവ്വപാപൈഃ=സകല പാപങ്ങളാലും, പ്രമുച്യതെ=നിശ്ശേഷം മോചിക്കപ്പെടുന്നു.

ഭഗവദുപദേശത്തെ ശ്രദ്ധിച്ചു കേട്ടറിയുന്നതുകൊണ്ടുള്ള ഫലം എന്താണെന്നു കാണിക്കുന്നു:—മരണധർമ്മികളായ ബഹുകോടി മനുഷ്യരിൽ പുണ്യകർമ്മപരിപാകത്താൽ ഏതൊരുവന്നു ശാസ്ത്രജ്ഞാനവും അതുനിമിത്തം നന്മതിന്മകളേയും നശ്വരാനശ്വരങ്ങളേയും വേർതിരിച്ചറിയുകയെന്ന വിവേകവും തന്നിമിത്തം വിഷയവിരക്തിയും മോക്ഷേച്ഛയും ലഭിച്ചിരിക്കുന്നുവോ, ഏതൊരുവൻ നിമിത്തോപാദാനകാരണങ്ങളില്ലാത്തതിനാൽ അനാദിയും ജന്മാദിവികാരങ്ങളില്ലാത്തവനും സർവ്വലോകസൽഭാവത്തിന്നും ചേഷ്ടകൾക്കും പരമകാരണഭൂതനുമായ എന്നെ അറിയുന്നുവോ അവൻ അറിഞ്ഞും അറിയാതെയും ഈ ജന്മത്തിലും അതീതാനേകജന്മങ്ങളിലും ചെയ്തിട്ടുള്ള സകലവിധ പുണ്യപാപകർമ്മങ്ങളിൽനിന്നു നിർമ്മുക്തനായ് ഭവിക്കും. പുനർജന്മത്തിന്നു കാരണമായ പുണ്യപാപങ്ങളില്ലാത്തതുകൊണ്ടു ദേഹനാശാനന്തരം അവൻ മുക്തനാകുമെന്നു സാരം.

4. ബുദ്ധിർജ്ഞാനമസംമോഹഃ ക്ഷമാസത്യം ദമഃ ശമഃ
സുഖം ദുഃഖം ഭവോ ഭാവോ ഭയംചാഭയമേവച.

5. അഹിംസാ സമതാതുഷ്ടി സ്തപോദാനം യശോ/യശഃ
ഭവന്തി ഭാവാഭൂതാനാം മത്തഏവ പൃഥഗ്വിധാഃ.

ജ്ഞാനം=അറിവ്, ബുദ്ധിഃ=നിശ്ചയിപ്പാനുള്ള ശക്തി, അസംമോഹഃ=വിപരീതഭാവനയില്ലായ്മ, ക്ഷമാ=സഹനശീലം, സത്യം=യഥാൎത്ഥവചനം, ദമഃ=ബാഹ്യേന്ദ്രിയനിഗ്രഹം, ശമഃ=അന്തഃകരണനിഗ്രഹം, അഹിംസാ=ഹിംസയില്ലായ്മ, സമതാ=സമസ്വഭാവം, തുഷ്ടിഃ=സന്തോഷം, തപഃ=ചിത്തൈകാഗ്ര്യം, ദാനം=ദണ്ഡിക്കായ്മ, യശഃ=കീൎത്തി, അയശഃ=ദുഷ്കീൎത്തി, സുഖം=വിഷയബന്ധംനിമിത്തമുള്ള പ്രീതി, ദുഃഖം=രോഗാദികൾനിമിത്തമുള്ള ക്ലേശം, ഭവഃ=ഉൽപത്തി, അഭാവഃ=വിനാശം, ഭയം=പേടി, അഭയം=പേടിയില്ലായ്മ, പൃഥഗ്വിധാഃ=ഭിന്നപ്രകാരത്തിലുള്ള, ഭാവാഃ=വികാരങ്ങൾ, ഭൂതാനാം=പ്രാണികൾക്ക്, മത്തഃഏവ=എന്നിൽനിന്നുതന്നെ, ഭവന്തി=ഉണ്ടാകുന്നു.

സൎവ്വേശ്വരനായ എന്നെ ഭജിക്കുന്നതുകൊണ്ടു പാപനിൎമ്മുക്തന്മാരായ മുമുക്ഷുക്കൾക്കു എന്നിൽനിന്നുതന്നെ ജ്ഞാനസാധനങ്ങളും സിദ്ധിക്കും എന്നു കാണിക്കുന്നു:—ബ്രഹ്മവും പ്രത്യഗാത്മാവും ഒന്നുതന്നെയെന്നുള്ള അറിവും, ആ ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാൻ എന്ന ദൃഢനിശ്ചയവും, പിന്നെ വിപരീതഭാവനയുണ്ടാകാതിരിക്കുകയെന്ന അസംമോഹവും ആദ്ധ്യാത്മികാദികളായ ഉപദ്രവങ്ങളെ സഹിക്കുവാനുള്ള ശക്തിയാകുന്ന ക്ഷമയും, സത്യവചനവും, തൽസഹിതമായ ബ്രഹ്മചൎയ്യാദികളും നേത്രാദികളായ ബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങളെ വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിക്കാതെ അടക്കാനുള്ള ശക്തിയാകുന്ന ദമവും വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കാതെ മനസ്സിനെ നിഗ്രഹിപ്പാനുള്ള ശക്തിയാകുന്ന ശമവും ബ്രഹ്മനിഷ്ഠകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കാവുന്ന അഹിംസയും സൎവ്വത്ര സമദൎശനവും സ്വാത്മാനന്ദാനുഭവരൂപമായ സന്തുഷ്ടിയും ചിത്തൈകാഗ്ര്യമാകുന്ന തപസ്സും യാതൊരു പ്രാണികളേയും മനോവാക്കായങ്ങളാകുന്ന ത്രിവിധകരണങ്ങളെക്കൊണ്ടും ദുഃഖിപ്പിക്കാതിരിക്കുന്നതായ ദണ്ഡന്യാസം എന്നു പറയപ്പെടുന്ന ദാനവും ബ്രഹ്മനിഷ്ഠനിമിത്തമുള്ള കീൎത്തിയും, അതിന്റെ അഭാവത്തിൽ അകീൎത്തിയും, ലൌകികസുഖവും ആദ്ധ്യാത്മികാദിദുഃഖവും ഉത്പത്തിയും നാശവും ഭൂതങ്ങളിൽനിന്നുള്ള ഭയവും തദഭാവവും ഇങ്ങിനെ ഭിന്നങ്ങളായ സകല വികാരങ്ങളും പ്രാണികൾക്ക് എന്നിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നു. എന്നെ അറിഞ്ഞുപാസിക്കുന്നവൎക്കു ബുദ്ധിജ്ഞാനാദിശോഭനഗുണങ്ങളും അങ്ങിനെ ചെയ്യാത്തവൎക്കു ഭയം, ദുഃഖം, അകീൎത്തി മുതലായ അമംഗളങ്ങളും ഉണ്ടാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു കല്യാണഗുണകാംക്ഷികൾ എന്നെ ഉപാസിക്കേണ്ടതാവശ്യം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

6. മഹൎഷയഃ സപ്തപൂൎവ്വേ ചത്വാരോമനവസ്തഥാ
മൽഭാവാ മാനസാജാതാ യേഷാം ലോകഇമാഃ പ്രജാഃ

സപ്തമഹൎഷയഃ=ഏഴു മഹൎഷിമാരും, തഥാപൂൎവ്വേ=അപ്രകാരം അവൎക്കും മുമ്പുണ്ടായ,ചത്വാരഃ നാലു മഹൎഷിമാരും, മനവഃ=മനുക്കളും, മൽഭാവാഃ=എന്റെ ഭാവത്തോടുകൂടിയവരും, മാനസാഃ=സങ്കല്പത്തിൽനിന്ന്, ജാതാഃ=ഉണ്ടായവരുമാകുന്നു, ലോകേ=ലോകത്തിൽ, ഇമാഃ പ്രജാഃ=ഈ പ്രജകൾ, യേഷാം=യാതൊരുത്തരുടെയാകുന്നുവോ.

സകല കല്യാണഗുണങ്ങളും എന്നിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നവയാകയാൽ മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ എന്നെത്തന്നെയുപാസിക്കേണമെന്നുപദേശിച്ചശേഷം മന്ദബുദ്ധികളായ മുമുക്ഷുക്കൾക്കുപാസിപ്പാൻ യോഗ്യമായ തന്റെ സാമാന്യവിഭൂതിവിശേഷത്തെ വിവരിക്കുന്നു:—പ്രാചീനന്മാരായ ഭൃഗുമുതൽ വസിഷ്ഠർവരെയുള്ള ഏഴു മഹൎഷിമാരും അതിന്നുമുമ്പേയുണ്ടായ സനകാദി നാലു മഹൎഷിമാരും സ്വായംഭുവാദികളായ പതിനാലു മനുക്കളും ജഗൽസ്രഷ്ടാവും ബ്രഹ്മാവുമായ എന്റെ സങ്കല്പത്തിൽനിന്നുണ്ടായവരാകുന്നു. അവരിൽനിന്നാണ് ചരാചരാത്മകമായ ഈ ലോകത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന സകല പ്രജകളും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നത്. യോനിസംബന്ധമില്ലാത്തവരാകയാൽ ഇവർ എന്നെപോലെ പ്രഭാവമുള്ളവരാകുന്നു. ഈ സകലലോകവും എന്റെ വിഭൂതിയാണെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു. ഭൃഗു, മരീചി, അത്രി, പുലസ്ത്യൻ, പുലഹൻ, ക്രതു, വസിഷ്ഠർ, സപ്തൎഷികൾ.

7. ഏതാം വിഭൂതിം യോഗംച മമയോ വേത്തി തത്വതഃ
സോഽവികമ്പേന യോഗേന യുജ്യതേ നാത്ര സംശയഃ.

മമ=എന്റെ, ഏതാം വിഭൂതിം=ഈ വിഭൂതിയേയും, യോഗംച=യോഗത്തെയും, തത്വതഃ=യഥാൎത്ഥമായിട്ട്, യഃ വേത്തി=യാതൊരുവൻ അറിയുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, അവികമ്പേന=

എളുക്കമില്ലാത്ത, യോഗേന=യോഗത്തോടുകൂടെ, യുജ്യതേ=ചേരുന്നു, അത്ര=ഇതിൽ, ന സംശയഃ=സംശയമില്ല.

തന്റെ യോഗശക്തിയേയും വിഭൂതിയേയും പറഞ്ഞശേഷം ഇതു രണ്ടും നന്നായറിഞ്ഞാലുണ്ടാകുന്ന ഫലത്തെ പറയുന്നു:—വാസ്തവത്തിൽ ഞാൻ നിർഗ്ഗുണൻ: ജീവാനുഗ്രഹത്തിന്നായി ലോകത്തെ സൃഷ്ടിപ്പാൻ മായയെ സ്വീകരിച്ചിട്ടു വിവിധാകൃതിയെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഈ ലോകം എന്റെ വിഭൂതിയാകുന്നു. അങ്ങിനെ ബഹുരൂപനായി കാണപ്പെടുന്നതു എന്റെ യോഗശക്തി നിമിത്തവുമാകുന്നു, എന്നുള്ള സത്യത്തെ ഏതൊരു സൂക്ഷ്മനിരീക്ഷകൻ അറിയുന്നുവോ അവന്റെ ബുദ്ധിവൃത്തി എന്നെ മാത്രമല്ലാതെ ലോകത്തെ വിഷയീകരിക്കയില്ല. സർവം വാസുദേവമയം എന്ന ഉറപ്പോടുകൂടിയ യോഗം അവന്നു സിദ്ധിക്കും. ഇതിൽ സംശയത്തിന്നവകാശമില്ല.

8. അഹം സർവസ്യപ്രഭവോ മത്തഃ സർവം പ്രവർത്തതേ
ഇതി മത്വാ ഭജന്തേമാം ബുധാ ഭാവസമന്വിതാഃ.

അഹം=ഞാൻ, സർവസ്യ=സകലത്തിന്റെ, പ്രഭവഃ=ഉൽപത്തി കാരണമെന്നും, മത്തഃ=എന്നിൽനിന്നു, സർവം=സകലവും, പ്രവർത്തതേ=പ്രവർത്തിക്കുന്നു, ഇതിമത്വാ=എന്നു നിശ്ചയിച്ചിട്ട്, ബുധാഃ=വിദ്വാന്മാർ, ഭാവസമന്വിതാഃ=ഭാവത്തോടുകൂടിയവരായിട്ട്, മാം ഭജന്തെ=എന്നെ ഭജിക്കുന്നു

വിചാരശീലനായ ആ യോഗി ഈശ്വരനായ എന്റെ തത്വത്തെ എങ്ങിനെയറിയുന്നു? ഏതുവിധം ഉപാസിക്കുന്നു? എന്നു കാണിക്കുന്നു:—നിർവിശേഷബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ ഞാൻ മായയെ അംഗീകരിച്ചതിനാൽ സർവ പ്രപഞ്ചവും എന്നിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നു. കാര്യം സകലവും കാരണത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ല എന്നാണ് ന്യായം. മൺപാത്രങ്ങളെല്ലാം മണ്ണും പൊൻപാത്രങ്ങൾ പൊന്നും എന്നതുപോലെ ഈശ്വരനിൽനിന്നുണ്ടായ ലോകം ഈശ്വരൻതന്നെ മോക്ഷവും ജ്ഞാനാദികളായ മോക്ഷസാധനങ്ങളും ബന്ധവും ബന്ധഹേതുക്കളായ കാമാദിവൃത്തികളുമായ സർവവും ഈശ്വരനായ എന്നിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നുവെന്ന് ചിന്താശീലന്മാരും വിദ്വാന്മാരുമായ മുമുക്ഷുക്കൾ ശാസ്ത്രാഭ്യാസംകൊണ്ടും ആചാര്യോപദേശംകൊണ്ടും നിശ്ചയിച്ചിട്ടു സർവം ബ്രഹ്മമയം എന്ന ഭാവത്തെ വിട്ടുകളയാതെ നിത്യവും എന്നെ ധ്യാനിക്കുന്നു.

9. മച്ചിത്താമൽഗതപ്രാണാ ബോധയന്തഃ പരസ്പരം
കഥയന്തശ്ച മാം നിത്യം തുഷ്യന്തിച രമന്തിച.

മച്ചിത്താഃ=എന്നിൽ ചിത്തത്തോടുകൂടിയും, മൽഗതപ്രാണാഃ=എന്നിൽ ഇന്ദ്രിയവ്യാപാരങ്ങളോടുകൂടിയുംഇരിക്കുന്നവരായിട്ട്, പരസ്പരം=അന്യോന്യം, മാം=എന്നെ,ബോധയന്തഃ=ബോധിപ്പിക്കുന്നവരും, കഥയന്തഃ=പറയുന്നവരുമായിട്ട്, നിത്യം=എപ്പോഴും, തുഷ്യന്തിച=സന്തോഷിക്കുകയും, രമന്തിച=രമിക്കയും ചെയ്യുന്നു.

അവരേതുവിധം സർവേശ്വരനായ എന്നെ ഉപാസിക്കുന്നുവെന്നു കാണിക്കുന്നു:—സർവ ഭൂതാത്മാവായി സവിശേഷബ്രഹ്മമായി വിളങ്ങുന്ന എന്നിൽതന്നെ മനസ്സിനെ സമർപ്പിച്ചും, വാഗാദികളായ സകലേന്ദ്രിയങ്ങളെക്കൊണ്ടു എന്നെക്കുറിച്ചു സംസാരിക്കുക എന്റെ സ്വരൂപനിർണയം ചെയ്യുന്ന വാക്യാർത്ഥങ്ങളെ കേൾക്കുക എന്നിപ്രകാരം വ്യാപരിച്ചും അവരവരുടെ ജ്ഞാനാനുസരണം എന്നെ അന്യോന്യം ധരിപ്പിച്ചും അവരവരുടെ അനുഭവങ്ങളെക്കുറിച്ചും സംഭാഷണം ചെയ്തുംകൊണ്ടു മുമുക്ഷുക്കളായ വിദ്വാന്മാർ സന്തോഷിക്കുകയും ആനന്ദിക്കുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടു സമയത്തെ സഫലമായി കഴിക്കുന്നു.

10. തേഷാം സതതയുക്താനാം ഭജതാം പ്രീതിപൂർവകം
ദദാമിബുദ്ധിയോഗം തം യേനമാ മുപയാന്തി തേ

സതതയുക്താനാം=എപ്പോഴും യോഗത്തോടുകൂടിയും, പ്രീതിപൂർവകം=സന്തോഷത്തോടുകൂടെ, ഭജതാം=ഭജിക്കുന്നവരുമായ, തേഷാം=അവർക്ക്, അഹം=ഞാൻ, ബുദ്ധിയോഗം=ജ്ഞാനയോഗത്തെ, ദദാമി=നൽകും, തേന=അതുകൊണ്ട്, തേ=അവർ, മാം=എന്നെ, ഉപയാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു.

മേൽപ്രകാരം ഭജിക്കുന്നവരെ ഭഗവാൻ ഏതുവിധമനുഗ്രഹിക്കും എന്നു കാണിക്കുന്നു:—എപ്പോഴും വേദാന്തശ്രവണമനനാദികളിൽ പരിശ്രമിച്ചും സ്വസ്വരൂപസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നായത്യന്തം ആഗ്രഹിച്ചുംകൊണ്ടു ഭജിക്കുന്ന അവൎക്കു പരമാത്മാവായ ഞാൻ അവരുടെ സ്വരൂപത്തെ അറിയുകയെന്ന യോഗത്തെ—ജ്ഞാനയോഗത്തെ—നൽകും. അവരുടെ നിരന്തരഭജനത്താൽ ജ്ഞാനത്തിന്നു പ്രതിബന്ധമായ പുണ്യപാപങ്ങൾ നശിക്കയാൽ ശുദ്ധയായ ബുദ്ധിവൃത്തിയിൽ അനാത്മഭാവം ഇല്ലാതാകയും പരമാത്മസാക്ഷാൽകാരം ജനിക്കയും ചെയ്യും. ആ ജ്ഞാനത്താൽ അവർ എന്നെ പ്രാപിക്കും. ദേഹാദികളിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന ആത്മഭാവം നീങ്ങുമ്പോൾ അവർ എന്നോടുകൂടെ ചേരുകയും ചെയ്യും. ആത്മാവും ഇക്കാണപ്പെടുന്ന സകലവും ബ്രഹ്മമെന്ന ഏകവസ്തു തന്നെ. തൽഭിന്നമായിട്ടൊന്നുമില്ലെന്ന ബോധം അവൎക്കുണ്ടാകും. അതെന്റെ അനുഗ്രഹലക്ഷണമാകുന്നു. സർവദാ ധ്യാനനിഷ്ഠകൊണ്ടല്ലാതെ അന്തഃകരണശുദ്ധിയും തദ്വാരാ ഈശ്വരാനുഗ്രഹവും, തദ്വാരാ സ്വരൂപാനുഭൂതിയും ഉണ്ടാകയില്ല. അതുകൊണ്ടു മുമുക്ഷുക്കൾ നിരന്തരം വേദാന്തവാക്യശ്രവണമനനനിദിധ്യാസധാരണാധ്യാനനിരതന്മാരായിരിക്കേണമെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

11. തേഷാമേവാനുകമ്പാൎത്ഥ മഹമജ്ഞാനജം തമഃ
നാശയാമ്യാത്മഭാവസ്ഥോ ജ്ഞാനദീപേന ഭാസ്വതാ.

തേഷാം ഏവ=അവരെക്കുറിച്ചുതന്നെയുള്ള, അനുകമ്പാൎത്ഥം=ദയനിമിത്തം, അഹം=ഞാൻ, ആത്മഭാവസ്ഥഃ=അന്തഃകരണവൃത്തിയിൽ ഇരിക്കുന്നവനായിട്ടു, ഭാസ്വതാ=സ്വയമേവ പ്രകാശിക്കുന്ന, ജ്ഞാനദീപേന=ജ്ഞാനമാകുന്ന ദീപത്താൽ, അജ്ഞാനജം=അറിയായ്മനിമിത്തമുണ്ടായ, തമഃ=ഇരുട്ടിനെ, നാശയാമി=നശിപ്പിക്കുന്നേൻ.

സർവ്വത്ര നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ സാന്നിധ്യം അവരിൽ മുമ്പേതന്നെയുണ്ടായിരിക്കേ അങ്ങുന്നു ബുദ്ധിയോഗത്തെ നൽകുന്നുവെന്നു പറവാനെന്തു കാരണം എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—എല്ലാവരിലും ബ്രഹ്മസ്വരൂപനായ ഞാൻ വസിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും അനാദിയായ അജ്ഞാനംനിമിത്തം എന്നെ എല്ലാവൎക്കും സാക്ഷാത്തായറിവാൻ കഴികയില്ല. അതുകൊണ്ടു ശ്രവണമനനാദികളാൽ എന്നെഅറിവാൻ പരിശ്രമിക്കുന്നഅവരിൽ കാരുണ്യംനിമിത്തം അവരുടെ അന്തഃകരണത്തിൽ ബുദ്ധ്യാരൂഢനായിട്ടു ഞാനവരുടെ ആവരണത്തെ നീക്കുമ്പോൾ മാത്രമേ എന്നെ അറിവാൻ കഴികയുള്ളു. അവരുടെ നിരന്തരഭാവനാനിമിത്തം ശുദ്ധയായ ബുദ്ധിവൃത്തിയിൽ പ്രകാശിച്ച ഞാൻ—എന്റെ സ്വപ്രകാശജ്ഞാനസ്വരൂപത്താൽ സൂൎയ്യൻ അന്ധകാരത്തെയെന്നപോലെ അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നു. അപ്പോൾ എന്നെ സാക്ഷാത്തായറിയുന്നു. സ്വയംപ്രകാശിക്കുന്ന സൂൎയ്യനെ അന്ധന്മാർ കാണാത്തതുപോലെ നിരന്തരധ്യാനാദികളാൽ ബുദ്ധിക്കു ശുദ്ധി സിദ്ധിക്കാതിരിക്കുന്നതുവരെ എന്നെ അറിവാൻ കഴികയില്ല. സ്ഥിരനിഷ്ഠ സിദ്ധിപ്പാനും അതുനിമിത്തം അന്തഃകരണം ശുദ്ധമാവാനും എന്റെ അനുഗ്രഹംതന്നെ വേണം. അതുകൊണ്ടാണ് ഞാൻ നൽകുന്നുവെന്നു പറഞ്ഞത് എന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

അൎജ്ജുന ഉവാച=അൎജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

12. പരം ബ്രഹ്മപരംധാമ പവിത്രം പരമം ഭവാൻ
പുരുഷം ശാശ്വതം ദിവ്യമാദിദേവമജം വിഭും

13. ആഹുസ്ത്വാമൃഷയഃ സർവേ ദേവൎഷിൎന്നാരദസ്തഥാ
അസിതോ ദേവലോവ്യാസഃ സ്വയം ചൈവ ബ്രവീഷിമേ.

പരമം പവിത്രം=അത്യുൽകൃഷ്ടവും പരിശുദ്ധിയെ ജനിപ്പിക്കുന്നതും, പരംധാമ=അപ്രമേയസ്ഥാനവുമായ, ബ്രഹ്മ=ബ്രഹ്മം, ഭവാൻ=നിന്തിരുവടിതന്നെ, ദേവൎഷിഃ നാരദഃ=ദേവൎഷിയായ നാരദരും, അസിതഃ ദേവലഃ വ്യാസഃ=അസിതൻ, ദേവലൻ, വ്യാസൻ മുതലായ, സൎവ്വേ ഋഷയഃ=എല്ലാ ഋഷികളും, ത്വാം=നിന്തിരുവടിയെ, ശാശ്വതം=നിത്യനും, ദിവ്യം=ബുദ്ധിഗുഹയിൽ വിളങ്ങുന്നവനും, ആദിദേവം=സർവ്വകാരണഭൂതനും പ്രകാശസ്വരൂപനും, അജം=ജന്മരഹിതനും, വിഭും=വ്യാപകനുമായ, പുരുഷം=പരമാത്മാവാണെന്നു, ആഹുഃ=പറയുന്നു, സ്വയംച=നിന്തിരുവടിയും, മേ ബ്രവീഷി=എന്നോടരുളിച്ചെയ്യുന്നു.

മന്ദബുദ്ധിമാനായ മുമുക്ഷുവിനുപാസിപ്പാനായി ഭഗവാൻതന്നെ തൻെറ സാമാന്യമായ വിഭൂതിയെ ആദ്യം പറഞ്ഞു. ഉപാസനകൊണ്ടു ശുദ്ധാന്തഃകരണനായ മുമുക്ഷുവിനു നിർഗ്ഗുണസ്വരൂപോപാസനവും തൽഫലവും പിന്നെ പ്രതിപാദിച്ചു. ഇതെല്ലാം കേട്ടശേഷം നിർഗ്ഗുണസ്വരൂപത്തെ മൂഢന്മാൎക്കുപാസിപ്പാൻ സാധിക്കാത്തതുകൊണ്ടു അതി മന്ദബുദ്ധിമാനായ മുമുക്ഷുവിനെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻവേണ്ടി ഉപാധിസഹിതനായ പരമേശ്വരൻെറ സ്വരൂപവിശേഷത്തെ വിസ്തരിച്ചു ചോദിച്ചറിവാൻ ഭാവിക്കുന്ന അൎജ്ജുനൻ ഭഗവാനെ സ്തുതിക്കുന്നു:—ഇന്ദ്രിയങ്ങൾകൊണ്ടറിവാൻ കഴിയാത്തതും സ്മരണമാത്രത്താൽ കല്പകോടി ജന്മങ്ങളിൽചെയ്ത പാപപടലങ്ങളെ നശിപ്പിക്കുന്നതാകയാൽ സൂൎയ്യാഗ്ന്യാദി സകല പവിത്രവസ്തുക്കളെക്കാൾ അത്യുൽകൃഷ്ടപവിത്രവും പ്രമാണങ്ങൾക്കവിഷയവുമായ ബ്രഹ്മമെന്ന സത്യവസ്തു നിന്തിരുവടിതന്നെയാകുന്നു. ഞാനിതെങ്ങിനെ അറിയുന്നുവെന്നാൽ ദേവൎഷിയായ നാരദർ, അസിതൻ, ദേവലൻ, വ്യാസർ, മുതലായ സകല ഋഷികളും നിന്തിരുവടിയെ സൎവ്വജഗൽകാരണഭൂതനും സൎവ്വരുടെയും ഹൃദയഗുഹയിൽ പ്രകാശിക്കുന്ന പരിപൂൎണ്ണപരമാത്മാവുമാണെന്നു പറയുന്നു. ഇപ്പോൾ ഇതാ നിന്തിരുവടിയും അവിടുത്തെ ആ ദിവ്യസ്വരൂപത്തെ എന്നോടുപദേശിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു നിന്തിരുവടിതന്നെ പരബ്രഹ്മം എന്നു ഞാനറിയുന്നു.

14. സൎവമേതദൃതംമന്യേ യന്മാം വദസി കേശവ
നഹിതേ ഭഗവൻ വ്യക്തിം വിദുൎദ്ദേവാനദാനവാഃ.

കേശവ!=ഹേ കേശവ!, മാം യത് വദസി=എന്നോടു നിന്തിരുവടി യാതൊന്നിനെ പറയുന്നുവോ, ഏതത് സൎവ്വം=ഇതെല്ലാം, ഋതംമന്യേ=ഞാൻ സത്യമെന്നു ധരിക്കുന്നു, ഭഗവൻ=ഹേ ഭഗവാനേ!, തേ വ്യക്തിം=നിന്തിരുവടിയുടെ വ്യക്തിഭാവത്തെ, ദേവാഃ=ദേവന്മാരോ, ദാനവാഃ വാ=ദാനവന്മാരോ, ന വിദുഃ=അറിയുന്നില്ല.

ശരി! ഋഷികളും ഞാനും എത്രയോ പ്രാവശ്യം എങ്ങിനെയെല്ലാം പറഞ്ഞാലും അതെല്ലാം അങ്ങിനെയിരുന്നുകൊള്ളട്ടെ. നിൻെറ നിശ്ചയം എന്താകുന്നു, എന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:—ഹേ കേശവ! പരമേശ്വരനായ നിന്തിരുവടിയെന്നോടരുളിച്ചെയ്യുന്നതെല്ലാം സത്യമെന്നുതന്നെ ഞാൻ ധരിക്കുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ദേവന്മാരാകട്ടെ ദാനവന്മാരാകട്ടെ നിന്തിരുവടിയുടെ ശരിയായ സത്യസ്വരൂപത്തെ അറിയുന്നില്ല. പിന്നെ ഇന്നുള്ള മനുഷ്യാദികളാരും അറികയില്ലെന്നു പറയേണമോ. അതുകൊണ്ടു അവിടുത്തെ അചിന്ത്യമായ ഈശ്വരഭാവത്തെക്കുറിച്ചു അവിടുന്നരുളിച്ചെയ്യുന്നതുതന്നെ സത്യം എന്നു ഞാൻ നിശ്ചയിക്കുന്നു.

15. സ്വയമേവാത്മനാത്മാനം വേത്ഥ ത്വം പുരുഷോത്തമ
ഭൂതഭാവന! ഭൂതേശ! ദേവദേവ! ജഗൽപതേ!

ഭൂതഭാവന!=ഭൂതങ്ങളെ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്നോവേ, ഭൂതേശ=ഭൂതങ്ങളെ പ്രവൎത്തിപ്പിക്കുന്നോവേ, ദേവദേവ!=ദേവന്മാരെയും ചേഷ്ടിപ്പിക്കുന്നോവേ! ജഗൽപതേ=ലോകരക്ഷിതാവേ! പുരുഷോത്തമ!=ഹേ ഉത്തമപുരുഷ, സ്വയംഏവആത്മനാ=നിന്തിരുവടി തന്നാൽതന്നെ, ആത്മാനം=ആത്മാവിനെ, വേത്ഥ=അറിയുന്നു.

ആകാശാദി സകലഭൂതങ്ങളെയും തന്നിൽനിന്നുതന്നെ ജനിപ്പിക്കുന്ന ഹേ ഭൂതഭാവന! ആ ഭൂതങ്ങളിൽ അന്തൎയ്യാമിയായിരുന്നു അതാതുനില തെറ്റാതെനിൎത്തി ചേഷ്ടിപ്പിക്കുന്ന ഹേ ഭൂതേശ! ഭൂതങ്ങളിൽ അധിവസിക്കുന്ന അഗ്ന്യാദിദേവന്മാരെയും വ്യാപരിപ്പിക്കുന്ന ഹേ ദേവദേവ! അന്നം, ജലം, എന്ന രൂപത്തിൽ ഇരുന്നു സൎവ്വലോകത്തെയും പാലിക്കുന്ന ഹേ ജഗൽപതേ! സൎവ്വത്ര പരിപൂൎണ്ണനും മഹത്വംനിമിത്തം ഉത്തമനുമായ ഹേ പുരുഷോത്തമ! നിന്തിരുവടിയുടെ സഗുണവും നിൎഗ്ഗുണവുമായ സൎവ്വവിശേഷത്തെയും അങ്ങുന്നുതന്നെയറിയുന്നുള്ളു. അനന്തരജാതന്മാരായ ദേവന്മാർ,ഋഷികൾ, മുതലായവരാരും അങ്ങയെ അറിയുന്നവരല്ല, എന്നഭിപ്രായം.

16. വക്തുമൎഹസ്യശേഷേണ ദിവ്യാ ഹ്യാത്മ വിഭൂതയഃ
യാഭിൎവിഭൂതിഭില്ലോകാനി മാം സ്ത്വം വ്യാപ്യതിഷ്ഠസി.

യാഭിഃ വിഭൂതിഭിഃ=യാതൊരു വിഭൂതികളാൽ, ഇമാൻ ലോകാൻ=ഈ ലോകങ്ങളെ, വ്യാപ്യ=വ്യാപിച്ചിട്ടു, ത്വം തിഷ്ഠസി=നിന്തിരുവടി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നുവോ, ആത്മവിഭൂതയഃ=അങ്ങയുടെ ആ വിഭൂതികൾ, ദിവ്യാഃഹി=ദിവ്യകൾതന്നെ, അശേഷേണ=സമ്പൂൎണ്ണമായും, വക്തുംഅൎഹസി=പറവാനായിക്കൊണ്ടു അൎഹനാകുന്നു.

ഹേ ഭഗവൻ! അങ്ങയുടെ മഹിമയെ അങ്ങുന്നുമാത്രമേ ശരിക്കറിയുന്നുള്ളുവെന്നകാരണത്താൽ ഏതേതുവിധങ്ങളായ ഭാവങ്ങളാൽ ഇക്കാണപ്പെടുന്ന ലോകങ്ങളെയെല്ലാം വ്യാപിച്ചുകൊണ്ടു നിന്തിരുവടിയിരിക്കുന്നുവോ അപ്രാകൃതങ്ങളായ ആ ദിവ്യവിഭൂതികളെ—വിവിധഭാവങ്ങളെ—സമ്പൂൎണ്ണമായും എനിക്കുപദേശിപ്പാൻ അൎഹൻ അങ്ങുന്നുതന്നെയാകുന്നു. കരുണയോടുകൂടെയുപദേശിക്കേണമേ.

17. കഥം വിദ്യാ മഹം യോഗിം സ്ത്വാം സദാ പരിചിന്തയൻ
കേഷു കേഷുച ഭാവേഷു ചിന്ത്യോസി ഭഗവൻ മയാ.

യോഗിൻ=ഹേ യോഗിയായിരിക്കുന്നോവേ!, ത്വാം=നിന്തിരുവടിയെ, പരിചിന്തയൻ=ധ്യാനിക്കുന്നവനായിട്ടു, അഹം=ഞാൻ, കഥം വിദ്യാം=എങ്ങിനെ അറിയുമോ, ഭഗവൻ=ഹേ ഭഗവാനേ!, കേഷുകേഷുഭാവേഷു=ഏതേതുഭാവങ്ങളിൽ, മയാ=എന്നാൽ, ചിന്ത്യഃ അസി=ചിന്തിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യനാകുന്നു.

മായാസ്വീകാരംനിമിത്തം ഐശ്വൎയ്യത്തോടുകൂടിയിരിക്കുന്ന ഹേ യോഗിൻ! സവിശേഷനായ നിന്തിരുവടിയെ സദാ ധ്യാനിച്ച് ശുദ്ധാന്തഃകരണനായ ഞാൻ മായാതീതനും നിൎവ്വിശേഷനുമായ നിന്തിരുവടിയെ ഏതുവിധമായാലറിയുമോ, അപ്രകാരം മാഹാത്മ്യമുള്ള അങ്ങയുടെ വിഭൂതിവിശേഷത്തെ എന്നോടുപറവാൻ അങ്ങുന്നൎഹനാകുന്നു. ജഡങ്ങൾ, ചേതനങ്ങൾ; മനുഷ്യൻ ദേവൻ; എന്നിങ്ങിനെ ബഹുവിധങ്ങളായിരിക്കുന്ന ഏതേതുഭാവങ്ങളിലാണ് ഞാനങ്ങയെധ്യാനിക്കേണ്ടത്? ഏതേതുഭാവങ്ങളിൽ നിന്തിരുവടിസവിശേഷം പ്രകാശിക്കുന്നു എന്നരുളിച്ചെയ്യേണമേ.

18. വിസ്തരേണാത്മനോയോഗം വിഭൂതിംച ജനാൎദ്ദന
ഭൂയഃ കഥയ തൃപ്തിൎഹി ശൃണ്വതോ നാസ്തി മേഽമൃതം.

ജനാൎദ്ദന!=ഹേ സൎവ്വവ്യാപക, ആത്മനഃ യോഗം=അങ്ങയുടെഐശ്വൎയ്യത്തെയും, വിഭൂതിംച=വിഭൂതിയേയും, ഭൂയഃ=വീണ്ടും, വിസ്തരേണ=വിശേഷിച്ചും, കഥയ=പറഞ്ഞാലും, ഹി=യാതൊന്നുഹേതുവായിട്ടു, അമൃതം=അമൃതത്തെ, ശൃണ്വതഃ=കേൾക്കുന്ന, മേ=എനിക്ക്, തൃപ്തിഃ നാസ്തി=മതിയാകുന്നില്ല.

ജനി എന്ന വികാരമുള്ള സൎവ്വദൃശ്യവൎഗ്ഗത്തിലുംവ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ഹേ ജനാൎദ്ദന! പരമാത്മാവായ നിന്തിരുവടിയുടെ മായാസ്വീകാരംനിമിത്തമുണ്ടായഐശ്വൎയ്യത്തെയും വിവിധഭാവത്തെയും നാമരൂപാദിഭേദങ്ങളോടുകൂടെ വിസ്തരിച്ച് വീണ്ടും പറയേണമേ. 8, 9, 10 അദ്ധ്യായങ്ങളിൽ വിസ്തരിച്ചുപറഞ്ഞിരിക്കെ അരച്ചതിനെത്തന്നെ അരക്കുകയെന്നമട്ടിൽ ഇനിയും എന്തിനായിട്ടുപറയേണം എന്നങ്ങുന്നുവിചാരിക്കരുതേ. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ നിന്തിരുവടിയരുളിച്ചെയ്യുന്ന വാഗമൃതത്തെ ശ്രോത്രദ്വാരാപാനംചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന എനിക്കു കേട്ടതുമതിയെന്ന തൃപ്തിവരുന്നില്ല. അതിനാൽ ഇനിയും കുറെക്കൂടെ വിസ്തരിച്ചു പറയേണം. മാത്രമല്ല മുമ്പേയരുളിച്ചെയ്തതെല്ലാം അതിസൂക്ഷ്മസംഗതിയാകയാൽ വിശേഷേണ മനസ്സതിൽ സാമാന്യന്മാൎക്കു പ്രവേശിക്കാൻ പ്രയാസമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടുവേഗം മനസ്സിലാകത്തക്കവിധം പറയേണം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച.

19. ഹന്ത! തേ കഥയിഷ്യാമി ദിവ്യാഹ്യാത്മ വിഭൂതയഃ
പ്രാധാന്യതഃ കുരുശ്രേഷ്ഠ നാസ്ത്യന്തോ വിസ്തരസ്യ മേ.

ഹന്ത=ആശ്ചൎയ്യം! ദിവ്യാഃ=അപ്രാകൃതങ്ങളായ, വിഭൂതയഃ=വിഭൂതികൾ, ദിവ്യാഃഹി=ദിവ്യകൾതന്നെ, തേകഥയിഷ്യാമി=നിന്നോടു ഞാൻപറയാം, പ്രാധാന്യതഃ=പ്രധാനമായവയെ, മേ=എന്റെ, വിസ്തരസ്യ=വിഭൂതിവിസ്തരത്തിന്റെ, അന്തഃ=അവസാനം, നാസ്തി=ഇല്ല.

സർവ്വജ്ഞനാണെങ്കിലും ഭഗവാൻ അർജ്ജുനൻെറ ചോദ്യത്തിൽനിന്നു മന്ദന്മാരുടെ ബുദ്ധിമാന്ദ്യത്തെക്കുറിച്ചു പരിതപിക്കുന്നുവോ എന്ന മട്ടിൽ ദയയോടുകൂടെ അവരെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻ പറയുന്നു:— ഹേ അർജ്ജുന! ഇങ്ങിനെയാണോ മൂഢന്മാരുടെബുദ്ധിനില. ആശ്ചര്യം. അവക്കറിവാൻതക്കവിധം ഏതേതുഭാവങ്ങളിൽ എൻെറ തേജസ്സ്, ശക്തി, പൌരുഷം, വിദ്യാ, മഹത്വം എന്നീ വിഭൂതികഠം പ്രധാനമായി പ്രകാശിക്കുന്നുവോ. മൂഢന്മാക്കു പ്രീതി, ഉത്സാഹം, ശ്രദ്ധാ, ഭക്തി എന്നിവയെ ജനിപ്പിക്കുന്ന ആ ദിവ്യവിഭൂതികളെ നിന്നോടുപറയാം. എല്ലാ വിഭൂതികളേയും ഞാൻ പറയേണമെന്നു നീ ആഗ്രഹിക്കേണ്ട. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ വിസ്തരത്തിന്നവസാനമില്ല.

20. അഹമാത്മാ ഗുഡാകേശ സർവഭൂതാശയസ്ഥിതഃ
അഹമാദിശ്ചമദ്ധ്യംച ഭൂതാനാമന്തഏവച.

(ഗുഡാകാ=നിദ്ര) ഗുഡാകേശ!=ഹേ നിദ്രയെജയിച്ചിരിക്കുന്ന അർജ്ജുന! സർവ്വഭൂതാശയസ്ഥിതഃ=സർവ്വഭൂതങ്ങളുടെ ആശയത്തിൽ ഇരിക്കുന്ന, ആത്മാഅഹം=ആത്മാവു ഞാനാകുന്നു, ഭൂതാനാം=ഭൂതങ്ങളുടെ, ആദി=ഉപാദാനകാരണവും മധ്യം=മധ്യവും, അന്തഃഏവച അഹം=അവസാനവും ഞാനാകുന്നു.

മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവരുടെ ചിത്തശുദ്ധിക്കായിക്കൊണ്ടു ഉപാസിപ്പാൻ യോഗ്യങ്ങളായ വിഭൂതികളെ പറയാംഎന്നാണ് പ്രതിജ്ഞ എങ്കിലും മുഖ്യാധികാരികഠം നിർവ്വിശേഷനായ എന്നെത്തന്നെയാണുപാസിക്കേണ്ടതെന്നുറപ്പിക്കുവാൻ ആദ്യം പറയുന്നു:—ഹേ നിദ്രയെ ജയിച്ചിരിക്കുന്ന അർജ്ജുന! ബ്രഹ്മാവു മുതൽ പുൽക്കൊടിവരെയുള്ള സകലഭൂതങ്ങളുടേയും ബുദ്ധിയാകുന്ന ഗുഹയിൽ സ്വയംപ്രകാശനും സർവ്വസാക്ഷിയും നിർവ്വികാരനും സംഗരഹിതനുമായിരിക്കുന്ന ആത്മാവു ഞാനാകുന്നു. ഈ ഭാവത്തെയാണ് ബ്രഹ്മവിത്തുക്കഠം ഉപാസിക്കേണ്ടത് എന്നഭിപ്രായം. ഇനി മധ്യമാധികാരികഠക്കുപാസ്യമായ ഭാവത്തെപറയുന്നു:—ആകാശാദി സർവ്വഭൂതങ്ങളുടെ ഉപാദാനകാരണമായ അവ്യക്തവും വ്യക്താവസ്ഥയും—സ്ഥിതിയും അന്തവും:— പ്രലയസ്ഥാനവും ഞാനാകുന്നു. പ്രപഞ്ചത്തിൻെറ കാരണവും, പ്രപഞ്ചസ്വരൂപവും പ്രപഞ്ചലയസ്ഥാനവും ഞാനെന്ന ഭാവത്തിൽ മധ്യമന്മാരെന്നെ ഉപാസിച്ചുകൊള്ളട്ടെ എന്നഭിപ്രായം. ഇതു സഗുണോപാസ്തി. സർവ്വാത്മഭാവനം നിർഗ്ഗുണോപാസ്തി എന്നു ഭേദപ്പെടുത്തിക്കാണിച്ചു.

21. ആദിത്യാനാമഹം വിഷ്ണുർജ്യോതിഷാം രവിരംശുമാൻ
മരീചിർമ്മരുതാ മസ്മി നക്ഷത്രാണാമഹം ശശീ.

ആദിത്യാനാം=അദിതിപുത്രന്മാരുടെമധ്യത്തിൽ, വിഷ്ണുഃ=വിഷ്ണു, അഹം=ഞാനാകുന്നു. ജ്യോതിഷാം=ജ്യോതിസ്സുകളുടെ മധ്യത്തിൽ, അംശുമാൻ=പ്രഭയധികമുള്ള, രവിഃ=സൂര്യനും, മരുതാം=മരുത്തുക്കളുടെ മധ്യത്തിൽ, മരീചിഃ=മരീചിയും, നക്ഷത്രാണാം=നക്ഷത്രങ്ങളുടെ മധ്യത്തിൽ, ശശീ=ചന്ദ്രനും, അഹം=ഞാനാകുന്നു.

ഉത്തമന്മാക്കും മധ്യമന്മാക്കും ഉപാസിപ്പാൻ യോഗ്യമായ രൂപത്തെ പറഞ്ഞശേഷം മന്ദബുദ്ധികഠക്കുപാസിപ്പാനുള്ള രൂപങ്ങളെ പറയുന്നു:—അദിതിയുടെ പുത്രന്മാരിൽ ഞാൻ വിഷ്ണുവാകുന്നു. ആ ദേവൻ പരമേശ്വരൻ എന്ന ഭാവത്തോടുകൂടെ ഉപാസ്യനാകുന്നു. അതുപോലെത്തന്നെ ജ്യോതിശ്ചക്രത്തിലുള്ള സർവ്വജ്യോതിസ്സുകളും എൻെറവിഭൂതികഠംതന്നെ. എങ്കിലും ശോഭാധിക്യംനിമിത്തംസൂര്യൻ പരമേശ്വരൻ എന്നുപാസ്യൻ. മരുത്തുകഠം എന്നു പറയപ്പെടുന്ന ദേവതാവിശേഷങ്ങളെല്ലാം എൻെറ വിഭൂതികഠംതന്നെ എങ്കിലും അവരിൽ മരീചിയെന്ന ദേവതാവിശേഷം ഞാനാകുന്നുവെന്ന ഭാവത്താലുപാസ്യം. അശ്വിന്യാദികളായ സകല നക്ഷത്രങ്ങളും എൻെറ വിഭൂതികളാണെങ്കിലും അവയിൽ ശോഭാധിക്യംനിമിത്തം ചന്ദ്രൻ ഞാനെന്നഭാവത്താൽ ഉപാസ്യൻ.

22. വേദാനാം സാമവേദോസ്മി ദേവാനാമസ്മി വാസവഃ
ഇന്ദ്രിയാണാം മനശ്ചാസ്മി ഭൂതാനാമസ്മി ചേതനാ.

വേദങ്ങളിൽ സാമവേദവും ദേവന്മാരിൽ ഇന്ദ്രനും ഇന്ദ്രിയങ്ങളിൽ മനസ്സും ജീവനു വാസസ്ഥാനങ്ങളായ ശരീരങ്ങളിൽ ബുദ്ധിമുതൽ സ്ഥൂലദേഹംവരെയുള്ള എല്ലാ അംഗങ്ങളേയും വ്യാപരിപ്പിക്കുന്ന ചൈതന്യാംശം—ആഭാസത്തോടുകൂടിയ ബുദ്ധിവൃത്തി ഞാനാകുന്നു.

23. രുദ്രാണാം ശങ്കരശ്ചാസ്മി വിത്തേശോയക്ഷ രക്ഷസാം
വസൂനാം പാവകശ്ചാസ്മി മേരുഃ ശിഖരിണാ മഹം.

പതിനൊന്നു രുദ്രന്മാരിൽ ശങ്കരൻ എന്ന രുദ്രനും; യക്ഷരക്ഷസ്സുകളിൽ കുബേരനും വസുക്കളിൽ അഗ്നിയും അത്യുന്നതങ്ങളായ ശിഖരികളിൽ മഹാമേരുവും ഞാനാകുന്നു.

24. പുരോധസാംച മുഖ്യംമാം വിദ്ധി പാൎത്ഥ ബൃഹസ്പതിം
സേനാനീനാ മഹം സ്കന്ദഃ സരസാമസ്മി സാഗരഃ.

ആചാൎയ്യന്മാരിൽ മുഖ്യനായ വ്യാഴാചാൎയ്യരും സൈന്യാധിപന്മാരിൽ സുബ്രഹ്മണ്യനും പുണ്യതീൎത്ഥങ്ങളിൽ സമുദ്രവും ഞാനാകുന്നു.

25. മഹൎഷീണാം ഭൃഗുരഹം ഗിരാമസ്മ്യേക മക്ഷരം
യജ്ഞാനാം ജപയജ്ഞോസ്മി സ്ഥാവരാണാം ഹിമാലയഃ.

മഹൎഷിമാരിൽ ഭൃഗുവും, വാക്കുകളിൽ ഏകാക്ഷരമായ ഓം എന്ന വാക്കും യജ്ഞങ്ങളിൽ നാമയജ്ഞവും പൎവ്വതങ്ങളിൽ ഹിമാലയവും ഞാനാകുന്നു.

26. അശ്വത്ഥഃ സർവവൃക്ഷാണാം ദേവൎഷീണാംച നാരദഃ
ഗന്ധർവാണാം ചിത്രരഥഃ സിദ്ധാനാം കപിലോ മുനിഃ.

27. ഉച്ചൈഃശ്രവസമശ്വാനാം വിദ്ധിമാമമൃതോത്ഭവം
ഐരാവതം ഗജേന്ദ്രാണാം നരാണാംച നരാധിപം.

എല്ലാവൃക്ഷങ്ങളിൽവെച്ച് അശ്വത്ഥം എന്നു പറയപ്പെടുന്ന ആൽവൃക്ഷവും, ദേവൎഷികളിൽ നാരദരും, ഗന്ധൎവ്വന്മാരിൽ ചിത്രരഥനും, സിദ്ധന്മാരിൽ ശ്രീകപിലമുനിയും, കുതിരകളിൽ അമൃതമഥനത്തിൽ ക്ഷീരസമുദ്രത്തിൽനിന്നുത്ഭവിച്ച ഉച്ചൈഃശ്രവസ്സെന്ന കുതിരയും, ആനകളിൽ ഐരാവതവും, മനുഷ്യരിൽ രാജാവും ഞാനാകുന്നു.

28. ആയുധാനാമഹം വജ്രം ധേനൂനാമസ്മി കാമധുക്
പ്രജനശ്ചാസ്മികന്ദർപഃ സർപാണാമസ്മി വാസുകിഃ.

ആയുധങ്ങളിൽ വജ്രായുധവും, പശുക്കളിൽ കാമധേനുവും, ജനിപ്പിക്കുന്നവരിൽ മന്മഥനും, സൎപ്പങ്ങളിൽ വാസുകിയും ഞാനാകുന്നു.

29. അനന്തശ്ചാസ്മി നാഗാനാം വരുണോയാദസാമഹം
പിതൃണാ മൎയ്യമാചാസ്മി യമഃ സംയമതാമഹം.

നാഗങ്ങളിൽ ആദിശേഷനും, ജലദേവതകളിൽ വരുണനും, പിതൃക്കളിൽ അൎയ്യമാവും, ദുഷ്ടന്മാരെ നിഗ്രഹിക്കുന്നവരിൽ യമനും ഞാനാകുന്നു.

30. പ്രഹ്ലാദശ്ചാമി ദൈത്യാനാം കാലഃ കലയതാമഹം
മൃഗാണാംച മൃഗേന്ദ്രോഹം വൈനതേയശ്ച പക്ഷിണാം.

ദിതിപുത്രവൎഗ്ഗത്തിൽ പ്രഹ്ലാദനും, ശുഭാശുഭങ്ങളെ ജനിപ്പിക്കുന്നവരിൽ കാലസ്വരൂപനും, മൃഗങ്ങളിൽ സിംഹവും, പക്ഷികളിൽ വിനതാപുത്രനായ ഗരുഡനും ഞാനാകുന്നു.

31. പവനഃ പാവതാമസ്മി രാമഃ ശസ്ത്രഭൃതാമഹം
ഝഷാണാം മകരശ്ചാസ്മി സ്രോതസാമസ്മി ജാഹ്നവീ.

ശുദ്ധിവരുത്തുന്നവരിൽ വായുവും, ശസ്ത്രം എടുത്തവരിൽ ദശരഥപുത്രനായ ശ്രീരാമചന്ദ്രനും, മത്സ്യങ്ങളിൽ മകരമത്സ്യവും, നദികളിൽ ഗംഗയും ഞാനാകുന്നു.

32. സർഗാണാമാദിരന്തശ്ച മധ്യം ചൈവാഹമൎജ്ജുന!
അധ്യാത്മവിദ്യാ വിദ്യാനാം വാദഃ പ്രവദതാമഹം.

സൃഷ്ടിവർഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട മഹത്തത്വം മുതൽ സ്ഥൂലഭൂതങ്ങൾ വരെയുള്ള സർവ്വവികാരങ്ങളുടെയും ആദികാരണം ഞാനാകുന്നു. മൺപാത്രങ്ങളെല്ലാററിന്നും മണ്ണുകാരണമായിരിക്കുന്നതുപോലെ കാരണം, അങ്ങുന്നാണെങ്കിൽ കാർയ്യത്തിൽ അങ്ങുന്നിരിക്കുന്നില്ലല്ലൊ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. കാർയ്യഭാവത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന പ്രപഞ്ചത്തിൽ സത്താസ്ഫൂർത്തിസ്വരൂപനായിട്ടു വിളങ്ങുന്നവൻ ഞാൻതന്നെയാകയാൽ മദ്ധ്യവും ഞാൻതന്നെയാകുന്നു. മൺപാത്രങ്ങളിൽ പാത്രാകൃതികൾക്കാസ്പദം മണ്ണായിരിക്കുന്നതുപോലെയെന്നറിയേണം. മഹദാദിവികാരാത്മകപ്രപഞ്ചത്തിൻെറ നാശാവസ്ഥയും ഞാൻതന്നെ. ആ വികാരങ്ങളെല്ലാം ഇല്ലാതാകുന്ന മഹാ പ്രലയത്തിലും അതാതാകൃതികൾക്കധിഷ്ഠാനമായ ഞാൻ മാത്രം അവശേഷിക്കുന്നതിനാൽ നാശാവസ്ഥയിൽ ലയസ്ഥാനവും ഞാൻതന്നെ. മൺപാത്രങ്ങളുടെ നാമരൂപങ്ങൾ നശിക്കുമ്പോഴും അധിഷ്ഠാനമായ മണ്ണിൽതന്നെ ലയിക്കുന്നതുപോലെ എന്നും കണ്ടുകൊൾക. അഥവാ സൃഷ്ടിവർഗങ്ങളുടെ ആദിഭൂതനായ ബ്രഹ്മാവും സംഹാരകർത്താവായ ശിവനും മദ്ധ്യാവസ്ഥയിൽ രക്ഷകർത്താവായ വിഷ്ണുവും ഞാൻതന്നെ എന്നും വ്യാഖ്യാനിക്കാം. ജ്ഞാനഹേതുക്കളായ വേദശാസ്ത്രാദി സകലവിദ്യകളിൽ മോക്ഷഹേതുവായ അദ്ധ്യാത്മവിദ്യ-ഉപനിഷത്തുകൾ-ഞാനാകുന്നു. വാദം-ജല്പം-വിതണ്ഡം-എന്ന മൂന്നുവിധ വാദങ്ങളിൽ അർത്ഥത്തെ നിശ്ചയിക്കുന്നതിന്നു കാരണമായതുകൊണ്ടു വാദം ഞാനാകുന്നു. അർത്ഥത്തിൽ സ്പർശിക്കാതെ പലതും പറയുന്നതു ജല്പം. താൻ പറയുന്നതിനെ ഉറപ്പിക്കുവാൻവേണ്ടി മാത്രം കുതർക്കം ചെയ്യുന്നതു വിതണ്ഡം.

33. അക്ഷരാണാം അകാരോസ്മി ദ്വന്ദ്വഃസാമാസികസ്യച
അഹമേവാക്ഷയഃ കാലോധാതാഹം വിശ്വതോമുഖഃ.

വർണങ്ങളിൽ അകാരവും സമാസസമൂഹത്തിൽ ദ്വന്ദ്വസമാസവും അക്ഷയമായ കാലവും സർവ്വന്മാർക്കും കർമ്മഫലത്തെ കൊടുക്കുന്നവനും ഞാനാകുന്നു.

34. മൃത്യുഃ സർവഹരശ്ചാഹ മുത്ഭവശ്ച ഭവിഷ്യതാം
കീർത്തിഃ ശ്രീർവാക്ച നാരീണാം സ്മൃതിർമ്മേധാ ധൃതിഃ ക്ഷമാ.

സർവത്തെയും അപഹരിക്കുന്നവരിൽ മൃത്യുവും ഭവിപ്പാനുള്ളവയിൽ അഭിവൃദ്ധിയും സ്ത്രീകളിൽ കീർത്തി-ശ്രീ-വാക്-സ്മൃതി-മേധാ-ധൃതി-ക്ഷമാ-എന്ന ദേവതകളും ഞാനാകുന്നു.

35 ബൃഹൽസാമ തഥാ സാമ്നാം ഗായത്രീ ഛന്ദസാമഹം
മാസാനാം മാർഗശീർഷോഹ മൃതൂനാം കുസുമാകരഃ.

സാമവേദങ്ങളിൽ:—രഥന്തരാദിസാമങ്ങളിൽ ബൃഹൽസാമവും ഗായത്ര്യാദിഛന്ദോയുക്തങ്ങളായ മന്ത്രങ്ങളിൽ 24 അക്ഷരമുള്ള ഗായത്രീമന്ത്രവും ചൈത്രാദിമാസങ്ങളിൽ മൃഗശീർഷം-മകീരവും പൂർണചന്ദ്രനും യോജിച്ചുവരുന്നതായ—ധനുമാസവും ശിശിരാദിഋതുക്കളിൽ വസന്തഋതുവും ഞാനാകുന്നു.

36. ദ്യൂതം ഛലയതാമസ്മി തേജസ്തേജസ്വിനാമഹം
ജയോസ്മി വ്യവസായോസ്മി സത്വം സത്വവതാമഹം

കപടംകൊണ്ടു പരസ്വത്തപഹരിക്കുന്നവരിലുള്ള വിദ്യയായ ചൂതുകളിയും പ്രാഗൽഭ്യം ഉള്ളവരുടെ പ്രഗൽഭതയും ജയിക്കുന്നവരിൽ ജയവും ഉദ്യമികളിൽ ഉദ്യമവും സത്വവാന്മാരിൽ സത്വഗുണവും ഞാനാകുന്നു.

37. വൃഷ്ണീനാം വാസുദേവോസ്മി പാണ്ഡവാനാം ധനഞ്ജയഃ
മുനീനാമപ്യഹം വ്യാസഃ കവീനാ മുശനാഃ കവിഃ.

വൃഷ്ണികളിൽ വസുദേവപുത്രനായ വാസുദേവനും പാണ്ഡുപുത്രന്മാരിൽ ധനംജയൻ എന്നു സുപ്രസിദ്ധനായ അർജ്ജുനനും മുനിമാരിൽ വ്യാസനും തത്വജ്ഞന്മാരായ കവികളിൽ ഉശനസ്സ് എന്നു പ്രസിദ്ധനായ ശുക്രാചാർയ്യനും ഞാനാകുന്നു.

38. ദണ്ഡോദമയതാമസ്മി നീതിരസ്മി ജിഗീഷതാം
മൌനം ചൈവാസ്മി ഗുഹ്യാനാം ജ്ഞാനം ജ്ഞാനവതാമഹം.

ദുഷ്ടന്മാരെ ശിക്ഷിക്കുന്നവരുടെ ദണ്ഡനം എന്ന ക്രിയയും, ജയിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്നവരുടെ ശാസ്ത്രാനുസരണമായ ധർമ്മമാർഗ്ഗം—(ന്യായവും) ഗുഹ്യങ്ങളിൽ മൌനം—മനനശീലം എന്നതും, ജ്ഞാനമുള്ളവരുടെ ''ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നുതന്നെ''യെന്ന മോക്ഷസാധനമായ ജ്ഞാനവും ഞാനാകുന്നു.

39. യച്ചാപി സർവഭൂതാനാം ബീജം തദഹമർജ്ജുന
നതദസ്തി വിനായത്സ്യാ ന്മയാഭൂതം ചരാചരം.

യത്=യാതൊന്ന്, സർവഭൂതാനാം=സകല ഭൂതങ്ങളുടെ, ബീജം=ആദികാരണമോ, തത്അഹം=അതു ഞാൻ, മയാവിനാ=എന്നോടുകൂടാതെ, ചരാചരം=ചരമോ അചരമോ ആയ, യത് ഭൂതംസ്യാത്=യാതൊരു വസ്തുവോ, തത് ന അസ്തി=അങ്ങിനെയൊന്നില്ല.

മേൽകാണിച്ചവിധം വിഭൂതിവിശേഷത്തെ പറഞ്ഞശേഷം ഈ പ്രകരണത്തെ ഉപസംഹരിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ കാര്യരൂപേണ കാണപ്പെടുന്നതു സകലവും കാരണം മാത്രമാകുന്നുവെന്ന ന്യായപ്രകാരം സകലവും ഞാൻതന്നെയെന്നു സാമാന്യേന ബോധിപ്പിക്കുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! ആകാശാദിസർവ്വഭൂതങ്ങളുടേയും ഉത്പത്തിക്കു കാരണമായ അവ്യക്തം എന്ന തത്വം യാതൊന്നോ അതു ഞാനാകുന്നു. കാര്യം എന്നത് കാരണം മാത്രമാകയാൽ സർവ്വവും ഞാൻതന്നെ എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു. സിദ്ധിച്ച ഈ സംഗതിയെ വ്യതിരേകമുഖേന—മറെറാരുവിധത്തിൽപറയുന്നു:—സച്ചിദാനന്ദാനന്തബ്രഹ്മമായ എന്നോടുകൂടാതെ—എൻെറ സച്ചിദാനന്ദവ്യാപ്തിയെക്കൂടാതെ—അതിൽനിന്നു വേറിട്ടിരിക്കുന്നതായ ചരമോ അചരമോ ആയ വസ്തു ജഗത്രയത്തിലും ഇല്ല. ഇക്കാണപ്പെടുന്നതു സകലവും ബ്രഹ്മംതന്നെ (ബ്രഹ്മൈവേദം സർവ്വം) എന്ന ശ്രുതിയുടെ അർത്ഥത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

40. നാന്തോസ്തി മമ ദിവ്യാനാം വിഭൂതീനാം പരംതപ!
ഏഷതൂദ്ദേശതഃ പ്രോക്തോ വിഭൂതേർവിസ്തരോമയാ.

ദിവ്യാനാം=ദിവ്യകളായ, മമ വിഭൂതിനാം=എൻെറ വിഭൂതികൾക്ക്, അന്തഃ=അവസാനം, ന അസ്തി=ഇല്ല. വിഭൂതെഃ വിസ്തരഃ=വിഭൂതിയുടെ വിസ്തരം, മയാപ്രോക്തഃ ഏഷഃ=എന്നാൽ പറയപ്പെട്ട ഇതാകട്ടെ, ഉദ്ദേശതഃ=സംഗ്രഹം മാത്രമാകുന്നു.

ജഗത്തു മുഴുവനും എൻെറ വിഭൂതിയായതുകൊണ്ടു അതിന്നവസാനമില്ലെന്നു കാണിക്കുന്നു:—നിർവ്വികാരപരബ്രഹ്മത്തിൽ സവികാരങ്ങളായ മഹദാദിതത്വങ്ങളോടുകൂടെ ആവിർഭവിച്ചും തിരോധാനംചെയ്തുംകൊണ്ടു കളിക്കുന്ന ത്രിഗുണാത്മികയായ മായയാതൊന്നോ അതു ദിവ്യയാകുന്നു. കളിക്കാരി—നർത്തകി—ആകുന്നു. ദീവ്യതി=കളിക്കുന്നു. അതിനാൽ ദിവ്യം. ആ മായയിൽനിന്നുണ്ടായവയെല്ലാം ദിവ്യകൾതന്നെ. എൻെറ സാന്നിധ്യമാണ് മഹദാദിതത്വങ്ങൾ മായയിൽനിന്നുത്ഭവിപ്പാൻ കാരണം. ആകയാൽ എൻെറ ആവിഭൂതികൾക്കവസാനം—ഇത്രയാണെന്നുള്ള അവധി—ഇല്ല. ആദിത്യന്മാരിൽ ഞാൻ വിഷ്ണുവെന്നിങ്ങിനെ അവധിപ്പെടുത്തി നിന്നോടു പറഞ്ഞുവെന്നതു യാതൊന്നോ അതു നിന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചു സൂചിപ്പിച്ച സരാംശം മാത്രമാണെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

41. യദ്യദ്വിഭൂതിമൽ സത്വം ശ്രീമദൂർജിതമേവവാ
തത്തദേവാവ ഗച്ഛത്വം മമതേജോംശ സംഭവം.

യത്യത്=യാതൊന്നു യാതൊന്നു, വിഭൂതിമത്സത്വം=സമൃദ്ധിയുള്ള വസ്തുവോ, ശ്രീമത്=ശ്രീയുള്ളതോ, ഊർജിതംഏവവാ=മഹത്തരമോ, തത് തത്=അതാതുവസ്തു, മമ=എൻെറ, തേജോംശസംഭവം=തേജസ്സിൻെറ അംശത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാണെന്നു അവഗച്ഛ=അറിഞ്ഞുകൊൾക.

അങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ നിന്തിരുവടിയുടെ വിഭൂതിവിശേഷം അറിവാൻ എന്തുപായം എന്നാണെങ്കിൽ ഇപ്പോൾ പറയുന്നലക്ഷണംകൊണ്ടറിഞ്ഞുകൊൾക എന്നുത്തരം പറയുന്നു:—ഇഹലോകത്തിലോ പരലോകത്തിലോ ചേതനമോ അചേതനമോ ആയ ഏതൊന്നിൽ പ്രഭാവം ധനം പുണ്യകർമ്മം വിദ്യാ തപസ്സ് ശൌര്യം ധൈര്യം ഔദാര്യം ശമം ദമം എന്ന സൽഗുണങ്ങളുടെയോ ജ്ഞാനത്തിൻെറയോ സമൃദ്ധി കാണപ്പെടുന്നുവോ. ഓജസ്സ് തേ

ജസ്സ് ബലം പൌരുഷം എന്നിവകൊണ്ടു അതിമഹത്തായിട്ടു യാതൊന്നുണ്ടോ. ലക്ഷ്മീ, കാന്തി, ബുദ്ധി, കീൎത്തി, സ്ഫൂൎത്തി, എന്നിവകൊണ്ടു ശ്രീമത്തായി കാണപ്പെടുന്നതു യാതൊന്നോ അതെല്ലാം എന്റെ പ്രകാശശക്തിയുടെ ലേശാംശത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാണെന്നു നീ ധരിച്ചുകൊൾക.

42. അഥവാ ബഹുനൈതേന കിം ജ്ഞാതേന തവാൎജ്ജുന
വിഷ്ടഭ്യാഹ മിദം കൃൽസ്ന മേകാംശേന സ്ഥിതോ ജഗത്.

അഥവാ=അല്ലെങ്കിൽ, ബഹുനാ=ബഹുവിധത്തിലുള്ള, ഏതേനജ്ഞാതേന=ഈവിധം അറിയപ്പെട്ടതുകൊണ്ട്, അൎജ്ജുന! തവ കിം=ഹേ അൎജ്ജുന നിണക്കെന്തുഫലം,അഹം=ഞാൻ, ഇദംകൃത്സ്നം ജഗത്=ഈ സമസ്തമായ ജഗത്തിനെ,ഏകാംശേന=ഏകാംശംകൊണ്ട്, വിഷ്ടഭ്യ=വ്യാപിച്ചിട്ട്, സ്ഥിതഃ=സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.

"ആദിത്യാനാമഹം വിഷ്ണു" എന്നാരംഭിച്ചിട്ടു, "ജ്ഞാനം ജ്ഞാനവതാമഹം"എന്നു അവസാനിക്കുന്നതുവരെയുള്ള മന്ത്രങ്ങളെക്കൊണ്ടു മന്ദബുദ്ധികളുടെ ഉപാസനത്തിന്നായി വിഭൂതിവിശേഷങ്ങളെ പ്രതിപാദിച്ചശേഷം ഇപ്പോൾ വിഭൂതിവിസ്തരജ്ഞാനംകൊണ്ടും അതിന്റെ ഉപാസനംകൊണ്ടും പരമഫലമില്ലെന്നും നിൎവ്വിശേഷനായ പരമേശ്വരനെയാണ് ബുദ്ധിമാന്മാരായ മുമുക്ഷുക്കൾ ഉപാസിക്കേണ്ടതെന്നും ഉപദേശിച്ചുകൊണ്ടു അദ്ധ്യായം അവസാനിപ്പിക്കുന്നു:—അല്ലയോ അൎജ്ജുന! എന്റെ വിഭൂതികൾക്കവസാനമില്ല. അവയെ പറവാനോഅറിവാനോ സാധിക്കയുമില്ല. ശുദ്ധാത്മാവും മുഖ്യാധികാരിയുമായനിണക്കുബഹുവിധത്തിലുള്ള ഈ അറിവുകൊണ്ടെന്തുഫലം? അതിന്റെ ഉപാസനകൊണ്ടു ചിത്തശുദ്ധിയോ മോക്ഷമോ സിദ്ധിക്കയില്ലെന്നു സാരം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ എല്ലാ വിഭൂതികളിലും ഈശ്വരത്വബുദ്ധിയുണ്ടായാൽ അനേകൻ ഈശ്വരൻ എന്നാണെല്ലൊ വന്നുകൂടുന്നത്. ആ ഓരോ ഈശ്വരന്റേയുംവിശേഷതാരതമ്യംനിമിത്തം ചിത്തത്തിന്നു പ്രസാദമോ ശാന്തിയോ സിദ്ധിക്കുകയില്ല. അതുകൊണ്ടു മുഖ്യാധികാരിയായ നീ സംസാരബന്ധമുക്തിക്കായിട്ടു സൎവ്വേശ്വരനും ഏകനുമായ എന്നെ ഭേദബുദ്ധികൂടാതെ ഉപാസിച്ചുകൊൾക. നിൎവ്വിശേഷനായ ഞാൻ മായാകാൎയ്യമായി കാണപ്പെടുന്ന സകല ലോകത്തേയും ഏകാംശംകൊണ്ടു വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. സൎവ്വാത്മാവായ ആ ഏകനായ എന്നെ സൎവ്വേശ്വരൻ എന്നറിഞ്ഞുപാസിച്ചുകൊൾക. പരിപൂൎണ്ണനായ പരമേശ്വരൻ നിരവയവനായിരിക്കേ ഏകാംശം എന്ന അംശകല്പനം സാധുവാകുന്നതെങ്ങിനെ എന്ന ശങ്കയുണ്ടാകും. അവയവമില്ലാത്ത ആകാശത്തിൽ മേഘത്തിൽ വ്യാപ്തിയുള്ള ഭാഗത്തെ മേഘാകാശം എന്നു കല്പിക്കുന്നതുപോലെ നിരംശമായ ബ്രഹ്മത്തിന്നും മായയിൽ വ്യാപ്തിനിമിത്തം അതോടു ചേൎന്നതുപോലെ വിചാരിക്കപ്പെടുന്ന ഭാഗത്തെ കല്പിച്ചുംകൊണ്ടാണ് ഏകാംശം എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. "പാദോസ്യവിശ്വാഭൂതാനി" എന്ന ശ്രുതിപ്രകാരം മായോപാധികമായ അംശത്താൽ സൎവ്വലോകവ്യാപ്തി പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ആകയാൽ സൎവ്വാത്മാവായി സൎവ്വത്തിലും വിച്ഛിത്തിയില്ലാതെ സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപേണ അനുസ്യൂതനായ എന്നെ സംസാരസാഗരത്തിൽനിന്നുദ്ധരിപ്പാനായിട്ടു സേവിച്ച് കൃതാൎത്ഥനായി ഭവിക്കുക, എന്നുപദേശസാരം. മായാവ്യാപ്തിയില്ലാത്തതായ മുക്കാലംശം മുക്തന്മാൎക്കാസ്പദം എന്നുകൂടെ പുരുഷസൂക്തസാരാംശം ധരിച്ചുകൊള്ളേണം.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാസൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാൎജ്ജുനസംവാദേ വിഭൂതിവിസ്തരയോഗോനാമ ദശമോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ.

ശുഭമസ്തു.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 11-ാം അദ്ധ്യായം.

അൎജ്ജുന ഉവാച.

1. മദനുഗ്രഹായ പരമം ഗുഹ്യ മധ്യാത്മസംജ്ഞിതം
യത്ത്വയോക്തം വച സ്തേന മോഹോഽയം വിഗതോമമ.

മദനുഗ്രഹായ=എന്നെ അനുഗ്രഹിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു, അധ്യാത്മസംജ്ഞിതം=ആത്മാവിൻെറ സ്വരൂപവിവരണം എന്ന പേരോടുകൂടിയതും, പരമം=പരമാൎത്ഥവിഷയകവും, ഗുഹ്യം=ഗോപനംചെയ്യത്തക്കതുമായ, യത്വചഃ=യാതൊരു വചനം, ത്വയാ=നിന്തിരുവടിയാൽ, ഉക്തം=ഉപദേശിക്കപ്പെട്ടുവോ, തേന=ആ വചനത്താൽ, അയം മമ മോഹഃ=എൻെറ ഈ മോഹം, വിഗതഃ=നശിച്ചു.

പത്താമദ്ധ്യായത്തിൽ മന്ദബുദ്ധികൾ ചിത്തശുദ്ധിദ്വാരാ മോക്ഷം സാധിപ്പാൻ ഉപായമായിട്ടു സ്വവിഭൂതിയെ ഉപാസിക്കേണമെന്നും, ബുദ്ധിമാന്മാരാകട്ടെ സൎവ്വാത്മകമായ സഗുണസ്വരൂപത്തെത്തന്നെ ഉപാസിക്കേണമെന്നും സൂചിപ്പിച്ചു. ഇപ്പോൾ അൎജ്ജുനൻെറ പ്രാൎത്ഥന നിമിത്തം മായാവിലാസത്താൽ വിശ്വാത്മകനായ തൻെറ സ്വരൂപത്തെ അൎജ്ജുനനു കാട്ടിക്കൊടുത്തതിനെ 11-ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ പ്രതിപാദിക്കുന്നു.

അൎജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

ഹേ ഭഗവൻ! എന്നെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻ ആത്മാവിൻെറ യഥാൎത്ഥ സ്വരൂപത്തെ വിവരിക്കുന്നതും അയോഗ്യന്മാരോടുപദേശിപ്പാൻ പാടില്ലാത്തതാകയാൽ ഗോപനീയവും, ആത്മാവു് കൎത്താവും ഭോക്താവുമല്ലെന്നുള്ള പരമാൎത്ഥത്തെ സ്ഥാപിക്കുന്നതുമായ യാതൊരു വചനം നിന്തിരുവടിയരുളിച്ചെയ്തുവോ ആ വചനത്താൽ എൻെറ തെററായ ബോധം:— ഞാൻ കൊല്ലുന്നവനും ഭീഷ്മാദികൾ കൊല്ലപ്പെടുന്നവരുമാണെന്നുണ്ടായിരുന്ന വിചാരം— ഇപ്പോൾ നശിച്ചു. ശരീരം, മനസ്സു, ബുദ്ധി എന്നിവയല്ല ആത്മാവു് എന്നും ജന്മാദി സകല വികാരങ്ങളെയും അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ഏകനായ പരമാത്മാവ് യാതൊന്നും പ്രവൃത്തിക്കുന്നില്ലെന്നും നിന്തിരുവടിയുടെ കാരുണ്യത്താൽ ഇപ്പോൾ സ്പഷ്ടമായറിഞ്ഞു.

2. ഭവാപ്യയൌ ഹി ഭൂതാനാം ശ്രുതൌ വിസ്തരശോ മയാ.
ത്വത്തഃ കമലപത്രാക്ഷ മാഹാത്മ്യ മപിചാവ്യയം.

കമലപത്രാക്ഷ!=ഹേ പരമാത്മൻ!, ഹി=യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു, ത്വത്തഃ=നിന്തിരുവടിയിൽനിന്നുതന്നെ, ഭൂതാനാം=ഭൂതങ്ങളുടെ, ഭവാപ്യയൌ=ഉൽപത്തിനാശങ്ങൾ, വിസ്തരശഃ=വിസ്തരിച്ചു്, മയാ=എന്നാൽ, ശ്രുതൌ=കേൾക്കപ്പെട്ടു, അവ്യയം=നാശമില്ലാത്തതായ, മാഹാത്മ്യം അപിച=മാഹാത്മ്യവും, ശ്രുതം=കേൾക്കപ്പെട്ടു.

ഭഗവാൻ ചെയ്ത ഉപകാരത്തെ കാണിച്ചുകൊണ്ടു ഭഗവാനെ സ്തുതിച്ചതിനുശേഷം ഭഗവാൻെറ ആ സ്വരൂപത്തെ കാണ്മാൻ ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു ഭഗവന്മാഹാത്മ്യത്തെ കുറിച്ചു പ്രസ്താവിക്കുന്നു:—ഹേ പരമാത്മൻ! നിന്തിരുവടിയിൽനിന്നുതന്നെ ആകാശാദി ഭൂതങ്ങളുടേയും അവയിൽനിന്നുണ്ടായ സകല കാൎയ്യങ്ങളുടേയും ഉൽപത്തിലയങ്ങളേയും നിന്തിരുവടിയുടെ സൎവ്വാത്മഭാവത്തെയും സൎവ്വേശ്വരത്വത്തെയും ഞാൻ വിസ്തരിച്ചു കേട്ടു.

"കമലപത്രാക്ഷ!" എന്ന പദത്തിനു "താമരസാക്ഷ" എന്ന സാധാരണമായ അൎത്ഥം പറയാതെ "പരമാത്മൻ" എന്നെഴുതിയത് ഈ അദ്ധ്യായത്തിലെ പ്രകൃതത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നതിന്നായൎത്ഥം ധരിക്കേണം എന്ന വിചാരത്താലാകുന്നു. ആയൎത്ഥം എങ്ങിനെ വരും എന്നാൽ: കം=ബ്രഹ്മസുഖം. അതിനെ "അലതി"=പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു എന്നതു യാതൊന്നോ അതു "കമലം" ബ്രഹ്മസുഖപ്രകാശകം. അതാകുന്ന പത്രം=പതനത്തിൽനിന്നു

ത്രാണംചെയ്യുന്നത് കമലപത്രം. അതിനാൽ ആലക്ഷിക്കപ്പെട്ടന്നവൻ=പ്രാപിക്കപ്പെടുന്നവൻ—കമലപത്രാക്ഷൻ. ജ്ഞാനത്താൽ പ്രാപ്യമായ പരമാത്മാവ് എന്നർത്ഥം. മഹാനായ=സർവ്വത്ര വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന, ആത്മാ=സ്വരൂപമുള്ളവൻ മഹാത്മാവ്. അതിൻെറ ഭാവം മാഹാത്മ്യം=സാർവ്വാത്മ്യം എന്നർത്ഥം "അഹം കൃത്സ്നസ്യ ജഗതഃ പ്രഭവഃ പ്രലയസ്തഥാ" ജഗത്തിൻെറ ഉൽപത്തിപ്രലയസ്ഥാനം ഞാൻ എന്നും, "പ്രകൃതിം സ്വാമവഷ്ടഭ്യ" എൻെറ പ്രകൃതിയെ അവലംബിച്ചിട്ട ഞാനിതെല്ലാം സൃഷ്ടിക്കുന്നുവെന്നും മുമ്പെ ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ഇതെല്ലാം ഓർത്തുകൊണ്ടാണ് "ശ്രുതൌ വിസ്തരശോമയാ" എന്നർജ്ജുനൻ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്.

3. ഏവമേതദ്യഥാത്ഥത്വ മാത്മാനം പരമേശ്വര!
ദ്രഷ്ടുമിച്ഛാമിതേ രൂപ മൈശ്വരം പുരുഷോത്തമ!.

പരമേശ്വര!=ഹേ സർവ്വോത്തമനായ നിയന്താവേ!, യഥാ ആത്ഥ=എപ്രകാരം നിന്തിരുവടി പറയുന്നുവോ, ഏതത് തേ ഐശ്വരം രൂപം=ഈ നിന്തിരുവടിയുടെ ഈശ്വരസ്വരൂപം, ഏവം=ഇപ്രകാരംതന്നെ, പുരുഷോത്തമ=ഹേ ഉത്തമപുരുഷ!, ദ്രഷ്ടും ഇച്ഛാമി=ഞാൻ കാണ്മാനാഗ്രഹിക്കുന്നു.

സർവ്വത്തെയും അതിശയിക്കുന്നതുകൊണ്ട് പരമനായും സർവ്വത്തെയും വ്യാപരിപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ട ഈശ്വരനായുമിരിക്കുന്ന ഹേ പരമേശ്വര! സർവ്വജ്ഞനായ നിന്തിരുവടി അരുളിച്ചെയ്തതു സത്യംതന്നെ. സർവ്വത്തിന്നും കാരണവും സർവ്വത്ര വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നതും സർവ്വത്തെയും നിയന്ത്രിക്കുന്നതും നിന്തിരുവടിയെന്നതിൽ സംശയമില്ല. പരീക്ഷിച്ചറിയേണമെന്നുമില്ല. സർവ്വേശ്വരനായ നിന്തിരുവടിയുടെ വചനം അസത്യമാകയില്ല. എന്നാൽ നിന്തിരുവടിയുടെ അനുഗ്രഹത്തിന്നു പാത്രമായ് ഭവിച്ചിരിക്കുന്ന എനിക്ക് ഹേ പുരുഷോത്തമ! എൻെറ ജന്മസാഫല്യത്തിന്നായിട്ട അങ്ങയുടെ സമഗ്രമായ ജ്ഞാനം, തേജസ്സ്, ശക്തിയെന്നിവകൊണ്ട ശോഭിക്കുന്നതും സർവ്വാത്മകവുമായ സ്വരൂപത്തെ കാണ്മാൻ ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നു.

4. മന്യസേയദി തച്ഛക്യം മയാദ്രഷ്ടുമിതി പ്രഭോ
യോഗേശ്വര തതോ മേ ത്വം ദർശയാത്മാന മവ്യയം.

പ്രഭോ!=ഹേ സർവ്വത്തിന്നും ശക്ത!, മയാദ്രഷ്ടും=എന്നാൽ കാണ്മാൻ, ശക്യം യദി മന്യസേ=സാദ്ധ്യമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, യോഗേശ്വര!=ജ്ഞാനയോഗത്തിൻെറ പ്രവർത്തക!, തതഃ=അതുകൊണ്ട, അവ്യയം=നാശരഹിതമായ, ആത്മാനം=സ്വരൂപത്തെ, മേ ദർശയ=എനിക്കു കാട്ടിത്തരേണമേ.

സൃഷ്ടി, സ്ഥിതി, ലയം, പ്രവേശം, നിയമനം എന്നിവക്കെല്ലാം സമർത്ഥനായ മഹാപ്രഭോ! അങ്ങയുടെ ആ രൂപം എന്നാൽ കാണ്മാൻ സാധിക്കുന്നതാണെന്നു നിന്തിരുവടി വിചാരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നുതന്നെയെന്നു ഭക്തന്മാൎക്കനുഭവപ്പെടുത്തുന്ന ജ്ഞാനയോഗപ്രവർത്തക! നാശമില്ലാത്തതുകൊണ്ടും ആശ്രിതന്മാരുടെ നാശത്തെ തീൎക്കുന്നതുകൊണ്ടും നാശമില്ലാത്ത ആ സ്വരൂപം എനിക്കു കാട്ടിത്തരുവാൻ കരുണയുണ്ടാകേണമേ എന്നു ഭഗവാനോടർജ്ജുനൻ പ്രാർത്ഥിച്ചു.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

5. പശ്യ മേ പാർത്ഥ! രൂപാണി ശതശോഽഥ സഹസ്രശഃ
നാനാ വിധാനി ദിവ്യാനി നാനാ വർണ്ണാകൃതീനിച.

6. പശ്യാദിത്യാൻ വസൂൻ രുദ്രാ നശ്വിനൌ മരുതസ്തഥാ
ബഹൂന്യ ദൃഷ്ടപൂർവാണി പശ്യാശ്ചര്യാണി ഭാരത!.

ദിവ്യാനി=മായയിൽനിന്നുണ്ടായവയും, നാനാവർണാകൃതീനിച=ബഹുവർണങ്ങളും ആകൃതികളുമുള്ളവയുമായ, മേരൂപാണി=എൻെറ രൂപങ്ങളെ, അഥശതശഃ സഹസ്രശഃ പശ്യ=ഉടൻ

തന്നെ നൂറായിട്ടോ ആയിരമായിട്ടോ കണ്ടുകൊൾക, ആദിത്യാൻ=അദിതിപുത്രന്മാരെയും, വസൂൻ=വസുക്കളെയും, രുദ്രാൻ=രുദ്രന്മാരെയും, അശ്വിനൌ=അശ്വിനീദേവന്മാരെയും, തഥാമരുതഃ=അപ്രകാരം മരുത്തുകളെയും, അദൃഷ്ടപൂൎവ്വാണി=മുമ്പെ കണ്ടിട്ടില്ലാത്ത, ബഹൂനി ആശ്ചൎയ്യാണി=അനേകം ആശ്ചൎയ്യങ്ങളെ, ഭാരത!=ഹേ ഭരതകുലോൽപന്ന, പശ്യ=നീ കണ്ടു കൊൾക.

പ്രാൎത്ഥിച്ച അൎജ്ജുനനോടു ഭഗവാൻ പറയുന്നു! ഹേ പാൎത്ഥ! ഹേ ഭാരത! എന്റെ മായാശക്തിയിൽനിന്നുണ്ടായവയും ബഹുവിധ രൂപങ്ങളും നാമധേയങ്ങളുമുള്ളവയും ഇതിനുമുമ്പെ കണ്ടിട്ടില്ലാത്തവയും ആശ്ചൎയ്യകരങ്ങളുമായ ആദിത്യന്മാർ, വസുക്കൾ, രുദ്രന്മാർ, അശ്വികൾ, മരുത്തുകൾ, എന്നിങ്ങിനെ നൂറുനൂറായിരമായിട്ടു കാലവിളംബം കൂടാതെ തന്നെ കണ്ടുകൊൾക.

ഈശ്വരസ്വരൂപം കാണ്മാനാഗ്രഹിച്ച അൎജ്ജുനന്നു സൎവ്വത്ര നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ആ വൈഷ്ണവരൂപത്തെ കാട്ടിക്കൊടുക്കാതെ ദേവാദിനാനാരൂപങ്ങളടങ്ങിയ രൂപത്തെ കാട്ടിക്കൊടുപ്പാനൊരുങ്ങിയതിന്റെ സാരമെന്തെന്നാൽ രൂപങ്ങളും നാമങ്ങളും മായികങ്ങളാകയാൽ ഒരു രൂപത്തിലും പ്രത്യേകം മനസ്സുറപ്പിക്കാതെ സൎവാധിഷ്ഠാനമായ ഏകതത്വത്തിൽ നിരന്തരഭാവനയാണ് യഥാൎത്ഥോപാസനയുടെ സ്വരൂപം എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻ വേണ്ടീട്ടാണെന്നു ധരിക്കേണം. എല്ലാ നാമരൂപങ്ങളും എന്നിലിരിക്കുന്നതിനാൽ ഏകനായ എന്നെ ഭജിക്കുന്നതുതന്നെ സമഗ്രമായ ഭജനം എന്നു സാരം.

7. ഇഹൈകസ്ഥം ജഗൽകൃത്സ്നം പശ്യാദ്യ സചരാചരം
മമദേഹേ ഗുഡാകേശ യച്ചാന്യ ദ്ദ്രഷ്ടുമിച്ഛസി.

ഗുഡാകേശ!=ഹേ അൎജ്ജുന! സചരാചരം=സ്ഥാവരങ്ങളോടും ജംഗമങ്ങളോടുംകൂടിയ, കൃത്സ്നംജഗത്=സൎവമായ ലോകം, ഏകസ്ഥം=ഒരേടത്തിരിക്കുന്നതായിട്ട്, ഇഹമമദേഹേ= ഈ എന്റെ ദേഹത്തിൽ, അദ്യപശ്യ=ഇപ്പോൾ കണ്ടുകൊൾക, അന്യത് യത് ച=അന്യമായ ഏതൊന്നിനെ, ദ്രഷ്ടും=കാണ്മാൻ, ഇച്ഛസി=നീ ഇച്ഛിക്കുന്നുവോ, (തത് അപിപശ്യ=അതും കണ്ടുകൊൾക).

എവിടെയാണ് ആശ്ചൎയ്യങ്ങളായ നാനാവിധരൂപങ്ങളെ കാണേണ്ടതെന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:—വൎത്തുളമായും ചുററുപാടും ഉള്ളതുമായ തലമുടിയുള്ളതുകൊണ്ടു ഗുഡാകേശൻ എന്ന സംബോധനം:—ഹേ ഗുഡാകേശ! ഇളകുന്നതും ഇളകാത്തതുമായ സകലപദാൎത്ഥങ്ങളും അടങ്ങീട്ടുള്ളതും ഒരേടത്തുതന്നെ നിൽക്കുന്നതുമായ സകല ജഗത്തും ജയാപജയങ്ങളെ സംബന്ധിച്ച മററന്തെങ്കിലും കാണ്മാൻ ആഗ്രഹമുണ്ടെങ്കിൽ അതും എന്റെ ഈ ശരീരത്തിൽതന്നെ നീ കണ്ടുകൊൾക.

8. നതുമാം ശക്യസേദ്രഷ്ടു മനേനൈവ സ്വചക്ഷുഷാ
ദിവ്യം ദദാമിതേ ചക്ഷുഃ പശ്യ മേ യോഗമൈശ്വരം.

തു=എന്നാൽ, അനേന സ്വചക്ഷുഷാ=ഈ നിന്റെ കണ്ണിനാൽ, മാം ദ്രഷ്ടും=എന്നെ കാണ്മാനായ്ക്കൊണ്ടു്, നശക്യസെ=നീ ശക്തനാകയില്ല, ('ശക്ഷ്യസെ' എന്നും പാഠമുണ്ട്. അൎത്ഥത്തിന്നു ഭേദമില്ല.) ദിവ്യം=തേജോമയമായ, ചക്ഷുഃ=നേത്രം, തേ=നിണക്ക്; ദദാമി=തരാം, മേ=എന്റെ, ഐശ്വരം=ഈശ്വരത്വകാരണമായ, യോഗംപശ്യ=യോഗം കണ്ടുകൊൾക.

എന്നാൽ പണ്ടു നീ ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരെ കണ്ടതുപോലെ എന്റെ അപ്രാകൃതവും ദിവ്യവുമായ വിശ്വരൂപത്തെ കാണ്മാൻ നിണക്കു സാധിക്കയില്ല. പിന്നെയെങ്ങിനെ ഞാൻ കാണും എന്നു വിഷാദം വേണ്ട. എന്റെ ദിവ്യമായ തേജസ്സ്വരൂപത്തെ കാണ്മാൻ സമൎത്ഥമായ ദിവ്യനേത്രം ഞാൻ നിണക്കു തരാം. ആ കണ്ണുകൊണ്ടു എന്റെ ഈശ്വരഭാവത്തിന്നു കാരണമായിരിക്കുന്ന യോഗമായാപ്രഭാവത്തെ നീ കണ്ടുകൊൾക. നിൎഗ്ഗുണനും നിരാകാരനും ഏകനുമായ പരിപൂൎണ്ണബ്രഹ്മമായ ഞാൻ സൎവലോകസൃഷ്ട്യാദികാരണ പരമേശ്വരനായതെങ്ങിനെയെന്നു നീ കണ്ടുകൊൾക.

സംജയ ഉവാച=സംജയൻ പറഞ്ഞു.

9\. ഏവമുക്ത്വാ തതോ രാജൻ മഹായോഗേശ്വരോ ഹരിഃ
ദശ്യയാമാസ പാൎത്ഥായ പരമം രൂപ മൈശ്വരം.

തതഃ=അനന്തരം, മഹായോഗേശ്വരഃ=മഹാനും യോഗേശ്വരനുമായ, ഹരിഃ=പരമാത്മാവ്, ഏവം ഉക്ത്വാ=ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ട്, പരമം=നിരതിശയവും, ഐശ്വരം=ഈശ്വരസംബന്ധിയുമായ, രൂപം=രൂപത്തെ, പാൎത്ഥായ=അൎജ്ജുനന്നു, ദശ്യയാമാസ=കാട്ടിക്കൊടുത്തു.

ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞതിന്നുശേഷം മഹാ മായയെ പ്രവൃത്തിപ്പിക്കുന്നവനും സ്വഭക്തന്മാരുടെ മായാബന്ധത്തെ നശിപ്പിക്കുന്ന പരമാത്മാവുമായ മഹായോഗേശ്വരൻ ഈശ്വരഭാവത്തെ പ്രത്യക്ഷമാക്കുന്നതും നിരതിശയവുമായ സ്വരൂപത്തെ അൎജ്ജുനന്നു കാണ്മാൻതക്കവിധം പ്രകാശിപ്പിച്ചു.

10\. അനേകവക്ത്രനയന മനേകാത്ഭുതദശ്നം
അനേകദിവ്യാഭരണം ദിവ്യാനേകോദ്യതായുധം.

അനേകവക്ത്രനയനം=അനേകം മുഖങ്ങളോടും നയനങ്ങളോടും കൂടിയതും, അനേകാത്ഭുതദശ്നം=അനേകങ്ങളായ അത്ഭുതദശ്നങ്ങളോടു കൂടിയതും, അനേകദിവ്യാഭരണം=അനേകങ്ങളും ദിവ്യങ്ങളുമായ ആഭരണങ്ങളോടുകൂടിയതും, ദിവ്യാനേകോദ്യതായുധം=ദിവ്യങ്ങളും അനേകങ്ങളും ഉദ്യതങ്ങളുമായ ആയുധങ്ങളോടുകൂടിയതും.

ആ രൂപത്തെ സംജയൻ ധൃതരാഷ്ട്രൎക്കു വൎണ്ണിച്ചുകേൾപ്പിക്കുന്നു:—അനേകമുഖങ്ങളും നേത്രങ്ങളും ആ രൂപത്തിന്നുണ്ട്. വികൃതങ്ങളും സൌമ്യങ്ങളും സാധാരണങ്ങളും ഭയങ്കരങ്ങളും മുകളിലും താഴത്തും വിലങ്ങത്തിലും വ്യാപിച്ചവയും ദിവ്യങ്ങളും ആശ്ചൎയ്യകരങ്ങളുമായ അനേക ദശ്നങ്ങൾക്കാസ്പദവും, അപരിമിതപ്രഭയോടുകൂടിയ അനേക ദിവ്യാഭരണങ്ങളും ഉയൎത്തിപ്പിടിച്ചിരിക്കുന്ന ചക്രം ഗദാ മുതലായ അനേക ദിവ്യായുധങ്ങളും ധരിച്ചിരിക്കുന്നതും.

11\. ദിവ്യമാല്യാംബരധരം ദിവ്യഗന്ധാനു ലേപനം
സർവാശ്ചൎയ്യമയം ദേവ മനന്തം വിശ്വതോമുഖം.

ദിവ്യമാല്യാംബരധരം=ദിവ്യങ്ങളായ മാലകളും വസ്ത്രങ്ങളും ധരിച്ചിരിക്കുന്നതും, ദിവ്യഗന്ധാനുലേപനം=ദിവ്യഗന്ധമുള്ള അനുലേപനത്തോടുകൂടിയതും, സൎവ്വാശ്ചൎയ്യമയം=സകലാശ്ചൎയ്യങ്ങളും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതും, ദേവം=എങ്ങും പ്രകാശത്തോടുകൂടിയതും, അനന്തം=അപരിച്ഛിന്നവും, സൎവ്വതോമുഖം=സൎവ്വാത്മകവുമായിരുന്നു.

തേജസ്സ്, ബലം, വീൎയ്യം, ശക്തി, രൂപം, ഗുണം, അവയവം, സ്ഥാനം എന്നിവയുടെ വിശേഷാവസ്ഥകളാൽ ആശ്ചൎയ്യപ്രചുരവും, എങ്ങും സ്വയമേവ പ്രകാശിക്കുന്ന ദിവ്യസ്വരൂപമുള്ളതും ദിവ്യങ്ങളായ മാലകൾ വസ്ത്രങ്ങൾ ദിവ്യഗന്ധമുള്ള കുറിക്കൂട്ടു മുതലായവ ധരിച്ചും സൎവ്വാത്മകവും അപരിച്ഛിന്നവുമായ രൂപത്തെ ഭഗവാൻ അൎജ്ജുനന്നു കാട്ടിക്കൊടുത്തു.

12\. ദിവിസൂൎയ്യസഹസ്രസ്യ ഭവേദ്യുഗപ ദുത്ഥിതാ
യദി ഭാഃ സദൃശീ സാസ്യാൽ ഭാസസ്തസ്യ മഹാത്മനഃ.

ദിവി=ആകാശത്തിൽ, യുഗപൽ=ഒരേസമയത്തിൽ, സൂൎയ്യസഹസ്രസ്യ=ആയിരം സൂൎയ്യന്റെ, ഉത്ഥിതാ=ഉത്ഭവിച്ചതായ, ഭാഃ=പ്രഭാ, യദി=ഭവിക്കുമെങ്കിൽ, സാ=അത്, മഹാത്മനഃ=മഹാത്മാവായ, തസ്യ=അവന്റെ, ഭാസഃ=പ്രകാശത്തിന്നു, സദൃശീസ്യാൽ=സദൃശിയായ് ഭവിക്കും.

വിശ്വരൂപത്തിന്റെ അപ്രാകൃതപ്രകാശത്തെ വിശദമാക്കുന്നു:—ആകാശത്തിൽ ഒരേ സമയത്തിൽ ആയിരം സൂൎയ്യന്റെ പ്രഭ മേഘമറവുകൂടാതെ ഉത്ഭവിക്കുമെങ്കിൽ ആ പ്രഭതന്നെ സദൃശിയായ്വരുമെങ്കിൽ മഹാത്മാവായ ആ വിശ്വരൂപന്റെ പ്രഭക്കു സദൃശിയെന്നു പ

റവാൻ സാധിക്കും. ആയിരം സൂൎയ്യൻ ഏകസമയത്തിൽ ഉദിക്കയില്ല അഥവാ ഉദിച്ചുവെങ്കിലോ എന്നാലും ആ പ്രഭ ഈ വിശ്വരൂപപ്രഭക്കു തുല്യമാകയുമില്ല. ആയിരം സൂൎയ്യൻെറ പ്രഭയേക്കാൾ വിശ്വരൂപപ്രകാശംതന്നെ അധികമായിരിക്കും എന്നു പറവാനേ എനിക്കു കഴികയുള്ളുവെന്നഭിപ്രായം.

13. തത്രൈകസ്ഥം ജഗൽകൃത്സ്നം പ്രവിഭക്ത മനേകധാ
അപശ്യദ്ദേവ ദേവസ്യ ശരീരേ പാണ്ഡവസ്തദാ.

തദാ=അപ്പോൾ, പാണ്ഡവഃ=അൎജ്ജുനൻ, ദേവദേവസ്യ=ദേവദേവൻെറ, തത്രശരീരേ=ആ ശരീരത്തിൽ, ഏകസ്ഥം=ഒരേടത്തിരിക്കുന്നതും, അനേകധാ=ബഹുവിധത്തിൽ, പ്രവിഭക്തം=സ്പഷ്ടമായി വിഭജിക്കപ്പെട്ടതുമായ, കൃത്സ്നംജഗത്=സമസ്തലോകത്തെ, അപശ്യത്=കണ്ടു.

എപ്പോൾ അൎജ്ജുനന്നു ദിവ്യനേത്രം ഭഗവാൻ സങ്കല്പിച്ചുകൊടുത്തുവൊ അപ്പോൾ ദേവദേവനായ ഭഗവാൻെറ ആ ശരീരത്തിൽ ഒരു സ്ഥാനത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതാണെങ്കിലും, ദേവന്മാർ, ഋഷികൾ, ഗന്ധൎവ്വന്മാർ, എന്നിങ്ങിനെ ബഹുവിധത്തിൽ വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന സമസ്തലോകത്തേയും അൎജ്ജുനൻ കണ്ടു.

14. തതഃ സവിസ്മയാ വിഷ്ടോ ഹൃഷ്ടരോമാ ധനംജയഃ
പ്രണമ്യ ശിരസാദേവം കൃതാഞ്ജലിരഭാഷത.

തതഃ=അനന്തരം, വിസ്മയാവിഷ്ടഃ=ആശ്ചൎയ്യത്താൽ ആവേശിക്കപ്പെട്ടവനും, ഹൃഷ്ടരോമാ=രോമാഞ്ചം ഉണ്ടായവനുമായ, സഃ ധനംജയഃ=ആ അൎജ്ജുനൻ, കൃതാഞ്ജലിഃ=അഞ്ജലി ചെയ്തവനായിട്ടു,. ദേവം=ദേവനെ, ശിരസാ=ശിരസ്സുകൊണ്ടു, പ്രണമ്യ=പ്രണമിച്ചിട്ട്, അഭാഷത=ഭാഷിച്ചു.

അൎജ്ജുനൻ ആ രൂപത്തെ കണ്ടപ്പോൾ അത്യാശ്ചൎയ്യപ്പെട്ടു. ദേഹത്തിൽ സൎവ്വത്ര രോമാഞ്ചമുണ്ടായി. അഞ്ജലിബന്ധിച്ച് ദണ്ഡനമസ്കാരം ചെയ്തിട്ടു ഭഗവാനോടു പറഞ്ഞു:—

അൎജ്ജുന ഉവാച=അൎജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

15. പശ്യാമി ദേവാം സ്തവ ദേവ ദേഹേ
സർവാം സ്തഥാഭൂത വിശേഷസംഘാൻ
ബ്രഹ്മാണമീശം കമലാസനസ്ഥ
മൃഷീംശ്ച സർവാനുരഗാംശ്ച ദിവ്യാൻ.

ദേവ!=ഹേ ദേവ!, തവദേഹേ=അങ്ങയുടെ ദേഹത്തിൽ, ഭൂതവിശേഷസംഘാൻ=പ്രാണിവിശേഷസംഘങ്ങളെ:—കമലാസനസ്ഥം=കമലമാകുന്ന ആസനത്തിലിരിക്കുന്ന, ഈശം=ഈശ്വരനായ, ബ്രഹ്മാണം=ബ്രഹ്മാവിനേയും, ഋഷീൻ=ഋഷികളേയും, ദിവ്യാൻ ഉരഗാൻ=ദിവ്യങ്ങളായ സൎപ്പങ്ങളേയും, സൎവ്വാൻദേവാൻ=സകല ദേവന്മാരേയും, പശ്യാമി=ഞാൻകാണുന്നു.

ഹേ ദേവ! നിന്തിരുവടിയുടെ ശരീരത്തിൽ സകല പ്രാണികളുടെ നിയന്താവും പത്മാസനസ്ഥനുമായ ചതുൎമ്മുഖബ്രഹ്മാവ്, സനകാദികളായ ഋഷികൾ, ആദിശേഷൻ, വാസുകി മുതലായ സൎവ്വദിവ്യസൎപ്പങ്ങൾ, സമസ്തദേവന്മാർ എന്നിങ്ങിനെ വിഭിന്നങ്ങളായ് സകല പ്രാണിവൎഗ്ഗങ്ങളെ ഞാൻ കാണുന്നു.

16. അനേകബാഹൂദര വക്ത്രനേത്രം പശ്യാമിത്വാം സർവതോഽനന്തരൂപം
നാന്തം നമദ്ധ്യം നപുനസ്തവാദിം പശ്യാമി വിശ്വേശ്വര വിശ്വരൂപ!

അനേക=അസംഖ്യങ്ങളായ, ബാഹൂ=കൈകൾ, ഉദര=വയർ, വക്ത്ര=മുഖങ്ങൾ, നേത്ര=കണ്ണുകളോടുകൂടിയതും, അനന്തരൂപം=അനന്തങ്ങളായ രൂപങ്ങളോടുംകൂടിയ, ത്വാം=അങ്ങയെ സൎവ്വതഃ=എങ്ങും, പശ്യാമി=ഞാൻ കാണുന്നു, വിശ്വേശ്വര! വിശ്വരൂപ! തവ അന്തം=അങ്ങയുടെ അവസാനത്തെയും, മധ്യം=മധ്യത്തെയും, ആദിം=ആദിയേയും, ന പശ്യാമി=ഞാൻ കാണുന്നില്ല.

ഹേ വിശ്വേശ്വര! ഹേ വിശ്വരൂപ! അനേകം കൈകളും, വയറുകളും, മുഖങ്ങളും, കണ്ണുകളും എന്നിവയോടും അനേകാകൃതികളോടും കൂടിയ നിന്തിരുവടിയെ ഞാൻ എങ്ങും കാണുന്നു. അങ്ങയുടെ ആദിയേയോ മധ്യത്തെയൊ അവസാനത്തെയൊ ഞാൻകാണുന്നില്ല.

17. കിരീടിനം ഗദിനം ചക്രിണംച തേജോരാശിം സർവതോദീപ്തിമന്തം
പശ്യാമി ത്വാം ദുൎന്നിരീക്ഷ്യം സമന്താ ദ്ദീപ്താനലാൎക്കദ്യുതി മപ്രമേയം.

തേജോരാശിം=തേജഃപുഞ്ജമായും, സൎവ്വതഃ=എല്ലാഭാഗത്തിലും,ദീപ്തിമന്തം=പ്രകാശമുള്ളവനും ദീപ്താനലാൎക്കദ്യുതിം=അത്യന്തം ജ്വലിക്കുന്ന സൂൎയ്യാഗ്നികളുടെ ശോഭപോലെയുള്ള ശോഭയോടുകൂടിയവനും, അപ്രമേയം=അപരിച്ഛേദ്യനും, സമന്താത്=എല്ലാഭാഗത്തും, ദുൎന്നിരീക്ഷ്യം= നിരീക്ഷിപ്പാൻ പ്രയാസമുള്ളവനുമായ, ത്വാം=അങ്ങയെ, പശ്യാമി=ഞാൻകാണുന്നു.

കിരീടം, ഗദ, ചക്രം എന്നിവയെ ധരിച്ചിരിക്കുന്ന തേജഃ പുംജമായും സൎവ്വത്രപ്രകാശത്തോടുകൂടിയും അത്യന്തം ജ്വലിക്കുന്ന സൂൎയ്യനും അഗ്നിക്കും തുല്യമായപ്രഭയോടുകൂടിയും, ഇന്ദ്രിയങ്ങളുംകൊണ്ടു പരിച്ഛേദിപ്പാൻ കഴിയാതെയും ക്ലേശിക്കാതെ നോക്കാൻ കഴിയാതെയുമിരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയെ ഞാൻ കാണുന്നു.

18. ത്വമക്ഷരം പരമം വേദിതവ്യം ത്വമസ്യ വിശ്വസ്യപരം നിധാനം
ത്വമവ്യയഃ ശാശ്വതധൎമ്മഗോപ്താ സനാതനസ്ത്വം പുരുഷോ മതോ മേ.

അക്ഷരം=നശിക്കാത്തതും, പരമം=ഉത്തമോത്തമവും, വേദിതവ്യം=അറിയപ്പെടേണ്ടതും, ത്വം=നിന്തിരുവടിയാകുന്നു, അസ്യവിശ്വസ്യ=ഈ ലോകത്തിന്നു, പരം നിധാനം=പ്രധാനമായ ബീജം, ത്വം=നിന്തിരുവടിതന്നെ, അവ്യയഃ=നാശമില്ലാത്തവനും, ശാശ്വതധൎമ്മഗോപ്താ=വേദോക്തധൎമ്മങ്ങളുടെ രക്ഷിതാവും, ത്വം=നിന്തിരുവടിതന്നെ, സനാതനഃ=എന്നെന്നും ഉള്ളവനായ, പുരുഷഃ=ജീവൻ, ത്വം=നിന്തിരുവടിതന്നെ എന്നു്, മേ മതഃ=ഞാനറിയുന്നു.

വിശ്വരൂപദൎശനമാഹാത്മ്യത്താൽ അൎജ്ജുനന്റെ ചിത്തം പ്രസന്നമാകയും ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാന്റെ പരമാൎത്ഥസ്വരൂപം ഇന്നവിധത്തിലിരിക്കുന്നതാണെന്നു ധരിക്കുകയും ചെയ്തതിനെ ഭഗവാനോടൎജ്ജുനൻ പറയുന്നു:—ഹേ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടി നാശമില്ലാതിരിക്കുന്ന കൂടസ്ഥബ്രഹ്മമാകുന്നു. അവയവം, ആശ്രയം, ക്രിയാ, എന്നിവ ഒന്നും നിന്തിരുവടിക്കില്ല. അതിനാൽ കൂടസ്ഥൻ എന്നു സാരം. "ഏതദ്വൈതദക്ഷരംഗാൎഗി" എന്ന ശ്രുത്യൎത്ഥം അനുഭവപ്പെട്ടുവെന്നു കാണിച്ചു. അതുകൊണ്ടു ഉത്തമോത്തമതത്വം നിന്തിരുവടിതന്നെ. ഏതൊന്നിനെ സാക്ഷാത്തായറിഞ്ഞാൽ സംസാരബന്ധത്തിൽനിന്നു മോചനംലഭിക്കുമോ? മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ അറിയേണ്ടതായ ആ ആത്മാവു:—സൎവ്വാന്തരൻ_നിന്തിരുവടിതന്നെ. സവിശേഷവും നിൎവ്വിശേഷവുമായിരിക്കുന്ന വസ്തു—സാക്ഷാൽ ബ്രഹ്മം നിന്തിരുവടിതന്നെ. എന്നാലും ജഗത്തിന്റെ ബീജം ഒന്നുവേറെ ഉണ്ടല്ലൊ എന്ന ശങ്കയെനിക്കില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ സൎവ്വജഗത്തും ഏതൊന്നിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നുവോ അവ്യാകൃതം എന്നുപേരുള്ള ആ ബീജം നിന്തിരുവടിതന്നെയാകുന്നു. അങ്ങിനെയാണെങ്കിലും ഉപാസ്യനും ജഗന്നിയന്താവുമായ ഒരീശ്വരൻ എന്നെക്കൂടാതെ വേറെയുണ്ടല്ലൊ എന്ന ശങ്കയും അവകാശമില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ യാതൊരു വിധത്തിലും നാശമില്ലാത്തവനും വേദോക്തവൎണ്ണാശ്രമാദി ശാശ്വതധൎമ്മങ്ങളെ രക്ഷിക്കുന്ന സൎവ്വേശ്വരനും നിന്തിരുവടിതന്നെ. അങ്ങിനെയാണെങ്കിലും ജന്മാദിസംസാരധൎമ്മങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്ന ജീവൻ ഞാനല്ലെല്ലൊ, അന്യനല്ലെയെന്ന ശങ്കക്കും അവകാശമില്ല. നാശരഹിതനും പുൎയ്യഷ്ടകം എന്ന ഉപാധിയിൽ പ്രകാശിക്കുന്നവനുമായ ജീവൻ അങ്ങെയിൽനിന്നു ഭിന്നനല്ല. ഉപാധിനാശത്തിൽ ജീവൻ നിന്തിരുവടിതന്നെയാകുന്നതിനാൽ പുരുഷൻ എന്ന നാമധേയമുള്ളജീവനും നിന്തിരുവടിതന്നെയെന്നു ഞാനറിയുന്നു.

19. അനാദിമധ്യാന്ത മനന്തവീൎയ്യ മനന്തബാഹും ശശിസൂൎയ്യനേത്രം
പശ്യാമിത്വാം ദീപ്തഹുതാശവക്ത്രം സ്വതേജസാ വിശ്വമിദം തപന്തം.

അനാദിമദ്ധ്യാന്തം=ആദിയും മദ്ധ്യവും അന്തവുമില്ലാത്തതും, അനന്തവീൎയ്യം=അപാരമായ വീൎയ്യത്തോടുകൂടിയും, അനന്തബാഹും=അസംഖ്യം കൈകളോടു കൂടിയും, ശശിസൂൎയ്യനേത്രം=ചന്ദ്രസൂൎയ്യന്മാരാകുന്ന കണ്ണുകളോടുകൂടിയും, ദീപ്തഹുതാശവക്ത്രം=ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന അഗ്നിക്കു തുല്യമായ മുഖത്തോടുകൂടിയും, സ്വതേജസാ=സ്വന്തമായ തേജസ്സിനാൽ, തപന്തം=അത്യന്തം ജ്വലിക്കുന്ന, ത്വാം=അങ്ങയെ, ഇദംവിശ്വം=ഈ ലോകമായിട്ട്, പശ്യാമി=ഞാൻ കാണുന്നു.

സത്യജ്ഞാനാനന്തലക്ഷണമായ ബ്രഹ്മവും ഭൂതോൽപത്തിസ്ഥാനവും സർവേശ്വരനും ജ്ഞാനസ്വരൂപനും ഞാൻതന്നെ എന്നുള്ള ശ്രുതിപ്രമാണം നിന്നാൽ പറയപ്പെട്ടുവെങ്കിലും ഹേ അൎജ്ജുന! എന്നെക്കൂടാതെ ഒരു ജഗത്തുള്ളതുകൊണ്ടു എല്ലാം ഞാനെന്നു വരുന്നതെങ്ങിനെ എന്ന ശങ്കക്ക് സമാധാനം അൎജ്ജുനൻ പറയുന്നു:—ഹേ ഭഗവൻ! ആദിമദ്ധ്യാന്തങ്ങൾ എന്ന അവധി അങ്ങക്കില്ല. അങ്ങയുടെ വീൎയ്യത്തിന്നവസാനമില്ല. എത്രയാണങ്ങക്കു കൈകൾ എന്ന് സംഖ്യാനിർണയം ചെയ്യാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. ചന്ദ്രനും സൂൎയ്യനും അങ്ങയുടെ നേത്രങ്ങൾ; ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന അഗ്നിക്കു തുല്യം അങ്ങയുടെ മുഖം. സ്വന്തമായ ശോഭകൊണ്ടുതന്നെ അങ്ങുന്നു ശോഭിക്കുന്നു. ഈവിധം കാണപ്പെടുന്ന നിന്തിരുവടിതന്നെ ഈ ലോകം എന്നു ഞാൻ കാണുന്നു. അദൃശ്യനായ നിന്തിരുവടിയുടെ ദൃശ്യമായ സ്വരൂപംതന്നെ ഈ ലോകം. അങ്ങയിൽനിന്നു ഭിന്നമായ ലോകമുണ്ടെന്നു ഞാൻ കാണുന്നില്ല. "സർവംഖല്വിദം ബ്രഹ്മ" ഇക്കാണപ്പെടുന്ന സകലവും ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്ന പ്രമാണം ഇപ്പോൾ എനിക്കനുഭവപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്നു സാരം.

20. ദ്യാവാപൃഥിവ്യോരിദമന്തരംഹി വ്യാപ്തം ത്വയൈകേന ദിശശ്ചസർവാഃ
ദൃഷ്ട്വാത്ഭുതംരൂപമുഗ്രം തവേദം ലോകത്രയം പ്രവ്യഥിതം മഹാത്മൻ.

ഹി=യാതൊരു കാരണത്താൽ, ദ്യാ വാ പൃഥിവ്യോഃ=ഭൂമിയുടെയും അന്തരീക്ഷത്തിൻെറയും, ഇദം അന്തരം=മദ്ധ്യം മുഴുവൻും, ഏകേന ത്വയാ=ഏകനായ അങ്ങയാൽ, വ്യാപ്തം=വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, സർവാഃ ദിശഃ ച=സകല ദിക്കുകളും, വ്യാപ്താഃ=വ്യാപിക്കപ്പെട്ടവ, മഹാത്മൻ=മഹത്തായ ദേഹത്തോടുകൂടിയോവേ! അത്ഭുതം=ആശ്ചൎയ്യകരവും, ഉഗ്രം=ഭയങ്കരവുമായ, തവ ഇദം രൂപം=അങ്ങയുടെ ഈ രൂപത്തെ, ദൃഷ്ട്വാ=കണ്ടിട്ട്, ലോകത്രയം=മൂന്നു ലോകവും, പ്രവ്യഥിതം=ഏററവും വ്യാകുലപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

നിന്തിരുവടിതന്നെ ലോകം എന്നു പറയുവാൻ കാരണമെന്തെന്നാൽ:— ഭൂമിയുടേയും ആകാശത്തിൻെറയും അന്തരാളം മുഴുവനും പ്രാച്യാദികളായ സകല ദിക്കുകളും അങ്ങുന്നാകുന്ന ഏക തത്വത്താൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ചരാചരാത്മകമായ സകലവും അങ്ങയാൽ വ്യാപ്തമായിട്ടു കാണപ്പെടുന്നു. ഏതൊന്ന് മറേറതൊന്നിനാൽ വ്യാപിക്കപ്പെടുന്നുവോ ആ വസ്തു അതുതന്നെ, എന്ന ന്യായപ്രകാരം അങ്ങെയാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ട ചരാചരാത്മകമായ സൎവ്വ ലോകവും നിന്തിരുവടിതന്നെ. "ബ്രഹ്മൈവേദം സൎവ്വം" ഈ കാണപ്പെടുന്ന സകലവും ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്ന ശ്രുതിയും എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ ഭഗവാൻെറ സൎവ്വാത്മഭാവത്തെ അറിഞ്ഞ അൎജ്ജുനൻ കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന വിശ്വരൂപത്തെക്കുറിച്ചുതന്നെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു:—അതി മഹത്തായ ഈ ലോകംതന്നെ ശരീരമായിരിക്കുന്നതിനാൽ ഹേ മഹാത്മാവേ! ആശ്ചൎയ്യകരവും അതിഭയങ്കരവുമായ അങ്ങയുടെ ഈ രൂപം കണ്ടിട്ടു മൂന്നു ലോകത്തിലുള്ള പ്രാണിജാതവും ക്ഷോഭിച്ചും വ്യാകുലപ്പെട്ടുമിരിക്കുന്നു.

21. അമീഹിത്വാം സുരസംഘാവിശന്തി കേചിൽ ഭീതാഃപ്രാഞ്ജലയോഗൃണന്തി
സ്വസ്തീത്യുക്ത്വാമഹൎഷിസിദ്ധസംഘാഃ സ്തുവന്തിത്വാംസ്തുതിഭിഃപുഷ്കലാഭിഃ

ഹി=യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു, അമീസുരസംഘാഃ=ഈ ദേവസമൂഹങ്ങൾ, ത്വാം=അങ്ങയെ, വിശന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു, ഭീതാഃ കേചിൽ=ഭയപ്പെട്ട ചിലർ, പ്രാഞ്ജലയഃ=അഞ്ജലി ബന്ധിച്ചവരായിട്ട്, ഗൃണന്തി=സ്തുതിക്കുന്നു, മഹൎഷിസിദ്ധസംഘാഃ=മഹൎഷികളുടേയും സിദ്ധന്മാരുടേയും സംഘങ്ങൾ, സ്വസ്തി ഇതി ഉക്ത്വാ=സ്വസ്തി എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു, പുഷ്കലാഭിഃ=പൂൎണ്ണാൎത്ഥങ്ങളുള്ള, സ്തുതിഭിഃ=സ്തോത്രങ്ങളാൽ, ത്വാം സ്തുവന്തി=അങ്ങയെ സ്തുതിക്കുന്നു.

നിന്തിരുവടി ശാശ്വതധൎമ്മരക്ഷകനെന്നറിയുന്നവരും ബലവാന്മാരുമായ ഈ ദേവസംഘങ്ങൾ ഉഗ്രസ്വരൂപനാണെങ്കിലും അങ്ങയെ കാണ്മാൻ സമീപത്തെക്കുവരുന്നു. ദുൎബ്ബലന്മാരായ മററുചിലർ ഭയപ്പെട്ടവരായിട്ട ദൂരത്തുനിന്നു അഞ്ജലി ബന്ധിച്ചുകൊണ്ടു സ്തുതിക്കുന്നു. ഭൃഗ്വാദികളായ മഹൎഷിമാരുടേയും കപിലാദികളായ സിദ്ധന്മാരുടേയും സംഘങ്ങൾ ലോകത്തിന്നു സ്വസ്തി ഭവിക്കട്ടെയെന്നുച്ചരിച്ചുംകൊണ്ടു ശബ്ദാൎത്ഥപുഷ്ടിയുള്ള സ്തോത്രവാക്യങ്ങളാൽ അങ്ങയെ സ്തുതിക്കുന്നു.

22. രുദ്രാദിത്യാ വസവോയേ ചസാധ്യാ വിശ്വേശ്വിനൌമരുതശ്ചോഷ്മപാശ്ച
ഗന്ധൎവ്വയക്ഷാസുരസിദ്ധസംഘാ വീക്ഷന്തേത്വാംവിസ്മിതാശ്ചൈവസൎവ്വേ.

ഊഷ്മപാഃ=പിതൃക്കൾ, വിസ്മിതാഃ=ആശ്ചൎയ്യപ്പെട്ടവർ, ത്വാം=അങ്ങയെ, വീക്ഷന്തേ=നോക്കുന്നു.

രുദ്രന്മാർ, ആദിത്യന്മാർ, വസുക്കൾ, സാധ്യന്മാർ, വിശ്വേദേവന്മാർ, അശ്വികൾ, മരുദ്ദേവന്മാർ, പിതൃദേവന്മാർ, ഗന്ധൎവ്വന്മാർ, യക്ഷസ്സുകൾ, അസുരന്മാർ, സിദ്ധസമൂഹങ്ങൾ എന്നിവരെല്ലാം അത്ഭുതപ്പെട്ടുകൊണ്ട് നിന്തിരുവടിയെ നോക്കുന്നു.

23. രൂപം മഹത്തേബഹുവക്ത്രനേത്രം മഹാബാഹോബഹുബാഹൂരുപാദം
ബഹൂദരം ബഹുദംഷ്ട്രാകരാളം ദൃഷ്ട്വാ ലോകാഃ പ്രവ്യഥിതാസ്തഥാഹം.

അനേകം മുഖങ്ങൾ, നേത്രങ്ങൾ, ബാഹുക്കൾ, ഊരുക്കൾ, പാദങ്ങൾ, ഉദരങ്ങൾ, ഭയങ്കരദംഷ്ട്രകൾ എന്നിവയോടുകൂടിയ നിന്തിരുവടിയുടെ മഹത്തായ രൂപത്തെ നോക്കീട്ട സകല പ്രാണിവൎഗ്ഗങ്ങളും ഞാനും ഏററവും ഭയചകിതന്മാരായിരിക്കുന്നു.

24. നഭഃസ്പൃശം ദീപ്തമനേകവൎണ്ണം വ്യാത്താനനം ദീപ്തവിശാലനേത്രം
ദൃഷ്ട്വാഹിത്വാം പ്രവ്യഥിതാന്തരാത്മാ ധൃതിം നവിന്ദാമിശമംച വിഷ്ണോ.

വിഷ്ണോ=ഹേ വിഷ്ണോ!, നഭഃസ്പൃശം=ആകാശം തൊട്ടുനില്ക്കുന്നവനും, ദീപ്തം=ജ്വലിക്കുന്നവനും, അനേകവൎണ്ണം=അനേകരൂപങ്ങളോടുകൂടിയും, (വൎണ്ണം=രൂപം) വ്യാത്താനനം=വിസ്തരിക്കപ്പെട്ട മുഖങ്ങളോടുകൂടിയും, ദീപ്തവിശാലനേത്രം=ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന വിശാലനേത്രങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്ന, ത്വാം=അങ്ങയെ, ദൃഷ്ട്വാ=കണ്ടിട്ട, പ്രവ്യഥിതാന്തരാത്മാ=അത്യന്തം ക്ഷോഭിച്ച അന്തരാത്മാവോടുകൂടിയ ഞാൻ, ധൃതിം=ധൈൎയ്യത്തേയും, ശമംച=മനഃസ്വാസ്ഥ്യത്തേയും, ന വിന്ദാമി=പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

ദുഃഖകാരണം സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—ഹേ സൎവ്വത്രപരിപൂൎണ്ണ! ആകാശമെന്നപോലെ സൎവ്വത്തേയും സ്പൎശിച്ചും തേജോവിശേഷത്താൽ ഉജ്ജ്വലിച്ചും ബ്രഹ്മാവാദികളായ അനേകം ദേവന്മാരുടെ രൂപങ്ങളോടുകൂടിയും വിസ്താരമാക്കിയിരിക്കുന്ന മുഖങ്ങളോടുകൂടിയും സൂൎയ്യമണ്ഡലംപോലെ പ്രകാശിക്കുന്ന വിശാലനേത്രങ്ങളോടുകൂടിയുമിരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയെക്കണ്ടിട്ട പ്രക്ഷുബ്ധമായ അന്തരാത്മാവോടുകൂടിയ ഞാൻ ധൈൎയ്യത്തേയും മനഃശാന്തിയേയും പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

25. ദംഷ്ട്രാകരാളാനിചതേ മുഖാനി ദൃഷ്ട്വൈവകാലാനലസന്നിഭാനി
ദിശോനജാനേ നലഭേചശൎമ്മ പ്രസീദ ദേവേശ ജഗന്നിവാസ.

ജഗന്നിവാസ!=ഹേ ലോകങ്ങളുടെ വാസഭൂത!, ദേവേശ!=ദേവന്മാരുടേയും ഈശ്വര!, ദംഷ്ട്രാകരാളാനി=ദംഷ്ട്രകൾകൊണ്ടു ഭയജനകങ്ങളും, കാലാനലസന്നിഭാനി=പ്രലയാഗ്നി തുല്യങ്ങളുമായ, തേമുഖാനി=അങ്ങയുടെ മുഖങ്ങളെ, ദൃഷ്ട്വാഏവ=കണ്ട മാത്രത്തിൽ, ദിശഃ=ദിക്കുകളെ, നജാനേ=ഞാനറിയുന്നില്ല, ശൎമ്മ=സുഖം, നലഭേച=ലഭിക്കുന്നതുമില്ല, പ്രസീദ=പ്രസാദിച്ചാലും.

അല്ലയോ ജഗന്നിവാസ! അന്യാപേക്ഷകൂടാതെ പ്രകാശിച്ചും സ്വസാന്നിധ്യത്താൽ സകലത്തെയും വ്യാപരിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഹേ ദേവേശ! ദംഷ്ട്രകൾകൊണ്ടു ഭയാവഹങ്ങളും പ്രളയകാലത്തിലെ അഗ്നിപോലെ ഉജ്ജ്വലിക്കുന്നവയുമായ അങ്ങയുടെ മുഖങ്ങ

ളെ കണ്ടിട്ട ഭയം നിമിത്തം പരിഭ്രമിച്ചിരിക്കയാൽ ദിഗ്ഭാഗങ്ങളെ വേർതിരിച്ചറിയുന്നില്ല. മനസ്സിന്നു ശാന്തിയും കിട്ടുന്നില്ല. പ്രസാദിക്കേണമേ!

26. അമീചത്വാംധൃതരാഷ്ട്രസ്യപുത്രാഃ സർവ്വേസഹൈവാവനിപാലസംഘൈഃ
ഭീഷ്മോദ്രോണഃസൂതപുത്രസ്തഥാസൌ സഹാസ്മദീയൈരപിയോധമുഖ്യൈഃ

27. വക്ത്രാണിതേത്വരമാണാ വിശന്തി ദംഷ്ട്രാകരാളാനി ഭയാനകാനി
കേചിദ്വിലഗ്നാ ദശനാന്തരേഷു സംദൃശ്യന്തേചൂർണ്ണിതൈരുത്തമാംഗൈഃ

അമീധൃതരാഷ്ട്രസ്യപുത്രാഃ=ഈധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാർ, സർവ്വേച=എല്ലാപേരും, അവനിപാലസംഘൈഃ=രാജസമൂഹങ്ങളോടുകൂടെ, ഭീഷ്മഃച=ഭീഷ്മരും, ദ്രോണഃച=ദ്രോണരും, അസൌസൂതപുത്രഃച=ഈ കർണ്ണനും,അസ്മദീയൈഃ=ഞങ്ങളുടെ സംബന്ധികളായ, യോധമുഖ്യൈഃ സഹ=പ്രധാനഭടന്മാരോടുകൂടെ, ത്വരമാണാഃ=ബദ്ധപ്പെടുന്നവരായിട്ട, ഭയാനകാനി=ഭയങ്കരങ്ങളും, ദംഷ്ട്രാകരാളാനി=ദംഷ്ട്രകാംകൊണ്ടുഗ്രങ്ങളുമായ, തേ വക്ത്രാണി=അങ്ങയുടെ മുഖങ്ങളെ, വിശന്തി=പ്രവേശിക്കുന്നു, കേചിത്=ചിലർ, ചൂർണ്ണിതൈഃ=പൊടിയാക്കപ്പെട്ട,ഉത്തമാംഗൈഃ=ശിരസ്സുകളോടുകൂടെ, ദശനാന്തരേഷു=പല്ലിന്നിടകളിൽ സന്ദൃശ്യന്തെ=കാണപ്പെടുന്നു.

ഭഗവാൻെറ ആ വിശ്വരൂപത്തിൽത്തന്നെ തൻെറ വിജയവും ശത്രുക്കളുടെ പരാജയവും കണ്ടിട്ടർജ്ജുനൻ പറയുന്നു:—ധൃതരാഷ്ട്രപുത്രന്മാരായ ദുര്യോധനാദികളായ സർവ്വരും രാജസമൂഹങ്ങളോടുകൂടിയ ഭീഷ്മർ, ദ്രോണൻ, ഈ കർണ്ണൻ ഞങ്ങളുടെ സംബന്ധികളും ദ്രുപദൻ ധൃഷ്ടദ്യുമ്നൻ മുതലായ പ്രധാനഭടന്മാരും ബദ്ധപ്പെടുന്നവരായിട്ട ഭയങ്കരങ്ങളും ദംഷ്ട്രകളാൽ ഉഗ്രങ്ങളുമായ അങ്ങയുടെ മുഖങ്ങളെ പ്രവേശിക്കുന്നു, അതിൽചില പ്രധാനവീരന്മാർ പൊടിഞ്ഞുപോയ ശിരസ്സുകളോടുകൂടെ അങ്ങയുടെ പല്ലുകളുടെ ഇടയിൽ പററിയിരിക്കുന്നതായിട്ട കാണപ്പെടുന്നു.

28. യഥാനദീനാം ബഹവോംബുവേഗാഃ സമുദ്രമേവാഭിമുഖാദ്രവന്തി
തഥാ തവാമീനരലോക വീരാ വിശന്തിവക്ത്രാണ്യഭിവിജ്വലന്തി.

നദീനാം=നദികളുടെ, ബഹവഃ അംബുവേഗാഃ=ബഹുക്കളായ ജലപ്രവാഹങ്ങാം, സമുദ്രം ഏവ അഭിമുഖാഃ=സമുദ്രത്തെത്തന്നെ അഭിമുഖങ്ങളായിട്ട്, യഥാദ്രവന്തി=എങ്ങിനെ ഒഴുകുന്നുവോ, തഥാ=അപ്രകാരം, അമീനരലോകവീരാഃ=ഈ മനുഷ്യലോകത്തിലെ വീരന്മാർ, അഭിവിജ്വലന്തി=ഏററവും ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന, തവവക്ത്രാണി=അങ്ങയുടെ മുഖങ്ങളെ, വിശന്തി=പ്രവേശിക്കുന്നു.

പുഴകളിലെ ജലപ്രവാഹങ്ങാം സമുദ്രത്തിൻെറ നേരിട്ടൊഴുകുന്നതുപോലെ മനുഷ്യലോകത്തിലെ അനേകവീരന്മാർ ഏതുഭാഗത്തും ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ മുഖങ്ങളെത്തന്നെ പ്രവേശിക്കുന്നു.

29. യഥാപ്രദീപ്തം ജ്വലനം പതംഗാഃ വിശന്തി നാശായ സമൃദ്ധവേഗാഃ
തഥൈവ നാശായവിശന്തിലോകാ സ്തവാപിവക്ത്രാണി സമൃദ്ധവേഗാഃ.

പ്രദീപ്തം=ഏററവും പ്രകാശിക്കുന്ന, ജ്വലനം=അഗ്നിയെ, പതംഗാഃ=പാററകാം, സമൃദ്ധവേഗാഃ=അധികവേഗമുള്ളവയായിട്ട, നാശായ=നാശത്തിന്നായിക്കൊണ്ടു, യഥാവിശന്തി=എപ്രകാരം പ്രവേശിക്കുന്നുവോ, തഥാ ഏവ=അപ്രകാരംതന്നെ, ലോകാഃ അപി=ജനങ്ങളും, തവ വക്ത്രാണി=അങ്ങയുടെ മുഖങ്ങളെ, വിശന്തി=പ്രവേശിക്കുന്നു.

ഉജ്വലിക്കുന്ന തീയ്യിൽ പാററകാം പ്രചണ്ഡവേഗത്തോടുകൂടെ നശിപ്പാൻ ചെന്നു വീഴുന്നതുപോലെ അത്യന്തം ഉജ്വലിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ മുഖങ്ങളെ ജനങ്ങാം അതിവേഗത്തോടുകൂടെ നശിപ്പാൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.

30. ലേലിഹ്യസേഗ്രസമാനഃ സമന്താൽ
ലോകാൻ സമഗ്രാൻ വദനൈർജ്വലദ്ഭിഃ
തേജോഭിരാ പൂര്യ ജഗൽ സമഗ്രം
ഭാസസ്തവോഗ്രാഃ പ്രതപന്തി വിഷ്ണോ

ജ്വലദ്ഭിഃ=ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന, വദനൈഃ=മുഖങ്ങൾകൊണ്ടു, സമന്താൽ=നാലുഭാഗത്തിൽനിന്നും പ്രവേശിക്കുന്ന, സമഗ്രാൻ ലോകാൻ=സകല ശത്രുജനങ്ങളെയും, ഗ്രസമാനഃ=വിഴുങ്ങുന്നവനായിട്ടു, ലേലിഹ്യസേ=ലേഹനം ചെയ്യുന്നു, വിഷ്ണോ=ഹേ സർവവ്യാപക, തേജോഭിഃ=തേജസ്സുകൾകൊണ്ടു, സമഗ്രം ജഗത്=സമസ്തലോകത്തെ, ആപൂര്യ=നിറച്ചിട്ടു, തവഉഗ്രാഃ ഭാസഃ=അങ്ങയുടെ പ്രചണ്ഡതേജസ്സുകൾ, പ്രതപന്തി=ഏറ്റവും തപിപ്പിക്കുന്നു.

യാഗാഗ്നിപോലെ ഉജ്ജ്വലിക്കുന്ന മുഖങ്ങൾകൊണ്ടു നാലുഭാഗത്തിൽനിന്നും പ്രവേശിക്കുന്ന സകല ശത്രുജനങ്ങളെ വിഴുങ്ങുന്നവനായിട്ടു നിന്തിരുവടി ലേഹനം ചെയ്യുന്നു (നക്കുന്നു) ഹേ വിഷ്ണോ തേജസ്സുകൾകൊണ്ടു സർവ ലോകത്തെയും വ്യാപിച്ചിട്ടു അങ്ങയുടെ ആ ഉഗ്രശോഭകൾ ഗ്രീഷ്മകാലത്തിലെ സൂര്യരശ്മികൾപോലെ ലോകത്തെ വല്ലാതെ തപിപ്പിക്കുന്നു.

31\. ആഖ്യാഹിമേ കോ ഭവാനുഗ്രരൂപോ നമോസ്തുതേ ദേവവര പ്രസീദ
വിജ്ഞാതുമിച്ഛാമി ഭവന്തമാദ്യം നഹിപ്രജാനാമി തവപ്രവൃത്തിം.

ദേവവര!=ഹേ ദേവശ്രേഷ്ഠ! തേനമോസ്തു=അങ്ങയ്ക്കുകൊണ്ടു നമസ്കാരം ഭവിക്കട്ടെ, പ്രസീദ=പ്രസാദിച്ചാലും, ഉഗ്രരൂപഃ=ഉഗ്രന്റെ രൂപംപോലെയുള്ള രൂപത്തോടുകൂടിയ, ഭവാൻ=അങ്ങുന്ന്, കഃ=ആരാകുന്നു, ആദ്യം ഭവന്തം=ആദിഭൂതനായ ഭവാനെ, വിജ്ഞാതും=വിശേഷേണ അറിവാനായിട്ടുകൊണ്ടു, ഇച്ഛാമി=ഞാനിച്ഛിക്കുന്നു, തവപ്രവൃത്തിം=അങ്ങയുടെ പ്രവൃത്തിയെ, നഹിപ്രജാനാമി=ഞാനറിയുന്നില്ല.

കല്പകാലത്തിൽ കാലാന്തകനെന്നപോലെ മഹാശൂരന്മാരെയും ജ്വലിക്കുന്ന മുഖങ്ങൾകൊണ്ടു വിഴുങ്ങുന്ന ഈ അത്ഭുതകൃത്യത്തെ കാണുമ്പോൾ അങ്ങയെക്കുറിച്ചു യാതൊന്നും ഞാനറിയുന്നില്ല. ആരാണങ്ങുന്നെന്നു ചോദിക്കുന്ന എന്നോടു അങ്ങയുടെ സ്വരൂപത്തെ പറയണം എന്നര്ജ്ജുനൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു:—അല്ലയോ ദേവശ്രേഷ്ഠ! അങ്ങയെ നമസ്കരിച്ചുചോദിക്കുന്നു. ഉഗ്രഭാവത്തെയുപേക്ഷിച്ച് നിന്തിരുവടി പ്രസാദിക്കേണമേ. പ്രലയകാലരുദ്രന്റെ രൂപംപോലെയിരിക്കുന്ന രൂപത്തോടുകൂടിയ മഹാ ഭയങ്കരമൂർത്തിയായ നിന്തിരുവടി ആരാകുന്നുവെന്നും അങ്ങയുടെ ഇപ്പോഴത്തെ പ്രവൃത്തിയെന്താകുന്നുവെന്നും ഞാനറിയുന്നില്ല. ആദിഭൂതനും സർവ്വസംഹർത്താവുമായ അങ്ങയെ ശരിക്കറിവാൻ ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നു. അരുളിച്ചെയ്യണമേ.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

32\. കാലോസ്മി ലോകക്ഷയകൃത് പ്രവൃദ്ധോ
ലോകാൻ സമാഹർത്തു മിഹപ്രവൃത്തഃ
ഋതേഽപിത്വാം നഭവിഷ്യന്തി സർവേ
യേഽവസ്ഥിതാഃ പ്രത്യനീകേഷു യോധാഃ.

ലോകക്ഷയകൃത്=ലോകങ്ങളുടെ നാശത്തെ ചെയ്യുന്ന, പ്രവൃദ്ധഃ കാലഃ അസ്മി=ഉഗ്രനായ കാലനാകുന്നു ഞാൻ, ഇഹ ലോകാൻ=ഇവിടെയുള്ള ജനങ്ങളെ, സമാഹർത്തും=സംഹരിക്കാനായിട്ടുകൊണ്ടു്, പ്രവൃത്തഃ അസ്മി=ഒരുങ്ങിയിരിക്കുന്നു, പ്രത്യനീകേഷു=പ്രതിപക്ഷസൈന്യങ്ങളിൽ, അവസ്ഥിതാഃ=സന്നദ്ധന്മാരായ, യോധാഃ=ഭടന്മാർ, യേ=യാതൊരുത്തരോ, സർവ്വേ=എല്ലാവരും, ത്വാം ഋതേ അപി=നിന്റെ പ്രവൃത്തികൂടാതെതന്നെ, നഭവിഷ്യന്തി=ഭവിക്കയില്ല.

താനാരാണെന്നും പ്രവൃത്തിയെന്തെന്നും ഭഗവാൻ പറയുന്നു:—ഭൂമിക്കു ഭാരമായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രാണികളെ നശിപ്പിക്കുവാൻ ഒരുങ്ങിയിരിക്കുന്ന ഭയങ്കരസ്വരൂപനായ കാലനാകുന്നു ഞാൻ. ഇവിടെ ഒന്നിച്ചുചേർന്നിരിക്കുന്ന ദുർജ്ജനങ്ങളെ സംഹരിപ്പാനാണ് ഞാൻ ഭാവിക്കുന്നത്. എന്നോടുകൂടാതെ നിന്തിരുവടി ലോകത്തെയെങ്ങിനെ സംഹരിക്കും എന്നു നീ സംശയിക്കേണ്ട. എതൃസേനകളിൽ സന്നദ്ധന്മാരും നിന്നാൽ ദുർജയന്മാരുമായ ഭീഷ്മദ്രോണകർണ്ണാദിയോധന്മാർ യാതൊരുത്തരോ അവരെല്ലാവരും നിന്റെ പ്രവൃത്തികൂടാതെ തന്നെ മരിക്കുന്നവരാകുന്നു. മഹാമൃത്യുവായിരിക്കുന്ന ഞാൻ പുറപ്പെട്ടിരിക്കുമ്പോൾ ആർ ജീവിക്കും. എല്ലാവരും മരിക്കുകതന്നെ ചെയ്യും. സംഹാരകർത്താവായ കാലൻ ഞാൻതന്നെയെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

33 തസ്മാത്ത്വമുത്തിഷ്ഠ യശോലഭസ്വ
ജിത്വാ ശത്രൂൻ ഭുംക്ഷ്വരാജ്യം സമൃദ്ധം
മയൈവൈതേ നിഹതാഃ പൂർവമേവ
നിമിത്തമാത്രം ഭവ സവ്യസാചിൻ

തസ്മാൽ അതുകൊണ്ടു, ത്വം ഉത്തിഷ്ഠ=നീ എഴുനീൽക്കുക. യശഃലഭസ്വ=യശസ്സിനെ ലഭിച്ചു കൊൾക, ശത്രൂൻജിത്വാ=ശത്രുക്കളെ ജയിച്ചിട്ടു, സമൃദ്ധം രാജ്യം=ഐശ്വര്യം നിറഞ്ഞ രാജ്യത്തെ, ഭുംക്ഷ്വ=അനുഭവിച്ചുകൊൾക, ഏതേ=ഇവർ, മയാഏവ=എന്നാൽതന്നെ, പൂർവ്വം ഏവ=മുമ്പേതന്നെ, നിഹതാഃ=ഹനിക്കപ്പെട്ടവരാകുന്നു, സവ്യസാചിൻ=സവ്യകരത്താൽ (ഇടത്തെകൈയ്യിനാൽ) ശരങ്ങളെ തൊടുക്കാൻ കഴിയുന്ന ഹേ വീര!, ത്വം=നീ, നിമിത്തമാത്രം=ഹേതുമാത്രമായിട്ടു, ഭവ=ഭവിച്ചാലും

മഹാത്മ്യവായ ഞാൻനിമിത്തം ഇവരെല്ലാവരും മരിപ്പാൻപോകുന്നതുകൊണ്ടു നീ യുദ്ധംചെയ്യുകയില്ല എന്ന നിശ്ചയംകൊണ്ടുണ്ടു ഫലം? നിഷ്ഫലം. അതുകൊണ്ടു നീ യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങികൊൾക. ദേവാദികൾക്കുകൂടെ ജയിപ്പാൻ കഴിയാത്ത ഭീഷ്മദ്രോണാദികളെ ജയിച്ചവൻ അർജ്ജുനൻ എന്ന സൽകീർത്തിയെ സമ്പാദിച്ചുകൊൾക. ദുര്യോധനാദികളായ ശത്രുക്കളെ ജയിച്ചിട്ടു സർവ്വൈശ്വര്യപരിപൂർണ്ണമായ രാജ്യത്തെ അനുഭവിച്ചുകൊൾക. ശസ്ത്രാസ്ത്രബലസമ്പത്തിനിമിത്തം ഭീഷ്മാദികൾ ദുർജ്ജയന്മാർതന്നെയെങ്കിലും നിന്റെ പ്രവൃത്തിക്കു മുമ്പേതന്നെ ഈശ്വരനായ എന്നാൽ തേജസ്സ്, ബലം, പൌരുഷം എന്നിവയെ അപഹരിച്ചു വധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഉണങ്ങിയ ഇലകളെന്നപോലെ വീഴാനൊരുങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ഹേ അർജ്ജുന! ജീർണ്ണപർണ്ണങ്ങളുടെ വീഴ്ചക്കു കാറെറന്നപോലെ ഈ ശത്രുക്കളുടെ വീഴ്ചക്ക് നീ ഒരു കാരണം മാത്രമായി ഭവിച്ചുകൊൾക നിനക്കവരെ വധിപ്പാൻ പ്രയത്നം വേണ്ടിവരികയില്ലെന്നുൽബോധിപ്പിച്ചു.

34. ദ്രോണംച ഭീഷ്മംച ജയദ്രഥംച
കർണം തഥാന്യാനപിയോധ വീരാൻ
മയാഹതാംസ്ത്വം ജഹിമാവ്യഥിഷ്ഠാ
യുധ്യസ്വ ജേതാസി രണേ സപത്നാൻ.

മയാ ഹതാൻ=എന്നാൽ ഹനിക്കപ്പെട്ട, യോധവീരാൻ=യുദ്ധവീരന്മാരെ, ത്വം ജഹി=നീ ഹനിച്ചാലും മാവ്യഥിഷ്ഠാഃ=നീ വ്യസനിക്കേണ്ട, രണേ=യുദ്ധത്തിൽ, സപത്നാൻ=ശത്രുക്കളെ, ജേതാസി=നീ ജയിക്കും, യുധ്യസ്വ=യുദ്ധം ചെയ്യുകൊൾക.

മുമ്പെ പറഞ്ഞതിനെത്തന്നെ സംശയനിവൃത്തിവരുത്തുവാൻ വീണ്ടും പറയുന്നു:—ദ്രോണര്, ഭീഷ്മര്, കർണ്ണൻ, ജയദ്രഥൻ, അന്യന്മാരായ ഭഗദത്തൻ, സൌമദത്തി മുതലായ യോധവീരന്മാരുടെ തേജസ്സ്, ബലം, പൌരുഷം എന്നിവയെ ഞാൻതന്നെ ആകർഷിച്ചിട്ടു ഹതപ്രായന്മാരാക്കിയിരിക്കുന്നു. ബാണങ്ങൾകൊണ്ടു നീയവരെ വീഴ്ത്തികൊൾക.. ദ്രോണൻദിവ്യാസ്ത്രസമ്പന്നൻ, ഭീഷ്മർ സ്വച്ഛന്ദമൃത്യുമഹാപരാക്രമശാലി, കർണ്ണൻ പിതാവിന്റെ വരബലത്താൽ ശക്തൻ, ജയദ്രഥൻ അവധ്യൻ എന്നിപ്രകാരം മനസ്സിൽ അല്പവും ദുഃഖമുണ്ടാകേണ്ട. എന്റെ അനുഗ്രഹത്താൽ ദുര്യോധനാദിശത്രുക്കളെ നീ ജയിക്കും. ഇതിൽ സംശയമില്ല. അതുകൊണ്ടു യുദ്ധം ചെയ്യുകൊൾക. ഇതൊരുവിധിവാക്യമല്ല. യുദ്ധം കർത്തവ്യം എന്ന നിലയിൽ പറഞ്ഞിരിക്കയല്ല. പിന്നെയോ:—മുക്തിക്കു കാരണം ജ്ഞാനം ജ്ഞാനത്തിന്നു കാരണം ചിത്തശുദ്ധി. ചിത്തശുദ്ധിക്കു കാരണം സ്വധർമ്മാചരണം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു ഭഗവാൻ പറയുന്നു:—ഹേ മുമുക്ഷുവായ അർജ്ജുന! നീ നിന്റെ സ്വധർമ്മത്തെ ആചരിച്ചുകൊൾക, എന്ന അർത്ഥത്തിൽ യുദ്ധം ചെയ്യുകൊൾക, എന്നു. ഇതുകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന സാരം:= ഭക്തിപൂർവ്വം സ്വധർമ്മത്താൽ ആരാധിക്കപ്പെടുന്ന ഭഗവാൻ പ്രയാസമുള്ള കാര്യത്തേയും സുകരമാക്കിത്തീർക്കും, എന്നാകുന്നു.

സഞ്ജയ ഉവാച.

35. ഏതച്ഛ്രുത്വാ വചനം കേശവസ്യ കൃതാഞ്ജലി ർവേപമാനഃകിരീടീ
നമസ്കൃത്വാഭൂയ ഏവാഹ കൃഷ്ണം സഗദ്ഗദം ഭീതഭീതഃ പ്രണമ്യ.

കിരീടീ=അർജ്ജുനൻ, വേപമാനഃ=വിറയ്ക്കുന്നവനായിട്ടു, കൃതാഞ്ജലിഃ=അഞ്ജലിബന്ധിച്ചവനായിട്ടു, കേശവസ്യ=കേശവന്റെ, ഏതത് വചനം=ഈ വാക്യത്തെ, ശ്രുത്വാ=കേട്ടിട്ടു, പ്രണമ്യ=പ്രണമിച്ചിട്ടു, നമസ്കൃത്വാ=നമസ്കരിച്ചിട്ടു, സഗൽഗദം=ഇടച്ചുയോടുകൂടുംവണ്ണം, ഭീതഭീതഃ=അത്യന്തം ഭയപ്പെട്ടവനായിട്ടു, ഭൂയഃഏവ=പിന്നെയും, കൃഷ്ണം=കൃഷ്ണനോടു, ആഹ=പറഞ്ഞു.

ഉണ്ടായസംഗതി മുഴുവനും സഞ്ജയൻ ധൃതരാഷ്ട്രരോടു പറഞ്ഞു:—ഭയംകൊണ്ടും ഭക്തികൊണ്ടും വിറച്ചുകൊണ്ട് അർജ്ജുനൻ ശിരസ്സിൽ അഞ്ജലിബന്ധിച്ചു. ബ്രഹ്മാദികൾക്കും ഈശ്വരനായ ഭഗവാന്റെവാക്കുകേട്ടിട്ടു കൈകൾകൊണ്ടുംശിരസ്സുകൊണ്ടും ഭൂമിയിൽ വീണും നമസ്കരിച്ചു. സന്തോഷാധിക്യത്താലുണ്ടായ ആനന്ദാശ്രുക്കളാൽ കണ്ഠം സ്തംഭിച്ചതുകൊണ്ടു ഗൽഗദാക്ഷരങ്ങളോടുകൂടുംവിധത്തിൽ ശ്രീകൃഷ്ണനോടു പിന്നെയും പറഞ്ഞു.

അർജ്ജുന ഉവാച.

36 സ്ഥാനേ ഹൃഷീകേശ! തവപ്രകീർത്ത്യാ
ജഗൽ പ്രഹൃഷ്യത്യനുരജ്യതേച
രക്ഷാംസി ഭീതാനി ദിശോദ്രവന്തി
സർവേ നമസ്യന്തിച സിദ്ധസംഘാഃ.

ഹൃഷീകേശ!=ഇന്ദ്രിയപ്രേരക!, തവപ്രകീർത്ത്യാ=അങ്ങയുടെകീർത്തനംകൊണ്ടു, ജഗത്=ലോകം, പ്രഹൃഷ്യതി=അധികം സന്തോഷിക്കുന്നതും, അനുരജ്യതേച=അനുരഞ്ജിക്കുന്നതും, രക്ഷാംസി=രക്ഷസ്സുകൾ, ഭീതാനി=ഭയപ്പെട്ടവയായിട്ടു, ദിശഃദ്രവന്തി=ദിക്കുകളെ വിട്ടോടുന്നതും, സിദ്ധസംഘാഃ=സിദ്ധന്മാരുടെ സമൂഹങ്ങൾ, സർവ്വേ=എല്ലാം, നമസ്യന്തിച=നമസ്കരിക്കയും ചെയ്യുന്നത്, സ്ഥാനേ=യുക്തം.

അല്ലയോ ഹൃഷീകേശ! അന്തര്യാമിരൂപേണ സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളെയും അതാതു വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിപ്പിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിയുടെ മഹിമയെ പ്രകർഷേണ കീർത്തിക്കുന്നതുകൊണ്ടും കേൾക്കുന്നതുകൊണ്ടും ലോകം അത്യന്തം സന്തോഷിക്കുന്നതും അങ്ങയിൽ അനുരഞ്ജിക്കുന്നതും രാക്ഷസന്മാർ ഭയപ്പെട്ടുകൊണ്ടു ദിക്കുകളെ വിട്ടോടുന്നതും സിദ്ധന്മാരുടെ സമൂഹങ്ങളെല്ലാം അങ്ങയെ നമസ്കരിക്കുന്നതും യുക്തംതന്നെ. ലോകം അങ്ങയിൽ സന്തോഷിക്കുന്നു. അങ്ങയെ സ്നേഹിക്കുന്നു. രാക്ഷസന്മാർ അങ്ങയെ ഭയപ്പെട്ടോടുന്നു. സിദ്ധഗന്ധർവ്വാദിദേവസംഘങ്ങൾ അങ്ങയെ നമസ്കരിക്കുന്നു. ഈ എല്ലാ സംഗതികളും യുക്തംതന്നെ. സന്തോഷത്തിനും പ്രേമത്തിനും ഭയപ്പെടുന്നതിനും നമസ്കരിക്കുന്നതിനും യോഗ്യമായ സ്ഥാനം തന്നെ നിന്തിരുവടി. അതുകൊണ്ടവരുടെയെല്ലാ പ്രവൃത്തികളും സമുചിതംതന്നെ.

അഥവാ

അല്ലയോ ഹൃഷീകേശ ഭൂമിക്കു ഭാരമായിരിക്കുന്ന സകല ദുർജ്ജനങ്ങളെ സംഹരിപ്പാനും സാധുക്കളെ സംരക്ഷിപ്പാനും ഞാനൊരുങ്ങിയിരിക്കുന്നുവെന്നുള്ള നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രവചനം കേട്ടിട്ടു സാധുലോകം സന്തോഷിക്കുന്നതു യുക്തംതന്നെ. സർവ്വേശ്വരനും സാധുജനപരിപാലകനുമായ നിന്തിരുവടി സകല ദുർജ്ജനസംഹാരംചെയ്യുന്നതു ലോകഹിതമാകയാൽ അതിൽ സന്തോഷം സമുചിതംതന്നെ. അവിടുത്തെക്കുറിച്ചുള്ള കീർത്തനത്തിൽ ശ്രദ്ധാലുക്കളായവർ പരമാത്മാവായും ഭക്തവത്സലനായുമിരിക്കുന്ന അങ്ങയിൽ അനുരാഗമുള്ളവരായിരിക്കുന്നതും യുക്തംതന്നെ. ലോകോപദ്രവത്തെത്തീർക്കുവാനുദ്യമിക്കുന്ന പരമകരുണാനിധിയും പരമേശ്വരനുമായ അങ്ങയിൽ സാധുക്കൾക്കനുരാഗം ഉണ്ടാകുന്നതു സ്വാഭാവികം തന്നെ. "ദുഷ്ടന്മാരെ സംഹരിപ്പാൻ ഞാനൊരുങ്ങിയിരിക്കുന്നു" എന്ന് നിന്തിരുവടി അരുളിച്ചെയ്തതിനെ കേട്ടു രാക്ഷസന്മാർ ദിക്കുകളിൽപോയൊളിയുന്നുവെന്നതും യുക്തം. അതല്ലാതെ അവർക്കെന്തുഗതി. സർവ്വലോകസുഖം വരുത്തുന്ന അങ്ങയുടെ ആ വാക്യത്താൽ ദേവർഷിസിദ്ധചാരണാദിസംഘങ്ങൾ സന്തോഷിക്കുന്നതും സ്വാമിൻ ആവിധം ചെയ്യേണമേ എന്ന പ്രാർത്ഥനയോടുകൂടെ അവർ നമസ്കരിക്കുന്നതും സമുചിതംതന്നെ

37 കസ്മാച്ചതേ നനമേരൻ മഹാത്മൻ
ഗരീയസേ ബ്രഹ്മണോ പ്യാദികർത്രേ

അനന്തദേവേശ ജഗന്നിവാസ
ത്വമക്ഷരം സദസത് തത്പരം ച.

മഹാത്മൻ!=സർവ്വോൽകൃഷ്ടസ്വഭാവ!, ബ്രഹ്മണഃഅപി=ബ്രഹ്മാവിൻെറയും, ആദികർത്രേ= ആദികർത്താവും, ഗരീയസേ=മഹാഗുരുവുമായ, തേ=അങ്ങേക്കായ്ക്കൊണ്ടു, കസ്മാത്=എന്തു ഹേതുവായിട്ടു, ന നമേരൻ=നമസ്കരിക്കയില്ല, അനന്ത!=അപരിച്ഛിന്ന!, ദേവേശ!=ദേവന്മാക്കും ഈശ്വര!, ജഗന്നിവാസ=ലോകാധിഷ്ഠാനഭൂത!, സത്=കാർയ്യവും, അസത്=കാരണവും, തത്പരം=അവയ്ക്കുപ്പുറത്തുള്ളതും, അക്ഷരം=നാശരഹിതവും, ത്വം=നിന്തിരുവടി ആകുന്നു.

ഹേ മഹാത്മാവേ! സിദ്ധാദിസമൂഹങ്ങൾ എന്തുകാരണത്താൽ അങ്ങയെ നമസ്കരിക്കയില്ല. അങ്ങുന്നുതന്നെ അവരാൽ നമസ്കരിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യൻ എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ലോകസൃഷ്ടികർത്താവായ ബ്രഹ്മാവിനെയും ജനിപ്പിച്ചവനും നിയന്താവും പരമഗുരുവും നാശരഹിതനും സകലദേവന്മാരുടെയും സ്വാമിയും, കാർയ്യമായും കാരണമായും ഇരിക്കുന്ന ലോകത്തിൻെറയും കാരണമായ അവ്യക്തത്തിന്നും അധിഷ്ഠാനമായും ഇരിക്കുന്നവൻ നിന്തിരുവടിയാകുന്നു. ആകയാൽ അങ്ങയെയല്ലാതെ മററാരെയാണ് അവർ നമസ്കരിക്കുക.

38. ത്വമാദിദേവഃ പുരുഷഃ പുരാണ
സ്ത്വമസ്യ വിശ്വസ്യ പരം നിധാനം
വേത്താസിവേദ്യംച പരംച ധാമ
ത്വയാ തതം വിശ്വമനന്തരൂപ.

ആദിദേവഃ=ആദിയിലുള്ള സ്വയംജ്യോതിസ്സും, പുരുഷഃ=പൂർണ്ണനും, പുരാണഃ=എന്നുമുള്ളവനും ത്വം=നിന്തിരുവടിയാകുന്നു, അസ്യവിശ്വസ്യ=ഈ ലോകത്തിൻെറ, നിധാനം=ബീജം, ത്വം= നിന്തിരുവടി, വേത്താ=അറിയുന്നവനും, വേദ്യം=അറിയത്തക്കതും, പരംധാമ=പരമജ്യോതിസ്സും ത്വം അസി=നിന്തിരുവടിയാകുന്നു.

ജഗത്തിൻെറ ആദികാരണവും പരാപേക്ഷകൂടാതെ പ്രകാശിക്കുന്നവനും എന്നെന്നുമുള്ളവനും ഈ ലോകത്തിൻെറ പരമനിധാനമായ മായയും ബുദ്ധ്യാദിസകലവികാരങ്ങളെ അറിയുന്നവനും കാണപ്പെടുവാനും അറിയപ്പെടുവാനും യോഗ്യമായതു സർവ്വവും അവയെയെല്ലാം അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന പരമജ്യോതിസ്സും നിന്തിരുവടിയാകുന്നു. ഹേ അനന്തരൂപ! സർവ്വലോകവും നിന്തിരുവടിയാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഏതൊന്നിനാൽ ഏതൊന്നു വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ അതു, അതുതന്നെ എന്ന ന്യായാനുസരണം നിന്തിരുവടിതന്നെ വിശ്വമായി വിളങ്ങുന്നവൻ.

39. വായുർയമോഗ്നി വരുണഃ ശശാങ്കഃ പ്രജാപതിസ്ത്വം പ്രപിതാമഹശ്ച
നമോ നമസ്തേസ്തു സഹസ്രകൃത്വഃ പുനശ്ചഭൂയോപി നമോ നമസ്തേ.

ശശാങ്കഃ=ചന്ദ്രൻ, പ്രജാപതിഃ=ബ്രഹ്മാവു്, പ്രപിതാമഹഃ=ബ്രഹ്മാവിൻേറയും പിതാവു്, ത്വം=നിന്തിരുവടിയാകുന്നു, തേ=അങ്ങേക്കായ്ക്കൊണ്ടു്, സഹസ്രകൃത്വഃ=ആയിരംപ്രാവശ്യം, നമഃ അസ്തു=നമസ്സുഭവിക്കട്ടെ.

വായുവും, യമനും, അഗ്നിയും, വരുണനും, ചന്ദ്രനും, ബ്രഹ്മാവും, വിഷ്ണുവും നിന്തിരുവടിയാകുന്നു. സർവ്വാത്മാവായിരിക്കുന്ന നിന്തിരുവടിക്കായ്ക്കൊണ്ടു പിന്നെയും പിന്നെയും ആയിരം ആയിരം നമസ്കാരം.

40. നമഃ പുരസ്താദഥ പൃഷ്ഠതസ്തേ നമോസ്തുതേ സർവത ഏവസർവ!
അനന്തവീർയ്യാമിത വിക്രമസ്ത്വം സർവം സമാപ്നോഷിതതോസി സർവ്വഃ.

പുരസ്താൽ=മുൻഭാഗത്തും, പൃഷ്ഠതഃ=പിൻഭാഗത്തും, സർവ്വതഃ ഏവ=സർവ്വഭാഗത്തും, തേനമഃ അസ്തു=അങ്ങക്കായിക്കൊണ്ടു നമസ്സു ഭവിക്കട്ടെ, അനന്തവീർയ്യ=അവധിയററവീർയ്യത്തോടും അമിതവിക്രമ=അളവററ വിക്രമത്തോടുംകൂടിയോവേ! ത്വം=നിന്തിരുവടി, സർവ്വം=സർവ്വത്തെയും, സമാപ്നോഷി=വ്യാപിക്കുന്നു, തതഃ=അതുകൊണ്ടു, സർവ്വഃഅസി=സർവ്വവുമാകുന്നു.

ഹേ സർവ്വാത്മാവേ! മുമ്പിലും പിമ്പിലും സർവ്വദിക്കിലും അങ്ങേക്ക് നമസ്കാരം. യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു കല്പിതമായ സകലത്തിലും അങ്ങുന്നു വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നുവോ ആ കാരണത്താൽ സർവ്വവും നിന്തിരുവടിതന്നെയാകുന്നു. നാമരൂപാത്മകമായ സകല ജഗത്തും അങ്ങയെ കൂടാതെ നിരാത്മകമാകയാൽ നിരൂപണാർഹമല്ലാത്തതുകൊണ്ടു സർവ്വസ്വരൂപൻ നിന്തിരുവടിതന്നെ.

41. സഖേതിമത്വാ പ്രസഭം യദുക്തം ഹേകൃഷ്ണ ഹേയാദവ ഹേ സഖേതി
അജാനതാമഹിമാനം തവേദം മയാപ്രമാദാൽ പ്രണയേന വാപി.

തവ=അങ്ങയുടെ, ഇദം=ഇതിനെയും, മഹിമാനം=വൈഭവത്തെയും അജാനതാമയാ=അറിയാതിരുന്ന എന്നാൽ, സഖാ ഇതിമത്വാ=സഖാവെന്നു വിചാരിച്ചിട്ട്, ഹേ കൃഷ്ണ!=അല്ലെയോ കൃഷ്ണ! ഹേ യാദവ!=അല്ലെയോ യാദവ! ഹേ സഖേ ഇതി=അല്ലെയൊ സ്നേഹിതാ എന്നിങ്ങിനെ, പ്രമാദാത് വാ=പ്രമാദംകൊണ്ടും, പ്രണയേന വാ അപി=സ്നേഹംകൊണ്ടും, പ്രസഭം=ആലോചന കൂടാതെ, യത് ഉക്തം=യാതൊന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ.

അളവററതേജസ്സ്, ബലം, ഐശ്വര്യം എന്നിവയുടെ നിധാനമായ നിന്തിരുവടിയുടെ ഈ കാണപ്പെടുന്ന സർവ്വലോകാത്മകമായ വിശ്വരൂപത്തെയും മഹിമയെയും അറിയാതിരുന്നതിനാൽ എൻെറ ഒരു സഖാവെന്ന വിചാരത്താൽ അറിവില്ലായ്മകൊണ്ടും സ്നേഹംകൊണ്ടും ഹേ കൃഷ്ണ! ഹേ യാദവ ഹേ സഖേ! എന്നിങ്ങിനെ അടക്കവും വണക്കവും കൂടാതെയെന്തെല്ലാം ഞാൻ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ അതിനെയെല്ലാം നിന്തിരുവടി പൊറുക്കേണം എന്നു ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. (അടുത്ത പദ്യത്തിൽ ഈ അർത്ഥം കാണും) ഇമംമഹിമാനം എന്നു പുല്ലിംഗപാഠവും ചില പുസ്തകങ്ങളിൽ കാണുന്നുണ്ട്.

42. യച്ചാവഹാസാർത്ഥ മസൽകൃതോഽസി വിഹാരശയ്യാസന ഭോജനേഷു
ഏകോഽഥവാപ്യച്യുത തൽസമക്ഷം തൽക്ഷാമയേ ത്വാമഹമപ്രമേയം.

അച്യുത!=ഹേ ച്യുതിരഹിത! വിഹാര=ക്രീഡാ, ശയ്യാ=ശയനം, ആസന=ഇരുത്തം, ഭോജനേഷു=ആഹാരസ്വീകാരം എന്നിവയിൽ, ഏകഃ=ഒററക്കായിരിക്കുമ്പോഴോ, അഥവാ സമക്ഷം=ബഹുജനങ്ങളുടെ മുമ്പാകെയൊ, അവഹാസാർത്ഥം=പരിഹസിപ്പാനായിട്ടുകൊണ്ടു, യത് ച=ഏതൊന്നോ എത്രത്തോളമോ, അസൽകൃതഃ അസി=അവമാനിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടുണ്ടോ, തൽ=അതിനെകുറിച്ചു, അപ്രമേയം ത്വാം=പ്രമാണാതീതനായ അങ്ങയോടു, അഹംക്ഷാമയേ=ഞാൻ ക്ഷമായാചനം ചെയ്യുന്നു.

ഏതുകാലത്തും വികാരപ്പെടാതിരിക്കുന്ന കൂടസ്ഥപരമാത്മാവേ! എൻെറ മാതുലപുത്രൻ എന്ന അബദ്ധവിചാരത്താൽ കളിക്കുമ്പോഴും കിടക്കുമ്പോഴും സിംഹാസനത്തിലിരിക്കുമ്പോഴും അങ്ങുന്നേകനായിരിക്കുമ്പോഴോ ബഹുജനങ്ങളുടെ മുമ്പാകെയോ പരിഹാസമായിട്ടു ഞാനെന്തെല്ലാം എപ്പോഴെല്ലാം എത്രത്തോളമെല്ലാം ചെയ്തിട്ടുണ്ടോ അതെല്ലാം അചിന്ത്യമാഹാത്മ്യമുള്ള നിന്തിരുവടി ക്ഷമിക്കേണമെന്നു ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു.

43. പിതാസിലോകസ്യ ചരാചരസ്യ ത്വമസ്യ പൂജ്യശ്ച ഗുരുർഗരീയാൻ
നത്വൽസമോഽസ്ത്യഭ്യധികഃകുതോഽന്യോ ലോകത്രയേഽപ്യപ്രതിമപ്രഭാവ!

ചരാചരസ്യ=സ്ഥാവരജംഗമാത്മകമായ, അസ്യലോകസ്യ=ഈ ലോകത്തിൻെറ, പിതാഅസി=ജനകൻ നിന്തിരുവടി ആകുന്നു, ഗരീയാൻഗുരുഃ=മഹാനായ ഗുരുവും, പൂജ്യഃ ച=പൂജ്യനമാകുന്നു, ത്വൽസമഃ=അങ്ങെക്കു തുല്യൻ, ലോകത്രയേ അപി=മൂന്നുലോകത്തിലും, ന അസ്തി=ഇല്ല, അഭ്യധികഃ=മീതെയുള്ളവൻ, കുതഃ=പിന്നെയെങ്ങിനെ ഉണ്ടാകും, അപ്രതിമപ്രഭാവ!=ഉപമയില്ലാത്ത പ്രഭാവമുള്ളോവേ!.

"ഹേ അർജ്ജുന! ഗദൻ മുതലായ എൻെറ അനുജന്മാർ നിണക്കെങ്ങിനെയുള്ളവരോ അതുപോലെയൊരുവൻ ഞാനും. നീ എന്തിനായിട്ടു ക്ഷമായാചനം ചെയ്യുന്നുവെന്നാണെങ്കിൽ ഒരിക്കലും അങ്ങിനെയല്ല. നിന്തിരുവടി സ്ഥാവരജംഗമാത്മകമായി കാണപ്പെടുന്ന സമസ്തലോകത്തിൻെറ പിതാവും, അവിദ്യാബന്ധം മുറിച്ചുകളഞ്ഞു ജീവന്മാരെ മോചി

പ്പിക്കുവാൻ സമർത്ഥമായ ആത്മജ്ഞാനം ഉപദേശിക്കുന്ന പരമഗുരുവും അതിനാൽതന്നെ എന്നാൽ മാത്രമല്ല സർവരാലും ആരാധ്യനുമായിരിക്കുന്ന സർവേശ്വരനുമാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു മൂന്നുലോകത്തിലും അങ്ങയോടു തുല്യനായിട്ടൊരുവനുമില്ലാതിരിക്കേ അങ്ങയെ അതിശയിക്കുന്ന മററൊരുവൻ ഇല്ലെന്നു പറയേണമോ. അതിനാൽ അങ്ങയുടെ വൈഭവം ഉപമയെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നതാണെന്നു "നതൽസമശ്ചാഭ്യധികശ്ചദൃശ്യതേ"ശ്രുതികാം ഘോഷിക്കുന്നത് എത്രയും സത്യമെന്ന് ഞാനങ്ങയുടെ കാരുണ്യത്താൽ ഇപ്പോളറിയുന്നു.

44. തസ്മാൽപ്രണമ്യ പ്രണിധായകായം പ്രസാദയേത്വാമഹമീശമീഡ്യം
പിതേവപുത്രസ്യ സഖേവ സഖ്യുഃ പ്രിയഃ പ്രിയായാർഹസിദേവസോഢും.

തസ്മാൽ=അതുകൊണ്ടു, കായം=ദേഹത്തെ, പ്രണമ്യ പ്രണിധായ=സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിച്ചിട്ട്, ഈഡ്യം=സ്തുത്യനും, ഈശം=ഈശ്വരനുമായ, ത്വാം=അങ്ങയെ, പ്രസാദയേ=പ്രസാദിപ്പിക്കുന്നേൻ, ദേവ=ഹേ ദേവ! പുത്രസ്യ=പുത്രൻെറ അപരാധത്തെ, പിതാഇവ=പിതാവെന്നപോലെയും, സഖ്യുഃ=സഖാവിൻെറ അപരാധത്തെ, സഖാ ഇവ=സഖാവെന്നപോലെയും, പ്രിയായാഃ=പ്രേയസിയുടെ അപരാധത്തെ, പ്രിയഃഇവ=ഭർത്താവെന്നപോലെയും, മമ= എൻെറ അപരാധത്തെ, സോഢും=സഹിപ്പാനായിക്കൊണ്ട്, അർഹസി=അങ്ങുന്നർഹനാകുന്നു.

നിന്തിരുവടി നിരതിശയമഹത്വസമ്പന്നനായതുകൊണ്ടു എട്ടംഗങ്ങളെയും ഭൂമിയിൽ സ്പർശിച്ചുകൊണ്ടു ബ്രഹ്മാദിദേവന്മാരാൽകൂടെ സ്തുത്യനും പരമേശ്വരനുമായ അങ്ങയോടു പ്രസാദിക്കേണമേ എന്നു ഞാൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. എൻെറ സർവാപരാധത്തെയും പിതാവു പുത്രൻെറയും സഖാവു സഖിയുടെയും പ്രിയൻ പ്രേയസിയുടെയും അപരാധത്തെയെന്നപോലെ പൊറുക്കേണമേ. "പ്രിയായാർഹസി" എന്ന വിസർഗ്ഗലോപം ആർഷപ്രയോഗം എന്നറിയേണം.

45. അദൃഷ്ടപൂർവ്വം ഹൃഷിതോഽസ്മി ദൃഷ്ട്വാ ഭയേനച പ്രവ്യഥിതം മനോ മേ
തദേവമേ ദർശയദേവരൂപം പ്രസീദ ദേവേശ ജഗന്നിവാസ.

അദൃഷ്ടപൂർവം=മുമ്പു കാണപ്പെടാത്തതായ, രൂപം ദൃഷ്ട്വാ=രൂപത്തെ കണ്ടിട്ടു, ഹൃഷിതഃ അസ്മി=സന്തുഷ്ടനായിരിക്കുന്നു, മേമനഃ=എൻെറ മനസ്സ്, ഭയേന=ഭയംകൊണ്ടു, പ്രവ്യഥിതംച=ഏററവും വ്യാകുലമായും ഭവിക്കുന്നു, ദേവ=അല്ലെയോ സ്വാമിൻ, പ്രസീദ=പ്രസാദിക്കേണമേ, തൽഏവരൂപം=ആ പൂർവരൂപത്തെത്തന്നെ, മേദർശയ=എനിക്കു കാട്ടിത്തരേണമേ.

മുമ്പൊരു കാലത്തിലും ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ലാത്തതായ വിശ്വരൂപത്തെ കണ്ടതിനാൽ എനിക്കു സന്തോഷമുണ്ടെങ്കിലും അനേകം കൈകൾ മുഖങ്ങൾ എന്നിവകൊണ്ടു വികൃതമായിരിക്കുന്നതിനെ കണ്ടപ്പോളുള്ള ഭയത്താൽ മനസ്സാകുലപ്പെടുന്നു. ഹേ ദേവ! നിന്തിരുവടി പ്രസാദിക്കേണമേ. അങ്ങയുടെ സൌമ്യമായ ആ ശ്രീകൃഷ്ണരൂപത്തെത്തന്നെ എനിക്കു കാട്ടിത്തരേണമേ!

46. കിരീടിനം ഗദിനം ചക്രഹസ്ത മിച്ഛാമി ത്വാം ദ്രഷ്ടുമഹം തഥൈവ
തേനൈവരൂപേണ ചതുർഭുജേന സഹസ്രബാഹോ ഭവവിശ്വമൂർത്തേ.

തഥാ ഏവ=അപ്രകാരംതന്നെ, കിരീടിനം=കിരീടത്തോടും, ഗദിനം=ഗദയോടുംകൂടിയും, ചക്രഹസ്തം=ഹസ്തത്തിൽ ചക്രത്തോടുംകൂടിയ, ത്വാം=അങ്ങയെ, ദ്രഷ്ടും അഹം ഇച്ഛാമി=കാണ്മാൻ ഞാനിച്ഛിക്കുന്നു, സഹസ്രബാഹോ=ആയിരം കൈകളോടുകൂടിയ, വിശ്വമൂർത്തേ=സർവ്വലോകാത്മക!, ചതുർഭുജേന=നാലുകൈകളോടുകൂടിയ, തേന രൂപേണ ഏവ=ആ രൂപത്തോടുകൂടെത്തന്നെ, ഭവ=ഭവിച്ചാലും.

കാണ്മാനാഗ്രഹിക്കുന്ന രൂപത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു: – ശിരസ്സിൽ കിരീടവും നാലുകൈകളിൽ ചക്രാദ്യായുധങ്ങളുമുള്ളതായ ആ നിന്തിരുവടിയെ അതേവിധത്തിൽ കാണ്മാൻ ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നു. സഹസ്രബാഹ്വാദികളുള്ള ഹേ ലോകസ്വരൂപ! ഈരൂപത്തെ ഉപസംഹരിച്ച് ആ പൂർവ്വരൂപത്തെത്തന്നെ കാട്ടിത്തരുവാൻ പ്രസാദിക്കേണമേ.

ശ്രീഭഗവാനുവാച.

47. മയാപ്രസന്നേന തവാർജ്ജുനേദം രൂപം പരം ദർശിതമാത്മയോഗാത്
തേജോമയം വിശ്വമനന്തമാദ്യം യന്മേ ത്വദന്യേന ന ദൃഷ്ടപൂർവ്വം.

അർജ്ജുന=ഹേ അർജ്ജുന!, പ്രസന്നേന=പ്രസന്നനായ, മയാ=എന്നാൽ, തേജോമയം=പ്രകാശാത്മകവും, വിശ്വം=ലോകാകാരവും, അനന്തം=അവധിയററതുമായ, ഇദം പരം രൂപം=ഈ ഉൽകൃഷ്ടസ്വരൂപം, ആത്മയോഗാത്=എൻെറ മായാശക്തിപ്രഭാവത്താൽ, ദർശിതം=കാണിക്കപ്പെട്ടു, യത്=യാതൊന്ന്, ത്വദന്യേന=നിന്നെയൊഴിച്ച മററൊരുവനാൽ, ന ദൃഷ്ടപൂർവ്വം=മുമ്പെ കാണപ്പെട്ടതല്ല.

"സ്ഥാനേ ഹൃഷീകേശ" എന്നിത്യാദി മഹാമന്ത്രങ്ങളാൽ സ്തുതിചെയ്ത സന്തോഷിച്ചും ഭയങ്കരവിശ്വരൂപദർശനത്താൽ ഭയപ്പെട്ടുമിരിക്കുന്ന അർജ്ജുനനെ ആശ്വസിപ്പിക്കുവാൻ ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! നിൻെറ ഭക്തിവൈഭവത്താൽ നിന്നിൽ പ്രസന്നനും നിന്നെയനുഗ്രഹിക്കുന്നവനുമായ എന്നാൽ കോടിസൂർയ്യാധികപ്രകാശമുള്ളതും സമസ്തലോകങ്ങളടങ്ങിയിരിക്കുന്നതുമായ ഈരൂപം എൻെറ യോഗമായാബലത്താൽ നിണക്കു കാണിക്കപ്പെട്ടു. നീയല്ലാതെ മററുള്ളവരാരും വിശ്വരൂപം എന്നു കേട്ടവരല്ലാതെ കണ്ടിട്ടുള്ളവരില്ല. ധൃതരാഷ്ട്രസഭയിൽവെച്ചും യശോദാദേവിക്കും ഈ രൂപത്തെ കാട്ടീട്ടില്ലെയോയെന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. അതവാന്തരരൂപമാകുന്നു. ഉത്തമമല്ല. ഇതാകട്ടെ അത്യുത്തമവിശ്വരൂപം. നീയല്ലാതെ മററാരും ഇതിനെ ഇങ്ങിനെ ഇതിന്നുമുമ്പേ കണ്ടിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു ഞാൻതന്നെ ലോകസ്വരൂപത്തിൽ എങ്ങും വിളങ്ങുന്നവൻ എന്ന് ഇന്ദ്രിയങ്ങളെക്കൊണ്ടു കണ്ടറിഞ്ഞ നീ ഭയപ്പെടേണ്ട. അതീവ സന്തോഷിച്ചുകൊൾക, എന്നഭിപ്രായം.

48. നവേദയജ്ഞാധ്യയനൈർന്ന ദാനൈർന്ന ച ക്രിയാഭിർന്ന തപോഭിരുഗ്രൈഃ
ഏവംരൂപഃ ശക്യ അഹം നൃലോകേ ദ്രഷ്ടും ത്വദന്യേന കുരുപ്രവീര

വേദയജ്ഞാധ്യയനൈഃ=വേദങ്ങളുടേയും യജ്ഞങ്ങളുടേയും അദ്ധ്യയനങ്ങൾകൊണ്ടും, ദാനൈഃ=ദാനങ്ങൾകൊണ്ടും, ക്രിയാഭിഃ=കർമ്മാനുഷ്ഠാനങ്ങൾകൊണ്ടും, ഉഗ്രൈഃ തപോഭിഃ=കഠിനങ്ങളായ തപസ്സുകൾകൊണ്ടും, ഏവം രൂപഃ അഹം=ഇപ്രകാരമുള്ള രൂപത്തോടുകൂടിയ ഞാൻ, നൃലോകേ=ഭൂലോകത്തിൽ, ത്വദന്യേന=നിന്നെയൊഴിച്ചന്യനാൽ, ദ്രഷ്ടും നശക്യഃ=കാണ്മാൻ സാധ്യമല്ല.

എൻെറ ഈ സ്വരൂപത്തെ കാണുകയെന്നതത്യന്തദുർല്ലഭമാണെന്നു വ്യക്തമാക്കുന്നു:—ഹേ കുരുപ്രവീര! വേദങ്ങളേയും യജ്ഞങ്ങളെ പ്രതിപാദിക്കുന്ന മഹാമന്ത്രങ്ങളേയും പഠിക്കുന്നതുകൊണ്ടും അർത്ഥജ്ഞാനംകൊണ്ടും ഗോഹിരണ്യകന്യാദി മഹാദാനങ്ങൾകൊണ്ടും ശ്രൌതസ്മാർത്തകർമ്മാനുഷ്ഠാനങ്ങൾകൊണ്ടും അതികഠിനങ്ങളായ കൃച്ഛ്രചാന്ദ്രായണാദിവ്രതാനുഷ്ഠാനങ്ങൾകൊണ്ടും മനുഷ്യലോകത്തിൽ ഈവിധം രൂപത്തോടുകൂടിയ എന്നെ കാണ്മാൻ സാധിക്കയില്ല. നീയെൻെറ ഉത്തമഭക്തനായതുകൊണ്ടു മാത്രമാണ് നിണക്കിതു കാണ്മാൻ സാധിച്ചത് പരിശുദ്ധഭക്തിയുള്ളവർക്കല്ലാതെ മററാർക്കും എൻെറ വിശ്വാത്മകത്വം പ്രത്യക്ഷമായറിവാൻ സാദ്ധ്യമല്ലെന്നു സാരം.

49. മാതേ വ്യഥാ മാ ച വിമൂഢഭാവോ ദൃഷ്ട്വാരൂപം ഘോരമീദൃങ്മമേദം
വ്യപേതഭീഃ പ്രീതമനാഃ പുനസ്ത്വം തദേവ മേ രൂപമിദം പ്രപശ്യ.

ഘോരം=ഭയങ്കരവും, ഈദൃക്=ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്നതുമായ, ഇദംമമരൂപം=എൻെറ ഈ രൂപത്തെ, ദൃഷ്ട്വാ=കണ്ടിട്ടു, തേ വ്യഥാ=നിണക്ക് ദുഃഖവും, വിമൂഢഭാവഃ=പരിഭ്രമവും, മാസ്തു=ഉണ്ടാകേണ്ട, വ്യപേതഭീഃ=ഭീതിയില്ലാത്തവനും, പ്രീതമനാഃ=പ്രീതമാനസനുമായിട്ടു, ത്വം=നീ, മേ തത് ഏവ ഇദം രൂപം=എൻെറ ആ ഈ രൂപത്തെത്തന്നെ, പുനഃപ്രപശ്യ=പിന്നെയും കണ്ടുകൊൾക.

ഹേ അർജ്ജുന! എൻേറ ഇപ്രകാരം ഭയങ്കരമായ ഈ രൂപത്തെ കണ്ടതുകൊണ്ടു നിണക്കു വ്യാകുലതയും പരിഭ്രമവും ഉണ്ടാകേണ്ട. ഞാനീ രൂപത്തെ ഉപസംഹരിക്കാം എന്ന

ഭിപ്രായം. ഭയരഹിതനും സന്തുഷ്ടനുമായ നീ എന്റെ ആ കൃഷ്ണരൂപത്തെത്തന്നെ സുഖമായി കണ്ടുകൊൾക.

സംജയഉവാച=സംജയൻ പറഞ്ഞു.

50. ഇത്യർജ്ജുനം വാസുദേവസ്തഥോക്ത്വാ സ്വകംരൂപം ദർശയാമാസ ഭൂയഃ
ആശ്വാസയാമാസച ഭീതമേനം ഭൂത്വാ പുനഃ സൌമ്യവപുർമ്മഹാത്മാ.

മഹാത്മാ=പ്രമാണത്തെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന സ്വഭാവത്തോടുകൂടിയ, വാസുദേവഃ=സർവ്വത്ര വസിക്കുന്ന സ്വയംപ്രകാശസ്വരൂപൻ, അർജ്ജുനം=അർജ്ജുനനോടു, തഥാഉക്ത്വാ=അപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടു, സ്വകംരൂപം=സ്വന്തമായ പൂർവ്വരൂപത്തെ, ദർശയാമാസ=കാട്ടിക്കൊടുത്തു, പുനഃ സൌമ്യവപുഃ ഭൂത്വാ=പിന്നെ സൌമ്യമൂർത്തിയായ് ഭവിച്ചിട്ടു, ഭീതം ഏനം=ഭയപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഇവനെ, അർജ്ജുനനെ, ആശ്വാസയാമാസച=ആശ്വസിപ്പിക്കുകയുംചെയ്തു.

മഹാത്മാവായ വാസുദേവൻ—ഏതുവിധത്തിലിരിക്കുന്നവനെന്നാരാലും നിശ്ചയിപ്പാൻ കഴിയാത്ത സർവ്വാത്മാവും സ്വയംപ്രകാശസ്വരൂപനുമായ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ അർജ്ജുനനോടു എന്റെ ആ രൂപത്തെകണ്ടുകൊൾക എന്നുപറഞ്ഞ ഉടൻതന്നെ ആ പൂർവ്വരൂപത്തെ കാട്ടിക്കൊടുത്തു. സൌമ്യമൂർത്തിയായിട്ടു ഭയപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന അർജ്ജുനനെ ആശ്വസിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. അഹോ! ഭഗവാന്റെ ഭക്തവാത്സല്യം അചിന്ത്യം. ഇത്ര കാരുണ്യമുള്ള ഭഗവാൻ അർജ്ജുനസാരഥിയായിരിക്കെ അങ്ങയുടെ പുത്രന്മാർക്കെങ്ങിനെ ജയംസിദ്ധിക്കും എന്നാണ് സംജയാഭിപ്രായം.

അർജ്ജുന ഉവാച=അർജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

51. ദൃഷ്ട്വേദം മാനുഷംരൂപം തവസൌമ്യം ജനാർദ്ദന!
ഇദാനീമസ്മിസംവൃത്തഃ സചേതാഃ പ്രകൃതിം ഗതഃ.

ജനാർദ്ദന!=മായാദുഃഖഹന്താവേ! തവ=അങ്ങയുടെ,സൌമ്യം=ശാന്തമായ,ഇദംമാനുഷംരൂപം=ഈമനുഷ്യരൂപത്തെ, ദൃഷ്ട്വാ=കണ്ടിട്ട്, ഇദാനീം=ഇപ്പോൾ, സചേതാഃ=സ്വസ്ഥചിത്തനും, പ്രകൃതിംഗതഃ=സ്വഭാവത്തെ പ്രാപിച്ചവനുമായിട്ടു,സംവൃത്തഃ അസ്മി=ഞാൻ ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു.

സകല ദുഃഖങ്ങളെയും തീർത്തുരക്ഷിക്കുന്ന ഹേ ഭഗവൻ! നിന്തിരുവടിയുടെ ശാന്തമായിരിക്കുന്ന ഈ മാനുഷരൂപത്തെ കണ്ടിട്ടിപ്പോൾ ഞാൻ ഭയകമ്പാദികളെ വെടിഞ്ഞു സ്വന്തം സ്വഭാവത്തെ പ്രാപിച്ച് സ്വസ്ഥചിത്തനായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

52. സുദുർദർശമിദംരൂപം ദൃഷ്ടവാനസിയന്മമ
ദേവാ അപ്യസ്യരൂപസ്യ നിത്യം ദർശനകാംക്ഷിണഃ.

സുദുർദർശം=അത്യന്തം കഷ്ടപ്പെട്ടു കാണ്മാൻ സാധിക്കുന്നതായ, മമഇദംരൂപംയത്=എന്റെ ഈ രൂപം യാതൊന്നോ അതിനെ, ദൃഷ്ടവാൻ അസി=നീ ദർശിച്ചുവെല്ലൊ. ദേവാഃ അപി=ദേവന്മാരുംകൂടെ, അസ്യരൂപസ്യ=ഈ രൂപത്തിന്റെ, നിത്യം ദർശനകാംക്ഷിണഃ=കാഴ്ചക്ക് എപ്പോഴും ആഗ്രഹമുള്ളവരാകുന്നു.

പ്രശാന്തനായ അർജ്ജുനനെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാൻ ഭഗവാൻ പറയുന്നു:—അതിതേജസ്സുള്ളതുകൊണ്ടു എന്റെ ഈ സ്വരൂപം വിശ്വരൂപം അതിക്ലേശംകൂടാതെ ആർക്കും നോക്കാൻ സാധിക്കയില്ല. ഒരു സൂര്യന്റെ നേരേ നോക്കുവാൻ സാധിക്കാത്ത കണ്ണുകൾകൊണ്ടു കോടിസൂര്യനെക്കാൾ പ്രകാശമുള്ള ഈ രൂപത്തെ എങ്ങിനെ ഒരു മനുഷ്യൻ നോക്കും. ആർക്കും സാധ്യമല്ല. ആ ഈ വിശ്വരൂപത്തെ നീ കണ്ടുവെല്ലൊ. അലഭ്യലാഭമാണ് നിണക്കുണ്ടായതെന്നറിഞ്ഞു സന്തോഷിച്ചുകൊൾക. തേജസ്സ്, ബലം, പൌരുഷം എന്നിവയധികമുള്ള ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാർകൂടെ ഈ രൂപം കാണ്മാൻ എപ്പോഴും ആഗ്രഹിക്കുന്നവരാണ്. നീ കണ്ട ഈ രൂപത്തെ അവർക്കു കാണ്മാൻ സാധിച്ചിട്ടില്ല. നിന്റെ ഭാഗ്യത്താൽ കാണ്മാൻ സാധിച്ചുവെന്നോർത്തു സന്തോഷിച്ചുകൊൾകയെന്നഭിപ്രായം.

53. നാഹം വേദൈർന്നതപസാ ന ദാനേന നചേജ്യയാ
ശക്യഏവംവിധോദ്രഷ്ടും ദൃഷ്ടവാനസി മാം യഥാ.

വേദൈഃ=വേദങ്ങൾകൊണ്ടും, തപസാ=തപസ്സുകൊണ്ടും, ദാനേന=ദാനംകൊണ്ടും, ഇജ്യയാ=യാഗംകൊണ്ടും, ഏവംവിധഃ അഹം=ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഞാൻ, ദ്രഷ്ടും=കാണ്മാൻ, ശക്യഃ ന=സാധിക്കുന്നവനല്ല, യഥാ=എപ്രകാരം, മാം=എന്നെ, ദൃഷ്ടവാൻ അസി=നീ കണ്ടുവോ.

ജന്മാന്തരങ്ങളിൽ ഭോഗേച്ഛയോടുകൂടെ യഥാവിധി പുണ്യകർമ്മങ്ങളെചെയ്ത് ദേവത്വം പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നവർക്കും എന്നിൽ ഭക്തിയില്ലാത്തവരായ ഇന്ദ്രാദികൾക്കുംകൂടെ എന്റെ ഈ രൂപദർശനം സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലെന്നു സൂചിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു വേദാദ്യഭ്യാസം സ്വസ്വരൂപസാക്ഷാൽകാരസാധനമല്ലെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന ഇപ്പോൾനീയേതുവിധം എന്റെ വിശ്വരൂപത്തെക്കണ്ടുവോ സകല വേദങ്ങളെയും അധ്യയനംചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടോ, കൃച്ഛ്ര ചാന്ദ്രായണാദി തപസ്സുകൊണ്ടോ, ഹിരണ്യകന്യാദിദാനംകൊണ്ടോ ശ്രൌതസ്മാർത്താദികർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടോ വിശ്വാത്മാവായ എന്നെ ഈ വിധത്തിൽ കാണ്മാൻ സാധിക്കയില്ല. ഇതു മുമ്പേ പറഞ്ഞതുതന്നെയെങ്കിലും അതി ദുർല്ലഭദർശനം എന്നുകാണിപ്പാൻ വീണ്ടും പറഞ്ഞതാകുന്നു.

54. ഭക്ത്യാത്വനന്യയാ ശക്യ അഹമേവംവിധോർജ്ജുന!
ജ്ഞാതുംദ്രഷ്ടുംച തത്വേന പ്രവേഷ്ടുംച പരന്തപ!

അനന്യയാ = അന്യഭാവനയില്ലാത്തതായ, ഭക്ത്യാതു=ഭക്തികൊണ്ടാകട്ടെ, ഏവംവിധഃഅഹം=ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഞാൻ, തത്വേന=യഥാർത്ഥമായിട്ടു, ജ്ഞാതും=അറിവാനും, ദ്രഷ്ടും=കാണ്മാനും, പ്രവേഷ്ടുംച=പ്രവേശിപ്പാനും, ശക്യഃ=സാധിക്കുന്നവനാകുന്നു.

വേദാദികൾകൊണ്ടു സാധ്യമല്ലെങ്കിൽപിന്നെഎന്തുപായത്താൽ അങ്ങയുടെ സാക്ഷാൽകാരം സാധിക്കും എന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:—അഭേദഭാവനാരൂപമായ അനുസന്ധാനം നിരന്തരം ഉണ്ടായിരിക്കേണം. കാണപ്പെടുന്നതും കേൾക്കപ്പെടുന്നതും ധ്യാനംചെയ്യുന്ന ഈ ഞാനും എല്ലാം ബ്രഹ്മമാകുന്നുഎന്നുറപ്പുണ്ടാകേണം. അഹം ബ്രഹ്മാസ്മീതിഭാവന ധാരമുറിയാതെ പ്രവഹിക്കേണം. അതിനെയാണ് അനന്യഭക്തിയെന്നു പറയേണ്ടതും അഭ്യസിക്കേണ്ടതും. അതാകുന്ന ഒരേഒരു സാധനത്താൽ ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന എന്നെ ഹേ പരന്തപനായ അർജ്ജുന! പരമാർത്ഥമായറിവാനും അതുതന്നെ ഞാൻ എന്നു സാധകനു സാക്ഷാൽകരിപ്പാനും ദേഹാവസാനത്തിൽ അതിൽതന്നെ പ്രവേശിപ്പാനും സാധിക്കും. ഈ ഉപദേശത്തിലടങ്ങിയ സാരം എന്തെന്നാൽ:—സവിശേഷമായ വിശ്വരൂപത്തെ–സർവ്വവും ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്ന ഭാവത്താൽ–നിരന്തരം ഭാവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ചിത്തം ശുദ്ധമാകും. രാഗാദിസകലദോഷങ്ങളും നശിക്കും. ശുദ്ധമായ ആ ബുദ്ധിവൃത്തിയിൽ "അഹം ബ്രഹ്മാസ്മി" എന്ന അനുഭവമുണ്ടാകും. പ്രാരബ്ധാവസാനത്തിൽ ജീവാത്മാവു പരമാത്മാവായി ഭവിക്കയുംചെയ്യും എന്നാകുന്നു.

55. മൽകർമ്മകൃത് മൽപരമോ മൽഭക്തഃ സംഗവർജ്ജിതഃ
നിർവൈരഃ സർവ്വഭൂതേഷുയഃ സമാമേതി പാണ്ഡവ.

മൽകർമ്മകൃത്=എനിക്കുവേണ്ടീട്ടു കർമ്മംചെയ്യുന്നവനും, മൽപരമഃ=ഞാനാകുന്ന പരമഗതിയോടുകൂടിയവനും, മൽഭക്തഃ=എന്നെത്തന്നെ ഭജിക്കുന്നവനും:—അനുസന്ധാനംചെയ്യുന്നവനും, സംഗവർജിതഃ=സംഗത്തെ വർജിച്ചവനും, സർവ്വഭൂതേഷു=സകല ഭൂതങ്ങളിലും, നിർവ്വൈരഃ=വൈരമില്ലാത്തവനും, യഃ=യാതൊരുവനോ, പാണ്ഡവ!=ഹേ അർജ്ജുന!, സഃ=അവൻ, മാം ഏതി=എന്നെ പ്രാപിക്കുന്നു.

ഭക്തിയാണ് ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിക്കു മുഖ്യകാരണം എന്നുപദേശിച്ചശേഷം താഴെ കാണിക്കുന്ന അഞ്ചു സാധനങ്ങളോടുകൂടിയ യാതൊരുവൻ എന്നെ ഭജിക്കുന്നുവോ അവനുമാത്രമേ മനഃപ്രസാദവും സമ്യഗ്ജ്ഞാനവും മോക്ഷവും സിദ്ധിക്കുകയുള്ളുവെന്നു സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു അധ്യായത്തെ അവസാനിപ്പിക്കുന്നു:—

എന്റെ പ്രീതിക്കുവേണ്ടീട്ടുമാത്രം ലൌകികവും വൈദികവുമായ ഏതൊരു കർമ്മവും ചെയ്യുക. അതിൽ അല്പംപോലും സ്വാർത്ഥമില്ലാതിരിക്കയും വേണം, എന്നാൽ അവൻ മൽകർമ്മകൃത്തായി. എന്തൊന്നിനെ സങ്കല്പിച്ചിട്ട പുരുഷൻ കർമ്മംചെയ്യുന്നുവോ ആ സങ്കല്പാനുസരണം അവന്നു ഫലം സിദ്ധിക്കുന്നുവെന്നതു പ്രത്യക്ഷമാണെല്ലൊ. വിദ്യാർത്ഥിക്കു വിദ്യയും ധനാർത്ഥിക്കു ധനവും ഇങ്ങിനെ ഉദ്ദിഷ്ടഫലപ്രാപ്തിക്കാണെല്ലൊ കർമ്മം. എന്നെ ലഭിപ്പാനുള്ള സങ്കല്പത്തോടുകൂടെ കർമ്മംചെയ്യുന്നവൻ മൽപരമൻ. പരമഫലമായിട്ട എന്നെമാത്രം ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ എന്നു സാരം. അല്ലെങ്കിൽ: മാ=ഇന്ദ്രിയവൃത്തി, മൽപരാ= എന്നെ ഗ്രഹിക്കുന്നതിൽ താൽപര്യപൂർവ്വം വ്യാപരിക്കുന്നത്. സർവ്വേന്ദ്രിയവ്യാപാരങ്ങൾകൊണ്ടും എന്നെ അറിയുവാൻ ആഗ്രഹമുള്ളവൻ ആരോ അവൻ മൽപരമൻ. സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളുടെയും വിഷയമായ സർവ്വവസ്തുവും–ശബ്ദസ്പർശാദികൾ സകലവും ബ്രഹ്മംതന്നെ. അതിൽനിന്നന്യമായിട്ടൊന്നുമില്ല എന്ന നിരന്തരാനുസന്ധാനരൂപമായ ഭജനം യാതൊരുവൻ ചെയ്യുന്നുവോ അവൻ മൽഭക്തൻ. പുത്രമിത്രാദിഭാവേന കാണപ്പെടുന്ന സകലവും അസദ്രൂപസ്ഥ–മായികം–ഭ്രാന്തികല്പിതം–എന്ന നിശ്ചയത്താൽ അവയിൽ സംഗമില്ലാത്തവൻ യാതൊരുവനോ അവൻ സംഗവർജിതൻ. എന്നാൽ അവരെ ദ്വേഷിക്കുമോ എന്നു സംശയിക്കരുത്. സർവ്വം ബ്രഹ്മമാത്രമാകയാൽ യാതൊരു ഭൂതങ്ങളിലും വൈരം–ദ്വേഷം–ഇല്ലാത്തവൻ യാതൊരുവനോ അവൻ സർവ്വഭൂതനിർവ്വൈരൻ. ഇങ്ങിനെ മൽകർമ്മകൃത്ത്: മൽപരമൻ: മൽഭക്തൻ: സംഗവർജിതൻ: നിർവ്വൈരൻ: എന്ന അഞ്ചുഗുണങ്ങളുള്ള മുമുക്ഷുവിന്റെ മനശ്ശുദ്ധിനിമിത്തം ജ്ഞാനവും തൽഫലമായിട്ട എന്റെ പ്രാപ്തിയും അവന്നു സിദ്ധിക്കും. അവൻ വിദേഹകൈവല്യത്തിന്നർഹൻ എന്നു സാരം.

ഇതി ശ്രീമൽ ഭഗവൽഗീതാ സൂപനിഷത്സു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ:
ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദേ വിശ്വരൂപദർശനംനാമ ഏകാദശോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ
ശുഭം ഭൂയാൽ.

ഓം നമോഭഗവതേവാസുദേവായ.

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 12-ാംഅദ്ധ്യായം.

അർജ്ജുന ഉവാച.

1. ഏവം സതതയുക്താ യേ ഭക്താ സ്ത്വാം പര്യുപാസതേ
യേചാപ്യക്ഷരമവ്യക്തം തേഷാം കേ യോഗവിത്തമാഃ.

ഏവംസതതയുക്താഃ=ഇപ്രകാരം എപ്പോഴും യോഗം ശീലിക്കുന്നവരായിട്ട, യേ ഭക്താഃ=ഏതൊരു ഭക്തന്മാർ, ത്വാം ഉപാസതേ=അങ്ങയെ ഉപാസിക്കുന്നുവോ, അവ്യക്തം=വ്യക്തമല്ലാതെയും, അക്ഷരം=നാശമില്ലാതെയുമിരിക്കുന്ന, ത്വാം=അങ്ങയെ, യേച=ഏതൊരുത്തർ, ഉപാസതേ=ഉപാസിക്കുന്നുവോ? തേഷാം=ഇവരുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ, കേയോഗവിത്തമാഃ=ആരാണ് വിശിഷ്ടയോഗികൾ.

9-ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ "മന്മനാഭവമത്ഭക്തഃ" എന്നിങ്ങിനെ ചിത്തശുദ്ധിക്കായിട്ട ഭഗവാനെ ഉപാസിപ്പാനുപദേശിച്ചപ്പോൾ അങ്ങയുടെ സ്വരൂപജ്ഞാനം ഉണ്ടായാലല്ലെയോ ഉപാസിപ്പാൻ സാധിക്കുക എന്ന ആകാംക്ഷക്ക് മന്ദബുദ്ധികൾക്കു ഉപാസിപ്പാൻ യോഗ്യമായ വിഷ്ണ്വാദിമൂർത്തിവിശേഷങ്ങളെ വിഭൂതിവിസ്തരയോഗം എന്ന 10-ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ ആദ്യമായും മുഖ്യാധികാരിക്കു വിശ്വാത്മകമായ ഈശ്വരസ്വരൂപം ഉപാസ്യമാണെന്ന് "വിഷ്ടഭ്യാഹമിദം കൃത്സ്നമേകാംശേനസ്ഥിതോജഗത്" എന്നുള്ള വാക്യത്താൽ അവസാനത്തിലും സൂചിപ്പിച്ചു. മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൎക്കുപാസിപ്പാൻ യോഗ്യമായ ആ വിശ്വരൂപം കാട്ടിത്തരേണമെന്നു പ്രാർത്ഥിച്ച അർജ്ജുനന്നു 11-ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ അതു കാട്ടിക്കൊടുക്കുകയുംസാധനസമ്പന്നനായ യാതൊരുവൻ അതിനെ ഉപാസിക്കുന്നുവോ അവൻ കൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കും എന്ന ഫലത്തെ നിർദ്ദേശിക്കുകയും ചെയ്ത ഭഗവാനോട സഗുണനിർഗ്ഗുണ

രൂപങ്ങളിൽ ഏതിനെ ഉപാസിക്കുന്നവനാണ് ഉത്തമയോഗി എന്നറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്ന അർജ്ജുനൻ ചോദിക്കുന്നു. ഹേ ഭഗവൻ അങ്ങയുടെ പ്രസാദത്തിന്നായി കർമ്മം ചെയ്യുക അങ്ങയെ പ്രാപിക്കുക എന്ന ഒന്നിനെമാത്രം ആഗ്രഹിക്കുക എന്നിങ്ങിനെ നിന്തിരുവടി അരുളിച്ചെയ്ത പ്രകാരം ഏതൊരുത്തർ അങ്ങയുടെ വിശ്വരൂപത്തെ ഉപാസിക്കുന്നുവോ, നാമരൂപാദികളില്ലാത്തതിനാൽ അവ്യക്തവും നാശരഹിതവും നിർവികാരവുമായ ബ്രഹ്മമായ അങ്ങയെ ഏതൊരുത്തർ നിരന്തരഭക്തിപൂർവം ഉപാസിക്കുന്നുവോ ഈ രണ്ടു തരക്കാരിൽ ആരാണ് ഉത്തമയോഗി. മുമുക്ഷുക്കൾക്കു രണ്ടുരൂപവും ഉപാസ്യമാണെന്നങ്ങുന്നരുളിച്ചെയ്തിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതിൽ സുകരം ഏതാകുന്നു? സാക്ഷാന്മോക്ഷഹേതു ഏതാകുന്നു? എന്നുപദേശിക്കേണം എന്നാണ് അർജ്ജുനൻെറ ചോദ്യം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്തു.

2. മയ്യാവേശ്യമനോ യേമാം നിത്യയുക്താ ഉപാസതേ
ശ്രദ്ധയാ പരയോപേതാസ്തേ മേയുക്തതമാമതാഃ.

മയി=എന്നിൽ, മനഃ ആവേശ്യ=മനസ്സിനെ നന്നായുറപ്പിച്ചിട്ട്, നിത്യയുക്താഃ=നിരന്തരം യോഗം ശീലിക്കുന്നവരായിട്ടു, പരയാശ്രദ്ധയാ=പരമ വിശ്വാസത്തോടുകൂട, യേ=ഏതൊരുത്തർ, മാം=വിശ്വാത്മകനായ എന്നെ, ഉപാസതേ=ഉപാസിക്കുന്നുവോ, തേ=അവർ, യുക്തതമാഃ=യോഗിശ്രേഷ്ഠന്മാരെന്ന്, മേ മതാഃ=എനിക്കു സമ്മതന്മാരാകുന്നു.

ഇപ്രകാരം ചോദിച്ച അർജ്ജുനനോടു ആരുരുക്ഷുവിന്നു സഗുണോപാസ്തിയും ആരൂഢന്നു നിർഗ്ഗുണോപാസ്തിയും യുക്തം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചും ആരുരുക്ഷുവായ അർജ്ജുനനെ പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു ഭഗവാൻ മറുപടിയരുളിച്ചെയ്യുന്നു.

മോക്ഷസ്വരൂപനായ എന്നിൽ മനസ്സിനെ നന്നായുറപ്പിച്ചും:—മോക്ഷത്തെമാത്രം ആഗ്രഹിച്ചും–ഇങ്ങിനെ ഉപാസിച്ചാൽ മോക്ഷം കിട്ടുമോ എന്നുള്ള സംശയം വിപരീതഭാവനയെന്നിവ കൂടാതെ പരമവിശ്വാസത്തോടുകൂടെയും വിശ്വാത്മകനായ എന്നെ ആർ നിത്യവുംഉപാസിക്കുന്നുവോ അവർ ഉത്തമയോഗികളാണെന്നു എനിക്കുസമ്മതന്മാരാകുന്നു. വിശ്വം എൻെറ സ്വരൂപമാണെന്നുറപ്പുള്ള ആ ഭക്തൻ അവൻെറ ആശ്രമവും തദുചിതകർമ്മാനുഷ്ഠാനങ്ങളും സംബന്ധികളും എല്ലാം ഞാൻതന്നെ എന്നുള്ള സമാധിനിഷ്ഠനായിരുന്നു കൊണ്ടു അവയൊന്നും ഉപേക്ഷിക്കാതെ മൽഭാവനയോടുകൂടെ ഉപാസിക്കുന്നതായാൽ അവൻ യോഗിശ്രേഷ്ഠൻ എന്നതിൽ സംശയമില്ല. ആരുരുക്ഷുവായ അർജ്ജുനനും, അതുപോലെയുള്ള മററു മുമുക്ഷുക്കളും സഗുണോപാസനയാണ് ചെയ്യേണ്ടതെന്ന അഭിപ്രായത്തോട്ടുകൂടെയാണ് "തേ മേ യുക്തതമാമതാഃ" എന്നവരെ പ്രശംസിച്ചിരിക്കുന്നത്. എന്നതിനെ മറക്കരുത്. വാന്താശനപുരീഷാദികളിലെന്നപോലെ ദൃഢവൈരാഗ്യമുറക്കാത്തവരും മോക്ഷത്തിന്നിച്ഛിക്കുന്ന സൽസ്വഭാവികളുമായവരെയാണ് ആരുരുക്ഷുക്കൾ–മുകൾപ്പടിയിൽ എത്താനാഗ്രഹിക്കുന്നവർ–എന്നിവിടെ കാണിച്ചിരിക്കുന്നത്. അങ്ങിനെയുള്ളവർ വിശ്വം ഈശ്വരരൂപം എന്ന ദൃഢഭാവത്തോട്ടുകൂടെ ഉപാസിച്ചാൽ താഴത്തുവീഴാതെ ഉപരിസ്ഥാനത്തിലെത്തും എന്ന അഭിപ്രായത്താൽ അവരെ ഉത്തമയോഗികൾ എന്നു പ്രശംസിച്ചതാകുന്നു. ആരുരുക്ഷുവായ മുമുക്ഷുവിന്നു സുകരമായ മോക്ഷസാധനം സഗുണോപാസനംതന്നെയെന്നുറപ്പിച്ചു.

3. യേത്വക്ഷരമനിർദ്ദേശ്യ മവ്യക്തം പര്യുപാസതേ
സർവ്വത്രഗമചിന്ത്യംച കൂടസ്ഥമചലം ധ്രുവം.

4. സന്നിയമ്യേന്ദ്രിയഗ്രാമം സർവ്വത്ര സമബുദ്ധയഃ
തേ പ്രാപ്നുവന്തി മാമേവ സർവ്വഭൂതഹിതേരതാഃ.

ഇന്ദ്രിയഗ്രാമം=ഇന്ദ്രിയസമൂഹത്തെ, സംനിയമ്യ=നന്നായി നിരോധിച്ചിട്ടു, സർവ്വഭൂതഹിതേരതാഃ=സകല പ്രാണികളുടെ ഹിതത്തിൽ താല്പര്യമുള്ളവരായിട്ടു, സർവ്വത്ര=എങ്ങും, സമബുദ്ധയഃ=ബ്രഹ്മത്തെ ദർശിക്കുന്നവരായിട്ടു, യേതു=യാതൊരുത്തരാകട്ടെ, അവ്യക്തം=വ്യക്തമല്ലാ

ത്തും, അനിർദ്ദേശ്യം=വാക്കുകൊണ്ടു പറവാൻ കഴിയാത്തതും, സർവ്വത്രഗം=എങ്ങും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നതും, അചിന്ത്യം ച=ചിന്തിപ്പാൻ കഴിയാത്തതും, കൂടസ്ഥം=വികാരമില്ലാത്തതും, അചലം=ചലനമില്ലാത്തതും, ധ്രുവം=ശാശ്വതവുമായ, അക്ഷരം=പരബ്രഹ്മത്തെ, പര്യുപാസതേ=എപ്പോഴും അനുസന്ധാനം ചെയ്യുന്നുവോ, തേ=അവർ, മാം ഏവ=എന്നെത്തന്നെ. പ്രാപ്നുവന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു.

മന്ദബുദ്ധികൾക്ക് ബ്രഹ്മോപാസ്തിയിൽ പ്രവൃത്തിയുണ്ടാവാൻവേണ്ടി സഗുണോപാസകന്മാരെ സ്തുതിച്ചത് ഉപചാരമായിട്ടുമാത്രമാണ്. അവർ യുക്തതമന്മാരല്ല. ക്രമത്തിൽ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിക്കർഹന്മാർതന്നെ. എന്നാൽ നിർഗ്ഗുണോപാസകന്മാരങ്ങിനെയല്ല "യുക്തതമന്മാർ"തന്നെ എന്നു നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മോപാസകന്മാരുടെ സാധനസമ്പത്തി, ഫലപ്രാപ്തിയെന്നിവയെ വിവരിച്ചുകൊണ്ടുറപ്പിക്കുന്നു:—യാതൊരുയതികൾ താഴെ വിവരിക്കുന്നവിധം ഉപാസിക്കുന്നുവോ അവർ ആദ്യം പറഞ്ഞ യതികളെക്കാൾ വിശിഷ്ടന്മാരാകുന്നുവെന്നു "തു" ശബ്ദംകൊണ്ടു കാണിച്ചു, ഇന്ദ്രിയങ്ങളെയെല്ലാം നിരോധിക്കേണം. വിഷയങ്ങളെ ഗ്രഹിപ്പാൻ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ചലിച്ചാൽ മനസ്സും ചലിക്കും. അപ്പോൾ സമാധിഭംഗം നേരിടും. അതുകൊണ്ടു വിഷയങ്ങളുടെ നശ്വരത്വം തുച്ഛത്വം മുതലായ ദോഷങ്ങളെ അറിഞ്ഞിട്ടു സകല ഇന്ദ്രിയങ്ങളേയും അതാതു ഗോളങ്ങളിൽ ബലമായി സ്ഥിരപ്പെടുത്തിയും, സകല ഭൂതങ്ങളുടേയും ഹിതാചരണത്തിൽ താൽപര്യത്തോടും അഹിതം ഒട്ടുപോലും ചെയ്യാതെയും, പ്രപഞ്ചത്തിൽ എങ്ങും ഒരുപോലെ ആകാശമെന്നപോലെ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ "സമം" എന്നു പറയപ്പെടുന്ന ബ്രഹ്മത്തെതന്നെ കാണുന്നവരുമായി യാതൊരു യതികൾ, ശബ്ദസ്പർശരൂപാദികൾ ഇല്ലാത്തതിനാൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കു വിഷയമല്ലാതെ അവ്യക്തമായും വാഗാദികളായ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾകൊണ്ടു ഇന്നവിധമിരിക്കുന്നതെന്നു നിശ്ചയിപ്പാനോ പറവാനോ കഴിയാത്തതായും സർവ്വത്ര നിറഞ്ഞും മനസ്സുകൊണ്ടു ചിന്തിപ്പാൻ കഴിയാത്തതും ഇളക്കമില്ലാത്തതും നിർവ്വികാരവുമായ അക്ഷരപരബ്രഹ്മത്തെ ഉപാസിക്കുന്നുവോ-നിരന്തരം അനുസന്ധാനംചെയ്യുന്നുവോ അവർ ശരീരപാതാനന്തരം ഉൽക്രാന്തിയോ അഗ്ന്യാദിദേവതാലോകപ്രാപ്തിയോ ഒന്നുംകൂടാതെ എന്നെത്തന്നെ പ്രാപിക്കുന്നു. കാലവിളംബമോ ലോകാന്തരഗതിയോ കൂടാതെ സാക്ഷാൽ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിയാണവർക്കുള്ള ഫലം. കീഴുദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ സമ്മതപ്രകാരം ഒരാൾ ചക്രവർത്തിയെ കാണുന്നു. മറ്റൊരാൾ നേരിട്ടുതന്നെ ചക്രവർത്തിയെ കാണുന്നു. ഈ രണ്ടുപേരിൽ നേരിട്ടുകാണുന്നവൻ ചക്രവർത്തിയുടെ അത്യന്തം ആപ്തമിത്രം. ഇതരൻ അല്പം അകന്നവൻ എന്നതുപോലെ നിർഗ്ഗുബ്രഹ്മോപാസ്തിയുടെ ഫലം നേരിട്ടുതന്നെ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തി, സഗുണോപാസ്തി ഫലം അഗ്ന്യാദിദേവതാദ്വാരാബ്രഹ്മപ്രാപ്തി എന്ന ഫലഭേദത്താൽ ബ്രഹ്മോപാസകൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ യുക്തതമൻ കർമ്മോപാസകൻ താണവൻ. അവനെ യുക്തതമൻ എന്നാദ്യം പറഞ്ഞതോ ഔപചാരികം. ക്രമത്തിൽ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിയുള്ളതിനാൽ ആരുരുക്ഷുവിന് താണധികം സുകരം എന്നു കാണിപ്പാനതിനെ പ്രശംസിച്ചു മന്ദാധികാരികളായ കർമ്മന്മാർ മദ്ധ്യമാധികാരികളായ സഗുണോപാസകന്മാരാകട്ടെ എന്ന അനുഗ്രഹം അവരിൽ പ്രകാശിപ്പിക്കുവാൻ ആ വിധം അരുളിച്ചെയ്തുവെന്നു ധരിക്കേണം.

5. ക്ലേശോ/ധികതരസ്തേഷാ മവ്യക്താസക്ത ചേതസാം
അവ്യക്താഹി ഗതിർദ്ദുഃഖം ദേഹവദ്ഭിരവാപ്യതേ.

അവ്യക്താസക്തചേതസാം=അവ്യക്തത്തിൽ ആസക്തമായമനസ്സോടുകൂടിയ, തേഷാം=അവർക്ക്, ക്ലേശഃ=കഷ്ടം, അധികതരഃ=അധികമാകുന്നു. ഹി=എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, അവ്യക്താഗതിഃ=അവ്യക്തഭാവപ്രാപ്തി, ദേഹവദ്ഭിഃ=ദേഹത്തിൽ ആത്മബുദ്ധിയുള്ളവരാൽ, ദുഃഖം അവാപ്യതേ=അതിക്ലേശംകൊണ്ടു പ്രാപിക്കപ്പെടുന്നു.

ഗുണസ്വരൂപനായ എന്നെ ഉപാസിക്കുന്നവർക്കും എനിക്കുവേണ്ടി മാത്രം കർമ്മംചെയ്യുക, ഫലാശയെ പരിത്യജിക്കുക എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ക്ലേശങ്ങളുണ്ടെങ്കിലും അവ്യക്തബ്രഹ്മത്തെ ഉപാസിക്കുന്നയതികൾക്ക് അത്യധികമായ ക്ലേശമുണ്ട്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ദേഹാഭിമാനമുള്ളവർക്ക് അവ്യക്തമാർഗപ്രാപ്തിക്കുനന്നെ കഷ്ടം അനുഭവിക്കേണം. സാമാന്യപരിശ്രമംകൊണ്ടതു സാധിക്കയില്ല. ചിരകാലം നിത്യവും നിരന്തരസമാധിയിൽ തന്നെ ഇരിക്കാത്തവർക്കതു ലഭിക്കയില്ല. എന്നാൽ ഈ ക്ലേശാനുഭവം ഭാവിക്ലേശങ്ങളെ സമൂലം നശിപ്പിക്കുന്ന ഒന്നാകയാൽ ധീരന്മാരതിന്നായിട്ടുതന്നെ പരിശ്രമിക്കേണം എന്നുകാണിച്ചു.

6. യേതു സൎവ്വാണി കൎമ്മാണി മയി സന്ന്യസ്യ മൽപരാഃ
അനന്യേനൈവയോഗേന മാംധ്യായന്ത ഉപാസതേ

യേതു=യാതൊരുത്തരാകട്ടെ, സൎവ്വാണികൎമ്മാണി=സകലകൎമ്മങ്ങളെയും, മയിസന്ന്യസ്യ=എന്നിൽ സമൎപ്പിച്ചിട്ടു, മൽപരാഃ=എന്നെമാത്രം ആശ്രയിക്കുന്നവരായിട്ടു, അനന്യേന യോഗേന=അന്യാശ്രയമില്ലാതിരിക്കുന്ന യോഗത്തോടുകൂടെ, മാം ധ്യായന്തഃ=എന്നെ ധ്യാനിക്കുന്നവരായിട്ടു, ഉപാസതേ=സേവിക്കുന്നുവോ.

അവ്യക്തോപാസനം അതിദുഃഖപ്രാപ്യമാകയാൽ അനായാസേന തൽപ്രാപ്തിക്കുള്ള സാധനം സഗുണോപാസനമാണെന്നു കാണിക്കുന്നു:—സഗുണോപാസകന്മാരായ എന്റെ യാതൊരുത്തമഭക്തന്മാർ ലൌകികങ്ങളും വൈദികങ്ങളുമായ സകലകൎമ്മങ്ങളെയും എന്നിൽ സമൎപ്പിച്ചും വിശ്വരൂപനായ ഞാൻതന്നെ കേൾപ്പാനും കാണ്മാനും സ്പൎശിപ്പാനും ചിന്തിപ്പാനും അറിവാനും യോഗ്യമായ സൎവ്വപദാൎത്ഥവും എന്ന ഭാവത്തോടുകൂടെ അന്യമായിട്ടു യാതൊന്നിലും ബുദ്ധിയെ ചലിപ്പിക്കാതെയിരിക്കുന്നതായ യോഗത്തെ ആശ്രയിച്ചു വിശ്വാത്മകനും പരമേശ്വരനുമായ എന്നെധ്യാനിച്ചുംകൊണ്ടു നിരന്തരം സേവിക്കുന്നുവോ.

7. തേഷാ മഹംസമുദ്ധൎത്താ മൃത്യുസംസാരസാഗരാത്
ഭവാമി നചിരാൽ പാൎത്ഥമയ്യ്യാവേശിത ചേതസാം.

മയി=എന്നിൽ, ആവേശിതചേതസാം=സ്ഥാപിക്കപ്പെട്ട മനസ്സോടുകൂടിയ, തേഷാം=അവരുടെ, മൃത്യുസംസാരസാഗരാൽ=മരണരൂപമായ സംസാരസമുദ്രത്തിൽനിന്നു, സമുദ്ധൎത്താ=ഉയൎത്തുന്നവനായിട്ടു, നചിരാൽഭവാമി=വേഗത്തിൽ ഞാൻ ഭവിക്കും.

സൎവ്വഭൂതങ്ങളിൽ അന്തരാത്മാവും പരമേശ്വരനുമായ എന്നിൽത്തന്നെ സൎവ്വംബ്രഹ്മമെന്ന ഭാവനയാൽ മനസ്സിനെ ഉറപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അവരുടെ ചിത്തശുദ്ധിനിമിത്തം എന്റെ സത്യസ്വരൂപത്തെ സാക്ഷാൽകരിപ്പാൻ യോഗ്യമായ ജ്ഞാനയോഗത്തെ ഞാനവൎക്കുടനെനൽകി ജനനമരണരൂപമായ സംസാരാപാരസമുദ്രത്തിൽനിന്നുസമുദ്ധരിക്കും. ബ്രഹ്മജ്ഞാനം അതിൽ സ്ഥിരനിഷ്ഠാ, ബ്രഹ്മപ്രാപ്തി എന്നിവ സഗുണോപാസകന്മാൎക്കു എന്റെ അനുഗ്രഹത്താൽ കാലവിളംബംകൂടാതെ സിദ്ധിക്കും സഗുണോപാസനം അംഗം, നിർഗ്ഗുണോപാസനം അംഗി, ഫലം മോക്ഷം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

8. മയ്യേവമന ആധൽസ്വ മയിബുദ്ധിം നിവേശയ
നിവസിഷ്യസിമയ്യേവ അതഊൎദ്ധ്വം നസംശയഃ.

മയി ഏവ=എന്നിൽതന്നെ, മനഃ ആധത്സ്വ=മനസ്സിനെ ആധാനംചെയ്താലും, മയി=എന്നിൽ, ബുദ്ധിം=നിശ്ചയാത്മികയായ വൃത്തിയേയും, നിവേശയ=ഉറപ്പിച്ചാലും, അതഃഊൎദ്ധ്വം=അതിന്നുമേൽ, മയിഏവ=എന്നിൽത്തന്നെ, നിവസിഷ്യസി=നീ നിവസിക്കും. ന സംശയഃ=സംശയമില്ല.

അക്ഷരപരബ്രഹ്മജ്ഞാനവും തൽപ്രാപ്തിയും എന്റെ പ്രസാദംകൊണ്ടുമാത്രമേ ലഭിക്കയുള്ളു. എന്റെ പ്രസാദമോ എന്നെ ഉപാസിക്കുന്നതുകൊണ്ടേ കിട്ടുകയുള്ളുവെന്നകാരണത്താൽ ഹേ അൎജ്ജുന! വിശ്വരൂപനായ എന്നിൽതന്നെ മനസ്സിനെ ഉറപ്പിക്കുക. മനസ്സ് ഏതൊന്നിൽ വ്യാപരിക്കുന്നുവോ—ഏതൊന്നിനെ മനസ്സ് വിഷയീകരിക്കുന്നുവോ അതെല്ലാം ഞാനാണെന്നു ഭാവിച്ചുകൊൾക. അതുമാത്രമല്ല, വസ്തുതത്വത്തെ നിശ്ചയിക്കുന്നതായ വിശേഷവൃത്തിയെ—ബുദ്ധിയേയും—എന്നിൽത്തന്നെ ഉറപ്പിക്കുക. സൎവ്വം ബ്രഹ്മമാത്രം എന്ന ദൃഢനിശ്ചയത്തോടുകൂടെ നിരന്തരം എന്നെത്തന്നെ അനുസന്ധാനംചെയ്തുകൊൾക. അപ്പോൾ അതിൽനിന്നുപരിയായ നിൎവ്വിശേഷജ്ഞാനം സിദ്ധിക്കും അപ്പോൾ ദേഹഭാവനപോലുമില്ലാതെ നിൎവ്വിശേഷാത്മാവായിട്ടു നിൎവ്വിശേഷനായ എന്നിൽത്തന്നെ നീ വസിക്കും. വിദേഹകൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കും. ഇതിൽ സംശയമില്ല.

9. അഥചിത്തം സമാധാതും നശക്നോഷി മയിസ്ഥിരം
അഭ്യാസയോഗേന തതോമാമിച്ഛാപ്തും ധനംജയ.

ധനംജയ=അർജ്ജുന! അഥ=പക്ഷേ, മയി=എന്നിൽ, സ്ഥിരം=നിശ്ചലമാകുംവിധം, ചിത്തം സമാധാതും=മനസ്സിനെ നന്നായുറപ്പിക്കുവാൻ, നശക്നോഷി=ശക്തനാകുന്നില്ലെങ്കിൽ, അഭ്യാസയോഗേന=അഭ്യാസമാകുന്നയോഗത്താൽ, മാം ആപ്തും=എന്നെ പ്രാപിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു്, തതഃ ഇച്ഛ=അനന്തരം ഇച്ഛിച്ചാലും.

ബഹുവിധരൂപങ്ങളടങ്ങിട്ടുള്ള വിശ്വരൂപത്തെ ഉപാസിപ്പാൻ പ്രയാസമാണെന്നു തോന്നുന്ന മന്ദബുദ്ധികൾക്കുവേണ്ടി മററുവിധസാധനങ്ങളെ ഉപദേശിക്കുന്നു:—ബുദ്ധിശക്തിയാൽ സൂക്ഷ്മജ്ഞാനമാകുന്ന ധനത്തെ സമ്പാദിപ്പാൻ സമർത്ഥനായ ധനംജയ! ബഹുവിധപ്രാണിവർഗ്ഗങ്ങളും ഗിരിനദ്യാദിവസ്തുക്കളും അടങ്ങീട്ടുള്ള വിശ്വാത്മകനായ എന്നിൽ മനസ്സിനെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ നീ അശക്തനാണെങ്കിൽ മററൊരുപായം പറയാം. കേട്ടുകൊൾക. സർവ്വവസ്തുക്കളും—നാമരൂപങ്ങൾ കോടികോടി വിധത്തിൽ ഭിന്നങ്ങളായിരുന്നാലും എല്ലാം ഭൗതികങ്ങളാണെന്നു–പഞ്ചഭൂതമയങ്ങളാണെന്നു–പ്രത്യക്ഷപ്രമാണസിദ്ധമാകയാൽ സർവ്വത്തെയും ഒരു ജാതി—ഒരേ ഒരു വസ്തുവെന്നു കണ്ടുകൊൾക. ഇങ്ങിനെ ചിരകാലം അഭ്യസിക്കുക. സർവ്വഭൂതങ്ങളുടേയും മൂലകാരണം ഞാനാകയാൽ കാരണത്തെക്കൂടാതെ കാര്യമില്ലെന്നുള്ള ന്യായപ്രകാരം ഭൗതികലോകം ഞാൻതന്നെ എന്നു അനുസന്ധാനം ചെയ്തുകൊൾക. ഈ അഭ്യാസം എന്നെ പ്രാപിപ്പാനുപകരിക്കുന്ന ഒന്നാകയാൽ യോഗമാകുന്നു. ഇപ്രകാരം അഭ്യാസത്താൽ മനസ്സിന്നു നൈശ്ചല്യം സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ ഭൗതികം എന്ന ജ്ഞാനത്തെ ഉപേക്ഷിച്ച് സർവ്വം ബ്രഹ്മം എന്ന ധാരണയിൽക്കൂടെ വിശ്വരൂപനായ എന്നെ പ്രാപിപ്പാൻ ഇച്ഛിച്ചുകൊൾക. ആ ബ്രഹ്മകീടം ഭൗതികം. അതിനാൽ സർവഭൂതനിവാസമായ ബ്രഹ്മംമാത്രം സത്യം എന്ന നിരന്തരധാരണ ചെയ്തുകൊൾക. എന്നെ ഈവിധത്തിൽ മന്ദബുദ്ധികൾക്കും പ്രാപിക്കാൻ സാധിക്കും.

10. അഭ്യാസേഽപ്യസമർത്ഥോസി മൽകർമ്മപരമോഭവ
മദർത്ഥമപികർമ്മാണി കുർവ്വൻ സിദ്ധിമവാപ്സ്യസി.

അഭ്യാസേഅപി=അഭ്യാസത്തിലും, അസമർത്ഥഃ അസി=സമർത്ഥനല്ലെങ്കിൽ, മൽകർമ്മപരമഃ=എനിക്കായിക്കൊണ്ടു കർമ്മം സമർപ്പിക്കുന്നതിൽ പ്രാധാന്യം വെക്കുന്നവനായിട്ടു, ഭവ=ഭവിച്ചാലും; മദർത്ഥം=എനിക്കായിക്കൊണ്ടു, കർമ്മകുർവൻ അപി=കർമ്മം ചെയ്യുന്നവനായിട്ടും, സിദ്ധിം=സിദ്ധിയെ, അവാപ്സ്യസി=നീ പ്രാപിക്കും.

മുൻപറഞ്ഞ അഭ്യാസയോഗം അനുഷ്ഠിപ്പാനും സാധിക്കയില്ലെങ്കിൽ–അത്രയധികം മന്ദബുദ്ധിയാണെങ്കിൽ അവന്നു മറെറാരു മാർഗം ഉപദേശിക്കുന്നു:—ലൗകികമോ വൈദികമോ ആയ ഏതൊരു കർമ്മാനുഷ്ഠാനവും ഈശ്വരനായ എന്റെ പ്രീതിക്കായിക്കൊണ്ടു മാത്രമാണെന്നുറച്ചു ചെയ്തുകൊൾക. അല്പമാത്രമെങ്കിലും സ്വപ്രയോജനത്തെ ഉദ്ദേശിക്കാതെ ചെയ്തുകൊൾക. രാജഭടൻ രാജാവിനുവേണ്ടി യുദ്ധം മുതലായതിൽ ഏർപ്പെടുന്നതുപോലെ നിന്റെ എല്ലാ കർമ്മങ്ങളും മൽപ്രീതിക്കായി സമർപ്പിച്ചുകൊൾക. ഇങ്ങിനെ മൽപ്രീതി പ്രാധാന്യേന കർമ്മം ചെയ്യുന്നവന്റെ ചിത്തം ശുദ്ധമാകുകയും ക്രമത്തിൽ കൈവല്യസിദ്ധിയെ അടയുകയും ചെയ്യും.

11. അഥൈ തദപ്യശക്തോസി കർത്തും മദ്യോഗമാശ്രിതഃ
സർവ്വകർമ്മഫലത്യാഗം തതഃ കുരുയതാത്മവാൻ.

അഥ=എന്നാൽ, ഏതൽ കർത്തും അപി=ഇതുചെയ്വാനും, അശക്തഃഅസി=അസമർത്ഥനാകുന്നു നീയെങ്കിൽ, യതാത്മവാൻ=അടക്കിയ മനസ്സോടുകൂടിയവനായിട്ടു്, മദ്യോഗം ആശ്രിതഃ=എന്നിൽ യോഗത്തെ–ചേർച്ചയെ–ആശ്രയിക്കുന്നവനായിട്ടു്, തതഃ=അനന്തരം, സർവകർമ്മഫലത്യാഗം=സകല കർമ്മഫലസന്ന്യാസത്തെ, കുരു=ചെയ്താലും.

എന്നാൽ മുൻപറഞ്ഞവിധം ചെയ്വാനും അശക്തനാകുന്നു നീയെങ്കിൽ, “ഈ കർമ്മംകൊണ്ടു ഭഗവാൻ സന്തോഷിക്കേണം” എന്ന സങ്കല്പത്താൽ സർവ കർമ്മങ്ങളെയും എന്നിൽ യോജിപ്പിക്കുക എന്ന യോഗത്താൽ സർവ്വകർമ്മങ്ങളുടെയും ഫലങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ചുകൊൾക. അതിന്നു തക്കവിധം മനസ്സിൽനിന്നു ഫലകാംക്ഷയെ പരിത്യജിപ്പാൻ സമർത്ഥ

നാകേണം. എത്ര മന്ദനായിരുന്നാലും ഏതെങ്കിലും ഒരുവിധത്തിൽ എന്നെ ആശ്രയിക്കാതെ മുക്തിക്കു മാർഗ്ഗമില്ല എന്നു പല മാർഗ്ഗങ്ങളെയും സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ധരിപ്പിച്ചു.

12. ശ്രേയോഹി ജ്ഞാനമഭ്യാസാൽ ജ്ഞാനാൽ ധ്യാനം വിശിഷ്യതേ
ധ്യാനാൽ കർമ്മഫലത്യാഗ സ്ത്യാഗാച്ഛാന്തിരനന്തരം.

അഭ്യാസാത്=അഭ്യാസത്തെക്കാൾ, ജ്ഞാനം=അറിവ്, ശ്രേയഃ=ശ്രേയസ്സാകുന്നുവെന്നതു, ഹി=പ്രസിദ്ധം, ജ്ഞാനാൽ=ജ്ഞാനത്തേക്കാൾ, ധ്യാനം=ധ്യാനം, വിശിഷ്യതെ=അതിവിശേഷമാകുന്നു. ധ്യാനാൽ=ധ്യാനത്തെക്കാൾ, കർമ്മഫലത്യാഗഃ=കർമ്മഫലസന്യാസം ശ്രേഷ്ഠതരം, ത്യാഗാത് അനന്തരം=ത്യാഗം സാധിച്ച ഉടനെതന്നെ,ശാന്തിഃ=സംസാരനിവൃത്തി സിദ്ധിക്കുന്നു.

മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ഒരുവന്ന് സർവ്വകർമ്മസന്യാസംചെയ്ത് യമനിയമാദികളെ പ്രയത്നപ്പെട്ടു സമ്പാദിച്ചിട്ടു ഗുരുമുഖത്തിൽനിന്നു മഹാവാക്യാർത്ഥശ്രവണമനനാദിജന്യമായിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മാത്മൈകത്വജ്ഞാനം_ആത്മാവുംബ്രഹ്മാവും ഭിന്നമല്ല ഒന്നുതന്നെയെന്നുള്ള അറിവുതന്നെ ശ്രേഷ്ഠമായ മോക്ഷസാധനം എന്നതു സുപ്രസിദ്ധംതന്നെ. ജ്ഞാനാദേവകൈവല്യം എന്നുതന്നെ ശ്രുതിസിദ്ധാന്തം. ആ ജ്ഞാനത്തിന്നു സംശയവിപരീതഭാവനാദിപ്രതിബന്ധങ്ങൾ നേരിടും. ആ ദോഷങ്ങളെ തീർക്കുന്നതായ ധ്യാനം ജ്ഞാനത്തേക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠം. ജന്മമരണാദികൾക്കു കാരണമായിരിക്കുന്ന അജ്ഞാനം കാമം സങ്കല്പം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ദോഷങ്ങളെ തീർക്കുന്നതുകൊണ്ടു ധ്യാനത്തിന്നു ശ്രേഷ്ഠതരത്വം സിദ്ധിക്കുന്നു. ധ്യാനത്തേക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠത്വം കർമ്മഫലത്യാഗത്തിന്നു കൂടും. കാരണം ധ്യാനം സാധിപ്പാൻ അധികം പ്രയാസമുണ്ടു്. വിപരീതഭാവനകളെ നിരാകരിക്കാതെ ധ്യാനം ശുദ്ധമാകയില്ല. അതിന്നതിപ്രയത്നം ആവശ്യമാണ്. കർമ്മഫലത്തെ ആഗ്രഹിക്കാതിരിക്കാൻ അത്ര കഷ്ടമില്ല. അതിനാൽ ധ്യാനത്തെക്കാൾ കർമ്മഫലത്യാഗം അധികം ശ്രേഷ്ഠം. അതു സാധിച്ചാൽ കാമാദിദോഷം നീങ്ങിയ ശുദ്ധചിത്തന്നു ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ സംസാരോപരതിരൂപമായ മോക്ഷം സിദ്ധിക്കും. ഇവിടെ ഒരു ശങ്കക്കവകാശമുണ്ടു്:—ജ്ഞാനംകൊണ്ടേ മോക്ഷം സിദ്ധിക്കയുള്ളുവെന്നുള്ള ശ്രുതിക്കു വിരോധമല്ലെ കർമ്മഫലത്യാഗത്താൽ മോക്ഷം കിട്ടുമെന്നുള്ള പക്ഷം എന്നാണ് ശങ്ക. ചിത്തശുദ്ധിക്കത്യാവശ്യമായ കാമസങ്കല്പാദികളുടെ ത്യാഗത്തിൽ മുമുക്ഷുക്കളെ ശ്രദ്ധാലുക്കളാക്കുവാൻ കർമ്മഫലത്യാഗത്തെ പ്രശംസിച്ചുവെന്നേ ധരിക്കാവൂ. ചിത്തശുദ്ധി മോക്ഷത്തിന്നന്തരംഗസാധനമാകയാൽ അതിന്നാവശ്യമായ കർമ്മഫലത്യാഗം സാധിക്കാതെ മോക്ഷം സിദ്ധിക്കുന്നതല്ലെന്നഭിപ്രായം. ഈ വിധം അർത്ഥം ധരിച്ചാൽ ശ്രുതിക്കും സമ്പ്രദായത്തിന്നും വിരോധം നേരിടുകയില്ല. അത്യന്തവിരക്തനല്ലാത്ത മുമുക്ഷുവിനെ അനുഗ്രഹിപ്പാൻ കർമ്മഫലത്യാഗത്തെ സ്തുതിച്ചതാണെന്നറിയേണം.

13. അദ്വേഷ്ടാ സർവ്വഭൂതാനാം മൈത്രഃ കരുണഏവച
നിർമ്മമോ നിരഹംകാരഃ സമദുഃഖസുഖഃ ക്ഷമീ.

സർവ്വഭൂതാനാം=സകലഭൂതങ്ങളുടേയും നേരെ, അദ്വേഷ്ടാ=ദ്വേഷമില്ലാത്തവനും, മൈത്രഃ=മിത്രഭാവമുള്ളവനും, കരുണഃ=കരുണയുള്ളവനും, നിർമ്മമഃ=എന്റെതെന്ന ഭാവമില്ലാത്തവനും, നിരഹങ്കാരഃ=ഞാനെന്ന ഭാവമില്ലാത്തവനും, സമദുഃഖസുഖഃ=സുഖദുഃഖങ്ങളിൽ സമഭാവമുള്ളവനും, ക്ഷമീ=ക്ഷമാശീലമുള്ളവനും,

ആത്മാവിനെ യഥാർത്ഥമായറിവാൻ ആവശ്യമായ സാധനകലാപത്തെ സൂചിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു ആ വക ഗുണപൂർത്തിയുള്ളവനെ ഭഗവാൻ സ്തുതിക്കുന്നു:—ബ്രഹ്മനിഷ്ഠന്റെ ലക്ഷണമാണിവിടെ കാണിക്കുന്നത്:—യാതൊരു ഭൂതങ്ങളിലും ദ്വേഷമില്ലാതെയും എല്ലാവരിലും മിത്രഭാവമുള്ളവനും, ആ മൈത്രീഭാവം കരുണനിമിത്തം മാത്രമായും ഇരിക്കണം. ഇങ്ങിനെയിരിക്കേണമെങ്കിൽ ദേഹത്തിൽ ഞാനെന്നും ദേഹസംബന്ധികളിൽ എന്റെതെന്നും വിചാരം നിശ്ശേഷം നശിക്കേണം. അങ്ങിനെയാകേണമെങ്കിൽ സുഖദുഃഖങ്ങളിൽ വികാരം മനസ്സിൽ ഉണ്ടാവാൻ പാടില്ല. അതു സിദ്ധിക്കേണമെങ്കിൽ ആധ്യാത്മികാദിതാപത്രയങ്ങളെ സഹിക്കുവാൻ സമർത്ഥനായിരിക്കേണം.

14. സന്തുഷ്ടഃ സതതം യോഗീ യതാത്മാ ദൃഢനിശ്ചയഃ
മയ്യർപ്പിതമനോബുദ്ധിര്യോമൽഭക്തഃ സമേപ്രിയഃ

സതതം സന്തുഷ്ടഃ=എപ്പോഴും സന്തോഷമുള്ളവൻ, സതതംയോഗീ=എപ്പോഴും മനസ്സിനെ ആത്മാവിൽ യോജിപ്പിക്കുന്നവൻ, യതാത്മാ=ശരീരത്തെ സമനിലയിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ പരിശ്രമിക്കുന്നവൻ, ദൃഢനിശ്ചയഃ=ഇളക്കമില്ലാത്ത നിശ്ചയമുള്ളവൻ, മയ്യൎപ്പിതമനോബുദ്ധിഃ=എന്നിൽ സമൎപ്പിക്കപ്പെട്ടമനസ്സോടും ബുദ്ധിയോടുംകൂടിയവൻ, യഃ=യാതൊരുവനോ, സഃ=അവൻ, മൽഭക്തഃ=എന്റെ ഭക്തനും, മേപ്രിയഃ=എനിക്കിഷ്ടനുമാകുന്നു.

അദ്വേഷ്ടൃത്വാദിഗുണങ്ങൾ സിദ്ധിക്കേണമെങ്കിൽ എങ്ങിനെവസിക്കേണം എന്നു കാണിക്കുന്നു:—സുഖദുഃഖങ്ങളൊ മാനാവമാനങ്ങളൊ ലാഭാലാഭങ്ങളൊ എന്തൊന്നു ലോകവ്യവഹാരനിലയിൽ വന്നുചേൎന്നാലും എപ്പോഴും സന്തോഷമുള്ളവനായിരിക്കേണം. സത്യംബ്രഹ്മം. അതുതന്നെആത്മാവ്. അതാനന്ദഘനം എന്നഅനുഭവത്താൽ മായികമായപ്രാപഞ്ചിക സുഖദുഃഖങ്ങളിൽവ്യാകുലപ്പെടാതിരിക്കേണം. അങ്ങിനെവരേണമെങ്കിൽ മനസ്സിനെആത്മാവിൽത്തന്നെയോജിപ്പിക്കേണം. അതും സാധിക്കേണമെങ്കിൽ ശരീരത്തെസമനിലയിൽനിൎത്തി ആത്മാവിനെ ധ്യാനിക്കേണം. ധ്യാനംഉറക്കേണമെങ്കിൽ ആത്മഭിന്നമായിട്ട യാതൊന്നുമില്ലെന്നുള്ള ദൃഢനിശ്ചയമുണ്ടായിരിക്കേണം ആ നിശ്ചയമുണ്ടാകേണമെങ്കിൽ ദേഹത്തിൽ ഞാനെന്നു ഭാവിക്കുന്ന ബുദ്ധിയേയും ബാഹ്യവസ്തുക്കളിൽ ഇതെന്നു സങ്കല്പിക്കുന്ന മനസ്സിനെയും സൎവ്വമായി വിളങ്ങുന്ന ബ്രഹ്മത്തിൽ സമൎപ്പിക്കേണം. ഇപ്രകാരം നിരന്തരം സൎവ്വാത്മാവായ എന്നെ അനുസന്ധാനംചെയ്യുന്നവനാരോ അവൻ എന്റെ ഭക്തനും എനിക്കു പ്രിയനുമാകുന്നു.

15. യസ്മാന്നോ ദ്വിജതേലോകോ ലോകാന്നോ ദ്വിജതേചയഃ
ഹൎഷാമൎഷഭയോദ്വേഗൈൎമ്മുക്തോയഃ സചമേപ്രിയഃ.

ലോകഃ=ലോകം_ജനം, യസ്മാത്=യാതൊരുവനിൽനിന്നു,ഉദ്വേഗം=പരിഭ്രമത്തെ, നഭജതേ=ഭജിക്കുന്നില്ലയോ, ലോകാത്=ലോകത്തിൽനിന്നു്, യഃ=യാതൊരുവൻ, നഉദ്വിജതേ=ക്ഷോഭിക്കുന്നില്ലയോ, ഹൎഷാമൎഷഭയോദ്വേഗൈഃമുക്തഃ=ഹൎഷം, അമൎഷം, ഭയം, ഉദ്വേഗം എന്നിവയാൽ മോചിക്കപ്പെട്ടവൻ, യഃ=യാതൊരുവനോ, സഃ ച=അവനും, മേ പ്രിയഃ=എനിക്ക് പ്രിയനാകുന്നു.

അദ്വേഷ്ടൃത്വാദിഗുണങ്ങൾ സിദ്ധനുണ്ടായിരിക്കും. സാധകനാകട്ടെ ആവക ഗുണങ്ങളെ സമ്പാദിക്കേണം. അതിന്നാവശ്യമായ അഭ്യാസക്രമത്തെ ഉപദേശിക്കുന്നു:—ഏതൊരുവന്റെ വരവു കാണുകയോ കേൾക്കുകയോ ചെയ്യുമ്പോൾ ഇവനെന്തുചെയ്യുമോ എന്ന പരിഭ്രമം ലോകത്തിനുണ്ടാകയില്ലയോ? ലോകത്തിൽനിന്നും_ചോരവ്യാഘ്രസൎപ്പാദികളിൽനിന്നുപോലും യാതൊരുവനു് വിക്ഷേപം ഉണ്ടാകാതിരിക്കുനുവോ ഇഷ്ടപ്രാപ്തിയിൽ ഹൎഷം, രോഗാദ്യുപദ്രവപ്രാപ്തിയിൽ ക്രോധം_സഹിക്കായ്മ, ചോരസൎപ്പാദികളിൽനിന്നു ഭയം, പ്രാണഹാനികരമായ അനൎത്ഥപ്രാപ്തിയിൽ ഉദ്വേഗം_എന്നിപ്രകാരമുള്ള യാതൊരു മനോവികാരവും യാതൊരുവന്നില്ലാതിരിക്കുനുവോ_എല്ലാം ഏകമാകയാൽ വിപരീതഭാവനക്ക് മനസ്സിൽ ഇടംകിട്ടാതിരിക്കത്തക്കവിധം നിരന്തരധ്യാനം ശീലിക്കുനുവോ അവനും എനിക്കിഷ്ടനാകുന്നു. ഈ സാധകൻ ക്രമത്തിൽ സിദ്ധനാകുന്നവനാകയാൽ ഞാനവനെ പ്രിയപ്പെടുന്നുവെന്നഭിപ്രായം.

16. അനപേക്ഷഃ ശുചിൎദ്ദക്ഷ ഉദാസീനോ ഗതവ്യഥഃ
സൎവ്വാരംഭപരിത്യാഗീയോ മൽഭക്തഃ സമേപ്രിയഃ.

അനപേക്ഷഃ=അപേക്ഷയില്ലാത്തവൻ, ശുചിഃ=ശുദ്ധൻ, ദക്ഷഃ=സമൎത്ഥൻ, സൎവ്വാരംഭപരിത്യാഗീ=സൎവ്വകൎമ്മങ്ങളെയും പരിത്യജിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവൻ, ഗതവ്യഥഃ=ദുഃഖമില്ലാത്തവൻ, യഃ=യാതൊരുവനോ, മൽഭക്തഃ സഃ=എന്നിൽ ഭക്തിയുള്ള അവൻ, മേ=പ്രിയഃ=എനിക്കു് പ്രിയനാകുന്നു.

ബ്രഹ്മത്തെ അറിഞ്ഞവന്റെ മററുചില ലക്ഷണങ്ങളെ പറയുന്നു:—കാണപ്പെട്ടതോ കേൾക്കപ്പെട്ടതോ ആയ യാതൊന്നിലും ദേഹസംരക്ഷണാദികാൎയ്യങ്ങളിൽപോലും അ

പേക്ഷയില്ലാതിരിക്കും. അതെല്ലാം മായികവും അതുകൊണ്ടുതന്നെ അസത്യവും എന്നറിഞ്ഞ താനപേക്ഷയില്ലായ്മക്കു കാരണം. ശുദ്ധനായിരിക്കും. കർമ്മങ്ങളിൽ സംഗമില്ലായ്മയാണ് ശുദ്ധിക്കു കാരണം. "കർമ്മസ്വസംഗമഃശൌചം" കർമ്മങ്ങളിൽ ചേർച്ചയില്ലായ്മയാണ് ശുദ്ധിയെന്നു പറയപ്പെടുന്നതു്, എന്നാണ് ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം. ആത്മാവു കർത്താവല്ലെന്നറിഞ്ഞവന്നു മാത്രമേ ഇന്ദ്രിയാദിവ്യാപാരങ്ങളിൽ ഞാൻ ചെയ്യുന്നുവെന്ന അഭിമാനം ഇല്ലാതെയാകയുള്ളൂ. സമത്ഥനായിരിക്കും. ശ്രുതിസ്മൃത്യാദികളിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന സംഗതികൾ മുഴുവനും അറിഞ്ഞവനും അതുപോലെ പ്രവൃത്തിപ്പാൻ കഴിവുള്ളവനും ആയിരിക്കും. എന്നാലും ഒരു കർമ്മങ്ങളും ചെയ്യാതെ എല്ലാം വെടിഞ്ഞിരിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവനായിരിക്കും. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ എല്ലാ കർമ്മങ്ങൾക്കും ദേഹാഭിമാനവും ആത്മാവിനെ അറിയായ്മയും തന്നിമിത്തം കാമവുമാണ് കാരണം. ഇതുനിമിത്തം പുനരപി ജനനമരണാദികളും ഉണ്ടാകും എന്നറിഞ്ഞതിനാൽ സകല കർമ്മങ്ങളെയും വിട്ടിരിക്കും, അതുകൊണ്ടു_ഒരു കർമ്മവും ചെയ്യാത്തതുകൊണ്ടു_ അവന്നു യാതൊരു ചിന്തയും ഉണ്ടായിരിക്കയില്ല. "നൈനംകൃതാകൃതേതപതഃ" പാപം ചെയ്യവല്ലോ "പുണ്യം ചെയ്തില്ലല്ലോ" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള വിചാരം അവന്നുണ്ടാകയില്ല. ഈവക ഗുണങ്ങളുള്ളവൻ എന്റെ പ്രിയഭക്തനാകുന്നു.

17. യോ നഹൃഷ്യതി നദ്വേഷ്ടി നശോചതി നകാംക്ഷതി
ശുഭാശുഭപരിത്യാഗീ ഭക്തിമാന്യഃ സമേപ്രിയഃ.

യഃ=യാതൊരുവൻ, ന ഹൃഷ്യതി=സന്തോഷിക്കുന്നില്ല, ന ദ്വേഷ്ടി=ദ്വേഷിക്കുന്നില്ല, നശോചതി=ദുഃഖിക്കുന്നില്ല, ന കാംക്ഷതി=കാംക്ഷിക്കുന്നില്ല, ശുഭാശുഭപരിത്യാഗീ=ശുഭങ്ങളെയും അശുഭങ്ങളെയും പരിത്യജിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ള ഭക്തിമാൻ, യഃ=അനുസന്ധാനത്തിലിരിക്കുന്നവൻ യാതൊരുവനോ, സഃ മേ പ്രിയഃ=അവൻ എനിക്കിഷ്ടനാകുന്നു.

മുക്തിയെ തടസ്ഥപ്പെടുത്തുന്ന പ്രബലശത്രുക്കൾ രാഗദ്വേഷങ്ങളാകയാൽ മുമുക്ഷു ആ രണ്ടുവൃത്തികളെ പ്രയത്നപ്പെട്ടും പരിത്യജിക്കേണം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു ഉത്തമഭക്തലക്ഷണം ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—ഇച്ഛിക്കാതെതന്നെയാകട്ടെ പരേച്ഛകൊണ്ടാകട്ടെ ഏതോവിധത്തിൽ വന്നുചേൎന്ന ഇഷ്ടവസ്തുവിൽ സന്തോഷിക്കുന്നില്ല. അതേവിധത്തിൽതന്നെ വന്നുചേരുന്ന അനിഷ്ടത്തിൽ അപ്രീതിയുമുണ്ടാകുന്നില്ല. ഇഷ്ടാനിഷ്ടങ്ങൾ മനഃകല്പിതങ്ങളാകയാൽ ആത്മാവിനെ സംബന്ധിക്കുന്നില്ല എന്ന അനുഭവജ്ഞാനമാണ് സന്തോഷസന്താപങ്ങളില്ലാതിരിപ്പാൻ കാരണം. അതുകൊണ്ടു ലോകരീതിയനുസരിച്ച് എത്ര കഠോരമായ സങ്കടങ്ങൾ നേരിട്ടിരുന്നാലും ദുഃഖിക്കുകയോ ആ കഷ്ടങ്ങളെ പരിഹരിക്കേണമെന്നാഗ്രഹിക്കുകയോ ചെയ്യുന്നില്ല. പുണ്യങ്ങളെയും പാപങ്ങളെയും പരിത്യജിക്കുന്നതു അവന്റെ സ്വഭാവസിദ്ധഗുണമായിരിക്കും. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ പുണ്യപാപങ്ങൾ അജ്ഞാനസന്താനങ്ങളാണ്. അറിഞ്ഞിട്ടോ അറിയാതെയോ ചിദാഭാസവ്യാപാരങ്ങളായ ആ പുണ്യപാപങ്ങൾ ആത്മാവിനെ സ്പർശിക്കുന്നില്ല. അതുനിമിത്തം അവയെ പരിത്യജിക്കുന്നതിന്നു പ്രയത്നം ആവശ്യംതന്നെയില്ല. സ്വതെ പുണ്യപാപസംബന്ധമില്ലാതിരിക്കേ പരിത്യജിപ്പാനെന്തിരിക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം ആത്മാവിന്റെ സർവ്വത്ര അസംഗതയെ നിരന്തരം അനുസന്ധാനംചെയ്തുച്ചിരിക്കുന്നവൻ യാതൊരുവനോ അവൻ എന്റെ ഭക്തനും എനിക്കു പ്രിയനുമാകുന്നു.

18. സമഃ ശത്രൌചമിത്രേച തഥാമാനാവമാനയോഃ
ശീതോഷ്ണസുഖദുഃഖേഷു സമഃസംഗവിവർജ്ജിതഃ.

19. തുല്യനിന്ദാസ്തുതിർമ്മൌനീ സന്തുഷ്ടോ യേനകേനചിത്
അനികേതഃ സ്ഥിരമതിർഭക്തിമാൻ മേപ്രിയോ നരഃ.

ശത്രൌമിത്രേച=ശത്രുവിലും മിത്രത്തിലും, സമഃ=തുല്യൻ, തഥാ മാനാവമാനയോഃ=അപ്രകാരം മാനത്തിലും അവമാനത്തിലും, ശീതോഷ്ണസുഖദുഃഖേഷു=ശീതം ഉഷ്ണം സുഖം ദുഃഖം എന്നിവയിലും, സമഃ=തുല്യൻ, തുല്യനിന്ദാസ്തുതിഃ=തുല്യകളായ നിന്ദാസ്തുതികളോടുകൂടിയവൻ, സംഗവിവജ്ജിതഃ=സംഗമില്ലാത്തവൻ, മൌനീ=വാക്കടക്കിയവൻ, യേനകേനചിൽ=ഏതൊരുവിധത്തിലും, സന്തുഷ്ടഃ=സന്തോഷിച്ചവൻ, അനികേതഃ= നിയതമായ വാസസ്ഥാ

നമില്ലാത്തവൻ, സ്ഥിരമതിഃ=നിശ്ചലമായ ചിത്തവൃത്തിയോടുകൂടിയവൻ, ഭക്തിമാൻ=ഉത്തമഭക്തിയുള്ളവൻ, യഃ നരഃ=യാതൊരുമനുഷ്യനോ, സഃ മേ പ്രിയഃ=അവൻ എനിക്കിഷ്ടൻ.

അതിവിശിഷ്ടനായ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയുടെ പ്രത്യക്ഷമായി കാണ്മാൻ കഴിയുന്നതും സ്വഭാവസിദ്ധവുമായ ലക്ഷണം ഭഗവാനരുളിച്ചെയ്യുന്നു:—ലോകസമ്പ്രദായപ്രകാരം ഉപദ്രവം ചെയ്യുന്നവൻ ശത്രു. ഉപകാരം ചെയ്യുന്നവൻ മിത്രം എന്നാണല്ലൊ നിശ്ചയം. ആത്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ചവൻ തന്നിൽനിന്നന്യമായിട്ടു മറ്റൊന്നിനേയും കാണാത്തവനാകയാൽ ശത്രുവിലും മിത്രത്തിലും സമനിലയിൽ ഇരിക്കും. ദേഹേന്ദ്രിയമനോഭാവങ്ങൾക്കു അനുകൂലപ്രതികൂലങ്ങൾനേരിടുന്നതു് ദേഹാരംഭകഹേതുവായ പൂർവ്വജന്മകർമ്മഫലാനുസരണമാകയാൽ അതാരിൽകൂടെ വന്നാലും അവരെ ശത്രുവെന്നോ മിത്രമെന്നോ ആത്മജ്ഞാനി വിചാരിക്കയില്ല. അതുപോലെത്തന്നെ മിത്രം ചെയ്യുന്ന സൽകാരവും ശത്രുചെയ്യുന്ന ധിക്കാരവും ജ്ഞാനിക്കുതുല്യംതന്നെ. ശീതം ഉഷ്ണം സുഖം ദുഃഖം എന്ന അവസ്ഥാഭേദങ്ങളിലും സമഭാവം ഉള്ളവൻതന്നെ. നിന്ദയും സ്തുതിയും ഒരുപോലെതന്നെ. ഇതിന്നെല്ലാം കാരണം അഹങ്കാരത്തോടു ചേർച്ചയില്ലായ്മയാകുന്നു. ബുദ്ധിയിൽ പ്രതിഫലിച്ചിരിക്കുന്ന ചിദാഭാസൻ ദേഹാദിഭാവങ്ങളെ ആത്മാവെന്നു കാണുന്നു. ആ കാഴ്ചയെയാണു് സംഗമെന്നു പറയുന്നതു്. അതുതന്നെയാണു് അഹങ്കാരമെന്ന ശബ്ദത്താൽ പറയപ്പെടുന്നതും. പരമാത്മാവു ബുദ്ധിയിൽ പ്രതിഫലിച്ച ചിദാഭാസനല്ല. സാക്ഷാൽ ബിംബഭൂതനാകയാൽ അന്തഃകരണാദികളോടു ചേർന്നിരിക്കുന്നില്ല എന്ന അനുഭവം ഉള്ളതുകൊണ്ടു അഹങ്കാരധർമ്മങ്ങളായ ശീതോഷ്ണസുഖദുഃഖാദികളുടെ സംബന്ധം ജ്ഞാനിക്കില്ല. ആഹാരാദികളിലാകട്ടെ അല്പമോ അശുദ്ധമോ ആവശ്യാനുസരണമോ ശുദ്ധമോ എങ്ങിനെ സിദ്ധിച്ചാലും സന്തുഷ്ടനായിരിക്കും. ശരീരം പ്രാരബ്ധജന്യമാകയാൽ അതനുസരിച്ചു സിദ്ധിക്കുന്നതിൽ തൃപ്തനായിരിക്കും. സ്ഥിരമായ വാസസ്ഥാനം ഉണ്ടായിരിക്കയില്ല. ഒരുദിക്കിൽ ഒരു രാത്രിയിലധികം വസിക്കയില്ല. ചാഞ്ചല്യമില്ലാത്ത മനഃസ്ഥിതിയുണ്ടായിരിക്കും:—ആത്മാവേകൻ. അതുതന്നെ എല്ലാം. അന്യമായിട്ടൊന്നുമില്ല എന്ന അനുഭവം നിമിത്തം ചിജ്ഞചാഞ്ചല്യമില്ലാത്തവനായിരിക്കും. ഈ നിലയിൽ നിരന്തരം ആത്മാനുസന്ധാനം ചെയ്യുന്നതിനെയാണു് ഭക്തിയെന്നു പറയുന്നതു്. ഇപ്രകാരമുള്ള നരൻ—ആത്മനിഷ്ഠകൊണ്ടു ആത്മാവായി ഭവിച്ചവൻ— നാരയതി=പ്രാപയതി:—ആത്മാനുസന്ധാനത്താൽ ജീവസ്വരൂപത്തെ പരമാത്മാവായിട്ടറിയുന്നുവെന്ന ഹേതുവാൽ നരൻ എന്ന നാമധേയം മനുഷ്യനു സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ നരത്വത്തെ യഥാർത്ഥമാക്കിത്തീർക്കുന്ന ആ ഭക്തൻ എനിക്കിഷ്ടനാകുന്നു.

20. യേതു ധർമ്മ്യാമൃതമിദം യഥോക്തം പര്യുപാസതേ
ശ്രദ്ദധാനാ മൽപരമാ ഭക്താസ്തേഽതീവ മേ പ്രിയാഃ

യേതു=യാതൊരുത്തരാകട്ടെ, ശ്രദ്ദധാനാഃ=വിശ്വസിക്കുന്നവരായിട്ടു, മൽപരമാഃ=ഞാൻതന്നെ പ്രാപ്യസ്ഥാനമെന്നറിയുന്നവരായിട്ടു, ഇദം ധർമ്മ്യാമൃതം=ധർമ്മ്യമായും അമൃതമായുമിരിക്കുന്നഇതിനെ, യഥോക്തം=പറയപ്പെട്ടതിനെ അനുസരിച്ചു്, പര്യുപാസതേ=നിത്യം നന്നായനുഷ്ഠിക്കുന്നുവോ, ഭക്താഃ തേ=ഭക്തന്മാരായ അവർ, മേ അതീവപ്രിയാഃ=എനിക്കത്യന്തം പ്രിയന്മാരാകുന്നു.

അദ്വേഷ്ടൃത്വാദികളായ ഏതേതു ഗുണങ്ങൾബ്രഹ്മനിഷ്ഠനുണ്ടായിരിക്കുമെന്നു പറഞ്ഞുവോ ആവക ഗുണങ്ങളെ സമ്പാദിക്കുന്നതിൽ പരിശ്രമിക്കുന്നവരും എന്റെ പ്രിയന്മാരാണെന്നു സ്തുതിച്ചുംകൊണ്ടു സാധകന്മാരെ പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുന്നു:—ഇതുവരെ പറഞ്ഞതായ അദ്വേഷ്ടൃത്വാദിഗുണങ്ങൾ മോക്ഷത്തെസാധിപ്പിക്കുന്നതിനാൽ ധർമ്മ്യവും മരണത്തെ ഇല്ലാതാക്കുന്നതിനാൽ അമൃതവുമാണെന്നുള്ള പരമവിശ്വാസവും സർവ്വേശ്വരനായ എന്നെ പ്രാപിക്കുന്നതുതന്നെ ജന്മസാഫല്യഹേതുവെന്നുറച്ചുകൊണ്ടും ഏതൊരു മുമുക്ഷുക്കൾ നിരന്തരം ആ ഗുണങ്ങളെ സമ്പാദിപ്പാൻ പരിശ്രമിക്കുന്നുവോ സാധകന്മാരായ, ആ ഭക്തന്മാർ എനിക്കത്യന്തം പ്രിയന്മാരാകുന്നു. ആരൂഢന്മാർക്കു സിദ്ധിച്ചവയും ആരുരുക്ഷുക്കൾ സമ്പാദിക്കേണ്ടവയുമായ ഗുണങ്ങളെ സംഗ്രഹരൂപേണ പ്രതിപാദിച്ചുകൊണ്ടധ്യായം അവസാനി

പ്പിച്ചു. മോക്ഷത്തിന്നാഗ്രഹമുള്ളവർ ഈശ്വരനെ അവശ്യം ഉപാസിക്കേണം. അവരിൽ ചിലർ മന്ദബുദ്ധികളും അതിമന്ദബുദ്ധികളും അത്യന്തം മന്ദമതികളുമായിരിക്കും. അവരുടെ ബുദ്ധിയോഗ്യതക്കനുസരിക്കുന്ന ഉപാസനാഭേദങ്ങളേയുംപറഞ്ഞു. ശ്രവണം, മനനം, നിദിധ്യാസനം ധ്യാനം എന്നിവകൾ ഉത്തരോത്തരം ഗുണാധിക്യമുണ്ട്, എന്നും പറഞ്ഞു. ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നുതന്നെ ഭിന്നമല്ല എന്നറിഞ്ഞാൽ മാത്രമേ ദേഹബന്ധം നശിക്കയുള്ളു. ദേഹാത്മഭാവമില്ലാത്തവരാണ് ജീവന്മുക്തന്മാർ. അവരുടെ ലക്ഷണം ആരിലും ഉപദ്രവം ഏല്പിക്കാതിരിക്കൽ, എല്ലാ അവസ്ഥകളിലും സമചിത്തത എന്നിവയാണ്. ആ നിലയിലെത്താത്തവർ അദ്വേഷ്ടൃത്വാദിസാധനങ്ങളെ അഭ്യാസത്താൽ സമ്പാദിക്കേണം, എന്നിത്രയും 12-ാം അദ്ധ്യായംകൊണ്ടുപദേശിച്ചു. മോക്ഷം മാത്രം ആഗ്രഹിക്കുന്ന ആത്മജിജ്ഞാസുവിന്നു ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നാണെന്നറിവ് എങ്ങിനെയുണ്ടാകും? ബ്രഹ്മം എന്താകുന്നു? ആത്മാവാരാകുന്നു? ആത്മാവല്ലാത്തത് ഏതാകുന്നു? അനാത്മഭാവത്താൽ ഉണ്ടാകുന്ന ബന്ധത്തിൻെറ സ്വരൂപം എന്താകുന്നു? ആ ബന്ധം ജ്ഞാനംകൊണ്ടില്ലാതാകുന്നതെങ്ങിനെ? ജ്ഞാനം എന്ത്? ജ്ഞാനസാധനം എന്ത്? ജീവന്മുക്തിയെങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും? എന്ന ആകാംക്ഷകൾ സമാധാനം ആവശ്യമായിരിക്കുന്നു. അതിന്നായിട്ടു "ക്ഷേത്രം" "ക്ഷേത്രജ്ഞൻ" "പ്രകൃതി" "പുരുഷൻ" "ജ്ഞാനം" "ജ്ഞേയം" ഇവയെ വേർതിരിച്ചുകാണിക്കുക. വേർതിരിക്കപ്പെട്ട ക്ഷേത്രജ്ഞനും ബ്രഹ്മവും അഭിന്നം. ,ക്ഷേത്രത്തിന്നും ക്ഷേത്രജ്ഞന്നും ഉള്ള ഭിന്നലക്ഷണങ്ങൾ അറിഞ്ഞാലും ആ അറിവിന്നുറപ്പു സിദ്ധിപ്പാൻവേണ്ടി വീണ്ടും വീണ്ടും ആവൎത്തിക്കുകയും പ്രകൃതിയാണ് ബന്ധിക്കുന്നത് ആത്മാവിന്നു ബന്ധമില്ല. പ്രകൃതിധൎമ്മങ്ങളെ ആത്മാവിൽ ആരോപിക്കുന്നതുകൊണ്ടാണ് ആത്മാവിന്നു ബന്ധമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നത്. ആത്മാവ് ഏകനാണ്, അനേകമെന്നു തോന്നുന്നത് ആത്മാവിനെ വേണ്ടതുപോലെ അറിയാത്തതുകൊണ്ടാണ് എന്നീ സംഗതികളെ ബോധിപ്പിക്കുവാൻ 13-ാം അദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നു. പ്രകൃതിമുതൽ ജ്ഞേയംവരേയുള്ള ആറു സംഗതികളെ ഈ അദ്ധ്യായത്തിൽ സ്പഷ്ടമാക്കും.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാസൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാൎജ്ജുനസംവാദേ ഭക്തിയോഗോനാമ ദ്വാദശോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ.

ശുഭമസ്തു.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ **13**-ാം അദ്ധ്യായം.

അൎജ്ജുന ഉവാച=അൎജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

1. പ്രകൃതിം പുരുഷംചൈവ ക്ഷേത്രം ക്ഷേത്രജ്ഞമേവച
ഏതദ്വേദിതുമിച്ഛാമി ജ്ഞാനം ജ്ഞേയംച കേശവ!

കേശവ!=ഹേ കേശവ! പ്രകൃതിം=പ്രകൃതിയേയും, പുരുഷംചഏവ=പുരുഷനേയും, ക്ഷേത്രം=ക്ഷേത്രത്തെയും, ക്ഷേത്രജ്ഞം ഏവച=ക്ഷേത്രജ്ഞനേയും, ജ്ഞാനം=ജ്ഞാനത്തെയും, ജ്ഞേയംച=ജ്ഞേയത്തെയും, ഏതത്=എന്നതിനെ, വേദിതും=അറിവാനായ്ക്കൊണ്ടു്, ഇച്ഛാമി=ഞാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നു.

ബ്രഹ്മാവിന്നും പരമേശ്വരന്നുംകൂടെ മോക്ഷത്തെ നൽകുന്ന സർവേശ്വര! പ്രകൃതി, പുരുഷൻ, ക്ഷേത്രം, ക്ഷേത്രജ്ഞൻ, ജ്ഞാനം, ജ്ഞേയം, എന്ന ഒരോന്നിനേയും വേർതിരിച്ചറിവാൻ ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നു. നിന്തിരുവടി അരുളിചെയ്യേണം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാനരുളിചെയ്തു.

2. ഇദം ശരീരം കൌന്തേയ ക്ഷേത്രമിത്യഭിധീയതേ
ഏതദ്യോവേത്തിതം പ്രാഹുഃ ക്ഷേത്രജ്ഞ ഇതിതദ്വിദഃ.

കൌന്തേയ=ഹേ കുന്തീപുത്ര! ഇദം ശരീരം=ഈ ദേഹം, ക്ഷേത്രം ഇതി=ക്ഷേത്രം എന്ന്, അഭിധീയതേ=പറയപ്പെടുന്നു, ഏതത്=ഇതിനെ, യഃ വേത്തി=യാതൊരുവൻ അറിയുന്നുവോ, തം=അവനെ, ക്ഷേത്രജ്ഞഃ ഇതി=ക്ഷേത്രജ്ഞൻ എന്നു, തദ്വിദഃ=ആത്മാവിനെ അറിയുന്നവർ, പ്രാഹുഃ=പറയുന്നു

പ്രകൃതിയേയും പുരുഷനേയും വേർതിരിച്ചറിവാൻ സഹായിക്കുന്ന സ്ഥൂലശരീരത്തെയും അതിനെ സാക്ഷാത്തായറിയുന്ന ജീവാത്മാവിനെയുംകുറിച്ച് ആദ്യമായി ഭഗവാനുപദേശിക്കുന്നു. ഹേ അർജ്ജുന! എല്ലാവരും പ്രത്യക്ഷമായി കാണുന്ന ഈ ശരീരത്തെ ക്ഷേത്രം എന്നു അതിന്റെ സ്വരൂപം നന്നായറിയുന്നവർ പറയുന്നു:—ക്ഷേത്രംഎന്നാൽ കൃഷിസ്ഥലം എന്നും ക്രമത്തിൽ ക്ഷയിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ക്ഷയസ്വഭാവമുള്ളതെന്നും നാശത്തിൽനിന്നു രക്ഷിക്കുന്നതെന്നും അർത്ഥം. കൃഷിസ്ഥലത്തിൽ വിതച്ച വിത്ത് അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുന്നതുപോലെ പ്രാരബ്ധകർമ്മങ്ങളായ പുണ്യപാപങ്ങളും ഈ ശരീരത്താൽ പിന്നെയും അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുന്നു. അതുകൊണ്ടു ക്ഷേത്രം. എത്രതന്നെ ശ്രദ്ധിച്ചു സംരക്ഷിച്ചാലും ക്രമത്തിൽ ക്ഷയിക്കും. (ശീര്യതെ=ചിതൽപ്പിടിച്ചു പോകുന്നത്) നശിക്കുന്നതായതുകൊണ്ടു ശരീരം എന്ന പേരുണ്ടായി. ക്ഷയിഷ്ണുവായതിനാൽ ക്ഷേത്രം. ജന്മജരാമരണപരമ്പരാക്ലേശങ്ങളിൽനിന്നു ജീവൻ മുക്തനാകേണ്ടതിന്നാവശ്യമായ ജ്ഞാനം ഈ ശരീരത്താൽ സമ്പാദിക്കാൻ കഴിയും. അതിനാൽ ക്ഷതിയിൽനിന്നു=നാശത്തിൽനിന്നു ജീവനെ ത്രാണം ചെയ്യുന്നതിനാൽ ക്ഷേത്രം ഇങ്ങിനെ പലവിധത്തിലും വ്യാഖ്യാനിക്കാവുന്നതിനാൽ ശരീരത്തിനെ ക്ഷേത്രമെന്നു വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു. ഇതിനെ—ഈ ശരീരത്തിനെ ആരറിയുന്നുവോ അവനെ ക്ഷേത്രജ്ഞൻ=ക്ഷേത്രത്തെ—ശരീരത്തെ—അറിയുന്നവൻ എന്നു വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു. കാൽ കൈ—ഉടൽ മുഖം കണ്ണ് ചെവി എന്നിങ്ങിനെ ആപാദചൂഡം ഒന്നായിട്ടും അവയവങ്ങളായിട്ടും അതിന്റെ സുസ്ഥിതി,ദുഃസ്ഥിതി, പുഷ്ടി, നഷ്ടി, ബാല്യം യൌവനം വാർദ്ധക്യം എന്നിവയെ സാക്ഷാത്തായറിയുന്നതാരോ അവനെ ക്ഷേത്രജ്ഞൻ—ആത്മാവെന്നു പറയുന്നു. ഏതൊന്നിനെ മറ്റേതൊന്നറിയുന്നുവോ അതു രണ്ടും ഒന്നല്ല ഭിന്നംതന്നെ. ശരീരം കാണപ്പെടുവാൻ കഴിയുന്ന പദാർത്ഥം. അതിനാൽ അതു ജഡം. ആ ശരീരത്തെ—ദൃശ്യത്തെ—അറിയുന്നവൻ ചേതനം. ആത്മാവ്—ശരീരങ്ങൾ അനേകം—ആത്മാവ് ഏകൻ. ഇപ്രകാരം ദേഹത്തിൽനിന്നു ആത്മാവിനെ ബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടു വേർതിരിച്ചു കണ്ടുകൊൾക. കാണപ്പെടുന്ന ജഡപദാർത്ഥവും അതിനെ കാണുന്ന ചൈതന്യവും (ആത്മാവും) ഒന്നാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അതു ശുദ്ധമേ അബദ്ധം എന്നറിവാൻ പ്രത്യക്ഷംതന്നെ പ്രമാണം. ഞാൻ വസിക്കുന്ന എന്റെ വീടും ഞാനും ഒന്നാണെന്ന് ആരും വിചാരിക്കയില്ലല്ലൊ. അതുപോലെ ജീവന്റെ വാസഭവനമായ ദേഹവും ജീവനും ഒന്നല്ല. ഭിന്നമാണെന്നുള്ള അറിവിന്നു ഒരു കാലത്തിലും മറവിക്കിടവരുത്തരുത്, എന്നാണിതിലടങ്ങീട്ടുള്ള സാരാംശം.

3. ക്ഷേത്രജ്ഞംചാപി മാംവിദ്ധി സർവ്വക്ഷേത്രേഷുഭാരത

ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞയോർജ്ഞാനം യത്തൽജ്ഞാനം മതം മമ.

ഭാരത=ഹേ അർജ്ജുന, സർവ്വക്ഷേത്രേഷു=സകല ശരീരങ്ങളിൽ ഉള്ള, ക്ഷേത്രജ്ഞം അപിച=ക്ഷേത്രജ്ഞനെയും ക്ഷേത്രത്തെയും, മാംവിദ്ധി=ഞാനാകുന്നുവെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക, ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞയോഃ=ക്ഷേത്രത്തിന്റെയും ക്ഷേത്രജ്ഞന്റെയും, ജ്ഞാനം യത്=അറിവു യാതൊന്നോ, തത് ജ്ഞാനം=അതാണറിവ് എന്നാണ്, മമ മതം=എനിക്കു സമ്മതം.

ഭാ=അഖണ്ഡാകാരബുദ്ധിവൃത്തി, അതിൽ രതി—ആനന്ദം ഉള്ളവൻ ഭാരതൻഎന്ന സ്ഥാനം ഭഗവാൻ അർജ്ജുനന്നു കൊടുത്തിട്ടാണ് ഭാരത എന്ന സംബോധനംചെയ്തിരിക്കുന്നത്. അർജ്ജുന! ബ്രഹ്മാത്മൈക്യത്തിൽ സന്തോഷിക്കേണമെന്നനിന്റെ അഗ്രഹം—ജീവന്മുക്തനിലകുള്ള ആഗ്രഹം സാധിപ്പാനുള്ള പരമോപായത്തെ ഞാൻ പറയുന്നതിനെ ശ്രദ്ധിച്ചുകൊൾക. ശരീരം, ശരീരത്തെ അറിയുന്നജീവൻ. ഇതു രണ്ടും ഒന്നല്ല രണ്ടെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞുവല്ലൊ. എന്നാൽ അതു രണ്ടും വാസ്തവവസ്തുക്കളല്ല. എന്നുകൂടി നീ അറിയേണം. പിന്നെ ആ രണ്ടു വസ്തുക്കൾ എന്താണെന്നല്ലെയോ നിന്റെ ആലോചന. അതുരണ്ടും ഞാനാകുന്നുവെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. എങ്ങിനെയെന്നാൽ ശരീരം പ്രകൃതികാര്യം. പ്രകൃതിയും അ

തിൽനിന്നുണ്ടായ സകലവും അവാസ്തവം. എന്റെ ശക്തിയായ പ്രകൃതിയെന്നിൽനിന്നു ഭിന്നയല്ലാത്തതിനാൽ എന്നെ കൂടാതെ സ്വതന്ത്രനില പ്രകൃതിക്കില്ല. അതുകൊണ്ടു പ്രകൃതിപരിണാമമായ ശരീരവുംപ്രകൃതിയും ഞാൻതന്നെ. സകല ശരീരങ്ങളെയും അറിയുന്ന ക്ഷേത്രജ്ഞൻ എന്ന ജീവനോ എന്റെ പ്രതിച്ഛായയാകുന്നു. ബ്രഹ്മാവുമുതൽ പുൽക്കൊടിവരെയുള്ള സകലശരീരങ്ങളിലും ജീവരൂപേണ വസിക്കുന്ന ചൈതന്യം ഏകനായ ഞാൻതന്നെ എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. എന്നെക്കൂടാതെ യാതൊന്നുമില്ല. ഇപ്രകാരം ക്ഷേത്രത്തെയും ക്ഷേത്രജ്ഞനേയും ഞാൻതന്നെയാണെന്നറിയുന്ന ജ്ഞാനം യാതൊന്നോ അതുതന്നെ ജീവന്മുക്തിയെ സാധിപ്പിക്കുന്ന സമ്യഗ്ജ്ഞാനം എന്നാണെന്റെ നിശ്ചയം. ഈ സാരാംശത്തെ ശാസ്ത്രരീത്യാ പ്രതിപാദിച്ചുറപ്പിക്കുവാൻ പുറപ്പെടുന്നപക്ഷം വ്യാഖ്യാനം അധികം വർദ്ധിക്കും. അതിലുള്ള ഭയത്താൽ സാരമായ അംശംമാത്രംകാണിച്ചു വിരമിക്കുന്നു. അല്പജ്ഞനായ ജീവനും സർവ്വജ്ഞനായ ഈശ്വരനും എങ്ങിനെഒന്നാകും എന്നൊക്കെ സംശയം ജനിക്കും. അതിനു സാരമായ സമാധാനം:—ജ്ഞാനം ഈശ്വരസ്വരൂപം; ഉപാധിസംബന്ധം നിമിത്തം അല്പജ്ഞൻ ജീവൻ. ഉപാധിയിൽ സംഗമില്ലാത്തതിനാൽ ഈശ്വരൻ സർവ്വജ്ഞൻ. ജ്ഞാനത്താൽ ഉപാധിനാശത്തിൽ ജീവനും ഈശ്വരനും അഭിന്നം എന്നു വരുന്നതിൽവിരോധം ലേശവുമില്ല.

4. തൽക്ഷേത്രം യച്ചയാദൃക്ച യദ്വികാരി യതശ്ചയത്
സചയോ യൽപ്രഭാവശ്ച തൽസമാസേന മേ ശൃണു.

തത് ക്ഷേത്രം=ആ ശരീരം, യത് ച=യാതൊരുസ്വരൂപമുള്ളത്, യദ്വികാരി=യാതൊന്നുകൊണ്ടു വികാരമുള്ളത്, യാദൃക്=യാതൊരു ധർമ്മമുള്ളത്, യതഃ ച=യാതൊന്നിൽനിന്നുണ്ടായത്, യത്=യാതൊന്നു ഭവിക്കുന്നു, സഃ ച=അവനും, യഃ=യാതൊരു രൂപമുള്ളവൻ, യൽപ്രഭാവഃ=യാതൊരു സ്വഭാവമുള്ളവൻ, തൽ=അതിനേ, സമാസേന=സംക്ഷേപമായിട്ടു, മേ=എന്നിൽനിന്നു, ശൃണു=കേട്ടുകൊൾക.

ഏതൊന്നിനെ ക്ഷേത്രമെന്നു ഞാൻപറഞ്ഞുവോ ആ ക്ഷേത്രം—ശരീരം—സ്വഭാവസിദ്ധമായ സ്വരൂപത്താൽ ഏതുവിധം ഇരിക്കുന്നു? ഏതെല്ലാം സാധനങ്ങൾകൊണ്ടാണ് ശരീരം വികാരപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്?—ഏതേത് തത്വങ്ങൾകൊണ്ടാണ് ശരീരം ഉണ്ടായിരിക്കുന്നത്? ഏതേതവയവങ്ങൾകൊണ്ടാണ് ശരീരം അവയവി ആയിരിക്കുന്നത്? ഏതൊരു ധർമ്മമാണ് ശരീരത്തിനുള്ളത്?—ഏതുവിധ ധർമ്മങ്ങൾകൊണ്ടാണ് ശരീരം ധർമ്മിയായിരിക്കുന്നത്? ആ ശരീരത്തിൽനിന്നു പുരുഷനു എന്തൊന്നാണ് സംഭവിക്കുന്നത്. ക്ഷേത്രജ്ഞനു ഉപാധിയായ് ഭവിച്ചിരിക്കുന്ന ആ ശരീരം ക്ഷേത്രജ്ഞനു എന്തു കാര്യത്തെയാണ് സാധിപ്പിക്കുന്നത്? എന്ന സംഗതികൾ മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ തികച്ചും അറിയേണം. അതു നന്നായറിഞ്ഞാൽമാത്രമേ തനിക്ക് ജന്മജരാമരണാദിരൂപമായ സംസാരം ഇല്ലെന്നറികയുള്ളു. അത്രമാത്രംപോരാ. ക്ഷേത്രത്തെ അറിയുന്നവൻ ക്ഷേത്രജ്ഞൻ എന്നു ഞാനാരെയാണോ പറഞ്ഞത് അവൻ–ആ ക്ഷേത്രജ്ഞൻ സ്വരൂപത്താൽ ഏതുവിധത്തിലിരിക്കുന്നവൻ? ക്ഷേത്രജ്ഞന്റെ സത്യസ്വരൂപം എന്താകുന്നു? ശരീരമാകുന്ന ഉപാധിയോഗം നിമിത്തം ഏതുവിധം സ്വഭാവംഉള്ളവനായിരിക്കുന്നു? എന്നും അറിയേണം. അതറിയുമ്പോൾ യഥാർത്ഥത്തിൽ ക്ഷേത്രധർമ്മം തന്നെബാധിക്കാതിരിക്കുന്നതിനാൽ താൻ സ്വതേ മുക്തനാണ്, ബദ്ധനല്ല എന്നറിവാൻസാധിക്കും. അതുകൊണ്ടു ക്ഷേത്രത്തിന്റെയും ക്ഷേത്രജ്ഞന്റെയും സ്വരൂപം ചുരുക്കമായിട്ടെന്നിൽനിന്നു കേട്ടുകൊൾക. കേട്ടിട്ടു അതിന്റെ അർത്ഥം നന്നായിധരിച്ച് ആ നിഷ്ഠയിൽ ഇരുന്നുകൊൾക എന്നഭിപ്രായം. അതല്ലെ ശ്രവണഫലം. കേട്ടതിനെ അനുസരിക്കാതെ ഉപേക്ഷിക്കുകയോ മറക്കുകയോ ചെയ്യുന്നവന്റെ ശ്രവണംകൊണ്ടവനെന്തുഫലം.

5. ഋഷിഭിർബഹുധാഗീതം ഛന്ദോഭിർവിവിധൈഃ പൃഥക്
ബ്രഹ്മസൂത്രപദൈശ്ചൈവ ഹേതുമദ്ഭിർവിനിശ്ചിതൈഃ.

ഋഷിഭിഃ=ഋഷികളാലും, വിവിധൈഃ=വിവിധങ്ങളായ, ഛന്ദോഭിഃ=വേദവാക്യങ്ങളാലും, ഹേതുമദ്ഭിഃ=യുക്തിസഹിതങ്ങളായും, വിനിശ്ചിതൈഃ=വിശേഷേണ ഉറപ്പിക്കപ്പെട്ടവയാ

യും ഇരിക്കുന്ന, ബ്രഹ്മസൂത്രപദൈഃച=ബ്രഹ്മസൂത്രപദങ്ങളാലും, പൃഥക്=വെവ്വേറെയായിട്ടു, ബഹുധാ=ബഹുവിധത്തിൽ, ഗീതം=കീർത്തിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്.

ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞന്മാരെസംബന്ധിച്ച യഥാർത്ഥസംഗതികളെ വസിഷ്ഠർ, പരാശരർ മുതലായ ഋഷികൾ വാസിഷ്ഠാദിപുരാണങ്ങളിൽ സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ട്. ബഹുവിധങ്ങളായ വേദവാക്യങ്ങളും, യുക്തിവാദംചെയ്തുറപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ബ്രഹ്മസൂത്രപദങ്ങളും സംശയവിപരീതഭാവനകൾക്കവകാശമില്ലാത്തവിധത്തിൽ ഉറപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതിലെല്ലാം അടങ്ങിയിരിക്കുന്ന സാരാംശം മാത്രമാണിപ്പോൾ ഞാൻ നിന്നോടുപദേശിക്കുന്നത്. സാവധാനം ശ്രദ്ധിച്ചുകേട്ടറിഞ്ഞനുഷ്ഠാനത്തിൽ വരുത്തികൊൾക എന്നു സാരം.

6. മഹാഭൂതാന്യഹങ്കാരോ ബുദ്ധിരവ്യക്തമേവച
ഇന്ദ്രിയാണി ദശൈകംച പഞ്ചചേന്ദ്രിയ ഗോചരാഃ.

മഹാഭൂതാനി=മഹാഭൂതങ്ങൾ, അഹംകാരഃ=അഹങ്കാരം എന്ന ഭൂതകാരണം, ബുദ്ധിഃ=മഹത്തത്വം, അവ്യക്തം=മൂലപ്രകൃതി, ദശ ഏകം ച ഇന്ദ്രിയാണി=പത്തായും ഒന്നായും ഇരിക്കുന്ന ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ;—പതിനൊന്നിന്ദ്രിയങ്ങൾ, ഇന്ദ്രിയഗോചരാഃ പഞ്ചച=ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളായ അഞ്ചും.

ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞന്മാരെകുറിച്ചു ഞാനിപ്പോൾ നിന്നോടുപദേശിക്കുന്ന സംഗതികൾ, വേദാനുസരണങ്ങളും വേദാർത്ഥജ്ഞാനികൾ സമ്മതിച്ചിട്ടുള്ളവയുമാണെന്നു സൂചിപ്പിച്ച ശേഷം ആദ്യമായി പറഞ്ഞ ക്ഷേത്രം എന്ന ശരീരത്തിൻെറ സ്വരൂപത്തെ ഭഗവാൻ അർജ്ജുനനോടു വിവരിക്കുന്നു:—അപഞ്ചീകൃതപഞ്ചമഹാഭൂതങ്ങൾ എന്നു പ്രസിദ്ധങ്ങളായ ശബ്ദസ്പർശരൂപരസഗന്ധങ്ങൾ എന്ന അഞ്ചു സൂക്ഷ്മഭൂതങ്ങൾ:—ആദ്യമായിട്ടാത്മാവിൽനിന്നുൽഭവിച്ചതുകൊണ്ട് ഭൂതങ്ങൾ എന്ന പേരുണ്ടായി: സ്ഥൂലഭൂതങ്ങൾക്കും അഖിലഭൌതികങ്ങൾക്കും കാരണമാകയാൽ മഹത്തുക്കൾ എന്നും വന്നതിനാൽ മഹാഭൂതങ്ങൾ എന്നവയ്ക്കു പേർ. ഈ ഭൂതങ്ങളുടെ ഉൽപത്തിക്കു കാരണമായ അഹങ്കാരതത്വം, അതിനും കാരണമായ മഹത്തത്വം, ഇവ വ്യക്തങ്ങൾ. ഇവക്കു കാരണമായ അപരാപ്രകൃതിയെന്നു പറയപ്പെടുന്ന അവ്യക്തം. മഹാഭൂതാദികളെപോലെ വ്യക്തമല്ലാത്തതിനാൽ അവ്യക്തം എന്ന പേർ ഭൂതോല്പത്തിസ്ഥാനമായ അപരാപ്രകൃതിക്കു നിശ്ചയിച്ചു. പഞ്ചമഹാഭൂതകാര്യങ്ങളായ നേത്രാദിജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങളും വാഗാദികർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങളുംകൂടെ പത്തും അന്തഃകരണം എന്ന ഒന്നുംകൂടി പതിനൊന്ന് ഇന്ദ്രിയങ്ങളും, ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെ വിഷയങ്ങളഞ്ചും കൂടെ 16. പഞ്ചമഹാഭൂതങ്ങൾ, അവ്യക്തം, മഹത്തത്വം അഹംകാരം എന്ന എട്ടു. ആകെ 24 പദാർത്ഥങ്ങൾ ശരീരസാധനങ്ങളാകുന്നു. ഇതിൽ അവ്യക്തം എന്ന മൂലപ്രകൃതി, അവികൃതി. മഹത്തത്വം അഹങ്കാരതത്വം പഞ്ചമഹാഭൂതങ്ങൾ എന്ന ഏഴു പ്രകൃതിയുടെ വികൃതികൾ. പുരുഷൻ പ്രകൃതിയുമല്ല, വികൃതിയുമല്ല. അവക്കെല്ലാം അധിഷ്ഠാനം എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. സാംഖ്യന്മാർ ഈ 24 തത്വങ്ങളെ സ്വീകരിക്കുന്നു. ശരീരസ്വരൂപം എന്താണെന്നു വിവരിച്ചു.

7. ഇച്ഛാദ്വേഷഃ സുഖംദുഃഖം സംഘാതശ്ചേതനാധൃതിഃ
ഏതൽക്ഷേത്രം സമാസേന സവികാര മുദാഹൃതം.

ഇച്ഛാ=രാഗം-പ്രീതി, ദ്വേഷഃ=അപ്രീതി, സുഖം=സന്തോഷഭാവം, ദുഃഖം=സന്താപഭാവം, സംഘാതഃ=കരചരണാദിസമൂഹം, ചേതനാ=ആത്മചൈതന്യസംബന്ധംനിമിത്തമുള്ള ബുദ്ധിവിശേഷം, ധൃതിഃ=ധൈര്യം, സവികാരം=വികാരങ്ങളോടുകൂടിയ, ഏതൽക്ഷേത്രം=ഈ ശരീരം, സമാസേന=സംക്ഷേപമായിട്ടു, ഉദാഹൃതം=നിന്നോടു പറയപ്പെട്ടു.

യാതൊന്ന്=സ്വഭാവമെന്താണെന്നതിനുത്തരം പറയുന്നു:—അനുഭവയോഗ്യങ്ങളായ പദാർത്ഥങ്ങളെകുറിച്ചുള്ള ആശ, അവയിലുള്ള പ്രീതി, വിപരീതവിഷയങ്ങളിൽ ദ്വേഷം, അപ്രീതി, അനുകൂലപദാർത്ഥപ്രാപ്തിയിൽ ഉള്ള സന്തോഷാത്മകമായ സുഖം, വിപരീതസംഭവത്തിലുള്ള ദുഃഖം,കരചരണാദ്യവയവസംഘാതമായ ശരീരം, ബുദ്ധിയിൽ പ്രതിഫലിച്ചതായ ആത്മാവിൻെറ പ്രതിഭാസമാകുന്ന ചേതനായെന്നുപേരായ ബുദ്ധിവിശേഷം, ധൈര്യമെന്ന ബുദ്ധിവിശേഷം, എന്നുവേണ്ട മഹദാദിതത്വങ്ങളുടെ വികാരസഹിതമായ സർവ്വഭാവങ്ങളും

ക്ഷേത്രം എന്നതിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അറിവിന്നു വിഷയമായതെല്ലാം ക്ഷേത്രംതന്നെ. സുഖദുഃഖധർമ്മാധർമ്മാദികൾ ആത്മധർമ്മങ്ങളാണെന്നു ചിലർ വിചാരിക്കുന്നതു ശരിയല്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ സുഖദുഃഖാദികൾ അറിയപ്പെടുന്നവയാകയാൽ ജ്ഞേയങ്ങളും ദൃശ്യങ്ങളുമാണെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നുവല്ലൊ. ഹേ അർജ്ജുന! ക്ഷേത്രസ്വരൂപവും സ്വഭാവവും ഞാൻ നിന്നോടു സംക്ഷേപമായി പറഞ്ഞു. ഇച്ഛാദ്വേഷാദികളൊന്നുംതന്നെ ആത്മധർമ്മങ്ങളല്ല, അന്തഃകരണവൃത്തി പരിണാമങ്ങളാകയാൽ ക്ഷേത്രധർമ്മങ്ങളെന്നു ദൃഢമായി ധരിച്ചുകൊള്ളുക എന്നഭിപ്രായം.

8. അമാനിത്വമദംഭിത്വ മഹിംസാക്ഷാന്തിരാർജ്ജവം
ആചാര്യോപാസനം ശൌചം സ്ഥൈര്യമാത്മവിനിഗ്രഹഃ.

അമാനിത്വം=താൻ ഉൽകൃഷ്ടനെന്ന ഭാവമില്ലായ്മ, അദംഭിത്വം=ദംഭമില്ലായ്മ, അഹിംസാ=പ്രാണിപീഡ ചെയ്യാതിരിക്കൽ, ക്ഷാന്തിഃ=സഹനസ്വഭാവം, ആർജ്ജവം=ത്രികരണശുദ്ധി, ആചാര്യോപാസനം=ഉപദേഷ്ടാവിനെ സേവിക്കൽ, ശൌചം=ബാഹ്യവും ആഭ്യന്തരവുമായ ശുദ്ധി, ആത്മവിനിഗ്രഹഃ=മനോനിരോധം, സ്ഥൈര്യം=സ്ഥിരത.

ക്ഷേത്രസ്വരൂപം പറഞ്ഞതിന്നുശേഷം ക്ഷേത്രജ്ഞസ്വരൂപത്തെ പറയേണം. അതിന്നാരംഭിക്കുന്ന ഭഗവാൻ ക്ഷേത്രജ്ഞസ്വരൂപം അറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്ന മുമുക്ഷുവിന്നുണ്ടായിരിക്കേണ്ടതായ സാധനങ്ങളെ പറയുന്നു. ഈ സാധനങ്ങളില്ലാത്തവന്നു ക്ഷേത്രജ്ഞസ്വരൂപജ്ഞാനം ഉണ്ടാകയില്ല. അതുകൊണ്ടു ആത്മജ്ഞാനം ഉണ്ടാവാൻ ആവശ്യമായ സാധനങ്ങളെ അഞ്ചു ശ്ലോകംകൊണ്ടു കാണിക്കുന്നു:—

താൻ ഉൽകൃഷ്ടൻ എന്ന ഭാവം ഉണ്ടായിരിക്കരുത്. ചിത്തശുദ്ധിക്കു തടസ്ഥം വരുത്തുന്ന ഈ ഭാവമുള്ളവന്നു ആത്മജ്ഞാനമുണ്ടാകയില്ല. വേഷഭാഷാദികളെക്കൊണ്ടു, താൻ ഉൽകൃഷ്ടനെന്നു മററുള്ളവരെ ധരിപ്പിക്കുന്ന സ്വഭാവമാണ് ദംഭം. അതും മനസ്സിനെ മലിനപ്പെടുത്തും. ആകയാൽ ദംഭമില്ലായ്മ അത്യാവശ്യമാണ്. മനസ്സ്, വാക്ക്, ശരീരം എന്ന കരണങ്ങൾകൊണ്ടു യാതൊരു പ്രാണിക്കും പീഡയുണ്ടാക്കരുത്. പ്രാരബ്ധവശാൽ വന്നുചേരുന്ന സുഖദുഃഖാവസ്ഥകളെ സഹിക്കുന്ന സ്വഭാവമായ ക്ഷാന്തിയുണ്ടായിരിക്കേണം. വാക്കും മനസ്സും പ്രവൃത്തിയും ഒരുപോലെയിരിക്കണം. ഒന്നു വിചാരിക്കുക. മററൊന്നു പറയുക, മററൊന്നു പ്രവൃത്തിക്കുക, എന്ന നില വന്നുകൂടാ. ആത്മസ്വരൂപത്തെ ഉപദേശിക്കുന്ന ആചാര്യനെ യഥാവസരം യഥോചിതം സേവിക്കേണം. സ്നാനാദികളാൽ ശരീരത്തെയും, രാഗദ്വേഷാദിപരിത്യാഗത്താൽ അന്തരംഗത്തെയും ശുദ്ധമാക്കുന്നതായ ശൌചം ഉണ്ടായിരിക്കേണം. വിഷയസുഖാദികളെ ആഗ്രഹിക്കുന്ന മനസ്സിനെ അതാതവസരത്തിൽ നിരോധിക്കേണം. നിരുദ്ധമായ മനസ്സിനെ മഹാവാക്യശ്രവണാദികളായ മോക്ഷഹേതുക്കളിൽ ഉറപ്പിക്കേണം

9. ഇന്ദ്രിയാർത്ഥേഷുവൈരാഗ്യ മനഹംകാര ഏവച
ജന്മമൃത്യു ജരാവ്യാധി ദുഃഖദോഷാനുദർശനം.

ഇന്ദ്രിയാർത്ഥേഷു=ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളിൽ, വൈരാഗ്യം=വിരക്തി, അനഹംകാരഃ ഏവച=ജാത്യാദ്യഭിമാനമില്ലായ്മ, ജന്മമൃത്യുജരാവ്യാധിദുഃഖദോഷാനുദർശനം=ജനനം, മരണം, ജരാ, വ്യാധികൾ ഇവയിൽ ദുഃഖത്തിൻെറയും ദോഷത്തിൻെറയും കാഴ്ച. ഇഹത്തിലും പരത്തിലുമുള്ള ഇന്ദ്രിയവിഷയങ്ങളായ ശബ്ദസ്പർശരൂപരസഗന്ധങ്ങളിൽ വിരക്തിയുണ്ടായിരിക്കേണം. എന്നാൽ മാത്രമേ മനശ്ചാഞ്ചല്യം ഇല്ലാതാകയുള്ളൂ. അതുപോലെത്തന്നെ ഞാൻ ബ്രാഹ്മണൻ, ക്ഷത്രിയൻ, സൽകുലത്തിൽ ജനിച്ചവൻ, വിദ്വാൻ, സുശീലൻ എന്നിങ്ങിനെ ദേഹത്തെ സംബന്ധിച്ചുള്ള അഭിമാനരൂപമായ അഹംഭാവം ഉണ്ടായിരിക്കരുത്. അത് മായികവും ബന്ധഹേതുവുമാകയാൽ വിചാരപൂർവ്വം അതിനെ പരിഹരിക്കേണം. ഈ ,വിവേകം അവശ്യം സമ്പാദിക്കേണം എന്നു കാണിപ്പാൻ ഏവ എന്ന പദം. ചകാരം സമുച്ചയാർത്ഥം കാണിക്കുന്നു. എല്ലാററിലും വൈരാഗ്യമുണ്ടാവാൻ പരമകാരണമായ ജന്മാദികളിൽ ദുഃഖവും ദോഷവുമുണ്ടെന്നുള്ള നിരന്തരവിചാരം അവശ്യം ഉണ്ടായിരിക്കേണം. ജന്മം എന്ന പദത്താൽ ഗർഭവാസാദിപൂർവ്വാവസ്ഥകളെയും ആലോചിക്കേണം. ഗർഭത്തിൽ ഒമ്പതുമാസം പി

ണ്ഡാകൃതിയിൽ ഇരിപ്പു, മലത്തിലുള്ള പുഴക്കളുടെ കടി. ജരായുവേഷ്ടനം മുതലായ മഹാദുഃഖം. മലമൂത്രമദ്ധ്യത്തിൽ കിടപ്പ്. അതിൻെറ രസപാനം മുതലായ ദോഷം. ജനിക്കുമ്പോഠം പ്രസവവായുവിൻെറ ആകൎഷണം. യോനിയന്ത്രത്തിൽക്കൂടെയുള്ള നിൎഗ്ഗമനം. അതീവദുഃഖം. ആ ദ്വാരത്തിൽക്കൂടെയുള്ള വരവ് ദോഷം. മരണത്തിൽ സൎവ്വനാഡികളുടെ ആകൎഷണം, മൎമ്മവേദന, ഊൎദ്ധ്വശ്വാസം മുതലായ മഹാദുഃഖം. തൽസമയത്തിൽ ജലമലാദിവിസൎജ്ജനാദിദോഷം. അടുത്തുണ്ടാകാവുന്ന നരകപാതാദി, യമദൂതന്മാർ ഏല്പിക്കുന്ന കശാഭിഘാതാദികളും മഹാദുഃഖം. ശ്ലേഷ്മരക്താദിപാനം മഹാദ്വേഷം. ജരാവസ്ഥയിൽ സകല ശരീരാവയവങ്ങഠംക്കും ശക്തിക്ഷയം, മാന്ദ്യം, ബാധിൎയ്യം മുതലായവ ദുഃഖഹേതുക്കഠം. കിടന്ന കിടപ്പിൽതന്നെ ജലമലാദിവിസൎജ്ജനാദികഠം ദോഷങ്ങഠം, വ്യാധികളാൽ ദൌൎബല്യം, ജ്വരബാധ മുതലായവനിമിത്തമുള്ള അസഹ്യദുഃഖം, ദേഹത്തിൽ ഉണ്ടാകാവുന്ന ദൌൎഗ്ഗന്ധ്യം മുതലായ ദോഷങ്ങഠം. ഇവയെ സ്വാനുഭവത്താലും ശാസ്ത്രാദികളിൽനിന്നും നന്നായറിഞ്ഞ് നിരന്തരം ചിന്തിച്ച് ജന്മജരാദികളെ ഉൻമൂലനംചെയ്യുന്ന ആത്മജ്ഞാനം സമ്പാദിപ്പാൻ തന്നെ പ്രധാന പരിശ്രമം ചെയ്യേണം.

10. അസക്തിരനഭിഷ്വംഗഃ പുത്രദാര ഗൃഹാദിഷു
നിത്യഞ്ച സമചിത്തത്വ മിഷ്ടാനിഷ്ടോപപത്തിഷു.

അസക്തിഃ=രാഗമില്ലായ്മ, പുത്രദാരഗൃഹാദിഷു=പുത്രന്മാർ, ഭാൎയ്യാ, ഗൃഹം മുതലായവയിൽ, അനഭിഷ്വംഗഃ=അഭിഷ്വംഗം (ഇഷ്ടം) ഇല്ലായ്മ, ഇഷ്ടാനിഷ്ടോപപത്തിഷു=ഇഷ്ടത്തിൻേറയും അനിഷ്ടത്തിൻേറയും പ്രാപ്തിയിൽ; നിത്യം=എപ്പോഴും, സമചിത്തത്വം=സമഭാവം.

ശ്രവണമനനാദികാൎയ്യങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്ന മുമുക്ഷുവിന്നു പുത്രഭാൎയ്യാഗൃഹധനാദികളിൽ സമീചീനത്വബുദ്ധിയോ അവയോടു വിട്ടുപിരിയാതെയിരിപ്പാനുള്ള ആഗ്രഹമോ ഉണ്ടാകരുത്. ഇഷ്ടപ്രാപ്തിയിൽ സുഖമോ അനിഷ്ടപ്രാപ്തിയിൽ ദുഃഖമോ കൂടാതെ മനസ്സിനെ ഏകനിലയിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണം. സുഖം ദുഃഖം എന്നിവയെ കല്പിക്കുന്നതു മനസ്സാകയാൽ അതിനെ സമമായ ബ്രഹ്മത്തിൽത്തന്നെ ഉറപ്പിക്കേണം.

11. മയിചാനന്യയോഗേന ഭക്തിരവ്യഭിചാരിണീ
വിവിക്തദേശസേവിത്വമരതിൎജ്ജന സംസദി.

അനന്യയോഗേന=അന്യഭാവമില്ലാത്തതായ യോഗംകൊണ്ടു, അവ്യഭിചാരണീ=നിശ്ചിതയായ, മയിഭക്തിഃച=എന്നിൽ ഭക്തിയും, വിവിക്തദേശസേവിത്വം=ജനത്തിരക്കില്ലാത്ത ദേശങ്ങളിൽ വസിക്കുകയെന്ന സ്വഭാവം, ജനസംസദി=പ്രാകൃതജനസമൂഹത്തിൽ, അരതിഃ=രതിയില്ലായ്മ.

സൎവ്വേശ്വരനല്ലാതെ മററാരു രക്ഷയില്ല എന്ന ഉറപ്പോടുകൂടെ എന്നിൽ ഇളക്കമില്ലാത്ത ഭക്തിയും ജനബാധയില്ലാത്ത സ്ഥലത്തിൽ വസിക്കുന്ന സ്വഭാവവുമുണ്ടായിരിക്കേണം. വിഷയാഭിലാഷമുള്ള പ്രാകൃതജനസമൂഹത്തിൽ വസിക്കുന്നതിൽ ഇഷ്ടമുണ്ടായിരിക്കരുത്.

12. അദ്ധ്യാത്മജ്ഞാനനിത്യത്വം തത്വജ്ഞാനാൎത്ഥദൎശനം
ഏതൽജ്ഞാനമിതിപ്രോക്ത മജ്ഞാനം യദതോന്യഥാ.

അദ്ധ്യാത്മജ്ഞാനനിത്യത്വം=വേദാന്തശാസ്ത്രത്തിൽ നിരന്തരം രതി, തത്വജ്ഞാനാൎത്ഥദൎശനം=തത്വജ്ഞാനപ്രയോജനമായ മോക്ഷപ്രാപ്തിയിൽ ആലോചന, ഏതത്=ഇതു് ജ്ഞാനം ഇതി=ജ്ഞാനമെന്നു്, ഉക്തം=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, യത്=യാതൊന്ന്, അതഃ അന്യഥാ=ഇതിൽനിന്നു വിപരീതമോ, തത് അജ്ഞാനം=അതജ്ഞാനം.

ആത്മാവിനെ അറിയിപ്പിക്കുന്ന ശാസ്ത്രമായ വേദാന്തത്തിൽ നിത്യരതിയുണ്ടായിരിക്കേണം. ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നു് മുഖ്യസാധനമതാകുന്നു. തത്വജ്ഞാനത്തിൻെറ മുഖ്യപ്രയോജനമായ മോക്ഷം ഏതുവിധത്തിൽ സാധിക്കുമെന്നു് സ്വാധികാരാനുസരണമായ മാൎഗ്ഗത്തെക്കുറിച്ചു ചിന്തിക്കുകയും അതിൽ പ്രവൃത്തിക്കുകയും ചെയ്യുക, എന്ന ഈ ഇരുപതുസാധനങ്ങഠം ജ്ഞാനഹേതുക്കളാകയാൽ ആ സാധനങ്ങളെ ജ്ഞാനമെന്നുതന്നെ മഹൎഷിമാർ

നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. സാധനമില്ലാതെ സാധ്യമില്ലായ്കയാൽ സാധനത്തെത്തന്നെ സാദ്ധ്യമെന്നു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. അമാനിത്വം അദംഭിത്വം എന്നതുമുതൽ തത്വജ്ഞാനാൎത്ഥദൎശനം എന്നതുവരെ പറഞ്ഞ 20 സാധനങ്ങളിൽനിന്നു വിപരീതമായ മാനിത്വം, ദംഭിത്വം, ഹിംസാ, അക്ഷാന്തി, അനാൎജ്ജവം എന്ന 20 സാധനങ്ങൾ രജസ്തമോഗുണങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നവ ആകയാൽ അജ്ഞാനവൃദ്ധിക്കു കാരണമാകുന്നുവെന്നഹേതുവാൽ അജ്ഞാനസ്വരൂപമെന്നും നിശ്ചയിച്ചതാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ മാനിത്വദംഭിത്വാദിദോഷങ്ങളെ പരിഹരിച്ചു അമാനിത്വാദംഭിത്വാദിസാത്വികഭാവങ്ങളെ സമ്പാദിപ്പാൻ പരിശ്രമിക്കേണം എന്നു് ഭഗവാൻ സിദ്ധാന്തിച്ചിരിക്കുന്നു.

13. ജ്ഞേയംയത്തൽപ്രവക്ഷ്യാമി യൽജ്ഞാത്വാഽമൃതമശ്നുതേ
അനാദിമൽപരം ബ്രഹ്മനസത്തന്നാ സദുച്യതേ.

യത് ജ്ഞാത്വാ=യാതൊന്നിനെയറിഞ്ഞിട്ടു,അമൃതം=അമൃതത്തെ, അശ്നുതേ=അനുഭവിക്കുന്നുവോ, ജ്ഞേയം തൽപ്രവക്ഷ്യാമി=അറിയേണ്ടതായ അതിനെ സ്പഷ്ടമായി പറയാം. തത് ബ്രഹ്മ=ആ ബ്രഹ്മം, അനാദിമത്=ആദിയില്ലാത്തതും, പരം=പ്രധാനവുമാകുന്നു, തത്=അതു്, നസത്=സത്തല്ല, ന അസത്=അസത്തുമല്ല എന്നു്, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

അമാനിത്വാദിസാധനസമ്പന്നനായ മുമുക്ഷു ഗുരുമുഖത്തിൽനിന്നു മഹാവാക്യം കേൾക്കുകയും വിചാരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന ജ്ഞാനത്താൽ അറിയപ്പെടേണ്ടതായ വസ്തുവിനെ—ജ്ഞേയത്തെ—പറയുന്നു:—യാതൊന്നിനെ അറിഞ്ഞവൻ പരബ്രഹ്മമായിതന്നെ ഭവിക്കുന്നുവോ അറിയേണ്ടതായ അതിനെ—ആ ജ്ഞേയത്തെ സ്പഷ്ടമായിനിപറയാം. ശ്രദ്ധിച്ചു കേട്ടുകൊൾക. ആ വസ്തുവിന്നു ആദിയില്ല. അതിനാൽ മഹത്തത്വാദികളെന്നപോലെ സത്തല്ല:—കാൎയ്യവസ്തുവല്ല. എന്നാൽ കാരണമായ അവ്യക്തമോ എന്നും ശങ്കിക്കേണ്ട. അതവസ്തുആകയാൽ അസത്താകുന്നു. ജ്ഞേയമായ വസ്തു അവ്യക്തത്തിൽനിന്നും അന്യമാകയാൽ പരബ്രഹ്മമാകുന്നു. മഹദാദി സൎവ്വത്തിന്റെയും കാരണമായ അവ്യക്തത്തിന്റെയും അഭാവത്തിന്റെ സാക്ഷിയായ ജ്ഞാനസ്വരൂപമാണെന്നു പറയപ്പെടുന്നു. ശ്രുതിവാക്യവും മഹാത്മാക്കളുടെ സ്വാനുഭവവും അതിന്നു പ്രമാണം.

14. സൎവ്വതഃ പാണിപാദം തത് സൎവ്വതോക്ഷി ശിരോമുഖം
സൎവ്വതഃ ശ്രുതിമല്ലോകേ സൎവ്വമാവൃത്യ തിഷ്ഠതി.

തത്=അത്, സൎവ്വതഃപാണിപാദം=സൎവ്വത്ര കൈകളും കാലുകളും ഉള്ളതും, സൎവ്വതഃഅക്ഷിശിരോമുഖം=സൎവ്വത്ര നേത്രങ്ങളും ശിരസ്സുകളും മുഖങ്ങളും, സൎവ്വതഃശ്രുതിമത്=സൎവ്വത്ര ശ്രോത്രങ്ങളുള്ളതുമാകുന്നു, ലോകേസൎവ്വം=ലോകത്തിൽ എല്ലാററിനേയും, ആവൃത്യ=വ്യാപിച്ചിട്ടു, തിഷ്ഠതി=ഇരിക്കുന്നു.

സൎവ്വാഭാവത്തിന്റെ അവധിഭൂതമെന്നും സത്തുമസത്തുമല്ലാത്തതെന്നും ബ്രഹ്മലക്ഷണം മുമ്പെ പറഞ്ഞു. അതിസൂക്ഷ്മമായ ആ വസ്തുവിനെ സാക്ഷാത്തായറിവാൻ പ്രയാസമെന്നു തോന്നുന്നവൎക്കു് അനുമാനപ്രമാണത്താൽ അറിവാൻതക്കവിധം ബ്രഹ്മലക്ഷണം പറയുന്നു:—യാതൊന്നിനെ കാൎയ്യത്തിൽനിന്നും കാരണത്തിൽനിന്നും അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞുവോ ആ ബ്രഹ്മം ദൃശ്യമായ സകല വസ്തുക്കളെയും, ആകാശം ഘടപടാദികളെയെന്നപോലെ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. അചേതനവസ്തുക്കൾ വ്യാപരിക്കുന്നത് ചേതനസംബന്ധംകൊണ്ടാണെന്നുള്ളതു് പ്രത്യക്ഷമാണെല്ലൊ. അസ്ത്രശസ്ത്രാദ്യായുധങ്ങൾ പ്രവൃത്തിസമൎത്ഥങ്ങളല്ലാതിരിക്കെ ചൈതന്യസംബന്ധമുള്ള മനുഷ്യർ അവയെക്കൊണ്ടു ഛേദനാദിവ്യാപാരങ്ങൾ നടത്തുന്നതുപോലെ സകല പ്രാണികളെയും ഉപാധിയായി സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്ന ചേതനാത്മകമായ ബ്രഹ്മം സൎവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളെയും പ്രവൃത്തിപ്പിക്കുന്നു. ജഡങ്ങളായ കൈകൾ, കാലുകൾ, നേത്രങ്ങൾ, ശിരസ്സുകൾ, മുഖങ്ങൾ എന്നിവ അതാതു വ്യാപാരങ്ങളെ നടത്തുന്നത് ബ്രഹ്മമായിത്തന്നെയിരിക്കുന്ന ക്ഷേത്രജ്ഞന്റെ സംയോഗംനിമിത്തമാകുന്നു. ക്ഷേത്രജ്ഞനും ബ്രഹ്മവും ഒന്നുതന്നെയെന്നു ഇതിന്നുമുമ്പേ സാധിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കയാൽ വീണ്ടും അതിനെ ഇവിടെ വിസ്തരിക്കുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു ശരീരേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികൾ സ്വവ്യാപാരങ്ങളെ നടത്തുന്നതിൽനിന്നു ക്ഷേത്രജ്ഞസ്വരൂപമായ ബ്രഹ്മത്തെ അനുമാനം

കൊണ്ടറിവാൻ സാധിക്കും എന്നു കാണിച്ചു. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾകൊണ്ടല്ല, പരിശുദ്ധബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടാത്മാവിനെയറിയേണം എന്നു സാരം. ബ്രഹ്മത്തെ കുറിച്ചുള്ള തടസ്ഥലക്ഷണം എന്നാണിതിനു പേർ.

15. സർവ്വേന്ദ്രിയഗുണാഭാസം സർവ്വേന്ദ്രിയ വിവർജിതം
അസക്തം സർവ്വഭൃച്ചൈവ നിർഗ്ഗുണം ഗുണഭോക്തൃ ച.

സർവ്വേന്ദ്രിയഗുണാഭാസം=സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളുടെ ഗുണങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതും, സർവ്വേന്ദ്രിയ വിവർജിതം=സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളോടു വിട്ടിരിക്കുന്നതും, അസക്തം=ഒന്നിനോടും ചേർച്ചയില്ലാത്തതും, നിർഗ്ഗുണം=ഗുണസംബന്ധമില്ലാത്തതും, ഗുണഭോക്തൃ ച=ഗുണങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നതുമാകുന്നു.

സർവ്വാവഭാസകമായ ബ്രഹ്മവും വ്യഷ്ടിശരീരത്തിലിരിക്കുന്ന ക്ഷേത്രജ്ഞനും ഒന്നുതന്നെ എന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിന്ന് ഉപപത്തിയെ കാണിക്കുന്നു. സർവ്വത്തിനും അധിഷ്ഠാനമായും സർവ്വത്തെയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതായും അറിയുന്നതായുമിരിക്കുന്നത് ബ്രഹ്മസ്വഭാവമാകുന്നു. വ്യഷ്ടിശരീരത്തെ സംബന്ധിച്ച ആ സംഗതി മുഴുവനും ക്ഷേത്രജ്ഞനുമുള്ളതിനാൽ ധർമ്മസാമ്യംനിമിത്തം ക്ഷേത്രജ്ഞനും ബ്രഹ്മവും ഒന്നുതന്നെയെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ചക്ഷുരാദിജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങൾ വാഗാദികർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങൾ മനസ്സ്, ബുദ്ധി, ചിത്തം, അഹങ്കാരം എന്നിവയേയും അവയുടെ രൂപാദിജ്ഞാനം,വചനാദിക്രിയകൾ എന്നിവയെയുംപ്രകാശിപ്പിക്കുന്നത് ക്ഷേത്രജ്ഞനാകുന്നു. ഇന്ദ്രിയവ്യാപാരങ്ങൾ ശുദ്ധങ്ങളോ അശുദ്ധങ്ങളോ എന്നറിയുന്നതും ക്ഷേത്രജ്ഞൻതന്നെ. എന്നാൽ ക്ഷേത്രജ്ഞനു ഒരിന്ദ്രിയത്തോടും സംബന്ധമില്ല. ജഡങ്ങളായ കരണങ്ങൾ പ്രവൃത്തിക്കുന്നതുകൊണ്ടു പ്രവൃത്തിപ്പിക്കുന്ന ക്ഷേത്രജ്ഞൻ ഉണ്ടെന്നറിയപ്പെടുന്നുവെന്നുമാത്രം. അല്ലാതെ ഇന്ദ്രിയങ്ങളോടും പുണ്യപാപരൂപങ്ങളായ അവയുടെ കർമ്മങ്ങളോടും സംബന്ധമില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ രൂപരഹിതൻ ക്ഷേത്രജ്ഞൻ. അതിനാൽ ഒന്നിനോടും സംബന്ധമില്ല. എന്നാലോ എല്ലാററിനെയും ഭരിക്കുന്നതു ക്ഷേത്രജ്ഞൻതന്നെ. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ നാശരഹിതനും ജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപനുമായ ക്ഷേത്രജ്ഞനാണ് ശരീരേന്ദ്രിയാദികൾക്കും അവയുടെ വ്യാപാരങ്ങൾക്കും ആശ്രയം. വസ്ത്രത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന ചിത്രം എന്നപോലെ ക്ഷേത്രജ്ഞനെ ആശ്രയിച്ചുതന്നെ ദേഹേന്ദ്രിയാദികൾ നിലനില്ക്കുന്നതിനാൽ സർവ്വത്തെയും ഭരിക്കുന്നതു ക്ഷേത്രജ്ഞൻ. എന്നാൽ ഗുണകാര്യങ്ങളായ ദേഹാദികളിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ എന്നു സംശയിക്കരുത്. ഗുണാതീതനാകുന്നു. അപ്പോൾ സത്വാദിഗുണകാര്യങ്ങളായ സുഖദുഃഖാദികളെ ആർ അനുഭവിക്കുന്നു. ക്ഷേത്രജ്ഞൻതന്നെ, എന്നുവന്നാൽ പൂർവ്വാപരവിരുദ്ധമായില്ലയോ എന്നു സംശയിക്കരുത്. എങ്ങിനെ്എന്നാൽ സുഖദുഃഖാദികളെ അറിയുന്ന ബുദ്ധിഗതമായ ജ്ഞാനം ബുദ്ധിയുടെതല്ല. ബുദ്ധി ജഡമാകുന്നു. ക്ഷേത്രജ്ഞൻ ജ്ഞാനസ്വരൂപൻ. ആ ജ്ഞാനം ബുദ്ധിയിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സുഖദുഃഖാദിജ്ഞാനം ഉണ്ടാകുന്നു. ബുദ്ധിഗതമായ പ്രതിബിംബത്തിൽ ക്ഷേത്രജ്ഞനെ ആരോപിക്കുകയാൽ അധ്യാസംനിമിത്തം സാംസാരികസുഖദുഃഖാദ്യനുഭവം ക്ഷേത്രജ്ഞന്ന് സത്യസ്ഥിതിയിൽ ഇല്ലെങ്കിലും ഉണ്ടെന്നുവന്നിരിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ ശരീരേന്ദ്രിയാദികൾക്കു അധിഷ്ഠാനവും ആശ്രയവുമായിരിക്കുന്ന ക്ഷേത്രജ്ഞനും സർവ്വക്ഷേത്രങ്ങൾക്കും ലോകങ്ങൾക്കും അധിഷ്ഠാനവും ആശ്രയവുമായിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മവും ഗൃഹാകാശവും മഹാകാശവുമെന്നപോലെ ഒന്നാകുന്നു. അതിൽനിന്നന്യമായിട്ടൊന്നുമില്ല.

16. ബഹിരന്തശ്ച ഭൂതാനാ മചരം ചരമേവച
സൂക്ഷ്മത്വാത്തദവിജ്ഞേയം ദൂരസ്ഥം ചാന്തികേച തത്.

ഭൂതാനാം=ഭൂതങ്ങളുടെ, ബഹിഃ അന്തഃച=പുറത്തും ഉള്ളിലും, അചരംചരം ഏവച=ചരിക്കാത്തതും ചരിക്കുന്നതും, സൂക്ഷ്മത്വാത്=സൂക്ഷ്മഭാവം ഹേതുവായിട്ടു, തത്=അത്, അവിജ്ഞേയം=അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമായതല്ല, ദൂരസ്ഥം=ദൂരത്തിലിരിക്കുന്നതും, അന്തികേ ച=അരികത്തിലിരിക്കുന്നതുമാകുന്നു, തത്=അത്.

മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ഒരുവൻ അറിയേണ്ടതായ ബ്രഹ്മം അവ്യക്തം മുതൽ സ്ഥൂലങ്ങൾവരേയുള്ള ഉള്ളിലും പുറത്തും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇരിമ്പുകട്ടിയിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന അഗ്നി

യെപ്പോലെ എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. എന്നാൽ വ്യാപ്യങ്ങളായ അവ്യക്താദി സ്ഥൂലാന്തഭൂതങ്ങളും വ്യാപകമായ ബ്രഹ്മവും ഭിന്നങ്ങളാകയാൽ അദ്വയം എന്ന നില തെററിയെന്നു ധരിക്കേണ്ട. വ്യാപരിക്കുന്ന ജംഗമങ്ങളും വ്യാപാരമില്ലാത്ത സ്ഥാവരങ്ങളും ആ ബ്രഹ്മത്തിൽനിന്നു വേറിട്ടവയല്ല. മായാകാര്യമായ പ്രപഞ്ചം മായാവാനായ പരമേശ്വരനില്ലാഞ്ഞാൽ എങ്ങിനെയുണ്ടാകും. കാരണത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ല കാര്യം എന്ന ന്യായാനുസരണം സ്ഥിത്യുല്പത്തിപ്രലയകാരണമായ സർവ്വേശ്വരനെക്കൂടാതെ പ്രപഞ്ചമില്ല. എന്നാൽ എല്ലാവരിലും ഇരിക്കുന്ന ആ വസ്തുവിനെ എന്തുകൊണ്ടറിയുന്നില്ല എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. അതിസൂക്ഷ്മത്വംനിമിത്തം ബുദ്ധികൊണ്ടറിവാൻ കഴികയില്ല. അതുകൊണ്ടതില്ലെന്നു വിചാരിക്കേണ്ട. സച്ഛാസ്ത്രസൽഗുരുസർവ്വേശ്വരോപാസകന്മാർക്കു അവരുടെ ഹൃദയഗുഹയിൽ സാക്ഷാത്തായനുഭവപ്പെടുന്ന സ്വരൂപമാകയാൽ അവരുടെ അരികത്തായിരിക്കുന്നു. ആവിധമല്ലാത്ത അവിവേകികൾക്കറിവാൻ കഴിയാത്തതാകയാൽ അവരിൽനിന്നു ദൂരത്തിരിക്കുന്നതുമാകുന്നു.

17\. അവിഭക്തംച ഭൂതേഷു വിഭക്തമിവചസ്ഥിതം
ഭൂതഭർത്തൃച തൽജ്ഞേയം ഗ്രസിഷ്ണു പ്രഭവിഷ്ണുച.

ഭൂതേഷു=ഭൂതങ്ങളിൽ, അവിഭക്തം=വിഭജിക്കപ്പെടാത്തതും, വിഭക്തംഇവ=വിഭജിക്കപ്പെട്ടതുപോലെ, സ്ഥിതംച=ഇരിക്കുന്നതും, ജ്ഞേയം=അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമായ, തത്=അത്, ഭൂതഭർത്തൃ=ഭൂതങ്ങളെ ഭരിക്കുന്നതും, പ്രഭവിഷ്ണു=പ്രകർഷേണ ഭവിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളതും, ഗ്രസിഷ്ണുച=ഗ്രസിക്കുന്ന ശീലമുള്ളതുമാകുന്നു.

നാമം രൂപം ഗുണം ക്രിയ എന്നിവയാൽ അന്യോന്യം ഭിന്നങ്ങളായിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മാദിസ്തംബപര്യന്തമുള്ള പ്രാണിവർഗ്ഗങ്ങളിൽ എല്ലാം ഞാൻ ഞാൻ എന്നുള്ള രൂപത്തിൽ പ്രകാശിക്കുന്ന ഏകവസ്തു ബ്രഹ്മമാകുന്നതിനാൽ അതിന്നു യാതൊന്നിൽനിന്നും ഭേദമില്ല. എന്നാൽ പ്രാണിശരീരങ്ങൾ പരിച്ഛിന്നങ്ങളായതുകൊണ്ടു ആ ഓരോന്നിലും ഭിന്നമെന്നപോലെ ഇരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു സാംഖ്യന്മാർ ആത്മാവ് അസംഗനും ചിൽസ്വരൂപനുമാണെങ്കിലും പരസ്പരം ഭിന്നനും അനേകനുമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. അതു ശരിയല്ല. ശ്രുതിവിരുദ്ധമാണായഭിപ്രായം. ഘടപടാദിപദാർത്ഥങ്ങളിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ആകാശം ആവക പദാർത്ഥങ്ങൾനിമിത്തം പരിച്ഛിന്നവും അനേകവുമാണെന്നു പറയുന്നതുപോലെ അബദ്ധമായ ആത്മാനേകത്വം സ്വീകാര്യ്യമല്ല. ഓരോ പദാർത്ഥങ്ങളെയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന സൂര്യ്യപ്രകാശം ഏകമായിരിക്കുന്നതുപോലെ സർവ്വപ്രകാശകമായ ബ്രഹ്മവും ഏകമാകുന്നുവെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. പരിച്ഛിന്നമാണെങ്കിൽ പുറത്തുള്ള പദാർത്ഥങ്ങൾ പ്രകാശിപ്പാനവകാശമില്ല: ആത്മാവ് അന്തർഭാഗത്തിൽ മാത്രമല്ലേ ഉള്ളു. പുറത്തില്ലല്ലൊ. അതിനാൽ ബാഹ്യപദാർത്ഥസ്ഫൂർത്തിക്കവകാശമില്ല. എങ്ങുമുള്ള എല്ലാവസ്തുക്കളും വിളങ്ങുന്നതുകൊണ്ടു ആത്മാവ് ഉള്ളിലും പുറത്തും ആകാശമെന്നപോലെ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്നതാണെന്നു സൂക്ഷ്മബുദ്ധികൊണ്ടറിയേണം. അതിനാൽ ആത്മാഭിന്നമായ ബ്രഹ്മം അപരിച്ഛിന്നം. അതുകൊണ്ടു ലോകമായികാണപ്പെടുന്നതു ബ്രഹ്മഭിന്നമായ വസ്തുവല്ല. ലോകം ബ്രഹ്മവിവർത്തമാകുന്നുവെന്നു കാണിപ്പാൻ "പ്രഭവിഷ്ണു"വെന്ന വിശേഷണം ബ്രഹ്മത്തിന്നു കൊടുത്തിരിക്കുന്നു. വിവർത്തവാദത്തിന്നുദാഹരണം:—രജ്ജുസ്വരൂപം അറിയാത്തതുകൊണ്ടു അതിനെത്തന്നെ പാമ്പാണെന്നുകാണുന്നതുപോലെ സച്ചിദാനന്ദാത്മകമായ ബ്രഹ്മത്തെ ആ നിലയിൽ കാണ്മാൻകഴിയാത്തതായ അജ്ഞാനാവസ്ഥയിൽ അനൃതജഡദുഃഖാത്മകമായ ലോകമായിട്ടുകാണുന്നു. അങ്ങിനെ ബഹുരൂപത്തിൽഭവിക്കുന്നതായ സ്വഭാവം ബ്രഹ്മത്തിന്നുണ്ട്. "സത്യം ചാനൃതം ച സത്യമഭൂൽ" സത്യമായ ഏകവസ്തു കാര്യ്യകാരണരൂപേണ അനേകമായി കാണപ്പെടുന്നുവെങ്കിലും അതു സത്യമായ ഏകംതന്നെ എന്ന ശ്രുതി ഇവിടെ പ്രമാണം. ബ്രഹ്മസത്തയെ ആശ്രയിച്ചു ആകാശാദിഭൂതങ്ങൾ വിളങ്ങുന്നതുകൊണ്ടു ഭൂതങ്ങളെ ഭരിക്കുന്നതും ബ്രഹ്മംതന്നെ. മൂഢന്മാർ ഏതേതിനെ തന്നിൽ ആരോപിക്കുന്നുവോ അതിനെയെല്ലാം ഭരിക്കുന്നുവെന്നു താൽപര്യ്യം. ആ ബ്രഹ്മം ഗ്രസിഷ്ണുവുമാകുന്നു. യഥാർത്ഥസ്വരൂപബോധമുണ്ടാകുമ്പോൾ കാണപ്പെട്ടതു മുഴുവനും ബ്രഹ്മത്തിൽത്തന്നെ ലയിക്കുന്നതിനാൽ സകലത്തെയും വിഴുങ്ങുന്ന സർവ്വസംഹർത്താവും ബ്രഹ്മംതന്നെ. സർവ്വവികാരങ്ങളിൽനിന്നും വേറിട്ടിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനസ്വരൂപമായിട്ടു കേവലാദ്വിതീയസത്താസ്വരൂപമായി പ്രകാശി

കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളതാകുന്നു ബ്രഹ്മം എന്നു ഗ്രസിഷ്ണുവെന്ന വിശേഷണത്താൽ സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

18. ജ്യോതിഷാമപിതജ്ജ്യോതിസ്തമസഃ പരമുച്യതേ
ജ്ഞാനം ജ്ഞേയം ജ്ഞാനഗമ്യം ഹൃദിസർവ്വസ്യധിഷ്ഠിതം.

ജ്ഞേയംതത്=അറിയേണ്ടതായ ബ്രഹ്മം, തമസഃ=തമസ്സിൽനിന്നു—അജ്ഞാനത്തിൽനിന്നു, പരംഉച്യതേ=ഭിന്നമെന്നു പറയപ്പെടുന്നു, ജ്യോതിഷാംഅപി ജ്യോതിഃ=ജ്യോതിസ്സുകൾക്കും ജ്യോതിസ്സാകുന്നു, ജ്ഞാനം=ജ്ഞാനംതന്നെസ്വരൂപം, ജ്ഞാനഗമ്യം=ജ്ഞാനത്താൽ അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യം, സർവ്വസ്യഹൃദി=സർവ്വരുടെ ഹൃദയത്തിൽ, ധിഷ്ഠിതം=വിശേഷേണ വസിക്കുന്നതാകുന്നു.

പ്രഭവിഷ്ണു, ഗ്രസിഷ്ണുവെന്നിങ്ങിനെയുള്ള ലക്ഷണം അവ്യക്തമായ പ്രകൃതിക്കുമുള്ളതിനാൽ പ്രകൃതിയെത്തന്നെയോ ബ്രഹ്മമെന്നുപദേശിച്ചതെന്ന ശങ്കയെ പരിഹരിപ്പാൻ ബ്രഹ്മസ്വരൂപം, അതിനെ അറിവാൻനിശ്ചിതമായ സാധനം അറിവാനുള്ള സ്ഥാനം എന്നിവയെ കാണിക്കുന്നു:—മുമുക്ഷു അറിയേണ്ടതായബ്രഹ്മം ജഗത്തിൻെറ മൂലമായ അവ്യക്തപ്രകൃതിയാകുന്ന അജ്ഞാനത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമാകുന്നു. അറിഞ്ഞില്ല ഞാൻ എന്നു് അറിയായ്മയേയും പ്രത്യഗാത്മാവറിയുന്നതിനാൽ പ്രത്യഗഭിന്നമായ ബ്രഹ്മം അവ്യക്തമാകുന്നഅജ്ഞാനമല്ല. അതിൽനിന്നു ഭിന്നമാകുന്നുവെന്നുറപ്പിക്കുവാൻ അറിവില്ലായ്മയാകുന്ന ഇരുട്ടിനെയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ജ്യോതിസ്സാകുന്നു ജ്ഞേയബ്രഹ്മം. എന്നാൽ പദാർത്ഥങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിച്ചും സ്വയമേവ പ്രകാശിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന സൂര്യൻ അഗ്നി എന്നിവയോ എന്നുശങ്കിക്കേണ്ട. ആ തേജോഗോളങ്ങളെയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ജ്ഞാനംതന്നെയാകുന്നു അതിൻെറ സ്വരൂപമാകുന്ന പ്രകാശം. ബുദ്ധിയിൽ പ്രതിഫലിക്കുമ്പോളുണ്ടാകുന്ന വൃത്തിജ്ഞാനംകൊണ്ടറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമാകുന്നു. എവിടെയാണതിനെ അറിയേണ്ടതു്. എന്നാൽ ബ്രഹ്മാവുമുതൽക്കുള്ള സർവ്വപ്രാണികളുടെ ഹൃദയത്തിൽ ഞാൻ ഞാൻ എന്ന ഭാവസ്വരൂപമായിട്ടിരിക്കുന്നു. അവ്യാകൃതഹൃദയാകാശത്തിൽ സത്വഗുണപ്രധാനയായ ബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടതിനെ സ്വസ്വരൂപത്വേന കാണുന്നതായ അനുഭവം യാതൊന്നോ അതുതന്നെ ബ്രഹ്മസ്വരൂപം.

19. ഇതിക്ഷേത്രം തഥാജ്ഞാനം ജ്ഞേയം ചോക്തം സമാസതഃ
മൽഭക്തഏതദ്വിജ്ഞായമൽഭാവായോപപദ്യതേ.

ഇതിസമാസതഃ=ഇപ്രകാരം സംക്ഷേപമായിട്ടുമാത്രം, ക്ഷേത്രം=ക്ഷേത്രസ്വരൂപവും, തഥാജ്ഞാനം=അപ്രകാരം ജ്ഞാനവും, ജ്ഞേയംച=ജ്ഞേയവും, ഉക്തം=പറയപ്പെട്ടു,മൽഭക്തഃ=എൻെറ ഭക്തൻ, ഏതത്=ഇതിനെ, വിജ്ഞായ=അറിഞ്ഞിട്ടു, മൽഭാവായ=എൻെറ സ്വരൂപത്തെ പ്രാപിപ്പാനായിക്കൊണ്ടു്, ഉപപദ്യതെ=അർഹനാകുന്നു.

ഈ പ്രകൃതത്തെ ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—ഇപ്രകാരം മഹാഭൂതം അഹംകാരം മുതലായ പ്രകൃതികാര്യങ്ങളുടെ സംഘാതമായ ക്ഷേത്രത്തിൻെറ—ശരീരത്തിൻെറ സ്വരൂപത്തെ ആത്മാവല്ലെന്നറിഞ്ഞുപേക്ഷിക്കേണ്ടതാണെന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻവേണ്ടി നിരൂപണംചെയ്തു. അതുപോലെത്തന്നെ ആത്മജ്ഞാനത്തിന്നന്തരംഗസാധനമായ അമാനിത്വം, അദംഭിത്വം എന്ന ലക്ഷണസഹിതമായജ്ഞാനത്തെയും, ആ ജ്ഞാനത്താൽ സാക്ഷാൽകരിക്കേണ്ടതായ പ്രത്യഗഭിന്നബ്രഹ്മസ്വരൂപത്തെയും വിവരിച്ചു. എന്നിൽ ഭക്തിയുള്ളവൻ ക്ഷേത്രത്തെയും ക്ഷേത്രജ്ഞനേയും വേർതിരിച്ചറിഞ്ഞു് ക്ഷേത്രാഭിമാനത്തെ പരിത്യജിച്ചു് പ്രത്യഗാത്മാവിൽത്തന്നെ ആത്മബുദ്ധിയോടുകൂടെ ജീവിച്ചിരുന്നാൽ ഈ ശരീരനാശാനന്തരം കൈവല്യം പ്രാപിപ്പാൻ അർഹനായിവരുന്നു. നിർവ്വിശേഷബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാൻ എന്ന സമ്യഗ്ജ്ഞാനം ഉണ്ടായാൽ മുക്തിക്കർഹനായെന്നു സാരം.

20. പ്രകൃതിം പുരുഷംചൈവ വിദ്ധ്യനാദീ ഉഭാവപി
വികാരാംശ്ച ഗുണാംശ്ചൈവ വിദ്ധി പ്രകൃതിസംഭവാൻ.

പ്രകൃതിം=പ്രകൃതിയേയും, പുരുഷംച ഏവ=പുരുഷനേയും ഉഭൌ അപി=രണ്ടിനെയും, അനാദീ=ആദിയില്ലാത്തവയെന്ന് വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക, വികാരാൻച=വികാരങ്ങളെയും ഗുണാൻച=ഗുണങ്ങളെയും, പ്രകൃതിസംഭവാൻ=പ്രകൃതിയിൽനിന്നു ഉത്ഭവിച്ചവയാണെന്നും, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക.

ഇതുവരെ പറഞ്ഞതിൽ വേദാന്തശാസ്ത്രങ്ങളുടേയും ഗീതയുടേയും അൎത്ഥം അവസാനിച്ചിരിക്കുന്നു. എങ്കിലും ഏഴാമദ്ധ്യായത്തിൽ പരാവരപ്രകൃതിയാണ് സംസാരകാരണം എന്നു പറഞ്ഞുവെച്ചതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുവാൻവേണ്ടി, പ്രകൃതിയും പുരുഷനും അനാദികളാണെന്നും മഹദാദിതത്വങ്ങളും സത്വാദിഗുണങ്ങളും പ്രകൃതികാൎയ്യങ്ങളാണെന്നും, ഉണ്ടെന്നു തോന്നുന്ന ജന്മമരണാദിസംസാരകാരണം പ്രകൃതിയാണെന്നും, ആത്മാവിന്നു വികാരമോ കൎത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദികളോ, ജന്മാദിസംസാരബന്ധമോ ഇല്ലെന്നും സ്പഷ്ടമാക്കുവാൻ പറയുന്നു:—സൎവ്വവികാരങ്ങൾക്കും കാരണമായ ഈശ്വരശക്തിയെന്ന യാതൊരു മായയെ 7-ാം അദ്ധ്യായത്തിൽ പരാ അപരായെന്നു രണ്ടുവിധത്തിൽ വേൎതിരിച്ചു കാണിച്ചുവോ ആ പ്രകൃതിയും അവിദ്യയിൽ പ്രതിഫലിച്ച ക്ഷേത്രജ്ഞൻ എന്നു പേരുള്ള പുരുഷനും രണ്ടുപേരും അനാദികളാകുന്നുവെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. രാജ്യസംബന്ധംനിമിത്തം മനുഷ്യൻ രാജാവെന്നു വന്നതുപോലെ പ്രകൃതിസംബന്ധം നിമിത്തം ക്ഷേത്രജ്ഞനും പ്രകൃതിയിൽ ഉൾപ്പെട്ടതിനാൽ പുരുഷൻ ജീവൻ എന്നു വന്നു. പ്രകാശത്വം, പ്രകൃതി ഭിന്നത്വം, ചേതനത്വം, മുതലായ ഗുണമുള്ളതിനാൽ മൂലപ്രകൃതിയെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠനായതുകൊണ്ടു പരാപ്രകൃതിയെന്ന സ്ഥാനം ജീവന്നു കാരണമായ ആ പ്രകൃതിക്കുണ്ടായെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. പ്രകൃതിക്കും അനാദിത്വം ഉണ്ടെന്നുവന്നാൽ അദ്വൈതഹാനി വരുന്നില്ലയോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. പ്രകൃതിയും പ്രകൃതിസംബന്ധംനിമിത്തമുണ്ടായ ഈശ്വരനും ബ്രഹ്മാഭിന്നന്മാരാകയാൽ അദ്വൈതത്തിന്നു ഹാനിയില്ല. ജഗൽസൃഷ്ട്യാദികൎത്തൃത്വമുള്ള ഈശ്വരത്വത്തിന്നു കാരണമായ പ്രകൃതി നിത്യയല്ലെന്നുവന്നാൽ ഈശ്വരനും നിത്യനല്ലെന്നു വരും. അങ്ങിനെ വരുന്നപക്ഷം അജ്ഞാനാവസ്ഥയിൽ കാണപ്പെടുന്ന പ്രപഞ്ചത്തിന്നാസ്പദമില്ല. സമ്യഗ്ദൎശനത്തിൽ പ്രകൃതിയും പുരുഷനും ബ്രഹ്മത്തിൽ ലയിക്കുന്നതുകൊണ്ടു അദ്വൈതം സുപ്രതിഷ്ഠിതംതന്നെ. എന്നാൽ രണ്ടും നിത്യമാണെങ്കിൽ വേൎതിരിച്ചറിവാൻ സാധിക്കുന്നതെങ്ങിനെയെന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:—"വികാരങ്ങളും ഗുണങ്ങളും പ്രകൃതിയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നവയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക" എന്നാകുന്നു. ദേഹം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ പ്രാണങ്ങൾ മനസ്സ്, ബുദ്ധി, അഹങ്കാരം, ശബ്ദാദിപഞ്ചവിഷയങ്ങൾ എന്നീ വികാരങ്ങളും സുഖം, ദുഃഖം, ഇച്ഛാദ്വേഷം, ലോഭം, മോഹം, ശമം ദമം എന്നീ സത്വാദിഗുണകാൎയ്യങ്ങളും പ്രകൃതിജന്യങ്ങളാകുന്നു. വികാരങ്ങളും ഗുണങ്ങളും പ്രകൃതികാൎയ്യങ്ങളെന്നു വന്നതിനാൽ പുരുഷനായ ആത്മാവു നിൎവ്വികാരിയും നിൎഗ്ഗുണനുമാണെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

21\. കാൎയ്യകരണകൎത്തൃത്വേ ഹേതുഃ പ്രകൃതിരുച്യതേ
പുരുഷഃ സുഖദുഃഖാനാം ഭോക്തൃത്വേ ഹേതുരുച്യതേ.

കാൎയ്യകരണകൎത്തൃത്വേ=കാൎയ്യമായ ശരീരത്തിന്റേയും, കരണങ്ങളായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടേയും കൎത്തൃഭാവത്തിൽ, ഹേതുഃ=കാരണദ്രവ്യം, പ്രകൃതിഃ ഉച്യതേ=പ്രകൃതിയെന്നു പറയപ്പെടുന്നു, സുഖദുഃഖാനാം=സുഖദുഃഖങ്ങളുടെ, ഭോക്തൃത്വേ=ജ്ഞാനത്തിൽ, പുരുഷഃ=പുരുഷൻ, ഹേതുഃ ഉച്യതേ=കാരണം എന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

വികാരങ്ങൾക്കും ഗുണങ്ങൾക്കും കാരണം പ്രകൃതി. അവയുടെ ഫലം അനുഭവപ്പെടുന്നതിന്നു കാരണം പുരുഷൻ. ആകയാൽ പ്രകൃതിക്കും പുരുഷനും തമ്മിലുള്ള ചേൎച്ചകൊണ്ടാണ് സംസാരമുണ്ടായിരിക്കുന്നതെന്നതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—ശരീരം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങൾ എന്നിവയുണ്ടായിരിക്കുന്നത് പ്രകൃതിയിൽനിന്നാകുന്നു. ശരീരേന്ദ്രിയാദിപരിണാമാദികൾകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന സുഖദുഃഖങ്ങളുടെ അനുഭവം പുരുഷനിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നുവെന്ന തത്വവിഭാഗത്തെ നന്നായറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന മഹാന്മാർ പറയുന്നു. അതുകൊണ്ടു പ്രകൃതിപുരുഷസംയോഗത്തിൽനിന്നു സംസാരമുണ്ടാകുന്നുവെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

22. പുരുഷഃ പ്രകൃതിസ്ഥോഹി ഭുംക്തേ പ്രകൃതിജാൻ ഗുണാൻ കാരണം ഗുണസംഗോസ്യ സദസദ്യോനി ജന്മസു.

പുരുഷഃ=പുരുഷൻ–ആത്മാവ്, പ്രകൃതിസ്ഥഃ=പ്രകൃതിയിൽ ഇരിക്കുന്നവനായിട്ടു, പ്രകൃതിജാൻ=പ്രകൃതിയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന, ഗുണാൻ=ഗുണങ്ങളെ, ഭുംക്തേ=അനുഭവിക്കുന്നു, അസ്യ=ഇവന്നു, സദസദ്യോനിജന്മസു=ഉൽകൃഷ്ടനികൃഷ്ടയോനിജന്മങ്ങളിൽ, കാരണം ഗുണസംഗഃ=കാരണം ഗുണങ്ങളോടുള്ള ചേൎച്ചയാകുന്നു.

പ്രകൃതിയും പുരുഷനും അനാദികളാണെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു. അതിനാൽ അവകൾക്കുള്ള സംബന്ധം നിത്യമാകയാൽ അവരുടെ ചേൎച്ചകൊണ്ടുണ്ടായ സംസാരവും നിത്യം. അതെങ്ങിനെ എപ്പോഴ് ഇല്ലാതാകും എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—അവയവരഹിതനായ പുരുഷന്നു പ്രകൃതിയോടു വാസ്തവമായ സംബന്ധമില്ല. അവിവേകംനിമിത്തം സംബന്ധമുണ്ടെന്നു തോന്നിയത് വിവേകോദയത്തിൽ ഇല്ലാതെയാകുമ്പോഴ് പുരുഷൻ പ്രകൃതിബന്ധത്തിൽനിന്നു മുക്തനാകും എന്നു കാണിപ്പാൻ പുരുഷൻ പ്രകൃതിധൎമ്മങ്ങളെ സ്വധൎമ്മങ്ങളാണെന്നു തെററായി ധരിച്ച രീതിയെ വിവരിക്കുന്നു:—പുരുഷൻ യഥാൎത്ഥത്തിൽ ഒന്നിനോടും ചേൎച്ചയില്ലാത്തവനും നിൎവികാരനും ജ്ഞാനസ്വരൂപനാകുന്നുവെങ്കിലും പ്രകൃതിയെ സ്വസ്വരൂപമെന്നു തെററായിട്ടു ധരിച്ചു. അതിനാൽ പ്രകൃതിയുടെ ധൎമ്മങ്ങളും കൎമ്മങ്ങളും തന്റെ ധൎമ്മങ്ങളും കൎമ്മങ്ങളും ആകുന്നുവെന്ന് അഭിമാനിച്ചു. അപ്പോഴ് പ്രകൃതിപരിണാമങ്ങളായ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളുടെ അവസ്ഥാഭേദങ്ങളെ–ബാല്യയൌവനവാൎദ്ധക്യാദിദേഹധൎമ്മങ്ങളും അന്ധത്വബധിരത്വാദി ഇന്ദ്രിയധൎമ്മങ്ങളും–എന്നിവയെ സ്വാവസ്ഥകളായി ധരിച്ചതിനാൽ ഞാൻ ബാലൻ, ഞാൻ യുവാവ്, വൃദ്ധൻ, ബ്രാഹ്മണൻ, ക്ഷത്രിയൻ, കണ്ണില്ലാത്തവൻ, ചെകിടു കേഴ്ക്കാത്തവൻ ഞാൻ ബുദ്ധിമാൻ,വിദ്വാൻ, എന്നിങ്ങിനെ അഭിമാനിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ പ്രകൃതിഗുണങ്ങളെ തന്നിൽ ആരോപിച്ചിട്ടു സുഖദുഃഖാദികളെ അനുഭവിക്കുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ വിദ്വാന്മാർ സാക്ഷാത്തായറിയുന്ന നിൎവികാരനും നിസ്സംഗനുമായ ആത്മാവിന്നു ബ്രാഹ്മണൻ, ഋഷി, ദേവൻ, എന്നിങ്ങിനെ ഉൽകൃഷ്ടയോനികളിലും, പശുപക്ഷ്യാദിനികൃഷ്ടയോനികളിലും ജനിപ്പാനുള്ള കാരണം ഗുണങ്ങളിൽ–ഇഹത്തിലും പരത്തിലുമുള്ള പ്രകൃതിഗുണപരിണാമങ്ങളായ ഭോഗ്യവസ്തുക്കളിൽ സംഗം–ആഗ്രഹം–ഉണ്ടായതാകുന്നു. കാമംതന്നെ പുരുഷന്നു ബന്ധകാരണം എന്നു സാരം. തന്റെ–പുരുഷന്റെ ശരിയായ സ്വരൂപത്തെ അറിയാതിരുന്നതാണ് സംസാരകാരണം എന്നു സിദ്ധിച്ചു. അതിന്റെ–അജ്ഞാനത്തിന്റെ നാശത്തിൽ സ്വരൂപബോധം ഉണ്ടാകും. അപ്പോഴ് സംസാരബന്ധത്തിൽനിന്നു മോചനവും സിദ്ധിക്കും എന്നു കാണിപ്പാൻ "ന സത്തന്നാസദുച്യതെ" എന്നിത്യാദിവാക്യങ്ങളാൽ ആത്മാവിന്റെ യഥാൎത്ഥസ്വരൂപത്തെയും ഇതിന്നു മുമ്പെ അവിടവിടെ പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

23. ഉപദ്രഷ്ടാനുമന്താച ഭൎത്താ ഭോക്താ മഹേശ്വരഃ പരമാത്മേതിചാപ്യുക്തോ ദേഹേ/സ്മിൻ പുരുഷഃ പരഃ.

അസ്മിൻദേഹേ=ഈ ദേഹത്തിൽ, പുരുഷഃ=പുരുഷൻ, പരഃ=ഭിന്നൻ, ഉപദ്രഷ്ടാ=ഉപരി ദൎശിക്കുന്നവൻ, അല്ലെങ്കിൽ, സമീപത്തിൽ ദൎശിക്കുന്നവൻ, അനുമന്താച=അനന്തരം അറിയുന്നവനും, ഭൎത്താ=ഭരിക്കുന്നവനും, ഭോക്താ=ഭുജിക്കുന്നവനും, മഹേശ്വരഃ=മഹാനായ ഈശ്വരനും, പരമാത്മാച=പരമാത്മാവും ആകുന്നു, ഇതി ഉക്തഃ=എന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ആത്മസ്വരൂപത്തെ മുമുക്ഷുക്കൾക്കു അതി സ്പഷ്ടമായി ബോധിപ്പിക്കുവാൻ പ്രകൃതിയിൽനിന്നും, തൽകാൎയ്യങ്ങളായ ശരീരേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളിൽനിന്നും അവയുടെ വൃത്തികളിൽനിന്നും വേർതിരിച്ചുപദേശിക്കുന്നു:—കാൎയ്യകാരണസമൂഹമായ ഈ ശരീരത്തിൽ ഞാൻ ഞാൻ എന്ന് എല്ലാവരും പറയുന്നതിന്നു ആശ്രയമായ വസ്തു യാതൊന്നോ അതിനെയാണാത്മാവെന്നു ധരിക്കേണ്ടത്. ആ ആത്മാവു് ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഒന്നല്ല. ഭിന്നനാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ആത്മാവു് ദേഹേന്ദ്രിയാദികളുടെ വ്യാപാരങ്ങളെ കാണുന്നവനാകുന്നു. ഒരുവൻ ചെയ്യുന്ന വ്യാപാരങ്ങളെ സമീപത്തുനിന്നു കാണുന്നവൻ വ്യാ

പാരം നടത്തുന്നവനിൽനിന്നന്യനാണെന്നു സ്പഷ്ടമാണെല്ലൊ. അതിനാൽ ബുദ്ധ്യാദികളുടെ വൃത്തികളെ കാണുന്ന ആത്മാവു് ബുദ്ധ്യാദികളിൽനിന്നു ഭിന്നൻ. എന്നു കാണിപ്പാൻ ഉപദ്രഷ്ടാവെന്ന വിശേഷണം. യാഗം നടത്തുന്നതിനെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നവൻ യാഗകർത്താവിൽനിന്നും, കളികാണുന്നവൻ കളിക്കുന്നവനിൽനിന്നും ഭിന്നൻ എന്നതുപോലെ. ബുദ്ധ്യാദിപ്രകൃതികാര്യങ്ങളിൽനിന്നു ആത്മാവു ഭിന്നൻ എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. ആത്മാവു് അനുമന്താവുമാകുന്നു. ബുദ്ധ്യാദികൾ വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്നതിനെയും അതിൻെറ ഫലത്തെയും അനന്തരം അറിയുന്നവനും ആത്മാവുതന്നെ. ബുദ്ധ്യാദിപ്രകൃതികാര്യങ്ങളെയും പ്രകൃതിയെതന്നെയും ഭരിക്കുന്നവൻ_തൻെറ സത്തയേയും സ്ഫൂർത്തിയേയും അവയ്ക്കു നൽകീട്ടു നിലനിർത്തുന്നവൻ ആത്മാവാകുന്നു. പ്രകൃതിക്കും പ്രകൃതികാര്യങ്ങളായ ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികൾക്കും സ്വതെ സത്താസ്ഫുരണങ്ങളില്ല. ആത്മസൽഭാവത്തെയും സ്ഫുരണത്തെയും അവലംബിച്ചു നിലനില്ക്കുന്നു. ഭരിക്കുന്നവൻ ഭരണീയനിൽനിന്നന്യനാണെന്നു സ്പഷ്ടമാകുന്നു. ഭരിക്കുന്ന രാജാവു് ഭരണീയന്മാരായ പ്രജകളിൽനിന്നന്യനായിരിക്കുന്നതുപോലെ ഭരണീയങ്ങളായ ദേഹാദികളിൽനിന്നു് അവയെ ഭരിക്കുന്ന ആത്മാവു ഭിന്നൻ. അവയെ ഭുജിക്കുന്നവനും ആത്മാവുതന്നെ. ഭുജിക്കുകയെന്നാൽ ഉള്ളിലാക്കുകയെന്നാണെല്ലൊ അർത്ഥം. അജ്ഞാനാവസ്ഥയിൽ കാണപ്പെടുന്ന ദേഹേന്ദ്രിയാദി സകലഭാവങ്ങളും ജ്ഞാനാവസ്ഥയിൽ ആത്മാവിൽ ലയിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ഭോക്താവും ആത്മാവുതന്നെ. അന്നത്തെ ഭുജിക്കുന്നവൻ അന്നത്തിൽനിന്നു ഭിന്നൻ എന്നതുപോലെ വ്യഷ്ടിസമഷ്ടിരൂപമായ പ്രപഞ്ചത്തെ ഭുജിക്കുന്നവൻ അതിൽനിന്നു ഭിന്നൻ. വ്യഷ്ടിശരീരത്തിൽ ഉപദ്രഷ്ടൃത്വാദിലക്ഷണയുക്തനായആത്മാവു് പരിച്ഛിന്നനാകയാൽ അപരിച്ഛിന്നമായ ബ്രഹ്മഭാവം എങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും ,എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. പരിച്ഛിന്നത്വം ദേഹാദ്യുപാധികല്പിതം മാത്രമാണു്. സത്യമല്ല. ഘടം മഠം എന്ന ഉപാധികൾനിമിത്തം ആകാശത്തെ പരിച്ഛിന്നമെന്നു അറിവില്ലാത്തവർ വിചാരിക്കും. വിചാരശീലന്മാരാകട്ടെ ആകാശം അപരിച്ഛിന്നം, സർവ്വത്ര പരിപൂർണ്ണം എന്നു കാണും. അതുപോലെ ക്ഷേത്രജ്ഞൻ_ജീവൻ_പുരുഷൻ എന്നിങ്ങിനെ ഉപാധിസംബന്ധംനിമിത്തം പറയപ്പെടുന്ന ആത്മാവും പരമാത്മാവും സർവ്വത്തെയും അതാതുനിലക്കു നിർത്തി മര്യാദ തെററാതെ ലോകത്തെ സംരക്ഷിക്കുന്ന മഹേശ്വരനും ഒന്നുതന്നെ. ജീവൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ പരമാത്മാവുതന്നെയാകയാൽ ബ്രഹ്മാഭിന്നനാണെന്നു മുമുക്ഷുക്കൾ നിരൂപണംചെയ്തു കണ്ടുകൊള്ളേണം.

24. യഏവം വേത്തി പുരുഷം പ്രകൃതിംച ഗുണൈഃ സഹ
സർവഥാ വർത്തമാനോപി സയോഗീ മയി വർതതേ.

ഏവം=ഇപ്രകാരം, പ്രകൃതിം=പ്രകൃതിയെ, ഗുണൈഃസഹ=ഗുണങ്ങളോടുകൂടെയും, പുരുഷം ച=പുരുഷനേയും, യഃ വേത്തി=യാതൊരുവൻ അറിയുന്നുവോ, സഃ യോഗീ=ആ യോഗി, സർവ്വഥാ=സർവ്വവിധത്തിൽ, വർത്തമാനഃ അപി=വസിക്കുന്നവനായിരുന്നാലും, മയിവർത്തതേ=എന്നിലിരിക്കുന്നു.

പ്രകൃതിയേയും പുരുഷനേയും ലക്ഷണപ്രദർശനത്താൽ വേർതിരിച്ചുപദേശിച്ചശേഷം ഈവിധം അറിയുന്നതുകൊണ്ടുള്ള ഫലത്തെ പറയുന്നു:—ബഹുജന്മങ്ങളിൽ ഈശ്വരനെ ആരാധിച്ചതിൻെറ ഫലമായിട്ടു അന്തഃകരണശുദ്ധിയുള്ള യാതൊരുവൻ ശമദമാദിസാധനസമ്പന്നനും സൽഗുരുസന്നിധിയിൽനിന്നു മഹാവാക്യശ്രവണമനനാദിജന്യമായിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനത്താൽ കാര്യകരണകർത്തൃകർമ്മഫലരൂപത്തിൽ പുരുഷനെ വ്യാമോഹിപ്പിക്കുന്ന അവിദ്യാരൂപിണിയായ പ്രകൃതിയേയും പ്രകൃതിഗുണകാര്യങ്ങളായ മഹദഹങ്കാരാദിതത്വങ്ങളെയും അവറ്റക്കധിഷ്ഠാനമാണെങ്കിലും ആ മായാകാര്യങ്ങളോടു ചേർച്ചയില്ലാതെയിരിക്കുന്ന പുരുഷനെയും പാലും വെള്ളവും കലൎന്നിരിക്കുന്നതിൽനിന്നു രണ്ടിനെയും വേർതിരിച്ചറിയുന്നതുപോലെ അറിയുന്നുവോ ആ യോഗി പ്രകൃതിയിൽനിന്നു വേറിട്ടിരിക്കുന്ന പുരുഷനായ ഞാൻ ജന്മജരാമരണാദികളില്ലാത്ത സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപൻതന്നെ എന്നുള്ള ദൃഢമായ അറിവും അനുഭവവും ഉള്ളവനാകയാൽ അവൻ ഏതുവിധത്തിൽ പ്രാരബ്ധാനുസരണം ജീവിതംനയിക്കുന്നവനായിരുന്നാലും അന്യന്മാർ ആവിധത്തിൽ അവനെ കാണുന്നുവെന്നല്ലാതെ അവൻെറ സ്വന്തം സ്വരൂപവും ആത്മാവുമായ എന്നിൽതന്നെ അവൻ വസിക്കുന്നു. ഈ ശരീരപാതാനന്ത

രം അവൻ കൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കും. ജീവിതദശയിൽ അവിദ്യാബന്ധമില്ലാതായതിനാൽ ഉച്ചനീചകളായ ഏതൊരവസ്ഥയിലും സമനില തെററാതെ ജീവൻമുക്തിസുഖത്തെയും അവസാനത്തിൽ സായൂജ്യത്തെയും പ്രാപിക്കും എന്നു സാരം.

25. ധ്യാനേനാത്മനി പശ്യന്തി കേചിദാത്മാന മാത്മനാ
അന്യേ സാംഖ്യേന യോഗേന കർമ്മയോഗേനചാപരേ.

കേചിത്=ചിലർ, ധ്യാനേന=ധ്യാനംകൊണ്ട്, ആത്മനി=ആത്മാവിൽ–ബുദ്ധിയിൽ, ആത്മാനം=ആത്മാവിനെ, ആത്മനാ=ആത്മാവായിട്ടു, പശ്യന്തി=കാണുന്നു, അന്യേ=മററുചിലർ, സാംഖ്യേന യോഗേന=സാംഖ്യം എന്ന യോഗംകൊണ്ടും, അപരെ=വേറെചിലർ, കർമ്മയോഗേന ച=കർമ്മമാകുന്ന യോഗംകൊണ്ടും കാണുന്നു.

അറിയേണ്ടതായ ബ്രഹ്മത്തെയും തൽഭിന്നയായ പ്രകൃതിയേയും വേർതിരിച്ചു കാണിച്ചിട്ട് . ആ അറിവിന്റെ ഫലത്തെയും പറഞ്ഞശേഷം മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ഓരോരുത്തരുടെയും അധികാരം അനുസരിച്ച് ബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരത്തിനുള്ള ഉപായങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു:—ഉത്തമാധികാരികളായ യതികൾ ഏകാന്തസ്ഥാനത്തിൽ സുഖാസനത്തിൽ ശരീരത്തെ ശരിക്ക് വളവും ചരിവും കൂടാതെ നിലക്കുനിർത്തി തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയോടുകൂടെ മനസ്സിനെ സർവ്വവിഷയങ്ങളിൽനിന്നും പിൻവലിച്ച് പ്രത്യഗാത്മാവിൽ ഉറപ്പിച്ച് അന്യമായ യാതൊന്നിനേയും ചിന്തിക്കാതെ അവിച്ഛിന്നമായ തൈലധാരപോലെ ബ്രഹ്മത്തെ ധ്യാനിച്ചു സ്വബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടുതന്നെ സ്വാത്മാവിനെ ബ്രഹ്മമായിട്ടു കാണുന്നു. രജസ്തമോഭാവങ്ങൾ തീരെ നശിച്ച് സത്വാകാരമായ്പരിണമിച്ച വൃത്തിയിൽ പ്രതിഫലിച്ച നിത്യനിരതിശയാനന്ദസ്വരൂപമായ ആത്മാവുതന്നെ ഞാൻ. അതുതന്നെ സർവ്വത്ര പരിപൂർണ്ണമാകയാൽ ഞാൻ ബ്രഹ്മംതന്നെ. ബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാൻ അന്യമായിട്ടൊന്നുമില്ലെന്നു കാണുന്നു. വേറെ ചിലർ–ധ്യാനത്തിൽ സാമർത്ഥ്യമില്ലാത്ത മദ്ധ്യമാധികാരികൾ–ദേഹേന്ദ്രിയാദികളെ പ്രകൃതികാര്യങ്ങളായിട്ടും അധിഷ്ഠാനമായിട്ടു പുരുഷനെയും, ആ പുരുഷൻ പ്രകൃതിഗുണബന്ധം ഇല്ലാത്തവനാണെന്നും ആലോചിച്ചറിയുന്നതായ സാംഖ്യം എന്ന യോഗത്തെ അവലംബിച്ചിട്ടു ആത്മാവിൽതന്നെ–വിചാരരൂപമായ ബുദ്ധിയിൽതന്നെ–ആത്മാവിനെ കാണുന്നു. അതിനും സമർത്ഥന്മാരല്ലാത്ത മന്ദാധികാരികൾ പരമേശ്വരപ്രീതിക്കായിക്കൊണ്ടു സകല കർമ്മങ്ങളെയും ചെയ്യുന്നതായ നിഷ്കാമകർമ്മാനുഷ്ഠാനം എന്ന കർമ്മയോഗത്തെക്കൊണ്ടും സ്വാന്തർഭാഗത്തിലും സർവ്വലോകത്തിലും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ഈശ്വരനെ പരിചരിച്ചുകൊണ്ടു ആത്മാവിനെ കാണുന്നു.

26. അന്യേത്വേവമജാനന്തഃ ശ്രുത്വാന്യേഭ്യ ഉപാസതേ
തേപിചാതിതരന്ത്യേവ മൃത്യും ശ്രുതി പരായണാഃ

അന്യേതു=അന്യന്മാരാകട്ടെ, ഏവം അജാനന്തഃ=ഇപ്രകാരം അറിയാത്തവരായിട്ടു, അന്യേഭ്യഃ=അന്യന്മാരിൽനിന്ന്, ശ്രുത്വാ=കേട്ടിട്ടു, ശ്രുതിപരായണാഃ=കേട്ടഅർത്ഥത്തിൽത്തന്നെ വിശ്വാസമുള്ളവരായിട്ടു, ഉപാസതേ=നന്നായനുഷ്ഠിക്കുന്നു, തേ അപി=അവരും, മൃത്യും=മരണത്തെ, അതിതരന്തി ഏവ=അതിക്രമിക്കുകതന്നെചെയ്യും.

മുകളിൽവിവരിച്ച മൂന്നു വിധത്തിൽ ഒന്നിലെങ്കിലും പ്രവൃത്തിപ്പാൻ സാധിക്കാത്തവരും മോക്ഷംപ്രാപിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്നവരുമായ അതിമന്ദാധികാരികളിൽ ദയാലുവായ ഭഗവാൻ അവക്കുചിതമായ മാർഗ്ഗത്തെ ഉപദേശിക്കുന്നു:—മററു ചിലർ–മുകളിൽപറഞ്ഞ ഒന്നിലും പ്രവൃത്തിപ്പാൻ കഴിയാത്ത മുമുക്ഷുക്കൾ അറിവുള്ള ആചാര്യന്മാരെ സേവിക്കേണം. "നീ ഇന്നവിധം ചെയ്യുക, ഇന്നവിധം ജപിക്കുക." എന്നിങ്ങിനെ അവർചെയ്യുന്ന ഉപദേശത്തെ അതിവിശ്വാസത്തോടുകൂടെ അനുഷ്ഠിച്ച് ആ മാർഗ്ഗത്തിൽകൂടെ മൃത്യുവിനെ—മരണദുഃഖപ്രധാനമായ സംസാരത്തെ അതിക്രമിക്കുന്നു. അവക്കുണ്ടായിരിക്കേണ്ടതായ മുഖ്യഗുണം ഗുരൂപദേശത്തിൽ ഉറച്ച വിശ്വാസമാകുന്നുവെന്നു "ശ്രുതിപരായണാഃ" എന്ന വിശേഷണത്താൽ കാണിച്ചു.

27. യാവൽ സംജായതേ കിഞ്ചിത് സത്വം സ്ഥാവരജംഗമം
ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞ സംയോഗാത്തദ്വിദ്ധി ഭരതർഷഭ.

സ്ഥാവരജംഗമം=സ്ഥാവരസ്വരൂപവും ജംഗമസ്വരൂപവുമുള്ള, യാവത്കിഞ്ചിത്സത്വം=എത്രത്തോളമുള്ള ഏതെങ്കിലും പ്രാണിവർഗ്ഗം, സംജായതേ=ഉണ്ടാകുന്നുവോ, തത്=അതു, ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞസംയോഗാത്=ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞന്മാരുടെ ചേൎച്ചകൊണ്ടാണെന്നു്, ഭരതർഷഭ!=ഭരതകുലജാതന്മാരിൽ ശ്രേഷ്ഠ! വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക.

പരാ അപരാ എന്ന രണ്ടുവിധത്തിൽ മുമ്പേ 7_ാംഅദ്ധ്യായത്തിൽ പറഞ്ഞ പ്രകൃതിയെത്തന്നെയാണ് ക്ഷേത്രം ക്ഷേത്രജ്ഞൻ എന്ന പേരിൽ ഇവിടെ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നതു് "ഏതദ്യോനീനിഭൂതാനി" എന്നവിടെ പറഞ്ഞതിനെ ഇപ്പോൾ ഇവിടെസ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. എന്നാൽ മുമുക്ഷുക്കൾക്കു് തൽസംബന്ധം നിമിത്തമുള്ള സംസാരബന്ധത്തിൽനിന്നു മുക്തന്മാരാവാൻ കഴിയുംഎന്നാണിനിയുപദേശിക്കുന്നതു്:_ലോകത്തിൽ ചലിക്കുന്നതുംചലിക്കാത്തതുമായ ഏതൊന്നുണ്ടാകുന്നുവെങ്കിലും അതെത്രതന്നെ ചെറിയതോ വലിയതോ ആയിരുന്നാലും ക്ഷേത്രമെന്നും ക്ഷേത്രജ്ഞനെന്നും പറയപ്പെടുന്ന രണ്ടുവിധമായ പ്രകൃതിയുടെ സംബന്ധം നിമിത്തമാണെന്നു് ഹേ അൎജ്ജുന നീ ധരിച്ചുകൊൾക, ക്ഷേത്രം ഭൂതോൽപത്തിക്കു കാരണമായ അപരാപ്രകൃതി. ക്ഷേത്രജ്ഞൻ=പുരുഷൻ_പരാപ്രകൃതി_ഈ രണ്ടും യോജിക്കുന്നതുകൊണ്ടാണ് ഏതൊന്നിൻെറയും ഉൽപത്തി. ഉൽപത്തി നിമിത്തം കാമകൎമ്മാദിസംസാരകാരണം പരമ്പരയാ പ്രവാഹരൂപേണ അവിച്ഛിന്നമായിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ക്ഷേത്രജ്ഞന്നു്_ജീവന്നു്_ജന്മാദിദുഃഖം അനുഭവിക്കേണ്ടതായി വരുന്നു. അതുകൊണ്ടു മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ ഈ രണ്ടുവിധമായ പ്രകൃതിയോടുള്ള ചേൎച്ചയെ ഉപേക്ഷിക്കുകതന്നെ വേണം. അഗാധമായ ഈ ഉപദേശത്തിലെ സാരം കുറെക്കൂടെ സ്പഷ്ടമാക്കാം:—പ്രകൃതി ജഡയും സത്വാദിഗുണാത്മികയുമാകുന്നു. പുരുഷൻ യഥാൎത്ഥത്തിൽ നിരവയവനും സർവത്ര പരിപൂൎണ്ണനുമാണ്. ഇവൎക്കു തമ്മിൽ ശരിയായ_സത്യമായ_സംബന്ധം ഉണ്ടാവാൻ ന്യായമില്ല. ഉണ്ടായിട്ടുമില്ല. പ്രകൃതിധൎമ്മങ്ങളെ പുരുഷൻ സ്വധൎമ്മങ്ങളെന്നു അനാദ്യവിദ്യാസംബന്ധം നിമിത്തം തെററായിട്ടു സങ്കല്പിച്ചു. ഇതിന്നു അദ്ധ്യാസം എന്നുപേർ. അപ്പോൾ കല്പിതമായ ഈ സംബന്ധത്തെ സച്ഛാസ്ത്രസൽഗുരുസംബന്ധത്താലും സർവേശ്വരോപാസനയാലും സിദ്ധിക്കുന്ന സ്വസ്വരൂപാനുസന്ധാനമാകുന്ന ശസ്ത്രത്താൽ വേരോടുകൂടെ മുറിച്ചുകളഞ്ഞിട്ടു പ്രകൃതികാൎയ്യങ്ങളായ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളെ അനുസ്മരിക്കാതെ സ്വസ്വരൂപത്തെത്തന്നെ നിരന്തരധ്യാനത്താൽ ആത്മത്വേന സാക്ഷാൽകരിക്കേണം. എന്നാൽ മുക്തനാകാം എന്നു സാരം.

28. സമം സർവേഷു ഭൂതേഷു തിഷ്ഠന്തം പരമേശ്വരം
വിനശ്യൽ സ്വവിനശ്യന്തം യഃ പശ്യതി സപശ്യതി.

ഭൂതേഷു=ജനിച്ചിരിക്കുന്ന, സർവ്വേഷു=സർവങ്ങളിലും, സമം=നിർവിശേഷമായും_ഏകരസമായും_വിനശ്യൽസു=നാശിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവയിൽ, അവിനശ്യന്തം=നാശമില്ലാത്തവനായിട്ടു, തിഷ്ഠന്തം=ഇരിക്കുന്നവനുമായ, പരമേശ്വരം=പ്രകൃതികാൎയ്യങ്ങളിൽനിന്നു ഭിന്നനും ഉൽകൃഷ്ടനും നിയന്താവുമായവനെ, യഃപശ്യതി=യാതൊരുവൻ കാണുന്നുവോ, സഃപശ്യതി=അവൻ കാണുന്നു.

ക്ഷേത്രത്തെയും ക്ഷേത്രജ്ഞനേയും വേർതിരിച്ചു കാണിച്ചു കഴിഞ്ഞുവെങ്കിലും ആ വിവേകത്തിന്നിളക്കമില്ലാതിരിപ്പാൻ വീണ്ടും പ്രകാരാന്തരേണ ഉപദേശിക്കുന്നു:—ബ്രഹ്മാവു മുതൽ സ്ഥാവരംവരെയുള്ള ചരാചരങ്ങളെല്ലാം ജനിലക്ഷണവികാരമുള്ളവയാകയാൽ ഭൂതങ്ങൾ എന്ന വിഭാഗത്തിൽ ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ഭൂതങ്ങൾക്കാണ് ജനനമുള്ളത്. ആത്മാവു് നിത്യനായതുകൊണ്ടു ജനിച്ചവനോ ജനിക്കുന്നവനോ അല്ല എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു. ആ ഭൂതങ്ങൾ_ജനിച്ചവയെല്ലാം ജാതിക്രിയാനാമരൂപഗുണവിശേഷങ്ങൾ നിമിത്തം ഒന്നിനോടു മറെറാന്നിന്നു സാദൃശ്യമില്ലാതെ ഭിന്നഭിന്നങ്ങളായിരിക്കും ഇങ്ങിനെയുള്ള സർവ ശരീരങ്ങളിലും ഒരേ നിലയിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ചൈതന്യസ്വരൂപനായ ക്ഷേത്രജ്ഞന്നു നാമരൂപജാതിക്രിയാഗുണസംബന്ധമില്ലാത്തതിനാൽ നിർവിശേഷനായിരിക്കുന്നു. ശൈശവം യൌവ്വനം വാൎദ്ധക്യം എന്ന അവസ്ഥാഭേദങ്ങൾ നിമിത്തം പ്രതിനിമിഷം നശിച്ചുകൊണ്ടുതന്നേ

യിരിക്കുന്ന ആ ഭൂതങ്ങളിൽ യാതൊരു മാററവും കൂടാതെ ഞാൻ ഞാൻ എന്ന ഭാവത്തിനു ഏററക്കുറവില്ലാതെ_യാതൊരു പരിണാമവും ബാധിക്കാതെ_പ്രകൃതിതൽകാർയ്യദേഹാദി സ്വഭാവവികാരങ്ങളിലും ഉൾപ്പെടാതെ ഭിന്നനും ഉൽകൃഷ്ടനും അവയുടെ നിയന്താവും സാക്ഷിയുമായിരിക്കുന്ന പരമേശ്വരൻതന്നെ ഞാൻ എന്നു യാതൊരുവൻ കാണുന്നുവോ അവൻ തന്നെ ആത്മസ്വരൂപത്തെ അറിഞ്ഞവൻ. അവൻ ജീവന്മുക്തൻ. ജന്മജരാമരണാദിവികാരങ്ങളാം ക്ഷേത്രലക്ഷണം. ക്ഷേത്രജ്ഞനായ ഞാൻ ജന്മാദിവികാരസാക്ഷിയായ പരമേശ്വരൻ എന്ന സാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിക്കാതെ "ബ്രഹ്മാഹമസ്മി" എന്ന ഉച്ചാരണംകൊണ്ടു ജീവന്മുക്തനാകയില്ല. സാക്ഷാൽകാരസിദ്ധിക്കായി നിരന്തരധ്യാനനിഷ്ഠ അത്യാവശ്യമെന്നു സാരം.

29. സമം പശ്യൻ ഹി സർവത്ര സമവസ്ഥിത മീശ്വരം
നഹി നസ്ത്യാത്മനാത്മാനം തതോ യാതി പരാം ഗതിം.

സർവ്വത്ര=സർവ്വത്തിലും, സമവസ്ഥിതം=സമ്യക്കാകുംവിധം വസിക്കുന്നവനും, സമം=ഏകരസസ്വരൂപനും, ഈശ്വരം=നിയന്താവുമായ, ആത്മാനം=ആത്മാവിനെ, പശ്യൻ=കാണുന്നവൻ, ഹി=യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ട്, ആത്മനാ=ആത്മാവുകൊണ്ടു, ആത്മാനം=ആത്മാവിനെ, നഹിനസ്തി=ഹനിക്കുന്നില്ല. തതഃ=അതുകൊണ്ടു, പരാംഗതിം=പരഗതിയെ, യാതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

മേൽപറഞ്ഞ രീതിയിൽ നിരന്തരധ്യാനനിഷ്ഠകൊണ്ട്. ബ്രഹ്മാദിസ്തംബപർയ്യന്തമുള്ള സർവ്വശരീരത്തിലും ഉൽകർഷാപകർഷഭാവഭേദമില്ലാതെ ഏകരസസ്വരൂപനായിട്ടു വസിക്കുന്ന സർവ്വത്രപരിപൂർണ്ണനും സർവ്വനിയന്താവുമായ ആത്മാവുതന്നെ ഞാൻ എന്ന് യാതൊരുവൻ കാണുന്നുവോ അവൻ അവനെത്തന്നെ അധഃപതിപ്പിക്കുന്നില്ല. ജനനാദിസർവ്വവികാരങ്ങളുമില്ലാതിരിക്കുന്ന സ്വാത്മാവിനെ_നിരതിശയജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപനെ_ജനിച്ചവൻ മരിക്കുന്നവൻ പുണ്യവാൻ പാപി എന്നിങ്ങിനെ വിചാരിച്ച് പുനഃപുനഃ സംസാരചക്രത്തിൽ ചുററിത്തിരിയുവാൻ ഇടവരുത്തുകയെന്നതു യാതൊന്നോ അതുതന്നെയാകുന്നു തന്നെ താൻതന്നെ ഹനിക്കുക അധഃപതിപ്പിക്കുക എന്നതിന്നർത്ഥം. തൻെറ യഥാർത്ഥസ്വരൂപത്തെ ശ്രവണമനനാദികൾകൊണ്ടറിഞ്ഞവനാകട്ടെ പ്രാരബ്ധാവസാനത്തിൽ പരമഗതിയെ_വിദേഹകൈവല്യത്തെ_പ്രാപിക്കുന്നു

30. പ്രകൃത്യൈവചകർമ്മാണി ക്രിയമാണാനി സർവശഃ
യഃ പശ്യതി തഥാത്മാനമകർത്താരം സപശ്യതി.

പ്രകൃത്യാ ഏവ=പ്രകൃതിയാൽതന്നെ, കർമ്മാണി സർവ്വശഃ=കർമ്മങ്ങളെല്ലാം, ക്രിയമാണാനിച=ചെയ്യപ്പെടുന്നവയായിട്ടും, യഃ പശ്യതി=യാതൊരുവൻ കാണുന്നുവോ, തഥാ ആത്മാനം=ആത്മാവിനേയും, അകർത്താരം=കർത്താവല്ലെന്ന്, യഃ പശ്യതി=യാതൊരുവൻ കാണുന്നുവോ, സഃ പശ്യതി=അവൻ കാണുന്നു.

ഓരോ വ്യക്തിയിലും ശൂരത്വഭീരുത്വാദിഭിന്നഗുണങ്ങളോടുകൂടെ വിഭിന്നപുണ്യപാപകർമ്മങ്ങളെ ചെയ്തും ഫലം അനുഭവിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ജീവന്മാർ വിഭിന്നങ്ങളായിരിക്കേ സർവ്വഭൂതങ്ങളിലും സമസ്വരൂപൻ ജീവനെന്നുള്ള ദർശനം യതിക്കെങ്ങിനെയുണ്ടാകും എന്നുള്ള ശങ്കക്കു സമാധാനം:—അങ്ങിനെ ശങ്കിക്കേണ്ട. ബുദ്ധിവൃത്തിയിൽ പ്രതിഫലിച്ച ആഭാസചൈതന്യത്തിന്നാണ് കർമ്മകർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദികൾ, പരമാത്മാവിന്നല്ല. എന്നു കാണിക്കുന്നു:—ദേഹേന്ദ്രിയപ്രാണമനോബുദ്ധ്യാദികളായി പരിണമിച്ചതും കാർയ്യകാരണകർത്തൃത്വഹേതുവായിരിക്കുന്നതുമായ യാതൊരു മായയോ, ആ മായതന്നെയാകുന്നു ശ്രോത്രാദികളായ ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങളേയും വാഗാദികളായ കർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങളേയുംകൊണ്ടു വിധിനിഷേധവേദവാക്യങ്ങളാൽ അനുവദിക്കപ്പെട്ടതോ നിഷേധിക്കപ്പെട്ടതോ ആയ സകലവിധ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യുന്നതും ഫലം അനുഭവിക്കുന്നതും എന്നും മനോബുദ്ധ്യാദികളെ അതിക്രമിച്ചും അവയുടെ വ്യാപാരങ്ങൾക്കു സാക്ഷിയായും ഇരിക്കുന്ന സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപനായ ആത്മാവ് യാതൊന്നും ചെയ്യുയോ അനുഭവിക്കുകയോ ചെയ്യുന്നില്ലെന്നും ഏതൊരുവൻ സമാധിയിൽ അനുഭവരൂപേണ കാണുന്നുവോ അവൻ മാത്രമേ ആത്മാവിൻെറ യഥാർത്ഥസ്വരൂപത്തേ അറിയുന്നുള്ളു. അവൻ മാത്രം മുക്തിക്കർഹൻ എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം.

31. യദാഭൂതപൃഥഗ്ഭാവ മേകസ്ഥമനുപശ്യതി
തത ഏവച വിസ്താരം ബ്രഹ്മസംപദ്യതേ തദാ.

യദാ=എപ്പോൾ, ഭൂതപൃഥഗ്ഭാവം=ഭൂതങ്ങളുടെ ഭിന്നത്വം, ഏകസ്ഥം=ഒന്നിൽ ഇരിക്കുന്നതായിട്ടു, അനുപശ്യതി=അനുസരിച്ചു കാണുന്നുവോ, തതഃ ഏവച=ആ ഒന്നിൽനിന്നുതന്നെ, വിസ്താരം=വിസ്താരത്തെയും കാണുന്നുവോ, തദാ ഏവ=അപ്പോൾതന്നെ, ബ്രഹ്മസമ്പദ്യതേ=ബ്രഹ്മമായി ഭവിക്കുന്നു.

"സർവ്വഭൂതങ്ങളിലും ആത്മാവു സമമായിരിക്കുന്നു. സർവ്വഭൂതങ്ങളും ആത്മാവിൽ ഇരിക്കുന്നു" വെന്നിങ്ങിനെ ആധാരം ആധേയം എന്ന നിലയിൽ പ്രപഞ്ചവും ആത്മാവും എന്ന രണ്ടിനെപ്പററിപ്പറഞ്ഞിരിക്കേ ഇപ്പോൾ അദ്വൈതത്തെ കാണുന്നവൻ കൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കുന്നുവെന്ന വചനം വ്യാഹതം—പൂർവ്വാപരവിരുദ്ധം—ആകുന്നുവെന്നു ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ സമാധാനം പറയാം കേൾക്കുക: — ആ ശങ്ക ശരിയല്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ കാരണത്തിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ല കാര്യം എന്നന്യായത്തെ മറക്കരുത്. മണ്ണിൽനിന്നുണ്ടായ ഘടാദി പദാർത്ഥങ്ങൾ ആ നിലയിൽ കാണപ്പെടുന്ന സമയത്തിലും മണ്ണുതന്നെ. നാമരൂപങ്ങളുടെ ഉൽപത്തിക്കുമുമ്പും നാശാനന്തരവും മണ്ണുതന്നെ. എന്ന അനുഭവമുണ്ടല്ലോ. അതുപോലെ ആകാശാദിഭൂതങ്ങളും തൽകാര്യമായ ലോകവും വിഭിന്നങ്ങളായിട്ടു ബാഹ്യദൃഷ്ട്യാ കാണപ്പെടുന്നുവെങ്കിലും ആവക സകല ഭൂതങ്ങളും ഏകമായ ആത്മസത്തയിൽ ഇരിക്കുന്നു. ആ ഏകത്തിൽനിന്നുതന്നെ ഇങ്ങിനെ നാനാവിധനാമരൂപങ്ങളോടുകൂടെ വിസ്താരത്തെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. നാശാനന്തരം ആത്മമാത്രമായി ഭവിക്കയും ചെയ്യുന്നു. സച്ഛാസ്ത്രസൽഗുരൂപദേശാനുസ്മരണം ശ്രവണമനനാദ്യഭ്യാസദാർഢ്യത്താൽ എപ്പോൾ സാക്ഷാൽകരിക്കുന്നുവോ അപ്പോൾ ആ യതി ബ്രഹ്മമായി ഭവിക്കുവാൻ അർഹനായി. സൂര്യോദയത്തിന്നുമുമ്പേ പ്രതീതമായിരുന്ന അന്ധകാരം സൂര്യോദയത്തിൽ ഇല്ലാതെ ആകുന്നതുപോലെ ആത്മസ്വരൂപബോധമാകുന്ന സൂര്യൻ ഉദിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ അതുവരെ കണ്ടിരുന്ന പ്രപഞ്ചം—മനഃകല്പിതതുച്ഛവസ്തു—അന്ധകാരസദൃശമായിരുന്ന അജ്ഞാനം—ആ ക്ഷണത്തിൽ ഇല്ലാതെ ആയി. പ്രപഞ്ചമെന്ന പ്രതീതിക്കധിഷ്ഠാനമായിരുന്ന പരമാത്മാവിനെ ബോധിപ്പിക്കുവാനുള്ള ഉപായമായിട്ടു ആധാരാധേയത്വകല്പനം ചെയ്തതല്ലാതെ പ്രപഞ്ചം സത്യമെന്നുള്ള അഭിപ്രായം ആ ശ്രുതിവാക്യങ്ങൾക്കില്ല. അതിനാൽ അധിഷ്ഠാനം ദർശിക്കുമ്പോൾ ആരോപം ഇല്ലാത്തതുതന്നെയെന്നനുഭവിച്ചറിയുന്നു. രജ്ജുതത്വം അറിയുന്നതുവരെ പ്രതീതമായ സർപ്പദർശനം ഭ്രാന്തജ്ഞാനം. വസ്തുവായ രജ്ജുവിനെ അറിഞ്ഞതോടുകൂടെ ഭ്രാന്തി നശിക്കയും ചെയ്തതുപോലെ സമാധിയിൽ ആത്മസാക്ഷാൽകാരമുണ്ടായ ഉടനെ യതി ബ്രഹ്മസ്വരൂപനായി ഭവിച്ചുവെന്നതിൽ സംശയത്തിന്നവകാശമില്ല. പെട്ടിയിൽ പണമിരിക്കുന്നതുപോലെ ആധാരാധേയത്വം ആത്മാവിന്നും പ്രപഞ്ചത്തിന്നും തമ്മിലില്ല. രജ്ജുവിൽ സർപ്പമെന്നപോലെ ആധാരാധേയത്വം ആത്മാവിന്നും പ്രപഞ്ചത്തിന്നും ഉണ്ടെന്നു സാരം. സത്യമായതു രജ്ജു മാത്രം. അതിനെ അതായിട്ടുതന്നെ അറിയാതെ പാമ്പായിട്ടു ധരിച്ചതുപോലെ ആത്മാവിനെതന്നെ പ്രപഞ്ചമാണെന്നു തെററായിട്ടു ധരിച്ചുവെന്നു ധരിക്കേണം.

32 അനാദിത്വാന്നിർഗ്ഗുണത്വാത് പരമാത്മായമവ്യയഃ
ശരീരസ്ഥോപികൌന്തേയ നകരോതി നലിപ്യതേ

അനാദിത്വാത്=ആദിയില്ലാത്തതെന്ന ഹേതുവാലും, നിർഗ്ഗുണത്വാത്=ഗുണങ്ങളോടുകൂടാത്തത് എന്ന ഹേതുവാലും, അവ്യയഃ=വ്യയരഹിതനായ, അയംപരമാത്മാ=ഈ പരമനായ ആത്മാവു, ശരീരസ്ഥഃ അപി=ശരീരത്തിലിരിക്കുന്നവനാണെങ്കിലും, കൌന്തേയ=കുന്തീപുത്ര!, നകരോതി=ചെയ്യുന്നില്ല, നലിപ്യതേ=സ്പർശിക്കപ്പെടുന്നതുമില്ല.

ആത്മാവു സർവ്വഭൂതങ്ങളിലും സമസ്വഭാവനായിരിക്കുന്നുവെന്നു ഇതിന്നുമുമ്പേ പറഞ്ഞിരിക്കയാൽ ഭൂതങ്ങളുടെ നാശത്തിൽ ആത്മാവും നശിക്കും, എന്ന ഒരു ശങ്ക. തിജ്ജിന്നാശ്രയമായ വിറകു നശിക്കുമ്പോൾ തീയും നശിക്കുന്നതുപോലെ എന്ന് ശങ്കക്കു ബീജം. ഉപാധി നശിക്കുമ്പോൾ ഉപഹിതവും നശിക്കും എന്നതു സാമാന്യമായ ന്യായം. അതുകൊണ്ടു ഉപാധിയായ ദേഹേന്ദ്രിയാദിസംഘാതത്തിൻെറ നാശത്തിൽ ആത്മാവിന്നു നാശം സംഭവിക്കും. അപ്പോൾ നിത്യനല്ലെന്നു വരുന്നു. കുതിര സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ അതിലിരിക്കുന്ന

സാരഥിയും സഞ്ചരിക്കുന്നതുപോലെ പ്രകൃതി കർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യുമ്പോൾ പ്രകൃതികാര്യങ്ങളിലിരിക്കുന്ന ആത്മാവിന്നും കർമ്മകർത്തൃത്വവും തൽഫലഭോക്തൃത്വവും സംഭവിക്കും. അതിനാൽ അകർത്താവ് അഭോക്താവ് നിർവ്വികാരിയെന്ന നില ആത്മാവിന്നില്ല. എന്നിങ്ങിനെ കഴിഞ്ഞ രണ്ടു ശ്ലോകത്തിൽ പറഞ്ഞ തത്വത്തെക്കുറിച്ചു വീണ്ടും ശങ്കിച്ച് അതിന്നു സമാധാനം പറയുന്നു:—മുകളിൽ പറഞ്ഞ രണ്ടുവിധ ശങ്കക്കും അവകാശമില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ:—ആത്മാവ് അനാദിയാകുന്നു. ഉൽപത്തിക്കു കാരണങ്ങൾ നിമിത്തം, ഉപാദാനം, എന്ന രണ്ടാണ്. ആത്മാവിനെ ജനിപ്പിച്ചവനായിട്ടോ ആത്മാവിൻെറ അധിപനായിട്ടോ ആരുമില്ല. അല്ലെങ്കിൽ ജനിക്കുക എന്ന ആദ്യത്തെ വികാരം ആത്മാവിന്നില്ല "അജോനിത്യഃ" എന്നാണ് ശ്രുതിവചനം. ഏതിന്നവയവമുണ്ടോ അതിന്നാദിയും വികാരവും ഉണ്ട്. അവയവനാശത്തിൽ അവയവിക്കും നാശമുണ്ട്. ആത്മാവ് നിരവയവനാകയാൽ ആദിയുമില്ല നാശവുമില്ല. ഭൂതങ്ങൾക്കു കാരണമുണ്ട്. കാരണനാശത്തിൽ ഭൂതനാശം സമ്മതംതന്നെ. കാരണമില്ലാത്തതിനാൽ ആത്മാവിന്നു നാശമില്ല. ശബ്ദാദികളോ ഇച്ഛാദ്വേഷാദികളോ ഗുണകാര്യങ്ങളായ പ്രാണാദികളൊ ആത്മാവിന്നില്ലാത്തതിനാലും ആത്മാവിന്നു നാശമില്ല. "നിർഗ്ഗുണം നിഷ്കലം" "അപ്രാണാഹ്യമനോശുഭ്രഃ" എന്നാണ് ശ്രുതിപ്രമാണം. ഗുണമായ കാരണത്തിൻെറ നാശത്തിൽ ഗുണിയും നശിക്കും എന്ന ന്യായവും നിർഗ്ഗുണനായ ആത്മാവിനെ ബാധിക്കുന്നില്ല, അതുകൊണ്ടും ആത്മാവിന്നു നാശമില്ല. "നിത്യോനിത്യാനാം" എന്നാണ് ശ്രുതിവചനം. അനാദിയും നിർഗ്ഗുണരൂപമായതുകൊണ്ടു കാരണനാശംകൊണ്ടോ ഗുണനാശംകൊണ്ടോ ആത്മാവിന്നു നാശമില്ലെങ്കിലും ഘടമെന്നപോലെ അന്യത്തിൽനിന്നോ വായുവെന്നപോലെ സ്വഭാവത്താലോ നാശം വന്നുകൂടെയോ എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—പരമാത്മാവാകയാൽ അന്യത്തിൽനിന്നും സ്വതെതന്നെയും നാശം ആത്മാവിന്നില്ല. അവ്യക്തത്തെക്കാൾ അതിസൂക്ഷ്മവും നിരവയവവും ആയതുകൊണ്ടു ഖഡ്ഗം അഗ്നിയെന്നിവക്കു വിഷയമല്ലാത്തതിനാൽ അന്യവസ്തുവിൽനിന്നും നാശമില്ല. അഹംപ്രത്യയാർത്ഥത്വംനിമിത്തം എല്ലാവരിലും ഞാൻ ഞാൻ എന്ന അനുഭവത്താൽ പ്രകാശിക്കുന്നതുകൊണ്ടു സ്വതെ നശിക്കുന്നതുമല്ല. ബുദ്ധ്യാദിസ്ഥൂലാന്തഭാവങ്ങളും നശിക്കുന്നതിൻെറ സാക്ഷിയും നിരാകാരനും നിത്യനും പരിപൂർണ്ണനുമായ ആത്മാവിന്നു നാശമില്ല. ശരീരം ആത്മാവിന്നധികരണമാകയാൽ അതിൻെറ നാശത്തിൽ നാശം സംഭിക്കുകയില്ലെയോ എന്നും ശങ്കിക്കേണ്ട. ആത്മാവ് സർവ്വത്തിന്നും അധിഷ്ഠാനം സ്വതേ അന്യാശ്രയമില്ലാതെ സ്വമഹിമാവിൽത്തന്നെ സത്യജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപേണ വിളങ്ങുന്ന ആത്മാവ് ശരീരത്തിലിരിക്കുന്നുവെന്നുള്ള ശാസ്ത്രവാക്യങ്ങൾക്കു ശരീരത്തിൽ സാക്ഷാൽകരിക്കുന്നുവെന്നു മാത്രമാണഭിപ്രായം. ഘടാന്തർഗ്ഗതമായ ആകാശം ഘടാഭാവത്തിൽ ഇല്ലാതാകാത്തതുപോലെ ശരീരാഭാവത്തിൽ ആത്മാവില്ലാതെ ആകുന്നില്ല. അയസ്കാന്തസാന്നിദ്ധ്യത്തിൽ ചലിക്കുന്ന സൂചിയുടെ ചലനാദിവ്യാപാരം ആ അയസ്കാന്തത്തെ സംബന്ധിക്കാത്തതുപോലെ ആത്മസാന്നിദ്ധ്യത്താൽ പ്രകൃതികാര്യങ്ങളായ ബുദ്ധ്യാദികൾ പുണ്യപാപരൂപങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യുമ്പോൾ ആത്മാവൊന്നും ചെയ്യുന്നില്ല. നിരവയവനും പരിപൂർണ്ണനുമായ ആത്മാവിന്നു ചലനക്രിയക്കവകാശമില്ല. "വൃക്ഷ ഇവസ്തബ്ധോ ദിവിതിഷ്ഠതി" വൃക്ഷമെന്നപോലെ ചലിക്കാതെ—സ്വസ്ഥാനത്തിൽനിന്നിളകാതെ പ്രകാശസ്വരൂപനായിരിക്കുന്നു എന്നാണ് ശ്രുതി. ശരി; സ്വതെകർമ്മമില്ല എങ്കിലും ദേഹസ്ഥനായതുകൊണ്ടു ദേഹേന്ദ്രിയാദികൾ ചെയ്യുന്ന കർമ്മത്തോടു സംബന്ധമുണ്ടാകാമെല്ലൊ എന്നും ശങ്കിക്കേണ്ട. "തൽസംയോഗീച പഞ്ചമഃ" എന്ന സ്മൃതിവചനത്താൽ പാപംചെയ്യുന്നവനോടു ചേർച്ചയുള്ളവനും പാപിതന്നെയെന്ന ന്യായം ആത്മാവിൽ യോജിക്കുകയില്ല. സംഗംഉണ്ടെങ്കിലല്ലേ പാപബാധ. സംഗമില്ലാതെ ദൂരെഇരിക്കുന്നവനെ പാപംബാധിക്കയില്ലെല്ലോ. അതുപോലെ നിരവയവത്വം നിമിത്തം ദേഹാദിസംബന്ധമില്ലാത്ത ആത്മാവിന്നു ദേഹാദി കൃതപുണ്യപാപകർമ്മസ്പർശത്തിന്നും അവകാശമില്ല. അതുകൊണ്ടു നിത്യശുദ്ധബുദ്ധമുക്തസ്വഭാവ ആത്മാ എന്നുള്ള ശ്രുതിക്കു യാതൊരുവിധത്തിലും ബാധയില്ല.

33. യഥാസർവ്വഗതം സൌക്ഷ്മ്യാദാകാശം നോപലിപ്യതേ
സർവ്വത്രാവസ്ഥിതോദേഹേ തഥാത്മാനോപലിപ്യതേ.

സർവ്വഗതം=എങ്ങും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന, ആകാശം=ആകാശം, സൌക്ഷ്മ്യാത്=അതിസൂക്ഷ്മത്വംനിമിത്തം, യഥാ ന ഉപലിപ്യതെ=എപ്രകാരംലേപനംചെയ്യപ്പെടുന്നില്ലയോ, തഥാ=അപ്രകാരം, സർവ്വത്രദേഹേ=എല്ലാഭൂതങ്ങളിലും, അവസ്ഥിതഃ ആത്മാ=സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ആത്മാവ്. ന ഉപലിപ്യതേ=സ്പർശിക്കപ്പെടുന്നില്ല.

ആത്മാവിൽ കർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദി യാതൊരുവിധവികാരവും ഇല്ലെന്നുറപ്പിച്ചതിനെ മന്ദാധികാരികൾക്കുടെ ധരിച്ച് സ്വരൂപസാക്ഷാൽകാരംസമ്പാദിച്ച് സംസാരബന്ധത്തിൽ നിന്നു മുക്തന്മാരാകേണം എന്ന കരുണയോടുകൂടെ സ്ഥൂണാഖനനന്യായേന (കുത്തിയുറപ്പിക്കുന്ന മട്ടിൽ) സ്ഥാപിതമായതിനെത്തന്നെ വീണ്ടും ദൃഷ്ടാന്തപൂർവ്വം ഉറപ്പിക്കുന്നു:—ശരീരേന്ദ്രിയപ്രാണമനോബുദ്ധ്യാദിസംഘാതമായ ഉപാധി അതിൻെറ പ്രാരബ്ധാനുസരണം ഇരിക്കുകയോ നശിക്കുകയോ എന്തോ ചെയ്തുകൊള്ളട്ടെ അവയാൽ ചെയ്യപ്പെടുന്ന യാതൊരു വ്യാപാരവും തൽഫലഭൂതസുഖദുഃഖാദ്യവസ്ഥാഭേദങ്ങളും ആത്മാവിനെ ബാധിക്കുന്നില്ല. ഏതൊരു മനുഷ്യനും വിചാരജന്യജ്ഞാനത്താൽ ആത്മാനന്ദമൂർത്തിയായിട്ടു ജീവന്മുക്തപദവിയിൽ പരിലസിച്ചുകൊള്ളേണം. ഞാൻ കർത്താവ്, ഭോക്താവെന്നഭാവത്തിനു ഒരുവിധത്തിലും അവകാശമില്ല. എങ്ങിനെയെന്നാൽ:—ആകാശം സർവ്വത്രനിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അവയവമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു ഗമനാഗമനാദിവ്യാപാരം ആകാശത്തിലിരിക്കുന്നില്ല. ഘടംമഠം എന്നിങ്ങിനെ കാണപ്പെടുന്നതും കാണപ്പെടാത്തതുമായ സർവ്വമൂർത്തദ്രവ്യങ്ങളിലും വ്യാപ്തി ആകാശത്തിനുണ്ട്. തന്നാൽ വ്യാപിക്കപ്പെടുന്ന ഏതൊരു വസ്തുവിനെ കാട്ടിലും അതിസൂക്ഷ്മമായതുകൊണ്ടു ആവക വസ്തുക്കളുടെസ്ഥിതി ഗത്യാദികളായ യാതൊരുവ്യാപാരമോ തൽഫലമോ ആകാശത്തെ ബന്ധിക്കുകയോ സ്പർശിക്കുകയോ വികാരപ്പെടുത്തുകയോ ചെയ്യുന്നില്ല. അതുപോലെ ആത്മാവ് സകലചരാചര മൂർത്താമൂർത്തദ്രവ്യങ്ങളിലും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നുവെങ്കിലും അവയുടെ വ്യാപാരങ്ങളോ തൽഫലങ്ങളോ ശീതവാതാതപങ്ങളോ ആത്മാവിനെ സ്പർശിക്കുന്നില്ല, എന്നു സൂക്ഷ്മദൃഷ്ട്യാ കണ്ടുകൊള്ളേണം. ഇപ്രകാരമുള്ള ശരിയായ കാഴ്ചയാൽ (സമ്യഗ്ദർശനത്താൽ) അവിദ്യാബന്ധത്തിൽനിന്നു വിട്ടിരിക്കുന്ന യതികൾക്ക് യാതൊരുവിധ കർമ്മബാധയുമില്ല. ഏതുകാലത്തിലും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. ഇനി ഉണ്ടാകയുമില്ല. അന്ധകാരസദൃശമായ അജ്ഞാനത്താൽ ഉണ്ടെന്നുള്ള ഭ്രാന്തിയുണ്ടായി. വിചാരജന്യമായ ജ്ഞാനത്താൽ അതു നശിക്കയുംചെയ്തു. ആനന്ദമനുഭവിച്ചുംകൊണ്ടു ജീവന്മുക്തിസുഖത്തെയും ശരീരപാതാനന്തരം കൈവല്യത്തെയും അടഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ, എന്നു അജ്ഞാനനിവൃത്ത്യുപായത്തെ ഉപദേശിച്ച പരമഗുരുവിനെ മറക്കാതെയിരിക്കുന്ന ഏതൊരു വിവേകിക്കും ഈ സ്ഥാനം എന്നെന്നും ഉള്ളതുതന്നെ എന്നു ധരിച്ചുകൊള്ളേണം. ഇത്രയും പറഞ്ഞതിൽനിന്നു യാതൊരു കർമ്മവും ആത്മാവിനെ ബാധിക്കാത്തതുകൊണ്ടു എന്തുംചെയ്യാമെല്ലോ എന്നാരെങ്കിലും വിചാരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അവരത്യന്തം അവിവേകികൾ എന്നു മാത്രമേ പറവാനുള്ളു. ശ്രവിച്ചതും പഠിച്ചതും ശ്രമിച്ചതുമെല്ലാം എന്നു മാത്രമല്ല മനുഷ്യജന്മംസിദ്ധിച്ചതും നിഷ്ഫലം എന്നറിഞ്ഞ് സദാസമസ്വഭാവത്തെ പരിത്യജിക്കാതെ സമ്പൂർണ്ണവൃത്ത്യാ സ്ഥിതിചെയ്യേണ്ടതാവശ്യം.

34. യഥാപ്രകാശയത്യേകഃ കൃൽസ്നം ലോകമിമംരവിഃ
ക്ഷേത്രം ക്ഷേത്രീതഥാ കൃൽസ്നം പ്രകാശയതി ഭാരത!

ഏകഃരവിഃ=ഒരുസൂര്യൻ, ഇമം കൃത്സ്നം ലോകം=ഈ സർവ്വലോകത്തെ, യഥാപ്രകാശയതി=എപ്രകാരം പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നുവോ, തഥാക്ഷേത്രീ=അപ്രകാരം ആത്മാവ്, ഭാരത!=ഹേ ബുദ്ധിശാലിൻ, കൃത്സ്നം ക്ഷേത്രം=സമസ്തശരീരത്തെയും, പ്രകാശയതി=പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു.

ശ്രുതി,യുക്തി, അനുഭവം എന്ന മൂന്നുവിധത്തിലും നിരൂപണംചെയ്യുമ്പോൾ പ്രകൃതിയും തൽകാര്യമായ ജഗത്തും പരമാത്മാവിനെ ബന്ധിക്കുന്നില്ല. പരമാത്മാവിൽ പ്രകൃതി, ബീജത്തിൽ അങ്കുരശക്തിയെന്നപോലെ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നുവെന്നറിഞ്ഞിട്ടു ആത്മാവു സമനിലയിൽ സർവ്വദാസ്വസ്വരൂപേണ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നുവെന്നറിയുന്ന യതി മുക്തനാകുന്നുവെന്നു സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നു ക്ഷേത്രജ്ഞനെ വേർതിരിച്ചറിവാനീയദ്ധ്യായത്തിൽ വിവരിച്ച സകലസംഗതികളേയും ചുരുക്കിക്കാണിച്ചുംകൊണ്ടദ്ധ്യായത്തെ ഉപ

സംഹരിക്കുന്നു:—ഒരേ ഒരുസൂര്യൻ ഭൂമ്യാദിസകലലോകത്തെയുംപ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു. ജഡങ്ങളായ ഘടാദിസകലപദാർത്ഥങ്ങൾക്കും പ്രകാശം സൂര്യൻ നിമിത്തമുണ്ടാകുന്നു. ഘടമാണിത്, പടമാണിത്, എന്നിങ്ങിനെ പദാർത്ഥങ്ങളുടെ സ്ഫുരണം തേജോനിധാനമായ സൂര്യൻ നിമിത്തമുണ്ടാകുന്നു. പദാർത്ഥങ്ങൾ അനേകം. സൂര്യൻ ഏകൻ. ആ പദാർത്ഥങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന സൂര്യനോ സ്വപ്രകാശത്താൽ സ്വതേ വിളങ്ങുന്നു. പദാർത്ഥങ്ങളുടെ നാനാത്വം ഉച്ചനീചത്വം ഒന്നും സൂര്യനെ സംബന്ധിക്കുന്നില്ല. ഇതുപോലെ പ്രകൃതിയേയും തൽകാര്യമായ സകലവസ്തുക്കളേയും ക്ഷേത്രം എന്നു അദ്ധ്യായാരംഭത്തിൽ പറഞ്ഞ ബ്രഹ്മാദിസ്തംബപര്യന്തമുള്ള സർവ്വമൂർത്തികളേയും ഉള്ളിലും പുറത്തും വ്യാപിച്ചുകൊണ്ടു് ക്ഷേത്രീ–ക്ഷേത്രജ്ഞൻ ആത്മാവ്–സ്വസാന്നിദ്ധ്യത്താൽ അതാതുനിലയിൽ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നു. ക്ഷേത്രം-കൃഷി-ക്ഷേത്രജ്ഞൻ കൃഷിസ്ഥലത്തെ കാണുന്നവൻ രണ്ടും രണ്ടെന്നതുപോലെ ശരീരവും ആത്മാവും രണ്ടും ഭിന്നം. കാണുന്നവൻ കാണത്തക്കത്. പ്രകാശ്യം പ്രകാശകൻ, ഭരിക്കുന്നവൻ ഭരിക്കുവാനുള്ള വസ്തു എന്ന ബഹുവിധത്തിൽ ആത്മാവിനു പ്രകൃതിയിൽനിന്നു ഭേദമുണ്ടെന്നുള്ള കാഴ്ചയാണ് ബന്ധനിവൃത്തിക്കുള്ള പരമോപായം എന്നു് സൂചിപ്പിച്ചു.

35. ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞയോ രേവമന്തരം ജ്ഞാനചക്ഷുഷാ
ഭൂതപ്രകൃതിമോക്ഷംച യേവിദുര്യാന്തിതേ പരം.

ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞയോഃ=ക്ഷേത്രത്തിൻെറയും ക്ഷേത്രജ്ഞൻെറയും, ഏവം അന്തരം=ഇപ്രകാരമുള്ള ഭേദത്തേയും, ഭൂതപ്രകൃതി മോക്ഷംച=ഭൂതത്തിൻെറയും പ്രകൃതിയുടേയും അഭാവത്തെയും, ജ്ഞാനചക്ഷുഷാ=അറിവാകുന്ന കണ്ണുകൊണ്ടു, യേ വിദുഃ=ഏതൊരുത്തർ അറിയുന്നുവോ, തേ=അവർ, പരം=പരബ്രഹ്മത്തെ, യാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു.

ഈ അദ്ധ്യായത്തിലെ സാരാംശത്തെയും ഫലത്തെയും സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടവസാനിപ്പിക്കുന്നു:—പ്രകൃതിയെ ക്ഷേത്രം എന്ന ശബ്ദത്താലും പുരുഷനെ ക്ഷേത്രജ്ഞൻ എന്ന ശബ്ദത്താലും കാണിച്ചു. ശരീരം–സകലമൂർത്തദ്രവ്യവും പ്രകൃതിപരിണാമം–അതിനെ അറിയുന്ന ക്ഷേത്രജ്ഞൻ പുരുഷൻ. ചൈതന്യസ്വരൂപം. പ്രകൃതിപരിണാമജഗത്ത് അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമായ വസ്തു. അറിയുന്നവൻ പുരുഷൻ. ഇങ്ങിനെ രണ്ടിന്നും ഭേദമുണ്ടു്. ക്ഷേത്രജ്ഞൻ ആത്മാവു്. ക്ഷേത്രം ശരീരം. എന്നു് ഇവിടെ സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ടു്. രണ്ടിൻെറയും ഭേദത്തെ അറിവാകുന്ന സൂക്ഷ്മദൃഷ്ടികൊണ്ടു കാണേണം. അതുപോലെതന്നെ ഭൂതപ്രകൃതിമോക്ഷത്തെയും അറിയേണം. ഭൂതമെന്നാൽ സ്ഥൂലമായി കാണപ്പെടുന്ന സർവ്വവും അടങ്ങീട്ടുള്ള ലോകം. പ്രകൃതിയെന്നാൽ അസ്പഷ്ടനാമരൂപാത്മകവും ജഗൽകാരണവുമായ അവ്യക്തം; അതു രണ്ടും വാസ്തവമല്ല. അജ്ഞാനാവസ്ഥയിൽ, നിദ്രാകാലത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന പദാർത്ഥമെന്നപോലെ കാണപ്പെടുന്ന ശരീരാദിസർവ്വവും ജ്ഞാനോദയത്തിൽ മിഥ്യാഭൂതമെന്നും അറിയേണം. ആ അറിവിൻെറ സ്വരൂപത്തെയും ഉണ്ടാവാനാവശ്യമായ ശ്രവണമനനാദികളെയും പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഇങ്ങിനെ പ്രകൃതിയേയും തൽകാര്യമായ ജഗത്തിനെയും മിഥ്യയാണെന്നും നിത്യശുദ്ധബുദ്ധമുക്തസ്വഭാവനായ ആത്മാവു മാത്രം സത്യമെന്നും ആ ആത്മാവുതന്നെ ഞാനെന്നും കരതലാമലകംപോലെ അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന യതികൾ ശരീരപാതാനന്തരം കൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു.

ഇതി ശ്രീമൽ ഭഗവൽഗീതാ സൂപനിഷത്സു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദേ ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞവിഭാഗയോഗോനാമ ത്രയോദശോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ

ശുഭം ഭൂയാൽ.

ഓം നമോഭഗവതേവാസുദേവായ.

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 14-ാംഅദ്ധ്യായം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

1. പരം ഭൂയഃ പ്രവക്ഷ്യാമി ജ്ഞാനാനാം ജ്ഞാനമുത്തമം
യൽജ്ഞാത്വാമുനയഃ സൎവ്വേ പരാം സിദ്ധിമിതോ ഗതാഃ.

കഴിഞ്ഞ അദ്ധ്യായത്തിൽ ശരീരത്തിൽനിന്നു വേറിട്ടിരിക്കുന്ന ആത്മാവ് നിത്യമുക്തനും സച്ചിദാനന്ദഘനസ്വരൂപനുമാണെന്നും സദസദ്യോനികളിൽ ജനിപ്പാൻ കാരണം ഗുണസംഗമാണെന്നും സ്ഥാപിച്ചതിൻെറ ശേഷം ഗുണങ്ങളുടെ സ്വരൂപത്തെയും, ആ ഗുണങ്ങൾ പുരുഷനെ എങ്ങിനെ ബന്ധിക്കുന്നു, പുരുഷനു ഗുണബന്ധമോചനം എങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും എന്ന സംഗതികളെയും വിസ്തരിച്ചു കാണിക്കുവാൻ 14-ാം അധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നു.

ജ്ഞാനം=ഈ അറിവ്, ജ്ഞാനാനാം=ഇതരജ്ഞാനങ്ങളുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ, പരം ഉത്തമം=അത്യന്തം ഉൽകൃഷ്ടമാകുന്നു, ഭൂയഃ=വീണ്ടും, പ്രവക്ഷ്യാമി=നന്നായിട്ടുപദേശിക്കാം, യൽജ്ഞാത്വാ=യാതൊന്നിനെ അറിഞ്ഞിട്ട്, മുനയഃസൎവ്വെ=എല്ലാ മുനിമാരും, ഇതഃ=ഇതിൽനിന്നു വിട്ടവരായിട്ടു, പരാംസിദ്ധിം=പരമസിദ്ധിയെ, ഗതാഃ=പ്രാപിച്ചവരാകുന്നു.

പ്രകൃതി മൂന്നുവിധ ഗുണഭാവങ്ങളെകൊണ്ടു ജഗത്തിനെ മോഹിപ്പിക്കുന്നു. ഇച്ഛാദ്വേഷം മുതലായ ദ്വന്ദ്വങ്ങൾനിമിത്തം ജീവജാലം അധഃപതിക്കുന്നു, എന്നിങ്ങിനെ പ്രകൃതിയുടെ മൂന്നു ഗുണങ്ങളെ ഇതിന്നു മുമ്പേ അവിടവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു് എങ്കിലും ആ ഗുണങ്ങളെക്കുറിച്ചു ഞാൻ നിന്നോടു ഹേ അൎജ്ജുന! സ്പഷ്ടമായി വിസ്തരിച്ചു പറയാം. ഗുണങ്ങളെയും തൽകാൎയ്യങ്ങളെയുംകുറിച്ചിപ്പോൾ ഞാൻ പറയുന്നതിനെ നന്നായറിയുന്നതു സാംഖ്യം, യോഗം, കൎമ്മം എന്നിവയെക്കുറിച്ചുള്ള അറിവിനെ അപേക്ഷിച്ചും, ക്ഷേത്രം, ക്ഷേത്രജ്ഞൻ എന്നിങ്ങിനെ ഇതിന്നടുത്തു കഴിഞ്ഞ അദ്ധ്യായത്തിൽ പറഞ്ഞവയെക്കുറിച്ചുള്ള അറിവിനെക്കാട്ടിലും ശ്രേഷ്ഠമാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഉത്തമമായ പരമപുരുഷാൎത്ഥത്തിൻെറ അന്തരംഗസാധനം ഇതാകുന്നു. രോഗാദിബാധകൾ ഉണ്ടായതിന്നുശേഷം അതിനെ മാറുവാനുള്ള മാൎഗ്ഗം അറിയുന്നതിനെക്കാൾ രോഗാദിബാധ പിടിപെടാതിരിപ്പാനുള്ള മാൎഗ്ഗം അറിയുന്നത് അത്യുത്തമമാണെല്ലൊ. ശ്രവണാദികൾനിമിത്തം സിദ്ധിച്ച ജ്ഞാനം രക്ഷപ്പെടുത്താനുപകരിക്കുന്നതിനാലും ത്രിഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിക്കുന്നതിനുള്ള ജ്ഞാനം മുക്തിക്കു പരമകാരണമാകുന്നതിനാലും ഈ ജ്ഞാനത്തെ പ്രാപിച്ച ശുകാദികളായ സകല യതികളും ത്രിഗുണബന്ധത്തിൽനിന്നു വേറിട്ടു പരമകൈവല്യത്തെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്നു. പ്രിയപ്പെട്ട നിണക്കു ഞാൻ ചെയ്യുന്ന് ത്രിഗുണസ്വരൂപോപദേശത്തെ നന്നായി ശ്രദ്ധിച്ചു കേട്ടുകൊൾക.

2. ഇദം ജ്ഞാനമുപാശ്രിത്യ മമസാധൎമ്മ്യമാഗതാഃ
സൎഗ്ഗേഽപിനോപജായന്തേ പ്രലയേ നവ്യഥന്തിച.

ഇദംജ്ഞാനം=ഈ ജ്ഞാനത്തെ, ഉപാശ്രിത്യ=ആശ്രയിച്ചിട്ടു, മമസാധൎമ്മ്യം=എൻെറ സമാനധൎമ്മത്തെ, ആഗതാഃ=പ്രാപിച്ചവർ, സൎഗ്ഗേഅപി=മഹദാദിതത്വങ്ങളുടെ ഉൽപത്തികാലത്തിലും, ന ഉപജായന്തേ=ജനിക്കുന്നില്ല, പ്രലയേ=പ്രലയത്തിൽ, നവ്യഥന്തിച=ദുഃഖിക്കുന്നതുമില്ല.

മുമുക്ഷുക്കൾ ഗുണത്രയസ്വരൂപജ്ഞാനം സമ്പാദിപ്പാൻ അധികം ശ്രദ്ധിക്കേണം എന്നു ധരിപ്പിക്കുവാൻ ആ ജ്ഞാനം മുക്തിക്കു പരമകാരണം എന്നു പറഞ്ഞതിനെ ഒന്നുകൂടെ ബലപ്പെടുത്തുന്നു:- ഇപ്പോൾ ഞാൻ പറവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ജ്ഞാനം സിദ്ധിച്ചവർ ചെയ്യേണ്ടതെന്താണെന്നറിഞ്ഞ് നിരന്തരബ്രഹ്മനിഷ്ഠയെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു എൻെറ സമാനധൎമ്മത്തെ-പരിപൂൎണ്ണഭാവത്തെ-പ്രാപിച്ചവരായിട്ടു മഹത്തത്വാദികളുടെ ഉൽപത്തികാലത്തിലും ഉൽഭവിക്കുന്നവരല്ല. ബ്രഹ്മാവിന്നുപോലും ആ കാലത്തിൽ ഉൽഭവമുണ്ടു്, ഇവൎക്കില്ല.

അതുപോലെത്തന്നെ ബ്രഹ്മപ്രലയത്തിലും ഇവൎക്കു ചലനമില്ല. ജനനകാരണമായ പ്രകൃതിബന്ധം നിൎമ്മൂലം നശിച്ചതിനാൽ ഇവർ നിത്യനിരതിശയാനന്ദസ്വരൂപനായ എന്നിൽ ഏകമായി ഭവിച്ചവരാകുന്നു. ബ്രഹ്മാവിന്റെ ജനനത്തിൽ മററുള്ള സകല ജീവന്മാൎക്കും ജനനവും പ്രലയത്തിൽ നാശവും ഉണ്ടാകുമെന്നു മുമുക്ഷുക്കൾക്കു സംശയമുണ്ടാകാതിരിപ്പാൻ ഇങ്ങിനെ വിവരിച്ചതാണെന്നു ധരിക്കേണം.

3. മമയോനിൎമ്മഹൽ ബ്രഹ്മതസ്മിൻ ഗൎഭം ദധാമ്യഹം
സംഭവഃ സൎവ്വഭൂതാനാം തതോ ഭവതി ഭാരത!

മഹത് ബ്രഹ്മ=മഹത്തായ ബ്രഹ്മം_അവ്യക്തം, മമ യോനിഃ=എന്റെ ഉപാധിയാകുന്നു, തസ്മിൻ=അതിൽ, അഹം=ഞാൻ, ഗൎഭം=വീൎയ്യത്തെ, ദധാമി=ആധാനം ചെയ്യുന്നു, തതഃ=അതിൽനിന്നു, ഭാരത!=ഹേ അൎജ്ജുന! സർവഭൂതാനാം=സകല ഭൂതങ്ങളുടെയും, സംഭവഃ=ഉൽഭവം, ഭവതി=ഉണ്ടാകുന്നു.

സത്വാദിഗുണത്രയ സാമ്യാവസ്ഥയാകുന്ന ലക്ഷണത്തോടുകൂടിയ പ്രകൃതി ഈശ്വരനിൽ ഇരിക്കുന്ന ശക്തി യാതൊന്നോ അത് അതിൽനിന്നുണ്ടായിരിക്കുന്ന സകലകാൎയ്യങ്ങളെക്കാൾ മഹത്തായതുകൊണ്ടും ബ്രഹ്മോപാധിയാകയാൽ ബൃഹത്തായതുകൊണ്ടും മഹത്തായ ബ്രഹ്മംഎന്നു പറയപ്പെടുന്നു. ജഗത്തിന്റെ ബീജമായ അതു് അവ്യക്തംഎന്നു പറയപ്പെടുന്ന ആ പ്രകൃതി എന്റെ ഉപാധിയാകുന്നു. അതിൽ ചൈതന്യസ്വരൂപനായ ഞാൻ ആ പ്രകൃതിയുടെയും തൽഗുണങ്ങളുടെയും വികാരരൂപേണയുള്ള പരിണാമത്തിന്നായിക്കൊണ്ടു എന്റെ വീൎയ്യത്തെ_ചൈതന്യത്തെ_ആധാനംചെയ്യുന്നു. ഞാനതിൽ പ്രതിഫലിക്കുന്നു_പ്രതിബിംബിക്കുന്നു_അതിൽനിന്നു_എന്റെ പ്രതിബിംബസാന്നിദ്ധ്യംനിമിത്തം മഹദാദികളായ സൎവ്വഭൂതങ്ങളും അവയുടെ സമ്മേളനംനിമിത്തം നാലുവിധ പ്രാണിവൎഗ്ഗങ്ങളും ഉൽഭവിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു പ്രകൃതിക്കും തൽഗുണങ്ങൾക്കും അവയുടെ കാൎയ്യത്തെ നിൎവ്വഹിപ്പാനുള്ള ശക്തി സ്വതേയുള്ളതല്ല. എന്റെ സാന്നിദ്ധ്യംനിമിത്തം ഉണ്ടായതാകുന്നുവെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക. പ്രകൃതിമാതാവും ബീജാധാനംചെയ്യുന്ന ഞാൻ പിതാവുമാണെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

4. സൎവ്വയോനിഷു കൌന്തേയമൂൎത്തയഃ സംഭവന്തിയാഃ
താസാം ബ്രഹ്മമഹദ്യോനി രഹം ബീജപ്രദഃ പിതാ.

സൎവ്വയോനിഷു=സകല യോനികളിലും, യാഃ മൂൎത്തയഃ=ഏതേതു മൂൎത്തികൾ, സംഭവന്തി=ഉണ്ടാകുന്നുവോ, താസാം=അവയുടെ, യോനിഃ=ഉൽപത്തിസ്ഥാനം, മഹത് ബ്രഹ്മ=മുൻപറഞ്ഞ മഹത്തായ ബ്രഹ്മം (അവ്യക്തം:—പ്രകൃതി) ആകുന്നു, ബീജപ്രദഃ=വിത്തിടുന്ന, പിതാ അഹം=പിതാവു ഞാനാകുന്നു.

ഈശ്വരാനുഗ്രഹബലത്താലാണ് ജഗത്തിനെ ഉൽഭവിപ്പിക്കുവാൻ പ്രകൃതിക്കു സാധിച്ചതെന്നു മുമ്പേ കാണിച്ചശേഷം സൎവ്വജഗത്തിന്റെ മാതൃസ്ഥാനം പ്രകൃതിക്കും, ഗൎഭാധാനകാരണത്വം നിമിത്തം പിതൃസ്ഥാനം ഈശ്വരന്നുമാണെന്നു സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:—ഹേ എന്റെ പിതൃസോദരീപുത്ര! നിന്റെ മോഹനിവൃത്തിക്കായിട്ടു ജഗദുൽപത്തിരഹസ്യത്തെ ഞാനുപദേശിക്കുന്നതിനെ ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കുക. ദേവമനുഷ്യതിൎയ്യഗാദികളായ സകല യോനികളിലും ഏതേതുവിധ പ്രാണിദേഹങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്നുവോ അവയുടെ ഉൽപത്തിസ്ഥാനം മൂലപ്രകൃതിയാകുന്നതിനാൽ മാതൃസ്ഥാനം പ്രകൃതിക്കും അതിൽ ഗൎഭാധാനംചെയ്യുന്നത് സൎവ്വേശ്വരനായ ഞാനായതുകൊണ്ടു് പിതൃസ്ഥാനം എനിക്കുമാകുന്നു. എന്നാൽ പ്രകൃതിയാകട്ടെ എന്നിൽനിന്നു ഭിന്നയല്ലാത്തതുകൊണ്ടു ജഗന്മാതാവും പിതാവും ഞാൻതന്നെഎന്നും കാരണത്തിൽനിന്നു കാൎയ്യം ഭിന്നമല്ലെന്നുമുള്ള ന്യായപ്രകാരം ജഗത്സ്വരൂപത്തിൽ വിളങ്ങുന്നവൻ ഞാൻതന്നെയെന്നു ബുദ്ധിശാലിയായ നീ ധരിച്ചുകൊള്ളേണം എന്നു ഇതുവരെ വിവരിച്ചതിൽ സ്പഷ്ടമാക്കീട്ടുണ്ടു്. ഇതിൽനിന്നു മോക്ഷാൎത്ഥികൾ ധരിക്കേണ്ടതായ സാരം:—ജഗന്മാതാവായ പ്രകൃതിയുടെയും ജഗൽപിതാവായ സൎവ്വേശ്വരന്റെയും പ്രസാദംകൊണ്ടു മാത്രമേ മോക്ഷം സിദ്ധിക്കയുള്ളൂ. പ്രകൃത്യംശംബുദ്ധി. അതിൽ രാഗാദിദോഷമില്ലാതാകുന്നതു യാതൊന്നോ അതാണ് പ്രകൃതിജനനി പ്രസാദിച്ചുവെന്നതിന്റെ ലക്ഷണം. ബുദ്ധിയിൽ പ്രതി

ഫലിച്ചിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനം യാതൊന്നോ അതാണ് സർവ്വേശ്വരാംശം. ആ ജ്ഞാനത്താൽ ഇന്ദ്രിയപ്രീതികരങ്ങളായ വിഷയങ്ങൾ ദുഷ്ടങ്ങളും ബന്ധഹേതുക്കളുമാണെന്നറിവാൻ സാധിച്ചുവെങ്കിൽ സർവ്വേശ്വരപ്രസാദവും സിദ്ധിച്ചു. അനന്തരഫലം മുക്തി, എന്നാകുന്നു. "ജ്ഞാനപ്രസാദേന വിശുദ്ധസത്വഃ" ജ്ഞാനം തെളിഞ്ഞാൽ അന്തഃകരണം തെളിഞ്ഞു. "തംഹ ദേവം ആത്മബുദ്ധിപ്രകാശം" ബുദ്ധിയെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ആ ദേവനെ ഞാൻ ശരണംപ്രാപിക്കുന്നു. എന്നായിരിക്കേണം മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവന്റെ പ്രാർത്ഥന, എന്നിങ്ങിനെ ഉപനിഷദ്വാക്യങ്ങളും. "ബുദ്ധിപ്രസാദാച്ച ശിവപ്രസാദാൽ ഗുരുപ്രസാദാൽ പുരുഷസ്യമുക്തിഃ" എന്നിങ്ങിനെ സ്മൃതിവാക്യങ്ങളും മേൽകാണിച്ച രഹസ്യാർത്ഥം അടങ്ങിയവയാകുന്നു.

5. സത്വം രജസ്തമ ഇതിഗുണാഃ പ്രകൃതിസംഭവാഃ
നിബധ്നന്തി മഹാബാഹോ ദേഹേദേഹിനമവ്യയം.

മഹാബാഹോ=നീണ്ട കൈകളോടുകൂടിയ അർജ്ജുന!, സത്വം രജഃതമഃഇതി=സത്വം രജസ്സ് തമസ്സ് എന്ന, ഗുണാഃ=ഗുണങ്ങൾ, പ്രകൃതിസംഭവാഃ=പ്രകൃതിയിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്നവയാകുന്നു, അവ്യയം=നാശമില്ലാത്തതായ, ദേഹിനം=ആത്മാവിനെ, ദേഹേ=ദേഹത്തിൽ, നിബധ്നന്തി=ബന്ധിക്കുന്നു.

പ്രകൃതിക്കും തൽഗുണങ്ങൾക്കും സ്വകാര്യനിർവ്വഹണസാമർത്ഥ്യം ഭഗവദനുഗ്രഹത്താൽ സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നുപദേശിച്ചശേഷം ഗുണങ്ങളെ വിഭജിച്ചുംകൊണ്ട് ജീവനെ ബന്ധിക്കുന്നതു് ആ ഗുണങ്ങളാണെന്നുപദേശിക്കുന്നു. സത്വം, രജസ്സ്, തമസ്സ്, എന്ന മൂന്നുഗുണങ്ങൾ പ്രകൃതിയാകുന്ന ഉപാദാനത്തോടുകൂടിയവയാകുന്നു. സത്വാദിഗുണങ്ങൾ ശൌക്ല്യാദിഗുണങ്ങളെന്നപോലെ ദ്രവ്യത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്നവയല്ല. പിന്നെയോ പ്രകൃതിസ്വരൂപം തന്നെ. പ്രകൃതിയെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന ഭിന്നഗുണങ്ങളല്ലെന്നു സാരം. അതുകൊണ്ടു പ്രകൃതിയേതുവിധം സർവ്വഗതയോ അതുപോലെ സത്വാദികളും സർവ്വഗതങ്ങളാകുന്നു. കാര്യകാരണാഭേദന്യായത്താൽ പ്രകൃത്യാത്മകം ജഗത്ത് എന്നതുപോലെ ഗുണാത്മകം ജഗത്തെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. പുറമേ ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളായിട്ടും അന്തർഭാഗത്തിൽ രാഗദ്വേഷാദികളായിട്ടും പരിണമിച്ചിരിക്കുന്ന സത്വാദിഗുണങ്ങൾ സ്വതേ നാശരഹിതനാണെങ്കിലും ആത്മാവിനെ–പ്രത്യഗ്സ്വരൂപത്തെ ആച്ഛാദനംചെയ്തിട്ടു ദേഹാത്മഭാവത്തെ ജനിപ്പിച്ചിട്ടു ദേഹത്തിൽ ബന്ധിക്കുന്നു. ദേഹധർമ്മങ്ങളായ സകല വികൃതികളും തനിക്കുള്ളതാണെന്നു ആത്മാവുതന്നെ വിചാരിക്കുന്നു. അതിനാൽ നാശരഹിതനായ ആത്മാവ് ജനിമൃതികളുള്ളവനാണെന്നു തെററായിദ്ധരിച്ച് സംസാരത്തിൽ കുടുങ്ങിയിരിക്കുന്നു. പരമാത്മാവായിത്തന്നെയിരിക്കുന്ന ജീവനു ബന്ധത്തെ ഉണ്ടാക്കിയിരിക്കുന്നത് സത്വാദിഗുണങ്ങളാണെന്നു ധരിക്കേണം. ഇതിന്നു മുമ്പേ 13–ാം അധ്യായത്തിലും അതുപോലെ മററുചില അദ്ധ്യായങ്ങളിലും ആത്മാവിന്നു് ഇന്ദ്രിയങ്ങളോടു ചേർച്ചയില്ല, പ്രകൃതിയാണ് കർമ്മംചെയ്യുന്നത്, ആത്മാവു കർമ്മത്തോടോ തൽഫലത്തോടോ ചേരുന്നില്ല. ജനിക്കുന്നില്ല മരിക്കുന്നില്ല എന്നിങ്ങിനെ പറഞ്ഞിരിക്കെ ഇപ്പോൾ പറയുന്നത് അതിന്നു വിരോധമായിട്ടല്ലയോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. കൂടസ്ഥനും അസംഗനും ജ്ഞാനസ്വരൂപനുമായ ആത്മാവിന്നു ബന്ധം നേരിടുന്നുവെന്നിവിടെപറഞ്ഞത് അധ്യാസത്തിന്നു ഹേതുവായ അജ്ഞാനംനിമിത്തം എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. സ്വതേ ആത്മാവ് ബദ്ധനുമല്ല, മുക്തനുമല്ല. അജ്ഞാനദശയിൽ ബദ്ധൻ അതിന്റെ അഭാവത്തിൽ മുക്തൻ. രണ്ടും കല്പിതം. ബന്ധം കല്പിതമാകയാൽ മുക്തിയും കല്പിതം. സത്വാദിഗുണബന്ധം ജീവന്നുണ്ടായിയെന്നു തെററായിട്ടു ധരിക്കുമ്പോൾ ജീവന്നു ദേഹബന്ധം നേരിടുന്നു. വിദ്വാനും ഈ ദോഷം നേരിടുന്നു. ഭരതൻ മാൻകുട്ടിയിൽ ദയകാണിച്ചതുകൊണ്ടു മാനായി ജനിക്കേണ്ടിവന്നു. അതുകൊണ്ടു സത്വാദിഗുണങ്ങൾനിമിത്തം സ്വരൂപവിസ്മൃതിക്കിടവരുത്താതെ സദാ സ്വാത്മാവിൽതന്നെ ഇരുന്നുകൊള്ളേണം., എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാനാണ് 14–ാം അദ്ധ്യായം ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നതു് സത്വാദികൾക്ക് ഗുണങ്ങൾ എന്നു പേർ മാത്രം. ബന്ധമൂലമാകയാൽ ദോഷങ്ങൾതന്നെയെന്നറിയേണം.

6. തത്രസത്വം നിർമ്മലത്വാൽ പ്രകാശക മനാമയം
സുഖസംഗേന ബധ്നാതി ജ്ഞാനസംഗേനചാനഘ!

തത്ര=അവയിൽ, സത്വം=സത്വഗുണം, നിർമ്മലത്വാൽ=അതിസ്വച്ഛമായതുകൊണ്ടു, പ്രകാശകം=പ്രത്യഗാത്മാവിനെ അനുഭവപ്പെടുത്തുന്നതും, അനാമയം=വിക്ഷേപത്തെ ഉണ്ടാക്കാത്തതും ആകുന്നു, സുഖസംഗേന=സുഖത്തിൽ ആസക്തനാക്കീട്ടും, ജ്ഞാനസംഗേനച=നാനാശാസ്ത്രവിചാരജന്യജ്ഞാനത്തിൽ ആസക്തനാക്കീട്ടും, ബധ്നാതി=ബന്ധിക്കുന്നു.

സാമാന്യേന ഗുണങ്ങളുടെ കാര്യത്തെപറഞ്ഞശേഷം ഓരോ ഗുണങ്ങളുടേ സ്വരൂപത്തേയും കാര്യത്തെയും പറയുന്നു:—ആ മൂന്നു ഗുണങ്ങളിൽ സത്വം എന്ന ഗുണം രജസ്തമോഗുണങ്ങളുടെ ചേർച്ചയില്ലാതെ ശുദ്ധമായിരിക്കുന്ന നിലയിൽ സ്വച്ഛമായതുകൊണ്ടു നിസ്സംഗനായ പരമാത്മാവിനെ ദർശിപ്പിക്കുന്നതിനുസമർത്ഥമാകുന്നു. ജീവനുള്ള ഭ്രമത്തെ നശിപ്പിച്ചു സ്വരൂപസാക്ഷാൽകാരത്തെ സാധിപ്പിക്കുന്നതിനു സമർത്ഥവും അതുകൊണ്ടുതന്നെ ചിത്തവിക്ഷേപത്തിന്നിടവരുത്താത്തതുമാകുന്നു. എന്നാലും അതിൽ സഹജമായ ചിലദോഷങ്ങളുണ്ടു്. അതിന്റെ വ്യാപ്തിബ്രഹ്മവിത്തിനേയും സ്വാനന്ദാനുഭൂതിയിൽനിന്നു ചലിപ്പിക്കും. എങ്ങിനെയെന്നാൽ സുഖത്തിൽ താല്പര്യംജനിപ്പിക്കും. ഇഷ്ടമുള്ള ശബ്ദസ്പർശാദികളിൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കാഗ്രഹം ജനിപ്പിക്കും. അങ്ങിനെയാകുമ്പോൾ ബ്രഹ്മവിത്തായിരുന്നാലും വിഷയാസക്തനായ്വരും. അങ്ങിനെ മാത്രമല്ല ജ്ഞാനാസക്തികൊണ്ടും ജീവനെബന്ധിക്കും. സാംഖ്യം, മീമാംസം, യോഗം, തർക്കം, തന്ത്രം, ഇങ്ങിനെ ശാസ്ത്രങ്ങളെപഠിച്ചും അർത്ഥനിരൂപണംചെയ്തുംകൊണ്ടു് ബഹിർമുഖനാക്കിത്തീർക്കും. അതും നിരതിശയസ്വരൂപാനന്ദത്തിൽനിന്നു വിട്ടിരിക്കുന്നതായ ദോഷമാണല്ലൊ ഇങ്ങിനെ സ്വച്ഛമായ സത്വഗുണത്തെയും ബ്രഹ്മജിജ്ഞാസു അതിക്രമിക്കുകതന്നെവേണം. രജസ്തമോഗുണങ്ങളുടെ ബാധതീർക്കാൻ സത്വഗുണം സഹായിക്കും എങ്കിലും സ്വദോഷത്തെക്കൊണ്ടു ജീവനെ ബദ്ധനമാക്കുംഎന്നുസാരം. ശാസ്ത്രാഭ്യാസം അർത്ഥചിന്തനം മുതലായതു ദോഷമാണോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. സ്വരൂപമായനിത്യാനന്ദത്തെ അനുഭവിക്കുന്നതിൽ തടസ്ഥപ്പെടുത്തുന്നതായ ഏതൊന്നും ഗുണമല്ല. ദോഷംതന്നെ എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. പാത്രത്തിലെ കളിമ്പുകളയുവാൻ മറെറാരു ചളിതേച്ചുകഴിഞ്ഞാൽ ആ ചളിയേയും ശുദ്ധജലംകൊണ്ടു കഴുകിക്കളയുന്നതുപോലെ രജസ്തമോഗുണദോഷങ്ങളെ നീക്കംചെയ്യാൻ സഹായിച്ച സത്വത്തേയും അന്തഃകരണത്തിൽനിന്നു നീക്കംചെയ്യേണം. അപ്പോൾമാത്രമേ സ്വരൂപാനന്ദം അനുഭവപ്പെടുകയുള്ളൂ. ജ്ഞാനോദയാനന്തരം ശബ്ദജാലങ്ങളിൽനിന്നു മനസ്സിനെ പിൻവലിക്കേണം എന്നുസാരം.

7. രജോരാഗാത്മകം വിദ്ധി തൃഷ്ണാസംഗസമുത്ഭവം
തന്നിബധ്നാതി കൌന്തേയകർമ്മസംഗേന ദേഹിനം.

രജഃ=രജോഗുണം, രാഗാത്മകം=രാഗമാകുന്നസ്വരൂപമുള്ളതും, തൃഷ്ണാസംഗസമുൽഭവം=തൃഷ്ണയുടേയും സംഗത്തിന്റേയും ഉല്പത്തിസ്ഥാനവുമാകുന്നുവെന്നു്, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക, തത്=അതു്, ദേഹിനം=ആത്മാവിനെ, കർമ്മസംഗേന=കർമ്മത്തിൽ സംഗംകൊണ്ടു, ബധ്നാതി=ബന്ധിക്കുന്നു.

സത്വഗുണസ്വരൂപവും തൽകാര്യവും പറഞ്ഞതിനുശേഷം ക്രമാഗതമായ രജോഗുണസ്വരൂപത്തെയും കാര്യത്തെയും പറയുന്നു:—രജോഗുണത്തിന്റെ സ്വരൂപം രാഗമാകുന്നു. പൂമാല, ചന്ദനം, യുവതി, എന്നിവയിൽ താല്പര്യത്തിന്റേയും കിട്ടാതിരിക്കുന്ന സുഖവിഷയത്തിൽ ആശയുണ്ടാകുക എന്ന തൃഷ്ണയുടേയും, കിട്ടിയവയെ വിടാതിരിക്കാൻ അധികം താല്പര്യം ഉണ്ടാകുക എന്ന സംഗത്തിന്റെയും ഉല്പത്തിസ്ഥാനവുമാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. ആ രജോഗുണം ആത്മജ്ഞാനിയേയും ഐഹികവും ആമുഷ്മികവുമായ ഫലങ്ങളെ ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു ചെയ്യാനുള്ള കർമ്മങ്ങളിൽ ഏർപ്പെടുത്തീട്ടു കർമ്മാനാക്കിത്തീർക്കും. ഈ വക ലക്ഷണംകൊണ്ടു രജോഗുണത്തെ അറിഞ്ഞു അതിനെ ജയിക്കേണം എന്നഭിപ്രായം.

8. തമസ്ത്വജ്ഞാനജം വിദ്ധി മോഹനം സർവ്വദേഹിനാം
പ്രമാദാലസ്യ നിദ്രാഭിസ്തന്നിബധ്നാതി ഭാരത!

തമഃതു=തമോഗുണമാകട്ടെ, അജ്ഞാനജം=അജ്ഞാനത്തിൽനിന്നു ജനിക്കുന്നതും, സർവ്വദേഹിനാം=സകല പ്രാണികൾക്കും, മോഹനം=മോഹത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതുമാണെന്നു, വിദ്ധി=അ

റിഞ്ഞുകൊൾക, തത്=അത്, പ്രമാദാലസ്യനിദ്രാഭിഃ=പ്രമാദം ആലസ്യം നിദ്ര എന്നിവകൊണ്ട്, നിബധ്നാതി=ഏററവും ബന്ധിക്കുന്നു.

.തമോഗുണത്തിൻെറ സ്വരൂപത്തെയും കാൎയ്യത്തെയുംപറയുന്നു:—"തു" ശബ്ദം തമോഗുണത്തിൽ പ്രത്യേകദോഷാധിക്യത്തെ കാണിക്കുന്നു. സത്വവും രജസ്സും പ്രകൃതിസ്വരൂപംതന്നെ എങ്കിലും അജ്ഞാനം വിട്ടുപിരിയാതെതന്നെയിരിക്കുന്നതിനാൽ തമോഗുണം ആ അജ്ഞാനത്തിൽനിന്നുതന്നെ ജനിച്ചതാണെന്നും അതുകൊണ്ടു ബ്രഹ്മാദിസ്തംബപൎയ്യന്തമുള്ള സകല പ്രാണികളുടേയും സത്ത് അസത്ത് എന്നുള്ള വിഭാഗജ്ഞാനത്തെ സ്വവ്യാപ്തികൊണ്ടില്ലാതാക്കുമെന്നും അറിഞ്ഞുകൊൾക. പ്രമാദം, ആലസ്യം, നിദ്ര, എന്നിവകൊണ്ടു ആത്മജ്ഞാനിയേയും ബന്ധിക്കും. ആത്മവിചാരത്തിൽ ജാഡ്യത്തെ ജനിപ്പിക്കും. പ്രയത്നപ്പെട്ടു സാധിക്കേണ്ടതായ കാൎയ്യത്തെ മറക്കുന്നതാണ് പ്രമാദം. നാളെയാക്കാം, മററന്നാളാക്കാം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള അലസതയാണ് ആലസ്യം. ബുദ്ധിജാഡ്യാധിക്യംനിമിത്തം ചെയ്യേണ്ടതിനെ പരിത്യജിച്ചിരിക്കുന്നത് നിദ്രാ. ഈ മൂന്നു ദോഷങ്ങളെ തമോഗുണം ജനിപ്പിക്കും. മൂന്നു ശ്ലോകം കൊണ്ടു മൂന്നു ഗുണങ്ങളുടെ സ്വരൂപത്തെയും കാൎയ്യത്തെയും പറഞ്ഞതിൽനിന്നു അതാതു കാൎയ്യങ്ങൾകൊണ്ടു അതാതു ഗുണങ്ങളെ അറിഞ്ഞിട്ടു മോക്ഷാൎത്ഥി അതാതു ദോഷങ്ങളെ പരിഹരിപ്പാൻ ശാസ്ത്രാചാൎയ്യന്മാരുപദേശിച്ചിരിക്കുന്ന മാൎഗ്ഗങ്ങളെ ആശ്രയിച്ച്, ഗുണജന്യങ്ങളായ ദോഷങ്ങളിൽനിന്നു വിമുക്തനായിട്ടു നിരന്തരം ആത്മാനുസന്ധാനത്തിൽ സ്ഥിരനിഷ്ഠയുള്ളവനായിരിക്കേണം എന്നു ധരിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

9. സത്വം സുഖേ സംജതി രജഃ കൎമ്മണി ഭാരത!
ജ്ഞാനമാവൃത്യ തു തമഃ പ്രമാദേസം ജയത്യുത.

സത്വം=സത്വഗുണം, സുഖേ=സുഖത്തിൽ, സംജതി=ആസക്തനാക്കും, രജഃ=രജസ്സ്, കൎമ്മണി=കൎമ്മത്തിലും, തമഃതു=തമസ്സാകട്ടെ, ജ്ഞാനം ആവൃത്യ=ജ്ഞാനത്തെ ആവരണംചെയ്തിട്ടു, പ്രമാദേ=പ്രമാദത്തിലും, സംജയതി=സക്തനാക്കും.
ജ്ഞാനനിഷ്ഠയെ വിരോധിക്കുന്നതായ ഗുണങ്ങളേയും അവയുടെ കാൎയ്യങ്ങളെയും അറിഞ്ഞിട്ടു മുമുക്ഷു അവയെ പരിത്യജിക്കേണമെന്നു ദൃഢമായറിഞ്ഞിരിക്കേണമെന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻ പറഞ്ഞ സംഗതിയെത്തന്നെ ഭഗവാൻ കാരുണ്യംനിമിത്തം ചുരുക്കിക്കാണിക്കുന്നു. സത്വഗുണം ജീവാത്മാവിനെ വിഷയസുഖാനുഭവത്തിൽ ആസക്തനാക്കും. രജോഗുണം വൈദികവും ലൌകികവുമായ കൎമ്മത്തിൽ ആസക്തി ജനിപ്പിക്കും. തമസ്സാകട്ടെ സ്വരൂപജ്ഞാനത്തെ ആച്ഛാദനം ചെയ്തിട്ടു കൎത്തവ്യബോധത്തെ നിയമേന നശിപ്പിക്കും. ആലസ്യാദിദോഷങ്ങളെയും ഉണ്ടാക്കും. എന്നു കാണിപ്പാൻ "ഉത" എന്ന അവ്യയം.

10. രജസ്തമശ്ചാഭിഭൂയ സത്വം ഭവതി ഭാരത!
രജഃ സത്വം തമശ്ചൈവ തമഃ സത്വം രജസ്തഥാ.

രജഃ തമഃച=രജസ്സിനേയും തമസ്സിനേയും, അഭിഭൂയ=അതിക്രമിച്ചിട്ട്, സത്വംഭവതി=സത്വം ഉൽകൃഷ്ടമായ് ഭവിക്കുന്നു, സത്വം തമഃച=സത്വത്തെയും തമസ്സിനേയും, അഭിഭൂയ=തിരസ്കരിച്ചിട്ട്, രജഃ ഭവതി=രജസ്സ് ഉൽകൃഷ്ടമായ് ഭവിക്കുന്നു, തഥാ സത്വം രജഃ=അപ്രകാരം സത്വത്തേയും രജസ്സിനേയും, അഭിഭൂയ=താഴ്ത്തീട്ടു, തമഃ ഭവതി=തമസ്സ് ശ്രേഷ്ഠമാകും.

ഗുണസാമ്യാവസ്ഥയാണല്ലൊ പ്രകൃതിയെന്നു പറയപ്പെടുന്നത്. അപ്പോൾ ഗുണങ്ങൾ മൂന്നും സമനിലയിൽ പ്രവൃത്തിക്കയെല്ലാതെ ആ ഗുണങ്ങൾ സ്വകാൎയ്യങ്ങളെ വെവ്വേറെ ജനിപ്പിക്കുന്നതെങ്ങിനെയെന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—പ്രാണികളുടെ കൎമ്മാനുസരണം ഫലം അനുഭവിപ്പിക്കുവാൻ ഗുണങ്ങളിൽ ചിലതിന്നു ആധിക്യവും ചിലതിന്നു ചുരുക്കവും ഉണ്ടാകും. സമനിലയിൽ പ്രവൃത്തിക്കുകയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ സമനിലയിലായാൽ ഫലത്തിന്നു വിചിത്രതക്കവകാശമില്ല. അതുകൊണ്ടു ചിലതിന്നാധിക്യവും ചിലതിന്നു ന്യൂനതയും ഉണ്ടാകും എന്നു കാണിക്കുന്നു:—ഒരു പ്രാണിക്ക് ജന്മാന്തരകൎമ്മാനുസരണം പ്രായേണ സുഖാനുഭവത്തിന്നവകാശമുണ്ടെങ്കിൽ സുഖത്തെ ജനിപ്പിക്കുവാൻ ശക്തമായ സത്വഗുണം രജസ്തമോഗുണങ്ങളെ താഴ്ത്തീട്ടു സ്വയം ആധിക്യത്തെ_ഉൽകൎഷത്തെ പ്രാപിക്കും. രജസ്തമസ്സു

കൾ അംഗങ്ങളും സത്വം അംഗിയുമായിട്ടു കാൎയ്യങ്ങളെ ജനിപ്പിക്കും എന്നു സാരം. അതുപോലെ ഒരു പ്രാണിയുടെ ജന്മാന്തരകൎമ്മവാസനാനുസരണം കൎമ്മത്തിലാണാസക്തിയെന്നു വരുമ്പോൾ സത്വത്തെയും തമസ്സിനെയും താഴ്ത്തീട്ടു രജോഗുണം മേന്മയെ പ്രാപിക്കും, അതേവിധംതന്നെ ഒരു പ്രാണിയുടെ ജന്മാന്തരകൎമ്മഫലം ജ്ഞാനോൽപത്തിക്കനുകൂലമല്ലെന്നു വരുമ്പോൾ ജ്ഞാനത്തെ ആവരണം ചെയ്യുന്നസ്വഭാവത്തോടുകൂടിയ തമോഗുണം സത്വരജസ്സുകളെ താഴ്ത്തീട്ടു തന്റെ നിലയുറച്ചു വരുത്തും. ഇങ്ങിനെ സൎവ്വപ്രാണികൎമ്മാനുസരണം വിചിത്രസുഖദുഃഖാദികളെ ജനിപ്പിക്കുവാൻ ഗുണങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ ദ്വന്ദ്വീഭാവം സംഭവിക്കും—എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

11. സൎവ്വദ്വാരേഷുദേഹേ/സ്മിൻ പ്രകാശഉപജായതേ
ജ്ഞാനം യദാ തദാവിദ്യാ ദ്വിവൃദ്ധം സത്വമിത്യുത.

യദാ=ഏതൊരു കാലത്തിൽ, സൎവ്വദ്വാരേഷു=എല്ലാ ദ്വാരങ്ങളിലും:—ഇന്ദ്രിയങ്ങളിലും, അസ്മിൻ ദേഹേ=ഈ ശരീരത്തിലും, ജ്ഞാനംപ്രകാശഃ=ജ്ഞാനരൂപമായ പ്രകാശം, ഉപജായതേ=വൃദ്ധിപ്പെടുന്നുവോ, തദാ=അപ്പോൾ, സത്വം വിവൃദ്ധം ഉത=സത്വം അധികമായിരിക്കുന്നുവെന്നും, വിദ്യാത്=അറിയേണം.

സത്വാദിഗുണങ്ങളുടെ വൃദ്ധിക്ഷയാവസ്ഥകളെ എങ്ങിനെയാണറിയുക. അറിഞ്ഞാലല്ലേ അതിനെ ശമിപ്പിക്കുവാൻ സാധിക്കയുള്ളു. അറിയാതെ സാധ്യമല്ലല്ലൊ എന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:—ഏതുകാലത്തിൽ ശ്രോത്രാദികളായ സകലേന്ദ്രിയങ്ങളിലും ഈ ശരീരത്തിലും ജ്ഞാനപ്രസാദലക്ഷണമായ സ്ഫുരണം അനുഭവപ്പെടുന്നുവോ അപ്പോൾ സത്വോൽകൎഷമാണെന്നും ഇതരങ്ങൾ കുറഞ്ഞിരിക്കുന്നുവെന്നും അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. സത്വഗുണകാൎയ്യമാണ് ജ്ഞാനം എന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ സ്മരിച്ചുകൊൾക.

12. ലോഭഃ പ്രവൃത്തിരാരംഭഃ കൎമ്മണാമശമഃ സ്പൃഹാ
രജസ്യേതാനി ജായന്തേവിവൃദ്ധേ ഭരതൎഷഭ!

ലോഭഃ=കയ്യിരിപ്പിനെ വിട്ടുകളയുവാൻ മനസ്സില്ലാത്തതായ വൃത്തിവിശേഷം, പ്രവൃത്തിഃ=ഇന്ദ്രിയസാമാന്യചേഷ്ടാ, കൎമ്മണാം=കൎമ്മങ്ങളുടെ, ആരംഭഃ=ഉപക്രമം, അശമഃ=ശാന്തിയില്ലായ്മ, സ്പൃഹാ=ആഗ്രഹം, രജസി=രജസ്സ്, വിവൃദ്ധേ=വൎദ്ധിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ, ഏതാനി=ഇവ, ജായന്തേ=ഉണ്ടാകും, ഭരതൎഷഭ!=ഭരതകുലജാതന്മാരിൽ ശ്രേഷ്ഠ!.

രജസ്സധികരിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നറിവാനുള്ള ലക്ഷണങ്ങളെ പറയുന്നു:—കയ്യിലിരിപ്പുള്ള വസ്തുവിനെ പരിത്യജിക്കുകയെന്നതു സഹിക്കവെയ്യായ്മയാകുന്ന ലോഭം. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ എപ്പോഴും എന്തെങ്കിലും സാമാന്യേന ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതായ സാധാരണ വിധത്തിലുള്ള പ്രവൃത്തി, ഈ ലോകസുഖത്തിന്നോ പരലോകസുഖത്തിന്നോ ആവശ്യമായ ഓരോ കൎമ്മങ്ങളെ തുടൎന്നുകൊണ്ടാരംഭിക്കുക, കാമസങ്കല്പാദികൾ മനസ്സിനെ അലട്ടിക്കൊണ്ടിരിക്കുക, വിഷയസുഖാനുഭവത്തിൽ താൽപൎയ്യം എന്നിവ ഹേ ഭാരത! രജോഗുണം അധികരിച്ചും സത്വതമസ്സുകൾ കുറഞ്ഞും ഇരിക്കുമ്പോൾ അനുഭവപ്പെടും.

13. അപ്രകാശോ/പ്രവൃത്തിശ്ച പ്രമാദോ മോഹ ഏവ ച
തമസ്യേതാനിജായന്തേ വിവൃദ്ധേ കുരുനന്ദന!

അപ്രകാശഃ=സ്ഫൂൎത്തിയില്ലായ്മ, അപ്രവൃത്തിഃ=ആലസ്യം, പ്രമാദഃ=കാൎയ്യത്തിൽ മനസ്സിരുത്തായ്മ, മോഹഃ=മൂഢത്വം, ഏതാനി=ഇവ, തമസി=തമസ്സ്, വിവൃദ്ധെ=വൎദ്ധിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ, ജായന്തേ=ഉണ്ടാകുന്നു.

തമോഗുണാഭിവൃദ്ധിയുടെ ലക്ഷണംപറയുന്നു:—ബുദ്ധിക്കു തെളിവില്ലായ്മ, മടിനിമിത്തം അലസഭാവം, ചെയ്യേണ്ടതായകാൎയ്യങ്ങളിൽ മനസ്സിരുത്തായ്മ, മൂഢത്വം(ചകാരത്താൽ) നിദ്രാലുത്വം എന്നീ ലക്ഷണങ്ങൾ തമസ്സധികരിച്ചും സത്വരജസ്സുകൾ കുറഞ്ഞും ഇരിക്കുമ്പോൾ അനുഭവപ്പെടും എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

14. യദാ സത്വേ പ്രവൃദ്ധേതു പ്രലയം യാതി ദേഹഭൃത്
തദോത്തമവിദാംല്ലോകാനമലാൻ പ്രതിപദ്യതേ.

യദാ=എപ്പോൾ, സത്വേതുപ്രവൃദ്ധേ (സതി)=സത്വഗുണം വർദ്ധിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ, ദേഹഭൃത്=പ്രാണി, പ്രലയംയാതി=മരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, തദാ=അപ്പോൾ, ഉത്തമവിദാം=ഉത്തമന്മാരെ ഉപാസിക്കുന്നവരുടെ, അമലാൻ ലോകാൻ=നിർമ്മലങ്ങളായ ലോകങ്ങളെ, പ്രതിപദ്യതെ=പ്രാപിക്കുന്നു.

മരിക്കുന്നവർക്കു പരലോകത്തിൽ സിദ്ധിക്കുന്ന ഗതി വിശേഷവും ഗുണാനുരൂപമായിരിക്കും. വർണ്ണാശ്രമാദികളായ ഉച്ചനീചാഭിമാനങ്ങൾക്കതിൽ അധികാരമില്ല എന്നാണിനി പ്രതിപാദിക്കുന്നത്:—സത്വഗുണം അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടിരിക്കുമ്പോൾ മരിക്കുന്ന പ്രാണി ഹിരണ്യഗർഭാദ്യുത്തമദേവന്മാരെയുപാസിക്കുന്നവർക്ക് സിദ്ധിക്കാവുന്നവയും ജന്മജരാദി ദുഃഖങ്ങൾക്കവകാശമില്ലാത്തവയുമായ ഉത്തമലോകങ്ങളെ പ്രാപിക്കും. ഏതൊരുവിധമായ കർമ്മംചെയ്യുന്നുവോ അതിന്റെ ഫലത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. (യൽകർമ്മകുരുതെ തദഭി സമ്പദ്യതെ) എന്ന ശ്രുതി പുണ്യാപുണ്യകർമ്മാനുസരണം പരലോകഗതിസിദ്ധിക്കുന്നുവെന്നല്ലെയോ പറയുന്നത്. ഗുണാനുരൂപമാണ് ഗതിയെന്നുപറയുന്നതെങ്ങിനെ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. പ്രാണികൾക്ക് അവരുടെ കർമ്മാനുസരണംതന്നെ ശുഭാശുഭഗതി. വർണ്ണാശ്രമാനുരൂപമല്ല. പാണ്ഡിത്യാദികളെ അനുസരിച്ചുമല്ല. എങ്കിലും മരണസമയത്തിൽ ജന്മാന്തരത്തിൽ ചെയ്തിട്ടുള്ള പുണ്യാപുണ്യകർമ്മങ്ങളെ അനുസരിച്ചുതന്നെയാകുന്നു സത്വാദിഗുണങ്ങൾക്ക് ഉൽകർഷാപകർഷങ്ങൾ സംഭവിക്കുന്നതു്. അതനുസരിച്ച് ബ്രഹ്മാദിലോകപ്രാപ്തിയുമുണ്ടാകുന്നതിൽ ശ്രുതിവിരോധമില്ല എന്നറിഞ്ഞു കൊള്ളേണം.

15. രജസി പ്രലയം ഗത്വാ കർമ്മസംഗിഷു ജായതേ
തഥാ പ്രലീനസ്തമസി മൂഢയോനിഷു ജായതേ.

രജസി=രജസ്സിൽ, പ്രലയംഗത്വാ=മരിച്ചിട്ടു, കർമ്മസംഗിഷു=കർമ്മയോഗതല്പരന്മാരിൽ, ജായതേ=ജനിക്കുന്നു, തഥാ തമസിപ്രലീനഃ=അപ്രകാരംതന്നെ തമസ്സിൽ ലയിച്ചവൻ, മൂഢയോനിഷു=മൂഢയോനികളിൽ, ജായതേ=ജനിക്കുന്നു.

രജസ്തമോഗുണങ്ങൾ അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടിരിക്കുമ്പോൾ മരിക്കുന്നവരുടെ പ്രാപ്യസ്ഥാനങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു:—രജോഗുണം അധികരിച്ചിരിക്കുന്ന സമയത്തിൽ മരിക്കുന്ന പ്രാണി കർമ്മയോഗതല്പരന്മാരായിരിക്കുന്ന മനുഷ്യരിൽ ജനിക്കുന്നു. അതുപോലെതന്നെ തമോഗുണാഭിവൃദ്ധികാലത്തിൽ മരിച്ച ജീവി പശ്വാദിയോനികളിൽ ജനിക്കുന്നു.

16. കർമ്മണഃ സുകൃതസ്യാഹുഃ സാത്വികം നിർമ്മലം ഫലം
രജസസ്തുഫലം ദുഃഖമജ്ഞാനം തമസഃ ഫലം.

സുകൃതസ്യ=വേണ്ടുന്നവിധം നടത്തിയ, കർമ്മണഃ=കർമ്മത്തിന്റെ, സാത്വികം=സത്വാഭിവൃദ്ധിയെ വരുത്തുന്നതും, നിർമ്മലം=മലമില്ലാത്തതുമായ, ഫലം ആഹുഃ=ഫലത്തെപ്പറയുന്നു, രജസഃ തു=രജസ്സിന്റെതോ, ദുഃഖംഫലം ആഹുഃ=ദുഃഖജനകം ഫലമെന്നു പറയുന്നു. തമസഃ=തമസ്സിന്റെത്, അജ്ഞാനം=ജ്ഞാനശൂന്യമായ, ഫലം=ഫലമെന്നു, ആഹുഃ=പറയുന്നു.

ഗുണങ്ങളുടെ സ്വരൂപം, ബന്ധകത്വം, വൃദ്ധി, വൃദ്ധികാര്യം എന്നിവയെ പറഞ്ഞശേഷം സത്വാദിഗുണപ്രധാനങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ഫലത്തെ പറയുന്നു:—ശമം, ദമം, ശ്രദ്ധ മുതലായവയുള്ളതുകൊണ്ടു സർവേശ്വരപ്രീതിക്കായിട്ടു വേണ്ടുംവിധം വിധി തെറ്റാതെ നന്നായനുഷ്ഠിക്കപ്പെടുന്ന സാത്വികകർമ്മത്തിൽനിന്നു അന്തഃകരണപ്രസാദജന്യവും ദുഃഖരഹിതവുമായ സുഖം സിദ്ധിക്കും. രജോഗുണപ്രധാനവും കാമസങ്കല്പാദികളോടുകൂടെയും അനുഷ്ഠിക്കുന്ന രാജസകർമ്മത്തിൽനിന്നു ജനനമരണദുഃഖത്തിനു കാരണമായിരിക്കുന്ന സ്വർഗ്ഗാദിലോകപ്രാപ്തിയും ആ ലോകങ്ങളിൽനിന്നു അധഃപതനവും ഫലം സിദ്ധിക്കും. തമോഗുണപ്രധാനമായ കർമ്മത്തിൽനിന്ന് ഭോക്താവിന്റെയും ഭോഗ്യവസ്തുക്കളുടെയും ഗുണമെന്തെന്നോ രസമെന്തെന്നോ അറിയാതിരിക്കുന്ന നിദ്രാത്മകമായ ഫലം സിദ്ധിക്കും എന്ന് ഗുണസ്വരൂപങ്ങളെ അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഋഷികൾ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. സർവ്വജ്ഞനായ ഭഗ

വാൻ ഋഷിവാക്യങ്ങളെ പ്രമാണമാക്കിയത് മഹാന്മാരായ ഋഷികളുടെ വചനത്തിൽ ആക്കും അവിശ്വാസമുണ്ടാകാതിരിക്കേണം എന്നഭിപ്രായത്താലാണെന്നു ധരിക്കേണം.

17. സത്വാൽ സംജായതേ ജ്ഞാനം രജസോ ലോഭ ഏവ
പ്രമാദമോഹൌ തമസോ ഭവതോ/ ജ്ഞാനമേവച.

സത്വാത്=സത്വത്തിൽനിന്ന്, ജ്ഞാനം=അറിവ്, സംജായതേ=ഉണ്ടാകുന്നു, രജസഃ=രജസ്സിൽനിന്ന്. ലോഭഃ=പദാർത്ഥങ്ങളിൽ അഭിലാഷം ഉണ്ടാകുന്നു, തമസഃ=തമസ്സിൽനിന്ന്, പ്രമാദമോഹൌ=പ്രമാദവും മോഹവും, ഭവതഃ=ഉണ്ടാകുന്നു, അജ്ഞാനം ഏവച=അറിവില്ലായ്മയും ഉണ്ടാകുന്നു.

കാര്യത്തിൽനിന്നു കാരണം അറിയാം എന്ന ന്യായപ്രകാരം ഓരോ വ്യക്തിയിലും അധികാരം വഹിച്ചിരിക്കുന്ന ഗുണങ്ങൾനിമിത്തം ഓരോരുത്തനും അനുഭവപ്പെടുന്ന കാര്യങ്ങളെ പറയുന്നു:—സത്വഗുണത്തിന്റെ ആവിർഭാവത്തിൽ കാര്യാകാര്യങ്ങളെ തിരിച്ചറിയുവാൻ ശക്തിയുണ്ടാകും. വിവേകി ആയിരിക്കുമെന്നു സാരം. രജോഗുണാവിർഭാവത്തിൽ ലൌകികസുഖസാധനങ്ങളിൽ അധികം ആഗ്രഹം ഉണ്ടായിരിക്കും. തമോഗുണാവിർഭാവത്തിൽ വേണ്ട കാര്യത്തിൽ മനസ്സിരുത്തായ്മ, വിപരീതജ്ഞാനം ഏതുസമയത്തിൽ ഏതുകാര്യം ഏതുവിധം ചെയ്യേണമെന്നറിയായ്മയാകുന്ന ജാഡ്യം—അജ്ഞാനം—എന്നിവയുണ്ടാകും. സ്വബുദ്ധികൊണ്ടെല്ലാവക്കും അറിവാൻ സാധിക്കുന്ന ഈവക അനുഭവത്തിൽനിന്നു ഓരോ വ്യക്തിയും ഏതേതു ഗുണങ്ങളുടെ അധീനത്തിൽ അകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്നു സ്വയമേവ അറിഞ്ഞ് അതാതു ഗുണബന്ധത്തിൽനിന്നു മുക്തനാവാൻ തക്കവിധം ആചരിക്കേണം എന്നാണിതുകൊണ്ടു ഭഗവാനുപദേശിക്കുന്നത് എന്നു ധരിക്കേണം. ബുദ്ധിപൂർവ്വം പ്രവൃത്തിക്കുന്നവക്കു സത്വഗുണത്തെ വദ്ധിപ്പിക്കുവാനും രജസ്തമസ്സുകളെ ക്ഷയിപ്പിക്കുവാനും സാധിക്കും. ആവിധം ജീവിക്കേണം.

18. ഊർദ്ധ്വംഗച്ഛന്തി സത്വസ്ഥാമദ്ധ്യേതിഷ്ഠന്തി രാജസാഃ
ജഘന്യഗുണവൃത്തിസ്ഥാ അധോഗച്ഛന്തി താമസാഃ.

സത്വസ്ഥാഃ=സത്വഗുണത്തിലിരിക്കുന്നവർ, ഊർദ്ധ്വം ഗച്ഛന്തി=ഉന്നതലോകത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു, രാജസാഃ=രജോഗുണത്തിലിരിക്കുന്നവർ, മദ്ധ്യേ=മദ്ധ്യമലോകത്തിൽ ജനിക്കുന്നു, ജഘന്യഗുണവൃത്തിസ്ഥാഃ=നികൃഷ്ടഗുണവൃത്തിയിൽ ഇരിക്കുന്ന, താമസാഃ=തമോഗുണപ്രധാനികൾ, അധോഗച്ഛന്തി=അധഃപതിക്കുന്നു.

സത്വാദിഗുണങ്ങളിൽനിന്നു ജ്ഞാനാദികാര്യങ്ങളുണ്ടാകുമെന്നു പറഞ്ഞശേഷം സത്വാദിഗുണത്തിലിരിക്കുന്നവക്കു മരണാനന്തരം ലഭിക്കുന്ന സ്ഥാനങ്ങളെ പറയുന്നു:—മോക്ഷേച്ഛനിമിത്തം സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുത്ഭവിച്ചിരിക്കുന്ന സദസദ്വിവേകരൂപമായ ജ്ഞാനത്തിലും ആജ്ഞാനകാര്യമായ സർവ്വേശ്വരോപാസനാദികളിലും ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന സാത്വികപുരുഷന്മാർ ബ്രഹ്മവിഷ്ണ്വാദിദേവന്മാരുടെ സ്ഥാനങ്ങളായ സത്യലോകം വൈകുണ്ഠം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ഉയന്ന ലോകങ്ങളെ മരണാനന്തരം പ്രാപിക്കും. രജോഗുണംനിമിത്തം ഉണ്ടായ ജ്ഞാനത്തിലും ആ ജ്ഞാനകാര്യമായ ലൌകികവൈദികകർമ്മങ്ങളിലും ഏർപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ജനങ്ങൾ ബ്രഹ്മലോകത്തിന്റെയും തിര്യഗ്യോനികളുടെയും മദ്ധ്യത്തിലുള്ള ദേവലോകം മനുഷ്യലോകം എന്നിവയിൽ പ്രവേശിക്കയും മടങ്ങിവരികയും ചെയ്യും. നികൃഷ്ടമായ തമോഗുണവൃത്തിയിൽ അകപ്പെട്ട് നന്മതിന്മകളെ തിരിച്ചറിയാതെ കർമ്മങ്ങളെ ചെയ്തുകൊണ്ടു ജീവിതം കഴിക്കുന്നവർ മരിച്ചശേഷം പിന്നെ തിര്യഗ്വർഗ്ഗത്തിൽ ജനിക്കും.

19. നാന്യംഗുണേഭ്യഃ കർത്താരം യദാദ്രഷ്ടാനുപശ്യതി
ഗുണേഭ്യശ്ചപരംവേത്തി മൽഭാവം സോധിഗച്ഛതി.

ദ്രഷ്ടാ=കാണുന്നവൻ, യദാ=എപ്പോൾ, ഗുണേഭ്യഃ=ഗുണങ്ങളിൽനിന്ന്, അന്യംകർത്താരം=അന്യനായ കർത്താവിനെ, ന അനുപശ്യതി=കാണുന്നില്ലയോ, ഗുണേഭ്യഃ=ഗുണങ്ങളിൽനിന്നു, പരം=വിട്ടിരിക്കുന്നവനായിട്ടുതന്നെയും, വേത്തി=അറിയുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, മൽഭാവം=എന്റെ സ്വരൂപത്തെ, അധിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

"ഗുണത്രയങ്ങളാണ് ലോകത്തെ മോഹിപ്പിക്കുന്നത്" "ഗുണാത്മികയായ മായ എന്റെ ശക്തിയാകുന്നു, അതിക്രമിപ്പാൻ പ്രയാസമുണ്ടു" "ഗുണസംഗംനിമിത്തമാണ് ഉൽകൃഷ്ടനികൃഷ്ടയോനികളിൽ ദേഹം ധരിക്കേണ്ടിവരുന്നത്" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള വാക്യങ്ങളാൽ ഗുണങ്ങൾ മോഹിപ്പിക്കുന്നു. അവയെ ജയിപ്പാൻ പ്രയാസം. അവതന്നെ ജന്മകാരണം എന്നതിനെ സ്ഥാപിച്ചുകഴിഞ്ഞു. എന്നാൽ ഗുണമയിയായ ആ മായയെ കടക്കേണ്ടതെങ്ങിനെയെന്ന ചോദ്യത്തിന്നുത്തരമായിട്ടു"സർവ്വേശ്വരനായ എന്നെത്തന്നെ സർവ്വാത്മനാ സമാശ്രയിക്കുന്നവനതിനെ കടക്കുവാൻകഴിയും"എന്നുംഉപദേശിച്ചതിനെഅനുസരിച്ച് പ്രവൃത്തിമാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നു പിന്തിരിഞ്ഞ് നിവൃത്തിമാർഗ്ഗത്തിൽ ശ്രദ്ധയോടുകൂടെ മനസ്സിരുത്തി ശാസ്ത്രാചാര്യപ്രസാദത്തെയുംഎന്റെഅനുഗ്രഹത്തെയുംസമ്പാദിച്ച് ആത്മദൃഷ്ടിയെ ഒരുകാലത്തിലും വിടാതെ ഗുണകാര്യങ്ങളായ ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികൾഗുണവിഷയങ്ങളായ ശബ്ദാദികളിൽ വ്യാപരിക്കുന്നുവെന്നുള്ള ദൃഢബോധത്തോടുകൂടെ ആത്മാവ്-താൻ-കർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദിഭാവങ്ങളില്ലാതിരിക്കുന്നുവെന്ന സമ്യഗ്ജ്ഞാനത്തെ അവലംബിക്കുന്നവൻ ജീവിച്ചിരിക്കുമ്പോൾതന്നെ മുക്തനാകുന്നുവെന്നാണിനിയുപദേശിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്നത്. ശബ്ദസ്പർശാദികളെ അറിയുന്ന ശ്രോത്രാദീന്ദ്രിയങ്ങളിൽ അറിവുരൂപനായി സർവ്വദാ സർവ്വത്ര നിർവ്വികാരനായിരിക്കുന്നവൻ-എല്ലാം കാണുന്നവനായ ആത്മാവാകയാൽ ആത്മാവിനെ ദ്രഷ്ടാവ്-കാണുന്നവൻ-എന്നറിയേണം. ഘടത്തെ കാണുന്നവൻ ഘടത്തിൽനിന്നു ഭിന്നൻ എന്ന ബാഹ്യദൃഷ്ടാന്താനുസരണം ഗുണകാര്യങ്ങളായ ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളെയും അവയുടെ ഭാവാഭാവാദി സർവ്വവികാരങ്ങളെയും പ്രവൃത്തികളെയും കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ആത്മാവ് അവയിൽനിന്നു ഭിന്നൻ എന്നും കർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദികളെല്ലാം ഗുണകാര്യങ്ങളായ ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികൾക്കുതന്നെ "ഞാൻ"-അവയിൽനിന്നു ഭിന്നൻ എന്നും ഏതു കാലത്തിൽ യാതൊരു യതി കാണുന്നുവോ അവൻ എന്റെ ഭാവത്തെ-പരിപൂർണ്ണമായ ബ്രഹ്മഭാവത്തെ പ്രാപിക്കുന്നു. ഗുണങ്ങളെയും അവയുടെ കാര്യങ്ങളായ അനർത്ഥപരമ്പരകളെയും അതിക്രമിച്ച് നിത്യനിരതിശയാനന്ദസ്വരൂപനായ്ത്തന്നെയിരിക്കുന്നവൻ ജീവന്മുക്തനാകുന്നുവെന്നുപദേശിച്ചു. "നിസ്ത്രൈഗുണ്യോഭവാർജ്ജുന" എന്നു മുമ്പെയും ഉപദേശിച്ചിട്ടുണ്ട്.

20. ഗുണാനേതാനതീത്യ ത്രീൻ ദേഹീ ദേഹസമുദ്ഭവാൻ.
ജന്മമൃത്യുജരാദുഃഖൈർവ്വിമുക്തോഽമൃതമശ്നുതേ.

ദേഹീ=ദേഹവാൻ, ദേഹസമുദ്ഭവാൻ=ദേഹങ്ങളുടെ ഉൽപത്തിക്കു കാരണമായിരിക്കുന്ന, ഏതാൻ ത്രീൻ ഗുണാൻ=ഈ മൂന്നു ഗുണങ്ങളെ, അതീത്യ=അതിക്രമിച്ചിട്ടു, ജന്മമൃത്യുജരാദുഃഖൈഃ=ജനനം, മരണം, ജരാ,എന്നീ ദുഃഖങ്ങളാൽ, വിമുക്തഃ=വിശേഷേണമുക്തനായിട്ടു, അമൃതം=മോക്ഷത്തെ, അശ്നുതേ=അനുഭവിക്കുന്നു.

കർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദി ധർമ്മങ്ങളോടുകൂടിയ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽനിന്നു ഭിന്നനാണാത്മാവെന്നു സാക്ഷാത്തായറിയുന്ന യതിക്കു മാത്രമേ ഗുണത്രയബന്ധത്തിൽനിന്ന് മോചനം സിദ്ധിക്കയുള്ളുവെന്നുറപ്പിക്കുന്നു. മേഘം സൂര്യനെ മറക്കുന്നുവെന്നു ജനങ്ങൾ വിചാരിക്കുന്നു. വാസ്തവത്തിൽ മേഘം സൂര്യനെയല്ല കാണുന്നവന്റെ മാംസേക്ഷണത്തെയാകുന്നു മറയ്ക്കുന്നത്. സൂര്യൻ മറഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിൽ മേഘത്തെയെങ്ങിനെ കാണ്മാൻകഴിയും. കഴികയില്ല. അതിനാൽ മേഘത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ച സൂര്യൻ മേഘത്തിൽനിന്നു ഭിന്നൻ. മേഘം സൂര്യനെ സ്പർശിച്ചിട്ടില്ല എന്നതുപോലെ ദേഹാദികളാൽ അസ്പൃഷ്ടനായ ആത്മാവ് കർത്താവും ഭോക്താവുമല്ല എന്നറിയുന്ന ദേഹി. ദേഹസഹിതനായ ആത്മജ്ഞാനി. ഇനിമേലിലും ദേഹാദികളുടെ സമുദ്ഭവത്തിന്നു കാരണമായിരിക്കുന്ന ഈ സത്വാദി മൂന്നു ഗുണങ്ങളെയും അവയുടെ കാര്യങ്ങളായി പറയപ്പെട്ട സത്യശൌചവിനയരാഗദ്വേഷലോഭപ്രമാദമോഹാദികളായ സകലഭാവങ്ങളെയും സമ്യഗ്ജ്ഞാനത്താൽ അതിക്രമിക്കുമ്പോൾമാത്രം ജനനമരണജരാദികളായ സർവ്വാനർത്ഥങ്ങളിൽനിന്നും വിമുക്തനായിട്ടു വിദേഹകൈവല്യത്തെ അനുഭവിക്കുന്നു. നിത്യാഖണ്ഡാനന്ദസ്വരൂപനായിട്ടു മൂർത്തബ്രഹ്മമെന്നപോലെ പ്രകാശിക്കുന്നു. "ബ്രഹ്മവിത് ബ്രഹ്മൈവഭവതി" ബ്രഹ്മത്തെ അറിഞ്ഞവൻ ബ്രഹ്മംതന്നെയാകുന്നു. ബ്രഹ്മവിത്തും ബ്രഹ്മവും ഒന്നുതന്നെ. ശരീരാദികളായ ഉപാധികൾനിമിത്തം ബ്രഹ്മം ഖണ്ഡിക്കപ്പെടുന്ന ഒന്നല്ലാത്തതിനാൽ അഖണ്ഡബ്രഹ്മമായിത്തന്നെ വിളങ്ങുന്നുവെന്നുസാരം.

സത്യശൌചാദിസൽഗ്ഗുണങ്ങളും സത്വഗ്ഗുണകാര്യങ്ങളാകയാൽ അവയേയും അതിക്രമിച്ചാലേ ശുദ്ധബ്രഹ്മമായ് ഭവിക്കയുള്ളൂവെന്നു സാരം:

അജ്ജുനഉവാച=അജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

21\. കൈർല്ലിംഗൈസ്ത്രീൻ ഗുണാനേതാനതീതോ ഭവതിപ്രഭോ
കിമാചാരഃകഥന്തേ്വതാം സ്ത്രീൻഗുണാനതിവർത്തതേ.

പ്രഭോ!=ഹേ! ചിൽസ്വരൂപ! ഏതാൻ ത്രീൻഗുണാൻ=ഈ മൂന്നു ഗുണങ്ങളെ, അതീതഃ=അതിക്രമിച്ചവൻ, കൈഃലിംഗൈഃ=എന്തു ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയവനായിട്ടു, ഭവതി=ഭവിക്കുന്നു, കിം ആചാരഃ=എന്താചരമുള്ളവനായിരിക്കും, ഏതാൻത്രീൻഗുണാൻ=ഈ മൂന്നു ഗുണങ്ങളെ, കഥം തു=ഏതു വിധത്തിൽ, അതിവർത്തതേ=അതിക്രമിക്കും.

ആത്മജ്ഞാനിയായ യതിദേഹവാനായിരിക്കുമ്പോഴുംതന്നെ ത്രിഗുണബന്ധമുക്തനായ്ഭവിക്കുമെന്നു ഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്തതു കേട്ടപ്പോൾ ആശ്ചര്യയുക്തനായിട്ടു ഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിച്ച യതിവരൻെറ ലക്ഷണാദികളെ അറിവാനാഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു ചോദിക്കുന്നു:– ഹേ പ്രഭോ! പ്രകൃഷ്ടഭാസ്വരസ്വരൂപനായ ചിൻമൂർത്തേ! മുമ്പെ പറഞ്ഞ ലക്ഷണങ്ങളോടുകൂടിയ സത്വാദി മൂന്നുഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചു ബ്രഹ്മാത്മാവായ്ഭവിച്ച മഹാത്മാവിനെ അറിവാനുള്ള ലക്ഷണങ്ങളെന്താകുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ആചാരം ഏതുവിധമായിരിക്കും. ലൌകികമോ വൈദികമോ ഇഷ്ടാനുസരണമോ അദ്ദേഹം ലോകത്തിൽ വ്യാപരിക്കുക. അന്യോന്യസമ്മേളനം നിമിത്തം ലോകത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന സകല വിചിത്രഭാവങ്ങൾക്കും കാരണമായിരിക്കുന്നതിനാൽ സമുദ്രംപോലെ അപാരമായ ത്രിഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിക്കുവാനുള്ള ഉപായം എന്താകുന്നുവെന്നുള്ള ഈ മൂന്നുചോദ്യത്തിനു മറുപടിയരുളിച്ചെയ്വാൻ കരുണയുണ്ടാകേണം. പ്രകൃഷ്ടാ=സർവ്വത്തെയും വ്യാപിച്ചുകൊണ്ടു അത്യുൽകൃഷ്ടയായ, പ്രഭാ=പ്രകാശം ആരുടെ സ്വരൂപമോ അവൻ പ്രഭു:— ചിന്മയൻചിൽഘനൻ എന്നവയാവാർത്ഥം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

22\. പ്രകാശം ച പ്രവൃത്തിം ച മോഹമേവച പാണ്ഡവ
നദ്വേഷ്ടി സംപ്രവൃത്താനി ന നിവൃത്താനി കാംക്ഷതി.

പ്രകാശംച=പ്രകാശത്തെയും, പ്രവൃത്തിംച=പ്രവൃത്തിയേയും, മോഹം ഏവച=മോഹത്തെയും, സംപ്രവൃത്താനി=സമ്യക്കാകുംവിധം പ്രവൃത്തിക്കുന്നവയെ, ന ദ്വേഷ്ടി=ദ്വേഷിക്കുന്നില്ല, നിവൃത്താനി=നിവൃത്തങ്ങളാകേണമെന്നു, ന കാംക്ഷതി=കാംക്ഷിക്കുന്നതുമില്ല.

വിഷയസുഖത്തിലും ജ്ഞാനത്തിലും ആഗ്രഹം ജനപ്പിക്കുന്ന സത്വഗ്ഗുണകാര്യത്തെ പ്രകാശം എന്നു പറയുന്നു. ചിത്തത്തിൻെറ പ്രസാദമാണ് ഇതിന്നു കാരണം. ഇതിനെയാണ് രസാസ്വാദം എന്നു പറയപ്പെടുന്ന സമാധിവിഘ്നത്വേന യതികൾ കരുതിവരുന്നത്. മനസ്സും ഇന്ദ്രിയങ്ങളും പുറത്തുള്ള വിഷയങ്ങളെകുറിച്ചു ചലിക്കുന്നതിനെ പ്രവൃത്തിയെന്നു പറയുന്നു. ഇതു രജോഗ്ഗുണകാര്യമാകുന്നു. ഈ ഗുണകാര്യം സമാധിയഭ്യസിക്കുന്നവൻെറ ചിത്തത്തെ അലട്ടുന്നു–ചലിപ്പിക്കുന്നു. ഇതിനെ വിക്ഷേപം എന്ന സമാധിദോഷമായിട്ടു യതികൾ കരുതുന്നു. നിദ്രാ, ആലസ്യം, പ്രമാദം, എന്ന തമോഗ്ഗുണകാര്യങ്ങളെയാണ് മോഹമെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. ഇതിനെ സമാധിയെ വിഘ്നപ്പെടുത്തുന്ന കഷായം, ലയം, എന്നു പറയപ്പെടുന്ന ദോഷത്വേന നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. ഗുണങ്ങളെയും ഗുണകാര്യങ്ങളെയും അതിക്രമിക്കാത്ത ഒരു സാധകൻ ഈ സത്വാദിഗുണങ്ങളും ഗുണകാര്യങ്ങളും പ്രവൃത്തങ്ങളായിരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അവയെ ദ്വേഷിക്കുന്നു. പ്രതികൂലാചരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു അവയെ നിരോധിപ്പാൻ പരിശ്രമിക്കുന്നു. ആവക ദോഷങ്ങൾ തൻെറ സമാധിയെ–ആത്മാനന്ദാനുഭൂതിയെ–വിഘ്നപ്പെടുത്താതെയിരിക്കേണം. ആ ദോഷങ്ങൾ നശിക്കേണം എന്നാഗ്രഹിക്കും. ഗുണാതീതനാകട്ടെ ആ ഗുണങ്ങളേയും ഗുണകാര്യങ്ങളേയും ജ്ഞാനശക്തികൊണ്ടതിക്രമിച്ചിട്ടു അവയ്ക്കു വിഷയമാകാതെ പ്രകൃത്യതീതമായിരിക്കുന്ന ബ്രഹ്മത്തിൽ സമരസനായിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ആ ഗുണങ്ങൾക്കും ഗുണകാര്യങ്ങൾക്കും അധീനനല്ലാതിരിക്കും. ഈ നില സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടോ ഇല്ലയോ എന്ന് മററുള്ളവക്കറിവാൻ കഴികയില്ല. തൻനില തനിക്കറിയുവാനുള്ള

ലക്ഷണമാണിത്. ഈ നില കിട്ടിയാൽ മാത്രമേ ഗുണാതീതൻ എന്നു വരികയുള്ളു. ഇങ്ങിനെ ഒന്നാമത്തെ ചോദ്യത്തിന്നുത്തരം പറഞ്ഞു.

23. ഉദാസീനവദാസീനോ ഗുണൈര്യോ നവിചാല്യതേ
ഗുണാവർത്തന്തഇത്യേവ യോഽവതിഷ്ഠതി നേംഗതേ.

ഉദാസീനവത്=ഉദാസീനനെന്നപോലെ, ആസീനഃ യഃ=വസിക്കുന്ന യാതൊരുവൻ, ഗുണൈഃ=ഗുണങ്ങളാൽ, ന വിചാല്യതെ=ചലിപ്പിക്കപ്പെടുന്നില്ല, യഃ=യാതൊരുവൻ, ഗുണാഃ=ഗുണങ്ങൾ, വർത്തന്തേ=പ്രവൃത്തിക്കുന്നു, ഇത്യേവ=എന്ന ഭാവത്തോടുകൂടെ, അവതിഷ്ഠതി=സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. ന ഇംഗതേ=ചലിക്കുന്നില്ല.

ഗുണാതീതൻ ഗുണങ്ങളേയും ഗുണകാര്യങ്ങളേയും നിരോധിക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ തോന്നുംപോലെയെല്ലാം പ്രവൃത്തിക്കുന്നവനോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട; അതല്ല അവന്റെ നില. പ്രവൃത്തിക്കു കാരണമായ അവിദ്യാവാസനാസഹിതം സമാധിയാകുന്ന അഗ്നിയിൽ ദഹിച്ചിരിക്കയാൽ അവൻ പ്രവൃത്തിക്കുന്നതേയില്ല. ബ്രഹ്മാനന്ദത്തിൽ മുങ്ങിയിരിക്കുന്നു. അവനെ പ്രേരിക്കാൻ ഗുണങ്ങൾക്ക് ശക്തിയില്ലാതായി കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അവൻ ഏതുവിധം വ്യാപരിക്കുന്നുവെന്നു പറയാം:—ശരീരയാത്രയെ സാധിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഉദാസീനനെപോലെ കഴിയുന്നു. വാദപ്രതിവാദികളിൽ രണ്ടു കക്ഷിയിലും ചേരാതെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന മദ്ധ്യസ്ഥനെ ഉദാസീനൻ എന്നു പറയാറുണ്ടല്ലൊ. അതുപോലെ ഗുണങ്ങളും ഗുണകാര്യങ്ങളായ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളും കാലകർമ്മാനുസരണം ഭക്ഷണാദികാര്യങ്ങളെ നിർവ്വഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അവയിൽ ഉൾപ്പെടാതെ ദ്രഷ്ടാവായിരിക്കുന്ന ആത്മസ്വരൂപനായ യതി ഗുണങ്ങളോ ഗുണകാര്യങ്ങളോ നിമിത്തം ചലിക്കാതെ ബ്രഹ്മനിഷ്ഠനായിരിക്കുന്നു. സങ്കല്പവികല്പാത്മകമായ അവിദ്യാഗ്രന്ഥിയററിരിക്കയാൽ ശരീരനിർവ്വഹണാദികൾ പ്രാരബ്ധാനുസരണംനടന്നുകൊണ്ടിരിക്കും. ഇതാണവന്റെ ആചാരം എന്ന് രണ്ടാമത്തെ ചോദ്യത്തിന്നുത്തരം പറഞ്ഞു.

24. സമദുഃഖസുഖഃ സ്വസ്ഥഃ സമലോഷ്ടാശ്മകാഞ്ചനഃ
തുല്യപ്രിയാപ്രിയോധീരസ്തുല്യനിന്ദാത്മസംസ്തുതിഃ

സമദുഃഖസുഖഃ=സമങ്ങളായിരിക്കുന്ന ദുഃഖസുഖങ്ങളോടുകൂടിയവൻ, സ്വസ്ഥഃ=പരമാത്മാവിൽതന്നെയിരിക്കുന്നവൻ, തുല്യപ്രിയാപ്രിയഃ=തുല്യങ്ങളായ പ്രിയത്തോടും അപ്രിയത്തോടുംകൂടിയവൻ, സമലോഷ്ടാശ്മകാഞ്ചനഃ=തുല്യങ്ങളായ, ലോഷ്ടത്തോടും അശ്മാവോടും കാഞ്ചനത്തോടും,കൂടിയവൻ, ധീരഃ=ബുദ്ധിയെ ചലിപ്പിക്കാതിരിക്കുന്നവൻ,; തുല്യനിന്ദാത്മസംസ്തുതിഃ=തുല്യങ്ങളായ നിന്ദയോടും ആത്മസംസ്തുതിയോടും കൂടിയവൻ.

ദേഹേന്ദ്രിയാദികൾക്ക് സ്വസ്ഥതയുള്ളപ്പോൾ സത്വാദിഗുണങ്ങൾനിമിത്തം ആത്മനിഷ്ഠയിൽനിന്നു ചലിക്കാതെയിരിക്കാൻ കഴിയും. ആദ്ധ്യാത്മികാദിദുഃഖങ്ങളും നിന്ദാദ്യനർത്ഥങ്ങളും നേരിടുമ്പോൾ സ്വനിഷ്ഠയിൽനിന്നു ചലിച്ച് ഖേദമോഹാദിദോഷവൃത്തികൾക്കധീനനാകാതിരിക്കുമോ എന്നുള്ള ശങ്കക്ക് ആ ദോഷം ഗുണാതീതനെ ബാധിക്കയില്ലെന്നുള്ളതിന്നു കാരണം കാണിക്കുന്നു:—ബാഹ്യദുഃഖാദികൾക്കും നിന്ദാസ്തുത്യാദികൾക്കും വിഷയം ആത്മാവല്ല. അനാത്മാവാകുന്നു. മനോബുദ്ധ്യാദിസഹിതനായ ജീവാത്മാവാകുന്നു. ആത്മാവാകട്ടെ നിർവിശേഷനും നിരാകാരനും ചിദ്രൂപനുമാണെന്നുള്ള ആ നിഷ്കളങ്കത്തിന്നവകാശമില്ലെന്നും സാധിക്കുന്നു:—

സുഖങ്ങൾ_ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ, ശോഭനങ്ങളായിരിക്കുന്ന അവസ്ഥകളെ സുഖങ്ങളെന്നും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ ദുഷ്ടങ്ങളായിരിക്കുന്ന അവസ്ഥകളെ ദുഃഖങ്ങളെന്നും ധരിക്കേണം. അങ്ങിനെ കാണ്മാനുള്ള യോഗ്യത ഗുണാതീതനുണ്ടു്. അതിനാൽ സുഖം ദുഃഖം എന്ന രണ്ടുവിധ സ്ഥിതികൾ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കല്ലാതെ നിത്യാനന്ദരസസ്വരൂപനായ ആത്മാവിന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു ഗുണാതീതന്നു സുഖവും ദുഃഖവും ഒരുപോലെതന്നെ. അതിനാൽ അവൻ സമചിത്തൻ. ഇഷ്ടം അനിഷ്ടം എന്ന ഭാവന ചിത്തത്തിന്നില്ലാതെയിരുന്നാൽ അവനെ സമചിത്തൻ എന്നു പറയാം. സുഖദുഃഖരൂപവികാരങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്ന ഒരുവൻ ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ആത്മഭാവന ഉള്ളവനാകുന്നു. പരമാത്മസ്വരൂപത്തെ അറിഞ്ഞവൻ ആ അധ്യാസം എന്ന ദോഷത്തിൽനിന്നു വിട്ടിരിക്കുന്നവനാണെന്നു സാരം. അതിനാൽ ആ നിലയെത്തിയ ബ്രഹ്മജ്ഞാ

നിസ്വസ്ഥനാകുന്നു. സ്വരൂപമായ ബ്രഹ്മത്തിൽത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നവൻ എന്നു സാരം. അതുകൊണ്ടു ജന്മാദികളോ ആദ്ധ്യാത്മികാദികളോ ആയ ദുഃഖങ്ങൾ അവനെ ബാധിക്കയില്ല. അന്യന്മാർ ആത്മാവല്ലാത്ത ദേഹാദികളിൽ ആത്മബുദ്ധിയുള്ളവരായതുകൊണ്ടു സ്വസ്ഥന്മാരല്ല. അവരെ സുഖദുഃഖാദികൾ ബാധിക്കും. സ്വസ്ഥനെ ബാധിക്കയില്ല. വിക്ഷേപഹേതുക്കളായ സുഖദുഃഖാദികൾ ശീതം, ഉഷ്ണം എന്നപോലെ വന്നും പോയ്ക്കൊണ്ടുമിരിക്കുമ്പോൾ ആത്മനിഷ്ഠയിൽനിന്നു ചലിക്കാതിരിക്കുക എന്ന നിലയെയാണ് സ്വസ്ഥത എന്നു ധരിക്കേണ്ടത്. ധൈര്യത്താൽ അവയെ സഹിക്കുക എന്ന നിലയെയല്ല എന്നറിയേണം. അതുപോലെതന്നെ പ്രിയാപ്രിയങ്ങൾ–ഇഷ്ടാനിഷ്ടങ്ങളും അവന്നു തുല്യങ്ങൾതന്നെ. മധുരപദാർത്ഥവും കശപ്പുള്ള പദാർത്ഥവും വിദ്വാന്നും അവിദ്വാന്നും രുചിഭേദം ജനിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ ചൂടും തണുപ്പും ഒരുപോലെ ആവുമെന്നു വിചാരിപ്പാൻ തരമില്ല. അതിനാൽ ഇഷ്ടാനിഷ്ടങ്ങൾ വിദ്വാനേയും ബാധിക്കും എന്നാണെങ്കിൽ ന്യായം ശരിതന്നെ. ഇഷ്ടത്തോടും അനിഷ്ടത്തോടും സംബന്ധിക്കുന്നത് ബുദ്ധിയാണ്. ബുദ്ധിയോടുള്ള സംയോഗം ഉള്ളവന്നു പ്രിയാപ്രിയഭാവവും ഉണ്ടാകും. ആത്മാവിന്നു ഒന്നിനോടും സംയോഗമില്ല. ഗുണാതീതൻ ഗുണകാര്യങ്ങളായ ബുദ്ധ്യാദികളെ അതിക്രമിച്ചവനായതിനാൽ അവനെ പ്രിയാപ്രിയങ്ങൾ വികാരപ്പെടുത്തുകയില്ല. ഇഷ്ടാനിഷ്ടജ്ഞാനമുള്ളപ്പോളല്ലെ വിഷമഭാവം. ചിരകാലാഭ്യാസത്താൽ ബുദ്ധിവൃത്തി ബ്രഹ്മഭാവത്തെ പ്രാപിച്ചതിനാൽ അതിൽനിന്നു ചലിക്കാതെയിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു വിഷമഭാവം ഉണ്ടാകയില്ലെന്നു സാരം. അഭ്യാസബലംതന്നെ അതിന്നു കാരണം. പ്രിയാപ്രിയങ്ങൾ തുല്യങ്ങൾ എന്നു പറഞ്ഞതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുവാൻ "സമലോഷ്ടാശ്മകാഞ്ചനഃ" എന്ന വിശേഷണം. ലോഷ്ടമോ:—മൺകട്ടയോ–കല്ലോ–സ്വർണ്ണമോ ഗുണാതീതന്നു പ്രീതിയേയോ അപ്രീതിയേയോ ജനിപ്പിക്കുകയില്ല. "സർവ്വം ഖല്വിദംബ്രഹ്മ" കാണപ്പെടുന്ന ചരാചരാത്മകലോകം ബ്രഹ്മഭിന്നമായിട്ടില്ല എന്ന അനുഭവം വന്നവന്നു ലോഷ്ടം നികൃഷ്ടം അപ്രീതിവിഷയം കാഞ്ചനം ഉൽകൃഷ്ടം പ്രീതിവിഷയം എന്ന വിഷമദൃഷ്ടിയുണ്ടാവാനവകാശമില്ല. അതുപോലെ നിന്ദയും സ്തുതിയും തുല്യംതന്നെ. ദൂഷണംനിന്ദ, ഗുണകീർത്തനംസ്തുതി. ഇതു രണ്ടും ദേഹേന്ദ്രിയാദികളെകുറിച്ചു പരന്മാർചെയ്യുന്നു. ആത്മഭാവത്തെ അടഞ്ഞവനെ അതെങ്ങിനെ ബാധിക്കും. ആത്മാവ് നിന്ദാസ്തുതികൾക്കു വിഷയമല്ലെന്നു ,സാരം. ഇങ്ങിനെയെല്ലാം ആവാൻ കാരണം ധീരത്വം തന്നെ. ധീഃ=ബുദ്ധി, രാതി=നിഗ്രഹിക്കുന്നു. അതിനാൽ ധീരൻ ബഹിർമുഖമായ ബുദ്ധിവൃത്തിയെ അടക്കി ബ്രഹ്മത്തിൽ ലയിപ്പിക്കുവാൻ ആർക്കു സാധിക്കുന്നുവോ അവൻ ധീരൻ. നിരന്തരചിരകാലാഭ്യാസത്താൽ ഈ നിലയെത്തീട്ടു ജീവിച്ചിരിക്കുന്ന മഹാത്മാവിനെ ജീവന്മുക്തനെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. ജീവന്മുക്തന്റെ അന്യർക്കറിയുവാൻ കഴിയുന്ന ലക്ഷണം ഈ വകയാകുന്നു. അവന്റെ പരിമാററം–ലോകവ്യവഹാരനിർവ്വഹണം–എങ്ങിനെയായിരിക്കും എന്ന ചോദ്യത്തിന്നും ഇതുത്തരമാകുന്നു.

25. മാനാവമാനയോസ്തുല്യോ തുല്യോ മിത്രാരിപക്ഷയോഃ
സർവ്വാരംഭപരിത്യാഗീ ഗുണാതീതഃ സ ഉച്യതേ.

മാനാവമാനയോഃ=മാനത്തിലും അവമാനത്തിലും, തുല്യഃ=സമഭാവമുള്ളവൻ, മിത്രാരിപക്ഷയോഃ=മിത്രപക്ഷത്തിലും ശത്രുപക്ഷത്തിലും, തുല്യഃ=സമദർശനമുള്ളവൻ, സർവ്വാരംഭപരിത്യാഗീ=സർവ്വകർമ്മങ്ങളെയും പരിത്യജിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവൻ, സഃ ഗുണാതീതഃ=അവൻ ഗുണാതീതൻ എന്ന്, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

ഉപചാരങ്ങൾകൊണ്ടു ബഹുമാനിക്കുന്നതിലും അപചാരങ്ങൾകൊണ്ടു ലഘുവാക്കുന്നതിലും തുല്യഭാവമുള്ളവനും മിത്രപക്ഷത്തെയും ശത്രുപക്ഷത്തേയും ഒരേനിലയിൽ കാണുന്നവനും ബ്രഹ്മഭാവപ്രാപ്തിനിമിത്തം സാധിക്കേണ്ടതായിട്ടു മറെറാന്നുമില്ലാത്തതിനാൽ സകലകർമ്മങ്ങളെയും വിട്ടിരിക്കുന്നവനും ആരോ, അവനെ ഗുണാതീതൻഎന്നു ലക്ഷണങ്ങളറിയുന്ന മഹാന്മാർ പറയുന്നു. പ്രാരബ്ധവശാൽ അന്യന്മാരിൽനിന്നു വന്നുചേരുന്ന മാനാവമാനങ്ങൾക്കു വിഷയം ദേഹമായതുകൊണ്ട് ദേഹാതീതനായ ആത്മാവിന്നതു ബാധകമല്ല. മനുഷ്യാനന്ദം മുതൽ ബ്രഹ്മാവിന്റെ ആനന്ദംവരെയുള്ള എല്ലാ ആനന്ദങ്ങളും ബ്രഹ്മാനന്ദത്തിൽ അട

ങ്ങിയിരിക്കയാൽ ഐഹികമോ പാരത്രികമോ ആയ ഒരു സുഖപ്രാപ്തിയേയും ആഗ്രഹിക്കാനവകാശമില്ലാത്ത സർവ്വാത്മഭാവത്തെ പ്രാപിച്ചവന്നു കർമ്മംകൊണ്ടാവശ്യമില്ലാത്തതിനാൽ സകലകർമ്മങ്ങളെയും വിട്ടിരിക്കുന്നതു യുക്തംതന്നെ. എല്ലാററിലും ഉദാസീനഭാവത്തോടുകൂടെ സ്വരൂപനിഷ്ഠയിൽനിന്നു തെററാതിരിക്കുന്നതു ജീവന്മുക്തനായ ഗുണാതീതനിൽ പരന്മാക്കു കാണ്മാൻ കഴിയുന്ന ലക്ഷണം. അവൻെറ ആചാരം എന്തായിരിക്കും എന്ന ചോദ്യത്തിന്നീവിധം ഉത്തരം പറഞ്ഞ് പ്രകരണത്തെ ഉപസംഹരിച്ചിരിക്കുന്നു. സർവ്വാത്മഭാവവും ചിലതു കിട്ടാനുണ്ടെന്ന വിചാരവും ഒരുവന്നുണ്ടാവാനവകാശമില്ല. അതുകൊണ്ടു കർമ്മാതീതൻതന്നെ ഗുണാതീതൻ.

26. മാം ച യോऽവ്യഭിചാരേണ ഭക്തിയോഗേന സേവതേ
സ ഗുണാൻ സമതീത്യൈതാൻ ബ്രഹ്മഭൂയായ കല്പതേ.

യഃ ച=യാതൊരുവനാകട്ടെ, അവ്യഭിചാരേണ=അന്യവിചാരത്തോടുകൂടാതിരിക്കുന്ന, ഭക്തിയോഗേന=ഭക്തിയോഗത്താൽ, മാം=എന്നെ, സേവതേ=സേവിക്കുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, ഏതാൻ ഗുണാൻ=ഈ ഗുണങ്ങളെ, സമതീത്യ=അതിക്രമിച്ചിട്ടു, ബ്രഹ്മഭൂയായ=ബ്രഹ്മാത്മഭാവത്തോടുകൂടെ ഇരിപ്പാൻ, കല്പതേ=യോഗ്യനാകുന്നു.

ഈ മൂന്നു ഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിപ്പാനുപായമെന്താകുന്നുവെന്നുള്ള മൂന്നാമത്തെ ചോദ്യത്തിന്നുത്തരം പറയുന്നു:—യാതൊരു ബ്രഹ്മജ്ഞാനി തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയെ അല്പസമയവും പരിത്യജിക്കാതെ വാസനാവേഗത്താൽ ബാധിക്കുന്ന ബാഹ്യവിഷയങ്ങളെയെല്ലാം പരിത്യജിച്ചിട്ടു പ്രത്യഗാത്മാവായ എന്നെ ഇതരവിചാരങ്ങൾനിമിത്തം തടസ്ഥപ്പെടാതിരിക്കുന്ന അഖണ്ഡാകാരബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ടു നിരന്തരം ധ്യാനിക്കുന്നതായ ഭക്തിയോഗത്താൽ സേവിക്കുന്നുവോ—സകലതും താനും ഏകമായ ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്നറിഞ്ഞ് അതിൽനിന്നു ചലിക്കാതിരിക്കുന്നുവോ ആ യതിവര്യൻ ബ്രഹ്മഭാവത്തോടുകൂടെ കൈവല്യംപ്രാപിപ്പാൻഅർഹനാകുന്നു.

27. ബ്രഹ്മണോ ഹി പ്രതിഷ്ഠാഹമമൃതസ്യാവ്യയസ്യ ച
ശാശ്വതസ്യ ച ധർമ്മസ്യ സുഖസ്യൈകാന്തികസ്യ ച.

അമൃതസ്യ=നശിക്കാത്തതായും, അവ്യയസ്യ=വികാരമില്ലാത്തതായും, ശാശ്വതസ്യ=എന്നെന്നുമുള്ളതായും, ധർമ്മസ്യ=ധർമ്മസ്വരൂപമായും, സുഖസ്യ=ആനന്ദാത്മകമായും, ഐകാന്തികസ്യ=വ്യഭിചരിക്കാത്ത സത്യസ്വരൂപമായുമിരിക്കുന്ന, ബ്രഹ്മണഃ=നിർവ്വിശേഷവസ്തുവിൻെറ, പ്രതിഷ്ഠാ=സ്ഥാനം, അഹം=ഞാനാകുന്നു.

ഈ അവസാനപദ്യം ശങ്കാസമാധാനമാകുന്നു:—ഗുണങ്ങളെയും തൽകാര്യങ്ങളെയും അതിക്രമിച്ചതുകൊണ്ടു ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കു ബ്രഹ്മമായി ഭവിപ്പാൻ കഴികയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ബ്രഹ്മജ്ഞാനി ബ്രഹ്മത്തെ അറിയുന്നവൻ, ബ്രഹ്മമോ അറിവിന്നു വിഷയം. അറിയുന്നവൻ ഞാൻ. അറിയപ്പെടുന്നത് ഇത്. ഇതും ഞാനും ഒന്നല്ല. ഘടത്തെ അറിഞ്ഞവനും ഘടവും ഒന്നല്ല. അതുപോലെ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിയും ബ്രഹ്മവും ഒന്നല്ല. അതിനാൽ ഗുണാതീതൻ ബ്രഹ്മമായ് ഭവിപ്പാനർഹൻ എന്നുപറഞ്ഞതു ശരിയല്ല. എന്നാണ് ശങ്ക. അതിന്നു സമാധാനം ഈ പദ്യം:—അതിനെ സൃഷ്ടിച്ചിട്ടു ജീവരൂപേണ അതിൽ പ്രവേശിച്ചു, എന്നിങ്ങിനെ സൃഷ്ടിപര്യായശ്രുതികളിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു. "സർവ്വം ഖല്വിദംബ്രഹ്മ" ഈ കാണപ്പെടുന്ന സർവ്വവും ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്നു ശ്രുതിയിൽ പലദിക്കിലും പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ബ്രഹ്മത്തിന്നു നാശമില്ല. അതുകൊണ്ടുതന്നെ ജനിച്ചതല്ലെന്നു സിദ്ധിച്ചു. വൃദ്ധിക്ഷയാദികളായ മററവികാരങ്ങളുമില്ല. എന്നെന്നുമുള്ളതും വിഹിതകർമ്മാനുഷ്ഠാനജന്യമായ ധർമ്മത്താൽ ശുദ്ധമായ ചിത്തത്തിൽ പ്രകാശിക്കുന്ന ജ്ഞാനത്താൽ അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമായതും ചിത്തത്തിൽ ജ്ഞാനസ്വരൂപമായി വിളങ്ങുന്നതും ഒരേ വസ്തുവാകയാൽ നിർവ്വിശേഷമായ വസ്തുവിനെ പ്രത്യക്ഷമായറിയുന്ന ജ്ഞാനിയും ജ്ഞാതമായ ബ്രഹ്മവും ഭിന്നമല്ല. ചിത്തമാകുന്ന ഉപാധിയുടെ ലയത്തിൽ—വിദേഹാവസ്ഥയിൽ—ചിത്തത്തിൽ പ്രതിഫലിച്ച ജ്ഞാനകല ബ്രഹ്മമായ് ഭവിച്ചതിനാൽ—ജ്ഞാനി—അറിഞ്ഞവൻ അറിവുതന്നെ ആകയാൽ സത്യജ്ഞാനപരിപൂർണ്ണബ്രഹ്മമായ് ഭവിക്കുന്നതിൽ യാതൊരയുക്തിയുമില്ല. "പ്രജ്ഞാനംബ്രഹ്മ" എന്ന

മഹാവാക്യം ശബ്ദാദി സകലവിഷയങ്ങളെയും അറിയുന്ന അറിവ് ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്നുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. സമാധ്യവസ്ഥയിൽ "അയമഹമസ്മി" ഇതാകുന്നു ഞാനെന്നറിയുന്നവനും അറിവിന്നു വിഷയമായ ഇത് എന്ന ശബ്ദാൎത്ഥവും ഭിന്നമല്ല. നാമരൂപങ്ങളായി ഭവിച്ചിരിക്കുന്നതും ശബളബ്രഹ്മമാകയാൽ ഗുണകാൎയ്യങ്ങളായ വിദ്യയുടെയും അവിദ്യയുടെയും നാശത്തിൽ പ്രത്യഗാത്മാവായി വിളങ്ങുന്ന ജ്ഞാനി ബ്രഹ്മമായ് ഭവിക്കുമെന്നതിൽ സംശയത്തിന്നവകാശമില്ല.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാ സൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാൎജ്ജുനസംവാദേ ഗുണത്രയവിഭാഗയോഗോനാമ ചതുൎദ്ദശോ(ധ്യായഃ സമാപ്തഃ.
ശുഭമസ്തു.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 15-ാംഅദ്ധ്യായം.

1. ഊൎദ്ധ്വമൂലമധഃശാഖ മശ്വത്ഥം പ്രാഹുരവ്യയം
ഛന്ദാംസിയസ്യപൎണ്ണാനി യസ്തംവേദ സവേദവിത്.

ഊൎദ്ധ്വമൂലം=ഊൎദ്ധ്വം മൂലത്തോടുകൂടിയത്, ഊൎദ്ധ്വം=ബ്രഹ്മം, മൂലം=ബീജം, അധഃ ശാഖം=അധസ്തത്വങ്ങളാം_മഹദാദികളാകുന്ന_ശാഖകളോടുകൂടിയത്. അശ്വത്ഥം=നാളെക്കുണ്ടാകുമെന്ന് നിശ്ചയിപ്പാൻ കഴിയാത്തത്:_ക്ഷണഭംഗുരമായിരിക്കുന്നത്, തം=അതിനെ, അവ്യയം=നാശരഹിതം എന്ന്, പ്രാഹുഃ=പറയുന്നു (ചിലർ) ഛന്ദാംസി=ഛന്ദസ്സുകളാം_വേദവാക്യങ്ങളാം, യസ്യ=യാതൊന്നിന്റെ, പൎണ്ണാനി=ഇലകളാം, തംയഃ വേദ=അതിനെ യാതൊരുവൻ അറിയുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, വേദവിത്=വേദത്തെ അറിഞ്ഞവനാകുന്നു.

15-ാം അദ്ധ്യായത്തിന്റെ അവതാരിക.

14-ാം അദ്ധ്യായാവസാനത്തിൽ "എന്നെ അചഞ്ചലഭക്തിയോടുകൂടെ നിരന്തരം ധ്യാനിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ത്രിഗുണങ്ങളേയും തൽകാൎയ്യങ്ങളേയും അതിക്രമിച്ച് കൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കാം"എന്ന് ഗുണത്രയത്യാഗത്തിന്നുള്ള ഉപായമായിട്ടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലൊ. ധ്യേയത്വേന പറഞ്ഞിട്ടുള്ള ആ ബ്രഹ്മം ഏതുവിധമുള്ളതാണ്? എങ്ങിനെയാണതിനെ അനുസന്ധാനം ചെയ്യേണ്ടത്? എന്ന ആകാംക്ഷക്ക് സമാധാനമായിട്ടു "ക്ഷരം അക്ഷരം"എന്ന രണ്ടു തത്വങ്ങളെ 13-ാം അദ്ധ്യായത്തിലും അതിന്നുമുമ്പേ 8-ാം അദ്ധ്യായത്തിലും പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിൽനിന്നു വിലക്ഷണമായിരിക്കുന്ന (ഭിന്നമായും രണ്ടിന്നും അധിഷ്ഠാനമായും) ഇരിക്കുന്ന പുരുഷോത്തമശബ്ദവാച്യമായ ബ്രഹ്മത്തെയാണ് അനുസന്ധാനം ചെയ്യേണ്ടത്, എന്നും എങ്ങിനെയാണ് ധ്യാനിക്കേണ്ടതെന്നും അതിന്റെ ഫലമെന്താകുന്നുവെന്നും വിവരിച്ച് മുമുക്ഷുക്കൾക്ക് സംസാരത്തിൽ വിരക്തി ജനിപ്പിച്ച് ബ്രഹ്മധ്യാനത്തിൽ ശ്രദ്ധയുണ്ടാക്കുവാനാണ് ഈ അദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നത്. അതിൽ ആദ്യമായിട്ടു സംസാരസ്വരൂപത്തെ വിവരിക്കുവാൻ ഭാവിച്ച ശ്രീഭഗവാൻ അതിനെ_സൎവ്വലോകാത്മകമായ സംസാരത്തെ_ഒരു മഹത്തായ ആൽവൃക്ഷമായിട്ടു കല്പിച്ച് ആ വൃക്ഷത്തിന്റെ മഹാവിസ്താരത്തേയും നശ്വരതയേയും ഉൽപത്തിസ്ഥാനമായ ബീജത്തേയും ധരിപ്പിക്കുകയാണ്, ആദ്യത്തെ മൂന്നു മന്ത്രങ്ങളാംകൊണ്ടു ചെയ്യുന്നത്: ഇതുയും ധരിച്ചുകൊണ്ടുവേണം ഈ അദ്ധ്യായത്തിലെ 20 മന്ത്രങ്ങളുടെ പാഠവും മനനവും ആരംഭിക്കുവാൻ. പ്രതിപാദിക്കുന്ന വിഷയം അനേകശ്രുതിവാക്യങ്ങളിൽ വിസ്തരിച്ചു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിന്റെ ഏതുയും ചുരുങ്ങിയ സാരമടങ്ങീട്ടുള്ളതാകയാൽ നന്നെ മനസ്സിരുത്തി ചിന്തിക്കേണം. അതിഗംഭീരമായ ശാസ്ത്രസാരമാണീയദ്ധ്യായം എന്നു ഭഗവാൻതന്നെ അദ്ധ്യായാവസാനത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെ വാചകമഹാശയന്മാരെ ആരംഭത്തിൽ ഞാൻ ഓൎമ്മപ്പെടുത്തുന്നു. "ഊൎദ്ധ്വമൂലോ(വാക്ശാഖ ഏഷോ(ശ്വത്ഥഃ സനാതനഃ" "ഊൎദ്ധ്വമൂലമവാക്ശാഖം വൃക്ഷംയോവേദസംപ്രതി"എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ശ്രുതികളുടെ സാരമാണ് ആദ്യമന്ത്രത്തിന്നാടിസ്ഥാനം. സൎവ്വലോകത്തെയുമാംപ്പെടുത്തീട്ടുള്ള പേരാണ്

സംസാരമെന്നു്. ഉണ്ടാകുക, നിലനില്ക്കുക, നശിക്കുക പിന്നെയും പിന്നെയും ഈ നിലയിൽ പ്രവഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ലോകംതന്നെ സംസാരം. ആ സംസാരത്തെ ഒരു ആൽവൃക്ഷമായി കല്പിച്ചിട്ടാണ് വർണ്ണിക്കുന്നതു്. ആൽവൃക്ഷം എന്നു കല്പിച്ചതു് അതിന്റെ ബീജം–ഉൽപത്തിസ്ഥാനം–അതീവസൂക്ഷ്മം. അതിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്ന വൃക്ഷം വളരെ വലുതു്. ആൽവൃക്ഷംപോലെ പടപ്പുള്ള മറെറാരുവൃക്ഷമില്ല. അതുകൊണ്ടാവൃക്ഷമായി കല്പിച്ചുവെന്നേയുള്ളൂ. ഒന്നുകൂടിയുണ്ടു് "അശ്വത്ഥം" എന്ന പേർ ആൽവൃക്ഷത്തിന്നുള്ളതുമാണ്. ശ്വഃ=നാളെ, ത്ഥഃ=നിലനില്ക്കുന്നതു നാളെക്കുണ്ടാകും എന്നു തീർത്തുപറവാൻ കഴിയുന്ന സാധനത്തെ "ശ്വത്ഥം" എന്നു പറയാം, അ=നിഷേധാർത്ഥം, അശ്വത്ഥം=നാളെക്കുണ്ടാകുമെന്നുകൂടി ഉറച്ചുപറവാൻ പാടില്ലാത്തതു്. അശ്വത്ഥം ഒരു കൊടുങ്കാറേറാ കാട്ടുതീയ്യോ നാശഹേതുക്കളായ വല്ലതും ബാധിച്ചാൽ ഉത്തരക്ഷണത്തിൽ കാണാതാകും. അതുകൊണ്ടു അശ്വത്ഥം. ആലു മാത്രമാണോ അങ്ങിനെ നശിക്കുന്നതു? അല്ല എല്ലാ വൃക്ഷങ്ങളും നശിക്കും. എന്നാൽ ആലെന്നു് എന്തിന്നു പറഞ്ഞു, വൃക്ഷജാതിയിൽ വമ്പിച്ച ആലിന്റെ നിലയിതാണെങ്കിൽ മററുള്ള വൃക്ഷങ്ങളുടെ സ്ഥിതി പറയേണമോ എന്നു സിദ്ധിപ്പാൻവേണ്ടി ആലായിട്ടു സംസാരത്തെ കല്പിച്ചു. സംസാരവൃക്ഷത്തിന്റെ മൂലം–ഉൽപത്തിസ്ഥാനമായ ബീജം ഏതാകുന്നു? ഊർദ്ധ്വമാണ് ബീജം. ആദ്യത്തിൽ കാണിച്ച ശ്രുതിയിലെ ഊർദ്ധ്വശബ്ദത്തിന്നു ബ്രഹ്മമെന്നാണർത്ഥം. ബ്രഹ്മത്തിൽനിന്നാണു് ഈ സംസാരവൃക്ഷം ഉണ്ടായിരിക്കുന്നതു്. അവ്യക്തം മഹത്തത്വം മുതലായ സകല തത്വങ്ങളുടെയും മേലെയുള്ള സത്യവസ്തു–സർവോൽപത്തിസ്ഥിതിലയസ്ഥാനം–എന്നു കാണിപ്പാനാണ് ഊർദ്ധ്വം–സർവോപരിസ്ഥിതി ചെയ്യുന്നതു്–ബ്രഹ്മം,എന്നർത്ഥം സിദ്ധിച്ചു. ഇതൊരതിശയവൃക്ഷമാണ് എല്ലാ വൃക്ഷങ്ങളുടെയുംമൂലം–അടിസ്ഥാനം–വിത്തു്–താഴത്തായിരിക്കേസംസാരവൃക്ഷബീജം അത്യന്തോപരിഭാഗത്താണ് എന്നു വരുത്തി–പിന്നെയെങ്ങിനെയിരിക്കുന്നു ആവൃക്ഷം? അധഃശാഖം=അധോഭാഗത്തിലാണ് ഈ വൃക്ഷത്തിന്റെ ശാഖകൾ. അവ്യക്തം, മഹത്തത്വം, അഹങ്കാരതത്വം, പഞ്ചതന്മാത്രങ്ങൾ പഞ്ചമഹാഭൂതങ്ങൾ എന്നിവയാണ് ശാഖകൾ. അതു് ബ്രഹ്മാപേക്ഷയാ താഴത്തുള്ളവയാണെല്ലൊ. സാധാരണ വൃക്ഷത്തിന്റെ ശാഖകൾ മുകളിലാണ്. സംസാരവൃക്ഷശാഖകൾ താഴത്താകുന്നു. ഈ സംഗതിയാലും ഇതൊരപൂർവ്വവൃക്ഷമാണ്. അങ്ങിനെയൊക്കെയാണെങ്കിലും അശ്വത്ഥമാകുന്നു. പെട്ടെന്നു്കാണാതെയുമാകും. സമസ്തലോകാവസ്ഥ–സത്യലോകപര്യന്തമുള്ള സകല ലോകസ്ഥിതിയും ഈവിധമായിരിക്കേ അതിൽ ഉള്ള ഓരോ വ്യക്തികളുടെ നിലയെന്താണെന്നു ഊഹിച്ചറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. ഈ ശരീരം ഇന്നോ നാളെയൊ നശിക്കുകയെന്നാക്കും നിശ്ചയിപ്പാൻ കഴികയില്ല. അതിനാൽ ഇതു ശാശ്വതമാണെന്നു കരുതേണ്ട. എന്നുപദേശിച്ചപ്പോൾ "പ്രാഹുരവ്യയം" എന്നൊരു പൂർവ്വപക്ഷം പുറപ്പെടുന്നു. "നകദാചിദനീദൃശംജഗത്"എന്നു ശ്രുതിയുണ്ടല്ലൊ. ഒരു കാലത്തിലും ജഗത്തിന്നീനിലയില്ലാതാകുന്നില്ല. നശിക്കുന്നില്ല. അവ്യയം=നാശരഹിതമാണ് എന്നല്ലെയോ ശ്രുതിപറയുന്നതു്. അപ്പോൾ നാളെക്കില്ലാത്തതെന്നെങ്ങിനെ പറയും, എന്നാണ് പൂർവപക്ഷം. അതിന്നു സമാധാനം. "പ്രാഹുഃ" പറയുന്നു ശരിതന്നെ. ആരാണാവിധം പറയുന്നതു്. കർമ്മാന്മാരായ മിമാംസകന്മാർ പൂർവ്വാപരശ്രുതിവാക്യങ്ങളുടെ അർത്ഥം നിർണ്ണയിക്കാതെയും ആ വക ശ്രുതികൾ ഏതേതുഘട്ടങ്ങളിൽ എന്തെന്തു സംഗതികളെയാണ് പ്രതിപാദിക്കുന്നതെന്നു ചിന്തിക്കാതെയും കർമ്മംകൊണ്ടു പ്രാപിക്കാൻ കഴിയുന്ന സ്വർഗ്ഗാദിലോകങ്ങൾക്കു് നാശമില്ലെന്നു പറയുന്ന പുഷ്പസ്ഥാനീയങ്ങളായ മധുരവചനങ്ങളെ സിദ്ധാന്തപക്ഷമായി തെററിധരിച്ചവർ ആവിധംപറയുന്നതിൽ പരിഭ്രമിക്കേണ്ട. അതവ്യയം–നാശരഹിതം അല്ല. അശ്വത്ഥംതന്നെയെന്നാണ് വേദസിദ്ധാന്തം. "യൽകൃതകം തന്നശ്വരം" ഏതൊന്നുണ്ടായതോ? ഇല്ലാതായതിന്നുശേഷം പിന്നെഉണ്ടായിയെന്നു വന്നതോ അതെല്ലാം നശിക്കും. മഹാപ്രളയത്തിൽ ഇല്ലാതായ എല്ലാ ലോകങ്ങളും സൃഷ്ട്യാരംഭത്തിൽപിന്നെയുമുണ്ടാകും പിന്നെയും നശിക്കും. ഈ ശരീരം ഇന്നുണ്ടു്. നാളെ ഇല്ലാതാകും, പിന്നെയുമുണ്ടാകും. ഇതാണിതിന്റെ സ്വഭാവം. എന്നാൽ പൂർവ്വപക്ഷമാണെങ്കിലും ശ്രുതിയെന്തിനായിട്ടാവിധം വ്യാമോഹിപ്പിക്കുന്നു? എന്നാണെങ്കിൽ "ഛന്ദാംസിയസ്യപർണ്ണാനി"എന്നു സമാധാനം. ഛന്ദസ്സുകൾ പുഷ്പസ്ഥാനീയങ്ങളായ മ

നാംരശ്രുതിവാക്യങ്ങൾ സംസാരവൃക്ഷത്തിൻെറ ഇലകളാകുന്നു വൃക്ഷത്തിനു കേടുതട്ടാതെ രക്ഷിക്കുന്ന ഇലകളെന്നപോലെ ആ വക ശ്രുതിവാക്യങ്ങൾ ഈ സംസാരവൃക്ഷത്തെ കേടുതട്ടാതെ രക്ഷിക്കുന്നു. സകാമന്മാർ സ്വർഗ്ഗാദിലോകപ്രാപ്തിക്കായി ചെയ്യുന്ന നിത്യനൈമിത്തികാദികർമ്മങ്ങളെ വിധിക്കുന്ന ശ്രുതികളുടെ ശരിയായഅർത്ഥം ധരിപ്പാൻതക്കവിധം അന്തഃകരണശുദ്ധി സിദ്ധിപ്പാൻവേണ്ടി കർമ്മങ്ങളെ വിധിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. സംസാരവൃക്ഷത്തിൻെറ അനിത്യത്വം ദുഃഖരൂപത്വം മുതലായദോഷങ്ങളെ മറയ്ക്കുന്നതാണ് കർമ്മവിധിനിഷേധലക്ഷണങ്ങളായവേദവാക്യങ്ങളാകുന്ന ഇലകൾചെയ്യുന്നസഹായം. ധർമ്മാധർമ്മങ്ങളും അവയുടെ ഫലങ്ങളായ സുഖദുഃഖങ്ങളുമാണ ഈ വൃക്ഷത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ഫലങ്ങൾ. ഇപ്രകാരമിരിക്കുന്ന സംസാരവൃക്ഷത്തെ യാതൊരുവൻ അറിയുന്നുവോ അവൻ വേദത്തെ അറിയുന്നവനാകുന്നു. അനൃതജഡദുഃഖരൂപമായ സംസാരവൃക്ഷത്തെ അറിഞ്ഞവൻ വേദാർത്ഥമറിയുന്നവനാകുന്നതെങ്ങിനെയെന്നു ശങ്കിക്കുന്നുവെങ്കിൽ പറയാം:—ഏതൊരുവൃക്ഷം ഏതൊരുവിത്തിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്നുവോ ആ വൃക്ഷം ആ ബീജത്തിൻെറ രസമുള്ളതാണെന്നനുഭവമുണ്ടല്ലൊ. വേപ്പിൻവിത്തിൻെറ രസം കശപ്പ്. വേപ്പിൻെറ ഇലകൾ മുതലായ എല്ലാഅംശവും കശപ്പുതന്നെയെന്ന അനുഭവം പ്രത്യക്ഷം. ഈ ന്യായത്തെ ഈ സംസാരവൃക്ഷകാര്യത്തിലും യോജിപ്പിക്കുക. അപ്പോൾ എന്തു കിട്ടുന്നു? ചിദേകരസമായ ബ്രഹ്മത്തിൽനിന്നുണ്ടായ സംസാരവൃക്ഷം ചിദ്രസംതന്നെ. അതുകൊണ്ടു "സർവ്വംഖല്വിദംബ്രഹ്മ" ഈ കാണപ്പെടുന്ന സകലവും ബ്രഹ്മംഎന്നു സിദ്ധിക്കുന്നു. ഈ സംസാരവൃക്ഷം ചിദ്രൂപബ്രഹ്മവിത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാകയാൽ ചിദ്രസപരിപൂർണ്ണംതന്നെയെന്നു ശുദ്ധബുദ്ധിവൃത്തികൊണ്ട് യാതൊരു വിദ്വാനറിയുന്നുവോ—ബ്രഹ്മാഭിന്നമായിട്ടു കാണുന്നുവോ—അവൻ വേദാർത്ഥമറിയുന്നവനാകുന്നു. "സർവ്വേവേദാഃ യൽപദമാമനന്തി" എല്ലാ വേദാർത്ഥങ്ങളും ബ്രഹ്മത്തിൽ പര്യവസാനിക്കുന്നു. കാരണത്തിൽനിന്നു അഭിന്നം കാര്യം എന്ന ന്യായത്താൽ ബ്രഹ്മമാകുന്ന കാരണംതന്നെയാണ് കാര്യരൂപമായി പ്രകാശിക്കുന്ന സംസാരവൃക്ഷം എന്ന ജ്ഞാനത്തിൽ വേദാർത്ഥം പര്യവസാനിക്കുന്നതിനാൽ പ്രപഞ്ചവൃക്ഷം അറിഞ്ഞവൻ സർവ്വജ്ഞൻ എന്നു സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മത്തെക്കൂടാതെ അന്യമായ പ്രപഞ്ചമേ ഇല്ലെന്നു സിദ്ധാന്തം.

2. അധശ്ചോർദ്ധ്വം പ്രസൃതാസ്തസ്യശാഖാ ഗുണപ്രവൃദ്ധാ വിഷയപ്രവാളാഃ
അധശ്ചമൂലാന്യനുസന്തതാനി കർമ്മാനുബന്ധീനി മനുഷ്യലോകേ.

തസ്യശാഖാഃ=അതിൻെറ ശാഖകൾ, അധഃ ഊർദ്ധ്വംച=താഴത്തേക്കും മുകളിലേക്കും, പ്രസൃതാഃ=വ്യാപ്തങ്ങളാകുന്നു, ഗുണപ്രവൃദ്ധാഃ=ഗുണങ്ങളാൽ വർദ്ധിപ്പിക്കപ്പെടുന്നവയും, വിഷയപ്രവാളാഃ=വിഷയങ്ങളാകുന്നതളിരുകളുള്ളവയുമാകുന്നു, മനുഷ്യലോകേ=മനുഷ്യലോകത്തിൽ, കർമ്മാനുബന്ധീനി=കർമ്മങ്ങളെ ആരംഭിപ്പിക്കുന്ന, മൂലാനി=വേരുകൾ, അധഃച=അധോഭാഗത്തിലും, അനുസന്തതാനി=നിരന്തരം വ്യാപിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു.

സംസാരവൃക്ഷകാരണജ്ഞാനംകൊണ്ടു ആ വൃക്ഷമാകുന്ന കാര്യത്തെ കാരണമായ ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്നറിഞ്ഞിട്ടു മോക്ഷം പ്രാപിപ്പാൻതക്കവിധം ഈശ്വരാനുഗ്രഹവും അന്തഃകരണശുദ്ധിയും സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ലാത്തവർ, വൃക്ഷത്തെ ആയുധംകൊണ്ടു മുറിച്ചുകളയുവാൻ കഴിയുന്നതുപോലെ സംസാരത്തെയും മൂർച്ചയുള്ള ജ്ഞാനവൈരാഗ്യശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിച്ചുകളയുവാൻ പരിശ്രമിക്കേണം. പ്രാരബ്ധകർമ്മക്ഷയത്തിൽ ശരീരം നശിക്കും അപ്പോൾ മോക്ഷവും സ്വയമേവ സിദ്ധിക്കും എന്നുള്ള വിചാരത്താൽ പരിശ്രമിക്കാതിരുന്നാൽ ചക്രംചുററൽതന്നെ ഫലം എന്നു കാണിച്ച് വൈരാഗ്യത്തെ ജനിപ്പിക്കുവാൻ സംസാരവൃക്ഷരൂപത്തെത്തന്നെ വിസ്തരിക്കുന്നു:—സംസാരവൃക്ഷത്തിൻെറ ശാഖകളാണ് സകല ശരീരങ്ങളും. ആ ശാഖകൾ കീഴോട്ടു വൃക്ഷശരീരംവരെയും മേലോട്ടു ബ്രഹ്മശരീരംവരെയും വ്യാപിക്കും. ആവക ശരീരങ്ങൾ നശിക്കുമെല്ലൊ. അതോടുകൂടെ ജന്മവും അവസാനിച്ച് മോക്ഷം അടയുകയില്ലയോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. സത്വാദിഗുണങ്ങളും അവയുടെ കാര്യങ്ങളായ ഉത്തമമദ്ധ്യമാധമകർമ്മങ്ങളും തജ്ജന്യങ്ങളായ വാസനകളും ശാഖകളെ പുഷ്ടിപ്പെടുത്തുന്ന തളിരുകളെന്നപോലെ ശരീരനാശാനന്തരം വീണ്ടും ശരീരം ഉണ്ടാവാൻ കാരണങ്ങളായ പുണ്യപാപകർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ടു അവയുടെ ഫലം അനുഭവിപ്പാൻ വീണ്ടും ജനിക്കുകതന്നെചെയ്യും. ആൽവൃക്ഷത്തിൻെറ ശാഖകളിൽനിന്നു കീഴ്പോട്ടു ആലുഴികൾ പുറപ്പെട്ടു ഭൂമിയിൽ താങ്ങുകാലു

കളെന്നപോലെ—അനേകം വേടുകളും ശാഖകളെ വീഴ്ത്താതെ സംരക്ഷിക്കുന്നതുപോലെ—മനുഷ്യലോകത്തിൽ ചെയ്യുന്ന കർമ്മങ്ങളുടെ വാസനകളും അധോഭാഗത്തേക്കും വ്യാപിക്കും. മനുഷ്യശരീരം ധരിച്ച് കാമക്രോധാദികൾനിമിത്തം നീചകർമ്മങ്ങളെ ചെയ്തതിന്റെ ഫലമായിട്ടു പിന്നെ വൃക്ഷശരീരം ധരിക്കേണ്ടതായും ഉൽകൃഷ്ടകർമ്മം ചെയ്ത ജീവനാണെങ്കിൽ സ്വർഗ്ഗാദിലോകസുഖാനുഭവാനന്തരം പുണ്യം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ മനുഷ്യലോകത്തിലേക്കു വീണ്ടും വരേണ്ടതായുമിരിക്കും. ഇങ്ങിനെ ഘടീയന്ത്രംപോലെ മേലോട്ടും കീഴോട്ടും പോകും വരവുമുള്ള ഈ ശരീരഗ്രഹണം ദുഃഖാനന്തരം ദുഃഖം എന്നല്ലാതെ ദുഃഖാനന്തരം സുഖം എന്നുകൂടി വിചാരിക്കാതെ നശ്വരമായ പ്രപഞ്ചത്തിൽ വൈരാഗ്യം ഉണ്ടാവാൻതക്കവിധം വിചാരംചെയ്താൽ മാത്രമേ സംസാരബന്ധത്തിൽനിന്നു മുക്തനാവാൻകഴികയുള്ളുവെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

3\. ന രൂപമസ്യേഹ തഥോപലഭ്യതേ നാന്തോ ന ചാദിർന്ന ച സംപ്രതിഷ്ഠാ
അശ്വത്ഥമേനം സുവിരൂഢമൂലമസംഗശസ്ത്രേണ ദൃഢേന ഛിത്വാ!

അസ്യരൂപം=ഇതിന്റെ സ്വരൂപം, തഥാ ന ഉപലഭ്യതേ=അപ്രകാരം കാണപ്പെടുന്നില്ല, ആദിഃ ച=ആദിയും, ന ഉപലഭ്യതേ=കാണപ്പെടുന്നില്ല, സംപ്രതിഷ്ഠാ ച=സ്ഥിതിയും—മധ്യവും—കാണപ്പെടുന്നില്ല, അന്തഃ ച=അവസാനവും കാണപ്പെടുന്നില്ല, ദൃഢേന=ഉറപ്പോടുകൂടിയ, അസംഗശസ്ത്രേണ=വൈരാഗ്യമാകുന്ന ശസ്ത്രംകൊണ്ടു, സുവിരൂഢമൂലം=അതിബലത്തിൽ ഉറച്ചിരിക്കുന്ന വേരോടുകൂടിയ, ഏനം അശ്വത്ഥം=ഈ സംസാരവൃക്ഷത്തെ, ഛിത്വാ=മുറിച്ചിട്ടു.

4\. തതഃ പദം തൽപരിമാർഗ്ഗിതവ്യം യസ്മിൻഗതാ ന നിവർത്തന്തി ഭൂയഃ
തമേവ ചാദ്യം പുരുഷം പ്രപദ്യേ യതഃ പ്രവൃത്തിഃ പ്രസൃതാ പുരാണീ.

തതഃ=അനന്തരം, പദം=സ്ഥാനം—പരതത്വം, പരിമാർഗ്ഗിതവ്യം=അന്വേഷിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യം, യസ്മിൻ=യാതൊന്നിൽ, ഗതാഃ=എത്തിയവർ, ഭൂയഃ=പിന്നെ, ന നിവർത്തന്തി=മടങ്ങിവരുന്നില്ല, യതഃ=യാതൊരുവനിൽനിന്ന്, പുരാണീ=പണ്ടുകാലംമുതൽക്കുള്ള, പ്രവൃത്തിഃ=പ്രവാഹപരമ്പരാ, പ്രസൃതാ=പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ, തം ആദ്യം പുരുഷം=ആ ആദിപുരുഷനെ, പ്രപദ്യേ=ഞാൻ ശരണംപ്രാപിക്കുന്നു:—3–4 മന്ത്രങ്ങളുടെ സാരം താഴെ കാണിക്കാം. സ്വർഗ്ഗാദിലോകങ്ങൾക്കും അവിടെയുള്ള ഭോഗങ്ങൾക്കും നാശമില്ലെന്നു ഘോഷിക്കുന്ന പൂർവ്വപക്ഷശ്രുതിവാക്യങ്ങൾനിമിത്തം വിദ്വാന്മാരുംകൂടെ മോഹിക്കുകയും മററുള്ളവരേ മോഹിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുവെങ്കിലും ജന്മാന്തരസുകൃതവശാൽ ഈ ജന്മത്തിൽ മോക്ഷേച്ഛയുള്ള പുരുഷൻ സംസാരം നശ്വരമാണെന്നു നിത്യാനുഭവത്തിൽനിന്നും സിദ്ധാന്തശാസ്ത്രങ്ങളിൽനിന്നും മനസ്സിലാക്കീട്ടു സംസാരചിന്തയെ ഉപേക്ഷിച്ചു ജ്ഞാനവൈരാഗ്യങ്ങളാകുന്ന ഖഡ്ഗത്താൽ സംസാരവൃക്ഷത്തെ മുറിച്ചുകളഞ്ഞ് സന്യാസം സ്വീകരിച്ച് മോക്ഷത്തിന്നായി പരിശ്രമിക്കേണ്ടതാണെന്നു ബോധിപ്പിക്കുന്നു:—പുഷ്പസ്ഥാനീയങ്ങളായ രമണീയശ്രുതിവചനങ്ങൾ സ്വർഗ്ഗത്തിലുള്ളവർക്കു മരണമില്ല (സ്വർഗ്ഗലോകാ അമൃതത്വംഭജന്തെ) ഭൂമി നശിക്കുന്നില്ല. സ്വർഗ്ഗം നശിക്കുന്നില്ല (ധ്രുവാദ്യൗഃ ധ്രുവാപൃഥിവീ) എന്നിങ്ങിനെ പറയുന്നുവെങ്കിലും അനുഭവത്തിൽ ഈലോകത്തിൽ ഉള്ളവരെല്ലാം നശിക്കുന്നതായിട്ടു കാണുന്നു. ജാഗ്രദാദി മൂന്നവസ്ഥകളും അവയിൽ അനുഭവിക്കുന്ന ഭോഗ്യങ്ങളും മായാമാത്രം. സ്വപ്നപദാർത്ഥമെന്നപോലെ. എന്നുതന്നെ സിദ്ധാന്തശ്രുതിവാക്യങ്ങളുംപറയുന്നുണ്ട്. അതിനാൽ സംസാരവൃക്ഷത്തിന്റെ രൂപം ദുർബലശ്രുതികളിൽ കാണുന്നപോലെ അനുഭവത്തിൽ കാണപ്പെടുന്നില്ല. നിത്യാനുഭവംകൊണ്ടു നോക്കുമ്പോൾ ക്ഷണികവും നശ്വരവും എന്നുറച്ചുകൊള്ളേണം. സ്വർഗ്ഗാദിലോകങ്ങളും അവിടെ സിദ്ധിക്കുന്ന സുഖവും നിത്യമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നതു ഭ്രമം മാത്രമാകുന്നു. ആവട്ടെ. ക്ഷണികമാണ് സംസാരമെങ്കിൽ അല്പം ദുഃഖമനുഭവിച്ചുകഴിഞ്ഞാൽപിന്നെ നിത്യസുഖം—സംസാരാതീതസുഖം—അനുഭവിക്കാമല്ലോ എന്നാശങ്കും വഴിയില്ലെന്നു കാണിക്കുന്നു. അതിന്നു ആദിയും അന്തവും മധ്യമകാലീനസ്ഥിതിയും ഇല്ലെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം, ജനിച്ചവൻ മരിക്കുന്നതോടുകൂടെ ശരീരം അവസാനിക്കുന്നില്ല. എപ്പോൾ മുതൽക്കാണ് ജനനം ആരംഭിച്ചത് എന്ന ആദിയില്ല. അവിദ്യയും അതിന്റെ കാര്യവും അനാദിയെന്നാണ് സിദ്ധാന്തം. ആദിയറിവാൻ കഴിയാത്തതുകൊണ്ടു മ

ദൃശ്യവും അറിവാൻ കഴികയില്ല. അതുപോലെ ഇതവസാനശരീരമാണ് എന്നും അറിവാൻ കഴികയില്ല. അതുകൊണ്ടു മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ എന്തു ചെയ്യേണം എന്ന ചോദ്യത്തിനുത്തരം:—അനേകജന്മങ്ങളിൽ സർവ്വേശ്വരനെ ആരാധിച്ചതിന്റെ ഫലമായിട്ടു മോക്ഷേച്ഛ ഒരുവനുണ്ടായിയെങ്കിൽ ഉറപ്പോടുകൂടിയ വിരക്തിയാകുന്ന ശസ്ത്രത്താൽ നാളെക്കു നിലനില്ക്കുമെന്നു നിശ്ചയിപ്പാൻ കഴിയാത്ത ഈ സംസാരവൃക്ഷത്തെ വേരോടുകൂടെ മുറിച്ചുകളയേണം. ഇതിന്റെ മൂലം സുവിരൂഢമാണ്. എളുപ്പത്തിൽ ഉപായശസ്ത്രംകൊണ്ടു മുറിച്ചുകളയാമെന്നാരും വിചാരിക്കേണ്ട. അനേകകോടി ബ്രഹ്മകല്പം കഴിഞ്ഞിട്ടും നശിക്കാതെ വിവിധവാസനകളോടുകൂടെ പുനഃപുനഃ ജനിച്ചും മരിച്ചുംകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഈ ശരീരബന്ധത്തിന്നു കാരണമായിരിക്കുന്ന ആത്മമറവി ചില്ലറയല്ല. സൂര്യോദയത്തിൽ നശിക്കുന്ന അന്ധകാരമല്ല. സൂര്യാസ്തമനത്തിൽ പിന്നെയും അന്ധകാരംവരും. ആവണക്കെണ്ണവെച്ച പാത്രത്തിൽ വെറുംജലം ഒഴിച്ചാൽ മിഴുക്കു പോകയില്ല. തേച്ചുകഴുകികളയേണം. അതുപോലെ വാസനാജടിലമായിരിക്കുന്ന ഈ അന്തഃകരണത്തെ തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയും സദസദ്വിവേകവും തജ്ജന്യമായ വൈരാഗ്യവുമാകുന്ന മൂർച്ചയുള്ള ശസ്ത്രത്താൽ മുറിച്ചുകളയേണം. അതിനുശേഷം വിഷയസുഖങ്ങളെ അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടു പുറമേ സഞ്ചരിക്കുന്ന വാസനാപ്രവാഹങ്ങളെ അന്തർഭാഗത്തുള്ള ആത്മാവിലേക്കു തിരിച്ചുവിടേണം. നിഷ്പ്രയോജനമായി ഊഷരഭൂഭാഗങ്ങളിലേക്കു ഒഴുകുന്ന ജലപ്രവാഹത്തെ അണകെട്ടിനിർത്തി വിളഭൂമിയിലേക്കു തിരിച്ചുവിട്ടാൽ സസ്യാഭിവൃദ്ധിയുണ്ടാകുന്നതുപോലെ ബഹിർമ്മുഖമായ ബുദ്ധിവൃത്തിയെ ആത്മാന്വേഷണത്തിന്നായിട്ടുപയോഗപ്പെടുത്തിയാൽ സൽഫലം ലഭിക്കും. ഏതൊരു സ്ഥാനത്തിൽ എത്തിയവർ അവിടെനിന്നു പിന്നെ മടങ്ങിവരികയില്ലയോ ആ സ്ഥാനം സംസാരാതീതമായ പാരമേശ്വരപദമാകുന്നു. ആ സ്ഥാനത്തെത്തുവാനുള്ള തീവ്രേച്ഛയുള്ളവൻ ഇങ്ങിനെ പ്രാർത്ഥിക്കേണം:—ഹേ പ്രഭോ! യാതൊരു നിന്തിരുവടിയിൽനിന്നാണോ എന്നുമുതൽക്കാരംഭിച്ചുവെന്നറിവാൻ കഴിയാതിരിക്കുന്ന ഈ സംസാരപരമ്പര പ്രവഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത് ആ സംസാരവൃക്ഷത്തിന്റെ ആദികാരണമായിരിക്കുന്ന ആ നിന്തിരുവടിയെ സർവ്വാത്മനാ ഞാൻ ശരണം പ്രാപിക്കുന്നുവെന്ന ശരണാഗതിയോടുകൂടെ ആ സർവ്വേശ്വരന്റെ പ്രതിമൂർത്തിയായിരിക്കുന്ന ശ്രീഗുരുവിനെ ആശ്രയിച്ച് ജീവേശ്വരജഗൽസ്വരൂപത്തെ നന്നായറിവാൻ മഹാവാക്യശ്രവണമനനാദികളെ നിരന്തരം അഭ്യസിക്കേണം.

5. നിർമ്മാനമോഹാ ജിതസംഗദോഷാ അദ്ധ്യാത്മനിത്യാ വിനിവൃത്തകാമാഃ
ദ്വന്ദ്വൈർവ്വിമുക്താഃ സുഖദുഃഖസംജ്ഞൈർഗച്ഛന്ത്യമൂഢാഃ പദമവ്യയംതത്.

നിർമ്മാനമോഹാഃ=മാനം_ദേഹത്തിൽ ആത്മഭാവം, മോഹം_ആത്മസ്വരൂപാജ്ഞാനം_ഇതുരണ്ടും ഇല്ലാത്തവർ, അദ്ധ്യാത്മനിത്യാഃ=ആത്മജ്ഞാനത്തിൽ നിരതന്മാർ, വിനിവൃത്തകാമാഃ=നിശ്ശേഷം കാമങ്ങളും നശിച്ചവർ, ജിതസംഗദോഷാഃ=വിഷയസംസർഗ്ഗമാകുന്ന ദോഷത്തെ ജയിച്ചവർ, സുഖദുഃഖസംജ്ഞൈഃ=സുഖം ദുഃഖം എന്നു പേരുള്ള,ദ്വന്ദ്വൈഃ=ദ്വന്ദ്വങ്ങളാൽ, വിമുക്താഃ=വിശേഷേണ മോചിക്കപ്പെട്ടവർ, അമൂഢാഃ=മൂഢന്മാരല്ലാത്തവർ, അവ്യയം=നാശമില്ലാത്ത, തൽപദം=ആ സ്ഥാനത്തെ, ഗച്ഛന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു.

അനാത്മാവിൽ ആത്മത്വബുദ്ധി എന്ന അദ്ധ്യാസം ഇല്ലാതായാൽ മാത്രമേ ശ്രവണാദികൾനിമിത്തം സൽഫലമുണ്ടാകയുള്ളുവെന്നു കാണിപ്പാൻ ജ്ഞാനത്തെ വിരോധിക്കുന്ന സംഗതികളെ ജയിക്കേണം അവർക്കു മാത്രമേ ഈശ്വരലാഭം ഉണ്ടാകയുള്ളുവെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ദേഹം ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ മനസ്സ് ബുദ്ധി എന്നിവയിൽ ഞാനെന്ന ഭാവമാകുന്ന അഭിമാനവും അതിന്നു കാരണമായ ആത്മാജ്ഞാനവും തീരെയില്ലാത്തവരും, ആത്മജ്ഞാനത്തിൽ നിരന്തരം താൽപര്യമുള്ളവരും, അതുനിമിത്തം സകല വിഷയവാസനകളെയും അതിക്രമിച്ചവരും, ഇന്ദ്രിയങ്ങളും മനസ്സും വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിക്കുക ചിന്തിക്കുക എന്ന ദോഷത്തെ ജയിച്ചവരും, സുഖം ദുഃഖം എന്നുപേരുള്ള പ്രിയാപ്രിയങ്ങളോടു വിട്ടിരിക്കുന്നവരുമായ അമൂഢന്മാർ_ആത്മാരാമന്മാർ ഏതുകാലത്തും യാതൊരു സംഗതിയാലും നാശമില്ലാത്തതായ ആ ബ്രഹ്മപദത്തെ പ്രാപിക്കും. ഹൃദയഗ്രന്ഥിയാകുന്ന ഉപാധിയുടെ നാശംനിമിത്തം പ്രതി

ച്ഛായാരൂപമായ ജീവഭാവം നശിക്കുമ്പോൾ മാത്രമേ ബ്രഹ്മപദം പ്രാപിപ്പാൻ കഴികയുള്ളു. അതിനാൽ നിരന്തരാത്മധ്യാനത്താൽ സകല ദോഷങ്ങളെയും അതിക്രമിക്കേണം. അവക്കു മാത്രമേ മോക്ഷമുള്ളു. ജീവൻ ബുദ്ധിപ്രതിബിംബചൈതന്യമാണ് ബിംബമല്ല എന്നു കാണേണം എന്നുപദേശിച്ചു.

6. ന തൽ ഭാസയതേ സൂൎയ്യോ ന ശശാങ്കോ ന പാവകഃ
യൽ ഗത്വാ ന നിവർത്തന്തേ തദ്ധാമ പരമം മമ.

തൽ=അതിനെ, സൂൎയ്യഃ=സൂൎയ്യനും, ശശാങ്കഃ=ചന്ദ്രനും, പാവകഃ=അഗ്നിയും, ന ഭാസയതേ= പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നില്ല, യത് ഗത്വാ=യാതൊന്നിനെ പ്രാപിച്ചിട്ടു, ന നിവൎത്തന്തേ=മടങ്ങിവരുന്നില്ലയോ, തത് ധാമ=ആ തേജോനിധാനം, മമ=എന്റെ സ്വരൂപം.

ബ്രഹ്മവിഷ്ണ്വാദിദേവന്മാരുടെ ലോകത്തെ പ്രാപിച്ചവൎക്കും പുനർജന്മമുണ്ടെന്നതുപോലെ നിർവ്വിശേഷബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിച്ചവൎക്കും പുനരാവൎത്തിയുണ്ടാകയില്ലയോ എന്ന ശങ്കക്കു "ന സ പുനരാവൎത്തതേ ന സ പുനരാവൎത്തതേ" ബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിച്ചവൎക്കു-ബ്രഹ്മഭാവത്തെ അടഞ്ഞവൎക്കു പുനരാവൎത്തിയില്ലെന്നു ശ്രുതിപ്രമാണം ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നാണ് സമാധാനം പറവാൻ ഭാവിക്കുന്നത്. ദഹരാദ്യുപാസകന്മാർക്കുടെ ക്രമേണ മുക്തിയെ പ്രാപിക്കും എന്നിരിക്കേ ഉപാധിവിലയത്തിൽ സച്ചിദാനന്ദബ്രഹ്മമായിഭവിച്ചവൎക്കു പുനരാവൎത്തിയില്ലെന്നു പറയേണമോ എന്നഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ നിൎവ്വിശേഷബ്രഹ്മസ്വരൂപത്തെ-ഭഗവാൻ ബോധിപ്പിക്കുന്നു:—മുക്തന്മാൎക്കു പ്രാപ്യമായിരിക്കുന്ന ജ്യോതിഃസ്വരൂപമായ ആ പരബ്രഹ്മത്തെ സൂൎയ്യൻ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നില്ല. "ന തത്രസൂൎയ്യോഭാതി ന ചന്ദ്രതാരകം നേമാവിദ്യുതോഭാന്തികുതോയമഗ്നിഃ" എന്നു ശ്രുതിയുള്ളതുകൊണ്ടു ചന്ദ്രൻ അഗ്നിയെന്നീ തേജോഗോളങ്ങളൊന്നും ആ സ്ഥാനത്തിൽ പ്രകാശിക്കുന്നില്ല. ചക്ഷുരാദീന്ദ്രിയങ്ങൾക്കോ മനസ്സിന്നോ ആ പരവസ്തുവിഷയമല്ലെന്നിതിൽനിന്നു ധരിച്ചുകൊള്ളേണം. "ന ചക്ഷുഷാ ഗൃഹ്യതി നാപിവാചാനാന്യൈർദ്ദേവൈഃ" കണ്ണുകൊണ്ടോ വാക്കുകൊണ്ടോ മറ്റേതെങ്കിലും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾകൊണ്ടോ ആ പരവസ്തുവിനെ കാണ്മാനോ പറയുവാനോ ചിന്തിക്കുവാനോകഴികയില്ല. എന്നു സിദ്ധാന്തം. അതുകൊണ്ടു ബ്രഹ്മം ഭൌതികപദാൎത്ഥമല്ല. മറ്റൊന്നിനും പ്രകാശിപ്പിക്കുവാൻ കഴിയാത്തതും എല്ലാററിനേയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതും അതിസൂക്ഷ്മവും സർവ്വാന്തരവുമാണെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. ഇങ്ങിനെ ബ്രഹ്മലക്ഷണം പറഞ്ഞതിന്നുശേഷം പ്രകൃതത്തെ തുടരുന്നു. നിൎമ്മാനമോഹത്വാദിലക്ഷണയുക്തന്മാരായ മഹാത്മാക്കൾ യാതൊന്നിനെ പ്രാപിച്ചിട്ടു ആ വസ്തുവായിത്തന്നെ ഭവിച്ചിട്ടു-പിന്നെ സംസാരത്തിലേക്കു മടങ്ങിവരുന്നില്ലയോ-സച്ചിദാനന്ദബ്രഹ്മമായിത്തന്നെ ഭവിക്കുമോ. ആ തേജോനിധാനമാകുന്നു എന്റെ സത്യസ്വരൂപം എന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. ഈ ശ്രീകൃഷ്ണസ്വരൂപമാകട്ടെ സ്വേച്ഛയാ ഭക്താനുഗ്രഹത്തിന്നായിട്ടു സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

7. മമൈവാംശോ ജീവലോകേ ജീവഭൂതഃ സനാതനഃ
മനഃഷഷ്ഠാനീന്ദ്രിയാണി പ്രകൃതിസ്ഥാനികൎഷതി

8. ശരീരംയദവാപ്നോതി യച്ചാപ്യുൽക്രാമതീശ്വരഃ
ഗൃഹീത്വൈതാനി സംയാതി വായുർഗന്ധാനിവാശയാത്.

മമഏവ=എന്റെതന്നെ, അംശഃ=ഭാഗം, ജീവലോകേ=സംസാരത്തിൽ, ജീവഭൂതഃ=ജീവനായിട്ടു (സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.) സനാതനഃ=എന്നെന്നും ഉള്ളവനും, ഈശ്വരഃ=സ്വാമിയുമാകുന്നു, യത്=എപ്പോൾ, ഉൽക്രാമതി=ഉൽക്രമിക്കുന്നുവോ, അപ്പോൾ, മനഃഷഷ്ഠാനി=മനസ്സോടുകൂടെ ആറെണ്ണമുള്ളതും, പ്രകൃതിസ്ഥാനി=പ്രകൃതിപരിണാമമായ ദേഹത്തിലുള്ളവയുമായ, ഇന്ദ്രിയാണി=ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ, കൎഷതി=ആകൎഷിക്കുന്നു, യത്=എപ്പോൾ, ശരീരം=ശരീരത്തെ, അവാപ്നോതി=പ്രാപിക്കുന്നുവോ, അപ്പോൾ ആശയാൽ=ആശയത്തിൽനിന്നു:—പുഷ്പത്തിൽനിന്നു, ഗന്ധാൻ=ഗന്ധങ്ങളെ, വായുഃഇവ=വായുവെന്നപോലെ, ഏതാനി=ഇവയെ, ഗൃഹീത്വാ=എടുത്തിട്ട്, ഉൽക്രാമതി=ഉൽക്രമിക്കുന്നു.

സംസാരവൃക്ഷത്തിന്റെ നശ്വരതയെ അറിഞ്ഞിട്ട് അതിൽനിന്നു വിരക്തിയെപ്രാപിച്ച് മോക്ഷത്തിൽമാത്രം ആഗ്രഹത്തോടുകൂടെ സന്യാസംസ്വീകരിച്ചു സൽഗുരുവിനെ പ്രാപിച്ച് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രസാദം നിമിത്തമുണ്ടായ ജ്ഞാനത്താൽ ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിയേയും പുനരാവൃത്തിയില്ലായ്മയേയും പ്രതിപാദിച്ചശേഷം ശ്രവണാദികളിൽ പ്രവൃത്തിക്കാതിരിക്കുന്നവർക്ക് ആത്മാവല്ലാതെയിരിക്കുന്ന ദേഹാദികളിൽ ആത്മാവാണെന്നുള്ള തെററായ ബോധത്തെ തീർത്തനുഗ്രഹിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ ജീവൻ ബ്രഹ്മാംശമാണെന്നും ദേഹാദിഭിന്നനും അസംസാരിയുമാണെന്നും ഉപദേശിക്കുന്നു. നിർവ്വിശേഷനായിരിക്കുന്ന എന്റെ—ബ്രഹ്മത്തിന്റെ—അംശമാകുന്നു ജീവൻ. ബ്രഹ്മം നിരംശമല്ലെയൊ, അംശമുണ്ടെന്നുവന്നാൽ നശിക്കുകയില്ലെയോ എന്നു സംശയിക്കേണ്ട. അംശത്വം കല്പിതമാകുന്നു. അനാദിയായ അജ്ഞാനം നിമിത്തം ദേഹത്തിൽ ഞാനെന്നഭാവമുണ്ടായതുകൊണ്ടു അംശമെന്നപോലെ ഉപചരിക്കുന്നു. അപരിച്ഛിന്നമായ ആകാശത്തിന്നു ഘടസംബന്ധം നിമിത്തം ഘടാകാശം എന്നും ഘടസംബന്ധമില്ലാത്തഭാഗത്തെ മഹാകാശമെന്നും ഭിന്നമായി പറയുന്നതുപോലെ അജ്ഞാനം നിമിത്തം കല്പിതമായ ഉപാധിയിൽ ഞാനെന്ന പരിഭ്രമമുണ്ടായതിയാൽ ജീവനെന്ന പേരുണ്ടായിരിക്കുന്നു. ഉപാധിരഹിതൻ വാസ്തവത്തിൽ നിത്യനും ശരീരേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളെ നിയന്ത്രിക്കുന്ന ഈശ്വരനുമാകുന്നു. പ്രജകളെ ശാസിക്കുന്ന ചക്രവർത്തി പ്രജകളിൽനിന്നു ഭിന്നനായിരിക്കുന്നതുപോലെ ശരീരേന്ദ്രിയാദികളുടെ സ്വാമിയായ ഈ ജീവൻ യഥാർത്ഥത്തിൽ ദേഹാതീതനും ഈശ്വരനുമാകുന്നു. എപ്പോൾ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്ന ഈ ശരീരത്തിൽനിന്നു ഉൽക്രമിക്കുന്നുവോ—വിട്ടുപോകുന്നുവോ—അപ്പോൾ പുഷ്പത്തിലിരിക്കുന്ന സൂക്ഷ്മാംശമായ വാസനയെ ഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു സഞ്ചരിക്കുന്ന വായുവെന്നപോലെ പ്രകൃതി പരിണാമമായ ഈ ശരീരത്തിലുള്ള ഇന്ദ്രിയങ്ങളും പ്രാണങ്ങളും മനസ്സ് എന്നിവയെ സ്വീകരിച്ചുംകൊണ്ടുപോകുന്നു. പുതിയതായി സ്വീകരിക്കുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ശരീരത്തിൽ ഭോഗ്യവസ്തുക്കളെ അനുഭവിക്കുവാനുള്ള കരണങ്ങളാകുന്നു പ്രാണേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദിസഹിതമായ സൂക്ഷ്മശരീരം. അതോടുകൂടെയാകുന്നു ജീവന്റെ ഉൽക്രമണം. അതിനാൽ ശരീരത്തിൽനിന്നു ഭിന്നനായ ജീവൻ സത്യമായ ബ്രഹ്മംതന്നെയാകുന്നു എന്നറിയേണം.

9. ശ്രോത്രംചക്ഷുഃസ്പർശനംച രസനം ഘ്രാണ മേവച
അധിഷ്ഠായമനശ്ചായം വിഷയാനുപസേവതേ.

ശ്രോത്രം=ശ്രവണം, ചക്ഷുഃ=നേത്രം, സ്പർശനം ച=ത്വക്ക്, രസനം=ജിഹ്വ, ഘ്രാണം ഏവ ച=നാസിക, മനഃച=മനസ്സ് ഇവയെ, അധിഷ്ഠായ=അധിവസിച്ചിട്ട്, അയം=ഇവൻ—ജീവൻ വിഷയാൻ ഉപസേവതേ=വിഷയങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നു.

ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ സ്വീകരിച്ചുംകൊണ്ടു മറെറാരു ശരീരത്തെ പ്രാപിച്ചിട്ട് ജീവൻ അതിലിരുന്നുചെയ്യുന്നതിനെ കാണിക്കുന്നു. ശ്രോത്രം നേത്രം ത്വക്ക് ജിഹ്വാനാസിക മനസ്സ എന്നിവയടങ്ങിയ സൂക്ഷ്മശരീരത്തിൽ വസിക്കുന്ന ജീവൻ ശബ്ദസ്പർശരൂപരസഗന്ധാദിവിഷയങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നു. മനുഷ്യലോകത്തിൽ സ്ഥൂലശരീരത്തെയുപേക്ഷിച്ചു. ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ട സ്ഥൂലത്തിൽനിന്നു വേറിട്ടവൻ ജീവൻ. സൂക്ഷ്മശരീരത്തെ സ്വീകരിച്ചു. സ്വീകരിച്ചവൻ സ്വീകരിക്കപ്പെട്ട വസ്തുവിൽനിന്നു ഭിന്നൻ. ശബ്ദാദികളെ അനുഭവിക്കുന്നു. അനുഭവിക്കുന്നവൻ അനുഭവിക്കപ്പെടുന്ന വസ്തുക്കളിൽനിന്നും ഭിന്നൻ. ഇങ്ങിനെ സ്ഥൂലസൂക്ഷ്മശരീരങ്ങളും ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളും വേറെ ജീവൻ വേറെ. എന്ന് അതിസ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നതിനെകുറിച്ച് മുമുക്ഷുക്കൾ വിചാരംചെയ്തുറപ്പിക്കേണം.

10. ഉൽക്രാമന്തംസ്ഥിതംവാപി ഭുംജാനംവാഗുണാന്വിതം
വിമൂഢാനാനുപശ്യന്തി പശ്യന്തി ജ്ഞാനചക്ഷുഷഃ

ഉൽക്രാമന്തം വാ=ഉൽക്രമിക്കുന്നവനെപോലെയും, സ്ഥിതം വാ അപി=സ്ഥിതനെന്നപോലെയും, ഭുംജാനം വാ=ഭുജിക്കുന്നവനെന്നപോലെയും, ഗുണാന്വിതം=ഗുണങ്ങളോടുകൂടിയവനെന്നപോലെയും ഇരിക്കുന്ന, ആത്മാനം=ആത്മാവിനെ, വിമൂഢാഃ=ബഹിർമ്മുഖന്മാർ, ന അനുപശ്യന്തി=അനുദർശനംചെയ്യുന്നില്ല, ജ്ഞാനചക്ഷുഷഃ=ജ്ഞാനമാകുന്ന കണ്ണുള്ളവർ, പശ്യന്തി=കാണുന്നു.

ബ്രഹ്മജ്ഞാനികൾ ആത്മാവിനെ മുമ്പേ പറഞ്ഞവിധം കാണുന്നു. അജ്ഞാനികൾ കാണുന്നില്ല, എന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ശരീരേന്ദ്രിയാദികളാകുന്ന ഉപാധി, ഭിക്ഷാടനാദി കാര്യങ്ങളിൽ വ്യാപരിക്കുമ്പോൾ വ്യാപരിക്കുന്നവനെന്നപോലെയും, ഒരേടത്തിരിക്കുമ്പോൾ ഇരിക്കുന്നവനെന്നപോലെയും, ആഹാരം കഴിക്കുമ്പോൾ ആഹരിക്കുന്നവനെന്നപോലെയും ഗുണകാര്യങ്ങളായ കാമക്രോധമോഹഭയാദികളോടുകൂടിയിരിക്കുമ്പോൾ ഗുണസഹിതനെന്നപോലെയും തോന്നുന്നുവെങ്കിലും സ്വഭാവേന മേൽപറഞ്ഞ വ്യാപാരങ്ങളൊന്നുമില്ലാതെ ചിദേകരസനും ആനന്ദമാത്രനുമായ ആത്മാവിനെ ശുദ്ധബുദ്ധിവൃത്തിയാകുന്ന കണ്ണുള്ളവർ കാണുന്നു. ബാഹ്യരൂപങ്ങളെ മാംസേക്ഷണംകൊണ്ടെന്നപോലെ ശുദ്ധബുദ്ധിവൃത്തിരൂപമായ ജ്ഞാനംകൊണ്ടേ ആത്മാവിനെ യഥാർത്ഥമായറിവാൻ കഴികയുള്ളു. ദൃഷ്ടാദൃഷ്ടവിഷയങ്ങളിൽ ആശക്കധീനമായിരിക്കുന്ന അശുദ്ധബുദ്ധിവൃത്തിയുള്ളവക്കു സദസദ്വിവേക വൈരാഗ്യാദിസാധനസമ്പത്തിയോ സൽഗുരൂപാസനയോ ശമദമാദികളോ ഒന്നും വേണ്ടവിധമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു ആത്മാവിനെ ,നിർവ്വികാരാദിസഹിതനെന്ന യഥാർത്ഥസ്ഥിതിയിൽ കാണുന്നില്ല. ഗമനാദിക്രിയകളും ജന്മാദിവികാരങ്ങളുമുള്ളവനായിട്ടേ കാണുന്നുള്ളു.

11. യതന്തോ യോഗിനശ്ചൈനം പശ്യന്ത്യാത്മന്യവസ്ഥിതം
യതന്തോऽപ്യകൃതാത്മാനോ നൈനം പശ്യന്ത്യചേതസഃ

യതന്തഃ=പരിശ്രമിക്കുന്നവരായ, യോഗിനഃ ച=യോഗികളും, ആത്മനി=ബുദ്ധിയിൽ, അവസ്ഥിതം=അവസ്ഥിതനായ, ഏനം=ഇവനെ, പശ്യന്തി=കാണുന്നു, യതന്തഃ അപി=പരിശ്രമിക്കുന്നവരായിരുന്നാലും, അകൃതാത്മാനഃ=വശീകരിക്കപ്പെടാത്ത മനസ്സോടുകൂടിയ, അചേതസഃ=അവിവേകികൾ, ഏനം ന പശ്യന്തി=ഇവനെ കാണുന്നില്ല.

ശുദ്ധാത്മാക്കൾ മാത്രമേ സർവ്വോപാധിരഹിതനായ ആത്മാവിനെ സാക്ഷാത്തായറികയുള്ളു? അന്യന്മാരാരും അറികയില്ലയോ എന്നാണെങ്കിൽ, അങ്ങിനെയില്ല, എന്റെ അനുഗ്രഹത്തോടുകൂടെ ഏതൊരുത്തർ യോഗനിഷ്ഠന്മാരാകുന്നുവോ അവരും സാക്ഷാത്തായറിയും, അല്ലാത്തവർ അറികയില്ലെന്നു യോഗവും ആത്മസാക്ഷാൽകാരോപായമാണെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ശാസ്ത്രാഭ്യാസം, ഈശ്വരോപാസനം, സദസദ്വിവേകം, തീവ്രമോക്ഷേച്ഛ, ശമദമാദിസംപത്തി, മഹാവാക്യശ്രവണമനനാദി എന്നിവയോടുകൂടെ ജ്ഞാനപ്രാപ്തിക്കായി പരിശ്രമിക്കുന്ന യോഗികൾ യാതൊരുത്തരോ? ലക്ഷ്യത്തിൽനിന്നു ചിത്തത്തെ ചലിപ്പിക്കാതെയിരിക്കുന്നവരെയാണിവിടെ യോഗികളെന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. ആവിധമിരിക്കുന്ന യോഗികൾ ആത്മാവിൽത്തന്നെ ചിത്തത്തെ നിലനിർത്തുമ്പോൾ ബുദ്ധ്യാദികൾക്ക് കാര്യാകാര്യവിവേകത്തെ നൽകിക്കൊണ്ടു ബുദ്ധിയിൽ പ്രകാശിക്കുന്നവൻ ആത്മാവാകുന്നു. ബുദ്ധ്യാദികൾ ആത്മാവല്ല. അവ പ്രകാശ്യങ്ങളാകുന്നു. പ്രകാശകൻ ആത്മാവെന്നു യഥാർത്ഥമായറിയുന്നു: സർവേശ്വരനായ എന്റെ പ്രസാദാദികളെ സമ്പാദിപ്പാനുള്ള പരിശ്രമം ചെയ്യാതെ—ശാസ്ത്രസൽഗുരൂപദേശമര്യാദയെ അനുസരിക്കാതെ—എത്രതന്നെ പരിശ്രമിക്കുന്നവരായാലും ബഹിർവ്വിഷയങ്ങളിൽ സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന മനോവൃത്തിയോടുകൂടിയ അവിവേകികൾ ആത്മാവിനെ യഥാർത്ഥനിലയിൽ കാണുന്നില്ല.

12. യദാദിത്യഗതം തേജോ ജഗൽഭാസയതേऽഖിലം
യച്ചന്ദ്രമസിയച്ചാഗ്നൗ തത്തേജോ വിദ്ധിമാമകം.

ആദിത്യഗതം=ആദിത്യനിൽ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന, യത് തേജഃ=യാതൊരു തേജസ്സ്, അഖിലം=സമസ്തമായ, ജഗത്=ലോകത്തെ, ഭാസയതേ=പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നുവോ? ചന്ദ്രമസിച=ചന്ദ്രനിലും, അഗ്നൗച=അഗ്നിയിലും, യത്=യാതൊന്നോ, തത് തേജഃ=ആ തേജസ്സ്, മാമകം=എന്നെ സംബന്ധിച്ചതാണെന്ന്, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക.

പരിശ്രമിക്കുന്നവക്കും എന്റെ പ്രസാദം സിദ്ധിക്കാതിരുന്നാൽ ആത്മലാഭമില്ലെന്നുവന്നിരിക്കയാൽ അവശ്യം എന്നെ ഉപാസിക്കേണം. സർവത്ര സമനായ്വസിക്കുന്നവൻ ഞാൻ എന്നുള്ള ഭാവം ഉറച്ചവരെ രാഗാദിദോഷങ്ങൾ ബാധിക്കുകയില്ല. അതിനാൽ ചിത്തപ്രസാദവും ജ്ഞാനവും ലഭിക്കും എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻ ഈശ്വരന്റെ സർവാത്മഭാവ

ത്തെയുപദേശിക്കുന്നു:—സൂര്യമണ്ഡലാന്തർഭാഗത്തിലും അതിൽനിന്നു ബഹിർഭാഗത്തിലും നിരന്തരം വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന യാതൊരു തേജസ്സ് സകല ലോകത്തെയും പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നുവോ അതുപോലെത്തന്നെ ചന്ദ്രനിലും അഗ്നിയിലും യാതൊരു തേജസ്സിരിക്കുന്നുവോ ആ തേജസ്സ് എൻെറതാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. രാഹുവിൻെറ ശിരസ്സ് എന്നു പറയുന്ന ദിക്കിൽ ശിരസ്സു തന്നെ രാഹുവെന്നു ധരിക്കുന്നതുപോലെ ഞാൻ തന്നെയാകുന്നു തേജഃസ്വരൂപൻ എന്നർത്ഥം ധരിക്കേണം. സൂര്യാദികളെയെന്നപോലെ മൂർത്തിദ്രവ്യമായിട്ടെന്നെ ധരിക്കരുത്. അമൂർത്തവും സർവപ്രകാശകവുമായ തേജോമാത്രം എൻെറ സ്വരൂപം എന്നു കാണേണം. എവിടെയെവിടെ പ്രകാശകത്വം കാണപ്പെടുന്നുവോ ആ എല്ലാ തേജസ്സും എൻെറ വിഭൂതിയാണെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക എന്നുപദേശസാരം.

13. ഗാമാവിശ്യ ച ഭൂതാനി ധാരയാമ്യഹ മോജസാ
പുഷ്ണാമി ചൌഷധീഃ സർവ്വാഃ സോമോ ഭൂത്വാ രസാത്മകഃ.

അഹം=ഞാൻ, ഓജസാ=ശക്തിയാൽ, ഗാം=ഭൂമിയേയും ജലത്തെയും, ആവിശ്യ=എങ്ങും വ്യാപിച്ചിട്ടു, ഭൂതാനി=ഭൂതങ്ങളെ, ധാരയാമി=ധരിക്കുന്നേൻ, രസാത്മകഃ=രസസ്വരൂപനായ, സോമഃ ഭൂത്വാ=ചന്ദ്രനായിഭവിച്ചിട്ടു, സർവ്വാഃ ഓഷധീഃ=സകല ഔഷധങ്ങളെ, പുഷ്ണാമി=പോഷിപ്പിക്കുന്നു.

ഈശ്വരനായ ഞാൻതന്നെ എൻെറ അപരിമിതമായ ശക്തിബലത്താൽ ഭൂമിയേയും ജലത്തെയും ധാരണാശക്തിരൂപേണ വ്യാപിച്ചിട്ടു സ്ഥാവരജംഗമങ്ങളായ സകലഭൂതങ്ങളേയും ധരിക്കുന്നു. എൻെറ ശക്തിയെക്കൂടാതെ ഭൂമിക്കും ജലത്തിന്നും അതുപോലെ സർവ്വഭൂതങ്ങൾക്കും വേറെ സ്വരൂപമില്ലാത്തതിനാൽ എല്ലാ ഭൂതങ്ങളും എൻെറ വിഭൂതികളാണെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം, എന്നാഭിപ്രായം. അമൃതരസസ്വരൂപനായ ചന്ദ്രനായിഭവിച്ചിട്ടു വ്രീഹിയവാദികളായ ചെടികൾ വൃക്ഷാദികൾ എന്ന സർവ്വൌഷധികളെയും ഞാൻതന്നെ പോഷിപ്പിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ചന്ദ്രനും ചന്ദ്രാമൃതരസത്താൽ പോഷിപ്പിക്കപ്പെടുന്ന ഔഷധങ്ങളും എൻെറ വിഭൂതികളാകയാൽ അവയേയും എന്നിൽനിന്നു ഭിന്നങ്ങളെന്നു കാണരുത് എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

14. അഹം വൈശ്വാനരോ ഭൂത്വാ പ്രാണിനാം ദേഹമാശ്രിതഃ
പ്രാണാപാനസമായുക്തഃ പചാമ്യന്നം ചതുർവിധം.

വൈശ്വാനരഃ=ജാരാഗ്നിആയി, ഭൂത്വാ=ഭവിച്ചിട്ടു, അഹം=ഞാൻ, പ്രാണിനാം ദേഹം=പ്രാണികളുടെ ശരീരത്തെ, ആശ്രിതഃ=ആശ്രയിച്ചവനായിട്ടു, പ്രാണാപാനസമായുക്തഃ=പ്രാണൻ, അപാനൻ എന്ന വായുക്കളോടു ചേൎന്നവനായിട്ടു, ചതുർവിധം അന്നം=നാലുവിധമായ അന്നത്തെ, പചാമി=പാകം വരുത്തുന്നു.

“അയമഗ്നിർവ്വൈശ്വാനരോ യോ ƒ യമന്തഃപുരുഷേ യേനേദമന്നം പച്യതേ” പുരുഷാന്തർഭാഗത്തിലുള്ള അഗ്നിക്കു വൈശ്വാനരൻ എന്നുപേർ. ആ അഗ്നിയാൽ അന്നം പാകം ചെയ്യപ്പെടുന്നു എന്നും “തസ്യ മദ്ധ്യേ മഹാനഗ്നിർവ്വിശ്വാർച്ചിർവ്വിശ്വതോമുഖഃ” പുരുഷൻെറ ശരീരമദ്ധ്യത്തിൽ എങ്ങും വ്യാപിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ജ്വാലകളോടുകൂടിയ മഹാനായ അഗ്നിയിരിക്കുന്നു എന്നും അർത്ഥമുള്ള രണ്ടുശ്രുതികളെ ഈ മന്ത്രാർത്ഥംകൊണ്ടുവെളിപ്പെടുത്തുന്നു:—വൈശ്വാനരൻ എന്നു പറയപ്പെടുന്ന അഗ്നിയായ് ഭവിച്ചിട്ടു ഞാൻ സകല പ്രാണികളുടെ ശരീരമദ്ധ്യത്തിൽ വസിക്കുന്നു. ഉച്ഛ്വാസനിശ്വാസരൂപേണ ചലിക്കുന്ന പ്രാണൻ അപാനൻ എന്ന വായുക്കളുടെ സംയോഗത്താൽ അത്യന്തം ഉജ്വലിക്കുന്നവനായ്ട്ടു പ്രാണികൾ ഭക്ഷിക്കുന്ന നാലുവിധം അന്നത്തെ പാകംവരുത്തി ധാതുക്കൾക്ക് ബലം നൽകി ശരീരത്തെ നിലനിത്തുന്നു. വൈശ്വാനരസ്വരൂപേണ ആപാദചൂഡം വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന ഞാൻതന്നെയാകുന്നു സർവ്വപ്രാണിവർഗ്ഗങ്ങളും എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. മനുഷ്യാദികൾ ഭൂമിയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന വ്രീഹ്യാദികളെയും ചാതകം മുതലായ പക്ഷികൾ ജലത്തെയും, ബാലഖില്യന്മാർ മുതലായവർ തേജോമയപദാർത്ഥങ്ങളെയും, സർപ്പാദികൾ വായു മുതലായതിനെയും ഭക്ഷിക്കുന്നു. ഇങ്ങിനെ പാർത്ഥിവം, ആപ്യം, തൈജസം, വായവ്യം എന്ന ഭേദങ്ങളെയാണ് നാലുവിധമായ അന്നം എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്.

15. സൎവ്വസ്യചാഹം ഹൃദിസന്നിവിഷ്ടോ മത്തഃസ്മൃതിൎജ്ഞാനമപോഹനംച
വേദൈശ്ച സൎവ്വൈരഹമേവവേദ്യോ വേദാന്തകൃദ്വേദവിദേവചാഹം.

സൎവ്വസ്യച=എല്ലാവരുടേയും, ഹൃദി=ഹൃത്തിൽ, സന്നിവിഷ്ടഃ=സമ്യക്കാകുംവണ്ണം പ്രവിഷ്ടനാകുന്നു, മത്തഃ=എന്നിൽനിന്നുതന്നെ, സ്മൃതിഃ ജ്ഞാനം=ഓൎമ്മയും അറിവും, അപോഹനംച=വിസ്മൃതിയും അജ്ഞാനവും ഉണ്ടാകുന്നു, വേദാന്തകൃത്=വേദാന്തത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നവനും, വേദവിത്=വേദത്തെ അറിയുന്നവനും, അഹം ഏവ=ഞാൻതന്നെ, സൎവ്വൈഃ വേദൈഃ=സകല വേദങ്ങളാലും, വേദ്യഃ=അറിയപ്പെട്ടുവാൻ യോഗ്യൻ, അഹം ഏവ=ഞാൻതന്നെ.

ജാഠരാഗ്നിസ്വരൂപനായ പരമേശ്വരനായ എന്നാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ട ശരീരികളെല്ലാവരും എന്റെ വിഭൂതികളാകയാൽ ഞാൻതന്നെ ആയിരിക്കേ, ഭ്രമംകൊണ്ടും പ്രമാദംകൊണ്ടും ഇവരിൽ ചിലരെ മററുചിലർ ഇവൻ ശിഷ്ടൻ; ഇവൻ ഭ്രഷ്ടൻ; ഇവൻ ബ്രാഹ്മണൻ! ഇവൻ ശൂദ്രൻ; ചണ്ഡാലൻ എന്നിങ്ങിനെ ഭേദബുദ്ധിയോടുകൂടെ വീക്ഷിക്കാറുണ്ട്. മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ ഒരിക്കലും അങ്ങിനെ കാണരുത്. എല്ലാവരിലും ഈശ്വരത്വഭാവനതന്നെയുണ്ടായിരിക്കേണം എന്നു് ദൃഢബോധം ജനിപ്പിക്കുവാൻ സൎവപ്രാണികൾക്കും സൽബുദ്ധിയും ദുൎബുദ്ധിയും ഉണ്ടാകുന്നത് എന്റെ വ്യാപ്തികൊണ്ടുതന്നെയെന്നും, എന്നെ യഥാൎത്ഥമായുപാസിക്കുന്നവൎക്കു സൽബുദ്ധിയും വിപരീതനിലയിൽ ഉപാസിക്കുന്നവൎക്കു ദുൎബുദ്ധിയും ഉണ്ടാകുന്നുവെന്നും കാണിച്ചുകൊണ്ടു സൎവത്ര സൎവേശ്വരവ്യാപ്തിയെത്തന്നെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു:—"മമൈവാംശോ ജീവലോകേ ജീവഭൂതഃ" ജീവലോകത്തിൽ ജീവനായിരിക്കുന്നത് എന്റെ അംശംതന്നെ. "ഈശ്വരോജീവകലയാ" ഈശ്വരൻ ജീവകലയോടുകൂടെ പ്രാണികളിലിരിക്കുന്നു എന്നിങ്ങിനെയുള്ള വാക്യങ്ങളുടെ സാരം 'ഈ മന്ത്രത്തിൽ കാണിക്കുന്നു:—ബ്രഹ്മാവുമുതൽ പുൽക്കൊടിവരേയുള്ള സകല പ്രാണിവൎഗത്തിന്റെയും ബുദ്ധിഗുഹയിൽ പരമാത്മാവായ ഞാൻ ക്ഷേത്രജ്ഞസ്വരൂപനായിട്ടു വസിക്കുന്നു. ശരീരവിന്യാസത്തിലുള്ള വ്യത്യാസം എന്റെ വ്യാപ്തിക്കു് ഉച്ചനീചഭാവത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നില്ല. എന്നു കാണിപ്പാനാണ് (ച) എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. അതുകൊണ്ടു സൎവ പ്രാണിവൎഗവും ഞാൻതന്നെ എന്നു സിദ്ധാന്തം. ഇങ്ങിനെ സൎവത്ര സമഭാവത്തോടുകൂടെ ഉപാസിക്കുന്നവൎക്കും അങ്ങിനെയല്ലാതെ ഭേദബുദ്ധിയോടുകൂടെ ഉപാസിക്കുന്നവൎക്കുമുള്ള ഫലഭേദത്തെ കാണിക്കുന്നു:—എന്നെ യഥാൎത്ഥനിലയിൽ ഉപാസിക്കുന്നവരിൽ ശാസ്ത്രാചാൎയ്യന്മാരും ഞാനും പ്രസാദിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ശുദ്ധാന്തഃകരണന്മാരായ അവൎക്കു കാലദേശാവസ്ഥാരൂപ ത്രിവിധപരിച്ഛേദശൂന്യനായ ഞാൻതന്നെ അവരും സൎവ്വലോകവും എന്ന സ്മൃതിയും—(ഓൎമ്മ) അതിന്നു കാരണമായ ആത്മസാക്ഷാൽകാരാത്മകമായ ജ്ഞാനവും ഉണ്ടാകുന്നു. അങ്ങിനെയല്ലാതെ ഭേദഭാവത്തോടുകൂടെ ഉപാസിക്കുന്നവൎക്കു് മുൻപറഞ്ഞ സ്മൃതിയും ജ്ഞാനവും ഉണ്ടാകാതെയുംവരുന്നു. ഭേദഭാവനാനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന രാഗദ്വേഷാദിദോഷദുഷ്ടമായ അവരുടെ അശുദ്ധചിത്തത്തിൽ യഥാൎത്ഥസ്ഫുരണം ഉണ്ടാകുന്നില്ല. അതിനാൽ അഭേദഭാവേന മുമുക്ഷുക്കൾ ഉപാസിക്കേണ്ടതാണ്. ഇനി വേദാന്തോപദേശം ചെയ്യുന്ന ശ്രീഗുരുവിലും വേദാന്തശാസ്ത്രത്തിലും സൎവേശ്വരത്വബുദ്ധിയുണ്ടായിരുന്നാൽ മാത്രമേ ശ്രവണാദികൾക്കു് ശീഘ്രഫലം സിദ്ധിക്കയുള്ളുവെന്നു കാണിപ്പാൻ പറയുന്നു:—ഋഗാദികളായ സകല വേദങ്ങളാലും അറിയപ്പെടേണ്ടവനും സൎവ വേദങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിച്ചവനും ഞാൻ തന്നെയാകുന്നു. "നിത്യം, ശുദ്ധം, ബുദ്ധം, മുക്തം, സത്യം, സൂക്ഷ്മം, പരിപൂൎണമദ്വയം, സദാനന്ദചിന്മാത്രം, ശാന്തം, ചതുൎത്ഥം മന്യന്തേസആത്മാസവിജ്ഞേയഃ" എന്നിപ്രകാരമുള്ള അനന്തവാക്യങ്ങളാൽ പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്ന നിൎവിശേഷബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാൻ. ഇപ്പോൾ നീ കാണുന്നതായ ഉപാധിസ്വേച്ഛയാ ലോകരക്ഷാൎത്ഥം സ്വീകരിക്കപ്പെട്ടതാകുന്നു. എന്നാൽ പ്രകാശിപ്പിക്കപ്പെട്ട വേദാന്തശാസ്ത്രവും ആ ശാസ്ത്രത്തെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന സൽഗുരുവും എന്നിൽനിന്നു ഭിന്നമല്ലെന്നു ദൃഢഭാവത്തോടുകൂടെ ശ്രവണാദികൾ അഭ്യസിക്കുന്നവൎക്കു സത്യമായ എന്റെ സൎവ്വാത്മഭാവം അനുഭവപ്പെടുമെന്നു സാരം.

16. ദ്വാവിമൌ പുരുഷൌ ലോകേ ക്ഷരശ്ചാക്ഷര ഏവച
ക്ഷരഃ സർവ്വാണി ഭൂതാനി കൂടസ്ഥോഽക്ഷര ഉച്യതേ.

ക്ഷരഃച അക്ഷരഃ ഏവച=ക്ഷരമെന്നും അക്ഷരമെന്നും, ഇമൌദ്വൌ=ഈ രണ്ടും, ലോകേ=ലോകത്തിൽ, പുരുഷൌ=പുരുഷന്മാർ–പുരുഷനുപാധികൾ, ഭൂതാനി=ഭവിക്കുന്നവയായ, സർവ്വാണി=എല്ലാം, ക്ഷരഃ=ക്ഷരം, ഇതി ഉച്യതേ=എന്നു പറയപ്പെടുന്നു, കൂടസ്ഥഃ=കൂടസ്ഥൻ, അക്ഷരഃ ഉച്യതേ=അക്ഷരം എന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

ബ്രഹ്മപ്രാപ്തി, തൽഫലം, തൽസാധനം, എന്നിവയെ ഇതിനുമുമ്പേ നിരൂപിച്ചശേഷം, ഇതു മുതൽ മൂന്നുമന്ത്രംകൊണ്ടു അറിയപ്പെടേണ്ടതായ ബ്രഹ്മസ്വരൂപത്തെ പറവാൻ ഭാവിക്കുന്നു. അതിൽ ആദ്യത്തെ ഈ മന്ത്രംകൊണ്ടു പരബ്രഹ്മത്തിനു പുരുഷോത്തമത്വം എന്നാണല്ലൊ ലോകവ്യവഹാരം. യജ്ഞദത്തൻ ദേവദത്തനെക്കാൾ ഉത്തമൻ. വിഷ്ണുദത്തൻ ദേവദത്തനേക്കാൾ ഉത്തമൻ എന്നു പറയുന്നമട്ടിൽ, പരബ്രഹ്മം പുരുഷോത്തമൻ എന്നു പറയുന്നതു ആരെ അപേക്ഷിച്ചിട്ടാണ്. ആരെഅപേക്ഷിച്ചിട്ടാണ് പുരുഷോത്തമശബ്ദവ്യവഹാരം എന്നാണീ മന്ത്രത്തിൽ സ്പഷ്ടമാകുന്നത്: പുരുഷൻ ആര്? എത്രവിധം? എന്നു കാണിക്കുന്നു:—ക്ഷരം എന്നും അക്ഷരം എന്നുംപറയപ്പെടുന്ന ഈ രണ്ടുവിധത്തിലാണ് ലോകത്തിൽ പുരുഷന്മാർ. ക്ഷരം നശിക്കുന്നതെന്നും അക്ഷരം നശിക്കാത്തതെന്നുംഅർത്ഥം. ക്ഷരം എന്ന വർഗ്ഗത്തിൽ മഹദാദികളായ സർവ്വഭൂതങ്ങളും ഉൾപ്പെടും. പുരുഷശബ്ദത്തിനു പുരുഷോപാധിയെന്നർത്ഥം. ദേഹേന്ദ്രിയാദികാര്യവർഗ്ഗം സകലതും നശിക്കുന്നതിനാൽ ക്ഷര പുരുഷൻ എന്നു പറയപ്പെടുന്നു. വികാരപ്പെടുന്ന വർഗ്ഗം മുഴുവനും ക്ഷരപുരുഷവർഗ്ഗത്തിൽ ഉൾപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. ഇനി മറെറാരു പുരുഷനു കൂടസ്ഥൻ എന്നുപേർ. പുത്രീപുത്രന്മാരുടെ മൂലപുരുഷനെ കൂടസ്ഥൻ എന്നു ലോകത്തിൽ പറയാറുണ്ട്. അല്ലെങ്കിൽ കള്ളസാക്ഷിയെ കൂടസാക്ഷി എന്നുംപറയാറുണ്ട്. ഈ രീതിയിൽ സ്വകാര്യമായ സർവ്വവികാരവർഗ്ഗത്തിൽ–അത്യവർഗ്ഗത്തിൽ–ഘടത്തിൽ മണ്ണെന്നപോലെ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന പ്രകൃതിയെ കൂടസ്ഥൻ എന്നു ധരിക്കേണം. ഈ പുരുഷൻ നശിക്കാത്തവൻ. എന്നാൽ പരമാർത്ഥത്തിൽ നശിക്കാത്തവൻ എന്നല്ല. മഹദാദികളായ കാര്യവർഗ്ഗമെന്നപോലെ വേഗത്തിൽ നശിക്കാത്തതാണെന്ന മാത്രമേ ധരിക്കാവു. ബ്രഹ്മജ്ഞാനംകൊണ്ടു മാത്രമേ മൂലപ്രകൃതിക്കു നാശമുള്ളൂ. അതിനാൽ ചിരകാലസ്ഥായിത്വം നിമിത്തം അക്ഷരപുരുഷൻ എന്നു പ്രകൃതിക്കു സ്ഥാനംകല്പിക്കപ്പെട്ടു. കൂടം കപടം മായയെന്നർത്ഥം. അതിൽ സ്ഥിതനായതുകൊണ്ടു–മായയാകുന്ന ഉപാധിസഹിതനായതുകൊണ്ടു കൂടസ്ഥൻ എന്നു ധരിക്കേണം. ക്ഷരം അക്ഷരം എന്ന ഈ രണ്ടും ആത്മാവിൻെറ ജന്മാദിവികാരങ്ങൾക്കു കാരണമാകയാൽ രണ്ടും ഉപാധികൾതന്നെ. രണ്ടിന്നും നാശമുണ്ട്. നശിക്കുന്നത് നശിക്കാത്തത് എന്നു ആദ്യം പറഞ്ഞത് ക്ഷണകാലത്തിൽ നാശം ചിരകാലത്തിൽ നാശം എന്ന ഭേദത്തെ ആസ്പദമാക്കീട്ടാണ്. വാസ്തവത്തിൽ രണ്ടിന്നും നാശമുണ്ടെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. ഈ നാശത്തിൽനിന്നുള്ള നിവൃത്തിക്കാണ് മുക്തിയെന്നുപേർ. അതിനു കാരണമാകട്ടെ. ആത്മാവുകാര്യവുമല്ല കാരണവുമല്ല. "നാസതോ നാസദുച്യതേ" എന്നറിയുന്നതുതന്നെയാകയാൽ ക്ഷരപുരുഷനെയും അക്ഷരപുരുഷനെയും തള്ളിക്കളയേണം. അപ്പോൾ സകല വിശേഷത്തെയും അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന പരബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാൻ എന്ന അനുഭവത്താൽ ഒന്നിനെയും അവലംബിക്കാതിരിക്കുന്ന ഭാവമാണ് ജീവൻമുക്തിയെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെ മറക്കരുത്.

17. ഉത്തമഃ പുരുഷസ്ത്വന്യഃ പരമാത്മേത്യുദാഹൃതഃ
യോ ലോകത്രയമാവിശ്യ ബിഭർത്ത്യവ്യയ ഈശ്വരഃ.

ഉത്തമഃ=മഹത്തമനായ, പുരുഷഃതു=പുരുഷനാവട്ടെ, അന്യഃ=അന്യനാകുന്നു, പരമാത്മാ=പരനായ ആത്മാവ്, ഇതി ഉദാഹൃതഃ=എന്നു പറയപ്പെടുന്നു, യഃ=യാതൊരുവൻ, ലോകത്രയം=മൂന്നു ലോകത്തെ, ആവിശ്യ=വ്യാപിച്ചിട്ടു, അവ്യയഃ=വ്യയരഹിതനായ, ഈശ്വരഃ=ഈശ്വരൻ, ബിഭർത്തി=ധരിക്കുന്നു.

ക്ഷരം അക്ഷരം എന്ന രണ്ടുവിധത്തിൽ വിഭജിച്ചു കാണിക്കപ്പെട്ട പുരുഷന്മാരെക്കാൾ മഹത്തമനായ പുരുഷനാകട്ടെ അന്യനാകുന്നു. നിരതിശയവൈഭവമുള്ളവനും പരി

ച്ഛേദത്തിൽ_ക്ഷരം അക്ഷരം എന്ന വർഗ്ഗത്തിലുൾപ്പെടാത്തവനുമാകുന്നു. സർവ്വത്ര പരിപൂർണ്ണൻ എന്ന അർത്ഥത്തിൽ പുരുഷൻ എന്ന സംജ്ഞയാൽ വ്യവഹരിക്കപ്പെടുന്നു. സ്ഥാവര ജംഗമങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിച്ചും സ്വയം അന്യാപേക്ഷകൂടാതെയുംപ്രകാശിക്കുന്ന സൂര്യൻ സ്ഥാവരജംഗമങ്ങളിൽനിന്നേതുവിധം ഭിന്നനോ അതുപോലെ ക്ഷരാക്ഷരങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിച്ചും സർവ്വരുടെ ധർമ്മങ്ങളാൽ സ്പർശിക്കപ്പെടാത്തവനുമായ ഉത്തമപുരുഷൻ അന്യൻതന്നെ. യാതൊരുവനെന്ന നാശരഹിതനും പരമാത്മാവുമായിട്ടു അനന്ത ശ്രുതിവാക്യങ്ങൾ പറയുന്നു. അവൻ തന്റെ[illegible]റ പരസത്തയേയും പ്രകാശത്തെയും സ്ഥൂലസൂക്ഷ്മകാരണാത്മകങ്ങളായ മൂന്നു ശരീരങ്ങൾക്കും ഭോഗ്യഭോഗാത്മകങ്ങളായ മൂന്നു സമഷ്ടിലോകങ്ങൾക്കും നൽകീട്ടു സർവ്വാധാരനും സ്വാശ്രയം നിരാധാരനുമായിരിക്കുന്ന സർവ്വേശ്വരനാണെന്നു ശ്രുതികൾ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. സമാധ്യവസ്ഥയിൽ യോഗികൾ അനുഭവിച്ചറിയുന്നു. ജാഗ്രദവസ്ഥയിൽ സർവ്വേന്ദ്രിയങ്ങളോടു ചേർന്നു് സർവ്വ വ്യവഹാരങ്ങളെ നടത്തിയ ഞാൻതന്നെ സ്വപ്നപദാർത്ഥങ്ങളെ കണ്ടറിഞ്ഞവൻ. ആ ഞാൻതന്നെ ഒന്നുമറിയാതെ സുഖമായുറങ്ങി ഉണർന്നവൻ എന്ന് മൂന്നവസ്ഥാഭേദങ്ങളെയും പ്രകാശിപ്പിച്ചും ആ അവസ്ഥകളോടു സംബന്ധപ്പെടാതെയും ഇരുന്നവൻഎന്നു സാമാന്യജനങ്ങളും അനുഭവരൂപേണ സാക്ഷാത്തായറിയുന്ന പരമാത്മാവായ പരമേശ്വരൻ പുരുഷോത്തമൻ എന്നു സിദ്ധാന്തം.

18 യസ്മാൽ ക്ഷരമതീതോഹ മക്ഷരാദപിചോത്തമഃ
അതോസ്മി ലോകേ വേദേച പ്രഥിതഃ പുരുഷോത്തമഃ

യസ്മാത്=യാതൊന്നുഹേതുവായിട്ടു, അഹം=ഞാൻ, ക്ഷരം=ക്ഷരത്തെ, അതീതഃ=അതിക്രമിച്ചവനും, അക്ഷരാത് അപി=അക്ഷരത്തെക്കാൾ, ഉത്തമഃ അസ്മി=ഉത്തമനായുമിരിക്കുന്നുവോ, അതഃ=ആ കാരണത്താൽ, ലോകേ=പുരാണത്തിലും,,വേദേച=വേദത്തിലും, പുരുഷോത്തമഃ= പുരുഷോത്തമൻ എന്നു്, പ്രഥിതഃ=പ്രസിദ്ധനാകുന്നു.

നാശമില്ലായ്മ, സർവ്വനിയന്തൃത്വം, സർവ്വഭർത്തൃത്വം, എന്നിവയാൽ പുരുഷോത്തമൻ എന്ന സ്വന്തനിലയെ വിശദമാക്കുന്നു:—നിത്യത്വം, ജ്ഞാതൃത്വം എന്ന ധർമ്മങ്ങളാൽ മഹത്തത്വം മുതൽ സ്ഥൂലശരീരംവരേയുള്ള സർവ്വകാർയ്യവർഗ്ഗത്തെയും ഞാൻ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടും അതുപോലെത്തന്നെ സകല കാർയ്യവർഗ്ഗത്തിന്റെ കാരണമായിരിക്കുന്നതിനാൽ ഉൽകൃഷ്ടമായിരിക്കുന്ന അക്ഷരശബ്ദവാച്യമായ അവ്യക്തത്തെക്കാൾ ഉത്തമനായതുകൊണ്ടും പുരാണങ്ങളിലും വേദങ്ങളിലും പുരുഷോത്തമൻ എന്ന നാമധേയത്താൽ ഞാൻ പ്രസിദ്ധനായിരിക്കുന്നു.

19. യോമാമേവസംമൂഢോ ജാനാതി പുരുഷോത്തമം
സസർവ്വവിത് ഭജതി മാം സർവ്വഭാവേന ഭാരത!

യഃ=യാതൊരുവൻ, ഏവം പുരുഷോത്തമം മാം=ഇപ്രകാരം പുരുഷോത്തമനായ എന്നെ, ജാനാതി=അറിയുന്നുവോ?, ഭാരത!=ഹേ ബുദ്ധിശാലിൻ!, അസംമൂഢഃ=സംമൂഢനല്ലാത്തവനും, സർവ്വവിത്=സർവ്വത്തെ_ബ്രഹ്മത്തെ_അറിഞ്ഞവനുമായ, സഃ=അവൻ, സർവ്വഭാവേന= സർവ്വം ഞാനെന്ന ഭാവത്തോടുകൂടെ, ഭജതി=ഭജിക്കുന്നു.

മേൽപറഞ്ഞവിധത്തിൽ എന്നെ അറിയുന്നവൻ മുക്തനായിഭവിക്കുമെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—അനേകജന്മങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധാഭക്തിപുരസ്സരം ആരാധിച്ച പരമേശ്വരനായ എന്റെ അനുഗ്രഹത്തിനു പാത്രീഭൂതനായ ഏതൊരു പുണ്യപുരുഷൻ സംസാരധർമ്മങ്ങളിലൊന്നും ഉൾപ്പെടാതെ നിത്യശുദ്ധബുദ്ധമുക്തസ്വഭാവനും പുരുഷോത്തമനുമായ എന്നെ ഇപ്രകാരം അറിയുന്നുവോ? ഹേ ബുദ്ധിശാലിയായ അർജ്ജുന! സർവ്വമായി വിളങ്ങുന്ന എന്നെത്തന്നെ അവൻ സർവ്വാത്മാവായി വിളങ്ങുന്നുവെന്നറിഞ്ഞു ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ അഹമെന്നും എന്റേതെന്നും ഭാവമില്ലാത്തവനായിട്ടു ജ്ഞാനത്തിനും തൽഫലത്തിനും പ്രതിബന്ധം നേരിടാതിരിപ്പാനായി എന്നെ നിരന്തരം ഭജിക്കുന്നു. അങ്ങിനെ ഭജിക്കുന്നവൻ എന്നെ പ്രാപിക്കയുംചെയ്യുന്നുവെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ ഓർത്തുകൊള്ളേണം.

20. ഇതി ഗുഹ്യതമം ശാസ്ത്രമിദമുക്തം മയാ∫നഘ
ഏതൽ ബുദ്ധ്വാ ബുദ്ധിമാൻ സ്യാൽ കൃതകൃത്യശ്ച ഭാരത!

ഇതി ഗുഹ്യതമം=ഇപ്രകാരം അത്യന്തം ഗോപനീയമായ, ഇദം ശാസ്ത്രം=ഈ ശാസ്ത്രം, അനഘ!=ഹേ പരിശുദ്ധ, മയാഉക്തം=എന്നാൽ പറയപ്പെട്ടു, ഏതത് ബുദ്ധ്വാ=ഇതിനെ ബോധിച്ചിട്ടു, ഭാരത!=ഹേ അജ്ജുന!, ബുദ്ധിമാൻ=ജ്ഞാനവാനും, കൃതകൃത്യഃ=ചെയ്യപ്പെട്ട സർവ്വകമ്മങ്ങളോടുകൂടിയവനുമായിട്ടു, സ്യാത്=ഭവിക്കും.

ഗീതാശാസ്ത്രസാരസർവ്വസ്വം "അശോച്യാനന്വശോചസ്ത്വം" എന്നതുമുതൽ ഈ പതിനഞ്ചദ്ധ്യായത്തിൽ അടങ്ങിയിരിക്കുന്നതിനാൽ അതി രഹസ്യമായ ഇതിലെ അൎത്ഥം ധരിക്കുന്നവനു ഇതിലധികം അറിയേണ്ടതായിട്ടൊന്നുമില്ലെന്നു കാണിച്ചുകൊണ്ടു അദ്ധ്യായത്തെ അവസാനിപ്പിക്കുന്നു:_ഹേ പരിശുദ്ധാന്തഃകരണമുള്ള അജ്ജുന! അത്യന്തം ഗോപ്യമായിരിക്കുന്ന ഈ ശാസ്ത്രത്തെ_രണ്ടുമുതൽ 15 വരേയുള്ള അദ്ധ്യായങ്ങളിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിക്കുന്ന സംഗതികൾ നിൎവ്വിശേഷപരബ്രഹ്മത്തെ ബോധിപ്പിക്കുന്നതാകയാൽ ശാസ്ത്രമെന്നു പറയപ്പെടുന്ന_ഇതിനെ ഏതൊരുവൻ ഗുരുമുഖത്തിൽനിന്നു ശ്രദ്ധാഭക്തിപുരസ്സരം ശ്രവണമനനാദികൾചെയ്തു ധരിക്കുന്നുവോ അവൻ അറിയേണ്ടതെല്ലാം അറിഞ്ഞവനും ചെയ്യേണ്ടതായ സർവ്വകമ്മങ്ങളും ചെയ്തുതീൎത്തവനുമായ് ഭവിക്കുന്നു ബ്രഹ്മജ്ഞാനാനുഭവത്തിൽ മീതെ സിദ്ധിക്കേണ്ടതും അറിയേണ്ടതും യാതൊന്നുമില്ലാത്തതിനാൽ അവൻ സൎവ്വജ്ഞനും കൃതകൃത്യനുമായിഭവിക്കുന്നുവെന്നു സാരം. അതി രഹസ്യമാകയാൽ ശ്രദ്ധാഭക്തിവിഹീനന്മാരോടു പദേശിക്കരുതെന്നും സൂചിപ്പിച്ചു.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാസൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാൎജ്ജുനസംവാദേ പുരുഷോത്തമ യോഗോനാമ പഞ്ചദശോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ.

ശുഭമസ്തു.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 16-ാം അദ്ധ്യായം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

1. അഭയം സത്വസംശുദ്ധിർജ്ഞാനയോഗ വ്യവസ്ഥിതിഃ
ദാനം ദമശ്ച യജ്ഞശ്ച സ്വാധ്യായസ്തപ ആർജവം
2. അഹിംസാ സത്യമക്രോധസ്ത്യാഗഃ ശാന്തിരപൈശുനം
ദയാ ഭൂതേഷ്വലോലുപ്ത്വം മാൎദ്ദവം ഹ്രീരചാപലം
3. തേജഃ ക്ഷമാധൃതിഃ ശൌചമദ്രോഹോ നാതിമാനിതാ
ഭവന്തി സംപദം ദൈവീമഭിജാതസ്യ ഭാരത!

അഭയം=ഭയമില്ലായ്മ, സത്വസംശുദ്ധിഃ=അന്തഃകരണപരിശുദ്ധി, ജ്ഞാനയോഗവ്യവസ്ഥിതിഃ=ജ്ഞാനയോഗത്തിൽ ഉറച്ചനില, ദാനം=അന്നാദിസമൎപ്പണം, ദമഃ=ബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങളെ അടക്കൽ, യജ്ഞഃ=ഈശ്വരാരാധനം, സ്വാധ്യായഃ=വേദപാഠം, തപഃ=ത്രിവിധകരണങ്ങളെക്കൊണ്ടും ദ്വിജാതികളെ പൂജിക്കൽ, ആൎജ്ജവം=ത്രിവിധകരണങ്ങളിലും വക്രതയില്ലായ്മ, അഹിംസാ=പ്രാണിഹിംസയില്ലായ്മ, സത്യം=യഥാൎത്ഥഭാഷണം, അക്രോധഃ=കോപമില്ലായ്മ, ത്യാഗഃ=കമ്മഫലങ്ങളിൽ ആഗ്രഹമില്ലായ്മ, ശാന്തിഃ=ഉപരതി, അപൈശുനം=അന്യദോഷങ്ങളെ പറഞ്ഞു കലഹിപ്പിക്കുന്ന സ്വഭാവമില്ലായ്മ, ഭൂതേഷു ദയാ=ദുഃഖമനുഭവിക്കുന്നവരിൽ കാരുണ്യം, അലോലുപ്ത്വം=വിഷയങ്ങളിൽ ആഗ്രഹമില്ലായ്മ, മാൎദ്ദവം=മനഃകാഠിന്യമില്ലായ്മ, ഹ്രീഃ=ലജ്ജാ, അചാപലം=ചാപല്യമില്ലായ്മ, തേജഃ=ബുദ്ധി, അദ്രോഹഃ=ദ്രോഹബുദ്ധിയില്ലായ്മ, ന അതിമാനിതാ=അത്യഭിമാനമില്ലായ്മ, ഭാരത!=ഹേ അൎജ്ജുന!, ദൈവീം സമ്പദം=സാത്വീകസമൃദ്ധിയെ, അഭിജാതസ്യ=അനുസരിച്ചു ജനിച്ചവനു, ഭവന്തി=ഭവിക്കുന്നു.

സത്വാദിഗുണത്രയങ്ങളെ അതിക്രമിപ്പാൻ യാതൊന്നിൽ സ്ഥിരനിഷ്ഠയുണ്ടായിരിക്കേണമോ ആ നിർവ്വിശേഷബ്രഹ്മത്തിന്റെ സ്വരൂപം, അതിനെ അറിവാനുള്ള മാർഗ്ഗം, അതിന്റെ അറിവ്, അതിന്റെ ഫലമായ വിദേഹകൈവല്യം എന്ന സംഗതികളെ പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞശേഷം, "യോമാമേവമസംമൂഢോ ജാനാതിപുരുഷോത്തമം" എന്ന മന്ത്രത്താൽ അസംമൂഢനു മാത്രമേ പുരുഷോത്തമസ്വരൂപബോധം ഉണ്ടാകയുള്ളുവെന്നാണല്ലൊ ഭഗവാൻ രു[illegible]ിചെയ്തിരിക്കുന്നത്. ആ അസംമൂഢത്വം ദേഹാഭിമാനമില്ലായ്മ—സിദ്ധിക്കേണമെങ്കിൽ, [illegible]ീസമ്പത്തിനെ സമ്പാദിക്കേണം. ആസുരീസമ്പത്തിനെ വർജ്ജിക്കേണം എന്നുപദേ[illegible]ൻവേണ്ടീട്ടു ആ രണ്ടുവിധ സമ്പത്തുകളുടേയും സ്വരൂപത്തെ നിർദ്ദേശിക്കുന്നു. ആ രണ്ടു സ്വസമ്പത്തുകളിൽ മോക്ഷം സാധിപ്പിക്കുന്നതായ ദൈവീസമ്പത്തിനു ഉത്തമത്വമുള്ളതിനാൽ ആദ്യം അതിനെ പറയുന്നു:—രോഗാദിബാധകൾ നേരിടുമ്പോൾ ഭയമില്ലായ്മ; മററുള്ളവക്കു ഭയം ജനിപ്പിക്കാതിരിക്കൽ; ശാസ്ത്രജ്ഞാനംനിമിത്തം നിർഭയമായിട്ടുള്ള കർമ്മാനുഷ്ഠാനം, എന്നിവയെ അഭയം എന്നു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. രാഗദ്വേഷാദിദോഷസ്പർശമില്ലാതിരിക്കുന്നതായ മനഃശ്ശുദ്ധി. വേദാന്തവാക്യശ്രവണമനനാദികളാകുന്ന ജ്ഞാനയോഗത്തിൽ മനസ്സിനെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തൽ. യാചകന്മാക്കു യഥാശക്തി അന്നാദിസമർപ്പണമാകുന്ന ദാനത്തിൽ ശ്രദ്ധ. ബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങളെ ദുർവ്യാപാരങ്ങളിൽ ഏർപ്പെടുത്താതിരിക്കുകയെന്ന ദമം. വൈദികവും സ്മാർത്തവുമായ അഗ്നിഹോത്രസ്ഥാലീപാകാദികർമ്മരൂപമായ യജ്ഞം—ഈശ്വരാരാധനം. ദേവന്മാർ, ഗുരുഭൂതന്മാർ, പ്രാജ്ഞന്മാർ എന്നിവരെ പൂജിക്കുക എന്ന രൂപത്തിലിരിക്കുന്ന തപസ്സ്. ശരീരം, വാക്ക്, മനസ്സ് എന്ന മൂന്നു കരണങ്ങളിലും ഒരുപോലെ ശുദ്ധി ആ തപസ്സിനുണ്ടായിരിക്കേണം. മനസ്സ്, വാക്ക്, കർമ്മം എന്ന മൂന്നിലും ഒരുപോലെയുള്ള വ്യാപാരമാകുന്ന ആർജ്ജവം—അവക്രത—ഒന്നൊരുവിധം മറെറാന്നു മറെറാരുവിധം എന്ന കാപട്യം ഇല്ലായ്മ. യാഗാദികൾക്കു മാത്രമല്ലാതെ പ്രാണിവധം ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതായ അഹിംസാ. യഥാർത്ഥഭാഷണം എന്ന സത്യം. താഡനാദിക്രൂരവ്യാപാരങ്ങളിൽ ആഗ്രഹം മനസ്സിലുദിക്കാതിരിക്കുകയെന്ന അക്രോധം. നിത്യം ചെയ്യുന്ന ഈശ്വരാരാധനാദികളായ സർവ്വകർമ്മങ്ങളേയും ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ഈശ്വരനിൽ സമർപ്പിക്കുന്നതായ ത്യാഗം. മനസ്സിന്റെ ഉപരതി:—ഒന്നിലും ചലനമില്ലാതെയിരിക്കുന്നതായ സ്ഥിതിവിശേഷം. പരദോഷങ്ങളെ അവരില്ലാത്ത അവസരങ്ങളിൽ മററുള്ളവരെ അറിയിപ്പിച്ച് മത്സരിപ്പിക്കുന്നതായ "പൈശുന്യം" എന്ന ദോഷത്തെ തീരെ വർജ്ജിക്കുക. ദുഃഖിക്കുന്നവരിൽ കാരുണ്യം. വിഷയങ്ങളുടെ സാന്നിധ്യത്തിൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കതിൽ താല്പര്യമില്ലായ്മ. മനകാഠിന്യമില്ലായ്മ. അകാര്യം ചെയ്യുന്നതിൽ ലജ്ജ, ആവശ്യമില്ലാതെ വാഗാദികളായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ പ്രവൃത്തിപ്പിക്കാതിരിക്കുകയെന്ന നില. ബുദ്ധിക്കുള്ള പ്രകാശാധിക്യം. ഉപദ്രവങ്ങൾ നേരിടുമ്പോൾ വികാരപ്പെടാതെ സഹിപ്പാനുള്ള ശക്തി. വിക്ഷേപമുണ്ടാകുമ്പോഴും ദേഹേന്ദ്രിയാദികളെ നിലതെററിക്കാതെ നിൽത്താനുള്ള ധൈര്യം. മൃജ്ജലാദികളാൽ ദേഹത്തേയും വിവേകത്താൽ മനസ്സിനേയും ചളി പററാതിരിക്കത്തക്കവിധം ശുദ്ധമാക്കുക. അപകാരികളിൽപോലും ദ്രോഹിക്കുക എന്ന വിചാരമില്ലാതിരിക്കുക. "ഞാനതിപൂജ്യൻ" എന്നീവക അഭിമാനം ഒട്ടുമില്ലാതിരിക്കുക. എന്ന ഈ 26 ഗുണങ്ങൾ സത്വഗുണാഭിവൃദ്ധിയോടുകൂടെ ജനിച്ച പുരുഷന്മാക്കുണ്ടാകും. നിർമ്മലമായി പ്രകാശിക്കുന്ന ധർമ്മം സത്വഗുണത്തിന്നായുള്ളതുകൊണ്ടു ദൈവീ=സത്വഗുണസംബന്ധിനിയായ സമ്പത്തിനെ—ഗുണങ്ങളെ ദൈവീസമ്പത്തെന്നു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. ദേവന്മാരുടെ സമ്പത്ത് ദൈവീസമ്പത്ത് എന്നു ധരിക്കുന്നതിലും തെററില്ല. പക്ഷേ ദേവന്മാരിലും ഈ 26 ഗുണം തികഞ്ഞവർ കുറവാണെന്നു പുരാണാദികളിൽ കാണുന്നതുകൊണ്ടു സാത്വികഗുണസമ്പത്ത് എന്നു ധരിക്കുന്നതാണധികം നല്ലത്. മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ ഈ ഗുണങ്ങളെ സമ്പാദിപ്പാൻ നന്നെ മനസ്സിരുത്തേണം. ജന്മസിദ്ധങ്ങളായിട്ടീഗുണങ്ങൾ പ്രകാശിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ജന്മാന്തരത്തിൽ അവർ പുണ്യവാന്മാരാണെന്നനുമാനിക്കേണം. പുഷ്കലമായ പുണ്യമില്ലായ്മനിമിത്തം മേൽപറഞ്ഞ ഗുണങ്ങൾ തികച്ചുമില്ലാത്തവർ ഈ ജന്മത്തിൽ സമ്പാദിച്ച് പുരുഷോത്തമസ്വരൂപവിജ്ഞാനത്തിനു യോഗ്യന്മാരായ്ത്തീരേണം എന്നാണ് ഭഗവദുപദേശസാരാംശം.

4. ഡംഭോ ദർപ്പോഽഭിമാനശ്ച ക്രോധഃ പാരുഷ്യമേവച
അജ്ഞാനംചാഭിജാതസ്യ പാർത്ഥ! സംപദമാസുരീം.

ദംഭഃ=കപടവേഷധാരണം, ദർപഃ=അഹംഭാവം, അഭിമാനഃ=താൻ ഉൽകൃഷ്ടനെന്ന ഭാവന ക്രോധഃ=ദ്വേഷ്യം, പാരുഷ്യം=കഠിനഭാഷയിൽ വാഗ്വ്യവഹാരം, അജ്ഞാനം=അവിവേകം, ആസുരീംസംപദം=അസുരസമ്പത്തിന്മേൽ, അഭിജാതസ്യ=ജനിച്ചവന്നു, പാൎത്ഥ!=കുന്തീപുത്ര, ഭവന്തി=ഭവിക്കുന്നു.

അഭയാദികളായ മോക്ഷഹേതുക്കൾ ദൈവീസമ്പദഭിജാതന്നുണ്ടാകുമെന്നുപദേശിച്ചശേഷം ആസുരീസമ്പദഭിജാതന്നുണ്ടാകുന്ന നാശഹേതുക്കളായ ഗുണങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു:—താൻ മഹാനാണെന്ന് മററുള്ളവരേ ധരിപ്പിക്കുവാനുപകരിക്കുന്ന വേഷഭാഷാദികളെക്കൊണ്ടു കുലശീലവിദ്യാദിസമ്പന്നനാണെന്നു കാട്ടിക്കൂട്ടലാകുന്ന ദംഭം; വിദ്യാരൂപകുലധൎമ്മാദികൾ നിമിത്തം സജ്ജനങ്ങളെ അവമാനിക്കുവാനുള്ള മനോവികാരമാകുന്ന ദർപം_ഗർവം_എന്ന ദോഷം; താൻ ഉൽകൃഷ്ടനാണെന്നു സ്വയമേവ ഭാവിക്കുന്നതായ അഭിമാനം; അന്യോപദ്രവത്തിന്നു ഹേതുവാകുന്ന അനൎത്ഥത്തെ സമ്പാദിപ്പിക്കുന്ന ചിത്തക്ഷോഭരൂപമായ ക്രോധം_ദ്വേഷ്യം; ഒരു കാലത്തിലും മൃദുവാക്യം ഉപയോഗിക്കാതിരിക്കുന്ന സ്വഭാവമാകുന്ന പരുഷവചനപ്രകടനം; നന്മതിന്മയെ തിരിച്ചറിവാനുള്ള ബുദ്ധിയോഗ്യതയില്ലായ്മയാകുന്ന അജ്ഞാനം എന്നീ രാജസതാമസധൎമ്മങ്ങൾ അസുരസമ്പത്തോടുകൂടെ ജനിച്ചവന്നുണ്ടാകും. അധഃപതിപ്പിക്കുന്ന ഈ ദോഷങ്ങളെ മോക്ഷാൎത്ഥികൾ പ്രയത്നപ്പെട്ടും പരിത്യജിക്കേണം എന്നുപദേശം.

രജസ്തമോഗുണങ്ങളെയാണ് ആസുരീയെന്ന വിശേഷണംകൊണ്ടു കാണിക്കുന്നത്. രജസ്സ്, രാഗാത്മകം, തമസ്സ്, അജ്ഞാനാത്മകം, ഇതുരണ്ടും പുരുഷന്റെ അസുക്കളെ_പ്രാണങ്ങളെയും ഇന്ദ്രിയങ്ങളെയും ഘോരകൎമ്മം ചെയ്വാൻ "രാതി=ആകൎഷിക്കും" എന്ന ഹേതുവാൽ ആസുരീയെന്ന ശബ്ദം രജസ്തമോഗുണങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു. പൂർവജന്മത്തിൽ ദുരിതകൎമ്മംചെയ്തതിന്റെ ഫലമായിട്ടു ചിലർ ഈ വാസനകളോടുകൂടെജനിക്കും എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു

5. ദൈവീസമ്പദ്വിമോക്ഷായ നിബന്ധായാസുരീ മതാ
മാ ശുചഃ സംപദം ദൈവീമഭിജാതോfസി പാണ്ഡവ!

ദൈവീസംപത്_ദൈവീസമ്പത്ത്, വിമോക്ഷായ=സംസാരബന്ധമുക്തിക്കായ്ക്കൊണ്ടു, (ഭവതി=ഭവിക്കുന്നു) ആസുരീസംപത്=ആസുരീസമ്പത്ത്, നിബന്ധായ=ഏററവും ബന്ധത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ട്, മതാ=ഭവിക്കുമെന്നു നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, മാ ശുചഃ=ദുഃഖിയ്ക്കണ്ട, പാണ്ഡവ!=ഹേ പാണ്ഡുകുലജാത! ത്വംദൈവിം സംപദം=നീ ദൈവീസമ്പത്തിനെ,അഭിജാതഃ അസി=അനുസരിച്ചു ജനിച്ചവനാകുന്നു.

മുൻപറഞ്ഞ രണ്ടു സമ്പത്തുകൾനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ഫലം പറയുന്നു:—അഭയാദികളാകുന്ന ദൈവീസമ്പത്ത് സംസാരബന്ധത്തെ നശിപ്പിക്കും. ദംഭാദികളാകുന്ന ആസുരീസമ്പത്ത് സംസാരബന്ധത്തെ പരമ്പരയാ അധികരിപ്പിക്കും. ഇത്രയും കേട്ടപ്പോൾ ഞാൻ ഏതുസമ്പത്തുള്ളവനോ എന്നാലോചിച്ചു മുഖപ്രസാദമില്ലാതെ നിൽക്കുന്ന അൎജ്ജുനനോടു കരുണാനിധിഭക്തവത്സലൻ ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണമൂൎത്തി പറയുന്നു:—"ഹേ പാണ്ഡുനന്ദന! വ്യസനിക്കേണ്ട. നീ ദൈവീസമ്പത്തോടുകൂടെത്തന്നെ ജനിച്ചവനാകുന്നു"

6. ദ്വൌഭൂതസർഗൌ ലോകേfസ്മിൻ ദൈവ ആസുര ഏവച.
ദൈവോ വിസ്തരശഃ പ്രോക്ത ആസുരം പാൎത്ഥമേ ശൃണു.

അസ്മിൻലോകേ=ഈ ലോകത്തിൽ, ഭൂതസൎഗ്ഗൌ=ഭൂതപ്രകൃതികൾ, ദൈവഃ ആസുരഃ ദ്വൌ ഏവച=ദൈവം ആസുരം എന്ന രണ്ടുവിധങ്ങൾതന്നെ, ദൈവഃ=ദൈവം. വിസ്തരശഃ=വിസ്തരമായിട്ട് പ്രോക്തഃ=പറയപ്പെട്ടു, പാൎത്ഥ!=ഹേ പൃഥാപുത്ര, ആസുരം=ആസുരത്തെ, മേ ശൃണു=എന്നിൽനിന്നു ശ്രവിച്ചുകൊൾക.

ഇതിന്നുമുമ്പേ ചില അദ്ധ്യായങ്ങളിൽ "രാക്ഷസീമാസുരീം ചൈവപ്രകൃതിം" "ദൈവീം പ്രകൃതി മാശ്രിതാഃ" "പ്രകൃത്യാനിയതാസ്വയാ" എന്നിങ്ങിനെ രാക്ഷസീ ആസുരീ, ദൈവീ, എന്ന ബഹുവിധപ്രകൃതികളെ അവിടവിടെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ. അവയുടെ നിൎണ്ണയത്തിന്നു മാൎഗ്ഗമെന്താകുന്നുവെന്ന സംശയം തീൎക്കുവാൻ രാക്ഷസീപ്രകൃതി ആസുരിയിൽ അന്തർഭവിക്കും. പ്രകൃത്യാ സ്വയാ എന്നതിൽ ആസുരിയും ദൈവിയും ഉൾപ്പെടും. അതി

ൽ ദിവിധപ്രകൃതിതന്നെയുള്ളു. അതിലധികമില്ലെന്നുറപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു പരിഹരിക്കേണ്ട തീയ ആസുരീപ്രകൃതിയുടെ ലക്ഷണത്തെ ഇതു മുതൽ വിസ്തരിക്കുന്നു:—ഹേ കുന്തീപുത്ര! ഈ സംസാരമണ്ഡലത്തിൽ ദൈവം ആസുരം എന്ന രണ്ടുവിധസ്വഭാവങ്ങൾമാത്രമേയുള്ളു. അവയിൽ "അഭയം സത്വസംശുദ്ധിഃ"എന്നിങ്ങിനെ ദൈവസ്വഭാവലക്ഷണം ഞാൻ വിസ്തരിച്ചുപറഞ്ഞു. ആസുരസ്വഭാവത്തെ വിസ്തരിച്ചുപറയാം കേട്ടുകൊൾക.

7. പ്രവൃത്തിംച നിവൃത്തിംച ജനാനവിദുരാസുരാഃ
നശൌചം നാപിചാചാരോ നസത്യം തേഷു വിദ്യതേ.

പ്രവൃത്തിംച=പ്രവൃത്തിയേയും, നിവൃത്തിംച=നിവൃത്തിയേയും, ആസുരാഃ ജനാഃ=അസുരസ്വഭാവമുള്ള ജനങ്ങൾ, ന വിദുഃ=അറിയുന്നില്ല. തേഷു=അവരിൽ, ശൌചം=ശുദ്ധി, ന=ഇല്ല, ആചാരഃ ന=ആചാരവുമില്ല, സത്യം ച=യഥാൎത്ഥഭാഷണവും, ന വിദ്യതെ=ഇല്ല.

12 മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു ആസുരഭാവത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. അതിൽ ഒന്നാമത്തെ ഈ മന്ത്രത്തിൽ അവരുടെ സ്വതഃസിദ്ധമായ ശീലം കാണിക്കുന്നു:—ശാസ്ത്രത്തിൽ വിധിച്ചകൎമ്മങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിയും നിഷേധിച്ച കൎമ്മങ്ങളിൽനിന്നു നിവൃത്തിയും അവൎക്കില്ല. വിധിച്ചകൎമ്മങ്ങളെ ചെയ്യില്ല. നിഷേധിച്ച കൎമ്മങ്ങളെ വെടിയുകയുമില്ലെന്നു സാരം. സത്യം പറയണം ധൎമ്മം നടത്തേണം എന്നെല്ലാം ഉൽഘോഷിക്കുന്ന ശാസ്ത്രവാക്യങ്ങളെ അവർ എന്തുകൊണ്ടാദരിക്കുന്നില്ല എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം. ബാഹ്യമായും ആഭ്യന്തരമായുമുള്ള രണ്ടു വിധ ശുദ്ധിയും അവൎക്കില്ല. സജ്ജനങ്ങളുടെ നടപടിയെ അനുസരിക്കുക എന്ന സദാചാരനിഷ്ഠയുമവൎക്കില്ല. യഥാൎത്ഥം പറയുക എന്ന സ്വഭാവവുമില്ല.

8. അസത്യമപ്രതിഷ്ഠംതേ ജഗദാഹു രനീശ്വരം
അപരസ്പരസംഭൂതം കിമന്യൽ കാമഹൈതുകം.

തേ=അവർ, ജഗത്=ജഗത്തിനെ, അസത്യം=സത്യമല്ലാത്തതും, അപ്രതിഷ്ഠം=പ്രതിഷ്ഠയില്ലാത്തതും, അനീശ്വരം=ഈശ്വരനോടുകൂടാത്തതും, അപരസ്പരസംഭൂതം=സ്ത്രീപുരുഷസംയോഗത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതും, കാമഹൈതുകം=കാമമാകുന്ന കാരണത്തോടുകൂടിയതും, അന്യത് കിം=മറെറന്താണ് എന്നും, ആഹുഃ=പറയുന്നു.

അവരുടെ മുൻപറഞ്ഞ സ്വഭാവത്തെ അനുസരിച്ചുള്ള നിശ്ചയമെന്താണെന്നു കാണിക്കുന്നു:—ദയാ, തപസ്സ്, സത്യം, ശൌചം എന്നിവയില്ലാത്ത ആസുരഭാവമുള്ള അവർ തങ്ങളെപ്പോലെത്തന്നെ ലോകം മുഴുവനും അസത്യമാണെന്നു പറയുന്നു:—വേദങ്ങൾ, വേദോക്തധൎമ്മങ്ങൾ, തൽഫലങ്ങളായി പറയപ്പെടുന്ന സ്വൎഗ്ഗനരകാദിലോകങ്ങൾ ഒന്നുംതന്നെയില്ല. എല്ലാം ഉണ്ടെന്നു പറയുന്നതു കളവുതന്നെ എന്നുനിശ്ചയിക്കുന്നു. സുഖംദുഃഖം എന്ന ഭേദവും അതിന്നു കാരണമായ ധൎമ്മാധൎമ്മങ്ങളും അതിന്നാസ്പദങ്ങളായ വേദങ്ങളും സ്വർഗനരകാദിലോകങ്ങളും ഇല്ലെങ്കിൽ ലോകത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന നാനാത്വത്തിന്ന് ആസ്പദമെന്താണെന്നാണ് അവർ പറയുന്നത് എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. സുഖദുഃഖാദികൾക്കു കാരണമായ ധൎമ്മാധൎമ്മങ്ങളാകുന്ന പ്രതിഷ്ഠ–ആസ്പദം–ജഗത്തിന്നില്ലെന്നാണ് അവർ പറയുന്നത്. പിന്നെ സുഖദുഃഖാദികളെങ്ങിനെ സംഭവിക്കുന്നു? അതു സ്വഭാവംതന്നെ. സ്വതേ ചിലക്കു സുഖവും മററ ചിലക്കു ദുഃഖവും, ചിലപ്പോൾ സുഖവും ചിലപ്പോൾ ദുഃഖവും ഉണ്ടാകുകയെന്നതു ജഗൽസ്വഭാവമാകുന്നു. അതിന്നു മററ കാരണമില്ല എന്നാണവരുടെ മതം. അതുപോലെ ജഗത്തിന്റെ ഉൽപത്തിക്കു കാരണമായ ഒരീശ്വരനുണ്ടെന്നും അവർ വിശ്വസിക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ പ്രജകളുണ്ടാകുന്നതെങ്ങിനെ? എന്നാണാക്ഷേപമെങ്കിൽ അവർ പറയുന്ന സമാധാനം:—അപരനും പരനും തമ്മിൽ–സ്ത്രീയും പുരുഷനും തമ്മിലുള്ള സംയോഗത്തിൽനിന്നു പ്രജകളുണ്ടാകുന്നുവെന്നാകുന്നു. അങ്ങിനെയാണെങ്കിലും അവരുടെ അന്യോന്യസംയോഗത്തിന്നു പ്രേരകനായ ഒരീശ്വരൻ ആവശ്യമുണ്ടല്ലൊ എന്നാണെങ്കിൽ അവരുടെ സമാധാനം:—ഈശ്വരനല്ല അതിന്നു കാരണം. കാമം മാത്രമാണ്. അന്യമായിട്ടൊന്നുമില്ല എന്നവർ പറയുന്നു.

9. ഏതാം ദൃഷ്ടിമവഷ്ടഭ്യ നഷ്ടാത്മാനോഽല്പബുദ്ധയഃ
പ്രഭവന്ത്യുഗ്രകൎമ്മാണഃ ക്ഷയായ ജഗതോഽഹിതാഃ.

ഏതാംദൃഷ്ടിം=ഈ ദൃഷ്ടിയെ, അവഷ്ടഭ്യ=അവലംബിച്ചിട്ട, നഷ്ടാത്മാനഃ=നശിച്ചിരിക്കുന്ന വിവേകത്തോടുകൂടിയവരും, അല്പബുദ്ധയഃ=അല്പത്തിൽ ബുദ്ധിയോടുകൂടിയവരും, ഉഗ്രകർമ്മാണഃ=ഘോരമായ കർമ്മത്തോടുകൂടിയവരും, അഹിതാഃ=ശത്രുക്കളും ആയ അവർ, ജഗതഃ=ലോകത്തിൻെറ, ക്ഷയായ=നാശത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ട, പ്രഭവന്തി=ഭവിക്കുന്നു.

മുമ്പേ പറഞ്ഞതായ ലോകായതികദൃഷ്ടിയെ_ലോകത്തിൽ പ്രത്യക്ഷമായി കാണുന്നതിന്നീതെ യാതൊന്നുമില്ലെന്നുള്ള നാശകാരണമായ അഭിപ്രായത്തെ ആശ്രയിച്ചും രജസ്തമോഗുണകാര്യങ്ങളായ കാമക്രോധലോഭമോഹാദിദോഷങ്ങൾ നിമിത്തം വിവേകശക്തി തീരെ നശിച്ചും വിഷയഭോഗങ്ങൾകൊണ്ട ശരീരത്തെ പുഷ്ടിപ്പെടുത്തുക, ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുക എന്ന തുച്ഛകാര്യത്തിൽ മനസ്സിരുത്തിയും അതു സാധിപ്പാൻ അതി ഘോരകർമ്മങ്ങളെ ആചരിച്ചും സാധുക്കളെ ഹിംസിച്ചുംകൊണ്ട ഈ ആസുരസ്വഭാവികൾ ലോകത്തെ ബഹുവിധത്തിൽ നശിപ്പിക്കുവാൻതന്നെ ഒരുങ്ങിയിരിക്കും. ലോകരക്ഷയെ സാധിക്കുന്ന യാതൊരു കർമ്മത്തിലും ഇവർ ഏൎപ്പെടുകയില്ല. ഭൂലോകരാക്ഷസന്മാരാണിവരെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

10. കാമമാശ്രിത്യ ദുഷ്പൂരം ദംഭമാനമദാന്വിതാഃ
മോഹാൽഗൃഹീത്വാ/സൽഗ്രാഹാൻ പ്രവർത്തന്തേ/ശുചിവ്രതാഃ.

ദുഷ്പൂരം=ഒരുകാലത്തും തൃപ്തിവരുത്താൻ സാധിക്കാത്തതായ, കാമം=കാമത്തെ, ആശ്രിത്യ=ആശ്രയിച്ചിട്ട, ദംഭമാനമദാന്വിതാഃ=ദംഭം, മാനം, മദം എന്നിവയോടുകൂടിയവരായിട്ട, മോഹാൽ=അവിവേകംനിമിത്തം, അസൽഗ്രാഹാൻ=ദോഷത്തിൽതന്നെ നിശ്ചിതബുദ്ധിവൃത്തികളെ, ഗൃഹീത്വാ=ഗ്രഹിച്ചിട്ട, അശുചിവ്രതാഃ=അമംഗളകരങ്ങളായ വ്രതങ്ങളോടുകൂടിയവരായിട്ട, പ്രവർത്തന്തേ=പ്രവൃത്തിക്കുന്നു.

ഏതുവിധത്തിലാണ് അവർ ലോകത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതെന്നു കാണിക്കുന്നു:—വർഷശതകോടികാലംകൊണ്ടും വിഷയഭോഗത്താൽ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാൻ കഴിയാത്ത കാമം ഒന്നുമാത്രമാണവൎക്കാശ്രയം. ധർമ്മം എന്ന ശബ്ദം കേൾക്കാൻപോലും ഇഷ്ടപ്പെടുകയില്ലെന്നു സാരം. അതിനെ സാധിപ്പാൻ പുറമേ ധർമ്മിഷ്ഠവേഷമാകുന്ന ദംഭം, താൻതന്നെ ഉൽകൃഷ്ടനെന്ന അഭിമാനം, വിദ്യ,ഐശ്വര്യം മുതലായവനിമിത്തം നാശകാരണമായ മദം ഇവയെ മുറുകെ പിടിച്ചിരിക്കുന്ന ആസുരശീലന്മാർ അസത്തിനെ സത്തെന്നുധരിക്കുന്ന സ്വഭാവമായ മോഹംനിമിത്തം വേദശാസ്ത്രവിരുദ്ധങ്ങളായ നിഷിദ്ധകർമ്മങ്ങളെ ബലമായി സാധിപ്പാൻ കഴിയുന്ന സകല യത്നങ്ങളും ചെയ്യും. ആവക അനൎത്ഥകാര്യങ്ങളെ നിർവ്വഹിക്കുകയെന്നായിരിക്കും അവരുടെ വ്രതം. ഈവിധത്തിൽ മുഴുവൻ ശക്തിയും ലോകനാശത്തിന്നു മാത്രമായുപയോഗിക്കും.

11. ചിന്താമപരിമേയാംച പ്രലയാന്താ മുപാശ്രിതാഃ
കാമോപഭോഗപരമാ ഏതാവദിതി നിശ്ചിതാഃ.

അപരിമേയാം=ഇത്രയെന്ന അവധിയില്ലാത്തതും, പ്രലയാന്താം=അന്ത്യശ്വാസംവരേ നിലനില്ക്കുന്നതുമായ, ചിന്താം=സുഖഭോഗവിചാരത്തെ, ആശ്രിത്യ=ആശ്രയിച്ചിട്ട, കാമോപഭോഗപരമാഃ=കാമങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നതുതന്നെ പരമപുരുഷാർത്ഥം എന്ന ഉറപ്പോടുകൂടിയവരായിട്ട, ഏതാവത് ഇതി നിശ്ചിതാഃ=ഇത്രമാത്രംതന്നെ എന്ന നിശ്ചയമുള്ളവരായിരിക്കും.

എന്തൊക്കെയാണ്, എത്രയാണ്, എന്ന അതൃത്തിയില്ലാതെയും അന്ത്യശ്വാസത്തോടുകൂടെ മാത്രം അവസാനിക്കുന്നതുമായ ചിന്തയാണ് അവൎക്കുള്ള സർവ്വസ്വം. സ്ത്ര്യാദിസുഖഭോഗങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നതുതന്നെ പരമപുരുഷാർത്ഥം. അത്രത്തോളം സാധിക്കുന്നതുതന്നെ ജനിച്ചതിൻെറ പരമപ്രയോജനം. ദേഹം നശിക്കുന്നതുതന്നെ മോക്ഷം. അതിന്നപ്പുറത്തു യാതൊന്നുമില്ല. എന്നുതന്നെ അവരുടെ ദൃഢനിശ്ചയം.

12. ആശാപാശ ശതൈർബദ്ധാഃ കാമക്രോധപരായണാഃ
ഈഹന്തേ കാമഭോഗാർത്ഥ മന്യായേനാർത്ഥസഞ്ചയാൻ.

ആശാപാശശതൈഃ=ആശകളാകുന്ന അനേകകയറുകളാൽ, ബദ്ധാഃ=ബന്ധിക്കപ്പെട്ടവരാ

യിട്ട, കാമക്രോധപരായണാഃ=കാമങ്ങളേയും ക്രോധങ്ങളേയും, സർവ്വാത്മനാ ആശ്രയിച്ചവർ, കാമഭോഗാർത്ഥം=വിഷയസുഖങ്ങളെ അനുഭവിപ്പാൻവേണ്ടീട്ട, അന്യായേന=ശാസ്ത്രവിരുദ്ധമാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടെ, അർത്ഥസംചയാൻ=ധനസമ്പാദ്യങ്ങളെ, ഈഹന്തെ=ചെയ്യുന്നു.

സ്വാധീനത്തിലാകാതിരിക്കുന്ന പല വസ്തുക്കളെയും സ്വാധീനത്തിലാക്കേണമെന്നുള്ള ആശകളാകുന്ന അനേകകയറുകൾകൊണ്ട അവർ തങ്ങളെത്തന്നെ ബലമായികെട്ടിമുറുക്കുന്നു. അവയെ സാധിപ്പാൻ കാമക്രോധങ്ങളെത്തന്നെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കുന്ന ആസുരഭാവമുള്ളവർ അമിതമായ വിഷയഭോഗങ്ങളെ അനുഭവിക്കുവാൻവേണ്ടീട്ടമാത്രം—ധർമ്മത്തിന്നോ ദാനത്തിന്നോ വേണ്ടീട്ടൊന്നുമല്ല—ശാസ്ത്രനിഷിദ്ധങ്ങളായ കപടം, അപഹരണം, ഹിംസ എന്ന മാർഗ്ഗങ്ങളിൽക്കൂടെ ബഹുവിധ ധനസമ്പാദ്യങ്ങൾക്കായിട്ട പരിശ്രമിക്കുന്നു.

13. ഇദമദ്യമയാലബ്ധമിമം പ്രാപ്സ്യേ മനോരഥം
ഇദമസ്തീദമപിമേ ഭവിഷ്യതി പുനർധനം
14. അസൌ മയാഹതഃ ശത്രുർഹനിഷ്യേചാപരാനപി
ഈശ്വരോഹമഹംഭോഗീ സിദ്ധോഽഹം ബലവാൻ സുഖീ.
15. ആഢ്യോഽഭിജനവാനസ്മി കോഽന്യോസ്തി സദൃശോ മയാ
യക്ഷ്യേ ദാസ്യാമി മോദിഷ്യ ഇത്യജ്ഞാന വിമോഹിതാഃ
16. അനേകചിത്ത വിഭ്രാന്താഃ മോഹജാല സമാവൃതാഃ
പ്രസക്താഃ കാമഭോഗേഷു പതന്തി നരകേഽശുചൌ.

ഇദം=ഇത്, അദ്യ=ഇപ്പോൾ, മയാ=എന്നാൽ, ലബ്ധം=പ്രാപിക്കപ്പെട്ട, ഇമം മനോരഥം=ഈ മനോരഥത്തെ, ലപ്സ്യേ=ഞാൻ പ്രാപിക്കും, ഇദം അസ്തി=ഇതുണ്ട്. ഇദംധനംഅപി=ഈ ധനവും, മേ=എനിക്ക്, ഭവിഷ്യതി=ഉണ്ടാകും, അസൌശത്രുഃ=ഈ ശത്രു, മയാഹതഃ=എന്നാൽ വധിക്കപ്പെട്ട, അപരാൻഅപി=മററുള്ളവരെയും, ഹനിഷ്യേച=ഞാൻ വധിക്കും, അഹം ഈശ്വരഃ ഭോഗീ=ഞാൻ സമർത്ഥൻ ഭോഗപദാർത്ഥങ്ങളുള്ളവനും, സിദ്ധഃ=എല്ലാം തികഞ്ഞവനും, ബലവാൻ=ശക്തനും, സുഖീ=സുഖമുള്ളവനും, ആഢ്യഃ=ബഹുധനമുള്ളവനും, അഭിജനവാൻ=വേദംപഠിച്ചവനും ആകുന്നു. യക്ഷ്യേ=യാഗംചെയ്യും, ദാസ്യാമി=ദാനംചെയ്യും, മോദിഷ്യേ=സന്തോഷിക്കും, മമ സദൃശഃ=എനിക്കു തുല്യൻ, അന്യഃ കഃ അസ്തി=വേറെ ആരുണ്ട്? അനേകചിത്തവിഭ്രാന്താഃ=അനേകവിധങ്ങളായ മനോവികാരങ്ങളാൽ പലവിധത്തിൽ ഭ്രമിച്ചവരും, മോഹജാലസമാവൃതാഃ=അവിവേകമാകുന്ന വലയാൽബന്ധിക്കപ്പെട്ടവരും, കാമഭോഗേഷു=വിഷയഭോഗങ്ങളിൽ, പ്രസക്താഃ=അത്യന്തം ആസക്തന്മാരുമായിട്ട, അശുചൌനരകേ=ശ്ലേഷ്മാദികൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന നരകത്തിൽ, പതന്തി=വീഴുന്നു.

അന്യായമായിട്ട ധനസമ്പാദനത്തിന്നായി പരിശ്രമിക്കുന്ന ആസുരസ്വഭാവികളുടെ സങ്കല്പപ്രകാരങ്ങളെ ഭഗവാൻ ചിത്രീകരിക്കുന്നു: "ഇപ്പോൾ എനിക്ക് ഇത്രത്തോളമുണ്ട്. ഇതിന്മീതെ ചില മനോരഥങ്ങളുള്ളതും സാധിക്കും. ഇത്ര ധനം ഇന്നുണ്ട്. ഇനിയും ധനം എനിക്കുണ്ടാകും. ഈ ശത്രുവിനെ ഞാൻ നശിപ്പിച്ചു. വേറെയുള്ള ശത്രുക്കളേയും ഞാൻ സംഹരിക്കും. അതു ചെയ്വാൻ ഞാൻ സമർത്ഥനാണ്. സുഖസാധനസമൃദ്ധി എനിക്കുണ്ട്. പുത്രന്മാർ, പൌത്രന്മാർ, ധനങ്ങൾ, പശുക്കൾ എന്നിവയെല്ലാം എനിക്കുണ്ട്. ആരുണ്ടെനിക്കു തുല്യനായിട്ട മററൊരുവൻ? വേദാധ്യയനംചെയ്ത ഞാൻ പ്രതിഷ്ഠക്കും ധനാഭിവൃദ്ധിക്കും ദീർഘായുസ്സിന്നുംവേണ്ടി യാഗംചെയ്യും. എന്നെ സ്തുതിക്കുന്നവക്കും നടന്മാക്കും വിടന്മാക്കും ഞാൻ ദാനംചെയ്യും. ശ്രോത്രിയാദികൾക്കു കൊടുക്കില്ല. ബന്ധുക്കൾക്കും കൊടുക്കില്ല. എനിക്കിഷ്ടമുള്ളവക്കു കൊടുക്കും ഞാൻ സുഖിക്കും. ഇങ്ങിനെ സദസദ്വിവേകമില്ലാതെ അന്ധാളിച്ചും അനേകവിധത്തിൽ സങ്കല്പിച്ചും അവിവേകമാകുന്ന വലയിൽ അകപ്പെട്ടും വലയിലകപ്പെട്ട മത്സ്യാദികളെന്നപോലെ ജ്ഞാനപ്രകാശം ലേശവും ഏല്ക്കാതെ വിഷയസുഖാനുഭവങ്ങളിൽ അത്യാസക്തന്മാരായിട്ട കുത്സിതകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്തതിൻെറ ഫലമനുഭവിക്കുവാൻ ശ്ലേഷ്മപൂയാദ്യശുദ്ധവസ്തുക്കൾ നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന രൌരവാദിനരകങ്ങളിൽ മരണാനന്തരം ചെന്നു വീഴും.

17. ആത്മസംഭാവിതാഃ സ്തബ്ധാ ധനമാനമദാന്വിതാഃ
യജന്തേ നാമയജ്ഞൈസ്തേ ദംഭേനാ വിധിപൂർവ്വകം.

ധനമാനമദാന്വിതാഃ=ധനം ഗർവ്വം മുതലായവനിമിത്തം മദിച്ചവരും, ആത്മസംഭാവിതാഃ=സ്വയമേവ യോഗ്യന്മാരെന്നു ഭാവിക്കുന്നവരും, സ്തബ്ധാഃ=ഉദ്ധതന്മാരുമായ, തേ=അവർ, നാമയജ്ഞൈഃ=നാമംകൊണ്ടു മാത്രമായ യജ്ഞങ്ങൾകൊണ്ടു, ദംഭേന=ലോകത്തെ ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തുന്നവിധത്തിൽ, അവിധിപൂർവ്വകം=വിധിവിഹിതമല്ലാത്തവിധത്തിൽ, യജന്തേ=യജിക്കുന്നു:

ശങ്കയും സമാധാനവും:—ഇവരും ബ്രാഹ്മണരല്ലേ? അദ്ധ്യയനം, അദ്ധ്യാപനം, യജനം, യാജനം എന്നിവയുള്ളവരാകയാൽ നരകപാതം എങ്ങിനെ വരും എന്നാണ് ശങ്കാ. അതിന്നു സമാധാനം:—അങ്ങിനെ ശങ്കിക്കേണ്ട. ശ്രദ്ധയാ അഗ്നിഹോത്രം നടത്തേണം. ആത്മാവിനെ അറിയാതെ ചെയ്യുന്ന യാഗാദികൾകൊണ്ടു സൽഫലം സിദ്ധിക്കുകയില്ല എന്നുള്ള ശ്രുതിസിദ്ധാന്തത്തെ കാണിക്കുന്നു:—ധനം, ഗർവ്വം മുതലായവ നിമിത്തം മദിച്ചിരിക്കുന്ന അവർതന്നെ അവരെ യോഗ്യന്മാരെന്നു കരുതുന്നതല്ലാതെ സജ്ജനസമ്മതന്മാരല്ലാത്ത ആസുരസ്വഭാവികൾ മന്ത്രശുദ്ധി, തന്ത്രശുദ്ധി, സാധനശുദ്ധിയെന്നിവയൊന്നുമില്ലാതെ വിധിയെ അതിക്രമിച്ചുകൊണ്ടു നടത്തുന്ന യജ്ഞങ്ങൾകൊണ്ടു സർവ്വേശ്വരപ്രസാദം അവർക്കുണ്ടാകയില്ല. യജ്ഞമെന്നു പേർ മാത്രമേ അവർ ചെയ്യുന്ന യജ്ഞദാനാദികൾക്കുള്ളു. ലോകവഞ്ചനത്തിന്നായി നടത്തുന്ന ആവക യജ്ഞാഭാസങ്ങൾ ഒരു കാട്ടിക്കൂട്ടൽ എന്നല്ലാതെ സൽഫലപ്രദങ്ങളാകാത്തവയാകയാൽ നരകപാതംതന്നെ അവർക്കവസാനഫലം.

18. അഹംകാരം ബലം ദർപ്പം കാമം ക്രോധംച സംശ്രിതാഃ
മാമാത്മ പരദേഹേഷു പ്രദ്വിഷന്തോഽഭ്യസൂയകാഃ.

അഹങ്കാരം=ഞാനെന്ന ഭാവത്തെയും, ബലം=ശക്തിയെയും, ദർപ്പം=ഗർവ്വത്തെയും, കാമം ക്രോധം=കാമത്തെയും ക്രോധത്തെയും, സംശ്രിതാഃ=അവലംബിക്കുന്നവരായിട്ടു, ആത്മപരദേഹേഷു=സ്വശരീരത്തിലും അന്യശരീരങ്ങളിലും ഇരിക്കുന്ന, മാം=എന്നെ, പ്രദ്വിഷന്തഃ=പ്രകർഷേണ ദ്വേഷിക്കുന്നവരും, അഭ്യസൂയകാഃ=ആഭിമുഖ്യേന അസൂയപ്പെടുന്നവരും, (യെ=യാതൊരുത്തരോ), എന്നുചേർത്തി അന്വയിക്കേണം.

ഞാൻ മാത്രം കുലശീലസമ്പന്നൻ. സർവ്വശാസ്ത്രങ്ങളറിഞ്ഞവൻ. ധർമ്മിഷ്ഠൻ സർവ്വോൽകൃഷ്ടൻ എന്നിങ്ങിനെ തന്നെത്താൻതന്നെ അഭിമാനിക്കുകയെന്ന അഹങ്കാരത്തെയും കാമരാഗാദിവികാരങ്ങൾനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ബലത്തെയും ആരെയും വണങ്ങുകയില്ലെന്ന ഗർവ്വത്തെയും വിഷയാശയേയും അതിന്നു തടസ്ഥം വരുത്തുന്നവരിൽ ക്രോധത്തെയും പാരുഷ്യം ലോഭം മുതലായ ബുദ്ധിദോഷങ്ങളെയും (ചകാരംകൊണ്ടിവയെ സൂചിപ്പിച്ചു) ബലമായാശ്രയിച്ചവരായിട്ടു സ്വദേഹത്തിലും അന്യദേഹങ്ങളിലും ആത്മാവായി വിളങ്ങുന്ന എന്നെ—സർവ്വേശ്വരനെ—പ്രത്യഗാത്മാവിനെ—കഴിവുള്ള എല്ലാവിധത്തിലും ദ്വേഷിക്കുകയും ആത്മാവിന്റെ പരിപൂർണ്ണത്വം, ഏകത്വം, സമത്വം എന്നിവയെ ഉപദേശിക്കുന്ന സജ്ജനങ്ങളിൽ ദോഷങ്ങളെ ആരോപിക്കുകയും ചെയ്യുന്നവരായിട്ടാരെല്ലാം ലോകത്തിലുണ്ടോ.

19. താനഹം ദ്വിഷതഃ ക്രൂരാൻ സംസാരേഷു നരാധമാൻ
ക്ഷിപാമ്യജസ്രമശുഭാനാസുരീഷ്വേവയോനിഷു.

ദ്വിഷതഃ=ദ്വേഷിക്കുന്നവരും, ക്രൂരാൻ=ഉഗ്രകർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യുന്നവരും, അശുഭാൻ=ശുഭാചാരങ്ങളില്ലാത്തവരും, നരാധമാൻ=നീചമനുഷ്യരുമായ, താൻ=അവരെ, സംസാരേഷു=സംസാരങ്ങളിൽ, ആസുരീഷു യോനിഷ്വേവ=ആസുരികളായ യോനികളിൽത്തന്നെ, ക്ഷിപാമി=ഞാൻ ക്ഷേപിക്കും—തള്ളിവിടും.

ആത്മപരശരീരങ്ങളിൽ ആത്മാവായിരിക്കുന്ന എന്നെ ദ്വേഷിക്കുന്നവരും അതിന്നു സഹായിക്കുന്ന കൊടുംക്രൂരകർമ്മങ്ങളെ ചെയ്യുന്നവരും, ദയാ, സത്യം, ശൌചം എന്ന ശുഭാചാരങ്ങളൊന്നുമില്ലാത്തവരുമായ നീചമനുഷ്യന്മാരായ ആ ആസുരസ്വഭാവികളെ മഹാഭൂ

ഖാനുഭവത്തിനുചിതമായ ശ്വാവ്, പന്നി, സർപ്പം, വ്യാഘ്രം, മുതലായ യോനികളിൽതന്നെ ഞാൻ ജനിപ്പിക്കും. സർവ്വേശ്വരനായ ഞാൻ നിശ്ചയിച്ച മര്യാദകളെ അതിക്രമിക്കുന്നവരെ സമുചിതനിലയിൽ ഞാൻ ശിക്ഷിക്കും, എന്നു സാരം.

20. ആസുരീം യോനിമാപന്നാ മൂഢാ ജന്മനി ജന്മനി
മാമപ്രാപ്യൈവ കൌന്തേയ തതോയാന്ത്യധമാം ഗതിം.

ജന്മനി ജന്മനി=ജന്മംതോറും, ആസുരീം യോനിം=ആസുരിയായ യോനിയെ, ആപന്നാഃ=പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന, മൂഢാഃ=മൂഢന്മാർ, മാം അപ്രാപ്യഏവ=എന്നെ പ്രാപിക്കാതെതന്നെ, തതഃ അപി=അതിനെക്കാൾ, അധമാം ഗതിം=അധമഗതിയെ, കൌന്തേയ=അർജ്ജുന, യാന്തി=പ്രാപിക്കുന്നു.

ശുനകാദിയോനികളിൽ അവർ ജനിച്ചാലും ബഹുജന്മങ്ങൾ കഴിയുമ്പോൾ അവർക്കും മോക്ഷം കിട്ടുമെല്ലോ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ഓരോ ജന്മങ്ങളിലും ആസുരീയോനികളിൽ ജനിക്കുന്ന ആ മൂഢന്മാർ എന്നെ പ്രാപിപ്പാനുപകരിക്കുന്ന മനുഷ്യയോനിയിൽ, ജനിക്കയില്ല. മുമ്പേ സിദ്ധിച്ച ശുനകാദികളെക്കാൾ താണനിലയിലുള്ള വൃക്ഷാദികളായിട്ടു ഭവിക്കും. ഹേ അർജ്ജുന! അവർക്കു സൽഗതിയില്ലാതാവാൻ കാരണമായ ആസുരീസമ്പത്തിന്റെ ദോഷബാഹുല്യത്തെ വിവേകപൂർവ്വം തിരിച്ചറിഞ്ഞിട്ടു മാനുഷശരീരം സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന മോക്ഷേച്ഛുവുള്ളവൻ ആസുരഗുണങ്ങളെ തീരേ പരിത്യജിക്കേണ്ടതാവശ്യം എന്നുപദേശിച്ചിരിക്കുന്നു.

21. ത്രിവിധം നരകസ്യേദം ദ്വാരം നാശനമാത്മനഃ
കാമക്രോധസ്തഥാലോഭസ്തസ്മാദേതത് ത്രയംത്യജേത്.

നരകസ്യ=നരകത്തിന്റെ പ്രാപ്തിക്കു്, കാമഃക്രോധഃലോഭഃഇതി=കാമം, ക്രോധം, ലോഭം, എന്ന, ത്രിവിധം ദ്വാരം=മൂന്നുവിധം മാർഗ്ഗമാകുന്നു, ആത്മനഃ=ആത്മാവിന്റെ-മുമുക്ഷുവിന്റെ, നാശനം=നാശകരമാകുന്നു,തസ്മാത്=അതുകൊണ്ടു്, ഏതത് ത്രയം=ഈ മൂന്നിനെ, ത്യജേത്=ഉപേക്ഷിക്കേണം.

ഇതുവരെപറഞ്ഞതായ ആസുരീസമ്പത്തിയുടെ സർവ്വസ്വം താഴെപറയുന്ന മൂന്നിൽ അടങ്ങിയിരിക്കയാൽ ആ മൂന്നിനെ പരിത്യജിച്ചാൽ പ്രധാനമല്ലനെ ജയിച്ചാൽ മററുള്ളവരെല്ലാം ദൂരെ ഓടിപ്പോകുന്നതുപോലെ ആസുരീസമ്പത്തിനെയെല്ലാം ഉപേക്ഷിച്ചതായി കരുതേണം. അതുകൊണ്ടു മോക്ഷേച്ഛുവുള്ള ഏതൊരുവനും ഈ മൂന്നിനെ ഉപേക്ഷിച്ച് സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ പരമപുരുഷാർത്ഥത്തെ പ്രാപിക്കേണം എന്നു് രണ്ടു മന്ത്രങ്ങളാൽ സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു:— ഉൽകൃഷ്ടമായ നരജന്മം സിദ്ധിച്ചവർക്കു നിരതിശയമായ ദുഃഖം-(കം ദുഃഖം) ഏതുദിക്കിലെത്തുമ്പോൾ സിദ്ധിക്കുമോ ആ സ്ഥലത്തിന്നു നരകം എന്നുപേർ. മനുഷ്യർക്കുള്ള ദുഃഖസ്ഥാനം എന്നു അക്ഷരാർത്ഥം. ശ്വാവു മുതലായ നികൃഷ്ടയോനിയിൽ ശരീരപ്രാപ്തിക്കു കാരണമായിരിക്കുന്ന കാമം ക്രോധം ലോഭം എന്ന മൂന്നുവിധത്തിലാണ് നരകദ്വാരം. ആ മൂന്നും ജന്മാന്തരസുകൃതഫലമായിട്ടു ലഭിച്ചിരിക്കുന്ന മനുഷ്യജന്മത്തെ നിഷ്ഫലമാക്കുന്ന വൃത്തിവിശേഷങ്ങളാകയാൽ മോക്ഷേച്ഛുവുള്ളവൻ ആത്മനാശകരമായ ഈമൂന്നിനെയും പരിത്യജിക്കണം. ധർമ്മം,അധർമ്മം,കർത്തവ്യം അകർത്തവ്യം അർത്ഥം അനർത്ഥം ബന്ധം മോക്ഷം എന്ന വിവേകവിജ്ഞാനം ഈ മൂന്നുവിധ വൃത്തികൾക്കധീനനായവനുണ്ടാകയില്ല. അതില്ലാതായാൽ പുരുഷനു നാശംതന്നെ ഫലം. മനുഷ്യത്വപ്രാപ്തിയെന്നത് മോക്ഷമാകുന്ന സൌധത്തിന്റെ മുകളിൽ എത്തുവാനുള്ള മുഖ്യസാധനമാണ്. ആ ഉന്നതസ്ഥാനത്തിൽനിന്നു്-മനുഷ്യത്വത്തിൽനിന്നു കീഴ്പെട്ടുവീണാൽ പനയുടെ മുകളിൽനിന്നു വീണവനെന്നപോലെ നശിക്കുകയെന്നല്ലാതെ മററു ഫലമാണുണ്ടാകുക എന്നു കാണിപ്പാനാണ് "ആത്മനഃനാശനം" എന്നു കാണിച്ചത്. എന്നു ധരിക്കേണം. കാമാദി മൂന്നു വൃത്തികൾക്ക് ഇത്ര ശക്തിയുള്ളതിനാൽ ചണ്ഡാളനെപ്പോലെ കാമത്തെയും കൃഷ്ണസർപ്പത്തെയെന്നപോലെ ക്രോധത്തെയും മലത്തെയെന്നപോലെ ലോഭത്തെയും മുമുക്ഷു ദൂരെക്കളയേണം. ഒരുകാലത്തിലും അവർക്കു കീഴടങ്ങരുത്.

22. ഏതൈർവ്വിമുക്തഃ കൌന്തേയ തമോദ്വാരൈസ്ത്രിഭിർന്നരഃ
ആചരത്യാത്മനഃ ശ്രേയസ്തതോ യാതി പരാം ഗതിം.

നരഃ=മോക്ഷാർത്ഥിയായ മനുഷ്യൻ, തമോദ്വാരൈഃ=നരകദ്വാരങ്ങളായ, ഏതൈഃ ത്രിഭിഃ=ഈ മൂന്നു വൃത്തികളാൽ, വിമുക്തഃ=വിശേഷേണ മോചിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ട്, ആത്മനഃ ശ്രേയഃ=തന്റെ ശ്രേയസ്സാധനത്തെ, ആചരതി=ആചരിക്കും, തതഃ=അതിൽനിന്ന്, പരാംഗതിം=മുക്തിയെ, യാതി=പ്രാപിക്കും.

ഹേ അർജ്ജുന! നരകദ്വാരങ്ങളായ ഈ മൂന്നു വൃത്തികളിൽനിന്നു നിശ്ശേഷം വിട്ടുമാറിയ പുരുഷൻ_മോക്ഷേച്ഛയുള്ള അധികാരി_തന്റെ വിഹിതമായ കർമ്മങ്ങളെ നടത്തും. അതിനാൽ ചിത്തശുദ്ധിയേയും തന്നിമിത്തം മോക്ഷത്തേയും പ്രാപിക്കും

23. യഃ ശാസ്ത്രവിധി മുത്സൃജ്യ വർത്തതേ കാമകാരതഃ
ന സസിദ്ധിമവാപ്നോതി നസുഖം നപരാം ഗതിം.

യഃ=യാതൊരുവൻ, ശാസ്ത്രവിധിം=ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തത്തെ, ഉത്സൃജ്യ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട്, കാമകാരതഃ=കാമത്തിന്നധീനനായിട്ടു, വർതതേ=പ്രവൃത്തിക്കുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, സിദ്ധിം=ചിത്തശുദ്ധിയെ, ന ആപ്നോതി=പ്രാപിക്കുന്നില്ല, സുഖം ന=സുഖത്തെ പ്രാപിക്കുന്നില്ല, ന പരാംഗതിം=മോക്ഷത്തെയും പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിൽ ഏതൊരുവൻ കാമാദിവൃത്തിത്രയങ്ങൾക്കധീനനോ അവന്നു നാശംതന്നെ ഫലം എന്നുറപ്പിച്ചശേഷം ഉന്നതിക്കുള്ള സോപാനത്തെ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന ഈശ്വരാജ്ഞാരൂപമായ ശാസ്ത്രമർയ്യാദയെ അതിക്രമിക്കുന്ന ഏതൊരുവനും ഉത്തമജന്മത്തിന്റെ സൽഫലം പ്രാപിക്കുകയില്ലെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെത്തന്നെ കുത്തിക്കുത്തിയുറപ്പിക്കുന്നു:—ഇന്നകർമ്മം ഇന്നവിധം ചെയ്താൽ ഇന്നഫലം സിദ്ധിക്കും; ഇന്നവിധം ചെയ്താൽ ഫലം സിദ്ധിക്കയില്ല എന്നു ശാസിക്കുന്നതായ ശ്രുതിസ്മൃതി പ്രമാണവിധികളെ ആദരിക്കാതെ കാമാധീനനായിട്ടു തോന്നിയപോലെയെല്ലാം ആർ പ്രവൃത്തിക്കുന്നുവോ അവന്നു ആവക കർമ്മങ്ങളാൽ അന്തഃകരണശുദ്ധിയോ സ്വർഗാദിലോകപ്രാപ്തി നിമിത്തമുള്ള സുഖമോ മോക്ഷമോ സിദ്ധിക്കുകയില്ല.

24. തസ്മാച്ഛാസ്ത്രം പ്രമാണം തേ കാര്യാകാര്യവ്യവസ്ഥിതൌ
ജ്ഞാത്വാ ശാസ്ത്രവിധാനോക്തം കർമ്മകർത്തുമിഹാർഹസി.

തസ്മാത്=അതുകൊണ്ടു, തേ=നിന്റെ, കാര്യാകാര്യവ്യവസ്ഥിതൌ=കാര്യം അകാര്യം എന്ന വ്യവസ്ഥിതിയിൽ, ശാസ്ത്രം പ്രമാണം=ശ്രുതിസ്മൃതി എന്ന ശാസ്ത്രം പ്രമാണം, ശാസ്ത്രവിധാനോക്തം=ശാസ്ത്രവിധിയാൽ പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന, "കർമ്മ ജ്ഞാത്വാ=കർമ്മത്തെ അറിഞ്ഞിട്ട്, ഇഹ=ഇവിടെ, ഈ കർമ്മഭൂമിയിൽ, കർത്തും=ചെയ്വാനായിക്കൊണ്ട്, അർഹസി=നീ അർഹനാകുന്നു.

ശാസ്ത്രത്താൽ നിഷേധിക്കപ്പെട്ട കർമ്മങ്ങളെ കാമാധീനന്മാരായിട്ടു ചെയ്യുന്ന യാതൊരുവനും സൽഫലം സിദ്ധിക്കുകയില്ലെന്നുള്ളതു നിശ്ചിതമാകയാൽ ഏതു കർമ്മം ഏതുവിധം ചെയ്യേണം, ഏതു കർമ്മം ചെയ്തുകൂടാ എന്നു നിശ്ചയിക്കുന്നതിൽ ശ്രുതിസ്മൃതിവാക്യങ്ങളെ നീ പ്രമാണമായി സ്വീകരിക്കേണം. ശാസ്ത്രം നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന വിധികളെ നന്നായറിഞ്ഞിട്ടു ഈ കർമ്മഭൂമിയിൽജനിച്ചിരിക്കുന്ന നീ സ്വവർണ്ണാശ്രമോചിതകർമ്മം നടത്തുവാൻ അർഹനാകുന്നു എന്നുപദേശിച്ചുകൊണ്ടു അദ്ധ്യായത്തെ ഉപസംഹരിച്ചു.

ഇതി ശ്രീമൽ ഭഗവൽഗീതാ സൂപനിഷത്സു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനസംവാദേ ദൈവാസുരസമ്പദ്വിഭാഗയോഗോനാമ ഷോഡശോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ

ശുഭം ഭൂയാൽ.

ഓം നമോഭഗവതേവാസുദേവായ.

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 17-ാംഅദ്ധ്യായം.

അൎജ്ജുന ഉവാച=അൎജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

1. യേ ശാസ്ത്രവിധിമുത്സൃജ്യ യജന്തേ ശ്രദ്ധയാന്വിതാഃ
തേഷാം നിഷ്ഠാതു കാകൃഷ്ണസത്വമാഹോരജസ്തമഃ.

യേ=യാതൊരുത്തർ, ശാസ്ത്രവിധിം=ശാസ്ത്രനിശ്ചയത്തെ, ഉത്സൃജ്യ= ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട്.–അറിയാതെകണ്ട്–ശ്രദ്ധയാ അന്വിതാഃ=ശ്രദ്ധാസമേതന്മാരായിട്ട്, യജന്തേ=പൂജിക്കുന്നുവോ, തേഷാം=അവരുടെ, നിഷ്ഠാ=സ്ഥിതി,കാ=എന്താകുന്നു, സത്വം=സത്വമാകുന്നുവോ, ആഹോ രജഃ തമഃ=അതോ രജസ്സോ തമസ്സോ.

കഴിഞ്ഞ അദ്ധ്യായത്തിൽ ദൈവാസുരസമ്പത്തിനെ വേർതിരിച്ച് അതു രണ്ടിന്റെ സ്വരൂപം ഫലം എന്നിവയെ വിശദമാക്കി. ആസുരസ്വഭാവികൾക്ക് ജ്ഞാനാധികാരമില്ലെന്നുറപ്പിച്ചു. മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവൻ ശാസ്ത്രസമ്മതമായ കൎമ്മംതന്നെ ചെയ്യേണം എന്നാൽ അന്തഃകരണശുദ്ധിദ്വാരാ ആത്മസ്വരൂപബോധവും തദ്വാരാ മുക്തിയുംസിദ്ധിക്കുംഎന്നു കേട്ട അൎജ്ജുനൻ ശാസ്ത്രജ്ഞാനമില്ലെങ്കിലും കാമാധീനന്മാരാകാതെ ശ്രദ്ധാപൂൎവ്വം സദാചാരനിഷ്ഠയോടുകൂടെ കൎമ്മം ചെയ്യുന്നവരുടെ സ്ഥിതിയെന്താണെന്നറിവാൻ ആഗ്രഹിച്ചുകൊണ്ടു ഭഗവാനോടു ചോദിക്കുന്നു:—ഹേ ആനന്ദമൂൎത്തേ! കൃഷ്ണ! അദ്ധ്യയനം അൎത്ഥവിചാരം എന്നിവയില്ലാത്ത സാമാന്യജനങ്ങൾ ശാസ്ത്രവിധിയറിയാതെ ജ്ഞാനികൾ ചെയ്യുന്ന കൎമ്മങ്ങളിൽ ആസ്തിക്യബുദ്ധിയോടുകൂടെ ദേവന്മാരെ പൂജിക്കുന്നുവെങ്കിൽ അവൎക്കു ദൈവീസമ്പത്തോ ആസുരീസമ്പത്തോ ഉള്ളത് എന്നരുളിചെയ്യേണം. എന്നാണ് ചോദ്യം. അൎജ്ജുനന്റെ ഈ ചോദ്യം യുക്തമല്ലെന്നു പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ തോന്നാനിടയുണ്ട്:—എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ശാസ്ത്രവിധിയെ അതിക്രമിക്കുന്നവർ ആസുരസ്വഭാവികൾതന്നെയെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞിരിക്കേ ഈ ചോദ്യത്തിന്നവകാശമില്ല, എന്നു ശങ്കിച്ചേക്കാം: എന്നാൽ ഈ ചോദ്യത്തിൽ ഒരു വിശേഷമുണ്ട്: ആസുരസ്വഭാവന്മാർ കാമാധീനന്മാരും ദുരഹങ്കാരികളുമായിട്ടാണ് ശാസ്ത്രവിധികളെ അതിക്രമിക്കുന്നത്. ഇവരങ്ങിനെയല്ല. ശാസ്ത്രവിധികളെ അറിഞ്ഞിട്ടില്ല. എങ്കിലും ജ്ഞാനികളും വൃദ്ധന്മാരും ചെയ്യുന്ന പൂജാക്രമങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധയുള്ളവരും കാമാധീനന്മാരല്ലാത്തവരുമാണ്. അങ്ങിനെയല്ലെങ്കിൽ സൽകൎമ്മങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധക്കവകാശമില്ലല്ലൊ. അതുകൊണ്ടു ഈ വൎഗ്ഗത്തിലുൾപ്പെട്ടവർ ഏതു സമ്പത്തുള്ളവരാണെന്നറിവാനാഗ്രഹിച്ചു ചോദിച്ചതു യുക്തംതന്നെ, എന്നു ധരിപ്പിക്കുവാനാണ് "ശ്രദ്ധയാന്വിതാഃ" എന്ന പദം ഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നത്.

ശ്രീഭഗവാനുവാച=ശ്രീഭഗവാനരുളിച്ചെയ്തു.

2. ത്രിവിധാ ഭവതിശ്രദ്ധാ ദേഹിനാംസാസ്വഭാവജാ
സാത്വികീ രാജസീചൈവ താമസീചേതി താം ശൃണു.

ദേഹിനാം=പ്രാണികളുടെ, ശ്രദ്ധാ=ആസ്തിക്യബുദ്ധി, സാത്വികീ=സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നത്, രാജസീ=രജോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നത്, താമസീ=തമോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നത് എന്നു, ത്രിവിധാ ഭവതി=മൂന്നുവിധത്തിൽ ഭവിക്കുന്നു, സാ=അത്, സ്വഭാവജാ=സ്വപ്രകൃതിയിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്നതാകുന്നു, താം ശൃണു=അതിനെ നീ കേട്ടുകൊൾക

കാരണത്തിൽനിന്നു കാൎയ്യത്തെഅറിയാം എന്ന ന്യായത്താൽ ശ്രദ്ധയുടെ കാരണം ഏതൊന്നാണോ അതിനെ അനുസരിച്ചിരിക്കും ശ്രദ്ധയുടെസ്വരൂപം. അതിനെ അനുസരിക്കും അവരുടെസ്ഥിതിയും എന്നുപദേശിപ്പാൻഭാവിക്കുന്നഭഗവാൻ ശ്രദ്ധയുടെകാരണഗുണങ്ങളെകാണിക്കുന്നു:—ഹേ അൎജ്ജുന! സകലപ്രാണികളുടെ ശ്രദ്ധയും സത്വം, രജസ്സ്,തമസ്സ് എന്ന ഗുണഭേദം നിമിത്തം മൂന്നുവിധത്തിലായിരിക്കും. ഈ ഗുണങ്ങൾ പ്രകൃതിസ്വരൂപമാണ്. ഒരു പ്രാണി ശരീരംധരിക്കുന്നത് ഏതുഗുണത്തിന്നധീനനായിട്ടാണോ ആ ഗുണത്തിൽനിന്നാ

ണ് ആ പ്രാണിക്ക ശ്രദ്ധ ജനിക്കുന്നത് അതാണവൻെറ ജന്മസിദ്ധമായ ഗുണം. തൻെറ ജന്മത്തിൽനിന്ന സിദ്ധിച്ചതാകയാൽ അതിനെ സ്വാഭാവജാ എന്നറിഞ്ഞുകൊാക. ആ ശ്രദ്ധയോട്ടുകൂടെയാണവൻെറ ഉൽപത്തിയെന്നുസാരം.

3. സത്വാനുരൂപാ സവ്വസ്യ ശ്രദ്ധാഭവതി ഭാരത!
ശ്രദ്ധാമയോ*f*യം പുരുഷോ യോയച്ഛ്രദ്ധഃ സഏവസഃ.

സത്വാനുരൂപാ=സത്വഗുണത്തെ അനുസരിച്ചതായിട്ടു, സവ്വസ്യ ശ്രദ്ധാഭവതി=എല്ലാവരുടെ ശ്രദ്ധയും ഭവിക്കുന്നു. അയം പുരുഷഃ=പ്രത്യക്ഷനായ പുരുഷൻ, ശ്രദ്ധാമയഃ=ശ്രദ്ധയാകുന്ന സ്വരൂപമുള്ളവനാകുന്നു. യഃ=യാതൊരുവൻ, യച്ഛ്രദ്ധഃ=യാതൊരു ശ്രദ്ധയുള്ളവനോ, സഃ=ആ പുരുഷൻ, സഃ ഏവ=ആ ശ്രദ്ധാസ്വരൂപൻതന്നെ.

മുകളിൽപറഞ്ഞതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു. സത്വം എന്ന പദംകൊണ്ടു സത്വഗുണത്തെ മാത്രമല്ല, രജസ്തമോഗുണങ്ങളെയും സൂചിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഹേ അജ്ജുന! സത്വം, രജസ്സ്, തമസ്സ് എന്ന ഗുണങ്ങളെ അനുസരിച്ചിരിക്കും സവ്വപ്രാണികളുടെയും ശ്രദ്ധ. പ്രത്യക്ഷമായി ലോകത്തിൽ പ്രവൃത്തി നടത്തുന്ന പുരുഷൻ_ജീവൻ_ശ്രദ്ധയാകുന്ന സ്വരൂപമുള്ളവനാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഏതൊരു ശ്രദ്ധ അവനിൽ അധികരിച്ചു കാണപ്പെടുന്നുവോ ആ ശ്രദ്ധയാകുന്നു അവൻെറ സ്വരൂപം. ഇതിൻെറ സാരമെന്തെന്നാൽ ഏതൊരുഗുണത്തിൻെറ_ സത്വത്തിൻെറയൊ, രജസ്സിൻെറയൊ, തമസ്സിൻെറയൊ, കാൎയ്യമാണൊ അവനിൽ പ്രചുരമായി വിളങ്ങുന്നതായിട്ടു പ്രവൃത്തിയിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്നത്—അവനിൽ ആ ഗുണം അധികമുള്ളതുകൊണ്ടു ആ ഗുണം അവൻെറ സ്വരൂപം. മററ ഗുണങ്ങളും അവനിൽ ഇല്ലെന്നല്ല, ഉണ്ട്. പക്ഷേ ആ ഗുണങ്ങളെപ്രകാശിപ്പാൻ ഈ പ്രവൃദ്ധമായഗുണം സമ്മതിക്കുകയില്ല. അതിനാൽ അദ്ധ്യാത്മജ്ഞാനസമ്പാദനാദി സൽകാൎയ്യശ്രദ്ധയുള്ളവൻെറ സ്വരൂപം സത്വഗുണം. അവൻ ദൈവീസമ്പത്തുള്ളവൻ. കാമരാഗാദികളിൽ അതിശ്രദ്ധയുള്ളവർ രജസ്തമോഗുണങ്ങളും അധികമുള്ളവർ. ആകയാൽ അവർ ആസുരസ്വഭാവമുള്ളവർ എന്ന കാൎയ്യങ്ങളിൽനിന്ന അവരുടെ ശ്രദ്ധക്ക കാരണങ്ങളായ ഗുണങ്ങളെ അറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. എല്ലാവരുടേയും അന്തഃകരണം ത്രിഗുണാത്മകമാകയാൽ ശ്രദ്ധയുടെ സ്ഥാനം അന്തഃകരണമാണെന്നു ധരിക്കേണം. "സത്വാനുരൂപാ=അന്തഃകരണത്തിന്നനുരൂപാ" എന്നും അൎത്ഥം ആക്കുന്നതിൽ ദോഷമില്ല.

4. യജന്തെ സാത്വികാ ദേവാൻ യക്ഷരക്ഷാംസി രാജസാഃ
പ്രേതാൻ ഭൂതഗണാംശ്ചാന്യേ യജന്തേ താമസാ ജനാഃ

സാത്വികാഃ=സത്വഗുണപ്രധാനികൾ, ദേവാൻ=ദേവന്മാരെ, യജന്തെ=ആരാധിക്കുന്നു, അന്യേ രാജസാഃ താമസാഃ=അന്യന്മാരായ രാജസന്മാരും താമസന്മാരും, യക്ഷരക്ഷാംസി=യക്ഷരക്ഷസ്സുകളെയും, പ്രേതാൻ=പ്രേതങ്ങളെയും, ഭൂതഗണാൻ ച=ഭൂതഗണങ്ങളെയും, യജന്തെ=പൂജിക്കുന്നു.

സത്വാദിഗുണങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടായ ശ്രദ്ധയുള്ളവരുടെ പ്രകൃതി_സ്വഭാവം, സാത്വിക്യാദികൾ എന്നു സൂചിപ്പിച്ചശേഷം പ്രകൃതിയനുസരിച്ചുള്ള അവരുടെ കൎമ്മങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു:—സാത്വികന്മാർ_അദ്ധ്യയനാദികൾകൊണ്ടു അന്തഃകരണശുദ്ധി സിദ്ധിക്കയാൽ ദൈവസമ്പത്തുള്ളവരായ ആളുകൾ സാത്വികിയായ ശ്രദ്ധയോട്ടുകൂടെ വേദവിധിയനുസരിച്ച് അഗ്ന്യാദിദേവതകളെ ആരാധിക്കും: അവരിൽനിന്നന്യന്മാരായ രാജസതാമസന്മാർ രാജസിയും താമസിയുമായ ശ്രദ്ധയുള്ളവരായിട്ടു യക്ഷരക്ഷസ്സുകളെയും ഭൂതഗണങ്ങളെയും പൂജിക്കും.

5. അശാസ്ത്രവിഹിതം ഘോരം തപ്യന്തേയേ തപോജനാഃ
ദംഭാഹങ്കാരസംയുക്താഃ കാമരാഗബലാന്വിതാഃ

6. കൎഷയന്തഃ ശരീരസ്ഥം ഭൂതഗ്രാമമചേതസഃ
മാംചൈവാന്തഃ ശരീരസ്ഥം താൻ വിദ്ധ്യാസുരനിശ്ചയാൻ.

ദംഭാഹങ്കാരസംയുക്താഃ=ദംഭം അഹങ്കാരം എന്നിവയുള്ളവരും, കാമരാഗബലാന്വിതാഃ=കാമം രാഗം ബലം എന്നിവയോട്ടുകൂടിയവരും. അചേതസഃ=അവിവേകികളുമായവർ, ശരീരസ്ഥം=ശരീരത്തിലുള്ള ഭൂതഗ്രാമം=പ്രാണേന്ദ്രിയാദിസമൂഹത്തെ, കൎഷയന്തഃ=ശോഷിപ്പി

ക്കുന്നവരും, അന്തഃശരീരസ്ഥം=ശരീരാന്തർഭാഗത്തിലിരിക്കുന്ന; മാം ച=എന്നെയും, കർഷയന്തഃ=ക്ലേശിപ്പിക്കുന്നവരുമായിട്ടു, അശാസ്ത്രവിഹിതം=ശാസ്ത്രവിധിയില്ലാത്തതും, ഘോരം=പീഡിപ്പിക്കുന്നതുമായ, തപഃ=തപസ്സിനെ, യേ തപ്യന്തേ=ഏതൊരുത്തർ ചെയ്യുന്നുവോ, താൻ=അവരെ, ആസുരനിശ്ചയാൻ=ആസുരമായ നിശ്ചയമുള്ളവരാണെന്നു്, വിദ്ധി=അറിഞ്ഞുകൊൾക.

രാജസതാമസന്മാരുടെ ധർമ്മത്തെ പറയുന്നു:—മന്ത്രം തന്ത്രം വേഷം ഭാഷാ എന്നീ പരിഷ്കാരമുള്ളവർ എന്നു കാട്ടിക്കൂട്ടുന്ന കപടവേഷമാകുന്ന ദംഭം, കുലം, ശീലം, വിദ്യാ, ആശ്രമം എന്നിവയാൽ തങ്ങൾ ഉൽകൃഷ്ടന്മാരെന്ന വിചാരമാകുന്ന അഹങ്കാരം. ഐഹികാമുഷ്മികഭോഗപദാർത്ഥങ്ങൾ, അവയെ അനുഭവിപ്പാനുള്ള ഇച്ഛാ, ആ ഇച്ഛയാൽ പ്രേരിക്കപ്പെടുന്നതുകൊണ്ടുള്ള ബലം ഇവയോടുകൂടിയവരാകയാൽ അവിവേകികളായ ഏതൊരുത്തർ ശരീരത്തിലുള്ള ഇന്ദ്രിയാദികളെയും ശരീരാന്തർഭാഗത്തിലുള്ള ബുദ്ധിയിൽ പ്രകാശിക്കുന്ന എന്നെയും ക്ലേശിപ്പിക്കുന്നതും ശാസ്ത്രസമ്മതമില്ലാത്തതും പീഡാകരവുമായ തപസ്സാചരിക്കുന്നുവോ അവർ ആസുരനിശ്ചയമുള്ളവരാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. അതുകൊണ്ടവർ ആസുരസമ്പത്തുള്ളവരാണെന്നു കണ്ടുകൊള്ളണം. ബുദ്ധിയെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന എന്നെ ക്ലേശിപ്പിക്കുന്നവർ എന്നു പറഞ്ഞതിന്റെ സാരം:—ആഹാരാദികളില്ലാതെ ഘോരതപസ്സാചരിക്കുന്നവരുടെ ഇന്ദ്രിയാദികൾക്കും മനസ്സിന്നും ബുദ്ധിക്കും തളർച്ച നേരിടും. അപ്പോൾ ആത്മസ്ഫുരണത്തിനു തടസ്ഥം നേരിടും; അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് ആത്മാവായ എന്നെ ക്ലേശിപ്പിക്കുന്നവരെന്നു പറഞ്ഞതു്. അല്ലാതെ ആത്മാവിന്നു ക്ലേശമുണ്ടാകുവാൻ ആർക്കും ഒരുവിധത്തിലും സാധിക്കുന്നതല്ലെന്നു മറക്കാതിരിക്കേണം.

7. ആഹാരസ്ത്വപി സർവ്വസ്യ ത്രിവിധോ ഭവതിപ്രിയഃ
യജ്ഞസ്തപസ്തഥാ ദാനം തേഷാം ഭേദമിമം ശൃണു.

സർവസ്യ=എല്ലാവർക്കും, ആഹാരഃ=ഭക്ഷണപദാർത്ഥം, യജ്ഞഃ=യാഗം, തഥാ തപഃ=അപ്രകാരംതന്നെ തപസ്സ്, ദാനം അപി=ദാനം എന്നിവയും, ത്രിവിധഃ പ്രിയഃ ഭവതി=മൂന്നുവിധത്തിൽ ഇഷ്ടമായി ഭവിക്കും. തേഷാം ഇമംഭേദം=അവയുടെ ഈ ഭേദത്തെ, ശൃണു=കേട്ടുകൊൾക.

ശ്രദ്ധാ, ദേവാദിയജനം, ശാസ്ത്രീയാശാസ്ത്രീയകർമ്മാനുഷ്ഠാനം എന്നിവയാൽ സാത്വികന്മാരോ രാജസന്മാരോ താമസന്മാരോ എന്നറിയപ്പെടാവുന്നതാണെന്നു ഇതുവരെ പറഞ്ഞു. ഇനിമേൽ ആഹാരം, യജ്ഞം, തപസ്സ്, ദാനം എന്നിവകൊണ്ടും അവരെ വേർതിരിച്ചറിവാൻ കഴിയും എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻ ഓരോരുത്തരെയും ബാധിച്ചിരിക്കുന്ന സത്വാദിഗുണകാര്യങ്ങളായ ആഹാരാദികളുടെ ഭേദത്തെ പറയുന്നു. മോക്ഷേച്ഛയുള്ളവർ സാത്വികങ്ങളായ ആഹാരാദികളെത്തന്നെ സ്വീകരിക്കേണം. ഇതരങ്ങളിൽ ഉണ്ടാകുന്ന താല്പര്യങ്ങളെ നിയന്ത്രിക്കേണം എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാനാണീയുപദേശം:—പ്രാണികൾക്കെല്ലാം–വിശിഷ്യ ഉത്തമമായ മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിലുൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്നവർക്കൊക്കെയും ആഹാരപദാർത്ഥം, യജ്ഞം, തപസ്സ്, ദാനം എന്നിവയിൽ സാത്വികാദിഗുണബാധ നിമിത്തം മൂന്നുവിധത്തിൽ ഇഷ്ടമുണ്ടാകും. അവയുടെ ഭേദത്തെപറയാം, കേട്ടുകൊൾക. "അന്നരസംഹി സൌമ്യമനഃ" എന്ന ശ്രുതിപ്രകാരം മനസ്സു നന്നാകേണമെങ്കിൽ ആഹാരം നന്നാക്കേണം.

8. ആയുഃ സത്വബലാരോഗ്യ സുഖപ്രീതി വിവർധനാഃ
രസ്യാഃ സ്നിഗ്ധാഃ സ്ഥിരാഹൃദ്യാ ആഹാരാഃ സാത്വികപ്രിയാഃ

ആയുഃ=ദീർഘജീവിതം, സത്വ=അന്തഃകരണം, ബലം=അന്തഃകരണസ്ഫൂർത്തി, ആരോഗ്യ=രോഗമില്ലായ്മ, സുഖ=സന്തോഷം, പ്രീതി=പ്രിയം എന്നിവയെ, വിവർദ്ധനാഃ=വിശേഷേണ അധികരിപ്പിക്കുന്ന, രസ്യാഃ=രസമുള്ളവയും, സ്നിഗ്ധാഃ=മിഴുക്കുള്ളവയും, സ്ഥിരാഃ=അധികം സാരമുള്ളവയും, ഹൃദ്യാഃ=ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നവയുമായ, ആഹാരാഃ=ആഹാരപദാർത്ഥങ്ങൾ, സാത്വികപ്രിയാഃ=സത്വഗുണം അധികമുള്ളവർക്കിഷ്ടമുള്ളവ.

ചിരകാലജീവിതത്തിന്നും അന്തഃകരണശുദ്ധിക്കും അതിന്റെ ഫലമായ സ്ഫുരണത്തിന്നും–ദേഹേന്ദ്രിയാദികളുടെ ശക്തിക്കും–രോഗാദികളുണ്ടാകാതിരിക്കുന്നതിന്നും സന്തോഷത്തിന്നും ചക്ഷുഃപ്രീതിക്കും അഭിവൃദ്ധിയെ വരുത്തുന്ന മധുരരസപ്രധാനങ്ങളും മിഴുക്കുള്ളവയും സാ

രാംശം അധികമുള്ളവയും മനസ്സിന്ന് ആനന്ദം നൽകുന്നവയുമായ ആഹാരപദാൎത്ഥങ്ങളെ സത്വഗുണം അധികമുള്ളവർ ഇഷ്ടപ്പെടും.

9. കട്വമ്ലലവണാത്യുഷ്ണ തീക്ഷ്ണരൂക്ഷ വിദാഹിനഃ
ആഹാരാ രാജസസ്യേഷ്ടാ ദുഃഖശോകാമയപ്രദാഃ.

അതികട്വ=അധികംകശപ്പ്, അത്യമ്ല=അധികം പുളിപ്പ്, അതിലവണ=അധികം ഉപ്പ്, അത്യുഷ്ണ=അധികം ഉഷ്ണം, അതിതീക്ഷ്ണ=അധികം എരുവ്, അതിരൂക്ഷ=മാൎദ്ദവമില്ലായ്മ, വിദാഹിനഃ=അധികം ചൂടു ജനിപ്പിക്കുന്നവ, ദുഃഖ=ഉടനെ ദുഃഖിപ്പിക്കുന്നവ, ശോക=അനന്തരം ദുഃഖിപ്പിക്കുന്നവ, ആമയപ്രദാഃ=രോഗമുണ്ടാക്കുന്നവ, രാജസസ്യ=രജോഗുണപ്രധാനിക്കു ഇഷ്ടാഃ=ഇഷ്ടങ്ങളായിരിക്കും.

അത്യുഷ്ണ എന്നതിലെ അതിയെന്നതിനെ എല്ലാററിനോടും യോജിപ്പിക്കേണം:— അധികം കശപ്പ്, പുളിപ്പ്, ഉപ്പ്, ഉഷ്ണം, എരുവ്, കാഠിന്യമുള്ള കായം മുതലായത് എരുവധികം ജനിപ്പിക്കുന്ന കടുക് മുതലായ ആഹാരപദാൎത്ഥങ്ങളിൽ ചിലവ സദ്യോദുഃഖത്തേയും മററുചിലവ അനന്തരം ദുഃഖത്തെയും മഹാരോഗങ്ങളേയും ജനിപ്പിക്കും. ഈവിധമുള്ളആഹാരപദാൎത്ഥങ്ങളെ രജോഗുണം അധികമുള്ളവർ ഇഷ്ടപ്പെടും.

10. യാതയാമം ഗതരസംപൂതി പൎയ്യുഷിതംചയത്.
ഉച്ഛിഷ്ടമപിചാമേദ്ധ്യം ഭോജനം താമസപ്രിയം.

യാതയാമം=വേണ്ടവിധം പാകംചെയ്യാത്തത്, ഗതരസം=അധികം പാകം വന്നത്, പൂതി=ദുൎഗ്ഗന്ധം പുറപ്പെട്ടത്, പൎയ്യുഷിതം=തലേന്നാൾ പചിച്ചത്, ,ഉച്ഛിഷ്ടം=ഭക്ഷിച്ചതിന്റെ ശേഷമുള്ളത്, (എച്ചില്) അമേദ്ധ്യം=ദേവന്നു സമൎപ്പിക്കാൻ യോഗ്യമല്ലാത്തത്, യത്=യാതൊന്നോ, തത് ഭോജനം=ആ ആഹാരപദാൎത്ഥം, താമസപ്രിയം=തമോഗുണികൾക്കിഷ്ടം.

വേണ്ടവിധം പാകംചെയ്യാത്തത് അഥവാ പാകംചെയ്തിട്ടു അധികസമയം കഴിഞ്ഞത് എന്നും പക്ഷാന്തരമുണ്ട്. ചൂടൊട്ടുമില്ലാത്തത് എന്നും യാതയാമം എന്നതിനെ പറയാം. ഗതരസം=അധികം പാകംവന്നതുകൊണ്ടു സാരാംശം ഇല്ലാതായത്, ദുൎഗ്ഗന്ധം വ്യാപിച്ചത്. പാകംചെയ്തിട്ടു ഒരുദിവസം കഴിഞ്ഞത്, മറെറാരാൾ ഭക്ഷിച്ചതിന്റെ അവശിഷ്ടം, ദേവന്നു നിവേദിപ്പാൻ യോഗ്യമല്ലാത്ത മാംസാദിപദാൎത്ഥം. അഥവാ ദേവനെന്നു ഉദ്ദേശംകൂടാതെ തനിക്കുവേണ്ടിട്ടുമാത്രം നിശ്ചയിച്ചത് എന്നും ആവാം. ഇങ്ങിനെയുള്ള ഭക്ഷണപദാൎത്ഥം തമോഗുണം അധികമുള്ളവൎക്കിഷ്ടമായിരിക്കും.

11. അഫലാകാംക്ഷിഭിൎയജ്ഞോ വിധിദൃഷ്ടോയഇജ്യതേ
യഷ്ടവ്യമേവേതിമനഃ സമാധായസ സാത്വികഃ.

യഷ്ടവ്യം ഏവ=യജിക്കേണ്ടതാവശ്യം എന്ന്, മനഃ സമാധായ=മനസ്സിനെ സ്ഥിരമാക്കീട്ടു, അഫലാകാംക്ഷിഭിഃ=ഫലകാംക്ഷകൂടാതിരിക്കുന്നവരാൽ, വിധിദൃഷ്ടഃ=ശാസ്ത്രവിധിയിൽ കാണപ്പെടുന്ന, യഃ യജ്ഞഃ=യാതൊരുയജ്ഞം, ഇജ്യതെ=ചെയ്യപ്പെടുന്നുവോ, സഃ സാത്വികഃ=അതു് സത്വഗുണകാൎയ്യമാകുന്നു.

യജ്ഞത്തിന്റെ ത്രൈവിധ്യം കാണിക്കുന്നു:—ഈശ്വരനെ ശ്രദ്ധാപൂൎവ്വം യജിക്കേണ്ടതാവശ്യം. അതിനാൽ എനിക്കു പരമപുരുഷാൎത്ഥം സിദ്ധിക്കും എന്ന വിചാരത്താൽ മനസ്സിനെ സ്ഥിരമാക്കീട്ടു ശ്രദ്ധാഭക്തിപുരസ്സരം മററു യാതൊരു ഫലവും കാംക്ഷിക്കാതിരിക്കുന്നവർ ശാസ്ത്രവിധിപ്രകാരം യാതൊരു യജ്ഞം ചെയ്യുന്നുവോ ആയജ്ഞം സത്വഗുണാധിക്യത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ ആവിധം യജ്ഞം ചെയ്യുന്നവർ ദൈവീസമ്പത്തുള്ളവരാകുന്നു.

12. അഭിസന്ധായതുഫലം ദംഭാൎത്ഥമപിചൈവയത്
ഇജ്യതേ ഭരതശ്രേഷ്ഠ തം യജ്ഞം വിദ്ധി രാജസം.

ഫലം അഭിസന്ധായ=ഫലത്തെ സങ്കല്പിച്ചുകൊണ്ടോ, ദംഭാൎത്ഥം അപിച=ദംഭത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ടോ, ഇജ്യതേ യത്=യജിക്കുന്നുവെന്നതു യാതൊന്നോ, ഭരതശ്രേഷ്ഠ=ഭരതകുലത്തിലെ ശ്രേഷ്ഠ!, തം യജ്ഞം=ആ യജ്ഞത്തെ, രാജസംവിദ്ധി=രജോഗുണകാൎയ്യമെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

ഫലത്തെ ആഗ്രഹിച്ചിട്ടോ യജമാനാണെന്നു മററുള്ളവരെ ധരിപ്പിക്കുവാനോ വേണ്ടി ചെയ്യുന്ന യാഗം—ഈശ്വരാരാധനം—രജോഗുണകാര്യമാണെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക.

13. വിധിഹീനമസൃഷ്ടാന്നം മന്ത്രഹീന മദക്ഷിണം
ശ്രദ്ധാ വിരഹിതം യജ്ഞം താമസം പരിചക്ഷതേ.

വിധിഹീനം=ശാസ്ത്രപ്രകാരമല്ലാത്തതും, അസൃഷ്ടാന്നം=അന്നദാനമില്ലാത്തതും, മന്ത്രഹീനം=മന്ത്രമില്ലാത്തതും, അദക്ഷിണം=ദക്ഷിണയില്ലാത്തതും, ശ്രദ്ധാവിരഹിതം=ശ്രദ്ധയില്ലാത്തതുമായ, യജ്ഞം=യജനം, താമസം=തമോഗുണപ്രയുക്തമെന്ന്, പരിചക്ഷതേ=പറയുന്നു.

ശാസ്ത്രാനുസരണമല്ലാതെയും വേണ്ടുംവിധം അന്നദാനം, മന്ത്രപ്രയോഗം, ദക്ഷിണ, വിശ്വാസം, എന്നിവയോടുകൂടാതെയും ചെയ്യുന്ന യജ്ഞം തമോഗുണകാര്യമാണെന്നു അറിവുള്ളവർ പറയുന്നു. ജ്ഞാനികൾ ഭഗവദഭിന്നന്മാരെന്നും സൂചിപ്പിച്ചു.

14. ദേവദ്വിജഗുരുപ്രാജ്ഞ പൂജനം ശൌചമാർജവം
ബ്രഹ്മചര്യമഹിംസാച ശാരീരം തപ ഉച്യതേ.

ദേവാഃ=അഗ്ന്യാദികൾ, ദ്വിജാഃ=ശ്രോത്രിയന്മാർ, ഗുരവഃ=മാതാവ്,പിതാവ്, ആചാര്യൻ മുതലായവർ, പ്രാജ്ഞാഃ=ബ്രഹ്മജ്ഞാനികൾ ഇവരുടെ, പൂജനം=നമസ്കാരാദി, ശൌചം=ബാഹ്യാഭ്യന്തരശുദ്ധി, ആർജവം=ഏകരൂപതാ, ബ്രഹ്മചര്യം=നിഷിദ്ധകാലത്തിൽ രതിവർജനം, അഹിംസാച=പ്രാണിഹിംസാവർജനം ഇതെല്ലാം. ശാരീരം=ശരീരംകൊണ്ടുനടത്തുന്നതായ, തപഃ ഉച്യതേ=തപസ്സെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

ശരീരാദിഭേദംനിമിത്തം തപസ്സിന്റെ മൂന്നുവിധത്തെയുപദേശിക്കുന്നു:—അഗ്ന്യാദിദേവന്മാർ, വേദാധ്യയനാദികർമ്മശ്രദ്ധാലുക്കളായ ബ്രാഹ്മണർ, മാതാപിതാക്കന്മാർ, ആചാര്യന്മാർ, ഉപാധ്യായന്മാർ മുതലായ ഗുരുഭൂതന്മാർ ജന്മകോടി പുണ്യകർമ്മപരിപാകത്താൽ ബ്രഹ്മജ്ഞാനം സിദ്ധിച്ചവർ എന്നിവരെല്ലാവരെയും നമസ്കരിക്കുക, ശുശ്രൂഷിക്കുക അന്നം മുതലായതു കൊടുക്കുക എന്നിവയാൽ പൂജിക്കുക, കർത്തവ്യകർമ്മത്തിലും സാധുക്കളിലും എല്ലാവരിലും മനോവാക്കർമ്മങ്ങളുടെ ഐകരൂപ്യം, നിഷിദ്ധകാലത്തിലും സ്ഥാനത്തിലും രതിസുഖത്തിന്നാഗ്രഹിക്കായ്മയാകുന്ന ബ്രഹ്മചര്യം, മൃജ്ജലാദികളെക്കൊണ്ടുള്ള ദേഹശുദ്ധി, സദ്വിചാരത്താലും കാമരാഗാദിവൃത്തിത്യാഗത്താലും മനഃശുദ്ധിഎന്ന രണ്ടുവിധത്തിലുള്ള ശൌചം പ്രാണികളെ ദ്രോഹിക്കാതിരിക്കുകയെന്ന രൂപത്തിലുള്ള അഹിംസാ ഇവയെല്ലാം ശരീരംകൊണ്ടു നിർവ്വഹിക്കേണ്ടതായ തപസ്സാണെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ബ്രാഹ്മണർ എന്നു പറഞ്ഞതിന്നുശേഷം ബ്രഹ്മജ്ഞാനികൾ എന്നു വേറെപറഞ്ഞത് ബ്രഹ്മജ്ഞാനം പുണ്യകർമ്മപരിപാകത്താൽ ബ്രാഹ്മണേതരന്മാക്കും ഉണ്ടാവാം. ധർമ്മവ്യാധൻ, ഗുഹൻ ശബരി എന്നിവർ ദൃഷ്ടാന്തം. അവർ ബ്രാഹ്മണജാതിയല്ലെന്ന വിചാരത്താൽ ബഹുമാനിക്കാതെയൊ പൂജിക്കാതെയോ ഇരിക്കരുതെന്നു നിഷ്കർഷിപ്പാനാണെന്നു ധരിക്കേണം. ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്താനുസരണം ശരീരംകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന ഈ പ്രവൃത്തിയെല്ലാം തപസ്സിൽ ഉൾപ്പെടും.

15. അനുദ്വേഗകരം വാക്യം സത്യം പ്രിയഹിതംചയത്
സ്വാധ്യായാഭ്യസനംചൈവ വാങ്മയം തപഉച്യതേ.

അനുദ്വേഗകരം=പരുഷമല്ലാത്തതും, സത്യം=യഥാർത്ഥമായിരിക്കുന്നതും, പ്രിയഹിതംച=പ്രിയമായും ഹിതമായുമിരിക്കുന്നതുമായ, വാക്യം=വചനവും, സ്വാധ്യായാഭ്യസനംച ഏവ=വേദം ആവർത്തിച്ചു ശീലിക്കുന്നതും, വാങ്മയം=വാഗ്രൂപമായ, തപഃഉച്യതേ=തപസ്സെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

വാചികമായ തപസ്സിന്റെ സ്വരൂപം:—കേൾക്കുന്നവക്കു ദുഃഖം ജനിപ്പിക്കാതിരിക്കത്തക്കവിധം മൃദുവായും സത്യമായും, പ്രിയത്തെയും ഹിതത്തെയും ജനിപ്പിക്കുന്നതുമായ വാഗുച്ചാരണവും കിഴക്കോട്ടോ വടക്കോട്ടോ നോക്കിയിരുന്നും പവിത്രം ധരിച്ചും ശ്രദ്ധാഭ

ക്തിപൂർവ്വം വേദം ആവർത്തിച്ച് ശീലിക്കുന്നതും ഭഗവൽസ്തോത്രനാമകീർത്തനാദികൾ ചെയ്യുന്നതും വാക്കുകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന തപസ്സാണെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അപരുഷം, സത്യം, പ്രിയം, ഹിതം എന്ന നാലു ഗുണങ്ങളും പൂർണ്ണമായില്ലാത്ത വചനം തപസ്സാകയില്ല. ആകയാൽ മോക്ഷാർത്ഥികൾ സംസാരിക്കുന്നതിൽ ഇതു നാലും സമ്പൂർണ്ണമായിരിക്കേണം. കർമ്മയജ്ഞത്തെക്കാൾ ശ്രേഷ്ഠമായ ബ്രഹ്മയജ്ഞം—(വേദാദ്ധ്യയനസ്തോത്രനാമസങ്കീർത്തനപുരാണപാനാദികൾ) വാങ്മയതപസ്സിലുൾപ്പെടും എന്നു ധരിക്കേണം.

16. മനഃ പ്രസാദഃ സൌമ്യത്വം മൌനമാത്മവിനിഗ്രഹഃ
ഭാവസംശുദ്ധിരിത്യേതത്തപോമാനസമുച്യതേ.

മനഃപ്രസാദഃ=മനസ്സിനെ വിഷയങ്ങളിൽനിന്നു പിൻവലിച്ച് ഏകാഗ്രമാക്കുക, സൌമ്യത്വം=ക്രൂരതയില്ലായ്മ, മൌനം=സഗുണമോ നിർഗ്ഗുണമോ ആയ ബ്രഹ്മധ്യാനം, ആത്മവിനിഗ്രഹഃ=വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവേശിക്കുന്ന മനസ്സിന്റെ നിരോധം, ഭാവസംശുദ്ധിഃ=രാഗാദിവികാരസ്പർശമില്ലാതെ അന്തഃകരണത്തെ ചളിയില്ലാത്തവിധം ആക്കുക, ഇതിഏതത്=എന്ന ഇത്, മാനസംതപഃ ഉച്യതേ=മനസ്സുകൊണ്ടു ചെയ്യുന്ന തപസ്സെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

മാനസികതപഃസ്വരൂപം:— വിഷയങ്ങളിൽനിന്നു വേർപെടുത്തിട്ടു വികാരമൊന്നുമില്ലാതെ മനസ്സിനെ ഒന്നിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുന്നതാണ് മനഃപ്രസാദം എന്നത്. ഉപകാരം ചെയ്തവൻ, അപകാരം ചെയ്തവൻ എന്ന ഭേദവിചാരമില്ലാതെ മനസ്സിനെ ഏകനിലയിൽ നിർത്തുന്നതാണ് സൌമ്യത്വം. ക്രൂരതയില്ലായ്മയെന്നു സാരം. മൌനം എന്നതിന്നു വാക്കിനെ അടക്കൽ എന്നുമാത്രം അർത്ഥമല്ല. സഗുണമായ രാമകൃഷ്ണാദിരൂപത്തെയൊ നിർഗ്ഗുണമായ സച്ചിദാനന്ദബ്രഹ്മത്തെയോ ധ്യാനിക്കുക. അതിനുവേണ്ടി വാക്കിനെ അടക്കുക എന്നതാണ് മൌനം. അങ്ങിനെയല്ലെങ്കിൽ വാഗുച്ചരിക്കാത്ത മൃഗാദികളും മൌനവ്രതമുള്ളവരെന്നു വരാമെല്ലൊ. മനസാ പലതും വിചാരിക്കയും ചിലപ്പോൾ ചിലക്കാവിചാരങ്ങളെ അടക്കാൻ വയ്യാതെ കയ്യ്യാംഗങ്ങളാലോ എഴുതീട്ടോ മററ വല്ല വിധത്തിലൊ വെളിപ്പെടുത്തുന്ന മൌനവ്രതക്കാരുണ്ടെങ്കിൽ അവരുടെ ആ കഷ്ടപ്പാടു ഒരു തപസ്സാകയില്ല. വിഷയങ്ങളിൽ പ്രവേശിക്കുന്ന താഴ്ന്ന മനസ്സിനെ ദോഷദൃഷ്ട്യാ ഉയൻ മനസ്സുകൊണ്ടുതന്നെ അടക്കുന്നതാണ് ആത്മവിനിഗ്രഹം. കാര്യാദികളെ ഏതൊന്നുകൊണ്ടു വിചാരിക്കുന്നുവോ അന്തർഭാഗത്തുള്ള ആ കരണമാണ് ഭാവം എന്നു പറയപ്പെടുന്നത്:—അന്തഃകരണം:—മനസ്സ് എന്നു സാരം. അതിൽ രാഗദ്വേഷാദിദോഷങ്ങൾ സ്പർശിക്കാതിരിക്കത്തക്കവിധം പരിശുദ്ധി വരുത്തുന്ന പരിശ്രമത്തിന്റെ ഫലത്തെയാണ് ഭാവസംശുദ്ധി എന്നു പറഞ്ഞിരിക്കുന്നത്. ഈവിധത്തിൽ എല്ലാം മനസ്സിനെ ആക്കിത്തീക്കുവാനുള്ള പരിശ്രമത്തെ മാനസീകതപസ്സെന്നു മഹർഷിമാർ പറയുന്നു.

17. ശ്രദ്ധയാ പരയാ തപ്തം തപസ്തത്ത്രിവിധം നരൈഃ
അഫലാകാംക്ഷിഭിര്യുക്തൈഃ സാത്വികം പരിചക്ഷതേ.

യുക്തൈഃ=ഏകാഗ്രചിത്തന്മാരും, അഫലാകാംക്ഷിഭിഃ=ഫലം ആഗ്രഹിക്കാത്തവരുമായ, നരൈഃ=മനുഷ്യരാൽ, പരയാശ്രദ്ധയാ=അത്യന്തം ശ്രദ്ധയോടുകൂടെ, തപ്തം=തപിക്കപ്പെട്ടതായ, ത്രിവിധംതത്തപഃ=മൂന്നവിധത്തിലുള്ള ആ തപസ്സ്, സാത്വികം=സത്വഗുണകാര്യമാണെന്നു, പരിചക്ഷതേ=പറയുന്നു.

മുമ്പെ പറഞ്ഞതായ കായികം, വാചികം, മാനസികം എന്ന മൂന്നുവിധമായ തപസ്സും സത്വാദിഗുണങ്ങൾനിമിത്തം മൂന്നുവിധത്തിലായിരിക്കുമെന്നു പറയുന്നു:—പരമേശ്വരനിൽ ഭക്തിയുക്തന്മാരും അതിനാൽ ഇതരഫലത്തെ ആഗ്രഹിക്കാത്തവരുമായ മനുഷ്യരാൽ അതിശ്രദ്ധയോടുകൂടെ ആചരിക്കപ്പെടുന്ന ആ മൂന്നുവിധമായ തപസ്സും സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ സാത്വികമെന്നു പറയുന്നു.

18. സൽകാരമാനപൂജാർത്ഥം തപോദംഭേനചൈവയത്
ക്രിയതേതദിഹപ്രോക്തം രാജസംചലമധ്രുവം.

സൽകാര=സ്തുതിക്കായിട്ടും, മാന=ബഹുമാനത്തിന്നായിട്ടും, പൂജാൎത്ഥം=പൂജ്യത്വം സിദ്ധിപ്പാനായിട്ടും, ദംഭേനച=വേഷഭാഷാദികളെ പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടും, യത് തപഃക്രിയതേ=യാതൊരു തപസ്സ ചെയ്യപ്പെടുന്നുവോ, തത്=അത്, ഇഹ=ഇവിടെമാത്രം, അധ്രുവം=സ്ഥിരമായതല്ല, ചലം=ക്ഷണികം, രാജസം=രജോഗുണകാൎയ്യമെന്ന്, പ്രോക്തം=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

“നല്ലൊരാളം, വിദ്വാൻ, യോഗ്യൻ” എന്നിങ്ങിനെ അന്യന്മാർ തന്നെ സ്തുതിക്കേണം. തന്നെ കാണുന്നവർ എഴുനീല്ക്കുക മുതലായ കൎമ്മങ്ങളാൽ ബഹുമാനിക്കേണം. ഗന്ധം, പുഷ്പം ദക്ഷിണ മുതലായവ തനിക്കു മററുള്ളവർ സമൎപ്പിച്ചു പൂജിക്കേണം. വേഷഭാഷാദികളായ ആഡംബരങ്ങളെക്കൊണ്ടു താൻ പൂജ്യനാണെന്നു ഇതരന്മാരായ പലരെയും ധരിപ്പിക്കേണം, എന്നിപ്രകാരം വിചാരങ്ങളോടുകൂടി യാതൊരു തപസ്സാചരിക്കുന്നുവോ അതിന്റെ ഫലം, ഈ ലോകത്തിൽ മാത്രം സിദ്ധിക്കും. ദേഹമാത്രോപയോഗിയാകയാൽ അതിന്നു സ്ഥിരതയില്ല. അതു മാത്രമല്ല,അല്പസമയത്തുമാത്രം അല്പസുഖമേ അതിൽനിന്നനുഭവപ്പെടുന്നുള്ളു. അതിനാൽ ആ തപസ്സ് രജോഗുണകാൎയ്യമാണെന്നു മഹൎഷിമാർ പറയുന്നു.

19. മൂഢഗ്രാഹേണാത്മനോയൽ പീഡയാ ക്രിയതേ തപഃ
പരസ്യോൽസാദനാൎത്ഥംവാ തത്താമസമുദാഹൃതം.

മൂഢഗ്രാഹേണ=മൂഢബുദ്ധിനിമിത്തവും, ആത്മനഃ പീഡയാ=കായക്ലേശത്തോടുകൂടെയും, പരസ്യ=ശത്രുവിന്റെ, ഉൽസാദനാൎത്ഥംവാ=നാശത്തിന്നായിട്ടോ, യത് തപഃക്രിയതേ=യാതൊരു തപസ്സ ചെയ്യപ്പെടുന്നുവോ, തത്=അത്, താമസം=തമോഗുണപ്രയുക്തമാണെന്നു, ഉദാഹൃതം=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

കാൎയ്യം അകാൎയ്യം എന്ന തിരിച്ചറിവില്ലാതിരിക്കെ ഞാൻ ബുദ്ധിമാനെന്ന ഭാവത്തോടുകൂടെയോ, ശരീരത്തെ ക്ലേശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടോ ശത്രു നശിക്കേണം എന്ന സങ്കല്പത്തോടുകൂടെ അതിന്നായിട്ടുള്ള ആഭിചാരകൎമ്മം ചെയ്തുകൊണ്ടോ യാതൊരു തപസ്സ ചെയ്യുന്നുവോ ആ തപസ്സ തമോഗുണം നിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ഇങ്ങിനെ സത്വാദിഗുണങ്ങൾ നിമിത്തം തപസ്സ മൂന്നുവിധത്തിലാണെന്നു കാണിച്ചു. മോക്ഷാൎത്ഥി സാത്വിക തപസ്സമാത്രമേ അനുഷ്ഠിക്കാവൂ, എന്നു ധരിപ്പിക്കുകയാണിതിന്റെ പ്രയോജനം.

20. ദാതവ്യമിതിയദ്ദാനം ദീയതേഽനുപകാരിണേ
ദേശേകാലേച പാത്രേച തദ്ദാനം സാത്വികം മതം.

ദാനത്തിന്റെ ത്രൈവിധ്യം കാണിക്കുന്നു:—കൊടുക്കേണ്ടതാവശ്യം. എപ്പോഴെങ്കിലും ഏതെങ്കിലും വിധത്തിൽ ഉപകാരംചെയ്ത ഒരുവന്ന് ആ ഉപകാരത്തിന്റെ ഓൎമ്മവെച്ചുകൊണ്ടു അവന്നുകൊടുക്കുന്നുവെങ്കിൽ അതു ദാനമല്ല എന്ന അറിവോടുകൂടെ ഗംഗാതീരം, കാശി, രാമേശ്വരം മുതലായ പുണ്യസ്ഥലങ്ങളിൽവെച്ചും, സദാചാരനിഷ്ഠൻ, കുടുംബി,ദരിദ്രൻ എന്നിങ്ങിനെയുള്ള സൽപാത്രത്തിലും ഗ്രഹണം, സംക്രാന്തി മുതലായപുണ്യകാലങ്ങളിലും പ്രതിഫലം കാംക്ഷിക്കാതെ സമൎപ്പിക്കുന്ന അന്നം_വസ്ത്രം, ധനം, ഗൃഹം എന്നിവ സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ദാനമാണെന്നു നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

21. യത്തുപ്രത്യുപകാരാൎത്ഥം ഫലമുദ്ദിശ്യവാ പുനഃ
ദീയതേച പരിക്ലിഷ്ടം തദ്രാജസ മുദാഹൃതം.

പ്രത്യുപകാരാൎത്ഥം=പ്രത്യുപകാരത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ടോ, ഫലംഉദ്ദിശ്യവാ=ഫലത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടോ, പരിക്ലിഷ്ടം=അധികം ക്ലേശിച്ചിട്ടോ, യത് തു ദീയതേ=യാതൊരു ദാനംചെയ്യപ്പെടുന്നുവോ, തത്=അത്, രാജസം=രജോഗുണകാൎയ്യമെന്ന്, ഉദാഹൃതം=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

പ്രത്യുപകാരത്തിന്നായിട്ടോ, ഫലകാംക്ഷയോടുകൂടെയോ, സന്മനസ്സില്ലാതെ ക്ലേശിച്ചുകൊണ്ടോ ചെയ്യുന്നദാനം രജോഗുണകാൎയ്യമാണെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

22. അദേശകാലേയദ്ദാനമപാത്രേഭ്യശ്ച ദീയതേ
അസൽകൃതമവജ്ഞാതം തത്താമസമുദാഹൃതം.

അദേശകാലേ=ദേശം, കാലം നോക്കാതെയും, അസൽകൃതം=സൽക്കരിക്കാതെയും, അവജ്ഞാതം=അവമാനിച്ചുകൊണ്ടും, അപാത്രേഭ്യഃച=അർഹനല്ലാത്തവന്നായ്ക്കൊണ്ടും, യത് ദാനം=യാതൊരുദാനം, ദീയതേ=നൽകപ്പെടുന്നുവോ, തത് താമസം=അത് തമോഗുണകാര്യമെന്നു, ഉദാഹൃതം=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ദേശം, കാലം, പാത്രം എന്നിവനോക്കാതെ എപ്പോഴെങ്കിലും ഏതെങ്കിലും. സ്ഥലത്തിൽവെച്ച് അർഹതയില്ലാത്ത ആൾക്കെങ്കിലും അർഘ്യപാദ്യാദികൾകൊണ്ടു പൂജിക്കാതെയും നിന്ദാവാക്കുകൾ പറഞ്ഞവരെ അവമാനിച്ചുകൊണ്ടും സമർപ്പിക്കുന്ന ദാനം തമോഗുണപ്രയുക്തമാണെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

23. ഓം തൽ സദിതി നിർദ്ദേശോ ബ്രഹ്മണസ്ത്രിവിധഃ സ്മൃതഃ
ബ്രാഹ്മണാസ്തേന വേദാശ്ച യജ്ഞാശ്ച വിഹിതാഃ പുരാ.

"ഓം" "തത്" "സത്" ഇതി=ഓം തത് സത് എന്ന്, ബ്രഹ്മണഃ=ബ്രഹ്മത്തിൻെറ, നിർദ്ദേശഃ=പേർ ത്രിവിധഃ=മൂന്നുവിധമാകുന്നു, തേന=ആ നാമംകൊണ്ട്, ബ്രാഹ്മണാഃ=ബ്രാഹ്മണരും, വേദാഃ=വേദങ്ങളും, യജ്ഞാഃച=യാഗങ്ങളും, പുരാ=സൃഷ്ട്യാദിയിൽ, വിഹിതാഃ=നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ദേശം, കാലം, പാത്രം, ദ്രവ്യം, മന്ത്രം, തന്ത്രം എന്നിവയുടെ സ്വരൂപം അറിയാതെ ചെയ്യുന്ന കർമ്മങ്ങൾക്കൊന്നും സൽഫലമില്ലെന്നാണെല്ലോ നിശ്ചയിച്ചത്. എല്ലാവക്കും എല്ലാം അറിഞ്ഞുചെയ്വാൻ സാധിക്കുകയുമില്ല. അതിനാൽ വേദോക്തകർമ്മങ്ങളിൽ ഏപ്പെട്ടുന്നതു നിഷ്ഫലം എന്നശങ്കയെ പരിഹരിപ്പാൻ മന്ത്രതന്ത്രാദികൾനിമിത്തം സംഭവിക്കുന്ന വൈഗുണ്യം-ഗുണമില്ലായ്മയെ- തീർക്കുവാനുപായം ഉപദേശിക്കുന്നു:— "ഓം" "തത്" "സത്" എന്ന മൂന്നും ബ്രഹ്മവാചകമാകുന്നു. ബ്രഹ്മത്തിൻെറ പേരാകുന്നു. "ഓമിതിബ്രഹ്മ" "തത്"ത്വമസി. "സ"ദേവ സൌമ്യ എന്ന ശ്രുതിവാക്യങ്ങളിൽ ഉദ്ദാലകൻ മുതലായ മഹർഷിമാർ ബ്രഹ്മവാചകങ്ങളായിട്ടു ആ മൂന്നു പദങ്ങളെ ഉപയോഗിച്ചിട്ടുണ്ട്. ആ വാചകങ്ങളെ ഉച്ചരിച്ചുകൊണ്ട് തപസ്സ്, ദാനം, യജ്ഞം എന്ന കർമ്മങ്ങളെ അവസാനിപ്പിക്കേണം എന്നാൽ കർമ്മം സൽഫലത്തെ ജനിപ്പിക്കും. ആ മൂന്നു നാമങ്ങളിൽനിന്നാണ് സൃഷ്ട്യാരംഭത്തിൽ ബ്രാഹ്മണരും ഋഗാദിവേദങ്ങളും ശ്രൌതസ്മാർത്താദികർമ്മങ്ങളും ഉണ്ടായിരിക്കുന്നത്. ആകയാൽ ആ നാമത്രയത്തിൻെറ പരിശുദ്ധിയും മാഹാത്മ്യവും എത്രയാണെന്നു ആക്കും നിശ്ചയിപ്പാൻ കഴികയില്ല. ആ ഓരോ പദത്തിൻെറ ഉച്ചാരണവും സർവ്വപാപങ്ങളും നശിപ്പാനുള്ള മഹൽപ്രായശ്ചിത്തമാകുന്നു. ശ്രദ്ധാഭക്തിപൂർവ്വം കർമ്മങ്ങളെ നടത്തുകയും ഈ മന്ത്രാക്ഷരങ്ങളെ സമഗ്രമായോ ഓരോന്നായിട്ടോ ഉച്ചരിക്കയും ചെയ്താൽ കർമ്മങ്ങളിൽനിന്നു സൽഫലം ലഭിക്കും.

24. തസ്മാദോമിത്യുദാഹൃത്യ യജ്ഞദാന തപഃക്രിയാഃ
പ്രവർത്തന്തേ വിധാനോക്താഃ സതതം ബ്രഹ്മവാദിനാം.

തസ്മാത്=അതുകൊണ്ട്, ഓം ഇതി ഉദാഹൃത്യ=ഓം എന്നുച്ചരിച്ചിട്ട്, ബ്രഹ്മവാദിനാം=ബ്രാഹ്മണരുടെ വിധാനോക്താഃ=വിധ്യുക്തങ്ങളായ, യജ്ഞദാനതപഃ ക്രിയാഃ=യജ്ഞം ദാനം തപസ്സ് എന്ന ക്രിയകൾ, സതതം=സമ്പൂർണ്ണമാകുംവണ്ണം, പ്രവർത്തന്തേ=പ്രകർഷേണ ചെയ്യപ്പെടുന്നു.

നാമത്രയത്തെ ഉപയോഗിക്കേണ്ടതെങ്ങിനെയെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—മുമ്പു പറഞ്ഞ നാമത്രയം ബ്രഹ്മവാചകവും അതീവശുദ്ധികരവും ആയതുകൊണ്ടു കർമ്മാരംഭത്തിലും അവസാനത്തിലും ഓം എന്നുച്ചരിച്ചിട്ടു വേദങ്ങളുടേയും വേദാർത്ഥങ്ങളുടേയും മഹിമയും രഹസ്യവും അറിഞ്ഞിരിക്കുന്ന ബ്രാഹ്മണർ ചെയ്യുന്ന വിധ്യുക്തങ്ങളായ യജ്ഞദാനാദികളായ സകല ക്രിയകളും അശ്രദ്ധകൊണ്ടോ അംഗവൈകല്യംകൊണ്ടോ സംഭവിക്കാവുന്ന സകല ദോഷങ്ങളും നീങ്ങി സമ്പൂർണ്ണഫലപ്രദങ്ങളായിട്ടു തന്നെ ഭവിക്കുന്നു. പ്രണവോപയോഗത്തെയാണ് ഇവിടെ സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നത്.

25. തദിത്യനഭിസന്ധായ ഫലം യജ്ഞതപഃക്രിയാഃ
ദാനക്രിയാശ്ചവിവിധാഃ ക്രിയന്തേ മോക്ഷകാംക്ഷിഭിഃ.

മോക്ഷകാംക്ഷിഭിഃ=മോക്ഷം ആഗ്രഹിക്കുന്നവരാൽ, ഫലം=ഫലത്തെ, അനഭിസന്ധായ=സങ്കല്പിക്കാതെ, തത് (ഇതി ഉദാഹൃത്യ)=തത് എന്നുച്ചരിച്ചിട്ട്, യജ്ഞദാനതപഃ ക്രിയാഃ=യജ്ഞം, ദാനം, തപസ്സ് എന്ന ക്രിയകളും, വിവിധാഃ ദാനക്രിയാഃ ച=പലവിധ ദാനകർമ്മങ്ങളും, ക്രിയന്തേ=ചെയ്യപ്പെടുന്നു.

തച്ഛബ്ദപ്രയോഗത്തെ പറയുന്നു:—മോക്ഷംമാത്രം കാംക്ഷിക്കുന്നവരാൽ ഫലസങ്കല്പംകൂടാതെ—ചിത്തശുദ്ധിക്കുവേണ്ടി മാത്രം ഈശ്വരാർപ്പണബുദ്ധിയോടുകൂടെ "തത്" എന്ന പദത്തെ ഉച്ചരിച്ചിട്ടു (ഉദാഹൃത്യ എന്ന പദം മുമ്പേത്തെ ശ്ലോകത്തിൽനിന്നിവിടെയും എടുക്കണം) യജ്ഞം, ദാനം, തപസ്സ് എന്ന കർമ്മങ്ങളും മററു പലവിധ ദാനകർമ്മങ്ങളും ചെയ്യപ്പെടുന്നു.

26. സൽഭാവേ സാധുഭാവേ ച സദിത്യേ തൽ പ്രയുജ്യതേ
പ്രശസ്തേ കർമ്മണി തഥാ സച്ഛബ്ദഃ പാർത്ഥ യുജ്യതേ.

സൽഭാവേ=ഉണ്ട് എന്ന അർത്ഥത്തിലും, സാധുഭാവേ ച=നല്ലത് എന്ന അർത്ഥത്തിലും, തഥാ പ്രശസ്തേകർമ്മണി=അപ്രകാരം പ്രശസ്തമായ കർമ്മത്തിലും, പാർത്ഥ!=ഹേ പൃഥാപുത്ര!, സച്ഛബ്ദഃ=സത് എന്ന പദം, പ്രയുജ്യതേ=ഉപയോഗിക്കപ്പെടുന്നു.

"ഓം" "തത്" എന്ന രണ്ടു പദങ്ങളുടെ ഉപയോഗത്തെ പറഞ്ഞശേഷം "സത്" എന്ന ശബ്ദത്തിന്റെ ഉപയോഗത്തെ പറയുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! സൽഭാവത്തിൽ സച്ഛബ്ദത്തെ ഉപയോഗിക്കും:—എല്ലാം ബ്രഹ്മംതന്നെ എന്നു പറയേണ്ടതായ അവസരത്തിൽ എല്ലാം സത്തുതന്നെയെന്നു പറയും. സതഃ=സത്തിന്റെ, ഭാവഃ=ഉണ്മയെ കാണിപ്പാൻ സത് എന്ന പദപ്രയോഗം മതി എന്നു സാരം. അല്ലെങ്കിൽ ഉള്ളതായ വസ്തുവിനെ കാണിപ്പാൻ—ദേവദത്തനു പുത്രനുണ്ട്. യജ്ഞദത്തനു ധനമുണ്ട് എന്നും മററും കാണിപ്പാൻ സത്തെന്നുപയോഗിക്കും. സദ്വൃത്തതയെ കാണിപ്പാൻ—സാധു—നല്ലത് എന്ന അർത്ഥത്തിലും സച്ഛബ്ദത്തെ ഉപയോഗിക്കും. അതുപോലെ കർമ്മത്തിന്റെ ശ്രേഷ്ഠതയെ കാണിപ്പാൻ സൽകർമ്മം എന്നും ഉപയോഗിക്കും. ഇങ്ങിനെ സത് എന്ന ശബ്ദത്തിന്റെ പ്രയോഗം ലോകത്തിലും വേദത്തിലും പ്രകാരഭേദത്തേയും ശുദ്ധിയേയും കാണിപ്പാനുപയോഗിക്കും. "സദേവ സൌമ്യേദം" ഇത്യാദി വൈദികപ്രയോഗം; "സൽകർമ്മേദം=ഇതു സൽകർമ്മം; സൽപുരുഷോയം=ഇവൻ സൽപുരുഷൻ" ഇത്യാദി ലൌകികപ്രയോഗം, എന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം.

27. യജ്ഞേ തപസി ദാനേ ച സ്ഥിതിഃ സദിതി ചോച്യതേ
കർമ്മ ചൈവ തദർത്ഥീയം സദിത്യേവാ ഭിധീയതേ.

യജ്ഞേ=യജ്ഞത്തിലും, തപസി=തപസ്സിലും, ദാനേ=ദാനത്തിലും, സ്ഥിതിഃ=അവസ്ഥാനം—ഏർപ്പെടുക എന്ന നില, സത് ഇതി ഉച്യതേ=സത്തെന്നു പറയപ്പെടുന്നു, തദർത്ഥീയം കർമ്മ ച=അവനു—ഈശ്വരനു—വേണ്ടീട്ടുള്ള കർമ്മവും, സത് ഇതി ഏവ=സത്തെന്നുതന്നെ, അഭിധീയതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

യജ്ഞാദിശ്രൌതകർമ്മത്തിലും തപസ്സുമുതലായ ശാരീരാദികർമ്മത്തിലും കന്യാദാനം മുതലായ ശുഭകർമ്മത്തിലും ഏർപ്പെടുമ്പോൾ അശ്രദ്ധാദിദോഷങ്ങൾ നേരിടാതിരിപ്പാൻ സത്തായി ഭവിക്കേണം—നന്നായി കലാശിക്കേണം—എന്ന പ്രാർത്ഥനാർത്ഥത്തിലും സച്ഛബ്ദത്തെ ഉപയോഗിക്കും. തദർത്ഥീയം എന്നതിലെ തത് എന്ന പദത്തിന്നു ലോകത്തിലും ശാസ്ത്രത്തിലും പ്രസിദ്ധനായിരിക്കുന്ന പരമേശ്വരൻ എന്നർത്ഥം ഗ്രഹിക്കേണം. അപ്പോൾ ഈശ്വരപ്രസാദലാഭത്തിന്നായിക്കൊണ്ടുള്ള ഏതൊരു കർമ്മവും—ദുഷ്ടനിഗ്രഹശിഷ്ടപരിപാലനാദി സകല കർമ്മങ്ങളും—അവയുടെ ബാഹ്യസ്വരൂപം ഏതുവിധത്തിലായിരുന്നാലും ആന്തരാർത്ഥത്തിൽ അതിനേയും സത്തെന്നുതന്നെ പറയും.

28. അശ്രദ്ധയാ ഹുതം ദത്തം തപസ്തപ്തം കൃതം ച യത്
അസദിത്യുച്യതേ പാർത്ഥ! ന ച തൽ പ്രേത്യ നോ ഇഹ.

അശ്രദ്ധയാ=ശ്രദ്ധയില്ലായ്മയോടുകൂടെ, ഹുതം=ഹോമിക്കപ്പെട്ടതും, ദത്തം=ദാനംചെയ്യപ്പെട്ടതും, തപസ്തപ്തം=തപസ്സുചെയ്യപ്പെട്ടതും, കൃതം ച യത്=ചെയ്യപ്പെട്ട ഏതൊന്നും, അസത്=

നിഷ്ഫലംതന്നെ, തത്=അത്, പ്രേത്യന=മരിച്ചതിന്നുശേഷമില്ല, നോ ഇഹ=ഈലോകത്തിലുമില്ല.

ശാസ്ത്രവിധിയിലും സദാചാരത്തിലും ഉത്തമവിശ്വാസമില്ലാതെ ശ്രൌതസ്മാൎത്തകൎമ്മങ്ങളിൽ അഗ്നിയിൽ ഹോമിക്കുക, അന്നാദിദാനം ചെയ്യുക, തപസ്സാചരിക്കുക, സ്തോത്രമന്ത്രജപാദ്യന്യകൎമ്മങ്ങൾ ചെയ്യുകയെന്നതെല്ലാം നിഷ്ഫലംതന്നെ. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ഭക്തിശ്രദ്ധാസഹിതമല്ലാത്തതായ ഏതൊരുകൎമ്മവും പരലോകസുഖത്തിന്നു കാരണമാകുന്നതുമാകയില്ല. ഈഹലോകത്തിലും സുഖാവഹമല്ല. ദേവന്മാരും ശിഷ്ടന്മാരും സ്വീകരിക്കാത്തതായ ആവക കൎമ്മങ്ങൾകൊണ്ടു യാതൊരു ഫലവുമില്ല. ഓമിത്യാദിമന്ത്രോച്ചാരണംകൊണ്ടും അവ സൽഫലപ്രദങ്ങളാകയില്ലെന്നഭിപ്രായം. ഓമിത്യാദിമന്ത്രോച്ചാരണംകൊണ്ടു വൈകല്യം നീങ്ങുമെന്നല്ലെ നിശ്ചയിച്ചത്, ഇപ്പോൾ അതിന്നു വിപരീതം പറയുന്നത് പൂൎവ്വാപരവിരുദ്ധമല്ലെ എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ശ്രദ്ധാഭക്തിസഹിതം ചെയ്യുന്ന കൎമ്മങ്ങളിലും പലവിധത്തിൽ വൈകല്യം നേരിടും. ആ ദോഷം നീങ്ങാൻ ഓമിത്യാദിമന്ത്രോച്ചാരണം കാരണമാകും. അശ്രദ്ധാപൂൎവ്വം നടത്തുന്ന കൎമ്മത്തിന്നു ഒരുവിധത്തിലും സാൽഗുണ്യം സിദ്ധിക്കയില്ലെന്നറിഞ്ഞുകൊള്ളേണം. ശ്രദ്ധാരഹിതന്നു ഓമിത്യാദിമന്ത്രത്തിലും ശ്രദ്ധയുണ്ടാകയില്ലെല്ലൊ; പിന്നെയെങ്ങിനെ ഫലം സിദ്ധിക്കും. ആയതുകൊണ്ടു ശ്രദ്ധയെത്രയും ആവശ്യം. അതില്ലാതെ വന്നു കൎമ്മത്തിൽനിന്നു സൽഫലം ലഭിക്കയില്ല, എന്നു സാരം.

ഇതി ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതാ സൂപനിഷൽസു ബ്രഹ്മവിദ്യായാം യോഗശാസ്ത്രേ
ശ്രീകൃഷ്ണാൎജ്ജുനസംവാദേ ശ്രദ്ധാത്രയവിഭാഗയോഗോനാമ സപ്തദശോദ്ധ്യായഃ സമാപ്തഃ.
ശുഭമസ്തു.

ഓം നമോഭഗവതേ വാസുദേവായ

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിൽ 18-ാംഅദ്ധ്യായം.

അൎജ്ജുന ഉവാച=അൎജ്ജുനൻ ചോദിച്ചു.

1. സന്ന്യാസസ്യ മഹാബാഹോ! തത്വമിച്ഛാമി വേദിതും
ത്യാഗസ്യച ഹൃഷീകേശ പൃഥക്കേശി നിഷൂദന!

സന്ന്യാസസ്യ=സന്ന്യാസശബ്ദത്തിൻെറയും, ത്യാഗസ്യ=ത്യാഗശബ്ദത്തിൻെറയും, പൃഥക്‌തത്വം=വേവ്വെറെയുള്ള അൎത്ഥത്തെ, വേദിതും=അറിവാനായ്ക്കൊണ്ടു, ഇച്ഛാമി=ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നു.

സൎവ്വോപനിഷൽസാരമായ ഗീതാശാസ്ത്രത്തിലടങ്ങീട്ടുള്ള സാരാംശത്തെ ക്രോഡീകരിച്ചുംകൊണ്ടു ഒരദ്ധ്യായത്തിൽ കാണിപ്പാൻ കരുണാലുവായ ഭഗവാൻ 18-ാംഅദ്ധ്യായം ആരംഭിക്കുന്നു:—ഹേ മഹാപുരുഷ! ഹേ ഹൃഷീകേശ! ഹേ കേശിനിഷൂദന! നിന്തിരുവടിയിൽനിന്നുതന്നെ സന്ന്യാസശബ്ദാൎത്ഥത്തിന്നും ത്യാഗശബ്ദാൎത്ഥത്തിന്നും തമ്മിലുള്ള ഭേദം എന്താണെന്നറിവാൻ ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നു. ബ്രഹ്മചൎയ്യം, അഹിംസാ എന്ന പദങ്ങൾക്ക് സന്ന്യാസികളെയും ഗൃഹസ്ഥന്മാരെയും സംബന്ധിച്ചിട്ടു ഭിന്നാൎത്ഥങ്ങളുള്ളതുപോലെസന്ന്യാസത്യാഗശബ്ദങ്ങൾക്കുമുള്ള വിഭിന്നാൎത്ഥനിൎണ്ണയം അറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്നുവെന്നു സാരം.

ശ്രീഭഗവാനുവാച.

2. കാമ്യാനാം കൎമ്മണാം ന്യാസം സന്ന്യാസം കവയോ വിദുഃ
സൎവ്വകൎമ്മഫലത്യാഗം പ്രാഹുസ്ത്യാഗം വിചക്ഷണാഃ.

കാമ്യാനാം കൎമ്മണാം=കാമ്യങ്ങളായ കൎമ്മങ്ങളുടെ, ന്യാസം=പരിത്യാഗത്തെ, സന്ന്യാസം=സന്ന്യാസമാണെന്നു, കവയഃ=ചില വിദ്വാന്മാർ, വിദുഃ=അറിയുന്നു, വിചക്ഷണാഃ=ചില പ

ണ്ഡിതന്മാർ, സർവ്വകർമ്മഫലത്യാഗം=എല്ലാ കർമ്മങ്ങളുടെയും, ഫലത്തെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു, ത്യാഗം=ത്യാഗമാണെന്നു, പ്രാഹുഃ=പറയുന്നു.

ശ്രീഭഗവാനരുൾചെയ്തു.

"പുത്രകാമോയജേത" പുത്രനെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ അതിന്നായിട്ടു പ്രജാപതിയെക്കുറിച്ചു് യജിക്കേണം. "സ്വർഗ്ഗകാമോയജേത" സ്വർഗ്ഗത്തെ ആഗ്രഹിക്കുന്നവൻ ഇന്ദ്രനെക്കുറിച്ചു യജിക്കേണം എന്നിങ്ങിനെ ഓരോ കാംക്ഷകളെ സാധിപ്പിക്കുവാൻ വിധിച്ചിട്ടുള്ള കർമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതാണ് മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ഗൃഹസ്ഥാശ്രമിയുടെ സന്ന്യാസം എന്നു ചില വിദ്വാന്മാർ അറിയുന്നു. മററുചില പണ്ഡിതന്മാർ കാമ്യങ്ങളും കാമ്യങ്ങളല്ലാത്ത നിത്യനൈമിത്തികങ്ങളുമായ സകല കർമ്മങ്ങളുടെയും ഫലത്തെ മാത്രം പരിത്യജിക്കുന്നതാണ്, ഗൃഹസ്ഥാശ്രമിയുടെ സന്ന്യാസം. വിഹിതകർമ്മത്യാഗമല്ല; ഫലത്യാഗം മാത്രമാണ് സന്ന്യാസം എന്നു പറയുന്നു.

നിത്യകർമ്മങ്ങൾക്കു ഫലമില്ലെന്നാണെല്ലോ ശ്രുതിമതം. അപ്പോൾ നിത്യകർമ്മങ്ങളുടെയും ഫലത്തെ ഉപേക്ഷിക്കേണം എന്നു പറയുന്നത് ബ്രഹ്മചാരി ഭാര്യയെ ഉപേക്ഷിക്കേണം എന്നു പറയുന്നതുപോലെയല്ലെയോ. ഇല്ലാത്ത ഒന്നിനെ എങ്ങിനെ ഉപേക്ഷിക്കും എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. അഗ്നിഹോത്രാദിനിത്യകർമ്മങ്ങൾക്കും പുണ്യഫലമുണ്ടെന്ന് "അഗ്നിഹോത്രാവിധാനേനയൽ പുണ്യഫലമാപ്നുയാത്" എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ശ്രുതിവാക്യങ്ങൾ കാണിക്കുന്നു. അന്തഃകരണപരിശുദ്ധി നിത്യകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന പുണ്യഫലമാകുന്നു. അതുനിമിത്തമാണ് ആത്മജ്ഞാനാധികാരം സിദ്ധിക്കുന്നതു്. അങ്ങിനെയുള്ള ഫലാഭിസന്ധികൂടാതെതന്നെ നിത്യകർമ്മം ചെയ്യുന്നതാണ് സർവ്വകർമ്മഫലത്യാഗം. ഗൃഹാശ്രമികൾ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ വിഹിതകർമ്മങ്ങളെ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതാണ് സന്ന്യാസം. സർവ്വകർമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതല്ലെന്നാണ് മററുചിലരുടെ മതം എന്നു സാരം.

3. ത്യാജ്യം ദോഷവദിത്യേകേ കർമ്മപ്രാഹുർമ്മനീഷിണഃ
യജ്ഞദാനതപഃകർമ്മ ന ത്യാജ്യമിതിചാപരേ.

ഏകേമനീഷിണഃ=ചില വിദ്വാന്മാർ, ദോഷവത് കർമ്മ=വേദനിഷിദ്ധമായ കർമ്മം, ത്യാജ്യം=ത്യജിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യംഎന്നു, പ്രാഹുഃ=പറയുന്നു, യജ്ഞദാനതപഃകർമ്മ=യജ്ഞം ദാനം തപസ്സ് എന്ന കർമ്മം, ന ത്യാജ്യം=ത്യജിക്കത്തക്കതല്ല, ഇതിചഅപരേ=എന്നും വേറെ ചിലർ പറയുന്നു.

സന്ന്യാസം ത്യാഗം എന്ന രണ്ടു പദങ്ങൾക്കും മതഭേദംനിമിത്തം കാമ്യകർമ്മത്യാഗംസന്ന്യാസമെന്നും സർവ്വകർമ്മഫലത്യാഗം ത്യാഗമെന്നുമാണ്, അർത്ഥം എന്നു ആദ്യത്തെ രണ്ടു മന്ത്രങ്ങൾകൊണ്ടു് പ്രതിപാദിച്ചു. ഇനിയും വേറെചില പണ്ഡിതന്മാരുടെ അഭിപ്രായാനുസരണം ത്യാഗശബ്ദത്തിന്റെ മറെറാരുവിധമായ അർത്ഥത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു:—ചില വിദ്വാന്മാർ വേദത്താൽ നിഷേധിക്കപ്പെട്ടത് എന്ന ദോഷമുള്ള കർമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കേണം എന്നു പറയുന്നു. ഉദാഹരണം "നകലഞ്ജം ഭക്ഷയേത്" "ന സുരാംപിബേത്" "കഞ്ചാവു ഭക്ഷിക്കരുത്" "മദ്യപാനം ചെയ്യരുത്" എന്നിങ്ങിനെ നിഷിദ്ധകർമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതുതന്നെ ത്യാഗശബ്ദാർത്ഥം. കാമ്യകർമ്മത്യാഗമോ കർമ്മഫലത്യാഗമോ ത്യാഗശബ്ദാർത്ഥമല്ല. കാമ്യകർമ്മങ്ങളും സൽകർമ്മങ്ങളും ദുർഗ്ഗതിയേയോ ദുഷ്ടയോനിപ്രാപ്തിയേയോ ജനിപ്പിക്കുന്നില്ലാത്തതുകൊണ്ടു അവയെ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതില്ല. നിർദ്ദോഷങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ സ്വീകരിക്കേണം "യാന്യനവദ്യാനികർമ്മാണി താനിസേവ്യാനി" എന്ന വിധിയുമുണ്ടു്. യജ്ഞം, ദാനം, തപസ്സ് എന്ന കർമ്മങ്ങൾ ഉപേക്ഷിച്ചുകൂടാഎന്നാണ് വേറേ ചിലരുടെ അഭിപ്രായം. ഒരുദിവസം നാമം ജപിക്കാതെയും മൂന്നുദിവസം സന്ധ്യാവന്ദനം ചെയ്യാതെയും പന്ത്രണ്ടുദിവസം അഗ്നിഹോത്രം ചെയ്യാതെയും ഇരിക്കുന്ന ബ്രാഹ്മണൻ നാലു വേദങ്ങൾ പഠിച്ചവനായിരുന്നാൽകൂടെ ശൂദ്രനായിഭവിച്ചുവെന്ന് വേദസിദ്ധാന്തവുമുണ്ടു് "ഏകാഹം ജപഹീനസ്തു സന്ധ്യാഹീനോ ദിനത്രയം ദ്വാദശാഹമനഗ്നിശ്ച ശൂദ്രഏവ ന സംശയഃ" എന്നാണ് സ്മൃതിവചനം. അതുകൊണ്ടു ഗൃഹസ്ഥനെ ഉദ്ദേശിച്ചുപയോഗിക്കുന്ന

സന്ന്യാസശബ്ദം മുഖ്യാർത്ഥത്തെ–സർവ്വകർമ്മസന്ന്യാസത്തെ കാണിക്കുന്നില്ല–പിന്നെയോ ഗൌണാർത്ഥത്തെ കാണിക്കുന്നു. വിഹിതകർമ്മങ്ങളെ അനുഷ്ഠിക്കേണം. അതുതന്നെ ഗൃഹസ്ഥൻെറ സന്ന്യാസം എന്നാണ് ചിലരുടെ മതം. ഇങ്ങിനെ മതഭേദങ്ങളെ കാണിച്ചശേഷം ഭഗവാൻ ശ്രീകൃഷ്ണപരമാത്മാ സ്വമതത്തെ പറവാനാരംഭിക്കുന്നു.

4. നിശ്ചയം ശൃണുമേ തത്ര ത്യാഗേ ഭരതസത്തമ
ത്യാഗോഹി പുരുഷവ്യാഘ്ര ത്രിവിധഃ സംപ്രകീർത്തിതഃ

തത്രത്യാഗേ=ആ ത്യാഗത്തിൽ, മേ നിശ്ചയം=എൻെറ നിശ്ചയത്തെ, ശൃണു=കേട്ടുകൊൾക, ഭരതസത്തമ! പുരുഷവ്യാഘ്ര=അല്ലേയോ ഭരതകുലത്തിൽ ജനിച്ചവരിൽ അത്യന്തം ശ്രേഷ്ഠനായ പുരുഷശ്രേഷ്ഠ, ത്യാഗഃഅപി=ത്യാഗവും, ത്രിവിധഃ=മൂന്നുവിധത്തിൽ, സംപ്രകീർത്തിതഃ=ഒന്നായി പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

ബഹുവിധത്തിൽ ഓരോപണ്ഡിതന്മാർ വികല്പിച്ചിരിക്കുന്നതും നീ അറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്നതുമായ ത്യാഗം എന്ന പദത്തിനു ഞാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന അർത്ഥം എന്താണെന്നു എന്നിൽനിന്നുതന്നെ നീ കേട്ടുകൊൾക. ഹേ ഭരതസത്തമ! ഹേ പുരുഷവ്യാഘ്ര! ത്യാഗം തന്നെ മൂന്നുവിധത്തിലാണെന്നു സ്പഷ്ടമായി പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ബുദ്ധിമാന്മാർക്കും ത്യാഗശബ്ദാർത്ഥം എളുപ്പത്തിൽ ധരിപ്പാൻ കഴിയുന്നതല്ല. അതുകൊണ്ടു വേദകർത്താവായ ഞാൻ തന്നെ ആ പദത്തിൻെറ രഹസ്യാർത്ഥം നിന്നോടുപറയാം, ശ്രദ്ധയാകേട്ടുകൊൾക.

5. യജ്ഞദാനതപഃകർമ്മ നത്യാജ്യം കാര്യമേവ തത്
യജ്ഞോ ദാനം തപശ്ചൈവ പാവനാനി മനീഷിണാം.

യജ്ഞം=യാഗം, ദാനം=അർത്ഥസമർപ്പണം, തപഃ=സ്വാധ്യായം, നത്യാജ്യം=ഉപേക്ഷിക്കത്തക്കതല്ല, തത്=അത്, കാര്യം ഏവ=ചെയ്യേണ്ടതുതന്നെ, യജ്ഞഃ ദാനം തപഃച=യജ്ഞവും ദാനവും തപസ്സും, മനീഷിണാം=വിദ്വാന്മാരുടെ, പാവനാനി ഏവ=ശുദ്ധിയെ വരുത്തുന്നവ തന്നെ.

ശ്രുതിയും സ്മൃതിയും കല്പിക്കുന്നയജ്ഞം സൽപാത്രത്തിൽ അർത്ഥസമർപ്പണം എന്ന ദാനം അധ്യയനസ്വരൂപമായ തപസ്സ് എന്ന കർമ്മം മോക്ഷേച്ഛുവായ ഗൃഹസ്ഥൻ വിരക്തനാണെന്നിരിക്കിലും ത്യജിക്കരുത്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ആ മൂന്നുവിധകർമ്മങ്ങൾ വിദ്വാന്മാരുടെ ജന്മാന്തരസിദ്ധങ്ങളായ സർവ്വദുരിതങ്ങളെയും നശിപ്പിച്ച് അന്തഃകരണശുദ്ധിയെ ജനിപ്പിക്കുന്നവയാകുന്നു. അപ്പോൾമാത്രമേ പരമാത്മസാക്ഷാൽകാരയോഗ്യത സിദ്ധിക്കയുള്ളു.

6. ഏതാന്യപിതു കർമ്മാണി സംഗം ത്യക്ത്വാ ഫലാനിച
കർത്തവ്യാനീതി മേ പാർത്ഥ നിശ്ചിതം മത മുത്തമം.

അപിതു=എന്നാൽ, ഏതാനി കർമ്മാണി=ഈ കർമ്മങ്ങൾ, സംഗം=കാമത്തെയും, ഫലാനിച=ഫലങ്ങളെയും, ത്യക്ത്വാ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട്, കർത്തവ്യാനി ഇതി=ചെയ്യപ്പെടേണ്ടവയെന്ന്, മേ നിശ്ചിതം മതം=എൻെറ നിശ്ചിതാഭിപ്രായം, പാർത്ഥ!=ഹേ അർജ്ജുന! ഉത്തമം=ഉൽകൃഷ്ടം.

എന്നാൽ ആ കർമ്മങ്ങളെചെയ്യേണ്ടതെങ്ങിനെയെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—യജ്ഞം, ദാനം, തപസ്സ് എന്ന ഈ നിത്യകർമ്മങ്ങളിൽ കാമവും ഫലാഭിസന്ധിയും കൂടാതെ ചെയ്യേണം എന്നാണെൻെറ നിശ്ചിതാഭിപ്രായം. നിത്യകർമ്മം ചെയ്യാതിരുന്നാൽ ഉണ്ടാകുന്ന പ്രത്യവായം എന്ന ദോഷം ബാധിക്കുകയില്ല. ഫലകാംക്ഷയില്ലാത്തതുകൊണ്ടു സ്വർഗ്ഗാദിലോകപ്രാപ്തി, പുണ്യം ക്ഷയിക്കുമ്പോൾ ഭൂലോകത്തിലേക്ക് മടങ്ങിവരവ് എന്ന ദോഷവുമില്ല. അന്തഃകരണശുദ്ധി ഹേതുക്കളാകയാൽ അഭീഷ്ടമുക്തിസാധകമായ ജ്ഞാനമുണ്ടാവാൻതക്കതായ അന്തഃകരണശുദ്ധി സിദ്ധിക്കയുംചെയ്യും. അതുകൊണ്ടു മുമ്പേ പറഞ്ഞ പക്ഷാന്തരങ്ങളെക്കാൾ എൻെറ ഈ അഭിപ്രായം ഉൽകൃഷ്ടമാകുന്നു.

7. നിയതസ്യതു സന്ന്യാസഃ കർമ്മണോ നോപപദ്യതേ
മോഹാത്തസ്യ പരിത്യാഗ സ്താമസഃ പരികീർത്തിതഃ.

നിയതസ്യ=നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ട, കർമ്മണഃ=കർമ്മത്തിന്റെ സന്ന്യാസഃ=പരിത്യാഗം, ന ഉപപദ്യതേ=യുക്തമല്ല, മോഹാത്=അവിവേകംനിമിത്തം, തസ്യ=അതിന്റെ, പരിത്യാഗഃ=ഉപേക്ഷണം, താമസഃ=തമോഗുണകാര്യമെന്ന്, പരികീർത്തിതഃ=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

സ്വാനിശ്ചയത്തെ പറഞ്ഞശേഷം വിരക്തനല്ലാതിരിക്കുന്ന മുമുക്ഷു കർമ്മത്തെ തീരെ ഉപേക്ഷിച്ചുകൂടാ എന്നു കാണിപ്പാൻ "ത്യാഗം" മൂന്നുവിധം എന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ ഭഗവാൻ വിവരിക്കുന്നു:—ശ്രുതിസ്മൃതികളാൽ നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന സന്ധ്യോപാസനം അഗ്നിഹോത്രം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള നിത്യകർമ്മങ്ങളെ കാമ്യകർമ്മങ്ങളെയെന്നപോലെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു ശരിയല്ല. നിത്യകർമ്മംകൊണ്ട് അന്തഃകരണം ശുദ്ധമാകുകയെന്ന സൽഫലം സിദ്ധിക്കും. ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതിനാൽ പാപമുണ്ടെന്നും "അകരണേ പ്രത്യവായഃ സ്യാത്" എന്ന വേദവചനം സിദ്ധാന്തിക്കുന്നതിനാൽ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതു യുക്തമല്ലെന്നഭിപ്രായം. കർമ്മരഹസ്യമറിയാതെയും നന്നായി നിരൂപണം ചെയ്യാതെയും പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽ ദോഷബുദ്ധിനിമിത്തം ഉപേക്ഷിച്ചുവെങ്കിൽ അതിനെകുറിച്ചുള്ള അഭിപ്രായം പറയുന്നു:—ചെയ്യേണ്ടതും ചെയ്യാതിരിക്കേണ്ടതും തിരിച്ചറിവില്ലായ്മയാകുന്ന അവിവേകംനിമിത്തം നിത്യകർമ്മങ്ങളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനെ തമോഗുണം നിമിത്തമുണ്ടായ അജ്ഞാനത്തിന്റെ ഫലമാണെന്നു സജ്ജനങ്ങൾ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ആവിധത്തിലുള്ള നിത്യകർമ്മപരിത്യാഗം സമുചിതമല്ലെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

8. ദുഃഖമിത്യേവ യൽ കർമ്മകായക്ലേശ ഭയാത്ത്യജേൽ
സകൃത്വാ രാജസം ത്യാഗം നൈവത്യാഗഫലം ലഭേത്.

യൽകർമ്മ=യഥോക്തമായ കർമ്മം, ദുഃഖം ഇതി=ദുഃഖകരം എന്ന വിചാരത്താൽ, കായക്ലേശഭയാൽ=ശരീരക്ലേശത്തിൽനിന്നുണ്ടായ ഭയംനിമിത്തം, യഃ ത്യജേത്=യാതൊരുവൻ ഉപേക്ഷിക്കുന്നുവോ, സഃ=അവൻ, രാജസംത്യാഗം കൃത്വാ രജോഗുണകാര്യമായ ത്യാഗത്തെ ചെയ്തിട്ട്, ത്യാഗഫലം ന ഏവലഭേത്=ത്യാഗഫലത്തെ പ്രാപിക്കയില്ല, നിശ്ചയം.

രജോഗുണകാര്യമായ ത്യാഗത്തിന്റെ ലക്ഷണം പറയുന്നു:—മുമ്പെ പറഞ്ഞതായ നിത്യകർമ്മം ചെയ്യേണ്ടതാണെന്ന അറിവുണ്ട്. പക്ഷേ അതെല്ലാം ചെയ്വാൻ ശരീരകഷ്ടം നന്നെയുണ്ട് എന്ന ഭയത്താൽ ചെയ്യാതെ വിട്ടിരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ശരീരത്തിലുള്ള രാഗമാണതിന്നു കാരണം. രാഗമാകട്ടെ രജോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ ആ ത്യാഗം രാജസമാകുന്നു. അങ്ങിനെ ത്യജിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ചിത്തശുദ്ധി ജന്യമായ ജ്ഞാനമൊ, തൽഫലമായ മോക്ഷമൊ, സിദ്ധിക്കയില്ല. പിന്നെയൊ, തന്നെത്താൻ വഞ്ചിക്കുന്നതായ രാജസത്യാഗത്തിന്നനുഗുണമായ വിഹിതകർമ്മത്യാഗപാപഫലംതന്നെ സിദ്ധിക്കും. സുഖത്തിൽനിന്നു സുഖം കിട്ടുകയില്ല. സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനക്ലേശത്തെ സഹിക്കുന്നവന്നു മാത്രമേ പുരുഷാർത്ഥപ്രാപ്തി രൂപമായ സുഖം സിദ്ധിക്കയുള്ളുവെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

9. കാര്യമിത്യേവ യൽകർമ്മ നിയതം ക്രിയതേഽർജ്ജുന!
സംഗം ത്യക്ത്വാ ഫലംചൈവ സത്യാഗഃ സാത്വികോമതഃ.

കാര്യം ഇതി ഏവ=ചെയ്യേണ്ടതാണെന്ന വിചാരത്താൽ മാത്രം, യത് നിയതംകർമ്മ=യാതൊരു നിത്യകർമ്മം, സംഗം ഫലം ച=അഭിനിവേശത്തേയും ഫലത്തേയും, ത്യക്ത്വാ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട, ക്രിയതെ=ചെയ്യപ്പെടുന്നു, സഃ ത്യാഗഃ=ആ ത്യാഗം, സാത്വികഃ=സത്വഗുണകാര്യമെന്ന്, മതഃ=സമ്മതം.

സാത്വികത്യാഗലക്ഷണം:—ശ്രുതിസ്മൃതികൾ കല്പിച്ചിരിക്കുന്ന കർമ്മം ചെയ്യേണ്ടതാണെന്ന വിചാരത്താൽ മാത്രം ഹേ അർജ്ജുന! ഞാൻ കർത്താവെന്ന ഭാവവും ഫലം കിട്ടേണമെന്ന സങ്കല്പവും കൂടാതെ യാതൊരുവനാൽ ചെയ്യപ്പെടുന്നുവോ അവന്റെ ആ ത്യാഗം സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ താമസരാജസത്യാഗങ്ങളെക്കാൾ ഉൽകൃഷ്ടമാകുന്നുവെന്നാണ് ശാസ്ത്രസജ്ജനാഭിപ്രായം. ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടുള്ള പാപം ബാധിക്കുന്നില്ല. സങ്കല്പിക്കാത്തതുകൊണ്ടു ഫലം സിദ്ധിക്കാതെയും വരുന്നില്ല. ഗംഗാദിപുണ്യനദീസ്നാനാവസരത്തിൽ ഞാൻ പുണ്യവാനാകേണം എന്നു സങ്കല്പിക്കാത്തതുകൊണ്ടു അവൻ ശുദ്ധനാകാതെ വരുന്നില്ല. അഗ്നിയെന്നെ തപിപ്പിക്കേണം എന്നു സങ്കല്പിക്കാതിരുന്നാലും അഗ്നി തപി

പ്പിക്കും. അതുപോലെ നിത്യകർമ്മത്തിന്നുള്ള അന്തഃകരണശുദ്ധിരൂപമായ ഫലം സങ്കല്പിക്കാതെതന്നെ സിദ്ധിക്കും. നിത്യകർമ്മത്തിന്നു ഫലമില്ലെന്നു വിചാരിക്കുന്നതു ശരിയല്ല. മോക്ഷത്തിന്നു കാരണമായ ആത്മസ്വരൂപത്തെ ഗ്രഹിപ്പാനുള്ള അന്തഃകരണശുദ്ധിരൂപമായ ഫലം അതിന്നുണ്ട്. ആ ഫലം എനിക്കു സിദ്ധിക്കേണമെന്നോ അതിന്നായിട്ടു ഞാൻ നിത്യകർമ്മം ചെയ്യുന്നുവെന്നോ വിചാരിക്കേണ്ടതായ ആവശ്യമില്ല എന്നാണ് സംഗത്തെയും ഫലത്തെയും ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു ചെയ്യേണം എന്നതിന്റെ സാരം.

10. നദ്വേഷ്ട്യകുശലം കർമ്മ കുശലേ നാനുഷജ്ജതേ
ത്യാഗീ സത്വസമാവിഷ്ടോ മേധാവീ ഛിന്നസംശയഃ.

ത്യാഗീ=ത്യാഗനിഷ്ഠൻ, സത്വസമാവിഷ്ടഃ=പരിശുദ്ധാന്തഃകരണനായിട്ട്, മേധാവീ=ബുദ്ധിമാനും, ഛിന്നസംശയഃ=സംശയമില്ലാത്തവനുമായിട്ടു, അകുശലംകർമ്മ=കുശലമല്ലാത്ത കർമ്മത്തെ, ന ദ്വേഷ്ടി=ദ്വേഷിക്കുന്നില്ല, കുശലേ=കുശലത്തിൽ, ന അനുഷജ്ജതെ=ആസക്തനാകുന്നതുമില്ല.

താമസം രാജസം സാത്വികം എന്ന മൂന്നുവിധ ത്യാഗങ്ങളെ പറഞ്ഞശേഷം സാത്വികത്യാഗത്തിന്റെ ഫലം പറയുന്നു:—സാത്വികത്യാഗനിഷ്ഠയോടുകൂടെ അനേക ജന്മങ്ങളിൽ യജ്ഞദാനതപഃകർമ്മങ്ങളാൽ ഭഗവാനെ ആരാധിച്ചവന്റെ അന്തഃകരണം ചളിയററ കണ്ണാടിപോലെ പരിശുദ്ധമായിരിക്കും. അപ്പോൾ അനിഷ്ടഫലം ജനിപ്പിക്കുന്നവയാണ് കാമ്യനിഷദ്ധകർമ്മങ്ങൾ. അതുകൊണ്ടവയെ വർജിക്കേണം എന്ന ദ്വേഷഭാവമോ സൽഫലത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നവയാണ് യജ്ഞാദിനിത്യകർമ്മങ്ങൾ. അതുകൊണ്ടവയെ വിട്ടുകളയാതെ യനുഷ്ഠിക്കേണമെന്നോ വിചാരമുണ്ടാകയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അന്തഃകരണപരിശുദ്ധിനിമിത്തം അവൻ ആത്മസ്വരൂപത്തെ കരതലാമലകംപോലെഅറിഞ്ഞതിനാൽ കുശലാകുശലകർമ്മങ്ങളോടു ആത്മാവായ തനിക്കുസംബന്ധമില്ല. നിത്യനും സംഗരഹിതനുമായ ചിദ്രൂപൻ താൻ എന്ന അനുഭവമുണ്ടായതിനാൽ സകല സംശയങ്ങളും തീൎന്നു. സഞ്ചിതം, ആഗാമി, വർത്തമാനം എന്ന മൂന്നുവിധ കർമ്മങ്ങളോടു ആത്മാവിന്നു ചേർച്ചയുണ്ടോ ഇല്ലയോ? കർത്തൃത്വം, ഭോക്തൃത്വം എന്ന ലക്ഷണത്തോടുകൂടിയ സംസാരം ആത്മാവിന്നോ അനാത്മാവിന്നോ എന്നിങ്ങിനെ ഇതുവരെ ഉണ്ടായിരുന്ന സകല സംശയങ്ങളും സൂര്യോദയത്തിൽ അന്ധകാരമെന്നപോലെ നിശ്ശേഷം നശിക്കും. അതുകൊണ്ടു അവൻ സർവകർമ്മങ്ങളിൽനിന്നും വിട്ടിരിക്കുന്നവനായിരിക്കും. അഥവാ കർമ്മം ചെയ്യുന്നുവെങ്കിലോ ഗുണം എന്ന ഭാവം നിമിത്തമോ ചെയ്യാതിരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ചെയ്യുന്നതു ദോഷമാണെന്ന വിചാരത്താലോ അല്ല. പിന്നെയോ ബാലകൻ എന്നപോലെ ചിലപ്പോൾ ചിലതു ചെയ്യും. ചിലപ്പോൾ ഒന്നും ചെയ്യാതെയുമിരിക്കും എന്നുമാത്രം. അതു ഗുണമോ ദോഷമോ എന്ന വിചാരത്താലല്ലെന്നാണ് ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തവും മഹാത്മാക്കളുടെ അനുഭവവും. ബഹുജന്മങ്ങളിൽ സാത്വികത്യാഗനിഷ്ഠയോടുകൂടെ ഈശ്വരനെ ആരാധിച്ചതിന്റെ ഫലമായിട്ടാണീനില കിട്ടുന്നത്. അതുകൊണ്ടു സുവിരക്തനല്ലാത്ത മുമുക്ഷു സാത്വികത്യാഗിയായിട്ടു സ്വധർമ്മമായ നിത്യകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ സർവ്വേശ്വരനെ ആരാധിക്കേണം എന്നുറപ്പിച്ചു സുവിരക്തനായാൽ അതന്നിഷ്ഠനായിത്തന്നെയിരുന്നുവെന്നുവരും അവനെകുറിച്ചു വേദം ശാസിക്കുന്നില്ല. എന്ന ഭിപ്രായത്താലാണ് "സുവിരക്തനല്ലാത്തവൻ" എന്നു കാണിച്ചത്.

11. നഹി ദേഹഭൃതാ ശക്യം ത്യക്തും കർമ്മാണ്യ ശേഷതഃ
യസ്തു കർമ്മഫലത്യാഗീ സത്യാഗീത്യഭിധീയതേ.

ഹി=യാതൊന്നു ഹേതുവായിട്ടു, ദേഹഭൃതാ=ദേഹസ്വരൂപൻ ഞാൻ എന്ന ഭാവത്താൽ ദേഹത്തെ ഭരിക്കുന്നവനാൽ, അശേഷതഃ=സമസ്തങ്ങളായ, കർമ്മാണി=കർമ്മങ്ങളെ, ത്യക്തും=ഉപേക്ഷിപ്പാനായ്ക്കൊണ്ടു, ന ശക്യം=സാധ്യമല്ല, യഃ തു=യാതൊരുവനാകട്ടെ, കർമ്മഫലത്യാഗീ=കർമ്മഫലങ്ങളെ സങ്കല്പിക്കാതിരിക്കുന്നുവോ, സഃ ത്യാഗീ ഇതി=അവൻ ത്യാഗിയാണെന്നു, അഭിധീയതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളിൽ ആത്മഭാവമുള്ള ഏതൊരുവനും സകല കർമ്മങ്ങളെയും ത്യജിപ്പാൻ സാധിക്കയില്ല, എന്ന കാരണത്താൽ ഏതൊരുവൻ സാത്വികത്യാഗനിഷ്ഠയോടുകൂടെ നിത്യനൈമിത്തികകർമ്മങ്ങളെ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ഈശ്വരനിൽ സമർപ്പിക്കുന്നുവോ അവനെയാകട്ടെ ത്യാഗിയാണെന്നു ത്യാഗലക്ഷണവും തൽഫലവും അറിയുന്ന വിദ്വാന്മാർ പറയുന്നു. ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ സാക്ഷാത്തായറിഞ്ഞാൽ മാത്രമേ ദേഹാത്മഭാവത്തിൽനിന്നു മുക്തനാകയുള്ളു. അവനുമാത്രമേ സർവ്വകർമ്മത്യാഗത്തിൽ അധികാരമുള്ളു. സാത്വികത്യാഗനിഷ്ഠാപൂർവ്വകം ബഹുജന്മങ്ങളിൽ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ഈശ്വരനെ ആരാധിക്കാതെ അന്തഃകരണശുദ്ധിയും തന്നിമിത്തം ആത്മസ്വരൂപജ്ഞാനവും, തന്നിമിത്തം കർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വമില്ലാതിരിക്കുന്ന ആത്മസ്വരൂപനായിത്തന്നെയിരിക്കുക എന്ന മോക്ഷവും—ജീവന്മുക്തനില—സിദ്ധിക്കുകയില്ല. അങ്ങിനെ ആരാധിച്ചതിന്റെ ഫലമാണ് സർവ്വകർമ്മസന്യാസം. ദേഹാത്മഭാവമുള്ള അവിവേകിയായ മുമുക്ഷുവാകട്ടെ ശാസ്ത്രോക്തവിധിയെ അനുസരിച്ച് ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ ഈശ്വരപ്രീത്യർത്ഥം കർമ്മങ്ങളെയനുഷ്ഠിക്കുകതന്നെ വേണം, എന്നുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. താമസരാജസകർമ്മത്യാഗികളാകട്ടെ യഥാർത്ഥത്തിൽ ത്യാഗികളല്ല, അവരുടെ കർമ്മത്യാഗം ആഭാസമാണെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം.

12. അനിഷ്ടമിഷ്ടം മിശ്രംച ത്രിവിധം കർമ്മണഃ ഫലം
ഭവത്യത്യാഗിനാം പ്രേത്യ നതു സന്ന്യാസിനാം ക്വചിത്.

അനിഷ്ടം=പാപകർമ്മഫലം, ഇഷ്ടം=പുണ്യകർമ്മഫലം, മിശ്രംച=രണ്ടും കലൎന്ന കർമ്മഫലം, ഇതി=എന്ന്, കർമ്മണഃ ഫലം ത്രിവിധം=കർമ്മത്തിന്റെ ഫലം മൂന്നുവിധം, അത്യാഗിനാം=ത്യാഗികളല്ലാത്തവൎക്ക, പ്രേത്യ=മരണാനന്തരം, ഭവതി=ഉണ്ട്, സന്ന്യാസിനാംതു=സന്ന്യാസികൾക്കാകട്ടെ, ക്വചിത് ന=ഒരുകാലത്തിലുമില്ല.

താമസരാജസകർമ്മത്യാഗികൾ കാഴ്ചക്കുമാത്രം കർമ്മത്യാഗികളെന്നല്ലാതെ യഥാർത്ഥത്തിൽ അവർ കർമ്മികളും, സാത്വികകർമ്മത്യാഗികളാകട്ടെ കാഴ്ചക്കുമാത്രം കർമ്മമുള്ളവരും യഥാർത്ഥത്തിൽ അകർമ്മികളുമാണെന്നുറപ്പിച്ചശേഷം കർമ്മികൾക്കു കർമ്മഫലമുണ്ട്, അകർമ്മികൾക്കു കർമ്മഫലമില്ല എന്നു കാണിക്കുന്നു:—പാപം, പുണ്യം, മിശ്രം എന്ന മൂന്നുവിധം കർമ്മങ്ങൾ. പാപകർമ്മഫലം നരകപ്രാപ്തി, പുണ്യകർമ്മഫലം സ്വർഗ്ഗപ്രാപ്തി, മിശ്രകർമ്മഫലം മനുഷ്യലോകപ്രാപ്തി എന്ന മൂന്നുവിധം ഫലം താമസരാജസത്യാഗികൾ മരണാനന്തരം അനുഭവിക്കേണം. സാത്വികത്യാഗികളാകട്ടെ ഇഹത്തിലും പരത്തിലും കർമ്മഫലം ഒരുകാലത്തിലും അനുഭവിക്കാനവകാശികളല്ല. അവർ ഈശ്വരപ്രീതിക്കായി ചെയ്ത കർമ്മത്തിന്റെ ഫലമായ അന്തഃകരണശുദ്ധിനിമിത്തം അനുഭവപ്പെട്ട ആത്മജ്ഞാനാഗ്നിയിൽ സകല കർമ്മങ്ങളും വെന്തുപോയിരിക്കയാൽ കർമ്മംതന്നെ ഇല്ലെന്നുവന്നിരിക്കകൊണ്ടു ചുമരില്ല, ചിത്രവുമില്ല എന്ന ന്യായപ്രകാരം ഫലാനുഭവവും അവൎക്കില്ല. സംസാരബന്ധമുക്തിതന്നെ അവൎക്കുള്ള പരമഫലം. എന്ന് അർത്ഥാൽ സിദ്ധം.

13. പഞ്ചൈതാനി മഹാബാഹോ കാരണാനി നിബോധമേ
സാംഖ്യേ കൃതാന്തേ പ്രോക്താനി സിദ്ധയേ സർവ്വകർമ്മണാം.

കൃതാന്തേ=സ്പഷ്ടമാക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന നിശ്ചയത്തോടുകൂടിയ, സാംഖ്യേ=സാംഖ്യശാസ്ത്രത്തിൽ, സർവ്വകർമ്മണാം=എല്ലാ കർമ്മങ്ങളുടെ, സിദ്ധയെ=നിഷ്പത്തിക്കായ്ക്കൊണ്ടു, ഏതാനി പഞ്ചകാരണാനി=ഈ അഞ്ചുകാരണങ്ങൾ, പ്രോക്താനി=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, മഹാബാഹോ=ഹേ വീരപുരുഷ, മേ=എന്നിൽനിന്നു, നിബോധ=ധരിച്ചുകൊൾക.

ആത്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ച വിദ്വാന്മാരായ സന്ന്യാസികളും അകർമ്മികളാകയില്ല; എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ അവർ ശിഷ്യന്മാൎക്ക തത്വം ഉപദേശിക്കാറുണ്ട്. അതു പുണ്യകർമ്മമാണ്. സഞ്ചരിക്കുമ്പോഴോ മറ്റോ കാലടികളിലും മററും അകപ്പെടുന്ന ഉറുമ്പു മുതലായ പ്രാണികൾ നശിച്ചുവെന്നു വരും. അതറിയാതെചെയ്യുന്ന പാപകർമ്മം. അതുകൊണ്ടു

വക്കം അതാതുകർമ്മഫലം സംഭവിക്കയില്ലയോ? അപ്പോൾ "ന തു സന്ന്യാസിനാം ക്വചിത്" സന്ന്യാസികൾക്ക് ഒരുകാലത്തിലും കർമ്മമില്ല എന്നെങ്ങിനെ പറയും? എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—ശരിതന്നെ. ആവക കർമ്മങ്ങൾ ഉണ്ടെങ്കിലും ആ കർമ്മങ്ങളോടു സംബന്ധപ്പെടാതിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ സാക്ഷാത്തായറിഞ്ഞ് അതായിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്ന അവർ കർമ്മം ചെയ്യുന്നവരോ ഫലം അനുഭവിക്കുന്നവരോ അല്ല എന്നുപദേശിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്ന ശ്രീഭഗവാൻ കർമ്മങ്ങളുടെ സംഭവം ഏതുവിധത്തിലാണെന്നുള്ള രഹസ്യസംഗതിയെ പറയുന്നു:—ഹേ മഹാധീരനായ അർജ്ജുന! ചലനാത്മകമായ ഏതൊരു കർമ്മവും ഉണ്ടാകുന്നതിന്നു താഴെപറയുന്ന അഞ്ചുവിധ കാരണങ്ങളുണ്ടെന്നു സംശയവിപരീതഭാവനകൾക്കവകാശമില്ലാത്തവിധത്തിൽ സാംഖ്യം എന്ന വേദാന്തശാസ്ത്രത്തിൽ സിദ്ധാന്തിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതു സാധാരണ വിദ്വാന്മാർക്കുപോലും സുഗ്രഹമല്ലാത്തതിനാൽ ഞാൻ നിന്നോടു പറയാം. മനസ്സിരുത്തി കേട്ടു ധരിച്ചുകൊൾക.

14. അധിഷ്ഠാനം തഥാ കർത്താ കരണംച പൃഥഗ്വിധം
വിവിധാച പൃഥക്ചേഷ്ടാ ദൈവംചൈവാത്ര പഞ്ചമം.

അധിഷ്ഠാനം=ശരീരവും, തഥാകർത്താ=കർത്താവും, പൃഥഗ്വിധം കരണം=ഭിന്നങ്ങളായ ഇന്ദ്രിയസമൂഹവും, പൃഥക്=ഭിന്നവും, വിവിധാ=ബഹുപ്രകാരത്തിലുമിരിക്കുന്ന, ചേഷ്ടാ=വ്യാപാരവും ആകുന്നു, പഞ്ചമം തു=അഞ്ചാമത്തേതോ, ദൈവംഏവ=ദേവതാസമൂഹവുംതന്നെ.

മുമ്പെ പറഞ്ഞ അഞ്ചു കാരണങ്ങളേതെല്ലാം എന്നു കാണിക്കുന്നു:—ആദ്യമായിട്ടു സുഖദുഃഖങ്ങളെ അനുഭവിക്കേണ്ടതിന്നുള്ള വാസസ്ഥാനവും പ്രവൃത്തിക്കുള്ള ഉപകരണങ്ങളായ ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെ ആശ്രയവുമായ ശരീരമാകുന്ന അധിഷ്ഠാനം:—ആസ്പദം. ജീവന്റെ വാസഭവനം. പിന്നെ? ഞാൻ ചെയ്യുന്നവൻ അനുഭവിക്കുന്നവൻ എന്നിങ്ങിനെ അഭിമാനിക്കുന്ന വിജ്ഞാനാത്മാവാകുന്ന കർത്താവ്, ബുദ്ധിയിൽ പ്രതിഫലിച്ചിരിക്കുന്ന ചൈതന്യം എന്നു സാരം. ഉള്ളിലും പുറത്തും എന്ന ഭേദത്തിൽ പ്രവൃത്തിക്കുന്ന പലവിധത്തിലിരിക്കുന്ന ഇന്ദ്രിയഗ്രാമം:—കർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങൾ അഞ്ച്. ജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങൾ അഞ്ചുകൂടി പത്തും ബാഹ്യങ്ങൾ. മനസ്സ്, ബുദ്ധി എന്ന രണ്ടും ഉള്ളിലുള്ള ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ. ഇങ്ങിനെ പന്ത്രണ്ടു വിധത്തിലുള്ള കരണങ്ങൾ:—പ്രവൃത്തി നടത്താനുള്ള ഉളിമഴുവെന്നപോലെ നടക്കാനും എടുക്കാനും കൊടുപ്പാനും വിചാരിപ്പാനും നിശ്ചയിപ്പാനുമുള്ള ഉപകരണങ്ങളായ 12 ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ എന്നു സാരം. മേൽപ്പോട്ടു, കീഴ്പോട്ടു,നേരെ, വിലങ്ങത്തിൽ എന്നിങ്ങിനെ ബഹുവിധത്തിൽ ഭിന്നഭിന്നരീതിയിലുള്ള വ്യാപാരങ്ങൾക്കു കാരണങ്ങളായിരിക്കുന്ന പ്രാണാദി പത്തുവിധ വായുക്കൾനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വ്യാപാരമാകുന്ന ചലനാദിക്രിയകൾ. അധിഷ്ഠാനം, കർത്താ, കരണം, ചേഷ്ടാ എന്ന ഈ നാലും ശരിക്കു നിലനിന്നു അതാതിന്റെ ചുമതല നിർവഹിക്കേണ്ടതിന്നു അതാതിന്റെ നാഥസ്ഥാനം വഹിച്ച് ഒരോന്നിലും വസിക്കുന്ന ദേവതകൾതന്നെ അഞ്ചാമത്തേത്: ഏവകാരം ഇവയിൽനിന്നു വേറിട്ടിരിക്കുന്ന ആത്മാവല്ലെന്നുറപ്പിക്കുവാൻ വേണ്ടിട്ടാകുന്നുഉപയോഗിച്ചിരിക്കുന്നത്. കണ്ണിന്റെദേവതസൂര്യൻ. ശ്രോത്രദേവതാ ദിക്കുകൾ എന്നിങ്ങിനെ അതാതിന്ദ്രിയനിഷ്ഠകളായ ദേവതകളാണ് അതാതിന്ദ്രിയങ്ങളെ വ്യാപരിപ്പിക്കുന്നത്. അവരെയാണ് ദൈവം എന്ന ശബ്ദംകൊണ്ടു കാണിച്ചിരിക്കുന്നത്. ഇങ്ങിനെ അഞ്ചു കാരണങ്ങൾകൊണ്ടു സകല കർമ്മങ്ങളും നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുവെന്നു "പഞ്ചകാരണാനി" എന്ന വാക്യത്താൽ കിട്ടിയിരിക്കെ "ദൈവംചഏവ" എന്നതിലെ ഏവകാരത്തിന്റെ ആവശ്യം "ആത്മാവിന്നു" കർത്തൃത്വം ഇല്ലെന്നു ബലപ്പെടുത്തുവാനാണെന്നു നിസ്സംശയമായിട്ടു ധരിക്കേണം. ജ്ഞാനം ആത്മസ്വരൂപമാകയാൽ ആത്മാവിന്നു കർത്തൃത്വമില്ലെയോ എന്ന ചോദ്യത്തിന്നവകാശമുണ്ട്. പ്രകാശദാതാവായ സൂര്യന്നു മനുഷ്യവ്യാപാരത്തിൽ കർത്തൃത്വമില്ലാത്തതുപോലെ ജ്ഞാനദീപ്തിക്കാധാരമായ ആത്മാവു കർത്താവല്ലെന്നു ധരിക്കേണം. ബുദ്ധിഗതജ്ഞാനസ്വരൂപാഹങ്കാരംതന്നെ കർത്താവ്.

15. ശരീരവാങ്മനോഭിര്യൽ കർമ്മപ്രാരഭതേ നരഃ
ന്യായ്യംവാ വിപരീതംവാ പഞ്ചൈതേ തസ്യ ഹേതവഃ.

നരഃ=മനുഷ്യൻ, ശരീരവാങ്മനോഭിഃ=ദേഹം, വാക്, മനസ്സ് എന്നിവയാൽ,ന്യായ്യംവാ=വിധിപ്രകാരമോ, വിപരീതം വാ=നിഷേധിക്കപ്പെട്ടതോ ആയ, യത്കർമ്മ= യാതൊരു കർമ്മം, പ്രാരഭതേ=ആരംഭിക്കുന്നുവോ, തസ്യ=അതിന്നു, ഹേതവഃ=ഹേതുക്കൾ, ഏതേപഞ്ച= ഈ അഞ്ചാകുന്നു.

മുകളിൽ പറഞ്ഞതിനെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നു:— ബാഹ്യദൃഷ്ടികൊണ്ടു നോക്കുമ്പോൾ കർമ്മകർത്താവായി കാണപ്പെടുന്ന മനുഷ്യൻ ദേഹം വാക്ക് മനസ്സ് എന്ന മൂന്നുവിധ കരണങ്ങളെക്കൊണ്ടു വിധിപ്രകാരമുള്ള സൽകർമ്മമോ നിഷിദ്ധമായ പാപകർമ്മമോ ഏതൊന്നു ചെയ്യുന്നുവോ ആ സകലകർമ്മങ്ങളും സംഭവിക്കുന്നതിന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞ അധിഷ്ഠാനാദികളായ അഞ്ചുതന്നെ ഹേതുക്കൾ. ഇതുകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന സാരമെന്തെന്നാൽ;—പുരുഷൻെറ അദൃഷ്ടാനുസരണം സർവ്വകർമ്മങ്ങളും സംഭവിക്കുന്നു. പുണ്യപാപകർമ്മഫലങ്ങളെ അനുഭവിക്കുന്നു. കർമ്മങ്ങളെ ജനിപ്പിക്കുന്നതും ഫലങ്ങളെ അനുഭവിപ്പിക്കുന്നതും എല്ലാം അധിഷ്ഠാനാദികളിൽ അവസാനിക്കുന്നുവെന്നുള്ളതുതന്നെ.

16. തത്രൈവം സതി കർത്താരമാത്മാനം കേവലം തു യഃ
പശ്യത്യ കൃതബുദ്ധിത്വാ ന്ന സപശ്യതി ദുർമ്മതിഃ.

ഏവംസതി=ഇപ്രകാരമായിരിക്കേ, അകൃതാത്മായഃ=ബുദ്ധിശൂന്യനായ യാതൊരുവൻ, തത്ര= അതിൽ, കേവലം ആത്മാനം=നിർവിശേഷനായ ആത്മാവിനെ, കർത്താരം=കർത്താവാണെന്നു്, പശ്യതി=കാണുന്നുവോ, ദുർമ്മതിഃ=ദുഷിച്ചതിൽ ബുദ്ധിയോടുകൂടിയ: സഃ=അവൻ, ന പശ്യതി=കാണുന്നില്ല.

പ്രകൃതിതന്നെ കർമ്മം ചെയ്യുന്നുവെന്നു മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെ അനുസരിച്ചിവിടെയും പ്രകൃതികാര്യങ്ങളായ അധിഷ്ഠാനാദി പഞ്ചകങ്ങളാണ് സർവ്വ കർമ്മങ്ങളെയും നടത്തുന്നതെന്നുറപ്പിച്ചതിൻെറ ഫലം പറയുന്നു:—മുകളിൽ വിവരിച്ച വിധത്തിൽ ദേഹേന്ദ്രിയാദികൾ കർമ്മകർത്താക്കളായിരിക്കെ ദേഹാദികളോടു യാതൊരു വിധത്തിലും യാതൊരവസ്ഥയിലും സംബന്ധപ്പെടാതെയും കരണങ്ങളൊന്നുമില്ലാതെയും നിർവിശേഷനായിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ സൽഗ്ഗുരുവിൽനിന്നു ശ്രവിച്ചിട്ടും ശ്രുതിവാക്യങ്ങളിൽനിന്നു അഭ്യസിച്ചിട്ടുംകൂടെ ശരീരാദികളിൽ ബന്ധപ്പെടാതെയും കർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദി ധർമ്മവിശിഷ്ടനല്ലാതെയുമിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ പുണ്യപാപകർമ്മകർത്താവായിട്ടു യാതൊരുവൻ വിചാരിക്കുന്നുവോ 'അവൻെറ ശ്രവണമനനാദികൾ ബുദ്ധിയെ ശുദ്ധമാക്കീട്ടില്ലെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. അവൻെറ ബുദ്ധി ജനിച്ചും വളൎന്നും സർവ്വദാ വികാരപ്പെട്ടുംകൊണ്ടു നാശോന്മുഖമായിരിക്കുന്ന ദുഷിച്ച ശരീരേന്ദ്രിയാദികളിൽതന്നെ നില്ക്കുന്നു. അപ്രാകൃതനും ജന്മാദിവികാരങ്ങളോ ബന്ധമോക്ഷങ്ങളോ ഒന്നുമില്ലാതെ സർവാധാരനും സർവസാക്ഷിയും സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപനുമായ കേവലാത്മാവിൽ പ്രാകൃതങ്ങളായ അധിഷ്ഠാനാദി പഞ്ചകങ്ങളുടെ കർത്തൃത്വ ഭോക്തൃത്വാദി ധർമ്മങ്ങളെ ആരോപിച്ചിട്ടു ഞാൻ ചെയ്തു, ഞാനനുഭവിച്ചുവെന്നിങ്ങിനെ പറയുന്നതോ വിചാരിക്കുന്നതോ അബദ്ധമാകുന്നു. എന്നാൽ മൃതശരീരം യാതൊന്നും ചെയ്തുകാണുന്നില്ലെല്ലൊ. അപ്പോൾ ആത്മാവല്ലെ കർമ്മം ചെയ്യുന്നതെന്നുള്ള പലവിധ ശങ്കകളും ഉണ്ടാകാനവകാശമുണ്ടു. ആവക ശങ്കകളെ വെവ്വേറെ എടുത്തു കാണിച്ചു സമാധാനം ചെയ്തു സിദ്ധാന്തപക്ഷത്തെ കാണിക്കുമ്പോൾ ഈ വ്യാഖ്യാനം വിപുലമാകും. അതിനാൽ സാരംമാത്രം പറയാം:— ആത്മാവിൻെറ പ്രതിഫലനം ബുദ്ധിയിലുണ്ടാകുന്നു. ആ ആഭാസസഹിതമായ ബുദ്ധി ദേഹേന്ദ്രിയാദികളെ ഞാനെന്നഭിമാനിക്കുന്നു. ബുദ്ധിഗതചൈതന്യപ്രതിബിംബത്തിന്നു വിജ്ഞാനാത്മാവെന്നും അഹങ്കാരം എന്നും പേരുണ്ടു്. ഈ ആത്മാവാണ് കർത്താവും ഭോക്താവും. നിർവിശേഷനാകയാൽ ബുദ്ധ്യാദിസംബന്ധമില്ലാതിരിക്കുന്ന കൂടസ്ഥാസംഗചൈതന്യാത്മാവല്ല. കർമ്മകർത്താവും ഭോക്താവും, ബുദ്ധ്യാദി സകല പ്രകൃത്യംശങ്ങളും മൂലപ്രകൃതിയിൽ_അജ്ഞാനത്തിൽ_ലയിച്ചിരിക്കുന്ന സുഷുപ്ത്യവസ്ഥയിൽ കർമ്മങ്ങളൊന്നുമില്ലെന്നും ആത്മാവ് ആ അവസ്ഥയിൽ അജ്ഞാനസാക്ഷിയായും സുഖസ്വരൂപനായും വിളങ്ങുന്നുണ്ടെന്നും സാധാരണന്മാൎക്കുപോലും അറിവാൻ സാധിക്കുന്നതാകയാൽ ആത്മാവ് ഒരുകാലത്തിലും ഒരുവിധത്തിലുമുള്ള കർമ്മങ്ങളെയും ചെയ്യുന്നില്ല. സുഖദുഃഖാദിസംസാരബന്ധത്തിൽ

അകപ്പെട്ടിട്ടുമില്ല, എന്നു ഗുരുവിൽനിന്നും ശ്രുതിസ്മൃതികളിൽനിന്നും കേട്ടിട്ടും അതിനെ വിശ്വസിക്കാതെ പിന്നെയും ആത്മാവിൽ വിജ്ഞാനാത്മകൃതങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെ ആരോപിക്കുന്നവൻ ആരോ അവൻ അകൃതബുദ്ധിയും ദുർമ്മതിയുമാകുന്നു. ആട്ടമാട്ടുകളെ മേച്ചുനടക്കുന്ന പ്രാകൃതപുരുഷനെയല്ല ഭഗവാൻ അകൃതബുദ്ധി, ദുർമ്മതി എന്നു ശകാരിച്ചിരിക്കുന്നത് എന്നു ധരിക്കേണം. വളരെവളരെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്ന പൂർവ്വപക്ഷങ്ങളും അവയ്ക്കുള്ള സിദ്ധാന്തപക്ഷങ്ങളും എടുത്തുകാണിപ്പാനവകാശമുള്ള ഈ ഭാഗത്തെ ഈവിധം സംഗ്രഹിച്ചതിൽ ഞാൻ സ്വയമേവ അതൃപ്തനാണ്. ബഹുജനങ്ങൾക്കു രുചിക്കാതെ വരുമോ എന്ന ഭയത്താൽ ഇത്ര മതിയെന്നു വെക്കുന്നു.

17. യസ്യ നാഹം കൃതോ ഭാവോ ബുദ്ധിർയസ്യ നലിപ്യതേ
ഹത്വാപി സഇമാംല്ലോകാ ന്നഹന്തി ന നിബദ്ധ്യതേ.

യസ്യ=യാതൊരുവന്നു്, ന അഹംകൃതഃ ഭാവഃ=ഞാൻ ചെയ്തുവെന്ന ഭാവമില്ലയോ, യസ്യ ബുദ്ധിഃ=യാതൊരുവൻെറ ബുദ്ധി,നലിപ്യതേ=കർമ്മത്തോടു സംബന്ധിക്കപ്പെടുന്നില്ലയോ, സഃ=അവൻ, ഇമാൻ ലോകാൻ=ഈ ലോകങ്ങളെ, ഹത്വാപി=ഹനിച്ചുവെങ്കിലും, നഹന്തി=ഹനിക്കുന്നില്ല, ന നിബദ്ധ്യതേ=ബന്ധിക്കപ്പെടുന്നതുമില്ല.

കർത്താവല്ലാത്ത ആത്മാവിൽ കർമ്മം ആരോപിക്കുന്നവൻ വേദാന്തശ്രവണാദികൾ എത്രതന്നെ ചെയ്തിരുന്നാലും ആത്മസ്വരൂപം അറിയാത്ത ദുർമ്മതിതന്നെ എന്നുറപ്പിച്ചശേഷം ശ്രുത്യാചാര്യപ്രസാദലാഭത്താലും നിരന്തരശ്രവണമനനനിദിധ്യാസനാദികളാലും ആത്മതത്വമറിഞ്ഞതിനാൽ ആത്മാവ് അകർത്താവുതന്നെയെന്നറിഞ്ഞ സുമതിയും പണ്ഡിതനുമായ യാതൊരുവൻ ശരീരയാത്രക്കാവശ്യമായതോ അല്ലാത്തതോ ആയ യുദ്ധാദികാര്യങ്ങളിൽ ഏതൊരുവിധം കർമ്മം ചെയ്യുന്നതായാലും ആ കർമ്മം അവനെ ബന്ധിക്കുകയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ആത്മാവായ അവൻ കർത്താവല്ലാത്തതുകൊണ്ടുതന്നെ എന്ന സിദ്ധാന്തപക്ഷത്തെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു:—ഈശ്വരപ്രീത്യർത്ഥം ബഹുജന്മങ്ങളിൽ നടത്തിയ സാത്വികകർമ്മങ്ങൾനിമിത്തം ശുദ്ധാന്തഃകരണനായ യാതൊരുവന്നു ആത്മാവല്ലാത്ത ദേഹേന്ദ്രിയാദികളാൽ ആചരിക്കപ്പെടുന്ന കർമ്മങ്ങളിൽ ഞാൻ ചെയ്തുവെന്ന ഭാവമില്ലാതിരിക്കുന്നുവോ അവൻ ഈ ലോകത്തെത്തന്നെ യുദ്ധത്തിൽ സംഹരിച്ചാലും ആ കർമ്മത്തിൽ കർത്തൃത്വബുദ്ധിയില്ലാത്തവനാകയാൽ ആ കർമ്മങ്ങളുടെ ഫലം അവനെ ബന്ധിക്കുന്നില്ല. അറിയുന്നവൻ ആത്മാ. അറിയപ്പെടുന്ന വസ്തുക്കൾ ദേഹേന്ദ്രിയാദികൾ. അവയാൽ ചെയ്യപ്പെടുന്ന കർമ്മങ്ങളുടെ സാക്ഷിയായിട്ടു ജ്ഞാനാനന്ദസ്വരൂപനായ ആത്മാവു വിളങ്ങുന്നു. ആ ആത്മാവായിത്തന്നെയിരിക്കുന്നവൻ ജ്ഞാനി. ജ്ഞാനീത്വാത്മൈവമേമതം, എന്ന് മുമ്പെ പലഘട്ടങ്ങളിലും പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിനെ ശ്രുതിയുക്ത്യനുസാരേണ ഇവിടെ ഉപപാദിച്ചതായിട്ടു കണ്ടുകൊള്ളേണം.

18. ജ്ഞാനം ജ്ഞേയം പരിജ്ഞാതാ ത്രിവിധാ കർമ്മചോദനാ
കരണം കർമ്മ കർത്തേതി ത്രിവിധഃ കർമ്മസംഗ്രഹഃ.

ജ്ഞാനം=അറിവ്, ജ്ഞേയം=അറിയപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമായ വസ്തു, പരിജ്ഞാതാ=അറിയുന്നവൻ എന്ന ഭേദത്താൽ, കർമ്മചോദനാ=കർമ്മപ്രേരണാരൂപമായ വേദവിധി, ത്രിവിധാ=മൂന്നുവിധത്തിലാകുന്നു, കരണം=സാധനഭൂതമായ ദ്രവ്യാദി, കർമ്മ=യാഗാദി, കർത്താ=ചെയ്യുന്നവൻ എന്ന, ത്രിവിധഃ=മൂന്നുവിധം, കർമ്മസംഗ്രഹഃ=കർമ്മസ്വരൂപം.

നന്മതിന്മ എന്ന രൂപത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന സകല കർമ്മങ്ങളും നടത്തുന്നത് അധിഷ്ഠാനാദിപഞ്ചകമായിരിക്കേ ഞാൻ ചെയ്തുവെന്നഭിമാനിക്കുന്ന ദുർബ്ബുദ്ധിക്കു സംസാരബന്ധവും, അകർത്തൃത്വബുദ്ധിയുള്ള വിദ്വാനായ സുമതിക്കു ബന്ധമില്ലായ്മയും ഉറപ്പിച്ചശേഷം ആ പരിശുദ്ധജ്ഞാനം അന്തഃകരണശുദ്ധിനിമിത്തമേ ഉണ്ടാകയുള്ളൂ. അതിന്നും കാരണം സാത്വികകർമ്മാനുഷ്ഠാനം. അതിനാൽ സാത്വികകർമ്മമേ ചെയ്യാവൂ എന്നുറപ്പിക്കുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ കർമ്മകാരണവും കർമ്മസ്വരൂപവും സാത്വികം രാജസം താമസം എന്ന ഭേദത്താൽ മുമ്മൂന്നുവിധത്തിലാണെന്നും കർമ്മകാരണംതന്നെ മൂന്നുവിധമാണെന്നും അതുപോലെ കർമ്മസ്വരൂപവും മൂന്നുവിധമാണെന്നും വിഭജിച്ചുകാണിക്കുന്നു:—കർമ്മങ്ങൾ ഉണ്ടാവാൻ കാരണം യാ

തൊന്നോ അതിനെയാണ് കർമ്മചോദനാ—വേദവിധി എന്നു പറയുന്നത്. അതു മൂന്നുവിധം. കർത്തവ്യകർമ്മത്തെക്കുറിച്ചുള്ള അറിവ്—ജ്ഞാനം, അറിവിന്നു വിഷയമായ കർമ്മം ജ്ഞേയം, അറിയുന്നവൻ ജ്ഞാതാവ്. ബുദ്ധിവൃത്തിയിൽ പ്രതിഫലിച്ച ചൈതന്യം. പ്രമാതാവ്. വിജ്ഞാനാത്മാവ് എന്ന നാമങ്ങളാൽ പറയപ്പെടുന്ന ജീവൻ എന്നർത്ഥം. അറിവിനെ അറിയുന്നവൻ എന്നതിൽ അറിവില്ലായ്മയേയും അറിയുന്നവൻ എന്നും ഉൾപ്പെടും. എനിക്ക് ഈ പദാർത്ഥത്തെക്കുറിച്ചറിവുണ്ട്, അറിവില്ല. എന്നറിയുന്നവനെയാണ് വിജ്ഞാനാത്മാവെന്നു പറഞ്ഞത്. അപ്പോൾ പദാർത്ഥജ്ഞാനവും പദാർത്ഥവും വിജ്ഞാനാത്മാവിൻെറ വിഷയം എന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. ഇങ്ങിനെ ജ്ഞാനം ജ്ഞേയം പരിജ്ഞാതാവ് എന്ന മൂന്നാണ് പുരുഷനെ കർമ്മത്തിൽ ഏപ്പെടുത്തുന്നത് എന്നു സാരം. കർമ്മസ്വരൂപവും മൂന്നുവിധത്തിലാകുന്നു. ഒന്നാമതായിട്ടു കരണം. ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ. വാഗാദികർമ്മേന്ദ്രിയങ്ങളഞ്ചും ശ്രോത്രാദിജ്ഞാനേന്ദ്രിയങ്ങളഞ്ചും പുറത്തുള്ള പത്തിന്ദ്രിയങ്ങൾ. മനസ്സ്, ബുദ്ധി എന്ന രണ്ടും ഉള്ളിലുള്ള ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ. ഇങ്ങിനെ 12നുംകൂടി കരണം എന്ന സംജ്ഞചെയ്യു. ഈ ഇന്ദ്രിയാദികൾക്കിഷ്ടമായ യാതൊന്നിനേക്കുറിച്ചാണോ പ്രവൃത്തി ആയതാണ് ദ്രവ്യാദിസാധനവിഷയകമായ കർമ്മം. ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ പ്രവൃത്തിപ്പിക്കുന്നവൻ കർത്താവ്. ഇങ്ങിനെ കരണം—കർമ്മം—കർത്താവ് എന്ന മൂന്നിൽ കർമ്മസ്വരൂപം അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

19. ജ്ഞാനം കർമ്മ ച കർത്താ ച ത്രിധൈവ ഗുണഭേദതഃ
പ്രോച്യതേ ഗുണസംഖ്യാനേ യഥാവച്ഛൃണു താന്യപി.

ഗുണസംഖ്യാനെ=സാംഖ്യശാസ്ത്രത്തിൽ, ജ്ഞാനം=അറിവും,കർമ്മ ച=കർമ്മവും, കർത്താ ച=കർത്താവും, ഗുണഭേദതഃ=ഗുണഭേദംനിമിത്തം, ത്രിധാ ഏവ=മൂന്നുവിധത്തിൽതന്നെയെന്ന്, പ്രോച്യതേ=സ്പഷ്ടമായി പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, യഥാ=ശാസ്ത്രാനുസരണം, താനി അപി=അവയേയും, ശൃണു=കേട്ടുകൊൾക.

പദാർത്ഥങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള അറിവും, അവയെക്കുറിച്ചുള്ള ഇന്ദ്രിയവ്യാപാരവും, വ്യാപരിപ്പിക്കുന്ന കർത്താവും സത്വാദി മൂന്നുവിധ ഗുണകാര്യങ്ങളാകയാൽ മൂന്നുവിധത്തിൽതന്നെയാണ്, പ്രകാരാന്തരമില്ല എന്നു ഗുണങ്ങളെക്കുറിച്ചു പ്രതിപാദിക്കുന്ന കപിലൻ മുതലായ ആചാര്യന്മാരാൽ സാംഖ്യം എന്ന ശാസ്ത്രത്തിൽ സ്പഷ്ടമായി പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. ആ ശാസ്ത്രാനുസരണം ഞാൻ പറയുന്നതായ ആ ഗുണകർമ്മകർത്തൃഭേദങ്ങളെയും നീ ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം കേട്ടുകൊൾക. ജ്ഞാനകർമ്മകർത്തൃഭാവങ്ങൾ ഭിന്നങ്ങളാകയാൽ താമസരാജസഭാവങ്ങളെയുപേക്ഷിച്ചു സാത്വികഭാവങ്ങളെ മാത്രമേ മോക്ഷേച്ഛുവുള്ള പുരുഷൻ സ്വീകരിക്കാവൂവെന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാനാണ് ഭഗവാനീവിധം വിവരിക്കുന്നതെന്നു ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം ധരിക്കേണം.

20. സർവ്വഭൂതേഷു യേനൈകം ഭാവമവ്യയ മീക്ഷതേ
അവിഭക്തം വിഭക്തേഷു തൽജ്ഞാനം വിദ്ധി സാത്വികം.

വിഭക്തേഷു=വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന, സർവ്വഭൂതേഷു=സർവ്വശരീരങ്ങളിൽ, അവിഭക്തം=വിഭാഗമില്ലാത്തതായും, ഏകം=ഏകരസമായും, അവ്യയം=നാശമില്ലാത്തതായുമിരിക്കുന്ന, ഭാവം=ഭാവത്തെ—സത്യമായ പ്രത്യഗാത്മാവിനെ—യേന=യാതൊന്നിനെക്കൊണ്ടു, ഈക്ഷതേ=കാണുന്നുവോ, തൽജ്ഞാനം=ആ അറിവ്, സാത്വികം=സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാണെന്നു, വിദ്ധി=നീ അറിഞ്ഞുകൊൾക.

ജ്ഞാനം മൂന്നുവിധം എന്നുകാണിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്ന പരമഗുരു ഭഗവാൻശ്രീകൃഷ്ണൻ, ബഹുജന്മങ്ങളിൽ സത്വവൃത്തിയോടുകൂടെ സർവ്വകർമ്മങ്ങളുടേയും ഫലത്തെ ആഗ്രഹിക്കാതെ ഈശ്വരാർപ്പണബുദ്ധിയോടുകൂടെ അനുഷ്ഠിച്ചതായ സാത്വികകർമ്മത്തിൽനിന്നുണ്ടായ യാതോരന്തഃകരണം ഒരിക്കൽ കേൾക്കുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ സാരാർത്ഥം ധരിപ്പാൻ സമർത്ഥമായിരിക്കുന്നുവോ ആ അന്തഃകരണത്തിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്നതും ഏകനായ ആത്മാവിനെ സർവ്വത്രസമനായിട്ടു കാണുക എന്ന ലക്ഷണത്തോടുകൂടിയതുമായ സാത്വികജ്ഞാനത്തിൻെറ ലക്ഷണം പറയുന്നു:—നാമം, രൂപം, ജാതി, ഗുണം, ക്രിയാ എന്ന വിശേഷങ്ങൾക്കു കാരണമായ അവിദ്യാധർമ്മങ്ങൾനിമിത്തം പരസ്പരം ഭിന്നങ്ങളായികാണപ്പെടുന്ന സർവ്വശരീരങ്ങളിലും—അവ്യക്തം മുതൽ സ്ഥൂലശരീരംവരേയുള്ള സ്ഥാവരജംഗമങ്ങളായ സകലത്തിലും വിഭജിക്ക

പ്പെടാതെ ചിദേകരസമായിട്ട ഘടമഠാദികളിൽ എങ്ങും വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നതും നാമരൂപാദികളോട്ട സംബന്ധമില്ലാത്തതിനാൽ അവയുടെ നാശാവസ്ഥയിൽ അതോട്ടകൂടെ നശിക്കാത്തതും ഭൂതങ്ങളുടെ ഉൽപത്ത്യാദ്യവസ്ഥകളിൽ ഉൽപത്ത്യാദിധർമ്മങ്ങളൊന്നുമില്ലാതെ നിർവ്വിശേഷമായും അഖണ്ഡമായുമിരിക്കുന്ന ഭാവത്തെ-സദ്രൂപനായ പ്രത്യഗാത്മാവിനെ-അഖണ്ഡാകാരവൃത്തിയോട്ടകൂടിയ ഏതൊരു ജ്ഞാനത്താൽ വിദ്വാൻ കാണുന്നുവോ ആ ജ്ഞാനം അദ്വൈതസ്വരൂപവും രണ്ടുണ്ടെന്നുള്ള ഭ്രമത്തെനശിപ്പിക്കുന്നതുമായ സാത്വികജ്ഞാനമാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. ബഹുജന്മങ്ങളിൽചെയ്ത പുണ്യകർമ്മപരിപാകരൂപമായ ശുദ്ധസത്വത്തിൽനിന്നുണ്ടായതുകൊണ്ടതിനെ സാത്വികം എന്നു നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു. ഈ അറിവുമാത്രമേ വിദേഹമുക്തിയെ സാധിപ്പിക്കുകയുള്ളുവെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക എന്നഭിപ്രായം.

21. പൃഥക്ത്വേന തു യജ്ജ്ഞാനം നാനാഭാവാൻ പൃഥഗ്വിധാൻ വേത്തി സർവ്വേഷു ഭൂതേഷു തജ്ജ്ഞാനം വിദ്ധി രാജസം.

തു=എന്നാൽ, സർവ്വേഷുഭൂതേഷു=സകല ഭൂതങ്ങളിലും, പൃഥക്ത്വേന=വെവ്വേറെയായിട്ട, നാനാഭാവാൻ=ബഹുവിധജീവാത്മാക്കളെ, പൃഥഗ്വിധാൻ=അന്യോന്യവിലക്ഷണങ്ങളായിട്ട, യജ്ജ്ഞാനം=യാതൊരുജ്ഞാനം, വേത്തി=അറിയുന്നുവോ, തജ്ജ്ഞാനം=ആ ജ്ഞാനം, രാജസംവിദ്ധി=രജോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

രാജസജ്ഞാനലക്ഷണം പറയുന്നു!—ഇതു മുമ്പെപറഞ്ഞതുപോലെ പരിശുദ്ധമല്ല എന്നു കാണിപ്പാൻ "തു"ശബ്ദം. നാനാവിധ മലിനവാസനകളോട്ടകൂടിയ യാതൊരു പുരുഷൻ, ദേവന്മാർ, ഋഷികൾ, മനുഷ്യർ മുതലായ സകലശരീരങ്ങളിലും ഒരേ ഒരാത്മാവല്ല. ഓരോ ശരീരത്തിലും ഭിന്നഭിന്നങ്ങളായ ജീവാത്മാക്കളാണ് വസിക്കുന്നത്. അതു സ്വാഭാവികംതന്നെ. സുഖദുഃഖാദിഭേദങ്ങൾ കാണപ്പെടുന്നതുകൊണ്ട ആ ജീവാത്മാക്കൾ ഒന്നു മററൊന്നിനോട്ട തുല്യമല്ല. ഭിന്നസ്വരൂപം ഉള്ളതാണ്. എന്നിപ്രകാരം ഏതൊരറിവുകൊണ്ട അവിദ്വാൻ അറിയുന്നുവോ. ഇവൻെറബോധം സ്വതെതന്നെ ജീവാത്മാക്കൾക്കുഭേദമുണ്ട്. ജനനമരണാദിവികാരങ്ങളുണ്ട്. സുഖദുഃഖാദികളെ അനുഭവിക്കുന്നുണ്ട് എന്നാകുന്നു. ഇതു യജ്ഞദാനാദികർമ്മഫലമായി പരിണമിച്ചതായ അന്തഃകരണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന അറിവാകുന്നു. ഫലകാംക്ഷക്കു കാരണമായ രജോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ഈ അറിവു ഇനിയും ജന്മമരണാദിബന്ധത്തെയല്ലാതെ മുക്തിയെ സാധിപ്പിക്കുന്നതല്ലെന്നു ധരിച്ചുകൊൾക എന്നഭിപ്രായം. ജീവൻെറ ഉപാധിയായ അന്തഃകരണധർമ്മത്തെ ജീവനിൽ-ആരോപിച്ചതിനാൽ അയഥാർത്ഥജ്ഞാനമായ ഇത് ഭ്രമത്തിൽ ഉൾപ്പെടുന്നു. ഭ്രമമോ രജോഗുണകാര്യം. അതിനാൽ ഈ ജ്ഞാനം രാജസം. ഇതിനെ മുമുക്ഷുക്കൾ സച്ഛാസ്ത്രസാധുജനസേവയാൽ പരിത്യജിപ്പാൻ പരിശ്രമിക്കേണം എന്നഭിപ്രായം.

22. യത്തുകൃത്സ്നവദേകസ്മിൻ കാര്യേ സക്തമഹൈതുകം അതത്വാർത്ഥവദല്പംച തത്താമസമുദാഹൃതം.

തു=എന്നാൽ, ഏകസ്മിൻ കാര്യേ=ഒരു കാര്യത്തിൽ, കൃത്സ്നവത്=പരിപൂർണ്ണമായിട്ട്, സക്തം=ചേർന്നിരിക്കുന്നതും, അഹൈതുകം=ഹേതുവോട്ടകൂടാത്തതും, അതത്വാർത്ഥവത്=തത്വമായ അർത്ഥത്തോട്ടകൂടാത്തതും, അല്പം ച=നികൃഷ്ടവുമായ, യത്ജ്ഞാനം=യാതൊരു ജ്ഞാനമോ, തത്താമസം=അത് തമോഗുണകാര്യമാണെന്ന്, ഉദാഹൃതം=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

തമോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടായ ജ്ഞാനത്തിൻെറ ലക്ഷണംപറയുന്നു:—ഈ ജ്ഞാനം മുമ്പെപറഞ്ഞ രണ്ടിൽനിന്നും ഭിന്നമാണെന്നു "തു"ശബ്ദംകൊണ്ട സൂചിപ്പിച്ചശേഷം ആ ജ്ഞാനത്തിൻെറ സ്വരൂപത്തെ വിശദമാക്കുന്നു: കാര്യം എന്ന വാക്കിന്നു ഏതെങ്കിലും ഒന്നിൽനിന്നുണ്ടായ പരിച്ഛിന്നവും നശ്വരവുമായ പദാർത്ഥം എന്നർത്ഥം. ശരീരം പഞ്ചഭൂതങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടായതാകയാൽ അതൊരു കാര്യദ്രവ്യമാകുന്നു. ഇതുപോലെത്തന്നെ പ്രതിമാദികളെല്ലാം കാര്യദ്രവ്യങ്ങൾ. ഈ വിധമുള്ള ഒരു കാര്യത്തിൽ-ദേഹം എന്നോ ഈശ്വരനെന്നൊ ഈശ്വരപൂജക്കായി കല്പിക്കപ്പെടുന്ന ഒരു പ്രതിമയെന്നോ എടുക്കാം. ആ ഒന്നിൽ-ദേഹത്തിൽ അടങ്ങിയതുതന്നെ ആത്മാവ്—ആ പ്രതിമയിൽതന്നെ ഈശ്വരൻ പരിപൂർണ്ണൻ-എന്നിങ്ങിനെ ദൃഢമായ നിശ്ചയമുണ്ടാകുന്നുവെങ്കിൽ ആ അറിവു ബഹുജന്മങ്ങളിൽ തമോ

ഗുണത്തെ ആശ്രയിച്ചുചെയ്ത കർമ്മവാസനകളുടെ ഫലമാകയാൽ താമസകാര്യമാകുന്നു. ഈ ജ്ഞാനം ഹേതുവോടു കൂടിയതല്ല. യുക്തിപൂർവ്വം കാരണംപറവാൻ സാധിക്കുന്ന ഒന്നല്ല. ദേഹംതന്നെ ആത്മാവു. അതിൽനിന്നന്യമായിട്ടൊരാത്മാവില്ല എന്നു പറയുന്ന ഒരാളോടു കണ്ണും അടച്ചു കിടക്കുന്ന നിങ്ങൾ സ്വപ്നത്തിൽ പലതും കാണുന്നില്ലേയോ? പല ദിക്കിലും സഞ്ചരിച്ചു, സുഖിച്ചു, ദുഃഖിച്ചു, എന്നുള്ള പല സംഗതികളും ഒരു സ്ഥലത്തിൽ അനങ്ങാതെ കിടക്കുന്ന ദേഹംകൊണ്ടാണോ നടത്തിയത് എന്ന ചോദ്യത്തിന്നു മതിയായ കാരണം പറവാൻ കഴികയില്ല. അതുപോലെ പ്രതിമയിൽത്തന്നെ ഈശ്വരനുള്ളു എന്നു വാദിക്കുന്നതും ഉറപ്പിക്കുവാൻ സാധിക്കുകയില്ല. ദേഹംതന്നെ ആത്മാവെങ്കിൽ ദേഹം നശിക്കുമ്പോൾ ആത്മാവും നശിച്ചുവെന്നും, പ്രതിമതന്നെ ഈശ്വരൻ എന്നാണെങ്കിൽ പ്രതിമയുടെ ഏതെങ്കിലും ഒരംശം പൊട്ടിപ്പോയാൽ ഈശ്വരന്റെ ആ അവയവം മുറിഞ്ഞു. പ്രതിമ തീരെ നശിച്ചാൽ ഈശ്വരനും മരിച്ചുവെന്നിങ്ങിനെ പലവിധ ദോഷങ്ങളും ഉള്ളതുകൊണ്ടു ഈ ജ്ഞാനം തത്വാർത്ഥത്തെ സ്പർശിക്കുന്നില്ല. അല്പ ഫലമേ ഇതിൽനിന്നു കിട്ടുന്നുള്ളു. അതിനാൽ ഈ ജ്ഞാനം നികൃഷ്ടം സാത്വികജ്ഞാനം മോക്ഷസാധനം. രാജസജ്ഞാനം സ്വർഗ്ഗാദിപുണ്യലോകസാധനം. അതുകൊണ്ടുഅതു രണ്ടും ഉത്തമം, മദ്ധ്യമം എന്ന നിലയിൽ സ്വീകരിക്കാം. ഇപ്പോൾ പറഞ്ഞ താമസജ്ഞാനമോ കേവലം മൂഢവ്യവഹാരംമാത്രം. ജനനമരണദുഃഖപരമ്പരകൾക്കു കാരണം. അതിനാൽ നികൃഷ്ടം എന്നുറപ്പോടുകൂടെ രാജസതാമസജ്ഞാനമുള്ളവർ അവയെ സച്ഛാസ്ത്രസൽഗുരുസേവകൊണ്ടു പരിഹരിച്ചു സാത്വികജ്ഞാനം സമ്പാദിക്കേണം, അല്ലാത്തവൎക്കു മോക്ഷത്തിന്നവകാശമില്ലെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

23. നിയതം സംഗരഹിത മരാഗദ്വേഷതഃ കൃതം
അഫലപ്രേപ്സുനാ കർമ്മ യത്തൽ സാത്വികമുച്യതേ.

നിയതം=വിഹിതവും, സംഗരഹിതം=കർത്താവു ഞാനെന്ന അഹംഭാവത്തോടുകൂടാത്തതും, അരാഗദ്വേഷതഃ=രാഗദ്വേഷങ്ങളോടുകൂടാതിരിക്കുന്നതും, അഫലപ്രേപ്സുനാ=ഫലകാംക്ഷയില്ലാത്തവനാൽ, കൃതം=ചെയ്യപ്പെടുന്നതുമായ, കർമ്മയത്=കർമ്മം യാതൊന്നോ, തത്=അത്, സാത്വികം=സത്വഗുണകാര്യം എന്നു്, ഉച്യതേ=പറയപ്പെടുന്നു.

കർമ്മത്തിന്റെ മൂന്നുവിധ ഭേദങ്ങളെ കാണിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്ന പരമഗുരു:—മുമുക്ഷുക്കൾ അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതായ സാത്വികകർമ്മസ്വരൂപത്തെ ആദ്യം പറയുന്നു:—ശ്രുതിസ്മൃതികളാൽ നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ട യജ്ഞം തപസ്സ് ദാനം മുതലായത്, ഞാൻ എന്ന ഭാവത്തോടുകൂടാതിരിക്കുന്നതു്. സുഖസാദ്ധ്യമായതിൽ താൽപര്യം, ദുഃഖസാദ്ധ്യം എന്നുകാണുമ്പോൾ ദ്വേഷം, എന്ന രണ്ടും ഇല്ലാത്തത്, ഫലകാംക്ഷയില്ലാത്തവനാൽ ചെയ്യപ്പെടുന്നത്, എന്ന ലക്ഷണം തികഞ്ഞ കർമ്മം സത്വഗുണാഭിവൃദ്ധിയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ സാത്വികം എന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

24. യത്തു കാമേപ്സുനാ കർമ്മ സാഹംകാരേണ വാ പുനഃ
ക്രിയതേ ബഹുലായാസം തദ്രാജസമുദാഹൃതം.

കാമേപ്സുനാ=കർമ്മഫലം ആഗ്രഹിക്കുന്നവനും, സാഹംകാരേണ വാ പുനഃ=അഹങ്കാരസഹിതനുമായവനാൽ, ബഹുലായാസം=അധികം കഷ്ടപ്പാടോടുകൂടുംവണ്ണം, യൽ തു കർമ്മ=യാതൊരു കർമ്മം, ക്രിയതേ=ചെയ്യപ്പെടുന്നുവോ, തത് രാജസം=അത് രജോഗുണകാര്യം എന്നു്, ഉദാഹൃതം=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

രാജസകർമ്മസ്വരൂപം പറയുന്നു:— തു ശബ്ദം സാത്വികകർമ്മത്തിൽനിന്നുള്ള ഭേദത്തെ കാണിക്കുന്നു. കർമ്മഫലത്തിൽ ആഗ്രഹത്തോടും ഞാൻ ഈ കർമ്മം ഇന്ന ഫലസിദ്ധിക്കായിട്ടു ചെയ്യുന്നുവെന്ന അഹംഭാവത്തോടും ആഗ്രഹത്തോടുംകൂടെയും ആചമനാദികളായ ബഹുവിധാംഗങ്ങളിൽ ബഹുകഷ്ടപ്പാടോടുകൂടെയും യാതൊരു കർമ്മം യാതൊരു കർത്താവിനാൽ ചെയ്യപ്പെടുന്നുവോ ആ കർമ്മം രജോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാകുന്നു. ഫലത്തിൽ ആഗ്രഹവും അഹങ്കാരവും സാത്വികകർമ്മത്തിലുണ്ടാകയില്ല. രാജസകർമ്മത്തിലതുരണ്ടും ബഹ്വായാസവും ഉണ്ടെന്നുള്ളതാണ് വ്യത്യാസം.

25. അനുബന്ധം ക്ഷയം ഹിംസാ മനവേക്ഷ്യച പൌരുഷം
മോഹാ ദാരഭ്യതെ കർമ്മയത്തത്താമസ മുച്യതേ.

അനുബന്ധം=അനുബന്ധത്തെയും; ക്ഷയം=നാശത്തെയും, ഹിംസാം=പ്രാണിദ്രോഹത്തെയും, പൌരുഷം=സാമർത്ഥ്യത്തെയും, അനവേക്ഷ്യച=ആലോചിക്കാതെയും, മോഹാത്=അവിവേകത്താൽ, യത് കർമ്മ ആരഭ്യതേ=യാതൊരു കർമ്മം ആരംഭിക്കപ്പെടുന്നുവോ, തത് താമസം ഉച്യതേ=അതു തമോഗുണസംഭവമെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

കർമ്മത്തോടുചേൎന്നുണ്ടാകുന്ന കഷ്ടത്തെയും, അനന്തരം ഭാവിയിൽ ഉണ്ടാകുന്ന ധനക്ഷയം ബലക്ഷയം പുണ്യക്ഷയം ആയുഃക്ഷയം മുതലായ അനർത്ഥത്തെയും പ്രാണികൾക്കുണ്ടാകുന്ന ഉപദ്രവത്തെയും തൻെറ കഴിവിനെയും സാമർത്ഥ്യത്തെയുംകുറിച്ചു സ്വബുദ്ധികൊണ്ടാലോചിക്കാതെ അവിവേകത്താൽ യാതൊരു കർമ്മം ചെയ്യപ്പെടുന്നുവോ ആ കർമ്മം തമോഗുണത്തിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്നതാകയാൽ താമസമാണെന്നു പറയപ്പെടുന്നു. ഇങ്ങിനെ മൂന്നു ഗുണങ്ങൾനിമിത്തം കർമ്മങ്ങൾ മൂന്നുവിധം.

26. മുക്തസംഗോഽനഹംവാദീ ധൃത്യുത്സാഹസമന്വിതഃ
സിദ്ധ്യസിദ്ധ്യോൎന്നിർവികാരഃ കർത്താ സാത്വിക ഉച്യതേ.

മുക്തസംഗഃ=സംഗം ഉപേക്ഷിച്ചും, അനഹംവാദീ=ഞാൻ ചെയ്യുന്നുവെന്നു വിചാരിക്കാതെയും, ധൃത്യുത്സാഹസമന്വിതഃ=ധൈര്യത്തോടും ഉത്സാഹത്തോടും കൂടിയും, സിദ്ധ്യസിദ്ധ്യോഃ=സിദ്ധിയിലും അസിദ്ധിയിലും, നിർവ്വികാരഃ=ഭാവഭേദമില്ലാതെയും ഇരിക്കുന്ന, കർത്താ=കർത്താവു്, സാത്വികഃ ഉച്യതേ=സാത്വികനെന്നു പറയപ്പെടുന്നു.

ഗുണഭേദംനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന കർത്തൃഭേദത്തെ പറവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ സാത്വികകർത്തൃലക്ഷണം പറയുന്നു:— ഫലത്തെ ആഗ്രഹിക്കുക എന്ന കാമവൃത്തിയില്ലാതെയും കർമ്മാരംഭത്തിൽ ചെയ്യുക,പതിവുള്ളസങ്കല്പത്തിൽ ഞാനിതു ചെയ്യുന്നുവെന്നു പറവാൻപോലും ഇഷ്ടമില്ലാതെയും ആവശ്യമായ ധനം ചിലവുചെയ്യാനും ആ കർമ്മത്തിനുവേണ്ടി ദേഹാധ്വാനംചെയ്യാനും ആവശ്യമായ ധൈര്യത്തെ ആശ്രയിച്ചും ആലസ്യംകൂടാതെ ചെയ്തുതീർക്കാനുത്സാഹിച്ചും കർമ്മം നിർവ്വിഘ്നമായവസാനിച്ചാലും ഇല്ലെങ്കിലും ഈശ്വരനിൽ സമർപ്പിച്ചു ചെയ്യുന്നതാകയാൽ സാധ്യാസാധ്യങ്ങൾ ഈശ്വരാധീനമെന്ന ദൃഢനിശ്ചയംനിമിത്തം സന്തോഷസന്താപങ്ങളാൽ വികാരപ്പെടാതെയുമിരിക്കുന്ന കർത്താവു സത്വഗുണപ്രധാനിയാകുന്നുവെന്നു ഋഷികൾ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു.

27. രാഗീ കർമ്മ ഫലപ്രേപ്സുൎല്ലുബ്ധോ ഹിംസാത്മകോഽശുചിഃ
ഹർഷശോകാന്വിതഃ കർത്താ രാജസഃ പരികീർത്തിതഃ.

രാഗീ=വിഷയാശയുള്ളവനും, കർമ്മഫലപ്രേപ്സുഃ=കർമ്മഫലത്തെ പ്രാപിപ്പാൻ ഇച്ഛയുള്ളവനും, ലുബ്ധഃ=യജ്ഞാദികർമ്മങ്ങളിൽ ചിലവുചെയ്യാൻ മടിക്കുന്നവനും, ഹിംസാത്മകഃ=പരപ്രാണികളെ ഉപദ്രവിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവനും, അശുചിഃ=ശുദ്ധിയില്ലാത്തവനും, ഹർഷശോകാന്വിതഃ=സന്തോഷസന്താപങ്ങളോടുകൂടിയവനുമായ, കർത്താ=കർത്താവു്, രാജസഃ=രജോഗുണവിശിഷ്ടനാണെന്നു, പരികീർത്തിതഃ=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

രാജസനായ കർത്താവിൻെറ ലക്ഷണം പറയുന്നു:—വിഷയസുഖങ്ങളെ അനുഭവിക്കാൻ താല്പൎയ്യമാകുന്ന രാഗം ഉള്ളവനും അതുകൊണ്ടുതന്നെ കർമ്മങ്ങളുടെ ഫലമായി ധനാദിസമൃദ്ധിയും സ്വർഗ്ഗലോകപ്രാപ്തിയും ഉണ്ടാവാനാഗ്രഹിക്കുന്നവനും, യജ്ഞാദിപുണ്യകർമ്മങ്ങൾക്കുകൂടി ചിലവു വേണ്ടവിധം ചെയ്യാതെ ധനം കൈവിടാതിരിക്കേണം എന്ന വിചാരമുള്ളവനും പരന്മാരെ ഉപദ്രവിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവനും ശാസ്ത്രോക്തമായ ബാഹ്യാഭ്യന്തരശുദ്ധിയില്ലാത്തവനും കർമ്മങ്ങളുടെ സാധ്യത്തിൽ സന്തോഷവും അസാധ്യമാകുമ്പോൾ ദുഃഖവുമുള്ളവനായ കർത്താവു് രജോഗുണം അധികമുള്ളവനാകയാൽ രാജസൻ എന്നു മുനികളാൽ പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

28. അയുക്തഃ പ്രാകൃതഃ സ്തബ്ധഃ ശഠോ നൈഷ്കൃതികോഽലസഃ
വിഷാദീ ദീർഘസൂത്രീച കർത്താ താമസ ഉച്യതേ.

അയുക്തഃ=അസ്ഥിരചിത്തനും, പ്രാകൃതഃ=കാര്യാകാര്യങ്ങളറിയാത്തവനും, സ്തബ്ധഃ=കീഴടക്കമില്ലാത്തവനും, ശഠഃ=വഞ്ചകനും, നൈഷ്കൃതികഃ=പരാവമാനിയും അലസഃ=ശ്രദ്ധാഹീനനും, വിഷാദീ=ക്ലേശിക്കുന്നവനും, ദീർഘസൂത്രീ=നീട്ടിവെക്കുന്നവനുമായ, കർത്താ=കർത്താവ്, താമസഃ ഉച്യതേ=തമോഗുണപ്രധാനിയെന്നു, പറയപ്പെടുന്നു.

കർമ്മത്തിന്നർഹനല്ലാത്തവനും, അസ്ഥിരചിത്തനും കാര്യങ്ങളെ അറിവാൻകഴിയാത്ത പാമരനും, മഹാജനങ്ങളിൽ ബഹുമാനമോ വിനയമോ ഇല്ലാത്തവനും, സ്വകാര്യമായിട്ടു-മറ്റാരും അറിയാത്തവിധം എല്ലാവരേയും വഞ്ചിക്കുന്നവനും, ത്രികരണങ്ങളെകൊണ്ടും സ്വാർത്ഥത്തിനു മാത്രം പ്രവൃത്തിക്കുന്നവനും, അവശ്യം ശീഘ്രം ചെയ്യേണ്ടതായ കാര്യങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധവെക്കാത്തവനും, കിട്ടിയ വസ്തുവിൽ സന്തുഷ്ടനാകാതെ ക്ലേശിക്കുന്നവനും, ചെയ്യേണ്ടതിനെ ശീഘ്രം ചെയ്യാതെ ചിരകാലം നീട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുന്നവനുമായ കർത്താവു തമോഗുണം അധികരിച്ചവനാകയാൽ താമസനാണെന്നു് മഹർഷിമാർ പറയുന്നുണ്ടു്. ഇങ്ങിനെ ത്രിഗുണംനിമിത്തം കർത്തൃഭേദം മൂന്നുവിധം.

29. ബുദ്ധേ ർഭേദം ധൃതേശ്ചൈവ ഗുണതസ്ത്രിവിധം ശൃണു
പ്രോച്യമാനമശേഷേണ പൃഥക്ത്വേന ധനംജയ.

ബുദ്ധേഃ=ബുദ്ധിയുടേയും, ധൃതേഃ ച ഏവ=ധൃതിയുടേയും, പൃഥക്=പ്രത്യേകം, ഗുണതഃ=ഗുണംനിമിത്തം, ത്രിവിധം=മൂന്നുവിധത്തെ, അശേഷേണ=സമസ്തമായിട്ടു, പ്രോച്യമാനം=പറയപ്പെടുന്നതിനെ, ശൃണു=കേട്ടുകൊൾക.

കർത്താവിന്നുള്ളതുപോലെ കരണത്തിന്നും മൂന്നുവിധം ഭേദമുണ്ടെന്നു കാണിപ്പാൻ ബുദ്ധ്യാദികളുടെ ഭേദത്തെപ്പറയുന്നു:—കാര്യത്തെ തീർച്ചപ്പെടുത്തുന്നതായ അന്തഃകരണവൃത്തിവിശേഷമായ ബുദ്ധിയുടേയും വിഘ്നം നേരിട്ടാലും ചലിക്കാതെയിരിക്കുന്നതായ ധൃതിയുടേയും ഗുണങ്ങൾനിമിത്തമുള്ള മൂന്നുവിധം ഭേദത്തെ പ്രത്യേകമായും സമ്പൂർണ്ണമായും ഞാൻ പറയുന്നതിനെ ഹേ; ധനംജയ! കേട്ടുകൊൾക.

30. പ്രവൃത്തിംച നിവൃത്തിംച കാര്യാകാര്യേ ഭയാഭയേ
ബന്ധം മോക്ഷംചയാ വേത്തി ബുദ്ധിഃ സാ പാർത്ഥസാത്വികീ

പ്രവൃത്തിംച=വിഹിതധർമ്മത്തേയും, നിവൃത്തിംച=നിഷിദ്ധധർമ്മത്തേയും, കാര്യാകാര്യേ=ചെയ്യേണ്ടതും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതുമായവയേയും, ഭയാഭയെ=ഭയകാരണത്തേയും അഭയകാരണത്തേയും, ബന്ധംമോക്ഷംച=ബന്ധഹേതുവിനേയും മോക്ഷഹേതുവിനേയും, യാവേത്തി=യാതൊന്നറിയുന്നുവോ, സാബുദ്ധിഃ=ആ ബുദ്ധി, സാത്വികീ=സത്വഗുണപ്രധാനയാകുന്നു.

സത്വബുദ്ധിയുടെ ലക്ഷണം പറയുന്നു:—ശ്രുതിസ്മൃതികൾ വിധിച്ചിരിക്കുന്നതിനേയും നിഷേധിച്ചിരിക്കുന്നതിനേയും മോക്ഷാർത്ഥി ചെയ്യേണ്ടതെന്തു്? ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതെന്തു്? എന്നതിനേയും, ഏതൊന്നാണോ ഭയത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതു്? ഏതൊന്നാചരിച്ചാൽ അഭയസ്ഥാനം ലഭിക്കുമോ? ജന്മജരാമരണാദിരൂപബന്ധത്തിന്നു കാരണം എന്താകുന്നു? സംസാരസങ്കടത്തിൽനിന്നു മോചനം എങ്ങിനെ സിദ്ധിക്കും? എന്നീ സംഗതികളെ ഏതുവിധമായ അന്തഃകരണവൃത്തി രൂപബുദ്ധികൊണ്ടു പുരുഷൻ അറിയുന്നുവോ ആ ബുദ്ധി ബഹുജന്മത്തിൽ ചെയ്ത സാത്വികകർമ്മവാസനാത്മകമാകയാൽ സാത്വികിയെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക. സംസാരബന്ധത്തെ വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതു പ്രവൃത്തിമാർഗ്ഗം. അതിനെ നശിപ്പിക്കുന്നതു നിവൃത്തിമാർഗ്ഗം എന്നും വ്യാഖ്യാനിക്കാം.

31. യയാ ധർമ്മമധർമ്മംച കാര്യംചാകാര്യ മേവച
അയഥാവൽ പ്രജാനാതി ബുദ്ധിഃ സാ പാർത്ഥ രാജസീ.

ധർമ്മം=വിഹിതം, അധർമ്മം=പ്രതിഷിദ്ധം, കാര്യം=ആനുകൂല്യം, അകാര്യംച=പ്രാതികൂല്യം, അയഥാവത്=വേണ്ടവിധമല്ലാത്തതായിട്ടു, യയാ=യാതൊന്നിനാൽ, പ്രജാനാതി=അറിയുന്നുവോ, സാബുദ്ധിഃ=ആ ബുദ്ധി, പാർത്ഥ!=അർജ്ജുന!, രാജസീ=രജോഗുണകാര്യമാകുന്നു.

രാജസീബുദ്ധിയുടെ ലക്ഷണം:—ശ്രുതിസ്മൃതികളാൽ വിഹിതമെന്നും അവിഹിതമെന്നും നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടതിനെ ശരിയായറിയാതെ സംശയനിലയിൽ കരുതുന്നതും ദേശകാലാനുസരണം ചെയ്യേണ്ടതിനേയും ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടതിനേയും യഥോചിതം പ്രവൃത്തിക്കാതെയും ഇരിക്കാനിടവരുന്നതു യാതൊരു ബുദ്ധിനിമിത്തമോ ആ ബുദ്ധി രജോഗുണപ്രധാനയാകയാൽ രാജസിയെന്ന് ഹേ അർജ്ജുന! നീ അറിഞ്ഞുകൊൾക.

32. അധർമ്മം ധർമ്മമിതിയാ മന്യതേ തമസാ വൃതാ
സർവ്വാർത്ഥാൻ വിപരീതാംശ്ച ബുദ്ധിഃ സാ പാർത്ഥ താമസീ.

അധർമ്മം=അധർമ്മത്തെ, ധർമ്മം ഇതി=ധർമ്മമാണെന്നും, സർവ്വാർത്ഥാൻ=സകലസംഗതികളേയും, തമസാ=അന്ധകാരത്താൽ, ആവൃതാ=മറയ്ക്കപ്പെട്ടതായ, യാ=യാതൊരുബുദ്ധി, വിപരീതാൻ=വിപരീതങ്ങളായിട്ടു, മന്യതേ=വിചാരിക്കുന്നുവോ, സാബുദ്ധിഃ=ആ ബുദ്ധി, താമസീ=തമോഗുണകാര്യമാകുന്നു.

അന്ധകാരപ്രായമായ തമോഗുണത്തിൻെറ വ്യാപ്തിനിമിത്തം ഇരുളടഞ്ഞതുകൊണ്ടു യാതൊരുബുദ്ധി അധർമ്മത്തെ ധർമ്മമെന്നും കാര്യത്തെ അകാര്യമെന്നും പ്രയോജനകരമായതിനെ നിഷ്പ്രയോജനമെന്നും ഇങ്ങിനെ സകല സംഗതികളേയും വിപരീതമായിട്ടു കരുതുന്നുവോ അതു തമോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാകയാൽ താമസീബുദ്ധിയെന്നു ഹേ പാർത്ഥ! നീ അറിഞ്ഞുകൊൾക.

33. ധൃത്യാ യയാ ധാരയതേ മനഃ പ്രാണേന്ദ്രിയക്രിയാഃ
യോഗേനാവ്യഭിചാരിണ്യാ ധൃതിഃ സാ പാർത്ഥ സാത്വികീ.

യോഗേന=യോഗത്താൽ, അവ്യഭിചാരിണ്യാ=വ്യഭിചരിക്കാതിരിക്കുന്ന, യയാധൃത്യാ=യാതൊരു ധാരണകൊണ്ടു, മനഃ പ്രാണേന്ദ്രിയക്രിയാഃ=മനസ്സിൻെറയും പ്രാണൻെറയും ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടേയും പ്രവൃത്തികളെ, ധാരയതെ=നിലനിർത്തുന്നുവോ–സ്ഥിരപ്പെടുത്തുന്നുവോ, സാധൃതിഃ=ആ ധാരണാശക്തി, സാത്വികീ=സത്വഗുണപ്രധാനയാകുന്നു.

ധൃതിയും മൂന്നുവിധം. അതിൽ സാത്വകീധൃതിയുടെ ലക്ഷണം:—പതറ്റുകൂടാതെ മനസ്സിൻെറയും ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടേയും പ്രവൃത്തികളെ അടക്കുവാൻ അചഞ്ചലയായ യാതൊരു ബ്രഹ്മധാരണയാൽ സാധിക്കുന്നുവോ ആ ധാരണാശക്തിസത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ ഹേ പാർത്ഥ! സാത്വികിയാകുന്നു. ബ്രഹ്മത്തിൽ മനസ്സിനെ ഉറപ്പിക്കുന്നതുകൊണ്ടു മനസ്സിൻെറ ഓട്ടവും ചാട്ടവും നിലക്കും. അപ്പോൾ മനസ്സും പ്രാണനും ഇന്ദ്രിയങ്ങളും വിഷയങ്ങളിലേക്കു ചലിക്കുകയില്ല. ചിത്തത്തെ ഏകാഗ്രമാക്കാനുള്ള ശക്തി സിദ്ധിക്കുന്നതു സത്വഗുണത്തിൽനിന്നാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു സാത്വികീബുദ്ധിയെത്തന്നെ മോക്ഷാർത്ഥികൾ അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുത്തേണം. ബുദ്ധിക്കും ധൃതിക്കും തമ്മിൽ വ്യത്യാസം എന്താണെന്നു സൂക്ഷ്മമായി ധരിക്കേണം. കാര്യാകാര്യങ്ങളേയും ധർമ്മാധർമ്മങ്ങളേയും ബുദ്ധി ശരിയായിട്ടറിയും. അറിഞ്ഞതിനെ അനുസരിച്ചു പ്രവൃത്തിപ്പാൻ പുരുഷനെ സമർത്ഥനാക്കുന്ന അന്തഃകരണസ്ഥൈര്യമാണ് ധൃതിയെന്നു മനസ്സിലാക്കേണം. അറിവുള്ളവരും അബദ്ധത്തിൽ ചാടുന്നതിനു കാരണം സാത്വികിയായ ധൃതിയില്ലാത്തതുകൊണ്ടാകുന്നു. അതുകൊണ്ടു സാത്വികീബുദ്ധിമാത്രം ഉണ്ടായാൽപോരാ. സാത്വികീധൃതിയും ഉണ്ടാകേണം. അതിനു ധാരണ ശീലിക്കേണം. ചാടിയോടുന്ന ചിത്തത്തെ സാവധാനത്തിൽ ബ്രഹ്മത്തിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുവാൻ നിത്യേന ശീലിക്കേണം. അങ്ങിനെധൃതിയുറക്കുമ്പോൾ മനഃപ്രാണേന്ദ്രിയക്രിയകളെ ആ ധൃതിതന്നെ വിശുദ്ധകളാക്കും എന്നു കാണിപ്പാനാണ് അവ്യഭിചാരിണീയെന്ന വിശേഷണം ധൃതിക്ക് കാണിച്ചിരിക്കുന്നത്. സാത്വികബുദ്ധികൊണ്ടു സാത്വികധൃതിയെ മുറകെപിടിക്കേണം. ഇല്ലെങ്കിൽ അബദ്ധത്തിൽ ചാടാനെളുപ്പമാണെന്ന് സാധകന്മാർ ധരിക്കേണം എന്നു കാണിപ്പാനാണ് ശ്രീഭഗവാൻ "പാർത്ഥ" "പാർത്ഥ" എന്നു പ്രതിശ്ലോകംസംബോധനംചെയ്യുന്നത്. അതിൽനിന്നു സർവ്വേശ്വരൻെറ ജീവകാരുണ്യംസ്പഷ്ടമാകുന്നു. ബഹുജന്മങ്ങളിൽചെയ്ത പുണ്യകർമ്മങ്ങളുടെ ഫലപരിപാകംകൊണ്ടേ സാത്വികീബുദ്ധി, സാത്വികധൃതി, സാത്വികകർമ്മസ്വഭാവം എന്നിവ

ലഭിക്കുകയുള്ളു. മോക്ഷാർത്ഥികൾ ഈ ഭാഗത്തിൽ നന്നെ മനസ്സിരുത്തേണം എന്നു അർജ്ജുനനെ നിമിത്തമാക്കീട്ടു ഭഗവാനരുളിചെയ്തിരിക്കുന്നുവെന്നു ധരിക്കേണ്ടതാവശ്യം.

34. യയാതു ധർമ്മകാമാർത്ഥാൻ ധൃത്യാ ധാരയതേഽർജ്ജുന
പ്രസംഗേന ഫലാകാംക്ഷീ ധൃതിഃ സാ പാർത്ഥ രാജസീ.

യയാതുധൃത്യാ=യാതൊരു ധൃതികൊണ്ടു, ധർമ്മകാമാർത്ഥാൻ=ധർമ്മം, കാമം, അർത്ഥം ഇവയെ, ധാരയതേ=ധരിക്കുന്നുവോ, പ്രസംഗേന=അത്യാസക്തിയോടുകൂടെ, ഫലാകാംക്ഷീ=ഫലങ്ങളെ കാംക്ഷിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുവോ, സാ ധൃതിഃ=ആ ധൃതി, രാജസീ=രജോഗുണകാര്യമാകുന്നു.

രാജസീധൃതിയുടെ ലക്ഷണം പറയുന്നു:—തു ശബ്ദം സാത്വികീധൃതിയിൽനിന്നുള്ള ഭേദത്തെ കാണിക്കുന്നു:—യാതൊരു ധൃതികൊണ്ടു പുരുഷൻ ധർമ്മം, അർത്ഥം, കാമം, എന്ന മൂന്നു പുരുഷാർത്ഥങ്ങളെ പ്രധാനങ്ങളായിട്ടു മുറുകെ പിടിക്കുന്നുവോ, അവയെ സമ്പാദിക്കുന്ന കാലത്തിൽ ഫലത്തെ കാംക്ഷിക്കുകയും ചെയ്യുന്നുവോ ആ ധൃതി—ധർമ്മാദിത്രയത്തെ മുറുകെ പ്പിടിക്കുവാനുള്ള ശക്തി–രജോഗുണാധിക്യത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാകയാൽ ഹേ അർജ്ജുന! രാജസീധൃതിയാണെന്നറിഞ്ഞുകൊൾക.

35. യയാ സ്വപ്നം ഭയം ശോകം വിഷാദം മദമേവച
ന വിമുഞ്ചതി ദുർമ്മേധാ ധൃതിഃ സാ പാർത്ഥ താമസീ.

ദുർമ്മേധാഃ=ദുഷിച്ചബുദ്ധിയോടുകൂടിയവൻ, യയാ=യാതൊരു ധൃതികൊണ്ട്, സ്വപ്നം=നിദ്രയേയും, ഭയം, ശോകം, വിഷാദം, ച മദം ഏവ=ഭയം, ശോകം, വിഷാദം, മദം എന്നിവയേയും, ന വിമുഞ്ചതി=വിടുന്നില്ലയൊ, സാ=ആ ധൃതി, താമസീ=തമോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാകുന്നു.

തമോഗുണാധിക്യംനിമിത്തം ദുഷിച്ച ബുദ്ധിയോടുകൂടിയ പുരുഷൻ യാതൊരു ധൃതിയാൽ ഉറക്കം, പേടി, ദുഃഖം, വിഷാദം, മദം എന്നിവയെ എപ്പോഴും മുറുകെപ്പിടിക്കുന്നുവോ—വിട്ടിരിക്കുകയില്ലയോ—ഈ ദോഷങ്ങളെ നിലക്കുനിൎത്തുന്നതായ ആ ധൃതി ഹേ പാർത്ഥ! തമോഗുണാധിക്യത്തിൽനിന്നുണ്ടായതാകയാൽ താമസീധൃതിയാകുന്നു. സർവ്വവ്യവഹാരങ്ങൾക്കും ഹേതുവായ ബുദ്ധി മൂന്നുവിധമാണെന്നു വന്നിരിക്കയാൽ ആ വ്യവഹാരങ്ങളുടെ കാരണങ്ങളായ ശ്രോത്രാദീന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും ത്രൈവിധ്യം ഉണ്ടെന്നു സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളേണം.

36. സുഖംത്വിദാനീം ത്രിവിധം ശൃണു മേ ഭരതർഷഭ
അഭ്യാസാദ്രമതേ യത്ര ദുഃഖാന്തംച നിഗച്ഛതി.

സുഖം തു=സുഖമാകട്ടെ, ത്രിവിധം=മൂന്നുവിധമെന്നു, മേ=എന്നിൽനിന്നു, ഭരതർഷഭ=ഭരതകുലശ്രേഷ്ഠ, ഇദാനീംശൃണു=ഇപ്പോൾ കേട്ടുകൊൾക, യത്ര=യാതൊന്നിൽ, അഭ്യാസാൽ=അഭ്യാസംകൊണ്ടു, രമതേ=രമിക്കുകയും, ദുഃഖാന്തം=ദുഃഖാവസാനത്തെ, നിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കയും ചെയ്യുമോ.

ഗുണഭേദംനിമിത്തം കർത്താവും കരണവും കർമ്മവും മൂന്നുവിധമായതുകൊണ്ടു അവയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ഫലഭൂതമായ സുഖവും മൂന്നുവിധമായിരിക്കും എന്നതിനെ പറവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ സാത്വികസുഖത്തെ ആദ്യം പറയുന്നു:—

ഹേ ഭരതകുലോത്തമ! കർത്തൃകരണകർമ്മാദികളുടെ ഫലഭൂതമായ സുഖവും മൂന്നുവിധത്തിലാണെന്നു എന്നിൽനിന്നു കേട്ടുകൊൾക. ഏതൊരു സുഖത്തെ സമ്പാദിപ്പാനുള്ള അഭ്യാസത്തിൽനിന്നു ആ സുഖം സിദ്ധിക്കുമ്പോൾ മനസ്സ് രമിക്കുകയും ദുഃഖം നിശ്ശേഷം നശിക്കുകയും ചെയ്യുമോ ആ സുഖം ഏതാണ്, എങ്ങിനെ, ഏതിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാണെന്നു പറയാം. ആ സുഖം സമ്പാദിപ്പാനാണ് മുമുക്ഷു പരിശ്രമിക്കേണ്ടത്.

37. യത്തദഗ്രേവിഷമിവ പരിണാമേഽമൃതോപമം
തൽസുഖം സാത്വികം പ്രോക്തം ആത്മബുദ്ധിപ്രസാദജം.

യത്=യാതൊന്ന്, അഗ്രേ=ആദ്യത്തിൽ, വിഷം ഇവ=വിഷമെന്നപോലെയും, പരിണാമേ=പരിപാകത്തിൽ, അമൃതോപമം=അമൃതത്തിന്നു തുല്യമായും ഭവിക്കുന്നുവോ ആത്മബുദ്ധിപ്രസാദജം=ആത്മാവിനെ വിഷയമാക്കിയിരിക്കുന്ന ബുദ്ധിപ്രസാദത്തിൽനിന്നു ജനിക്കുന്നതാകുന്നു, തൽസുഖം=ആ സുഖം, സാത്വികംപ്രോക്തം=സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നുവെന്നു പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

യാതൊരു ബ്രഹ്മസുഖം നിത്യമായും നിത്യപ്രാപ്തമായും തന്നിൽനിന്നു വേറിട്ടിരിക്കുന്നതല്ലാത്തതായുമിരിക്കുന്നതാണെങ്കിലും അതു കിട്ടുന്നതിന്നുള്ള പരിശീലനകാലത്തിൽ വിഷമെന്നപോലെയിരിക്കും. കാരണം:—വിഷയസുഖമെന്നപോലെ വേഗത്തിൽ കിട്ടുന്ന ഒന്നല്ല. അതുകൊണ്ടു വിഷയമെന്നപോലെ ഇഷ്ടപ്പെടാത്തതായിരിക്കും. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ ആ സുഖസിദ്ധിക്കു കാരണമായ സത്ത്, അസത്ത്, എന്ന ഭേദത്തെ അറിയുന്നതായ വിവേകം, മുമുക്ഷുത്വം, അതിന്നും കാരണമായ ശമദമാദിസമ്പത്തി, തന്നിമിത്തം സന്യാസം, അതുനിമിത്തം ശ്രദ്ധാപൂർവ്വകമായ മഹാവാക്യശ്രവണമനനാദി അതിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ജ്ഞാനം, അതിൻെറ പരിപാകമാകുന്ന സാക്ഷാൽകാരം എന്നിവ ഓരോന്നും ഉത്തരോത്തരം ദുർല്ലഭമാകയാൽ ആ ആത്മസുഖാനുഭവം എളുപ്പത്തിൽ കിട്ടുകയില്ല. എന്നാൽ മുമുക്ഷുക്കൾക്കു ഗതി എന്നാണെങ്കിൽ അധൈര്യപ്പെടാതെ നിരന്തരം തൽപ്രാപ്തിക്കായിട്ടു ബുദ്ധ്യാദിസാധനങ്ങളെ പരിശുദ്ധമാക്കുവാനുള്ള പരിശ്രമത്തിൻെറ ഫലം പരിപാകമാകുമ്പോൾ ആ വിശുദ്ധബുദ്ധിയിൽ ആത്മാവിൻെറ സ്വരൂപമായ ആ പരമസുഖം അനുഭവപ്പെടും. അപ്പോൾ അതു ജന്മാദി സർവ്വക്ലേശങ്ങളെയും നിശ്ശേഷം നശിപ്പിക്കുന്ന അമൃതത്തിന്നു തുല്യമായും ഭവിക്കും. ആ സുഖം ഒരു വിഷയത്തിൽനിന്നും ജനിക്കുന്നതല്ല, അന്തഃകരണം ശുദ്ധമാകുമ്പോൾ അതിൽ പ്രതിഫലിച്ച സച്ചിദാനന്ദസ്വരൂപം തന്നെയാകുന്നു. അതിനാൽ ഈ സുഖമാണ് സാധ്യം. സാധ്യത്തിലല്ല പരിശ്രമം വേണ്ടത്. അത് പരിശ്രമംകൊണ്ടു; കിട്ടാനുള്ളതല്ല. നിത്യപ്രാപ്തമാണ്. സാധനങ്ങളായ ബുദ്ധ്യാദികളെ ശുദ്ധമാക്കുവാനുള്ള പരിശ്രമമാണ് നിരന്തരം വേണ്ടത്. വിഷയസംബന്ധംകൂടാതെ സുഖം സിദ്ധിക്കുമോ എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ശങ്കകൾ പ്രാകൃതന്മാർക്കുടെ നിത്യവുമനുഭവിക്കുന്ന സുഷുപ്തിസുഖത്തെക്കുറിച്ചാലോചിച്ചറിയുന്നവർക്കുണ്ടാകുവാനവകാശമില്ല. സുഷുപ്ത്യവസ്ഥയിൽ ബുദ്ധ്യാദികളുടെ വ്യാപാരം അജ്ഞാനരൂപമായ മൂലപ്രകൃതിയിൽ ലയിച്ചപ്പോൾ അജ്ഞാനത്തിൻെറ സാക്ഷിയായ സച്ചിദാനന്ദാത്മകമായ ആത്മസുഖത്തെയല്ലെയോ അനുഭവിച്ചാനന്ദിക്കുന്നത്. ആ അവസ്ഥയിൽ യാതൊരു വിഷയവും ഇല്ലാതെയിരിക്കേ അനുഭവപ്പെട്ടു സുഖം യാതൊന്നോ ആ ആത്മാനന്ദം സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാകയാൽ സാത്വികമാണെന്നു മഹർഷിമാർ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു.

38\. വിഷയേന്ദ്രിയസംയോഗാദ്യത്തദഗ്രേ/മൃതോപമം
പരിണാമേ വിഷമിവ തൽസുഖം രാജസം സ്മൃതം.

വിഷയേന്ദ്രിയസംയോഗാത്=വിഷയങ്ങൾക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും തമ്മിലുണ്ടാകുന്ന ചേൎച്ചയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതു്, യത്=യാതൊന്നോ, തത് അഗ്രേ=അതാദ്യത്തിൽ, അമൃതോപമം=അമൃതത്തിന്നു തുല്യവും, പരിണാമേ=പരിണാമത്തിൽ, വിഷംഇവ=വിഷംപോലെയുമാകുന്നു, തൽസുഖം=ആ സുഖം, രാജസംസ്മൃതം=രജോഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതാണെന്നു സ്മരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

രാജസസുഖസ്വരൂപം:—വിഷയങ്ങൾക്കും ഇന്ദ്രിയങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ ചേൎച്ചയുണ്ടാകുന്നതിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്ന സുഖം പ്രാരംഭത്തിൽ അമൃതത്തിന്നു തുല്യമായിരിക്കും. വീണ്ടും വീണ്ടും അനുഭവിക്കേണമെന്ന ആഗ്രഹം വർദ്ധിച്ചുവരും. അവസാനത്തിൽ ശരീരം, മനസ്സ്, ബുദ്ധി, ഇന്ദ്രിയപാടവം ഇവയ്ക്കെല്ലാം തളൎച്ചയും അശക്തിയും അധികരിക്കുന്തോറും വിഷമെന്നപോലെ നാശകാരണമായും ഭവിക്കും. ആ സുഖം രാജസമാണെന്നു മഹാത്മാക്കൾ അഭിപ്രായപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

39. യദഗ്രേ ചാനുബന്ധേ ച സുഖം മോഹന മാത്മനഃ
നിദ്രാലസ്യ പ്രമാദോത്ഥം തത്താമസ മുദാഹൃതം.

അഗ്രേ=ആദ്യത്തിലും, അനുബന്ധേ ച=അവസാനത്തിലും, ആത്മനഃ=ബുദ്ധിയുടെ, മോഹനം=വിവേകശക്തിയെ ഇല്ലാതാക്കുന്നതും, നിദ്രാലസ്യ പ്രമാദോത്ഥം=ഉറക്കം, അലസത, പ്രമാദം എന്നിവയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതുമായ, യത്=യാതൊന്ന്, താമസം=തമോഗുണപ്രധാനമായതാണെന്ന്, ഉദാഹൃതം=പറയപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

താമസസുഖസ്വരൂപം:—ആരംഭത്തിലും അവസാനത്തിലും നന്മതിന്മകളെ വേർതിരിച്ചറിവാൻ സാധനമായിരിക്കുന്ന ബുദ്ധിയെ മോഹിപ്പിക്കുന്നതും വിവേകശക്തിയെ ഇല്ലാതാക്കുന്നതും—ഉറക്കം, അലസത, മനസ്സിരുത്തായ്മ, പാരവശ്യം എന്നിവയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതുമായ സുഖം തമോഗുണം നിമിത്തം ഉണ്ടാകുന്നതാണെന്നു ജ്ഞാനികൾ പറഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

40. ന തദസ്തി പൃഥിവ്യാംവാ ദിവിദേവേഷുവാ പുനഃ
സത്വം പ്രകൃതിജൈർമ്മുക്തം യദേഭിഃ സ്യാത്രിഭിർഗ്ഗുണൈഃ.

പൃഥിവ്യാം=ഭൂമിയിലും, ദിവി=സ്വർഗ്ഗത്തിലും, ദേവേഷുവാ=ദേവന്മാരിലും, പ്രകൃതിജൈഃ=പ്രകൃതിയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന, ഏഭിഃ ത്രിഭിഃ ഗുണൈഃ=ഈ മൂന്നു ഗുണങ്ങളാൽ, മുക്തം=മോചിക്കപ്പെട്ടതു്, യത് സ്യാൽ=യാതൊന്നോ, തത് സത്വം ന അസ്തി=ആ പ്രാണിവർഗ്ഗം ഇല്ല.

കർത്തൃകരണകർമ്മങ്ങൾ ത്രിവിധങ്ങളാണെന്നു വിഭജിച്ചു കാണിച്ചശേഷം സർവ്വവും ത്രിഗുണാത്മകം തന്നെയെന്നു് സംഗ്രഹിച്ചുംകൊണ്ടു ഈ പ്രകൃതത്തെ ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—ഭൂലോകത്തിലോ പാതാളത്തിലോ സ്വർഗ്ഗത്തിലോ ബ്രഹ്മാദിദേവന്മാരിലോ പ്രകൃതിയിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ഈ മൂന്നു ഗുണങ്ങളുടെ സ്പർശമില്ലാത്തതായ യാതൊരു പ്രാണിവർഗ്ഗവുമില്ല.

41. ബ്രാഹ്മണക്ഷത്രിയവിശാം ശൂദ്രാണാംച പരംതപ
കർമ്മാണി പ്രവിഭക്താനി സ്വഭാവപ്രഭവൈർഗ്ഗുണൈഃ.

ബ്രാഹ്മണക്ഷത്രിയവിശാം=ബ്രാഹ്മണർ, ക്ഷത്രിയർ, വൈശ്യന്മാർ ഇവരുടെയും, ശൂദ്രാണാം ച=ശൂദ്രന്മാരുടെയും, കർമ്മാണി=കർമ്മങ്ങൾ, സ്വഭാവപ്രഭവൈഃ=സ്വഭാവത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന, ഗുണൈഃ=ഗുണങ്ങൾഹേതുവായിട്ടു, പ്രവിഭക്താനി=സ്പഷ്ടമായി വിഭജിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

സകല ലോകവും അതിലുള്ള സമസ്തവും ഗുണത്രയാത്മകമാണെന്നു വന്നിരിക്കയാൽ ആ മൂന്നു ഗുണങ്ങളെ അതിക്രമിക്കുന്നവക്കു മാത്രമേ പ്രകൃതിയിൽനിന്നു മോചനമുള്ളു. ഗുണങ്ങളെ കടക്കുവാൻ പരമകാരണം ജ്ഞാനം. അതുണ്ടാകേണമെങ്കിൽ അന്തഃകരണം പരിശുദ്ധമാകണം. അതിന്നു കാരണം കർമ്മംതന്നെ. അതുകൊണ്ടു അവശ്യകർത്തവ്യംതന്നെ കർമ്മം.

വേദോക്തങ്ങളായ എല്ലാ കർമ്മങ്ങളും കർത്തവ്യം എന്നു വന്നിരിക്കയാൽ മോക്ഷേച്ഛയുള്ള ബ്രാഹ്മണാദികൾക്കു് ശാസ്ത്രവിഹിതകർമ്മങ്ങൾ യാതൊന്നോ അതാതിനെത്തന്നെ അവരവർ ചെയ്യേണം. ഇതരങ്ങളിൽ പ്രവേശിക്കരുതെന്ന നിയമത്തെ ഭഗവാൻ കാണിക്കുന്നു:—ഗുണം പ്രകാശിക്കുന്നതു് സ്വഭാവത്തിൽനിന്നാകുന്നു. ഓരോരുത്തക്കും ഗുണഭേദംനിമിത്തം സ്വഭാവങ്ങൾക്കും ഭേദമുണ്ടാകും. സ്വഭാവത്താൽ ഏതൊരു ഗുണം ഏതൊരുവന്നുണ്ടോ ആ ഗുണത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കീട്ടു ബ്രാഹ്മണർ ക്ഷത്രിയർ വൈശ്യന്മാർ ശൂദ്രർ ഇങ്ങിനെ നാലു വിഭാഗമാക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ഓരോ ജാതികൾക്കും കർമ്മങ്ങൾ ഹേ അർജ്ജുന! ശാസ്ത്രത്താൽ വേർതിരിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. കേവലസത്വഗുണപ്രധാനൻ ബ്രാഹ്മണൻ. സത്വഗുണം കലന്നിരിക്കുന്ന രജോഗുണപ്രധാനൻ ക്ഷത്രിയൻ. രജോഗുണം കലന്നിരിക്കുന്ന തമോഗുണപ്രധാനൻ വൈശ്യൻ. കേവലതമഃപ്രധാനൻ ശൂദ്രൻ എന്നാണ് വേദനിശ്ചയം. ഇവരിൽ കാണപ്പെടാവുന്ന ഇതരഗുണങ്ങൾക്കു ശക്തി കുറയുമെന്നു കാണിപ്പാനാണ് പ്രധാനൻഎന്ന പ്രയോഗിച്ചിരിക്കുന്നത് എന്നു ധരിക്കേണം. വേദത്താൽ നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ജാതി

ഭേദത്തിന്നാസ്പദം ഗുണഭേദമാണെന്ന് സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു. ഗുണം സൂക്ഷ്മവും ശരീരം സ്ഥൂലവുമാകയാൽ സൂക്ഷ്മഗുണത്തെ ആസ്പദമാക്കീട്ടാണ് വർണ്ണവിഭാഗം നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്. അതുകൊണ്ടു ബാഹ്യവേഷഭാഷാദികളിൽനിന്നു ബ്രാഹ്മണാദികളെ ശരിക്കറിവാൻ സാധ്യമല്ല എന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

42. ശമോദമസ്തപഃ ശൌചം ക്ഷാന്തി രാർജവ മേവച
ജ്ഞാനം വിജ്ഞാനമാസ്തിക്യം ബ്രാഹ്മം കർമ്മസ്വഭാവജം.

ശമഃ=ചിത്തശാന്തി, ദമഃ=ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെ ഉപരതി, തപഃ=മൂന്നുവിധമായ തപസ്സ്, ശൌചം=ബാഹ്യാഭ്യന്തരശുദ്ധി, ക്ഷാന്തിഃ=ക്ഷമാ, ആർജവം=ത്രിവിധകരണങ്ങളുടെ ഏകരൂപത്വം, ജ്ഞാനം=വേദശാസ്ത്രങ്ങളുടെ ശരിയായ അർത്ഥബോധം, വിജ്ഞാനം=അനുഷ്ഠാനോചിതമായ തത്വനിശ്ചയം, ആസ്തിക്യം=ശ്രദ്ധാ, സ്വഭാവജം=സ്വഭാവത്തിൽനിന്നുത്ഭവിക്കുന്നതായ, ബ്രാഹ്മംകർമ്മ=ബ്രാഹ്മണകർമ്മമാകുന്നു, ഏവച=ഇത്രമാത്രംതന്നെ.

ജാതിനിയമപ്രകാരം വിഭജിക്കപ്പെട്ടവരുടെ കർമ്മങ്ങളെ കാണിക്കുന്നു:—ഇഹത്തിലും പരത്തിലും കാണപ്പെട്ടതും കാണപ്പെടാത്തതുമായ യാതൊരു ഭോഗങ്ങളിലും മനസ്സിന്നാഗ്രഹമില്ലാതിരിക്കുകയെന്ന ചിത്തശാന്തി, നിഷിദ്ധവിഷയങ്ങളിൽ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ പ്രവൃത്തിക്കാതിരിക്കുകയെന്ന ഇന്ദ്രിയശാന്തി,പതിനേഴാമദ്ധ്യായത്തിൽ പറഞ്ഞതായ ശരീരം, വാക്ക്, മനസ്സ് എന്ന മൂന്നുകൊണ്ടും ആചരിക്കേണ്ടതായ തപസ്സ്, ബാഹ്യവും ആഭ്യന്തരവുമായ ശുദ്ധി:—കളവു പറയാതിരിക്കുക, പരാന്നം ഭക്ഷിക്കാതിരിക്കുക എന്ന മുഖത്തിൻെറയും നാവിൻെറയും ശുദ്ധി: പ്രതിഗ്രഹം പരിത്യജിക്കുന്നത് കൈകളുടെ ശുദ്ധി. വിഹിതമായ ബ്രഹ്മചര്യ്യദീക്ഷ ഗുഹ്യാവയവശുദ്ധി. രാഗദ്വേഷാദികളെ ഉപേക്ഷിക്കുന്നത് മനഃശുദ്ധി. വിഹിതാചരണം കർമ്മശുദ്ധി ഇങ്ങിനെ ആറുവിധമാണ് ബാഹ്യവും ആഭ്യന്തരവുമായ ശുദ്ധിയെന്നാണ് ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം. നിന്ദിക്കുക ശകാരിക്കുക ശരീരത്തിൽ പീഡയേൽപിക്കുക എന്നിവ പരന്മാർ ചെയ്യുമ്പോൾകൂടെ മനസ്സിന്നു വികാരം ഉണ്ടാകാതിരിക്കുകയെന്ന ക്ഷമാ. മനോവാക്കായങ്ങൾ എന്ന ത്രിവിധകരണങ്ങളുടെ ഏകരൂപത്തിലുള്ള വ്യാപാരം: പറയുന്നതും വിചാരിക്കുന്നതും പ്രവൃത്തിക്കുന്നതും ഒരേവിധത്തിലിരിക്കുക എന്നതാണ് ആർജവം. വേണ്ടതുപോലെ പഠിച്ച വേദശാസ്ത്രങ്ങളുടെയും പദങ്ങളുടെയും വാക്യങ്ങളുടെയും ശരിയായ അർത്ഥബോധം ജ്ഞാനം, അനുഷ്ഠിപ്പാനും അനുഷ്ഠിപ്പിക്കുവാനും മതിയായ വിധത്തിലുള്ള തത്വനിശ്ചയം വിജ്ഞാനം. ഈ കർമ്മം ഇന്നവിധം ചെയ്താൽ ഈശ്വരപ്രസാദവും കർമ്മഫലസിദ്ധിയുമുണ്ടാകും എന്ന രൂപത്തിലിരിക്കുന്ന ശ്രദ്ധ ആചാര്യ്യന്മാർ വേദശാസ്ത്രങ്ങൾ എന്നവയിൽ ഭയം ഭക്തിയെന്നിവയും ആസ്തിക്യത്തിലുൾപ്പെടും എന്നാണ് ചകാരം കാണിക്കുന്നത്. ഇത്രമാത്രമാണ് മോക്ഷാർത്ഥിയായ ബ്രാഹ്മണന്നുചെയ്യാനുള്ള കർമ്മം. മററു യാതൊന്നുമില്ല എന്നു ഏവകാരത്താൽ ഉറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇത് ജന്മസിദ്ധമായ സത്വഗുണത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്നതുമാകുന്നു. ഇൗവകയല്ലാതെ മറെറാന്നും ചെയ്വാൻ മനസ്സിൽ തോന്നുകയില്ലെന്നു "സ്വഭാവജം" എന്ന വിശേഷണത്താൽ സ്പഷ്ടമാക്കി. ശമം മുതൽ ആസ്തിക്യം വരെയുള്ള കർമ്മങ്ങൾ ക്ഷത്രിയാദികൾക്കും മോക്ഷസാധകങ്ങൾതന്നെ എങ്കിലും സത്വഗുണപ്രധാനന്മാരായ ബ്രാഹ്മണർക്കവ ശർക്കരക്കുമാധുര്യ്യമെന്നപോലെ സ്വഭാവസിദ്ധമാകുന്നു. ഇതരന്മാർ പണിപ്പെട്ടാവക സമ്പാദിക്കേണം. ബ്രാഹ്മണജന്മംസിദ്ധിച്ചവർമോക്ഷദ്വാരസമീപത്തിലെത്തിയിരിക്കയാൽ ആ ജാതിയിൽ ഭാഗ്യത്താൽ ജനിച്ചവർ മോക്ഷത്തിന്നായ്ക്കൊണ്ടുമാത്രം പരിശ്രമിക്കേണം, എന്നു ബ്രാഹ്മം എന്ന് കർമ്മവിശേഷണമായുപയോഗിച്ചതിൽനിന്നു ധരിക്കേണം.

43. ശൌര്യ്യം തേജോധൃതിർദ്ദാക്ഷ്യം യുദ്ധേചാപ്യ പലായനം
ദാനമീശ്വരഭാവശ്ച ക്ഷാത്രം കർമ്മസ്വഭാവജം.

ശൌര്യ്യം=പരാക്രമം, തേജഃ=പ്രഗല്ഭത: ദുർദ്ധഷത, ധൃതി=ധൈര്യ്യം, ദാക്ഷ്യം=ക്രിയാനിവൃത്തിസാമർത്ഥ്യം, യുദ്ധേ=യുദ്ധത്തിൽ, അപലായനം=പിന്തിരിയായ്മ, ദാനം=സൽപാത്രത്തിൽ ധനസമർപ്പണം, ഈശ്വരഭാവഃ=സകലജനനിയന്തൃത്വം, ക്ഷാത്രം കർമ്മ=ക്ഷത്രിയന്നു വിഹിതമായ കർമ്മം.

ക്ഷത്രിയകർമ്മം പറയുന്നു:—വീരന്മാരെയും സംഹരിക്കുവാൻ മതിയായ പരാക്രമം. ബലവാന്മാർക്കും അതിക്രമിപ്പാൻ സാധിക്കാത്തതായ പ്രഗല്ഭത, ആപത്തിൽപോലും ചാഞ്ചല്യമില്ലാത്തതായ ധൈര്യം എത്രയധികം പ്രതികൂലം നേരിട്ടാലും തൻകാര്യത്തെ സാധിപ്പാൻ പര്യാപ്തമായ സാമർത്ഥ്യം. പ്രാണം നശിക്കുമെന്നാലും യുദ്ധത്തിൽനിന്നു പിന്തിരിയാതെ ഉറച്ചുള്ള നിൽപ്പ്, സൽപാത്രങ്ങളിൽ ധനാദിസമർപ്പണം, പ്രഭാവാതിശയത്താൽ സർവ്വരേയും കീഴടക്കി ധർമ്മം തെററാതെ പ്രജകളെ സംരക്ഷിപ്പാനുള്ള പ്രാപ്തി ഇവ സ്വഭാവത്താൽ തന്നെ ക്ഷത്രിയനു സിദ്ധമായിരിക്കുന്ന കർമ്മങ്ങളാകുന്നു.

44. കൃഷിഗോരക്ഷ്യവാണിജ്യം വൈശ്യകർമ്മ സ്വഭാവജം
പരിചര്യാത്മകം കർമ്മ ശൂദ്രസ്യാപി സ്വഭാവജം.

കൃഷിഗോരക്ഷ്യവാണിജ്യം=കൃഷി(സസ്യോൽപാദനം)പശുപരിപാലനം കച്ചവടം, സ്വഭാവജം=സ്വഭാവത്തിൽനിന്നു സിദ്ധിക്കുന്നതായ, വൈശ്യകർമ്മ=വൈശ്യജാതികർമ്മമാകുന്നു, പരിചര്യാത്മകം=ശുശ്രൂഷാരൂപമായ, കർമ്മ=കർമ്മം, ശൂദ്രസ്യഅപി=ശൂദ്രനും, സ്വഭാവജം=സ്വജന്മസിദ്ധം.

സസ്യാദികളെ അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുത്തുന്ന പ്രവൃത്തിയാകുന്ന കൃഷി, പശുപരിപാലനം ധനം വർദ്ധിപ്പിക്കുന്നതിന്നും ജനോപകാരത്തിന്നും സമുചിതമായ ക്രയവിക്രയം എന്നീ വ്യാപാരം വൈശ്യജാതിക്കും ശുശ്രൂഷാത്മകമായ കർമ്മം ശൂദ്രജാതിക്കും സ്വഭാവസിദ്ധമാകുന്നു.

ബ്രാഹ്മണാദിജാതി നാലിന്നും നിയമേന ചെയ്വാൻ യോഗ്യങ്ങളും അഗ്നിഹോത്രാദികളുമായ വൈദികകർമ്മങ്ങളെയനുസരിച്ചല്ലെല്ലോ ഇപ്പോൾ അരുളിചെയ്തിരിക്കുന്നത് പ്രാകൃതങ്ങളെ പറഞ്ഞു എന്നു സംശയിക്കേണ്ട. ജാതിവിഹിതങ്ങളായ ഈവക കർമ്മങ്ങളും ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടവയാണെന്ന അഭിപ്രായത്താൽ ഇവിടെ ഇവയെ എടുത്തുകാണിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു കണ്ടുകൊള്ളേണം. നാലുജാതിക്കാർക്കും ഒരുപോലെ സ്വീകാര്യങ്ങളായ സത്യധർമ്മാദികളെ ശ്രുതിസ്മൃതികളിൽ അവിഭക്തമായി പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അതുമാത്രംപോരാ. ഇവിടെ ഓരോ ജാതിക്കും വിഭജിച്ചുപറഞ്ഞ സംഗതികളെയും അനുഷ്ഠിക്കേണം. അഗ്നിഹോത്രാദികൾമാത്രം പോരാ ശമാദിഗുണങ്ങളും ഉണ്ടാകേണം. എന്നാൽ മാത്രമേ പൂർണ്ണമാകയുള്ളൂ എന്നഭിപ്രായം.

45. സ്വേ സ്വേ കർമ്മണ്യഭിരതഃ സംസിദ്ധിം ലഭതേ നരഃ
സ്വകർമ്മനിരതഃ·സിദ്ധിം യഥാവിന്ദതി തച്ഛൃണു.

നരഃ=മനുഷ്യൻ, സ്വേസ്വേകർമ്മണി=അവരവരുടെ കർമ്മത്തിൽ, അഭിരതഃ=സന്തോഷിച്ചനുഷ്ഠിക്കുന്നവനായിട്ടു, സംസിദ്ധിം=അന്തഃകരണപരിശുദ്ധിയെ, ലഭതേ=ലഭിക്കുന്നു, സ്വകർമ്മനിരതഃ=സ്വകർമ്മനിഷ്ഠൻ, സിദ്ധിം=സത്വശുദ്ധിയെ, യഥാവിന്ദതി=ഏതുവിധത്തിൽ പ്രാപിക്കുമോ തത് ശൃണു=അതു കേട്ടുകൊൾക.

ബ്രാഹ്മണാദികൾക്കു ശ്രുതിസ്മൃതിനിശ്ചിതകർമ്മങ്ങളെ പറഞ്ഞതിന്നുശേഷം ആ കർമ്മങ്ങളെ ഈശ്വരാർപ്പണബുദ്ധിപൂർവ്വം ചെയ്യേണം എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ അങ്ങിനെ ചെയ്താൽ സിദ്ധിക്കുന്ന മഹാഫലത്തെ ആദ്യം പറയുന്നു: ബ്രാഹ്മണാദികളായ ഏതൊരു മുമുക്ഷുവും അവരവരെ ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ള ശ്രുതിസ്മൃതിനിശ്ചിതകർമ്മങ്ങളിൽ സ്ഥിരതയോടുകൂടെ വിധിതെററാതെ അനുഷ്ഠിക്കുന്നുവെങ്കിൽ ഏകവാരം ശ്രവിക്കുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ ആത്മസ്വരൂപബോധം ഉണ്ടാവാൻതക്കതായ പരിശുദ്ധി ബുദ്ധിക്കുണ്ടാകും. ഇവിടെ ഒരു ശങ്ക ജനിച്ചുവെന്നുവരാം: ബ്രാഹ്മണാദികൾ കർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യുന്നുണ്ട്. അവരിൽ പലക്കും ആത്മീയശ്രദ്ധതന്നെയുണ്ടായതായിട്ടു കാണപ്പെടുന്നില്ല. അതിനാൽ കർമ്മംകൊണ്ടു ആത്മസ്വരൂപബോധത്തിൽ ബുദ്ധിക്കു ശക്തിയുണ്ടാകുന്നതെങ്ങിനെ? എന്നു സംശയിക്കുന്നതിന്നു സമാധാനം:—സ്വസ്വകർമ്മങ്ങളിൽ നിഷ്ഠയുണ്ടായാൽ മാത്രം പോരാ. ഏതുവിധത്തിൽ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതുകൊണ്ടാണ് ബുദ്ധി ശുദ്ധിപ്പെടുക എന്നും ഞാൻ പറയുന്നതിനെ ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കുക. “നാശരഹിതമായ വസ്തുവിനെ അറിയാതെ ഈ ലോകത്തിൽ വർഷസഹസ്രം അഗ്നിഹോത്രാദികളെ അനുഷ്ഠിച്ചാലും ശാശ്വതഫലം സിദ്ധിക്കയില്ലെന്നാണ് ശ്രുതി

സിദ്ധാന്തം. അതുകൊണ്ട് സ്വകർമ്മങ്ങളെ ഏതുവിധം ചെയ്യേണം എന്നു മുമുക്ഷുക്കൾ അറിയേണം. ആവിധം ചെയ്താൽ ബുദ്ധിക്കു ശുദ്ധി സിദ്ധിക്കും. അതിനാൽ ജ്ഞാനമുണ്ടാകും. എന്നു കാണിപ്പാൻ കാരുണ്യത്തോടുകൂടെ ഭഗവാൻ പറയുവാൻ ഭാവിക്കുന്നു.

46. യതഃ പ്രവൃത്തിർഭൂതാനാം യേന സർവ്വമിദം തതം
സ്വകർമ്മണാ തമഭ്യർച്ച്യ സിദ്ധിം വിന്ദതി മാനവഃ.

യതഃ=യാതൊന്നിൽനിന്ന്, ഭൂതാനാം=ഭൂതങ്ങളുടെ, പ്രവൃത്തിഃ=ഉൽപത്തി, യേന=യാതൊന്നിനാൽ, ഇദംസർവ്വം=കാണപ്പെടുന്ന സകലവും, തതം=വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ, മാനവഃ=അധികാരിപുരുഷൻ, സ്വകർമ്മണാ=തന്റെ കർമ്മത്താൽ, തം അഭ്യർച്ച്യ=അവനെ ഭക്തിപൂർവ്വം പൂജിച്ചിട്ടു, സിദ്ധിം=സത്വശുദ്ധിയെ, വിന്ദതി=പ്രാപിക്കുന്നു

ചരാചരങ്ങളും അവക്കു കാരണമായ പഞ്ചഭൂതങ്ങളും ആരിൽനിന്നുണ്ടായിരിക്കുന്നുവോ—ആരാൽ സർവ്വവും വ്യാപിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവോ—കർത്താവ്, കരണങ്ങൾ, സ്രുഗാദിസാധനങ്ങൾ, യവം മുതലായ ധാന്യങ്ങൾ എന്നിവയെല്ലാം ഏതൊന്നിന്റെ ദൃശ്യമായ സ്വരൂപമായിരിക്കുന്നുവോ ആ സഗുണബ്രഹ്മത്തെ സ്വകർമ്മത്താൽമോക്ഷേച്ഛയുള്ള അധികാരിപുരുഷൻ ഭക്തിശ്രദ്ധാപുരസ്സരം പൂജിക്കേണം. അപ്പോൾമാത്രമേ അന്തഃകരണം ശുദ്ധമാകയുള്ളു. ഏകമായ ബ്രഹ്മം എല്ലാമായി വിളങ്ങുന്നുവെന്ന ദൃഷ്ടിയോടുകൂടെ കർമ്മങ്ങളെ നടത്തുന്നവന്നു ഇഷ്ടം അനിഷ്ടം മിത്രം അമിത്രം എന്ന ഭാവങ്ങൾക്കു കാരണമായ ദോഷാംശം ബുദ്ധിയിൽനിന്നു നീങ്ങും. അപ്പോൾ ഞാനെന്നും എന്റേതെന്നുമുള്ള അഭിമാനം നശിക്കും അപ്പോൾ അന്തരംഗം സ്വതേതന്നെ വിശുദ്ധമാകും. അങ്ങിനെയല്ലാതെ കർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദ്യഭിമാനത്തോടുകൂടെ കോടിജന്മങ്ങളിൽ ചെയ്യുന്ന കർമ്മങ്ങളും ബുദ്ധിക്കു ശുദ്ധിയെ ജനിപ്പിക്കുകയില്ല. ഈശ്വരാരാധനരൂപേണ ചെയ്യുന്ന കർമ്മത്താൽ അന്തഃകരണവിശുദ്ധിരൂപമായ ഫലവും അതുനിമിത്തം ആത്മസ്വരൂപബോധവും മുക്തിയും സിദ്ധിക്കുമെന്നു ധരിച്ചുകൊള്ളേണം.

47. ശ്രേയാൻ സ്വധർമ്മോ വിഗുണഃ പരധർമ്മാൽ സ്വനുഷ്ഠിതാത്
സ്വഭാവനിയതം കർമ്മകുർവ്വന്നാപ്നോതി കില്ബിഷം.

പരധർമ്മാത്=പരന്റെ ധർമ്മം, സ്വനുഷ്ഠിതാത്=വേണ്ടതുപോലെ അനുഷ്ഠിക്കപ്പെടുന്നതിനേക്കാൾ, വിഗുണഃ=ഗുണം കുറഞ്ഞതാണെങ്കിലും, സ്വധർമ്മഃ=സ്വകീയധർമ്മം, ശ്രേയാൻ=അതിശ്രേയസ്കരം, സ്വഭാവനിയതം=സ്വഭാവത്തിന്നനുസരിച്ചു നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ട, കർമ്മ=കർമ്മം, കുർവ്വൻ=ചെയ്യുന്നവൻ, കില്ബിഷം=പാപത്തെ, ന ആപ്നോതി=പ്രാപിക്കുന്നില്ല.

ബ്രാഹ്മണന്നു വിധിച്ചിരിക്കുന്ന ധർമ്മങ്ങളെ പ്രതിഗ്രഹാദികൾകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്ന ധനംകൊണ്ടുവേണം നടത്താൻ. ക്ഷത്രിയന്നു യുദ്ധാദികൾകൊണ്ടു സിദ്ധിക്കുന്നേ രാജ്യപരിപാലനമാണ് ധനാഗമമാർഗ്ഗം. പ്രതിഗ്രഹം യുദ്ധം മുതലായവ പാപകർമ്മം. എങ്ങിനെ അന്തരംഗശുദ്ധി സിദ്ധിക്കും എന്ന ശങ്കക്കു സമാധാനം:—ബ്രാഹ്മണാദി നാലുജാതികൾക്കും ശ്രുതിസ്മൃതികൾ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്ന സ്വധർമ്മം വിഗുണമാണെങ്കിൽകൂടെ ഗുണബാഹുല്യമുള്ള പരധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തേക്കാൾ മുക്തിസാധകമാകയാൽ ശ്രേയസ്കരമാകുന്നു. ജന്മസിദ്ധമായ ഗുണങ്ങളെ അനുസരിച്ചു നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന കർമ്മം ചെയ്യുന്നവൻ പാപിയായ്തീരുകയില്ല. ജാതിക്കും ആശ്രമത്തിന്നും വിഹിതമായ കർമ്മങ്ങൾ അവശ്യം ചെയ്യേണ്ടതാകുന്നു.

48. സഹജം കർമ്മ കൌന്തേയ സദോഷമപി നത്യജേത്
സർവ്വാരംഭാഹി ദോഷേണ ധൂമേനാഗ്നിരിവാവൃതാഃ

സഹജം=ജാതിയോടുകൂടെ ഭവിച്ചിരിക്കുന്ന, കർമ്മ=കർമ്മം, സ ദോഷം അപി=ദോഷസഹിതമാണെങ്കിലും, ന ത്യജേത്=ത്യജിക്കരുത്, സർവ്വാരംഭാഃ=സകലകർമ്മങ്ങളും, ധൂമേന അഗ്നിഃ ഇവ=ധൂമത്താൽ അഗ്നിയെന്നപോലെ, ദോഷേണ ആവൃതാഃ=ദോഷത്താൽ അവരണംചെയ്യപ്പെട്ടവയാകുന്നു.

മുമ്പേ പറഞ്ഞതിനെത്തന്നെ കാരണസഹിതം ദൃഢപ്പെടുത്തുന്നു!—ഹേ കൌന്തേയ! ജന്മസിദ്ധമായ കർമ്മം ദോഷവത്താണെങ്കിൽകൂടെ മോക്ഷേച്ഛുവുള്ള ഒരാൾ ഉപേക്ഷിക്കാതിരിക്കേണം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ കർമ്മങ്ങൾ എല്ലാം പുകയാൽ അഗ്നിയെന്നപോലെ ദോഷത്താൽ സ്പർശിക്കപ്പെട്ടവതന്നെ. ദോഷരഹിതമായ കർമ്മംതന്നെയില്ലെന്നിരിക്കേ സ്വധർമ്മത്തെയുപേക്ഷിച്ച് പരധർമ്മത്തെ സ്വീകരിക്കുന്നതിനാൽ യാതൊരു ഗുണവും ഉണ്ടാവാനില്ല.

49. അസക്തബുദ്ധിഃ സർവ്വത്ര ജിതാത്മാ വിഗതസ്പൃഹഃ
നൈഷ്കർമ്മ്യസിദ്ധിം പരമാം സന്ന്യാസേനാധിഗച്ഛതി.

സർവ്വത്ര അസക്തബുദ്ധിഃ=യാതൊന്നിലും ആസക്തിയില്ലാത്ത ബുദ്ധിയോടുകൂടിയവനും, ജിതാത്മാ=മനസ്സിനെ ജയിച്ചവനും, വിഗതസ്പൃഹഃ=ഫലത്തിൽ ആഗ്രഹമില്ലാത്തവനുമായിട്ട, സന്ന്യാസേന=നിരന്തരബ്രഹ്മനിഷ്ഠകൊണ്ടു, പരമാം നൈഷ്കർമ്മ്യസിദ്ധിം=പരമോൽകൃഷ്ടമായ ബ്രഹ്മജ്ഞാനത്തെ, അധിഗച്ഛതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

കർമ്മംകൊണ്ടേ അന്തഃരംഗശുദ്ധി വരികയുള്ളു. അന്തഃശുദ്ധികൊണ്ടേ ആത്മസ്വരൂപബോധമുണ്ടാകയുള്ളു. അതുകൊണ്ടു കർമ്മം സാധനം. ആത്മജ്ഞാനം സാദ്ധ്യം. എന്നാണ് ശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം. അതിനാൽ സാത്വികബുദ്ധിയേയാശ്രയിച്ച് സൽകർമ്മങ്ങളെ അനുഷ്ഠിച്ചു ശുദ്ധാന്തഃകരണനായ മുമുക്ഷു സർവ്വേശ്വരാനുഗ്രഹത്താൽസിദ്ധിച്ച സൽഗുരുവിൽനിന്നു മഹാവാക്യാർത്ഥം ഒരിക്കൽ കേട്ടതുകൊണ്ടുതന്നെ ആത്മബോധമുണ്ടായതിനാൽ ആരൂഢനായ അവനു സന്ന്യാസയോഗത്തിൽനിന്നു ബ്രഹ്മപ്രാപ്തിയുണ്ടാകുമെന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ആത്മാവിൽനിന്നന്യമായ യാതൊരു വിഷയത്തിലും കർമ്മത്തിലും ദേശത്തിലും ലോകത്തിലും ദേവതയിലും ബുദ്ധി പ്രവേശിക്കാതിരിക്കേണം. എന്നാലുംപോരാ. മനസ്സിനെ ചിരകാലാഭ്യാസത്താൽ ബ്രഹ്മത്തിൽ സ്ഥിരപ്പെടുത്തേണം. പോരാ. ദേഹത്തിലോ തൽപാലനത്തിന്നാവശ്യമായ ധനാദികളിലോ ആഗ്രഹമില്ലാതിരിക്കേണം. പ്രാരബ്ധാനുസരണം സിദ്ധിക്കുന്ന ആഹാരവസ്ത്രാദികൾകൊണ്ടു സന്തുഷ്ടനായിരിക്കേണം. ഈ സാധനങ്ങളെല്ലാം സിദ്ധിച്ചവൻ നിരന്തരബ്രഹ്മനിഷ്ഠാരൂപമായ സന്ന്യാസയോഗത്താൽ_തൻെറ യഥാർത്ഥസ്വരൂപത്തെ അറിയുന്നതായ യോഗത്താൽ_കർമ്മാതീതമായിരിക്കുന്ന സിദ്ധിയെ പ്രാപിക്കും.

50. സിദ്ധിം പ്രാപ്തോ യഥാ ബ്രഹ്മ തഥാപ്നോതി നിബോധ മേ
സമാസേനൈവ കൌന്തേയ നിഷ്ഠാ ജ്ഞാനസ്യയാ പരാ.

സിദ്ധിംപ്രാപ്തഃ=സിദ്ധിയെ പ്രാപിച്ചവൻ, യഥാബ്രഹ്മആപ്നോതി=എപ്രകാരമോ ബ്രഹ്മത്തെ പ്രാപിക്കുന്നത്, തഥാമേ=ആ പ്രകാരത്തെ എന്നിൽനിന്നു, സമാസേന ഏവ=ചുരുക്കമായിട്ടുതന്നെ, നിബോധ=ധരിച്ചാലും, യാ=യാതൊന്നാകുന്നു, ജ്ഞാനസ്യ=ജ്ഞാനത്തിൻെറ പരാനിഷ്ഠാ=പരമാവധി.

ഹേ കൌന്തേയ! കർമ്മത്തെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന വസ്തുവിൻെറ ബോധമുണ്ടായിരിക്കുന്നവൻ ഏതുവിധം ആ നിഷ്ഠയെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുന്നതുകൊണ്ടു പുനരാവർത്തിയില്ലാത്ത സ്ഥാനമായ ബ്രഹ്മത്തിൽ കൈവല്യം പ്രാപിക്കുമോ ആ പ്രകാരത്തെ സംഗ്രഹിച്ചുമാത്രം ഞാൻ പറയുന്നതിനെകേട്ടുകൊൾക. ഇതുതന്നെയാകുന്നു ജ്ഞാനത്തിൻെറ പരമാവധിനില.

51. ബുദ്ധ്യാ വിശുദ്ധയാ യുക്തോ ധൃത്യാത്മാനം നിയമ്യച
ശബ്ദാദീൻ വിഷയാംസ്ത്യക്ത്വാ രാഗദ്വേഷൌവ്യുദസ്യച.

വിശുദ്ധയാ=വിശേഷേണശുദ്ധയായ, ബുദ്ധ്യായുക്തഃ=ബുദ്ധിയോടുകൂടിയവനായിട്ടു, ധൃത്യാ=ധൃതികൊണ്ട്, ആത്മാനം നിയമ്യ=ചിത്തത്തെ നിയമനംചെയ്തിട്ടു, ശബ്ദാദീൻ വിഷയാൻ=ശബ്ദാദിവിഷയങ്ങളെയും, ത്യക്ത്വാ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു, രാഗദ്വേഷൌച=രാഗദ്വേഷങ്ങളെയും, വ്യുദസ്യച=പരിത്യജിച്ചിട്ടു.

ദേഹാദിസർവ്വപ്രപഞ്ചവും ബ്രഹ്മത്തിൽ, ആകാശത്തിൽ നീലവർണ്ണം മരുഭൂമിയിൽ ജലം എന്നപോലെ കല്പിക്കപ്പെട്ടതല്ലാതെ വാസ്തവത്തിൽ ബ്രഹ്മത്തെക്കൂടാതെ അണുമാത്ര

വും ഇല്ല. ബ്രഹ്മം മാത്രം സത്യം എന്ന ഉറച്ചനിശ്ചയമുള്ള വിശുദ്ധബുദ്ധിയോടുകൂടിയ യതി സാത്വികധൃതികൊണ്ടു മനസ്സിൻെറയും ഇന്ദ്രിയങ്ങളുടെയും ബഹിഃസഞ്ചാരത്തെ നിയന്ത്രിക്കയും ശബ്ദസ്പർശാദിവിഷയങ്ങളെയും യദൃച്ഛയാ സിദ്ധിക്കുന്ന ഭിക്ഷാവസ്തുക്കൾ നല്ലതോ ചീത്തയോ ആയ അവയിൽപോലും ഇഷ്ടമോ അനിഷ്ടമോ ഉണ്ടാകാതെയും ഇരിക്കേണം.

52. വിവിക്തസേവീ ലഘ്വാശീ യത വാക്കായമാനസഃ
ധ്യാനയോഗപരോ നിത്യം വൈരാഗ്യം സമുപാശ്രിതഃ.

വിവിക്തസേവീ=വിജനസ്ഥലങ്ങളെ ആശ്രയിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവനും, ലഘ്വാശീ=ലഘുപദാർത്ഥങ്ങളെ ഭക്ഷിക്കുന്നവനും, യതവാക്കായമാനസഃ=വാക്ക്, ശരീരം, മനസ്സ് ഇവയെ അടക്കുന്നവനും, വൈരാഗ്യം=വിഷയവിരക്തിയെ, നിത്യം=എപ്പോഴും, സമുപാശ്രിതഃ=നന്നായാശ്രയിക്കുന്നവനും, ധ്യാനയോഗപരഃ=ധ്യാനത്തിലും യോഗത്തിലും പരിശ്രമിക്കുന്നവനും ആയിരിക്കേണം.

ജനസഞ്ചാരമില്ലാത്തതായ പർവ്വതഗുഹകൾ നദീതീരങ്ങൾ മുതലായ സ്ഥലങ്ങളിൽ വസിക്കുന്ന സ്വഭാവമുള്ളവനും മിതവും ഹിതവുമായ ലഘുപദാർത്ഥത്തെ ഭക്ഷിക്കുന്നവനും വാഗ്വ്യവഹാരം ശരീരചലനം മനശ്ചാപല്യം എന്നിവയെ നിരോധിപ്പാനുപകരിക്കുന്ന നിരന്തരബ്രഹ്മധ്യാനം അതിൽ മനഃസ്ഥിരീകരണം എന്ന ധ്യാനത്തെയും യോഗത്തെയും ശ്രദ്ധയാ സ്വീകരിക്കേണം. വിഷയങ്ങളുടെ തുച്ഛത്വം, നശ്വരത്വം മുതലായ ദോഷങ്ങളെ ആലോചിച്ചറിഞ്ഞിട്ടു അവയിൽ വിരക്തി ദൃഢമായുണ്ടായിരിക്കേണം.

53. അഹങ്കാരം ബലം ദർപ്പം കാമം ക്രോധം പരിഗ്രഹം
വിമുച്യ നിർമ്മമഃ ശാന്തോ ബ്രഹ്മഭൂയായ കല്പതേ.

അഹങ്കാരം=അഹമെന്നഭാവത്തെയും, ബലം=വാസനാശക്തിരൂപമായ ബലത്തെയും, ദർപ്പം=ദർപ്പത്തെയും_കൃതാർത്ഥൻ ഞാൻ എന്ന ഭാവത്തെയും, കാമം, ക്രോധം, പരിഗ്രഹം=ആഗ്രഹം കോപം ശരീരരക്ഷക്കാവശ്യമായ സകലവസ്തുക്കളെയും, വിമുച്യ=ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു, നിർമ്മമഃ=എൻെറതെന്ന ഭാവമില്ലാത്തവനും, ശാന്തഃ=അന്തഃകരണവികാരമെല്ലാം ശമിച്ചവനുമായിട്ടു, ബ്രഹ്മഭൂയായ=ബ്രഹ്മമായി ഭവിപ്പാനായ്ക്കൊണ്ടു, കല്പതേ=യോഗ്യനാകുന്നു.

ദേഹേന്ദ്രിയാദികളിൽ ഞാനെന്നഭാവമാകുന്ന അഹങ്കാരം, വാസനാനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ശക്തിയാകുന്ന ബലം, ഞാൻ കൃതാർത്ഥനായീയെന്ന രൂപത്തിൽ ഉള്ളിൽ തോന്നുന്ന വികാരമായ ദർപ്പം, പദാർത്ഥങ്ങളിൽ ആഗ്രഹമാകുന്ന കാമം, വിരോധികളിൽ സാധാരണന്മാർക്കുണ്ടാകുന്നതുപോലെ ക്രോധം ശരീരാച്ഛാദനാദികൾക്കുവേണ്ടി സ്വീകരിക്കുവാനുള്ള ദണ്ഡം കമണ്ഡലു മുതലായ സാധനങ്ങൾ എന്നിവയെയെല്ലാം പരിത്യജിച്ചിട്ടു സർവ്വസംസാരമൂലകാരണമായ ദേഹത്തിൽ എൻെറതെന്ന ഭാവത്തെ തീരെയുപേക്ഷിച്ചിട്ടു അന്തഃകരണം യാതൊരു വിധത്തിലും ചലിക്കാതെയിരിക്കുന്നതിനാൽ ശാന്തനായ യോഗി ബ്രഹ്മമായിത്തന്നെ ഭവിപ്പാനർഹനാകുന്നു.

54. ബ്രഹ്മഭൂതഃ പ്രസന്നാത്മാ ന ശോചതി ന കാംക്ഷതി
സമഃ സർവ്വേഷു ഭൂതേഷു മൽഭക്തിം ലഭതേ പരാം.

പ്രസന്നാത്മാ=പരിശുദ്ധമായ അന്തഃകരണത്തോടുകൂടിയവനും, ബ്രഹ്മഭൂതഃ=ബ്രഹ്മമായി ഭവിച്ചവനുമായിട്ടു, ന ശോചതി=ദുഃഖിക്കുന്നില്ല, ന കാംക്ഷതി=ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല, സർവേഷു ഭൂതേഷു=സകല ഭൂതങ്ങളിലും, സമഃ=സമനായി ഭവിച്ചവൻ, പരാംമൽഭക്തിം=ഉൽകൃഷ്ടമായ എൻെറ ഭാവത്തെ, ലഭതെ=ലഭിക്കുന്നു.

നിരന്തരസമാധ്യഭ്യാസത്താൽ രജസ്തമോദോഷങ്ങൾ നിശ്ശേഷം നശിച്ചതിനാൽ ശുദ്ധസത്വാത്മകമായ അന്തഃകരണം നിമിത്തം ബ്രഹ്മമായി ഭവിച്ച യതിക്കു ശോകകാരണമായ വിപരീതവസ്തുവൊന്നുമില്ലാത്തതിനാൽ ദുഃഖിക്കുകയോ, തന്നിൽനിന്നു ഭിന്നമായിട്ടു യാതൊന്നുമില്ലാത്തതിനാൽ കാംക്ഷിക്കുകയോ ചെയ്യുന്നില്ല. ബ്രഹ്മാവു മുതൽ പുൽക്കൊടിവരെയുള്ള സകലത്തിലും സമമായി വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്ന സച്ചിദാനന്ദഘനം തന്നെയായതി

നാൽ ജ്ഞാനത്തിൻെറ പരമാവധിയായിരിക്കുന്ന മൽഭക്തിയെ–ബ്രഹ്മമായി ഭവിക്കുക എന്ന നിലയെ ആ യതിയടയുന്നു. ഈയവസ്ഥ ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയല്ല. ബ്രഹ്മം തന്നെയാകുന്നു.

55. ഭക്ത്യാമാമഭിജാനാതി യാവാൻ യശ്ചാസ്മി തത്വതഃ
തതോ മാം തത്വതോ ജ്ഞാത്വാ വിശതേ തദനന്തരം.

ഭക്ത്യാ=വസ്തുവിനെ മാത്രം ഗ്രഹിക്കുന്നതായ പ്രത്യക് ദൃഷ്ടികൊണ്ട്, അഹം=ഞാൻ, യാവാൻ=എത്രമാത്രമായിരിക്കുന്നവൻ എന്നും, തത്വതഃ=സത്യനിലയിൽ, യഃ അസ്മി=ഞാൻ യാതൊരുവനാകുന്നുവെന്നും, മാം അഭിജാനാതി=എന്നെ ആഭിമുഖ്യേന അറിയുന്നു, തത്വതഃ ജ്ഞാത്വാ=ശരിയായറിഞ്ഞിട്ടു, തദനന്തരം=അതിൻെറ ശേഷം, വിശതേ=പ്രാപിക്കുന്നു.

സത്യത്തെ മാത്രം ഗ്രഹിക്കുന്നതായ പ്രത്യഗാത്മദൃഷ്ടികൊണ്ടു ആ യതി ഞാൻ സഗ്രണനായിട്ടു എന്തെല്ലാമായിരിക്കുന്നുവെന്നും, ഗുണാതീതൻ എന്ന നിലയിൽ യാതൊരുവനാകുന്നുവെന്നും–എല്ലാമായും, ഒന്നുമല്ലാതെയും ഇരിക്കുന്നവൻ എന്നുള്ള തത്വത്തെ അറിഞ്ഞതിനുശേഷം എന്നിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു. ദേവദത്തൻ അവൻെറ ഗൃഹത്തിൽ പ്രവേശിക്കുന്നതുപോലെ എന്നിൽ പ്രവേശിക്കുന്നുവെന്നല്ല അവൻെറ സ്വരൂപംതന്നെ ഞാൻ എന്നനുഭവപ്പെട്ടതിനാൽ ഞാനായ്ത്തന്നെയിരിക്കുന്നു. "ബ്രഹ്മവിത് ബ്രഹ്മൈവഭവതി" ബ്രഹ്മത്തെ അറിഞ്ഞവൻ ബ്രഹ്മം തന്നെയാകുന്നുവെന്ന ശ്രുത്യർത്ഥത്തെ സ്പഷ്ടമാക്കി. നിർവിശേഷബ്രഹ്മസ്വരൂപമായിട്ടു വസിക്കുന്നുവെന്നു സാരം'

56 സർവകർമ്മാണ്യപി സദാ കുർവാണോ മദ്വ്യപാശ്രയഃ
മൽപ്രസാദാദവാപ്നോതി ശാശ്വതം പദമവ്യയം.

മദ്വ്യപാശ്രയഃ=ഞാൻ തന്നെ ആരാധനീയൻ എന്ന ഭാവത്തോടുകൂടിയവൻ, സർവ്വകർമ്മാണി=സകല കർമ്മങ്ങളെ, കുർവ്വാണഃ=ചെയ്യുന്നവനായിട്ടു, മൽപ്രസാദാത്=എൻെറ അനുഗ്രഹം ഹേതുവായിട്ടു, അവ്യയം=വൃദ്ധിക്ഷയങ്ങളില്ലാത്തതും, ശാശ്വതം=നിത്യവുമായ, പദം=സ്ഥാനത്തെ, അവാപ്നോതി=പ്രാപിക്കുന്നു.

സ്വവർണ്ണാശ്രമോചിതകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ചിത്തശ്രുദ്ധിയും തന്നിമിത്തം ജ്ഞാനവും തൽഫലമായ മോക്ഷവും സിദ്ധിക്കുമെന്നു പറഞ്ഞതിൻെറ ശേഷം. ഇപ്പോറം സംസാരമാർഗ്ഗത്തെ അതിക്രമിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്ന "ആരുരുക്ഷുവും""ആരൂഢനു"മായ യതികറം രണ്ടുപേരും മോക്ഷകാംക്ഷികളായിട്ടു ഏതുവിധം പ്രവൃത്തിക്കേണം, എന്നുപദേശിപ്പാൻ ഭാവിക്കുന്നു. അതിൽ ആദ്യമായിട്ടു മോക്ഷത്തെ സാധിപ്പിക്കുന്നതായ ജ്ഞാനം ചിത്തശ്രുദ്ധി വരാതെ അനുഭവപ്പെടുകയില്ല. ചിത്തശ്രുദ്ധിയോ ഫലകാംക്ഷ കൂടാതെഈശ്വരാർപ്പണബുദ്ധ്യാ സ്വകർമ്മാനുഷ്ഠാനംകൊണ്ടേ സിദ്ധിക്കുകയുള്ളൂ, അതുകൊണ്ടു ആരുരുക്ഷു—മോക്ഷകാംക്ഷിയുള്ള ഗൃഹസ്ഥൻ—ഈശ്വരനായ എൻെറ പ്രീതിക്കായ്ക്കൊണ്ട് കർമ്മം തന്നെ അവശ്യം അനുഷ്ഠിക്കേണം എന്നു സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു:—സംസാരദുഃഖനിവൃത്തിക്കായ്ക്കൊണ്ടു സർവ്വാത്മകനായ എന്നെത്തന്നെ ആരാധിക്കേണം എന്ന് സച്ഛാസ്ത്രസൽഗുരൂപദേശത്താൽ ദൃഢമായുറച്ചവൻ ശ്രുതിസ്മൃതികളാൽ നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന വിഹിതങ്ങളായ സർവ്വ കർമ്മങ്ങളെയും എപ്പോഴും മൽഭാവനയോടുകൂടെ ചെയ്യേണം. ചിരകാലാനുഷ്ഠിതകർമ്മത്താൽ സന്തുഷ്ടനായ എൻെറ അനുഗ്രഹം ഹേതുവായിട്ടു വൃദ്ധിക്ഷയങ്ങറം ഇല്ലാത്തതും നശിക്കാത്തതുമായ സ്ഥാനത്തെ–മോക്ഷത്തെ–അവൻ പ്രാപിക്കും.

57. ചേതസാ സർവകർമ്മാണി മയി സന്ന്യസ്യ മൽപരഃ
ബുദ്ധിയോഗമുപാശ്രിത്യ മച്ചിത്തഃ സതതം ഭവ.

ചേതസാ=വിവേകബുദ്ധികൊണ്ടു, മൽപരഃ=ഞാൻതന്നെ പ്രാപിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യൻ എന്ന താൽപര്യമുള്ളവനായിട്ട്, സർവകർമ്മാണി=സകല കർമ്മങ്ങളെയും, മയിസന്ന്യസ്യ=എന്നിൽ സമർപ്പിച്ചിട്ടു, ബുദ്ധിയോഗം=ബുദ്ധിയോഗത്തെ–ബുദ്ധിയെ എന്നോടു യോജിക്കുക എന്ന നിലയെ, സതതം ഉപാശ്രിത്യ=എപ്പോഴും ആശ്രയിച്ചിട്ട്, മച്ചിത്തഃ=എന്നിൽ ചിത്തത്തോടു കൂടിയവനായിട്ടു, ഭവ=ഭവിച്ചാലും.

കർമ്മത്താൽ സന്തുഷ്ടനായ ഈശ്വരൻെറ അനുഗ്രഹംകൊണ്ടു മാത്രമേ മുക്തി ലഭിക്കുകയുള്ളുവെന്നുള്ള ജ്ഞാനത്താൽ ഹേ അർജ്ജുന നീ ഞാൻതന്നെ പ്രാപ്യമായ സ്വവസ്തു എന്ന നിശ്ചയവും അതിന്നു മാത്രമായിട്ടുള്ള ആഗ്രഹവും ഉള്ളവനായിട്ടു ശ്രുതിസ്മൃതികളാൽ നിശ്ചയിക്കപ്പെട്ടതും നിന്നാൽ ചെയ്യപ്പെടുന്നതുമായ സകല കർമ്മങ്ങളെയും എൻെറ പ്രീതിക്കായിട്ടെന്നിൽ സമർപ്പിച്ചിട്ടു എപ്പോഴും ബുദ്ധിയെ എന്നിൽ യോജിപ്പിക്കുകയെന്ന യോഗത്തെ ആശ്രയിച്ചുകൊൾക. നിൻെറ ചിത്തം എപ്പോഴും എന്നിൽതന്നെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുക.

58. മച്ചിത്തഃ സർവ്വദുർഗ്ഗാണി മൽപ്രസാദാത്തരിഷ്യസി
അഥചേത്ത്വമഹങ്കാരാന്നശ്രോഷ്യസി വിനങ്ക്ഷ്യസി.

മച്ചിത്തഃ ത്വം=എന്നിൽത്തന്നെ ചിത്തത്തോടുകൂടിയ നീ, മൽപ്രസാദാൽ=എൻെറ അനുഗ്രഹം ഹേതുവായിട്ടു, സർവ്വദുർഗ്ഗാണി=കടക്കാൻ കഷ്ടമധികമുള്ള സർവ്വസങ്കടങ്ങളെയും, തരിഷ്യസി=കടക്കും. അഥ=അങ്ങിനെയല്ലാതെ, അഹങ്കാരാത്=ഞാനെന്ന ഭാവാഭിമാനത്താൽ, ന ശ്രോഷ്യസി=നീ കേൾക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ–(ഞാനുപദേശിച്ചതിനെ), വിനങ്ക്ഷ്യസി=പതിതനായ് ഭവിക്കും.

ഭഗവാനെമാത്രം ശരണം പ്രാപിക്കുന്നതിൻെറ ഫലമെന്താണെന്നു കാണിക്കുന്നു:— ഹേ അർജ്ജുന നീയെന്നിൽതന്നെ സർവ്വാത്മഭാവേന ചിത്തത്തെ സമർപ്പിക്കുന്നു. ഞാനല്ലാതെ മററു യാതൊന്നും സത്യമായിട്ടില്ലെന്ന ദൃഢനിശ്ചയത്താൽ എന്നെമാത്രം ആശ്രയിക്കുന്നു–എങ്കിൽ മററൊരുവിധത്തിലും അതിക്രമിപ്പാൻ കഴിയാത്ത സകല ദുർഗ്ഗങ്ങളെയും–സംസാരമൂലകാരണങ്ങളായ അവിദ്യാകാമകർമ്മങ്ങളെയെല്ലാം–എൻെറ അനുഗ്രഹഫലമായി സിദ്ധിക്കുന്ന പരമജ്ഞാനത്താൽ നീ കടന്നു വിദേഹകൈവല്യത്തെ പ്രാപിക്കും. ഇതിന്നു വിപരീതമായിട്ട്, യുദ്ധാദികർമ്മം, ഹിംസാബഹുലം ശ്രൌതസ്മാർത്തവിഹിതകർമ്മങ്ങൾക്കാവശ്യമായ സാധനസമ്പാദനം കഷ്ടതരം എന്നിങ്ങിനെയുള്ള വിചാരത്താൽ ഞാൻ കർമ്മത്തെ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നില്ലെന്നുള്ള അഹങ്കാരം നിമിത്തം എൻെറ ഉപദേശത്തെ കേൾപ്പാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ വിഹിതകർമ്മത്തെയുപേക്ഷിക്കുന്നതുകൊണ്ടുള്ള അധഃപതനത്തിന്നു നീ പാത്രമായ്ഭവരും.

59. യദഹങ്കാരമാശ്രിത്യ നയോത്സ്യ ഇതിമന്യസേ
മിഥ്യൈഷവ്യവസായസ്തേ പ്രകൃതിസ്ത്വാം നിയോക്ഷ്യതി.

അഹംകാരം=അഹംഭാവത്തെ, ആശ്രിത്യ=ആശ്രയിച്ചിട്ടു, ന യോത്സ്യ ഇതി=ഞാൻ യുദ്ധം ചെയ്യുകയില്ല എന്ന്, മന്യസേയത്=നീ വിചാരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ, തേ ഏഷഃ വ്യവസായഃ=നിൻെറ ഈ നിശ്ചയം, മിഥ്യാ=വ്യർത്ഥം, പ്രകൃതിഃ=സ്വഭാവം, ത്വാം നിയോക്ഷ്യതി=നിന്നെ പ്രേരിക്കും.

സാംഖ്യമതത്തെ അവലംബിച്ചിട്ടു ഭഗവാൻ കർമ്മത്തിൻെറ അവശ്യകർത്തവ്യതയെ പ്രതിപാദിക്കുന്നു:—ഹിംസാ പ്രധാനമായയുദ്ധം ഞാൻ ചെയ്യുകയില്ല എന്നു പണ്ഡിതനെന്ന ഭാവരൂപമായ അഹങ്കാരത്തെ ആശ്രയിച്ചിട്ടു നീ വിചാരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ നിൻെറ ഈ നിശ്ചയം വേദവിരുദ്ധമാകുന്നു. ക്ഷത്രിയന്നു യുദ്ധം വേദവിഹിതകർമ്മമാകുന്നു. "യേയുദ്ധ്യന്തേ പ്രധനേഷു" ക്ഷത്രിയന്മാർ ധർമ്മസ്ഥാപനത്തിന്നായി യുദ്ധംചെയ്യുന്നുവെന്നർത്ഥമായ വാക്യത്തെ നീ അറിയാതെ പണ്ഡിതനെന്നഭിമാനിക്കുന്ന പക്ഷത്തിലും നിൻെറ നിശ്ചയം വ്യർത്ഥംതന്നെ. അതു ഫലത്തിൽവരികയില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ നിൻെറ ജന്മസിദ്ധമായ ക്ഷാത്രപ്രകൃതി–തേജസ്സ്–ശൌര്യം–ധൈര്യം–സാമർത്ഥ്യം മുതലായ ഗുണങ്ങളെയും അധിക്ഷേപാദികളെ സഹിക്കായ്മയേയും നിന്നിൽ ഉത്ഭവിപ്പിക്കുന്ന രജോഗുണമയിയായ പ്രകൃതി നിന്നെക്കൊണ്ടു യുദ്ധംചെയ്യിപ്പിക്കും. ആ രജോഗുണശക്തി നിന്നിലുള്ളതുകൊണ്ടാണ് നീ ക്ഷത്രിയനായി ജനിച്ചിരിക്കുന്നത്. ആ ഗുണത്തെ നീയിപ്പോൾ അതിക്രമിപ്പാൻ ശക്തനായിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ട് നിൻെറ നിശ്ചയം ഫലിക്കയില്ലെന്നാണ് സർവ്വജ്ഞനായ ഭഗവാൻെറയുപദേശത്തിലടങ്ങീട്ടുള്ള സാരാംശം.

60. സ്വഭാവജേന കൌന്തേയ നിബദ്ധഃ സ്വേനകർമ്മണാ
കർത്തും നേച്ഛസിയന്മോഹാൽ കരിഷ്യസ്യവശോപിതത്.

സ്വഭാവജേന=സ്വഭാവത്തിൽനിന്നുണ്ടായ, സ്വേനകർമ്മണാ=സ്വകീയകർമ്മത്താൽ, നിബദ്ധഃ=ഏററവും ബന്ധിക്കപ്പെട്ട നീ, മോഹാത്=അറിവില്ലായ്മനിമിത്തം, യത്കർത്തും ന ഇച്ഛസി=യാതൊന്നിനെ ചെയ്വാൻ ഇച്ഛിക്കുന്നില്ലയോ, തത്=അതിനെ, അവശഃ അപി=അസ്വതന്ത്രനായിട്ടും, കരിഷ്യസി=ചെയ്യും.

ഞാൻ ചെയ്യും ഞാൻ ചെയ്യില്ല എന്ന അഹങ്കാരം ആർക്കുണ്ടോ അവൻ ബദ്ധനാകുന്നു മുക്തനല്ല. മുക്തനല്ലാത്തവന്നു സർവ്വമായ കർമ്മത്യാഗം സാദ്ധ്യവുമല്ല. ആകയാൽ ഹേ കൌന്തേയ! ജന്മാന്തരത്തിൽ ചെയ്ത പുണ്യപാപകർമ്മങ്ങളുടെ സംസ്കാരം നിമിത്തം ഈ ജന്മത്തിൽ സിദ്ധമായിരിക്കുന്ന പ്രകൃതിയിൽനിന്നുത്ഭവിച്ചതും നിണക്കുചിതവുമായ കർമ്മത്തിനാൽ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന നീ യാതൊരുകർമ്മത്തെ ചെയ്കയില്ലെന്നു് അറിവില്ലായ്മനിമിത്തം വിചാരിക്കുന്നുവോ ആ കർമ്മത്തെ തള്ളിക്കളയുവാൻ സാധിക്കാത്തതുകൊണ്ടു ശാസ്ത്രീയമായ ആ കർമ്മത്തെ മനഃപൂർവ്വം ചെയ്കയില്ലെങ്കിൽ പ്രകൃതിക്കധീനനായിട്ട്—അസ്വതന്ത്രനായിട്ടും—ചെയ്യും. ജന്മാന്തരകർമ്മപരിപാകമായി സിദ്ധിച്ചതായ ആ വാസന നിന്നെ വശപ്പെടുത്തിയിരിക്കയാൽ അതിന്നനുസരിച്ച കർമ്മം ചെയ്യാതിരിപ്പാൻ നിണക്കു സാധിക്കയില്ല.

61. ഈശ്വരഃ സർവ്വഭൂതാനാം ഹൃദ്ദേശേ ഽർജ്ജുന! തിഷ്ഠതി
ഭ്രാമയൻ സർവഭൂതാനി യന്ത്രാരൂഢാനി മായയാ.

ഈശ്വരഃ=സർവ്വലോകനിയന്താവ്, യന്ത്രാരൂഢാനി=യന്ത്രപ്രതിമകളെയെന്നപോലെ ആരൂഢനായിട്ടു, സർവ്വഭൂതാനി=സകല പ്രാണികളേയും, മായയാ ഭ്രാമയൻ=മായകൊണ്ടു ഭ്രമിപ്പിക്കുന്നവനായിട്ടു, സർവ്വഭൂതാനാം=സകല പ്രാണികളുടെ, ഹൃദ്ദേശേ=ഹൃദയസ്ഥാനത്തിൽ, തിഷ്ഠതി=ഇരിക്കുന്നു.

പ്രകൃതിക്കധീനനായവൻ സ്വതന്ത്രനല്ലാത്തതുകൊണ്ടു സ്വഭാവസിദ്ധമായ കർമ്മത്തെ ഉപേക്ഷിപ്പാൻ അവന്നു സാധിക്കുകയില്ല. അതിനാൽ അതു ചെയ്കതന്നെ വേണം എന്നു മുമ്പേത്തെ മന്ത്രത്താൽ ഉറപ്പിച്ചു. ഇപ്പോൾ പ്രകൃതിയുടെയും നാഥനായ ഈശ്വരന്നധീനനായിരിക്കുന്ന ജീവന്നു നിയന്താവായ ഈശ്വരൻ—ശ്രീകൃഷ്ണമൂർത്തി—നിശ്ചിതകർമ്മം അവശ്യം കർത്തവ്യം എന്നു ബോധിപ്പിക്കുവാൻ പറയുന്നു:—ഹേ അർജ്ജുന! സർവ്വലോകത്തിൻെറ നിയന്താവായിരിക്കുന്ന പരമേശ്വരൻ സൂത്രധാരനാകുന്നു. യന്ത്രപ്പാവകളെ ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന കയറിനെകൈയ്യിൽപിടിച്ചിരിക്കുന്ന സൂത്രധാരൻ ആ, യന്ത്രങ്ങളെ മേല്പോട്ടും കീഴ്പോട്ടും ഉയർത്തുകയും താഴ്ത്തുകയും ചെയ്യുന്നതുപോലെ വാസനാത്മികയായ വിക്ഷേപശക്തിയെകൊണ്ടുസർവ്വഭൂതങ്ങളെയും ബ്രഹ്മാവുമുതൽ പുൽക്കൊടിവരേയുള്ള സർവ്വചരാചരങ്ങളെയും അവരവരുടെ വാസനാനുരൂപകർമ്മങ്ങളിൽ പ്രവൃത്തിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടു സർവ്വരുടേയും ഹൃദയത്തിലുള്ളബുദ്ധിയാകുന്ന ഗുഹയിൽ ഇരിക്കുന്നുണ്ടു്. ജന്മാന്തരകർമ്മവാസനാനുരൂപകർമ്മങ്ങളെ സകലപ്രാണികൾക്കുംനിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതു സർവ്വേശ്വരനാകുന്നു. ആ വാസനകളാകുന്ന കയറുകളെ അങ്ങുമിങ്ങും ചലിപ്പിക്കുന്നതും ആ നിയന്താവാകയാൽ സകലപ്രാണികളും ആ പരമേശ്വരൻെറ അധീനത്തിലകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്നു നീ ധരിക്കേണം. പുറമെ കളിപ്പിക്കുന്ന പാവകളുടെ കയറുപിടിച്ചുംകൊണ്ടു അണിയറയിൽ ഇരിക്കുന്ന സൂത്രധാരനെന്നപോലെ സർവ്വേശ്വരൻ ഹൃദയത്തിലുള്ള ബുദ്ധിഗുഹയിൽ വസിക്കുന്നതിനെ പുറത്തുള്ളതിനെ മാത്രം കാണ്മാൻ കഴിവുള്ള കണ്ണുകൾകൊണ്ടു കാണുന്നില്ല. ഉൾക്കണ്ണുകൊണ്ടുവേണം കാണ്മാൻ. അർജ്ജുന! നിൻെറ ശുദ്ധബുദ്ധികൊണ്ടുതന്നെ സർവ്വേശ്വരനെ കാണേണം, ബുദ്ധിക്കു ശുദ്ധി സിദ്ധിപ്പാൻ ഈശ്വരൻ നിശ്ചയിച്ച സ്വധർമ്മത്തെ അവശ്യംചെയ്കതന്നെ വേണം.

62. തമേവ ശരണം ഗച്ഛ സർവഭാവേന ഭാരത!
തൽപ്രസാദാൽ പരാം ശാന്തിം സ്ഥാനം പ്രാപ്സ്യസി ശാശ്വതം.

ഭാരത=ഭരതകുലോൽപന്ന!, തം ഏവ=അവനെത്തന്നെ, സർവ്വഭാവേന=സർവ്വവുംഎന്ന ദൃഢബോധത്തോടുകൂടെ, ശരണംഗച്ഛ=ശരണംപ്രാപിച്ചുകൊൾക, തൽപ്രസാദാത്=അവൻെറ

അനുഗ്രഹത്താൽ, പരാം ശാന്തിം=പരമശാന്തിയേയും, ശാശ്വതംസ്ഥാനം=നിത്യമായ പദത്തെയും, പ്രാപ്സ്യസി=നീ പ്രാപിക്കും.

മുക്തിക്കാഗ്രഹിക്കുന്നവൻ ചിത്തശുദ്ധിസമ്പാദിപ്പാൻ കർമ്മം ഫലേച്ഛകൂടാതെ ചെയ്യതന്നെ വേണംഎന്നു നയത്തോടും ഭയപ്പെടുത്തിയും ശാസിച്ചതിന്നുശേഷം മോക്ഷംമാത്രം കാംക്ഷിക്കുന്നവൻ സ്വകർമ്മത്താൽ പരമേശ്വരനെ ആരാധിച്ചുകൊണ്ടു ശരണംപ്രാപിച്ചാൽ ജ്ഞാനവും തൽഫലമായ മോക്ഷവും സിദ്ധിക്കും എന്നുപദേശിക്കുന്നു:—ഹേ ഭാരത! നിന്റെ സ്വകർമ്മത്താൽ ആ പരമേശ്വരനെ ആരാധിച്ചുകൊണ്ടു സകലചരാചരങ്ങളും ആ ഭഗവാൻ തന്നെയെന്നുള്ള സർവ്വഭാവത്തോടുകൂടെ ശരണംപ്രാപിച്ചുകൊൾക. "സംസാരസാഗരേമഗ്നം മാമുദ്ധരജഗൽപ്രഭോ" സംസാരസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിയിരിക്കുന്ന എന്നെ ഹേ ജഗന്നാഥ! സ്വാമിൻ!! ഇതിൽനിന്നുദ്ധരിക്കേണമേ എന്നുപ്രാർത്ഥിക്കുന്നതുതന്നെ ശരണാഗതി. ആ ഭഗവാന്റെ കരുണാകടാക്ഷത്താൽ ആത്മസ്വരൂപബോധവും അതുനിമിത്തം ഉപരതിരൂപമായ പരമശാന്തി ജീവിച്ചിരിക്കുന്നകാലത്തിലും ശരീരപതനാനന്തരം നാശരഹിതമായ കൈവല്യവും നിണക്കു സിദ്ധിക്കും. ഈവിധം ഈശ്വരൈകശരണന്മാർക്കെല്ലാം സിദ്ധിക്കും എന്നു സാരം.

63. ഇതിതേജ്ഞാനമാഖ്യാതം ഗുഹ്യാൽ ഗുഹ്യതരം മയാ
വിമൃശ്യൈതദശേഷേണ യഥേച്ഛസി തഥാ കുരു.

ഇതി=ഇപ്രകാരം, ഗുഹ്യാത്=രഹസ്യത്തിൽവെച്ചും, ഗുഹ്യതരം=അതിഗുഹ്യമായ, ജ്ഞാനം=ജ്ഞാനശാസ്ത്രം, തേ=നിണക്കായിക്കൊണ്ടു്, മയാ=എന്നാൽ, ആഖ്യാതം=പറയപ്പെട്ടു, ഏതത്=ഇതിനെ, അശേഷേണ=മുഴുവനും, വിമൃശ്യ=ആലോചിച്ചിട്ടു്, യഥാ ഇച്ഛസി=ഏതൊന്നു ചെയ്‌വാനിച്ഛിക്കുന്നുവോ, തഥാ കുരു=അപ്രകാരം ചെയ്തുകൊൾക.

നിഷ്കാമകർമ്മത്താൽ പരമേശ്വരനെ സേവിക്കുന്നതുകൊണ്ടു ബുദ്ധിശുദ്ധി; തന്നിമിത്തം ആത്മസ്വരൂപബോധം; തൽഫലമായ വിദേഹകൈവല്യം; എന്ന സംഗതിയെ വിസ്തരിച്ചും ചുരുക്കിയും "സ്വകർമ്മണാതമഭ്യർച്ച്യ" എന്നതുമുതൽ "പരാംശാന്തിം സ്ഥാനംപ്രാപ്സ്യസി ശാശ്വതം"എന്നതുവരേയുള്ള മന്ത്രവർണ്ണങ്ങളാൽ പ്രസ്പഷ്ടമായുപദേശിച്ചുകഴിഞ്ഞതിനാൽ ഗീതാശാസ്ത്രത്തെ ഉപസംഹരിക്കുന്നു:—

നത്വേവാഹംജാതുനാസം എന്ന രണ്ടാമദ്ധ്യായത്തിലെ മന്ത്രംമുതൽ "സ്ഥാനംപ്രാപ്സ്യസിശാശ്വതം" എന്ന ഈ അദ്ധ്യായത്തിലെ മന്ത്രംവരെയുള്ള വാക്യങ്ങളാൽ ബ്രഹ്മവും ആത്മാവും ഒന്നുതന്നെ എന്നുള്ള ബോധത്തെ ശ്രദ്ധാലുവിന്നു ജനിപ്പിക്കുന്ന ഗീതാശാസ്ത്രം ഭദ്രമായി സൂക്ഷിക്കേണ്ടതായ മണിമന്ത്രൌഷധാദികളെക്കാൾ പരമരഹസ്യമാകുന്നു. ആ ശാസ്ത്രത്തെ_സംസാരസന്താപമൂലമായ അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തെ പാടെ നശിപ്പിക്കുന്ന സിദ്ധാന്തപ്രമാണത്തെ_പരമകരുണാനിധിയായ ഞാൻ "ശാധിമാംത്വാം പ്രപന്നം" എന്ന വാക്യത്താൽ ശരണാഗതനായ നിന്നോടുപദേശിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഇതിലെ പദങ്ങളെയും വാക്യങ്ങളെയും അറിവാൻ സമർത്ഥനായ നീ മുഴുവനും_സാധനമേത് അതിനെ എങ്ങിനെ സമ്പാദിക്കേണം; സാധ്യമെന്ത്? അതെങ്ങിനെ സാധിക്കേണം? എന്ന എല്ലാ വിഭാഗങ്ങളേയും മനസ്സിരുത്തിയാലോചിച്ചശേഷം നിന്റെ അധികാരാനുസരണം എന്തുചെയ്‌വാൻ നീ ഇച്ഛിക്കുന്നുവോ അതു ചെയ്തുകൊൾക. ഒരുവന്റെ സംതൃപ്തിയും അധികാരവും അവൻ അറിയുന്നതുപോലെ അന്ന്യന്നറിവാൻ സാധ്യമല്ല. ഉപദേഷ്ടാവിന്നുപദേശിപ്പാനും ശിഷ്യനു സ്വാധികാരാനുസരണം പ്രവൃത്തിപ്പാനും അവകാശമുണ്ടെന്നാണ് ഭഗവാന്റെ മതം. നിർബ്ബന്ധംകൊണ്ടൊരുവനെയും ആർക്കും ഉയർത്തുവാനോ താഴ്ത്തുവാനോ സാധിക്കയില്ല. ഹിതോപദേശം ഗുരുകൃത്യം. സ്വാധികാരാനുസരണം പ്രവൃത്തിക്കേണ്ടതു ശിഷ്യകൃത്യം എന്നു് ഗുരുശിഷ്യസമ്പ്രദായത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ചു.

64. സർവഗുഹ്യതമം ഭൂയഃ ശൃണു മേ പരമം വചഃ
ഇഷ്ടോസി മേ ദൃഢമിതി തതോ വക്ഷ്യാമി തേ ഹിതം.

സർവ്വഗുഹ്യതമം=എല്ലാററിനെക്കാൾ അത്യന്തം ഗോപ്യവും, പരമം=ഉൽകൃഷ്ടവുമായ, മേ വചഃ=എന്റെ വചസ്സിനെ ഭൂയഃശൃണു=ഇനിയും കേട്ടുകൊൾക, മേ ഇഷ്ടഃ അസി=എനിക്കു

നീ ഇഷ്ടനാകുന്നു, ഇതി=എന്നഹേതുവായിട്ടു, തേ=നിണക്കു, ദൃഢംഹിതം=ഉറപ്പാകുംവിധത്തിലുള്ള ഹിതത്തെ, വക്ഷ്യാമി=ഞാൻ വചിക്കുന്നേൻ.

ജ്ഞാനത്തിന്നും തൽഫലസിദ്ധിക്കും അസാധാരണകാരണമായ ചിത്തശുദ്ധിയുണ്ടായാൽ, ജ്ഞാനം സിദ്ധിക്കും. അതില്ലെങ്കിൽ ജ്ഞാനനിഷ്ഠയോ, സന്ന്യാസമോ സിദ്ധിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടു മുമുക്ഷു പരമേശ്വരാർപ്പണബുദ്ധിയോടുകൂടെ കർമ്മം ചെയ്യേണം എന്നുറപ്പിക്കുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന ഭഗവാൻ താനുപദേശിപ്പാൻ വിചാരിക്കുന്ന സംഗതിയിൽ മുമുക്ഷുവിന്നു ശ്രദ്ധ ജനിപ്പിക്കുവാൻ ഉപദേശിപ്പാൻപോകുന്ന സംഗതിയെ സ്തുതിക്കുന്നു:— ഈശ്വരനെമാത്രം ശരണംപ്രാപിച്ചുകൊണ്ടുള്ള കർമ്മാചരണം അത്യന്തം രഹസ്യസംഗതിയാകുന്നു. അതിനെ ബോധിപ്പിക്കുന്നതാകയാൽ ഞാൻ പറയുന്ന ഈ വചനം പരമഗുഹ്യവും പരമശ്രേഷ്ഠവുമാകയാൽ ഞാൻ ഈ സംഗതിയെ പല ഘട്ടത്തിലും ഇതിന്നുമുമ്പെ പറഞ്ഞതുതന്നെയെങ്കിലും ദൃഢബോധത്തിന്നായിട്ടിനിയും പറയാം, കേട്ടുകൊൾക. അത്രയധികം ഗുഹ്യമായതിനെ നിന്നോടു ഉപദേശിക്കുന്നതെന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ:—പിതാവിന്റെ അംശത്തിൽനിന്നു ജനിച്ച പുത്രനെന്നപോലെ എന്റെ അംശത്തിൽനിന്നുണ്ടായ നീ എന്റെ ഇഷ്ടനാകുന്നു. ഒരു കാലത്തിലും നിഷ്ഫലമാകാത്തതായ നിന്റെ ഹിതത്തെ നിസ്സംശയമാകത്തക്കവിധം ധരിപ്പിക്കേണം എന്ന കാരുണ്യത്താൽ ഉപദേശിക്കുന്നു. ശ്രദ്ധയാ കേട്ടുകൊൾക. ശരണാഗതന്മാരായ ജീവാത്മാക്കളെക്കുറിച്ചു ഭഗവാനുള്ള പരമകാരുണ്യത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. എല്ലാ ഭക്തന്മാരോടും ഭഗവാനീവിധം അരുളിച്ചെയ്തുകൊണ്ടുതന്നെ ഹൃദയഗുഹയിൽ വസിക്കുന്നുവെന്നു വിശ്വസിക്കേണം.

65. മന്മനാ ഭവ മൽഭക്തോ മദ്യാജീമാം നമസ്കുരു
മാമേ വൈഷ്യസി സത്യംതേ പ്രതിജാനേ പ്രിയോസിമേ.

മദ്യാജീ=എന്നെ യജിക്കുന്നവനായിട്ടു, ഭവ=ഭവിച്ചാലും, മന്മനാഃ ഭവ=എന്നിൽ മനസ്സോടുകൂടിയവനായി ഭവിച്ചാലും, മൽഭക്തഃ ഭവ=എന്നെത്തന്നെ ഭജിക്കുന്നവനായി ഭവിച്ചുകൊൾക, മാം നമസ്കുരു=എന്നെ നമസ്കരിച്ചുകൊൾക, മാം ഏവ ഏഷ്യസി=എന്നെത്തന്നെ നീ പ്രാപിക്കും, സത്യം=സത്യം ഞാൻ പറയുന്നു, തേ പ്രതിജാനേ=നിന്നോടു ഞാൻ പ്രതിജ്ഞചെയ്യുന്നു, മേ പ്രിയഃ അസി=നീയെന്റെ പ്രിയനാകുന്നു.

ഉപദേശിക്കാംഎന്നു പ്രതിജ്ഞചെയ്ത ഹിതവചനത്തെ കാണിക്കുന്നു. നിത്യനൈമിത്തികങ്ങളായ സകല വേദോക്തകർമ്മങ്ങളെക്കൊണ്ടും ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ സർവ്വേശ്വരനായ എന്നെത്തന്നെ ആരാധിച്ചുകൊൾക. മനസ്സിനെ എന്നിൽത്തന്നെ സ്ഥിരപ്പെടുത്തുക. എന്നെത്തന്നെ നമസ്കരിക്കുക, സർവ്വത്തിലും നിവസിക്കുന്നവൻ ഞാനെന്ന ഉറപ്പോടുകൂടെ എല്ലാററിനേയും വണങ്ങുക. ക്ഷേത്രാദികളിലുള്ള പ്രതിമാദികളെ മാത്രം നമസ്കരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു കൃതാർത്ഥനാകയില്ല. സർവ്വത്ര സമദൃഷ്ടിയോടുകൂടെ ഗോഖരാദികളെയും നമസ്കരിക്കുക. വിഷയഭോഗങ്ങളെയല്ല ഭജിക്കേണ്ടത്. എന്നിൽ പരമപ്രേമമുള്ളവനായി ഭവിക്കുക. ഈവിധം സർവ്വദാ സർവ്വത്ര എന്നെ സേവിക്കുന്ന നീ എന്നെത്തന്നെ പ്രാപിക്കും. ഇതിൽ സംശയം വേണ്ട. ഞാൻ സത്യം പറയുന്നു. നീയെന്നെത്തന്നെ പ്രാപിക്കും എന്നു ഞാൻ നിന്നോടു പ്രതിജ്ഞചെയ്യുന്നു. എന്തിനായിട്ടീവിധം ശപഥം ചെയ്യുന്നുവെന്നാൽ നീ എന്റെ പ്രിയനാകുന്നു.

മുമുക്ഷുക്കളുടെ പ്രതിനിധിയായിട്ടർജ്ജുനനെ കല്പിച്ച ഭഗവാൻ മോക്ഷേച്ഛയുള്ള സകലരോടും ചെയ്യുന്നതാണ് ഈ പ്രതിജ്ഞ, എന്നറിവാൻ മതിയായ അന്തഃകരണശുദ്ധി സിദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ഏതൊരുവനെങ്കിലും ഇതിൽ സംശയിക്കുമോ? ജീവാനുഗ്രഹത്തിന്നായി സ്വേച്ഛയാ ദിവ്യമംഗളവിഗ്രഹത്തെ സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്ന ശ്രീഭഗവാൻ വാസുദേവൻ സർവ്വസംസാരദുഃഖമൂലമായ അനാദ്യവിദ്യാകാമകർമ്മബീജത്തെ നിശ്ശേഷം ഭസ്മമാക്കുന്നതിന്നു സമർത്ഥമായ സർവ്വശാസ്ത്രസാരത്തെ ഇതിൽ നിക്ഷേപിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു മുമുക്ഷുക്കൾ ധരിക്കേണം.

66. സർവ്വധർമ്മാൻ പരിത്യജ്യ മാമേകം ശരണം വ്രജ
അഹം ത്വാ സർവ്വപാപേഭ്യോ മോക്ഷയിഷ്യാമി മാശുചഃ.

സർവ്വധർമ്മാൻ=സകല ധർമ്മങ്ങളെയും, പരിത്യജ്യ=നിശ്ശേഷം ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു, ഏകം മാം=ഏകനായ എന്നെ, ശരണംവ്രജ=ശരണംപ്രാപിച്ചുകൊൾക, ത്വാം=നിന്നെ, അഹം=ഞാൻ, സർവ്വപാപേഭ്യഃ=സകല പാപങ്ങളിൽനിന്നും, മോക്ഷയിഷ്യാമി=മോചിപ്പിക്കുന്നേൻ, ത്വം മാശുചഃ=നീ ദുഃഖിക്കേണ്ട.

സർവ്വധർമ്മങ്ങളെയും നിശ്ശേഷം ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു ഏകനായ എന്നെമാത്രം ശരണം പ്രാപിച്ചുകൊൾക. ഞാൻ നിന്നെ സകല പാപങ്ങളിൽനിന്നും മോചിപ്പിച്ചുകൊള്ളാം. നീ ദുഃഖിക്കേണ്ട. ഇതാണ് ഭഗവാൻ അർജ്ജുനനോടു ചെയ്യുന്ന പരമോപദേശം. ഇത് ഉപസംഹാരമന്ത്രമാണ്. ഉപക്രമം "അശോച്യാനന്വശോചസ്ത്വം" ആരെക്കുറിച്ചു ദുഃഖിപ്പാനവകാശമില്ലയോ അവരെക്കുറിച്ചു നീ ദുഃഖിച്ചുവെന്നാണല്ലോ. ആ ദുഃഖത്തെ തീപ്പാനാണുപദേശം ആരംഭിച്ചത്. നിന്റെ ആ ദുഃഖം തീർക്കുന്നവൻ ഞാനാണെന്നു നീ ധരിച്ചുകൊൾക, എന്ന വാക്യത്താൽ ഉപദേശം അവസാനിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഗീതാശാസ്ത്രം ഉപക്രമവും ഉപസംഹാരവുംകൊണ്ടു ദുഃഖമില്ലാതാക്കുന്നതിന്നു മതിയായ മുഖ്യപ്രമാണമാണെന്നു പരമഗുരുവായ ഭഗവാൻ ഉറപ്പിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ബാക്കികാണുന്ന 12ശ്ലോകങ്ങൾ ഗീതാശാസ്ത്ര ശ്രവണകീർത്തനവ്യാഖ്യാനങ്ങൾനിമിത്തം സിദ്ധിക്കുന്ന ഫലത്തെ പറയുന്നവയാകയാൽ ഉപദേശമന്ത്രാവസാനമാണ് 18-ാം അദ്ധ്യായത്തിലെ 66-ാമത്തെ മന്ത്രം. ഇത് അതിപ്രധാനമാകയാൽ ഇതിനെക്കുറിച്ചുള്ള നിരൂപണത്തിൽ ഭഗവൽപൂജ്യപാദ ശ്രീമച്ഛങ്കരാചാര്യസ്വാമികൾ, ശ്രീശങ്കരാനന്ദഗുരു മുതലായ മഹാത്മാക്കൾ വളരെ മനസ്സിരുത്തി ചർച്ചചെയ്തിരിക്കയാൽ ഇവിടെയും അല്പം വിസ്തരിക്കേണ്ടതാവശ്യമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. ഗീതാശാസ്ത്രത്തിൽ കർമ്മത്തേയോ ജ്ഞാനത്തേയോ ഭക്തിയേയോ ആത്യന്തികദുഃഖനിവൃത്തിസാധനമായിട്ടു ഭഗവാനുറപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നാണ് ഓരോ മഹാത്മാക്കളായ വ്യാഖ്യാതാക്കന്മാർ ചർച്ചചെയ്തിരിക്കുന്നത്? ചിലർ കർമ്മപരമായിട്ടും മററുചിലർ ജ്ഞാനപരമായിട്ടും വേറെചിലർ ഭക്തിപരമായിട്ടും സിദ്ധാന്തിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഇതിൽ ഏതിനെ സ്വീകരിക്കേണം എന്നു ഗീതാശാസ്ത്രം അഭ്യസിക്കുന്നവരുടെ മനഃസ്ഥിതി, വൈരാഗ്യം, മോക്ഷേച്ഛ എന്നിവയെ അനുസരിച്ച് അവരവർ നിശ്ചയിക്കുന്നതാണുത്തമം. വ്യാഖ്യാനിച്ചവരും ആവിധമാണ് വ്യാഖ്യാനിച്ചിരിക്കുന്നതും. "നഭഃപതന്ത്യാത്മസമംപതത്രിണഃ" പക്ഷികൾ അവയ്ക്കെത്താൻ കഴിയുന്നത്ര ദൂരം ആകാശത്തിൽ പറക്കുന്നു. അററം ആരും കാണുന്നില്ല. പക്ഷെ ഈച്ച മുതലായവകും പക്ഷികൾ എന്നു പേരുമാത്രമേ ഉള്ളൂ. ഗരുഡൻ അങ്ങിനെയല്ലെന്നും ഭഗവദ്വാഹനമാണെന്നും നിശ്ചയിച്ചിട്ടാണല്ലോ വന്ദിക്കാറുള്ളത്. അതുപോലെ ഗീതാശാസ്ത്രം വ്യാഖ്യാനിച്ചിട്ടുള്ള മഹാത്മാക്കളെയും ബഹുമാനിക്കേണം. ഓരോരുത്തരുടെ അഭിപ്രായവും അവരുടെ ജ്ഞാനത്തിന്നും ജീവിതരീതിക്കും അനുസരിച്ചു ശരിതന്നെ. അപ്പുറത്തേക്കു ഗതിയില്ലെന്നു വിചാരിച്ചുകൂടാ, ത്രികാണ്ഡസമ്മിതമായ വേദാന്തസിദ്ധാന്തമാണ് ഗീതാശാസ്ത്രം; വേദാന്തം എന്ന പേർ ഉപനിഷത്തുകൾക്കാണ് "സർവോപനിഷദോ ഗാവോ, ദോഗ്ധാഗോപാലനന്ദനഃ പാർത്ഥോ വത്സഃ സുധീർഭോക്താ ദുഗ്ധംഗീതാമൃതം മഹത്" എന്ന പദ്യത്തിൽനിന്നു സർവോപനിഷൽസാരഭൂതം ഗീതാശാസ്ത്രം എന്നു സർവാചാര്യന്മാരും തർക്കമില്ലാതെ സമ്മതിക്കുന്നതുമുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടു വേദാന്തസിദ്ധാന്തം യാതൊന്നാണോ അതുതന്നെ ഗീതാശാസ്ത്രസിദ്ധാന്തം എന്നും സമ്മതിക്കേണം. ദുഃഖങ്ങൾ—ജനനമരണക്ലേശങ്ങൾ—ഇനിമേൽ ഉണ്ടാകാതിരിക്കേണം. തൽക്കാലം നശിച്ചാൽ പോരാ. വിശക്കുമ്പോൾ അല്പാഹാരംകഴിച്ചാൽ തൽക്കാലം വിശപ്പുശമിച്ചു. പിന്നെയും വിശക്കും പിന്നെയും ഭക്ഷണം വേണം. ഈ രീതിയെ ദുഃഖമോചനമെന്നു പണ്ഡിതന്മാർ ഗണിക്കുന്നില്ല. ശാസ്ത്രം ആവിധം ശാസിക്കുന്നതുമില്ല. രണ്ടാമതു ദുഃഖമുണ്ടാകാതിരിക്കേണം. അതിനെ ആത്യന്തികദുഃഖനിവൃത്തിരൂപമായ മോക്ഷം എന്നു വേദാന്തശാസ്ത്രം സിദ്ധാന്തിക്കുന്നു. ഈ പദവി സിദ്ധിക്കേണമെങ്കിൽ ദുഃഖമാകുന്ന ചിരന്തനവൃക്ഷത്തിന്റെ ശാഖകളെ മുറിച്ചാൽ പോരാ: വേരു മുറിക്കേണം. ദുഃഖത്തിന്റെ മൂലം സ്വരൂപവിസ്മൃതിരൂപമായ അജ്ഞാനമാണ്. അത് ഇരുട്ടുപോലെയാണ്. ഇരുട്ടൊരു പദാർത്ഥമല്ല. എങ്കിലും പദാ

ത്ഥങ്ങളെ മറയ്ക്കുവാൻ അതിന്നു ശക്തിയുള്ളതുകൊണ്ടാണ് ഉള്ള പദാർത്ഥങ്ങളെ ഇരുട്ടിൽ കാണാൻ കഴിയാത്തത്. ഇരുട്ട നീങ്ങേണമോ വെളിച്ചം വരേണം. ആ വെളിച്ചം കെടാത്തതായിരിക്കേണം. കെടാത്തതായിരിക്കേണമോ അതു സ്വതേ ഉള്ളതായിരിക്കേണം. എണ്ണ, തിരിയെന്നിവയുടെ സഹായംകൊണ്ടുണ്ടായതാണെങ്കിൽ കാററുകൊണ്ടും മററും കെട്ടുപോകും. ഉപാധി–എണ്ണ തിരി എന്നിവ–രഹിതമായ സാക്ഷാദഗ്നി തന്നെയാണെങ്കിൽ അവിടെ ഇരുട്ടേതുകാലത്തുമില്ല. സൂര്യൻ ഒരു കാലത്തിലും ഇരുട്ടിനെ കണ്ടിട്ടില്ല. ഇരുട്ട സൂര്യനേയും കണ്ടിട്ടില്ല. ഇതാണ് അജ്ഞാനത്തിന്റെയും ജ്ഞാനത്തിന്റെയും നില. "ഞാൻ" ആരാണ് എന്ന സത്യസ്വരൂപത്തെയറിയാതെ ദേഹേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധ്യാദികളിൽ ഞാനെന്ന ഭാവത്തെ മുറുകെപ്പിടിച്ചിരിക്കുന്നതാണ് കർമ്മകാരണം. ദേഹപുഷ്ടി മനസ്തുഷ്ടി മുതലായതിന്നു വേണ്ടീട്ടാണ് കർമ്മം. കർമ്മം എവിടെയുണ്ടോ അവിടെ ധർമ്മങ്ങളും അധർമ്മങ്ങളും ഉണ്ട്. സർവ്വധർമ്മങ്ങളെ നീയുപേക്ഷിക്കുക എന്ന ഉപദേശത്തിൽ അധർമ്മങ്ങളെയും ഉപേക്ഷിക്കുക എന്ന അർത്ഥം അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. ധർമ്മാധർമ്മങ്ങൾ എന്നതിൽ ശ്രുതിസ്മൃതികൾ വിധിച്ചിരിക്കുന്നതും നിഷേധിച്ചിരിക്കുന്നതുമായ സർവ്വകർമ്മങ്ങളേയും ഉപേക്ഷിക്കുക, എന്നാണ് സിദ്ധാന്തം. അതാണ് ശരിയായ സന്ന്യാസം. കർമ്മഫലങ്ങളെ ഉപേക്ഷിച്ചാൽ മതി അതു സന്ന്യാസമാം." എന്നു മുമ്പേ ഉപദേശിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതിന്നു വിപരീതമല്ലേ സർവ്വകർമ്മസന്ന്യാസോപദേശം എന്നു ശങ്കിക്കേണ്ട. ജന്മജരാമരണാദികൾക്കു കാരണമായത് കർമ്മഫലകാംക്ഷാരൂപമായ കാമമാകയാൽ കാമപരിത്യാഗത്താൽ മനഃശുദ്ധി സിദ്ധിക്കും. തന്നിമിത്തം ജ്ഞാനത്തിന്റെ പ്രതിബന്ധം നീങ്ങും. അപ്പോൾ ദേഹാദികളിൽ ഉണ്ടായിരുന്ന അഹംബുദ്ധി നശിക്കും. യഥാർത്ഥാത്മബോധം ഉണ്ടാകും. ഇതിന്നുവേണ്ടീട്ടാണ് "സ്വകർമ്മണാതമഭ്യർച്ച്യസിദ്ധിം വിന്ദതിമാനവഃ" എന്ന് മുമ്പേ ഫലകാംക്ഷകൂടാതെ സ്വകർമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ഈശ്വരനെ സേവിക്കുന്നതായ പരിശുദ്ധകർമ്മത്തിൽ ഏർപ്പെടുവാൻ ഉപദേശിച്ചത്. ആ ഘട്ടത്തിൽ നിഷ്കാമകർമ്മയോഗത്തിന്നു പ്രാധാന്യം കല്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവിടെ "സിദ്ധി" എന്നതിന്നു അന്തഃകരണശുദ്ധിയെന്നാണർത്ഥം. മോക്ഷമെന്നല്ല. മോക്ഷമെന്നാൽ "മുക്തിർഹിത്വാന്യഥാഭാവം സ്വരൂപേണവ്യവസ്ഥിതിഃ" ,ശരീരാദികളെ ഞാനെന്നഭിമാനിച്ചതുകൊണ്ടുണ്ടായ അന്യഥാഭാവത്തെ–ജനിച്ചവൻ മരിക്കുന്നവൻ–തടിച്ചവൻ–ചടച്ചവൻ. അന്ധൻ ബധിരൻ കറുത്തവൻ വെളുത്തവൻ–എന്നിങ്ങിനെയുള്ള ദേഹാത്മഭാവത്തെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട്, ദേഹാദികൾ ഞാനല്ല. ഞാനവയുടെ സാക്ഷിയും അധിഷ്ഠാനവുമായ സച്ചിദാനന്ദകൂടസ്ഥാസംഗപരമാത്മാവാണ് എന്ന സ്വരൂപസാക്ഷാൽകാരത്തോടുകൂടെ ഇരിക്കുക എന്നതു യാതൊന്നോ അതുതന്നെയാകുന്നു മുക്തിയെന്നു ലക്ഷണം നിർണ്ണയിച്ചിരിക്കുന്നു. ഇതിനെയാണ് ആത്മസാക്ഷാൽകാരം. അപരോക്ഷജ്ഞാനം. അദ്വൈതപദവിയെന്നിങ്ങിനെ വേദാന്തശാസ്ത്രത്തിൽ മോക്ഷം എന്ന സംജ്ഞയാൽ പറയുന്നത്. ഈ ജ്ഞാനസൂര്യൻ ഉദിച്ചാൽ ദേഹാഭിമാനരൂപമായ അജ്ഞാനാന്ധകാരം അസ്തമിച്ചു. ഉദിച്ചു അസ്തമിച്ചു എന്ന രണ്ടു വാക്കും വ്യവഹാരത്തിന്നുവേണ്ടിയുപയോഗിച്ചതല്ലാതെ അർത്ഥവത്തല്ല. മുമ്പേ ഇല്ലാതിരുന്ന ഒരു വെളിച്ചം–കാണാതിരുന്ന സൂര്യനെ കണ്ടപ്പോൾ– ഉദിച്ചുവെന്നു പറയുന്നതല്ലാതെ കാണാതിരുന്ന സമയത്തും ഉണ്ടായിരുന്ന സൂര്യനെക്കുറിച്ച് ആ വാക്പ്രയോഗം ശരിയായതല്ലല്ലൊ. അതുപോലെതന്നെ സൂര്യപ്രകാശത്തിന്നു മുമ്പേ പദാർത്ഥങ്ങളെ മറച്ചിരുന്നുവെങ്കിലും വസ്തുതയാ ഇല്ലാതിരുന്നതായ അന്ധകാരം അസ്തമിച്ചുവെന്നു പറയുന്നതും ശരിയായ പ്രയോഗമല്ല. എങ്കിലും വ്യവഹാരദശയിൽ ആവിധം പറയുന്ന പതിവനുസരിച്ച് ആത്മബോധസൂര്യൻ ഉദിച്ചു അജ്ഞാനാന്ധകാരം അസ്തമിച്ചുവെന്നു പറയേണ്ടിവന്നിരിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ ബോധിപ്പിക്കുകയെന്ന ഉപദേശവും ബോധിക്കുക എന്ന ഫലവും ഉപദേശിക്കുന്ന സൽഗുരുവും ഉപദേശം കേൾക്കുന്ന സച്ഛിഷ്യനും എന്നുവേണ്ട ലോകത്തിൽ കാണപ്പെടുന്ന യാതൊരുവിധമായ ഭിന്നവ്യവഹാരങ്ങൾക്കും അടിയുറപ്പിന്നവകാശമില്ല. അപ്പോൾ പ്രപഞ്ചവ്യവഹാരത്തെ നിലനിർത്തുന്നത് അജ്ഞാനമാകുന്നു ജ്ഞാനമല്ല. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് "അംബത്വാമനുസന്ദധാമി ഭഗവൽഗീതേ! ഭവദ്വേഷിണീം" എന്ന് ഗീതാശാസ്ത്രരഹസ്യാർത്ഥം അറിഞ്ഞ മഹാത്മാക്കൾ ഗീതാംബയെ സംസാരനാശകർത്ത്രിയെന്നു നിശ്ചയിച്ചത്. ഈ സംബോധനം ചിലരെ ഭയപ്പെടുത്തും. അയ്യോ! ഗീത പഠിക്കേണ്ട. നമ്മളുടെ വൈഭവം, ധനം, സന്തതികൾ ഒക്കെ നശിക്കും എന്നു പറയുന്നവർ ലോ

കത്തിലുണ്ടെന്നു ചിലർക്കനുഭവമുണ്ടായിരിക്കും. അമേദ്ധ്യത്തിൽ ചാടികളിക്കുന്ന കൃമിക്ക് അതൊരു സുഖമാണെന്നു തോന്നുന്നതുപോലെ മനുഷ്യർക്കും അവരുടെ ഈ നിത്യദുഃഖം സുഖമാണെന്നു കാണുന്നതായ നിലയെ കുററപ്പെടുത്തീട്ടു ഫലമില്ല. പരമാനന്ദം എന്ന ഒന്നുണ്ടെന്നു കാട്ടിക്കൊടുക്കുന്ന ശാസ്ത്രമാണ് ഗീതാ എന്നുള്ള പ്രകൃതത്തെത്തന്നെ പിന്തുടരാം. ഇത്രത്തോളം പറഞ്ഞതിൽനിന്നു ദേഹേന്ദ്രിയാന്തഃകരണങ്ങളിൽനിന്നു ഭിന്നനാണ് ആത്മാവെന്നു സാക്ഷാത്തായറിഞ്ഞ് താനും ഇക്കണ്ട ചരാചരങ്ങളും "ഏകമേവാദ്വിതീയം ബ്രഹ്മ നേഹനാനാസ്തികിംചന" എന്ന അദ്വിതീയബ്രഹ്മസാക്ഷാൽകാരമാകുന്ന ആരൂഢപദവിയിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ജീവന്മുക്തൻ കർത്താവ് കർമ്മം കരണങ്ങൾ എന്ന ഭേദങ്ങളെയെല്ലാം അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ സർവ്വകർമ്മസന്ന്യാസംതന്നെ അവനുള്ള നില—കർമ്മഫലസന്ന്യാസമല്ല. അങ്ങിനെതന്നെയാണ് ഭഗവന്മതം. "മാമേകം ശരണംവ്രജ" ഏകനായ എന്നെ ശരണംപ്രാപിച്ചുകൊൾക എന്നാണീവാക്യത്തിന്റെ അർത്ഥം. എങ്കിലും മനസ്സിൽ ദൃഢമാവാൻ പ്രയാസമുണ്ട്. "ദ്വിതീയാൽ ഭവതിഭയം" രണ്ടുണ്ടെന്നുവന്നാൽ ഭയമുണ്ട്. ദേഹം ഞാൻ കൈകാൽ മുതലായ അവയവങ്ങൾ എനിക്കു പണിയെടുപ്പാനുപകരണങ്ങൾ എന്നു വന്നാൽ കൈകാലുകൾക്കു മുടക്കം വരുമോ എന്ന ഭയമുണ്ട്. ജീവൻ ഞാൻ എന്റെ വാസസ്ഥാനം ദേഹം എന്ന ഭാവനയുണ്ടായാൽ വീടു നശിച്ചാൽ ഞാനെവിടെയിരിക്കും എന്ന ഭയം. ജീവൻ ഞാൻ ഈശ്വരൻ എന്റെ സ്വാമി എന്നുള്ള ദ്വിത്വം ഉണ്ടായാലോ സ്വാമി എന്നെ ഏതു സ്ഥാനത്തു വെക്കുമോ എന്റെ പ്രവൃത്തികളെ കുറിച്ചു സന്തോഷിക്കുമോ വെറുക്കുമോ എന്നിങ്ങിനെ ബഹുവിധഭയം. ഇങ്ങിനെ ഏതുവിധത്തിൽ നോക്കിയാലും രണ്ടെന്നുവന്നാൽ ഭയം നിശ്ചയം. ഹേ അർജ്ജുന! നീ വേറെ. ഞാൻ വേറെ. ജീവരൂപനായ നീയും ഈശ്വരനായ ഞാനും വെവ്വേറെ എന്നു ധരിക്കരുത്. ഏകനായ ഞാൻതന്നെ നീയും നിന്നാൽ കാണപ്പെടുന്നതു സർവ്വവും എന്നു ധരിച്ചുകൊൾക. ആ ഞാൻതന്നെ നിന്റെ രക്ഷാസ്ഥാനം. നീയും ലോകവും ഞാനും വെവ്വേറെ എന്നു വിചാരിക്കാതെ എല്ലാം ഞാനെന്നു കണ്ടുകൊൾക. ഞാൻ ഏകനാകുന്നു. നീയും ലോകത്തിൽ നീ കാണുന്നവരും ഞാൻതന്നെ എന്നുനീ കാണുന്ന പക്ഷം എന്നിൽനിന്നു ഭിന്നനല്ല നീയും ലോകവും എന്നു വന്നു. പിന്നെ നിന്നെക്കൂടാതെ ആരുമില്ല. "ബ്രഹ്മവിത് ബ്രഹ്മൈവഭവതി" ബ്രഹ്മമായ എന്നെ അറിഞ്ഞനീ ബ്രഹ്മമായി ഭവിച്ചു. ഭയത്തിന്നു കാരണമായ രണ്ടെന്നുള്ള വസ്തുവിന്റെ അഭാവത്തിൽ ശോകമോഹങ്ങൾക്കവകാശമില്ല. "കഃ ശോകഃകോമോഹഃ ഏകത്വമനുപശ്യതഃ" അല്പമായ പഴുതുമില്ലാതെ എങ്ങും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ഏകമായിഭവിച്ചുവന്നു എന്തു ദുഃഖം എന്തുമോഹം എന്ന ശ്രുതിവാക്യം സത്യം എന്നനുഭവപ്പെടും. കൈകാൽ മുതലായ അവയവങ്ങളോ പരിച്ഛിന്നസ്വരൂപമോ എനിക്കില്ലാത്തതിനാൽ സ്വഗതഭേദമില്ല. എന്നോടു തുല്യമോ ഭിന്നമോ ആയ മറെറാന്നില്ലാത്തതിനാൽ സജാതീയമോ വിജാതീയമോ ആയ വസ്തുക്കളിൽനിന്നു ഭയമെന്നതിന്നും അവകാശമില്ല. "ആനന്ദം ബ്രഹ്മണോ വിദ്വാൻ നബിഭേതി കുതശ്ചന" ഇങ്ങിനെ സർവ്വാധിഷ്ഠാനമായ പരിപൂർണ്ണബ്രഹ്മംതന്നെ ഞാൻ എന്ന അനുഭവമുണ്ടാകുന്നതുതന്നെ മോക്ഷം. ഈ നിലയിൽ എത്തിയവൻ കർത്തൃത്വഭോക്തൃത്വാദിഭേദങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കയാൽ കർമ്മത്തിന്നധീനനല്ല. കർമ്മത്തിന്റെ മൂലകാരണം കാമം. കാമത്തിന്റെ കാരണം സ്വരൂപവിസ്മൃതി. അതിന്നു കാരണം അനാദിയായ അവിദ്യാ. ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തോടുകൂടെ അനാദ്യവിദ്യാന്ധകാരം സൂര്യോദയത്തിൽ അന്ധകാരമെന്നപോലെ എവിടേക്കുപോയെന്നറിവാൻ കഴിയാത്തവിധത്തിൽ നീങ്ങി, സ്വരൂപമായ പരമാത്മാവായി സ്ഥിതിചെയ്തു. ഇതാണ് ആരൂഢന്റെ നില. പ്രാതിഭാസികമായ ശരീരം ഉള്ളേടത്തോളംകാലം അതിന്റെ ഉത്ഭവത്തിന്നു കാരണമായ പ്രാരബ്ധകർമ്മശക്തിയാൽ അതു ആഹാരാദികാര്യങ്ങളെ നടത്തുന്നതായി കാണപ്പെടുന്നുണ്ടെങ്കിൽ അത് പരമാത്മാവായ അവൻ—നിരുപാധികബ്രഹ്മഭൂതൻ—ചെയ്യുന്നതല്ല. പ്രകൃതിയാണാവക വ്യാപാരങ്ങൾ നടത്തുന്നത്. ഈ പദവിയിൽ ജീവിക്കുന്നവൻ ജീവന്മുക്തൻ. ശരീരപാതാനന്തരം വിദേഹകൈവല്യം. നിന്റെ പരമാർത്ഥം ഇതാകയാൽ നീ ദുഃഖിക്കേണ്ട. (മാശുചഃ) ജനനമരണപ്രവാഹരൂപമായ സംസാരത്തിൽനിന്ന്. (സർവ്വപാപേഭ്യഃ) ഞാൻ നിന്നെ മോചിപ്പിക്കും. വ്യസനിക്കേണ്ട, എന്ന അഭയ

പ്രദാനം ചെയ്തുകൊണ്ടു ഗീതോപദേശത്തെ ഉപസംഹരിച്ചിരിക്കുന്നു. ഏകനായ ഞാൻ മാത്രം സത്യം. ഇതരമായിട്ടൊന്നുമില്ല. ആ സത്യവസ്തു ഞാൻ എന്ന ദൃഢബോധത്തെ രക്ഷാസ്ഥാനമായി കണ്ടുകൊൾക എന്നാണ് "മാമേകംശരണം വ്രജ" എന്നവാക്യത്തിന്റെ സാരം.

ആകയാൽ "ഏകമേവാദ്വിതീയം ബ്രഹ്മനേഹനാനാസ്തി കിഞ്ചന" എന്ന അദ്വൈതനിലയിൽ മുമുക്ഷുവിനെ എത്തിക്കുന്നതിനായിട്ടാണ് ഭഗവാൻ ഗീതാശാസ്ത്രം അൎജ്ജുനനെ നിമിത്തീകരിച്ചിട്ടു സ്വഭക്തന്മാൎക്കായുപദേശിച്ചിരിക്കുന്നത്. ഈ ജ്ഞാനം സിദ്ധിപ്പാൻ സാധനം നിഷ്കാമകൎമ്മാനുഷ്ഠാനം സാദ്ധ്യംജ്ഞാനം:—അസംഗസച്ചിദാനന്ദാത്മസാക്ഷാൽകാരം. സാധനസാദ്ധ്യസംബന്ധദ്വാരാ കൎമ്മവും മോക്ഷത്തിനുചിതമായ സാധനം തന്നെ. നിഷ്കാമകൎമ്മാനുഷ്ഠാനത്താൽ ബുദ്ധിക്കു പ്രസാദം സിദ്ധിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അനുഭവപ്പെടുന്ന ഈശ്വരവിഷയകമായ ഭക്തി കൂടിക്കൂടിവരുന്തോറും കൎമ്മത്തിൽനിന്നു വിരതിയും വൎദ്ധിച്ചുവരും. അപ്പോൾ "ഭക്ത്യാമാമഭിജാനാതിയാവാൻ യശ്ചാസ്മിതത്വതഃ" എന്ന വാക്യത്താൽ ഭക്തിക്കു കൎമ്മത്തെക്കാൾ ഉയൎന്നനിലയും ഗീതാശാസ്ത്രത്തിൽ ഭഗവാൻ നൽകിയിരിക്കുന്നു. സകാമന്മാൎക്കു ഫലകാംക്ഷയോടുകൂടെ വേദവിഹിതകൎമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിനും അനുവാദം നൽകീട്ടുണ്ട്. പക്ഷെ, നിഷ്കാമകൎമ്മമേ അന്തഃശ്ശുദ്ധിക്കു കാരണമാകയുള്ളൂ എന്ന ഹേതുവാൽ സകാമകൎമ്മം ആശാസ്യമല്ലെന്നവിടെ സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. തീവ്രമോക്ഷേച്ഛയുള്ളവനു കൎമ്മസന്ന്യാസത്തെയും നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതിനാൽ ഗീതാശാസ്ത്രം ആരെയും പുറന്തള്ളിവിട്ടിട്ടില്ല. എല്ലാവരെയും ഉൾഗ്രഹിച്ചുംകൊണ്ടു സ്വസ്ഥാനത്തിൽനിന്നു പടിപ്പടിഉയൎന്നുപോയി ലക്ഷ്യത്തിൽചെന്നുചേരാനുള്ള അപായരഹിതമായ അനശ്വരനിശ്രേണിയെന്നോ. അമൃതവാഹിനിയെന്നോ അക്ഷരാകൃതിയിൽ മാംസേക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടുകാണ്മാനും ശബ്ദാകൃതിയിൽ ശ്രോത്രംകൊണ്ടു കേൾപ്പാനും കഴിയുന്ന ദിവ്യാസ്വാദ്യവസ്തുവെന്നോ എന്തുപേരുകൊണ്ടാണ് ഗീതാശാസ്ത്രത്തെ സംബോധനം ചെയ്യേണ്ടതെന്നു ഗാഢമായിചിന്തചെയ്തു മഹാത്മാക്കൾ ആവക സംജ്ഞകളെയെല്ലാററിനെക്കാൾ അനന്ദകരമായ "അംബാ! ഭഗവൽഗീതേ!" നിന്തിരുവടിയുടെ മടിയിൽ അന്യഗതിയില്ലാത്ത ഈ ശിശുവിന്നൊരു സ്ഥാനംനല്കേണമേ എന്നാണ് പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നത്. അതിനെത്തന്നെ ഗീതാഭക്തന്മാർ അന്നുമുതൽഇന്നുവരെ പരമ്പരയാ പ്രാൎത്ഥിക്കുന്നു. നമ്മളുംഅതിനെ ബലമായി പിടിക്കുന്നതായിരിക്കും അധികംശ്രേയസ്കരം. ഈ അവസാനമന്ത്രത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കീട്ടു തന്നെയാണ് ഗീത കൎമ്മത്തെയുറപ്പിക്കുന്നു ഭക്തിയെ ഉറപ്പിക്കുന്നു എന്നൊക്കെ വ്യാഖ്യാനിച്ചിരിക്കുന്നതും. അതിൽ ഏതു ശരി ഏതു തെററ് എന്നു ചോദിക്കുന്നപക്ഷം ഓരോരുത്തരും പറയുന്നതിലും യുക്തിയുള്ളതുകൊണ്ടു എല്ലാം ന്യായ്യംതന്നെ. വിദ്വാന്മാർ പോകുന്ന വഴിയെല്ലാം ശോഭനംതന്നെ. എന്നു യുക്തിയെ ആദരിക്കുന്നവൎക്കു സന്തോഷിക്കാം. ജ്ഞാനത്തേയാണ് ഉറപ്പിക്കുന്നത് എന്നതിനെ "ശ്രുതിയുക്തി അനുഭവം ഈ മൂന്നും യോജിച്ചാലെ വിശ്വസിച്ചുകൂടുവെന്ന സിദ്ധാന്തമുള്ളവൎക്കു ആ പക്ഷത്തെ സ്വീകരിക്കാം. ആരും ഇതരന്മാരെ നിന്ദിക്കുകയോ അപഹസിക്കയോ ചെയ്യരുതെന്നാണ് ഭഗവദുപദേശം. എന്നു ചുരുക്കിപറഞ്ഞുകൊണ്ടു ഇവിടെ ഈ നിരൂപണത്തെ അവസാനിപ്പിക്കുന്നു. അനന്തരം ഗീതാപാഠശ്രവണാദികളുടെ ഫലത്തെക്കുറിച്ചു കരുണാനിധിയായ ഭഗവാൻ അൎജ്ജുനനോടുപദേശിക്കുന്നു:—

67. ഇദംതേ നാതപസ്കായ നാഭക്തായ കദാചന
നചാ ശുശ്രൂഷവേ വാച്യം നചമാം യോഽഭ്യസൂയതി.

ഇദം=ഇത്, തേ=നിന്നാൽ, അതപസ്കായ=തപസ്സുചെയ്യാത്തവന്നായ്ക്കൊണ്ടും, അഭക്തായ=ഭക്തനല്ലാത്തവന്നായ്ക്കൊണ്ടും, അശുശ്രൂഷവേ=കേൾപ്പാനാഗ്രഹമില്ലാത്തവന്നായ്ക്കൊണ്ടും, യഃ=യാതൊരുവൻ, മാം അഭ്യസൂയതി=എന്നെ നിന്ദിക്കുന്നുവോ അവന്നായ്ക്കൊണ്ടും, കദാചന ന വാച്യം=ഒരു കാലത്തിലും വചിക്കപ്പെടുവാൻ യോഗ്യമല്ല.

മുകളിൽ പറഞ്ഞവിധം ആരുരുക്ഷുവിനും ആരൂഢനും രണ്ടുപേൎക്കും ആത്യന്തികസംസാരദുഃഖശാന്തിക്കായ്ക്കൊണ്ടു നിയമേന ചെയ്യേണ്ടതായ സംഗതികളെ വേൎതിരിച്ചു

കാട്ടിക്കൊടുത്തും തന്നിമിത്തം അവർ രണ്ടുപേക്കും സിദ്ധിക്കുന്ന ഫലത്തെയും വിശദമാക്കിക്കൊണ്ടു ജ്ഞാനവും ഭക്തിയും കർമ്മവും മോക്ഷസാധനങ്ങളാണെന്നുറപ്പിച്ച് സർവ്വ വേദങ്ങൾക്കും ഗീതയിലെ എല്ലാഭാഗങ്ങൾക്കും നിർവിശേഷപരബ്രഹ്മംതന്നെ ലക്ഷ്യമെന്നും സൂചിപ്പിച്ച് ഗീതാശാസ്ത്രത്തെ ഉപസംഹരിച്ചശേഷം ഈ മോക്ഷശാസ്ത്രത്തെ ലോകത്തിൽ പ്രചരിപ്പിക്കുവാനൊരുങ്ങുന്നവർ ഏതുവിധം പ്രവർത്തിക്കേണംഎന്ന നിയമത്തെ പറയുന്നു:—ഭഗവന്മുഖാരവിന്ദത്തിൽനിന്നു ഗീതാമൃതം പാനംചെയ്ത,അർജ്ജുനനാണല്ലൊ ഒന്നാമത്തെ പ്രവർത്തകനാവാനവകാശം. അതുകൊണ്ടർജ്ജുനനോടു ഭഗവാനുപദേശിക്കുന്ന മാർഗ്ഗത്തെ ഗീതാപ്രവർത്തകന്മാരെല്ലാവരും സ്വീകരിക്കേണം എന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടെ നിയമം കല്പിക്കുന്നു:— ഹേ അർജ്ജുന! ഈ മോക്ഷശാസ്ത്രത്തെ തപസ്സാചരിക്കാത്തവനോടു നീയുപദേശിക്കരുത്. വേദോക്തകർമ്മാനുഷ്ഠാനമാകുന്ന തപസ്സില്ലാത്തവനോടു പറയരുത്. "ഋതംതപഃ സത്യംതപഃ" എന്നാണ് തപസ്സിൻെറ സ്വരൂപലക്ഷണം. സത്യമായ വാക്കും പ്രവൃത്തിയും ഇല്ലാത്തവൻ തപസ്വിയല്ല അവനോടുപദേശിച്ചുകൂടാ. അതുമാത്രമുണ്ടായാലുംപോരാ. അഭക്തനായവനോടും പറയരുത്. ഈശ്വരനിലും ഗുരുവിലും ഒരുപോലെ പ്രേമവും ബഹുമാനവും ഉണ്ടായാൽ മാത്രമേ ഗീതാർത്ഥം ഹൃദയത്തിൽ സ്ഫുരിക്കുകയുള്ളു. അതുകൊണ്ടു തപസ്സും ഭക്തിയും ഇല്ലാത്തവൻ ശ്രവണത്തിന്നർഹനല്ല. അവനോടു പറകയുംവേണ്ട. തപസ്സ് ഭക്തി എന്ന രണ്ടു ഗുണങ്ങൾ ഉണ്ടെങ്കിലും ആദരപൂർവ്വം കേൾപ്പാൻ ഇച്ഛയില്ലാത്തവനോടും പറയരുത്. ന ച എന്നതിലെ ചകാരത്താൽ ഗീതാർത്ഥം ധരിപ്പാൻ മതിയായ ബുദ്ധിശക്തിയില്ലാത്തവനോടും പറയരുതെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു. ഈ നാലുഗുണമുള്ളവനാണെങ്കിലും എന്നെ–നിർവ്വിശേഷബ്രഹ്മമായിത്തന്നെയിരിക്കുന്ന എന്നെ–ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഒരു കേവലമനുഷ്യൻ–ഈശ്വരൻ അല്ല. അദ്വിതീയബ്രഹ്മം എന്ന ഒന്നില്ല കൈവല്യം എന്ന ഒരു പദവിയുമില്ല. ഇതെല്ലാം പാമരന്മാരെ ഭ്രമിപ്പിക്കുവാനുള്ള കൌശലം എന്നിങ്ങിനെ ഈശ്വരനെയും വേദത്തെയും നിന്ദിക്കുന്നവൻ ചതുർവ്വേദപാരംഗതനാണെങ്കിൽകൂടെ അവനോടും ഒരുകാലത്തിലും ഉപദേശിക്കരുത്, എന്ന് ഗീതാശ്രവണത്തിന്നുചിതന്മാരല്ലാത്തവരെ കാണിച്ചതിൽനിന്നു മേൽകാണിച്ച ദോഷങ്ങളൊന്നുമില്ലാതെ ഗുണസമ്പന്നന്മാരായവർ ശ്രവണാർഹന്മാർ അവരോടുമാത്രമേ പറയാവൂ എന്നുറപ്പിച്ചു.

68\. യഇദം പരമം ഗുഹ്യം മൽഭക്തേഷ്വഭിധാസ്യതി
ഭക്തിം മയി പരാം കൃത്വാ മാമേവൈഷ്യത്യ സംശയഃ.

യഃ=യാതൊരുവൻ, മൽഭക്തേഷു=എൻെറ ഭക്തന്മാരിൽ, പരമം=പരമപുരുഷാർത്ഥസാധകവും, ഗുഹ്യം=ഗോപനീയവുമായ, ഇദം=ഇതിനെ, അഭിധാസ്യതി=ഉപദേശിക്കുമോ, സഃ=അവൻ, മയി=എന്നിൽ, പരാംഭക്തിംകൃത്വാ=പരമഭക്തിയോടുകൂടിയവനായിട്ടു, മാംഏവ=എന്നെത്തന്നെ, ഏഷ്യതി=പ്രാപിക്കും, ന സംശയഃ=സംശയമില്ല.

ശാസ്ത്രജ്ഞനും ബ്രഹ്മനിഷ്ഠനുമായ യാതൊരു യതി മോക്ഷേച്ഛയോടുകൂടെ പരമേശ്വരനായ എന്നെത്തന്നെ ഭജിക്കുന്ന എൻെറ ഭക്തന്മാരോടു ഈ ഗീതാശാസ്ത്രത്തെ ഉപദേശിക്കുന്നുവോ ആ യതിവരൻ എന്നിൽത്തന്നെ അത്യുൽകൃഷ്ടഭാവത്തോടുകൂടെ എന്നെത്തന്നെ ദേഹാവസാനത്തിൽ പ്രാപിക്കും. ഇതിൽ സംശയം ഉണ്ടാകേണ്ട:—ഇതിലടങ്ങിയ സാരം അല്പംകൂടെ സ്പഷ്ടമാക്കാം:– ശാസ്ത്രജ്ഞനും ബ്രഹ്മനിഷ്ഠനുമായ യതി ബ്രഹ്മാനന്ദം അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കേ ശിഷ്യോപദേശത്തിന്നൊരുങ്ങുമോ? അതു ചിത്തവിക്ഷേപകാരണമല്ലെയോ എന്ന സംശയം അർജ്ജുനനുണ്ടാകാം. അതിൻെറ പരിഹാരമായിട്ടാണ് "ഭക്തിം മയിപരാംകൃത്വാ" എന്ന ഉത്തരപദപ്രയോഗം. സാധകൻ, സിദ്ധൻ, സംസിദ്ധൻ എന്ന മൂന്നുതരക്കാരിൽ സാധകൻ ആത്മസാക്ഷാൽകാരത്തിന്നു പരിശ്രമിക്കുന്നവനാകയാൽ ഉപദേശിപ്പാനർഹനല്ല. സംസിദ്ധൻ ബ്രഹ്മാനന്ദസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിയവനാകയാൽ ബാഹ്യസ്മൃതി തന്നെയില്ലാതെയിരിക്കുന്നവനാകയാൽ ഉപദേശത്തിൽ ഏർപ്പെടുകയില്ല. സിദ്ധൻ ആത്മസാക്ഷാൽകാരം സിദ്ധിച്ച യതി ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായിട്ടു ഭക്തന്മാർക്കുപദേശിക്കും.

അതുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന ചിത്തവിക്ഷേപം, അദ്ദേഹത്തെ ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയിൽനിന്നു ചലിപ്പിക്കുകയില്ല. എങ്ങും നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന എന്നിൽതന്നെ ചിത്തവിശ്രാന്തിപൂർവ്വാധികമായിട്ടുണ്ടാക്കുകയേയുള്ളു. അങ്ങിനെ ചെയ്യുയില്ലെങ്കിൽ ശാസ്ത്രത്തിന്റെ പ്രചാരം തന്നെയില്ലാതാകും. താൻ സംസാരസമുദ്രത്തെ കടന്നതുപോലെ ഇതരഭക്തന്മാരെക്കടത്തിവിടുകയും ചെയ്യുന്നതു എന്നെ പൂർവ്വാധികം ആരാധിക്കുന്ന പ്രവൃത്തിയാകയാൽ ആ പ്രവൃത്തി ബ്രഹ്മനിഷ്ഠയെ തടസ്ഥപ്പെടുത്തുകയില്ലെന്നു ബലമായുറച്ചുകൊൾക, എന്നഭിപ്രായം.

69. നചതസ്മാന്മനുഷ്യേഷു കശ്ചിന്മേ പ്രിയകൃത്തമഃ
ഭവിതാ നചമേ തസ്മാ ദന്യഃ പ്രിയതരോ ഭുവി.

തസ്മാൽ=അവനെക്കാൾ, അന്യഃകശ്ചിൽ=അന്യനായ ഒരുവൻ, മനുഷ്യേഷു=മനുഷ്യന്മാരിൽ, പ്രിയകൃത്തമഃ=അത്യന്തം പ്രിയംചെയ്യുന്നവൻ, നച=ഇല്ല, ഭുവി=ഭൂമിയിൽ, തസ്മാൽ=അവനെക്കാൾ, മേ=എനിക്ക്, പ്രിയതരഃ=അതിപ്രിയൻ, ന ഭവിതാ=ഭവിക്കയുമില്ല.

ബ്രഹ്മവിത്തായ യാതൊരു യതി മുമ്പറഞ്ഞ ഗുണങ്ങൾ തികഞ്ഞ ഭക്തന്മാൎക്കു കാരുണ്യത്തോടുകൂടെ ഗീതാശാസ്ത്രം ഉപദേശിക്കുന്നുവോ അവനെക്കാൾ അത്യന്തം എനിക്കു പ്രിയം ചെയ്യുന്നവൻ അന്യനായിട്ടാരുമില്ല. സ്തോത്രം, മന്ത്രം, ജപം, പൂജാ മുതലായ ബഹിരംഗങ്ങളിൽ പരിശ്രമിക്കുന്നവർ എനിക്കു കേവലവിഷയങ്ങളിൽ പരിശ്രമിക്കുന്നവരെക്കാൾ പ്രിയന്മാരാകുന്നു. അവരെല്ലാവരെക്കാൾ അത്യന്തം പ്രിയൻ ഗീതാശാസ്ത്രം ഉപദേശിക്കുന്നവനാകുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ സംസാരസാഗരസന്തരണം എന്ന സ്വാന്തംകാൎയ്യം സാധിച്ചതുകൊണ്ടുമാത്രം കൃതകൃത്യനാകാതെ അന്യരേയും സന്തരിപ്പിക്കുവാൻ അവൻ ശ്രമിക്കുന്നു. മററുള്ളവരാകട്ടെ അവരുടെ കാൎയ്യത്തിൽ മാത്രം പ്രവൃത്തിക്കുന്നു. അന്യരെ കടത്തിവിടുവാൻ മനസ്സിരുത്തുന്നില്ല. ഇവനാകട്ടെ പരന്മാരെയും കടത്തിവിടുവാൻ ശ്രമിക്കുന്നു അതുകൊണ്ടിവൻ എനിക്കത്യന്തം പ്രിയം ചെയ്യുന്നവനാകുന്നു. ഇനിമേലിലും ഗീതാശാസ്ത്രോപദേഷ്ടാവിനെക്കാൾ അതിപ്രിയനായിട്ടൊരുവൻ ഭൂമിയിൽ ഭവിക്കയുമില്ല. സംസാരസമുദ്രത്തിൽ മുങ്ങിക്കിടക്കുന്ന എന്റെ ഭക്തന്മാരെ ദയകൊണ്ടുമാത്രം ജ്ഞാനശാസ്ത്രോപദേശത്താൽ യാതൊരുത്തൻ സമുദ്ധരിക്കുന്നുവോ അവൻതന്നെ കാലത്രയത്തിലും എനിക്കതിവപ്രിയൻ എന്നു താല്പൎയ്യം.

70. അദ്ധ്യേഷ്യതേചയഇമം ധൎമ്മ്യം സംവാദമാവയോഃ
ജ്ഞാനയജ്ഞേന തേനാഹ മിഷ്ടസ്സ്യാ മിതിമേ മതിഃ.

ആവയോഃ=നമ്മൾ രണ്ടുപേരുടെ, സംവാദം=സല്ലാപരൂപവും, ധൎമ്മ്യം=ധൎമ്മത്തിൽനിന്നു തെററാത്തതുമായ, ഇമം=ഇതിനെ, യഃ=യാതൊരുവൻ, അധ്യേഷ്യതേ=അധ്യയനം ചെയ്യുന്നുവോ, തേന=അവനാൽ, അഹം=ഞാൻ, ജ്ഞാനയജ്ഞേന=ജ്ഞാനമാകുന്ന യജ്ഞത്താൽ, ഇഷ്ടഃ=യജിക്കപ്പെട്ടവനായിട്ടു, സ്യാം=ഭവിക്കും, ഇതിമേമതിഃ=എന്നാണെന്റെ നിശ്ചയം.

ശ്രദ്ധാഭക്തിപുരസ്സരം യാതൊരു മുമുക്ഷു നിത്യവും ഗീതാപാരായണം ചെയ്യുന്നുവോ അവന്നു സിദ്ധിക്കുന്ന ഫലം പറയുന്നു:—നമ്മൾ രണ്ടുപേരുടെ സംഭാഷണാത്മകവും മോക്ഷത്തിന്നേക കാരണമായിരിക്കുന്ന ജ്ഞാനം ഇതിൽനിന്നു സിദ്ധിക്കുന്നതാകയാൽ ധൎമ്മത്തിൽനിന്നു തെററാതിരിക്കുന്നതുമായ ഈ ഗ്രന്ഥത്തെ മോക്ഷേച്ഛയുള്ള യാതൊരുവൻ അൎത്ഥമറിഞ്ഞുകൊണ്ടു നിത്യവും പാരായണം ചെയ്യുന്നുവോ ആ ഭക്തനാൽ ഞാൻ ആത്മാവേകൻ എന്നുള്ള അറിവാകുന്ന യജ്ഞത്താൽ ആരാധിക്കപ്പെട്ടവനായിഭവിക്കും. ആത്മൈകത്വവിജ്ഞാനംതന്നെ എന്റെ മുഖ്യാരാധനം. ഗീതാൎത്ഥജ്ഞാനത്താൽ അതവന്നു സിദ്ധിക്കും എന്നാണെന്റെ അഭിപ്രായം. ഗീതാപാരായണത്തിൽനിന്നു സിദ്ധിക്കുന്ന ആത്മൈകത്വജ്ഞാനം ബ്രഹ്മജ്ഞാനമാകയാൽ ബ്രഹ്മജ്ഞാനിക്കു സിദ്ധിക്കുന്ന കൈവല്യം പാരായണം ചെയ്യുന്നവന്നും സിദ്ധിക്കും എന്നഭിപ്രായം.

71. ശ്രദ്ധാവാ നനസൂയശ്ച ശൃണുയാദപി യോ നരഃ
സോപിമുക്തഃ ശുഭാംല്ലോകാൻ പ്രാപ്നുയാൽ പുണ്യകൎമ്മണാം.

യഃ നരഃ=യാതൊരു മനുഷ്യൻ, ശ്രദ്ധാവാൽ=ശ്രദ്ധയുള്ളവൻ, അനസൂയഃ=അസൂയാദിദോഷ

മില്ലാത്തവനായിട്ടു, ശൃണയാത് അപി=കേൾക്കുന്നുവെങ്കിലും, സഃ അപി=അവനും, മുക്തഃ=പാപനിർമ്മുക്തനായിട്ടു, പുണ്യകർമ്മണാം=പുണ്യകർമ്മംചെയ്തവർക്കുള്ള, ശുഭാൻ ലോകാൻ=ശുഭങ്ങളായ ലോകങ്ങളെ, പ്രാപ്നുയാത്=പ്രാപിക്കും.

വക്താവിന്നും അദ്ധ്യേതാവിന്നുമുള്ള ഫലം പറഞ്ഞശേഷം കേൾക്കുന്നവനുള്ള ഫലം പറയുന്നു:=വിചാരം ചെയ്വാനും അദ്ധ്യയനം ചെയ്വാനും അശക്തനോ അനധികാരിയോ ആയ ഏതൊരു മനുഷ്യൻ മൂഢനോ വൃദ്ധനോ സ്ത്രീയോ ആരായാലും കൊള്ളാം, മനുഷ്യത്വം മാത്രം ഉള്ളവൻ. ഗീതാശാസ്ത്രത്തിലും വക്താവിലും പരമേശ്വരനിലും ഭക്തിയും വിശ്വാസവും ഉള്ളവൻ അസൂയാദിദോഷങ്ങളില്ലാത്തവനായിട്ടു നിത്യവും ഗീതാശാസ്ത്രം കേൾക്കുന്നുവെങ്കിൽ അറിഞ്ഞോ അറിയാതെയോ ചെയ്ത പാപങ്ങളിൽനിന്നു മുക്തനായിട്ടു അശ്വമേധാദിപുണ്യകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്തവർക്കു സിദ്ധിക്കുന്ന സത്യലോകംവരേയുള്ള സുഖസ്ഥാനങ്ങൾ അവന്നു സിദ്ധിക്കും. ഗീതാശാസ്ത്രശ്രവണമാത്രത്താൽ പുണ്യലോകപ്രാപ്തിയാകുന്ന മഹാഫലം സിദ്ധിക്കും. കർമ്മങ്ങൾക്കുള്ള കഷ്ടങ്ങളൊന്നും അവന്നനുഭവിക്കേണ്ടതായിവരുന്നില്ല. ശ്രവണം നിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന ജ്ഞാനത്തിന്നു ക്ലേശകരങ്ങളായ കർമ്മങ്ങളെക്കാൾ വിശേഷമുണ്ടെന്നു സാരം.

72. കച്ചിദേതച്ഛ്റുതം പാർത്ഥത്വയൈകാഗ്രേണ ചേതസാ
കച്ചിദജ്ഞാന സംമോഹഃ പ്രണഷ്ടസ്തേ ധനംജയ!

പാർത്ഥ! ത്വയാ=ഹേ അർജ്ജുന! നിന്നാൽ, ഏതത്=ഇത് ഏകാഗ്രേണ ചേതസാ=സാവധാനമനസ്സോടുകൂടെ, ശ്രുതം കച്ചിത്=ശ്രവിക്കപ്പെട്ടുവോ?, തേ അജ്ഞാനസംമോഹഃ=അറിവില്ലായ്മ നിമിത്തമുണ്ടായിരുന്ന നിന്റെ വിപരീതബോധം, പ്രണഷ്ടഃ കച്ചിത്=തീരെ നശിച്ചുവോ?.

ശാസ്ത്രാർത്ഥം നന്നായറിഞ്ഞാൽ മാത്രമേ ശിഷ്യൻ കൃതാർത്ഥനാകയുള്ളു. ശരിക്കറിഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിൽ പ്രകാരാന്തരേണ പറഞ്ഞു ധരിപ്പിക്കേണ്ടതായ ഭാരം ഗുരുവിന്നുണ്ടെന്നുള്ള ആചാര്യധർമ്മത്തെ സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു പരമഗുരുവായ ഭഗവാൻ ചോദിക്കുന്നു:—ഹേ കുന്തീനന്ദന! ധനംജയ! തത്വമറിവാനാഗ്രഹിക്കുന്ന നീ ഞാനുപദേശിച്ചതായ ആത്മതത്വപ്രകാശകമായ വാക്യങ്ങളിലെ സാരംമുഴുവനും സാവധാനം കേട്ടുവോ? ആത്മസ്വരൂപം അറിയാതിരുന്നതുകൊണ്ടു നിണക്കുണ്ടായിരുന്ന വിപരീതബോധം തീരെ നശിച്ചുവോ? പറയുക. സംശയവിപരീതഭാവനകളുണ്ടെങ്കിൽ ആയതു മുഴുവനും തീർത്തുതന്നുകൊള്ളാം. ചോദിപ്പാൻ മടിക്കേണ്ട എന്നാഭിപ്രായം.

അർജ്ജുന ഉവാച=അർജ്ജുനൻ പറഞ്ഞു.

73. നഷ്ടോ മോഹഃ സ്മൃതിർല്ലബ്ധ്വാ ത്വൽപ്രസാദാന്മയാച്യുത!
സ്ഥിതോഽസ്മി ഗതസന്ദേഹഃ കരിഷ്യേ വചനം തവ.

മോഹഃ=അബദ്ധമായ വിചാരം, അച്യുത!=ഹേ നാശരഹിത!, ത്വൽപ്രസാദാൽ=അവിടുത്തെ അനുഗ്രഹത്താൽ, നഷ്ടഃ=നശിച്ചു, സ്മൃതിഃ=പ്രത്യഭിജ്ഞാനം, മയാ=എന്നാൽ, ലബ്ധ്വാ=പ്രാപിക്കപ്പെട്ടു, ഗതസന്ദേഹഃ=സംശയരഹിതനായിട്ടു, സ്ഥിതഃ അസ്മി=ഞാൻ സ്ഥിതനായിരിക്കുന്നു, തവവചനം=അങ്ങയുടെ വാക്കിനെ, കരിഷ്യേ=ഞാൻ ചെയ്യുന്നേൻ.

ഇപ്രകാരം ചോദിച്ച ഭഗവാനോട് കാര്യം പറയുന്നതിനാൽ കാരണം പറഞ്ഞതുപോലെയായി എന്ന വിചാരത്താൽ ഭഗവാനുപദേശിച്ചതിൽനിന്നു സിദ്ധിച്ച ജ്ഞാനത്തിന്റെ ഫലം അർജ്ജുനൻ പറയുന്നു:—ജന്മജരാമരണാദി ദുരന്തമോഹത്തിന്നു കാരണമായ ആത്മസ്വരൂപാജ്ഞാനത്തിൽനിന്നുണ്ടായ അബദ്ധവിചാരം–മോഹം–ഹേ കൂടസ്ഥാസംഗചിൽസ്വരൂപ! നിന്തിരുവടിയുപദേശിച്ചതായ ജ്ഞാനത്താൽ സൂര്യോദയത്താൽ അന്ധകാരമെന്നപോലെ കാണാതെയായി. നശിച്ചുവെന്ന വാക്കിന്നു അദർശനത്തെ പ്രാപിച്ചുവെന്നു പറഞ്ഞത് അജ്ഞാനം വാസ്തവമായ വസ്തുവല്ല, അന്ധകാരമെന്നപോലെ ആവരണം ചെയ്വാൻ സമർത്ഥവുമാണ്. ആയതിപ്പോൾ നീങ്ങി. ആവരണശക്തി നശിച്ചുവെന്നു സാരം. ഭഗവാനുപദേശിച്ച വാക്യാർത്ഥം നന്നായി ധരിച്ചുവെന്നു പറഞ്ഞതിന്റെ ശേഷം തൽഫലത്തെ പറയുന്നു:—അസംഗചിദ്രൂപനായ പരമാത്മാവുതന്നെ ഞാനെന്ന പ്രത്യഭി

ജ്ഞാനം—സ്മൃതി—എനിക്കുണ്ടായി. മറന്നുപോയ ഒരു സാധനം ഇന്നേടിക്കിലുണ്ടെന്ന് ആപ്തനായ ഒരാൾ പറയുമ്പോൾ താൻ അവിടെയാണതിനെ വെച്ചത് എന്ന ഓൎമ്മ ഏതു വിധം വരുന്നുവോ അതുപോലെയാണ് ഗുരൂപദേശത്തിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന ആത്മാനുഭവം, എന്നു കാണിപ്പാനാണ് സ്മൃതിർലബ്ധാ എന്നു പറഞ്ഞത്. നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രസാദസ്വരൂപമായ പരമോപദേശത്താൽ ആത്മസ്വരൂപബോധമുണ്ടായതിനാൽ ഞാനിപ്പോൾ സകല സംശങ്ങളും തീൎന്നവനായിരിക്കുന്നു. ആത്മാവിന്നു കൎത്തൃത്വമുണ്ടോ; കൎമ്മഫലം ആത്മാവിനെ ബാധിക്കുമോ? ഞാൻ വധിക്കുന്നവനും ഭീഷ്മാദികൾ വധിക്കപ്പെടുന്നവരുമാണോ എന്നിങ്ങിനെയുള്ള സൎവ്വ സംശയങ്ങളും തീൎന്നു. ഇനിമേൽ എനിക്കു കിട്ടേണ്ടതോ അറിയേണ്ടതോ ആയിട്ടൊന്നുമില്ല. എങ്കിലും സൎവ്വേശ്വരനും പ്രത്യക്ഷനായ പരമഗുരുവുമായ നിന്തിരുവടിയുടെ ആജ്ഞയെ ചെയ്തുകൊള്ളാം. എന്ന് അൎജ്ജുനൻ ഭഗവാനോടു പറഞ്ഞു. അൎജ്ജുനന്റെ ഈ വചനം അയുക്തവും പൂൎവ്വാപരവിരുദ്ധവുമാണെന്നു തോന്നിപ്പോകാം.—എങ്ങിനെയെന്നാൽ ആത്മാവേകൻ എന്നറിഞ്ഞു, സംശയംതീൎന്നുവെന്നു പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. ജീവൻ വേറെ ഈശ്വരൻ വേറെ ലോകം വേറെ എന്ന ഭേദജ്ഞാനം_മോഹം_നശിച്ചു. പിന്നെ ഈശ്വരവചനം ചെയ്യാം എന്ന് പറയുന്നതയുക്തം. ജ്ഞാനവും കൎമ്മവും ഒരേ സമയത്തിൽ ഒരുവനിൽ എങ്ങിനെയിരിക്കും. എന്നാണ് സംശയബീജം. ക്ഷത്രിയനായ അൎജ്ജുനന്നു കൎമ്മത്തിൽ അധികാരമുണ്ട്. അത് ലോകസ്വരൂപനായ പരമേശ്വരനെ ആരാധിക്കുക എന്ന രീതിയിൽ നടത്തുന്നതുകൊണ്ടു ബന്ധത്തിന്നവകാശമില്ല. ഞാൻ കൎത്താവുമല്ല ഭോക്താവുമല്ല എന്ന സത്യജ്ഞാനം അനുഭവപ്പെട്ടതിനാൽ യാതൊരു കൎമ്മവും താൻ ചെയ്യുന്നില്ല. ഫലം തന്നിൽ പറ്റുന്നതുമില്ല. ആധികാരികനിലയിൽ ശരീരം നില്ക്കുന്നേടത്തോളംകാലം സ്വധൎമ്മത്താൽ സർവ്വേശ്വരാരാധനം ജ്ഞാനദാർഢ്യത്തിന്നുമാത്രം കാരണമാകുന്നതല്ലാതെ ബന്ധകാരണമാകയില്ല എന്നാണ് അൎജ്ജുനവാക്യത്തിൽനിന്നു ധരിക്കേണ്ടത്. ഗീതാശാസ്ത്രം അതിന്റെ അഭ്യാസം. തൽഫലം എന്നീ സംഗതികൾ സമ്പൂൎണ്ണമായി പറഞ്ഞു കഴിഞ്ഞശേഷം ആരംഭിച്ചതനുസരിച്ച് അവസാനിപ്പിക്കുവാൻ ഭാവിക്കുന്ന സഞ്ജയൻ ധൃതരാഷ്ട്രരോടു പറയുന്നു.

സംജയ ഉവാച=സംജയൻ പറഞ്ഞു.

74. ഇത്യഹം വാസുദേവസ്യ പാൎത്ഥസ്യച മഹാത്മനഃ
സംവാദമിമമശ്രൌഷ മത്ഭുതം രോമഹൎഷണം.

വാസുദേവസ്യ=വാസുദേവന്റെയും, മഹാത്മനഃ പാൎത്ഥസ്യച=മഹാത്മാവായ അൎജ്ജുനന്റെയും, ഇതി=ഇപ്രകാരമുള്ളതും, അത്ഭുതം=ആശ്ചൎയ്യത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നതും, രോമഹൎഷണം=രോമാഞ്ചമുണ്ടാക്കുന്നതുമായ, ഇമം സംവാദം=ഈ സംഭാഷണത്തെ, അശ്രൌഷം=ഞാൻ കേട്ടു.

എല്ലാ ഭൂതങ്ങളും ആരിൽ വസിക്കുന്നുവോ ആർ എല്ലാ ഭൂതങ്ങളിലും വസിക്കുന്നുവോ ആ വാസുദേവന്റെയും ആ ദേവനോടു സംഭാഷണം ചെയ്വാൻ ഭാഗ്യമുണ്ടായ അൎജ്ജുനന്റെയും ഇപ്രകാരമുള്ള ചോദ്യോത്തരരൂപമായ ഈ ഗീതാശാസ്ത്രം അത്യന്തം അത്ഭുതാവഹവും പണ്ടു കേൾക്കാത്തതും അത്യന്തം ഗംഭീരവും പ്രമാണങ്ങളെ അതിക്രമിച്ചിരിക്കുന്ന ആത്മസ്വരൂപത്തെ ധരിപ്പിക്കുന്ന അലൌകികശാസ്ത്രവുമാകയാൽ രോമാഞ്ചത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്ന അതിനെ ഞാൻ കേട്ടു.

75. വ്യാസപ്രസാദാച്ഛ്രുതവാ നേതൽ ഗുഹ്യമഹംപരം
യോഗം യോഗേശ്വരാൽ കൃഷ്ണാൽ സാക്ഷാൽ കഥയതഃ സ്വയം.

വ്യാസപ്രസാദാത്=വ്യാസരുടെ പ്രസാദം ഹേതുവായിട്ടു, ഏതത് ഗുഹ്യം യോഗം=ഈ ഗോപനീയമായ യോഗത്തെ, യോഗേശ്വരാത്=യോഗങ്ങളുടെ ഫലം നൽകുന്ന സൎവ്വേശ്വരനായ, സാക്ഷാൽ കൃഷ്ണാത്=സാക്ഷാത്തായ കൃഷ്ണനിൽനിന്നു, സ്വയം കഥയതഃ=സ്വമുഖത്താൽ പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ, അഹം ശ്രുതവാൻ=ഞാൻ കേട്ടു.

എങ്ങിനെ ആരിൽനിന്നു കേട്ടുവെന്ന ആകാംക്ഷക്കു സമാധാനം:—വേദം വിഭജിച്ചതുകൊണ്ടും വേദാർത്ഥങ്ങളെ വിവിധപുരാണങ്ങളിൽക്കൂടെ വിശദീകരിച്ചതുകൊണ്ടും വ്യാസരെന്നു സുപ്രസിദ്ധനായിരിക്കുന്ന എന്റെ ഗുരുദേവന്റെ അനുഗ്രഹത്താൽ സിദ്ധിച്ച ജ്ഞാനശക്തി നിമിത്തം മോക്ഷൈകസാധനമായതിനാൽ പരമഗോപനീയമായിരിക്കുന്ന ഈ ഗീതാശാസ്ത്രം സാക്ഷാൽ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ സ്വമുഖത്താൽതന്നെ അർജ്ജുനനുപദേശിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഞാൻ കേട്ടു. സകല യോഗങ്ങളുടെയും ഫലം ദാനം ചെയ്യുന്ന പരമേശ്വരനായ ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാന്റെയും എന്റെ പരമഗുരുവായ ശ്രീവ്യാസമുനിയുടെയും എന്നിലുള്ള കാരുണ്യത്താൽ ഞാൻ പരമഭാഗ്യവാനും കൃതാർത്ഥനുമായെന്നു സ്വസന്തൃപ്തിയെ സംജയൻ സ്പഷ്ടമാക്കിയിരിക്കുന്നു.

76. രാജൻ സംസ്മൃത്യ സംസ്മൃത്യ സംവാദമിമ മത്ഭുതം
കേശവാർജ്ജുനയോഃ പുണ്യം ഹൃഷ്യാമിച മുഹുർമ്മുഹുഃ.

പുണ്യം=പുണ്യകരവും, കേശവാർജ്ജുനയോഃ=ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനന്മാരുടെ, സംവാദം=സംഭാഷണവും, അത്ഭുതം=ആശ്ചര്യജനകവുമായ, ഇമം=ഇതിനെ, സംസ്മൃത്യസംസ്മൃത്യ=വീണ്ടുംവീണ്ടും നന്നായി സ്മരിച്ചിട്ടു, രാജൻ=ഹേ രാജാവേ! മുഹുഃ മുഹുഃ ഹൃഷ്യാമി=പിന്നെയും പിന്നെയും സന്തോഷിക്കുന്നു.

കേട്ടിട്ടു നീയെന്തുചെയ്യുവെന്ന ആകാംക്ഷക്കുസമാധാനം:—ഹേ രാജൻ!(ധൃതരാഷ്ട്രമഹാരാജാവിനോടു) ശ്രവണകീർത്തനാദികൾകൊണ്ടുതന്നെ അറിഞ്ഞോ അറിയാതെയോ ചെയ്തിട്ടുള്ള സർവ്വപാപങ്ങളേയും മൂലത്തോടുകൂടെ നശിപ്പിച്ച് പുണ്യത്തെ നൽകുന്നതും ശ്രീകൃഷ്ണാർജ്ജുനന്മാരുടെ സംഭാഷണാത്മകവും അനാദ്യവിദ്യാജന്യമായ മോഹാന്ധകാരത്തെ വിധ്വംസിക്കുന്നതിനു സമർത്ഥമാകയാൽ അത്ഭുതാവഹവുമായ ഈ ഗീതാശാസ്ത്രത്തെ ഓർത്തോർത്തു വീണ്ടും വീണ്ടും ഞാൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. കഴിഞ്ഞുപോയ അനേകജന്മങ്ങളിൽ ഞാൻ എന്തു പുണ്യകർമ്മം ചെയ്തുവോ? എന്തൊരമൂല്യപദാർത്ഥം സൽപാത്രത്തിൽ സമർപ്പിച്ചുവോ? എത്ര മഹത്തായ യാഗംചെയ്തുവോ എന്നൊന്നും എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. അങ്ങിനെയുള്ള പുണ്യകർമ്മങ്ങളുടെ ഫലമായിട്ടല്ലാതെ സംസാരസങ്കടങ്ങളെ നിശ്ശേഷം നശിപ്പിക്കുന്നതായ ഈ ഗീതാശാസ്ത്രം ആ പരമകരുണാനിധിയായ സർവ്വലോകഗുരുവിന്റെ മുഖത്തിൽനിന്നുതന്നെ കേൾപ്പാൻ സാധിക്കയില്ല. അതുകൊണ്ടു എനിക്കുള്ള സന്തോഷം അപാരമായിരിക്കുന്നുവെന്നു സൂചിപ്പിച്ചു.

77. തച്ചസംസ്മൃത്യ സംസ്മൃത്യ രൂപമത്യത്ഭുതം ഹരേഃ
വിസ്മയോമേ മഹാൻ രാജൻ ഹൃഷ്യാമിച പുനഃപുനഃ

ഹരേഃ=ഹരിയുടെ, തത് അത്യത്ഭുതംരൂപംച=അത്യാശ്ചര്യകരമായ ആ രൂപത്തേയും, സംസ്മൃത്യ സംസ്മൃത്യ=ആലോചിച്ചാലോചിച്ചിട്ടു, രാജൻ=ഹേ രാജാവേ!, മേ വിസ്മയഃ=എന്റെ വിസ്മയം, മഹാൻ=മഹത്തായിരിക്കുന്നു, പുനഃ പുനഃ ഹൃഷ്യാമി=പിന്നെയും പിന്നെയും സന്തോഷിക്കുന്നു.

ഭഗവാന്റെ വിശ്വരൂപത്തെ കണ്ടതുകൊണ്ടുണ്ടായ അത്യാശ്ചര്യത്തെ എടുത്തു പറയുന്നു:—ഹേ രാജാവേ! സ്വ സാക്ഷാൽകാരത്താൽത്തന്നെ അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തെയും തന്നിമിത്തമുള്ള ആവരണശക്തിയേയും നശിപ്പിക്കുന്ന ശ്രീഹരിയുടെ (സൂര്യന്റെതെന്നും) ആ രൂപത്തെ–സൂര്യകോടികളെക്കാൾ പ്രകാശിച്ചും എങ്ങും നിറഞ്ഞും എല്ലാററിനും അധിഷ്ഠാനമായും ഇരിക്കുന്ന പരമാത്ഭുതമായ ആ വിശ്വരൂപത്തെ ഞാൻ ഈ മാംസേക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു കണ്ടതിനെ ഓർത്തോർത്തുകൊണ്ടു പരമസന്തോഷത്തെയടയുന്നു. അഹോ ഭാഗ്യം! ഞാൻ ധന്യൻ ഞാൻ കൃതകൃത്യൻ എന്ന മഹാസന്തോഷസാഗരത്തിൽ ഞാൻ മുങ്ങിക്കിടക്കുന്നു.

78. യത്ര യോഗേശ്വരഃ കൃഷ്ണോ യത്ര പാർത്ഥോ ധനുർദ്ധരഃ
തത്ര ശ്രീർവിജയോഭൂതിർധ്രുവാനീതിർമ്മതിഃ മമ.

യോഗേശ്വരഃ കൃഷ്ണഃ=യോഗങ്ങളുടെ ഫലദാതാവായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ, യത്ര=ഏതുപക്ഷത്തിലുണ്ടോ, ധനുർദ്ധരഃ പാർത്ഥഃ=വില്ലാളിവീരനായ അർജ്ജുനൻ, യത്ര=ഏതുപക്ഷത്തിലുണ്ടോ, തത്ര=ആ പക്ഷത്തിൽ, ധ്രുവാനീതിഃ=ഇളക്കമില്ലാത്ത നീതിയും, ശ്രീഃ=രാജ്യലക്ഷ്മിയും, വിജയഃ=വിജയവും, ഭൂതിഃ=ഐശ്വര്യവും, ഇതിമേ മതിഃ=എന്നാണെന്റെ അഭിപ്രായം.

ഇതിന്മീതെ ഇനിയൊന്നും പറവാനില്ല; എന്റെ അഭിപ്രായം പറയാം. മഹാരാജാവതിനെ ശ്രദ്ധിച്ചു കേൾക്കേണം എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു സംജയൻ ഒടുവിൽ പറയുന്നു:—

തേജസ്സ്, ബലം, പൌരുഷം, വിദ്യാ, രാജ്യം, ജയം, ധനം, ധാന്യം, പുത്രന്മാർ, പൌത്രന്മാർ മുതലായ അഭ്യുദയങ്ങളെ ആർ പ്രാണികൾക്ക നൽകുന്നുവോ ആ പരമേശ്വരനായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ അല്ലെങ്കിൽ വിദ്യ, അവിദ്യ എന്ന രണ്ടിനും യോഗങ്ങൾ എന്നു പേർ. ആ രണ്ടിന്റെ ഈശ്വരൻ_നിയന്താവാരോ ആ യോഗേശ്വരനായ ശ്രീകൃഷ്ണൻ ഏതു ഭാഗത്തിലുണ്ടോ? ധനുർവ്വിദ്യയുടെ പാരംഗതനും ഗാണ്ഡീവം എന്ന വില്ലിനെ ധരിച്ചവനുമായ അർജ്ജുനൻ ഏതുപക്ഷത്തിലുണ്ടോ? ആ പക്ഷത്തിൽ നിശ്ചലയായ രാജ്യലക്ഷ്മിയും വിജയവും ഐശ്വര്യവും നീതിയും ഉണ്ടു എന്നാണ് എന്റെ അഭിപ്രായം. അതുകൊണ്ടു അങ്ങയുടെ പുത്രന്മാർക്ക ജയമുണ്ടാകുമെന്ന ആശയെ വിട്ടുകൊൾക എന്ന് സംജയൻ ഗീതാശാസ്ത്രത്തെയും സ്വാഭിപ്രായത്തെയും പറഞ്ഞു വിരമിക്കയുംചെയ്തു.

ഗീതാശാസ്ത്രത്തിന്റെ ആരംഭം അശോച്യാനന്വശോചസ്ത്വം എന്നതു മുതൽ നജായതെമ്രിയതേവാകദാചിൽ എന്നിങ്ങിനെ ആത്മസ്വരൂപത്തെ സമ്പൂർണ്ണമായി വിവരിച്ചുംകൊണ്ടു സർവ്വധർമ്മാൻ പരിത്യജ്യമാമേകം ശരണം വ്രജ അഹംത്വാ സർവ്വപാപേഭ്യോമോക്ഷയിഷ്യാമി മാശുചഃ" എന്ന വാക്യത്താൽ അവസാനിപ്പിച്ചു. അതുകൊണ്ടു അവസാനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്ന സംജയവാക്യത്തിലും ആത്മസാക്ഷാൽകാരാത്മകമായ അർത്ഥം സ്ഫുരിക്കുന്നതിനെ ഇവിടെ സ്പഷ്ടമാക്കുന്നത് പ്രകൃതത്തിന്നനുസരിച്ചിരിക്കുന്നതാകയാൽ അതിനെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു:—യോഗേശ്വരഃ കൃഷ്ണഃ എന്ന് പരമാത്മാവിനെയും "പാർത്ഥഃ" എന്ന പദത്താൽ "ജീവാത്മാ"വിനെയും സൂചിപ്പിച്ചു. ധനുസ്സ്=വില്ല്=പ്രണവം എന്ന മഹാമന്ത്രം. അതിനെ ധരിച്ച ജീവാത്മാവ്_പരമാത്മാവിനെ ലക്ഷ്യമാക്കീട്ടു ബുദ്ധി വൃത്തിയാകുന്ന അസ്ത്രത്തെ പ്രയോഗിപ്പാൻ ആക്ക്_ഏതൊരു ജീവനു സാധിക്കുന്നുവോ? ഏതൊരു ജീവന്റെ ബുദ്ധിയാകുന്ന ഉപാധി പരമാത്മാവാകുന്ന ലക്ഷ്യത്തിൽ ലയിക്കുന്നുവോ ആ ജീവൻ ആ പരമാത്മാവായിട്ടുതന്നെ ഭവിക്കുന്നതിനാൽ പിന്നെ അനന്തദുഃഖാസ്പദമായ സംസാരത്തിലേക്ക മടങ്ങിവരേണ്ടതായ ആവശ്യമില്ലാത്തതുകൊണ്ടു മോക്ഷലക്ഷ്മിയും ഇതുവരെ ശരീരധാരണംചെയ്തതിന്റെ ഫലപ്രാപ്തിരൂപമായ വിജയവും വേദോക്തമായ സകല കർമ്മാനുഷ്ഠാനരൂപമായ നീതിയും സ്വാതന്ത്ര്യവും സിദ്ധിക്കും. ഇതാണ് ഗീതാശാസ്ത്രം കാട്ടിത്തരുന്ന നിത്യമായ പദം. ജീവബ്രഹ്മൈക്യത്തെ പ്രാപിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്ന പുണ്യജീവനെ ഗീതസംസാരസാഗരത്തിന്റെ മറുകരചേർത്തി ആനന്ദസ്വരൂപനാക്കും എന്നുള്ള അഭിപ്രായത്തെ ശ്രീകൃഷ്ണമുഖാരവിന്ദത്തിൽനിന്നൊഴുകിയ അമൃതപാനസന്തൃപ്തനായ സംജയൻ ധൃതരാഷ്ട്രമഹാരാജാവിനോടു പറഞ്ഞവസാനിപ്പിച്ചു. ഏതൊരു ഭഗവാൻ നമ്മൾക്ക ഗീതാമൃതത്തെ നൽകിയോ ആ പരമാനന്ദസ്വരൂപനായ ശ്രീകൃഷ്ണമൂർത്തിയെ നിരന്തരം സ്മരിച്ചും സ്തുതിച്ചും നമിച്ചുംകൊണ്ടുതന്നെ ഈ സംസാരദുരന്ത ദുഃഖസമുദ്രത്തിന്റെ മറുകരയണയുവാൻ നമ്മളെ മാത്രമല്ല സർവ്വ ജീവജാലങ്ങളെയും കടാക്ഷിക്കേണമെന്ന പ്രാർത്ഥനയോടുകൂടെ ജീവയാത്രയെ കഴിച്ചുകൂട്ടുവാൻ മനസ്സിരുത്തുന്നവർക്ക പുനർജ്ജന്മമുണ്ടാകയില്ല. പുനർജ്ജന്മമുണ്ടാകയില്ല എന്നു പുനഃ പുനഃസമുൽബോധിപ്പിക്കുന്ന ഗീതാശാസ്ത്രം_സംസാരസമുദ്രസന്തരണത്തിന്നുള്ള ശാശ്വത മഹാകപ്പൽ വിജയിക്കട്ടെ മാനുഷജന്മത്തെ സഫലമാക്കുവാൻ പരമഗുരു ശ്രീകൃഷ്ണഭഗവാൻ സർവ്വരേയും കടാക്ഷിക്കട്ടെ.

സർവ്വത്ര നാരായണ സ്മൃതിഃ

ഓം ശാന്തിഃ ശാന്തിഃ ശാന്തിഃ.

ശ്രീമൽഭഗവൽഗീതയിലെ പദ്യങ്ങൾക്ക്
അകാരാദിവർണ്ണക്രമം.

അ.	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം
അകീർത്തിം ചാപിഭൂതാനി	2	34
അക്ഷരംബ്രഹ്മപരമം	8	3
അക്ഷരാണാം അകാരോസ്മി	10	33
അഗ്നിർജ്യോതിരഹഃശുക്ലഃ	8	24
അച്ഛേദ്യോയമദാഹ്യോയം	2	24
അജോപിസന്നവ്യയാത്മാ	4	6
അജ്ഞശ്ചാശ്രദ്ദധാനശ്ച	4	40
അന്തകാലേച മാമേവ	8	5
അന്തവത്തുഫലംതേഷാം	7	23
അന്തവന്ത ഇമേദേഹാഃ	2	18
അത്രശൂരാമഹേഷ്വാസാഃ	1	4
അഥകേനപ്രയുക്തോയം	3	36
അഥചിത്തം സമാധാതും	12	9
അഥചേത്ത്വമിമംധർമ്മ്യം	2	33
അഥചൈനം നിത്യജാതം	2	26
അഥവാ യോഗിനാമേവ	6	42
അഥവാ ബഹുനൈതേന	10	42
അഥവ്യവസ്ഥിതാൻ ദൃഷ്ട്വാ.	1	20
അഥൈതദപ്യശക്തോസി	12	11
അദൃഷ്ടപൂർവ്വം ഹൃഷിതോസ്മി	11	45
അദേശകാലേയദ്ദാനം	17	22
അദ്വേഷ്ടാ സർവ്വഭൂതാനാം	12	13
അധർമ്മം ധർമ്മമിതിയാ	18	32
അധർമ്മാഭിഭവാൽകൃഷ്ണ	1	41
അധശ്ചോർദ്ധ്വംപ്രസൃതാഃ	15	2
അധിഭൂതംക്ഷരോഭാവഃ	8	4
അധിയജ്ഞഃ കഥംകോത്ര	8	2
അധിഷ്ഠാനം തഥാകർത്താ	18	14
അധ്യാത്മജ്ഞാനനിത്യത്വം	13	11
അധ്യേഷ്യതേചയഇമം	18	70
അനന്തവിജയംരാജാ	1	16
അനന്തശ്ചാസ്മി നാഗാനാം	10	29
അനന്യചേതാഃ സതതം	8	14
അനന്യാശ്ചിന്തയന്തോമാം	9	22
അനപേക്ഷഃ ശുചിർദ്ദക്ഷഃ	12	16
അനാദിത്വാന്നിർഗ്ഗുണത്വാത്	13	31
അനാദിമധ്യാന്തമനന്തവീര്യം	11	19
അനാശ്രിതഃ കർമ്മഫലം	6	1
അനിഷ്ടമിഷ്ടം മിശ്രംച	18	12
അനുദ്വേഗകരം വാക്യം	17	15
അനുബന്ധംക്ഷയംഹിംസാം	18	25
അനേകചിത്തവിഭ്രാന്താഃ	16	16

ശ്ലോകപ്രതീകം	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
അനേകബാഹൂദരവക്ത്രനേത്രം	11	16
അനേകവക്ത്രനയനം	11	10
അന്നാൽഭവന്തിഭൂതാനി	3	14
അന്യേചബഹവഃ ശൂരാഃ	1	9
അന്യേത്വേവമജാനന്തഃ	13	25
അപരംഭവതോജന്മ	4	4
അപരേനിയതാഹാരാഃ	4	30
അപരേയമിതസ്ത്വന്യാം	7	5
അപര്യാപ്തംതദസ്മാകം	1	10
അപാനെജുഹ്വതിപ്രാണം	4	29
അപിചേൽസുദുരാചാരോ	9	30
അപിചേദസിപാപേഭ്യഃ	4	36
അപ്രകാശോപ്രവൃത്തിശ്ച	14	13
അഫലാകാംക്ഷിഭിൎയ്യജ്ഞോ	17	11
അഭയം സത്വസംശുദ്ധിഃ	16	1
അഭിസന്ധായതുഫലം	17	12
അഭ്യാസയോഗയുക്തേന	8	8
അഭ്യാസേപ്യസമൎത്ഥോസി	12	10
അമാനിത്വമദംഭിത്വം	16	7
അമീചത്വാംധൃതരാഷ്ട്രസ്യപുത്രാഃ	11	26
അമീഹിത്വാം സുരസംഘാവിശന്തി	11	21
അയനേഷുച സൎവ്വേഷു	1	11
അയതിഃ ശ്രദ്ധയോപേതോ	6	37
അയുക്തഃ പ്രാകൃതഃ സ്തബ്ധഃ	18	28
അവജാനന്തിമാം മൂഢാ	9	11
അവാച്യവാദാംശ്ച ബഹൂൻ	2	36
അവിനാശിതുതദ്വിദ്ധി	2	17
അവിഭക്തംചഭൂതേഷു	13	16
അവ്യക്താദീനിഭൂതാനി	2	28
അവ്യക്താദ്വ്യക്തയഃ സൎവ്വാഃ	8	18
അവ്യക്തോക്ഷരഇത്യുക്തഃ	8	21
അവ്യക്തോയമചിന്ത്യോയം	2	25
അവ്യക്തംവ്യക്തിമാപന്നം	7	24
അശാസ്ത്രവിഹിതംഘോരം	17	5
അശോച്യാനന്വശോചസ്ത്വം	2	11
അശ്രദ്ദധാനാഃ പുരുഷാഃ	9	3
അശ്രദ്ധയാഹുതംദത്തം	17	28
അശ്വത്ഥഃ സൎവ്വവൃക്ഷാണാം	10	26
അസക്തബുദ്ധിഃ സൎവ്വത്ര	18	49
അസക്തിരനഭിഷ്വംഗഃ	13	9
അസത്യമപ്രതിഷ്ഠംതേ	16	8
അസൌമയാഹതഃ ശത്രുഃ	16	14
അസംയതാത്മനായോഗോ	6	36
അസംശയംമഹാബാഹോ	6	35
അസ്മാകംതുവിശിഷ്ടായേ	1	7
അഹംക്രതുരഹംയജ്ഞഃ	9	16

ശ്ലോകാദ്യപാദം	അദ്ധ്യായം	ശ്ലോകം.
അഹംകാരംബലംദർപ്പം	16	18
,, ,,	18	53
അഹമാത്മാഗുഡാകേശ	10	20
അഹംവൈശ്വാനരോഭൂത്വാ	15	14
അഹംസർവ്വസ്യപ്രഭവോ	10	8
അഹംഹിസർവ്വയജ്ഞാനാം	9	24
അഹിംസാസത്യമക്രോധഃ	16	2
അഹിംസാസമതാതുഷ്ടിഃ	10	5
അഹോബതമഹൽപാപം	1	45
ആ		
ആഖ്യാഹിമേകോഭവാൻ	11	31
ആചാര്യാഃ പിതരഃ പുത്രാഃ	1	34
ആഢ്യോഭിജനവാനസ്മി	16	15
ആത്മസംഭാവിതാഃ സ്തബ്ധാഃ	16	17
ആത്മൌപമ്യേനസർവ്വത്ര	6	32
ആദിത്യാനാമഹംവിഷ്ണുഃ	10	21
ആപൂര്യമാണമചലപ്രതിഷ്ഠം	2	70
ആബ്രഹ്മഭുവനാല്ലോകാഃ	8	16
ആയുധാനാമഹംവജ്രം	10	28
ആയുഃസത്വബലാരോഗ്യ	17	8
ആരുരുക്ഷോർമ്മുനേര്യോഗം	6	3
ആവൃതംജ്ഞാനമേതേന	3	39
ആശാപാശശതൈർബദ്ധാഃ	16	12
ആശ്ചര്യവൽപശ്യതികശ്ചിദേനം	2	29
ആസുരീംയോനിമാപന്നാഃ	16	20
ആഹാരസ്ത്വപിസർവ്വസ്യ	17	7
ആഹുസ്ത്വാമൃഷയഃ സർവ്വേ	10	13
ഇ		
ഇച്ഛാദ്വേഷസമുത്ഥേന	7	27
ഇച്ഛാദ്വേഷഃ സുഖംദുഃഖം	13	6
ഇതിഗുഹ്യതമംശാസ്ത്രം	15	20
ഇതിതേജ്ഞാനമാഖ്യാതം	18	53
ഇതിക്ഷേത്രംതഥാജ്ഞാനം	13	18
ഇത്യർജ്ജുനംവാസുദേവസ്തഥോക്ത്വാ	11	50
ഇത്യഹംവാസുദേവസ്യ	18	74
ഇദമദ്യമയാലബ്ധം	16	13
ഇദംതുതേഗുഹ്യതമം	9	1
ഇദംതേനാതപസ്കായ	18	67
ഇദംശരീരംകൌന്തേയ	13	1
ഇദംജ്ഞാനമുപാശ്രിത്യ	14	2
ഇന്ദ്രിയസ്യേന്ദ്രിയസ്യാർത്ഥേ	3	34
ഇന്ദ്രിയാണാംഹിചരതാം	2	67
ഇന്ദ്രിയാണിപരാണ്യാഹുഃ	3	42
ഇന്ദ്രിയാണിമനോബുദ്ധിഃ	3	40

ശ്ലോകാദ്യപാദം.	അദ്ധ്യായം	ശ്ലോകം
ഇന്ദ്രിയാർത്ഥേഷുവൈരാഗ്യം	13	8
ഇമംവിവസ്വതേയോഗം	4	1
ഇഷ്ടാൻഭോഗാൻഹിവോദേവാഃ	3	12
ഇഹൈകസ്ഥംജഗൽകൃത്സ്നം	11	7
ഇഹൈവതൈർജ്ജിതഃ സർഗ്ഗോ	5	19
ഈ		
ഈശ്വരഃ സർവ്വഭൂതാനാം	18	61
ഉ		
ഉച്ചൈഃശ്രവസമശ്വാനാം	10	27
ഉൽക്രാമന്തംസ്ഥിതംവാപി	15	16
ഉത്തമഃ പുരുഷസ്ത്വന്യഃ	15	17
ഉത്സന്നകുലധർമ്മാണാം	1	44
ഉത്സീദേയുരിമേലോകാഃ	3	24
ഉദാരാഃ സർവ്വഏവൈതേ	7	18
ഉദാസീനവദാസീനോ	14	23
ഉദ്ധരേദാത്മനാത്മാനം	6	5
ഉപദ്രഷ്ടാനുമന്താച	13	22
ഊ		
ഊർദ്ധ്വംഗച്ഛന്തിസത്വസ്ഥാഃ	14	18
ഊർദ്ധ്വമൂലമധഃശാഖം	15	1
ഋ		
ഋഷിഭിർബ്ബഹുധാഗീതം	13	4
ഏ.		
ഏതച്ഛ്രുത്വാ വചനം കേശവസ്യ	11	35
ഏതദ്യോനീനിഭൂതാനി	7	6
ഏതന്മേ സംശയം കൃഷ്ണ.	6	39
ഏതാന്ന ഹന്തുമിച്ഛാമി	1	35
ഏതാന്യപി തുകർമ്മാണി	18	6
ഏതാംദൃഷ്ടിമവഷ്ടഭ്യ	16	9
ഏതാംവിഭൂതിം യോഗംച	10	7
ഏതൈർവ്വിമുക്തഃകൌന്തേയ	16	22
ഏവമുക്തോ ഹൃഷീകേശോ	1	24
ഏവമുക്ത്വാർജ്ജുനഃസംഖ്യേ	1	47
ഏവമുക്ത്വാതതോരാജൻ	1	19
ഏവമുക്ത്വാഹൃഷീകേശം	2	9
ഏവമേതദ്യഥാത്ഥത്വം	11	3
ഏവംപരമ്പരാപ്രാപ്തം	4	2
ഏവം പ്രവർത്തിതംചക്രം	3	16
ഏവംബഹുവിധായജ്ഞാഃ	4	32
ഏവം ബുദ്ധേഃപരംബുദ്ധ്വാ	3	43
ഏവം സതതയുക്തായേ	12	1
ഏവം ജ്ഞാത്വാകൃതംകർമ്മ	4	15
ഏഷാതേഭിഹിതാസാംഖ്യേ	2	39
ഏഷാബ്രാഹ്മീസ്ഥിതിഃപാർത്ഥ	2	72
ഓ.		
ഓമിത്യേകാക്ഷരംബ്രഹ്മ	8	13
ഓം തത്സദിതിനിർദ്ദേശോ	17	23

ശ്ലോകാദ്യപാദം	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
ക.		
കച്ചിന്നോഭയവിഭ്രഷ്ടഃ	6	38
കച്ചിദേതച്ഛ്രുതംപാൎത്ഥ	18	72
കട്വമ്ലലവണാത്യുഷ്ണ	17	9
കഥംനജ്ഞേയമസ്മാഭിഃ	1	39
കഥംഭീഷ്മമഹംസംഖ്യേ	2	4
കഥംവിദ്യാമഹംയോഗിൻ	10	17
കൎമ്മജം ബുദ്ധിയുക്താഹി	2	51
കൎമ്മണഃ സുകൃതസ്യാഹുഃ	14	16
കൎമ്മണൈവഹിസംസിദ്ധിം	3	20
കൎമ്മണോഹ്യപിബോദ്ധവ്യം	4	17
കൎമ്മണ്യകൎമ്മയഃപശ്യേത്	4	18
കൎമ്മണ്യേ വാധികാരസ്തേ	2	47
കൎമ്മബ്രഹ്മോത്ഭവംവിദ്ധി	3	15
കൎമ്മേന്ദ്രിയാണിസംയമ്യ	3	6
കൎഷയന്തഃശരീരസ്ഥം	17	6
കവിംപുരാണമനുശാസിതാരം	8	9
കസ്മാച്ചതേനനമേരൻ	11	37
കാമഏഷ ക്രോധഏഷഃ	3	37
കാമക്രോധവിയുക്താനാം	5	26
കാമമാശ്രിത്യദുഷ്പൂരം	16	10
കാമാത്മാനഃസ്വൎഗ്ഗപരാ	2	43
കാമൈസ്തൈസ്തൈ ഹൃതജ്ഞാനാഃ	7	20
കാമ്യാനാം കൎമ്മണാം ന്യാസം	18	2
കായേന മനസാബുദ്ധ്യാ	5	11
കാൎപണ്യദോഷോപഹതസ്വഭാവഃ	2	7
കാൎയ്യകാരണകൎത്തൃത്വേ	13	20
കാൎയ്യമിത്യേവയൽകൎമ്മ	18	9
കാലോസ്മിലോകക്ഷയകൃത്	11	32
കാശ്യശ്ചപരമേഷ്വാസഃ	1	17
കാംക്ഷന്തഃകൎമ്മണാംസിദ്ധിം	4	12
കിംകൎമ്മ കിമകൎമ്മേതി	4	16
കിം തൽബ്രഹ്മകിമദ്ധ്യാത്മം	8	1
കിംപുനഃ ബ്രാഹ്മണാഃപുണ്യാഃ	9	33
കിരീടിനംഗദിനം ചക്രഹസ്തം	11	46
കിരീടിനം ഗദിനം ചക്രിണംച	11	17
കുതസ്ത്വാ കശ്മലമിദം	2	2
കുലക്ഷയേ പ്രണശ്യന്തി	1	40
കൃപയാ പരയാവിഷ്ടോ	1	28
കൃഷിഗോരക്ഷവാണിജ്യം	18	44
കൈൎല്ലിംഗൈസ്ത്രീൻ ഗുണാനേതാൻ	14	21
ക്രോധാൽ ഭവതി സംമോഹഃ	2	68
ക്ലൈബ്യംമാസ്മഗമഃ പാൎത്ഥ	2	3
ക്ലേശോധികരതസ്തേഷാം	12	5
ക്ഷിപ്രം ഭവതി ധൎമ്മാത്മാ	9	31
ക്ഷേത്രക്ഷേത്രജ്ഞയോരേവം	13	34
ക്ഷേത്രജ്ഞംചാപിമാം വിദ്ധി	13	2

ശ്ലോകാദ്യപാദം	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
ഗ		
ഗതസംഗസ്യ മുക്തസ്യ	4	23
ഗതിർഭർത്താ പ്രഭുഃ സാക്ഷീ	9	18
ഗാണ്ഡീവം സ്രംസതേ ഹസ്താത്	1	30
ഗാമാവിശ്യ ച ഭൂതാനി	15	13
ഗുണാനേതാനതീത്യ ത്രീൻ	14	20
ഗുരൂനഹത്വാഹിമഹാനുഭാവാൻ	2	5
ച		
ചഞ്ചലംഹി മനഃകൃഷ്ണ	6	34
ചതുർവിധാഭജന്തേമാം	7	16
ചാതുർവർണ്യം മയാസൃഷ്ടം	4	13
ചിന്താമപരിമേയാംച	16	11
ചേതസാ സർവ്വകർമ്മാണി	18	57
ജ		
ജന്മകർമ്മചമേ ദിവ്യം	4	9
ജരാമരണമോക്ഷായ	7	29
ജാതസ്യഹിധ്രുവോ മൃത്യുഃ	2	27
ജിതാത്മനഃ പ്രശാന്തസ്യ	6	7
ജ്ഞാനയജ്ഞേനചാപ്യന്യേ	9	15
ജ്ഞാനവിജ്ഞാനതൃപ്താത്മാ	6	8
ജ്ഞാനേനതുതദജ്ഞാനം	5	16
ജ്ഞാനം കർമ്മച കർത്താച	18	19
ജ്ഞാനം തേഹം സവിജ്ഞാനം	7	·2
ജ്ഞാനം ജ്ഞേയം പരിജ്ഞാതാ	18	18
ജ്ഞേയഃ സനിത്യസന്യാസീ	5	3
ജ്ഞേയം യത്തൽപ്രവക്ഷ്യാമി	13	12
ജ്യായസീചേൽ കർമ്മണസ്തേ	3	1
ജ്യോതിഷാമപിതജ്യോതിഃ	3	17
ത		
തം തഥാ കൃപയാവിഷ്ടം	2	1
തതഃ പദം തൽപരിമാർഗിതവ്യം	15	4
തച്ചസംസ്മൃത്യ സംസ്മൃത്യ	18	77
തതഃ ശംഖാശ്ച ഭേര്യശ്ച	1	13
തതഃ ശ്വേതൈർഹയൈര്യുക്തേ	1	14
തതഃ സവിസ്മയാവിഷ്ടോ	11	14
തത്ത്വവിത്തുമഹാബാഹോ	3	28
തത്ര തംബുദ്ധിസംയോഗം	6	43
തത്ര സത്ത്വം നിർമ്മലത്വാൽ	14	6
തത്രാ പശ്യൽ സ്ഥിതാൻ പാർത്ഥഃ	1	26
തത്രൈകസ്ഥം ജഗൽകൃത്സ്നം	11	13
തത്രൈകാഗ്രം മനഃകൃത്വാ	6	12
തത്രൈവം സതി കർത്താരം	18	16
തൽക്ഷേത്രം യച്ചയാദൃക് ച	13	3
തദിത്യനഭിസന്ധായ	17	25
തൽബുദ്ധയസ്തദാത്മാനഃ	5	17
തദ്വിദ്ധിപ്രണിപാതേന	4	34

ശ്ലോകാദ്യപാദം	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
തപസ്വിഭ്യോധികോയോഗീ	6	46
തപാമ്യഹമഹംവർഷം	9	19
തമസ്ത്വജ്ഞാനജംവിദ്ധി	14	8
തമുവാചഹൃഷീകേശഃ	2	10
തമേവശരണംഗച്ഛ	18	62
തംവിദ്യാദ്ദുഃഖസംയോഗ	6	23
തസ്മാച്ഛാസ്ത്രം പ്രമാണംതേ	16	24
തസ്മാൽ പ്രണമ്യപ്രണിധായകായം	11	44
തസ്മാത്ത്വമിന്ദ്രിയാണ്യാദൌ	3	41
തസ്മാത്ത്വമുത്തിഷ്ഠയശോലഭസ്വ	11	33
തസ്മാൽ സർവ്വേഷുകാലേഷു	8	7
തസ്മാദസക്തഃസതതം	3	19
തസ്മാദജ്ഞാനസംഭൂതം	4	42
തസ്മാദോമിത്യുദാഹൃത്യ	17	24
തസ്മാദ്യസ്യമഹാബാഹോ	2	38
തസ്മാന്നാർഹാവയംഹന്തും	1	37
തസ്യസംജനയൻഹർഷം	1	12
താനഹം ദ്വിഷതഃക്രൂരാൻ	16	19
താനിസർവ്വാണിസംയമ്യ	2	61
തുല്യനിന്ദാസ്തുതിർമ്മൌനീ	12	19
തേജഃക്ഷമാധൃതിശ്ശൌചം	16	3
തേതംഭുക്ത്വാസ്വർഗ്ഗലോകം	9	21
തേഷാമഹം സമുദ്ധർത്താ	12	7
തേഷാമേവാനുകമ്പാർത്ഥം	10	11
തേഷാം സതതയുക്താനാം	10	10
തേഷാംജ്ഞാനീ നിത്യയുക്തഃ	7	17
ത്യക്ത്വാ കർമ്മഫലാസംഗം	4	20
ത്യാജ്യം ദോഷവദിത്യേകേ	18	3
ത്രിഭിർഗ്ഗുണമയൈർഭാവൈഃ	7	13
ത്രിവിധാഭവതിശ്രദ്ധാ	17	2
ത്രിവിധം നരകസ്യേദം	16	21
ത്രൈഗുണ്യവിഷയാവേദാഃ	2	45
ത്രൈവിദ്യാമാംസോമപാഃ പൂതപാപാ	9	20
ത്വമക്ഷരംപരമം വേദിതവ്യം	11	18
ത്വമാദിദേവഃ പുരുഷഃപുരാണഃ	11	18
ദ.		
ദണ്ഡോദമയതാമസ്മി	10	38
ദംഭോ ദർപ്പോഭിമാനശ്ച	16	4
ദംഷ്ട്രാകരാളാനിചതേമുഖാനി	11	25
ദാതവ്യമിതിയദ്ദാനം	17	20
ദിവിസൂര്യസഹസ്രസ്യ	11	12
ദിവ്യമാല്യാംബരധരം	11	11
ദുഃഖമിത്യേവയൽകർമ്മ	18	8
ദുഃഖേഷ്വനുദ്വിഗ്നമനാഃ	2	56
ദൂരേണഹ്യവരംകർമ്മ	2	49
ദൃഷ്ട്വാതുപാണ്ഡവാനീകം	1	2

ശ്ലോകാദ്യപാദം	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
ദൃഷ്ട്വേദം മാനുഷംരൂപം	11	51
ദൃഷ്ട്വേമം സ്വജനംകൃഷ്ണ	1	27
ദേവദ്വിജഗുരുപ്രാജ്ഞ	17	14
ദേവാൻ ഭാവയതാനേന	3	11
ദേഹീനിത്യമവധ്യോയം	2	30
ദേഹിനോസ്മിൻ യഥാദേഹേ	2	13
ദൈവമേവാപരേയജ്ഞം	4	25
ദൈവീഹ്യേഷാഗുണമയീ	7	14
ദൈവീസമ്പദ്വിമോക്ഷായ	16	5
ദോഷൈരേതൈഃകുലഘ്നാനാം	1	43
ദ്യാവാപൃഥിവ്യോരിദമന്തരം	11	20
ദ്യൂതംഛലയതാമസ്മി	10	36
ദ്രവ്യയജ്ഞാസ്തപോയജ്ഞാ	4	28
ദ്രുപദോദ്രൗപദേയാശ്ച	1	18
ദ്രോണംചഭീഷ്മംച	11	34
ദ്വാവിമൗപുരുഷൗലോകേ	15	16
ദ്വൗഭൂതസർഗൗ ലോകേസ്മിൻ	16	6
ധ		
ധർമ്മക്ഷേത്രേ കുരുക്ഷേത്രേ	1	1
ധൂമോരാത്രിസ്തഥാകൃഷ്ണഃ	8	25
ധൂമേനാവ്രിയതേ വഹ്നിഃ	3	38
ധൃത്യായയാ ധാരയതേ	18	33
ധൃഷ്ടകേതുശ്ചകിതാനഃ	1	5
ധ്യാനേനാത്മനി പശ്യന്തി	13	24
ധ്യായതോ വിഷയാൻ പുംസഃ	2	62
ന		
ന കർത്തൃത്വം ന കർമ്മാണി	5	14
ന കർമ്മണാ മനാരംഭാത്	3	4
ന കാംക്ഷേ വിജയം കൃഷ്ണ!	1	32
ന ചതസ്മാന്മനുഷ്യേഷു	18	69
നചമൽസ്ഥാനിഭൂതാനി	9	5
നചമാം താനീ കർമ്മാണി	9	9
നചൈതദ്വിദ്മഃ കതരന്നോജയേയുഃ	2	6
നജായതേ മ്രിയതേവാ കദാചിത്	2	20
നതദസ്തി പൃഥിവ്യാം വാ	18	40
നതൽഭാസയതേ സൂര്യോ	15	6
നതുമാം ശക്യസേ ദ്രഷ്ടും	11	8
നത്വേവാഹം ജാതുനാസം	2	12
നദ്വേഷ്ട്യകുശലംകർമ്മ	18	10
നപ്രഹൃഷ്യേത് പ്രിയംപ്രാപ്യ	5	20
നബുദ്ധിഭേദം ജനയേത്	3	26
നഭഃസ്പൃശം ദീപ്തമനേകനേത്രം	11	24
നമഃ പുരസ്താദഥപൃഷ്ഠതസ്തേ	11	40
നമാം കർമ്മാണി ലിംപന്തി	4	14
നമാം ദുഷ്കൃതിനോ മൂഢാഃ	7	15
നമേ പാർത്ഥാസ്തി കർത്തവ്യം	3	22

ശ്ലോകാദിപാദാഃ	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
നമേ വിദുഃ സുരഗണാഃ	10	2
നരൂപമസ്യേഹതഥോപലഭ്യതേ	15	3
നവേദയജ്ഞാധ്യയനൈർന്നദാനൈഃ	11	48
നഷ്ടോമോഹഃ സ്മൃതിർലബ്ധാ	18	73
നഹികശ്ചിൽ ക്ഷണമപി	3	5
നഹിദേഹഭൃതാശക്യം	18	11
നഹിപ്രപശ്യാമി മമാപനുദ്യാത്	2	8
നഹിജ്ഞാനേന സദൃശം	4	38
നാന്തോസ്തി മമദിവ്യാനാം	10	40
നാത്യശ്നതസ്തുയോഗാസ്തി	6	16
നാദത്തേകസ്യചിൽപാപം	5	15
നാന്യം ഗുണേഭ്യഃ കർത്താരം	14	19
നാസതോ വിദ്യതേ ഭാവോ	2	16
നാസ്തിബുദ്ധിരയുക്തസ്യ	2	66
നാഹം പ്രകാശഃ സർവ്വസ്യ	7	25
നാഹം വേദൈർന്നതപസാ	11	53
നിമിത്താനിച പശ്യാമി	1	31
നിയതസ്യതു സന്യാസഃ	18	7
നിയതം കുരു കർമ്മത്വം	3	8
നിയതം സംഗരഹിതം	18	23
നിരാശീര്യതചിത്താത്മാ	4	21
നിർമ്മാനമോഹാജിതസംഗദോഷാഃ	15	5
നിശ്ചയം ശൃണുമേ തത്ര	18	4
നിഹത്യ ധാർത്തരാഷ്ട്രാൻ നഃ	1	36
നേഹാഭിക്രമനാശോസ്തി	2	40
നൈതേസൃതീപാർത്ഥജാനൻ	8	27
നൈനംഛിന്ദന്തിശസ്ത്രാണി	2	23
നൈവകിഞ്ചിൽ കരോമീതി	5	8
നൈവതസ്യ കൃതേനാർത്ഥോ	3	18

പ

പഞ്ചൈതാനി മഹാബാഹോ	18	13
പത്രം പുഷ്പം ഫലം തോയം	9	26
പരസ്തസ്മാത്തുഭാവോന്യോ	8	20
പരംബ്രഹ്മ പരംധാമ	10	12
പരംഭൂയഃ പ്രവക്ഷ്യാമി	14	1
പരിത്രാണായസാധൂനാം	4	8
പവനഃ പവതാമസ്മി	10	31
പശ്യമേ പാർത്ഥരൂപാണി	11	5
പശ്യാദിത്യാൻ വസൂൻരുദ്രാൻ	11	6
പശ്യാമിദേവാംസ്തവദേവദേഹേ	11	15
പശ്യൈതാം പാണ്ഡുപുത്രാണാം	1	3
പാർത്ഥനൈവേഹനാമുത്ര	6	40
പാഞ്ചജന്യം ഹൃഷീകേശോ	1	15

ശ്ലോകാദ്യപാദാഃ	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
പിതാസിലോകസ്യ ചരാചരസ്യ	11	43
പിതാഹമസ്യ ജഗതോ	9	17
പുണ്യോഗന്ധഃ പൃഥിവ്യാംച	7	9
പുരുഷഃ പ്രകൃതിസ്ഥോഹി	13	21
പുരുഷഃ സപരഃ പാൎത്ഥ	8	22
പുരോധസാംച മുഖ്യംമാം	10	24
പൂൎവ്വാഭ്യാസേനതേനൈവ	6	44
പൃഥക്ത്വേന തു യൽജ്ഞാനം	18	21
പ്രകാശം ച പ്രവൃത്തിം ച	14	22
പ്രകൃതിം പുരുഷംചൈവ	13	19
പ്രകൃതിം സ്വാമവഷ്ടഭ്യ	9	8
പ്രകൃതേഃ ക്രിയമാണാനി	3	27
പ്രകൃതേർഗ്ഗുണസമ്മൂഢാഃ	3	29
പ്രകൃത്യൈവച കൎമ്മാണി	13	29
പ്രജഹാതിയദാകാമാൻ	2	55
പ്രയത്നാദ്യതമാനസ്തു	6	45
പ്രയാണകാലേ മനസാചലേന	8	10
പ്രലപൻ വിസൃജൻ ഗൃഹ്ണൻ	5	9
പ്രവൃത്തിം ച നിവൃത്തിം ച	16	7
പ്രവൃത്തിം ച നിവൃത്തിം ച	18	30
പ്രശാന്തമനസംഹ്യേനം	6	27
പ്രശാന്താത്മാവിഗതഭീഃ	6	14
പ്രസാദേസൎവ്വദുഃഖാനാം	2	65
പ്രഹ്ലാദശ്ചാസ്മിദൈത്യാനാം	10	30
പ്രാപ്യപുണ്യകൃതാംലോകാൻ	6	41

ബ

ബലം ബലവതാമസ്മി	7	11
ബഹിരന്തശ്ചഭൂതാനാം	13	15
ബഹൂനാം ജന്മനാമന്തേ	7	19
ബഹൂനിമേ വ്യതീതാനി	4	5
ബന്ധുരാത്മാത്മനസ്തസ്യ	6	6
ബാഹ്യസ്പശേഷ്വസക്താത്മാ	5	21
ബീജംമാം സൎവ്വഭൂതാനാം	7	10
ബുദ്ധിയുക്തോ ജഹാതീഹ	2	50
ബുദ്ധിർജ്ഞാനമസംമോഹഃ	10	4
ബുദ്ധേർഭേദം ധൃതെശ്ചൈവ	18	29
ബുദ്ധ്യാവിശുദ്ധയായുക്തഃ	18	51
ബൃഹൽസാമ തഥാസാമ്നാം	10	35
ബ്രഹ്മണോഹിപ്രതിഷ്ഠാഹം	14	27
ബ്രഹ്മണ്യാധായ കൎമ്മാണി	5	10
ബ്രഹ്മഭൂതഃ പ്രസന്നാത്മാ	18	14
ബ്രഹ്മാൎപ്പണം ബ്രഹ്മഹവിഃ	4	24
ബ്രാഹ്മണ ക്ഷത്രിയ വിശാം	18	41

ശ്ലോകാദ്യപാദാഃ	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
ഭ		
ഭക്ത്യാത്വനന്യയാ ശക്യഃ	11	54
ഭക്ത്യാ മാമഭിജാനാതി	18	55
ഭയാദ്രണാദുപരതം	2	35
ഭവാൻ ഭീഷ്മശ്ച കർണ്ണശ്ച	1	8
ഭവാപ്യയൌഹിഭൂതാനാം	11	2
ഭീഷ്മദ്രോണപ്രമുഖതഃ	1	25
ഭൂതഗ്രാമഃ സ ഏവായം	8	19
ഭൂമിരാപോനലോവായുഃ	7	4
ഭൂയ ഏവ മഹാബാഹോ	10	1
ഭോക്താരം യജ്ഞതപസാം	5	29
ഭോഗൈശ്വര്യപ്രസക്താനാം	2	44
മ		
മച്ചിത്തഃ സർവ്വദുർഗ്ഗാണി	18	58
മച്ചിത്താമൽഗതപ്രാണാ	10	9
മൽകർമ്മകൃത് മൽപരമോ	11	55
മത്തഃ പരതരംനാന്യൽ	7	7
മദനുഗ്രഹായപരമം	11	1
മനഃപ്രസാദഃസൌമ്യത്വം	17	16
മനുഷ്യാണാംസഹസ്രേഷു	7	3
മന്മനാഭവമൽഭക്തോ	9	34
മന്മനാഭവമൽഭക്തോ	18	65
മന്യസേയദിതച്ഛക്യം	11	4
മമയോനിർമ്മഹൽബ്രഹ്മ	14	7
മമൈവാംശോജീവലോകേ	15	4
മയാതതമിദംസർവ്വം	9	4
മയാദ്ധ്യക്ഷേണപ്രകൃതിഃ	9	10
മയാപ്രസന്നേനതവാർജ്ജുനേദം	11	47
മയിചാനന്യയോഗേന	13	10
മയിസർവ്വാണികർമ്മാണി	3	30
മയ്യാവേശ്യമനോയേമാം	12	2
മയ്യാസക്തമനാഃ പാർത്ഥ	7	1
മയ്യേവമനആധത്സ്വ	12	8
മഹർഷയഃ സപ്തപൂർവ്വേ	10	6
മഹർഷീണാം ഭൃഗുരഹം	10	15
മഹാത്മാനസ്തുമാംപാർത്ഥ	9	13
മഹാഭൂതാന്യഹങ്കാരോ	13	5
മാംചയോ ഽവ്യഭിചാരേണ	14	26
മാതേവ്യഥാമാചവിമൂഢഭാവോ	11	49
മാത്രാസ്പർശാസ്തുകൌന്തേയ	2	14
മാനാപമാനയോസ്തുല്യഃ	14	25
മാമുപേത്യപുനർജ്ജന്മ	8	15
മാംഹിപാർത്ഥവ്യപാശ്രിത്യ	9	32

ശ്ലോകാദ്യപാദാഃ	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
മുക്തസംഗോഽനഹംവാദീ	18	26
മൂഢഗ്രാഹേണാത്മനോയൽ	17	19
മൃത്യുഃസർവ്വഹരശ്ചായം	10	34
മോഘാശാഃമോഘകർമ്മാണഃ	9	12
യ		
യഇദംപരമംഗുഹ്യം	18	68
യഏനംവേത്തിഹന്താരം	2	10
യഏവംവേത്തിപുരുഷം	13	23
യച്ചാപിസർവ്വഭൂതാനാം	10	39
യച്ചാവഹാസാർത്ഥമസൽകൃതോസി	11	42
യജന്തേസാത്വികാദേവാൻ	17	4
യൽജ്ഞാത്വാനപുനർമ്മോഹം	4	35
യതതോഹ്യപികൌന്തേയ	2	60
യതഃപ്രവൃത്തിർഭൂതാനാം	18	46
യതേന്ദ്രിയമനോബുദ്ധിഃ	5	28
യതോയതോനിശ്ചരതി	6	26
യതന്തോയോഗിനശ്ചൈനം	15	11
യൽകരോഷിയദശ്നാസി	9	27
യത്തദഗ്രേവിഷമിവ	18	37
യത്തുകാമേപ്സുനാകർമ്മ	18	24
യത്തുകൃത്സ്നവദേകസ്മിൻ	18	22
യത്തുപ്രത്യുപകാരാർത്ഥം	17	21
യത്രകാലേത്വനാവൃത്തിം	8	23
യത്രയോഗേശ്വരഃകൃഷ്ണോ	18	68
യത്രോപരമതേചിത്തം	6	20
യൽസാംഖ്യൈഃ പ്രാപ്യതേസ്ഥാനം	5	5
യഥാകാശസ്ഥിതോനിത്യം	9	6
യഥാദീപോനിവാതസ്ഥോ	6	19
യഥാനദീനാംബഹവോംബുവേഗാഃ	11	28
യഥാപ്രകാശയത്യേകഃ	13	33
യഥാപ്രദീപ്തംജ്വലനം	11	29
യഥാസർവ്വഗതംസൌക്ഷ്മ്യാത്	13	32
യഥൈധാംസിസമിദ്ധോഗ്നിഃ	4	27
യദഗ്രേചാനുബന്ധേച	18	38
യദഹംകാരമാശ്രിത്യ	18	59
യദക്ഷരം വേദവിദോ വദന്തി	8	11
യദാതേമോഹകലിലം	2	52
യദാദിത്യഗതം തേജോ	15	12
യദാഭൂതപൃഥഗ്ഭാവം	13	30
യദായദാഹി ധർമ്മസ്യ	4	7
യദാ വിനിയതംചിത്തം	6	18
യദാ സത്വേ പ്രവൃദ്ധേതു	14	14
യദാ സംഹരതേചായം	2	58
യദാ ഹിനേന്ദ്രിയാർത്ഥേഷു	6	4
യദിമാമപ്രതീകാരം	1	46
യദിഹ്യഹം നവർത്തേയം	3	23

ശ്ലോകാദ്യപാദാഃ	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
യദൃച്ഛയാചോപപന്നം	2	32
യദൃച്ഛാലാഭസന്തുഷ്ടോ	4	22
യദ്യദാചരതിശ്രേഷ്ഠഃ	3	21
യദ്യദ്വിഭൂതിമൽസത്വം	10	41
യദ്യപ്യേതേനപശ്യന്തി	1	38
യംയം വാപി സ്മരൻഭാവം	8	6
യയാതു ധൎമ്മകാമാൎത്ഥാൻ	18	34
യയാ ധൎമ്മമധൎമ്മംച	18	31
യയാ സ്വപ്നം ഭയം ശോകം	18	35
യം ലബ്ധ്വാ ചാപരം ലാഭം	6	22
യം സന്ന്യാസമിതിപ്രാഹുഃ	6	2
യം ഹിനവ്യഥയന്ത്യേതെ	2	15
യഃ സൎവ്വത്രാനഭിസ്നേഹഃ	2	57
യസ്ത്വാത്മരതിരേവസ്യാത്	3	17
യസ്ത്വിന്ദ്രിയാണി മനസാ	3	7
യസ്മാൽ ക്ഷരമതീതോഹം	15	18
യസ്മാന്നോദ്വിജതേലോകോ	12	15
യസ്യനാഹംകൃതോ ഭാവോ	18	17
യസ്യസൎവ്വേ സമാരംഭാഃ	4	19
യജ്ഞദാനതപഃകൎമ്മ	18	4
യജ്ഞശിഷ്ടാമൃതഭുജോ	4	31
യജ്ഞശിഷ്ടാശിനഃസന്തോ	3	13
യജ്ഞാൎത്ഥാൽ കൎമ്മണോന്യത്ര	3	9
യജ്ഞേതപസി ദാനേച	17	27
യാതയാമംഗതരസം	17	10
യാനിശാ സൎവ്വഭൂതാനാം	2	69
യാമിമാം പുഷ്പിതാംവാചം	2	42
യാവൽസംജായതേകിഞ്ചിത്	13	26
യാവദേതാൻ നിരീക്ഷേഹം	1	22
യാവാനൎത്ഥ ഉദപാനേ	2	46
യാന്തിദേവവ്രതാദേവാൻ	9	25
യുക്തഃകൎമ്മഫലംത്യക്ത്വാ	5	12
യുക്താഹാരവിഹാരസ്യ	6	17
യുധാമന്യുശ്ചവിക്രാന്തഃ	1	6
യേചൈവസാത്വികാഭാവാഃ	7	12
യേതുധൎമ്മ്യാമൃതമിദം	12	20
യേതുസൎവ്വാണി കൎമ്മാണി	12	6
യേത്വക്ഷരമനിൎദ്ദേശ്യം	12	3
യേത്വേതദഭ്യസൂയന്തോ	3	32
യേപ്യന്യദേവതാഭക്താ	9	23
യേമേമതമിദംനിത്യം	3	31
യേയഥാമാം പ്രപദ്യന്തേ	4	11
യേ യാസ്ത്രവിധിമുത്സൃജ്യ	17	1
യേഷാമൎത്ഥേകാംക്ഷിതംനോ	1	32
യേഷാംത്വന്തഗതംപാപം	7	28
യേഹിസംസ്പൎശജാഭോഗാഃ	5	22
യോഗയുക്തോ വിശുദ്ധാത്മാ	5	7
യോഗസന്ന്യസ്തകൎമ്മാണം	4	41
യോഗസ്ഥഃകുരുകൎമ്മാണി	2	48

ശ്ലോകാദ്യപാദാഃ	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
യോഗിനാമപിസർവ്വേഷാം	6	47
യോഗീയുഞ്ജീതസതതം	6	10
യോത്സ്യമാനാനവേക്ഷേഹം	1	23
യോ ന ഹൃഷ്യതി ന ദ്വേഷ്ടി	12	17
യോന്തഃ സുഖോന്തരാരാമഃ	5	24
യോ മാ മജ മനാദിം ച	10	3
യോ മാ മേവമസംമൂഢോ	15	19
യോ മാം പശ്യതി സർവ്വത്ര	6	30
യോ യോ യാം യാം തനും ഭക്തഃ	7	21
യോയം യോഗസ്ത്വയാ പ്രോക്തഃ	6	'33
യുഞ്ജന്നേവം സദാത്മാനം	6	15
,,	6	28
യഃ ശാസ്ത്രവിധിമുത്സൃജ്യ	16	23
ര		
രജസ്തമശ്ചാഭിഭൂയ	14	10
രജസി പ്രലയം ഗത്വാ	14	15
രജോ രാഗാത്മകം വിദ്ധി	14	7
രസോഹ മപ്സുകൌന്തേയ	7	8
രാഗദ്വേഷവിയുക്തൈസ്തു,	2	64
രാഗീകർമ്മഫലപ്രേപ്സുഃ	18	27
രാജൻ സംസ്മൃത്യ സംസ്മൃത്യ	18	76
രാജവിദ്യാ രാജഗുഹ്യം	9	2
രുദ്രാണാം ശങ്കരശ്ചാസ്മി	10	23
രുദ്രാദിത്യാ വസവോയേച	11	22
രൂപംമഹത്തേബഹുവക്ത്രനേത്രം	11	23
ല		
ലഭന്തേ ബ്രഹ്മനിർവ്വാണം	5	25
ലേലിഹ്യസേഗ്രസമാനഃസമന്താത്	11	30
ലോകേസ്മിൻ ദ്വിവിധാനിഷ്ഠാ	3	3
ലോഭഃ പ്രവൃത്തിരാരംഭഃ	14	12
വ		
വക്തുമർഹസ്യശേഷേണ	10	16
വക്ത്രാണിതേത്വരമാണാ	11	27
വായുര്യമോഗ്നിർവ്വരുണഃ	11	39
വാസാംസിജീർണ്ണാനിയഥാ	2	22
വിദ്യാവിനയസമ്പന്നേ	5	18
വിധിഹീനമസൃഷ്ടാന്നം	17	13
വിവിക്തസേവീലഘ്വാശീ	18	52
വിഷയാവിനിവർത്തന്തെ	2	59
വിഷയേന്ദ്രിയസംയോഗാത്	18	28
വിസ്തരേണാത്മനോയോഗം	10	18
വിഹായകാരാൻയഃസർവ്വാൻ	2	51
വിതരാഗഭയക്രോധാഃ	4	10
വൃഷ്ണീനാംവാസുദേവോസ്മി	10	37
വേദാനാംസാമവേദോസ്മി	10	22
വേദാവിനാശിനംനിത്യം	2	21
വേദാഹംസമതീതാനി	7	26
വേദേഷുയജ്ഞേഷുതപസ്സുചൈവ	8	28
വ്യവസാത്മികാബുദ്ധിഃ	2	41

ശ്ലോകാദ്യപാദാഃ.	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം.
വ്യാമിശ്രേണേവവാക്യേന	3	2
വ്യാസപ്രസാദാച്ഛ്രുതവാൻ	18	75
ശ		
ശക്നോതീഹൈവയഃ സോഢും	5	23
ശനൈഃശനൈരുപരമേത്	6	25
ശമോദമസ്തപഃ ശൌചം	17	42
ശരീരംയദവാപ്നോതി	15	8
ശരീരവാങ്മനോഭിര്യത്	18	15
ശുക്ലകൃഷ്ണേഗതീഹ്യേതേ	8	26
ശുചൌദേശേപ്രതിഷ്ഠാപ്യ	6	11
ശുഭാശുഭഫലൈരേവം	9	28
ശൌര്യംതേജോധൃതിർദ്ദാക്ഷ്യം	18	43
ശ്രദ്ധയാപരയാതപ്തം	17	17
ശ്രദ്ധാവാനനസൂയശ്ച	18	71
ശ്രദ്ധാവാംല്ലഭതേജ്ഞാനം	4	39
ശ്രുതിവിപ്രതിപന്നാതേ	2	53
ശ്രേയാൻ ദ്രവ്യമയാദ്യജ്ഞാത്	4	33
ശ്രേയാൻ സ്വധർമ്മോ വിഗുണഃ	3	35
ശ്രേയോഹിജ്ഞാനമഭ്യാസാത്	12	12
ശ്രോത്രാദീനീന്ദ്രിയാണ്യന്യേ	4	26
ശ്രോത്രം ചക്ഷുഃ സ്പർശനംച	15	9
ശ്വശുരാൻ സുഹൃദശ്ചൈവ	1	27
സ		
സഏവായം മയാ തേദ്യ	4	3
സക്താഃ കർമ്മണ്യ വിദ്വാംസോ	3	25
സഖേതിമത്വാ പ്രസഭം	11	41
സഘോഷോ ധാർത്തരാഷ്ട്രാണാം	1	19
സതതം കീർത്തയന്തോമാം	9	14
സതയാ ശ്രദ്ധയാ യുക്തോ	7	22
സൽകാരമാനപൂജാർത്ഥം	17	15
സത്വാൽ സംജായതേജ്ഞാനം	14	17
സത്വം രജസ്തമ ഇതി	14	5
സത്വം സുഖേസംജയതി	14	9
സത്വാനുരൂപാ സർവ്വസ്യ	17	3
സദൃശം ചേഷ്ടതേ സ്വസ്യാഃ	3	33
സൽഭാവേ സാധുഭാവേച	17	26
സമദുഃഖസുഖഃ സ്വസ്ഥഃ	14	24
സമോഹം സർവ്വഭൂതേഷു	9	29
സമം കായശിരോഗ്രീവം	6	13
സമം പശ്യൻഹി സർവ്വത്ര	13	28
സമഃ ശത്രൌച മിത്രേച	12	18
സർഗ്ഗാണാമാദിരന്തശ്ച	10	32
സർവ്വകർമ്മാണിമനസാ	5	13
സർവ്വകർമ്മാണ്യപി സദാ	18	56
സർവ്വഗുഹ്യതമംഭൂയഃ	18	64
സർവ്വതഃ പാണിപാദം തത്	13	13
സർവ്വദ്വാരാണി സംയമ്യ	8	12
സർവ്വദ്വാരേഷു ദേഹേസ്മിൻ	14	11

ശ്ലോകാദ്യപാദാഃ.	അദ്ധ്യായം.	ശ്ലോകം
സൎവ്വധൎമ്മാൻ പരിത്യജ്യ	18	66
സൎവ്വഭൂതസ്ഥമാത്മാനം	6	29
സൎവ്വഭൂതസ്ഥിതം യോമാം	6	31
സൎവ്വഭൂതാനി കൌന്തേയ	9	7
സൎവ്വഭൂതേഷുയേനൈകം	18	20
സൎവ്വമേതദൃതംമന്യേ	10	14
സൎവ്വയോനിഷു കൌന്തേയ	14	4
സൎവ്വസ്യചാഹം ഹൃദിസന്നിവിഷ്ടോ	15	15
സൎവ്വാണീന്ദ്രിയകൎമ്മാണി	4	27
സൎവ്വേന്ദ്രിയഗുണാഭാസം	13	14
സഹജംകൎമ്മകൌന്തേയ	17	48
സഹയജ്ഞാഃ പ്രജാഃസൃഷ്ട്വാ	3	10
സഹസ്രയുഗപൎയ്യന്തം	8	17
സാധിഭൂതാധിദൈവംമാം	7	30
സിദ്ധിം പ്രാപ്തോ യഥാബ്രഹ്മ	18	50
സീദന്തിമമഗാത്രാണി	1	29
സുഖദുഃഖെസമേകൃത്വാ	2	38
സുഖമാത്യന്തികംയത്തത്	6	21
സുഖം ത്വിദാനീം ത്രിവിധം	18	36
സുദുൎദ്ദൎശമിദംരൂപം	11	52
സുഹൃന്മിത്രാൎയ്യുദാസീന	6	9
സംകരോ നരകായൈവ	1	42
സംകല്പപ്രഭവാൻ കാമാൻ	6	24
സന്തുഷ്ടഃ സതതംയോഗീ	12	14
സന്നിയമ്യേന്ദ്രിയഗ്രാമം	12	4
സന്യാസസ്തുമഹാബാഹോ	5	6
സന്യാസസ്യമഹാബാഹോ	18	1
സന്യാസഃകൎമ്മയോഗശ്ച	5	2
സന്യാസം കൎമ്മണാം കൃഷ്ണ	5	1
സാംഖ്യയോഗൌപൃഥഗ്ബാലാഃ	5	4
സ്ഥാനേ ഹൃഷീകേശതവ	11	36
സ്ഥിതപ്രജ്ഞസ്യകാഭാഷാ	2	54
സ്പൎശാൻകൃത്വാ ബഹിൎബ്ബാഹ്യാൻ	5	27
സ്വധൎമ്മമപിചാവേക്ഷ്യ	2	31
സ്വഭാവജേന കൌന്തേയ	18	60
സ്വയമേവാത്മനാത്മാനം	10	15
സ്വേസ്വേകൎമ്മണ്യഭിരതഃ	18	44

ഹ

ഹന്തതേകഥയിഷ്യാമി	10	19
ഹതോവാപ്രാപ്സ്യസിസ്വൎഗ്ഗം	2	37
ഹൃഷികേശം തദാവാക്യം	1	21

സമാപ്തോയം ഗീതാ പദ്യാനാം അകാരാദിവൎണ്ണക്രമഃ.

ശുദ്ധപത്രം.

ഭാഗം.	വരി.	അബദ്ധം.	സുബദ്ധം.
9	18	ശുദ്ധത്തത്തിൽ	ശുദ്ധത്തിൽ
26	23	നശിപ്പിച്ചപ്പോൾ	നശിച്ചപ്പോൾ
29	2	ന വിജാനീത	ന വിജാനീതഃ
34	ശ്ലോകം 35 വരി 1	മസ്യന്തേ	മംസ്യന്തേ
41	ശ്ലോകം 55 വരി 1	പാത്ഥ	പാർത്ഥ
51	17	ഹേതുവാ	ഹേതുവാക
55	11	കൃാത്ഥന്മാ	കൃതാർത്ഥന്മാ
63	8	പ്രവത്യ	പ്രവർത്യ
80	9	മുക്തനായവരും	മുക്തനായ്വരും
85	37	ശജത്തിലും	ഗജത്തിലും
86	ശ്ലോകം 20	ബ്രഹ്മവിത	ബ്രഹ്മവിത്
89	19	സാധങ്ങളെ	സാധനങ്ങളെ
90	8	ദേവായഃ	ദേവായ
93	8	ക്കുദിയവൻ	കൂടിയവൻ
107	ശ്ലോകം 1	യുംജേൻ	യുംജൻ
107	8	ജജാസ്യസി	ജ്ഞാസ്യസി
141	22	മോഹിക്കപ്പെട്ടും	മോചിക്കപ്പെട്ടും
143	12	പ്രത്യഗാത്താ	പ്രത്യഗാത്മാ
143	14	ഒവിക്കുന്നു	ഭവിക്കുന്നു
143	27	സ്യഃ	സ്യുഃ
144	11	മൽഭക്താഃ	മൽഭക്തഃ
146	28	ഭാവത്തോട്ട	ഭാവത്തോട്
149	10	വസ്യ	വസ്തു
151	25	സഗ്ഗുണാപാസ്തി	സഗ്ഗുണോപാസ്തി
152	ശ്ലോകം 31	സധഷാണാം	തധഷാണാം
155	25	ഏകാശം	ഏകാംശം
155	27	നിരവയ	നിരവയവ
176	28	നിർഗ്ഗുബ്രഹ്മോ	നിർഗ്ഗുണബ്രഹ്മോ
177	22	സമുദ്രത്തിൽവിന്നു	സമുദ്രത്തിൽനിന്നു
193	35	കരാണദ്രവ്യം	കാരണദ്രവ്യം
226	12	പുരുഷോത്തമശ്ച	പുരുഷോത്തമത
255	20	പ്രോച്യഭത	പ്രോച്യതേ
263	ഒടുവിലെ 2-ാംവരി	എന്ന	എന്നു
265	10	പാദനനം	പാദനം
277	12	യശ്ചാപി	യശ്ചാസ്മി
279	ഒടുവിലെവരി	ശ്രദ്ധാവാൽ	ശ്രദ്ധാവാൻ
281	40	വ്യാസരുരട	വ്യാസരുടെ